

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

II. MEŞRUTİYET YILLARINDA ORMAN POLİTİKALARI
VE ORMANCILIK ALGISI (1908-1918)

Ahmet NİZAMOĞLU

DOKTORA TEZİ

KIRŞEHİR-2023

©2023-Ahmet NIZAMOĞLU

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

II. MEŞRUTİYET YILLARINDA ORMAN POLİTİKALARI
VE ORMANCILIK ALGISI (1908-1918)

FOREST POLICIES AND PERCEPTION OF FORESTRY
DURING THE SECOND CONSTITUTIONAL PERIOD
(1908-1918)

Hazırlayan

Ahmet NİZAMOĞLU

DOKTORA TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Ümüt AKAGÜNDÜZ

KIRŞEHİR-2023

KABUL VE ONAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı doktora öğrencisi, Ahmet NİZAMOĞLU tarafından hazırlanan “*II. Meşrutiyet Yıllarında Orman Politikaları ve Ormancılık Algısı (1908-1918)*” adlı tez çalışması 20.10.2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği ile **DOKTORA TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman.....(İmza)

Doç. Dr. Ümüt Akagündüz (İmza)

Üye.....(İmza)

Prof. Dr. Bekir Koç

Üye.....(İmza)

Doç. Dr. Mahmut Bolat

Üye.....(İmza)

Doç. Dr. Ramazan Alabaş

Üye.....(İmza)

Dr. Öğr. Üyesi İlker Türkmen

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2023

(İmza)

Prof. Dr. Cemalettin İpek

Enstitü Müdürü

Bu tez çalışması Türk Tarih Kurumu'nun Doktora Burs Desteği ile hazırlanmıştır.

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

.../.../2023

Ahmet Nizamoğlu

İmza

ÖZET

II. MEŞRUTİYET YILLARINDA ORMAN POLİTİKALARI VE ORMANCILIK ALGISI (1908-1918)

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan: Ahmet NİZAMOĞLU

Danışman: Doç. Dr. Ümüt AKAGÜNDÜZ

2023 – XVII+471

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Tarih Ana Bilim Dalı

Jüri

Doç. Dr. Ümüt Akagündüz (Danışman)

Prof. Dr. Bekir Koç

Doç. Dr. Ramazan Alabaş

Doç. Dr. Mahmut Bolat

Dr. Öğr. Üyesi İlker Türkmen

Bu çalışmanın amacı Osmanlı Devleti'nde Tanzimat ile başlayan bilimsel ormancılık faaliyetlerinin II. Meşrutiyet dönemindeki değişim ve dönüşümlerine odaklanılarak 1908-1918 yılları arasında Osmanlı ormancılığının modernleşme dinamiklerini belirlemektir. Bu amaçtan hareketle ormancılığa yönelik idari, hukuki düzenlemeler ve eğitim faaliyetleri değerlendirilmiş, özellikle de Fransız uzmanların Osmanlı ormancılığına katkılarını yer verilerek Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nin kuruluşu ve faaliyetlerinden bahsedilmiştir. Çalışmada öncelikle II. Meşrutiyet'in ilanı ertesinde kurumlarda yaşanan bürokratik reform ve reorganizasyonun makro anlamda Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'ne mikro ölçekte ise Orman İdaresi'ne etkileri irdelenmiştir. İkinci olarak ise Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nin lağvıyla Orman İdaresi'nin Ticaret ve Ziraat Nezâreti altında nasıl yapılandırıldığı izah edilmiştir. Daha sonrasında Alman-Avusturyalı orman uzmanlarının Osmanlı ormancılığının sorunlarına yönelik düşüncü, çözüm önerileri ve çalışmaları incelenmiştir. Öte yandan orman hukukunun yeniden yapılandırılmasına yönelik girişimlerin amaç ve içerikleri değerlendirilirken bunların sebep ve sonuçları üzerinde durulmuştur. Devletin Tanzimat'tan beri süregelen ormanlardan gelir elde etme kaygılarının II. Meşrutiyet döneminin orman ekonomisindeki işleyişinden bahsedilmiştir. Bu düzlemde orman ekonomisi genel hatlarıyla değerlendirildikten sonra yerli ve yabancı girişimcilerin ormanlar üzerindeki faaliyetleri izah edilmiştir. Ayrıca ormancılıkta millî iktisat ve şirketleşme anlayışının gerçekleşen veya gerçekleşmeyen sebep-sonuçları üzerinde durulmuştur. Ormancılık eğitiminde ise dönemin değişen koşullarında çok yönlü yürütülen eğitim faaliyetleri değerlendirilmiştir. Bulgulardan hareketle çalışmanın sonucunda II. Meşrutiyet'in yoğun siyasal atmosferi ve I. Dünya Savaşı'na rağmen

ormancılıkta yetkin idareci ve uzman seçimleri ile planlı ve sistemli ilerleme gerçekleştirildiği ifade edilebilir.

Anahtar Kelimeler: II. Meşrutiyet Dönemi, Ormancılık Eğitimi, Ormancılık Hukuku, Orman Politikaları, Orman İdaresi.

ABSTRACT

FOREST POLICIES AND PERCEPTION OF FORESTRY DURING THE SECOND CONSTITUTIONAL PERIOD (1908-1918)

Ph. D. Thesis

Preparer: Ahmet NİZAMOĞLU

Advisor : Doç. Dr. Ümüt AKAGÜNDÜZ

2023 – XVII+471

Kırşehir Ahi Evran University, Graduate School Of Social Sciences

History Department

Jury

Assoc. Prof. Dr. Ümüt Akagündüz (Advisor)

Prof. Dr. Bekir Koç

Assoc. Prof. Dr. Ramazan Alabaş

Assoc. Prof. Dr. Mahmut Bolat

Asst. Prof. Dr. İlker Türkmen

The aim of this study is to determine the dynamics of modernization in Ottoman forestry between 1908-1918 with a focus on the changes and transformations of the scientific forestry activities that started with the Tanzimat in the Ottoman Empire during the Second Constitutional Period. In line with this purpose, assessments have been made regarding administrative, legal regulations, and educational activities within the scope of forestry. The establishment and operations of the Ministry of Forestry, Mining and Agriculture are elaborated upon, particularly highlighting the contributions of French experts to Ottoman forestry. Initially, the study examines the effects of the bureaucratic reforms and reorganization in institutions following the declaration of the Second Constitutional Period, exploring their macro-level effects on the Ministry of Forestry and Mining and micro-level impacts on the Forest Administration. Secondly, with the abolition of the Ministry of Forests, Mines and Agriculture, it is explained how the Forest Administration was restructured under the Ministry of Trade and Agriculture. Subsequently, the thoughts, proposed solutions, and efforts of German-Austrian experts addressing the challenges in Ottoman forestry are thoroughly examined. While evaluating the attempts to restructure forest law, the aims and contents of these attempts are discussed in terms of their causes and consequences. The concerns of the state about generating income from forests, which have persisted since the Tanzimat, are discussed in relation to the Second Constitutional Period. After a general evaluation of forest economics, the activities of both domestic and foreign entrepreneurs in forestry were explained. Moreover, the realized and unrealized causes and consequences of the understanding of national economy and corporatization in forestry were discussed. In

forestry education, multifaceted educational activities carried out under the changing conditions of the period were evaluated. Based on the findings, it can be stated that despite the intense political atmosphere of the Second Constitutional Period and the First World War, planned and systematic progress was achieved through the selection of competent administrators and experts in forestry.

Keywords: Second Constitutional Period, Forestry Education, Forestry Law, Forest Policies, Forest Administration.

ÖN SÖZ

Dünyanın nefesi ve geleceğin teminatı olan ormanlar tarih boyunca en önemli doğal servetlerden birisi olmuştur. XIX. yüzyılın ilk yarısından itibaren dünyada gittikçe artan bilimsel ormancılık düşüncesi Tanzimat ile Osmanlı Devleti'nde de tezahür etmiştir. Devletin ormanlardan gelir elde etme düşüncesi bu alanlarda kontrolü sağlama refleksini de beraberinde getirmiştir. Bu düşünce doğrultusunda ortaya çıkan orman politikaları, II. Meşrutiyet'e kadar olan süreçte birçok aşamada ilerleme gerçekleştirmiştir. II. Meşrutiyet Dönemi'nin getirdiği siyasal, sosyal, ekonomik düşünceler orman politikalarında da önemli bir dönüşüm ve düşünce değişikliğinin yaşanmasına katkı sunmuştur. II. Meşrutiyet Dönemi ormancılık politikalarına odaklanan bu çalışma öncelikle Tanzimat'tan itibaren süregelen ormancılık faaliyetlerinin ulaştığı son noktayı ortaya çıkarması açısından önemlidir. Ayrıca bu dönemde gerçekleşen ve gerçekleştirilmek istenilen düşüncelerin bir miras olarak Cumhuriyet'e aktarılması dolayısıyla dönemin daha iyi anlaşılmasına da katkıda bulunacaktır.

Bu çalışmanın planlanmasında, yürütülmesinde ve sonuçlanmasında her daim bilgisi, birikimi ve tecrübesiyle değerli zamanını ayırarak beni yönlendiren ve sürekli olarak verdiği dönütlerle katkı sağlayan saygıdeğer danışman hocam Doç. Dr. Ümüt AKAGÜNDÜZ'e bütün emekleri için teşekkürlerimi sunuyorum. Danışman hocama doktora sürecimde olan manevi desteklerinden ötürü ayrıca teşekkür ediyorum. Tez izleme komitesinde yer alarak önemli katkılarını gördüğüm saygıdeğer hocalarım Doç. Dr. Ramazan ALABAŞ ve Dr. Öğr. Üyesi İlker TÜRKMEN'e, tez jürimde yer alan Prof. Dr. Bekir KOÇ ve Doç. Dr. Mahmut BOLAT'a kıymetli bilgileri ve önerileri için teşekkür ediyorum. Her daim desteğini esirgemeyen ve önerilerde bulunan saygıdeğer hocam Doç. Dr. Seval YİNİLMEZ AKAGÜNDÜZ'e teşekkür ediyorum. Tez çalışması boyunca gerek orman mühendisi olarak gerekse de ormancılık tarihine yönelik çalışmalarıyla, alana yönelik hakimiyeti sebebiyle defaten yardımına başvurduğum Orman Genel Müdürlüğü Şube Müdürü Doktorant Erhan KILIÇ'a katkılarından dolayı teşekkür ediyorum. Bu tez çalışmasının okunmasında ve eleştirel önerileriyle sürece katkıları sebebiyle Aysel ÇAKAN ve Kübra NİZAMOĞLU BABACAN'a teşekkürlerimi sunuyorum. Anne ve babama bütün emekleri için sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Son olarak ise Türk Tarih Kurumu'na vermiş olduğu doktora bursu nedeniyle teşekkürlerimi sunarken bu kurumun bânîsi olan Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK'ü Cumhuriyet'in 100. yılında saygı ve minnetle anıyorum.

Kırşehir-2023

Ahmet NİZAMOĞLU

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	I
BİLDİRİM.....	II
ÖZET	III
ABSTRACT	V
ÖN SÖZ	VII
İÇİNDEKİLER.....	VIII
TABLOLAR LİSTESİ	XII
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XVI
KISALTMALAR.....	XVII
GİRİŞ.....	1
1. Çevresel Tarihin Önemi.....	1
2. Araştırmanın Konusu, Problemi.....	5
3. Konu ile İlgili Araştırmalar ve Araştırmanın Önemi	8
4. Araştırmanın Yöntemi	12

I. BÖLÜM

TÜRKLER VE ORMAN

1. Türklerin Ormana Yaklaşımı	14
2. İslamiyet'e Geçişle Birlikte Ormana Yaklaşım	18
3. Klasik Dönem Osmanlı Devleti'nde Ormana Yaklaşım.....	20

II. BÖLÜM

TANZİMAT'TAN II. MEŞRUTİYET'E OSMANLI ORMANCILIĞINI MODERNLEŞTİRME ÇABALARI

1. Osmanlı Modernleşmesinin Dinamikleri	26
2. Osmanlı Ormancılığının Modernleşmesi ve Fransız Uzmanların Etkisi	45

2.1. Ormanlara Yönelik İlk Adımlar ve Bölgesel Çözümler	45
2.2. Modern Ormancılığın Dönüm Noktası: Osmanlı Devleti'nin Hizmetinde Fransız Uzmanlar	56
3. Osmanlı Devleti'nde Ormancılığı Modernleştirmeye Yönelik Hukuki Düzenlemeler.....	73
4. Ormancılığın Organize Edilmesine Yönelik İdari Çalışmalar ve Ormanlık Politikaları.....	104
4.1. İlk İdari Girişimler	104
4.2. Meclis-i Ma'âbir	107
4.3. Meclis-i Âlî-i Hazâin	111
4.4. Orman İdaresi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri	113
5. Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti (1893-1908).....	150
5.1. Orman ve Ma'âdin ve Ziraat Nâzırı Selim Melhame Paşa.....	150
5.2. Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nin Ormanlık Faaliyetleri	161
6. Modernleşme Sürecinin Değişen Koşullarında Ormanlık Eğitimi.....	179
6.1. Orman Mektebi (1858-1879).....	179
6.2. Orman ve Ma'âdin Mektebi (1880-1893)	192
6.3. Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi'nde Ormanlık Eğitimi (1893-1910).....	199

III. BÖLÜM

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ'NİN DEĞİŞEN KOŞULLARINDA ORMAN POLİTİKALARI VE ORMANCILIK ALGISI

1. II. Meşrutiyet Dönemi'nin Siyasi, Ekonomik ve Toplumsal Yapısı	205
1.1. Yeni Osmanlılardan İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne.....	205
1.2. İttihat ve Terakki Fırkası'nın İktidar Mücadelesi	210
1.3. İktidar, İdeoloji, Devlet: Denetleme İktidarından Kalan Miras ve İttihat ve Terakki Fırkası'nın Devlet Yönetimi	222
2. Orman Teşkilatında Bürokratik Reform ve Reorganizasyon	234

2.1.	Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nde Tensikat Uygulamaları	234
2.2.	Ticaret ve Ziraat Nezareti'nin İdaresinde Orman Teşkilatı	262
2.3.	Orman İdaresinde Alman-Avusturyalı Ormanlılar (1914-1918)	270
3.	Ormanlılık Hakkında Yasal Düzenlemeler	290
3.1.	Millî Bir Girişim: Orman ve Mera Kanunu	290
3.2.	Alman Düşünüşü: Hermann Veith'in Orman Hukukunu Yasallaştırma Faaliyetleri	309
4.	Ormanlılık Ekonomisine Genel Bir Bakış	324
4.1.	Yabancılara Verilen Orman İmtiyazları ve Yaşanan Sorunlar	335
4.2.	Ormanlılıkta Yerli Müteşebbisler	346
4.3.	Ormanlılıkta Şirketleşme ve Millî İktisat	350
4.3.1.	Osmanlı Orman Anonim Şirketi	351
4.3.2.	Dersaadet Ticaret ve Ziraat ve Sanayi Şirket-i Osmaniyesi	352
4.3.3.	Tetkikat-ı Madeniye ve Sınaiye Osmanlı Anonim Şirketi	353
4.3.4.	Garsiyat ve Ziraat Şirket-i Osmaniyesi	353
4.3.5.	Ticaret-i Berriye ve Bahriye Osmanlı Anonim Şirketi	354
4.3.6.	Adapazarı Ahşap ve Demir Malzeme İmalathanesi Anonim Şirketi	355
4.3.7.	Orman İşletme Şirketi	358
4.3.8.	Millî Orman ve İnşaat Osmanlı Anonim Şirketi	365
5.	Ormanlılık Eğitim-Öğretim Faaliyetleri	366
5.1.	Orman Mekteb-i Âlisi	366
5.1.1.	Açılış Süreci	366
5.1.2.	İdare ve Muallim Kadrosu	370
5.1.3.	Eğitim-Öğretim Faaliyetleri	373
5.2.	Orman Jandarma Mektebi	378
5.3.	Orman Ameliyat Mektepleri	379

5.3.1. Hendek Orman Ameliyat Mektebi.....	382
5.3.2. Islahiye Orman Ameliyat Mektebi.....	383
SONUÇ	385
KAYNAKÇA.....	394
EKLER	436
ÖZGEÇMİŞ	471

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1. Tassy ve Stheme'in Maaşları	59
Tablo 2. Ormanların İşletilmesi Hususuna Dair Layihaya Göre Yapılan Planlama	65
Tablo 3. 1866 Yılında Fransa'dan Getirilen Yabancı Uzmanlar Öncülüğünde Bosna, Tırhala, Kaz Dağı ve Karaman İçin Oluşturulan Komisyonlar	66
Tablo 4. Osmanlı Devleti'nde Görev Yapmış Olan Fransız Uzmanlar (1857-1878).....	71
Tablo 5. 1870 Orman Nizamnamesine Göre Orman Suçlarının Cezalandırması.....	86
Tablo 6. Orman Nizamnamesi'ne Yönelik Yapılan Düzeltmeler (1871-1908)	90
Tablo 7. Orman Nizamnamesinin 7. Maddesinin Düzeltilmesi Sonrası Ağaç Kesim Tarihleri	94
Tablo 8. Orman Hakkı Tarifesi.....	98
Tablo 9. Meclis-i Ma'âbir İdaresi'nin Kuruluşu 1857	108
Tablo 10. Meclis-i Ma'âbir İdaresi 1865-1868	111
Tablo 11. Meclis-i Âlî-i Hazâin İdari Teşkilatı	112
Tablo 12. Orman Meclisi ve Orman İdaresi	116
Tablo 13. 1870 Orman Nizamnamesi Sonrasında Ormanlara Yönelik Olarak Vilayetlerde Oluşturulması Tasarlanan Merkezi Teşkilatlanma	117
Tablo 14. Merkezi İdare Maaşları	118
Tablo 15. Adolphe Bricogne'nin Hazırladığı Rapora Göre Osmanlı Devleti'ndeki Ormanlık Bölgelerin Taksimi	120
Tablo 16. Maliye Nezareti'ne Bağlı Olan Orman ve Ma'âdin İdaresi'nin Orman Kısmının İdari Yapılanması (1873-1875)	122
Tablo 17. Maliye Nezareti'ne Bağlı Olan Orman ve Ma'âdin İdaresi'nin Orman Kısmının İdari Yapılanması (1876-1878)	123
Tablo 18. Orman ve Ma'âdin Nezâreti Merkezi İdaresi (1879).....	131
Tablo 19. Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne Bağlı Orman ve Ma'âdin İdaresi (1880).....	134
Tablo 20. Orman ve Ma'âdin İdaresi (1883-1884).....	136

Tablo 21. Orman ve Ma'âdin Meclisi (1887).....	137
Tablo 22. Maliye Nezareti'ne Bağlı Orman ve Ma'âdin İdare-i Umumiyesi ve Orman Heyet-i Fenniyesi (1888).....	138
Tablo 23. Orman Memurlarının Sayısının Arttırılmasına Yönelik Hazırlanan Tasarı (1887)	140
Tablo 24. Mevcut Orman Memurlarına Ek Olarak İstihdam Edilen Memurlar (1888)	141
Tablo 25. Orman ve Ma'âdin İdare-i Umumiyesi ve Orman Memurin-i Fenniyesi (1890-1891).....	142
Tablo 26. Osmanlı Ormanlarının Genel Durumu (1891)	143
Tablo 27. Fransa Ormanlarının Dağılımı ve Vilayetlerde İstihdam Olunan Memurlar (1891)	147
Tablo 28. Fransa Orman İdaresi Bütçesi (1891)	149
Tablo 29. Selim Melhame'nin Memuriyet Geçmişi.....	152
Tablo 30. Selim Melhame'nin Aldığı Nişan ve Madalyalar	154
Tablo 31. Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti Kurucu Kadrosu (1893)	161
Tablo 32. Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti 1894-1898	162
Tablo 33. 1889-1893 Yılları Orman ve Maden Gelirleri (Mart, Nisan ve Mayıs Ayları). 169	
Tablo 34. Devlet İstatistiğine Göre Orman Memurlarının Dağılımı ve Masrafları (1897)172	
Tablo 35. Orman Mektebi İçin Gerekli Malzeme ve Fiyat Listesi.....	180
Tablo 36. Orman Mektebi'nin İlk Mezunları	182
Tablo 37. Orman Mektebi Mezunları (1869)	186
Tablo 38. Orman Mektebi Mezunlarının Müfettiş Olarak İstihdamları (1881)	191
Tablo 39. Orman ve Ma'âdin Mektebinde Ormancılık Eğitimi	194
Tablo 40. Orman ve Ma'âdin Mektebi Muallim Kadrosu.....	195
Tablo 41. Umum Mekatib-i Askeri Nazırı Mustafa Zeki'nin Raporuna Göre Avrupa ve Osmanlı'daki Orman Müfredatı (1891).....	197
Tablo 42. Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi Ziraat Kısmı Ders Programı (1893)	200

Tablo 43. Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi Muallimleri ve Dersleri (1898-1902)	201
Tablo 44. Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nde İlk Tensikat (Ağustos 1908)	236
Tablo 45. Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nde Genel Tensikat	238
Tablo 46. Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nde Maaş Tensikatı (Nisan 1909).....	246
Tablo 47. Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'ne Bağlı Orman Müdüriyet-i Umumiyesi (1910)	253
Tablo 48. Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne Bağlı Orman Müdüriyet-i Umumiyesi (1911-1912)	263
Tablo 49. Orman Müdüriyet-i Umumiyesi ve İdare-i Merkeziye Kadrosu (1914).....	269
Tablo 50. Ticaret ve Ziraat Nezareti'nde İstihdam Edilmek Üzere 1914 Yılında Avrupa'dan Getirilen Uzmanlar	272
Tablo 51. 1915 Senesi Bütçesinde Orman Bekçileri.....	279
Tablo 52. Veith'in Önerisine Göre Orman Bekçileri Bütçesi	279
Tablo 53. Avusturya ve Almanya'dan Getirilen Orman Mütchassısları.....	284
Tablo 54. Hendek Ormanları Amenajman Heyeti.....	287
Tablo 55. Orman ve Mera Kanununun İçindekiler Kısmı.....	291
Tablo 56. Orman ve Mera Kanuna Göre Devlet Ormanlarındaki Ağaçların Sınıflandırılması	298
Tablo 57. Orman ve Mera Kanununa Göre Devlet Ormanlarından İzinsiz Kesim Yapanlardan Ağacın Çevresine Göre Alınacak Para Cezası	301
Tablo 58. Orman ve Mera Kanununda Orman Yangınlarına Yönelik Cezalandırma Usulleri	303
Tablo 59. Veith Tarafından Hazırlanan Orman Kanununun İçindekiler Kısmı	310
Tablo 60. Orman Kanunu'nda Orman Yangınlarına Yönelik Cezalandırma Usulleri.....	317
Tablo 61. 1908-1910 Yılları Arasındaki Kereste İhaleleri	325
Tablo 62. Osmanlı Devleti'nde Ormanlık Alanların Dağılımı ve Kereste, Mahrukut, Mahsulat, Edevat Gelirleri (1910).....	329
Tablo 63. Osmanlı Devleti'nin Orman Ürünleri İhracatı Gelirleri (1910).....	330

Tablo 64. Ali Rıza Efendi Tarafından Hazırlanan Orman Mekteb-i Âlisi'nin Maaş ve Masraf Cetveli.....	367
Tablo 65. Orman Mekteb-i Âlisi'nin Kuruluşunda Memuriyet ve Maaşlar.....	371
Tablo 66. Orman Mekteb-i Âlisi'nin Ders Programı	374
Tablo 67. Orman Mekteb-i Âlisi'nin İlk Mezunları (1911)	377
Tablo 68. Hendek Orman Ameliyat Mektebi Haftalık Ders Programı	382

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Orman Layihasına Göre Orman İdari Teşkilatı (1862).....	110
Şekil 2. Orman Memurları Düzenlemesine Göre Orman Teşkilatı Yapısı (1877).....	128
Şekil 3. Orman ve Ma'âdin İdaresi Bütçe Planlaması (1879).....	133
Şekil 4. Mevcut Orman Memurlarına Ek Olarak İstihdam Edilen Memurların Dağılımı (1888)	142
Şekil 5. Osmanlı Devleti'nde Ormanlık Alanların Dağılımı (1891)	145
Şekil 6. Fransa Orman Memurları (1891)	148
Şekil 7. Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nde Orman İdaresi Teşkilatı.....	165
Şekil 8. Vilâyât-ı Selâse Ormanlarının Genel Durumu (1906)	176
Şekil 9. Orman İstatistiğine Göre Osmanlı Ormanlarının Genel Durumu (1907-1908) ...	178
Şekil 10. Orman Mektebi Mezunları (1861-1879)	188
Şekil 11. Orman ve Ma'âdin Mektebi Mezunları (1882-1892).....	196
Şekil 12. Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti Tensikatı Sonrasında Orman İdaresi (1909-1912).....	252
Şekil 13. Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne Bağlı Orman İdare-i Umumiyesi (1914).....	267
Şekil 14. Orman ve Mera Kanununa Göre Ormanların Taksimi.....	294
Şekil 15. Devletlerin Yüzölçümüne Göre Orman Varlığı (1917)	333
Şekil 16. Fransa Devlet Ormanları ile Kastamonu ve Bolu Ormanları'nın Gelir-Gider Dağılımı	334
Şekil 17. Orman Mekteb-i Âlisi Mezunları (1909-1918)	378

KISALTMALAR

BCA. :	T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi
Bkz. :	Bakınız
BOA. :	T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
C. :	Cilt
Çev. :	Çeviren
ÇTTAD:	Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi
Der. :	Derleyen
DİA :	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Ed. :	Editör
Haz. :	Hazırlayan
MMZC:	Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi
No :	Numara
OTAM:	Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
s. :	Sayfa
S. :	Sayı
Y. :	Yıl

GİRİŞ

1. Çevresel Tarihin Önemi

Çevresel tarih insan ve doğa arasındaki ilişkiyi tarihsel süreç içerisinde değerlendirerek, bu ilişkinin geçirdiği dönüşümü anlamaya çalışır. Hughes, çeşitli farklılıklar olmasına rağmen çevresel tarihçilerin araştırma konularını geniş bir perspektiften bakarak üç başlık altında toplamıştır: 1) Çevresel faktörlerin insanlık tarihine etkisi, 2) İnsani faaliyetler sonucunda çevre üzerinde meydana gelen değişiklikler, 3) Çevreyle ilgili düşünceler tarihi ve bu düşüncelerin çevreye yönelik tutum ve tavırların oluşumuna etkisi. Çevresel tarihçilerin üzerinde en çok durdukları konu ikinci başlıktır. Hughes'e göre bir çevresel tarih yazımı oluşturulabilmesi için bu üç çıkış noktasından en az bir tanesinden hareket edilmelidir.¹

“Çevresel Tarih” kavramının ABD’de 1960’larda tarihsel bir bağ ile ilintili bir disiplin olmasına zemin hazırlanarak 1970’lerden itibaren ise tarihin bir alt disiplini olarak yerini almıştır.² 1960’lı yıllarda ve 1970’lerin başından itibaren çevresel tarihe yönelik bu ilginin artmasında çevresel sorunların bir kamu sorunu olarak görülmesinin etkisi büyüktür. Amerikalı akademisyenler çevresel tarihi ele alırken öncelikli olarak ülkelerinin çevresel tarihini anlamaya ve araştırmaya başlamışlardır.³ 1972 yılına gelindiğinde ise Amerikalı çevresel tarihçi olan Nash çevresel tarih terimini ilk defa kullanarak bu alanda öncü bir isim olmuştur. Nash’ın çevresel tarih tanımlamasından sonra dünyada hızla yayılmaya başlayan bu kavram ile kendisini çevresel tarihçi olarak nitelendiren araştırmacılar ortaya çıkmıştır. Bu araştırmacılar çevresel tarihi tanımlamak, bu alana yönelik temel kavramları açıklamak ve yeni teoriler üretmek için çalışmalar yapmışlardır. Çevresel tarihe odaklanan Amerikalı tarihçiler, üretken bir fikri ve teorik tavır sergilemenin yanında aktif örgütlenme politikaları da yürütmüşlerdir. İlk olarak 1974 yılında The Environmental History Newsletter adlı alana yönelik ilk süreli bilimsel dergiyi yayınlamışlardır. Bu yazarlar tarafından 1976 yılından itibaren üç ayda bir yayımlanmaya başlayan hem dergi hem de bir organizasyon gibi çalışacak olan Environmental Review kurularak daha sonrasında 1990’da Environmental

¹ J. Donald Hughes, *Çevresel Tarih Nedir?*, Çev. M. Fatih Çalışır, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2019, s. 1-5.

² Sverker Sörlin, Paul Warde, “Making the Environmental Historical – An Introduction”, *Nature’s End History and the Environment*, S. Sörlin and P. Warde (Eds.), Palgrave Macmillan UK, 2009, p. 4-6.

³ William Beinart, Peter Coates, *Environment and History: The taming of nature in the USA and Sout Africa*, Routledge, 2002, p. 1,2.

History Review ve 1996'da ise Environmental History olarak çalışmalarına devam etmiştir.⁴ Kurulduğu yıllardan beridir kesintisiz bir şekilde faaliyetlerine devam eden American Society for Environmental History (ASEH) topluluğu alanın uzmanları için “entelektüel bir sığınak” olmuştur.⁵ ASEH ve 1946'da kurulmuş olan Forest History Society (ABD) birleşerek 1996'dan itibaren Environmental History adlı dergiyi birlikte çıkarmaya başlamışlardır.⁶ 1991'de kurulan European Society For Environmental History (ESEH) ise daha geç bir tarihte 2001 yılında düzenli toplantılara başlayabilmiştir.⁷ Türkiye'de çevresel tarihe yönelik ilk çalışmalar 2000'li yıllarda başlamıştır. 7-8 Nisan 2000 tarihinde Tarih Vakfı tarafından düzenlenen *Türkiye'de Çevrenin ve Çevre Korumanın Tarihi Sempozyumu* ve Sabancı Üniversitesi Yayınları tarafından basılan Clive Ponting'in *Dünyanın Yeşil Tarihi: Çevre ve Büyük Uygarlıkların Çöküşü*, Türkiye'de çevresel tarihe yönelik ilk çalışmalar olmuştur.⁸ Türkiye'de çevresel tarihe odaklanmak isteyenlere yön tayin edebilecek pek çok önemli eserin de çevirisi yapılmıştır.⁹

Çevresel Tarih'ten tarihçilerin ne anladığı ve bu anlayış doğrultusunda öne sürmüş oldukları kuramlar oldukça önemlidir. Yukarıda belirttiğimiz üzere 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kamuoyunun dikkatini çekmeye başlayan ve 21. yüzyılda ise oldukça önemli bir disiplin olarak “Dünya Tarihyazımı”nda rüştünü ispatlamış olan çevresel tarih, tarihçiler tarafından nasıl ele alınmıştır? Amerikalı tarihçi Worster şu tespiti yapar: “Çevresel tarih, geleneksel olarak dar bir alanda çalışma eğilimi gösteren tarih disiplinin kalıpları aşırp daha kapsayıcı bir hale gelmesi yönünde sarf edilen değişimci bir çabanın ürünüdür.”¹⁰ Bu bağlamda çevresel tarihçilik Hughes'in ifade ettiği gibi eski-yeni tarihçilik

⁴ Onur İnal, “Environmental History as an Emerging Field in Ottoman Studies: An Historiographical Overview”, *Osmanlı Araştırmaları / The Journal Of Ottoman Studies*, S. 38, 2011, p. 2,3.

⁵ Jordan Bauer, Martin V. Melosi, “Cities and the Environment”, J.r. McNeill and E.S. Mauldin (Ed.), *A Companion Environmental History*, Blackwell Publishing, 2012, p. 360.

⁶ Hughes, *Çevresel Tarih Nedir?*, s. 8.

⁷ J. R. McNeill, “The State of the Field of Environmental History”, *Annual Review of Environment and Resources*, August 2010, Vol.35, p. 350.

⁸ Selçuk Dursun, “Çevresel Bağlantılar: Tarihi Yeniden Düşünmek” *Çevresel Tarih Nedir?*, Çev. M. Fatih Çalışır, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2019, s. XII.

⁹ Çevresel tarihe yönelik Türkçeye çevirisi yapılmış önemli eserleri kronolojik olarak sıralayacak olursak: Alfred W. Crosby, *Dünya Benimdir! Avrupa Ekolojik Emperyalizmi 900-1900*, Çev. Bilgi Altınok, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2004. Clive Ponting, *Dünyanın Yeşil Tarihi: Çevre ve Büyük Uygarlıkların Çöküşü*, Çev. Ayşe Başçı Sander, Sabancı Üniversitesi, İstanbul, 2012. Sam White, *Osmanlı'da İsyen İklimi Erken Modern Dönemde Celali İsyenleri*, Çev. Nurettin Elhüseyni, Alfa Yayınları, İstanbul, 2013. Joachim Radkau, *Doğa ve İktidar (Global Bir Çevre Tarihi)*, Çev. Nafiz Güler, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017. J. Donald Hughes, *Çevresel Tarih Nedir?*, Çev. M. Fatih Çalışır, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2019. Alan Mikhail, *Osman'ın Ağacı Altında-Osmanlı İmparatorluğu Mısır ve Çevre Tarihi*, Çev. Seda Özdil, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019.

¹⁰ Hughes, *Çevresel Tarih Nedir?*, s. 2.

kıyaslaması ile bağlantılı olarak düşünülebilir: “Eski tarihçilik, doğa ve çevrenin varlığından haberdar olduğunda bunları anlatısı için yalnızca bir arka plan veya sahne olarak görmüştür. Çevresel tarihçiler ise doğayı ve çevreyi bu şekilde görmezler. Doğa ve çevre onlar için tarihi oluşturan aktif unsurlardır.”¹¹ Alman tarihçi Radkau çevresel tarihçilerinin “ekoloji” kavramının değerlendirilme biçimine değinerek şu vurguyu yapmıştır:

“Çevre tarihinin, kapsayıcı bir tarih olabilmek için yalnızca insan faaliyetlerinin ekolojik sonuçlarını ele almakla kalmayıp, aynı zamanda ekolojiyi de, tarihi süreçlerin bir nedeni olarak kabul etmesi şarttır: Doğa ancak o zaman, gerçekte olduğu gibi, tarih sahnesindeki bir oyuncu haline gelir. Bununla birlikte, eğer ekolojik açıklamalara sığınmada çok aceleci davranılırsa, her türlü tuzağa yakalanma riski de ortaya çıkar.”¹²

McNeill, Çevresel Tarih Nedir? sorusuna dört alt başlık altında yanıtlamakta: 1) Maddi Çevre Tarihi: Bu anlayışa göre hem insanın doğa üzerindeki etkisi hem de doğanın insan üzerindeki etkisi sürekli bir etkileşim halinde olup bu süreç içerisinde insanın tek aktör olmayarak büyük bir hikâyenin parçası olduğu kabul edilmektedir. 2) Siyasal Çevre Tarihi: Bilinçli insan çabaları olarak değerlendirilen bu anlayışa göre toprak koruma veya kirlilikle mücadele vb. gibi kamusal olgular olarak değerlendirilebilir. Ayrıca bu bağlamda ele alınan anlayışa göre kaynaklar üzerindeki siyasi mücadelelerin insan toplumları için oldukça eskiye uzanan bir süreç olduğu ifade edilebilir. 3) Kültürel Çevre Tarihi: İnsanların toplum ve doğa arasındaki düşünceleri, inanışları, yazdıkları, söyledikleri vb. konuları içermektedir. Daha çok bireysel düşünürlere odaklanmasının yanı sıra, popüler çevre tarihi araştırmalarını da içerebilir. 4) Disiplinler arası Tarih Olarak Çevre Tarihi: Çevresel tarihin disiplinlerarası iletişimin oldukça güçlü olmasının yanı sıra bu alanda çalışan pek çok bilim insanının coğrafyacı veya ekolojist olarak eğitim alındığına vurgu yapılmaktadır. Ayrıca çevresel tarihçiler, geleneksel tarihçilere kıyasla arşiv belgelerine ek olarak biyo-arşivler, jeo-arşivler vb. birçok alandan yararlanarak daha geniş bir uygulama alanı izlediği ifade edilir.¹³ William Green ise insanoğlu ve diğer canlılar arasındaki karşılıklı etkileşime vurgu yaparak, geleneksel tarih anlayışı içerisindeki iktisat, sosyal ve siyasi olayların çevresel tarih çerçevesinde tamamlanabileceğini ifade etmiştir.¹⁴

¹¹ Hughes, *Çevresel Tarih Nedir?*, s. 21.

¹² Joachim Radkau, *Doğa ve İktidar (Global Bir Çevre Tarihi)*, Çev. Nafiz Güler, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2020, s. 46.

¹³ McNeill, “The State of the Field of Environmental History”, p. 347,348.

¹⁴ Hughes, *Çevresel Tarih Nedir?*, s. 15.

Türkiye’de çevresel tarih üzerine ilk kapsamlı değerlendirmeler yapmış olan İlhan Tekeli, “biyotarih” olarak nitelendirdiği çevre tarihinin anlamlandırılmasında üç temel perspektif sunmuştur: Birincisi çevrenin oluşumunda tarihin başat rol oynadığını ve jeoloji, paleontoloji vb. gibi alanların yardımıyla da çevre tarihinin daha bütünsel olarak ele alınmasıdır. İkincisi pragmatik çevre anlayışı olarak nitelendirilen görüşe göre, çevreye ait sorunların tespiti ve bu sorunların çözümü noktasında çeşitli politikaların geliştirilerek çevre bilincinin topluma aşılmasıdır. Tekeli, üçüncü düşüncenin toplumdaki rolünün daha önemli olduğuna vurgu yaparak şu tespiti yapmaktadır: “Çevre tarihi bizim dünyaya ve yaşama bakış açımızı değiştirecek, yaşamımıza anlam kazandıracak bir derinliğe sahiptir. Doğa ve insanın karşılıklı konumunun, birbirini etkileyciliğinin daha iyi kavranmasına yol açar. Bir yaşam felsefesi geliştirebilmesine olanak verecek bir perspektif ortaya koyar.”¹⁵ Tekeli bu değerlendirmeleri yaptıktan sonra çevre tarihinin hem güçlü hem de zayıf yanlarının ortaya koyarak, çevre tarihinin büyük amaçlarının olmasını güçlü yanının olduğunu diğer taraftan ise yaşamın her alanına yayılmasını da zayıflık olarak nitelendirmiştir.¹⁶ Osman Gümüşçü ve Sevil Top Yılmaz ise “çevre tarihi”nden kısaca “insanın çevresi üzerine yaptığı etkilerin tarihidir”¹⁷ yorumunda bulunmuşlardır. M. Fatih Çalışır’ın “tarih araştırmalarında yeni bir soluk” olarak nitelendirdiği çevresel tarihe yönelik değerlendirmeleri oldukça önemlidir:

“Mevcut durumun oluşum ve gelişim süreçlerini anlamak, geçmişteki çevre problemlerini ve bunlara getirilen çözümleri ele almak çevresel krizler ve tehditlerin çözümüne esaslı bir bakış açısı getirecektir. Tarihsel bir derinlik ve analiz ortaya konmadan alınacak kararlar özel çıkarılara dayalı ve kısa vadeli tasarımlar olacaktır.”¹⁸

Çevresel tarih çalışmalarıyla ön plana çıkan Dursun, alana yönelik yeni bir perspektif ortaya sunmaktadır: “Konvansiyonel tarihin çerçevesinden çıkmak istemeyenler için ise, ufuk açıcı bir davet babında çevresel (ekolojik) tarih lensinin, geleneksel tarihin alışlagelen bakış açılarıyla göremediği birtakım yapıları ve ilişkileri görmesine yardımcı olan etkili bir

¹⁵ İlhan Tekeli, “Türkiye Çevre Tarihciliğine Açılırken”, *Türkiye’de Çevrenin ve Çevre Korumanın Sempozyumu*, Haz. Zeynep Boratav, Tarih Vakfı, İstanbul, 2000, s. 6.

¹⁶ Tekeli, “Türkiye Çevre Tarihciliğine Açılırken”, s. 6.

¹⁷ Osman Gümüşçü, Sevil Top Yılmaz, *Çevre Tarihi*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2021, s. 183.

¹⁸ M. Fatih Çalışır, “Tarih Araştırmalarında Yeni Bir Soluk: Çevresel Tarih”, *Cihannüma Dergi*, S. 8, 2021, s. 27.

enstrüman olduğunu söyleyelim.”¹⁹ Dursun ayrıca çevresel tarih lensinden en önemli konulardan birinin orman ve otlaklar olduğunu da ifade etmektedir.²⁰

2. Araştırmanın Konusu, Problemi

İnsan orman ilişkisi tarih boyunca farklı şekillere bürünmüştür. İlk zamanlar ormanlar insanlığın barınma ve beslenmesi için gerekliydi. İnsanlar tarım toplumuna geçmesiyle birlikte ormanların bir kısmı tarım alanına dönüştürülmüştür. Ayrıca tarım aletleri vb. ihtiyaçlar için ormanlar düzensiz şekilde kesilmeye başlanmıştır. Bu evre düzensiz ağaç kesimi evresi olarak tanımlanmaktadır. Medeniyetler gelişip ormana olan ihtiyaç arttıkça aynı oranda ormanlardan düzensiz şekilde faydalanma da artmıştır. Tehlikeyi fark eden devletler öncelikle devletin ihtiyacını teminat altında almak için belirli orman alanlarını kesime kapatmıştır.²¹

Osmanlı Devleti'nin ormanlarla ilişkisi kuruluş dönemine kadar uzanmaktadır. Devlet'in denizlerde hakimiyet kurmaya başlaması ormanlara yönelik talebi arttırmıştır. Bu doğrultuda “ocaklık” olarak nitelendirilen ormanlar gemi yapı gibi stratejik askeri amaçlar için kullanılmıştır. İstanbul'un yakacak ihtiyacı ile kamu binalarına gerekli malzeme de yine bu ormanlardan temin edilmiştir. Aslında bu uygulama Roma Dönemi'nde “regia silva” olarak adlandırılan imparatorluk ormanları ile büyük ölçüde benzerlik taşımaktaydı.²² Sosyal devlet anlayışının bir yansıması olarak ise “cibâl-i mübâha” anlayışı doğrultusunda ahali ihtiyacını karşılamak amacıyla ormanlardan serbest bir şekilde faydalanılmaktaydı.²³ Roma hukukunda yer alan “Res Nullius” (sahipsiz mülkiyet) ise “cibâl-i mübâha” anlayışının karşılığı olarak nitelendirilebilir.²⁴ Cibâl-i mübâha haricinde kasaba ve köyler için ayrılmış baltalık ve korular da reyanın hizmetindeydi.²⁵ Tekke ve zaviyelere de ormanlardan

¹⁹ Selçuk Dursun, “Çevresel (Ekolojik) Tarih Lensinden Osmanlı Tarihine Yeniden Bakmak”, *20th CIEPO Symposium: New Trends in Ottoman Studies*, Rethymno, Crete University Press, 2014, s. 57,58.

²⁰ Dursun, “Çevresel (Ekolojik) Tarih Lensinden Osmanlı Tarihine Yeniden Bakmak”, s. 63.

²¹ Franz Hafner, “Son Beşbin Yıl İçerisinde Anadolu'da Orman Durumu”, Çev. Refik Baş, *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Seri B, C. XVIII, S. 2, 1968, s. 211-234. Seçil Yurdakul Erol, Hasan Tezcan Yıldırım, “Investigation of relations between forest functions and some socioeconomic variables: The case of Turkey”, *Journal of the Faculty of Forestry Istanbul University*, 67 (2), 2017, s. 123,124.

²² Erhan Kılıç, “Tanzimat'ın Başarısız Girişimi: İlk Orman Müdürlüğünün Kuruluşu ve Kapatılma Süreci”, *Ağaç ve Orman*, 2 (2), 2021, s. 53.

²³ Halil Cin, “Tanzimattan Sonra Türkiye'de Ormanların Hukuki Rejimi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 35, S. 1, 1978, s. 335.

²⁴ Selçuk Dursun, “Dispossession by concession: forest in the Ottoman Empire and early Turkish Republic”, *Seeds of Power: Explorations in Ottoman Environmental History*, Ed. Onur İnal -Yavuz Köse, White Horse Press, Winwick, Cambridgeshire, 2019, s. 264.

²⁵ Bekir Koç, “Osmanlı Devleti'nde Orman ve Koruların Tasarruf Yöntemleri ve İdarelerine İlişkin Bir Araştırma”, *OTAM*, S. 10, 1999, s. 143

faydalanma hakkı tanınmıştır. Diğer yandan İstabl-ı Âmire ve saray mensupları için ayrılan ormanlık araziler de mevcut olup bunlar avlanma ve hayvanların otlatılması için kullanılırdı.²⁶ Klasik dönemde ormanlara yönelik hukuki düzenlemeler ise vilayet ve liva kanunnamelerinde bölgenin şartları özgü yasaklamalar yer almıştır.²⁷ Ayrıca Padişah tarafından beylere ve kadılara ormanlık bölgelerle ilgili emirler gönderilmiştir.²⁸ Şer'î hukuk da ise ormanların tasarrufuna yönelik birçok mesele hakkında fetva verilmiştir.²⁹

Avrupa'da Sanayi Devrimi'nin ardından ormanlardan sürekli bir şekilde faydalanma ilkesi doğmuştur. Böylece bilimsel ormancılık evresi başlamıştır.³⁰ Osmanlı Devleti'nde ise Tanzimat'ın ardından reformların finanse edilmesi düşüncesi doğrultusunda doğal servet olan ormanlardan yararlanılması fikri ortaya çıkmıştır. 1857'den sonra Fransız uzmanların istihdam edilmesiyle bilimsel ormancılık anlayışında önemli bir adım atılmıştır. II. Meşrutiyet Dönemi'nde yaşanan köklü reformlar ise ormancılıkta bazı önemli gelişmelerin yaşanmasına sebep olmuştur. Bu noktada "II. Meşrutiyet Dönemi'nde Orman Politikaları ve Ormancılık Algısı (1908-1918)" adlı bu araştırmanın konusu ormancılığın Tanzimat sonrasındaki değişim ve dönüşümlerini izah ettikten sonra II. Meşrutiyet Dönemi'ndeki ormancılık politika ve görüşlerini değerlendirmektedir.

Bu araştırmanın birinci bölümünde *Türkler ve Orman* başlığı adı altında tarih boyunca Türklerin ormana olan bakış açısı irdelenmiştir. Öncelikle İslamiyet öncesi Türk kültüründe ağaç ve orman düşünüy üzerinde durularak, sonrasında İslamiyet'e geçişle birlikte Türk-İslam senteziyle yaşanan ağaç ve ormana olan bakış değerlendirilmiştir. Son kısımda ise Osmanlı Devleti'nin klasik döneminde ormanların nasıl idare edildiği irdelenmiştir. Bu noktada özellikle de Tersane için stratejik öneme sahip olan ormanların nasıl kullanıldığı ve cibâl-i mübâha anlayışı üzerinde durulmuştur.

Araştırmanın ikinci bölümünde *Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Osmanlı Ormancılığını Modernleştirme Çabaları* başlığı adı altında 1839-1908 arasında dönemde Osmanlı ormancılığında yaşanan değişim ve dönüşümler irdelenmiştir. Bu kısımda ilk

²⁶ Eftal Şükrü Batmaz, Bekir Koç, İsmail Çetinkaya, *Osmanlı Ormancılığı İle İlgili Belgeler*, C. I, Orman Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s. V.

²⁷ Vilayet ve Liva kanunnamelerinde geçen ormancılık maddeleri için bkz: Kutluk, *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 893-1330 (1487-1923)*, s. 4-20.

²⁸ Klasik dönem ormanlara yönelik hüküm örnekleri için bkz: BOA., A.{DVNSMHHM.d. 10/225. BOA., A.{DVNSMHHM.d. 18/150. BOA., A.{DVNSMHHM.d. 30/519. BOA., A.{DVNSMHHM.d. 30/779. BOA., A.{DVNSMHHM.d. 33/198. BOA., A.{DVNSMHHM.d. 34/397. BOA., A.{DVNSMHHM.d. 58/670.

²⁹ Ormanlara yönelik fetvalar için bkz: Kutluk, *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 893-1330 (1487-1923)*, s. 23-34.

³⁰ Cantürk Gümüş, *Türk Orman Devrimi*, Türkiye Ormancılar Derneği, Ankara, 2018, s. 14,15.

olarak Osmanlı modernleşmesinin dinamikleri izah edilerek daha sonra orman meselesine geçilmiştir. Osmanlı Devleti'nin Tanzimat sonrasında devletin yeni gelir kaynakları bulma çabalarında ormancılığın nasıl bir doğal servet olarak görüldüğü ortaya konulmaya çalışmıştır. Bu bağlamda devletin ormanları merkezi idarenin kontrol altına ve ilk koruma girişimlerinden bahsedilmiştir. 1857'de Fransız orman uzmanların sürece dahil olmasıyla devletin orman meselesini modern bağlamda değerlendirmesi üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda ormancılığın organize edilmesine yönelik idari çalışmalardan ve ormancılık politikalarından bahsedilmiştir. Ayrıca orman hukukunun oluşturulma aşamaları üzerinde durularak özellikle de 1870'te yürürlüğe giren Orman Nizamnamesi'nin neden ve sonuçları detaylandırılmıştır. Modernleşme sürecinin getirdiği yeni düzende başlayan orman eğitimi pragmatist, nicel ve nitel açıdan değerlendirilmiştir. Devlet bürokrasisinde Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'ni hangi şartların ortaya çıkardığı, nezaretin ormancılıktaki yeri ve faaliyetleri belirginleştirilmiştir.

Araştırmanın üçüncü bölümü, *II. Meşrutiyet Döneminin Değişen Koşullarında Orman Politikaları ve Ormancılık Algısı* başlığı altında beş kısımda değerlendirilmiştir. İlk olarak II. Meşrutiyet Dönemi'nin siyasi, ekonomik ve toplumsal yapısı üzerinde durulmuştur. II. Meşrutiyet Dönemi birçok yeniliği beraberinde getirdiği gibi devlet kurumlarında da bürokratik reform hareketleri başlamıştır. Bu durumun bir yansıması olarak Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nde de tensikat uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Ortaya çıkan gelişmelerin ormancılığı nasıl reorganize ettiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Daha sonrasında 1912'de alınan bir kararla Ticaret ve Ziraat Nezaretine bağlanan orman teşkilatında gerçekleşen birtakım düzenlemeler irdelenmiştir. 1914-1918 arası dönemde ise yurtdışından getirilen Alman-Avusturyalı ormancuların etkin faaliyetine yer verilmiştir. Osmanlı ormancılığının temel problematiklerinden olan ormancılığın yasal düzlemdeki eksiklerinin giderilmesi meselesi Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e adeta miras kalmıştır. Bu doğrultuda Meşrutiyet'in getirdiği koşullar çerçevesinde konunun çözülmesi adına yürütülen yasallaştırma faaliyetlerinin neden ve sonuçları üzerinde önemle durulmuştur. Modern ormancılığın başlamasındaki en önemli etkenlerden birisi ekonomik olarak fayda sağlanması meselesidir. Devlet bürokrasisi bu konuya II. Meşrutiyet döneminde bir kat daha önem vermiştir. Bu noktada yabancılara verilen orman imtiyazları, yerli müteşebbislerin faaliyetleri ve orman işletmesinde şirketleşme faaliyetleri değerlendirilmiştir. Meşrutiyet'in meydana getirdiği fırsatları değerini kaybeden ormancılık eğitiminin de tekrar

canlandırılması için birtakım girişimleri ortaya çıkarmış olup yaşanan bu gelişmelerin neden ve sonuçları irdelenmiştir.

Bu araştırmanın problemini “II. Meşrutiyet Dönemi’nde orman politikaları nasıl bir gelişim izlemiştir?” Bu ana problemi incelemek amacıyla aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır;

1. II. Meşrutiyet Dönemi’nde ormancılık alanında yapılan çalışmalar nelerdir?
2. II. Meşrutiyet Dönemi’nde Ormanlardan sorumlu nezaretler (Orman ve Ma’âdin ve Zirâat Nezâreti, Ticaret ve Ziraat Nezaret) ormancılık alanında nasıl politika izlemiştir?
3. II. Meşrutiyet Dönemi’nde Osmanlı ormancılığında yabancı uzmanların rolü nedir?
4. II. Meşrutiyet Dönemi’nde ormancılık alanında yapılan yasal düzenlemeler nelerdir?
5. II. Meşrutiyet Dönemi’nde ormancılık ekonomisinde ne tür gelişmeler meydana gelmiştir?
6. II. Meşrutiyet Dönemi’nde ormancılık eğitiminde izlenen politikalar nelerdir?

3. Konu ile İlgili Araştırmalar ve Araştırmanın Önemi

1866’da Osmanlı Devleti’ne gelen Fransız uzmanlardan olan Bricogne gözlem ve raporlarının yanı sıra diğer bazı uzmanlardan elde edilen raporlardan derleyerek “Revue des Eaux et Forets” adlı dergide 1876 ve 1877’de iki makale olarak yayınlanmıştır. 1927’de ise Ziraat Vekaleti Mecmuası’nda Mütéhassıs Raporları kısmında “Türkiye’de Ormancılık Heyeti” ve “Osmanlı İmparatorluğu Ormanları” adlı iki makale olarak Osmanlı Türkçesi ile basılmıştır. Daha sonrasında 1940’ta Fahri Bük tarafından Türkiye’de Ormancılık Heyeti adıyla yeniden yayınlanmıştır.³¹

Osmanlı ormancılığına dair önemli çalışmalar yapmış olan Halil Kutluk ve Kerim Yund’un eserleri bu alana yönelik temel kaynak eserler arasında yer almaktadır. Halil Kutluk, Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar adıyla iki cilt halinde kaleme aldığı eserlerde Osmanlı ormancılığının her yönüne ait belgelerin transkripsiyonları yer almaktadır. Yazar kaynak olarak arşiv vesikaları, özel arşivler, layihalar, nizamnameler ve

³¹ Adolphe Bricogne, “La Mission Forestiere en Turquie”, *Revue des Eaux et Forets*, 15 Fevrier 1876, Paris, pp. 361-386. Adolphe Bricogne, “Les Forets de L’empire Ottoman, Juliet”, *Revue des Eaux et Forets*, 1877, Paris, pp. 273-289, 321-325, 369-384, 417-431. Mehmet Fahreddin, “Türkiye’de Ormancılık Heyeti”, *Ziraat Vekaleti Mütéhassıs Raporları*, Millî Matbaa, İstanbul, 1927, s. 4-35. Mehmet Fahreddin, “Osmanlı İmparatorluğu Ormanları”, *Ziraat Vekaleti Mütéhassıs Raporları*, Millî Matbaa, İstanbul, 1927, s. 36-129. Adolphe Bricogne, *Türkiyede Ormancılık Heyeti*, Çev. Fahri Bük, Ziraat Vekâleti Orman Umum Müdürlüğü, Ankara, 1940.

istatistiklerden yararlanmıştır. Osmanlı ormancılığına yönelik derli toplu düzenlemelerin yer aldığı bu eser günümüze ulaşamamış olan birçok belgenin de bulunması açısından oldukça önemlidir.³² Halil Kutluk ve Kerim Yund tarafından yazılan Hoca Ali Rıza: Orman Umum Müdürlerinden Hayatı ve Eserleri 1843-1925 adlı eser Osmanlı ormancılığında önemli bir yeri olan Ali Rıza Efendi'nin biyografisini ele almıştır. Bu eserde Ali Rıza Efendi'nin hayatı, öğretmenliği, idareciliği, emekliliği, özel yaşayışı ve eserleri başta olmak üzere birçok yönünden bahsedilmiştir.³³ Kerim Yund tarafından kaleme alınan Orman Umum Müdürleri Albümü adlı eserde Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Orman Umum Müdürlüğü yapmış olan 30 idarecinin biyografisine yer verilerek çalışmaları izah edilmiştir. Ek olarak Ahmet Şükrü Bey ve Louis Tassy'nin de biyografileri yer almaktadır.³⁴

Türkiye Ormancılar Derneği tarafından hazırlanan Türkiye Ormancılığı 100. Tedris Yılına Girerken adlı bu eserde Osmanlı'dan Cumhuriyet'e ormancılık eğitimi ve tarihine dair 45 tane makale yer almaktadır. Osmanlı Devleti'nde Orman Mekteb-i Âlisi mezunlarından bazı isimlerin de makale ve hatıraları yer almaktadır.³⁵

Bekir Sıtkı Evcimen, Türkiye'de Orman Amenajmanının Gelişimi'ni ele aldığı eserde Osmanlı ormancılığının geçirdiği safhalar belirli dönemlere ayrılarak izah edilmiştir. Evcimen özellikle de amenajman çalışmalarının üzerinde durarak bunların sebep ve sonuçları değerlendirmiştir.³⁶

Orman Bakanlığı (Çevre ve Orman Bakanlığı) öncülüğünde hazırlanana Osmanlı Ormancılığı ile İlgili Belgeler, 3 cilt halinde yayınlanmıştır. Çalışma komisyonu tarafından hazırlanan bu eserlerde şu kişilerin katkıları bulunmaktadır; Eftal Şükrü Batmaz, Bekir Koç, İsmail Çetinkaya, Nurullah İşler, Yusuf Gök ve Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel

³² *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 893-1330 (1487-1923)*, C. 1, Orman Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 1948. Halil Kutluk, *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 1202-1341 (1787-1925)*, C. 2, Orman Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1967.

³³ Halil Kutluk, Kerim Yund, *Hoca Ali Rıza: Orman Umum Müdürlerinden Hayatı ve Eserleri 1843-1925*, Akın Matbaası, Ankara, 1949.

³⁴ Kerim Yund, *Orman Umum Müdürleri Albümü*, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul, 1959.

³⁵ *Türkiye Ormancılığı 100. Tedris Yılına Girerken*, Türkiye Ormancılar Derneği Yayını, Yayın No: 7, Ankara, 1957.

³⁶ Bekir Sıtkı Evcimen, *Türkiye'de Orman Amenajmanının Gelişimi*, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1978.

Müdürlüğü. Bu çalışmada Osmanlı ormancılığı ile ilgili olarak 1558-1921 arasına ait birçok arşiv vesikasının transkripsiyonu yer almaktadır.³⁷

Özkan Keskin tarafından hazırlanan Orman ve Ma'âdin Nezâreti'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri adlı doktora tezi, XIX. yüzyılda orman ve madenleri idare eden bu nezaretin kuruluşu, gelişimi ve faaliyetlerine odaklanmıştır. Bu çalışmada nezaretin idari yapılanması detaylı bir şekilde incelenmiş olup ayrıca devletin hem ormancılık hem de madencilik faaliyetleri çok yönlü olarak irdelenmiştir.³⁸

Selçuk Dursun tarafından hazırlanan Forest And The State: History Of Forestry And Forest Administration In The Ottoman Empire adlı doktora tezi XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde ormancılığın ve orman idaresinin tarihini ele almıştır. Yazar kendi ifadesiyle çalışmanın odak noktasını şu şekilde tanımlamaktadır: “*bu tez, yanlış bir şekilde ‘merkezileşme’yle eş tutulan Osmanlı modern devletinin oluşumu sürecindeki kısıtlılıkların ve eksikliklerin ormancılığın gelişmesinde doğrudan bir etkisi olduğunu iddia etmektedir.*”³⁹

Erhan Kılıç, Osmanlı Ormancılığının Zor Yılları (1914-1919) adlı eserinde Osmanlı ormancılığına genel bir bakış yapıldıktan sonra Tanzimat sonrası ormanlığın aşamalarını izah etmiştir. Ancak çalışmanın temel odak noktası 1914 sonrasında Alman-Avusturyalı ormancıların özellikle de Hermann Veith'in projeleri irdelenmiştir. Eserde Osmanlı ormancılığı açısından birçok önemli rapora yer verilmiştir. Ayrıca ormancılıkla ilgisi olan birçok şahsiyetin de biyografileri bulunmaktadır.⁴⁰

Erhan Kılıç tarafından hazırlanan Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne Ağaç Bayramları adlı eser öncelikle Osmanlı'da ağaç bayramlarının nasıl ve hangi şartlarda gerçekleştirilmeye başlandığını üzerinde durmuştur. Daha sonrasında bu bayramların Cumhuriyet Dönemi'nde devam eden faaliyetleri değerlendirilmiştir. Ayrıca Osmanlı son döneminde ve Cumhuriyet'in ilk dönemindeki ağaçlandırma cemiyetlerini, ağaç sevgisini aşlamaya yönelik yayınları ve bu doğrultuda yürütülen çeşitli çalışmaları irdelenmiştir.⁴¹

³⁷ Eftal Şükrü Batmaz, Bekir Koç, İsmail Çetinkaya, *Osmanlı Ormancılığı İle İlgili Belgeler*, C. I, Orman Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999. Nurullah İşler, Yusuf Gök, *Osmanlı Ormancılığı İle İlgili Belgeler*, C. II, Orman Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2003. Nurullah İşler, Yusuf Gök, *Osmanlı Ormancılığı İle İlgili Belgeler*, C. III, Çevre ve Orman Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2003.

³⁸ Özkan Keskin, *Orman ve Ma'âdin Nezâreti'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2005.

³⁹ Selçuk Dursun, *Forest And The State: History Of Forestry And Forest Administration In The Ottoman Empire*, Doktora Tezi, Sabancı Üniversitesi, İstanbul, 2007, s. vi.

⁴⁰ Erhan Kılıç, *Osmanlı Ormancılığının Zor Yılları (1914-1919)*, OGEM-VAK, Ankara, 2019.

⁴¹ Erhan Kılıç, *Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne Ağaç Bayramları*, TMMOB Orman Mühendisleri Odası, İstanbul, 2021.

Bekir Koç tarafından kaleme alınan “Osmanlı Devleti’nde Orman ve Koruların Tasarruf Yöntemleri ve İdarelerine İlişkin Bir Araştırma” adlı çalışmada Osmanlı Devleti’nde Orman Nizamnamesi’ne kadar olan süreçte orman, koru, bahçe ve ağaçlık bölgelerin hukuki statüleri, tüketim alanları ve idarelerine ilişkin konulara dair değerlendirmelerde bulunulmuştur.⁴² Bekir Koç, “1870 Orman Nizamnamesi’nin Osmanlı Ormancılığına Katkısı Üzerine Bazı Notlar” adıyla kaleme aldığı diğer bir çalışmasında ise Orman Nizamnamesi’ni detaylı bir şekilde değerlendirerek Osmanlı ormancılığına katkıları üzerinde durmuştur.⁴³

Özkan Keskin’in “Osmanlı Ormancılığı’nın Gelişiminde Fransız Uzmanların Rolü” adlı çalışmasında 1857-1878 yılları arasında Osmanlı Devleti’nde istihdam edilen Fransız ormancılarının çalışmalarına yer verilmiştir. Bu bağlamda Fransız uzmanların orman eğitimi, hukuku ve saha araştırmalarına yönelik çok yönlü bir değerlendirme yapılmıştır.⁴⁴

Erkan Tural, “Osmanlı Orman ve Maâdin ve Zirâat Nezâreti’nde Bürokratik Reform (1908-1914)”, adlı makalede II. Meşrutiyet Dönemi’nde Orman ve Maâdin ve Zirâat Nezâreti’nde gerçekleşen tensikat ve reform hareketlerini değerlendirmektedir. Bu bağlamda nezarete gerçekleştirilmek istenen, gerçekleşen ve gerçekleştirilemeyenler üzerinden bir dönem analizi yapılmıştır.⁴⁵

Erhan Kılıç ve Kenan Ok tarafından kaleme alınan “Memâlik-i Mahrûsede Olan Ormanların Tanzim ve Tesviyesine Dair Lâyiha-i Mütercededir İsimli 1840 Tarihli Belgenin Türkiye Ormancılığındaki Rolü” adlı makale Osmanlı Devleti’nde ülke ormancılık tarihinin ilk kapsamlı düzenlemesine yönelik değerlendirmeleri içermektedir. Kılıç ve Ok bu çalışmada Osmanlı ormancılığının Tanzimat’ın ertesindeki dinamikleri üzerinde dururken aynı zamanda layihanın detaylı bir analizini yapmışlardır.⁴⁶

Erhan Kılıç tarafından kaleme alınan “Tanzimat’ın Başarısız Girişimi: İlk Orman Müdürlüğünün Kuruluşu ve Kapatılma Süreci” adlı makale 1840’ta orman müdürlüğünün

⁴² Bekir Koç, “Osmanlı Devleti’nde Orman ve Korular Tasarruf Yöntemleri ve İdarelerine İlişkin Bir Araştırma”, *OTAM*, S. 10, 1999, s. 139-158.

⁴³ Bekir Koç, “1870 Orman Nizamnamesi’nin Osmanlı Ormancılığına Katkısı Üzerine Bazı Notlar”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 24, S. 37, 2005, s. 231-257.

⁴⁴ Özkan Keskin, “Osmanlı Ormancılığı’nın Gelişiminde Fransız Uzmanların Rolü”, *Tarih Dergisi*, S. 44, 2006, s. 123-142.

⁴⁵ Erkan Tural, “Osmanlı Orman ve Maâdin ve Zirâat Nezâreti’nde Bürokratik Reform (1908-1914)”, *Tarih Dergisi*, S. 48, 2008, s. 85-115.

⁴⁶ Erhan Kılıç, Kenan Ok, “Memâlik-i Mahrûsede Olan Ormanların Tanzim ve Tesviyesine Dair Lâyiha-i Mütercededir İsimli 1840 Tarihli Belgenin Türkiye Ormancılığındaki Rolü”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, S. 22, Güz 2016, s. 5-34.

kurulması ve kapatılmasının sebep ve sonuçları üzerinde durmaktadır. Kılıç bu çalışmada döneme ait değerlendirmeleri yaptıktan sonra orman müdürlüğünün çalışmalarına ilişkin bulguları detaylı bir şekilde analiz etmiştir. Daha sonrasındaki süreçte kısa bir süre içerisinde orman müdürlüğünün kapatılmasının akabinde yaşanan gelişmeleri de değerlendirmiştir.⁴⁷

II. Meşrutiyet Dönemi'nde Orman Politikaları ve Ormancılık Algısı (1908-1918) adlı bu araştırmanın önemi dönemin kendine özgü şartlarındaki ormancılık anlayışının aydınlatılmasıdır. Tanzimat sürecinde başlayan ormancılığı modernleşme faaliyetlerinin II. Meşrutiyet Dönemi'ne etkileri ve yansımaları oldukça önemlidir. II. Meşrutiyet Dönemi'ndeki orman teşkilatı, orman hukuku, ormancılık ekonomisi ve ormancılık eğitimine yönelik yürütülen çalışmalar başarı veya başarısızlıklarıyla Cumhuriyet'e bir orman mirası devretmiştir. Osmanlı ormancılığının modernleşme çabalarının sonuçları II. Meşrutiyet'te aranmasının önemli olduğu kadar Cumhuriyet dönemi ormancılığının analizi de bu dönemden geçmektedir. Bu doğrultuda hem Tanzimat'tan itibaren ormancılıkta süregelen değişimlerin sonuçlarını analiz edebilmek hem de Cumhuriyet'e kalan orman mirasının köklerine inmek mümkün olabilecektir. Böylelikle önceki yapılmış çalışmalar ile daha sonradan yapılacak olan çalışmalar arasında bir bağ kurulması amaçlanmıştır. Son olarak bu çalışmayla Türkiye ormancılık politikasının belirlenmesinde geçmiş referans alınarak daha özgün, doğru ve kararlı politikalar üretilmesine katkı sağlanması amaçlanmıştır. İklim değişikliği, küresel ısınma ve orman yangınlarının arttığı bir dönemde ormancılığın tarihi tecrübelerinden istifade edilmesi önemlidir.

4. Araştırmanın Yöntemi

II. Meşrutiyet Dönemi'ndeki orman politikaları ve ormancılık algısını açıklamayı hedefleyen bu çalışma nitel bir araştırmadır. Genellikle sosyal bilimlerde uygulanan nitel araştırma şu şekilde tanımlanabilir; *“Gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma.”*⁴⁸ Nitel araştırmada veriler tümevarımsal bir süreç halinde toplanır. Buna göre belgelerin parçaları bir araya getirilerek daha büyük parçalar oluşturulur böylelikle araştırmacı özelden genele

⁴⁷ Erhan Kılıç, “Tanzimat'ın Başarısız Girişimi: İlk Orman Müdürlüğünün Kuruluşu ve Kapatılma Süreci”, *Ağaç ve Orman*, 2 (2), 2021.

⁴⁸ Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 186.

doğru bir yol izlemiş olur.⁴⁹ Nitel araştırmada asıl amaç okuyucuya betimsel ve gerçekçi bir resim sunmaktadır. Ayrıca dokümanlar yoluyla elde edilen verilerin detaylı olarak incelenmesi araştırmanın güvenliği açısından önemli bir göstergedir.⁵⁰ Bu çerçevede tezin gelişimini belirginleştiren tanım ve tasvirler literatür taraması, arşiv belgeleri, süreli yayınlar, döneme ait istatistikler, düstur, nizamnameler, salnameler ve zabıt ceridelerinden elde edilmiştir. Bu doğrultuda sınıflandırılan veriler, araştırılması hedeflenen olgu ve olaylar hakkındaki bilgileri barından yazılı materyaller değerlendirilmiştir. Analiz ve tasnif aşamasında ise herhangi bir değiştirme ve etkileme çabası gösterilmeden olay, birey, nesne ve olguları tanımlayan tarama modelinden faydalanılmıştır. Ayrıca belirli bir amaca dönük olarak var olan kayıt ve belgelerin incelenmesi konusunda her araştırma için kaçınılmaz bir veri toplama tekniği olan belgesel taramadan faydalanılmıştır.⁵¹ Bu doğrultuda materyallerin teminini sağlamak amacıyla birçok kurum ve kuruluştan faydalanılmış olup bunlar şu şekilde ifade edilebilir; Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi ve Cumhuriyet Arşivi, Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi, TBMM Kütüphanesi, Millî Kütüphane, İstanbul Üniversitesi Cerrahpařa Orman Fakültesi Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Tarım ve Orman Bakanlığı Kütüphanesi, İBB Atatürk Kitaplığı Kütüphanesi. Ayrıca YÖK Ulusal Tez Merkezi, İnternet Archive, Hathi Trust, Open Library, Europeana Collections, Bibliothèques d'Orient, Hiperkitap, Turcademy, Dergipark, EBSCOhost, Microsoft Academic, Scholar Google, TR-Dizin, SOBİAD, Asos İndeks, Scopus vb. Çevrimiçi kütüphane ve veri batanlarından faydalanılmıştır. Süreli yayınların temini sırasında ise İBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar, Tarım ve Orman Bakanlığı Dijital Tarım Kütüphanesi, Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Katalođu, Hakkı Tarık Us Koleksiyonu'ndan yararlanılmıştır.

⁴⁹ Sharan B. Merriam, *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*, ev. Ed. Selahattin Turan, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2015, s. 15.

⁵⁰ Yıldırım, şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, s. 48,187.

⁵¹ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri: Kavramlar, İlkeler, Teknikler*, Nobel Akademik Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 77,183.

I. BÖLÜM

TÜRKLER VE ORMAN

1. Türklerin Ormana Yaklaşımı

Eski Türkçede orman için yış,⁵² tayga, kuru, bük gibi kelimeler kullanılmıştır.⁵³ “Kutlu yış” düşüncesi paralelinde Eski Türklerde ağaç ve orman her zaman kutsal⁵⁴ sayılmıştır. Türk kültüründe, inanişında ve düşüncesinde doğayı insandan (insanı doğadan) bağımsız olarak değerlendirmek imkansızdır. Türkler çevrelerinde görüp algıladıkları her şeyi (su, taş, mağara, dağ, hayvan, ağaç) “ekoloji ve ekosistem” bağlamında benimsemişlerdir. Böylelikle doğa onlar için hem doğuran besleyen hem de yaşayan ve yaşatan olmuştur. Türklerin ormanlara gösterdikleri ekolojik değer taşlara, dağlara ve mağaralara da yansımıştır.⁵⁵ Türklerde kutsal ağaç ve orman⁵⁶ ritüelleri benimsenmiştir. Hunlardan itibaren ağaca kurban sunmak oldukça yaygın bir inaniştir. Hunlarda palamut ağacının önemi ve bu ağaca sunulan kurban şu şekilde gerçekleşirdi:

“Ağaca at kurbanı sunar, onun kanını yapraklarına serper, başını ve derisini de ağacın dallarına asardı. Bu palamud ağacı bütün ağaçların anası sayılırdı ve Hunlar ülkesinde birçoğu bu ağacın kurtarıcı olduğuna, yalnız hayat değil, bütün nimetleri verdiğine inanır, lider ve aristokrasisi ona hürmet ederdi.”⁵⁷

Tabgaçlar, Hun kültürlerini devam ettirmişlerdir. Örneğin, Tabgaçlar ilk ve sonbaharda Gök Tanrı’ya ve atalarına kurban sunduktan sonra kayın ağaçları dikerek tanrısal

⁵² Yış kelimesinin etimolojik kökeni üzerine araştırma yapman Sertkaya bu kelimenin Yakut Türkçesinde sis, Hakas Türkçesinde çış, Şor Türkçesinde çış, Kırgız Türkçesinde cış şeklinde geçtiği ve orman anlamında kullanıldığını belirtmiş olup ayrıca eski Türkçenin runik harfli metinlerinde ise yış, yis, yış olarak geçtiğini ifade etmiştir. “*Yış kelimesinin etimolojik açıklanması Cengiz Alyılmaz tarafından ı – (y)ı “ağaç” kökünden - ş çocukluk eki ile yış < (y)ı-ş “ağaçlar = orman” şeklinde yapılmıştır ve bu etimolojik açıklama doğrudur.*”: Osman Fikri Sertkaya, “Yış (Yış ?)/Yis/Yis/Yış Kelimesi ve Akraları Üzerine”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 13, 2003, s. 1-10. Dîvânü Lugâti't-Türk'te ise “yığaç” kelimesi ağaç ya da çalı yığaçlık ise orman olarak yer almıştır. Kâşgarlı Mahmûd, *Dîvânü Lugâti't-Türk*, Haz. Seçkin Erdi, Serap Tuğba Yurteser, Kabcacı Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 689.

⁵³ Kürşat Yıldırım, “Eski Türk Tarihinin Mekânı Üzerine 3/ Orman” *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 354, Haziran 2016, s. 354.

⁵⁴ Bu noktada Türkler için her ağaç aynı düzeyde kutsal olarak nitelendirilmemekteydi. Genel olarak kutsal kabul edilen ağaçlar meyvesiz ağaçlar olup yüksek ve görkemlidir. Örnek verecek olursak Kayın, Çam, Kavak, Ardıç, Çınar, Dağ servisi-Sedir, Servi-Selvi, Meşe-İmen-Emen, Dut ve Söğüt gibi ağaçlar: Kamil Şahin, Salih Toprak, “Türk Kültüründe Ağaç’ın Düşünsel ve Toplumsal Bağlamı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 43, Nisan 2016, s. 1311.

⁵⁵ Kadir Kaan Güler, *Eski Türk Kültürünün Mistik Ekoloji Bakımından İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Samsun, 2020, s. 144,146.

⁵⁶ Bahaeddin Ögel bu noktada ağaç kültü ile orman kültürünün birbirine karıştırılmaması gerektiğine vurgu yaparak ormanlardan uzak olan ve sık ormanları tanımayan Türklerde ağaç kültü olduğunu da ayrıca belirtmiştir: Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, C. II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1995, s. 489.

⁵⁷ Fuzuli Bayat, *Türk Mitolojik Sistemi*, C. 2, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2007, s. 177,178.

ormanlar yarattıklarına inanmışlardır.⁵⁸ Böylelikle ağaç sülale simgesi ve atalar makamı olmaktadır.⁵⁹ Yakut Türkleri de sonbaharda ava çıkmadan önce orman ruhu için yağı ve eti ateşe atarak avlarını bereketlendirdiklerine inanırlardı.⁶⁰ Ayrıca Yakut Türklerinde ülkenin ortasında “*azamet in timsali olan kutsal kabile ağacı*” bulunmaktaydı.⁶¹ Büyük bir çam ağacına saygı duyan Karaçay-Malkar Türkleri bu ağaca “Cangız Terek (Yalnız Ağaç)” adını vermişlerdir.⁶²

İslamiyet öncesi Türk toplumlarında birçok devlete başkentlik yapmış olan Ötüken bölgesi⁶³ Türkler için kutsal sayılmaktaydı.⁶⁴ Göktürlere de başkentlik yapmış olan “Ötüken Yış”ın⁶⁵ bu kutsallığı Orhun Abidelerine yansımıştır: “*Türk kağanı Ötüken ormanında oturunca İl’de sıkıntı yoktur.*”,⁶⁶ “*Ötüken ormanından daha iyisi hiç yokmuş. İl tutacak yer Ötüken orman imiş.*”⁶⁷ Bilge Kağan Ötüken ormanları hakkında şu yorumu yapmıştır: “*Bunca yerlere ordu sevkettim, Ötüken ormanından daha güzel bir yöre, ülkeyi idare edecek daha iyi bir yer görmedim.*”⁶⁸ Ötüken ormanları metinlerde her zaman devleti bir arada tutan yer olarak nitelendirilmiştir.⁶⁹ Göktürklerde “*Bir insan ilkbahar veya yazın ölmüşse, onu gömmek için, ağaçların yapraklarının sararıp düşmesi beklenir. Şayet sonbaharda veya kışın ölmüşse yaprakların çıkması, bitkilerin çimlenmesi beklenir.*”⁷⁰ Bu gelenek devlet yöneticileri tarafından da benimsenmiş olup örneğin Kül Tigin 27 Şubat

⁵⁸ Abdülkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1986, s. 3., İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2011, s. 290,291., Wolfram Eberhard, *Çin’in Şimal Komşuları*, Çev. Nimet Uluğtuğ, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1996, s. 80.

⁵⁹ Emel Esin, *Türk Kozmolojisine Giriş*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 163.

⁶⁰ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Babil Yayınları, Ankara, 2005, s. 98.

⁶¹ Metin Ergun, *Yakut Destan Geleneği ve Er Sogotoh*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2013, s. 94: Yakut Türklerinde: “*Kayın ağacı, genç kadını; çam ağacı, yaşlı kadını; melez ağacı, genç erkekler ve soylu kadınları; söğüt ağacı ise çok yaşlı kadınları simgelemektedir.*”

⁶² Pervin Ergun, *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2004, s. 349.

⁶³ “*Hemen hemen bütün Çin kaynaklarında “dağ” olarak gösterilen “Ötüken” Gök Türk yazıtlarında “yış” olarak geçer. Bu, “orman”, “koru” anlamındadır.*”: Gürhan Kirilen, *Eski Çinin Ötekisi Türkler*, Gece Kitaplığı, Ankara, 2015, s. 225.

⁶⁴ Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, C. I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2010, s.90

⁶⁵ Türklerin diğer kutlu ormanları ise “Kögmen Yış”, “Çokay Yış” ve “Altun Yış” ormanlarıdır. Bu ormanlar Tanrı’nın ve cennetinin sembolleri olarak nitelendirilir. Tanrı’nın olduğu bu yerlerde her zaman bolluk, bereket ve düzen mevcuttur. Ayrıca Hanların otağlarını kurduğu bu ormanlar aynı zamanda iktidarın da birer sembolü olarak değerlendirilmiştir: Pervin Ergun, “Türk Kültüründe Ruhlar ve Orman Kültü”, *Milli Folklor Dergisi*, C. 11, S. 87, 2010, s.115,116. Ayrıca Türklerin tarihin ilk dönemlerinden itibaren yurt olarak seçtikleri Fergana bölgesi de zengin bitki örtüsü ve sık ormanların bulunduğu bir alandır. İlker Türkmen, *Kadim Türk Yurdu Fergana Vadisi ve Büyük Güçlerin Hakimiyet Mücadelesi*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2019, s. 10.

⁶⁶ Ötüken yış olursar ilte bung yok: Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1999, s. 2.

⁶⁷ Hikmet Tanyu, *İslamlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1986, s. 29.

⁶⁸ Faruk Sümer, *Eski Türklerde Şehircilik*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1984, s. 4.

⁶⁹ Jean-Paul Roux, *Eski Türk Mitolojisi*, Çev. Musa Yaşar Sağlam, BilgeSu Yayıncılık, Ankara, 2011, s. 110.

⁷⁰ Rene Giraud, *Gök Türk İmparatorluğu*, Çev. İsmail Mangaltepe, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1999, s. 172.

731'de vefat etmiş olup cenaze töreni 1 Kasım 731'de⁷¹ yapılmıştır. Bilge Kağan ise 25 Kasım 734 tarihinde vefat etmiş cenaze töreni 22 Haziran 735'te yapılmıştır.⁷² Her ikisi de kamerî ayın son günü 27. günde gömülmüştür.⁷³ Maniheizmi benimseyen Uygurlar için de ağaç önemlidir. Mani dinine göre beş hayat ve beş de ölüm ağacı bulunmaktaydı.⁷⁴

“Hayat Ağacı” kültü Türk kültüründe de en yaygın inançlardan birisidir. Hayat ağacı Türk boylarında birçok farklı isimle⁷⁵ ele alınmıştır. Hayat ağacı yeşil kaldığı müddetçe dünyanın var olacağına inanılmıştır.⁷⁶ Türk kültüründe Tanrı tarafından görevlendirilen Hakanlar ve Kamların hayat ağacını görebildiklerine inanılmıştır. Türk düşüncesinde hayat ağacında bireyselliğin vurgusu yapılmaktadır: “*Hayat Ağacı*” *tektir, yalnız ağaçtır ve kâinatın bel kemiğidir. İnsanın kemikleri de “Hayat Ağacı”yla kişiselleştirilir. Soy ağacı, soy kütüğü vs. insan ile “Hayat Ağacı” arasındaki bağı gösterir.*”⁷⁷ Türk kültüründe hayat ağacına atfedilen değere bir örnek verecek olursak; Yakut Türklerinin millî destanı olan Er-Sogotoh efsanesinde hayat ağacı yedi dallı olup Batı Türklüğünün tesirleri altında kalmış bir efsanedir.⁷⁸

Ağaç, İslamiyet öncesi Türk toplumlarının efsanelerinde de önemli bir yer tutmaktaydı. “*Altay Yaratılış Destanı'nda, ağacın dokuz dalının altında dokuz insanın yaratılışı, dokuz insandan dokuz oymağın türeyişi anlatılır.*”⁷⁹ Yaratılış Destanı'na göre gökyüzüne doğru büyük bir çam ağacı yükseliyordu ve bu ağacın tepesinde ise Tanrı Bay-Ülgen otururdu. Oğuz Kağan Destanı'nda ise Oğuz Kağan'ın ikinci eşini göl ortasındaki bir ağaç kovuğunda bulduğu yer almaktadır.⁸⁰ Destanda ayrıca kocası savaşta ölen bir asker eşinin ağaç içinde çocuk doğurması üzerine bu çocuğa Oğuz Kağan tarafından Kıpçak

⁷¹ “*Kül Tigin kony yılka yiti yigirmike uçdı. Tokuzunç ay yii otuzka yog ertürtümüz. Kül Tigin koyun yılında on yedinci günde uçtu. Dokuzuncu ay, yirmi yedinci günde yas töreni tertip ettik.*” Ergin, *Orhun Abideleri*, s. 28,29.

⁷² Ahmet Taşağıl, *Kök Tengri'nin Çocukları*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2015, s. 171,189, Ahmet Taşağıl, *Gök-Türkler I-II-III*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s. 376.

⁷³ Roux, *Eski Türk Mitolojisi*, s. 107.

⁷⁴ Ögel, *Türk Mitolojisi*, C. I, s. 90.

⁷⁵ “*Sibirya Tatarları "pay-yulang baypixta, Hakaslar "payxazıng bay-akağaç", Altaylılar ve Şorlar "pay-guzug bay-sedir", "pay-torum baydirek", Karaçay-Markarlar ise "Curtta jangız terek" adını vermektedirler. Bazen bay/pay kelimesinin yerini temir (demir) alabilmektedir. Mesela, Altaylılar "temir terek" -demir ağaç- (kavak-topol) söyleşini de kullanmaktadırlar. Fakat Türk dünyasında, genel olarak "bayterek" ve "baygaç-bayağaç" şekilleri kullanılmaktadır.*” Ergun, *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*, s. 145.

⁷⁶ Seher Arslan, “Türklerde Ağaç Kültü ve ‘Hayat Ağacı’”, *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, C. 1, S. 1, Haziran 2014, s. 64.

⁷⁷ Arslan, “Türklerde Ağaç Kültü ve ‘Hayat Ağacı’”, s. 64.

⁷⁸ Ögel, *Türk Mitolojisi*, C. I, s. 96.

⁷⁹ Ergun, *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*, s. 147.

⁸⁰ Ögel, *Türk Mitolojisi*, C. I, s. 88, 90.

(Oyulmuş Ağaç) adı verilmiştir.⁸¹ Uygurların Türeyiş Destanı'nda yer alan anlatıya göre Kara-Korum adlı dağdan çıkan iki nehir olan Selenga ve Tola nehirleri arasında bulunan bir ağaç üzerine kutsal bir ışık inmiştir. Bu ışık her akşam inmeye devam etmiş böylelikle ağacın gövdesi gebe bir kadının karnı gibi şişmiştir. Dokuz ay on gün sonra ağaç çatlamış ve beş çocuk doğmuştur. Bu beş çocuktan birisi olan Böğü-Han Uygur Kağanı olmuştur.⁸²

Şamanist Türklerde önemli bir yere sahip olan kayın ağacı⁸³ eski Türklerin günlük hayatında ok, yay kılıfları, çadır ve kulübe çatıları, yemek kapları, eyer ve semer yapımı gibi birçok alanda kullanılırdı. Yakut Türklerinde her şamanın bir ağacı bulunurdu. “*Bu ağaca da Turuu adı verilirdi. Gençler Şaman olamağa niyetlenince hemen bir ağaç dikerler ve bu ağaç büyüdükçe de rütbeleri artardı. Şamanın ölümü ile birlikte ağacı da yok edilirdi.*”⁸⁴ Yakut Türklerinde Tanrı'nın sekiz ağaç diktiğine ölümsüz şamanların gökteki ağaçlardan, ölümlü şamanların ise yerdeki ağaçlardan türediğine inanılmıştır.⁸⁵ Şamanist olan Tuva Türklerinde ise su kaynakları yakınında yetişen ağaçlar kutsal kabul edilmiştir.⁸⁶ Şamanist Türklerde ayin⁸⁷ yapacak olan şaman, küçük bir ormanın ıssız bir yerinde kayın ağacından faydalanırlardı.⁸⁸ Bir diğer inanç olan ağaçları kutsal sayarak bez bağlama hem Şamanizm'de hem de İslamiyet öncesi Türklerde yaygın bir gelenektir.⁸⁹ Türk ve Moğol toplumlarında mezarların ağaç altına yapılması da önemli bir unsurdur.⁹⁰

Türk kültüründe ağaçlara atfedilen değer sadece destansı ve kültürel öğelerle sınırlı kalmayıp aynı zamanda mistik olarak da ekoloji düşüncesinden karşılık bulmuştur.⁹¹ Aslında

⁸¹ Ahmet Gökbel, *Kıpçak Türklerinin Siyasi ve Dini Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2021, s. 35.

⁸² Özkan İzgi, *Kutluk Bilge Kül Kağan Böğü Kağan ve Uygurlar*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1986, s. 113.

⁸³ “*Şamanist Türklerin takdis ettikleri ağaçlardan en şöhretlisi kayın ağacıdır. Her şamanlık ayini yapılırken kayın ağacı bulunur. Şamanistlerin inançlarına göre kayın ağacı “atamız Ülgen'den anamız Umay ile gökten indirilmiştir.” Şaman ilahilerinde kayın ağacı “Bay Kayın” diye anılır.*”: Abdülkadir İnan, *Makaleler ve İncelemeler*, C. II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s. 254.

⁸⁴ Ögel, *Türk Mitolojisi*, C. I, s. 93.

⁸⁵ Ögel, *Türk Mitolojisi*, C. I, s. 92-95.

⁸⁶ İlker Türkmen, Yasin Mehmet Saylam, “Şamanizm'de Doğaya Yüklenen Anlam”, *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 7 (1), 2023, s. 88.

⁸⁷ Şaman davulu yapılan ayin sırasında oldukça önemli bir yer tutmaktaydı. Bu davul yapımında kayın ve sedir ağacı kullanılırdı. “*Yeni yapılmış davul, önce ardıç (arçın) dumanlarıyla tütsülenir. Davulun esas kısmı olan ağaç ve demirin değiştirilmesi yasaktır; derisi değiştirilebilir. Şaman'ın ölümünden sonra, davulu ormana götürülerek parçalanır ve parçalanmış davul bir ağaç dalına asılır. Ölen şamanı da “bu ağacın yanına” gömerler.*”: Hikmet Tanyu, “Türklerde Ağaçla İlgili İnanışlar”, *Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1976, s. 136.

⁸⁸ Wilhelm Radloff, *Türklük ve Şamanlık*, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 39.

⁸⁹ Tanyu, “Türklerde Ağaçla İlgili İnanışlar”, s. 141.

⁹⁰ Ramazan Işık, “Türklerde Ağaçlarla İlgili İnanışlar”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9/2, 2004, s. 96.

⁹¹ Güler, *Eski Türk Kültürünün Mistik Ekoloji Bakımından İncelenmesi*, s. 158.

İslamiyet öncesi Türk kültüründe birçok mitolojik unsur zamanla bölgesel kültür haline gelmiştir. Bu anlayış doğrultusunda Türkler tarafından benimsenen “Evin Ağacı”, “Mezarlıklara Ağaç Dikme”, “Tek Ağaç”, “Kutlu Ağaçlar”, “Ağaçlara Bez Bağlamak” gibi inanışların hepsi zamanla Türk kültürünün ana unsuru olmuşlardır.⁹² Bu durum Dede Korkut Destanı’na da yansımıştır: Dede Korkut dualarında şu ifadeler yer almaktadır;⁹³ “*Yerli kara dağın yıkılmasın. Gölgele kaba ağacın kesilmesin.*”, “*Babamın adını sorar olsan koca ağaç, Anamın adını dersin kükremiş aslan.*”⁹⁴ Bütün bu örnekler göstermektedir ki Türk kültüründe ve inanışında ağaç daima kutsal unsurlardan birisi olmuştur.

2. İslamiyet’e Geçişle Birlikte Ormana Yaklaşım

Türkler İslamiyet’e geçtikten sonra da eski inançlarını dini ilkelerle birleştirerek ağaç ile ilgili bazı inanışlarını devam ettirmişlerdir.⁹⁵ Türkler bu konudaki örf, adet, gelenek ve göreneklerinden vazgeçmemişlerdir. Eski bir Şamanizm geleneği olan mezarlara ve ağaçlara adak olarak bez bağlama⁹⁶, mezarlara çam ve selvi ağacı dikme geleneği İslamiyet sonrası Türklerde de yer almıştır.⁹⁷ Ergun’un belirttiği üzere “*İslam öncesi dönemin kutsal ağacı, İslami dönemde Tuba ve Sidre ile sentezlenmiş ve böylece “Tanrı” değil de “tanrısal” olan kutsal ağaç, günümüze kadar kutsallığını devam ettirmiştir.*”⁹⁸ Böylelikle İslam öncesi ve sonrası dönemde Türklerde ağaç düşüncesi süregelen bir durum halini almıştır.

İslamiyet’in kabulü ile Türklerin hayatında var olan ağaç düşüncesi analiz edilecek olursa, öncelikle İslam algı ve kültürüne bakılabilir. Kur’ân-ı Kerîm’de şecer veya şecere olarak ağaç⁹⁹ ve bitki kelimesi 26 yerde geçmektedir. Kur’ân’da ağacın ilahi bir lütuf ile yaratıldığı belirtilerek birçok canlının ağaç olmaksızın yaşayamayacağı vurgulanmıştır. İslam Peygamberi Hz. Muhammed ise ağaç dikilmesine, yetiştirilmesine ve korunmasına

⁹² Detaylı bilgi için bkz: Ögel, *Türk Mitolojisi*, C. II, s. 465-494.

⁹³ “Yırlü kara tağların yıkılmasun. Kölgelüçe kaba ağacın kesilmesün.” “Atam adın sorar olsan kaba ağaç, Anam adın dir-isen kağan aslan.”: Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, C. I, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2004, s. 94,214.

⁹⁴ Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971, s. 120,181.

⁹⁵ Tanyu, “Türklerde Ağaçla İlgili İnanışlar”, s. 141

⁹⁶

⁹⁷ Abdülkadir İnan, “Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1952, s. 25., Işık, “Türklerde Ağaçlarla İlgili İnanışlar”, s. 96., Şahin-Toprak, “Türk Kültüründe Ağaç’ın Düşünsel ve Toplumsal Bağlamı”, s. 1314.

⁹⁸ Ergun, *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*, s. 313.

⁹⁹ Kur’ân’da özellikle anılan ağaçlar şunlardır: “Şecer-i ahdar”, “Şeceretü’l-huld”, “Şecere-i mel’üne”, “Şecere-i mübâreke”, “Şeceretü’r-rıdvân”, “Şecere-i tayyibe”, “şecere-i habise”, “Tübâ ağacı”, “Yaktîn ağacı”, “Zakkum ağacı”. Detaylı bilgi için bkz: Bekir Topaloğlu, “İslam’da Ağaç”, *Türkiye Diyanet Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul, 1988, s. 457-459.

değer vermiş olup kendisi de ağaç dikmiştir.¹⁰⁰ İslam dininin ağaç sembolizminde özellikle “Tuba Ağacı” oldukça önemlidir. Cennetin en büyük ağacı olan Tuba Ağacı Kur’ân’da Rad suresinde (er-Ra‘d 13/29) geçmekte olup “güzellik, iyilik, huzur ve rahatlık, göz aydınlığı ve en güzel, en hayırlı”¹⁰¹ anlamlarına gelmektedir. Aslı incir olan bu ağacın dalları aşağı doğru sarkan yetmiş bin daldan oluşarak en büyük dalı arşa uzanmakta en küçük dalı ise dünyaya sarmaktadır.¹⁰² Yeryüzündeki insanların sayısı kadar yaprağı bulunan Tuba Ağacı bir insanın ölümüyle bir yaprak dökerdi.¹⁰³ Ağaca duyulan inanışlar ve atfedilen değer Türk-İslam sentezi paralelinde gelişen anlayış doğrultusunda daima önemini korumuştur. Ergun, İslamiyet’te ağacın önemini şu sözlerde ifade etmiştir:

“Selçuklu devletinin güç ve hükümdarlık sembolü çift başlı kartal, ağaçla birlikte sembolize edilmiştir. Bazen ağaç olmasa bile yalnız başına kartal, göklere uzanan hayat ağacını sembolize etmektedir. Sarayların, camilerin ve medreselerin (Tanrı’ya ulaşılan merkezler) kapılarında resmedilen taşlara kazınan hayat ağacı motifleri Gök Tanrı inanç sisteminin İslam diniyle uyumunu gösterir.”¹⁰⁴

Eski Türklerde olduğu gibi Selçuklulara atfedilen bir anlatıda Toksırmış’ın rüyasında kökleri yerde, dalları gökte olan üç ağaç gördüğünden Dukak, Tuğrul ve Aslan adlı oğlunun neslinin uğurlu olacağına inanılmıştır.¹⁰⁵ İslam sanatında da ağaç oldukça sık kullanılan bir motif olarak mimari, el sanatları, edebiyat vb. birçok alanda özellikle hayat ağacı motifi ile işlenmiştir. Kubbetü's-Sahre mozaiklerinde hayat ağacını temsil eden hurma ağacı tasvir edilmiştir. Anadolu Selçuklu sanatında da hayat ağacı tasvirlerinin yer aldığı önemli yapılar mevcuttur: Konya İnce Minareli Medrese, Sivas’ta Gök Medrese, Erzurum’da Çifte Minareli Medrese. 1310 yılında İlhanlı hükümdarı Olcaytu döneminde yapılmış olan Yakudiye

¹⁰⁰ “Kur’an’da ayrıca hurma, nar, üzüm, incir ve zeytin gibi bazı ağaçlar ismen anılmakta, incir ve zeytin ağacı üzerine yemin edilmektedir.”: Topaloğlu, “İslam’da Ağaç”, s. 457.

¹⁰¹ Hikmet Tanyu, “Ağaç”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 1, İstanbul, 1988, s. 459.

¹⁰² “Fahrettin Razi’nin tefsirinde “Tuba kelimesiyle ilgili üç görüş bulunmaktadır. Birinci görüşte Tuba, cennetteki bir ağacın adıdır. Hz. Peygamber’in bu ağaç hakkında şöyle dediği rivayet edilir. “Tuba cennette bir ağaçtır. Onu Allah kendi eliyle dikmiştir. O zinetler ve güzel elbiseler bitirir (meyve gibi verir). Dalları ise cennet duvarlarının gerisinden bile görünür.” “Tuba ağacının kökü Hz. Muhammed’in evindedir ve her müminin evine de bu ağacın dallarından bir dal uzanır.” İkinci görüşte Tuba, “sevinç ve göz aydınlığı, hayranlık duyulan hoş ve güzel hayat onlarıdır” anlamındadır. Üçüncü görüşte ise, Tuba, cennetin Habeş’çe ismidir.”: Saliha Ağaç, Menekşe Sakarya, “Hayat Ağacı Sembolizmi”, Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Aralık 2015, 1:1, s. 8. Mehibe Şahbaz, “Türk İnanç ve Düşünce Sisteminde Servi/Selvi ve Kayın Ağacının Yeri ve Önemi”, II. Uluslararası El Ruha Sosyal Bilimler Kongresi, Şanlıurfa, 9-11 Şubat 2018, s. 353.,

¹⁰³ Ögel, Türk Mitolojisi, C. I, s. 95,96.

¹⁰⁴ Ergun, Türk Kültüründe Ağaç Kültü, s. 229.

¹⁰⁵ Ergun, Türk Kültüründe Ağaç Kültü, s. 186.

Medresesinde de hayat ağacı motifleri işlenmiş olup bu durum Türklerin Orta Asya'daki önemli simgelerini Anadolu'ya taşıdıklarını göstermesi bakımından önemlidir.¹⁰⁶

3. Klasik Dönem Osmanlı Devleti'nde Ormana Yaklaşım

Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ile ilgili bazı anlatılarda ağaç motifi işlendiği görülmektedir. Âşıkpaşazâde'nin anlatımında Osman Gazi rüyasında Şeyh Edabâli'nin koynundan bir ayın doğarak kendi koynuna girdiğini ve göbeğinden bir ağaç çıktığını ifade etmektedir. Bu ağacın gölgesi ise bütün dünyayı kaplamaktadır. Edabâli bu rüyayı şu şekilde yorumlamıştır: “*Oğul, Osman! Sana muştuluk olsun kim Hak Ta'âlâ sana ve nesline padişahlık verdi. Mubârek olsun, der. Ve “benüm kızum Malhun senün helâlün oldu, der.”*¹⁰⁷ Bu anlatından yola çıkan Mikhail “*Osmanlı İmparatorluğu bir ağacın altında başlamıştır*”¹⁰⁸ yorumunda bulunmuştur. Önceki Türk devletlerinde görülen hayat ağacı motifi Osmanlı Devleti'nde de: “*Seccadelerde, halı ve kilimlerde, Kur'an rahlelerinde, çini süslemelerinde, mezar taşlarında, işlemelerde hayat ağacı tasvirine bolca rastlanır. Ayrıca yeniçeri bayraklarında ağaç dalları hayat ağacı olarak yer alır.*”¹⁰⁹ Böylelikle eski Türklerden beri süregelen ağaca bağlı çeşitli inanışların ve motiflerin Osmanlı Devleti'nde de devam ettiğini ifade edilebilir.

İnanış ve motiflerin yanında klasik dönem Osmanlı Devleti'nde ormanları değerlendirilmeden önce arazi sisteminin işleyişi analiz edilmelidir. “Miri Arazi”, “Mülk Arazi” ve “Vakıf Arazi” olmak üzere 3 temel kısma¹¹⁰ ayrılan bu sistemde, devlete ait olan miri araziler satılamaz, ipotek edilemez ve bağışlanamazdı. Tasarruf hakkını barındıran mülk araziler ise dört başlık altında değerlendirilebilir: 1) Sultanın miri arazi üzerindeki mülkiyetini bağışlamasıyla oluşan mülkler, 2) çorak arazinin tarıma kazandırılmasıyla elde edilen mülkler, 3) İslam hukukuna uygun satış sözleşmesiyle edinilen mülkler, 4) fetihten önceki seçkinler zümresine ait olup Osmanlı sultanınca onaylanan mülkler. Vakıf araziler

¹⁰⁶ Ağaç, Sakarya, “Hayat Ağacı Sembolizmi”, s. 8,9., Banu Hatice Gürcüm, Didem Kaleli, “Kültür Ekseninde Hayat Ağacı Sembolü”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.13, S. 72, Ağustos 2020, s. 462.

¹⁰⁷ Âşıkpaşaoğlu Ahmed Âşıkî, “Tevârih-i Âl-i Osman”, Osmanlı Tarihleri I, Haz. Nihal Atsız Çiftçioğlu, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1949, s. 95.

¹⁰⁸ Alan Mikhail, *Osman'ın Ağacı Altında: Osmanlı İmparatorluğu, Mısır ve Çevre Tarihi*, Çev. Seda Özdil, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019, s. XI.

¹⁰⁹ Ağaç, Sakarya, “Hayat Ağacı Sembolizmi”, s. 10.

¹¹⁰ XVI. Yüzyılda Ebu's-suûd Efendi'ye göre İslam memleketlerinde arazi Öşri toprakları, Haracî topraklar ve Arz-ı Memleket olmak üzere 3 kısma ayrılıyordu. Klasik dönem Osmanlı Devleti'nde toprağın hukuki statüsü ve tasarruf şekli bakımında tek bir sistem uygulanmamıştır. Tımar sisteminin uygulanmadığı bölgelerde toprağın hukuki durumu ve tasarruf biçimleri arasında birçok benzerlik bulunduğundan arazi bakımında Miri, Mülk ve Vakıf sınırlandırmasını yapabiliriz: Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 1997, s. 116,117.

ise mülk olup olmamalarına göre değerlendirilerek genel hatlarıyla “Sahih vakıf” ve “Tahsisat kabilinden vakıf” olarak iki kısma ayrılmışlardır.¹¹¹

Klasik dönem Osmanlı ormanları, arazisine göre mülk orman, vakıf orman ve miri statüdeki orman olmak üzere üç ana başlıkta değerlendirilebilir. Orman, koru, bahçe ve ağaçlık bölgeler dört şekilde mülk haline gelmekteydi: 1) Fetih sırasında yararlılıkları görülen gazilere temlikler verilmesi, 2) Tarıma elverişsiz arazileri ağaçlandıranlara emeklerinin karşılığı olarak ağaçlandırdıkları toprağın devredilmesi, 3) Tarım arazisinde ağaçlandırılma yapılarak bahçe veya ormanlık alan haline getirilmesi, 4) Tarım ve metruk arazi dışında kendiliğinden yetişen (hüdâ-yi nabit) ağaçlar için çaba gösteren kişiye devredilmesi. Ormanlık alanların mülk haline getirilmesiyle tasarruf hakkı tamamen sahibine ait olmakta ve miras bırakabilmekteydi. Vakıflar ise Müslümanların ihtiyaçlarına uygun tasarruf yöntemleri geliştirmiştir. Yörük’ün de aktardığı gibi vakıflar çevreyi koruyan hayır kurumları olup ayrıca, hukuki olanakların sağladığı fırsatlar bağlamında vakfın gelir kalemine dahil olan ağaçlık arazilerin ve bahçelerin genişletilmesini de amaçlıyordu.¹¹² Mülk ve vakıf ormanda tasarruf sahibi olabilmek için tapu sahibi olmak esas şart kabul edilmiştir. Ayrıca bu ormanlar kereste kesimi, meyve toplanması vb. amaçlarla kiralanabilmekteydiler.¹¹³ Miri statüdeki ağaçlık araziler “Miri Orman”, “Miri Dağ”, “Korı-yı Hass” gibi isimlerle anılmışlardır. Bu ormanların kullanım alanlarını askeri gereksinimler, İstanbul’un yakacak ihtiyacı, cibâl-i mübâha, köy ve kasabaların baltalık ihtiyaçları olarak belirlemiştir.¹¹⁴

Askeri gereksinimler için ormanlardan faydalanma fikri henüz Osmanlı Devleti’nin kuruluş aşamasında başlamıştır. Mürsel Alp’in denizcilik ve gemi yapımı için önemli bir bölge olan Pronectus’u fethetmesinin ardından bölgeye Karamürsel adı verilmiştir. Burada 1327 yılında küçük çaplı da olsa bir tersane yaparak ilk Osmanlı savaş gemisi olan “Karamürsel” inşa ettirilmiştir.¹¹⁵ İzmit’in fethine (1337) kadar küçük çaplı diğer tersaneler Kemer ve Gemiliktir. Fetihle birlikte gemi yapımı için uygun ormanlık alanlara sahip olan

¹¹¹ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 2000, s. 183,184.

¹¹² Doğan Yörük, “Osmanlıdan Günümüze Türk Toplumunda Çevre Anlayışının Gelişmesinde Vakıflar ve Dernekler”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 40, Güz 2016, s. 363.

¹¹³ Koç, “Osmanlı Devleti’nde Orman ve Koruların Tasarruf Yöntemleri ve İdarelerine İlişkin Bir Araştırma”, s. 140-142.

¹¹⁴ Eftal Şükrü Batmaz, Bekir Koç, İsmail Çetinkaya, *Osmanlı Ormancılığı İle İlgili Belgeler*, C. I, Orman Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s. IV.

¹¹⁵ Yasemin Nemlioğlu Koca, “Karamürsel Gemisi: Özellikleri ve Kullanımına Yönelik Bazı Tespitler”, *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu II*, Kocaeli, 2016, s. 283.

İzmit, ana tersane olarak belirlenmiştir.¹¹⁶ Gelibolu'nun ele geçirilmesinden sonra Yıldırım Bayezid 1390'da Bizans'tan kalma tersanenin yeniden inşası için Saruca Paşa'yı görevlendirmiştir. Saruca Paşa Osmanlı donanmasının organize edilmesinde emeği geçen ilk Kapudan¹¹⁷ olarak görev yapmıştır.¹¹⁸ Böylelikle Osmanlı Devleti'nde tam teşekküllü ilk tersanenin Gelibolu tersanesi olduğunu ifade edilebilir.¹¹⁹ İstanbul'un fethiyle yaşanmaya başlayan dönüşüm donanmaya da yansımıştır. Fatih Sultan Mehmet, Hamza Paşa'yı görevlendirmiş ve Haliç'in Aynalıkavak semtinde gemi inşa edebilmek için Galata tersanesi oluşturulmuştur. Ancak bu tersane "birkaç göz, cami ve divanhaneden ibaret"ti. Haliç'te oluşturulan bu tersane II. Bayezid devrinde büyütülmüş olup asıl değişiklik Yavuz Sultan Selim devrinde yapmıştır. Kanuni Sultan Süleyman döneminde de ise donanma genişlemesini sürdürülmüştür. Bostan, Galata Tersanesi'nin (Haliç veya İstanbul) Barbaros Hayreddin Paşa'nın Kaptan-ı Derya olmasıyla (1534-1546) Tersâne-i Âmire¹²⁰ statüsü kazandığını belirtmiştir. XVI. Yüzyılda dünyanın en ünlü tersanesi haline gelen Tersâne-i Âmire'nin benzeri sadece Venedik'te bulunmaktaydı.¹²¹ Tersâne-i Âmire'nin ihtiyaçları

¹¹⁶ Halil İnalçık, "Osmanlı Deniz Egemenliği", *Türk Denizcilik Tarihi*, Ed. Bülent Arı, T.C. Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı, Ankara, 2002, s. 53.

¹¹⁷ "Aslen İtalyanca "capitan"dan gelen Kapudan kelimesi Osmanlılar'da XV. Yüzyılın ortalarından itibaren donanma kumandanı için kullanılmaya başlanmıştır... Barbaros Hayreddin Paşa'nın Cezâyir-i Bahr-i Sefîd eyaletinin yönetimine ve donanma kumandanlığına getirilmesine kadar bütün kapudanların Gelibolu sancak beyi olarak donanmayı kumanda ettikleri görülmektedir.": İdris Bostan, "Osmanlı Bahriyesinin Yönetimi", *Türk Denizcilik Tarihi*, C. 1, Ed. İdris Bostan, Salih Özbaran, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, İstanbul, 2009, s. 297.

¹¹⁸ İdris Bostan, "İmparatorluk Donanmasına Doğru: Tersâne-i Âmire'nin Kuruluşu ve Denizlerde Açılım", *Türk Denizcilik Tarihi*, C. 1, Ed. İdris Bostan, Salih Özbaran, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, İstanbul, 2009, s. 121., Bostan, "Osmanlı Bahriyesinin Yönetimi", s. 297.

¹¹⁹ "Osmanlılarda ilk muntazam tersane Gelibolu'da yapılmıştı; ondan evvel pek küçük olarak Karamürsel ve Edincik'te ve sonra başlıca İzmit'te bir tersane ile Anadolu'nun Marmara sahillerinde İrva deresi ağzında ve diğer bazı yerlerde gemi yapıldığına şüphe olmamakla beraber bunlar, zamanına göre Gelibolu tersanesi gibi ehemmiyeti haiz değillerdi; nitekim sonraki asırlarda da gerek buralarda ve gerek diğer sahillerde gemi yapılmış ise de bu mevkiiler bütün levazımatı, anbar ve mahzenleriyle bir devlet tersanesi olmaktan uzaktı.": İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988, s. 394.

¹²⁰ "Tersane kelimesinin aslı Arapça darü's-sına'a'dan gelmektedir. Bu kelime birçok Akdeniz ülkesinin bahriye terminolojisinde kullanılmış, sonra Venedik vasıtasıyla Osmanlılara geçmiştir. Osmanlılar, kelimenin İtalyancası olan darsena'dan yaptıkları iktibasla biraz daha Türkçeleştirerek "tersane" veya "tershane" şeklinde ifade etmişlerdir... Osmanlılarda tersane kelimesi, gemilerin inşa ve teçhiz edildiği teşkilatlı bir müessese için kullanıldığı gibi, 16. yüzyılın başlangıcından 17. yüzyılın ortalarına kadar Piri Reis'in Kitab-ı Bahriye'sinde ... gemilerin inşa edildiği gözler manasın da kullanılmıştır." İdris Bostan, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 147.

¹²¹ Bostan, "İmparatorluk Donanmasına Doğru: Tersâne-i Âmire'nin Kuruluşu ve Denizlerde Açılım", s.121,122,127., İdris Bostan, "Tersâne-i Âmire" *DİA*, C. 40, İstanbul, 2011, s. 513-516. "Gemilerin inşa ve teçhiz edildiği teşkilatlı bir müessese olarak ilk terşâne tabiri, 933-4(1527-8) tarihli Galata harc-ı hassa defterinde Galata tersanesi için zikredilmiştir. Galata Tersânesine" Tersâne-i Âmire denilmesi ise, daha sonralarıdır. Meselâ, 27 Cemâziyelevvel 959 (21 Mayıs 1552) tarihinde İstanbul Hassa Hare Eminine gönderilen bir hükümde bu ifâdeye rastlanmaktadır." İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, s. 2.

bağlamında miri ormanların kullanımının artması XV. yüzyıldan itibaren gemi yapımına elverişli ormanlık arazilerin koruma altına alınmasını sağlamıştır. Klasik dönemde Haliç, İzmit, Sinop, Süveyş, Birecik, Basra, Rusçuk, Samsun ve Kefken gibi yerleşim yerlerinde bulunan büyük tersanelerde meşe, çam, kestane, ceviz, şimşir, ıhlamur ve çınar gibi ağaçlardan elde edilen kerestelere ihtiyaç duyulmaktaydı.¹²² Bu keresteler “ocaklık kereste” ve “ocaklık harici kereste” olmak üzere iki yöntemle temin ediliyordu. Tersane ihtiyaçları için ayrılmış bölgelerde yaşayan reayanın avarızları karşılığında kereste temin etmelerine ocaklık kereste denilirdi. Ocaklık kerestenin yetersizliği nedeniyle tüccarlardan piyasa alış fiyatına göre kereste temin edilmesi ise ocaklık harici kereste olarak tanımlanabilir. Ocaklık bölgelerden miri fiyatla satılan kereste, tüccar fiyatı ile alınandan 1/5 oranında ucuzdur.¹²³ Bu arada gemi kerestesinin günden güne artan önemi bir taraftan ocaklık bölgelerdeki ormanlara korucular atanmasında bir taraftan da ocaklarda çalışanlara hassasiyet gösterilmesine neden olmuştur.¹²⁴ Klasik dönemde tersaneye gelen orman ürünlerinin işlenme süreci de planlanmıştı. En önemli görev “Tersâne-i Âmire Emîni’ne” bağlı olan “Kereste Emîni’ne” aitti.¹²⁵ Tersâne-i Âmire haricinde Tophâne-i Âmire ve Baruthâne-i Âmire için de ormanlardan yararlanılmıştır. Özellikle demir ve bakır madenlerinin Tophâne-i Âmire’nin kullanımına hazır hale getirilmesinde odun kömürünün kritik önemi vardı. Bu gibi ihtiyaçların sağlanmasında özellikle Kocaeli, İzmit, Sapanca, Kandıra, Üsküdar, Yalakabad, Erzincan, Gemlik ve Ağaçlı bölgeleri ön plandaydı.¹²⁶ Benzer şekilde Baruthâne-i Âmire için de ormanlardan yararlanılmıştır. Özellikle odun kömürü yanında güherçile, kükürt ve barutun işlenmesi aşamasında kullanılan odun nedeniyle ormanlar stratejik konumdaydı. Baruthanenin ihtiyaç duyduğu bu odunlar genellikle Kocaeli’ye bağlı Yalakabad ve İznikmid’den temin edilmiştir.¹²⁷

İstanbul’un yakacak ihtiyacının giderilmesi ormanları alakadar eden bir başka husustu. Öyle ki İstanbul’u beslemek kadar ısıtmak da önemliydi. İstanbul Ağası resmî kurumların odun ihtiyacını farklı yöntemlerle karşılamaktaydı. Bunlar: Derya Mübâyaası

¹²² Koç, “Osmanlı Devleti’nde Orman ve Koruların Tasarruf Yöntemleri ve İdarelerine İlişkin Bir Araştırma”, s. 147.

¹²³ Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, s. 102-110.

¹²⁴ Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, s. 102-110.

¹²⁵ Kereste Emîni kendisine verilen sürede belirtilen miktarı tersaneye ulaştırmakla görevliydi. Kereste Emîni haricinde tersaneye gelen orman ürünleriyle meşgul olan meslek grupları şunlardır: Neccarlar, Kalafatçılar, Errekeşler, Teksinarcılar, Pârû-tıraşlar, Fundacılar, Kömürcüler, Makaracılar, Varilciler. Batmaz, Koç, Çetinkaya, *Osmanlı Ormancılığı İle İlgili Belgeler*, C. I, s. V.

¹²⁶ Uğur Kurtaran, “XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Kocaeli Ormanlarının Başlıca Kullanım Alanları (1700-1754)”, *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-II*, Nisan 2015, s. 1072.

¹²⁷ Zafer Gölen, “Osmanlı Barut Üretim Merkezi: Baruthâne-i Âmire”, *Türkler*, C. 10, 2002, s. 138.

olarak isimlendirilen gemilerin yılda en az bir kez İstanbul'a getirdikleri odunlar, piyasa değerinin altında kazalardan satın alınan odunlar, ocaklıklarda reaya tarafından temin edilen ücretsiz odunlar.¹²⁸ XVII. yüzyıldan itibaren odun temininde yaşanan sıkıntılar birtakım suistimallere yol açacak şekilde rençperlerden de yararlanılmasına neden olmuştur.¹²⁹

Klasik dönem orman anlayışında “Cibâl-i Mübâha” teriminin ayrı bir yeri vardı. Teknik bir terim olarak ilk defa 1858 Arazi Kanunnamesi'nde¹³⁰ yer edinen bu kavram önceki dönemlerin belgelerinde de rahatlıkla izlenebilmektedir.¹³¹ Cibâl, dağ anlamına gelirken mubah ise herkese açık olan, herkesin yararlanabildiği anlamlarına gelmektedir. Bu çerçevede cibâl-i mübâha serbest ormanları ifade etmekteydi. Cibâl-i mübâha¹³² olarak nitelendirilen dağlardan herkes vergi alınmaksızın odun ve kereste temin edebilirdi.¹³³ Bir ormanın cibâl-i mübâhadan sayılabilmesi için “kadimden beri ahaliye tahsis olunmaması” gerekliliği kabul edilmiştir.¹³⁴ Cibâl-i mübâha, nüfusun az, ormanların çok olduğu dönemlerde sorunsuz işlemiştir.¹³⁵

Cibâl-i mübâhanın yanı sıra kasaba ve köyler için ayrılmış baltalık ve korular da reayanın hizmetindeydi. Ancak reaya bu baltalıkları ve koruları korumak hatta genişletmekle sorumluydu. Baltalıkların hangi köye ve kasabaya ait olduğu ise kadı tarafından belirlenerek,

¹²⁸ Batmaz, Koç, Çetinkaya, *Osmanlı Ormancılığı İle İlgili Belgeler*, C. I, s. V,VI.

¹²⁹ Abdülkadir Özcan, “İstanbul Ağası”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 23, 2001, s. 302.

¹³⁰ “Mubah ile herkes intifa edebilir” *Mecelle Md. 1254. Arazi Kanununun 104. maddesi* “minelkadim ahaliye mahsus koru ve ormanlardan olmayıp cibal-i mubahadan addolunan dağlardan ve balkanlardan herkes odun ve kereste katedebilir yekdiğere müdahale edemez ve bunlardan husule gelen giyahtan ve kat olunan eşcardan öşür alınmaz ve bu makule cibal-i mubahadan bir miktarı bilifraz müstakilen veya müştereken koru ittihaz olunmak üzere memuru tarafından kimseye batapu tasarruf ettirilemez “hükmü ile cibal-i mubahayı açıkça tarif etmeden cibal-i mubahanın hukukî durumu ve bu ormanlardan istifadeyi düzenlemek istemiştir.”: Cin, “Tanzimattan Sonra Türkiye’de Ormanların Hukuki Rejimi”, s. 335.

¹³¹ Bkz: Cibâl-i mübâha: BOA., A. {DVNSMHM.d, 49/319., BOA., C.ML. 640/26297., BOA., C.İKTS. 18/887., BOA., A. }MKT.UM. 105/30.

¹³² Cibâl-i mübâha’nın tanımına yönelik görüşler: Halil Cin; “Cibâl-i mübâha veya serbest ormanlar, hukuki durumları itibarıyla ne metruk ne de tam mevat arazidir. Yalnız mevat arazi ile Cibâl-i mübâha arasında esaslı bir benzerlik vardır” demekte ve Cibâl-i mübâhanın bugünkü deyiimiyle Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerlerden olduğu tezini ileri sürmektedir.” Bülent Köprülü; “Henüz kimsenin mülkiyetine geçmemiş, dağlarda kendiliğinde yetişen ağaçlardan meydana gelen, orman ve korular.” Bekir Koç; “Devlet tarafından halkın kereste, yakacak ve mimari ihtiyaçları için ayrılmış genel ormanlar olarak tanımlamakta ve bu ormanların ekonomik ve dini gerekçelerle halka açıldığını, ekonomik gerekçenin halkın refah seviyesinin artırılması amacı taşıdığını, dini gerekçenin ise ot,su ve ateşe nasın ortak olduğu yönündeki İslam anlayışı olduğunu ileri sürmektedir.” Üstüner Birben, “Cibâl-i mübâha”, *II. Ormancılıkta Sosyo-Ekonomik Sorunlar Kongresi*, 19-21 Şubat 2009, s. 398-400.

¹³³ Cin, “Tanzimattan Sonra Türkiye’de Ormanların Hukuki Rejimi”, s. 335.

¹³⁴ Cibâl-i mübâha hakkında detaylı bilgi için bkz: Bülent Köprülü, “Cibâl-i mübâha ve Sahih Vakıflara Ait Ormanlarla Baltalıkların H. 1274 Tarihli Arazi Kanunnamesine Nazaran Hukuki Durumları”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. 15, S. 2-3, 1949, s. 703-726.

¹³⁵ Erhan Kılıç, *Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne Ağaç Bayramları*, TMMOB Orman Mühendisleri Odası, İstanbul, 2021, s. 35.

belli bir ücret karşılığında tescillendirilirdi.¹³⁶ Tekke ve zaviyelere de orman ve korulardan faydalanma hakkı verilmiştir. Diğer yandan İstabl-ı Âmire¹³⁷ ve saray mensupları için ayrılan araziler de vardı. Bu ormanlık araziler avlanma ve hayvanların otlatılması için kullanılırdı.¹³⁸

¹³⁶ Koç, “Osmanlı Devleti’nde Orman ve Koruların Tasarruf Yöntemleri ve İdarelerine İlişkin Bir Araştırma”, s. 143

¹³⁷ Osmanlı Devleti’nde padişaha ve saray mensuplarına ait atların barındığı Has Ahur’un resmi adı: Abdülkadir Özcan, “İstalb”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 19, 1999, s. 204. Padişah ve hanedana ait hayvanların barındığı bölgelerde hayvan otlatılması için çayırılık alanları tahsis edilmiş olan ormanlık alanlarda kesim yapmak yasaklanmıştı. Yine benzer bir uygulama Padişah ve hanedan mensuplarının avlanmalarına ayrılmış olan ormanlarda da mevcuttu bu bölgelerde korumaya alınmış bölgelerdi: Bekir Koç, “Tanzimat Sonrası Hukuk Metinlerinde Av Yasakları”, *Acta Turcica*, Y. 1, S. 1, Ocak 2009, s. 153,154. Bu tür yasaklara dair bir hüküm: “*Sekbânbaşı mektüb gönderüb taht-ı kazânında vâki’ olan hâssa şikâr korularında koyun ve davar yürümeyüb ve koyun kışlamayub ve ağaç kesilmeyüb ve tazılar ile şikâr olunmayub ve kimesne tüfenk isti’mal itmek için tenbîh ve te’kîd olunmasını i’lâm itdüğü ecilden buyurdum ki: Dergâh-ı mu’allâm yayabaşlarından Sinan vardukda bu hususlar kâtib vechile hakk üzere fahs idüb göresin ânun gibi taht-ı kazânında vâki’ olan hâssa şikâr korularında kimesneye ağaç kesdirmeyüb ve tazılarıyla şikâr itdirmeyüb ve re’âyâ taifesine tüfenk atdırmayub ve sâir davar kışlatmayub ağıl atdırmayub gereği gibi tenbîh ve yasak itdiresün eslemeyenleri isimleri ile yazub bildiresin şöye bilesin.*” Nurullah İşler, Yusuf Gök, *Osmanlı Ormancılığı İle İlgili Belgeler*, C. II, Orman Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2003, s. 2,3.

¹³⁸ Batmaz, Koç, Çetinkaya, *Osmanlı Ormancılığı İle İlgili Belgeler*, C. I, s. V.

II. BÖLÜM

TANZİMAT'TAN II. MEŞRUTİYET'E OSMANLI ORMANCILIĞINI MODERNLEŞTİRME ÇABALARI

1. Osmanlı Modernleşmesinin Dinamikleri

Osmanlı Devleti tarihsel süreç içerisinde Avrupalı devletlerle derin sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasi bağlar kurmuştur. Osmanlı Devleti gücünün zirvesine ulaştıktan sonra kendisini Batı'dan üstün görmüştür.¹³⁹ Ancak zamanla devletin almış olduğu mağlubiyetler sonucunda özellikle de Karlofça (1699) ve Pasarofça (1718) gibi antlaşmaları imzalamasıyla birlikte Batı'nın askeri üstünlüğü ortaya çıkmıştır.¹⁴⁰ Devletin maruz kaldığı ekonomik, idari, siyasal ve toplumsal buhranlara askeri mağlubiyetler de eklenince bir çıkış yolu aranmaya başlanmıştır.¹⁴¹ Böylelikle XVIII. yüzyıl “Batılılaşma ile eşdeğer görülen yenileşme anlayışının yerleşmeye başladığı”¹⁴² dönem olarak değerlendirilmiştir. Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın sadaretiyle başlayan “Lale Devri”¹⁴³ (1718-1730) aslında bir “ön modernleşme” olarak izah edilebilir.¹⁴⁴ 1717'de İstanbul'a gelen Rochefort, henüz sadaret makamına gelmemiş olan İbrahim Paşa ile görüşmelerde bulunarak “Bâb-ı Âlî hizmetinde bir fen kıtası kurulması üzerine tasarısı” ile III. Ahmed'e bir proje sunmuştur. Bu projeye Avrupalı tarzda bir fen subaylı örgütü kurulması amaçlanmışsa da henüz “ön modernleşme” dönemindeki bu girişim çeşitli nedenlerden dolayı gerçekleştirilememiştir.¹⁴⁵ Bu dönemde Avrupa'ya fen ve sanata yönelik gözlemler yapmak ve Fransa ile ikili ilişkileri geliştirmek amacıyla Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi Fevkalade Elçi payesiyle Paris'e gönderilmiştir. Seyahat sırasında Yirmisekiz Çelebi'nin yanında bulunan oğlu Yirmisekiz Çelebizade Said Efendi de 1726'da matbaanın kurulmasına öncülük etmiştir. Said Efendi'nin ayrılması sonucunda matbaadaki işler İbrahim Müteferrika'nın idaresi altında

¹³⁹ Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s. 10,11.

¹⁴⁰ Bernan Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev. Metin Kıratlı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1993, s. 46.

¹⁴¹ Roderic H. Davison, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform 1856-1876*, C. I, Çev. Osman Akınhay, Papirüs Yayınları, İstanbul, 1997, s. 25-31.

¹⁴² Feridun M. Emecen, “Matruşka'nın Küçük Parçası: Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Dönemi ve “Lale Devri” Meselesi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Osmanlı Araştırmaları*, C. 52, S. 79, s. 80.

¹⁴³ Bu terim ilk olarak 1915'te Ahmet Refik'in “Lale Devri” adlı kitabı yayınlamasıyla kullanılmıştır. 1718-1730 dönemi arasını kapsayan “Lale Devri” dönemi aslında III. Ahmed'in saltanat yıllarından (1703-1730) Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'nın sadaret dönemine yönelik bir değerlendirmedir: Selim Karahasanoğlu, “Osmanlı Tarihyazımında “Lale Devri” Eleştirel Bir Değerlendirme”, *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, S. 7, Bahar-Yaz 2008, s. 129.

¹⁴⁴ Emecen, “Matruşka'nın Küçük Parçası: Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Dönemi ve “Lale Devri” Meselesi Üzerine Bir Değerlendirme”, s. 80.

¹⁴⁵ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 45-49.

yürümüş ve toplamda 17 kitap (23 cilt) basılmıştır. Lale Devri'nde birçok kültürel ve sanatsal yenilikler yapılmışsa da 1730'da çıkan Patrona Halil İsyanı ile dönem sona ermiştir.¹⁴⁶ Müteferrika matbaada çalışmalarına devam ederek 1732'de 48 sayfalık bir layihayı (Usul ül-Hikem fi Nizam ül-Ümen) Padişah I. Mahmud'a sunmuştur. Bu rapordaki amaç padişah ve sarayı harekete geçirmek ve Batı'nın askeri eğitimi ve teknolojisini Osmanlı ordusuna tanıtmaktır. Gerçekten de bu sıralarda bir Fransız olan Kont Claude Alexander von Bonneval (Humbaracı Ahmed Paşa) Osmanlı ordusunda ıslahat yapmak amacıyla görevlendirilmiştir. Bonneval bu doğrultuda Humbaracı Ocağına¹⁴⁷ bağlı olarak 1735'te bir "Hendesehane" kurmuştur. Humbaracı Ocağı uzun ömürlü olmasa da buradaki askeri reform anlayışı XVIII. yüzyılın son çeyreğinde kurulacak mühendishanelere bir öncü olması açısından önemlidir.¹⁴⁸ Ayrıca bir diğer önem: modern batı biliminin ve eğitim sisteminin Osmanlı Devleti'ne transferi açısından Osmanlı eğitim ve bilim tarihinin bir dönüm noktası olmasıdır.¹⁴⁹

Osmanlı Devleti'nin savaş meydanlarında aldığı mağlubiyetler karşısında ilk olarak İslamiyet'le ters düşmemesi nedeniyle askeri reformları gündeme almıştır. İnalçık bu durumu şu şekilde vurgulamaktadır:

*"Batılılaşma sürecinde, kültür unsurları alıntısında ilk ve önemli aktarmalar, savunma araçlarında, silahlarda olmuştur. Bu yaklaşım, İslam kültürüne de ters düşmez; çünkü düşmanı yenmek için onun silahını ve kullandığı taktikleri taklit etmek Şeriatça dine aykırı değildir."*¹⁵⁰

¹⁴⁶ Karahasanoğlu, "Osmanlı Tarihyazımında "Lale Devri" Eleştirel Bir Değerlendirme", s. 134. Türkan Polatçı, "Osmanlı Batılılaşmasında Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Paris Sefaretnamesi'nin Önemi", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 2, S. 2, 2011, s. 252, Abdülkadir Özcan, "Lale Devri", *DİA*, C. 27, Ankara, 2003, s. 81-84. Erhan Afyoncu, "İbrâhim Müteferrika", *DİA*, C. 21, İstanbul, 2000, s. 324-327.

¹⁴⁷ Osmanlı Devleti'nde askeri ıslahat hareketleri ilk olarak Humbaracı Ocağı'nda yapıldı. Bu ocağın başında humbaracıbaşı unvanıyla doğrudan sadrazama bağlı bir kişi mevcut olup ayrıca masrafların karşılanması için irad-ı cedid adıyla yeni bir kaynak oluşturulmuştur. Diğer ocaklara göre maaş ve itibar olarak daha üst seviyede tutulmuştur. "Bu ıslahatla, humbaracı adaylarının muhitlerinden koparılarak, matematik ve mühendislik konularında yetiştirilerek modern humbaracılık fennini öğrenmek" amacıyla aslında idari ve eğitimsel anlamda bir yenilik yapılmıştır: Mustafa Kaçar, "Osmanlı İmparatorluğunda Askeri Sahada Yenileşme Döneminin Başlangıcı", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, S. 1, 1995, s. 221.

¹⁴⁸ Mardin, *Türk Modernleşmesi*, s. 12. Alan Palmer, *Osmanlı İmparatorluğu Son Üç Yüz Yıl Bir Çöküşün Yeni Tarihi*, Çev. Belkıs Çorakçı Dışbudak, Bilgi Yayıncılık, İstanbul, 1993, s. 68,69. Franz Babinger, *Müteferrika ve Osmanlı Matbaası*, Çev. Nedret Kuran Burçoğlu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2016, s.25,26. Kaçar, "Osmanlı İmparatorluğunda Askeri Sahada Yenileşme Döneminin Başlangıcı", s. 217-221.

¹⁴⁹ Bkz: Erdal Aslan, "The Role of Military Schools in the Introduction of History Education to Turkey", *International Online Journal of Educational Sciences*, 13 (2), 2021, s. 536-555.

¹⁵⁰ Halil İnalçık, *Devlet-i 'Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu üzerine Araştırmalar-IV, Âyanlar, Tanzimat, Meşrutiyet*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016, s. 9.

Ancak XVIII. yüzyılda ıslahat düşüncesine sahip olan devlet adamları zamanla Batı'nın modern silahlarını almanın tek başına bir sonuç vermeyeceğini kavradılar.¹⁵¹ Bu doğrultuda Fransız Baron de Tott 1770 yılından itibaren çeşitli askeri ıslahatlar yapması için Osmanlı ordusunda görevlendirildi. Dönemin savaş teknolojisine uygun toplarıyla Topçu ocağını yenileyen Tott, 1772'de bir Topçu Mektebi'nin kurulmasına da öncülük etmiştir. 1772-1773'te faaliyet gösteren Topçu Mektebi eski alışkanlıkların terkedilememesi sebebiyle aksaklıklara uğramıştır. Durum böyleyken yeni bir topçu ocağı kurulma yoluna gidilerek 1774 yılında Sürat Topçuları Ocağı adlı bir ocak oluşturulmuş ve başına da yine bir Fransız olan Topçu Çavuşu Aubert getirilmiştir.¹⁵² Ancak kısa bir süre sonra 80 kişi kalan Sürat Topçuları Ocağı, Topçu Ocağı bünyesine dahil edilmiş bunun üzerine Çavuş Aubert Fransa'ya dönmüştür.¹⁵³

Tam teşekküllü askeri mühendislik mekteplerine duyulan ihtiyaç her geçen gün kendini daha da net bir şekilde hissettirmiştir. Osmanlı-Rus savaşlarında (1868-1774) Çeşme'de Osmanlı gemilerinin Ruslar tarafından yakılması ile donanma işlerindeki yetersizlikler daha da açığa çıkmıştır.¹⁵⁴ Bu doğrultuda yürütülen çabalar sonucunda 1775'te Tersâne-i Âmire'de Osmanlı Devleti'nin ilk askeri mühendislik okulu olan "Hendese Odası" (Hendesehâne) açılmıştır. Bu okula 1806'dan itibaren "Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn" denilmiştir.¹⁵⁵ Böylelikle denizcilik alanında çağdaş bir müessese oluşturulmak istenmesinin yanı sıra tersane çalışanlarının ve donanmanın geliştirilmesi de hedeflenmiştir.¹⁵⁶ Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn'da Cezayirli Hasan Hoca tarafından geometri, deniz haritası ve teorik dersler verilmiştir. Bu okul kuruluşundan itibaren hem yerli hem de yabancı uzmanlar nezaretinde birçok reform geçirmiştir.¹⁵⁷

¹⁵¹ İnalçık, *Devlet-i 'Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu üzerine Araştırmalar-IV, Âyânlar, Tanzimat, Meşrutiyet*, s. 9.

¹⁵² Mustafa Kaçar, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Askerî Teknik Eğitimde Modernleşme Çalışmaları ve Mühendishanelerin Kuruluşu (1808'e Kadar)", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, S. 2, 1998, s. 74-79.

¹⁵³ Bu ocak için Sadrazam Halil Hamid Paşa tarafından yeniden aktif hale getirilmeye çalışılmış olup 1783 yeni bir nizamname hazırlanmıştır. Ayrıca Topçu Ocağı'ndan ayrılmış Tophâne-i Amire kışlası civarında yeni bir kışla yaptırılmıştır. 1782'te de Çabuk Aubert tekrar İstanbul'a gelerek 12 kişilik ekibiyle tekrar Osmanlı Devleti'nin hizmetine girmiştir. Mustafa Kaçar, Tuncay Zorlu, Burak Barutçu, Atilla Bir, C. Ozan Ceyhan, Aras Neftçi, *İstanbul Teknik Üniversitesi ve Mühendislik Tarihimiz*, Ed. Mehmet Karaca, İstanbul Teknik Üniversitesi Vakfı, İstanbul, 2012, s. 62,63,70.

¹⁵⁴ Kemal Beydilli, *Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishâne: Mühendishâne Matbaası ve Kütüphânesi*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1995, s. 23.

¹⁵⁵ Şinasi Acar, Atilla Bir, Mustafa Kaçar, "Osmanlı'da Sivil Mühendis Yetiştirmek Üzere Açılan Hendese-i Mülkiye Mektebi", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, C. XVII, S. 2, 2016, s. 2.

¹⁵⁶ Osman Taştekin, "18. Yüzyıl ve Sonrası Osmanlı Eğitim Kurumları", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, C. 23, S.3, s. 1150.

¹⁵⁷ Beydilli, *Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishâne: Mühendishâne Matbaası ve Kütüphânesi*, s. 24-27.

III. Selim'den itibaren (1789-1807) yapılan ıslahatların kapsamı ve etkileri artmıştır. Ahmad'ın belirttiği üzere “III. Selim, 1789'da sorunlu imparatorluğun tahtına oturduğunda, hükümdarlığı, 1908'de devrimle sonlanacak olan imparatorluğun en uzun süreli reform yüzyılına başlattı.”¹⁵⁸ Modernleşmede bundan sonraki süreçte yapılan ıslahatlar daha kararlı bir şekilde yürütülmüştür. Nizam-ı Cedit dönemi olarak adlandırılan bu dönem III. Selim'in amaçları doğrultusunda yaptığı yeniliklerin bütününe kapsamaktadır: Yeniçeri Ocağının tasfiye edilmek istenilmesi, ulemanın nüfuzunun azaltılması, askeri ıslahatlar yapılması, Avrupa'da birçok ülkenin başkentine daimî elçilikler açılması ve Avrupa'daki kültürel gelişmelerin yakından takip edilmesidir. Nizam-ı Cedit ayrıca bu dönemde Avrupa usulünde yetiştirilmek istenilen talimli asker anlamına da gelmektedir.¹⁵⁹ Nizam-ı Cedit ordusu yeniçerilerin tepkisine uğramamak için Bostancılar Ocağı'na bağlı olarak 1793'te Bostancı Tüfenkçisi Ocağı adıyla kurulmuştur. Ordunun ihtiyaçları için İrad-ı Cedit adıyla bağımsız bir hazine oluşturulmuştur.¹⁶⁰ Aslında III. Selim yürüttüğü bu ıslahatlarla modern bir profesyonel orduyla merkezin güçlendirilmesini tasarlamıştır.¹⁶¹ III. Selim başta askeriye olmak üzere devletin tüm kontrol mekanizmasında yapmak istediği ıslahatlar doğrultusunda devlet adamlarına ve uzmanlara layihalar hazırlattırmıştır. III. Selim'e sunulan “Nizam-ı Devlete dâir Lâyihalar”da belirli bir fikir bütünlüğü olmayıp askeri dönüşüme odaklanılmıştır.¹⁶²

Osmanlı Devleti'nin ikinci mühendishanesi olan Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyün 1795'te Mouradgea D'Ohsson ve Ebûbekir Râtib Efendi'nin çalışmaları sonucunda açılmıştır. Bu okul süreç içerisinde kara mühendisliği eğitimini tek çatı altında

¹⁵⁸ Feroz Ahmad, *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 41.

¹⁵⁹ “Nizam-ı Cedit” terim olarak ilk defa Fazıl Mustafa Paşa tarafından imparatorluğa verilen iç düzen için kullanılmıştır. Fakat Fazıl Mustafa Paşa'dan Selim III.'e gelinceye kadar bu terime Osmanlı tarihinde rastlanmamaktadır. Selim III. devrinin başlarında, Viyana'ya olağanüstü elçi olarak gönderilen Ebubekir Ratib Efendi, Avusturya'nın örgütleri ve siyaseti hakkında yazmış olduğu bir yazmada Avusturya'da mevcut idare düzenini “Nizam-ı Cedit” diye göstermektedir. Keza Fransa ihtilâlinin neticesinde, krallığın yıkılmasını müteakip kurulan yeni rejim de Osmanlı devletinde “Fransa Nizam-ı Cedidi” diye kabul edilmiştir.” Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi, C. V, Nizam-ı Cedit ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2007, s. 61-65.

¹⁶⁰ “Bostaniyan-ı Hassa Ocağı'na bağlı Nizam-ı Cedit askerleri için hazırlanan kararname ve talimatnamenin ilan törenine Bostancıbaşı ile Bostaniyan-ı Hassa erleri de davet edildi ve Kanunname 18 Eylül 1794 (17 sefer 1209) da ilan edildiğinde Ocak resmen kurulmuş oldu. Hazırlığı tam iki senede tamamlanan bu kanunnamenin ilan edildiği tarihte talimli asker sayısı, 20 zabıt ve 448 erden ibaretti.” 256 Sipahi Çataltepe, 19. Yüzyıl Başlarında Avrupa Dengesi ve Nizam-ı Cedit Ordusu, Göçebe Yayınları, İstanbul, 1997, s. 98,99.

¹⁶¹ Kemal H. Karpat, *Osmanlı Modernleşmesi: Toplum, Kurumsal Değişim ve Nüfus*, Çev. Akile Zorlu Durukan, Kaan Durukan, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2008, s. 83.

¹⁶² Bu dönemde III. Selim'e 21 tane askeri layiha sunulmuştur. Ahmet Öğreten, *Nizâm-ı Cedide Dâir Askerî Lâyihalar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s. 56, 59-150.

birleştirmiştir.¹⁶³ Ayrıca Nizam-ı Cedit yenilikleri doğrultusunda yeniçeri, cebeci, topçu, arabacı, humbaracı ve lağımcı gibi ocaklara ve bahriye teşkilatına yönelik ıslahatlar hızlandırılmıştır.¹⁶⁴ Ancak yürürlüğe girmiş nizamnamelere rağmen istenilen başarı sağlanamadığından humbaracı ve lağımcı gibi “kadim ocaklarda” yeniden değerlendirmeler yapılarak ek nizamnameler çıkartılmaktaydı.¹⁶⁵ Süreç içerisinde III. Selim uygulamaya çalıştığı reformlara karşı içeride yeniçeri taassubu ağırlığını hissettirmiştir. Ayrıca iç ve dış savaşlar uygulamaya konulan ıslahatları baltalamaya başladı. Asayişsizlik ile kıtlık da dönemin önemli problemleriydi. Islahatçılar ise adeta birbirlerine karşı güç mücadelesi içerisinde hareket etmekteydi. Bu şartlar altında mevcut duruma karşı olarak Kabakçı Mustafa önderliğinde isyan hareketi başlatılmıştır. Böylelikle III. Selim tahttan indirilmiş (29 Mayıs 1807) ve kısa bir süre sonra da öldürülmüştür. Her ne kadar yerine IV. Mustafa geçmişse de onun da hükümdarlığına Alemdar Mustafa Paşa son vermiştir.¹⁶⁶ Ayrıca III. Selim devrinin yenilik taraftarlarına karşı da hızlı bir tasfiye hareketi başlamıştır.¹⁶⁷

II. Mahmut (1808-1839) hem Nizam-ı Cedit’in sınırlı başarısına hem de III. Selim’in öldürüşüne tanık olmuştu.¹⁶⁸ II. Mahmut bu şartlar altında Alemdar Mustafa Paşa’nın vesayeti altında tahta çıktı.¹⁶⁹ Tahta çıkışının hemen akabinde Sadrazam Alemdar Mustafa Paşa başkanlığında Hükümet ile ayanlar arasında Sened-i İttifak (1808) imzalandı. Kısa bir süre sonra Alemdar Mustafa Paşa’nın önderliğinde lağvedilen Nizam-ı Cedit ordusu yerine yine talimli bir ordu olan Sekban-ı Cedid oluşturuldu, ocak esameleri satın alındı, tersanede düzenlemeler yapıldı. Ancak yürütülen ıslahat çalışmaları yeniçeriler tarafından hoş karşılanmadığından çıkan ayaklanmalar sonucunda Alemdar Mustafa Paşa öldürüldü.¹⁷⁰ Meydana gelen bu durumlar neticesinde II. Mahmut artık oldukça dikkatli hareket ederek 15

¹⁶³ “İlk dönemiyle ilgili belgelerde Fünûn-i Harbiyye Tâlimhânesi, Mekteb-i Fünûn-i Harbiyye veya Mühendishâne-i Sultânî gibi isimlerle, ardından da Mühendishâne-i Berrî(-i Hümâyun) olarak anılmıştır.” Kemal Beydilli, Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyun”, *DİA*, C. 31, Ankara, 2020, s. 515. Kaçar, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Askerî Teknik Eğitimde Modernleşme Çalışmaları ve Mühendishanelerin Kuruluşu (1808’e Kadar)”, s. 106.

¹⁶⁴ Kemal Beydilli, “Nizâm-ı Cedîd”, *DİA*, C. 33, İstanbul, 2007, s. 177.

¹⁶⁵ Yunus Koç, Fatih Yeşil, *Nizâm-ı Cedîd Kanunları (1791-1800)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2012, s. XVIII.

¹⁶⁶ Stanford J. Shaw, *Eski ve Yeni Arasında Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2008, s. 505-507,528,557.

¹⁶⁷ Erhan Afyoncu, Ahmet Önal, Uğur Demir, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Askerî İsyânlar ve Darbeler*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2010, s. 235.

¹⁶⁸ Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, Çev. Yasemin Saner Gönen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s. 51.

¹⁶⁹ Yüksel Çelik, “Nizâm, İntizâm ve Tanzimât Mihverinde Bir Padişah Potresi Mahmûd-ı Sâni”, Ed. Coşkun Yılmaz, *II. Mahmud Yeniden Yapılanma Sürecinde İstanbul*, Avrupa Kültür Başkenti, İstanbul, 2010, s. 27.

¹⁷⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Ayanlarından Tirsinikli İsmail, Yılık Oğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul, 1942, s. 142-158.

yıllık süreç boyunca “güç tabanı” oluşturmak için devletin her kademesine destekçilerini atadı.¹⁷¹ Padişah 1815’ten itibaren de ayanların ortadan kaldırılması mücadelesine girişerek merkezîyetçiliğin sağlanması için çalışılmıştır.¹⁷² 1826 yılına gelindiğinde Eşkinçi Ocağı’nın kurulmasından kısa bir süre sonra II. Mahmut ile yeniçeriler tekrar karşı karşıya gelmiştir. Böylelikle mevcut şartlar doğrultusunda Yeniçeri Ocağı’nın tamamen kaldırılmasına karar verilmiştir. Gerçekleşen kanlı mücadeleler sonucunda Haziran 1826’da “Vak’a-i Hayriyye” olarak adlandırılan olayla Yeniçeri Ocağı’na son verilmiştir.¹⁷³ Bu doğrultuda aslında II. Mahmut’un saltanat yıllarını iki kısımda değerlendirilebiliriz. 1808-1826 dönemi savaşlar, isyanlar iç ve dış bunalımların sürdüğü ıslahatlara hazırlık dönemi olup 1826-1839 dönemi ise devletin her alanını kapsayan ıslahatların gerçekleştiği dönemdir. Bu ikinci dönemde hızlı fakat plansız bir yenileşme hareketi başlamıştır.¹⁷⁴ Öncelikle yeni bir ordu oluşturulması için kanunname hazırlanarak “Asakir-i Mansure-i Muhammediyye” kuruldu. Ordu için kısa sürede Prusya’dan piyade, süvari ve topçu subaylar getirilerek askeri birliklerin Avrupaî tarzda yetiştirilmesi sağlandı.¹⁷⁵

Reform hareketlerinde köktenci bir yaklaşımın benimsenmesiyle sivil ve askeri eğitimde bir dizi düzenlemeler yapıldı. “Vak’a-i Hayriyye”den önce 1824 “talim-i sıbyan” hakkındaki düzenleme ile çocukların ergenlik çağına gelmeden önce sıbyan mekteplerine gitmelerine yönelik karar alınmıştır.¹⁷⁶ Yine sivil eğitim reformları doğrultusunda Bâbiâli bürokrasisine memur yetiştirmek için Mekteb-i Maârif-i Adliyye (1839) ve Mekteb-i Ulûm-i Edebiyye (1839) kuruldu.¹⁷⁷ Askeri eğitimde öncelikle orduya hekim yetiştirilmesi amacı doğrultusunda Tıphâne-i Âmire (1827) kurulmuştur. Bir süre sonra cerrahlık eğitiminin tıp eğitiminden ayrılması kararlaştırılarak Cerrahhâne-i Mamure (1832) kurulmuşsa da daha sonra bu iki okul birleştirilerek Mekteb-i Adliye-i Şâhâne der Âsitane-i Aliyye (veya Mekteb-i Tıbbiyye-i Şahane - 1838) adıyla açılmıştır.¹⁷⁸ Modern tekniklere uygun olarak Asakir-i Mansure-i Muhammediyye’nin kurulması ile bu orduya subay yetiştirilmek amacıyla bir mektep açılması da tasarlanmıştır. Hatta bu doğrultuda Sıbyan Bölükleri

¹⁷¹ Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, s. 51.

¹⁷² Halil İnalcık, “Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-i Hümayunu”, *Belleten*, C. 28, S. 112, 1964, s. 609.

¹⁷³ Abdülkadir Özcan, “Yeniçeri Ocağı ve Vaka-i Hayriyye”, Ed. Coşkun Yılmaz, *II. Mahmud Yeniden Yapılanma Sürecinde İstanbul*, Avrupa Kültür Başkenti, İstanbul, 2010, s. 97,100.

¹⁷⁴ Abdülkadir Özcan, “II. Mahmud ve Reformları Hakkında Bazı Gözlemler”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 10, 1995, s. 13,14.

¹⁷⁵ Muammer Yılmaz, *Reformcu Sultan II. Mahmut*, Selis Kitaplar, İstanbul, 2012, s. 190-193.

¹⁷⁶ Muammer Demirel, “Türk Eğitiminin Modernleşmesinde Rüşdiye Mektepleri”, Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 46.

¹⁷⁷ Cemil Öztürk, “Rüşdiye”, *DİA*, C. 35, İstanbul, 2008, s. 300.

¹⁷⁸ Nuran Yıldırım, *İstanbul'un Sağlık Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 257-261.

kurulmuşsa da Osmanlı-Rus savaşları nedeniyle Mekteb-i Ulûm-i Harbiye (veya Mekteb-i Harbiye)¹⁷⁹ ancak 1834'te açılmıştır. Diğer yandan, Harbiye'nin yanına bandocu yetiştirmek amacıyla Mızıkâ-i Hümayûn Mektebi de kurulmuştur.¹⁸⁰

II. Mahmut, devlet yönetimini merkezileştirmek için idari ve hukuki reforma da imza attı.¹⁸¹ 1826'da İhtisap Ağalığı Nizamnamesi yayınlanarak vergileri toplamak, güvenliği sağlamak ve narhın uygulanması gibi görevlere haiz olan İhtisap Nezareti oluşturulmuştur.¹⁸² Aynı yıl vakıfların tek çatı altında toplanması amacıyla Evkaf-ı Hümayun Nezareti kurulmuştur.¹⁸³ 1829'da İstanbul'un güvenliğinin sağlanması amacıyla Muhtarlık Teşkilatı oluşturulmuş ve bu örgüt 1833'ten itibaren taşrada da yaygınlaştırılmaya başlanmıştır.¹⁸⁴ Seyitdanlıoğlu'nun Tanzimat'ın ön hazırlığı olarak belirttiği bu dönemde Nezaret usulüne geçiş yapılmıştır.¹⁸⁵ Sadaret Kethudalığı Umûr-ı Mülkiye Nezareti'ne (1836), Reisü'l-küttaplık Hariciye Nezareti'ne (1836), Çavuşbaşılık Deavî Nezareti'ne (1836), Hazine-i Âmire ve Darphâne-i Âmire Maliye Nezareti'ne, Meclis-i Umûr-ı Nâfia Ticaret Nezareti'ne (1839)¹⁸⁶ ve en önemli değişiklik olarak Sadrazamlık makamı Başvekâlet'e dönüştürülmüştür. Bu dönemde Meşveret Meclisi toplanarak ıslahatlara önemli katkılar yapmıştır. Ancak Meşveret Meclis'inin Divan-ı Hümayun'un yerini tam anlamıyla dolduramaması ve düzenli toplantıların yapılamaması nedeniyle bu doğrultuda ihtiyaçlara yönelik olarak danışma kurulları oluşturuldu. Öncelikle askeri reformlar için Bab-ı Seraskeri'de toplanacak olan Dar-ı Şura-yı Askeri kuruldu (1838). Ardından Başvekâlet için danışma kurulu olmak üzere Dar-ı Şura-yı Bâb-ı Âlî (1838) son olarak ise bu meclislerin

¹⁷⁹ “Harbiye'nin kuruluşu çağdaşlaşma tarihinin belki en önemli olayı oldu diyebiliriz. Bundan sonraki dönemin bellibaşlı olayları, bu kurumun eğitiminin sağladığı askeri ve düşünsel etkiler, bu kurumun siyasal gücü elinde tutanlara karşı tutumu, mezunlarının askeri, siyasal ve kültürel hayatta aldıkları yerler göz önünde tutulmadan anlaşılmaz. Kul sisteminin yok oluşu ile eski Osmanlı geleneğinden kopuşun yerine, II. Mahmut'un kurucusu olduğu yeni Osmanlı devletinin toplumla devlet arasındaki ilk bağlantısını kuran kurum olduğu gibi, bu bağlantının sarsıldığı zamanlarda oynadığı rol ulusal birliğin gelişimine, ileride göreceğimiz aşamalarda da hizmet ettiği gibi sözünü ettiğimiz Osmanlı devletine ve onun sembolü olan Osmanlı padişahlığına bağlılığını da en sonunda bu okulun yetiştirdiği Mustafa Kemal ile koparmıştır. Harbiye ve ordu, siyasal olayların inip çıkmaları içinde aldığı rollerle geçen aşamalardan sonra, Türk ulusal birliği ve bağımsızlığı lehine bu bağı ilk koparan kuruluş olmuştur.” Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, s. 194.

¹⁸⁰ Gülşah Eser, “Türkiye'de Modern Bilimlerin Eğitimde Mekteb-i Harbiye Örneği”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, C. 13, S. 2, s. 102-105.

¹⁸¹ Ali Akyıldız, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 47.

¹⁸² Ahmet Nizamoglu, *Kırşehir Belediyesi Tarihi*, Akpınar Huzur Yayın Dağıtım, İstanbul, 2020, s. 24.

¹⁸³ Zübeyde Erdoğan Çelikkın, *Osmanlı Modernleşmesi ve Kuruluşundan Tanzimata Evkaf-ı Hümayun Nezaret-i (1826-1839)*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2019, s. 2.

¹⁸⁴ Akyıldız, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, s. 75,76.

¹⁸⁵ Mehmet Seyitdanlıoğlu, *Tanzimat Devrinde Meclis-i Vâlâ (1838-1868)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994, s. 22.

¹⁸⁶ Ticaret Nezareti'nin kuruluş tarihi konusunda Ali Akyıldız eserinde iki farklı tarih vermiştir. 24 Mayıs 1839 (s. 58), ki bu II. Mahmut dönemine denk gelmektedir bir diğer tarih ise 20 Temmuz 1839 (s. 70) ise Abdülmecid'in saltanat dönemine denk gelmektedir. Akyıldız, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, s. 58,70.

üzerinde çalışmak üzere Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye (1838) hayata geçti.¹⁸⁷ Georgeon'un belirttiği üzere II. Mahmud'dan itibaren gerçekleşen reformlar devlet kurumlarının batılılaşmasına yöneliktir.¹⁸⁸

Tercüme Odasıyla (1821) Müslümanlar arasında dil ve diplomasi bilen nitelikli eleman yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Tercüme Odası zaman içerisinde aktif bir role sahip olarak Tazminat Dönemi bürokratlarının yetişmesinde önemli bir kuruma dönüşecektir.¹⁸⁹ II. Mahmut devlet-toplum ilişkilerini de düzenlemek için "Müsadere Sistemi"ne kaldırdı (1826) ve memurlar için ceza kanunnameleri çıkartıldı. Ayrıca 1834'ten itibaren Avrupa ülkelerinin başkentlerine daimî elçiler gönderilerek Avrupa siyasetinin de yakından takip edilmesi amaçlanmıştır.¹⁹⁰ II. Mahmut sosyal alanda da her türlü taassuba rağmen birçok devrime imza atmıştır. Kılık kıyafet kanunu yapılarak devlet memurlarına ve askerlere setre ve pantolon giyilmesi zorunluluğu getirilmiş ayrıca sarık kaldırılarak fesin kullanılmasına geçilmiştir. Bu reformlar nedeniyle halkın tepisini çeken II. Mahmut "Gavur Padişah" olarak anıldı. Ayrıca "Modern devlet, sayan devlet" düsturundan hareketle 1830-1831'de ilk nüfus sayımı yapılmış böylelikle hem vergi mükellefleri hem de asker mevcudiyetinin belirlenmesi amaçlanmıştır.¹⁹¹ II. Mahmut'un merkeziyetçilik politikasına yardımcı olan reform ayaklarından birisi de haberleşmeydi. Bu nedenle resmî gazete olan Takvîm-i Vekâyî 1831'de yayınlanmaya başlamıştır. II. Mahmud politikasının daha iyi anlaşılması için gazetenin okunmasına önem vermekteydi. 1834 yılında posta sisteminin kurulmasıyla gazetenin ulaşım ağı daha da genişlemiştir. Posta sistemiyle iletişim daha da kuvvetlenmiştir. Ayrıca bu dönemde yeni yollar da yapılarak lojistik yapı da kuvvetlendirilmeye çalışılmıştır.¹⁹²

"Ön modernleşme" dönemi sonrasında III. Selim dönemde Batı'dan ciddi düzeyde etkilenme ve etkileşimin artmasına rağmen "sınırlı modernleşme" gerçeklemiştir.¹⁹³ Shaw'ın da belirttiği gibi III. Selim "*gelenekçi ıslahatçılarla modernist ıslahatçılar arasında*

¹⁸⁷ Seyitdanlıoğlu, *Tanzimat Devrinde Meclis-i Vâlâ (1838-1868)*, s. 22-24.

¹⁸⁸ François Georgeon, *Osmanlı-Türk Modernleşmesi 1900-1930*, Çev. Ali Berktaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 12.

¹⁸⁹ Akyıldız, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, s. 52.

¹⁹⁰ Necdet Hayta, Uğur Ünal, *Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri (XVII. Yüzyıl Başlarından Yıkılışına Kadar)*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2012, s. 105,106.

¹⁹¹ Yunus İnce, "II. Mahmud Devri Reformlarının Tebaa Tarafından Algılanışı", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXXII, S. 2, 2017, s. 439,448.

¹⁹² Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, s. 95,96.

¹⁹³ Arif Olgun Közleme, "Buhranların Gölgesinde III. Selim ve II. Mahmut Dönemi Modernleşme Girişimleri", *Toplum Bilimleri Dergisi*, S. 24, 2018, s. 158.

bir köprüydü.”¹⁹⁴ II. Mahmut ise modernleşme çabaları bütün alanlarda kendisini hissettirmiş ve devlete yeni bir hayat vermeye çalışmıştır. Ancak etrafında kendisini ve yapmak istediği reformları anlayacak ve uygulayacak nitelikte kimse yoktu.¹⁹⁵ Heper’in belirttiği üzere II. Mahmud sivil bürokrasiyi kontrollü bir şekilde daha etkin hale getirmiş ve siyasal hayatta her konuda son sözü kendi söylemek istemiştir.¹⁹⁶ Ayrıca II. Mahmut’un yeniçerilerin tasfiye ederek başlattığı reformlar XIX ve XX. yüzyıldaki “Türk reformcularının izleyeceği ana hatları” oluşturmuş oldu.¹⁹⁷

II. Mahmut’un ölmesi üzerine yerine 2 Temmuz 1839’da Abdülmecid Osmanlı Padişahı olmuştur. Abdülmecid’in tahta çıkışından kısa bir süre sonra Mustafa Reşit Paşa başta olmak üzere dönemin bürokratlarının çabalarıyla 3 Kasım 1839’da Tanzimat Fermanı ilan edilmiştir. Böylelikle Osmanlı Devleti’nde Tanzimat Dönemi (1839-1876) olarak adlandırılan yeni bir dönem başlamıştır. Artık dünyada meydana gelen bilgi ve teknoloji dönemin çağcıl şartlarına sahip olmayanları derinden etkilemekteydi. Koç’un da ifade ettiği gibi “*Modernleşmenin, arzu ettiğiniz kısımlarını alıp, bünyenize uymadığını düşündüğünüz kısımlarını dışarıda bırakma gibi, seçenekli çabaların işe yaramayacağını anlaşılacak üzereydi.*”¹⁹⁸ Halihazırda tahta çıkmış olan Abdülmecid iyi eğitilmiş enerjik yapısıyla modernleşme çabalarının samimi bir destekçisiydi. Abdülmecid’in gündelik hayat tarzındaki dönüşümü, ülke içi seyahatleri, sefirlerin davetlerine katılması, yabancı dil ve resme olan ilgisi, yönetim ve kanun yapma yetkilerini paylaşma konusunda kompleks göstermemesi geleneksel padişah imajından ayrılan önemli noktaları.¹⁹⁹

İnalcık, Tanzimat Fermanı’nın ilanı ile ilgili olarak “*devlet anlayışımızda ve devlet idaresinde modernleşmenin hakiki başlangıcı ve temeli olduğuna şüphe yoktur*” yorumunu yapmıştır.²⁰⁰ Tanzimat Fermanı’nın içeriğinde bütün tebaanın can, mal ve haysiyetlerinin güvence altına alınması, mali ıslahatlar yapılması, askerlik hizmetlerine düzenlemeler getirilmesi, adli ıslahatlar yapılması alttan gelen bir zorlama ile olmamış olup Sultan’ın

¹⁹⁴ Shaw, *Eski ve Yeni Arasında III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu*, s. 558.

¹⁹⁵ Özcan, “II. Mahmud ve Reformları Hakkında Bazı Gözlemler”, s. 38.

¹⁹⁶ Metin Heper, *Türkiye’de Devlet Geleneği*, Çev. Nalan Soyarı, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2006, s. 86.

¹⁹⁷ Lewis, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, s. 81.

¹⁹⁸ Bekir Koç, *Osmanlı Modernleşmesi ve Midhat Paşa: Tuna Vilayeti Meclisleri ve Yeniden Yapılanma Çabaları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2021, s. 52.

¹⁹⁹ Koç, *Osmanlı Modernleşmesi ve Midhat Paşa: Tuna Vilayeti Meclisleri ve Yeniden Yapılanma Çabaları*, s. 52.

²⁰⁰ İnalcık, “Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu”, s. 603.

tebaasına bir lütfu olarak irade-i seniyye²⁰¹ yayınlamıştı.²⁰² Ferman kısa süre içerisinde çeşitli tepkileri de beraberinde getirdi. Menfaatleri²⁰³ tehlikeye giren “mutaassıp fakat nüfuzlu bir zümrenin inatçı mukavemetiyle” Hristiyan ve Müslümanlar arasındaki eşitlik bir rahatsızlık olarak görülüyordu ve bu “Frenk Düzeni”nden hoşnutsuzluklarını belirtiyorlardı.²⁰⁴ Diğer Hristiyan gruplara göre daha ayrıcalıklı olanaklara sahip olan Rumlar da fermanın hoşnut değildi. Rumlar dışında kalan Hristiyan tebaa ise kendileri için yeni haklar istemeye kalkmış bu doğrultuda daima yabancı ülkelere başvurmuşlardır. Yabancı devletler ise dini amaçlardan ziyade politikaları doğrultusunda Osmanlı’nın gayr-i Müslim tebaası üzerinde kendilerini hak sahibi görmüşlerdir. Böylelikle Rusya, İngiltere, Fransa ve Avusturya kendi yönetim şekilleri ve çıkarları doğrultusunda fermanı yorumlamışlardır.²⁰⁵

Tanzimat Fermanı’ndan sonra 18 Şubat 1856’da Islahat Fermanı yayınlanmıştır. Bu ferman büyük ölçüde Tanzimat Fermanı hükümlerini tekrar etmekte olup içerik olarak daha da genişletilmiştir.²⁰⁶ Osmanlı Devleti her ne kadar Paris Konferansı öncesinde Fermanı ilan ederek gayr-i Müslim tebaanın haklarını korumak ve arttırmak istediğini dünyaya ilan etmişse de “hükümlerlik haklarını yalnızca şekil yönünden kurtarmıştır.”²⁰⁷ Ortaylı fermanın ilanı ile ilgili olarak “*Osmanlı Devleti 1856 Islahat Fermanı ile aslında Kırım Savaşı sırasındaki Avrupa yardımının bedelini ödedi ve bu ödemeyi de Bab-ı Âli bürokratları diplomatik beceri ve oyalama siyasetleriyle en uygun biçimde yerine getirdiler*”²⁰⁸ yorumunu yapmaktadır. Böylelikle bu Ferman aslında herhangi bir Avrupa baskısından önce

²⁰¹ “Eski idare usulünü tamamen değiştirip yenileştirme demek olacağından bu irâde-i şâhânemiz İstanbul halkına ve bütün imparatorluk ahalisine ilân edilip duyurulacağı gibi, dost devletlerin bu usulün inşallah edebiyete kadar bekasına şahit olmak üzere İstanbul’da oturan sefirlerine de resmen bildirilecektir.” İnalçık, “Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu”, s. 614.

²⁰² Bernard Lewis, “Tanzimat ve Sosyal Eşitlik”, Çev. Mine Yazıcı, *Bellekten*, C. 62, S. 234, 1998, s. 584. Mehmet V. Seyitdanlıoğlu, “Divan-ı Hümayun’dan Meclis-i Meb’usan’a Osmanlı İmparatorluğu’nda Yasama”, Ed. Halil İnalçık, Mehmet V. Seyitdanlıoğlu, *Tanzimat: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, Phoenix Yayınevi, İstanbul, 2006, s. 259.

²⁰³ Özellikle vergi sisteminde yapılan değişiklikler, angaryanın kaldırılması ve iltizamın kaldırılması çeşitli problemlere sebep olmuştur. Mültezimler, voyvoda, sarraflar, ayan ve ağalar kazanç kapılarının yok olacağını fark etmeleriyle şiddetli tepkiler göstermişlerdir. Bu nedenle Rumeli Hristiyanların ayaklanması ve Anadolu’daki muhalefetin ana konusu daima yeni vergi sistemidir. Halil İnalçık, “Tanzimat’ın Uygulanması ve Sosyal Tepkileri”, *Bellekten*, C. 28, S. 112, 1964, s. 632,648.

²⁰⁴ Hayta, Ünal, *Osmanlı Devleti’nde Yenileşme Hareketleri (XVII. Yüzyıl Başlarından Yıkılışına Kadar)*, s.124,125.

²⁰⁵ Enver Ziya Karal, *Tanzimat-ı Hayriye Devri*, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, İstanbul, 1999, s. 28,29.

²⁰⁶ Eduard Philippe Engelhardt, *Tanzimat ve Türkiye*, Çev. Ali Reşad, İstanbul, 1999, s. 138,145.

²⁰⁷ Gül Bülbül, “Islahat Fermanı’nı Hazırlayan Sebepler ve Islahat Fermanı”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi*, C. 2, S. 2, s. 177,178.

²⁰⁸ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Hil Yayınları, İstanbul, 1987, s. 92.

devletin kendi iç dinamikleri paralelinde değerlendirilmelidir. Ancak şartlar ne olursa olsun İslahat Fermanı kısa sürede hem Müslim hem gayr-i Müslim tebaanın tepkisine uğramış aynı zamanda başta Tanzimat Fermanı'nın mimarlarından olan Reşit Paşa olmak üzere çeşitli devlet adamlarının eleştirilerine maruz kalmıştır.²⁰⁹

Tanzimat Dönemi'nde ıslahatlar idari, mülki, hukuki, mali, askeri, eğitim ve basın yayın olmak üzere devlet ve toplumun bütün mekanizmalarında etkili bir şekilde yürütülmüştür. Bu dönemde öncelikle devletin işleyiş mekanizmasını oluşturan idari ve mülki düzenlemeler yapılmıştır. II. Mahmut döneminde temeli atılmış olan Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye, Dar-ı Şura-yı Bâb-ı Âlî ile birleşerek Tanzimat Fermanı akabinde ıslah edilmiştir. Yetkileri ve görevleri yeniden düzenlenmiş olan bu meclisin Tanzimat Fermanı'nın uygulanması ve gerekli kanunların yapılması konularında çalışması kararlaştırılmıştır. Meclis-i Vâlâ'nın yanı sıra bir de Meclis-i Âlî-i Umûmî (1840) kurulmuştur.²¹⁰ Meclisler çalışmalarını yürütmeye başladıktan bir süre sonra Tanzimat bürokratlarının aralarındaki rekabetlerinin artması ayrıca Meclis-i Vâlâ'nın yetersiz kalması nedeniyle 1854'te Meclis-i Âli-i Tanzîmât kurulmuştur. Meclis-i Âli-i Tanzîmât'ın kuruluş amacı "*halkın durumunun düzeltilmesi, refâhının arttırılması ve ülkenin ma'mûr bir hâle getirilebilmesi için ihtiyâç duyulan kanûn ve nizâmları hazırlamak*"²¹¹ olarak belirlenmişti. Arka plandaki durum ise Ali ve Fuat Paşaların bu meclisle birlikte Mustafa Reşit Paşa'nın kontrolü altında olan Meclis-i Vâlâ'nın gücünün kırılması arzusudur.²¹² 1861 yılına gelindiğinde bu iki meclisten istenilen derecede sonuç alınamaması sebebiyle Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye olarak tekrar birleştirilmiş idari, adli ve tanzimat olarak 3 kısma ayrılmıştır.²¹³

Kuruluşundan itibaren çeşitli aşamalar geçirmiş olan Meclis-i Vâlâ son olarak 1868'de Şûrâ-yı Devlet ve Divân-ı Ahkâm-ı Adliye olarak ikiye²¹⁴ ayrılmıştır. Şûrâ-yı

²⁰⁹ Hayta, Ünal, *Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri (XVII. Yüzyıl Başlarından Yıkılışına Kadar)*, s. 131.

²¹⁰ Seyitdanlıoğlu, *Tanzimat Devrinde Meclis-i Vâlâ (1838-1868)*, s. 39-42.

²¹¹ Ali Akyıldız, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilâtında Reform*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1993, s. 251.

²¹² Akyıldız, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilâtında Reform*, s. 250-252.

²¹³ M. Tayyib Gökbilgin, "Tanzimat Hareketinin Osmanlı Müesseselerine ve Teşkilâtına Etkileri", *Belleten*, C. 31, S. 121, 1967, s. 102,103.

²¹⁴ "Bu iki kurumdan Şura-yı Devlet, çok sayıda iniş çıkışlar yaşamışsa da, imparatorluğun sonuna kadar Babialî' de var olmaya devam etti. Divan-ı Ahkam-ı Adliye'nin ise aksine birkaç yıl içinde Babialî dışında yeniden yapılandırılan Adliye Nezareti'ne dahil edildiği anlaşılmaktadır. Böylece, hak ve yetki sahibi bireylerin oluşturduğu kuruluşların (collegial bodies) bürokratikleşmesinde oldukça önemli bir örnek oluşturmuştur." Carter V. Findley, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Bürokratik Reform: Bâbiâli 1789-1922*, Çev. Ercan Ertürk, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2014, s. 203.

Devlet, Türk Danıştay'ının kurulmasının başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Divân-ı Ahkâm-ı Adliye'nin ise yüksek mahkeme olarak yargı görevini yürütmesi kararlaştırılmıştır.²¹⁵ Tanzimat Dönemi yenileşme hareketleri doğrultusunda kurulan bu ana meclislerin yanı sıra mevcut reformların derinleştirilebilmesi için Nezaret Meclisleri de kurulmuştur.²¹⁶ Mahalli idare de ise önce Muhassıllık Meclisleri (1840-1842) oluşturulmuş ancak kısa süre sonra bu meclis Memleket Meclisleri (1842-1849) unvanı ile çalışmalarına devam etmiştir. Merkeziyetçilik eğiliminin ağır basması sonucunda 1849'da Eyalet Meclisleri düzenine geçilerek 1864 yılında yürürlüğe girecek olan Vilayet Nizamnamesi'ne kadar çalışmalar bu doğrultuda sürdürülmüştür.²¹⁷ 1864 yılında Vilayet Nizamnamesi'nin yürürlüğe girmesiyle taşra idaresinde yeni bir dönem başlamıştır. Bu Nizamname doğrultusunda öncelikle Niş, Vidin ve Silistre eyaletlerinin birleşmesi ile Tuna Vilayeti oluşturulmuştur. Uygulama daha sonra Bosna, Edirne, Erzurum, Suriye, Halep ve Trablusgarp gibi vilayetlerde uygulanmış 1867'de ise ülke geneline yaygınlaştırılmıştır.²¹⁸ Bu nizamname 1871'de İdare-i Umumîye-i Vilâyet Nizamnamesi'ne kadar yürürlükte kalmıştır. 1871 Nizamnamesi ile vilayet, sancak, kaza ve köy yönetimi belirtilerek yöneticilerin görev ve sorumlulukları da ayrıntılarıyla açıklanmıştır.²¹⁹ Nizamname ile "*Kısa zamanda Rumeli'de; 10 vilâyet ve 44 sancak, Anadolu'da; 16 vilâyet ve 74 sancak, Afrika'da ise; 1 vilâyet ve 5 sancak yeni düzene göre örgütlendi. Ayrıca "elviye-i gayri mülhaka" denen bazı livalar doğrudan merkeze bağlandı.*"²²⁰ Böylelikle 1864 Vilayet Nizamnamesindeki merkeziyetçilik 1871'de daha da belirginleştirilmiştir.²²¹ Tanzimat Dönemi'nin bir başka dikkat çekici uygulaması da modern belediyeçilik uygulamaları yönünde atılan adımlardır. 1858'de İstanbul'da ilk belediye dairesi olan Altıncı Daire-yi Belediye uygulamasından sonra öncelikle İstanbul için Dersâdet İdare-i Belediye Nizâmnamesi (1868) yayınlanmış daha sonra ise 1871 Vilayet Nizamnamesi'nde bir takım beledi düzenlemeler yapılmıştır.²²²

²¹⁵ Seyitdanlıoğlu, *Tanzimat Devrinde Meclis-i Vâlâ (1838-1868)*, s. 55.

²¹⁶ Akyıldız, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, s. 73.

²¹⁷ İlber Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s. 33-45.

²¹⁸ "*İdari açıdan nizamname, köy, kaza, liva ve vilayetten oluşan dörtlü bir hiyerarşi ile bu hiyerarşi üzerine oturan – idare ve hukuk olmak üzere- ikili bir meclis yapısı öngörmüştü. Vilayeti vali, livayı kaymakam (1867'den sonra mutasarrıf), kazayı müdür (1867'den sonra kaymakam) ve köyü muhtarlar idare edecekti. Nizamname nahiyeyi kazalara ilhaken idare edilecek bazı köylerin bir araya gelmesinden oluşan küçük daireler şeklinde tanımlamaktaydı.*" Koç, *Osmanlı Modernleşmesi ve Midhat Paşa: Tuna Vilayeti Meclisleri ve Yeniden Yapılanma Çabaları*, s. 111-113.

²¹⁹ Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 252.

²²⁰ Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri*, s. 63.

²²¹ Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri*, s. 64.

²²² Nizamoglu, *Kırşehir Belediyesi Tarihi*, s. 27-29.

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Dönemi'ne kadar hukuki yapıda köklü değişiklikler ve düzenlemeler yapılmamıştır. Bu dönemde hem kanunlaştırma hareketleri alanında hem de adli teşkilat doğrultusunda iki yapılu hukuki düzenlemeler oluşturulmuştur.²²³ Hukuki alanda ceza hukuku, ticaret hukuku ve arazi hukuku olmak üzere birçok önemli düzenlemeler hazırlanmıştır. Ceza hukuku çerçevesinde 3 tane kanunname hazırlanmıştır. İlk kanunname 1840'ta yürürlüğe girmiş Ceza Kanunnamesi olup ayrıca kanunnameye eklemeler de yapılmıştır. Bu kanunnamenin içeriği genellikle kamu görevlileri ile ilgili suçlara yönelik düzenlemeler olduğundan sınırlı düzeyde kalmıştır. 1851'de diğer bir ceza kanunu olan Kanun-ı Cedid yayımlanmış olsa da bir önceki kanuna göre büyük değişiklikler içermemektedir.²²⁴ Mevcut iki kanun da Tanzimat öncesi ceza kanunları ile birçok yönüyle benzer özellikler taşımaktaydı ve batı etkisi yoktu. Ayrıca bu kanunların en büyük eksiliği önceki dönemlerde olduğu gibi ceza hukukunun genel ilkelerine yer vermemiş olmalarıdır.²²⁵ Asıl önemli değişiklik ise 1810 tarihli Fransız Ceza Kanunu'na dayanarak içerisinde yerli hükümleri de bulunduran 1858 Ceza Kanunnamesidir. Bu kanunname öncekilere göre oldukça geniş ve kapsamlı olup bazı değişikliklere uğrasa da Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar yürürlükte kalmıştır.²²⁶

Ceza kanunnamelerinin yanı sıra ticaret kanunnameleri ve Arazi Kanunnamesi de Tanzimat ile yürürlüğe girmiştir. 1850 yılında batı kökenli kanunların ilki olan Kanunnâme-i Ticaret-i Berriye yürürlüğe girmiştir. 1807 Fransız Ticaret Kanunu örnek alınarak yapılmış bu kanunnamede ticari işlemler, ortaklıklar, poliçe ve iflas işlerinin yürütülmesi konularına düzenlemeler getirilmiştir.²²⁷ Aynı şekilde Fransız kanunlarına dayanarak denizcilik alanında 1861'de Usûl-i Muhâkeme-i Ticaret Nizamnâmesi ve 1863'te Ticaret-i Bahriye Kanunnâmesi hazırlanmıştır.²²⁸ Velidedeoğlu'nun belirttiği üzere 1858 yılında "*Osmanlı Devletinde Tanzimattan sonra vücuda getirilmiş olan en orijinal -tabir caizse- en yerli kanun*" olan Arazi Kanunnamesi yürürlüğe girmiştir. Kanunnameye göre Osmanlı Devleti'nin arazileri: Arazi-i Memluke, Arazi-i Miriye, Arazi-i Mevkufe, Arazi-i Metruke ve Arazi-i Mevat olmak üzere 5 kısma ayrılmıştır. Arazi Kanunnamesi'nde kısmen

²²³ M. Akif Aydın, "Osmanlıda Hukuk" *Osmanlı Devleti ve Medeniyet Tarihi*, C. I, Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, İstanbul, 1994, s. 429-432.

²²⁴ M. Akif Aydın, *Osmanlı Devleti'nde Hukuk ve Adalet*, Klasik Yayınları, İstanbul, 2017, s. 159.

²²⁵ Said Nuri Akgündüz, "Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukukunun Kaynakları", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 4, S. 8, Güz 2016, s. 8.

²²⁶ Aydın, *Osmanlı Devleti'nde Hukuk ve Adalet*, s. 160.

²²⁷ Ülkü Azra, "Tanzimat'tan Sonra Resepsiyon", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 3, İletişim Yayınları, 1985, s. 604,605.

²²⁸ M. Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, Beta Yayınları, İstanbul, 2013, s. 433.

eksiklikler olsa da arazilerin yapısı oldukça sistemli bir şekilde düzenlenmiştir.²²⁹ Hukuki reformlar içerisinde yapılan kanunlaştırma hareketleri paralelinde ihtiyaca dönük olarak mahkemeler kurulmuştur. Ticaret Mahkemeleri (1847) ve Şer'iyye Mahkemelerinin yanı sıra Nizamiye Mahkemeleri (1854) oluşturulmuştur. Ayrıca birçok özel mahkemenin (cemaat, konsolosluk) oluşturulması Osmanlı Devleti'nin egemenlik anlayışına zarar verici bir unsur olarak ortaya çıkmıştır.²³⁰

Tanzimat Dönemi'nin en önemli kanunlaştırma hareketlerinden biri olan Mecelle medeni kanuna olan ihtiyaç doğrultusunda hazırlanmıştır. Ancak bu kanun yenilikçi ve gelenekçi çatışmasını ortaya çıkarmıştır. Fransız Medeni Kanunu'nu kabul ettirmek isteyen Ali Paşa'ya karşılık muhafazakâr Ahmet Cevdet Paşa'nın görüşleriyle ilgili yapılan uzun ve tartışmalı sürecin sonunda gelenekçi görüş benimsenmiştir. Böylelikle 1868-1876 yılları arasında 16 kitaptan oluşan Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye hazırlanmıştır. Mecelle tam anlamıyla medeni kanun niteliği taşınamasına rağmen: “İslam Hukukunun dağınık ve sistemsiz halde, fıkıh ve fetva kitaplarında bulunan, borçlar, usul, eşya ve kısmen medeni kanuna ilişkin kuralları, Batı hukuk tekniğine uygun, oldukça sistemli biçimde bir araya getirmiştir.”²³¹

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'a kadar olan süreçte sadece askeri eğitim kurumları mevcut iken Tanzimat ile ortaya çıkan sivil bürokrasiyle birlikte sivil eğitim kurumları da açılmaya başlanılmıştır. Eğitim alanında başlanılan geniş reform hareketleri doğrultusunda bürokratik düzenlemeler yapılarak Meclis-i Muvakkat-i Maarif (1845) ve Meclis-i Maarif-i Umumiye (1846) kurulmuştur. Meclis-i Maarif'e bağlı olmak üzere Mekâtib-i Umûmiye Nezareti (1847) kurulmuştur. Bu tarihten itibaren yeni usulde rüştiye düzeyindeki mektepler açılmaya başlanılarak zamanla yaygınlaştırılmıştır. Rüştiyelere öğretmen yetiştirmek amacıyla Darülmualimin (1848) açılmıştır. Ders kitapları yayımlamak, tercüme yapmak ve ilmi faaliyetler yürütmek amacıyla Encümen-i Daniş (1851) kuruldu. Ayrıca toplumsal ihtiyaçları karşılamak ve devlete memur yetiştirmek amacıyla sivil ve askeri teknik okullar açılmıştır. Bu okullar şunlardır: Ebe Mektebi (1842), Mekatib-i Fünun-ı İdadi (1845), Ziraat

²²⁹ Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, “Kanunlaştırma Hareketleri ve Tanzimat”, *Tanzimat I*, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940, s. 181,185.

²³⁰ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, s. 424-428.

²³¹ Seda Örsten Esirgen, “Osmanlı Devleti'nde Medeni Kanun Tartışmaları: Mecelle mi, Fransız Medeni Kanunu mu?”, *OTAM*, S. 29, 2011, s.37,40,41. Ortaylı'da bu konuda: “Mecelle esasta İslamın Henefî fıkının esaslarına dayanmakla birlikte, fasıllarının düzenlenişi ve eserin sistematîği göz önüne alındığında, Batı hukukunun üstünlüğü kurul üyelerince ister istemez kabul edilmiş görülmektedir. Nihayet, aile hukukuna ve şahsın hukukuna ait konuların bu eserde düzenlenmeyişi, şeriatçı görüş sahiplerinin modern dünya koşulları karşısında çaresizliklerini kabul ettiklerinin açık belirtisidir.” İlber Ortaylı, *Batılılaşma Yolunda*, Merkez Kitaplar, İstanbul, 2007, s. 141.

Mektebi (1847), Orman Mektebi (1858), İnas Rüştiyesi (1859), Islahhane (1860), Telgraf Mülazım Mektebi (1860), Mahrec-i Eklam (1862), Lisan Mektebi (1864), Ameliyat ve Tatbikat Mektebi (1874), Menşe-i Muallim (1875), Menşe-i Küttab-ı Askeri (1875).²³²

Tanzimat Dönemi eğitim anlayışı doğrultusunda hem Osmanlı Devleti'nin hem de Türkiye Cumhuriyeti'nin devlet seçkinlerini ve aydınlarını yetiştirecek olan üç önemli kurumun oluşturulmuştur: Mekteb-i Mülkiye (1859), Mekteb-i Sultani (1868) ve Darüşşafaka (1873). Mekteb-i Mülkiye rüştiye mezunlarının giriş sınavını kazanmak şartıyla öğrenci kabul ediyordu. Özellikle Bâb-ı Âlî'nin genç memurları hukuk, ekonomi, coğrafya, tarih ve istatistik gibi konularda hizmet içi bir kurs olarak eğitime başlamıştır. Okulda Fransızca zorunlu dil dersi olup seçmeli olarak da İmparatorluk bünyesindeki diller okutuluyordu. Mekteb-i Sultani ise Osmanlılık siyasetinin hedeflerinden biri olarak kurulmuştur. Bu okulda Müslüman ve gayrimüslim öğrenciler birlikte eğitim görmekteydi. Fransa Eğitim Bakanlığı ile iş birliği sağlayan bu okul başlangıçta 5 yıl lise olarak kurulmuşsa da daha sonra ilk ve ortaöğretim için ilave 7 yıl ile 12 yıllık bir okula dönüşmüştür. Mekteb-i Sultani paralı bir okuldu bu nedenle varlıklı aileler oğullarını göndermek için adeta yarışıyorlardı. Ayrıca yetenekli Müslüman öğrenciler belirli bir sınavdan geçtikten sonra parasız yatılı olarak da okula girebiliyorlardı. Darüşşafaka ise Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiyye tarafından hayırsever bir kuruluş olarak gelecek vaat eden yetimlerle yoksul Müslümanların eğitim almasını sağlamıştır. Ortaöğretim seviyesinde olan bu kurumda askeri disiplin yönetmelikleri uygulanmaktaydı birçok Osmanlı aydını bu kurumdan mezun olmuştur.²³³

Tanzimat Dönemi'nde yabancı okulların sayısında da önemli bir artış başlamıştır. Bu dönemde Robert Koleji (1863), Merzifon Amerikan Koleji (1863) ve Saint Joseph Koleji (1864) dönemin en önemli yabancı okullarındandır.²³⁴ 1869 yılına gelindiğinde Osmanlı eğitim sisteminde önemli bir reform hareketi olan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi yayımlandı. Bu nizamname ile İbtidai (ilköğretim), Rüşti (ortaokul) ve İdadi (lise) eğitim kademeleri olarak belirlendi. Eğitim yapısında genel okular ve özel okullar olarak iki farklı yaklaşım benimsenirken özel okullarda Müslim ve Gayrimüslim olmak üzere ikiye

²³² İlhan Tekeli, Selim İlkin, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s. 63-69. Mustafa Gündüz, *Osmanlı Eğitim Mirası: Klasik ve Modern Dönem Üzerine Makaleler*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2015, s. 66-71.

²³³ Selçuk Akşin Somel, *Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908)*, Çev. Osman Yener, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 77-79.

²³⁴ Hayta, Ünal, *Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri (XVII. Yüzyıl Başlarından Yıkılışına Kadar)*, s. 161.

ayrılmıştır. Nizamnamede yoğun bir Fransız etkisi bulunmakta olup “eğitimin tek amacının dünyevi bilgilerin genç kuşaklara aktarılması” olarak ifade edilebilir.²³⁵

Tanzimat Dönemi ile askeri uygulamalarda birçok değişiklikler gelmiştir. Bu döneme kadar askere alma işlemlerinde yaşanan düzensizliklere bir son vermek, süresiz silah altına alınması uygulamasından vazgeçmek ve ordu dinamiklerinde yapılanmaya gitmek amacıyla önemli değişiklikler yapılmıştır. 1843’te yapılan bir düzenleme ile Nizamiye askerlerinin hizmet süresi beş sene olarak belirlenmiştir.²³⁶ Bu düzenlemeye göre Osmanlı ordusu beş kısımdan oluşacaktı: 1. Ordu Hassa Ordusu (İstanbul), 2. Ordu Dersaadet Ordusu (Üsküdar), 3. Ordu Rumeli Ordusu (Manastır), 4. Ordu Anadolu Ordusu (Harput), 5. Ordu Arabistan Ordusu (Şam).²³⁷ 1843’te Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî genişletilmiştir. Nizamiye askerlerinin başında bulunan Serasker aynı zamanda kara kuvvetleri komutanı sayılarak rütbesi Sadrazam ve Şeyhülislamlıkla aynı seviyeye getirilmiştir. İstanbul ve eyaletlerin asayiş Zabtiye Müşirliği’ne (1845) bırakılmıştır.²³⁸ 1848’de Kur’a Nizamnamesi uygulanmasına geçildiğinde 6. Ordu olmak üzere Bağdat’ta da bir ordu teşkil edilmiştir. Yapılan bu askeri düzenlemeler 1814’te yayınlanan Prusya askeri kanunu esaslarından oluşturulmuştur. Ayrıca Fransa ve Prusya’dan uzman subaylar getirilerek Mekteb-i Harbiye’de görevlendirilmişlerdir.²³⁹

Islahat Fermanı’nın ilanını müteakip her ne kadar gayrimüslimlere de askerlik zorunlu hale getirilmişse kısa bir süre sonra bedel-i askeri adlı vergi uygulamasıyla askerlikten muafiyet uygulaması yürürlüğe girmiştir. Abdülaziz’in donanmaya olan kişisel ilgi ve çabaları da bu dönemde önemli bir sonuç vermiş ve Osmanlı donanması Avrupa’nın en büyük üçüncü donanması haline gelmiştir. Ancak donanma personeli bakımından çağın gerisinde kalmıştır.²⁴⁰ 1869’da yürürlüğe girmiş olan Kuvve-i Umumiye-i Askeriyeye Dair Nizamname ile Osmanlı devletinin kara kuvvetleri Nizamiye, Redif ve Mustahfiz olmak üzere üç kısma ayrılmıştır.²⁴¹ Askeri yeniliklerin birbiri ardına gerçekleştiği bu dönemde

²³⁵ Gündüz, *Osmanlı Eğitim Mirası: Klasik ve Modern Dönem Üzerine Makaleler*, s. 72,73.

²³⁶ Engelhardt, *Tanzimat ve Türkiye*, s. 75,76.

²³⁷ Necati Tacan, “Tanzimat ve Ordu”, *Tanzimat I*, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940, s. 132.

²³⁸ Hayta, Ünal, *Osmanlı Devleti’nde Yenileşme Hareketleri (XVII. Yüzyıl Başlarından Yıkılışına Kadar)*, s. 140.

²³⁹ Fahri Çoker, “Tanzimat ve Ordudaki Yenilikler”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 5, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 1260.

²⁴⁰ Zürcher, *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, s. 88,89.

²⁴¹ Çoker, “Tanzimat ve Ordudaki Yenilikler”, s. 1263.

ayrıca Tophâne-i Âmire’de çeşitli yenilikler yapılmış, Avrupa’dan yeni model silahlar ve çeşitli makinalar getirilmiş, hassa alayı oluşturulmuş ve yeni kışlalar inşa edilmiştir.²⁴²

Tanzimat’ın ilanı ile hız kazanmış olan yenileşme hareketleri 1876 yılına gelindiğinde aydınların meşruti idare isteği ve yabancı devletlerin baskısı ile birleşerek henüz yeni tahta çıkmış olan II. Abdülhamid’in 23 Aralık 1876’da Osmanlı Kanun-i Esasisi’ni ilan etmesiyle sonuçlanmıştır. Böylelikle Osmanlı tarihinde I. Meşrutiyet Dönemi başlamıştır.²⁴³ Tanzimat’ın Mustafa Reşit Paşa, Islahat Fermanı’nın ise baş aktörünün Ali ve Fuat Paşaların olduğunu belirtirken Meşrutiyet’in ise Mithat Paşa’nın eseri olduğunu söyleyebiliriz.²⁴⁴ Kanuni Esasi’nin ilanının ardından 19 Mart 1877’de ilk Osmanlı meclisi olan Meclis-i Mebusan açılmıştır. Alkan, Kanuni Esasi ile ilgili olarak şu değerlendirmede bulunmuştur:

*“Kanuni Esasi 119 maddeden oluşarak modern anayasalara benzemekle birlikte “padişahın yetkilerini, vatandaşların haklarını, hükümetin yetkilerini, memurlara ait düzenlemeler ile meşruti yönetimin müesseseleri olan Meclis-i Mebusan ve Meclisi-i Âyân gibi oluşturulacak olan kurumların çerçevesini çizmektedir”.*²⁴⁵

II. Abdülhamid 1877-1878 Rus Harbi’ni bahane ederek 13 Şubat 1878’de Meclis-i Mebusan’ı tatil etmiş ve Kanuni Esasi’yi askıya almıştır. Böylelikle 30 yıl sürecek olan mutlakî yönetim devri başlamıştır.²⁴⁶ Lewis II. Abdülhamid ile ilgili olarak şu şekilde bir yorum getirmiştir:

*“II. Abdülhamid hürriyetçi ve meşrutiyetçi fikirlere şiddetle düşman olmakla beraber hem Osmanlı İmparatorluğunu hem de devlet içinde kendi mevkiini kuvvetlendirme araçlarını gördüğü Batılaşmaya ve reformlara, akıllıca seçmek ve uygulamak şartıyla, tamamen karşı değildi.”*²⁴⁷

Tanzimat hareketinin şekillendirmeye başladığı başta hukuk, idare ve eğitim reformlarının II. Abdülhamid döneminde zirveye ulaştığı ifade edilebilir.²⁴⁸ II. Abdülhamid öncelikle idari ve mülki alanlarda birtakım yenilikler gerçekleştirerek kendisine hakimiyet alanı sağlamak istemiştir. Bunun için ise II. Mahmud’dan sonra gittikçe güçlenen Bab-ı Âli

²⁴² Hayta, Ünal, *Osmanlı Devleti’nde Yenileşme Hareketleri (XVII. Yüzyıl Başlarından Yıkılışına Kadar)*, s. 155,156.

²⁴³ Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s. 99.

²⁴⁴ Yavuz Özgüldür, Serdar Özgüldür, “1876 Anayasası’nın Hazırlanmasında Mithat Paşa’nın Rolü ve Fonksiyonu”, *OTAM*, S. 5, s. 324,325.

²⁴⁵ Necmettin Alkan, “Sultan II. Abdülhamid ve Osmanlı Modernleşmesi”, Haz. Mehmet Metin Hülagü, Şakir Batmaz, Gülbadi Alan, *Devr-i Hamid Sultan II. Abdülhamid*, C. 4, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, 2011, s. 100.

²⁴⁶ Alkan, “Sultan II. Abdülhamid ve Osmanlı Modernleşmesi”, s. 100.

²⁴⁷ Lewis, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, s. 177.

²⁴⁸ Lewis, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, s. 177.

ve sivil bürokrasi hakimiyeti ortadan kaldırarak otoriter bir imaj çizmek istemiştir.²⁴⁹ Abdülhamid'in "Mabeyn-i Hümayun"a vermiş olduğu önem merkezi konumunu güçlendirmek açısından oldukça önemli bir girişim olarak ifade edilebilir.²⁵⁰ Abdülhamid saray merkezli yönetim anlayışı doğrultusunda Bab-ı Âli ile zaman zaman yetki krizleri yaşamış olsa da zamanla bütün nezaretleri özellikle de Hariciye Nezareti'ni kontrol altına almıştır. Hızlı'nın belirttiği üzere Kâmil Paşa sadrazamlıktan azledildikten (1891) sonra "II. Abdülhamid, her şeyi kontrol eden ve en küçük ayrıntılarla ilgilenen müdahaleci ve aşırı detaycı yönetim tarzını tüm kurumlar üzerinde ikame etmeyi başardı."²⁵¹ Yıldız merkezîyet siyaseti doğrultusunda Abdülhamid vilayetlerde de tam hakimiyet kurmak için yoğun çaba sarfetmiştir. Bazı yeni vilayetler oluşturulmuşsa da bunların bir kısmının ömrü kısa olmuştur. Abdülhamid döneminde vilayetlerin hiyerarşisinde de değişme yaşanmış önceleri Rumeli vilayetleri tasniflerde birinci sırayı alırken bu dönemde Arap vilayetleri ilk sıraya yerleşmiştir. Vali olarak ise genellikle padişaha sadık ve siyasete uyum sağlayan kişiler atanmıştır. Abdülhamid bu genel duruma istisna olarak bazen de güvenmediği ve kendi politikalarına engel olabileceğini düşündüğü kişileri merkezden uzaklaştırmak için vali olarak atamıştır.²⁵²

II. Abdülhamid Dönemi'nin hukuk sistemine baktığımızda Tanzimat Dönemi'nden itibaren devam eden hukuki modernleşme sürecinin bir sonraki aşaması olarak değerlendirebiliriz. Adalet ve hukuk alanındaki modernleşme faaliyetleri merkezi devlet yapısının en önemli adımlarından biri olarak ifade edilebilir. Nizamiye Mahkemelerine hâkim yetiştirilebilmek amacıyla 1878'de Mekteb-i Hukuk-i Şahane açılmış bu okul zamanla daha modern bir hale getirilerek buradan mezun olanlarla birlikte mahkemeler daha iyi bir yapıya kavuşmuştur. Adliye Nezareti reformize edilerek Şer'i Mahkemeler dışındaki diğer mahkemeler nazırlığa bağlanmıştır. Ayrıca Adliye Nazırı da Meclis-i Vükela'ya dahil edilmiştir.²⁵³ Hukuki düzenlemeler çerçevesinde 1880'de Ceza Muhakemeleri Hukuku Kanunu ve 1881'de Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunu Fransa'dan alınarak yürürlüğe girmiş böylelikle daha adilane bir hukuk süreci oluşturulmaya çalışılmıştır. Aslında bu

²⁴⁹ Akyıldız, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, s. 167.

²⁵⁰ Akyıldız, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, s. 167,168.

²⁵¹ Kasım Hızlı, "Babıali ile Yıldız Sarayı Arasında Yetki Krizi: Mir Haşim Olayı", *Tarih Okulu Dergisi*, Y.14, S. 50, Şubat 2021, s. 314.

²⁵² Abdülhamit Kırmızı, *Abdülhamid'in Valileri: Osmanlı Vilayet İdaresi 1895-1908*, Klasik Yayınları, İstanbul, 2008, s. 13-14, 99-100, 224-225.

²⁵³ Alkan, "Sultan II. Abdülhamid ve Osmanlı Modernleşmesi", s. 105,106.

anlayış Tanzimat Dönemi'nde ortaya çıkan Avrupa hukukunun benimsenmesi anlamına gelen “resepsiyon” düşüncesinin devamını yansıtmaktadır.²⁵⁴

Tanzimat Dönemi'nde yapılan kanun ve uygulamaların eksikliklerinin giderilerek daha geniş çaplı bir “maarif” programı uygulanmaya başlanmıştır. Bu dönemdeki siyasi fikir akımlarından İslamcılık ve Osmanlıcılığın izlerine ilk ve orta öğretimde yoğun olarak rastlanmaktadır. Sivil eğitim kurumlarının sayısı oldukça artmıştır.²⁵⁵ Maarif Nezareti'nin yapılması tamamlanmış merkezi ve taşra eğitim teşkilatı oluşturulmuştur. Nezarete bağlı olarak İbtidai, Rüştîye ve İdadi müdürlükleri ile vilayet maarif müdürlükleri oluşturulmuştur. II. Abdülhamid Dönemi'nde eğitime yönelik birçok mesleki ve ihtisas kurumları açılmıştır: Fenn-i Resim ve Mimari Mektebi (1878), Mekteb-i Fünun-ı Maliye (1878), Mekteb-i Hukuk-ı Şâhâne (1880), Darülameliyat (1881), Sanayi-i Nefise Mektebi (1882), Hamidiye Ticaret Mektebi (1883), Hendese-i Mülkiye Mektebi (1883), Numune Bağı ve Aşî Ameliyat Mektebi (1887), Mülkiye Baytar Mektebi (1887), Dilsizler ve Körler Mektebi (1889), Polis Dershanesi (1889), Gümrük Darü't-Talim (1892), Aşî Memurları Mektebi (1892), Daru'l-Fünûn-i Şahane (1900).²⁵⁶ Ayrıca Abdülhamid'in İslamcılık politikası doğrultusunda Arap vilayetlerine vermiş olduğu önemin bir nişanesi olarak Aşîret Mektebi de bu dönemde açılmıştır. Açılan bu mekteplerin yanı sıra Tanzimat Dönemi'ne ait birçok eğitim müessesesi de ıslah edilmiştir.²⁵⁷ Abdülhamid'in eğitim politikaları 33 yıllık padişahlık dönemi boyunca nicelik açısından oldukça iyi bir duruma gelmiştir: Rüştîyeler 250'den 600'e, idadiler 5'ten 104'e, Darümualliminler 4'ten 32'ye çıkarılmıştır. 1876'da 200 olan iptidai okullarına 4.000-5.000 daha eklenmiş olup 10.000'e yakın da sıbyan okulu yeni usule dönüştürülmüştür.²⁵⁸ Nitelik yönündeki değerlendirmelerde ise genellikle yüksek öğretim uygulamaları eleştirilirken ilk ve ortaöğretim daha az eleştiriye uğramıştır. Çünkü bu kurumlar Avrupa'daki seviyeye ulaşamamıştır.²⁵⁹ Bu dönemde ordunun modernizasyonuna da büyük önem vermiş olup hem önceki dönemlerde açılan askeri okullar hem ıslah edilmiş hem de yeni okullar açmıştır. Ayrıca eğitim için yurt dışına birçok öğrenci gönderilmiştir.²⁶⁰

²⁵⁴ Azra, “Tanzimat'tan Sonra Resepsiyon”, s. 605,606.

²⁵⁵ Bayram Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s. 164.

²⁵⁶ Alkan, “Sultan II. Abdülhamid ve Osmanlı Modernleşmesi”, s. 102.

²⁵⁷ Alkan, “Sultan II. Abdülhamid ve Osmanlı Modernleşmesi”, s. 102,103.

²⁵⁸ Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, s. 164.

²⁵⁹ Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, s. 164.

²⁶⁰ Alkan, “Sultan II. Abdülhamid ve Osmanlı Modernleşmesi”, s. 104.

Modernleşmenin en temel yapı taşlarından bir tanesi şüphesiz ki devletin iyi bir ekonomiye sahip olmasıyla doğrudan ilişkilidir. Ancak Osmanlı Devleti'nin Kırım Savaşı'nda başlayan ilk dış borçlanması 1879 yılında 17'ye ulaşmıştır. Osmanlı Devleti bu kötü ekonomik bunalım karşısında Nisan 1876'da moratoryum ilan etmiştir. Bu duruma bir de 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı eklenince mali kriz gittikçe büyümüştür. Böylelikle 1881'de Düyun-i Umumiye (Gene Borçlar) İdaresi kurularak devletin tuz, tütün, içki, damga, balık avı, ipekten alınan vergiler vb. bu idareye bırakılmıştır. Düyun-i Umumiye ile dış borçlara yönelik düzenlemeler de yapılmıştır. Her ne kadar devlet 1886'ya kadar borç almamışsa da bu tarihten itibaren 1908'e kadar 14 kez borçlanmıştır. Tabakoğlu alınan bu borçların öncelikli olarak cari harcamalara gittiğinden dolayı "ılımlı borçlanma" gerçekleştiğini ifade etmiştir.²⁶¹ Ekonomiyi canlandırma adına ticaret, ziraat ve sanayi alanında birtakım girişimler yapılmıştır. Abdülaziz döneminde oluşturulan "Memleket ve Menafi Sandıkları" 1888 yılında Ziraat Bankası'na dönüştürülmüş olup şubeler halinde teşkilatlandırılarak çiftçilere çeşitli destekler sunulmuştur. Ayrıca Feshane ve Hereke fabrikalarında birtakım düzenlemeler yapıldı ve Yıldız Çini Fabrikası açıldı.²⁶²

Kökleri XVIII. yüzyıla kadar giden batılılaşma veya modernleşme hareketleri XIX. yüzyılın ilk yarısından itibaren hız kazanmış olsa da yapılan ve yapılmaya çalışanlar daima belirli sınırlar içerisinde gerçekleştiğinden istenilen sonuçlar bir türlü alınamamıştır. Bu durumun temel sebebini ise devletin "çağı" bir türlü yakalayamadığından kaynaklandığını ifade edebiliriz.

2. Osmanlı Ormancılığının Modernleşmesi ve Fransız Uzmanların Etkisi

2.1. Ormanlara Yönelik İlk Adımlar ve Bölgesel Çözümler

Tanzimat Fermanı sonrasında Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye lağvedilen Dar-ı Şura-yı Bâb-ı Âlî ile birleşerek ciddi bir yasama organı olarak çalışmaya başlamıştır. Yetkileri ve görevleri yeniden düzenlenen bu meclisin Tanzimat Fermanı'nın uygulanması ve gerekli kanunların yapılması konularında çalışması kararlaştırılmıştır. Ayrıca Meclis-i Vâlâ'nın yanı sıra bir de Meclis-i Âlî-i Umûmî (1840) kurulmuştur.²⁶³ Tanzimat reformları doğrultusunda iltizam sisteminin kaldırılması ve angaryanın yasaklanması ile Osmanlı

²⁶¹ Ahmet Tabakoğlu, "Sultan II. Abdülhamid Dönemi Ekonomisi", Haz. Mehmet Metin Hülagü, Şakir Batmaz, Gülbadi Alan, *Devr-i Hamid Sultan II. Abdülhamid*, C. 1, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, 2011, s. 234-236.

²⁶² Hayta, Ünal, *Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri (XVII. Yüzyıl Başlarından Yıkılışına Kadar)*, s. 186.

²⁶³ Seyitdanlıoğlu, *Tanzimat Devrinde Meclis-i Vâlâ (1838-1868)*, s. 39-42.

Devleti'nde hazineye fayda sağlamak amacıyla yeni gelir kalemleri aranmaya başlanmıştır. Ülke ormanlarında yapılacak ıslahatlarla önemli miktarda gelir elde edilmesi amaçlanmıştır.²⁶⁴ Bu düşünceler doğrultusunda Ticaret Nazırı Ahmet Fethi Paşa tarafından 24 Temmuz 1840'ta "Memâlik-i Mahrûse'de Olan Ormanların Tanzim ve Tesviyesine Dair Lâyiha-i Mütercedir" ismiyle 22 maddelik ilk Orman Layihası çıkarılmıştır. Bu layihayı detaylı bir şekilde inceleyen Kılıç ve Ok'a göre:

*"12 Temmuz 1840'ta Meclis-i Vâlâ'da lâyiha üzerine yapılan görüşmelerde, taslağın gayet güzel bir şekilde kaleme alındığı ve kabul edilmesi halinde, şimdiye kadar layıkıyla bakılmamış miri (devlet) ormanların devlete ve millete daha faydalı olacağı, ülke ormanlarının imarını sağlayabilecek nitelikte bir düzenleme olduğu açıkça ifade edilmiştir. Lâyihanın verdiği yeni imkânlarla, orman bulunan bölgelerde görevlendirilecek personel sayesinde, ağaçların rastgele kesilemeyeceği, tersane için gerekli kerestenin korunacağı ve kesilmesine müsaade edilen ağaçlardan rüsum tarifesine göre vergi alınacağı vurgulanmıştır. Toplanan vergiden personelin maaş ve diğer masraflarının ödeneceği, böylece lâyiha uygulamasının devlete ek bir yük getirmeyeceği belirtilmiştir."*²⁶⁵

Bu düzenlemeyle Devlet, ormanlar hakkında kapsayıcı politikalar uygulayacağını işaretlerini vermiştir. Layihanın hemen ertesinde "*Orman nizamatinin tesviyesi zımında bir münasibinin Orman Müdürü nasb ve tayin lüzumuna mebni*" 18 Ağustos 1840'ta Tüfenkhane-i Amire Müdürü Ahmet Şükrü Bey Orman Müdürü olarak göreve atanmıştır.²⁶⁶ Ahmet Şükrü Bey ormanları düzen içerisinde yönetmek ve adilane bir şekilde vergi toplamak için yoğun mesai harcamıştır. Zaten bu doğrultuda eski döneme nazaran oldukça fazla gelir toplanmasını sağlamıştır.²⁶⁷ Ancak Tanzimat'ın yeniliklerini benimsemeyen kitleler ve ormanlardan ticari amaçlarla faydalanmayı alışkanlık haline getirmiş ayan ve eşraf memurlara sürekli sorunlar çıkarmaya başlamışlardır.²⁶⁸ Bu temel sorunun yanı sıra memurların "hilâf-ı âdet ve münâfi-i nizâm" olarak kendilerine verilen layihalar doğrultusunda hareket etmemeleri bir diğer sorundu. Memurların "Dağ Hakkı", "Kum Hakkı", vb. adlarla halktan keyfi vergi aldıkları kısa sürede tespit edilmiştir. Keyfi hareketleri neticesinde kereste, odun ve kömür fiyatının artması halka ağır bir yük getirmeye başlamıştır. Devlet ise bu durum karşısında orman memurlarının görevlerine son vererek

²⁶⁴ Erhan Kılıç, Kenan Ok, "Memâlik-i Mahrûsede Olan Ormanların Tanzim ve Tesviyesine Dair Lâyiha-i Mütercedir İsimli 1840 Tarihli Belgenin Türkiye Ormancılığındaki Rolü", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, S. 22, Güz 2016, s. 7.

²⁶⁵ Kılıç, Ok, "Memâlik-i Mahrûsede Olan Ormanların Tanzim ve Tesviyesine Dair Lâyiha-i Mütercedir İsimli 1840 Tarihli Belgenin Türkiye Ormancılığındaki Rolü", s. 8.

²⁶⁶ BOA., İ.DH. 19/902., Halil Kutluk, "Ormancılık Aleminin Eski Simaları: Ahmet Şükrü Bey ve Zamanı", *Orman ve Av*, Y. 14, S. 2, Şubat 1942, s. 43.

²⁶⁷ Kılıç, "Tanzimat'ın Başarısız Girişimi: İlk Orman Müdürlüğünün Kuruluşu ve Kapatılma Süreci", s. 55.

²⁶⁸ Batmaz, Koç, Çetinkaya, *Osmanlı Ormancılığı İle İlgili Belgeler*, C. I, s. VII.

orman müdürlüklerinin kaldırılmasını kararlaştırmıştır. Ayrıca çeşitli vergi ve gümrük düzenlemeleri yoluna gidilmek zorunda kalınmıştır.²⁶⁹ Halbuki Tanzimat'ın ilanı ile muhassıllık sistemine geçilerek vergileri toplamakla görevli doğrudan merkeze bağlı olan muhassıl-ı emvâl adlı görevliler tayin edilmişti.²⁷⁰ Bu görevliler miri ormanlarda herhangi bir senedi olmadan ağaç kesenleri merkeze bildirerek önlem alınmasını da teşvik etmiştir.²⁷¹ 18 Temmuz 1841'de Orman Müdürlüklerinin kaldırılmış olup gerekli sorumluluk İhtisab Nezareti'ne devredilmiştir.²⁷² Böylelikle şahıs, vakıf veya köylere ait olan ormanlardan kesilen odun ve kömürden bir akçe dahi vergi alınmaması kararlaştırılmıştır. Ancak yabancı memlekete gidecekse vergi ve gümrük alınacağı belirtilmiştir. Ayrıca İhtisab Nezareti'nin görevi önemle vurgulanarak şu aktarılmıştır:

“Odun ve kömür sahipleri kendi hallerine bırakılmayıp mahallerindeki fiyata göre kararlaştırılacak rayiçten ziyadeye alınıp satılmaması hususuna dahi İhtisab Nezareti tarafından layıkıyla ikdâm ve dikkat olunacağından bunun hilafına kimesne tarafından hareket vukua getirilmemesi...”²⁷³

1840'lardan itibaren madencilik için başmühendis, ikinci mühendis ve yardımcı mühendisten oluşan bir yapı oluşturulmuştur. Madenlerin verimli bir şekilde işletilmesi için Avrupa'dan madenciler getirilmiş ayrıca madenlere sağlanacak yakıt temini ve bölge ormanlarına yönelik incelemeler için orman mühendisleri de istihdam edilmiştir.²⁷⁴ Bölgesel ihtiyaçlar gözetilerek getirilen Avusturyalı Gustave de Pauliny Maden-i Hümayun Başmühendisi olarak istihdam edilmiştir. Pauliny öncelikle Keban-Ergani madenlerinde ve bu doğrultuda madenlerin işlendiği Tokat Kalhanesinde

²⁶⁹ Takvîm-i Vekâyi, No: 228.

²⁷⁰ Yücel Özkaya, Ali Akyıldız, “Muhassıl”, *DİA*, C. 31, 2020, s. 19. Ancak bu uygulamadan 1842'de vazgeçilmek zorunda kalındı. Çadırcı'ya göre uygulamanın başarısızlığının birçok sebebi mevcuttu: “Bilgisizlik, ulaşım güçlükleri yanısıra, uzun yıllardan beri hâzineye hiç vergi ödememiş olanların ortaya çıkardıkları zorluklar yüzünden istenilen olumlu sonuç alınamamıştı, Çoğu yerde halk gerçek gelirini gizlerken, bazı bölgelerde de iki misli gelir gösterildiği oluyordu.... 1840-1841 yıllarına ait hazine gelirlerinde çok büyük azalma görüldü. Bütün çabalara karşın kâr ve zarar şöyle dursun, kaç kuruş hasılat olduğunun ortaya çıkarılması mümkün olmadı. Muhassıllar birbirlerinden bağımsız olarak çalıştıkları için, toplanan vergilerin bir arada merkeze gönderilmesi de çok zaman alıyordu. Başarısızlığın bir nedeni de muhassıllık görevine atanan kimselerin, eski mültezimlerle yakın ilişkileri olanlar arasından seçilmiş olmaları idi.” Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, s. 209, 210.

²⁷¹ Halil Kutluk, *Türkiye Ormanlığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 893-1330 (1487-1923)*, C. 1, Orman Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 1948, s. 151-153.

²⁷² Takvîm-i Vekâyi, No: 228.

²⁷³ Cerîde-i Havâdis, No: 44.

²⁷⁴ Fahrettin Tızlak, *Osmanlı Döneminde Keban-Ergani Yöresinde Madencilik (1775-1850)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1997, s. 152.

incelemelerde bulundu.²⁷⁵ Bölgede Pauliny'nin yanı sıra sayısı zamanla artan birçok görevli de bulunmaktaydı:

*“Maden-i Hümayun Başmühendisi Mösyö Pauliny ile bir nefer tercüman ve Ergani ve Keban Maden-i Hümayununda ve Tokat Kalhanesi'nde istihdam olunan Nemçeli 2 nefer orman mühendisleriyle 2 nefer kolcu ve 1 nefer orman kalfası, demirci, tercüman.”*²⁷⁶

1844 yılında bölgede görev yapan mühendis ve hizmetlilerin maaş ve yol masrafları 131.190 kuruştur.²⁷⁷ Avusturya'dan getirilen 2 orman mühendisi, 2 kolcu ve 1 orman kalfasının 1846 yılında maaşları Mayıs-Haziran 23.450 ve Temmuz-Ağustos 23.560 kuruştur.²⁷⁸ Bölgedeki madencilik çalışmaları başka sektörlerle de iç içe olması nedeniyle Pauliny, madenciliğin yanı sıra ormancılığa da odaklanmıştır. Pauliny bölgede ciddi bir yakacak sıkıntısı olduğu için madende odun yerine daha verimli olan odun kömürü kullanılmasını ve maden çevresinin ağaçlandırılması tavsiye etmiştir.²⁷⁹ Madene odun sağlanacak en kısa mesafenin 12 saat olduğu düşünüldüğünde mevcut ormanların ancak madenin 20-25 yıllık odun ihtiyacını karşılayacağı belirtilmiştir.²⁸⁰ Aras'a göre Ergani Madeni civarına her ne kadar bir kalhane yaptırılmak istenilmişse de bölgedeki ormanların tükenmesi ve yeterince omca²⁸¹ sağlayamaması bu durumun gerçekleşmesini engellemiştir.²⁸² Diğer yandan 1850'li yıllara gelindiğinde Tokat Kalhanesi “*Anadolu'da gerçekten ileri teknoloji ile çalışan yegâne metalürjik tesis*”²⁸³ halindeydi.

Osmanlı Devleti orman ve madencilik konuları ile alakalı olarak Avusturya ile sürekli temas halindeydi. Bu doğrultuda 1843 yılında Viyana'da bulunan sefiri vasıtasıyla Avusturya'dan “*orman ve madencilik fenninde mahir 4 nefer zabıt ile Maden-i Hümayun'da bir müddet-i muayyene ile istihdam olunmak üzere 10 nefer madenci amele gönderilmesi*”²⁸⁴ talep edilmiştir. Bu talebi olumlu karşılayan Avusturya ile mukavele imzalanmıştır. 1849'a

²⁷⁵ Fahrettin Tızlak, “Osmanlı Devleti'nde Ham Bakır İşleme Merkezleri Olarak Tokat ve Diyarbakır”, *Belleten*, C. 59, S. 226, Aralık 1995, 652,653.

²⁷⁶ BOA., TS.MA.e. 1213/50

²⁷⁷ BOA., C.DRB. 9/404.

²⁷⁸ BOA., TS.MA.e. 1213/50. BOA., TS.MA.e. 1217/32.

²⁷⁹ Özkan Keskin, “Osmanlı Devleti'nde Yabancı Maden Mühendislerinin İstihdamı ve Osmanlı Madenciliğine Hizmetleri”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S. 11, 2007, s. 82.

²⁸⁰ Keskin, “Osmanlı Devleti'nde Yabancı Maden Mühendislerinin İstihdamı ve Osmanlı Madenciliğine Hizmetleri”, s. 82.

²⁸¹ Büyük odun parçası.

²⁸² Engin Aras, *Bir Osmanlı Sanayi Teşebbüsü Olarak Tokat Kalhanesi (1840-1920)*, Doktora Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat, 2019, s. 34.

²⁸³ Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2000, s. 287.

²⁸⁴ BOA., A.}DVN.DVE. 15/12.

kadar istihdam edilen görevliler bu tarihte memleketlerine geri dönmüşlerdir. Ancak görevlilerden orman mühendisi olan Grober 1849-1852 arasında Mühendishane-i Amire'de çalışmalarına devam etmiştir. 1852 yılına gelindiğinde Avusturya maslahatgüzarı Mösyö Kaleçel, Grober'e hiçbir zam yapılmadığını bu yüzden de ailesini geçindiremediğini belirtmiştir. Ayrıca herhangi bir mükafata mazhar²⁸⁵ olamamasından da şikâyet etmiştir. Grober bu sebeplerle istifa ederek memleketine geri dönmüştür.²⁸⁶ Ormancılığa dair bir başka yabancı teşebbüs "Fransa Kral Ormanlarının Kudemâ-yı Zabitanından Mösyö De La Rau'nun kişisel girişimleriyle gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti'nin Paris Sefiri Aleksandros Kalimaki Paşa 1851'de Hariciye Nezareti'ne gönderdiği bir yazıda De La Rau'nun Osmanlı Devleti'ndeki ormanların durumuna ve önemine yönelik olarak bir kitap²⁸⁷ yazdığından bahsetmiştir. Kalimaki Paşa'ya göre "ilk defa olmak üzere bu kabilden olan bir kitap arz" ediliyordu.²⁸⁸ De La Rau 1854'te "Fransa Emlak-ı İmparatoriye Ormanları Müdürü" unvanıyla İstanbul'a gelmiş ve Dersaadet ile Belgrad arasında bir elektrik telgrafı tesisi için de incelemelerde bulunmuştur.²⁸⁹ Osmanlı Devleti ise De La Rau'yu yaptığı çalışmalara mükafat olarak 4. Rütbeden Mecidi Nişanı ile ödüllendirmiştir.²⁹⁰

Tanzimat ile devletin ormanlardan gelir elde etmek gibi bir amacı olsa da eyalet, sancak ve kazalardaki bölgesel orman tahribatının önüne geçilmesi de amaçlamıştır. 1848 yılında Kars, Beyazıt, Muş ve Erzurum sancaklarında bölge halkının ziraatı terk ederek kereste meşeliklerini kesmesi bölgesel bir sorunu yansıtmaktaydı. Bu duruma önlem olarak izinsiz ağaç kesimlerinin engellemesi için bölgeye korucular ve orman memurlarının tayin edilmesi düşünülmüştür. Eğer bir ağacın kesilmesi gerekliyse de memurlar tarafından damgalanma²⁹¹ usulü ile kesim yapılması kararlaştırılmıştır.²⁹²

Erzurum'da bulunan Soğanlı Dağı bölgesindeki ormanlık bölgeye yönelik merkez ve valilik aracılığıyla çeşitli muhafaza ve işletme girişimleri yürütülmüştür. Ormanların korunması amacıyla Kars meclis azasından Said Efendi Orman Nazırı²⁹³ göreviyle maiyetine

²⁸⁵ İki devlet arasında yapılan mukavelede istihdam edilen görevlilere iyi hizmetlerinin nişanesi olarak mükafat ihsan buyrulacağı belirtmiştir. BOA., A.}DVN.DVE. 15/12.

²⁸⁶ BOA., A.}DVN.DVE. 15/12. BOA., HR.TO. 151/28. BOA., HR.TO. 152/39. BOA., HR.TO. 153/4.

²⁸⁷ Kitap 1854 yılında Padişaha takdim edilmek üzere Ticaret Nazırı Namık Paşa'ya teslim edilmiştir. BOA., İ.HR. 110/5373.

²⁸⁸ BOA., HR.SYS. 1921/56.

²⁸⁹ BOA., HR.TO. 418/261.

²⁹⁰ BOA., A.}DVN. 97/82.

²⁹¹ Bir şeyin üzerine nişan ile işaret basma. Metin Sarıbaş, *Ormancılık Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s. 144.

²⁹² BOA., A.}MKT.MVL. 10/72.

²⁹³ Devlet bu ifadeyi "Orman Bölge Müdürü" mahiyetinde kullanmıştır.

korucu zabitleri verilerek bölgeye gönderilmiştir. Ancak vali tarafından yapılan değerlendirmede Said Efendi bölgede daima bulunamayacağından bir başkasının görevlendirilmesi daha uygun görülmüştür. Bu doğrultuda Erzurum’da ikamet eden ve orman ilmine vakıf olan Yakup Ağa’nın atanması kararlaştırılmıştır. Yakup Ağa’nın Avrupa’yı görmüş olması bu kararın verilmesinde etkili olmuştur. Yakup Ağa zaten valiliğe gönderdiği evrakta bu göreve kendisi talip olmuştur. Yakup Ağa ormanlık bölgede ak neft fabrikası kurmak istediğini, miriye ait boş arazilere su hızarı, sabunhane, peynir fabrikası gibi birçok bina inşa ederek buradan elde edeceği kazançlarla korucuların maaşlarını ödeyeceğini ve kendisinin de hiçbir şekilde maaş talep etmediğini belirtmiştir. Bu teklif olumlu görülerek Yakup Ağa 1850 yılının ilk aylarında bölgeye Orman Nazırı olarak atanmıştır. Öncelikle bölge ormanlarında keyfi kesim yapılmasının önüne geçilmek için damga çekiçleri²⁹⁴ yaptırılması kararlaştırılmıştır.²⁹⁵ Ancak yıl sonuna doğru mevcut durum tekrar incelendiğinde neft yağı elde etmek için çok fazla ağaç kesilmesi gerektiği anlaşılmıştır. Bu durumun başka bir sakıncası ise çam ağaçlarının kesildikten sonra kökünden yeniden sürgün²⁹⁶ veremeyeceğinden ormansızlaşmanın hızlanmasıydı. Ancak Yakup Ağa olası ormansızlaşmaya önlem olarak kesilen alanlara çam kozalaklarını ektirip fidan yetiştireceğini ifade etmiştir. Ayrıca 5 senelik imtiyazının sonuna kadar ormanı ihya edeceğini, hükümetten memurların bu süre zarfında bölgeyi incelemesini ve herhangi bir zarar tespit edilmesi durumunda sözleşmesini feshedeceğini beyan etmiştir. Bölgenin iklim şartlarının koyun vb. hayvan sevkiyle peynir fabrikası için oldukça uygun olduğu da belirtilmiştir. Yakup Ağa tüm bunların yanı sıra gerekli önlemleri alarak hazinenin menfaatinden başka bir şey düşünmediğini bildirmiştir. Meclis-i Vâlâ ve Nafia Meclisi’nde yapılan görüşmeler sonrasında Yakup Ağa’nın ormana memur olarak atanmasından maksadın ormanın korunması gerekliliği olduğu vurgulanarak bundan sonra böyle ormanlarda memur olacak kişilerin fabrika ve hızar kurma vb. çeşitli şartlara başvurmaması gerektiği belirtilmiştir. Bu memuriyetin ise doğru ve dirayetli birine verilmesi kararlaştırılmıştır. Böylelikle yerel ve merkezin “Orman Nazırı” unvanından ne kadar farklı anlamlar çıkarttıkları anlaşılmaktadır. Merkezi idare ormanların korunması gerektiğini

²⁹⁴ Ormanda kesilecek ağaçları işaretlemeye yarayan çekicinin adı. Sarıbaş, *Ormanlık Terimleri Sözlüğü*, s. 144.

²⁹⁵ BOA., MVL. 231/17.

²⁹⁶ Bir bitkinin köklerinden tekrar yetişmesi.

vurgularken mahalli idare memurları fabrikalar kurulması ve ormanın işletilmesinin daha iyi olacağını ifade etmişlerdir.²⁹⁷

Tanzimat'ın ilanıyla tersane ve tophaneye yönelik kereste ihtiyacının gözetilmesinin önemi daha da artmıştır. Ormanlardan nöbet²⁹⁸ ile yararlanılmaması ve yolsuz kesimler bu ihtiyaca zarar vermekteydi. Bu konuda orman bulunan bölgeler dahilindeki müşirler, defterdarlar ve muhassılların dikkatli olması ifade edilmekteydi.²⁹⁹ 1846 yılında Selanik, Tırhala, İzmit, Sinop ve Viranşehir'e gönderilen yazıda Tersâne-i Âmire'ye bağlı ormanlarda ahalinin keyfi ağaç kesimleri ve ormana yönelik verilen zararların³⁰⁰ tersaneyi olumsuz etkileyeceği belirtilmiştir. Bu duruma çözüm olarak Tersâne-i Âmire'ye bağlı Dağ Mimarlarının yanlarına birer ikişer korucu verilerek bölgenin korunması kararlaştırılmıştır.³⁰¹ Ayrıca yabancılara verilecek ruhsatlarda tersane ve tophaneye ait ormanların hariç tutulmuştur.³⁰²

1851 yılına gelindiğinde Orman Müdürlüklerinin kapatılmasının üzerinden 10 yıl geçmesine rağmen mahalli idarelerinin sorumluluğunda yürütülen ormancılık faaliyetleri ne orman tahribatını engelleyebilmiş ne de gelir kaybının önüne geçilebilmiştir. Bu durumun farkında olan devlet hem Tersâne-i Âmire'nin ihtiyacı olan keresteyi teminat altına alabilmek hem de devletin sahip olduğu ormanlar hakkında detaylı bilgi edinmek için İstilanname-i Umumi hazırlanarak cevaplanmak üzere yerel yöneticilere göndermiştir.³⁰³

İstilanname-i Umumi sonrasında Anadolu ve Rumeli Müfettişleri sıkı bir çalışmaya girişmişlerdir. Ekim 1851'de Anadolu Müfettişi Safranbolu ormanlarının muhafazasında dikkatli olunması için uyarılarda bulunmuştur. Müfettiş dağlık bölgelerdeki ormanlık alanları yakanların cezalandırılması yönünde mahalli memurları tembihlemiştir.³⁰⁴ Bu bölgelerden Safranbolu oldukça geniş olan ormanlık alanlarıyla hem İstanbul ve civarı için hem de Tersâne-i Âmire için oldukça önemli olduğundan yaşanabilecek olan odun ve kereste sıkıntısının neticeleri ağır olmaktadır. Bahriye Meclisi'nden yapılan değerlendirme

²⁹⁷ BOA., MVL. 231/17. BOA., A.}MKT.UM. 38/52. BOA., A.}MKT.UM. 59/68. BOA., MVL. 235/50.

²⁹⁸ Nöbetleşe Ekim: Tohumun nöbetleşe ekimi, sıra ile ekimin adı. Sarıbaş, *Ormancılık Terimleri Sözlüğü*, s. 422.

²⁹⁹ BOA., C.NF. 3/146.

³⁰⁰ “*Tersane-i Amire'ye merbut cesim dağların hüns-ü muhafaza ve mümaresesine itinayla ihrak etmek ve ağaç kesmek misillü zarar ve ziyandan vikayesi esbabının istihsali şayan-ı itina ve dikkat mevaddan bulunmuş...*” BOA., A.}MKT. 41/8.

³⁰¹ BOA., A.}MKT. 41/8.

³⁰² BOA., C.DRB. 45/2202.

³⁰³ BOA., A.}MKT.NZD. 37/95.

³⁰⁴ BOA., İ.MVL. 228/7849.

ormanların korunması yönünde “vülât-ı ızâm ve defterdaran-ı kirâm vesair mahalli memurları” üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmedikleri ve hatta gayr-i müslim vatandaşların bölgede yaptığı kesimlere göz yumulduğu yazılmıştır. Bölgede yaşayan gayr-i müslimler ise Kocabaşı liderliğinde bir mazbata³⁰⁵ kaleme alarak ormanların korunması için gereken özeni göstereceklerini taahhüt etmişlerdir. Bütün bu uyarı ve yazışmalara rağmen eğer bölgede yangın çıkaran olursa derhal söndürülmesi ve suçluların yakalanarak cezalandırılması ayrıca yabancıların kesim yapmasının engellenmesi gerekliliği ısrarla vurgulanmıştır.³⁰⁶ Sinop'ta da yapılan incelemelerde bölgedeki ormanların korunması gerekliken Tersâne-i Âmire'ye gerekli olan kerestenin yabancılar tarafından “şunun bunun ruhsatları” ile kesim yapıldığı bu nedenle bu duruma son verilmesi istenmiştir.³⁰⁷ Bütün bu yaşanan durumlar karşısında Ağustos 1852'de Sultan Abdülmecid yürürlüğe giren İstilanname-i Umumi'ye atıfta bulunarak “Hüdavendigâr Eyaleti Valisi Refet Süleyman Paşa, Hüdavendigâr Meclis-i Kebiri Reisi ve Defterdarı Sadreddin Bey, Bursa Kadısı, Meclis Azaları ve Memleket İleri Gelenlerine” yönelik olarak ormanların korunmasına yönünde bir ferman kaleme almıştır. Fermanında şu ifadeler yer almıştır:

Beyana hacet olmadığı üzere memaliki mahrusei şahanemde kâin mirîye merbut olan ve gerek eshabı uhdelelerinde bulunan ormanlardan kat'olunacak keresteler Tersane ve Tophanei Âmiremin işine yarar kerestelerden olmamasına dikkat olunması ve Tersane ve Tophanei Âmireme lüzumu olanların semt ve mevkiine göre tefriki ile sureti kat' ve nakli memurini devleti aliyem marifetlerle karar verilerek biletraf bu canibe inha ve iş'ar kılınması ve bilâdi ecnebiyeye gönderilmek üzere kat'olunacak keresteler dahi kezalik Tersane ve Tophanei Âmireme mahsus olan mahallerden olmayarak ve talib ve bayileri dahi evvel beevvel çap ve cinsini Ticaret Nezareti tarafına ifade ve kat'ı baha ederek ruhsatı havi emri şerifim verilmedikçe iskele ve ormanlardan bir dal ağaç nakil ve ihraç kılınmaması ve Tersanei ve Tophanei Âmireme ve ebniyei mirîye ve mahali saireye ve bilcümle ibadullaha lüzumu olan kereste ve hatap usulü veçhile ve daima bir ormandan kesilmeyüb nöbet ile kat'olunarak bir taraftan dahi işbu ormanların imarına bakılması ve bu hususlara memurini saltanatı seniyem taraflarından hasbice ve kemali dikkatle nezaret kılınması müesses olan nizami iktizasından iken memurinin tesamühlerinden midir, nedir bu esnada nizamına mugayir herkes dilediği keresteyi kesib furuht etmekte ve harice dahi nakleylemekte oldukları tahkik ve istihbar kılınmış ve bu keyfiyet bilâhare devleti aliyeme ve ibadullaha daima lüzumu olan ve havayici zaruriyeden bulunan kereste ve hatab ve kömür tertibatına halel irasını müeddi

³⁰⁵ “Ormanların emr-ü muhafazasına dikkat ve her kim ki dağları yakmağa cesaret eder ise ba-mazbata tarafından gönderilmesine mübaderet eyleyeceklerine dair bilcümle mülhak kazalar meclislerinden Devletlü Müfettiş Paşa Hazretlerine takdim kılınan taahhüt mazbatası müşarünileyh hazretleri caniblerinden meclis-i bendeganemize ita ve teslim buyrulmuş olduğundan bizler dahi mezkur mazbatalarda taahhüt olunan hususların kamilen ve daima icrasına ve zikr olunan ormanların emr-ü muhafazasıyla ihrakından vikayesi esbabının istihsaline müteahhit olduğumuz mübeyyin işbu mazbatamız tanzimiyle müfettiş müşarünileyh hazretlerine takdim kılındı.” BOA., İ.MVL. 228/7849.

³⁰⁶ BOA., İ.MVL. 228/7849.

³⁰⁷ Batmaz, Koç, Çetinkaya, *Osmanlı Ormancılığı İle İlgili Belgeler*, C. I, s. 171: BOA., A. }AMD. 35/64.

olacağı aşikâr bulunmuş olduğundan keyfiyet Bahriye ve Ticaret meclisleri ile ledelmuhabere badeezin gerek mirîye merbut olan ve gerek eshabı uhdelerinde bulunan ormanlardan kat'olunacak kereste balâda muharrer nizam üzere kat'olunub hilâfi nizam hareket vukua gelmemesi ve bilâdi ecnebiyeye götürülmek üzere devleti aliyem tüccarı tarafından kat'olunacak kerestenin evveleminde çap ve cinsi ve mikdarı ve kat'edecek adamın isim ve şöhrat ve mahali ikameti biletraf Ticaret Nezareti tarafına inha ve iş'âr olunarak oradan dahi Tersanei Âmirem ile badel muhabere tarafı eşrefi padişahanemnden istizan ile ruhsatı seniyei mülûkânem erzan kılınmadıkça hiç bir kimesnenin bir dal kereste kat' ve ihracına müsaade olunmaması zımnında tekidatı lâzime icrası Meclisi Valâyı ahkâmı Adliyemde bittensib bamazbata ifade olunmuş ve olveçhile icrası iradei seniyei mülûkânem talikile emri hümayunu şahanem sunuh ve sudur ederek muktezayı münifi üzere sair mahallere mahsus evamiri celilei mülûkânem tasdir ve tesyir kılınmış olmağla sen ki, vâlii müşarünileyhsin bu maddeye memurini devleti aliyem taraflarından begayet itina ve dikkat olunmak lâzimedden idüğine binaen bu defa Tersanei Âmirem kuyudatından ihraç ettirilib işbu emri şerifime leffen gönderilen defterde muharrer olduğu üzere Hüdavendigâr sancağı dahilinde kâin ormanlardan ve gerek defterde olmayan sair orman ve balkanlardan badeezin kat'olunacak kereste ve hatab usûl ve nizamına tevfikân kat'olunub harice gidecek olanlar dahi bu taraftan istizan kılınması ve bu hususa dikkat olunmayıp da sühulet için sahile karip mahallerden odun ve kereste kesilerek gittikçe iskele ve budiyet kesb ettirilmeyüb icabına göre münasib mahallerden kat'etdirilmesine ve bir taraftan dahi ormanların imarına daima ve müstemirren dikkat ve nezaret olunması ve bu babda iğmaz ve rehavet vukubulup da nizamı mezkûrun mugayiri bir kimse tarafından kereste ve hatab kat'olunduğu haftı ve celi taharri ve tecessüs birle tahkik olunur ise bu keyfiyet mütecasir olanlar haklarında mucibi eşeddi mes'uliyet ve nedamet olacağından keyfiyetin ona göre icabedenlere biletraf ifade ve tenbihile hiç bir vakitte mugayiri halât vukua gelmemesi hususuna taraftan mezidi itina ve sarfi reviyet eyleyesin ve siz ki, Reisi Meclis ve Mevlâna vesairi mumaileyhimsiz mazmunu emr ve fermanı mülûkânem sizin dahi malûmunuz olarak sicilli mahkeemye ve Meclisi Kebiri eyalet ceridesine kayt ve sebt ve hükmü şerifinin daima ve müstemirren icrasına bilittifak mezidi ihtimam ve bezli makderet ve hilâfından tevakki ve mücanebet eyleyesiz.³⁰⁸

Fermanda görüldüğü üzere Sultan Abdülmecid, Hüdavendigâr Eyaleti'ndeki miri veya şahsa ait olan ormanlardan kesilecek keresteler konusunda Tersane ve Tophane ihtiyaçlarına bizzat kendisi dikkat çekmiştir. Padişah yabancı memleketlere gönderilecek kerestelerin temininde tersane ve tophane ormanlarının hariç tutulmasını istemiştir. Ayrıca izni olmadan iskele ve ormanlardan bir dal ağaç nakil ve ihraç olunmayacağını ifade etmiştir. Böyle önemli ormanlık bölgelerde nöbetleşe kesim yapılmasını ve imar edilmesi gerekliliğini de belirtmiştir.³⁰⁹ Sultan Abdülmecid'in bir başka hükmü ise Aralık 1853'te Silistre Valisi Mehmet Sait Paşa, Tulça Kaymakamı Osman Bey, Rusçuk ve Tulca Naibi ile Müftülerine ve Meclis Azalarına gönderilmiştir. Padişah Hüdavendigâr'a gönderdiği fermanla aynı konulara vurgu yapmıştır. İlâveten şimdiye kadar ruhsatlı olarak tüccar tarafından kestirilmiş kerestelerden "orduca ve istihkamca" lüzumu olmayanların telef

³⁰⁸ Kutluk, *Türkiye Ormanlığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 893-1330 (1487-1923)*, s. 173,174.

³⁰⁹ BOA., A.}MKT.NZD. 63/73.

olacağından bunlara bir şey denilmemesini istemiştir. Padişahın bu noktada Anadolu ve Balkanlara gönderdiği fermanlarda yöneticileri bizzat kendi uyarması ormanların korunmasının ne kadar gerekli olduğunu açıkça göstermektedir. Özellikle Tersane ihtiyacı söz konusu olduğunda ürünlerin stratejik öneme sahip olması nedeniyle yabancıların kesinlikle bölgede kesim yapmaması önemle belirtilmiştir. İki ferman da incelendiğinde İstilanname-i Umumi'nin içeriğindeki konulara benzer uyarılar taşıdığı görülmektedir.³¹⁰

Merkezin mahalli idarelere tüm baskısına rağmen her bölgede Tersane ihtiyaçlarını baltalamaya ve ormansızlaşmaya yönelik bazı olaylar meydana geliyordu. Viranşehir sancağı dahilindeki miri ve şahıslara ait ormanların korunmasına özen gösterilmesine rağmen Yunan tebaasından Hristoki ile Dersaadet Ayazma iskelesi kerestecilerinden Boğos'un Ekim 1853'te Tersâne-i Âmire'ye elverişli keresteye sahip olan ormanlık alanda kesim yaptığı tespit edilmiştir.³¹¹ Viranşehir sancağından başka Bolu sancağı dahilinde de ahali tarafından kesim yapılmaktaydı. Merkezin mahalli idare yöneticilerine yapmış olduğu uyarılara rağmen bir netice elde edilememiştir. Bunun üzerine kesim yapacak kişilerden aldıkları ruhsatnameye ek olarak Tersâne-i Âmire'ye elverişli kereste kesmeyeceğine dair bir kıta pusula istenmesi kararlaştırılmıştır. Buna karşın Hristoki yanlış bir iş yapmadığı bilakis kesimleri yasak gelmeden önce yaptığını belirtmiştir. Ayrıca yasal bir şekilde akçesini ödediğini beyan ederek ya akçesinin geri ödenmesini ya da maktu³¹² kerestenin nakline izin verilmesini talep etmiştir. Ancak merkez tarafından ısrarla “Memalik-i Mahruse cibal ve ormanlarından ecnebinin kereste kat' etmesinin öteden beri”³¹³ yasak olduğundan bu duruma izin verilmesinin mümkün olmayacağı belirtilmiştir. Zaten Hristoki'nin kestiği keresteler Tersâne-i Âmire'ye elverişli olduğundan “emsali vecihle” satılması mümkün değildi. Bu nedenle Hristoki'ye verilmiş olan kesim izninden dolayı meydana gelen zararın gerekirse bu işe izin verenlerden alınması gündeme gelmiştir. Bu olaydan sonra artık bölgede “tebaa-i ecnebiye” kereste kesimi ve satışı yaptırılmaması ve özellikle Tersâne-i Âmire ihtiyacına yarayacak kerestenin hiçbir kimse tarafından kestirilmemesi istenmiştir. Kastamonu Valisi ve Bolu Kaymakamı bahsedilen bu konulara karşı uyarılmıştır. Ancak

³¹⁰ Kutluk, *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 893-1330 (1487-1923)*, s. 175-177. BOA., C.İKTS. 2/65.

³¹¹ BOA., A.}MKT.UM. 145/48.

³¹² Kesilmiş, kesik. Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 1391.

³¹³ BOA., A.}MKT.UM. 145/48.

ormancılık fennine ve hukukuna sahip nitelikli eleman olmamasından kaynaklı merkezle mahalli idare arasındaki uygulamalarda kopukluk yaşanması kaçınılmaz oluyordu.³¹⁴

Tanzimat yöneticilerinin ormanlık alanlara yönelik olarak uğraşmak zorunda olduğu bir başka sorun ise çiftçilerin arazi açmak amacıyla ormanlık bölgeleri yakmalarıdır. Bu durum ormanlara büyük zarar vermekte olup Tersâne-i Âmire'nin ihtiyaçlarını da aksatmaktaydı. Aralık 1852'de Karesi Mutasarrıfı bölgede yaşanan bu türden olaylara dikkat çekerek şu uyarılarda bulunmuştur:

“Bundan böyle cibal-i mubâhadan ve kurâ ve çiftlikât hayavânâtına mahsûs mer'âdan ve arâzî-i evkâfdan boz hâlî olan yerleri yeniden açub zer' itmek murâd idenlere kânûn-ı müfâdına ve zirâ'at müdürlerinin yedlerinde bulunan ta'lîmnâmelere tatbîkan ruhsat virülüb ba'zı kasaba ve karyeler civârlarında olarak ahâlî tarafından hatab kesilmekte olan ormanların muhafazasına dikkat olunması...”³¹⁵

Ayrıca miri, şahıs ve tersaneye ait ormanları yakan ve zarar veren olursa ceza kanuna uygun olarak işlem yapılacağı bildirilmiştir.³¹⁶ Ancak öncelikle bu tür kanuna aykırı hareketlerin meydana gelmemesi için çalışılması gerektiği de ayrıca ifade edilmiştir.³¹⁷ Aynı sıkıntılara dikkat çeken Canik ve Amasya Mutasarrıfları da yönetimi altındaki ormanlarda gerekli önlemlerin alınmasına vurgu yapmışlardır.³¹⁸

Balkanlarda ise ormanlık bölgelerle ilgili daha farklı sıkıntılar meydana gelmeye başlamıştır. Tanzimat'ın uygulanması noktasında sıkıntılı bir bölge olan Bosna Hersek'te yerel yöneticilerin herhangi bir makama danışmadan bireysel faaliyetlerde bulunması bölgedeki imtiyaz ve ekonomik faaliyetlere de yansımıştır.³¹⁹ 1849'da başlayan Bosna isyanı yaklaşık 3 yıl boyunca Osmanlı Devleti'ni uğraştırmıştır. Avusturya bu isyan hareketinin kendisi için tehlikeli olduğunu iddia ederek Bosna'ya müdahale etmek için gerçekçe oluşturmuştur.³²⁰ Yerel yöneticiler merkeze danışmadan bölgedeki ormanları Avusturyalı tüccarlara ihale etmişlerdir. 1849'da Ömer Lütfi Paşa Bosna isyanını bastırmak üzere bölgeye gitmesiyle tüccarlara verilen bu imtiyazlar iptal edilmiştir. Böylelikle bölge ormanları üzerine Osmanlı-Avusturya mücadelesi başlamıştır. Ömer Lütfi Paşa Avusturyalı

³¹⁴ BOA., A.}MKT.UM. 145/48.

³¹⁵ İşler, Gök, *Osmanlı Ormancılığı İle İlgili Belgeler*, C. II; BOA., A.}MKT.UM. 120/46.

³¹⁶ İşler, Gök, *Osmanlı Ormancılığı İle İlgili Belgeler*, C. II; BOA., A.}MKT.UM. 120/46. BOA., A.}MKT.UM. 120/66. BOA., A.}MKT.UM. 125/16.

³¹⁷ BOA., A.}MKT.UM. 120/96.

³¹⁸ BOA., A.}MKT.UM. 122/44.

³¹⁹ Zafer Gölen, “Tanzimat Dönemi Bosna Hersek İsyanlarının Nedenleri”, Ed. Osman Köse, *Osmanlı'dan Günümüze Eşkivalık ve Terör*, İlkadım Belediyesi, Samsun, 2017, s. 202.

³²⁰ Zafer Gölen, “1849-1851 Bosna Hersek İsyanı”, *Bellekten*, C. 66, S. 247, 2002, s. 913.

tüccarların beyaz kül yapmak için ormanları tahrip ettiklerini aktarmıştır. Bunun üzerine merkez Bosna ormanlarından ağaç kesiminin yasaklanmasına karar vermiştir. Avusturyalı tüccarlar ise mukavelenamelerinin haksız yere feshedildiğinden yakınıyordu çünkü onlara göre Ali Paşa'nın Hersek Mutasarrıflığı (1832-1851) döneminde kendilerine ormanlardan yararlanma hakkı verilmiştir. Osmanlı Hükümeti ise verdiği cevapta Ali Paşa'nın ağaç kesimine izin verecek yetkide olmadığını bu iznin ancak devlete ait olduğunu bildirmiştir. Avusturya Hükümeti bunun üzerine art arda gönderdiği notalarla tüccarlarının mağdur edildiğini ve zararlarının ödenmesi gerektiğini ifade ederek sözleşmenin sonuna kadar ormanların kullanılmasına izin verilmesini istemiştir. Avusturyalıların ısrarı üzerine yapılan incelemelerde Lubet Şirketi'nin Bosna'dan kestiği meşe ağaçlarını gemi yapımında kullanıldığı tespit edilmiştir. Ültimatolara rağmen yabancıların odun kesme ve ihraç yasağını kaldırmamış sadece Avusturyalı tüccarlara tazminat ödenmesi uygun görülmüştür. Bu süreç Osmanlı Devleti'ne yabancı orman uzmanlarının gelmesinden sonra da çeşitli aşamalarla devam etmiştir.³²¹

2.2. Modern Ormancılığın Dönüm Noktası: Osmanlı Devleti'nin Hizmetinde Fransız Uzmanlar

Osmanlı Devleti ile Fransa arasındaki ikili ilişkilerin kökeni 16. yüzyılın siyasi şartları çerçevesinde oluşmaya başlamış ve kapitülasyonlarla birlikte hızla gelişmiştir.³²² Osmanlı Devleti uzun yıllar iyi bir şekilde süren bu ikili ilişkiler doğrultusunda 18. yüzyıldan itibaren başlayan batılılaşma hareketlerinde öncelikle daima Fransız uzmanlardan yararlanmıştır.³²³ Bu iki “kadim dost” arasındaki ilişkiler 1798 yılında Fransızların Mısır'ı işgal etmesi, Yunan ve Mehmet Ali Paşa isyanlarındaki Osmanlı karşıtı tavırları ve Cezayir'i ele geçirmeleri gibi siyasi ve politik hamleler sonrasında bozulmuştur.³²⁴ Tanzimat'a giden süreçte yapılacak olan askeri reformlar için Osmanlı Devleti üzerinde Fransız-İngiliz mücadelesi meydana gelmiştir.³²⁵ Fransa'nın gerçekleştirmek istediği Tanzimat reformları hakkındaki tezlerinin Osmanlılık siyasetiyle uyumlu görülmüştür. Ayrıca Fransa'nın merkezîyetçi bir devlet modeline sahip olması önemli bir etken olarak ifade edilebilir.

³²¹ Zafer Gölen, “Tanzimat Döneminde Osmanlı Devleti'nin Bosna Hersek Ormanlarını Korumaya Yönelik Çabaları”, *Belleten*, C. 80, S. 288, Ağustos 2016, s. 548-554.

³²² Christine Isom-Verhaaren, *Kâfirle İttifak: 16. Yüzyılda Osmanlı-Fransız Anlaşması*, Çev. Ayla Ortaç, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2015, s. 62,63.

³²³ Mustafa Şahin, “Osmanlı Devleti'nde Yabancı Uzmanlar Aracılığıyla Batılılaşma Çabaları”, *Milli Eğitim*, S. 143, 1999, s. 88,89.

³²⁴ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995, s. 195,196.

³²⁵ Ahmet Dönmez, *Osmanlı Modernleşmesinde İngiliz Etkisi: Diplomasi ve Reform (1833-1841)*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 127.

Osmanlı Devleti, Rusya ile yaptığı Kırım Savaşı'nda da (1853-1856) Fransa³²⁶ ile müttefik olmasıyla iki devlet arasındaki ilişkiler daha da geliştirmiştir. Savaş sonrası yapılan barış görüşmelerde Ali ve Fuad Paşaların Fransa'ya yakın davranmaları nedeniyle Fransız Büyükelçi Thouvenel bundan sonraki süreci belirtmek adına “İmparatorluğun Fransız Asrı” ifadesini kullanmıştır.³²⁷

Kırım Savaşı'nın tamamlanması sonrasında Meclis-i Âli-i Tanzîmât'ta ilk görüşülen konulardan bir tanesi ormanlar olmuştur. Mecliste yapılan değerlendirmelerde ormanların “bir usul-ü cedide ve muntazama”ya bağlanması için Ticarethane'de komisyon oluşturulması düşünülmüştür. Bu doğrultuda ormancılık bilgisine sahip bir uzmanın Ticaret Nezareti maiyetinde olarak istihdam edilmesi gerekli görülmüştür. Ancak Osmanlı Devleti'nde bu bilgiye sahip yetişmiş nitelikli eleman olmadığından yurt dışından bir uzman getirilmesi kararlaştırılmıştır. Fransa ile gelişen ilişkiler Fransız uzmanları gündeme getirmiştir. Meclis yaptığı görüşmelerde Fransa Kralı Louis-Philippe'in (1773-1850) zamanında orman memuru olan ve hali hazırda mevcut bir görevi bulunmayan Mösyö Legrand'ın³²⁸ getirilmesi üzerinde durmuştur. Bu nedenle öncelikle Mösyö Legrand'ın getirilmesi eğer bu durum mümkün olmaz ise ona denk birinin istihdamı kararlaştırılmıştır. Yapılan değerlendirmelerde getirilecek uzmanların maaşlarının fazlalığının dikkate alınmaması gerektiği, çünkü bunlar sayesinde birçok fayda sağlanacağı ifade edilmiştir. Ancak Mösyö Legrand'dan vazgeçilmesi üzere Aralık 1856'da Fransa'dan ormancılık bilgisine sahip 2 yabancı uzman talep edilmiştir.³²⁹ Meclis-i Âli-i Tanzîmât'ın bu kararlı tutumu doğrultusunda Fransa Orman Müfettişlerinden Louis Tassy³³⁰ ve Alexandre

³²⁶ Kırım Savaşı devam ederken Fransa İstanbul'da bulunan Alemdağı Ormanı'ndan ordusunun ihtiyaçları için kesim yapma izni isteyerek kolaylık gösterilmesi talep etmiştir. BOA., HR.TO. 196/52. BOA., HR.MKT. 135/56. BOA., HR.SYS. 1356/64.

³²⁷ Rabar Sleman, *Tanzimat Döneminde Osmanlı-Fransa İlişkileri (Askeri, Ekonomik ve Kültürel) 1839-1876*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2021, s. 90-92. Kuntay Gücüm, *Islahat Fermanı Sonrasında (1856-1871) Osmanlı Devlet Yapısındaki Değişime Fransa'nın Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008, s. 312.

³²⁸ Belgede Lokran olarak yazılmıştır.

³²⁹ BOA., İ.MMS. 8/331. BOA., A.}AMD. 78/28.

³³⁰ Louis Tassy, 26 Şubat 1816'da Fransa'da doğmuş olup 1836 yılında başlamış olduğu Nancy Orman Okulunu 1836 yılında bitirmiştir. 1843 yılına kadar orman teşkilatında görev yapmış ve bu tarihten itibaren amenajman hizmetine geçmiştir. 1848-1852 arasında Versay Ziraat Enstitüsünde görev yapmıştır. 1857-1862 ve 1865-1868 tarihleri arasında Osmanlı Devleti'nde görev yaparak hem devlete ait ormanlarla ilgili çalışmalar yapmış hem de bir Orman Mektebi kurulmasını sağlamıştır. 1868'de Fransa'ya dönmesi üzerine 1875'e kadar Paris'te Milli Ziraat Enstitüsünde silvikültür kürsüsünde çalışmış ve henüz 59 yaşında olduğu halde emekli olmuştur. 1 Aralık 1895 yılında Aix-En-Provence'de vefat etmiştir. Başlıca eserleri şunlardır: Etudes sur l'Amenagement des Forêts, 1858 (3 baskı yapmıştır), Rapport sur l'Algerie (Cezayir ormanları hakkında rapor), Reorganisation du service forestier, L'alienation des forêts, 2 Notices biographiques sur Bernard

Stheme³³¹ ile Osmanlı Devleti'nin Paris Sefiri Mehmet Cemil Paşa arasında 23 Mart 1857'de³³² bir sözleşme yapılmıştır. Sözleşme maddeleri şöyledir:

1.Bend: “Mumaileyh Mösyö Louis Tassy ile Alexandre Stheme Dersaadet'e gönderilmiş olduklarından vusul bulduklarından Fransa'nın ormanlar idaresi usulü üzere gerek ormanlarda ve gerek Devlet-i Âliyye tarafından küşad olunmuş ve olacak mekteplerde icra-i talim ve taallume mübaşeret etmek üzere Saltanat-ı seniyyenin taht-ı imrâr aliyyesinden bulunacaklardır.

2.Bend: Mumaileyh Fransa'daki aylıklarını terk ettikleri günden itibaren her biri senevi 6.000 frank ahzedeceklerdir.

3.Bend: Bend-i sabıkta mezkûr mebalighden başka mumaileyhanın her birerlerine masarif-i fevkalade için senevi 11.000 Frank ita olunacaktır.

4.Bend: Mumaileyhanın her birine mukarrer olarak senevi 3.000 frank hane kirası dahi tediye kılınacaktır.

5.Bend: Mumaileyhe akçesi Devlet-i Âliyye tarafından tediye olunmak üzere kendilerine elzem olan alat ve edavatı iştira edeceklerdir. Fakat bu madde için sefir müşarünileyh hazretleriyle müzakere eylemek lazım geleceğinden işbu alat ve edavat Devlet-i Âliyye'nin malı olacaktır.

6.Bend: Kalemce elzem olan eşya ve bir mahalden diğer mahalle nakil velhasıl mumaileyhinin masarif-i zatiyelerinden başka işlerince olan masariflerde taraf-ı Devlet-i Âliyye'den tediye kılınacaktır.

7.Bend: Mumaileyh Mösyö Tassy ile Stheme'in her birerine Paris'ten hareketinden evvelce harcırah olmak üzere 2.500'er Frank ve avdetlerinden yine her bireri 1500 Frank harcırah ahzedileceklerdir. Mumaileyhten biri Saltanat-ı seniyyenin daire-i ihtiyarından hariç bir sebebe mebni müddet kontratonun inkızâsından evvelce terk-i hizmet eylediği halde avdet harcırahi olarak hiçbir şey ahzermeyecek ve maaşının dahi yalnız terk-i delalet güne kadar işleyen kısmını alabilecektir.

8.Bend: 2., 3. ve 4. Bendlerde mukarrer olan maaşlar ile 6. Bend mucibince ibraz olunacak defterlerin havi olacakları meblağ taraf-ı Devlet-i Âliyye'den tayin olunmuş bir sarraf marifetiyle frank hesabıyla hin-i tediye frankın rayici üzere nukud-ı cariye olarak verilecektir.

Lorentz et Parade (1866), Les taillis et les futaies (1886), Notice biographique sur Godchaux (1885), Deux Etudes sur (la Restauration des montagnes). Halil Kutluk, “Türkiyede Yabancı Orman Mütahassısları I: Tassy”, *Orman ve Av*, Y. XV, S. 6, Haziran 1943, s. 150,151., Gökhan Elçin, “Türkiye’de ilk Orman Okulunun Kurucusu Louis Tassy, Hayatı ve Eserleri”, *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Seri B, C. XVI, S. 2, 1966, s. 131-135.

³³¹ Alexandre Stheme, 1814'te Bitche'de doğmuştur. Nancy Orman Okulunu bitirdikten sonra Fransız ormancılık teşkilatında çalışmıştır. Fontainebleau orman amenajman heyeti şefliği görevini yürütürken Tassy ile Osmanlı Devleti'nde göreve başlamışlardır. Osmanlı Devleti'nin ormanlık bölgelerinde çeşitli çalışmalar yürütmüş ve 1862 yılında Fransa'ya dönmüştür. 1874'te emekli olan Stheme 1887'de vefat etmiştir. Metin Özdönmez, Abdi Ekizoğlu, “Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemleri Ormancılığında Katkıları Olan Yabancı Uzmanlar”, *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, C: 43, S: 3-4, 1993, s. 60.

³³² Paris Sefiri Mehmed Cemil mührüyle 7 Nisan 1857'de gönderilen yazıda Mösyö Milye ile anlaşılammaması üzerine yerine Alexandre Stheme'in tayin kılındığı belirtilmiştir. BOA., İ.MVL. 372/163277.

9.Bend: Devlet-i Âliyye işbu kontratonun tarih imzasından itibaren iki sene müddet inkızasından mumaileyhenin memuriyetlerine hitam vermek salahiyyetini muhafaza eder mumaileyh mezkûr kontratonun inkızasından 3 ay evvelce bu hususa Devlet-i Âliyye bil'ittfak karar vermeğe mecbur olacaklardır.

İşbu kontrato Maliye Nazırının tasvibiyle 1857 senesi Martının 23. Tarihiyle Paris'te akd ve imza olunmuştur."³³³

Böylelikle Fransa'dan getirilen iki orman müfettişinin her birine yıllık 6.000 frank maaş ve olağanüstü harcamaları için 11.000 frank olmak üzere 17.000 frank maaş verilmesi ayrıca hane kirası olarak da 3.000 frank verilmesi kararlaştırılmıştır.³³⁴ Ayrıca Paris'ten hareketlerinden önce 2.500'er frank ve İstanbul'a geldiklerinde de 1.500'er frank olmak üzere toplamda 8.000 frank harcırah verilmesi de uygun görülmüştür. Bu durumda iki uzmanın toplam gideri yıllık 48.000 frank olmuştur. Diğer yandan Mehmet Cemil, nisan ayında Paris'ten gönderdiği belgede yabancı uzmanların başlangıçta yıllık 20.000 frank maaş istediklerini görüşmeler sonucunda hane kirasıyla beraber bu miktarda anlaşıldığını aktarmıştır.³³⁵ Louis Tassy ve Alexandre Stheme için Ticaret Nezareti bünyesinde bir oda tahsis edilmiştir. Uzmanların gelmesiyle Fransızcaya aşına olanlardan 10-15 kadar kişinin belirlenerek Ticarethanede öğrenci yetiştirilmesi gerekliliği de ifade edilmiştir. Böylelikle Tassy ve Stheme aracılığıyla müstakil bir orman eğitimi verilen mektep kurulması tasarlanmıştır.³³⁶ Yapılan incelemeler sonucunda Ticarethanede uygun birkaç oda varsa da bunların tamire muhtaç olduğu belirtilmiştir. Bunun üzerine Ebniye Meclisi aracılığıyla bu odalar teftiş edilmiş ve 2060,5 kuruş masrafla tamir edilmiştir.³³⁷ Louis Tassy ve Alexandre Stheme'in maaşları mayıs ayından itibaren yatmaya başlamıştır.

Tablo 1. Tassy ve Stheme'in Maaşları³³⁸

Mayıs Ayı Giderleri	Frank	Santim
Tassy'nin Maaşı	500	-
Tassy'nin Masarif-i Fevkaladesi	916	66
Tassy'nin Hane Kirası İçin	250	-
Stheme'in Maaşı	500	-
Stheme'in Masarif-i Fevkaladesi	916	66
Stheme'in Hane Kirası İçin	250	-
Toplam	3333	32

³³³ BOA., HR.TO. 71/47.

³³⁴ BOA., HR.TO. 71/47.

³³⁵ BOA., İ.MVL. 372/16327.

³³⁶ BOA., İ.MVL. 372/16327.

³³⁷ BOA., İ.DH. 383/25295.

³³⁸ BOA., HR.MKT. 207/54. Tassy ve Stheme'in maaşları incelendiğinde ödemelerin aylık olarak düzenli bir şekilde yapıldığı görülmektedir: Kişi başına 1666 Frank 66 Santim aylık ödeme yapılmaktadır. Osmanlı Devleti bu uzmanların maaşları ve çeşitli masraflarını Jak Elyon Kumpanyası aracılığıyla yapmıştır: BOA., HR. MKT. 224/84, BOA., HR. MKT. 215/2, BOA., HR.MKT. 231/100, BOA., HR.MKT. 205/60, BOA., HR.MKT. 278/88, BOA., HR.MKT. 296/99, BOA., HR. MKT. 319/43.

Tablo 1’de gösterilen 2 orman memurunun maaşı 18.832 kuruşa tekabül etmekte olup ek gider ise masarif-i asitâne (yol masrafı) olarak 564 kuruş mevcuttur.³³⁹ Tassy ve Stheme temmuz ayında maaşları ve masrafları için Osmanlı Devleti’nden muteber bir sarrafın tayin edilmesini talep etmişlerdir. Ayrıca Türkçe bilmediklerinden bir tercüman tayin edilmesi, kendilerine gezecekleri bölgelerde yol göstermesi ve hizmetlerinin görülmesi için maiyetlerine bir kavas³⁴⁰ verilmesi, yemleriyle beraber 4 beygir tahsis edilmesini de talep etmişlerdir. Daha sonrasında kendilerinin Dersaadet bölgesi ve Sinop taraflarındaki ormanlık alanların teftişi için hazır olduklarını belirtmişlerdir. Bu istekler Ticaret Nazırı tarafından Meclis-i Tanzimat’a bildirilmiş ve yapılan görüşme sonucunda makul bulunmuştur.³⁴¹ Bu isteklerden sadece kavas isteği daimî suretle gerekli görülmemiş buna sebep olarak ise “*ne vakit orman keşf ve muayenesine giderler ise kendilerini muhafaza için mahalleri memurları taraflarından icabı miktar zabtiye neferi tayin olunması lazım geleceği misillü buradan dahi yanlarına bir kavas verilmesi münasib olacağı...*”³⁴² belirtilmiştir. Değerlendirmeler akabinde Osmanlı Devleti’ndeki ormanların hazineye önemli faydalar sağlayabileceği açığa çıkmıştır. Tassy ve Stheme’in kış gelmeden Sinop bölgesindeki ormanlarının keşfi için gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Yaklaşık iki aylık bu sürede istenildiği gibi bir çalışma yapılamayacağı anlaşılırsa bir ormanın numune ormanı olarak belirlenerek incelenmesi ve haritasının çıkarılmasının daha uygun olacağı ifade edilmiştir. Ekim ayında Sinop bölgesinde bulunan bir ormanın numune olarak incelenmesi için Tassy ve Stheme refakat etmek üzere Tersane ve Tophâne-i Âmire’den mühendis, kereste memuru, Erkan-ı Harbiye’den zabıt, tercüman ve son olarak da bir tane geçici olarak tayin edilen kavas bulundurulması kararlaştırılmıştır. Bölgede yapılacak incelemeler için 15.000 kuruşluk bir masraf hesaplanmış olup ayrıca tercümana 1.500 kuruş ve kavasa da 500 kuruş maaş verilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca ormanlık bölgede konaklamaları için de 3 adet Abdi Paşa Çadırı tahsis edilmiştir.³⁴³

Osmanlı Devleti, Tassy ve Stheme gibi iki uzmanı getirterek ormancılığın ilerletilmesi için iyi bir başlangıç gerçekleştirmiştir. Ancak Meclis-i Âli-i Tanzîmât ve Nafia Meclisi’nde gündeme gelmesi gereken ormancılık gibi bazı konular uzmanlık bilgisi ve iş

³³⁹ BOA., HR.MKT. 207/54.

³⁴⁰ Amirler hizmetinde çavuş, emir çavuşu. Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, s. 1086.

³⁴¹ BOA., İ.MVL. 376/16518.

³⁴² BOA., İ.MMS. 11/447.

³⁴³ BOA., İ.MMS. 11/447.

yoğunluğu dolayısıyla hasıraltı edilmekteydi. Bu nedenle Avrupa'dan getirilen uzman kişileri de kapsayan bir meclis kurulması kararlaştırılmıştır. Ekim 1857'de Nafia Meclis'inin özel bir şubesi olarak Meclis-i Ma'âbir kurulmuştur. Tassy ve Stheme çeşitli yabancı uzmanlarla birlikte bu meclise aza³⁴⁴ olarak atanmışlardır.³⁴⁵ Bu meclisle birlikte çeşitli imar ve inşaat faaliyetlerinin yanı sıra ormanlarla ilgili neler yapılabileceğine yönelik konuların da görüşülmesi kararlaştırılmıştır.³⁴⁶ Tassy ve Stheme ormancılık faaliyetlerinin çok yönlü yürütülmesini hedeflemişlerdir. Bu amaçla Osmanlı Devleti'nde ilk Orman Mektebi Ekim 1858'de eğitim-öğretim faaliyetlerine başlamıştır.³⁴⁷

Tassy ve Stheme 2 yıllık görev sürelerinin dolmasına 3 ay kala Ocak 1859'da Osmanlı Devleti'ne başvurarak herhangi bir uzatma yapılmayacaksa Fransa'ya gitmek üzere gerekli hazırlıkları yapmak istediklerini bildirmişleridir. Ticaret Nazırı tarafından yapılan değerlendirilmelerde bu iki uzmanın hem ormancılık faaliyetleri hem de Meclis-i Ma'âbir için gerekli olduklarının belirtilmesi üzerine kontratları uzatılmıştır.³⁴⁸ Daha sonrasında Tassy, Ağustos 1859'da 10 öğrenci ve 35.000 kuruş tahsisatla Hüdavendigâr ormanlarını incelemeye koyulmuştur.³⁴⁹ Tassy'nin hem Orman Mektebi hem de Meclis-i Ma'âbir'de yürüttüğü çalışmalar Osmanlı Hükümeti tarafından takdir edilmiş ve kendisine yıl sonunda 4. Rütbeden Mecidi Nişanı verilmiştir.³⁵⁰ Tassy Meclis-i Ma'âbir'de çalışmalarına devam ederken ormanlar hakkında geniş çaplı bir düzenlemeye olan ihtiyaç doğrultusunda 13 Temmuz 1861'de "*Devlete ait ormanlar yani eşhas uhdesinde olan ve kasabat ve kuraya mahsus bulunan korular ve baltalıklar ile ahalinin muhtaç olduğu cibâl-i mübâhadan ma'da olan miri ormanları hakkında nizamname layihasıdır*"³⁵¹ adıyla 4 bölüm ve 68 maddeden oluşan bir nizamname layihası hazırlamıştır. Bu layihaya ek olarak "*İltizam ya taahhüt veya bir imtiyaz hasebiyle miri ormanlarından ağaç kat'ına mezun olanların muamelatı hakkında şartname layihasıdır*"³⁵² başlığıyla 38+1 maddelik bir şartname layihası hazırlamıştır. Her

³⁴⁴ Tassy ve Stheme Meclis-i Ma'âbir'e seçilmesiyle birlikte Beyoğlu'nda ikamet ettiklerini belirterek kendilerinin meclise geliş gidişince kiralık hayvanlar kullandığını ve bu durumunda sürekli masrafa yol açtığını belirtmişleridir. Diğer yabancı uzmanlara olduğu gibi kendilerine 1.500'er kuruştan iki binek hayvanı tahsis edilmesini istemişler ve bu talepleri olumlu görülmüştür. BOA., İ.MVL. 389/16950.

³⁴⁵ BOA., İ.MMS.11/452

³⁴⁶ BOA., İ.MMS. 13/540.

³⁴⁷ BOA., İ.MVL. 398/17314, BOA., İ.DH. 415/27453.

³⁴⁸ BOA., İ.DH. 422/27915.

³⁴⁹ BOA., İ.DH. 439/28992. BOA., A.}AMD. 91/1, BOA., A.}MKT.MHM. 162/79.

³⁵⁰ BOA., A.}DVN. 148/47.

³⁵¹ BOA., İ.DH. 499/33929.

³⁵² BOA., İ.DH. 499/33929.

iki layiha hazırlanmasının üzerinden 1 yıldan fazla geçtikten sonra 28 Kasım 1862’de yürürlüğe girmiştir.

Tassy bir layiha hazırlanması kadar mevcut ormanların haritalarının çıkartılmasını da önemsiyordu. Bu nedenle İstanbul’un önemli orman ve su kaynağı olan ve 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra çeşitli nedenlerle yoğun bir şekilde tahrip edilen Belgrad Ormanı’nda inceleme yaparak bir rapor hazırlamayı gerekli görmüştür.³⁵³ Öncelikli olarak Tassy tarafından Aralık 1861’de bölge ormanlarının haritasını çıkarmak ve incelemelerde bulunmak üzere Fransa Devleti “Köprü ve Kaldırım Mektebi”nden mezunlarından Godlewski bölgeye gönderilmiştir. Hatta Godlewski’nin yanına Orman Mektebi’nden öğrenciler de verilmiştir.³⁵⁴ Godlewski Belgrad Ormanı’nın haritasını çıkararak genel alanın 7.426 hektar olduğunu tespit etmiştir. Godlewski’nin çalışmalarını tamamlamasından sonra Orman Başmühendisi sıfatıyla Tassy de bölgede incelemeler yapmıştır.³⁵⁵ Tassy, daha önce hazırlanan haritaya göre arazi çalışması yapmıştır. Belgrad Ormanı’nın doğal sınırlarını, sahipli ormanları ve orman içinde bulunan köylerin durumunu tespit etmiştir. Tassy, raporunda Belgrad Ormanı’nda kesim yapmanın yasak olduğunu teyit etmekle birlikte Belgrad, Bahçeköy ve Kemerburgaz köylülerindeki orman içinde çürümüş, bozulmaya yüz tutmuş ağaçları kesme ve hayvanlarını otlatma izni verildiğini ifade etmiştir. Tassy’e göre Belgrad Ormanı kaçak kesim, usulsüz otlatma ve yangın gibi nedenlerle tahrip edilmiştir.³⁵⁶ Önlem olarak ise ormanda 25 korucu olmasına rağmen maaşlarının düşüklüğü sebebiyle görevlerini layıkıyla yapmayan memurların sayısının azaltılarak sınırlı ama etkili bir korucu ekibinin oluşturulması ve başlarında da etkili bir memur bulundurulmasını önerilmiştir. Ayrıca Meclis-i Ma’âbir’de hazırlanan orman layihasının Belgrad Ormanı’nda uygulanması gerekli görülmüştür. Tassy raporunda Belgrad Ormanı’nı vafına göre beş bölüme ayırarak bu bölgede yapılacak faaliyetlerle 90.000 kuruş masrafla 195.000 kuruşluk gelir elde edilebileceğini hesaplamıştır.³⁵⁷ Godlewski ve Tassy ile başlayan Belgrad Ormanı’na yönelik çalışma ve raporlar daha sonrasında Adolphe de la Rue (1864), Adolphe Bricogne (1868), Hoca Ali Rıza (1880’ler) ve Paul Stöger (1912) ile devam etmiştir.³⁵⁸

³⁵³ Simay Kırca, Seyit Ali Kahraman, Nurhan Atasoy, Alper Hüseyin Çolak, “Çağlar Boyunca Belgrad Ormanı”, Ed. Alper Hüseyin Çolak, *Belgrad Ormanı: Bir Doğa ve Kültür Mirası*, İstanbul, 2013, s. 22,23.

³⁵⁴ BOA., İ.DH. 483/32513.

³⁵⁵ BOA., A.}MKT.NZD. 434/70.

³⁵⁶ BOA., MVL. 851/4.

³⁵⁷ BOA., MVL. 851/4.

³⁵⁸ Erhan Kılıç, “Uzman Raporlarında Belgrad Ormanı”, *Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, C. 18, S. 2, 2022, s. 136.

Fransız uzmanlar Osmanlı Devleti'ne geldikten kısa bir süre sonra büyük işler başararak birçok ilki gerçekleştirmiştir. Ancak 1862'te görev sürelerinin dolması üzerine Paris'e dönüş masraflarını alarak ülkeden ayrılmışlardır.³⁵⁹ Her ne kadar Orman Mektebi 1861 yılında ilk mezunlarını verse de bu iki uzmanın ülkelerine dönmesi Orman Mektebi başta olmak üzere ormanlara yönelik adımların aksamasına sebep olmuştur. Bu noktada orman mühendislerine duyulan ihtiyaç şöyle ifade edilmekteydi: “*muamelatlı mühendisler celbi için öteden beri her taraftan Fransa'ya müracaat olunup hususuyla Fransa Devleti, Devlet-i Âliyye'den hiçbir vakitte kendi mühendislerini diriğ etmemiş olmasına nazaran...*”³⁶⁰ Böylelikle Osmanlı Devleti her daim olduğu gibi yine Fransa'dan uzman talep etmeyi kararlaştırmıştır. İlk olarak 4-5 ay önce Fransa'ya dönen halihazırda Korsika Ormanları Başmühendisi olan Tassy'yi akla getirmiştir. Osmanlı Devleti'nin ısrarla Tassy ismi üzerinde durmasının birçok sebebi vardı: “*Mösyö Tassy orman ilminde maharet-i kamile ahabından olarak Memalik-i Mahruse'nin usul ve adetine ve ormanlarının ahvaline dahi kesb-i vukuf eylediği cihetle diğerlerine müreccah bulunmuş*”tur.³⁶¹ Bu nedenle de eğer Tassy'nin getirilmesi mümkün olmaz ise o zaman başka bir isim düşünülmesi ifade edilmiştir. Tassy'nin getirilmesiyle Meclis-i Ma'âbir'de tekrar istihdam edilerek buradaki ormancılık işlerinin yürütülmesi, orman nizamının uygulanması, eğitime ara vermiş olan Orman Mektebi'nin tekrar açılması ve mezun olan öğrencilerin istihdam edilmesinin sağlanması hedeflenmekteydi. Bunun içinde Tassy'nin hane kirası ile birlikte yıllık 20.000 frank olan maaşının 22.000 franka çıkarılması kabul görmediği takdirde 1.000-1.500 frank daha ilave edilebileceği ve hatta kendisine ek harcırahlar dahi verileceği tartışılmıştır.³⁶² Ancak Eylül 1863'te Paris Sefareti'ne gönderilen yazıda ise 20.000 frank olan maaşa 1.000-2.000 frank zam yapılması ve vazifeli olarak çeşitli bölgelere gönderildiğinde ek harcırahların verilebileceği belirtilmiştir.³⁶³ 1864 yılında Tassy ile görüşmeler devam etmiştir. Tassy mevcut teklifi değerlendirdikten sonra yıllık maaşının 30.000 franka çıkarılması, Ajaccio'den İstanbul'a gelmek üzere 2.000 frank harcırah verilmesi, yılda 2 ay izin verilmesi ve yanına bir muavin tayin edilmesini talep etmiştir. 1865 yılında da yapılan

³⁵⁹ BOA., HR.MKT. 435/77. BOA., HR.MKT. 435/64. BOA., HR.MKT. 435/80, BOA., HR.MKT. 435/51. BOA., HR.MKT. 439/56. BOA., HR.MKT. 422/55. Belgelerde Sthème'in harcırahı 1.573 frank 5 santim olarak belirtilmiştir. Ayrıca Tassy ve Sthème'in 1862 Mart'ından 1863 Mart'ına kadar olan masarifi fevkaladeleri 4910 frank 16 santim olarak belirtilmiştir. Bu ödemeler her zaman olduğu gibi yine Jak Elyon Kumpanyası aracılığıyla yapılmıştır.

³⁶⁰ BOA., İ.HR. 202/11543.

³⁶¹ BOA., İ.HR. 202/11543.

³⁶² BOA., İ.HR. 202/11543.

³⁶³ BOA., HR.MKT. 451/76. BOA., HR.MKT. 463/63: Nafia Nezareti'ne de durum bildirilmiştir.

yazışmalarda Tassy'nin "Meclis-i Ma'âbir Reis-i Saniliği" görevi içinde getirilmesinin üzerinde durulmuştur. Tassy yaklaşık 2 yıl süren görüşmeler sonrasında Haziran 1865'te İstanbul'a gelmiştir.³⁶⁴ Tassy "Meclis-i Ma'âbir Reis-i Saniliği" görevi ile hemen çalışmalara başlamış olup Şubat 1866'da "Ormanların İşletilmesi Hususuna Dair Layiha"yı³⁶⁵ hazırlamıştır. Kılıç'ın sadeleştirdiği layihanın giriş kısmında Tassy'nin şu önemli noktalara değinmiştir:

*"Osmanlı Devleti içinde hazinenin hiçbir suretle istifade edemediği pek çok ormanlar mevcuttur. Bunların bazıları ahaliden şunun bunun tasarrufu altında bazıları ise eskiden beri köy ve kasabalara mahsustur fakat kimsenin tasarrufunda olmayan birçok ormanlar vardır ki bunları miri mülkten saymak lazım gelir. Tersâne-i Âmir'e bağlı bazı ormanlar hariç olmak üzere miri mülkten sayılması gereken ormanlar ile diğer ormanlardan, kontrol edilmeden ve kayıt dışı olarak Osmanlı haklarına, İstanbul ve diğer yerlerin ihtiyaçları için ağaç kesilmesi ve satılmasıyla çokça ticaret yaptıklarından başka bazı mahallerde yabancı memleketlere dahi hayli kereste ve ahşap nakli ve ihraç edilmekte olduğu ve hatta Yunanlılar gemilerinin çoğunu Konya eyaleti kerestesiyle inşa etmekte buldukları malumdur. Bu durumun ıslahı ve miri ormanlarının sahip olduğu servetlerinden hiç olmaz ise bir kısmından devletin de faydalanması, ormanların sıhhatinin sürekli kontrol edilmesi, geçmişte yapılan izin alınmadan ağaç kesiminin tamamen yasaklanması ve üç sene öncesine kadar mevcut olan orman mektebinden mezun olanlardan gerekli yerlere memur tayini ve peyderpey bu şekilde ormancuların yetiştirilmesi velhasıl 2(8) Kasım 1862 tarihinde İrade-i Seniyye ile yürürlüğe giren Orman Nizamnamesinin miri ormanları için yazılmış hususların uygulamaya konulmasına bağlıdır."*³⁶⁶

Görüldüğü üzere Tassy layihanın ilk paragrafında öncelikle mevcut durumdan bahsetmiştir. Bu doğrultuda yapılan yanlışlıklara değinerek nelerin yapılabileceği üzerinde durmuş ayrıca daha önce hazırladığı layihalara da vurgu yapmıştır. Tassy tespitlerde bulduktan sonra mevcut durumda Avrupa'da bina vb. yapılar için kereste bulmanın zor olduğunu bu nedenle iç piyasanın yanı sıra Avrupa'ya ağaç satılması gerekliliğini belirtmiştir. Tassy'e göre bu hususta iki yöntem uygulanabilirdi:

"Birincisi her sene belirli miktarda ağaç kesmek ve kesilen ağaçların sayısına göre veyahut toptan hazineye yıllık bir bedel vermek karşılığında ormanın tamamını uzun süreli olarak ihale edilmesi, ikincisi ise bir ormandan her sene uygun görülen sayı miktarında ağaç kesimi yapılması bunun için önceden orman memurları marifetiyle işaret olunarak ve her bir ağaç için müşteri ile ya anlaşarak veyahut ihaleyle bir

³⁶⁴ BOA., HR.MKT. 465/86. BOA., HR.TO. 489/19. BOA., HR.TH. 3/72. BOA., HR.MKT. 514/89. BOA., T. 697/106. BOA., T. 698/142.

³⁶⁵ İ.DH. 546/38044. Layiha'nın sadeleştirmiş hali için bkz: Erhan Kılıç, *Osmanlı Ormancılığının Zor Yılları (1914-1919)*, OGEM-VAK, Ankara, 2019, s. 23-25.

³⁶⁶ Kılıç, *Osmanlı Ormancılığının Zor Yılları (1914-1919)*, s. 23-25.

fiyat takdir ederek satılması ve satılan ağaçların kesimi için adetine göre de müşteriye uygun bir süre vermek hususundan ibarettir."³⁶⁷

Aslında Tassy'nin layihası ormanların fenni usuller doğrultusunda işletilmesine odaklanmıştır. Bu doğrultuda gerçekleştirdiği gezi ve incelemelerde elde ettiği sonuçlar doğrultusunda Bosna, Tuna, Selanik, Kazdağı, Çanakkale, Konya, Sinop ve Samsun bölgelerinde işletilmeye uygun birçok ormanlık bölge olduğunu tespit etmiştir. Tassy'nin düşüncesine göre az bir maliyetle 1 milyon ağaç kesilerek en az 5 frank hesabıyla 5.000.000 frank³⁶⁸ gelir sağlanabilirdi. Bu hesaba göre elde edilmesi gereken gelirin 1/10'ü sağlansa bile orman idaresini genişletmek ve yeni ormanların işletilmesini sağlamak için iyi bir başlangıç³⁶⁹ olacağı düşünülmüştür. Tassy'e göre oluşturulacak çeşitli komisyonların damgaladığı ağaçlarla işletme gerçekleştirilmeliydi. Diğer yandan Avrupa gazetelerine ormanların işletilmesine yönelik ilanların verilmesi planlanmıştır.³⁷⁰

Tablo 2. Ormanların İşletilmesi Hususuna Dair Layihaya Göre Yapılan Planlama³⁷¹

Görevlendirme	Maaş (Frank)
Kişi başına yıllık 16.000 frank hesabıyla Fransa'dan getirilecek 4 kişilik 1. Sınıf orman mühendislerinin maaşları ve harcırahları.	64.000
Kişi başına yıllık 8.000 frank hesabıyla 1. Sınıf orman mühendislerine yardımcı olmak üzere 4 kişiden oluşan 2. Sınıf orman mühendisi maaşları toplamı.	32.000
Amele ücreti	5.000
Komisyonların maiyetinde bulunacak katiplerin yıllık maaşları ve kırtasiye masrafları	3.000
Orman memurlarının görevlerindeki seyahat masrafları	50.000
Toplam	164.000

Tablo 2'de görüldüğü üzere Tassy hazırladığı planlamanın gerçekleştirilmesi için Fransa'dan yeni orman mühendisleri getirilmesini tasarlamıştır. Çünkü ormanlardaki ağaçların incelenmesi, hangilerinin kesilip kesilmeyeceği, işletilmesi durumunda nakillerinin nasıl yapılacağı vb. çeşitli durumların tespit ve gerçekleşmesi için bu uzmanların getirilmesi gerekli görülmüştür. Bu doğrultuda Fransa'dan 4'er tane 1. sınıf ve 2. sınıf orman mühendisi getirilmesiyle yanlarına da Orman Mektebi mezunlarından birer ikişer kişi

³⁶⁷ Kılıç, *Osmanlı Ormancılığının Zor Yılları (1914-1919)*, s. 23-25.

³⁶⁸ 40-50 bin akçe.

³⁶⁹ "Meblağı mezkûr külliyetli bir şey değilse de hiç olmazsa umum ormanların ıslahı idaresi için elde bir sermaye olacağı" BOA., İ.DH. 546/38044.

³⁷⁰ Kılıç, *Osmanlı Ormancılığının Zor Yılları (1914-1919)*, s. 23-25.

³⁷¹ "Zikri sebkat eden Orman Mektebi'nden neşa'et edip bervech meşruh komisyonlarda istihdam olunacak zevat bulunacakları hizmetlerde herhalde maaş alacak olduklarından mumaileyhe verilecek maaşlar işbu hesapta dahil olmadığı şerh ve beyan olunur." BOA., İ.DH. 546/38044.

konularak komisyonlar oluşturulması kararlaştırılmıştır. Yabancı uzmanların tecrübelerinden Orman Mektebi öğrencilerinin de faydalanması hedeflenmiştir. İlk yapılan değerlendirmelerde (Şubat 1866) 164.000 franklık masrafın çok az bulunduğu ve herhangi bir tereddütte bulunulmaması gerektiği ifade edilmiştir. Ancak Meclis-i Âli-i Hazain’de yapılan görüşmeler (Mart 1866) sonrasında mümkün olur ise daha az maaşla istihdam edilmelerinin sağlanması tartışılmıştır. Fransız uzmanlarla gerekli kontratların yapılmasının ardından Nisan 1866’da Osmanlı Devleti’ne gelerek bir an önce çalışmalara başlanması istenilmiştir.³⁷² Tassy’nin bu ormanlarda kullanılmak üzere gerekli aletlerin listesini hazırlamasının ardından “en lüzumlu olanların hemen şimdiden alınması” için 2.620 franklık ödenek çıkartılmıştır.³⁷³ Mayıs ayında Fransa’da 4 orman muavini ve 4 çavuş ile mukavelenameler imzalanmış olup İstanbul’a gelmeleri için 6.4000 frank harcırah tahsis edilmiştir.³⁷⁴ Böylelikle 8 Fransız ormancı Haziran 1866’de İstanbul’a gelmişlerdir. Haziran ayında hemen 4 komisyon oluşturularak Bosna, Tırhala, Karaman ve Kazdağı’na gönderilmesi kararlaştırılmış olup vali, kaymakam ve müdürlerden komisyonlara yardımcı olunması istenmiştir.³⁷⁵ Tablo 3’te görüldüğü üzere yerli ve yabancı uzmanlardan oluşan komisyonlar ve masraflar belirlenmiştir. Memurlara yapılacak ödemelerde kesinlikle bir gecikme yaşanmaması için gerekli önlemlerin alınması üzerinde durulmuştur.³⁷⁶

Tablo 3. 1866 Yılında Fransa’dan Getirilen Yabancı Uzmanlar Öncülüğünde Bosna, Tırhala, Kaz Dağı ve Karaman İçin Oluşturulan Komisyonlar³⁷⁷

Bölge	Görevli Mühendisler	Gider Kalemleri	Maaş (Kuruş)
Bosna	Mösyö Simon ³⁷⁸ Kolcu Lusyonu Mehmet Efendi	3 memur ve 2 hizmetlinin İstanbul’dan Bosna’ya harcırahları.	10.000
		Malzeme masrafları	5.000
		Yük hayvanları	12.000
		Hizmetli ve yemek masrafları	16.000
		Amelelerin ücretleri	7.000

³⁷² BOA., İ.DH. 546/38044. BOA., A.}MKT.MHM. 352/52.

³⁷³ BOA., A.}MKT.MHM. 356/38.

³⁷⁴ BOA., HR.TO. 76/15.

³⁷⁵ BOA., İ.MMS. 31/1302.

³⁷⁶ BOA., İ.MMS. 31/1302.

³⁷⁷ BOA., İ.MMS. 31/1302.

³⁷⁸ Charles Simon, 1831’de Cote-d’Or’da doğmuştur. Nancy Orman Okulu’nu bitirdikten sonra Fransız ormancılık teşkilatında çalışmıştır. Tassy’nin önerisi ile 1866’da İstanbul’a gelen dört kişilik ekipte yer alan Simon Bosna ve Çanakkale ormanlarında çalışmalar yürütmüştür. 1866’dan itibaren Orman Mektebi’nde ders vermeye başlayan Simon, Tassy’nin Fransa’ya dönmemesinin ardından mektep müdürü olmuş ve nizamnamesini hazırlamıştır. 1871-1876 tarihleri arasında Orman Meclisi’nde geçici aza olarak görev yapmış olup 1877’de Fransa’ya dönmüştür. 1892 yılına kadar Fransa ormancılık teşkilatında çalıştıktan sonra emekli olmuştur. Simon 1911 yılında Paris’te vefat etmiştir. Özdönmez, Ekizoğlu, “Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemleri Ormancılığında Katkıları Olan Yabancı Uzmanlar”, s. 60,61., Halil Kutluk, “Türkiyede Yabancı Orman Mühendisleri III: Simon”, *Orman ve Av*, Y. XV, S. 12, Birincikanun 1943, s. 435-439.

Tırhala	Mösyö Chervau ³⁷⁹ Kolcu Aunac Nazif Efendi	50.000 kuruşluk bir masraf hesaplanmışsa da yol masraflarından 7.000 kuruşluk bir azaltmaya gidilmiştir. (Diğer masraflar aynı)	43.000
Kaz Dağı	Mösyö Godchaux ³⁸⁰ Kolcu Scalabrino Rıza Efendi	Yolluk masrafa 1000 kuruş olarak belirlenmiştir. (Diğer masraflar aynı)	41.000
Karaman	Mösyö Bricogne ³⁸¹ Kolcu Guyot Rüştü Efendi	5.000 kuruş yolluk masrafı olup diğer giderler aynıdır.	45.000
Toplam			179.000

Komisyonlar görevli oldukları ormanları “keşf ve muayene” ettikten sonra ağaçları damgalayarak³⁸² Meclis-i Ma’âbir’e gerekli bilgileri sunacaklardı. Her komisyondan sorumlu olan baş memurdan³⁸³ (Simon, Chervau, Godchaux, Bricogne) kendilerine verilecek olan tahsisata dair hesap verilmesi kararlaştırılmıştır. Orman Mektebi

³⁷⁹ Frederic Chervau, 1831’de Cote-d’Or’da doğmuştur. Nancy Orman Okulu’nu bitirdikten sonra Fransız ormancılık teşkilatında çalışmıştır. Tassy’nin önerisi ile 1866’da İstanbul’a gelen dört kişilik ekipte yer alan Teselya ve Bosna ormanlık bölgelerinde çalışmalar yürütmüştür. Ayrıca Simon ile Orman Mektebi’nde görev yapmıştır. 1869-1870’te Orman Meclisi’nde geçici üye olarak görev yaptıktan sonra 1871’de Fransa’ya dönmüş ve 1891’e kadar çalıştıktan sonra emekli olmuştur. Chervau 1901 yılında Dijon’da vefat etmiştir. Özdönmez, Ekizoğlu, “Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemleri Ormancılığında Katkıları Olan Yabancı Uzmanlar”, s. 61., Halil Kutluk, “Türkiye’de Yabancı Ormancılar”, *Türkiye Ormancılığı 100. Tedris Yılına Girerken*, Türkiye Ormancılar Derneği Yayını, Yayın No: 7, Ankara, 1957, s. 185.

³⁸⁰ Eugene Godchaux, 1828’de Metz’de doğmuştur. Nancy Orman Okulu’nu bitirdikten sonra Fransız ormancılık teşkilatında çalışmıştır. Tassy’nin önerisi ile 1866’da İstanbul’a gelen dört kişilik ekipte yer alan Godchaux Çanakkale-Kazdağı ormanlarında çalışmalarını yürütmüştür. 1869’da Fransa’ya dönmüşse de 1870’te ikinci kez Osmanlı Devleti’ne gelmiş olup 1877 yılına kadar burada çalışmıştır. 1878 yılında emekli olan Godchaux 1885 yılında vefat etmiştir. Özdönmez, Ekizoğlu, “Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemleri Ormancılığında Katkıları Olan Yabancı Uzmanlar”, s. 61. Kutluk, Godchaux ile ilgili olarak “*kuvvetli bir görüşü, kavrayışı vardı. İdarecilikte ve teşkilat kurmasında müstesna bir kabiliyete maliktir*” yorumunda bulunmuştur. Halil Kutluk, “Türkiyede Yabancı Orman Mütahassısları IV: Godşo (Godchaux)”, *Orman ve Av*, Y. XVI, S. 1, Birincikanun 1944, s. 20.

³⁸¹ Adolphe Bricogne, 1825 yılında Montpellier’de doğmuştur. Nancy Orman Okulu’nu bitirdikten sonra Fransız ormancılık teşkilatında çalışmıştır. Tassy’nin önerisi ile 1866’da İstanbul’a gelen dört kişilik ekipte yer almıştır. Karaman ormanlarındaki keşif çalışmalarının başında yer almıştır. Godchaux ile Edirne ve Adana ormanlarında çalışmalar yürütmüştür. 1869-1877 yılları arasında Orman Meclisi’nde geçici üye olarak da yer almıştır. Osmanlı Devleti’nin ormanları ile ilgili Revue des Eaux et Forets adlı dergide makaleler yayınlamıştır. 1877 yılında Fransa’ya dönen Bricogne 1884 yılında emekli olmuş ve 1906 yılında vefat etmiştir. Özdönmez, Ekizoğlu, “Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemleri Ormancılığında Katkıları Olan Yabancı Uzmanlar”, s. 60., Halil Kutluk, “Türkiyede Yabancı Orman Mütahassısları III: Birikoni (A. Bricogne)”, *Orman ve Av*, Y. XV, S. 11, Birinciteşrin 1943, s. 399-403.

³⁸² Osmanlı Hükümeti Tassy aracılığıyla Fransa’ya 1320 frank ödeyerek damga çekiçleri sipariş etmiştir. BOA., HR.TO. 76/42. BOA., HR.MKT. 554/85.

³⁸³ Baş memurlar kendi maiyetlerindeki görevlilerin tutum ve davranışlarına yönelik de görüş bildirebilmekteydiler. Örneğin Tassy mevcut Fransız uzmanların sözleşmelerini uzatılması talebinde bulunduğu Chervau maiyetinde bulunan kolcu Aunac’tan hoşnut olmadığı için istisna tutulmuştur. BOA., HR.TO. 449/67.

mezunlarından Rıza, Nazif, Rüştü ve Mehmet Efendiler 2. Sınıf Orman Müfettişi sıfatıyla 2.400 kuruş maaşla görevlendirilmiştir. Orman Mektebi mezunlarından Artin Efendi ise 1. Sınıf Mühendis unvanıyla 3000 kuruş maaşla Tassy'nin yanında³⁸⁴ komisyonların çalışmalarının incelenmesi ve Fransız uzmanlarla haberleşmeden sorumlu tutulmuştur. Mevcut komisyonlar haricinde Tassy'nin Artin Efendi ile Tuna Vilayeti ormanlarına yönelik 50.000 kuruş tahsisatla incelemede bulunması kararlaştırılmıştır. Ayrıca Fransız uzmanların eyaletlerdeki memuriyetlerinden dolayı İstanbul'da meydana gelecek kalem masrafları için de 10.000 kuruş tahsis kılınmıştır. Ancak Tassy işlerinin yoğunluğundan, bölgeye Brzowski başkanlığında Orman Mektebi mezunlarından Hüseyin ve Refik Efendileri memur tayin etmiştir.³⁸⁵ Böylelikle mevcut durumda 239.000 kuruşluk³⁸⁶ bir masraf ortaya çıkmıştır. Bu tahsisattan artacak olursa paranın Orman Mektebi'nin "tanzim ve teşkiline" sarf olunması da ayrıca belirtilmiştir.³⁸⁷

Komisyonlar Eylül 1866'da göreve başlamışlardır.³⁸⁸ Karaman komisyonu müdürü olan Bricogne gözlemlerini ve komisyonların karşılaştığı zorlukları şu şekilde ifade etmiştir:

*"Türkiye'nin içleri gibi memleketlerde bu gibi seyahatlerin zaruri olan her türlü maddi mâniolar, mahrumiyet ve yorgunluktan sarfınazar komisyonların bir çok müşkülâtla karşılaşmaları pek tabii idi. Plânı, vesikaları, tafsilâtı ve doğru haritası bulunmayan ormanlarda yapılacak tetkikler ve keşiflerin müşkül ve yapılabilenlerin de noksan olacağı bir bakışta anlaşılabilir. Pek dağınık olan ve esasen itimatsızlık dolayısıyla kendilerine sorulan suallere doğru cevap vermekten çekinen evler halkından istifadenin imkansızlığı komisyonları evvelce tesbit ettikleri güzergahları değiştirmeye ve ekseriya ormanların kıyту yerlerini adım adım dolaşmak suretiyle keşfe mecbur kılıyordu. Şunu da ilave etmeliyiz ki köylüler her ne kadar hemen daima istihfaşkar ve ihmalkâr bulunuyorlar ise de hiçbir zaman hakkımızda husumetkârâne hisler beslemediler ve aralarında tam bir emniyetle yaşayabildik."*³⁸⁹

1866'da gelen Fransız uzmanlarla birlikte ormanlık bölgelerde yapılan keşiflerin daha kapsayıcı ve çok yönlü bir şekilde sürdürüldüğü ifade edilebilir. Yapılan çalışmaların

³⁸⁴ İlk yapılan düzenlemede Tassy'nin yanına Orman Mektebi'nin birincilikle bitiren Markar Efendi'nin verilmesi düşünülmüşse de daha sonra bu durumdan vazgeçilmiştir. BOA., İ.MMS. 31/1302.

³⁸⁵ BOA., İ.MMS. 31/1302. BOA., HR.TO. 448/44.

³⁸⁶ Paranın tamamının tek seferde hazineden ödenmesi ağır bir yük getireceğinden 2-3 taksit halinde ödemelerin yapılmasının daha uygun olacağı düşünülmüştür. Bu doğrultuda ilk olarak 150.000 kuruşluk bir tahsisatın verilmesi kararlaştırılmıştır. BOA., İ.MMS. 31/1302.

³⁸⁷ BOA., İ.MMS. 31/1302.

³⁸⁸ Komisyonların çalışma yaptığı yerlerde yerel yöneticilere talimatlar verilerek uzmanlara yardım edilmesi istenmiştir. Ayrıca komisyonları teşvik etmek amacıyla taltif edilmesi de öneriliyordu. BOA., MVL. 730/43, BOA., A.}MKT.MHM. 379/27.

³⁸⁹ Adolphe Bricogne, *Türkiyede Ormancılık Heyeti*, Çev. Fahri Bük, Ziraat Vekâleti Orman Umum Müdürlüğü, Ankara, 1940, s. 7. Bricogne'nin makalelerinin asılları için Bkz: Adolphe Bricogne, "La Mission Forestiere en Turquie", *Revue des Eaux et Forets*, 15 Fevrier 1876, Paris, pp. 361-386. Adolphe Bricogne, "Les Forets de L'empire Ottoman, Jullet", *Revue des Eaux et Forets*, 1877, Paris, pp. 273-289, 321-325, 369-384, 417-431.

mevcudiyeti arttıkça karşılaşılan sorunlar ve zorluklar da artmıştır. Bricogne'nin raporlarında vurguladığı köylünün yaklaşımı dikkat çekicidir. Başlangıçta kendilerine doğrudan etkileri yansımayan köylüler yürütülen çalışmalara pek ses çıkartmamışlardır.³⁹⁰ Bricogne ormanlık bölgelerde yaşanan sıkıntılarla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmıştır:

“Geçen bir köylü, bir çoban, deveci biraz ve yahut birkaç saat ısınmak için gayet güzel yetişmiş değerli bir ağacı yakmaktan çekinmez. Bu suretle tahrip olunan ağaçların sayısı o kadar ziyadedir ki insanın bu vahşiyane fiilleri icrada halkın bir zevk duyduğuna inanacağı gelir. Sonra bir ağacın yanması vasi muntukaların harap olması için kafidir.”³⁹¹

Komisyonlar 8 aylık çalışmalarından sonra raporlarını hazırlamışlardır. Komisyon raporlarına göre öncelikle iyi bir orman teşkilatı kurularak çalışmaların daha kontrollü bir şekilde yürütülmesi gerekli görülmüştür. Bunun için de gerekli parayı sağlamak amacıyla Bosna, Çanakkale ve Kazdağı'ndaki³⁹² ormanların müzayede ile satılması düşünülmüştür. İlk olarak Bosna bölgesi seçildi çünkü bölgedeki meşe ağaçları bizzat komisyon başkanı Mösyö Simon ve maiyetindekiler tarafından birer birer damgalanmış ve fenni usullere göre gerekli hesaplar yapılmıştır. Saraybosna'da 5 milyon kadar fiçı tahtasına elverişli olan 52.000 meşe ağacı müzayede edilmiş olup Ekim 1867'de ihale olunarak işletilmeye başlamıştır. Fransız uzmanlar öncülüğünde kurulan komisyonlardaki temel amaç ülkenin ormanlık bölgelerinin keşiflerinin tamamlanarak eldeki veriler doğrultusunda ormanlardan pragmatist sonuçlar elde etmektir. Ancak bu amaçlar her zaman istenilen doğrultuda gerçekleşmemiştir. Çanakkale'de Kazdağı ormanları ve Karaman'da Kurucaova ormanları için de ihaleler yapılmışsa da bir sonuç elde edilememiştir.³⁹³

Komisyonlar çalışmalarını yaparken bir yandan da Aristidi Bey'in yönetiminde bir Orman İdaresi kurulmuştur.³⁹⁴ Bu doğrultuda komisyon haricinde kalan bölgelerde de yerel yöneticilere “*şimdiki halde senevi ne miktar kereste kat' olunmakta ve nerelere nakil ve ihraç kılınmaktadır, kat' edenler kimlerdir ve kesilen kerestelerden ne miktar ve nasıl rüsumat ahz olunmaktadır*”³⁹⁵ şeklinde inceleme ve sorgulamaya yönelik yazılarda gönderilmiştir.

³⁹⁰ Bricogne, *Türkiyede Ormancılık Heyeti*, s. 8,9.

³⁹¹ Bricogne, *Türkiyede Ormancılık Heyeti*, s. 8,9.

³⁹² Godchaux'un çalışmaları tamamlaması sonrasında Kazdağı'na piyade korucuları görevlendirilmiş olup ayrıca korucuların göğüslerine “alamet-i farika” takılması kararlaştırılmıştır. BOA., İ.ŞD. 8/437. BOA., A.}MKT.MHM. 424/31.

³⁹³ Bricogne, *Türkiyede Ormancılık Heyeti*, s. 10,11.

³⁹⁴ BOA., A.}MKT.MHM. 382/60.

³⁹⁵ BOA., MVL.1042/21. BOA., MVL.1042/45.

Ayrıca ormanlarda yolsuz ve nizamsız kesimlerin önüne geçilmesi için ihtiyaç duyulan bölgelere korucular görevlendirilmesi gerekliliği de ifade edilmiştir.³⁹⁶

Osmanlı ormancılığının gelişiminde önemli katkısı olan Tassy rahatsızlığı sebebiyle Nisan 1868’de bir daha dönmek üzere Fransa’ya gitmiştir. “*Meclis-i Mabir azasından olub duçar olduğu illeti cihetiyle zaruri Paris’e avdete mecbur olmuş olan Tassy 9 seneden beri meclis-i mezkurda hüns-ü hizmet ve sadakat etmiş*”³⁹⁷ olduğundan dolayı önceden verilmiş olan 4. Rütbeden Mecidi Nişanı Paris’e dönüşü sonrası 3. Rütbeye yükseltilmiştir.³⁹⁸ Komisyonlardan sorumlu baş memurlar Bricogne, Simon, Godchaux, Chervau’ya 4. Rütbeden Mecidi Nişanı ve ayrıca Kazdağı orman memuru Rıza Efendi’de 5. Rütbeden Mecidi Nişanı verilmiştir.³⁹⁹ Orman İdaresi’nin çalışmalarını iyi bir şekilde yürütebilmesi için Aristidi Bey başkanlığında 1868’de bir Orman Meclisi oluşturulmuştur. Bu mecliste hali hazırda bulunan yabancı uzmanlar Bricogne, Simon, Godchaux, Chervau geçici aza olarak görev almışlardır.⁴⁰⁰

Osmanlı Devleti’nin Tanzimat ile başlayan ve Fransız uzmanlarla devam eden çalışmaları mevcut durumda kapsamlı bir nizamname ihtiyacını artık net bir şekilde hissettirmeye başlamıştır. 13 Ocak 1870’te ormanlar üzerindeki kontrolü arttırabilmek için “Orman Nizamnamesi” yürürlüğe konulmuştur.⁴⁰¹ Ancak Tassy’nin gitmesinden kaynaklanan boşluğun doldurulması da gerekliydi. 1869’da Fransa’ya dönen Godchaux beraberinde Galmiche ve Montreichard adlı iki yeni uzman ile İstanbul’a getirilmiştir. Godchaux ormancılık teşkilatını düzenlemek ve müzayedeleri gerçekleştirmek için Tuna Vilayetine gönderilmiş bölgede sınırlı kadroyla önemli çalışmalar yapmıştır. Godchaux Bricogne ile Edirne ve Adana vilayetlerinde Filibe, Aydos, Burgaz, Gelibolu, Belova ve Gavurdağ ormanlarında incelemelerde bulunarak raporlarla, haritalar hazırlamıştır. Godchaux yaptığı çalışmalara bir an ara vermeden devam etmiş Edirne ve Adana’nın yanı sıra Bosna, Çanakkale, Bulgaristan, Selanik, Şam’a da çalışmalarını yaymıştır.⁴⁰² Galmiche, özellikle Kastamonu başta olmak üzere Karadeniz Ereğlisi, İnebolu, Sinop, Samsun, Ordu, Tirebolu, Trabzon, Artvin, Batum, Taşköprü, Boyabat ve Gümüşhane’de incelemelerde

³⁹⁶ BOA., MVL. 1042/21. BOA., MVL. 1042/45. BOA., A.}MKT.MHM. 414/40.

³⁹⁷ BOA., İ.DH. 575/40081.

³⁹⁸ BOA., A.}MKT.MHM. 405/64, BOA., İ.DH. 575/40081. BOA., HR.MKT. 620/97.

³⁹⁹ BOA., A.}MKT.MHM. 423/24.

⁴⁰⁰ BOA., İ.ŞD. 10/501.

⁴⁰¹ Bekir Koç, “1870 Orman Nizamnamesi’nin Osmanlı Ormancılığına Katkısı Üzerine Bazı Notlar”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 24, S. 37, 2005, s. 236.

⁴⁰² Kutluk, “Türkiyede Yabancı Orman Mütahassısları IV: Godşo (Godchaux)”, s. 21,22. Bricogne, *Türkiyede Ormancılık Heyeti*, s. 19-29,128. BOA., ŞD. 262/8.

bulunmuştur. Yaptığı gözlemler doğrultusunda hazırladığı raporlarda bölge ormanlarında meydana gelen yangınların, kontrolsüz otlatmaların, tarla açmaların ve ticaret amacıyla yapılan büyük çaplı kesimlere dikkat çemiştir. Galmiche 2,5 yıllık çalışmalarının ardından Fransa'ya dönmüştür.⁴⁰³ 1870'te getirilen uzmanlardan olan Montrichard öncelikle zengin ormanlık alana sahip olan Arnavutluk'a gönderilmiştir. Bölgede mevcut siyasi karmaşıklıklara rağmen oldukça detaylı raporlar hazırlamıştır. Türk ormancılardan olan Mehmet Nazif Bey ile Belova, Filibe ve Edirne ormanlarında incelemelerde bulunmuşlar ve kendilerine verilen görevleri yerine getirmişlerdir. Montrichard, Godchaux ile de Halep, Samsun ve Erzurum'daki ormanlık alanlarda incelemelerde bulunmuştur.⁴⁰⁴ Fransız uzmanların incelemeleri hem Osmanlı ormanlarının mevcudiyetinin belirlenmesin de hem de kapsamlı bir orman teşkilatlanmasının gerekliliğine işaret etmiştir. Bu uzmanlar oldukça önemli görevler yürütmüşlerdir. Tablo 4'te Fransız uzmanların hizmetleri, aldığı nişanlar ve görev sürelerine yer verilmiştir.

Tablo 4. Osmanlı Devleti'nde Görev Yapmış Olan Fransız Uzmanlar (1857-1878)⁴⁰⁵

İsim	Görevler/Hizmetler	Nişan	Görev Süresi
Louis Tassy	Orman Mektebi Kurucusu, Öğretmen, Müdür, Meclis-i Ma'âbir Reis-i Sanisi Orman Layihası ve Şartnamesi Ormanlara Yönelik Saha Çalışmaları	4. Dereceden Mecidi Nişanı 3. Dereceden Mecidi Nişanı Legion d'honneur	1857-1862 1865-1868
Alexandre Sthème	Ormanlara Yönelik Saha Çalışmaları Meclis-i Ma'âbir Azası	Legion d'honneur	1857-1862
Adolphe Bricogne	Orman Meclisi Azalığı Ormanlara Yönelik Saha Çalışmaları	4. Dereceden Mecidi Nişanı 3. Dereceden Mecidi Nişanı Legion d'honneur	1866-1878
Charles Simon	Orman Mektebi Öğretmen ve Müdürü Ormanlara Yönelik Saha Çalışmaları Orman Meclisi Azalığı	4. Dereceden Mecidi Nişanı Legion d'honneur	1866-1877
Frederic Chervau	Orman Mektebi Öğretmeni Ormanlara Yönelik Saha Çalışmaları Orman Meclisi Azalığı	4. Dereceden Mecidi Nişanı	1866-1871
Eugene Godchaux	Orman Mektebi Müdür Ormanlara Yönelik Saha Çalışmaları Orman Meclisi Azalığı	4. Dereceden Mecidi Nişanı 3. Dereceden Mecidi Nişanı	1861-1869 1870-1878
Eusebe Galmiche	Ormanlara Yönelik Saha Çalışmaları	Legion d'honneur	1870-1873
Gerard de Montrichard	Ormanlara Yönelik Saha Çalışmaları Orman Meclisi Azalığı	-	1870-1878

⁴⁰³ Özdönmez, Ekizoğlu, "Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemleri Ormancılığında Katkıları Olan Yabancı Uzmanlar", s. 62. Kutluk, "Türkiye'de Yabancı Ormancılar", s. 186.

⁴⁰⁴ Halil Kutluk, "Türkiye'de Yabancı Orman Mütahassısları Mon Rişar", *Orman ve Av*, Yıl: 16, S: 2, 1944, s. 44-46.

⁴⁰⁵ Özdönmez, Ekizoğlu, "Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemleri Ormancılığında Katkıları Olan Yabancı Uzmanlar", 58-63. BOA., A.}DVN. 148/47. BOA., A.}MKT.MHM. 405/64, BOA., İ.DH. 575/40081. BOA., HR.MKT. 620/97. BOA., A.}MKT.MHM. 423/24. BOA., İ.HR. 276/16815. BOA., İ.DH. 777/63213.

Chervau'nun 1871'de Galmiche'nin ise 1873'te Fransa'ya dönmesi üzerine Osmanlı Devleti'nde 4 Fransız uzman kalmıştır. Bu uzmanlardan Simon ve Bricogne Orman Mektebi ve Orman Meclisi çalışmalarında aktif olarak bulunurken Godchaux ve Monrichard ise daha çok saha çalışmalarını yürütmüşlerdir. Uzmanların kontratları 1878 yılına kadar her yıl yenilenmiştir. 1878 yılında Şura-yı Devlet'te yapılan görüşmelerde Bricogne'nin aylık 1.666⁴⁰⁶ frank olan maaşının 75 Osmanlı lirasına denk geldiğinden bu miktarın fazlalığından yakınılmıştır. Çözüm olarak ise Bricogne'nin maaşının kaime olarak ödenmesi eğer bu mümkün olmaz ise yerine başkasının bulunması düşünülmüştür. Bricogne yaşanan bu maaş tartışmaları üzerine istifa etmiştir. Bricogne'nin istifası sonrası diğer Fransız uzmanlarda memleketlerine dönmüşlerdir. Bunun üzerine devlet hem tasarruf yapmak hem de yerli kaynaklara dönmek amacıyla kısa bir araştırma sonrasında yabancı dile aşina olan, teftiş, tahkik ve harita yapma gibi görevlere ehliyeti olduğu anlaşılan Nazif Bey'i orman başmühendisliğine tayin etmiştir.⁴⁰⁷ 1879 yılını sonlarında Osmanlı Devleti ormancılığında uzun yıllar görev yapmış olan ve hali hazırda Fransa'da Orman Nezareti'nde müstahdem bulunan Godchaux'un tekrar getirilmesi gündeme gelmiştir. Godchaux'un "erbab-ı fen ve malumattan olması"⁴⁰⁸, Türkçe bilmesi ve Osmanlı ormanlarını iyi tanınması onun seçilme sebeplerindendir. Godchaux'a yıllık harcırahlarda dahil olmak üzere 24.000 frank maaş verilmesi düşünülmüşse de bu durum gerçekleşmemiştir. Böylelikle Osmanlı ormancılığında oldukça önemli bir yere sahip olan Fransız uzmanların devri sona ermiştir.⁴⁰⁹ Fransız uzmanlar Osmanlı Devleti'nin ormancılığın eğitim, hukuk, ticaret başta olmak üzere birçok alanda katkı sağlamışlardır. Dursun'un da belirttiği üzere bu uzmanlar daha önce Osmanlıların vakıf olmadığı silvikültür ve amenajman gibi kavramları uygulamalı bir şekilde öğretmişlerdir.⁴¹⁰

⁴⁰⁶ Godchaux ve Monrichard'ın maaşları 1333 frank 33 santim olarak verilirken Bricogne Orman Başmühendisi sıfatına haiz olması sebebiyle 1666 frank 66 santim maaş almaktaydı. BOA., ŞD. 262/8. BOA., İ.ŞD. 30/1470, BOA., İ.ŞD. 38/1955. BOA., İ.DH. 733/60101.

⁴⁰⁷ Özkan Keskin, "Osmanlı Ormancılığı'nın Gelişiminde Fransız Uzmanların Rolü", *Tarih Dergisi*, S. 44, 2006, s. 140,141.

⁴⁰⁸ BOA., Y.A.RES. 5/80.

⁴⁰⁹ BOA., Y.A.RES. 5/80.

⁴¹⁰ Selçuk Dursun, *Forest And The State: History Of Forestry And Forest Administration In The Ottoman Empire*, Doktora Tezi, Sabancı Üniversitesi, İstanbul, 2007, s. 213,214.

3. Osmanlı Devleti'nde Ormancılığı Modernleştirmeye Yönelik Hukuki Düzenlemeler

Osmanlı Devleti'nin klasik döneminde ormanlara yönelik hukuki düzenlemeler incelendiğinde genellikle vilayet ve liva kanunnamelerinde bölgeye ve şartlara özgü maddeler yer almıştır.⁴¹¹ Ayrıca Padişah tarafından beylere ve kadılara gönderilen hükümlerde ormanlık bölgelerdeki düzenleme ve faaliyetlere yönelik emirler verilmiştir.⁴¹² Örfi hukukun yanı sıra şeri hukukta da ormanlarla ilgili konular işlenmiştir. Ormanların tasarrufuna yönelik birçok mesele hakkında fetva verilmiştir.⁴¹³ Tanzimat'ın yürürlüğe girmesiyle birlikte Osmanlı devlet adamları yapılacak olan ekonomik ve hukuksal reformları "Osmanlılık" anlayışını yansıtan en önemli aracı olarak görmüşlerdir.⁴¹⁴ Ormanlar ise devlete gelir getirmesi planlanan alanlar olduğundan hukuksal düzenlemeler hemen gündeme gelmiştir. Bu doğrultuda Tanzimat'ın henüz ilk yılı dolmadan 2 farklı metin ortaya çıkmıştır. Bu metinlerden ilki Mehmet Sait Paşa'nın maiyetinde bulunan J.W. Redhouse tarafından 1827 yılında yürürlüğe giren 225 maddelik Fransız Orman Kanunu çevirisidir (1 Temmuz 1840). Diğer metin ise Ticaret Nazırı Fethi Paşa tarafından hazırlanmış olan "Memâlik-i Mahrûse'de Olan Ormanların Tanzim ve Tesviyesine Dair Lâyiha-i Mütercemedir"⁴¹⁵ adlı 22 maddelik orman layihasıdır. Redhouse'un yaptığı çalışma âtil kalırken Ticaret Nazırı Fethi Paşa'nın hazırladığı metin 24 Temmuz 1840 yürürlüğe girerek Osmanlı ormancılığına yönelik derli toplu ilk hukuksal düzenleme olmuştur.⁴¹⁶

1840 tarihli orman layihası çok yönlü düzenlemeler içermiştir. Layiha metninin temeli orman idaresi üzerine kurulmuş olup bunun yanı sıra ormanların korunması, orman suçları, ormanlardan faydalanma esasları ve vergi düzenlemelerine de değinmektedir. Layihaya göre merkezde bir orman nazırı, orman bulunan eyalet ve livalarda ise nazıra bağlı orman reisleri bulundurulması ve ihtiyaca göre de orman korucusu görevlendirilmesi kararlaştırılmıştır. Oluşturulan bu idari yapı ile ormanların muntazam bir şekilde korunması

⁴¹¹ Vilayet ve Liva kanunnamelerinde geçen ormancılık maddeleri için bkz: Kutluk, *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 893-1330 (1487-1923)*, s. 4-20.

⁴¹² Klasik Dönem ormanlara yönelik hüküm örnekleri için bkz: BOA., A.{DVNSMHHM.d. 10/225. BOA., A.{DVNSMHHM.d. 18/150. BOA., A.{DVNSMHHM.d. 30/519. BOA., A.{DVNSMHHM.d. 30/779. BOA., A.{DVNSMHHM.d. 33/198. BOA., A.{DVNSMHHM.d. 34/397. BOA., A.{DVNSMHHM.d. 58/670.

⁴¹³ Ormanlara yönelik fetvalar için bkz: Kutluk, *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 893-1330 (1487-1923)*, s. 23-34.

⁴¹⁴ Gürsoy Akça, Himmet Hülür, "Osmanlı Hukukunun Temelleri ve Tanzimat Dönemindeki Hukuksal Yeniliklerin Sosyo-Politik Dinamikleri", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C. 19, 2006, s. 305.

⁴¹⁵ BOA., İ.MSM. 1/11.

⁴¹⁶ Kılıç, Ok, "Memâlik-i Mahrûsede Olan Ormanların Tanzim ve Tesviyesine Dair Lâyiha-i Mütercemedir İsimli 1840 Tarihli Belgenin Türkiye Ormancılığındaki Rolü", s. 7-9.

amaçlanmış ve görevlilerin bu duruma aykırı hareket etmesi durumunda hemen cezalandırılmaları gerekliliği şu şekilde vurgulanmıştır:

“Gerek rüesa gerek korucuların yedlerine ita olunacak nizamnâmeye mugayir hareketleri vuku bulmuş veyahut kendi ihmal ve müsamahalarından canib-i miriye bir zarar olmuş, ol vakitte azl olunub kanunname-i âli mucibince tedibleri için mehakime irsal olunmaları.”⁴¹⁷

Bu duruma karşılık eğer reis ve korucuların ormanların korunması için aldığı önlemlere karşı uygunsuz davranışlarda bulunanlar olursa onların da yakalanarak mahkemeye verileceği ayrıca belirtilmiştir. Böylelikle oluşturulmaya çalışılan hukuki yapı çerçevesinde iyi bir düzenin işletilmesi için her kim olursa olsun layiha nizamına uyulmaması durumunda ceza unsurunun işletileceği vurgulanmıştır. Layihada dikkat çeken maddelerden biri ise ormanlardan faydalanma usulünde sürdürülebilirlik düşüncesini yansıtmaktadır:

“Müşterilerin kat’ eylecekleri ağaçların vakit ve mevsim ve müddet-i eyyamını reislerin tarafından verilecek tezkirelerde tasrih edip müddet-i mezkure tamam oldukda kat ettikleri kereste ve hatabı ormandan ihraç edip hâricine yığa ki bu vechile munkatı olan orman mahalleri derhal meydana gele zira parça parça kat’ olunup birer sene kat’ olunmadığından zira bir parçasını kat’ eder iken diğer tarafı çıkmağa başlar ama birden kat’ etmeyip parça parça kat’ olunduğu vakitte orman güzel husûl ve nizâma gelir ve müşteri topunu birden iştira eder ise iştira eylediği ormanı vech-i meşruh üzere parça parça kat’ etmeğe müşteriyi mecbur eylemek iktiza edeceği.”⁴¹⁸

Ormanlardan parça parça yararlanılması ve bölgesel kesim yapılması bir zorunluluk olarak görülmüştür. Ayrıca genç ağaçların kesilmesi ve koyun, keçi gibi hayvanların ağaçlık bölgelere girmesi yasaklanmıştır. Layihada izinli ve izinsiz kesilen ağaçların ayırt edilmesi için ağaçların damgalanması usulünün kullanılması da kararlaştırılmıştır.⁴¹⁹

1840 orman layihası alış-satım işlemlerine yönelik düzenlemeler de içermektedir. Ormanların işletilmesine yönelik müzayede işlemlerinde yerel ile merkezi idarenin uyum içerisinde çalışması gerekliliği vurgulanmıştır. Kılıç ve Ok’a göre layiha büyük çaplı satışlar ile yerel ve küçük ölçekli satışları ayırmaya çalışmış ayrıca “Donanma yapımı ve kamu binaları için ormanların tümünü veya bir kısmını koruyup geriye kalanlarının ihalede açık arttırma ile satılması”⁴²⁰ usulünün de yer aldığını belirtmiştir. Böylelikle ormanların

⁴¹⁷ BOA., İ.MSM. 1/11.

⁴¹⁸ BOA., İ.MSM. 1/11.

⁴¹⁹ BOA., İ.MSM. 1/11.

⁴²⁰ Kılıç, Ok, “Memâlik-i Mahrûsede Olan Ormanların Tanzim ve Tesviyesine Dair Lâyiha-i Mütercemedir İsimli 1840 Tarihli Belgenin Türkiye Ormancılığındaki Rolü”, s. 22.

işletilmesine yönelik 3 hukuki yöntem belirlenmiştir: “dikili, açık artırmalı (müzayede ile) ve pazarlıklı satış”. 1840 layihası orman ürünlerinden ne düzeyde vergi alınacağına da değinmiştir. Devlet ormanlarından alınacak vergi miktarları, ocak ve soba odunundan %15, gemi ve bina kerestesinden %25, fiçı tahtası, alet tahtası ve odun kömüründen %20 ve köylünün alet yapıp satmak için kestiği odundan %10’dur. Devlet ormanı dışındaki ormanlardan alınacak vergi miktarı %10 iken köylünün alet yapıp satmak için kestiği odun bu vergiden muaftı. Tanzimat’ın ormanlara yönelik ilk düzenlemesi olan 1840 orman layihası, içerdiği konuların çeşitliliği ve özgünlüğünün yanı sıra ormanlardan gelir elde etmeyi amaçlaması yeni dönemin bakış açısını yansıtmaktadır.⁴²¹ Layihanın yürürlüğe girmesinin ardından 18 Ağustos 1840’ta Ahmet Şükrü Bey Orman Müdürü olarak atanmıştır. Ancak layihada yer alan ormanların korunması, düzenli olarak işletilmesi ve toplanacak vergiler tepkiyle karşılanmıştır. Bunlarla birlikte memurların usulsüz uygulamalarının gündeme gelmesi nedeniyle orman müdürlükleri 18 Temmuz 1841’de kaldırılmıştır.⁴²²

1840 orman layihası ve orman müdürlüğü uygulamasına son verilmesi üzerine bundan sonraki 10 yıllık süreçte genellikle merkezden yerele gönderilen emirler doğrultusunda özellikle tersane ormanlarının korunması yönünde uyarıları içermiştir. Ayrıca bölgesel ihtiyaçlar doğrultusunda madenlerin işletilmesi için getirilen yabancı uzmanların yanlarında birer ikişer orman mühendisi de bulundurulmuştur. Ancak ormanlara yönelik olarak yeni bir hukuki düzenleme ihtiyacı günden güne artmıştır. Mevcut durumda böyle hukuki bir düzenleme gerçekleşmemiş ancak 27 Haziran 1851’de hem Tersâne-i Âmire’nin ihtiyacı olan keresteyi teminat altına alabilmek hem de devletin sahip olduğu ormanlar hakkında detaylı bilgi edinmek için İstilanname-i Umumi⁴²³ hazırlanarak cevaplanmak üzere “*Memalik-i Mahruse-i Şahanede kaffe-i ormanların istilam ahval ve kifayetine dair vülât-ı azâm mutasarrıfeyn-i kiram ve muhassılın ve kaymakamlıklar taraflarına li’eclil-irsal kaleme alınan istilanname-i umumidir*”⁴²⁴ başlığı altında gönderilmiştir. Yerel

⁴²¹ Kılıç, Ok, “Memâlik-i Mahrûsede Olan Ormanların Tanzim ve Tesviyesine Dair Lâyihâ-i Mütercemedir İsimli 1840 Tarihli Belgenin Türkiye Ormancılığındaki Rolü”, s. 23,24.

⁴²² BOA., İ.DH. 19/902. Takvîm-i Vekâyi, No: 228.

⁴²³ İstilanname-i Umumi tam metin için bkz: BOA., A.}MKT.NZD. 37/95.

⁴²⁴ İstilanname-i Umumi’nin yürürlüğe girmesinden 2 gün sonra bu yazının sadece orman olan mahalli idarelere gönderilmesi kararlaştırılmıştır. “Ormanlar hakkında teşkil olunan komisyon kararı üzerine istilanname-i Sâmi-i Hazret-i Sadâret-penâhî tastiri işar-ı devletleri icabından ise de her mahalde orman olamayacağı cihetle pek de umundan istilam hal olunması münasib düşmeyeceğinden melfuf varakada muharrer mahallerden kangisine yazılmamak lazım gelir ise resîd olunarak mezkûr defterin iadesi babında emr-u fermân hazret-i men lehü’l-emrindir.” BOA., A.}MKT.NZD. 38/13. Bu durumun birkaç ay sonra “Kapudan Paşa”ya ayrıca bildirilmiştir. BOA., A.}MKT.NZD. 44/109.

yöneticilere gönderilen bu belgeye 30 gün içerisinde ciddiyle cevap verilmesi bildirilmiştir. İstilanname'den 100 nüsha bastırılarak taşraya gönderilmesi kararlaştırılmıştır.⁴²⁵ Böylelikle merkez, mahalli idareler üzerinde baskıyı bir nebze de olsa arttırarak özelde Tersâne-i Âmire'yi genelde de “Memalik-i Şahane Ormanları”nı korumayı amaçlamıştır.⁴²⁶ İstilanname'nin her satırı cevaplanması gereken sorulardan oluşmaktadır:

“Beher sancak ve kazada kain ormanların miktar adedi ve cevanib-i erba'ası sınırlarıyla hem-civarları bulunan kaza ve kasaba ve kura ve mahallin tasrihiyle isimleri ve mevkileri bil'etraf izaha işar oluna. İşbu ormanların tula ve arza mesafesi ve vüsati işar olunmak. Bu ormanlarda mevcut bulunan ağaçların avel'itlak cins ve takriben yaşları yani kaç senelik ağaç oldukları işar olunmak.”⁴²⁷

Bu gibi birçok sorudan oluşan istilannameyi değerlendiren Kılıç'a göre metin üç kısımdan oluşmaktadır:

“Birinci kısımda ormanların genel durumu, ulaşım ve transport imkanları, satış ve gelirler gibi sorulardan meydana gelmektedir. İkinci kısımda ise envanter belgesinin nasıl ve ne şekilde cevaplanması gerektiği ifade edilmiştir. Son bölümde ise ormanların mülkiyeti ile ilgili yapılan ve yapılacak uygulamalar hakkında talimatlardan meydana gelmektedir.”⁴²⁸

İstilanname sonrasında merkezin yerele baskısı daha da belirginleşmiştir. Hatta Sultan Abdülmecid, Hüdavendigâr (1852) ve Silistre Eyaletlerine (1853) gönderdiği fermanlarda İstilanname-i Umumi'ye atıf yaparak yerel yöneticileri uyarmıştır.⁴²⁹ Ancak ne 1840 orman layihası ne de İstilanname çalışmaları başarıyla sonuçlanmıştır. Tanzimat'ın ormanlara yönelik olarak başlattığı bu iki girişimin başarısız olması üzerine yöntem değişikliğine gidilmek zorunda kalınmıştır. Bu doğrultuda ormanlara yönelik daha üretken ve daha tesirli sonuçlar elde etmek için 1857'de Tassy ve Stheme getirilmiştir.⁴³⁰ Bu iki uzman gelir gelmez hem Orman Mektebi ile ilgili hem de İstanbul ve çevresindeki ormanlar hakkında araştırmalar yürütmüşlerdir. Tassy ve Stheme'in çalışmaları devam ederken hazırlanmakta olan bir Arazi Kanunnamesi'nin olduğunu ancak bu düzenlemede ormanların göz ardı edildiği ifade edilmiştir. Ayrıca Koç'a göre bu konuyla ilgili olarak:

“Gerçekten Osmanlı Kanunnamelerindeki ormanlara ilişkin bazı hükümlerin derlenip yeni dille yazılmasından başka bir şey olmayan kanunun -en azından

⁴²⁵ BOA., A. }MKT.NZD. 37.33.

⁴²⁶ Kılıç, *Osmanlı Ormancılığının Zor Yılları (1914-1919)*, s. 17-19. BOA., A. }MKT.NZD. 37/95.

⁴²⁷ BOA., A. }MKT.NZD. 37.33.

⁴²⁸ Kılıç, *Osmanlı Ormancılığının Zor Yılları (1914-1919)*, s. 19.

⁴²⁹ Kutluk, *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 893-1330 (1487-1923)*, s. 173-177. BOA., C.İKTS. 2/65.

⁴³⁰ BOA., İ.MVL. 372/16327.

*ormanlar için- 19., 27., 28., 29., 30., 91., 92., 95., 104., ve 106. Maddelerinde orman ve ürünlerinin statü ve tasarruf yöntemleri konu edilmişti.*⁴³¹

Konuyla ilgili olarak Cin ise şu değerlendirmede bulunmuştur: “1858 tarihli Arazi Kanunu, Avrupalı uzmanların tesiriyle hazırlanmış ve ormanlara ilişkin bazı hükümler de getirmiştir. Ne var ki, Avrupalı orman uzmanlarının tavsiyeleri nazara alınmamıştır.”⁴³² Her iki görüşe göre de bu kanunda Tassy ve Sthème’nin ormanlara yönelik maddelere etkisinin olmadığı açıktır. Arazi Kanunnamesi’ne göre Osmanlı Devleti’nde Arazi-i Memlûke, Arazi-i Mîriye, Arazi-i Mevkûfe, Arazi-i Metrûke ve Arazi-i Mevat 5 tür arazi bulunmaktadır. Kanunname 132 maddeden oluşmasına rağmen ormanlara yönelik olarak sadece 10 madde mevcuttur. Kanunnameye ormanlara yönelik 19. ve 104. Maddeler oldukça önemlidir. 19. Madde doğrultusunda tapu sahibi olan olmayan herkes ormanları yakmaya ve balta ile açmaya başlayarak tarım arazisi haline getirmeye başlamıştır. Hatta bu durumdan tersane, tophane, mera ve vakıf ormanları da nasibini almıştır. 104. Madde ile de cibâl-i mübâha uygulamasına yasal zemin hazırlanmış bu durum da ormanlar üzerinde olumsuz etkiye sebep olmuştur.⁴³³ Halbuki Arazi Kanunnamesi henüz yürürlüğe girmeden önce bu tür durumlara karşı kesinlikle müsamaha gösterilmemesi ve gerekli ceza işlemlerinin uygulanması gerektiği bir vesikada şu şekilde vurgulanmıştır:

“Memâlik-i mahrûse-i hazret-i şâhânenin ba'zi mahallerinde zürrâ' tâ'ifesi güya yir açmak garazıyla büyük ormanları yakmakta oldukları bu kere bi'l-etrâf tahkîk ve istihbâr buyurulduğuna ve bu keyfiyyet bi'l-âhere tersâne-i âmire umûruna sekte irâsını müceb olub bir vechile tecvîz olunur mevâddan olmadığına binâen bundan böyle cebel-i mübâhadan ve kurâ ve çiftlikât hayvânâtına mahsus mer'âdan ve arâzi-i evkâfdan mâ'adâ boz ve hâli olan yirleri yeniden açub zirâ' itmek murâd idenlere kanûnnâme-i hümayûn müfâdına ve zirâ'at müdirlerinin yedlerinden bulunan ta'lîm-nâmelere tatbiken ruhsat virilüb ba'zi kasaba ve karyeler civârlarında olarak ahâli tarafından hatab kesmekte olan ormanların hüsn-i muhafazasına dikkat olunması ve böyle ormanların ve cânib-i mîriye ve şuna buna â'id olan ve tersâne-i âmire için lüzümü bulunan orman ve ağaçların ihrâk ve itlâfına mütecâsir olanlar bulunduğu halde dahî bu kere bâ-irâde-i seniyye tanzîm buyurulan kânûn-ı cezâ ahkâmı mücebince li-ecli't-te'dîb keyfiyyetlerinin bâ-mazbata arz ve inhâsına müsâra'at olunmasıyçün müte'allik buyurulan emr ü fermân-ı cenâb-ı pâdişâhî üzre icâb iden mahaller me'mûrlarına vesayâ ve tenbîhât-ı lâzimenin icrâ buyurulduğu beyân-ı âlî ile iktizâ-yı irâde-yi seniyyenin zîr-i idâre-i bendegânemde kâin mahallerde dahî

⁴³¹ Koç, “Osmanlı Devleti’nde Orman ve Koruların Tasarruf Yöntemleri ve İdarelerine İlişkin Bir Araştırma”, s. 154.

⁴³² Cin, “Tanzimattan Sonra Türkiye’de Ormanların Hukuki Rejimi”, s. 315.

⁴³³ 19. Madde: “Orman ve pırnallık gibi mahalleri müstakil tapu ile tasarruf eden kimse bu bölgeleri ff haline getirebilir. Müşterek olarak tasarruf ediliyorsa, ortağının onayını almalıdır. Tapuya konu olan yeri onay almadan tarla yaparsa ortağı mevcut durum için hak iddiasında bulunabilir.” 104. Madde: “Cibâl-i mübâha olan ormanlardan herkes odun ve kereste kesebilir. Bu tür ormanların kullanımından dolayı vergi istenmez. Ancak, şahıs korusu haline getirilemez.” Koç, “Osmanlı Devleti’nde Orman ve Koruların Tasarruf Yöntemleri ve İdarelerine İlişkin Bir Araştırma”, s. 154,157.

hüsn-i ifâ ve devâmı icrâsına dikkat ve nezâret-i bendegânemle bu bâbda ba'd-ezînmugâyir-i kânûn ve ta'lîmât bir gûne hâl ve hareket vukû'a getirülmemesi husûsuna mezîd-i ihtimâm ve sarf-ı makderet olunması hâme-zîb-i tekrîm ve tevhîm olub meclis-i kebîr-i eyâletde kırâ'at olunan emirnâme-i sâmi-i cenâb-ı vekâlet-penâhileri me'âl-i âlîsinde irâde ve fermân buyurulmuş ve her bir emr veliyyü'n-niamîlerinin sür'at-i infâz ve ifâsı mütehannim-i zimmet-i ubûdiyet ve me'mûriyyet-i bendegânemden bulunmuş olmağla icâb-ı halîn ber-mantûk-1 emr ü fermân-ı âlî devâm-ı ifâsına i'tinâ ve dikkat kılınması emirnâme-i sâmi-i vekâlet-penâhilerinin ihrâc olunan birer kıt'a sûret-i celîlerinin leffiyile beraber keyfiyet iktizâ iden mahaller me'mûrîni bendelerine bâ-tahrîrât-ı çâkerî ekîden iş'âr ve tenbîh olunmuş ve bu bâbda taraf-1 bendegânemden dahî takayyüdât-ı kâmile ve nezâret-i dâ'imeye bi'l-i'tinâ hilâf-1 irâde-i hâl ve hareket vuku'a getirülmemesine sarf ve sa'y-1 evfâ olunacağı arz ve beyânıyla arizâ-yı abîd-ânem takdîmine ictirâ kılınmış olmağın ol-bâbda ve herhâlde emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir. ”⁴³⁴

1858 Arazi Kanunnamesi ormanlara yönelik olarak kapsayıcı ve fayda verici düzenlemeler içermemiştir. Bu nedenle Tassy, Meclis-i Ma'âbir'de çalışmalarına devam ederken ormanlara yönelik kapsamlı ve müstakil bir layiha metni hazırlamaya karar vermiştir.⁴³⁵ Tassy'nin çalışmaları kısa sürede sonuca ulaşmış olup 13 Temmuz 1861'de Nizamname Layihası⁴³⁶ ve ek olarak da bir Şartname Layihası⁴³⁷ hazırlamıştır. Layiha önce Meclis-i Âli-i Tanzîmât'ta incelenmiş daha sonra Meclis-i Hass'ta da müzakere olunmuştur.⁴³⁸ Nizamname ve Şartname Layihası hazırlanmasının üzerinden 1 yıldan fazla geçmesine rağmen bir türlü yürürlüğe girmemiştir. Bu duruma sebep olarak iki layihanın da Tersâne-i Âmire'ye bağlı ormanlara yönelik içerdiği maddelerin Bahriye Meclisi tarafından hoş karşılanmamasıdır. Bu doğrultuda Bahriye Meclisi Reisi, Bahriye Meclisi Azası Hasan Bey, Meclis-i Mabir Azasından Mühendis Deleffe ve layihayı hazırlamış olan Tassy, Meclis-i Vâlâ-yı Ahkam-ı Adliye'nin Kavanin ve Nizamât Dairesi'ne davet edilmişlerdir. Bahriye Meclisi Reisi'ne göre tersaneye bağlı ormanlar eskiden olduğu gibi Tersâne-i Âmire'den idare olunmalıydı. Ayrıca Reis'e göre layihanın bütün ormanlarda birden uygulanmaya başlaması zorlukları da beraberinde getirecekti. Çünkü Tersâne-i Âmire'nin ihtiyacına yararlı ağaçların hangi ormanlarda yer aldığıнын tam anlamıyla belirlenemeyeceği için ağaç kesimi ihalelerine izin verildiğinde bu durumun gemi yapımını aksatacağını düşünülmüştür. Layihalardan ulaşılmak istenilen asıl maksadın ise Osmanlı Devleti'nde bulunan ormanların tespit edilerek korunmasının sağlanması olduğu önemle vurgulanmıştır. Reis'e göre tersane

⁴³⁴ Batmaz, Koç, Çetinkaya, *Osmanlı Ormancılığı İle İlgili Belgeler*, C. I, s. 173: BOA., A.}MKT.UM. 121/86.

⁴³⁵ BOA., A.}MKT.NZD. 348/15.

⁴³⁶ “Devlete ait ormanlar yani eşhas uhdesinde olan ve kasabat ve kuraya mahsus bulunan korular ve baltalıklar ile ahalinin muhtaç olduğu Cibâl-i Mubaha'dan ma'da olan miri ormanları hakkında nizamname layihasıdır” BOA., İ.DH. 499/33929.

⁴³⁷ “İltizam ya taahhüt veya bir imtiyaz hasebiyle miri ormanlarından ağaç kat'ına mezun olanların muamelatı hakkında şartname layihasıdır” BOA., İ.DH. 499/33929.

⁴³⁸ BOA., A.}MKT.NZD. 348/15. BOA., A.}MKT.MHM. 225/96. BOA., A.}MKT.NZD. 347/92.

ve tophane düzenine zarar gelmeyecek şekilde sahilde bulunan ormanların taliplerine ihale edilmesi uygun bir yol olarak belirtilmiştir. Bu doğrultuda Kuşadası'ndan İskenderun'a kadar olan bölge ve Varna⁴³⁹ dahilinde bulunan ormanlardan Tersâne-i Âmire için ağaç kesilmediğinden layihanın öncelikle bu bölgelerde uygulanması kararlaştırılmıştır. Daha sonrasında ise layihanın tersane için gerekli olmayan diğer ormanlık alanlarda ve nihayet tüm ormanlarda yürürlüğe konulmasının daha uygun olacağı ifade edilmiştir. Alınan bu kararlar doğrultusunda layiha nihayet 28 Kasım 1862'de yürürlüğe girmiştir.⁴⁴⁰

Tassy'nin hazırladığı 1862 Layihası 4 bölüm ve 68 maddeden oluşmaktadır: Birinci Bölüm: "Ormanlar Memurin ve Hademesi Beyanındadır"⁴⁴¹, İkinci Bölüm: "Ormanların Suret-i İdaresi Beyanındadır"⁴⁴², Üçüncü Bölüm: "Mücazat Hakkındadır"⁴⁴³, Dördüncü Bölüm: "Muhakemata Dairdir."⁴⁴⁴. Layihanın ilk maddesinde "*Miri ormanlarının muhafaza ve sureti kat'ı hususları için bir idare-i umumiye tertib ve teşkil oluncaya değin hususat-ı mezkureyi Ticaret Nezareti'nin emri altında olmak üzere Meclis-i Ma'âbir idare edecektir.*"⁴⁴⁵ ifadesiyle hali hazırda ormanlara yönelik bütün sorumluluğun Meclis-i Ma'âbir'de olduğu vurgulanmıştır. Bu bölümde genel olarak orman müfettişleri, süvari ve piyade orman bekçilerinin görevleri, sınıflandırmaları ve maaşları kaleme alınmıştır.⁴⁴⁶

Layihanın ikinci bölümü ormanların idaresine yönelik geniş düzenlemeler içermektedir. Olağanüstü bir durum ve padişahın izni olmaksızın miri ormanlardan ücretsiz ağaç kesimi yaptırılmayacağı ifade edilmiştir. Kesimi yapılacak ağaçların çekiçle damgalanması kararlaştırılmıştır. Ayrıca kesilmiş ağaçların adet ve miktarını içeren ilmühaber hazırlanıp buna göre vergi alınması belirtilmiştir. Kışın yapraklarını döken ağaçların kesimi 15 Ekim-15 Nisan arası dönemde yapılabileceğinden bu tarihler haricinde gerçekleşecek olan kesimler için özel izin alınması şartı getirilmiştir. Miri ormanlardan ağaç kesmek isteyen kişilerin ağaçların cinsi, miktarı, takriben hacmi ve ödemeyi taahhüt ettikleri bedeli içerir bir dilekçe düzenleyerek vali, mutasarrıf veya kaymakama başvurması gerekli

⁴³⁹ 1865 yılında Tuna Valisi bölge ormanlara yönelik bazı suistimaller haber alındığında hazırlanmış olan nizamnameye atıfta bulunarak: "*Memalik-i Mahruse-i Şahane'de vaki ormanlar hakkında müessis olan nizam ve iktizasınca kimsenin bila-ruhsat kereste kat' edememesi*" gerektiğini Sadrazam'a bildirilerek bölgede bir "Komisyonu Mahsusa"nın oluşturulması üzerinde durmuştur. BOA., A. JAMKT.MHM. 336/93.

⁴⁴⁰ BOA., İ.DH. 499/33929.

⁴⁴¹ 1862 Orman Layihası Madde: 1-14. BOA., İ.DH. 499/33929.

⁴⁴² 1862 Orman Layihası Madde: 15-38. BOA., İ.DH. 499/33929.

⁴⁴³ 1862 Orman Layihası Madde: 39-59. BOA., İ.DH. 499/33929.

⁴⁴⁴ 1862 Orman Layihası Madde: 60-68. BOA., İ.DH. 499/33929.

⁴⁴⁵ BOA., İ.DH. 499/33929.

⁴⁴⁶ BOA., İ.DH. 499/33929.

görülmüştür. Bu idarelerden de gerekli evrakların orman müfettişlerine havalede edilmesi kararlaştırılmıştır. Ağaç kesimi için ruhsatı kimin vereceğini ürünün kıymeti belirlemekteydi: 1.000 kuruşa kadar orman müfettişi, 5.000 kuruşa kadar liva yöneticisi, 100.000 kuruşa kadar Ticaret Nezareti, 100.000 kuruştan fazlası ise Bab-ı Âli tarafından verilmesi kararlaştırılmıştır.⁴⁴⁷ Bu doğrultuda miri ormanlardan kesim izni almış olanlardan kaynaklı olarak yaşanabilecek olumsuzlara karşı kefalet akçesi uygulamasına geçilmiştir.⁴⁴⁸ Nizamname layihasında bu bölümünde Tersâne-i Âmire ihtiyacı için kesilmesi lazım gelen ağaçlara yönelik şu madde dikkat çekmektedir:

“Tersâne-i Âmire'nin ihtiyacı için kat' lazım gelecek eşcar Tersâne-i Âmire memurlarıyla bil'maiyye orman memurları tarafından tayin olunub hem Tersâne-i Âmire çekici ve hem de ormanlar çekici ile darb-ı nişan edilecektir ve Tophâne-i Âmire için lüzumu olan eşcar hakkında dahi bu muamele ceryan edecektir.”⁴⁴⁹

Böylelikle tersaneye ait ormanlarda herhangi olumsuz bir durum yaşanmaması adına damgalama usulünün hem orman memurları hem de tersane memurlarıyla birlikte yapılması kararlaştırılmıştır. Layihada miri ormanlarda hayvan otlatma usulüne yönelik birçok sınırlandırma ve koşul getirilmiştir. Düzenlemeye göre her sene muhtarlar köylülerin miri ormanlarda otlatmak isteyecekleri hayvanların cins ve miktarını açıklayan bir defteri orman memurlarına bildireceklerdi. Daha sonrasında ise orman müfettişleri gerekli incelemeleri yaparak hayvanların ormanda duracakları mevsim, süre ve otlatma sınırlarını belirleyecekti. Hayvanların otlatma sırasında belirtilen sınırı aşmamaları için köylüler tarafından çoban tutulması kararlaştırılmıştır. Hariçten gelen hayvan sürülerinin sahipleri hayvanlarını miri ormanlarda otlatmak isterlerse orman müfettişlerinden izin almalı gerekli olacak ayrıca vergi alınacaktı.⁴⁵⁰ Layihada ağaçlara verilebilecek zarar düşünülerek oldukça detaylı bir ceza sistemi düzenlenmiştir.⁴⁵¹ Layihanın dördüncü bölümü orman suçlarının yargulamalarının nasıl yapılacağı ve süreçlerin nasıl işleyeceğine yönelik uygulamaları yansıtmaktadır.⁴⁵²

Tassy nizamname layihası ile devlet ormanlarında tam koruma sağlamayı amaçlamıştır. Bu doğrultuda ormanların idaresine ve orman suçlarına yönelik uygulamaların müstakil bir şekilde ele alınması oldukça önemlidir. Tassy nizamname layihasına ek olarak

⁴⁴⁷ BOA., İ.DH. 499/33929.

⁴⁴⁸ BOA., İ.DH. 499/33929.

⁴⁴⁹ BOA., İ.DH. 499/33929.

⁴⁵⁰ BOA., İ.DH. 499/33929.

⁴⁵¹ Layihanın 53, 54 ve 55. Maddelerindeki suçların Ceza Kanununu doğrultusunda hüküm verileceğini belirtmektedir. BOA., İ.DH. 499/33929.

⁴⁵² BOA., İ.DH. 499/33929.

38+1 maddelik bir şartname layihası oluşturmuştur. Miri ormanlardan ağaç kesimine izin ve ruhsat verilenlere yapılacak mukavelenamede uygulanacak temel esaslar şartnamenin 1. Maddesinde sıralanmıştır:

1. Mukavelede belirtilen orman kıtalarının mevki, ismi, şöhreti, hududu ve tahminen genişliği,
2. Mukavelenin süresi,
3. Her sene kesimi yapılacak ağaçların mevki, cins ve miktarı,
4. Mültezim tarafından ödenecek bedel ve bu bedelin taksitlendirilmesi,
5. Kefalet akçesi uygulaması.⁴⁵³

Şartnameye göre kesim yapılacak orman üzerinde mültezim, müteahhit veya imtiyaz sahibi olanlar tarafından bir veya birden fazla ormanın muhafazası için görevli tayin edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu görevliler için orman bekçilerinin ve memurlarının akrabası olmaması şartı bulunmakta olup ayrıca orman müfettişi tarafından onaylanması gerekliliği belirtilmiştir. İmtiyaz sahipleri orman memurlarıyla anlaşarak ormanlar içerisinde hızar fabrikaları, mağazalar, tezgahlar vb. çeşitli binalar yapabilmeleri mümkün olup mukavele sona ermesiyle birlikte bu yapılar “*canibi devlete ait olup bunlar için hiçbir akçe ve tazmin talep olunamayacaktır.*”⁴⁵⁴ Bahsi geçen konuların yanı sıra şartname layihası ormanlara yönelik birçok teknik maddeyi de içermektedir. Layihanın 30-39. Maddeleri “Tersane-i Âmire kerestesine mahsus şerait”i içermektedir. Tersâne-i Âmire ihtiyacı için ayrılmış olan keresteler çekiç ile damga vurulduktan sonra sırasıyla numaralandırılması ve bu kerestelerin miktar ve büyüklüklerini içeren bir defter düzenlenmesi ve bu defterin ağaç kesme izni bulunanlar tarafından imzalanması kararlaştırılmıştır. Kesim yapıldıktan sonra temmuz ayı gelmeden önce bu ağaçların nakli mecbur tutulmuştur. Tersane için kesilen ağaçlardan ihtiyaca uygun olmayan parçalar kesim yapanlara aittir. Ayrıca tersane için damga vurulmuş ağaçlardan başka ihale edilmiş ormanlarda da tersanenin işine yarar ağaçlar tespit edilirse devletin 1/10’ini ücretsiz alma hakkı bulunması kararlaştırılmıştır.⁴⁵⁵ Layihaya göre bütün bu süreç kusursuz işlemeliydi aksi halde:

“Tersâne-i Âmire’ye mahsus kerestenin bozulduğu veyahut noksanı zuhur ettiği halde bunun orman memurları tarafından takdir ve tayin kılınacak bahasını tediye etmeğe ashabı mezuniyete mecbur olacak ve bu keresteler hakkında hile ve sirkat

⁴⁵³ Madde 2: Mültezim yapılacak ödemeyi zamanında yamadığında kefalet akçesinin bir miktarına veya tamamına el konulması uygulamasıdır. BOA., İ.DH. 499/33929.

⁴⁵⁴ BOA., İ.DH. 499/33929.

⁴⁵⁵ BOA., İ.DH. 499/33929.

*vukuunda bahası ber-vech-i meşruh tazmin olacağından başka kanunen lazım gelen cezası dahi icra olunacaktır.*⁴⁵⁶

Ceza uygulamasıyla yaşanabilecek olumsuzlukların önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Layihaya sonradan eklenmiş olan 39. Madde ise 38 maddenin tamamının Tophâne-i Âmire için de geçerli olduğunu belirtmiştir. 1862 Orman Layihası Osmanlı ormancılığı için içeriğinde birçok önemli maddeler barındırmasına rağmen sınırlı şartlar çerçevesinde gerçekleşmiştir. Layihada vakıf ormanları ve köy baltalıkları ele alınmamış olup cibâl-i mübâha ormanlarına yönelik bir düzenlemeye de yer verilmemiştir. Ayrıca layihanın sadece sınırlı bir bölgede uygulanması başlıca bir sorun ortaya çıkarmışken tersane ve tophane ormanlarına da tanınan istisnalar devletin ormanlar üzerinde hakimiyet sağlamasına engel olmuştur.⁴⁵⁷

1860'ların sonuna doğru ormanlara yönelik daha kapsayıcı bir düzenleme yapılması için çalışmalara başlanılmıştır. Tassy'nin süregelen çalışmaları, 1867'da Orman Umum Müdürlüğünün kurulması ve 1868'de gelen Fransız uzmanlar süreci hızlandırmıştır. 1867'dan itibaren düzenlemenin nasıl ve ne suretle yapılacağına yönelik düşünceler tartışılmaya başlanmıştır. Öncelikle tersane için belirli ormanlık alanların ayrılması geri kalanın ise hazine idaresinde bulunmasının iki başlılık yarattığı üzerinde durulmuştur. Yapılan değerlendirmelerde tersaneye mahsus olan ormanların da devlet idaresine alınarak ormanların tek elden yönetilmesinin hem tersane hem de hazine için daha uygun olacağı düşünülmüştür.⁴⁵⁸

Tersane ve tophane için gerekli malzemelerin sağlanması konusunda görevli bulunan kerestekeş ahalinin yaşadığı zorlukların en başında ormanlarda kesilen ağaçların, yolların düzensiz olması nedeniyle nakil işlemlerinin yapılamamasından kaynaklanmaktaydı. Osmanlı Devleti'nde bulunan ormanlar layıkıyla muhafaza olunduğu ve yollar açıldığı

⁴⁵⁶ BOA., İ.DH. 499/33929.

⁴⁵⁷ BOA., İ.DH. 499/33929.

⁴⁵⁸ "...Tersâne-i Âmire'ye mahsus denilen ormanlar dahi muhafazadan âri ve cümlelerin kereste kat' ve nakline açık bir halde bulunması ve ihtiyaç üzerine mevsimsiz kereste kat' ve nakl olunması ve yolsuzluk ve kaidesizlik cihetiyle ahalinin hayvanatı telef ve kendileri mutazarrır olması hususları idüğü emr-i zahir olduğuna ve hazine-i devlet ve ormanlar ve donanma-yı hümayun cümlesi velinimet bi-minnetimiz padişahımız efendimiz hazretlerinin olarak ormanların şu karışıklıktan kurtarılarak kâffesi hazine-i devletten nizamı dairesinde muhafaza ve idare ve yolları tanzim ve tesviye edilse ve Tersane-i Âmire'ye lazım olan kerestelerin kat'ına münasip eşcar her hangi ormanda bulunur ise tersane memurları tarafından nişanlar vaz' olunarak mevsiminde ve kaide-i mahsusasına muvafık surette hazine-i celile tarafından usul-ü âdileye tevfikan kat'ı ile iskelelere nakil olunduktan sonra Tersane-i Âmire'den gemiler irsaliyle bil'sühule Tersane-i Âmire'ye götürülmek sureti usul itihaz olursa bunda Tersane-i Âmire'nin işi mücerret nerede kendüye yarar ağaç bulur ise nişan vurdurmak ve iskele ye indirildikte gemi gönderip getirtmekten ibaret kalacağı cihetle Tersane-i Âmire bir büyük gaileden kurtulmuş..." BOA., İ.MMS. 38/1560.

taktirde tersane için gerekli kerestenin temininde de kolaylık sağlanabileceği üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda hem tersane ve tophaneye gerekli keresteyi sağlamak hem de halkın ihtiyacını gözetilmesi amacıyla İstilanname'ye atıfta bulunarak çeşitli görüşler alındığı belirtilmiştir. Yapılan değerlendirmelerde mevcut ormanların daha iyi muhafaza edilmesi, yetiştirilmesi ve yeni yolların yapılarak Avrupa ormanları gibi daha iyi bir düzen kurulması gerekliliği belirtilmiştir. Böylelikle devlet hazinesi de ilk aşamada orman hasılatı olarak 50.000 kese kadar gelir elde edebilir ve bu durum zamanla arttırılabilirdi.⁴⁵⁹ Bu doğrultuda 1869 yılında yapılan tartışmalar ve önerilerle hazırlanan Orman Nizamnamesi 13 Ocak 1870'te yürürlüğe girmiştir. Orman Nizamnamesi 2 bab 5 kısım⁴⁶⁰ ve 52 maddeden oluşmuştur. Bu nizamnamenin ilk maddesine göre Osmanlı Devleti'nde ormanlar dört kısma ayrılmıştır:

1. Doğrudan doğruya devlete ait bulunan miri ormanlar⁴⁶¹
2. Vakıflara ait ormanlar
3. Kasaba ve köylere mahsus baltalıklar
4. Şahısların uhdesinde bulunan korular⁴⁶²

Nizamnamenin birinci kısmının “Devlete Ait Ormanlara Dairdir” (Madde: 2-18) adlı bölümünde kaleme alınmış olan miri ormanlarda nizamname hükümlerine aykırı kesimlerin yasak olduğu, damgalama usulünün uygulanacağı, ağaç kesim zamanının belirli dönem içerisinde yapılacağı (15 Ekim-15 Nisan), orman memurlarının ağaç kesim izni ve nakli konusundaki görevleri, ormanların işletilmesi konusunda dikkat edilecek hususlar, kefalet akçesi usulü ve ormanlık bölgelerde hayvan otlatma usulü yer almıştır. Aslında bu kısım 1862 Orman Layihasının “Ormanların Suret-i İdaresi Beyanındadır” (Madde: 15-38)

⁴⁵⁹ Tüm bunlar yapılırsa Kerestekeş ahalinin de üzerinde yükün kalkarak daha rahat edeceği ayrıca vurgulanmıştır. BOA., İ.MMS. 38/1560.

⁴⁶⁰Bâb-ı Evvel: “Devlete Ait Ormanlara Dairdir”, “Evkafa Merbut Olan Ormanlar Hakkındadır”, “Kasabat ve Kura Baltalıkları Beyanındadır”. Bâb-ı Sani: “Muhakemata Dairdir”, Mücazat Hakkındadır”. *Orman Nizamnamesi*, Düstur, I. Tertip , C. 2, s. 404-414. Nizamnamenin transkripsiyon ve değerlendirmesi için bkz: Bekir Koç, “1870 Orman Nizamnamesi'nin Osmanlı Ormancılığına Katkısı Üzerine Bazı Notlar”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 24, S. 37, 2005, ss. 231-257.

⁴⁶¹ 1870 Orman Nizamnamesinin 2. Maddesinde Osmanlı Devleti'nde ne kadar miri orman varsa tespit edilmesi ve bu doğrultuda nizamname hükümlerinin uygulanması gerektiğini kararlaştırmıştır. Koç, “1870 Orman Nizamnamesi'nin Osmanlı Ormancılığına Katkısı Üzerine Bazı Notlar”, s. 237.

⁴⁶² “Dördüncü kısmın ahkâm ve mu'âmelât-ı tasarrufiyesi ve ahvâl-i sâ'iresi Arâzi Kanûnname-i Hümayûnu'nun mevâd-ı muhtelifesinde muharrer olduğundan işbu nizâmname ondan bahs etmeyüb yalnız mirîye ve evkafa ve kurâya mahsus olan orman ve baltalıklara şâmilidir.” Koç, “1870 Orman Nizamnamesi'nin Osmanlı Ormancılığına Katkısı Üzerine Bazı Notlar”, s. 236.

bölümünün derlenmesinden ibarettir.⁴⁶³Orman Nizamnamesi'nin bu bölümündeki en önemli fark 5. Maddede yer alan hususlardır. Bu maddeye göre Köy halkı ev, anbar, ağıl vb. muhtaç oldukları binaları inşa ve tamir edebilir. Köylüler araba, ziraat aletleri ve ihtiyaçları mertebesinde kömür yapmak ve odun olarak kullanmak için miri ormandan ücretsiz olarak ağaç kesebilirler. Fakat ticaret için kesim yapmak isterlerse bunların gerekli ücretleri ödeyerek tüccar gibi nizamname şartlarına uymaları kararlaştırılmıştır. Ayrıca nakledecekleri ve satacakları odun ve kömür için miri ormandan kesilecek ağaçlar için idare tarafından belirlenecek kıymeti ödeyeceklerdi. Her köyün bulunduğu pazar yerine köylülerin kendi araba ve hayvanlarıyla naklederek sattıkları odun ve kömür bu hükümden ayrı tutulup ayrıca bir düzenleme getirileceği belirtilmiştir. Koç'a göre zorunlu ihtiyaçlar için mevcut uygulamaların devam ettirilmesinin sebebi "*kullanımı yıllarca özgür bırakılmış ormanların birdenbire halka yasaklanmasındaki zorluklardı.*"⁴⁶⁴ Ancak devlet bir yandan da köylülere ticaret için yapacakları kesimlerde artık tüccar muamelesi yapılacağını da açıkça belirtmiştir. Böylelikle ormanlardan zorunlu ihtiyaçlar doğrultusunda yararlanmaya izin verilirken para kazanma amacı doğrultusunda hareket edildiğinde vergi ve işletme şartlarının uygulanacağı belirtilmiştir. Böylelikle uzun yıllardır süren cibâl-i mübâha anlayışı da sona ermiştir.

Orman Nizamnamesi'nin ikinci kısmında ise vakıf ormanlarına yönelik iki maddelik bir düzenleme getirilmiştir. 19. Maddede Arazi Kanunnamesi'nin 4. Maddesine atıf yaparak gayr-i sahih vakıfların miri olarak kabul edildiği ve nizamname hükümlerine tabi olacağı belirtilirken sahih vakıfların istisna tutulacağı kararlaştırılmıştır. Böylelikle Evkaf Nezareti'ne bağlı olan vakıflarda bulunan ormanların koruma altına alınarak ağaçların kesilmesi, satılması vb. gibi konularda nizamnameye bağlı miri ormanların usullerinin uygulanacağı belirtilmiştir. Vakıf ormanlarından tersane ve tophane idareleri için gerekli ağaçların sağlanması konusuna da ayrıca bir düzenleme yapılacağı ifade edilmiştir.⁴⁶⁵ Nizamnamenin üçüncü kısmında ise kasaba ve köy baltalıkları ele alınmıştır. İlk olarak kasaba ve köy baltalıkları kadimden beri köy veya kasabaya faydalanmak için tahsis edilmiş

⁴⁶³ Bkz: 1862 Orman Layihası=1870 Orman Nizamnamesi. 17. Madde=6. Madde, 20. Madde=7. Madde: 1870 Nizamnamesinde bu maddeye yapılan ekleme ile meşe ağaçlarının kabuklarını soymak için verilen özel izinle belirtilen zaman (15 Ekim-15 Nisan) haricinde de kesim yapılabilecek ayrıca yaprağını dökmeyen ağaçların her mevsimde kesilebilmesi kararlaştırılmıştır. 22. Madde=8. Madde, 27. Madde=11. Madde, 30. Madde=10. Madde, 33. Madde=13. Madde, 34. Madde=14. Madde, 35. Madde=15. Madde, 36. Madde=16. Madde, 37. Madde=17. Madde. Bu maddelerin içeriği aynı olup temel fark 1862 Orman Layihasında kullanılan orman müfettişi, süvari ve piyade orman bekçileri gibi unvanların tamamı 1870 Orman Nizamnamesinde orman memuru olarak düzenlenmiştir. BOA., İ.DH. 499/33929. Koç, "1870 Orman Nizamnamesi'nin Osmanlı Ormancılığına Katkısı Üzerine Bazı Notlar", s. 251-253.

⁴⁶⁴ Koç, "1870 Orman Nizamnamesi'nin Osmanlı Ormancılığına Katkısı Üzerine Bazı Notlar", s. 242.

⁴⁶⁵ Orman Nizamnamesi, Düstur, s. 407.

olan kuru ve ormanlar olduğu vurgulanmıştır. Bu ormanların her kasaba ve köye ayrı mahsus olduğu belirtilmiş olup başkalarının kesim yapması Arazi Kanununun 91 ve 92. maddeleri gereğince yasaklanmıştır. Eğer ticaret amacıyla kesim yapılacak olursa vergi alınacağı belirtilmiştir. Ormanların korunmasından ise zabıta memurlarıyla muhtarların sorumlu tutulması kararlaştırılmıştır. Ayrıca bu ormanlarla alakalı davalara Arazi Kanununun 102. maddesi gereğince zaman aşımının dikkate alınmayacağı belirtilmiştir.⁴⁶⁶

Orman Nizamnamesi'nin ikinci bölümü ormanlara yönelik yargılamalar ve cezalandırma usulleri iki kısım olarak ele almıştır. İlk kısım orman suçlarında yargılama usullerinin nasıl gerçekteleceğine yönelik düzenlemeleri içermektedir. Nizamnameye göre koruma altına alınan miri ve vakıf ormanlarında nizama aykırı olarak meydana gelen ve isnat edilen suçlara yönelik davaların ilk olarak Nizamiye Mahkemesi'nde görülmesi⁴⁶⁷ kararlaştırılmıştır. Suç açığa çıktıktan sonra ertelenmeksizin orman memurları tarafından kaza reisine zanlılar ismi, şöhreti, mesleği, ev adresi, suç ormanının hangi bölgesinde işlediği ve eğer mümkün ise suçun ne vakit gerçekteleği bildirilerek⁴⁶⁸ davanın neticesinin kaza reisliğinden orman müfettişlerine haber verilmesi kararlaştırılmıştır.⁴⁶⁹ Ayrıca ormanlarla alakalı olup kanunen tazminat gerektiren bir hareket hakkında meydana gelecek davaya gerçekteleme tarihinden itibaren 3 ay süresinde başlanılmasının gerekli olduğu belirtilmiştir. Ancak mahkeme sonrasındaki hükmün 3 ay süresinde yerine getirilmesi lazım gelip bu sürenin dolmasından sonra hüküm bozulmuş olacağı için davanın gecikmesine sebep olan memurların Ceza Kanununca cezalandırılması karara bağlanmıştır.⁴⁷⁰

⁴⁶⁶ *Orman Nizamnamesi*, Düstur, s. 408,409.

⁴⁶⁷ 1862 Orman Layihasında bu tür davalar ilk olarak Kaza Meclisi'nde görülmekteydi: 60. Madde. BOA., İ.DH. 499/33929. *Orman Nizamnamesi*, Düstur, s. 409,410. Köprülü davaların Nizamiye Mahkemelerinde görülmesinin önemli olduğunu vurgulamıştır: “Görülüyorki Nizamname koruyucusu, ormanlarda meydana gelebilecek orman suçlarının rüyetini Nizamiye Mahkemelerinde sağlamakla bir adım iler atmış bulunmaktadır. Malum olduğu üzere bu devirde Nizamiye Mahkemeleri, yenilik hareketlerinin canlı birer misali olarak tezahür etmekte idi.” Bülent Köprülü, “11 Şevval H. 1286 Tarihli Orman Nizamnamesinin Getirdiği Yenilikler” *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. 16, S. 1-2, 1950, s. 261.

⁴⁶⁸ 1862 Orman Layihasında da bu uygulamalar yer almıştır. 61. ve 62. Madde. İ.DH. 499/33929.

⁴⁶⁹ 1862 Orman Layihası 65. Madde. BOA., İ.DH. 499/33929.

⁴⁷⁰ 1862 Orman Layihasında 66. Maddede dava uygulama süreleri aynı şekilde belirtilmiş olup memurların cezalandırılmasını yönelik herhangi bir uygulamadan bahsedilmemiştir. BOA., İ.DH. 499/33929.

Tablo 5. 1870 Orman Nizamnamesine Göre Orman Suçlarının Cezalandırması⁴⁷¹

Orman Suçlarına Yönelik Uygulanan Cezalar	1870 Orman Nizamnamesi	1862 Orman Layihası
Miri ormanlardan izinsiz ağaç kesen ve nakledenlerden kestikleri ağacın çevresi bir ziraadan az ise her hayvan yüküne mukabil olarak dört beşlik, her demet veya adam yükü itibarıyla iki beşlik, bir ziraadan iki ziraaya kadar sekiz beşlik, iki ziraadan üç ziraaya kadar ise on beşlik, üç ziraadan yukarı olduğu taktirde yirmi beşlik para cezası alınır. İzinsiz kesilen ağaç meşeyse ceza iki kat olarak tahsil edilir. Kesilmiş olan ağacın çevresi zeminden iki zira yukarısından ölçülür ve eğer ondan aşağısı kesilmiş ise kesim yerinden ölçüm yapılır.	33. Madde	39. Madde ⁴⁷²
Ağaçların kabuklarını soyanlar veyahut diğer suretle sakatlayanlar bunları kökünden kesmiş gibi cezalandırılır.	34. Madde	40. Madde
Miri ormanlardan izinsiz olarak taş, toprak, taze ve kuru yaprak, maden vb. çıkarılması yasak olan şeyleri çıkaranlardan çıkardıkları her araba yükü için on beş beşlik, her hayvan yükü için beş beşlik, her adam yükü için iki beşlik para cezası alınır.	35. Madde	42. Madde
35. Maddede yazılı olan para cezasından başka zarar ve ziyan ortaya çıkar ise tanzim ettirilir. Ayrıca suçta kullanılan bıçkı, balta, küskü vb. alet zapt edilir. Bu aletleri orman memurları zapt ederek kazada bulunan mülkiye memuruna teslim etmeleri gerekmektedir.	36. Madde	43. Madde
Orman memurları tarafından izin verilmeden önce ağaç kesmeye başlayanlar izinsiz ağaç kesimi yaptığı için belirlenen cezayı ödemek zorundadırlar. Böyle izinsiz ağaç kesenler ele geçmediği taktirde lazım gelen para cezası ormanın müteahhitlerinden veya kesim imtiyazına sahip olanlardan tahsil edilir.	37. Madde	44. Madde
Orman memurları tarafından izin verilmeden kesilmiş ağaçları yerden kaldıranlar haklarında ve eğer onlar ele geçirilmezse ormanın müteahhitlerinden veya kesim imtiyazına sahip olanlardan izinsiz ağaç kesimi yapılmış gibi ceza işlemi uygulanacaktır.	38. Madde	45. Madde
Kesimine izin verilmiş olan ağaçtan fazla kesenler hakkında 18. Maddede belirtilen cezanın iki katı uygulandıktan sonra kesilen ağaçlar geri alınır ve gerekli tazminat alınır. Eğer kesim yapanlar ele geçirilmezse bu ceza orman müteahhidi veya imtiyaz sahibinden temin edilir.	39. Madde	46. Madde
Kesilmek üzere damgalanmış ağacın kesim sonrasına damga izi yanlışlıkla silinmiş ise bu durum ispatlanmalıdır aksi taktirde nizama aykırı kesim yapılmış sayılır.	40. Madde	46. Madde ⁴⁷³
Belirli bir sürede kaldırılmak üzere kesim izni verilen ağaçlar zamanında kaldırılmaz ise zapt edilir ve akçesi devlete ait olmak üzere satışa çıkarılır.	41. Madde	47. Madde
Bu fasılda beyan olunan maddelerden başka idare tarafından yayınlanacak “talimat, tenbihat ve vaz edilecek şeraite mugayir” hareket eden müteahhitler veya imtiyaz sahiplerinden ödenmesi gereken tazminat haricinde on beşlikten yirmi beşliğe kadar para cezası alınır.	42. Madde	48. Madde
Miri ormanların yasak olan yerlerinde izinsiz hayvan otlatanlardan her baş hayvan için birer kuruş para cezası alınır. Alınan para cezasından aşağı olmamak üzere ayrıca zarar tazmini de yapılır.	43. Madde	49. Madde
İzinsiz olarak miri ormanlara bırakılan hayvanlar hangi köyün sürüsüne ait ise yapılacak olan işlem o sürünün çobanı hakkında yürütülür.	44. Madde	50. Madde

⁴⁷¹ BOA., İ.DH. 499/33929. *Orman Nizamnamesi*, Düstur, s. 404-414.

⁴⁷² Orman Nizamnamesinde belirtilen madde ile aynı hususlar geçerli olup tek istisna “iki ziraadan üç ziraaya kadar ise on beşlik” ceza alınması ve son kısımda yer alan ölçme usulü de layihada yer almamıştır. BOA., İ.DH. 499/33929.

⁴⁷³ 46. Maddeye bağlı izahat. BOA., İ.DH. 499/33929.

İzinsiz olarak miri ormanlar bırakılan hayvanlar köylülere ait olmadığı taktirde yakalanarak köy muhtarına teslim olunur. Gerekli para cezası ve tazminat sahibi tarafından muhtara teslim olunmazsa hayvanın adedi yirmiyi geçmiyorsa bir baş, yirmi bir ile kırk adet arasında olursa iki baş, kırk bir ile altmış adet arasında olursa üç baş hayvana el konularak satılır ve akçesi mal sandığına teslim olunur. Hayvan oranı ve el konulacak hayvan bu doğrultuda devam eder.	45. Madde	51. Madde ⁴⁷⁴
Bir ormanın memurları tarafından belirlenmiş olan bölgeler haricinde kömür yapılırsa müteahhit veya imtiyaz sahibinden yirmi beşlik para cezası alınır.	46. Madde	52. Madde
Her kim kasten ormanı yakar ise Ceza Kanununun 164. Maddesine göre cezalandırılır.	47. Madde	53. Madde
Sahte miri çekici (damga) yapanlar Ceza Kanununun 152. Maddesi hükmünce cezalandırılır.	48. Madde	54. Madde
Ormanlarla ilgili suçlardan dolayı birden fazla kişinin cezalandırılması gerekirse Ceza Kanununun 46. Maddesi hükmünce verilecek olan para cezası için her biri birbirine kefil sayılacaktır.	49. Madde	55. Madde
Bir sürünün çobanı hakkında hüküm olunan para cezası hayvan sahibi tarafından alınır. Bu doğrultuda hayvan sahibi ödeyeceği para cezasını çobandan almaya hakkı vardır.	50. Madde	56. Madde
Orman müteahhitleri veya imtiyaz sahipleri ormanlarda çalıştırdıkları işçilerin kanuna aykırı hareketlerinden de sorumlu tutulur ve para cezası kendilerinden tahsil edilir.	51. Madde	57. Madde
Haklarında hüküm olunacak para cezaları ödeyemeyen ve kefil göstermeye gücü yetmeyenler verilen para cezasında kaç beşlik var ise her iki beşlik için bir gün hapis cezasına çaptırılır.	52. Madde	59. Madde

Tablo 5’te görüldüğü üzere 1870 Orman Nizamnamesi ormanlara yönelik suçlarda uygulanacak cezalandırma usullerinin birkaç basit düzenleme dışında tamamı 1862 Orman Layihasından aktarılmıştır. Nizamnamede orman suçlarına verilecek cezalar detaylıca izah edilmiştir. Bu doğrultuda orman sadece üzerindeki ağaçlarla değil çeşitli yer altı ve yer üstü kaynakları ile bir bütün olarak değerlendirilmiş ve izinsiz olarak her türlü kullanım yasaklanmıştır. Ormana verilecek her türlü zararı önlemek adına suça göre uygulanacak şekilde para cezası, hayvana ve aletlere el koyma usulleri benimsenmiştir. Bu cezaların uygulanması aşamasında ise orman memurlarına büyük sorumluluklar yüklenmiştir. Ayrıca ormanlardan yararlanma hakkına sahip olan imtiyaz sahipleri de nizamnameye aykırı yaşanacak her türlü olumsuzlukta birinci dereceden sorumlu olmaları düzenin sağlanması için gerekli görülmüştür. Nizamname cezalandırmaya yönelik bazı hususlarda ise Ceza Kanunnamesine de atıf yapmıştır.

Orman Nizamnamesi’nin 4. Maddesi “*Gerek miri ormanlarından ve gerek vakıf ormanlarıyla eşhas uhdesinde bulunan korulardan tersane ve tophane idarelerine muktezi kerestelik eşcar kat’ ve nakli işbu nizamnameye merbut olan nizam-ı mahsusa ile tayin*

⁴⁷⁴ Layihada 3 gün içerisinde para cezasını ödeme şartı mevcuttur. BOA., İ.DH. 499/33929.

kılınmıştır” ifadesiyle nizamnameye bağılı olarak aynı tarihte hazırlanmış olan 17 Maddelik “*Tersane ve Tophane İdarelerine Muktezi Kerestenin Tedarik ve İtasına Dair Nizamname*”⁴⁷⁵ kastedilmiştir. İki bölümden oluşan bu nizamname de birinci bölümü tersane ve tophane için gerekli kerestenin miri ormanlardan nasıl tedarik edileceğine yöneliktir.⁴⁷⁶ Nizamnamenin bu bölümünde öncelikle miri ormanların tamamının Maliye Nezareti tarafından muhafaza ve idare olunacağı belirtilmiştir. Tersane ve tophaneye gerekli olan kerestelerin ise nizamname hükümleri doğrultusunda doğrudan doğruya idarelerine verileceği ifade edilmiştir. Bu doğrultuda tersane ve tophane idarelerinin her sene mart ayından önce gelecek sene için kendilerine gerekli olan ağacın cins, adet ve takriben hacmini ormanın bağılı bulunduğu vilayet, sancak ve mevkiyle birlikte belirtmesi kararlaştırılmıştır. Bu ağaçlar orman idaresi ile tersane ve tophane memurları tarafından birlikte seçilerek mensup oldukları daire namına damgalanıp numaralandırılacaktı. Ağaçların damgalandıktan sonra ise tersane ve tophane ile bir zabıt ceridesi kaleme alınarak bunda öncelikle idareler tarafından talep olunan ağaçların buldukları yerler, götürülecekleri mahaller daha sonra ise damgalanan ağaçların cins, adet, hacim ve sıra numaraları yazılacaktı. Yapılacak kesim zamanı tersane ve tophane memurları ağaçların başında bulunarak çürük veya çürümeye yüz tutmuş ağaçları almama yetkisine sahiptirler. Kesilen ağaçların orman idaresi tarafından nakledilmesi kararlaştırılmış olup orman idaresi ve tersane ve tophane memurları işlem sonrası defter ve zabıt ceridesi tutacaklardı. Zabıt ceridesinde kabul olunan ağaçların öncelikle cinsi, hacmi, sıra numarası, para bakımından değeri yazılacaktı. Kabul olunan⁴⁷⁷ ağaçların kıymeti hacimlerine ve o cinsten olan kerestenin iskele fiyatına göre hesaplanacaktı. Teslim olunan ağaçların bedelleri tersane ve tophane bütçelerine masraf ve orman idaresi bütçesine ise gelir olarak kaydedilecekti. Ağaçların bedeli konusunda bir anlaşmazlık ortaya çıkarsa Maliye Nezareti ile tersane ve tophane idareleri tarafından karma bir komisyon oluşturularak belirleneceği ifade edilmiştir.⁴⁷⁸

Nizamnamenin ikinci bölümü ise vakıf ve şahıslara ait korulardan satın alınacak kerestelere dair düzenlemeleri içermektedir. Düzenlemeye göre tersane ve tophane idareleri

⁴⁷⁵ *Tersane ve Tophane İdarelerine Muktezi Kerestenin Tedarik ve İtasına Dair Nizamname*, Düstur, I. Tertip, C. II, s. 415-418.

⁴⁷⁶ Ayrıca miri ormanlarından Ebniye-i Hassa ve miri için gerekli kerestenin de bu bölümün maddeleri doğrultusunda kesilmesi ve nakledilmesi kararlaştırılmıştır. *Tersane ve Tophane İdarelerine Muktezi Kerestenin Tedarik ve İtasına Dair Nizamname*, Düstur, s. 417.

⁴⁷⁷ Ayrıca kabul olmayan ağaçların da cins, sıra numarası ve hacmi yazılacaktır.

⁴⁷⁸ *Tersane ve Tophane İdarelerine Muktezi Kerestenin Tedarik ve İtasına Dair Nizamname*, Düstur, s. 415-418.

vakıf ve şahıslara ait bulunan orman ve korulardan kendilerine lazım olan ağaçları belirleyip talep edebileceklerdi. Ancak tersane ve tophane idareleri için miri ormanlardan gerekli kereste bulunuyorsa vakıf veya şahıs malı olan keresteleri talep etmeyeceklerdir. Tersane ve tophane vakıf ve şahıslara ait korulardan isteyecekleri ağaçların yerini ve hacmini orman idaresine bildirdikten sonra kesim ve nakil işlemlerine müdahale etmeyip süreç orman idaresi tarafından yürütülecekti. Bu doğrultuda vakıf veya şahıs malı olan ormanlardan ağaç kesimi yapılacağı zaman idare ve orman memurları hazır olmaları gerekliydi. Ayrıca kesilecek ağaçlar bir vakfa bağlı ormanlardan alınacak ise o vakfın yöneticisi veya memuru bulunmalıydı. Şahsa ait bulunan korudan kesim yapılacak ise sahibi getirilerek istenilen kerestenin ormandaki değerine göre bedeli kararlaştırılıp orman idaresi ödenecekti. Eğer fiyat konusunda anlaşmazlık yaşanırsa yerel hükümet tarafından bir bilirkişi atanarak ağaçların kıymeti belirlenecekti. Bilirkişinin belirlemiş olduğu fiyat herkes tarafından kabul olunacaktı. Vakıf ve şahıs ormanlarından ağaç kesimi ve bedelinin belirlenmesi konusunda nizamnamenin birinci bölümünde yer alan zabıt ceridesi, defter tutulması, damgalama, numaralandırma vb. usuller bu bölümde de geçerli olması kararlaştırılmıştır.⁴⁷⁹ Böylelikle Orman Nizamnamesine ek olarak yapılan bu düzenleme ile tersane ve tophaneye gerekli kerestelerin temin aşamaları detaylıca izah edilerek yaşanılması muhtemel problemler engellenmeye çalışılmıştır. Tablo 6’da 1871-1908 arasında Orman Nizamnamesi’nde gerçekleşen düzenlemelere yer verilmiştir.

⁴⁷⁹ *Tersane ve Tophane İdarelerine Muktezi Kerestenin Tedarik ve İtasına Dair Nizamname*, Düstur, s. 415-418.

Tablo 6. Orman Nizamnamesi'ne Yönelik Yapılan Düzeltmeler (1871-1908)⁴⁸⁰

Madde	1870 Orman Nizamnamesi	Düzeltilmiş Hali	Düzeltilme Tarihi
5. Madde	<p>Köy halkı ev, anbar, ağıl vb. muhtaç oldukları binaları inşa ve tamir edebilir. Köylüler araba, ziraat aletleri ve ihtiyaçları mertebesinde kömür yapmak ve odun olarak kullanmak için miri ormandan ücretsiz olarak ağaç kesebilirler. Fakat ticaret için kesim yapmak isterlerse bunların “kıymet ve esmanını itaya ve tüccar gibi nizamname ahkâmına” uymaları ayrıca nakledecekleri ve satacakları odun ve kömür için miri ormandan kesilecek ağaçlar için idare tarafından belirlenecek kıymeti ödeyeceklerdir. Her köyün bulunduğu Pazar yerine köylülerin kendi araba ve hayvanlarıyla naklederek sattıkları odun ve kömür bu hükümden ayrı tutulup ayrıca bir düzenleme getirileceği belirtilmiştir.</p>	<p>Orman Nizamnamesinin 5. Maddesi Hükümünce Ahali-i Kuraya Meccanen Verilmesi Lazım Gelen Kereste ve Hatab ve Kömürün Suret-i İtası Hakkında Talimat</p>	18 Mayıs 1871
7. Madde	<p>Kışın yapraklarını döken ağaçlar yalnız 15 Ekim-15 Nisan arasına kadar yani ağaçların gövdesinden sularının çekildiği mevsimde kesilebilecektir. Fakat meşe ağaçlarının kabuklarının soyulmasına yönelik özel izinle bu tarihler dışında da işlem yapılması uygun olacaktır. Yapracağını dökmeyen ağaçların kesim işlemi her mevsimde yapılabilecektir.</p>	<p>Kışın yapraklarını döken ve çam türünden olmayan ağaçlar bölgenin durumuna göre ağaçların gövdesinden suların çekildiği mevsimde kesilecektir. Ayrıca yapraklarını dökmeyen ve çam türünden olan ağaçlardan her mevsimde kesim yapması kararlaştırılmıştır.</p>	10 Aralık 1894
33. Madde	<p>Miri ormanlardan izinsiz ağaç kesen ve ihraç edenlerden kestikleri ağacın çevresi bir ziraadan az ise her hayvan yüküne mukabil olarak dört beşlik, her demet veya adam yükü itibarıyla iki beşlik, bir ziraadan iki ziraaya kadar sekiz beşlik, iki ziraadan üç ziraya kadar ise on beşlik, üç ziraadan yukarı olduğu taktirde yirmi beşlik para cezası alınır. İzinsiz kesilen ağaç meşeyse ceza iki kat olarak tahsil edilir. Kesilmiş olan ağacın çevresi zeminden iki zira yukarısından ölçülür ve eğer ondan aşağısı kesilmiş ise kesim yerinden ölçüm yapılır.</p>	<p>Miri ormanlardan izinsiz ağaç kesen ve nakledenlerden kestikleri veya ihraç ettikleri ağacın çevresi bir ziraadan iki ziyara kadar her ağaç için sekiz beşlik, iki ziraadan üç ziraya kadar her ağaç için on beşlik, üç ziraadan yukarı olduğu taktirde ise her ağaç için yirmi beşlik para cezası alınır. Eğer kesilen veya ihraç edilen ağacın çevresi bir ziraadan az ise her hayvan yüküne mukabil olarak dört beşlik, her demet veya adam yükü itibarıyla iki beşlik para cezası alınır. Kesilen veya ihraç edilen ağaç meşe ağacı olursa yukarıda belirlenen para cezaları iki kat olarak alınır. Kesilen veya ihraç edilen ağacın çevresi zeminden iki zira yukarısından ölçülür ve eğer ondan aşağısı kesilmiş ise kesim yerinden ölçüm yapılır.</p>	19 Ekim 1905

⁴⁸⁰ *Orman Nizamnamesinin 5. Maddesi Hükümünce Ahali-i Kuraya Meccanen Verilmesi Lazım Gelen Kereste ve Hatab ve Kömürün Suret-i İtası Hakkında Talimat*, 27 Safer 1288 /18 Mayıs 1871, Düstur, I. Tertip, C. III, s. 285-287., *Orman Nizamnamesinin 7. Maddesinin Yerine Kaim Olmak Üzere Kaleme Alınan Madde-i Nizamiye*, 11 Cemaziyelahir 1312 / 10 Aralık 1894, Düstur, Tertip I, C. VI, s. 1544., *11 Şevval 1286 Tarihli Orman Nizamnamesinin 33, 36 ve 52. Mevaddı Muaddesesi*, 19 Şaban 1323 / 19 Ekim 1905, Düstur, Tertip I, C. VIII, s. 302,303.

36.Madde ⁴⁸¹	Miri ormanlarından izinsiz olarak taş, toprak, maden, taze ve kuru yaprak vb. şeyler çıkarılması yasak olup bu yasağa uymayanlardan her araba yükü için 15 beşlik, her hayvan yükü için 10 beşlik ve her adam yükü için 2 beşlik para cezası alınır. Belirtilen bu para cezalarından başka ormandan çıkarılmaya çalışan ağaç vb. diğer şeyler geri alınır ve yargılama ile yasağa aykırı hareketten dolayı zarar ve ziyan ortaya çıkar ise tanzim ettirilir. Bu suçta kullanılan bıçkı, balta, küskü vb. alet zapt edilir. Bu aletleri orman memurları zapt ederek kazada bulunan mülkiye memuruna teslim etmeleri gerekmektedir.	19 Ekim 1905
52. Madde	Haklarında hüküm olunan para cezaları ödeyemeyen ve kefil göstermeye gücü yetmeyenler verilen para cezasında kaç beşlik var ise her iki beşlik için bir gün hapis cezasına çaptırılır.	19 Ekim 1905
	Miri ormanlarından izinsiz olarak taş, toprak, maden, taze ve kuru yaprak vb. şeyler çıkarılması yasak olup bu yasağa uymayanlardan her araba yükü için 15 beşlik, her hayvan yükü için 10 beşlik ve her adam yükü için 2 beşlik para cezası alınır. Belirtilen bu para cezalarından başka kesilen ve ihraç olunan ağaç vb. diğer şeyler mevcut ise hazine adına zapt edilir. Eğer bunlar tüketilmiş ise kaimen kıymetleri ve yasağa aykırı olarak hareketten dolayı zarar ve ziyan ortaya çıkar ise mahkeme sonucu tanzim ettirilir. Bu suçta kullanılan bıçkı, balta, küskü vb. aletler orman memurları tarafından hazine namına zapt ve müsadere edilir.	
	Haklarında hüküm olunan para cezaları ödeyemeyen ve kefil göstermeye gücü yetmeyenler verilen para cezasında her iki beşliğine karşılık olarak bir gün hapis cezasına çaptırılır. Bu hapis müddeti 91 günü geçemez.	

Orman Nizamnamesi'nin yürürlüğe girmesinin ardından bazı maddelerden kaynaklı olarak birtakım suistimaller ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu doğrultuda zamanla bazı maddelere yönelik düzenlemeler yapmak kaçınılmaz olmuştur. Nizamnamenin en çok suistimale uğrayan maddelerinden birisi Tablo 6'da görüldüğü üzere 5. madde olmuştur. Bu madde ile her ne kadar cibâl-i mübâha anlayışına son verilmiş olsa da köylülere zorunlu ihtiyaçlarını karşılamak için ayrıcalıklar verilmiştir. Özellikle 5. maddenin son fıkrasında yer alan ibarede: her köyün bulunduğu pazar yerine köylülerin kendi araba ve hayvanlarıyla naklederek sattıkları odun ve kömür herhangi bir ücret alınmayacak olması çok yönlü birçok sorun ortaya çıkarmıştır. Bricogne bu madde ile ilgili olarak şu değerlendirme de bulunur:

“Türlü tezdalar ve noksanlar mezkur eserde yer bulduğu gibi halkı incitmek maksadıyla ithal olunan beşinci maddenin yazılış tarzının en tehlikeli tevil ve tefsirlere kapı açtığını kaydetmekten neşimizi menedemeyiz. Tatbikat bu tahminlerimizin doğruluğunu en anlamıyanlara bile anlatmakta gecikmedi ve Başvezir tarafından mezkur maddenin mantıki ve hazinenin menafiine daha uygun bir surette tadili için bir komisyon teşkil edildi.”⁴⁸²

Bricogne'nin yapmış olduğu bu değerlendirmeden anlaşıldığı üzere Fransız uzmanların Orman Nizamnamesi'nde yer alan bu maddeye en başından beri olumlu bakmadıkları anlaşılmaktadır. Bir örneklem olarak Bosna ormanları üzerine detaylı

⁴⁸¹ 36. Madde 35. ve 16. Maddelere atıfta bulunmaktadır.

⁴⁸² Bricogne, *Türkiyede Ormanlık Heyeti*, s. 17.

incelemelerde bulunan Gölén'nin değerlendirmeleri de uygulamanın neticeleri hakkında bilgi vermektedir:

“Her karyenin mensûb olduğu bazar yerine âhâlinin kendü araba ve hayvanlarıyla nakl ve fîrûht itdikleri hatab ve kömür bu hükümden müstesnadır ve bunlar hakkında ceryân idecek mu'âmelât-ı ta'limât mahsûsesinde beyân kılınacaktır. ifadeleri, Bosna'da vergisiz orman ticaretine ve orman talanına zemin hazırlamıştır. Gerek köylüler gerekse köyünden kestiği odunu kasaba merkezlerinde satan oduncu esnaflı yaptığı faaliyetin hukukî zeminini daima 5. maddenin son fıkrasına dayandırmıştır. Zira Bosnalı köylüler veya oduncu esnaflı yaptıkları ticareti hep kendi aralarında yaptıkları bir alışveriş olarak değerlendirmişlerdir. Oduncu esnafının kanunî boşlukları suistimali sadece Bosna Hersek'te yaşanmamış, ülkenin her tarafında benzer sıkıntılar yaşanmıştır.”⁴⁸³

Mayıs 1871'e gelindiğinde ise bu duruma çözüm getirmek amacıyla 13 maddeden oluşan “Orman Nizamnamesinin 5. Maddesi Hükümünce Ahali-i Kuraya Meccanen Verilmesi Lazım Gelen Kereste ve Hatab ve Kömürün Suret-i İtası Hakkında Talimat”⁴⁸⁴ adlı düzenleme yürürlüğe girmiştir. Düzenlemeye göre baltalı olmayan köylerde ihtiyar meclisleri her sene marttan önce köy ahalisinin zaruri ihtiyaçları için bir talep dilekçesi oluşturacaklardı. Miri ormanlarından ücretsiz olarak talep edilecek kereste, odun ve kömürün miktar ve değerini belirten bu dilekçe kaza orman memurlarına teslim edilecekti. Orman memuru dilekçenin ihtiyar meclisi tarafından mühürlenmiş olduğunu onayladıktan sonra istenilen kereste, odun ve kömürün ahalinin ihtiyacından fazla olmadığını araştırılıp sonra izin verecekti. Köy ahalisinin keseceği kerestelik ağaçlar orman memuru tarafından damgalandıktan sonra ağaç kesilecek ve kömür yakılacak bölgeler belirlenip piyade orman korucusunun kontrolü altında kesim ve nakle izin verilecekti. Orman memuru tarafından ağaç kesimine izin verilmedikçe kesim yapılamayacağı gibi kesim ve nakil için belirlenen sürenin de aşılmaması gerekmektedir. Bu sürenin mümkün olduğu kadar köy ahalisinin uygun vakitlerine göre düzenleneceği de ayrıca belirtilmiştir. Ağaç kesimine dair yapılacak her türlü işlemler köyün ihtiyar meclisi tarafından belirlenecek ve dilekçede isimleri belirtilen kişiler sorumlu tutularak köye ait olan ağaçların kesildiği ve teslim olduğunu belirten dilekçenin yanında bulunan makbuz senedi bu kişiler tarafından mühürlenecekti. Belirtilen işlemler yapıldıktan sonra ilmühaber süvari korucusu tarafından müfettiş-i saniye verilecekti. Müfettiş-i sani de yapılan bu işlemleri defterine kaydederek sene sonunda

⁴⁸³ Gölén, “Tanzimat Döneminde Osmanlı Devleti'nin Bosna Hersek Ormanlarını Korumaya Yönelik Çabaları”, s. 568.

⁴⁸⁴ Orman Nizamnamesinin 5. Maddesi Hükümünce Ahali-i Kuraya Meccanen Verilmesi Lazım Gelen Kereste ve Hatab ve Kömürün Suret-i İtası Hakkında Talimat, 27 Safer 1288 /18 Mayıs 1871, Düstur, I. Tertip, C. III, s. 285.

merkezi idareye bilgi vermek amacıyla vilayet ser-müfettişine teslim edecekti. Bu duruma tek istisna olarak ise yangın, deprem, su taşkını gibi afet meydana geldiğinde kereste ve odun tedarikine ihtiyaç olduğunda yukarıda belirtilen işlemlere bakılmaması kararlaştırılmış olup yine de talimatta yer alan usul dairesinde olarak orman memuru tarafından hızlı bir şekilde kereste ve odun tedarikine başlanılacağı belirtilmiştir.⁴⁸⁵

Düzenlemede köy ahalisinin zorunlu ihtiyaçları doğrultusunda kereste, odun ve kömür kesim, imal ve nakli hakkında belirlenecek şartlara uyması gerektiği aksi taktirde nizamname hükümlerine göre cezalandırılacağı ifade edilmiştir. Yine miriye ait ormanlar dâhilinde (veya bir iki saat mesafedeki bölgelerde) kendilerine mahsus kuru ve baltalığı olmayan için de bir yol bulunmuştur. Buna göre kadimden beri yalnız odun ve kömür kesimi, imali ve nakliyle geçinen köy ahalisi korucuların belirtmiş olduğu fenni kurallara uyarak kendi araba ve hayvanlarıyla köylerine bağlı pazar yerinde yapacakları nakil ve satışlarda da nizamname hükümleri geçerli olacaktı. Bu düzenleme şehir ve iskelelerde tüccara satmak üzere nakledilen ayrıca bıçkı ve hızarhanelerde kereste imal olunmak üzere kesilen ağaçları kapsamamaktaydı. Çünkü bu tür uygulamalarda Orman Nizamnamesi gereğince müzayede yapılması gerekli olup eğer bu durum mümkün değil ise ağaçların cins, büyüklük, nakil olunacak bölgenin mesafesine ve rayiç fiyatına göre değer belirlenerek mahalli hükümet ve idare merkezlerinin görüşleriyle kontrat ile talibine satılması gerekliliği kararlaştırılmıştı.⁴⁸⁶

Düzenleyeme rağmen tüccarlar köylüler üzerinden ormanlarda büyük kesimler yapmaya devam etmiştir. Bu sebeple Şura-yı Devlet Tanzimat Dairesi'nde yapılan görüşmelerde ahalinin zorunlu ihtiyaçlarını dışında ormanlarda yapılacak olan kesimlerden vergi alınması yönünde düşünceler ortaya çıkmıştır. Ahalinin ticaret doğrultusunda yapacağı faaliyetlerde 100 kıyye odundan 20 ve 100 kıyye kömürden ise 40 para vergi alınarak yıllık 25.000 keseye yakın gelir elde edilebileceği hesaplanmıştır. Ancak alınacak söz konusu vergilerin uzaklık yakınlık ölçüsüne göre hesap edileceği doğru bulunmakla birlikte bu vergilerin sadece mahreç⁴⁸⁷ iskelelerine götürüldüğü zaman alınması doğru olacağı zira

⁴⁸⁵ *Orman Nizamnamesinin 5. Maddesi Hükmünce Ahali-i Kuraya Meccanen Verilmesi Lazım Gelen Kereste ve Hatab ve Kömürün Suret-i İtası Hakkında Talimat*, s. 285-287.

⁴⁸⁶ *Orman Nizamnamesinin 5. Maddesi Hükmünce Ahali-i Kuraya Meccanen Verilmesi Lazım Gelen Kereste ve Hatab ve Kömürün Suret-i İtası Hakkında Talimat*, s. 285-287.

⁴⁸⁷ 1857 yılında "Mahreç Nizamnamesi" adıyla yayınlanan bir nizamname ile gümrük resminin malın çıktığı yerde alınması prensibi getirildi.

belediyenin de benzer bir vergi aldığı vurgulanmıştır. Bu düzenlemenin iyi bir şekilde yürütülmesi için de orman memurlarının sayısının artırılması kararlaştırılmıştır.⁴⁸⁸

Orman Nizamnamesine yönelik bir diğer düzenlemede 7. Maddeye yöneliktir. Kışın yapraklarını döken ağaçların yalnız 15 Ekim-15 Nisan arasına kadar yani ağaçların sularının çekildiği mevsimde kesilebileceği ifadesinden kaynaklanan sorundan dolayıdır. Sadece bu tarihler arasında kesim yapılması her vilayetin iklim ve havasına uymadığından bu maddede düzeltme yapılma gereği duyulmuştur. Bunun içinde her vilayetin iklimini, mevkisini, suların yükselme ve alçalma zamanlarını belirten bir tablonun hazırlanması istenmiştir.⁴⁸⁹

Tablo 7. Orman Nizamnamesinin 7. Maddesinin Düzeltilmesi Sonrası Ağaç Kesim Tarihleri⁴⁹⁰

Vilayet	Liva	Kaza	Çam Cinsinden Olmayıp Reçinesiz Ağaçların İklim ve Mevki İtibariyle Kesilme Zamanları
Aydın	Saruhan	-	15 Ekim'den Mart'a kadar
Aydın	Denizli	-	15 Ekim'den Nisan'a kadar
Aydın	Menteşe	Mekri	15 Ağustos'tan 15 Mart'a kadar
Aydın	Menteşe	Marmaris	Ekim'den Nisan' kadar
Aydın	Menteşe	Milas	Eylül'den Şubat'a kadar
Aydın	Menteşe	Muğla	Eylül'den Mart'a kadar
Aydın	Menteşe	Köyceğiz	Eylül'den Nisan'a kadar
	Vilayet Dahilindeki Ormanlar Meşe, Kayın, Gürgen Ağaçları Olmayıp Elma, Armut vb. Ağaçlar Bulunmaktadır.		
Adana			Kasım'dan Nisan'a kadar
Ankara	Ovalardaki Ormanlarda		Ekim'den Nisan' kadar
Ankara	Yüksek Dağlardaki Ormanlarda		Ekim ve Kasım 15'inden 15 Mayıs'a kadar
Erzurum	Erzurum	-	Eylül'den 15 Nisan'a kadar
Erzincan		-	Ekim'den 15 Nisan'a kadar
İşkodra	Sahil Ormanlarında		Kasım'dan Nisan sonuna kadar
Edirne	Gümülcine	-	15 Eylül'den Mayıs'a kadar
Edirne	Diğer Livalarda		15 Ekim'den 15 Nisan'a kadar
Halep	İskenderun Kazasında Yüksek Dağlarda		Ekim'den Nisan' kadar
Hüdavendigar	Vilayet Dahilindeki Ormanlarda		15 Eylül'den 15 Şubat'a kadar
Hüdavendigar	Bölgenin Yüksekliğine Göre		Kasım'dan Mayıs'a kadar
Sivas	Sivas ve Karahisar Sancakları		Ekim'den Mayıs'a kadar
Sivas	Tokat ve Amasya Sancakları		Kasım'dan Nisan'a kadar
Selanik	Vilayet Dahilindeki Ormanlarda		15 Ekim'den Nisan sonuna kadar
Suriye	-	-	15 Ekim'den Nisan sonuna kadar
Trabzon	Sahil Ormanlarında		15 Ekim'den Mart'a kadar
Trabzon	Yüksek Dağlardaki Ormanlarda		15 Eylül'den 10 Nisan'a kadar
Konya	Teke Sancağı	-	Kasım'dan Mart'a kadar
Konya	Burdur	-	Ekim ve Kasım'dan Mart ve Nisan'ın 15'ine kadar
Konya	Isparta	-	Ekim'den Mayıs'a kadar
Konya	Konya	-	Kasım'dan Mart'a kadar
Kosova	Üsküp	-	Kasım'dan Mart'a kadar
Kosova	Prishtine, Prizren, İpek		15 Ekim'den 15 Mart'a kadar
Kosova	Yeni Pazar, Taşlıca		15 Ağustos'tan 15 Nisan'a kadar

⁴⁸⁸ BOA., İ.MMS. 48/2056.

⁴⁸⁹ BOA., ŞD. 518/12.

⁴⁹⁰ BOA., ŞD. 518/12.

Manastır Kastamonu Müstakil Sancaklar	Vilayet Dahilindeki Ormanlarda - - Ormanların Bulunduğu Yüksekliğine	Aralık'tan Mayıs'a kadar - -
İzmid Sancağı	Göre	Eylül ve Kasım'dan Nisan ve Mayıs'a kadar
Biga Sancağı	Biga ve Karesi Sancaklarında	Ekim'den Nisan'a kadar
Çatalca Sancağı	Istranca ve Çatalca	Kasım'dan Nisan'a kadar
Çatalca Sancağı	Düzdağ Taraflarında	Ekim'den Nisan'a kadar

Tablo 7'deki düzenleme Ziraat Heyet-i Fenniye Reisi, Maden Heyet-i Fenniye Reisi, Orman Heyet-i Fenniye Reisi ve Orman ve Ma'âdin ve Ziraat Nâzırı Muavini'nin huzurunda incelenerek kabul edilmiş olup bu doğrultuda her bölgenin iklim ve mevkiine göre düzeltilme yapılması kararlaştırılmıştır. Ayrıca yapraklarını dökmeyen ağaçların yanı sıra çam türünden olan ağaçlardan da her mevsimde kesim yapılmasına izin verilmiştir. Aralık 1894'te bu doğrultuda kanun düzenlemesi yürürlüğe girmiştir.⁴⁹¹

Orman Nizamnamesi'nde cezalandırma usullerinde birtakım problemler yaşanması nedeniyle nizamnamenin 33. 36. ve 52. maddelerinde düzenlemeler yapılmıştır.⁴⁹² Nizamnamenin 33. Maddesine bakılacak olursa bu maddenin düzenlenme gerekçesi nizamnamenin Fransızcasından Türkçeye⁴⁹³ aktarılırken yapılan bir yanlışlıktan kaynaklanmasındandır. Nizamnamenin çevirisinden kaynaklanan hata nedeniyle işlenen suça göre çok ağır cezalar ortaya çıktığından mahkemeler de bu konuda çaresiz kalmıştır. Bu doğrultuda yapılan düzenleme ile çeviri yanlışlığı ortadan kaldırılmıştır.⁴⁹⁴

Orman Nizamnamesi'nin 36. Maddesi düzenlenerek orman suçlarına yönelik olarak birtakım düzeltmeler meydana getirilmiştir. Madde de yer alan ormanlardan izinsiz olarak çıkarılan her türlü yer altı ve yer üstü kaynaklarındaki para cezalarına yönelik herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Orman Nizamnamesi'nde suç sırasında el konulan aletleri orman memurları zapt ederek mülkiye memurlarına teslim etmesi uygun görülmüştür. Ancak

⁴⁹¹ BOA., ŞD. 518/12. BOA., BEO. 683/51204. BOA., İ.KAN. 1/38. BOA., BEO. 533/39971. BOA., ŞD. 50/31. *Orman Nizamnamesinin 7. Maddesinin Yerine Kaim Olmak Üzere Kaleme Alınan Madde-i Nizamiye*, Düstur, s. 1544.

⁴⁹² BOA., BEO. 2347/175987.

⁴⁹³ Türkçe: "Miri ormanlardan bila-ruhsat ağaç kat' ve ihraç edenlerden kat' ettikleri ağacın devresi bir zira 'dan akall ise beher dabbe yüküne mukabil dört beşlik ve beher demet veyahud adam yükü itibariyle iki beşlik ve bir zira 'dan iki zira'a kadar olduğu halde sekiz beşlik ve iki zira 'dan üç zira'a kadar ise on beşlik ve üç zira 'dan yukarı olduğu takdirde yirmi beşlik ceza-yı nakdi alınır" şeklindedir. Fransızca: karşın bu nizamnamenin Fransızca kısmında ise "miri ormanlardan bila-ruhsat ağaç kat' ve ihraç edenlerden kat' ettikleri ağaçların devresi bir ziraadan iki zira kadar olanlarının beheri için sekiz beşlik ve iki ziradan üç ziraa kadar olanlarının beheri için on beşlik ve üç ziraadan yukarı bulunanlarının beheri için yirmi beşlik ceza-i nakdi ahz olunacağı ve kesilen ağacın devresi bir ziraadan akall ise beher debbe yüküne mukabil dört beşlik ve beher demet yahut adam yükü için iki beşlik ceza-i nakdi istifa kılınacağı" yazılıdır. BOA., İ.KAN. 4/7.

⁴⁹⁴ BOA., İ.KAN. 4/7.

yapılan düzenleme ile her türlü suç aletine orman memurları tarafından el konularak hazine adına zapt ve müsadere edilmesi yönünde düzeltme yapılmıştır. Ayrıca izinsiz kesilen ve ihraç edilen ağaçlar tüketilmiş ise bunların bedelinin tanzim ettirilmesinde de kullanılacak usul olarak “kaimen kıymetleri”⁴⁹⁵ alınması da düzenlemeye eklenmiştir. Böylelikle bu düzenleme ile ağaçlar tüketilse bile dikili şekilde kıymetleri alınması uygulaması getirilerek cezanın daha caydırıcı olması yönünde adım atılmıştır.⁴⁹⁶

Orman Nizamnamesi’nin son maddesi olan 52. madde haklarında hüküm olunan para cezaları ödeyemeyen ve kefil göstermeye gücü yetmeyenleri ilgilendirmekteydi Buna göre verilen para cezasında kaç beşlik var ise her iki beşlik için bir gün hapis cezasına çaptırılır ifadesi yer almıştır. Ancak bu maddede cezalandırma süresinin üst sınırının belirtilmemesi nedeniyle hapis süreleri verilen para cezası doğrultusunda oldukça fazla olmaktadır. Kastamonu’da miri ormanlarından izinsiz olarak ağaç kesen Hasan oğlu Hasan’a 2.400 beşlik para cezası kesilmiştir. Suçlunun bu parayı ödememesi üzerine her iki beşlik için bir gün hapis cezasına aldığından 3 yıl 105 gün hapis cezasına çaptırılmıştır. Ağustos 1903 yılına gelindiğinde 1,5 yıldan beri hapiste yatmakta olduğu belirtilmiş olup henüz 2 yıla yakın cezası bulunduğu ifade edilmiştir. Hasan’ın hapiste yattığı süre ve ailesinin zor durumda bulunması göz önüne alınarak affedilmesine karar verilmiştir.⁴⁹⁷ Menteşe’de de aynı maddeden kaynaklı benzer bir durum yaşanmıştır. Hacı Halil oğlu Halil’in tarlasında yakmış olduğu ateşin miri ormana sirayet etmesiyle yangın çıkmıştır. Halil’e 7600 beşlik ve 15.250 kuruş tazminat cezası verilmiştir. Halil’in para cezasını ödemeye gücü yetmediğinden dolayı 10 yıldan fazla hapis cezası yatması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Yapılan değerlendirmelerde bu ve benzeri olayların artması nedeniyle 52. maddenin acilen düzeltilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır.⁴⁹⁸ Bu doğrultuda yapılacak düzenlemenin öncelikle azami 3 yıl olarak kabul edilmesi düşünülmüşse de “İlamat-ı Hukukiyyenin Suret-i Tatbikatına” dair olan kanun gereği olarak azami 91 gün hapis cezası olması kararlaştırılmıştır.⁴⁹⁹ Nizamnamenin cezalandırma usulleri için yapılan bu üç madde 19

⁴⁹⁵ Ağaçların buldukları yerde durmak üzere olan kıymetlerine denilir. Hüseyin Remzi, *Lugat-ı Remzi*, s. 93.

⁴⁹⁶ BOA., İ.KAN. 4/7. BOA., MV. 110/43., *11 Şevval 1286 Tarihli Orman Nizamnamesinin 33, 36 ve 52. Mevaddı Muaddesi*, s. 302,303.

⁴⁹⁷ Hasan Efendi bürokratik işlemlerin uzunluğu nedeniyle 2 yıl 47 gün hapiste yattıktan sonra 22 Haziran 1904’te tahliye olmuştur. BOA., ŞD. 2733/27. BOA., İ.AZN. 5/65.

⁴⁹⁸ BOA., İ.OM. 10/24.

⁴⁹⁹ BOA., İ.KAN. 4/7.

Ekim 1905'te kanunlaşarak yürürlüğe girmiştir.⁵⁰⁰ Böylelikle Nizamnamenden kaynaklanan hukuki boşluklar düzeltilerek daha rasyonel adımlar atılmıştır.

Hazırlanan yeni hukuki metinler çerçevesinde ormanlardan gelir elde etmek amacıyla vergi düzenlemesi yapılışı gerekliliği de ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda 1876'da çeşitli görüşler ve düşünceler yeni bir takım vergi düzenlemelerini getirmiştir. Ormanlardan çıkarılan kereste, odun ve kömürlerden alınacak vergilerle ilgili bir düzenleme hazırlanmıştır. Bu düzenlemeye göre ormanlardan çıkarılan kereste, odun ve kömürden alınan vergi başlıca iki tür vergi alınmaktadır. Birincisi miri veya tahsisat-ı kabilinden olan vakıf ormanlarından çıkarılan kereste, odun ve kömürden alınan orman hakkıdır. İkincisi ise şahıs korularıyla köy baltalıklarından kesilen ve ihraç edilen her tür keresteden alınan öşür ile odun ve kömürden alınan pul resmidir. Miri veya tahsisat-ı kabilinden olan evkaf ormanlarından çıkarılan kereste, odun ve kömürden alınan orman hakkı da iki çeşit olup ilki Orman Nizamnamesi'nin 6. ve 12. maddelerinde yer aldığı üzere damgalanmış miktar veya ihale edilmesi uygun görülen sahalardan satılan ağaçlardan alınacak bedeldir.⁵⁰¹ Diğerisi ise ormanlara komşu bulunan köy ahalisine ticaret için kesim izini verilen ağaçlardan imal edilen her tür keresteden nakdi kıymetleri üzerinden alınacak orman hakkıdır. Ormanlara komşu bulunan köy ahalsininin kendi evleriyle, ambar, ağıl vb. zorunlu ihtiyaçları için miri ormanlarından veya tahsisat-ı kabilinden bulunan evkaf korularından temin edecekleri kereste, odun ve kömürden alınması kararlaştırılan vergiden istisnadır. Şehir ve kasaba ahalsininin de zorunlu ihtiyaçları için ağaç kesmeleri ve bu doğrultuda kendi araba ve hayvanlarıyla naklederek pazar yerlerinde sattıkları ziraat aletleri, odun ve kömürden vergi alınmayacaktır. Ancak fabrika, taş ocağı vb. ticaret sahiplerine ve başka bölgelere ulaşmak üzere deniz ve nehir iskeleleriyle demiryolu bölgelerinde satacakları kereste, odun ve kömürden orman hakkı ve pul resmi alınacaktır. Şahıs korularından ve köy baltalıklarından kesilen ve ihraç edilen kereste, odun ve kömürden alınan resim de iki türdür. Birincisi her cins kerestenin nakdi kıymetinden öşür olarak %10 ve pul vergisi olarak ise odunun kıyyesinden 20 kömürün ise 40 para vergi alınır.⁵⁰² Orman vergisi alınmış olan kereste, odun ve kömürlerin tezkereleri ulaşım yerlerinde orman memurları varsa onlara yoksa rüsumat

⁵⁰⁰ Cebel-i Lübnan ve Sisam hariç tüm vilayet ve müstakil livalara tebliğ edilmiştir. BOA., DH. MKT. 1037/27. BOA., BEO. 2692/201877. *11 Şevval 1286 Tarihli Orman Nizamnamesinin 33, 36 ve 52. Mevaddı Muaddelesi*, s. 302,303.

⁵⁰¹ Orman Nizamnamesinin 6. ve 12. Maddelerine atıf yapılmaktadır.

⁵⁰² Bu verginin alınmasında iki tür tezkere ile 10, 20 ve 40 paralık ufak pul yapıştırılması mümkün olmayan sal, gemi ve tren vagonlarıyla bunlara benzer bulunan şeylerde kullanılmak için 10, 50, 100, 500 ve 1.000 kuruş kıymetinde pullar kullanılır.

memurlarına eğer o da yoksa yerel hükümet ve zabıtası tarafından incelenmelidir. Daha sonra tezkerede yazılı olan cins ve miktara uygun olduğu takdirde mühürlenerek kayıt altına alınacaktır. Tezkeresiz olan veya cins ve miktarı doğru olmayan kereste, odun ve kömürleri görevli memurlar alıkoyacaklardır. Daha sonra ise mensup olduğu liva mutasarrıflığı ile orman müfettişine bildireceklerdir. Vesika ve tezkeresi olmayan kereste, odun ve kömürlerden iki kat vergi alınmalıdır. Belirtilen memurlardan başka bu tarzda gerçekleşen kereste, odun ve kömür kaçakçılığını ihbar edenlere alınan iki kat verginin 1/5'i verilecektir.⁵⁰³ Tablo 8'de orman hakkı tarife bedellerine yer verilmiştir.

Tablo 8. Orman Hakkı Tarifesi

Nehir, Deniz ve Demiryolu Hariç Saatlik Mesafe⁵⁰⁴	Kereste (100 kuruş)	Odun ve Kömür (100 kuruş)
1-5	25	12
5-10	20	8
10-15	15	6
15-20	12	4
20'den fazla	10	2

Kayıt altına alınacak tezkereler üç ayda bir hükümet ve zabıta tarafından vilayet merkezine, rüsumat memurları tarafından rüsumat nezaretine ayrıca orman memurları tarafından da orman müfettişlerine gönderilecektir. Vilayet müfettişi maiyetinde bulunan müfettiş ve memurdan tezkereler alınarak varidat defteriyle birlikte her sene marttan önce İdare-i Umumi'ye gönderilecektir. Merkezi vilayet ile rüsumat nezaretlerinde biriken tezkereler de her sene marttan önce hazineye gönderilecektir.⁵⁰⁵

Orman Nizamnamesi'nde vakıf ormanlarına sadece 2 maddelik bölüm ayrılmış olup Arazi Kanunnamesine atıf yapılarak üzerinde detaylıca durulmamıştır. Bu nedenle vakıf ormanlarını da miri hükümlere tabi tutmak en makul yol olarak görülmüştür. 1876 yılında çıkartılan “*Evkaf Ormanlarının Suret-i İdaresine Dair Kararname*” ile mazbut vakıflar Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne bağlanmış olup bu doğrultuda vergi düzenlemesi yapılmıştır.

⁵⁰³ *Alelumum Ormanlardan Çıkarılan Kereste, Hatab ve Kömürlerden Ahz ve İstifa Kılınacak Rüsumat ile Mukabilinde Sarf Edilecek Tezakir ve Pulların Enva'na ve Rüsumatın İstihsal ve Tezakirin İstimatine ve Tedkik ve Kontrollerine Dair Talimattır*, 7 Nisan 1292 / 19 Nisan 1876, Düstur, Tertip I, C. III, s. 291-296.

⁵⁰⁴ Orman hakkı tarifesine göre 3,5 km 1 saat olarak hesaplanmıştır.

⁵⁰⁵ *Alelumum Ormanlardan Çıkarılan Kereste, Hatab ve Kömürlerden Ahz ve İstifa Kılınacak Rüsumat ile Mukabilinde Sarf Edilecek Tezakir ve Pulların Enva'na ve Rüsumatın İstihsal ve Tezakirin İstimatine ve Tedkik ve Kontrollerine Dair Talimattır*, s. 295.

Bir vakfa bağılı olup da icareteyn⁵⁰⁶ birinin tasarrufunu altında bulunan ormanlardan çıkarılan kereste ve çeşitli orman ürünlerinden hususi ormanlar gibi öşür vergisi odun ve kömürden ise pul vergisi alınacaktı. Bu vergilerden başka orman idaresi tarafından orman hakkı vb. gibi vergiler alınmayacaktı. Mazbut ve mülhak vakıf ormanları ürünlerinden miri ormanlarından alınan orman hakkı ve pul vergisi alınacaktı. İskeleye 1 saatten 5 saate kadar mesafede bulunan bir ormandan çıkarılmış olan 100 kuruş kıymetinde bir ağaçtan 25 kuruş alınacaktı. Böylelikle bu ormanlardan alınacak pul vergisi hazineye gelir kaydedilmesi kararlaştırılmıştır.⁵⁰⁷

1867’de bir Orman İdaresi kurulmuş ve akabinde Orman Nizamnamesi yürürlüğe girmiştir. Ancak henüz tam anlamıyla bütün ormanlar kontrole alınmamış olmasından dolayı ve ayrıca Orman Nizamnamesi’nin her bölgede tam olarak teşkilatlanamaması nedeniyle “*Ormanları Taht-ı İdare ve İnzibata Alınmayan Vilayata Mahsus Talimatdır*”⁵⁰⁸ adlı 10 maddelik bir düzenleme yürürlüğe girmiştir. Bu düzenlemeyle henüz bir idare altına alınmamış olan ormanlarda da belirli uygulamaların yapılması kararlaştırılmıştır. Aslında bu düzenleme ile Orman Nizamnamesi’nin içeriğindeki maddelere yönelik birtakım açıklamalar getirilmiştir. Talimatta ilk olarak Orman Nizamnamesi’nin 5. maddesi yer almakta olup ek olarak odun ve kömür yapmak için öncelikli olarak yere devrilmiş, kocamış ve çürümeye yüz tutmuş ağaçlardan faydalanılması eğer bunlar bulunmaz ise sağlam ağaçların kesilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Orman Nizamnamesi’nin 7. maddesine atıf yaptıktan sonra hasta ağaçların kereste, tahta, travers yapımı ve ormanları temizlemek amacıyla her vakitte kesilebileceği belirtilmiştir. Ayrıca 7. madde doğrultusunda yapılacak kesimlere de birtakım izahatlar getirilmiştir. Buna göre sürgünden büyüyecek ormanlara gelince ormanlardan 15 yaşından aşağı bulunan ağaçların kesilmemesi⁵⁰⁹ ve 15 yaşını geçmiş olan ağaçlar kesilecek ise bu ağaçların aralarında eşit mesafede olarak her dönümde

⁵⁰⁶ “Sözlükte “çifte kiralama veya iki kira bedeli” anlamına gelen icâreteyn vakıf hukukunda, vakıf olan bir akarın gerçek kıymetine yakın veya eşit peşin kira bedeli (icâre-i muaccele) ve buna ilâve olarak her ay yahut yıl sonunda ödenecek veresiye kira bedeli (icâre-i müeccele) karşılığında kiraya verilmesi muamelesine denir.” Ahmet Akgündüz, “İcâreteyn”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 21, İstanbul, 2000, s. 389.

⁵⁰⁷ *Evkaf Ormanlarının Suret-i İdaresine Dair Kararname*, 14 Şevval 1293 / 2 Kasım 1876, Düstur, Tertip I, C. IV, s. 417.

⁵⁰⁸ Düzenlemede Orman Nizamnamesinin 5., 7., 8., 9., 10., 11., 13., 14., 16., 27., 28., 29., 33., 34., 36., 39., 40., 41., 42., 43., 47. ve 52. Maddelerine atıf yapılmaktadır. *Ormanları Taht-ı İdare ve İnzibata Alınmayan Vilayata Mahsus Talimatdır*, 17 Şevval 1292 / 16 Kasım 1875, Düstur, I. Tertip, C. III, s. 281-284.

⁵⁰⁹ Orman Nizamnamesinin hayvan otlatma usulüne (13. ve 14. Maddeler) yönelik olarak ise yapılan açıklamada: Kış mevsiminde yaprağını döken ağaç bulunan ormanlarda hayvanların otlatılması uygun ise de bu ağaçların 15 yaşını geçmiş bulunması lazım gelip bundan aşağı bulunan genç ve taze yetişen ormanlarda hayvan otlatılmasına izin verilmemesinin gerekli olduğu belirtilmiştir. *Ormanları Taht-ı İdare ve İnzibata Alınmayan Vilayata Mahsus Talimatdır*, s. 283.

8-10 kadar gayet sağlam meşe ağaçları kalmak üzere kesim yapılmasının uygun olacağı ifade edilmiştir. Talimatta Orman Nizamnamesi'nin cezalandırma hususlarına da ayrıca vurgu yapılmıştır. Son olarak ise miri ormanlardan kesilen ağaçlardan alınacak vergiye gelince köy ahalisinin serbestçe keserek satmak için şehir, kasaba ve pazar yerlerine nakledecekleri küçük kerestelerden öşür alınması gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu yolda kesecekleri küçük keresteler ticaret amacıyla başka bir bölgeye satılmaya mahsus ise öncelikle mukavele altına alınması daha sonrasında kesim ve nakline müsaade olunmasına dikkat edilmesi gerektiği belirtilmiştir.⁵¹⁰

Devlet nizamnameden kaynaklı olarak yaşanan suistimallerin önüne geçmek adına sürekli yeni adımlar atarak aksaklıkları gidermeye çalışmıştır. Bu noktada köylülerin ihtiyaçları daima gözetilirken bir yandan da devletin menfaatine yönelik ve suistimalleri engellemek için ardı ardına düzenlemeler yürürlüğe girmiştir. Yaşanan en büyük sorunlardan birisi de ormanlık bölgeler üzerinde kişilerin hak iddialarından kaynaklanan problemlerdir. Bu nedenle hazırlanan bir düzenleme ile ormanlarda hak iddia eden kişilerin ellerinde bulunan evraklarını incelemek üzere komisyonlar oluşturulması kararlaştırılmıştır. Buna göre vali ve mutasarrıfların gözetiminde orman müfettişlerinin başkanlığı altında olarak vakıf muhasebecileri, defter-i hakani memurları ve bilirkişiden oluşan komisyonlar oluşturulması en doğru yol olarak görülmüştür. Böylelikle bu komisyonlar hak iddia edilen ormanlara dair senetleri incelenecek ve kayıt altına alacaklardı. Bu senetler arasında Orman Nizamnamesi'nin hazırlanmasından önce olmak üzere orman ve kuru olarak verilmiş dönüm ve sınırları senette gösterilen ve uygun bulunmuş olan senetlerin geçerli kabul edilmesi kararlaştırılmıştır. Bunlar dışında dönüm ve sınırları farklı gösterilen senetlere ait ormanlar orman müfettişleri tarafından incelenerek muhafaza altına alınarak yeni senet verilmemesi uygun bulunmuştur. Orman Nizamnamesi'nden sonra orman ve kuru adına verilmiş dönüm ve sınırları uygun bulunmuş olan senetlerin ise komisyonca onaylanmadan önce bu işlemlerin nasıl yapıldığı, hangi memur tarafından yürütüldüğü ve diğer bilgiler detaylıca incelenerek defter düzenlenip Orman İdaresi'ne gönderilmesi gerektiği de ayrıca ifade edilmiştir. Ayrıca baltalıklar da Orman Nizamnamesi'nin 21. maddesi gereğince kadimden beri köy veya kasabaya tahsis edilmiş kuru ve ormanlar olup bağlı olduğu köy veya kasaba ahalisinin ev, alet vb. ihtiyaçları için yararlanmanın yeterli miktarda olması gerektiği belirtilmiştir. Çünkü bir köy veya kasaba ahalisinin diğerleriyle olan sınır kavgalarından

⁵¹⁰ *Ormanları Taht-ı İdare ve İnzibata Alınmayan Vilayata Mahsus Talimatdır*, s. 281-284.

dolayı yerel idarelerden aldıkları senet vb. evraklarla ihtiyacından fazla olan ormanlara yönelik hak iddialarının geçerli olmayacağı kararlaştırılmıştır. Bu doğrultuda yapılan düzenleme Orman Nizamnamesi'nin 11. ve 23. maddesinin bu esaslara dayandığını belirterek her köy ve kasaba ahalisinin gereğinden fazla olan ve kimsenin geçerli senet ile elinde bulunmayan orman ve baltalıkların cibâl-i mübâha'dan sayılacağını bu nedenle idare altına alınacağını ifade etmiştir.⁵¹¹

Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti de bu konuda köylülere senet verilmesinin kesinlikle yasaklanmasının üzerinde önemle durmuştur. Meclis-i Vükela'da yapılan görüşmelerde cibâl-i mübâhadan olan ormanların devlete ait bulunduğundan “her ne nam ile olursa olsun kimseye” senet verilmemesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca kadimden beri bir köy ve kasabaya terkedilmiş olup da ahalinin ihtiyacından fazlasının kullanımı için de kişilere senet verilmesinin kanuna aykırı olduğu vurgulanmıştır. Kişilere ait ormanlara yönelik tasarruf hakkı söz konusu olduğunda ise Arazi Kanunu hükmünce bu ormanlara senet verilmesinin engellenmesinin uygun olmayacağı belirtilmiştir. Köy ve kasaba ahalisinin kullanım fazlası olan ormanlık bölgelerinden cibâl-i mübâhadan sayılarak derhal koruma altına alınması kararlaştırılmıştır. Bu noktada ahali tarafından birçok şikâyet geldiğinden her türlü yolsuzluğun önüne geçilmesi, ormanların korunması için gerekli önlemlerin alınması ve haritalarının çıkarılması kaçınılmaz sayılmıştır. Bunun içinde Orman Nizamnamesi ve Arazi Kanunnamesi başta olmak üzere bu yolda hazırlanmış kanunlara uyulmasının ne kadar önemli olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca ormanlar içerisinde köy oluşturulmasına müsaade gösterilmemesi gerektiği belirtilmiştir. Bu hususta gerekli önlemlerin alınması adına Vilayetlere, Müstakil Mutasarrıflıklara, Defteri Hakani Nezaretine, Dahiliye Nezaretine, Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâretine ve Bab-ı Âli'ye bildirimde bulunulmuştur.⁵¹² Merkezden ara ara vilayetlere gönderilen emirlerde bazı bölgelerde “ormanların şuna buna tarla namıyla” verilmekte olduğunun haber alındığı ifade edilerek taşra defter-i hakani ve tapu memurlarının bu gibi yolsuzlukları görmezden geldiği tespit edilmiştir. Böylelikle yavaş yavaş ormanlar zapt edilmekte olup hazinenin zarara uğratılmasına sebep olduğu bu nedenle de önlemlerin daha da sıkılaştırılması gerektiği ifade edilmiştir.⁵¹³

⁵¹¹ *Ormanların İddia-i Tasarrufunda Bulunan Eşhasın Hamil Oldukları Senedatı Muayene ve Tedkik Etmek Üzere Bazı Vilayat ve Evliyeden Bu Defa Teşekkül Etmiş Olan Komisyonların Muamelat-ı Lazimesi Hakkında Kaleme Alınan Talimattır*, 23 Muharrem 1293 / 19 Şubat 1876, Düstur, I. Tertip, C. III, s. 300,301.

⁵¹² BOA., DH.MKT. 1521/78. BOA., DH.MKT. 2063/111. BOA., BEO. 294/21985. BOA., DH. MKT. 158/34.

⁵¹³ BOA., DH.MKT. 2235/152.

Önemli bir ormanlık bölge olan Kastamonu’da tapu memurlarına ne kadar şiddetli emirler verildiyse de yine bir takım büyük ormanlık bölgeler için cüzi bedellerle senet verildiği bildirilmiştir. Kastamonu’ya bağlı Araç kazasında 4.000 dönümlük bir çam ormanının 150 kuruş karşılığında Mutıyab oğlu Hüseyin’e tarla tapusu olarak verildiği haber alınmıştır. Bu doğrultuda yapılan değerlendirmelerde tapu memurlarının bu türlü senetler vermekten çekinmediği ve bunun için de Orman Nizamnamesi’ne ek olmak üzere bir layiha düzenlemesi yapılması gerekliliği ifade edilmiştir. Ancak Şura-yı Devlet Tanzimat Dairesi’nin bu konuda görüşü ise Hüseyin’in elindeki senedin geri alınması olup ayrıca ek bir layiha düzenlemesine ihtiyaç olmadığıdır. Çünkü mevcut durumdaki kanunların yeterli olduğu sadece bu kanunlara tam anlamıyla uyulmasına dikkat edilmesi gerektiği belirtilmiştir.⁵¹⁴

Miri ormanlarından kereste, odun, kömür vb. ürünleri imal ve ihraç etmek isteyenler için belirli bir düzenleme bulunmaması birçok sorunlar çıkarmıştır. Bu doğrultuda verilen dilekçelerin değerlendirmeleri için taşra idare meclislerinin haftada bir iki defa toplanmaları ve çeşitli meşguliyetleri işlerin aksamasına sebep olmuştur. Ayrıca müzayedesini sona ermiş olan ürünlerin ihalesi de kazalardan livalara, livalardan vilayetlere, vilayetlerden nezarete yazılarak tam bir bürokrasi ağının yaşandığı vurgulanmıştır. Orman ürünlerine yönelik olarak hızlı bir şekilde müzayede ve ihaleyi kapsayıcı bir düzenleme olmadığından yaşanan birçok zorluk dile getirilmiştir. Ayrıca “*orman muamelatının taht-ı inzibata idhaliyle varidatının tezyid-i esbabının istihsali için böyle bir talimatın vücudu esasen münasib olduğu*”⁵¹⁵ böyle bir düzenlemenin faydasına da değinilmiştir. Bu görüşler doğrultusunda 1895’te 12 maddelik “*Miri Ormanlarından Eşcar Furuhtuna Dair Talimat -ı Muvakkate*” yürürlüğe girmiştir. Düzenlemeye göre ormanlarda her sene yapılan incelemeler sonucunda kesime ve ihraca uygun olan ağaç vb. orman ürünlerinin miktar ve fiyatı belirlenerek ilan olunması hakkında kararlaştırılmış olan tedbirler uygulamaya konulana kadar miri ormanlarından ticaret amacıyla kereste, odun, kömür vb. ürünler imal etmek isteyenler tarafından yapılacak başvuruların bir esasa bağlanması gerektiği belirtilmiştir. Miri ormanlardan ticaret için kereste kesmek isteyenler talip oldukları kerestenin cins, mevki vb. özelliklerini içeren bir dilekçe düzenleyerek orman sermüfettişi veya müfettiş-i sanisine vereceklerdir. Dilekçeler görevli memurlara ulaşmasından 5 gün sonra kereste, odun, kömür vesaire imal ve ihraç olunacak orman kıtalarına giderek fenni araştırmalarda bulunup

⁵¹⁴ BOA., BEO. 2073/155404.

⁵¹⁵ BOA., Y.A.RES. 73/2.

ağaçları damgalayacaklardır. 1000 m³'e kadar olan keresteler 8 günde, 1000 m³'den 5000 m³ kadar olan keresteler ise 15 günde damgalanarak Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'ne bildirilecektir. Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'ne gönderilen cetveller doğrultusunda derhal mezat kaimesi yapılarak orman müfettişleri tarafından tellalla verilecektir. Ayrıca talep edilen kereste miktarı, orman mevkii ve hududu belirtilerek ilan olunmak üzere müfettişler tarafından mahalli hükümete bir kıta müzekkere verilir. Müfettişlerin verecekleri müzekkereler üzerine talip olan kişi araştırılacaktır. Müzayede esnasında meydana gelecek arttırmalar gecikmeksizin mezat kaimelerine yazılacaktır. Müzayede süresi 1000m³'e kadar olan kereste 15 gün, 1000m³'dan yukarısı için 25 gündür. Müzayede müddetinin sonunda müzayede olunan şey her neyse kararlaştırılan bedelin gösterilmesiyle ihale için izin istenmesi mahalli idare meclislerinden süratle talep olunacak ve müzekkereler evrak odaları vasıtasıyla verilir 5 gün zarfında alınacaktır. Orman sermüfettiş veya müfettiş-i sanileri meclis idarelerinden karar çıkmasını 5 gün bekledikten sonra gerekli bilgileri Nezarete göndererek ihale izni isteyeceklerdir. Kararlaştırılmış olan bedel ve imalat süresi ayrıntılarıyla incelendikten sonra nezaret tarafından uygun görülerek sermüfettişlerine ihale emri verilir. Daha sonra ihale 48 saat müddetle askıya çıkarılarak bu süre zarfında %3'ten az olmamak üzere zam meydana gelirse kabul edilir. Başka bir talip ortaya çıkmaz ise kararlaştırılan bedel üzerinden ihale olunarak mukavele yapılır. Nezaretten yapılacak tebligat ihale iznini içerdiğinde hemen mukavelenameleri düzenleyerek ve müteahhitle kefillerin bilgilerini mukavelat muharrirliklerinden ve yetkileri de idare meclislerinden onaylanır. Daha sonra bu mukavelenameler teati ile kesim ve imalata izin verilecektir. Askı müddetinden 5 gün sonra ödeme tamamlanacaktır. İdare meclisi mukavelenameleri onaylamaktan kaçınırsa ret sebebini yine 5 gün zarfında orman sermüfettişi veya müfettişi saniliğine bildirilecektir. Damgalama ve müzayede işlerinin belirtilen sürelerden fazla devam ettiği Nezaretçe yapılacak araştırma ve incelemelerde tespit edilirse orman sermüfettişi ve müfettiş-i sanileri emre itaatsizlik suçuyla sorumlu tutularak haklarında kanuni işlemler yapılacaktır.⁵¹⁶ Bu talimatla süregelen uygulama çeşitlilikleri ve bürokrasi ağı sona ermiş olup miri ormanlarından orman ürünleri satışına yönelik detaylı bir düzenleme yapılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin klasik döneminde ormanlara yönelik yapılan hukuki düzenlemeler yerel ve bölgesel ihtiyaçlar doğrultusunda sınırlı bir çerçevede yürütülmüştür.

⁵¹⁶ *Miri Ormanlarından Eşcar Furuhtuna Dair Talimat -ı Muvakkate*, 5 Zilhicce 1312 / 30 Mayıs 1895, Düstur, Tertip I, C. VII, s. 4-6.

Ancak Tanzimat ile devlet sahip olduğu tüm ormanlık bölgeleri tek bir çatı altında toplayacak kanunlar yapmaya başlamıştır. Tanzimatın ilk yıllarında orman hukukuna yönelik olarak teknik konulardan uzak daha basit düzenlemeler yapılmıştır. Fransız uzmanların gelmesiyle birlikte kapsayıcı ve dönemin şartlarına uygun düzenlemeler hazırlanmaya başlanmıştır. Özellikle Tassy'nin hazırladığı Orman Layihası sınırlı çerçevede uygulanma imkânı bulmuş olsa da ciddi bir hukuki metin olarak değerlendirilebilir. Ayrıca bu metin bir nevi 1870 Orman Nizamnamesinin taslağı olarak da ifade edilebilir. Orman Nizamnamesi'ne giden süreçte Fransız uzmanlar Tassy'nin hazırladığı layiha üzerinden çalışmalarını yürütmüşlerdir. 13 Ocak 1870'te Orman Nizamnamesi'nin yürürlüğe girmesi Osmanlı ormancılığında yeni bir dönemin başladığını net bir şekilde yansıtmıştır. Nizamnameyle birlikte ormanların nasıl idare edileceği belirlenirken tersane kaynaklı iki başlılığa ve cibâl-i mübâha uygulamasına son verilmesi devletin hukuksal dayanağını güçlendirmiştir. Nizamnamenin bazı maddelerinden kaynaklı hatalar ve eksiklikler ortaya çıkmış olsa da bunlar zamanla düzeltilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Nizamname haricinde de ihtiyaca göre bir takım hukuki düzenlemeler yapılmıştır. Yapılan düzenlemeler incelendiğinde bunların genellikle Fransız uzmanların bulunduğu dönemde yürürlüğe girmiş olması dikkat çekmektedir. Bu noktada Fransızların her türlü bilgi ve tecrübelerinden istifade edilmiştir.

4. Ormancılığın Organize Edilmesine Yönelik İdari Çalışmalar ve Ormancılık Politikaları

4.1. İlk İdari Girişimler

Osmanlı Devleti Tanzimat ile girdiği yeni dönemde merkezi otoriteyi güçlendirmek, idari, mali ve adli alanlarda da düzenli bir yapı oluşturmak istemiştir.⁵¹⁷ Taşra idaresinin de birtakım ayanların nüfuzundan kurtararak merkezi idarenin daha sıkı kontrol altına alınması da amaçlanmıştır.⁵¹⁸ Böylelikle oluşturulmaya çalışılan yeni düzende ormanlarda süregelen idaresizlikten kurtularak merkezi otoritenin sağlanmasına yönelik adımlar atılmıştır. 24 Temmuz 1840'ta yürürlüğe girmiş olan "Memâlik-i Mahrûse'de Olan Ormanların Tanzim ve Tesviyesine Dair Lâyihâ-i Mütercededir" düzenlemesi orman idaresine yönelik oluşturulmaya çalışılan ilk girişimleri de içermesi açısından oldukça önemlidir.⁵¹⁹ Layihaya göre orman idaresinin başına "Orman Nazırı" unvanıyla merkezde

⁵¹⁷ Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri*, s. 15,16.

⁵¹⁸ İnalçık, "Tanzimat'ın Uygulanması ve Sosyal Tepkileri" s. 663.

⁵¹⁹ BOA., İ.MSM. 1/11.

tek bir kişi olmak üzere orman bulunan bölgelerde ise yerel teşkilatlanmayı sağlamak için orman reisi ve korucu kadroları oluşturulmuştur. Layihada liyakate dayalı görev anlayışı doğrultusunda atanacak nazırın orman usulüne vakıf, güvenilir ve tecrübe sahibi olması gerekli görülmüştür. Reis ve korucuların ise orman bilgisine sahip, ehliyetli, sadık ve tecrübeli okur-yazar kişilerden olmaları gerekliliği belirtilmiştir. Oluşturulmaya çalışılan idari yapılanmada korucuların reisler tarafından denetlenmesi esas alınarak maaş ve harcamalar konusunda ise bütün yetki merkezde toplanmıştır. Ayrıca kesim, üretim, satış başta olmak üzere yapılacak her türlü işlemlerde merkeze bilgi akışının eksiksiz olarak sağlanması için üç ayda bir “Orman Nazırı”na bilgi sunulması kararlaştırılmıştır. Ormanlarda işlenen suçların ve takibinin yapılması konusunda da yine reis ve korucuların tam yetkili kolluk kuvveti olarak hareket etmeleri kararlaştırılmıştır. Ayrıca bu yetkiyle donatılmış orman görevlilerinin gerekli durumlarda alabileceği askeri yardımla işlerin daha kontrollü yürütülerek merkezi baskının hissettirilmek istediği anlaşılabilir.⁵²⁰

Layihanın yürürlüğe girmesinin üzerinden bir ay bile geçmeden “Orman nizamının tesviyesi zımında bir münasibinin Orman Müdürü nasb ve tayin lüzumuna mebni” ifadesi doğrultusunda 18 Ağustos 1840’ta Tüfenkhane-i Amire Müdürü Ahmet Şükrü Bey 4.000 kuruş maaşla Orman Müdürü⁵²¹ olarak göreve atanmıştır.⁵²² Ahmet Şükrü Bey’i Ticaret Nazırı Ahmet Fethi Paşa bizzat kendi ifadesi ile “her veçhile dirayetkar ve mücerribülevtar bulunmuş olması” sebebiyle tavsiye etmiştir.⁵²³ Kılıç’a göre Ahmet Şükrü Bey’in bu göreve getirilmesindeki neden başarılı bir bürokrat olmasının yanı sıra savunma sanayisindeki tecrübeleridir.⁵²⁴ Ahmet Şükrü Bey Orman Müdürlüğünün yanı sıra eylül ayında Posta

⁵²⁰ Kılıç, Ok, “Memâlik-i Mahrûsede Olan Ormanların Tanzim ve Tesviyesine Dair Lâyiha-i Mütercedir İsimli 1840 Tarihli Belgenin Türkiye Ormancılığındaki Rolü”, s. 16-22.

⁵²¹ Kılıç ve Ok’un 1840 layihasında Orman Nazırı ifadesinin geçmesine rağmen neden Orman Müdürü unvanının kullanıldığına ve ayrıca Ahmet Şükrü Bey’in konumuna yönelik tespit en doğru yaklaşım olarak kabul edilebilir: “Lâyihanın giriş cümlesi ile Ahmet Şükrü Bey’in atama emrinin giriş cümlesi aynı olmakla beraber, nâzır kelimesi yerine, bu defa Orman Müdürü kelimesi kullanılmıştır. Benzer şekilde, lâyihada “reislerden” söz edilirken, taşrada görevlendirilen yöneticilere de müdür unvanı verildiği görülmektedir. Bununla birlikte, Ahmet Şükrü Bey’in taşra müdürleriyle eşdeğer bir görevde olmadığını, yaşanmış iki olaydan yararlanarak açıklamak olanaklıdır. Bunlardan birincisi Ahmet Şükrü Bey Nemçeli bir tacir için, Varna civarındaki Deliorman’dan keseceği kereste ve taşıma işlemlerinde kolaylık gösterilmesi hususunda Dîvân-ı Hümâyûn ile yazışmıştır. İkincisi ise taşrada bulunan orman memurlarının bir kısım eylemlerinden dolayı meydana gelen fiyatı artışı nedeniyle Ahmet Şükrü Bey Meclis-i Valâ’ya davet edilmiş ve yazılı ifadesine başvurulmuştur. Bu bakımdan Ahmet Şükrü Bey’in diğer müdürlerden farklı ve üst konumda bir müdür olduğu, bugünkü ifadeyle Genel Müdür olarak adlandırılabileceği söylenebilir.” Kılıç, Ok, “Memâlik-i Mahrûsede Olan Ormanların Tanzim ve Tesviyesine Dair Lâyiha-i Mütercedir İsimli 1840 Tarihli Belgenin Türkiye Ormancılığındaki Rolü”, s. 27.

⁵²² BOA., İ.DH. 19/902. BOA., İ.DH. 20/978.

⁵²³ Kutluk, “Ormancılık Aleminin Eski Simaları: Ahmet Şükrü Bey ve Zamanı”, s. 43.

⁵²⁴ Kılıç, “Tanzimat’ın Başarısız Girişimi: İlk Orman Müdürlüğünün Kuruluşu ve Kapatılma Süreci”, s. 54,55.

Nazırı olarak da tayin edilmiştir.⁵²⁵ Her iki görevi de aynı anda yürütmeye çalışan Ahmet Şükrü Bey ormanların iyi bir şekilde idare edilmesi için yoğun çaba harcamıştır.⁵²⁶ Ancak ayan ve eşraf memurlara sürekli sorunlar çıkarmaya başlaması olumsuz neticeler ortaya çıkarmıştır.⁵²⁷ Diğer taraftan ise memurların halktan keyfi vergi almaları hem halka ağır bir yük getirmiş hem de piyasadaki orman ürünlerinin fiyatının artmasına sebep olmuştur. Böylelikle müstakil bir orman idaresinin kurulmasının üzerinden bir yıl bile geçmeden orman memurlarının görevlerine son verilmiş ve orman müdürlüklerinin kaldırılması kararlaştırılmıştır. Meclis-i Vâlâ ve Meclis-i Âli-i Umumi'de yapılan görüşmeler neticesinde 18 Temmuz 1841'de orman müdürlüklerinin kaldırılması kararı üzerine gerekli sorumluluk kısa süreliğine İhtisab Nezareti'ne devredilmişse de idari anlamda herhangi bir gelişme yaşanmamıştır.⁵²⁸ Orman müdürlüklerinin kapatılması idari anlamda büyük bir otorite boşluğu ortaya çıkarmış olup orman tahripleri devam etmiştir. Bundan sonraki süreçte Osmanlı ormancılığı uzun bir süre herhangi bir idareden yoksun olarak merkezin yerele baskısı doğrultusunda yönetilmiştir.

1848 yılına gelindiğinde Nafia Nezareti kurulmuş ise de Mart 1849'da Ticaret ve Nafia Nezaretleri Ticaret Nezareti çatısı altında birleştirilmiştir. Nafia Meclisi de Ticaret Nezareti bünyesinde çalışmalarına devam etmiştir. Böylelikle köprü, devlet binalarının inşası ve tamirinin yanı sıra gerekli kereste ve odun temini, orman tahribatının engellenmesi, orman yetiştirilmesi gibi her türlü ormancılık işlerinin yürütülmesinden de Nafia Meclisi sorumlu tutulmuştur.⁵²⁹ Nafia Meclisinin ormanlara yönelik görevleri şu şekilde izah edilmiştir:

“Mütekerrire hacet olmadığı üzere her devlette orman nizamı umur-ı cesimeden olarak nizam-ı mahsus ve var ise de itina ve dikkat olunamadığından nizam-ı mahsusuna bakılarak bu madde bir bir hüsn-i surete konulur ve layıkıyla bakılır ise ? ezher cihet müstelzim-i menfaat olacağına ve bu orman orman maddesinin Nezaret-i Nafia'ya verilmesi iktiza-i irade-i seniyyeden bulunduğu binaen orman fenni üzerine telifat-ı mevcudeye ve nizamına nazaran Memalik-i Mahruse ormanlarının dahi istihsal hüsn-i zabitası ne makule esbaba mütevakkıf ise Meclis-i Nafia'da müzakere olunarak badehu Meclis-i Vâlâ'da dahi bil-mütalaa iktizasının

⁵²⁵ “...İzzetlü Sami Efendi bendelerinin Takvim-i Vakayı Nezaretine memuriyeti cihetiyle uhde-i idaresinde bulunan Posta Nezaretinin aher münasibine ihalesi lazım gelmiş ve geçende Orman Müdürü tayin olunan Ahmet Şükrü Bey kulları erbab-ı dirayetten nezaret-i merkumenin işbu idaresine muktedir bendeganından bulunmuş olduğuna binaen nezaret-i merkumenin bila-maaş mir-i mumaileyhin ilave-i memuriyeti kılınması hususuna dair Ticaret Nazırı Devletlü Paşa Hazretlerinin bir kuta takriri manzur-u âli buyrulmak için irsali sev-i samileri kılınmış olmağla...” BOA., İ.DH. 20/978.

⁵²⁶ Kılıç, “Tanzimat’ın Başarısız Girişimi: İlk Orman Müdürlüğünün Kuruluşu ve Kapatılma Süreci”, s. 55.

⁵²⁷ Batmaz, Koç, Çetinkaya, *Osmanlı Ormancılığı İle İlgili Belgeler*, C. I, s. VII.

⁵²⁸ Takvîm-i Vekâyi, No: 228.

⁵²⁹ Akyıldız, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilâtında Reform*, s. 262,263.

icrasına istizan olunarak gerek Tersâne-i Âmire ve gerek ebniye-i miri ve ibadullah için lüzumu olan kereste ile beraber hatab maddesinin suret-i kat' ve naklinde teshilat-ı lazımenin istihsali ve şu kadar Tersâne-i Âmire için bazı cibali malumeden beher sene kat' ve tenzil olunan kereste vesairenin tersanece nizam-ı mahsus olarak ânın tatarruk-u halelden vikayesi ehem olub bu orman maddesinin dahi Nafia Nezareti'ne verilmesinden meram Memalik-i Mahruse-i Şahane'de olan ormanlar da husule gelen eşcarın lüzumlu lüzumsuz kat' olunmasının önü kesdirilmesi ve sahilde münasip orman yerlerde bil'suhule orman yetiştirilmesi kaziyesine mebni olduğuna ve bu dahi Tersâne-i Âmire usul-ü cariyesine muvafık görüldüğüne binaen bundan böyle emr-i irade-i seniyye şayan buyrulduğu halde tersanece olan nizamata kemakan meri'ül-icra olmak üzere fakat ormanların nezaret-i umumiyesi Nafia Nezareti'ne bil'ihale mukaddem orman nizamına dair evrak ve kuyud her ne tarafta ve ne vecihle ise nezaret-i müşarünileyh tarafından bil'istihsal nizam-ı sabıkına ve iktiza-i dikkat-i hal ve maslahata göre icabat layika ve müessiresi ikmal olunması ve orman bulunan mahallerin keyfiyetleri Nezaret-i Nafia tarafından bil'etraf anlaşılıp her birinin mevkiine göre ne suretle nizama rabtı lazım gelir ise Meclis-i Nafia'da kararlaştırılıp Meclis-i Vâlâ'da dahi bil'mütalaa icabına göre nezaret-i müteferriası istizan kılınması.”⁵³⁰

Meclis'in ormanlara yönelik belirttiği hususlar dikkat çekici olsa da uygulamada belirtilen konuların yürütülmesi çok mümkün olmamıştır. Meclise zamanla ehliyetsiz kişilerin dolması işlerin aksamasına sebep olmuştur. Ayrıca ormancılık başta olmak üzere meclise gelen birçok konu uzmanlık bilgisi gerektirmekteydi. Tanzimat Meclisi'ne havale edilen çeşitli konular iş yükünün arttırılmasına sebep olmaktadır. Hatta zaman zaman mecliste önemli konuların görüşülmesinde aksaklıklar yaşanmıştır. Bu nedenle yeni bir meclis yapısı oluşturulması kaçınılmaz görülmüştür.⁵³¹

4.2. Meclis-i Ma'âbir

Meclis-i Âli-i Tanzîmât'ta yapılan değerlendirmeler sonrasında Ekim 1857 yılında Ticaret Nezareti'ne bağlı Nafia Meclis'inin özel bir şubesi olarak Meclis-i Ma'âbir⁵³² kurulmuştur. Böylelikle köprü, yol, bina, kanal, imar ve ormancılık faaliyetleri Meclis-i Ma'âbir'e devredilmiştir. Yeni mecliste görev alacaklar iki kısma ayrılmıştır. İlk kısım Avrupa'dan getirilerek Osmanlı Devleti'nin hizmetine alınmış olan mühendis ve mimar gibi ehliyetli kişileri kapsamaktadır. İkinci kısım ise Osmanlı vatandaşlarından bu işe elverişli olanlarından seçilmesi yönündedir. Böylelikle Meclis-i Ma'âbir'e sorumluluk alanlarıyla ilgili olarak birçok konuda uzman seçilmiştir. Fransa'dan getirilen Tassy ve Stheme'nin de

⁵³⁰ BOA., İ.MVL. 137/3770.

⁵³¹ Akyıldız, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilâtında Reform*, s. 263,264.

⁵³² Meclis-i Ma'âbir'in açılmasıyla Meclis-i Âli-i Tanzîmât'ın üzerindeki iş yoğunluğu azalmıştır. Meclis-i Ma'âbir'de düzenlenen layihalarda genellikle Ticaret Nezareti vasıtasıyla Meclis-i Âli-i Tanzîmât'a iletilmiştir. Meclis-i Âli-i Tanzîmât'tın onayından geçmeyen layihalar hükümsüz sayılmıştır. M. Yasin Taşkesenlioğlu, *Tanzimat Döneminde Bir Reform Meclisi: Meclis-i Âli-i Tanzîmât (1854-1861)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2018, s. 183.

bu mecliste görev almaları kararlaştırılmıştır. Bu iki uzman maaş, kontrat uzatmalarında ve yürütmüş olduğu çalışmalarda Meclis-i Ma'âbir azası unvanını daima kullanmışlardır.⁵³³ Tablo 9'da Meclis-i Ma'âbir'e tayin edilmesi düşünülen ve tayin edilen kişilere yer verilmiştir. Genellikle tayin edilmesi düşünülen kişiler doğrultusunda atamalar gerçekleştirilmiştir.

Tablo 9. Meclis-i Ma'âbir İdaresi'nin Kuruluşu 1857⁵³⁴

Meclis-i Ma'âbir'e Tayin Edilmesi Düşünülen Üyeler	
Paris'ten celb olunmuş olan baş ve ikinci mühendisler (muvazzaf)	Mahbesler nizamı hizmetinde bulunan İngiltereli mühendis (muvazzaf)
Ormanlar için celb olunmuş olan iki nefer mühendis (muvazzaf)	Zabitan-ı askeriyeden Avrupa'da tesviye-i turuk-ı fenni tahsil etmiş olanlardan
Karabet Kalfa'nın yol fennini tahsil etmiş olan oğlu Mösyö Ağaton	Mimar Korsi ve yol mühendisi olan biraderi
Meclis-i Ma'âbir'e Tayin Edilen Üyeler	
Mösyö Deleffe	Mösyö Ritter
Tophane Zabiti	Mösyö Tassy
Mösyö Stheme	Tersaneden Gelecek Zabıt
Karabet Kalfazade	Mösyö Ağaton
Büyük Fossati	Meclis-i Nafia Azasından Mehmed Efendi
Sivas Defterdarı Sabık Nazif Efendi	Meclis-i Maliye Azasından İsmail Efendi

Meclis-i Ma'âbir kuruluşundan itibaren oldukça aktif çalışmıştır. Özellikle Tassy çalışmalarının birçoğunu bu mecliste yürütmüş ve Orman Layihasını da burada hazırlamıştır.⁵³⁵ Hazırlanan layiha incelendiğinde 14 maddeden oluşan ilk bölümü “Ormanlar memurin ve hademesi beyanındadır” başlığıyla idari kısma ayrılmıştır. Layihaya ilk maddesinde “*Miri ormanların muhafaza ve suret-i kat' hususları için bir idare-i umumiye tertib ve teşkil oluncaya değin hususat-ı mezkureyi Ticaret Nezareti'nin emri altında olmak üzere Meclis-i Ma'âbir idare edecektir.*”⁵³⁶ ifadesiyle meclisin sorumluluğu Tassy tarafından özellikle vurgulanmıştır. Orman Layihasında oluşturulan yeni teşkilatlanmaya göre orman idaresinde görev yapacak memurların Ticaret Nezareti tarafından tayin olup azledilme işlerinin Meclis-i Ma'âbir'de istişare edilmesi kararlaştırılmıştır. Orman müfettişleri, piyade ve süvari orman bekçilerinin Ticaret Nezareti tarafından belirlenecek kıyafetleri ve “alemet-i mahsusaları” olacağı ifade edilmiştir. Memurların miktarı ve

⁵³³ BOA., İ.MMS. 13/540. BOA., İ.MMS. 11/452. BOA., İ.MVL. 400/17395. BOA., A.}MKT.MHM. 134/7. BOA., İ.DH. 422/27915. BOA., A.}MKT.NZD. 281/50. BOA., A.}AMD. 91/1. BOA., A.}MKT.MHM. 162/79. BOA., A.}MKT.NZD. 434/70. BOA., HR.MKT. 435/77. BOA., HR.MKT. 435/64. BOA., HR.MKT. 435/80. BOA., HR.MKT. 435/51., BOA., HR.MKT. 442/55. BOA., HR.MKT. 439/56.

⁵³⁴ BOA., İ.MMS. 11/452.

⁵³⁵ Belgrat Ormanı ile ilgili hazırlanan bir raporda şu şekilde ifade edilmiştir: “*Meclis-i Ma'âbir'de kaleme alınan orman nizamnamesinin işbu Belgrat ormanında icra buyrulması lazımedendir.*” BOA., MVL. 851/4.

⁵³⁶ BOA., İ.MMS. 11/452.

ikametgâh yerlerinin Ticaret Nezareti tarafından belirlenmesi uygun görülmüşse de Meclis-i Ma'âbir'den de görüş alınması kararlaştırılmıştır.⁵³⁷

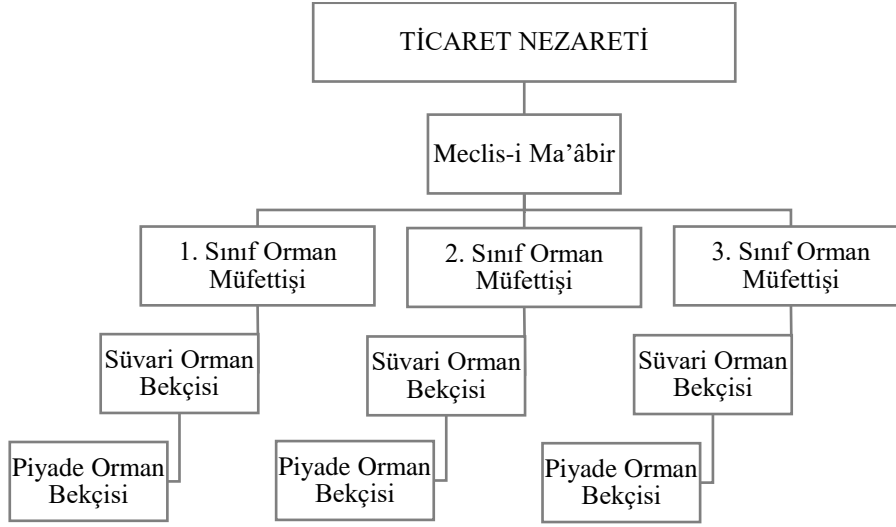
Orman müfettişlerinin Orman Mektebi mezunlarından seçileceği ve üç sınıfa ayrılacağı belirtilmiştir. Orman müfettişlerinin layiha hükümlerinin uygulanması çalışmalarının⁵³⁸ yanı sıra gerekli konularda doğrudan Meclis-i Ma'âbir ile haberleşmeleri uygun görülmüştür. Müfettişlerin hükmü altında görev yapacak olan süvari ve piyade orman bekçilerinin mümkün olduğu kadarıyla askeri hizmette bulunmuş olanlardan ve 50 yaş altı kişilerden seçileceği ifade edilmiştir. Piyade orman bekçilerine buldukları bölgeye göre 200-300 kuruş süvarilere ise en az 600 kuruş maaş verilmesi kararlaştırılmıştır. Her bir piyade orman bekçisi 8.000 dönümlük bir ormanlık alandan sorumlu tutularak görev yerinde ikamet edeceklerdi. Süvari orman bekçilerinin ise belirli bir bölgeden sorumlu olmayıp bunların piyade orman bekçilerinin görevlerini yapıp yapmadığını denetleyecekleri ifade edilmiştir. Bu nedenle çeşitli rapor ve defterler tutulacağından özellikle okur yazar olmalarının gerekli olduğu belirtilmiştir. Ayrıca her süvari orman koruyucusunun idaresine en az 2 en fazla 6 piyade orman bekçisi verilmesi uygun görülmüştür.⁵³⁹ Tassy'nin orman idaresine ne kadar önem verdiği hazırladığı layihanın ilk bölümünden anlaşılmaktadır. Tassy Meclis-i Ma'âbir'i ormancılık konusunda daha etkin kılmaya çalışmıştır. Ayrıca müfettişlerin Orman Mektebi mezunlarından seçilmeleriyle idari yapının "Mektebliler"den oluşmasını önemsenmiştir. Bunun yanı sıra görev alacak memurlara sınıflandırma usulü getirilerek belirli bir idari şema oluşturulmaya çalışılmıştır. Şekil 1'de bu idari şemanın yapılanmasına yer verilmiştir.

⁵³⁷ BOA., İ.DH. 499/33929.

⁵³⁸ Müfettişler ayrıca 3 tane farklı defter tutarak bunları gerektiğinde merkeze göndermek üzere saklayacaklardı: "3 kıta defter tutup mezkur defterlerin birine beher gün ahz etmiş olacakları mekatibin ve kaleme almış olacakları tahrirat ve senedatin tarihiyle hülasalarını kayd ve ikincisine ruhsat kat'ie keyfiyeti ve ruhsatname tarihini ve ruhsatı ita eden memurun ismini ve mültezimin nam ve şöretini ve ormanın ismiyle hududu dahilinde bulunduğu kazanın ismini kesilecek eşcarın miktar ve cinsini ve tediye olunacak resmi ve kat' eşcar ruhsatı tarihini ve kat' olunmuş olan eşcarın miktarını ve tediye olunmuş olan resmi ve eşcar-ı maktunun ormandan kaldırıldığı tarihini zikir ve beyan edeceklerdir ve üçüncüsüne her bir ormanda mugayir nizam harekete ictisar edenlerin esami ve mahal ikametlerini ve hareket-i vaka'nın derece ve keyfiyetini ve mazbatalarla muhakematın tarihlerini ve hükm olunacak cezaların miktarını kayd ve imla eyleceklerdir ve yazacakları bil'cümle mekatibin ve tanzim edecekleri kaffe-i senedatin müsveddelerini mesalihin envainna göre ayrı ayrı cem' ve tertib ederek cümlesini melfufatıyla beraber takım takım torbalara vaz' ile hıfz edeceklerdir." BOA., İ.DH. 499/33929.

⁵³⁹ BOA., İ.DH. 499/33929. Şekil bu belgeden uyarlanmıştır.

Şekil 1. Orman Layihasına Göre Orman İdari Teşkilatı (1862)⁵⁴⁰

Tassy'nin 1862'de Fransa'ya gitmesi üzerine "Meclis-i Ma'âbir'de Mösyö Tassy gibi mütefennin bir zatın bulundurulması elzem"⁵⁴¹ görüldüğünden tekrar getirilmesi için her türlü çaba gösterilmiştir.⁵⁴² Bu çabaların sonuç vermesiyle birlikte Tassy 1865'te tekrar İstanbul'a gelmiş ve hemen Meclis-i Ma'âbir Reis-i Saniliği görevine yükseltilmiştir. Tassy'nin bu göreve getirilmesiyle Meclis-i Ma'âbir'deki orman işlerinin önemi daha da artmıştır. Tassy'nin 1866'da Fransa'dan uzmanlar getirilmesine yönelik çabalarının temel sebebi yeni göreviyle birlikte güveninin artmasıdır.⁵⁴³

⁵⁴⁰ BOA., İ.DH. 499/33929.

⁵⁴¹ BOA., İ.HR. 202/11543.

⁵⁴² "Meclis-i Ma'âbirce derdest ıslah olan mevaddan ormanlar hususunun hüsn-i icrası ve mukaddema yetiştirilmiş olan şakirdanın istihdamı ve orman nizamının mevki icraya konulması zımnında mukaddema Meclis-i Meabir azasından olduğu halde Fransa'ya avdet etmiş olan Mösyö Tassy'nin orman ilminde maharet-i kemalesi ve memalik-i mahrusenin usul ve adetine vukuf ve malumat bulunarak şakirdan mumaileyhi dahi yetiştirmiş olması cihetiyle meclis-i mezkur azalığına onun veyahut diğer birinin tayini lüzumuna dair varid olan tezkere-i devletleri mütalaa ve huzur-u hümayun arz ve takdim kılınıd işaret valaları vecihle mühendis mumaileyhin celb-i ezher cihet hayırlı olacağından..." BOA., HR.MKT. 463/63.

⁵⁴³ BOA., İ.DH. 546/38044. BOA., A.}MKT.MHM.352/52.

Tablo 10. Meclis-i Ma'âbir İdaresi 1865-1868⁵⁴⁴

Unvan	1865	1867/1868 ⁵⁴⁵
Reis-i Evvel	Aziz Paşa	-
Reis-i Sani (Vekili)	Mösyö Tassy	Mösyö Tassy
Azalar	Mösyö Ritter	Turuk ve Maabir Müdürü Mösyö Ritter
	Mösyö Major Gordon	Mösyö Major Gordon
	Rüstem Bey	Rüstem Bey
	Hayri Bey (Binbaşı)	Hayri Bey (Binbaşı) Hasan Rıza Efendi Konstantin Efendi
Katib-i Evvel	Cemil Bey	Cemil Bey
Mütercim-i Evvel	-	Mehmet Efendi

Tablo 10'da Meclis-i Ma'âbir'in kadrosuna yer verilmiştir. Tassy'nin devam eden çalışmalarında ormanlara yönelik daha kapsamlı bir idare kurma isteği Meclis-i Ma'âbir'de yaptığı çalışmalarda kendini göstermiştir.⁵⁴⁶ Ancak Tassy'nin 1868'de Fransa'ya dönmesi ve akabinde de Orman İdaresi'nin kurulmasıyla birlikte Meclis-i Ma'âbir'e ihtiyaç kalmadığı ifade edilebilir.

4.3. Meclis-i Âlî-i Hazâin

Kırım Savaşı'nın getirdiği yükler nedeniyle artan bütçe açığı devleti yeni çözüm arayışlarına yöneltmiştir. Bu doğrultuda mali idarede reform, gelir ve giderlerin incelenmesi, hazineye ait işlemlerin ıslah edilmesi vb. gibi konuların yürütülmesi için 1859'da Islah-ı Maliye Komisyonu kurulmuştur.⁵⁴⁷ 1860 yılında bu komisyonun adı değiştirilerek "Hazâin-i Âmire"nin ıslahatı ve teftişi için Meclis-i Âlî-i Hazâin açılmıştır. 1862'de kapanan meclis 1865'te tekrar çalışmaya başlamıştır.⁵⁴⁸ Meclis-i Âlî-i Hazâin, Islah-ı Maliye Komisyonu'nun görevlerini aynı şekilde benimserken bir taraftan da bu mecliste ziraat,

⁵⁴⁴ *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye*, Sene 1282 (1865), 20. Def'a, İstanbul: Matbaa-i Amire, (1282/1865), s. 34., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye*, Sene 1284 (1867), 22. Def'a, İstanbul: Darü't-Tıbaat'ül-Amire, (1284/1867), s. 44.

⁵⁴⁵ 1868 yılında Kolonel Gordon aza olarak yer almamış olup idari yapı aynı şekilde devam etmiştir. *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye*, Sene 1285 (1868), 23. Def'a, İstanbul: Darü't-Tıbaat'ül-Amire, 1285 (1868), s. 43., BOA., A.}MKT.MHM. 342/68. BOA., A.}MKT.MHM. 352/52. *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye*, Sene 1282 (1865), s. 34.

⁵⁴⁶ "Cenab-ı vekalet-penahileri buyrulduğu üzere icra-i ahkam mündericesine irade-i seniyye-i cenab-ı padişahi müteallik ve şeref-sudur buyrulmuş olan Orman Nizamname-i Hümayunu iktizasında Memalik-i Mahruse-i Şahane'de kain ormanların tanzim ve ıslahı zımında bir irade-i mahsusla teşkiliyle lazım gelen mebalığın tayin ve tahsisi için irade-i mezkurenin suret-i tertib ve teşkili ve masarifat-ı lazıme-i seneviyenin tayin miktarı Meclis-i Ma'âbir'de tezekkür ve mütalaa olunarak..." BOA., MVL. 874/85.

⁵⁴⁷ Abdüllatif Şener, "Tanzimat ve Osmanlı Maliyesi", *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 8, S. 2, 1990, s. 50.

⁵⁴⁸ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, C. 6, Haz. Nuri Akbayar, Seyit Ali Kahraman, Yücel Demirel, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996, s. 1804,1805.

ticaret, orman, maden ve bayındırlık işlerinin müzakere edilmesini amaçlamıştır. Çakmak, Meclis-i Âlî-i Hazâin hakkında şu değerlendirmede bulunmaktadır:

*“Bu noktada Meclis-i Hazâin’i Meclis-i Maadin ve Meclis-i Ma’âbir gibi birimlerden ayıran şey bir ihtisas meclisinin aksine nezaretüstü bir meclis olmasıydı. Diğer bir deyişle meclis Meclis-i Vükela’da temsil edilmekle birlikte bir danuşma kurulu, bir organizatör idi.”*⁵⁴⁹

Böylelikle Meclis-i Âlî-i Hazâin’şn daha kapsayıcı ancak uzmanlık gerektiren konularda sınırlı bir işlevi olduğu ifade edilebilir. Tablo 11’de görüldüğü üzere Meclis-i Ma’âbir’de birçok yabancı uzman bulunurken Meclis-i Âlî-i Hazâin’in tamamı yerel kadrodan oluşmaktadır.

Tablo 11. Meclis-i Âlî-i Hazâin İdari Teşkilatı⁵⁵⁰

Unvan	1861	1866
Reis	Mehmet Rüştü Paşa	Mehmet Paşa
Azalar	İsmail Paşa Ohannes Efendi Remzi Efendi Agaton Efendi	Cemil Paşa Kabuli Paşa Aristidi Bey
Başkatib	Nazım Bey	Kadri Bey
Muavin	-	Lebib Efendi

Meclis-i Âlî-i Hazâin ormanlar konusunda Meclis-i Ma’âbir kadar aktif bir çalışma göstermemiş olsa da ormanlarla ilgili bir takım bürokratik yazmışları yürütmüş ve ormanların ıslahına yönelik birtakım faaliyetlerde bulunmuştur. Ayrıca Tassy’nin ormanlarla ilgili Meclis-i Ma’âbir’de yapmış olduğu bazı çalışmalarda Meclis-i Âlî-i Hazâin’de görüşülmüştür.⁵⁵¹ 1866 yılında da meclis kurulması konusunda aktif bir çalışma yürütülmüştür:

“Fransa’dan celb olunacak orman memurlarına dair Paris sefaret-i seniyyesiden varid olub Meclis-i Âlî-i Hazâin’de mütalaa olunan tahriratın bir fıkrasında ormanların keşf ve muayenesi için irsali mukarrer olan memurlar ita kılınacak edavattan en lüzumlu olanlarının hemen şimdiden tedarik ve mubayaası icab edeceği

⁵⁴⁹ Hasan Ali Çakmak, *Meclis-i Âlî-i Hazâin’in Teşkilat Yapısı ve Faaliyetleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016, s.70.

⁵⁵⁰ *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, Sene 1277 (1861), 15. Def’a, İstanbul: Takvimhane-i Amire, 1277 (1861), s. 38., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, Sene 1278 (1861), 16. Def’a, İstanbul: Darü’t-Tıbaat’ül-Amire, s. 38., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, Sene 1283 (1866), 21. Def’a, İstanbul: Matbaa-i Amire, (1283/1866), s. 26.

⁵⁵¹ BOA., İ.DH. 546/38044.

Meclis-i Meabir azasından olub mezunen Paris 'te bulunan orman mühendisi Mösyö Tassy tarafından beyan kılınmasıyla ..."⁵⁵²

Bu dönemde Meclis-i Ma'âbir ve Meclis-i Âlî-i Hazâin ormanlara yönelik ortak çalışmalar gerçekleştirmiştir. Ancak orman idaresine yönelik daha müstakil bir yapı kurulması da amaçlanmaktaydı.

*Cenab-ı vekalet-penahileri buyrulduğu üzere icra-i ahkam mündericisine irade-i seniyye-i cenab-ı padişahi müteallik ve şeref-sudur buyrulmuş olan Orman Nizamname-i Hümayunu iktizasında Memalik-i Mahruse-i Şahane'de kain ormanların tanzim ve islahı zımında bir idare-i mahsusa teşkiliyle lazım gelen mebalîğin tayin ve tahsisi için idare-i mezkurenin suret-i tertib ve teşkili ve masarifat-ı lazime-i seneviyenin tayin miktarı Meclis-i Ma'âbir'de tezekkür ve müतालaa olunarak olbabda kaleme alınan mazbata ve layiha manzur-ı manzûr-ı meâl-i mevfûr-ı cenab-ı vekalet-penahi buyrulmak üzere leffen takdim huzur-ı sami-i hidivleri kılınmış olmağla muvafık emr-ü irade-i mealî ifade-i hidiv-fehimeleri buyrulduğu halde li'eclil-tezekkür Meclis-i Âlî-i Hazâin'e havalesi babında ve her halde emr-ü ferman hazret-i men'lehül emrindir... İşbu tezkere-i aliye-i destvirleri Meclis-i Âlî-i Hazâin'e ledel'havale ormanlar için teşkil olunacak heyet-i idareye tahsis gösterilen 8 yük 53.600 kuruşun nezaret-i celileri sene-i sabıka bütçesine idhal olub olmadığı bilinerek ona göre iktizasına bakılmak lazım geleceği tezekkür ve ifade olunmuş ve evrak ve irade-i merkume leffen iade kılınmış olmağla işar-ı keyfiyete himmet buyrulması siyakında terkim zeyle ibtidar olundu. İşbu tezkere-i samiyede tahsis gösterilen mebalîğin sene-i sabıka bütçesine idhal olunmuş olduğu Meclis-i Ma'âbir'den ifade kılınmış olmağla beyan keyfiyetle ibtidar kılındı olbabda emr-ü ferman hazret-i men'lehül emrindir."*⁵⁵³

Görüldüğü üzere müstakil bir "Orman İdaresi" kurma fikri ilk defa bu iki meclis arasındaki görüşmeler sonrasında belirginleşmiştir. Meclis-i Âlî-i Hazâin bazı durumlarda ise ormanlarla ilgili olarak vilayetlerle yazışmalar da yapmıştır. Meclis, Haziran 1866'da bazı istenilen faydayı sağlamaması nedeniyle kaldırılmıştır.⁵⁵⁴

4.4. Orman İdaresi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri

Meclis-i Ma'âbir ve Meclis-i Âlî-i Hazâin her ne kadar ormanlarla ilgili konularda birçok çalışma yürütmüşse de 1866 yılına gelindiğinde bu iki meclis arasında yapılan görüşmelerde ormanlara yönelik müstakil bir orman idaresi kurulma fikri ortaya çıkmıştır. Ormanlar için oluşturulacak idare heyeti için 853.000 kuruş tahsisat sağlanmıştır.⁵⁵⁵ Böyle bir yapıya ihtiyaç duyulmasına yönelik yapılan değerlendirmelerde ormanların düzenli bir idareye alınması elzem görünmüştür. Yapılan değerlendirmelerde Ticaret Nezareti'nde birçok memur ve mühendislerin görevli olmasına rağmen istenilen neticenin tam olarak

⁵⁵² BOA., A.}MKT.MHM. 356/38.

⁵⁵³ BOA., MVL. 874/85.

⁵⁵⁴ Çakmak, *Meclis-i Âlî-i Hazâin'in Teşkilat Yapısı ve Faaliyetleri*, s. 66-70,87.

⁵⁵⁵ BOA., MVL. 874/85.

alınamaması üzerinde durulmuştur. Çözüm olarak ise müstakil bir idare ve muktedir bir yönetici bulunmasıyla başta hazine olmak üzere birçok fayda elde edileceği belirtilmiştir. Bu doğrultuda Mayıs 1867’de Maliye Nezareti’ne bağlı olarak bir Orman İdaresi kurulmuştur. İdarenin başına ise liyakat sahibi olan bilgi ve tecrübeli Maliye Nezareti Muavini Aristidi Bey⁵⁵⁶ getirilmiştir.⁵⁵⁷ Orman İdaresi 1 yıldan fazla süre heyet⁵⁵⁸ tarafından idare edildikten sonra daha etkili çözümler üretmek ve idareye işlevsellik kazandırılmak amacıyla Eylül 1868’de Orman Meclisi kurulmuştur.⁵⁵⁹ Aristidi Bey başkanlığında çalışmalarına başlayan mecliste daimî ve geçici azalar yer almıştır. Bunun yanı sıra Fransızca ve Türkçe evrak işleri için 1 başkatip 6 kâtip ve bir de muhasebe memuru tayin edilmiştir. Bu mecliste görev yapan Fransız uzmanlara herhangi bir ek ödeme yapılmazken Arif ve Karabet Efendilerle⁵⁶⁰ kâtiplerin ve muhasebe memurunun maaşlarının ödemesinin de nasıl yapılacağı belirlenmiştir. Buna göre 1868’de Fransa’ya giden Tassy’nin ve boşa çıkmış olan Şura-yı Devlet Muavinliği’nin aylık maaş ödemelerinden kalan 12.494 kuruşun bu ödemelerde kullanılması kararlaştırılmıştır. Ayrıca artan paranın da Bosna ve Cezayir-i Bahr-i Sefid ormanları için bölgeye gönderilmesi uygun görülmüştür. Böylelikle hazine için ek bir yük gerçekleşmeyeceği belirtilmiştir.⁵⁶¹

Maliye Nezareti altında oluşturulan Orman İdaresi ve daha sonrasında Orman Meclisi aktif bir şekilde çalışmalarını yürütmeye başlamıştır. Böyle bir teşkilatlanmaya gidilmesinin temel sebebi orman gelirlerinin artırılması ve bu dönemde hazırlanmakta olan Orman Nizamnamesi’nin etkili bir şekilde yürütülmesi isteğidir. Zaten yapılan değerlendirmelerde her ne kadar Orman İdaresi’nin oluşturulması sonucunda “*Orman Meclisi teşkili hakkında gösterilen lüzum ve ehemmiyet gayr-ı münkir bulunmuş olduğu*”⁵⁶² da ayrıca belirtilmiştir.

⁵⁵⁶ Aristidi Baltacı, 1830 yılında İzmir’de doğmuştur. 13 yaşında Fransa’daki Saint-Barbe Koleji’ne gitmiştir. Baltacı bilgisi, tahsili ve terbiyesiyle devletin ileri gelenleri tarafından fark edilmiştir. 1865’te Meclis-i Âli-i Hazâin azalığına tayin edilmiştir. Baltacı 1867’de Osmanlı Devleti’nin ilk Orman Umum Müdürü olarak atanmıştır. Henüz 57 yaşındayken Marsilya’da vefat etmiştir. Kerim Yund, *Orman Umum Müdürleri Albümü*, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul, 1959, s. 7,8.

⁵⁵⁷ BOA., A.}MKT.MHM. 382/60.

⁵⁵⁸ “*Hülasa-i meali hazine-i celileye muhavvel olan ormanlar mesalihi Saadetlü Aristidi Bey Hazretlerinin Nezareti tahtında olarak Maden Meclisi azasından izzetlü Arif Efendi ve Orman Fenni Muallimi Muavinliğinde bulunan Karebet Efendi ile Orman Mühendislerinden Mösyö Bricogne ve Mösyö Chervauve ve Godchaux ve Mösyö Simon’dan ibaret olan bir heyet vasıtasıyla idare ettirilmekte bulunmuş...*” BOA., İ.ŞD. 10/501.

⁵⁵⁹ BOA., İ.ŞD. 10/501.

⁵⁶⁰ Arif Efendi aynı zamanda Maden Meclisi azalığı görevini de eş zamanlı yürütmüştür. Maden Meclisi azalığı maaşı 2.500 kuruş olup Orman Meclisi azalığı içinde kendisine 1.500 kuruş daha maaş ilave edilmiştir. Karabet Efendi ise 2.000 kuruş maaşla Orman Meclisi azası olarak göreve başlamıştır. BOA., İ.ŞD. 10/501.

⁵⁶¹ BOA., İ.ŞD. 10/501.

⁵⁶² BOA., İ.DH. 10/501.

Orman İdaresi oluşturulduğunda Aristidi Bey “Reis” unvanıyla göreve başlamışsa da Bricogne Aristidi Bey’i ilk “Orman Umum Müdürü” olarak nitelendirmiştir. Bricogne Aristidi Bey hakkında şu değerlendirmelerde bulunmaktadır:

“İlk ve belki de en iyi müdürü umumi Bay Aristidi Baltacı oldu. Hakikati teslim etmelidir ki hiçbir zaman iyi niyetli olmaktan ayrılmadı. Fakat milliyeti hasebiyle, ekserisi doğru olan fikirlerini tatbik sahasına koyabilmek için lazım gelen nüfuzla malik değildi ve olamazdı. Salim fikirli, cevval zekalı, büyük bir metanet sahibi idi. Doğru görüyordu, her zaman Türkiyede muvaffakiyet âmili olan ve bu sıralarda her vakitten fazla cari olan dolambaçlı yollar, diplomasi çareler, idarei maslahat usullerine tabi olmaksızın en kestirme yoldan gayeye vusule çalışıyordu. Rum olduğundan ne Türklerin ne Ermenilerin hoşuna gidiyordu. Görüşleri yenice teşkil edilmiş olan Devlet şurasında hararetli itirazlara sebebiyet verdi.”⁵⁶³

Aristidi Bey Orman İdaresi görevinin yanında Maliye Nezareti Muavinliği de yürütmekteydi. Bu durum ise orman işlerinin yürütülmesinde birtakım aksaklıklar yaşanmasına sebep olmuştur.⁵⁶⁴ Aristidi Bey’in 1869 yılı başında yapılan Orman Nizamnamesi’nin müzakerelerine katılmaması üzerindeki baskıyı arttırmış ve kısa bir süre sonra istifa etmek zorunda kalmıştır.⁵⁶⁵ Orman İdaresi bir süre boş kalmışsa da Aralık 1869’da yeniden yapılanmaya gidilmiştir. Oluşturulan yeni yapıya göre Şura-yı Devlet azasından Bedros Efendi⁵⁶⁶ “Reis” yerine “Orman İdaresi Müdürü” unvanıyla göreve getirilmiştir. Tassy’nin Fransa’ya dönmesinin üzerinden 2 yıl geçmesine rağmen henüz yerine kimse tayin edilmemiştir. Bu nedenle oluşturulan bu yapıda Bricogne’nin sermühendis unvanıyla yer alması kararlaştırılmıştır.⁵⁶⁷ Bu doğrultuda Tablo 12’de görüldüğü üzere orman idaresi yerli ve yabancı uzmanlardan oluşmuştur.

⁵⁶³ Bricogne, *Türkiyede Ormancılık Heyeti*, s. 11.

⁵⁶⁴ Bricogne, *Türkiyede Ormancılık Heyeti*, s. 14.

⁵⁶⁵ “Devletlü Efendim Hazretleri: Saadetlü Aristidi Bey Hazretlerinin bir suretten beri devam edememesinden dolayı derdest bulunan Orman Nizamnamesinin müzakeratı nakıs kalmış idüğünden tetkik ve ikmalî zımnında mir-i müşarünileyhin veyahut diğer bir zatın mukaddema mir-i müşarünileyh ile beraber müzakerede bulunmuş olan mühendis Mösyö Bricogne ile beraber Şura-yı Devlet Nafia Dairesi’ne izam buyrulması babında emr-ü fermân hazret-i men’lehu-emrindir. Mârûz-ı çâkerleridir ki: Müfâd-ı işar rehîn-i ikân-ı acizi miri-müşarünileyh İzmir’de bulunduğu cihetle kendisiyle olunan muhabere üzere 25 Kanunusani sene 1284 tarihliyle cevaben alınan telgrafnamesinde keyifsiz olduğu cihetle 15 güne kadar geleceğini beyan eylemiş ve müddet-i mezkure zarfında avdet eylemesi tekrar tarafına bildirilmiş olmağla ol bâbda emr-ü fermân hazret-i veliyü’l emrindir.” BOA., ŞD. 235/7. Bricogne, *Türkiyede Ormancılık Heyeti*, s. 14.

⁵⁶⁶ Feshane-i Amire fabrikatörü Kuyumciyan Ohannes Efendi’nin oğludur. 1835 yılında İstanbul’da doğan Bedros Kuyumciyan özel hocalardan ders aldıktan sonra Mekteb-i Sultani, Mülkiye İdadisi ve İzmir Fransız Mektebi’nde okumuştur. 1858’de İsparta Fabrikası Müdürlüğüne tayin edilmiştir. 1868’de Şura-yı Devlet azalığına tayin edilmiştir. Bu memuriyeti devam ederken ayrıca 1870’te Orman İdaresi Müdürlüğü’ne tayin edilmiştir. 1872’de Şuray-ı Devleti azalığın ayrılarak Osteru-Türk Bankası direktörü olmuştur. 1876’da Şura-yı Devlet Nafia Dairesi azalığına atanmıştır. 1878’de 10.000 kuruş maaşla Orman ve Maden Nazırı olmuştur. Nezaretin lağvedilmesi üzerine Ticaret ve Nafia Nezareti Müsteşarlığı göreviyle birlikte Orman ve Maden Müdür-i Umumiliği (1880) görevine tayin edilmiştir. Bundan sonraki süreçte de devletin birçok kademesinde önemli görevlerde yer almıştır. BOA., DH.SAİDd. 93/105.

⁵⁶⁷ Ayrıca Bricogne’nin yıllık 16.000 frank olan maaşına 4.000 frank zam yapılmıştır. BOA., İ.DH. 604/42127.

Tablo 12. Orman Meclisi ve Orman İdaresi⁵⁶⁸

Orman Meclisi		Orman İdaresi			
Unvan	Kişiler (1869)	Unvan	Kişiler (1870)	Unvan	Kişiler (1871-1872)
Reis	Aristidi Bey	Orman İdaresi Müdürü	Bedros Efendi	Orman İdaresi Müdürü	Bedros Efendi
Reis-i Sani	-	Reis-i Sani	Arif Efendi	Reis Vekili	Arif Efendi
Daimî Azalar	Arif Efendi	Daimî Azalar	Sermühendis Mösyö Bricogne	Daimî Azalar	Osman Rasih Efendi Orman Mektebi Hocası Cemil Bey Karebet Efendi
Muvakkat Azalar	Mösyö Simon Mösyö Bricogne Mösyö Godchaux Mösyö Chervau Karabet Efendi	Muvakkat Azalar	Mösyö Simon Mösyö Chervau Karabet Efendi	Muvakkat Azalar	Mösyö Bricogne Orman Mektebi Müdürü Mösyö Simon
Başkatip	Osman Vafi Efendi	-	-	Başkatip	Ahmet Faik Bey
Muhabesebe Memuru	Halil Efendi	-	-	Muhasebeci	Halil Efendi
-	-	Tercüman	Rasih Efendi	Evrak Müdürü	Emin Bey

Bedros Efendi'nin hedefleri orman idaresinin bütçesini tespit etmek, halihazırda bulunan memurları incelemesi yapılan vilayetlere tayin ettirmek, merkezi idare teşkilatındaki eksiklikleri gidermek ve teşkilatı kurulan vilayetlerde Orman Nizamnamesi'ni uygulattı.⁵⁶⁹ Bu doğrultuda Bedros Efendi'nin yönetimi ile Orman Nizamnamesi yürürlüğe konmuş ve Mart 1870'te vilayetlere tayin edilecek müfettiş, kâtip ve korucularla ilgili olarak bir taksimat yapılmıştır. Mevcut teşkilatlanmaya göre oluşturulan idari yapılanmanın bütçesi 2.850.055⁵⁷⁰ kuruş olarak hesaplanmış olup halihazırda 1.226.385 kuruş olduğu belirtilmiş 1.623.670 kuruş daha ilave tahsisat yapılmasının gerekli olduğu vurgulanmıştır. Orman İdaresi için oluşturulan bu bütçenin 1.036.655 kuruşu ile merkezi idare, Fransız uzmanlar ve Orman Mektebi maaşlarının ödenmesi tasarlanmıştır. 1.813.400 kuruşu ise 11 vilayete taksimi yapılmış ormanlık alanların idaresine ayrılmıştır.⁵⁷¹ Tablo 13'te yürürlüğe konulmak istenilen memur istihdamı ve maaş tahsisatına yer verilmiştir.

⁵⁶⁸ *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, Sene 1286 (1869), 24. Def'a, İstanbul: Darü't-Tıbaat'ül-Amire, (1286/1869), s. 46., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, Sene 1287 (1870), 25. Def'a, İstanbul: Darü't-Tıbaat'ül-Amire, (1287/1870), s. 45., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, Sene 1288 (1871), 26. Def'a, İstanbul: Darü't-Tıbaat'ül-Amire, (1288/1871), s. 50-51., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, Sene 1289 (1872), 27. Def'a, İstanbul: Darü't-Tıbaat'ül-Amire, (1289/1872), s. 52.

⁵⁶⁹ Bricogne, *Türkiyede Ormanlık Heyeti*, s. 18.

⁵⁷⁰ Bu noktada Bricogne 2.587.422 kuruşluk bütçe teklifinin kabul olduğuna yer vermiştir. Bricogne, *Türkiyede Ormanlık Heyeti*, s. 18.

⁵⁷¹ BOA., İ.MMS. 38/1597

Tablo 13. 1870 Orman Nizamnamesi Sonrasında Ormanlara Yönelik Olarak Vilayetlerde Oluşturulması Tasarlanan Merkezi Teşkilatlanma⁵⁷²

	Memur	Sayı	Aylık Maaş (Guruş)	Yıllık Maaş (Guruş)					
Bosna Vilayeti	Baş Müfettiş	1	2.500	30.000	Kastamonu Vilayeti	Baş Müfettiş	1	2.500	30.000
	Müfettiş-i Sani An-Sınıf-1 Evvel	2	3.000	36.000		Müfettiş-i Sani An-Sınıf-1 Evvel	2	3.000	36.000
	Katib	1	600	7.200		Katib	1	600	7.200
	Süvari Korucular	10	6.000	72.000		Süvari Korucuları	4	2.400	28.800
	Piyade Korucular	30	6.000	72.000		Piyade Korucuları	12	2.400	28.800
	Masarif-i Devriye	-	-	15.600		Masarif-i Devriye	-	-	15.600
	Toplam	44	18.100	232.800		Toplam	20	10.900	146.400
Tuna Vilayeti	Baş Müfettiş	1	2.500	30.000	Aydın Vilayeti	Baş Müfettiş	1	2.500	30.000
	Müfettiş-i Sani An-Sınıf-1 Evvel	3	4.500	54.000		Katib	1	500	6.000
	Katib	1	600	7.200		Süvari Korucuları	3	1.800	21.600
	Süvari Korucuları	12	7.200	86.400		Piyade Korucuları	9	1.800	21.600
	Piyade Korucuları	38	7.200	86.400		Masarif-i Devriye	-	-	6.000
	Masarif-i Devriye	-	-	20.400		Toplam	14	6.600	85.200
	Toplam	55	22.000	284.400					
Edirne Vilayeti	Baş Müfettiş	1	2.500	30.000	Konya Vilayeti	Baş Müfettiş	1	2.500	30.000
	Müfettiş-i Sani An-Sınıf-1 Evvel	1	1.500	18.000		Müfettiş-i Sani An-Sınıf-1 Evvel	1	1.500	18.000
	Katib	1	600	7.200		Katib	1	500	6.000
	Süvari Korucuları	4	2.400	28.800		Süvari Korucuları	4	2.400	28.800
	Piyade Korucuları	12	2.400	28.800		Piyade Korucuları	12	2.400	28.800
	Masarif-i Devriye	-	-	10.800		Masarif-i Devriye	-	-	10.800
	Toplam	19	9.400	123.600		Toplam	19	9.300	122.400
Selanik Vilayeti	Baş Müfettiş	1	2.500	30.000	İşkodra-Yanya Vilayeti	Baş Müfettiş	1	2.500	30.000
	Müfettiş-i Sani An-Sınıf-1 Evvel	1	1.500	18.000		Müfettiş-i Sani An-Sınıf-1 Evvel	1	1.500	18.000
	Katib	1	600	7.200		Katib	1	600	7.200
	Süvari Korucuları	4	2.400	28.800		Süvari Korucuları	4	2.400	28.800
	Piyade Korucuları	12	2.400	28.800		Piyade Korucuları	12	2.400	28.800
	Masarif-i Devriye	-	-	10.800		Masarif-i Devriye	-	-	10.800
	Toplam	19	9.400	123.600		Toplam	19	9.400	123.600
Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilayeti	Baş Müfettiş	1	2.500	30.000	Belgrat ve Beykoz Vesaire	Baş Müfettiş	1	2.500	30.000
	Müfettiş-i Sani An-Sınıf-1 Evvel	2	3.000	36.000		Müfettiş-i Sani An-Sınıf-1 Sani	1	1.200	14.400
	Katib	1	750	9.000		Katib	1	600	7.200
	Süvari Korucuları	10	6.000	72.000		Süvari Korucuları	3	2.100	25.200
	Piyade Korucuları	30	6.000	72.000		Piyade Korucuları	6	1.800	21.600
	Masarif-i Devriye	-	-	15.600		Bekçi	4	800	9.600
						Süvari Korucuları	3	1.800	21.600
						Piyade Korucuları	6	1.500	18.000

⁵⁷² BOA., İ.MMS. 38/1597. Bricogne'nin ifade ettiği rakamsal verilere göre merkezi idare hariç 29 ormancı, 64 atlı bekçi veya bekçi başı, 186 piyade bekçisi ve yeterli miktarda kâtipten oluşan memur kadrosundan bahsetmiştir. Bu veriler arşiv verileri ile büyük oranda uyumaktadır. Bricogne, *Türkiyede Ormancılık Heyeti*, s. 18.

	Toplam	44	18.250	234.600	Masarif-i Devriye	-	-	6.800
Hüda vendigar Vilayeti	Baş Müfettiş	1	2.500	30.000	Toplam	25	12.300	154.400
	Müfettiş-i Sani An-Sınıf-1 Sani	2	2.400	28.800	Genel Toplam	310	139.550	1.813.400
	Katib	1	600	7.200				
	Süvari Korucuları	7	4.200	50.400				
	Piyade Korucuları	21	4.200	50.400				
	Masarif-i Devriye	-	-	15.600				
	Toplam	32	13.900	182.400				

Ormanlara yönelik oluşturulmaya çalışan merkezi teşkilatlanmada öncelikle her vilayete bir başmüfettiş atanması uygun görülmüştür. Vilayetlerde başmüfettişlerin yanı sıra Müfettiş-i Sani sıfatıyla ihtiyaca göre sayıları 1-3 arası değişen⁵⁷³ görevlilerin de bulundurulması işlerin daha sıkı tutulması düşünülmüştür. Her vilayette evrak işleri için birer kâtip bulundurulması da kararlaştırılmıştır. Ormanların korunmasında temel sorumluluğun piyade ve süvari korucularına düştüğünü ifade edilebilir. Bu memurların görevlendirilmelerine bakıldığında ise neredeyse her vilayette piyadelerin süvarilerden üç kat daha fazla olduğu görülmektedir. Vilayetlerdeki devriye masrafları incelendiğinde en düşük masraf yıllık 6.000 kuruş ile Aydın Vilayeti'ne en yüksek masraf ise yıllık 20.400 kuruş ile Tuna Vilayeti'ne ayrılmıştır. Mevcut yapılanmada Aydın en az memur bulunduğu ve bu doğrultuda en az ödeneğin ayrıldığı vilayettir. Tuna Vilayeti ise en çok görevlinin bulunduğu ve en fazla ödenek tahsis edilen yer olarak belirlenmiştir.⁵⁷⁴

Tablo 14. Merkezi İdare Maaşları⁵⁷⁵

Görevi	Kişi Sayısı	Aylık (Kuruş)	Yıllık (Kuruş)
Müdür	1	5.000	60.000
Reis Vekili	1	4.500	54.000
Aza Nefer	3	6.500	78.000
Baş Kâtip	1	2.500	30.000
Tahrirat Kalemi Mümeyyiz ve Ketebesi	5	4.500	54.000
Evrak Müdürü ve Refiki	2	1.750	21.000
Muhasebe Kalemi	3	4.250	51.000
Mütercim ve Mübeyyiz	2	1.750	21.000
Odacı	1	300	3.600
Kırtasiye Masrafları			12.000
Toplam	19	31.050	384.600

⁵⁷³ İstisnai durum olarak en az bütçenin ayrıldığı Aydın Vilayeti'nde Müfettiş-i Sani yer almamıştır. BOA., İ.MMS. 38/1597.

⁵⁷⁴ BOA., İ.MMS. 38/1597.

⁵⁷⁵ BOA., İ.MMS. 38/1597.

Tablo 14’te merkezi idare maaşlarına yer verilmiştir. Buna göre 11 vilayette oluşturulan bu yapının başında olan merkezi idarenin giderleri de hesaplanmıştır. 19 kişiden oluşan merkezi idarenin yıllık giderleri 12.000 kuruşu kırtasiye masrafları olmak üzere 372.600 kuruştur. Yapılan değerlendirmelerde bu teşkilatlanmanın uygulanması halinde yıllık 40-50 bin keseden fazla gelir elde edileceği belirtilmiştir.⁵⁷⁶

Osmanlı Devleti’nde ormanlara yönelik oluşturulmaya çalışılan idari yapının ne kadarlık bir bölgeyi kapsayacağını da Bricogne’nin çalışmaları ortaya koymuştur. Bricogne’nin hazırladığı çalışmada şunlara değinmektedir:

“Mümkün olduğu kadar bildiklerimizi vilayet vilayet taksim edeceğiz. Ve neye dair olursa olsun iyice bilmediğimiz bir şeyi ortaya koymaktan kaçınacağız. Bu bilgilerimizi mevsum kaynaklardan, notlar, raporlar, planlardan ve Ormancılık Heyetinin ve bazı mahalli memurlarının ve bilhassa ecnebi olup büyük vukuf ve tecrübe sahibi bulunan Tuna vilayeti esbak müfettişi Brzozowski’nin şifahi izahatından iktibas etmekteyiz. Hülasa, pek karışık olan bu mevzuun şümulü dairesinde bulunan muhtelif meseleleri, mümkün olduğu kadar sade ve mütecanis kılmağa gayret ettik.”⁵⁷⁷

Bricogne’nin raporu incelendiğinde Fransız uzmanların detaylı çabaları açığa çıkmaktadır. Ancak bu raporların amenajman⁵⁷⁸ planlarına dayanmadığını yapılan saha gezileri ve gözlemler doğrultusunda ortaya çıktığı da ayrıca belirtilmelidir. Bricogne iyi bir amenajman çalışması, nakil vasıtaları ve tahliye yollarının ıslahıyla önemli gelirlerin elde edilebileceğini aktarmıştır.⁵⁷⁹

Bricogne’nin verdiği bilgiler doğrultusunda Tablo 15 incelendiğinde Osmanlı Devleti’nin Balkanlar, Anadolu ve Ege Adalarında sahip olduğu miri orman miktarı 4.339.000 hektardır. Balkanlarda 1.431.000 hektar ormanlık alan bulunurken Anadolu ve Ege Adaları’nda ise 2.908.000 hektar orman varlığı mevcuttur. Bu kadar geniş bir bölgeye sahip olan orman varlığının korunmasında en önemli vazifenin orman idaresi tarafından yürütülmesi düşünülmüştür.

⁵⁷⁶ BOA., İ.MMS. 38/1597.

⁵⁷⁷ Bricogne, *Türkiyede Ormancılık Heyeti*, s. 38.

⁵⁷⁸ Amenajman: Devlete ve kişilere ait ormanların, önceden hazırlanıp kabul edilmiş esaslara uygun olarak işletilmesi, doğal kaynakların işletilmesi. Amenajman Planı: Sürdürülebilir ormancılık yapmak için ormanların planlı olarak işletilmesini sağlayan planın adı. Sarıbaş, *Ormancılık Terimleri Sözlüğü*, s. 104.

⁵⁷⁹ Bricogne, *Türkiyede Ormancılık Heyeti*, s. 131,132.

Tablo 15. Adolphe Bricogne'nin Hazırladığı Rapora Göre Osmanlı Devleti'ndeki Ormanlık Bölgelerin Taksimi⁵⁸⁰

Vilayet	Bölge	Ormanlık Alan (Hektar)			
Bosna	Aşağı Bosna	200.000	Kastamonu	Kastamonu (Sancak)	175.000
	Yukarı Bosna	300.000		Bolu	340.000
	Hersek	100.000		Sinop	300.000
Tuna	Sofya	18.000	Hüdâvendigâr	Balıkesir	100.000
	Vidin	55.000		Bursa	120.000
	Tırnova	20.000		Kütahya	135.000
	Ruşçuk	50.000		Karahisar	120.000
	Tolça	30.000	Aydın	Milas	10.000
	Varna	25.000		Ula ve Köyceğiz	40.000
	Baltalık/Meşcere	100.000		Meğri (Fethiye)	30.000
Edirne	Filiba	100.000	Konya	Isparta	15.000
	Aydos ve Burgaz	105.000		Antalya	150.000
	Gelibolu	20.000	Adana	İçel/Mersin	70.000
Selanik ve Yanya	Agrafa, Pind, Prizren ve Manastır Ormanları Hariç	230.000		Karaisalı	35.000
				Payas	25.000
Prizren	Alezio ve Draç ⁵⁸¹	20.000	Halep	Antakya	8.000
	Alezio Spordass ve Latch Ormanları ⁵⁸²	8.000		İslahiye	10.000
İstanbul	İstanbul	50.000		Maraş	2.000
	İzmit	160.000	Şam	Şam	18.000
Trabzon	Trabzon (Sancağı)	200.000		Erzurum	Erzurum ve Çıldır
	Gümüşhane	70.000	Çan (Biga)		180.000
	Batum	250.000	Ege Adaları	Midilli ve Rodos	75.000
	Canik	180.000			

Bedros Efendi'nin müdürlüğünde yürütülen orman idaresi işlerinde belirli bir düzen sağlanmıştır. Sadrazam Ali Paşa'nın vefatı (Eylül 1871) üzerine Mahmud Nedim Paşa'nın sadaret makamına gelmesiyle birlikte devlet kademelerinde birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Yaşanan değişimlerden orman idaresi de etkilenmiş ve kısa süre sonra Bedros

⁵⁸⁰ Bricogne, *Türkiyede Ormanlık Heyeti*, s. 38-136.

⁵⁸¹ Ova grubu.

⁵⁸² Tepeler grubu.

Efendi istifa etmiştir.⁵⁸³ Bu istifa sonrasında Esham-ı Cedide Müdürü Artin Efendi, Mayıs 1872’de mevcut görevinin yanında Orman Müdürü olarak da tayin edilmiştir. Orman Meclisi Reis-i Vekili Arif Efendi ise Orman Meclis Reisi görevine getirilmiştir. Artin Efendi’nin bu iki görevi üstlenmesiyle birlikte her iki müdüriyetin toplam aylık maaşı olan 18.050 kuruşun 11.000’nin Artin Efendi’ye 5.000’nin Arif Efendi’ye verilmesi, kalan 2.050 kuruşun ise hazineye aktarılması kararlaştırılmıştır.⁵⁸⁴

Artin Efendi tutumlu davranılarak bütçenin arttırılması yerine azaltılmasını savunmuştur. Sadece orman memurlarının sayısının artmasında yarar görmüştür. Artin Efendi krokilerle beraber orman idaresinin durumu ve ormanlar hakkında detaylı bir rapor hazırlatarak sadrazama sunmuşsa da bir netice elde edememiştir. Bricogne, Artin Efendi hakkında şu yorumda bulunmuştur: “*Evvvela çok hüsnîyet gösterdi ve hatta pek hararetle işe sarıldıysa da kendisinin idareye mühim bir yardımı dokunduğunu görmedik.*”⁵⁸⁵ Bir süre daha görevde kalan Artin Efendi başka bir vazife ile görevlendirilmiş olup akabinde ise orman idaresinin teşkilatlanmasında değişikliğe gidilerek Orman ve Ma’âdin Nezâreti oluşturulmuştur. Keskin’e göre orman ve madenler nezaretler bünyesinde varlığını sürdürmüş olduğundan etkili bir çalışma yürütememişlerdir. Ayrıca orman ve madenlerin idaresine yönelik Ticaret ve Maliye Nezaretleri bünyesinde ayrı meclisler bulunması halihazırda bu meclislerin iş yoğunluğu sebebiyle ihmal edilmiştir. Bütün bunların yanı sıra devlet, orman ve maden gibi iki önemli gelir kaleminden etkili bir şekilde faydalanmayı da amaçlamıştır. Bu gibi sebeplerle daha önce de Meclis-i Âlî-i Hazâin’e reislik etmiş olan Divan-ı Ahkam-ı Adliye Nazırı Şirvanizade Mehmet Rüştü Paşa’nın idaresi altında 4 Eylül 1872’de Orman ve Ma’âdin Nezâreti kurulmuştur. Orman ve Maden Meclisleri memurları da bu nezarete geçmişse de iki ay gibi kısa bir süre sonra Orman ve Ma’âdin Nezâreti eskiden olduğu gibi Maliye Nezâreti’ne bağlanarak müdürlük haline dönüştürülmüştür.⁵⁸⁶ 1873 yılında eski Maliye Nazırı Yusuf Ziya Paşa bir yıldan daha az bir süre Orman ve Ma’âdin İdaresinin başında bulunmuştur.⁵⁸⁷ Yusuf Ziya Paşa bu süre zarfında orman idaresinin bütçesinin yükseltilmesine ve orman memurlarının sayısının arttırılmasına çabalamıştır.⁵⁸⁸

⁵⁸³ Bu durum Fransız uzmanlar arasında büyük bir üzüntü yaratmıştır. Bricogne’nin ifadesiyle: “*Çok teessüf ettik ve hala da etmekteyiz.*” Bricogne, *Türkiyede Ormancılık Heyeti*, s. 23,24.

⁵⁸⁴ BOA., İ.DH. 650/45189.

⁵⁸⁵ Bricogne, *Türkiyede Ormancılık Heyeti*, s. 24,25.

⁵⁸⁶ Özkan Keskin, *Orman ve Ma’âdin Nezâreti’nin Kuruluşu ve Faaliyetleri*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2005, s. 45,46.

⁵⁸⁷ Yund, *Orman Umum Müdürleri Albümü*, s. 18.

⁵⁸⁸ Bricogne Paşa’nın 8.084.866 kuruşluk (1.780.000 frank) bir bütçe değerinden bahsetmektedir. Bricogne, *Türkiyede Ormancılık Heyeti*, s. 29.

Yusuf Ziya Paşa'nın 1874'te tekrar Maliye Nazırı olarak atanmasından sonra Orman ve Ma'âdin İdaresi, Maliye Nezareti Müsteşarlığı bünyesinde çalışmalarını sürdürmeye başlamıştır.⁵⁸⁹ 1873-1878 yılları arasında Maliye Nezareti'ne bağlı kalan Orman ve Ma'âdin İdaresi iki ayrı kadrodan oluşan iki şubeye ayrılmıştır. Ayrıca Orman Müdürü aynı zamanda Reis unvanıyla Orman Meclis'inin de başında bulunmuştur. Tablo 16'da 1873-1875 yılları arasındaki Orman ve Ma'âdin İdaresi'nin orman kısmındaki idari yapılanmaya yer verilmiştir.

Tablo 16. Maliye Nezareti'ne Bağlı Olan Orman ve Ma'âdin İdaresi'nin Orman Kısmının İdari Yapılanması (1873-1875)⁵⁹⁰

Unvan	Kişiler (1873)	Unvan	Kişiler (1874)	Unvan	Kişiler (1875)
Reis		Reis		Reis	
Orman Müdürü	Arif Efendi	Orman Müdürü	Arif Efendi	Orman Müdürü	Arif Efendi
	Osman Rasih Efendi		Osman Rasih Efendi		Osman Rasih Efendi
	Orman Mektebi		Orman Mektebi		Orman Mektebi
	Hocası Cemil Bey		Hocası Cemil Bey		Hocası Cemil Bey
Azalar	Karabet Efendi	Azalar	Karabet Efendi	Azalar	Karabet Efendi
	Mösyö Bricogne		Mühendis		Mühendis
	Orman Mektebi		Mösyö Bricogne		Mösyö Bricogne
Muvakkat	Müdürü	Muvakkat	Mühendis		Mühendis
Azalar	Mösyö Simon	Azalar	Mösyö Simon		Mösyö Simon
Başkatip	Refik Bey	Başkatip	Refik Bey	Başkatip	Refik Bey
Orman		Orman		Orman	
Muhasebe		Muhasebe		Muhasebe	
Memuru	Halil Efendi	Memuru	Halil Efendi	Memuru	Halil Efendi
Orman Kalemi		Tahrirat		Tahrirat	
Müdürü	Emin Efendi	Mümeyyizi	Emin Efendi	Mümeyyizi	Emin Efendi
Muhasebe		Muhasebe		Muhasebe	
Muavini	Andon Efendi	Muavini	Rasim Bey	Muavini	Rasim Bey
Muhasebe					
Kâtibi	Rasim Bey	-	-	Pul Müşaviri	Ziya Efendi
Evrak Müdürü	Tahsin Efendi	Evrak Mukayyidi	Tahsin efendi	Evrak Sermukayyidi	Tahsin Efendi

Orman ve Ma'âdin İdaresi'nin orman kısmında 1873-1875 yılları arasında Arif Efendi Reis ve Orman Müdürü unvanıyla idarecilik yapmıştır. Bu dönemde orman idare merkezinin kadrosu oldukça genişlemiştir. 1873-1874 yıllarında azalar önceki dönemlerde olduğu gibi daimî ve geçici olarak ayrılmıştır. Daimî azalar Osmanlı vatandaşlarından geçici azalar ise Fransız uzmanlardan oluşmuştur. 1875'te ise herkes daimî aza kategorisine dahil

⁵⁸⁹ BOA., DH.SAİDd. 2/264. *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, Sene 1292 (1875), 30. Def'a, İstanbul: Matbuat-ı Maarif, (1292/1875), s. 47.

⁵⁹⁰ *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, Sene 1290 (1873), 28. Def'a, İstanbul: Darü't-Tıbaat'ül-Amire, (1290/1873), s. 46., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, Sene 1291 (1874), 29. Def'a, İstanbul: Matbuat-ı Maarif, (1291/1874), s. 46., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, Sene 1292 (1875), 30. Def'a, İstanbul: Matbuat-ı Maarif, (1292/1875), s. 47.

edilmiştir. Bu dönemde başkatipliğin yanı sıra dairede görev yapan birçok evrak memuru da yer almıştır. Memurların unvanları zaman zaman değişse de merkezi idare genellikle aynı kişilerden oluşmuştur. Ayrıca orman idaresinde iş yoğunluğu arttığında bu durum hemen Maliye Nezareti'ne bildirilerek personel temini isteğinde bulunulmaktaydı.⁵⁹¹ Arif Efendi'nin riyasetindeki orman idaresi Adana, Edirne, Canik, Selanik, Kastamonu başta olmak üzere birçok bölgede orman memurların sayılarının artırılması, yerel teşkilatlanmanın oluşturulması, ormanların korunması ve ıslah edilmesine yönelik çalışmalar yürütmüştür.⁵⁹² Tablo 17'de Orman ve Ma'âdin İdaresi'nin 1876-1878 tarihleri arasındaki idari yapılanmasına yer verilmiştir.

Tablo 17. Maliye Nezareti'ne Bağlı Olan Orman ve Ma'âdin İdaresi'nin Orman Kısımının İdari Yapılanması (1876-1878)⁵⁹³

Unvan	Kişiler (1876)	Unvan	Kişiler (1877-1878)
Reis	Süleyman Sıdkı Efendi	Reis	Münir Bey
Azalar	Osman Rasih Efendi Baş Müfettiş Nazif Bey Muhasebeci Cemil Efendi Orman Mektebi Hocası Cemil Bey Karabet Efendi Mühendis Bricogne Mühendis Simon	Azalar	Osman Rasih Efendi Baş Müfettiş Nazif Bey Muhasebeci Cemil Efendi Orman Mektebi Hocası Cemil Bey Karabet Efendi Sermühendis Bricogne Sermühendis Simon ⁵⁹⁴ Sermühendis Montrichard
Baş Müfettiş	Artin Efendi	Sermühettiş	Artin Efendi
Başkatip	Refik Bey	Başkatip	Refik Bey
Tahrirat		Tahrirat	
Mümeyyizi	Emin Efendi	Mümeyyizi	Emin Efendi
Muhasebe		Muhasebe	
Muavini	Rasim Bey	Muavini	Rasim Bey
Pul		Pul	
Müşaviri	Ziya Efendi	Memuru	Ziya Efendi
Evrak			
Müşaviri	Tahsin efendi		
Muhasebe			
Kâtibi	Ziya Bey		
Orman			
Muhasebe			
Memuru	Halil Efendi		

⁵⁹¹ BOA., A.}MKT.MHM. 463/72.

⁵⁹² BOA., A.}MKT.MHM. 468/62. BOA., İ.MMS. 48/2062. BOA., İ.DH. 688/48017. BOA., İ.DH. 698/48838. BOA., İ.DH. 710/49725.

⁵⁹³ *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, Sene 1293 (1876), 31. Def'a, İstanbul: Matbuat-ı Maarif, (1293/1876), s. 51., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, Sene 1294 (1877), 32. Def'a, İstanbul: Halil Efendi Matbaası, (1294/1877), s. 126., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, Sene 1295 (1878), 33. Def'a, İstanbul: Rıza Efendi Matbaası, (1295/1878), s. 129,130.

⁵⁹⁴ 1878'de Simon yerine Godchaux.

Orman Meclisinin yönetimini 3 yıl sürdüren Arif Efendi, “icraat-ı matlubeye âdem-i kifayeti”⁵⁹⁵ nedeniyle münasip bir göreve atanmak üzere azledilmiştir. Kastamonu Defterdarı Süleyman Sıdkı Efendi 8.000 kuruş maaşla Aralık 1875’te Orman Meclisi riyasetine atanmıştır.⁵⁹⁶ Ancak 5 ay gibi kısa bir süre sonra Meclis-i Rüsumat Reisi olan Münir Bey ile memuriyetlerini becayiş yapmışlardır.⁵⁹⁷ Süleyman Sıdkı Efendi ve Münir Bey sadece meclisin başında bulduklarından “Orman Müdürü” unvanı yerine “Reis” unvanını kullanmışlardır. Süleyman Sıdkı Efendi’nin kısa yöneticiliği sırasında daha kalabalık bir orman idaresi oluşmuştur. Meclisin aza kadrosuna Baş Müfettiş Nazif Bey ve Orman Muhasebecisi Cemil Efendi de dahil edilmiştir. Artin Efendi ise Baş Müfettiş sıfatıyla mecliste yer almıştır. Münir Bey’in başkanlığı döneminde Evrak Müşaviri, Muhasebe Kâtibi, Orman Muhasebe Memuru ve Muhasebe Muavinliği görevlerine son verilerek kadroda daralmaya gidilmiştir. İhtiyaç doğrultusunda ise Fransız uzmanlar aza sıfatıyla orman idaresinde yer almışlardır. Fransız uzmanların orman idaresi için her daim önemli olduğu belirtilmiş olup görev süreleri yenileneceği zaman da bu duruma özellikle vurgu yapılmıştır.⁵⁹⁸

19 Mart 1877’de ormanların idaresine yönelik önemli düzenlemeler yapılmıştır. Düzenlemenin ilk maddesine göre orman memurları vilayet, liva ve kazalarda olmak üzere kontrol müfettişleri, müfettiş muavinleri, muvazzaf veya ondalık memurlar, ketebe, süvari ve piyade korucularından ibaret olup Orman ve Ma’âdin İdare-i Umumiyesi’ne bağlıdırlar. Ayrıca Orman Meclisinin daimî azası unvanıyla ikametgâh merkezi İstanbul olan umumi müfettişlikler oluşturulmuştur. İstanbul’da ikamet eden umumi müfettişlerin teftişleri için dört bölge belirlenmiştir: 1. Bölge: İstanbul, Edirne, Tuna, Tırhala, Selanik ve Manastır, 2. Bölge: Bosna, İškodra, Yanya, Prizren, 3. Bölge: Canik, Trabzon, Kastamonu, Erzurum, Sivas, Ankara, Hüdavendigâr, 4. Bölge: Cezayir-i Bahr-i Sefid, Aydın, Konya, Adana, Suriye. Bu bölgeler umumi müfettişler tarafından yılda 120 gün teftiş edilecekti. Umumi müfettişlerin yanı sıra vilayet, liva ve kazalar için de orman teşkilatlanmasına gidilmiştir. Buna göre vilayet merkezinde ikamet eden vilayet müfettişi katiplerinin ve gerektiği durumlarda muavinlerinin bulunması uygun görülmüştür. Liva müfettişlerinin ise ikametgahları liva olup maiyetlerinde birer kâtip yer alması kararlaştırılmıştır. Kazalarda ise birer tane memur ve kâtip olup ayrıca ormanların korunması için yeterli miktarda süvari ve

⁵⁹⁵ BOA., İ.DH. 712/49794.

⁵⁹⁶ BOA., İ.DH. 712/49794.

⁵⁹⁷ BOA., İ.DH. 720/50230.

⁵⁹⁸ BOA., ŞD. 262/8. BOA., İ.ŞD. 30/1470. BOA., İ.DH. 733/60101. BOA., İ.ŞD. 34/1694.

piyade korucuları bulundurulacağı belirtilmiştir. Süvari ve piyade korucuların ormanlık bölgelere yakın olan nahiye ve köylerde ikamet etmelerine karar verilmiştir. Orman müfettişleri ile muavinlerinin Orman Mektebi'nden mezun olan efendilerden, süvari ve korucuların okur yazar ve güvenilir kişilerden, piyade korucuların ise bölge hakkında bilgi sahibi olan namuslu kişilerden seçileceği belirtilmiştir. Bu düzenleme ile oluşturulan kontrol müfettişliğinin ise “şimdilik” Dersaadet'e mahsus bir heyet olarak kereste gümrüğünde bir merkezi olacağı ve Dersaadet'le “bilâd-ı selâsenin” (Galata, Üsküdar, Eyüp) her tarafında memur ve kolcuların yer alacağı belirtilmiştir. Dersaadet'e mahsus bu hizmetin ise taşralarda orman memurları tarafından yürütülmesi kararlaştırılmıştır.⁵⁹⁹

1877 düzenlemesinde bütün görevlilerin vazifeleri de detaylandırılmıştır. Teşkilatlanma içerisinde en büyük sorumluluk umumi müfettişlere verilmiştir. Buna göre umumi müfettişler başta müfettiş olmak üzere muavin, kâtip ve korucuları inceleyerek nizama aykırı davranışlarına rastladıklarında haklarında gerekli işlemi yapacaklardır. Düzen altına alınmamış miri ormanlara yönelik çalışmalar yürüterek yerel hükümet aracılığıyla bunların kontrol altına alınması sağlanarak bölgeye memur tayin edilmesi için Orman İdare-i Umumiyesi'ne bilgi vereceklerdir. Ayrıca bölge ormanlarına yönelik istatistik cetvellerinin de düzenlenmesine de karar verilmiştir. Umumi müfettişler teftişleri sırasında ormanlarda meydana gelen her türlü işleme dair nizama aykırı durum tespit ettiklerinde Orman İdare-i Umumiyesine bildireceklerdi. Düzenlemede umumi müfettişlerden sonra en yetkili birim olan vilayet müfettişleri ise buldukları merkezde her gün yanındaki memurlarla beraber hükümet dairesine çalışmalarını yürüteceklerdi. Müfettişler burada ormanlarla ilgili görüşmeleri yürütecek ayrıca belirli bir vakitte Muayene-i Senedat Komisyonu'na riyaset edeceklerdi. Vilayet müfettişlerinin vilayette bulunan ormanları yılda 80 gün gezmeleri uygun görülmüştür. Müfettişler her sene müzayedeye çıkarılacak veya perakende suretiyle kesimine izin verilecek ağaçların mevkiini, sınırını belirleyerek damgalama vb. diğer işlemlerin nasıl yürütüleceğini gerekli memurlara yazılı olarak bildireceklerdi. Miri, vakıf ve şahıslara ait bulunan koruları ve köy baltalıklarının sınırlarının belirlenerek hudutnamelerinin düzenlenmesi de bu müfettişlerin sorumluluğundadır. Müfettişler kendi sorumluluklarında bulunan memurlara tezkere, ilmühaber, pulların kullanılması, resmi evrak, kontrat defterlerinin ve kayıtlarının nasıl düzenleneceğini öğreteceklerdi. Kara ve deniz yoluyla gelen kereste, mahrukat ve mahsulatın sahiplerinde bulunması gereken

⁵⁹⁹ *Bilcümle Orman Memurlarının Suret-i Tertib ve Vezâifine Dair Talimatdır*, 7 Mart 1293 / 19 Mart 1877, Düstur, Tertip I, C. IV, s. 454,455.

tezkereler ve ilmühaberlerin kontrolü taşralarda orman müfettiş ve memurlarına ait vazifeden olsa da bunların kontrolü de vilayet müfettişlerinin sorumluluğuna bırakılmıştır. Eğer bu memurların herhangi bir uygunsuz davranışlarına rastlarlar ise haklarında uygulanması gereken işlemi merkezi idareye bildirmeleri gerekmektedir. Liva müfettişliği ise biri doğrudan doğruya İdare-i Umumiye ve diğeri vilayet müfettişine tabi olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Ancak her ikisi de vilayet müfettişlerinin sorumlu olduğu vazifeleri kendi bölgelerinde tamamıyla yapmaya mecburdur. Bu müfettişlerin yılda 70 gün ormanları gezerek teftişte bulunmaları uygun görülmüştür. Vilayet müfettişlerine tabi olan liva müfettişlerinin olağanüstü bir durumla karşılaştıklarında İdare-i Umumiye müracaat etmeleri de kolaylaştırılmıştır. Kaza müfettişlerinin ise katiplerini vekil bırakarak yılda 45 gün ormanları teftiş etmeleri karar kılınmıştır. Vilayet ve livada olduğu gibi kaza müfettişleri de kaza merkezinde bulunduğu zaman katibiyle beraber her gün daireye gelerek gelişmeleri izleyeceklerdi. Kaza müfettişleri ormanların korunması, ağaç kesimi, mahsulat imal ve ihracı, hayvanların otlatılması, tezkere ve pulların kullanılması vb. işlerde talimatlara uyulması konusunda da görevliydi. Müfettişler bu konularda suistimal yaşandığına şahit olduklarında veya haber aldıklarında olayın meydana geldiği ormanlık alanın idaresinden sorumlu kolcunun sorguya çekilmesi ve gerekli işlemlerin yapılması konusunda da yetkili kılınmışlardır.⁶⁰⁰

Ormanlara yönelik mevcut teşkilatlanma içerisinde en önemli görev sürekli sahada olan orman süvari ve piyade korucularına düşmektedir. Süvari korucuları kendilerine görev tayin edilen ormanlık bölgelere yakın bir köye yerleşerek haftada iki kez bu bölgeleri gezmekle sorumluydular. Tezkere, pul ve kontrol görevi icra eyleyen süvari korucuları uygun iskele ve caddelerde de bulunmalıydılar. Ayrıca ormanlarda baltacı, bıçkıcı, çoban ve mandıra sahiplerinin denetlenmesinden ve piyade korucularının suistimallerinden de sorumluydular. Piyade korucuları ise görevli oldukları ormanlık bölgelere en yakın köy, amele veya çoban kulübesinde ikamet ederek her gün denetime çıkarlar. Kurallara aykırı bir hareket ortaya çıktığında süvarilere bildirmeliydiler. Piyade korucuları elinde izni olmayan baltacı ve bıçkı ustalarını yaptıkları işlemleri engelleyecek olup izin ile elde edilen tüm orman ürünlerinin nakledilmesi için de ilmühaber görmeden işlem yapmayacaktır. Piyade korucuları süvari korucuları gibi vergisinin alınmasıyla tezkere veya pul vergisi karşılığında ilmühaber verebileceği de ayrıca belirtilmiştir. Hasılatı az olan bölgelerde

⁶⁰⁰ *Bilcümle Orman Memurlarının Suret-i Tertib ve Vezaifine Dair Talimatdır*, Düstur, Tertip I, C. IV, s. 455-458.

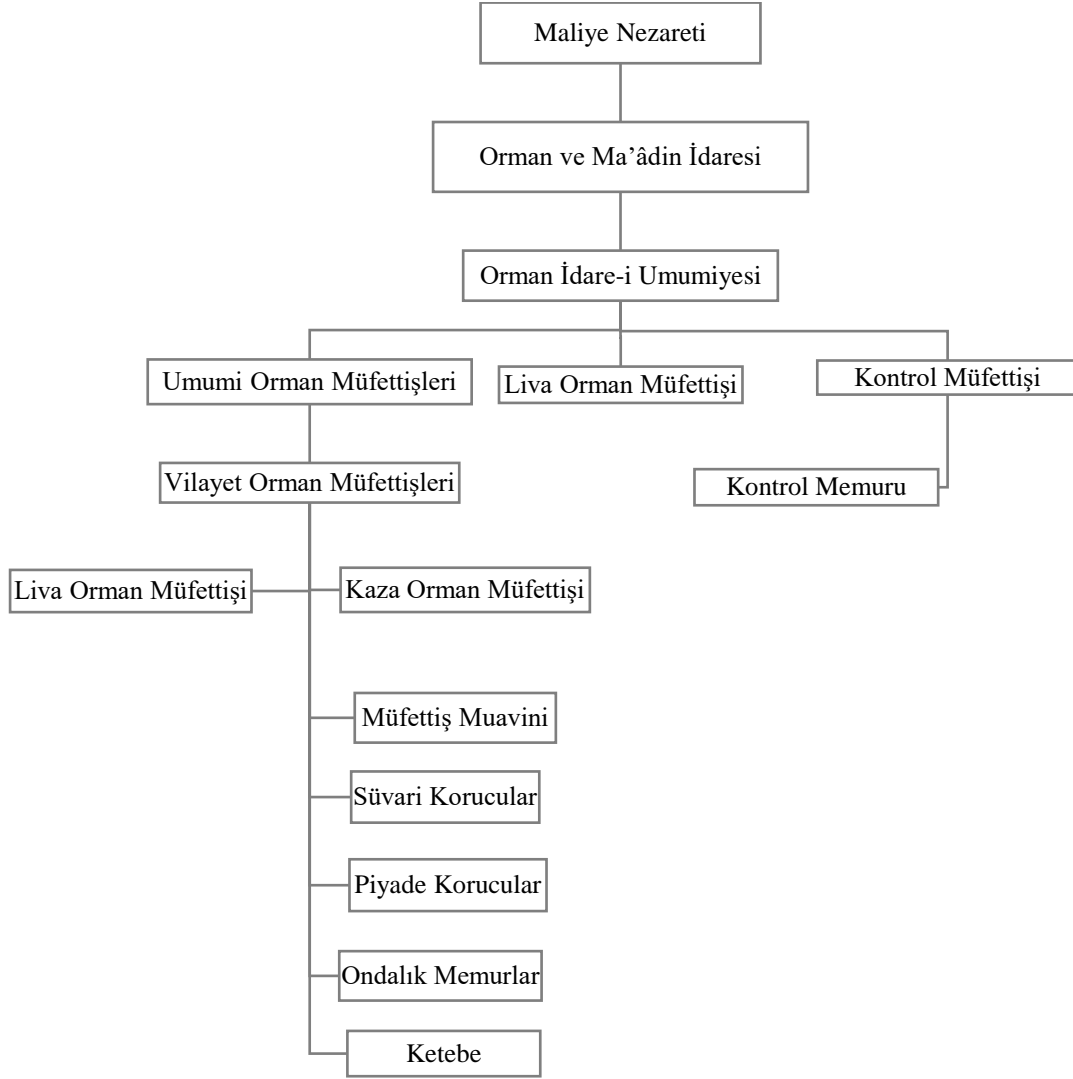
kullanılan ondalık memurlar ise her konuda süvari korucularının sorumluluklarına sahip kılınmışlardır.⁶⁰¹

Ormanlardan çıkarılarak nakledilen kereste, mahrukat, mahsulat vb. ürünlerden orman hakkı ve pul vergisi alındığına dair sahibinde bulunması gerekli evrakların incelenmesi için Dersaadet’de kontrol müfettişlerinin sorumluluğuna bırakılmıştır. Bu süreç taşralarda vilayet müfettişlerinin idaresinde olan müfettiş ve memurları sorumlu tutulmuşlardır. Müfettişliğin alt birimi olan kontrol memurları Dersaadet’de kereste gümrüğü, karantina ve fener idareleriyle gerekli iskele ve kapılarda bulundurulacaklardı. Taşralarda ise orman ürünleri gelen vilayetin, başlıca şehir ve iskelelerinde görevlendirilmesi gerekli görülmüştür. Böylelikle kontrol memurları tezkere ve ilmühaberleri inceledikten sonra yapılması gereken işlerin yürütülmesini sağlayacaklardır. Kontrol memurları işlerini yürütürken herhangi bir zorlukla karşılaşmaları durumunda bölge zabıtasıyla, gümrük, karantina ve liman memurlarına müracaat ederek yardım talep etmeliydiler. Bu memurlar meydana gelen hasılat defter ve cetvellerini doldurduktan sonra Dersaadet’te Orman İdare-i Merkezi’ne taşralarda ise mahalli hükümet mal sandıklarına teslim edip karşılığında makbuz senedi almaları mevcut sorumluluklarından sayılmıştır.⁶⁰² Şekil 2’de bu görev ve sorumluluklara sahip olan orman memurlarının idari yapılanmasına yer verilmiştir.

⁶⁰¹ *Bilcümle Orman Memurlarının Suret-i Tertib ve Vezai fine Dair Talimatdır*, Düstur, Tertip I, C. IV, s. 459-461.

⁶⁰² *Bilcümle Orman Memurlarının Suret-i Tertib ve Vezai fine Dair Talimatdır*, Düstur, Tertip I, C. IV, s. 458,459.

Şekil 2. Orman Memurları Düzenlemesine Göre Orman Teşkilatı Yapısı (1877)⁶⁰³

Orman memurlarının görev ve sorumluluklarını belirtildikten sonra ağaç satımı, ormanların sınırlandırılması, müruriye ve öşür tezkereleri, ilmühaber ve kontratların kaydı vb. konularda memurların ne şekilde hareket edeceği de ayrıca aktarılmıştır.⁶⁰⁴ Bu düzenlemeye ek olarak orman müfettiş, ketebe, memur, korucu vb. diğer hizmetlilerin mevcut düzenlemelere aykırı hareketleri sonucunda ne şekilde sorgulanacağı, yargılanacağı

⁶⁰³ *Bilcümle Orman Memurlarının Suret-i Tertib ve Vezâifine Dair Talimatdır*, Düstur, Tertip I, C. IV, s. 459-461. Şekil bu talimattan uyarlanmıştır.

⁶⁰⁴ Düzenlemenin 30. Maddesinden 51. Maddesi'ne kadar olan kısım bu konulara değinmiştir. *Bilcümle Orman Memurlarının Suret-i Tertib ve Vezâifine Dair Talimatdır*, Tertip I, C. IV, s. 461-469.

ve cezalandırılacağına dair 17 maddelik bir talimatname hazırlanmıştır.⁶⁰⁵ Buna göre görevlilerin uygunsuz hareketleri sonucunda sorgulanmaları lazım geldiğinde suçlu kişi kimin maiyetinde ise öncelikle onun vilayet veya liva müfettişi tarafından ya da duruma göre özel olarak gönderilen bir memur tarafından yazılı ifadesi alınacaktır. Sorgulamalar sonrasında hazırlanan fezleke hiyerarşik sırayla en üst kademe olan Orman İdare-i Umumiyesi'ne kadar ulaştırılacaktı. Eğer ortada suç olduğu tespit edilirse yapılacak işlemlerde suçun büyüklüğüne göre tenzil-i rütbe, azil, para cezası, zararın tazmini gibi konularda Orman İdare-i Umumiyesi yetkili kılınmıştır. Ancak hapis cezası gerektiren daha büyük suçlarda ise gerekli evraklar Bab-ı Âli'ye takdim edilerek Şura-yı Devlet'te görüşülüp buradan çıkan kararın orman müfettişlerine bildirilmek üzere Maliye Nezareti'ne gönderilmesi uygun görülmüştür.⁶⁰⁶ Osmanlı ormancılığında 1877 yılında yürürlüğe giren bu geniş çaplı düzenlemeyle birlikte döneme uygun olarak daha rasyonel bir teşkilatlanmaya gidildiğini ifade edilebilir.

Ormanların idaresi 1867'den itibaren (1872'deki iki aylık müstakil bir Orman ve Ma'âdin Nezâreti yapılanması haricinde) Maliye Nezareti'nin idaresi altında teşkilatlanmıştır. Ancak 1878 yılına gelindiğinde Maliye Nezareti Şura-yı Devlet'e göndermiş olduğu yazıda madenler konusunda mevcut yapılanmanın yetersiz olduğunu belirtilerek bu durumun bir an önce ıslah edilmesi gerekliliği üzerinde durmuştur.⁶⁰⁷ Bu gibi idari yapılanmalarda görevlendirileceklerin alana yönelik bilgisinin olmasının gerekli olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca bu kişilerin yabancı dil bilmesi ve yayınları takip etmesi⁶⁰⁸ dönemin şartlarının gereği olduğu ifade edilmiştir. Maliye Nezareti yaptığı değerlendirmelerde bir örneklem yaparak orman ve madenlere yönelik yapılması muhtemel idari ıslahatlar için Fransa'yı ele almıştır. Fransa'da maden işlerinin Nafia Nezareti, orman

⁶⁰⁵ *Orman Müfettiş ve Ketebe ve Memur ve Korucu vesair Hademesinden Su-i Hareketleri Vuku Bulanların Ne Vecihle İstintak ve Muhakeme Olunup Ne Suretle Mücazatlari Tayin Kılınacağına Dair Talimattır*, 7 Mart 1293 / 19 Mart 1877, Düstur, Tertip I, C. IV, s. 450-455.

⁶⁰⁶ *Orman Müfettiş ve Ketebe ve Memur ve Korucu vesair Hademesinden Su-i Hareketleri Vuku Bulanların Ne Vecihle İstintak ve Muhakeme Olunup Ne Suretle Mücazatlari Tayin Kılınacağına Dair Talimattır*, 7 Mart 1293 / 19 Mart 1877, s. 450-455.

⁶⁰⁷ “Maden idaresince şimdiye değin vukua gelen bir takım tebeddülât maden meclisinin lağvıyla umur idarenin yalnız bir müdür ve iki mühendis ile üçüncü dördüncü derece birkaç memurun yed-i inhisarına bırakılmak derecesinde teşvişini mucib olmuş ve bu cihetle Maden Nizamnamesi dahi layıkıyla ve tamamıyla ceryandan sakıt olarak bunun vaat ve temin ettiği semerat bittabi iktitaf olunamamış olduğuna ve bu halin netice-i tabiisi olarak maden işlerince ale-t-tevâlî bir takım ahval-ı gayr-ı merziyenin vuku bu idarenin böyle devamından mazarrattan başka bir şey hasıl olamayacağını meydana koyduğuna binaen ve serian ıslahı çaresine bakılmak üzere sabıkta olduğu gibi Maden Nizamnamesi ahkâmının tamamı icrasına nezaret ve vesatet edecek ve bu babda mesuliyeti deruhte edilecek surette bir idarenin yeniden terkiib ve tanzimi...” BOA., İ.MMS. 59/2788.

⁶⁰⁸ “alhusus bu heyete riyaset eyleyen zatın erbab-ı fünundan ve elsine-i ecnebiye üzerine müellif olan kitap ve resaili daima tettebbu ve mütalaa ederek...” BOA., İ.MMS. 59/2788.

işlerinin ise Ticaret ve Ziraat gibi doğrudan alana yönelik nezaretlere bırakıldığı belirtilmiştir. Osmanlı Devleti'ndeki bu durumun yanlışlığı *“bizde bu idareler bilakis umuru maliye ve hesabiye ile meşgul olub fünuna asla münasip taalluku olmayan Maliye Nezaretinde bulunması dahi başkaca bir yolsuzluk bulunduğuna binen”*⁶⁰⁹ sözleriyle açıkça ifade edilmiştir. Nezaret bu konuda Orman ve Ma'âdin İdaresinin Maliye Nezareti'nden alınarak Fransa'da olduğu gibi alana yönelik nezaretlere bağlanması ayrıca müdür ve meclis azalarının tamamen değiştirilerek mülkiye ve gerek askeriyeden alan bilgisine sahip kişilerin getirilmesini önermiştir.⁶¹⁰

Orman ve maden meclislerinde yapılan görüşmelerin detaylandırılması ve bir kez daha incelenmesi adına orman işlerinin Ticaret ve Ziraat Meclislerinde maden işlerinin ise Nafia Meclisinde değerlendirilmesi kararlaştırılmıştır. Maliye Nezareti'nin bu yazısı üzerine Şura-yı Devlet Nafia Dairesi'nin yaptığı görüşmelerde bazı konulara katılmakla birlikte çeşitli itirazlarda bulunmuş olup birtakım değerlendirmeler yapılmıştır. Nafia Dairesi üyeleri gerek orman gerek maden idaresi olsun her ikisinin de idarelerinde değişiklik yapılarak bir ıslahata ihtiyaç duyulduğunu aynı şekilde kabul etmiştir. Ancak orman ve maden idarelerinin Fransa'da olduğu gibi nezaretlere dağılması ve konuların burada tekrar ele alınmasında herhangi bir yarar görülmemiştir. Orman ve madenlerin Fransa'da Ticaret ve Nafia Nezaretlerinin idareleri altında olsa da birçok devlette Maliye Nezareti'ne bağlı olduğu görüşü belirtilmiştir. Nafia Dairesi üyelerine göre Osmanlı Devleti'nde Maliye Nezareti'nin vilayetlerle olan ilişkisinin diğer muhtemel nezaretlere göre daha iyi olduğu ifade edilmiştir. Bu nedenle Maliye Nezareti altında bir Müdür-i Umumi idaresinde iki ayrı şube halinde idare ve fen işlerinin yürütülmesi ve bunların görev ve sorumluluklarının iyi bir şekilde belirlenmesi düşünülmüştür. Bu yapının sağlanması ile Maliye Nazırı başta olmak üzere diğer memurların da müdahalesi engelleneceği belirtilmiştir. Şura-yı Devlet'in 6 kişiden oluşan Nafia Dairesi'nin bu değerlendirmelerinde sadece Necip Efendi Orman ve Ma'âdin İdaresi'nin Maliye Nezareti yerine Ticaret ve Nafia Nezareti'ne bağlanması görüşünde bulunmuştur. Şura-yı Devlet Nafia Dairesi'nin bu görüşleri Meclis-i Vükelâ'ya gönderilmiş olup buradan son karar çıkmıştır.⁶¹¹

Meclis-i Vükela orman ve madenlerin hangi nezaretin maiyetine verilirse verilsin birtakım zorluklara sebep olacağı yönünde kanaate varmıştır. Yapılan değerlendirmelerde

⁶⁰⁹ BOA., İ.MMS. 59/2788.

⁶¹⁰ BOA., İ.MMS. 59/2788.

⁶¹¹ BOA., İ.MMS. 59/2788.

Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumda orman ve maden gibi kaynaklardan yeterince yararlanılmadığını halbuki bu iki önemli gelir kaleminden yılda 30.000 kese civarında bir gelir elde edilebileceği üzerinde durulmuştur. Meclis-i Vükelâ Fransa'daki duruma odaklanmıştır. Buna göre Fransa'nın yüzölçümü Osmanlı Devleti'nin ¼'i olduğu halde orman ve madenlerden yıllık 1.000.000 kese gelir almaktaydı.⁶¹² Bu nedenle orman ve maden işlerine oldukça önem verilmesi ve ne gerekirse bir an önce yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Özellikle henüz düzen altına alınmamış olan ormanların nizamname gereğince peyder pey kontrol altına alınması ve her türlü zarardan korunması için “sarf-ı mesai” edilmesi gerekli görülmüştür. Meclis-i Vükelâ önce Maliye Nezareti'nde sonra da Şura-yı Devlet Nafia dairesinde görüşülen konuyla ilgili olarak bir orta yol bulmuştur. 1 Eylül 1878'de Orman ve Ma'âdin Nezâreti'nin kurulması kararlaştırılmıştır. Nezaret doğrudan doğruya Bab-ı Âli'ye müracaat edebilecek sadece mali işlerde Maliye Nezareti'ne bağlı olacaktı. Nezaretin başına ise daha önce Orman İdaresi Müdürlüğü görevi yapan ve halihazırda Şura-yı Devlet Nafia Dairesi azası bulunan Bedros Efendi 15.000 kuruş maaşla atanmıştır.⁶¹³ Tablo 18'de Orman ve Ma'âdin Nezareti'nin merkezi idaredeki kadrosuna yer verilmiştir.

Tablo 18. Orman ve Ma'âdin Nezâreti Merkezi İdaresi (1879)⁶¹⁴

Görev	Kişiler
Nazır	Kuyumcuyan Bedros Efendi
Azalar	Rasih Efendi
	Başmüfettiş Nazif Bey
	Muhasebeci Cemil Bey
	Orman Mektebi Muallimi Evveli Cemil Bey
Muhasebe Kalemi	Refik Bey
	Karabet Efendi
	Maden Mühendisi Mösyö Vays
Tahrirat Kalemi	Mümeyyiz-i Evvel Andon Efendi
	Mümeyyiz Rasim Bey
Fen Memurlarıyla Muallimler	Mümeyyiz Emin Bey
	Mümeyyiz Necib Efendi
	Orman Muallimi Evveli Cemil Bey
	Maden Muallimi Evveli Mösyö Vays
	Orman Muallimi Hekimyan Efendi
	Orman Muallimi Ali Efendi
	Maden Muallimi Asakir-i Şahane
Yüzbaşılardan Asaf Bey	
Maden Mühendisi Muallimi Ohannes Efendi	
Maden Mühendisi Nuri Efendi	

⁶¹² BOA., İ.MMS. 59/2788.

⁶¹³ BOA., İ.MMS. 59/2788.

⁶¹⁴ *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Sene 1296 (1879)*, 34. Def'a, İstanbul: Hacı Hüseyin Efendi Matbaası, (1296/1879), s. 139.

Tercüme Kalemi	Mütercim-i Evvel Arabyan Efendi Mütercim-i Sani Yorgaki Efendi
Evrak Kalemi	Müdür Kadri Efendi Orman Evrak Memuru Reşid Bey Maden Evrak Memuru Hacı Tahsin Efendi

Yeni nezaret teşkilatlanmasıyla birlikte orman ve maden ayrımı yapılmaksızın tek bir nazır idaresinde azaların yanı sıra muhasebe kalemi, tahrirat kalemi, tercüme kalemi, evrak kalemi ve fen memurlarıyla muallimlerden oluşan bir idare oluşturulmuştur. Fransız uzmanların Osmanlı Devleti'nden ayrılmasıyla birlikte Orman ve Ma'âdin Nezâreti'nde orman konusunda yabancı uzman yer almamış olup diğer azalar ise genel itibarıyla eski dönemlerdeki isimlerden oluşmuştur. Orman ve Ma'âdin Nezâreti kurulmasıyla birlikte gelirlerin arttırılması ve yerel teşkilatlanmalarının yapılandırılarak yeni memurların görevlendirilmesi için Maliye Nezareti ve Şura-yı Devlet Nafia Dairesi ile muhabere edilerek çeşitli düzenlemeler yapılmıştır.⁶¹⁵ Ancak Nazır Bedros Efendi'nin madenlere yönelik yürüttüğü faaliyetlerden memnun olmayanlar da bulunmaktaydı. Islahat-ı Maliye Komisyonu azalarından Kastro, Bedros Efendi'nin kötü idaresi nedeniyle maden gelirlerinde büyük bir düşüş olduğunu ihbar etmişse de herhangi bir sonuç alamamıştır.⁶¹⁶

Orman ve Ma'âdin Nezâreti 3 Kasım 1879'da tekrar bir müdürlük haline dönüştürülerek Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne bağlanmıştır. Bedros Efendi ise Orman ve Ma'âdin Müdürlüğü'ne ek olarak Ticaret Nezareti Müsteşarlığına tayin olunarak kendisine 10.000 kuruş maaş tahsis edilmiştir.⁶¹⁷ Ticaret ve Ziraat Nezareti'nin idaresi altındaki ormanlardan iyi bir şekilde yararlanılması için nasıl bir yol izleneceği de tartışılmıştır. Bu doğrultuda iki politika düşünülmüştür. İlki büyük masraflar sarf edilerek gereği kadar memuru tayin edilmesi ve yollar yapılmasıyla ormanların kontrolünün bütünüyle sağlanmasıdır. İkinci yaklaşım ise ormanların parça parça taliplerine ihale edilmesi ile daha kontrollü bir şekilde ilerleme kaydedilmesidir. İkinci yaklaşım dönemin şartlarına uygun olarak daha gerçekçi bir bakış açısını yansıtmaktadır. Bu nedenle ekonomik durum başta olmak üzere yaşanabilecek birçok zorluk nedeniyle ikinci yol benimsenmiştir. Zaten orman ve maden bütçesine uygun görülmüş olan 9 milyon kuruşluk yetersiz tahsisatın devletin bütün ormanlık bölgelerine dağınık bir şekilde paylaşılması da uygun görülmemiştir.⁶¹⁸

⁶¹⁵ BOA., İ.ŞD. 42/2220. BOA., İ.ŞD. 45/2429.

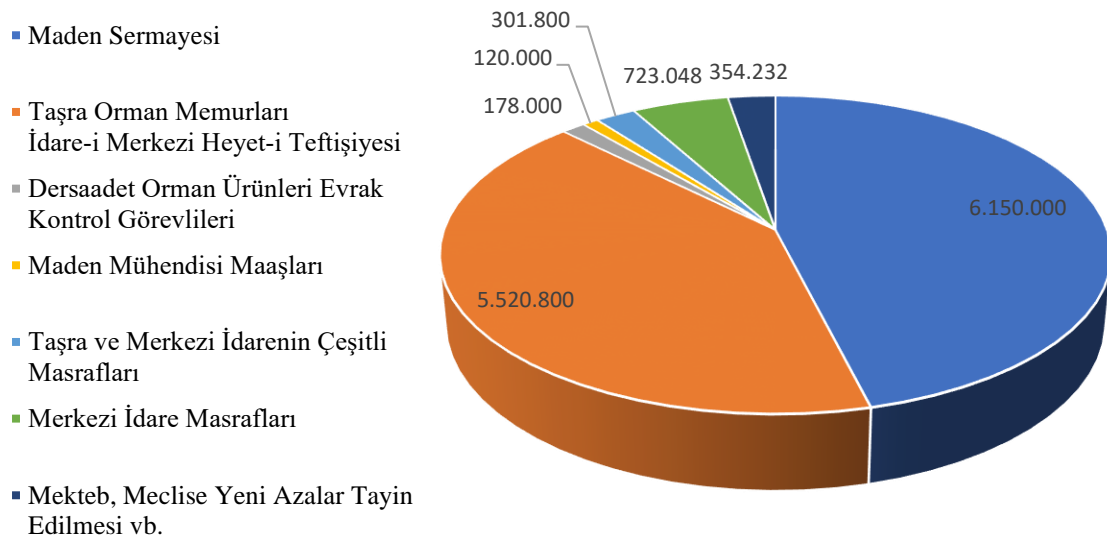
⁶¹⁶ BOA., Y.PRK.AZJ. 2/81.

⁶¹⁷ BOA., İ.DH. 793/64394.

⁶¹⁸ BOA., İ.MMS. 66/3115.

Çünkü böyle bir durumda ormanlık alanların idaresi ve muhafazasının doğru düzgün yapılamayacağından teşkilat gerekli geliri sağlamayacaktı. Bu nedenle şimdilik sahilde bulunan ve muhafazası daha kolay olan birkaç ormanlık bölgeye öncelik verilmesi uygun görülmüştür. Diğer yandan madenlerin ihalesine ayrılan ödenekten kalan parayla yollar yapılması da düşünülmüştür. Yolların yaptırılması ile yer altı ve yer üstü kaynaklarına olan ulaşım daha kolay olacağından gelirler artacaktı. Böylelikle elde edilen yeni gelirlerle ormanlık bölgeler peyderpey kontrol altına alınacağından hem hazineye hem de orman idaresine birçok fayda sağlayacaktı.⁶¹⁹ Şekil 3'te bu doğrultuda oluşturulmaya çalışılan bütçe planlamasına yer verilmiştir. Ayrıca bu dönemde işlerin yoluna koyulması adına Avrupa'dan orman ve maden mühendisleri getirilmeye çalışılmışsa da başarılı olunulamamıştır.⁶²⁰

Şekil 3. Orman ve Ma'âdin İdaresi Bütçe Planlaması (1879)

XIX. yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı Devleti'ndeki orman varlığı 7,5 milyon hektar olarak ifade edilmiştir.⁶²¹ Bu nedenle özellikle ormanların ıslahına yönelik kullanılmak üzere maden sermayesi ile desteklenen 13 milyon kuruşluk bir bütçe planlamasına gidilmiştir. Ancak Orman ve Ma'âdin Nezâreti (1879) zamanında yapılması planlanan bu bütçenin bir türlü yürürlüğe girememiştir. Bu nedenle 1881 yılı sonunda hazırlanan bir layihada 8.000.000 kuruşluk bir kayıp olduğu ifade edilmiştir. Hatta geçen zamanda

⁶¹⁹ BOA., İ.MMS. 66/3115.

⁶²⁰ BOA., Y.A.RES. 5/80.

⁶²¹ BOA., Y.PRK.OMZ. 1/9.

ormandaki birtakım ağaçların yaşlanıp kıymetlerinin düşmesi, çürüyüp devrilmesi, doğru düzgün korunamaması, ahali tarafından yapılan kesim ve tahriplerin de bu kayba dahil olmadığı da özellikle vurgulanmıştır.⁶²²

Tablo 19. *Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne Bağlı Orman ve Ma'âdin İdaresi (1880)*⁶²³

Memuriyet	İsim
Müdür ve Müsteşar	Bedros Efendi
Muhasebeci	Cemil Bey
Mektupcu	Münir Bey
Meclis Reisi	-
Meclis Azaları	Rasih Efendi
	Baş Müfettiş Nazif Bey
	Karabet Efendi
	Seyyar Müfettişlerden Artin Efendi
	Refik Efendi
Zabıt Kâtibi	Şefik Bey
Muhasebe Kalemi	Müdür Osman Efendi
	Mümeyyiz Rasim Bey
Mektubi Kalemi	Mümeyyiz Emin Bey
	Necib Efendi
Fen Memur ve Muallimleri	Pul Memuru Ziya Efendi
	Orman Kâtibi Yusuf Bey
	Maden Katibi Mustafa Efendi
	Muvazene Katibi Tevfik Efendi
	Maden Muallim-i Evvel Mösyö Vays
	Orman Muallimi Hekimyan Efendi
	Orman Muallimi Ali Efendi
	Maden Muallimi Asaf Bey (Yüzbaşı)
Maden Mühendisleri	Ohanne Efendi
	Fevzi Efendi
Tercüme Odası	Mütercim-i Evveli Arabyan Efendi
	Mütercim-i Sani Yorgaki Efendi
Evrak Odası	Maden ve Evrak Müdürü Kadri Efendi
	Orman Evrak Müdür Andon Efendi

Tablo 19'da görüldüğü üzere Orman ve Ma'âdin Nezâreti'nin Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne bağlanmasıyla merkezi idarede birtakım değişiklikler yapılmıştır. Yeni yapılanmada müdür, mektupçu ve muhasebeciden oluşan üç kişilik bir üst idare oluşturulmuştur. Bedros Efendi Nazır unvanı yerine Müdür ve Ticaret ve Ziraat Nezareti Müsteşarı sıfatıyla oluşturulan idarede yine en üst mevkide yer almıştır. Orman ve Ma'âdin Nezâreti'nde aza olan muhasebeci Cemil Bey ise azalıktan ayrılarak Orman ve Ma'âdin İdaresi'nin muhasebecisi olmuştur. Daha önce Orman Meclisi Reisliği yapmış olan Münir Bey'de mektupçu olarak idarede yer almıştır. Orman Mektebi muallimi Cemil Bey ve maden

⁶²² BOA., Y.A.RES. 7/6. BOA., Y.PRK.OMZ. 1/9.

⁶²³ *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, Sene 1297 (1880), 35. Def'a, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1297 (1880), s. 146,147.

mühendisi Mösyö Vays yeni yapıda aza olarak görev almamıştır. Orman İdaresi'nde birçok görevde bulunmuş olan ve halihazırda seyyar müfettişlerden olan Artin Efendi ise meclis azalığına getirilmiştir. Muhasebe Kalemi ve Tahrirat Kalemi/Mektubi Kalemlerinde bir değişiklik gerçekleştirilmemiştir. Fen memurlarıyla muallimlerde birkaç küçük değişiklik yapılmış olup ayrıca yol memuru, orman kâtibi, maden kâtibi ve muvazene katipliği görevine de yer verilmiştir. Tercüme Kalemi ve Evrak Kalemi ise yeni yapılanmada isim değiştirmiş olup Tercüme Odası ve Evrak Odası olarak nitelendirilmiştir. Tercüme Odası'nda herhangi bir değişikliğe gidilmemiş Evrak Odası'nda ise Kadri Efendi Maden ve Evrak Müdürü olarak iki görevi üstlenmiş böylelikle Reşid ve Hacı Tahsin Efendilere gerek kalmamıştır. Kadri Efendi haricinde Andon Efendi'de Orman Evrak Müdürü olarak yer almıştır. İdare için ayrıca zabıt katipliği oluşturulmuş olup Şefik Bey'de bu göreve getirilmiştir.⁶²⁴

Bir yıl sonra boş olan Meclis Reisliği görevi Ticaret ve Ziraat Nazırı Raif Efendi'ye bırakılmıştır. Raif Efendi 2 yıl boyunca Reis ve Nazır sıfatıyla bu görevi sürdürmüştür. Bu dönemden itibaren artık Muhasebe Kalemi, Mektubi Kalemi, Tercüme Odası, Evrak Odası gibi birimler yerine daha kapsayıcı bir yapılanmaya gidilmiştir. Bedros Efendi, Cemil ve Münir Beyler mecliste de aza olarak yer almış olup Seyyar Müfettiş Rıza Bey'de meclise girmiştir.⁶²⁵ Raif Efendi bu noktada özellikle Cemil ve Münir Beylerin hem Ticaret ve Ziraat Nezareti heyetinde hem de Orman ve Ma'âdin Meclisi'nde aza olarak yer almasını istemiştir. Çünkü böylelikle giderlerde bir tasarruf yapılacağını ifade etmiştir.⁶²⁶ Zabıt Kâtibi Şefik Bey ise 1 yıl aza olarak mecliste yer almışsa da Baş Kâtip olması ile azalığı son bulmuştur. Meclisin kadrosunu genişletmek amacıyla daha önceleri Orman Müdürlüğü ve Meclis Reisliği yapmış olan Arif Efendi ve Orman İdaresi'nin birçok meclisinde bulunmuş olan Karabet Efendi meclise aza olarak dahil edilmiştir. Orman ve Ma'âdin Meclisi'nde bir süredir maden mühendisinin yer almaması muhtemel ki tepkilere yol açtığından dolayı Maden Mühendisi Yusuf Bey'de aza olarak meclise alınmıştır. Bu dönemde oluşturulan

⁶²⁴ *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, Sene 1296 (1879), s. 139., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, Sene 1297 (1880), s. 146,147.

⁶²⁵ “Muhasebe Zabitan Aklamıyla Kitabet Hidmetinde Bulunan Efendiler” çatısı altında muhasebe kalemi ve fen memurları toplanmış olup Defatir-i Esasiye Katibi ve Veznedarlık da bu birime dahil edilmiştir. “Mektubi Kalemi Zabitanıyla Müsevvedleri” de Mektubi Kalemi, Tercüme Odası ve Evrak Odası'nı da bünyesinde almış olup ayrıca Baş Müsevved, Mukabeleci ve Müsevved gibi yeni birimlerde oluşturulmuştur. “Fen Memurları ve Muallimler” bu dönemde içerisindeki kişilerin çoğunluğunu korumuş olup birkaç takviye de yapılmıştır. *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, Sene 1298 (1881), 36. Def'a, İstanbul: Mahmut Bey Matbaası, 1298 (1880), s. 296-298.

⁶²⁶ BOA., İ.DH. 824/66435.

Encümen Nezareti Heyeti'ne de Raif Efendi başkanlık etmekle birlikte Orman ve Ma'âdin Meclisinden Cemil ve Münir Beyler de bu heyette eş zamanlı olarak görev yapmışlardır.⁶²⁷ Ayrıca orman ve maden mühendisleri başta olmak üzere çeşitli uzmanlardan oluşan bir Fen Dairesi kurularak ormanlar konusunda Müfettiş-i Umumi sıfatıyla Nazif Bey ve Seyyar Müfettiş sıfatıyla da Rıza Bey yer almışlardır.⁶²⁸ Tablo 20'de Ticaret ve Ziraat Nezareti'nin idari kadrosuna ve Orman ve Ma'âdin Meclisi'nin yapılanmasına yer verilmiştir.

Tablo 20. Orman ve Ma'âdin İdaresi (1883-1884)⁶²⁹

Ticaret ve Ziraat Nezareti Heyeti		
Memuriyet	İsim	
Orman ve Maden Müdür-i Umumisi	Bedros Efendi	
Mektubi	Münir Bey	
Muhasebeci	Cemil Bey	
Sanayi Müdürü	Arakil Efendi	
Ticaret Müdürü	Refik Bey	
Ziraat Müdürü	Amasyan Efendi	
Orman ve Ma'âdin Meclisi		
Reis	Şerif Efendi	
Mektubi	Münir Bey	
Muhasebeci	Cemil Bey	
Ormanlar Müfettiş-i Umumi	Nazif Bey	
Azalar	Rıza Bey	
	Seyyar Müfettişleri	Artin Efendi
	Maden Mühendisi	Yusuf Bey
		Rasih Efendi
		Arif Efendi
		Refik Bey
		Karabet Efendi
Baş Kâtip	Şefik Bey	

Raif Efendi'nin Ticaret ve Ziraat Nezareti'nden ayrılmasından sonra Orman ve Ma'âdin Meclisi Reisliğine Şerif Efendi görevlendirilmiştir. Meclis Şerif Efendi'nin görev yaptığı ilk 2 yılda aynı yapısını korumuştur. Şerif Efendi'nin bu ilk görev yıllarında Ziraat ve Ticaret Nezareti ile fen memurlarından oluşan bir heyet tarafından ziraat, orman ve hayvancılığın ıslahına dair detaylı bir layiha hazırlanmıştır.⁶³⁰ 1885 yılında ise Rasim Efendi meclise aza olarak girmiş olup ayrıca İzzet Bey ise Harita Memuru sıfatıyla meclise dahil

⁶²⁷ Bu heyette ayrıca Sanayi Müdür, Ticaret Müdürü ve Ziraat Müdürü de yer almıştır.

⁶²⁸ *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Sene 1298 (1881)*, s. 296-298., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Sene 1299 (1882)*, 37. Def'a, İstanbul: Matbuaat-ı Maarif, 1299 (1882), s. 308,309.

⁶²⁹ *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, 1300 (1883) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 38. Sene, İstanbul: Matbaa-i Ebuuzziya, 1299 (1882)*, s. 175-177., 1884'te Nezaret heyetine bir de müsteşar dahil edilmiştir. *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, 1301 (1884) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 39. Sene, İstanbul: Matbaa-i Osmaniye, 1301 (1884)*, s. 351-355.

⁶³⁰ BOA., Y.EE. 12/26.

edilmiştir. Fen memurluğunda ise meclis azasından olan Orman Müfettişi-i Umumisi Nazif Bey 1885'e kadar bu unvanla görev yapmıştır. Yine Meclis azasında olan Seyyar Müfettişlerinden Rıza Bey fen memuru olarak görevine uzun yıllar devam etmiştir. Daha önce fen memurluğunda Harita Memuru olarak görev yapan İzzet Bey'de bu göreve ek olarak 1885'te aynı görevle meclise dahil edilmiştir.⁶³¹

Tablo 21. *Orman ve Ma'âdin Meclisi (1887)*⁶³²

Memuriyet	İsim
Reis	Şerif Efendi
Mektubi	Münir Bey Osman Efendi
Muhasebeci	Nazif Bey
Heyet-i Fenniye Reisi	Rıza Bey
Ormanlar Seyyar Müfettişi	Yusuf Bey
Maden Mühendisi	Sami Bey Arif Efendi Rıfat Bey Karabet Efendi
Harita Memuru	Rasim Efendi İzzet Bey
-	Artin Efendi Mustafa
Baş Kâtip	Efendi Ahmed
Kıraat ve Zabt Kâtibi	Hulusi Efendi

Tablo 21 incelendiğinde Orman ve Ma'âdin Meclisi'nin idare kadrosu ekseriyetle aynı kaldığı zaman zaman azalarda değişiklikler meydana geldiği görülmektedir. Artin Efendi bir yıldan az bir süre mecliste aza olarak yer almıştır. Baş Katipliğe ise yaklaşık 5 yıl görev yapan Şefik Bey yerine Mustafa Efendi getirilmiştir. Ayrıca Kıraat ve Zabt Kâtibi mevkii de oluşturularak Ahmed Hulusi Efendi bu göreve atanmıştır. Baş Müfettiş ve Umumi Müfettişlik görevlerinin ardından Nazif Bey Orman Heyet-i Fenniye Reisi olduktan sonra da mecliste aza olarak görev almaya devam etmiştir. Nazif Bey'in Orman Heyet-i Fenniye Reisi olmasına rağmen fen memurluğunda Nazif Bey haricinde ormancı olarak sadece Seyyar Müfettiş sıfatıyla Ali Rıza Bey yer almıştır. Oysaki toplam 14 kişiden oluşan fen

⁶³¹ *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1302 (1885) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 40. Def'a, İstanbul: Matbaa-i Osmaniye, 1302 (1885), s. 374-377.

⁶³² *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1304 (1887) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 42. Sene, İstanbul: Mahmut Bey Matbaası, 1304 (1887), s., 292-294.

memurluğunda 5 maden mühendisi görevlendirilmiştir.⁶³³ 1886 Aralık ayında Sadrazam Kâmil Paşa'nın yapmış olduğu değerlendirmelerde Osmanlı Devleti'nin önemli gelir kaynaklarından olan orman ve madenlerden yeterince yararlanılmadığı ifade edilmiştir. Bu nedenle hem bu kaynaklardan hakkıyla yararlanmak hem de tasarruf etmek amacıyla Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne bağlı olan Orman ve Ma'âdin İdaresi'nin eskiden olduğu gibi Maliye Nezareti'ne bağlanması gerekliliğini belirtmiştir. Kâmil Paşa bu doğrultuda Ticaret ve Ziraat Nezareti'nin iş yoğunluğunun azalacağını ayrıca Ticaret ve Nafia Nezareti'nin de birleşmesinin daha makul olacağını vurgulanmıştır. Böylelikle 24 Aralık 1886'da Orman ve Ma'âdin İdaresi Maliye Nezareti'ne bağlanmıştır.⁶³⁴

1887 yılının ilk aylarında Maliye Nazırı maden ve ormanların iki önemli gelir kaynağı olduğunu belirterek acilen lazım gelen tedbirlerin alınması ifade etmiştir. Öncelikle işlerin önceki dönemde olduğu gibi sürüncemede kalmadan hızlı bir şekilde yürütülmesi için hem orman hem de madenlere yönelik olarak ayrı ayrı birer müdür-i umumi ve ehliyetli birer muavinin idarede yer alması gerekli görülmüştür. Ayrıca mevcut halde 2 tane orman seyyar müfettişi olduğundan bunun yetersizliği belirtilerek 2 tane daha seyyar müfettiş ilavesi ve Heyet-i Teftişiyeye refakatine de 2 tane muavin verilmesinin işlerin yürütülmesi için önemli olduğu ifade edilmiştir.⁶³⁵ Tablo 22'de Maliye Nezareti'ne bağlı olan Orman ve Ma'âdin İdare-i Umumiyesi ile Orman Heyet-i Fenniyesi'ne yer verilmiştir.

Tablo 22. Maliye Nezareti'ne Bağlı Orman ve Ma'âdin İdare-i Umumiyesi ve Orman Heyet-i Fenniyesi (1888)⁶³⁶

Memuriyeti	Kişi	Maaş (Kuruş)
Orman ve Ma'âdin İdare-i Umumiyesi		
Orman ve Maden Müdür-i Umumi	Bedros Efendi	7.500 ⁶³⁷
Muavin	Cemil Bey	5.000
Orman Heyet-i Fenniyesi Reisi		
Orman Baş Müfettişi	Nazif Bey	6.000
Maden Heyet-i Fenniyesi Reisi		
Maden Baş Müfettişi	Mösyö Vays	4.695
Muhasebe Müdürü	Osman Efendi	3.500
Tahrirat Müdürü	Emin Bey	5.500
Evrak Müdürü	Ziya Bey	2.000
Tercüme ve Sicil-i Ahval Müdürü	Fehmi Efendi	2.000

⁶³³ *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1303 (1886) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 41. Def'a, İstanbul: Mahmut Bey Matbaası, 1303 (1886), s. 302-304., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1304 (1887) s. 292-294.

⁶³⁴ BOA., İ.DH. 1012/79940.

⁶³⁵ BOA., İ.MMS. 90/3845.

⁶³⁶ *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1305 (1888) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 43. Def'a, İstanbul: Mahmut Bey Matbaası, 1305 (1888), s. 213,214., BOA., İ.MMS. 90/3845.

⁶³⁷ Bedros Efendi'nin maaşı Ekim 1888'de 10.000 guraşa çıkarılmıştır. BOA., İ.DH. 1107/86636.

Orman Heyet-i Fenniyesi

Reis	Nazif Bey	-
Seyyar Müfettiş	Ali Rıza Bey	2.260
Seyyar Müfettiş	Artin Efendi	1.900
Seyyar Müfettiş	Ahmed Hamid Bey	2.000
Heyet-i Feniye Kâtibi	Cemal Bey	774

Orman ve Ma'âdin İdaresi ve Orman Heyeti Fenniyesi büyük ölçüde Maliye Nazırının vurguladığı noktalar doğrultusunda düzenlenmiştir. Ancak 1888 yılının sonuna doğru Orman ve Ma'âdin İdare-i Umumisi Muavinliği görevinin lüzumsuz olduğu belirtilerek lağvedilmiştir. Muavin Cemil Bey'in almış olduğu 5.000 kuruş maaşının 1.500 kuruşu bir göreve tayin edilinceye kadar kendisine verilmesi kalanın ise hazinede tutulmasına karar verilmiştir.⁶³⁸

Orman ve Ma'âdin İdaresi, Maliye Nezareti uhdesinde teşkilatlandırılmasının ardından Ağustos 1887'de yapılan toplantıda sorun tespitleri ve çözüm önerileri gündeme getirilmiştir.⁶³⁹ İdare şu konuların altını çizmekteydi:

“Memalik-i Mahruse-i Şahane'de vaki miri ormanlarının idarelerine memur olanların başlıca vazifeleri ormanları tahribden muhafaza etmek ve bunların kabiliyeti derecesinde kat' edilen eşcarın rüsumunu ahz ve tahsil ederek hazine-i celilenin menfaatine hizmet eylemek hususlarından ibaret olub bu vezaiğin icrası ise ormanların kıtaat-ı münasibinde mütefennin memurlar bulundurulması ve maiyetlerinde lüzumu kadar korucular istihdam edilerek kat' edilecek eşcarın kıymetlerini bil'tayin devlet istifası lazım gelen rüsumunu tahsil etmeye mütevakıftır.”⁶⁴⁰

Ancak mevcut durum incelendiğinde görevli olan memurların sayısı ile ormanların genişliği birbiriyle hiç uyuşmamaktaydı. Ayrıca sahil şeridinin uzunluğu ve iskelelerin yoğunluğu nedeniyle kereste ve mahrukat kaçakçılığının önlenemediği de aktarılmıştır. Orman ve Ma'âdin İdaresi bu temel problemlerin çözümü için öncelikle ormanlık bölgelere gereği kadar memur istihdam etmeliydi. Böylelikle memurlar orman ürünlerinin nakline mürur tezkeresi olmaksızın izin vermeyecekti. İkinci aşamada ise iskelede bulunan memurların herhangi bir kaçakçılığa karşı da burada tekrar mürur tezkerelerini kontrol etmeleridir. Sıkı kontroller neticesinde mevcut gelirlerin 4-5 misline çıkacağı belirtilmiştir. Bu işlemleri yürütecek olan taşra memurlarına ödenmesi gereken aylık miktarın 537.651

⁶³⁸ BOA., İ.DH. 1107/86631.

⁶³⁹ Bu dönemde Bab-ı Âli'de de yapılan görüşmelerde ormanların ıslahı ve imarı konusuna değinilmiştir. Avrupa ile Osmanlı Devleti'ndeki ormanların kullanım alanları da mukayese edilmiştir. BOA., İ.DH. 1295/102325.

⁶⁴⁰ BOA., ŞD. 317/29.

kuruş olacağı hesaplanmıştır. Ancak bu durumun imkansızlığı ortada olduğundan mevcut bütçede aylık sarf edilmekte olan 220.047 kuruşun üzerine 100.000 kuruş ek yapılmasıyla işlerin bir nebze de olsa yoluna konulabileceğine, gelirlerin 2-3 misline⁶⁴¹ çıkabileceğine inanılmıştır. İdare bu paranın nasıl sağlanacağı konusunda ise Orman ve Ma'âdin Nezâreti Dönemi'nde (1879) bütçede kayıtlı olan ve 1886 senesi bütçesinde de yer alan 1.200.0000 kuruşun ihtiyacı karşılayabileceğini ifade etmiştir.⁶⁴² Tablo 23'te orman memurlarının sayısının arttırılmasına yönelik olan hazırlanan tasarıya yer verilmiştir.

Tablo 23. Orman Memurlarının Sayısının Arttırılmasına Yönelik Hazırlanan Tasarı (1887)⁶⁴³

Görev Unvanı	Eski Dönem		Yeni Dönem	
	Kişi Sayısı	Maaş Durumu	Kişi Sayısı	Aylık Maaş Toplamı
Birinci Sınıf Orman Müfettişleri	11	18.930	11	22.000
İkinci Sınıf Orman Müfettişleri	6	7.884	6	9.000
Üçüncü Sınıf Orman Müfettişleri	19	19.288	29	29.000
Muavinler	12	7.200	12	7.200
Birinci Sınıf Katibler	6	3.360	6	3.600
İkinci Sınıf Katibler	16	7.640	16	8.000
Üçüncü Sınıf Katibler	11	4.752	23	9.200
Birinci Sınıf Süvari Korucuları	12	7.460	12	7.200
İkinci Sınıf Süvari Korucuları	58	27.912	92	46.000
Üçüncü Sınıf Süvari Korucuları	64	21.818	96	38.400
Birinci Sınıf Tezkere Muharrirleri	37	15.120	37	14.800
İkinci Sınıf Tezkere Muharrirleri	17	2.416	20	6.000
Birinci Sınıf Piyade Korucuları	86	26.506	130	32.500
İkinci Sınıf Piyade Korucuları	210	35.861	324	64.800
Müfettişler Devriyesi	-	13.900	-	17.450
Toplam	565	220.047	814	315.150

Hazırlanan tasarıda Birinci ve İkinci Sınıf Orman Müfettişleri, Birinci ve İkinci Sınıf Katipler, Birinci Sınıf Süvari Korucuları, Birinci Sınıf Tezkere Muharrirleri ve Muavin sayılılarında herhangi bir arttırma yapılmazken bir kısmının maaşlarına az da olsa zam yapılmıştır. Özellikle süvari ve piyade korucularında artışın hedeflendiği görülmektedir. Böylelikle yapılacak olan 100.000 kuruşluk ek tahsisatla bir nebze de olsa işlerin yoluna koyulabileceği düşünülmüştür.⁶⁴⁴ Maliye Nezareti'nin ve ona bağlı olan Orman ve Ma'âdin İdaresi'nin taleplerine rağmen bir türlü istenilen bütçe çıkmadığından memur eksiklikleri giderilememiştir. Maliye Nezareti hiç olmazsa mevcut 565 kişiye ilave olarak 192 kişinin

⁶⁴¹ Orman ve Ma'âdin İdaresi Kartal kazasından Şile'ye kadar olan bölgede yıllık 40.000 kuruş maaşı ödemesiyle görevlendirilen memurlar sayesinde daha ilk senesinde 250.000 kuruş gelir elde ettiğini de ayrıca vurgulamıştır. BOA., ŞD. 317/29.

⁶⁴² BOA., ŞD. 317/29.

⁶⁴³ BOA., ŞD. 317/29.

⁶⁴⁴ BOA., ŞD. 317/29.

daha görevlendirilmesinde ısrarcı olmuştur. Maliye Nezareti'nin hesaplarına göre 979.448 kuruşluk bir ödeneğin gerekli olduğu tespit edilmiştir. 800.000 kuruşunun istihdam edilecek olan orman memurlarına ayrılması ve kalan 179.448 kuruşun ise mevcut memurların maaşlarına zam olarak eklenmesi kararlaştırılmıştır. Nezaret'in bu talebine karşı Şura-yı Devlet Dahiliye Dairesi 800.000 kuruşun yeterli olacağını ifade etmiştir. Ancak Meclis-i Vükela Maliye Nezareti'nin yazılı ve şifahi yapmış olduğu açıklamaları haklı bularak yıllık 979.448 kuruşluk bütçeyi onaylamıştır.⁶⁴⁵ Tablo 24'de bu doğrultuda mevcut orman memurlarına ek istihdam edilen kadrolara yer verilmiştir.

Tablo 24. *Mevcut Orman Memurlarına Ek Olarak İstihdam Edilen Memurlar (1888)*⁶⁴⁶

Memuriyet	Kişi Başına		Yıllık Maaş
	Kişi	Aylık Maaş	
Üçüncü Sınıf Müfettiş	6	1.000	72.000
Muavin	1	600	7.200
Üçüncü Sınıf Katib	6	400	28.800
İkinci Sınıf Süvari	18	500	108.000
Üçüncü Sınıf Süvari	12	400	57.600
Birinci Sınıf Tezkere Muharriri	5	400	24.000
İkinci Sınıf Tezkere Muharriri	17	300	61.200
Birinci Sınıf Piyade	17	250	51.000
İkinci Sınıf Piyade	110	200	264.000
Müfettişler Devriyesi	-	3.000	21.000
Kulübe Masrafı			19.176
Toplam	192	7.050	713.976

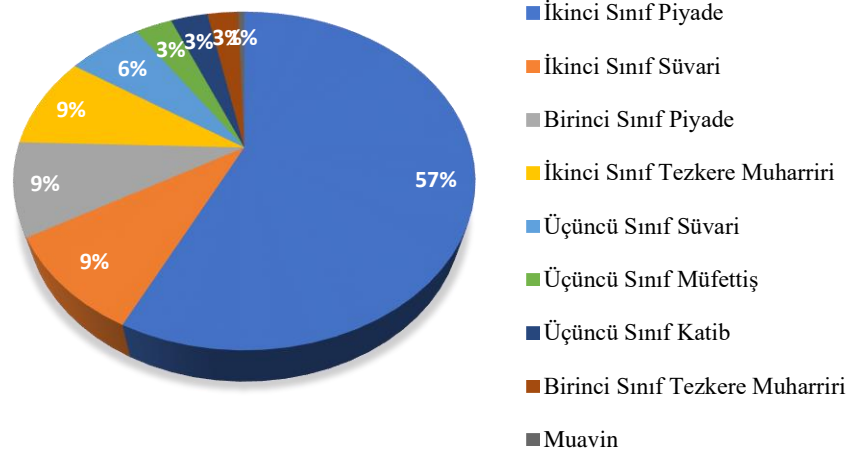
Maliye Nezareti'nin uzun uğraşları sonrasında 1887 yılında görevlendirilmesi düşünülen 249 kişi istihdam edilememişse de 1888 yılının sonunda 192 kişilik bir atama yapılmıştır.⁶⁴⁷ Bu doğrultuda Şekil 4'te mevcut orman memurlarına ek olarak istihdam edilen memurların yüzdelerle dağılımı gösterilmiştir.

⁶⁴⁵ BOA., İ.MMS. 103/4342. BOA., MV. 38/47.

⁶⁴⁶ BOA., İ.MMS. 103/4342.

⁶⁴⁷

Şekil 4. Mevcut Orman Memurlarına Ek Olarak İstihdam Edilen Memurların Dağılımı (1888)⁶⁴⁸

Ormanların muhafazası için en önemli görevi yürüten piyade orman korucuları olduğundan atamaların büyük bir bölümü bu doğrultuda gerçekleştirilmiştir. Piyade orman korucularından sorumlu ve bir üst kademede olan süvari orman korucularının sayısının ise istenilen seviyede artmadığı 1887 planlamasında görülmekte. Yapılan atamalarda ciddi derece de tezkere muharririnin olması evrak işlerinin daha kontrollü bir şekilde gerçekleştirilmek istenilmesinin temel sebebi olarak ifade edilebilir.

Tablo 25. Orman ve Ma'âdin İdare-i Umumiyesi ve Orman Memurin-i Fenniyesi (1890-1891)⁶⁴⁹

Memuriyeti	Kişi	Maaş
Orman ve Ma'âdin İdare-i Umumiyesi		
Orman ve Maden Müdür-i Umumi	Bedros Efendi	10.000
Orman Heyet-i Fenniyesi Reisi	Nazif Bey	6.000
Muhasebe Müdürü	Muhiddin Bey	4.000
Tahrirat Müdürü	Emin Bey	3.000
Evrak Müdürü	Ziya Bey	4.000
Tercüme ve Sicil-i Ahval Müdürü	Galib Bey	-
Orman Memurin-i Fenniyesi		
Reis	Nazif Bey	-
Seyyar Müfettiş	Ali Rıza Bey	2.400
Seyyar Müfettiş	Rauf Bey	1.900
Seyyar Müfettiş	Ahmed Hamid Efendi	2.000
Heyet-i Fenniyesi Kâtibi	Cemal Bey	1.150

⁶⁴⁸ BOA., İ.MMS. 103/4342.

⁶⁴⁹ *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1307 (1890) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 45. Sene, İstanbul: Matbaa-i Amire, (1307/1890), s. 324,325., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1308 (1891), 46. Sene, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1308 (1891), s. 324,325., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1309 (1892), 47. Sene, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1309 (1892), s. 324,324., 1891 Ağustosunda yapılan düzenleme ile Evrak Müdürü Galib Bey'in yerine 2.000 kuruş maaşla Muhasebeci Muavini Rasim Bey getirilmiştir. Ayrıca Seyyar Müfettiş olarak Sabri Bey'de 2.500 kuruş maaşla Orman Heyet-i Fenniyesi'nde göreve başlamıştır. Hulusi Efendi'de 200 kuruş maaşla Cemal Bey'e yardımcı olmak amacıyla görevlendirilmiştir. BOA., Y.PRK.OMZ. 1/39.

Tablo 25’te Orman ve Ma’âdin İdare-i Umumiyesi ve Orman Memurin-i Fenniyesi’nin merkez teşkilatlanması ve maaş giderlerine yer verilmiştir. Orman ve Ma’âdin İdaresi’nin Maliye Nezareti’ne bağlanmasından sonra gerek merkezi idare teşkilatlanmasında gerekse taşra yapılanmasında daha istikrarlı çalışmalar yürütülmüştür. Ancak personel eksikliğinin yoğunluğu nedeniyle beklenen gelirler elde edilememiştir. İdareciler ise mevcut durumda öncelikle ormanların durumunun detaylı bir şekilde incelenmesi amacıyla istatistik çalışmalarına daha da önem vermeye başlamışlardır.

Tablo 26. Osmanlı Ormanlarının Genel Durumu (1891)⁶⁵⁰

Vilayet/Sancak	Tahmini Ormanlık Alan (Hektar)	Müfettiş	Muavin	Kâtip	Süvari	Tezkere Muharriri	Piyade	Genel Toplam	Yıllık Maaş	1889 Yılı Orman Gelirleri
Çatalca Sancağı	23.250	1	1	1	6	4	19	32	142.420	230.280
Edirne Vilayeti	200.874	4	1	5	16	2	28	56	284.700	829.250
Serfiçe ve Selanik	2.022.520	3	1	3	10	6	50	73	284.700	797.614
Manastır Vilayeti	51.272	1	1	1	5	*	16	24	102.700	232.878
Kosova Vilayeti	245.000	1	1	1	5	*	18	26	109.300	303.688
İşkodra Vilayeti	414.000	2	*	1	1	1	6	11	77.700	106.593
Cezayir-i Bahr-i Sefid	95.000	1	*	1	2	2	*	6	41.700	61.454
Suriye Vilayeti	22.000	1	*	1	3	3	9	17	93.900	169.111
Haleb Vilayeti	35.000	1	*	1	2	2	6	12	51.300	122.016
Adana Vilayeti	337.000	3	1	3	9	*	30	46	204.900	892.024
Konya Vilayeti	754.645	2	1	3	16	5	33	60	249.300	889.416
Aydın Vilayeti	2.372.000	3	1	3	17	*	45	69	296.700	1.783.913
Karesi ve Biga	367.199	3	1	3	10	14	41	72	327.900	908.365
Hüdavendigâr Vilayeti	1.379.454	3	1	3	12	2	21	42	210.300	610.184
İzmid Sancağı	39.636	2	1	2	14	11	21	51	242.700	1.149.234
Kastamonu Vilayeti	1.505.000	5	1	5	19	11	47	88	383.100	2.547.023
Ankara Vilayeti	30.000	1	1	*	2	*	6	10	53.500	168.753
Trabzon Vilayeti	282.020	2	*	2	8	13	17	42	174.100	479.589
Sivas Vilayeti	150.000	1	*	1	2	1	6	11	47.700	310.369
Erzurum Vilayeti	91.660	1	*	1	3	*	3	8	48.700	113.400
Toplam	10.417.530⁶⁵¹	41	13	41	162	77	422	756	3.427.320	12.705.154

Tablo 26 incelendiğinde Osmanlı Devleti’nin 10 milyondan hektardan fazla ormanlık alana sahip olduğu bu alanın 3 milyonun hususi ormanlar olup geri kalanın ise miri ormanlar olduğu görülmektedir. Orman memurlarına ödenen maaş ise 3.427.320 kuruş olup eklenen diğer masraflarla birlikte 4.517.502 kuruşluk yıllık bir gider mevcuttur. Devlet’e ait 7 milyon

⁶⁵⁰ BOA., Y.PRK.OMZ. 1/33.

⁶⁵¹ Osmanlı Devleti’nin yapmış olduğu bu hesaplamalar herhangi bir amenajman çalışmasına dayanmayıp bölgelerde daha önce yapılmış olan çalışmalarla gözleme dayalı araştırmalar sonucunda çıkarılmıştır. BOA., Y.PRK.OMZ. 1/33. BOA., Y.A.HUS. 262/44.

hektarlık ormanlık bölge olmasına rağmen bu bölgelerden istenilen seviyede yararlanılamaması en büyük problem olmuştur. Maliye Nezareti ile Orman ve Ma'âdin İdaresi'nin temel amacı orman memurlarının sayısının arttırılmasıdır. Böylelikle ormanlar daha iyi korunacağından gelirlerinde artacağı düşünülmüştür. Ancak ormanların iyi bir şekilde işletilmesi ve daha fazla gelir elde edilmesinde memur sayısının arttırılması ne kadar önemliyse yol yapımı, transport ve yapılacak olan ıslah çalışmalarının da o derece önemli olduğu tam anlamıyla kavranamamıştır.⁶⁵²

1892 yılında Bedros Efendi⁶⁵³ tarafından orman ve madenler hakkında detaylı bir layiha hazırlanmıştır. Bedros Efendi layihasında öncelikle 1870 Orman Nizamnamesi'ne kadar geçen süreçte cibâl-i mübâha anlayışından bahsetmiş ve Osmanlı ormanlarının genel durumunu özetlemiştir. Daha sonra 1870 Orman Nizamnamesi'nin yürürlüğe girmesiyle birlikte yaşanan gelişmelerden bahsetmiştir. Bedros Efendi'ye göre ormanların istenilen derecede idare edilememesinin üç büyük sebebi vardı bunlardan ilki süregelen genel sıkıntılar,⁶⁵⁴ ikincisi yerel memurların engellemeleri,⁶⁵⁵ üçüncüsü ise ahalinin tahribatıdır.⁶⁵⁶ Bu temel sorunların yanı sıra ormanların istenilen derecede korunamamasının nedenlerinden bir diğeri de memur sayısının yetersizliğidir. Bedros Efendi'ye göre ormanların sağlıklı şekilde işletilebilmesi için şu dört noktaya odaklanılmalıydı: 1) Ormanların Keşfi, 2)

⁶⁵² BOA., Y.PRK.OMZ. 1/33.

⁶⁵³ 16 sayfadan oluşan bu layiha iki kısma ayrılmış olup "Memalik-i Şahane Ormanları" ve "Memalik-i Şahane Madenleri" hakkında Bedros Efendi'nin görüş ve değerlendirmelerini içirmektedir. BOA., Y.A.HUS. 262/44.

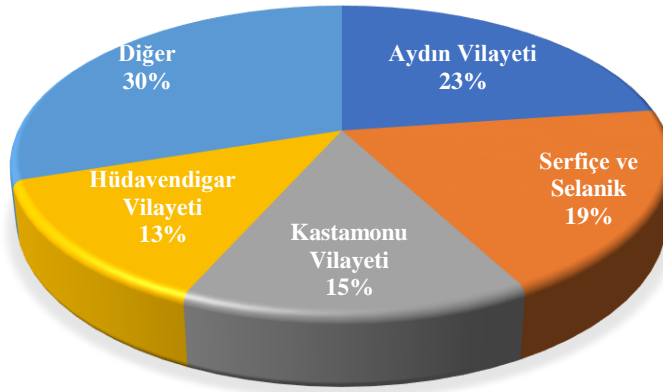
⁶⁵⁴ "...Ahval-i umumiyeye taalluk eden mevani islahiye sîrat ve ehveniyeti mucib vesait-i nakliyenin fikdanı ve külliyyetlice kereste ahz ve itasına muktezi sermaye faizlerinin fahişliği ve ormanlık olan mahallerin ekserisinde zabıtaca olan vesaitin kifayetsizliği ve orman mahsulatının bey ve ve şira'sı için Londra ve Marsilya ve Triste ile Avrupa'nın sair cihetlerinde olduğu misillü daimi surette büyük pazar mahalleri bulunmaması maddelerinden ibaret..." Bedros Efendi değerlendirmesine ilave olarak bu durumun II. Abdülhamit'in tahta çıkması sonrasında yavaş yavaş yok olduğunu ifade etmiştir. BOA., Y.A.HUS. 262/44.

⁶⁵⁵ "...hükümet-i mahalliye memurları tarafından ika olunan mevaninin başlıcaları ormanların muhafaza ve idaresine müteallik vaz' olunan esaslara memurin-i mahalliyyenin adem-i vukufları sebebiyle nizam-ı mevzua ahkâmının ve makam-ı nezaretten irsal olunan evamirin suret-i tatbikat ve icraatında esas maksada muhalif halat vuku bulmakta olması ve orman memurlarının icra-i memuriyetlerine müteallik müracaat vakalarına mahallelerince ehemmiyet verilmemesi ve meralar ihdası için çobanlar tarafından ika edilen hariklere hükümet-i mahalliye memurları canibinden nazariye kaydı ile bakılmakta olması ve defter-i hakani memurlarının hiçbir esasa müstenid olmayarak ancak tapu hasılatından aidat almak maksadıyla miri ormanlarında kısm-ı azamının ahali yedine geçmesi hususunda teshilat-ı mütemadiye ibraz etmekte bulunmaları..." BOA., Y.A.HUS. 262/44.

⁶⁵⁶ "Ahali tarafından ormanların harabetini mucib vukua getirilen ahvalin başlıcaları mevsim-i sayfa yaprakları mevcut olan ağaçların kavaid-i fenniyyeye muğayir olarak vaktinden evvel kat' olunması sebebiyle yeniden neşv-ü nema bulamaması ve çam sakızı istihsal olunmak üzere ağaçların kabukları soyulmak suretiyle mahv olmalarına sebebiyet verilmesi ve kat'iyat icra olunubda henüz filizlenmeye başlamış olan mahallerde hayvan rai olunmasıyla ormanların feyz ve mamuriyetine hanel getirilmesi ve kura-i mütecevire ahalisinin tarla açmak garsıyla çalılıklara verdikleri ateşin ormanlara sirayet etmesi ve mandıra ashabıyla çobanların ormanlarda diledikleri mahalleri ba-tapu taht-ı tasarruflarına geçirebilmek veyahut hayvanata mera ve otlak vücuda getirmek üzere ika harike cüret etmeleri hususlarından ibarettir." BOA., Y.A.HUS. 262/44.

Ormanların Sınırlandırılması, 3) Ormanların Niteliğinin Tespiti, 4) Ormanların Koruma Altına Alınması. Ormanların keşfinden anlaşılması gerekenin ormanlık bölgede yapılan incelemeler doğrultusunda ağaçların mevcudu, cinsi, ne kadarının kesilebilir olduğu, ağaçsız bölgelerin tespiti, ormanlık bölgelerin haritalarının çıkarılması ve son olarak ne kadar masrafla ne kadar gelir elde edilebileceği vb. konuları kapsamaktadır. Ormanların sınırlandırılmasına bakıldığında ise ormanlık bölgelerin hudutlarının net bir şekilde belirlenmesi, ormanlara yönelik olarak iddia edilen senetlerin gerçekliğinin incelenmesidir.⁶⁵⁷ Ormanların niteliğinin tespiti orman haritalarının düzenlenmesi ile her dönümdeki ağacın miktar ve cinsinin belirlenerek buralarda yapılacak fenni işlemleri ifade etmektedir. Tanzimat'tan itibaren ve özellikle de Orman Nizamnamesi'nden sonra ormanların korunması ve ormanlık bölgelerdeki memur sayısının artırılmasına yönelik çabalar gittikçe belirginleşmiştir.⁶⁵⁸

Şekil 5. Osmanlı Devleti'nde Ormanlık Alanların Dağılımı (1891)⁶⁵⁹

Şekil 5'te görüldüğü üzere Osmanlı Devleti'ndeki ormanlık alanlarının %70 Aydın, Kastamonu, Hüdavendigar ve Selanik vilayetleri ile Serfiçe sancağından oluşmaktadır. Bu 4

⁶⁵⁷ Bedros Efendi konuyla alakalı olarak 10 dönüm ormanlık bir yere sahip olan bir kişinin çeşitli hilelerle veya kontrolsüzlük sebebiyle 5.000 dönüme kadar çıkarıldığı böylelikle de birçok miri ormanın hususi orman adı altına alınmaya çalışıldığını ifade etmiştir. Orman İdaresi bu gibi durumların önüne geçmek amacıyla belirli bir süre içerisinde ellerinde senedi bulunan herkesin gerekli ibrazda bulunarak bölgesinde inceleme yapmayı kabul etmesi zorunluluğu getirmiş sürenin dolması sonrasında ise gerekli işlemleri gerçekleştirmeyen kişilerin iddia ettikleri bölgeler miri orman olarak zapt etmiştir. BOA., Y.A.HUS. 262/44.

⁶⁵⁸ Bedros Efendi'nin ormanlara yönelik temel problemlerden ve yapılması gereken önerilerden bahsettikten sonra ormanların korunmasının ve ıslah edilmesinin devlet hazinesi için faydalarının yanı sıra "cemiyet-i beşeriye" için de önemli olduğunu da ayrıca vurgulamıştır. Çünkü bu ormanların korunmasına yönelik kanunların uygulanması ve orman memurlarının işlerinin düzenli bir şekilde yürütülmesinde bölge ahalesinin de büyük sorumlulukları olduğu belirtilmiştir. Sorunların başında mera meydana getirmek amacıyla hayvan sahipleri ile çobanların ormanlar civarında çalı yakmaları ve ormanları tahrip etmeleri olmuştur. BOA., Y.A.HUS. 262/44.

⁶⁵⁹ BOA., Y.PRK.OMZ. 1/33

bölgeden önemli miktarda orman geliri elde edilmekteydi. Bu nedenle bu bölgelerdeki ormanların korunmasına devlet daima özel önem göstermiştir. Bedros Efendi'nin layihası sonrasında orman istatistiklerini de inceleyen devlet yetkileri Osmanlı Devleti'ndeki ormanlık bölgelerin genişliği nedeniyle kritik üç bölge olan Aydın, Kastamonu ve Hüdavendigar vilayetleri ormanlarının koruma altına⁶⁶⁰ alınmasını düşünmüştür. Bunun için ise öncelikle ormanların muhafaza altına alınarak miri ve vakıf ormanlarına ait sınırların net bir şekilde belirlenmesi için 3 vilayete Orman Mühendisleri, Erkan-ı Harbiye Zabitanı ve Defteri Hakani memurlarından oluşan bir komisyon gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca bu vilayetlere ne kadar orman müfettişi ve memuru gerekliyse bir an önce istihdam edilmesini gerektiği belirtilmiştir. Bütün bunların yanı sıra ormanlardan sahile kadar yollar inşa edilerek kereste nakliyatının kolaylaştırılması da mevzu bahis olmuştur.⁶⁶¹

1891 yılında Kastamonu Valisi Mabeyn-i Hümayun'a gönderdiği bir yazıda Maliye Nezareti ve Orman İdare-i Umumiyesi'nin bölgedeki ormanların tahrip edilmesine sessiz kaldığından yakınmıştır:

“...buralardaki 4-5 cesim kaza ormanlarından eşcar külliye ihale edilmekte ve hatta ber-mucib nizam vilayetle muhabere ve müzayedesı usulüne riayet ve buraca ormanları tahrib edemeyecek yolda usulü vecihle satılanlar fiyatının idarece de bilinen miktarının nısfı raddesine bile bulunmadığına atf-ı nazar-ı dikkat olunmaksızın rıza-i aliye ve halen ve istikbalen menafi-i hazineye menafi ve yalnız bir iki şahsın temattuatını dai tahribata uğratılmakta olduğu...”⁶⁶²

Ayrıca vali bölgede yapılan ihalelerin çokluğundan, usulsüzlüklerden ve uzun süreli kesim işlerinin de zararlarından bahsetmiştir. Valinin bu şikayetleri Meclis-i Vükela'da görüşülmüş olup araştırmalar sonucunda çıkan kararda bölgedeki ormanlarda yapılan ihalelerin miktarının çok olmadığı ve herhangi bir usulsüzlük de yapılmadığı belirtilmiştir.⁶⁶³ Aslında yerel hükümetin de bu konularla ilgilenmesi çoğu zaman durumu dengeliyordu eğer Maliye Nezareti veya Orman İdaresi tarafından bir usulsüz yapıldığı düşülürse bu yerel hükümet aracılığıyla merkeze bildirilmiştir. Bedros Efendi'nin layihada

⁶⁶⁰ Bu noktada devlet katı bir müdahale yerine daha esnek ve ahalinin tepkisini almamaya ayrıca özen göstermiştir: “Ancak ahalinin arabalarını ve çift edavatını yapmak ve hanelerinde yakmak gibi bazı ihtiyacı için kendilerine ait ormanlardan odun kat' etmeye muhtaç oldukları cihetle muhafazaya tayin olunacak memurlar tarafından buna müsaade edilmeyerek şimdiye kadar vuku bulmakta olan bir muamele men' edilecek olursa ahaliye fevkalade gadr edilmiş olacağına...” BOA., Y.PRK.A. 7/40.

⁶⁶¹ BOA., Y.A.HUS. 262/44.

⁶⁶² BOA., Y.MTV. 47/116.

⁶⁶³ BOA., MV. 63/6.

belirtmiş olduğu hususlar doğrultusunda Hüdavendigar ve Aydın vilayetleri ormanlarında da muhafaza ve diğer konularda gerekli girişimlerde bulunulmaya başlanılmıştır.⁶⁶⁴

Osmanlı Devleti'nin yöneticileri bu dönemde sık sık Fransa ormanları üzerinden bir örneklem geliştirmeye çalışmıştır. Bedros Efendi'de bu konuyla ilgili olarak Osmanlı Devleti'nde hali hazırda 750 orman memuru bulunmakta olduğundan her 100.000 dönüme bir memur düştüğünü ifade etmiştir. Buna göre Fransa ormanlarının genişliği Osmanlı Devleti'nin 1/8 olduğu halde 3.500 kişilik orman memur kadrosunun yanı sıra 5.000 kişiden oluşan bir köy ormanları muhafaza memurlarının da ormanların korunmasında yardımcı olarak görev yaptığından bahsetmiştir. Bu doğrultuda Tablo 27'de görüldüğü üzere Fransa'daki orman teşkilatının incelenmesi için detaylı bir istatistiki cetvel de hazırlanmıştır.

Tablo 27. Fransa Ormanlarının Dağılımı ve Vilayetlerde İstihdam Olunan Memurlar (1891)⁶⁶⁵

Ormanların Genişliği (Cerib)								
İdare ve Muhafaza Memurları								
Teşcir Memuru	İmalat Memuru	Süvari Muavini	Süvari	Müfettiş Muavini	Müfettiş	Ahaliye Ait	Hükümete Ait	
*	4	*	7	5	7	2.929	83.939	
*	*	1	3	5	5	851	55.992	
*	*	*	9	8	7	100.511	39.999	
*	1	*	7	7	7	68.596	31.000	
3	5	2	9	7	7	120.005	763	
*	*	*	7	5	6	49.441	37.157	
*	*	*	4	5	6	6.652	58.366	
*	*	*	4	8	7	57.608	28.928	
*	4	2	12	11	12	117.920	56.434	
1	5	*	12	3	4	79.256	23.610	
*	2	2	11	7	6	77.683	27.553	
*		3	9	8	6	111.576	4.977	
*	1	1	9	4	6	86.071	23.010	
1	4	*	9	5	5	56.612	17.824	
*	*	1	5	4	5	406	46.611	
*	*	1	8	7	7	96.451	31.747	
*	*	4	11	6	7	75.372	16.720	
*	3	2	6	7	5	46.003	98.624	
*	1	*	6	5	4	1.922	65.670	
*	*	3	4	6	6	32.154	38.170	
*	*	1	5	5	4	22.492	25.790	
3	1	*	12	6	8	106.288	5.948	
2	3	2	5	6	5	85.474	10.605	
*	*	*	2	5	2	1.025	34.610	
*	2	2	9	4	5	47.658	46.481	
*	*	2	8	5	5	69.960	14.534	
*	*	2	9	5	6	66.615	22.269	

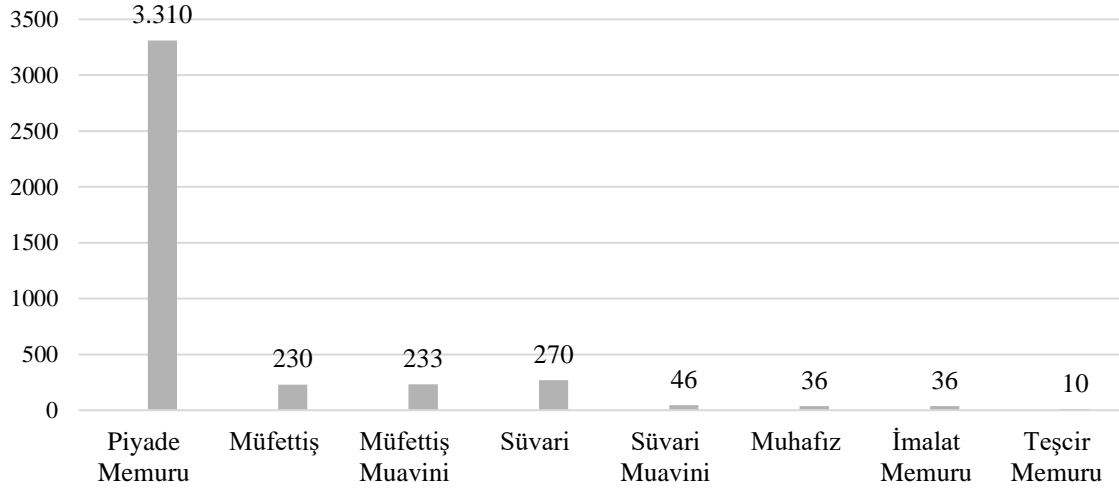
⁶⁶⁴ BOA., DH.MKT. 1877/57. BOA., İ.ML. 5/3.

⁶⁶⁵ BOA., Y.PRK.OMZ. 1/34.

*	*	*	3	5	3	31.709	8.419
*	*	*	5	3	4	11.066	52.064
*	*	4	7	1	4	77.519	44.872
*	*	*	9	4	6	88.739	16.077
*	*	*	10	5	7	114.543	6.843
10	36	35	236	177	184	1.911.107	1.075.606

Aslında Fransa'nın gerek orman genişliği olsun gerek bu doğrultuda istihdam edilen personel sayısı olsun Osmanlı Devleti ile hiçbir benzerlik taşımamaktaydı. Ayrıca bu dönemdeki Osmanlı Devleti'nin iktisadi durumuyla Fransa'nın iktisadi durumunun ve ülke içi şartlarında farklılığı belirgindir. Ancak Osmanlı ormancılığının temellerinin Fransız uzmanlar tarafından atılmış olması ve bu uzmanların uzun yıllar görev yapması yöneticilerin zihninde Fransa örneğini güçlendirmiştir. Şekil 6'da Fransa ormanlarında görev yapan memurlara yer verilmişse de burada merkezi idarede görev yapanlar yer almamıştır.

Şekil 6. Fransa Orman Memurları (1891)⁶⁶⁶

Fransa'daki ormancılık teşkilatlanmasında dikkat çeken özellik ülkenin ormanlarının her yerinde istihdam edilmiş olan piyade memurlarıdır. Piyade memurlarının sayısının bu derece fazla olması ormancılık işlerinde yaşanabilecek olumsuzluklara karşı doğrudan müdahalelerin gerçekleştirildiğini göstermektedir. Müfettiş ve müfettiş muavini sayısının da bu derece fazla olması idari mekanizmanın daha işlevsel halde çalıştırılmasını sağlamıştır.

⁶⁶⁶ BOA., Y.PRK.OMZ. 1/34. Bedros Efendi'ye göre mevcut teşkilat dışında 5.000 kişiden olan köy ormanları muhafaza memurları da bulunmaktadır. BOA., Y.A.HUS. 262/44.

Piyade memurları dışında bu kadar yetişmiş elamanın bulunması da Fransa’da bulunan köklü orman mektepleri sayesinde.

Osmanlı ormancılığında yaşanan en büyük sorunlardan birisi de bütçe olmuştur. Orman bütçelerinde gelirler daima vergi odaklı olurken giderlerde memurlara ödenecek maaşlar doğrultusunda düzenlenmiştir. Osmanlı yöneticileri Tablo 28’de görüldüğü üzere bu noktada Fransa Orman İdaresi’nin 1891 yılı bütçesini detaylıca incelettirmiştir.

Tablo 28. Fransa Orman İdaresi Bütçesi (1891)⁶⁶⁷

Orman İdaresi Gelirler		Orman İdaresi Giderler	
Gelirler	Frank	Giderler	Frank
Maktalardan kesilen kereste ve mahrukat bedeli	21.273.698	İdare memurları maaşları	5.795.020
Çeşitli orman ürünleri	2.910.618	Nancy Orman Mektebi Maaşları	109.250
Ahaliye ait ormanlardan alınan vergiler	1.012.661	Bar Orman Mektebi Maaşları	32.750
Tersane ve tophane kerestesi bedeli	16.107	Nancy ve Bar Mekteblerinin fenni saha çalışmaları	30.000
Cezâir Kısmı		Ormanların imarı, yol ve kulübe inşaatı, orman yetiştirmek ve meraları ıslah etmek	1.450.000
Maktalardan kesilen kereste ve mahrukat bedeli	418.322	Ağaçsız dağlarda orman yetiştirme masrafı	3.100.000
Çeşitli orman ürünleri	185.659	Kumlu sahilleri ormanla tahkim etmek	225.000
Mantar meşesi hasılatı	216.204	Ormanların haritalarının düzenlenmesi ve memurların çeşitli masrafları	450.000
Toplam	26.033.269⁶⁶⁸	Kiraya verilmiş av mahallerinin bekçi ücreti	50.000
		Civar yollarla emlak vergisi ve dava ödeneği	1.810.000
		Dava vekaleti ücretiyle mahkeme masrafları	210.000
		Cezâir Kısmı	
		Orman memurları maaşları	255.000
		Piyade memuru maaşları	514.000
		Yerli korucular ücreti	96.000
		Memurlara verilecek harcırah ve fevkalade giderler	513.000
		Ormanların imar ve ıslahı	460.000
		Çeşitli masraflar için ayrılan ödenek	157.000
		Toplam	15.257.020

⁶⁶⁷ BOA., Y.PRK.OMZ. 1/34.

⁶⁶⁸ Osmanlı Devleti bu noktada Fransa’nın 10 yıllık orman gelirlerini de ayrıca incelemiştir: 1880; 35.127.623, 1881; 29.352.937, 1882; 27.411.196, 1883; 28.008.059, 1884; 28.224.498, 1885; 26.103.891, 1886; 24.578.946, 1887; 24.752.902, 1888; 25.678.364, 1889; 25.313.383, 1890; 26.115.000 franktır. Yıllık gider ise genellikle 15 ile 19 milyon frank arasındadır. BOA., Y.PRK.OMZ. 1/34.

Fransa ormanlarının bütçesine bakıldığında orman teşkilatı iyi işlediği için daima bütçe fazlası vermiştir. Gelirlerin neredeyse tek kalemde toplanmasına rağmen iyi bir masraf dağılımı yapılmıştır. Masraflar incelendiğinde memur ve orman mektepleri maaşlarının yanı sıra orman yetiştirilmesi, ıslah edilmesi, haritalarının düzenlenmesi, yol ve kulübelerin yapılması sürekliliğin hedeflendiğini göstermekte.

1887-1893 yılları arasında Maliye Nezareti'nin idaresi altında olan Orman ve Ma'âdin İdaresi önceki dönemlere kıyasla daha belirgin gelişmeler kat etmiştir. Maliye Nezareti'nin iş yoğunluğu sebebiyle orman idaresinde köklü bir değişiklik yapılması zorunluluğu ortaya çıktığından 7 Şubat 1893'te Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti kurulmuştur.⁶⁶⁹

5. Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti (1893-1908)

5.1. Orman ve Ma'âdin ve Ziraat Nâzırı Selim Melhame Paşa

Osmanlı Devleti'nde 1893'te Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti kurularak Selim Melhame Paşa Nazır olarak atanmıştır. Melhame zamanla nezarete tek güç haline gelerek devletin orman, maden ve ziraat gibi önemli kaynakları üzerinde 15 yıl boyunca tam kontrol sağlamıştır. II. Meşrutiyet'in ilanına kadar bu görevini sürdüren Melhame'nin kişiliği ve faaliyetleri tam anlamıyla anlaşılmadan döneme ait ormancılık politikaları iyi bir şekilde ifade edilemez.

Selim Melhame Katolik milletinden Dava Vekili Bishara Efendi'nin oğlu olarak 1849 yılında Beyrut'ta doğmuş ve 1851 yılında vaftiz edilmiştir. Ayntura Mektebi'nde eğitim aldıktan sonra İstanbul'a gelerek henüz yirmi yaşındayken Şura-yı Devlet Evrak Odası'nda çalışmaya başlamıştır. 1871 yılında Şam Valisi Suphi Paşa'nın desteğiyle Suriye Vilayeti Tercümanlığı'na tayin edilmiştir. Suphi Paşa'nın görevden alınmasıyla birlikte Paşa'nın desteğiyle 1873'te Hariciye Nezareti Tahrirat-ı Ecnebiye Kalemi'nde çalışmaya başlamıştır. 1876 yılında Osmanlı-Sırp Savaşının başlaması üzere gönüllü olarak askere gitmiştir. Osmanlı Devleti'nin mağlubiyetiyle sonuçlanan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında 3 Mart 1878'de Ayestafanos Antlaşması imzalanmıştır. Ancak antlaşma imzalandığında Hariciye Nazırı olan ve 4 Haziran 1878'de Sadrazam olan Safvet Paşa antlaşmada boğazlar ve Marmara Denizi yer almamasına rağmen Ruslardan tutumundan daima şüphelenmiştir. Safvet Paşa bu hislerle Rumeli Şarki Komisyonu Fransızca

⁶⁶⁹ BOA., İ.HUS. 8/1.

Kitabeti'nden tanımış olduğu Selim Melhame'yi gizli görevle bölgede araştırma yapmak üzere görevlendirmiştir. Selim Melhame adalarda yürütmüş olduğu incelemeler sonrasında Safvet Paşa'ya 8 Temmuz 1878'de⁶⁷⁰ detaylı bir rapor hazırlayarak sunmuştur. Melhame bu görevi başarıyla yerine getirmesinin ardından 1879'da Bulgaristan Komiserliği Memurluğu görevine atanmışsa da göreve gitmeden istifa etmiştir. Selim Melhame'nin Türkçe, Arapça, Fransızca ve İtalyanca bilmesi önündeki hızlı bir kariyer yapmasının önemli sebeplerdendir. Melhame bu doğrultuda 1880 yılında Rüşum-u Sitte İdaresi Müşavirliğine atanmıştır. Melhame'nin Frenk Levanten bir ailenin kızı olan Aimée Crespın ile 1881 yılında evlenmesi kendisine önemli bir mevki kazandırmıştır. Hanssen'e göre⁶⁷¹ Melhame yapmış olduğu bu evlilikle bir yandan Pera'nın yüksek finans ve bankacılık çevrelerine erişim sağlarken diğer yandan ise yabancı büyükelçilerin sempatiğini kazanmıştır. Rüşum-u Sitte'den Düyun-u Umumiye İdaresi'ne geçmesinin ardından burada da bir süre müşavir görevine devam eden Melhame 1883 yılında Düyun-u Umumiye İdaresi'nin gelirlerden sorumlu Müdür Muavinliği görevine getirilmiştir. Melhame kurmuş olduğu ikili ilişkiler ve yürütmüş olduğu çalışmalarla "Yıldız Sarayı"nın dikkatini tam anlamıyla üzerinde toplamayı başarmıştır. Böylelikle uygun şartlar oluştuktan sonra 1886'da Düyun-u Umumiye Müdürü olarak atanmış olup 1892'ye kadar bu görevi sürdürmüştür. 1892 yılında Düyun-u Umumiye Meclis İdaresi tarafından Selim Melhame'nin görevine son verilmiştir. Selim Melhame'nin bu şekilde görevden uzaklaştırılmasının birkaç sebebi ortaya çıkmıştır. Fransa'da çıkan haberlerde⁶⁷² Selim Melhame'nin tahvil sahiplerinin menfaatlerini zarar verme ihtimali olan çeşitli entrikalarda bulunduğu ifade edilmiştir. Ayrıca 1892'de Cebel-i Lübnan Mutasarrıfı olmak için "Yıldız siyasetiyle" meşgul olduğu ve görevlerini ihmal ettiğinden dolayı Düyun-u Umumiye İdaresi Başkanı Caillard tarafından azledildiği belirtilmiştir.⁶⁷³ Tablo 29'da Selim Melhame'nin memuriyet geçmişine ve aldığı maaşlara yer verilmiştir.

⁶⁷⁰ Selim Melhame'nin Fransızca hazırlamış olduğu rapor ve bölge haritası için bkz: BOA., HR.SYS. 1218/3. Metnin Türkçe çevirisi için bkz: Erol Makzume, *Sultan II. Abdülhamid'in Hizmetinde Selim Melhame Paşa ve Ailesi*, MD Basımevi, İstanbul, 2019, s. 21,22.

⁶⁷¹ Jens Hanssen, "Malhamé – Malfamé: Levantine Elites and Transimperial Networks on the Eve of the Young Turk Revolution," *International Journal of Middle East Studies*, 43 (1) 2011, s. 35.

⁶⁷² *La République Française*, Jeudi, 18 Mars 1892. Bu haber bir süre sonra "Tahrirat-ı Ecnebiyye ve Mabeyn Mütercimliği tarafından da Fransızcadan tercüme edilmiştir. BOA., Y.PRK.TKM. 25/41.

⁶⁷³ BOA., DH.SAİDd. 72/67. BOA., DH.SAİDd. 80/117. Hanssen, "Malhamé – Malfamé: Levantine Elites and Transimperial Networks on the Eve of the Young Turk Revolution", s. 35-37., Makzume, *Sultan II. Abdülhamid'in Hizmetinde Selim Melhame Paşa ve Ailesi*, s. 17-26.

Tablo 29. Selim Melhame'nin Memuriyet Geçmişi⁶⁷⁴

Görev	Yıl	Maaş (Guruş)
Şura-yı Devlet Evrak Odası	1868-1871	-
Suriye Vilayeti Tercümanlığı	1871-1873	1.425
Hariciye Nezareti Tahrirat-ı Ecnebiye Kalemî	1873-1876	-
Gönüllü Askerlik	1876-1877	-
Rumeli Şarki Komisyonu Fransızca Kitabeti	1878-1879	4.000 ⁶⁷⁵
Bulgaristan Komiserliği Memurluğu	1879	3.000 ⁶⁷⁶
Rüsum-u Sitte İdaresi Müşavirliği	1880-1881	6.000 ⁶⁷⁷
Duyun-u Umumiye Müşavirliği	1882	6.000
Duyun-u Umumiye Varıdat-ı Mahsusa İdaresi Müdür Muavini	1883	7.500
Duyun-u Umumiye İdaresi Müdür-i Umumisi	1886-1892	13.750-20.833,10 ⁶⁷⁸
Orman ve Ma'âdin ve Ziraat Nâzırı	1893-1908	15.000-36.000 ⁶⁷⁹

II. Abdülhamid'in Arap vilayetlerine gösterdiği ilgi bürokrasideki Arap etkisini arttırmıştır. Bu doğrultuda Mabeyn İkinci Kâtibi İzzet Paşa ile Selim ve Necip Melhame kardeşler de padişahın en yakın ve sadık “hizmetkarları” olarak aktif roller üstlenmişlerdir.⁶⁸⁰ Selim Melhame Düyun-u Umumiye'deki görevi boyunca bir taraftan da hafiye teşkilatında jurnalcilik görevini yürütmüştür. Necip Melhame de hafiye teşkilatında yer alarak adeta bir “Böcek Başı” olarak çalışmıştır⁶⁸¹ Kırmızı'nın yayınladığı bir İngiliz belgesinde Selim Melhame hakkında şu ifadeler yer almaktadır:

*“Beyrutlu Maruni veya Melkit bir tefecinin kurnaz, hırslı ve insafsız bir oğludur. Genç yaşta İstanbul'a gelmiş, birçok devlet kurumunun alt kademelerinde çalıştıktan sora; yükselmenin en emin yolunun saraydan geçtiğini fark etmekte gecikmemiş ve saray jurnalcisi olmuş.”*⁶⁸²

⁶⁷⁴ BOA., DH.SAİDd. 72/67. BOA., DH.SAİDd. 80/117.

⁶⁷⁵ 1879'da 3600 guruşa düşürülmüştür.

⁶⁷⁶ Göreve başlamadan istifa etmiştir.

⁶⁷⁷ 13 Nisan 1880'de 5.000 guruşa düşürülen maaşı 13 Aralık 1881'de tekrar 6.000 guruşa çıkarılmıştır.

⁶⁷⁸ 13 Eylül 1886'da 14.665,5 guruşa çıkarılan maaşı 13 Mart 1888'de 18.333,10 guruşa ve 13 Mart 1891'de 20.833,10 guruşa yükseltilmiştir.

⁶⁷⁹ Orman ve Ma'âdin ve Ziraat Nâzırı olarak 15.000 guruşla başlayan memuriyeti almış olduğu zamlarla 36.000 guruşa kadar çıkmıştır.

⁶⁸⁰ François Georgeon, *Sultan Abdülhamid*, Çev. Ali Berktaş, Homer Kitabevi, İstanbul, 2006, s. 210-213., Orhan Koloğlu, *Abdülhamid Gerçeği*, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2005, s. 261.

⁶⁸¹ Necip Melhame II. Abdülhamid'in güvenini zamanla tam anlamıyla kazanmıştır. Hatta 21 Temmuz 1905'e Abdülhamid'e düzenlenen bombalı suikast girişiminin araştırılması için kurulan komisyonun başına geçirilmiştir. Vahdettin Engin, “Sultan II. Abdülhamid'e Düzenlenen Ermeni Suikasti ve Bu Sebep Belçika ile Yaşanan Diplomatik Kriz”, *Bellekten*, C. 59, S. 225, 1995, s. 420. Komisyonun çalışmaları hakkında Mabeyn Başkâtibi Tahsin Paşa'nın değerlendirmeleri için bkz: Tahsin Paşa, *Abdülhamit ve Yıldız Hatıraları*, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, İstanbul, 1931, s. 113-116.

⁶⁸² Abdülhamit Kırmızı, *II. Abdülhamid Dönemi (1876-1908) Osmanlı Bürokrasisinde Gayrimüslimler*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1998, s. 46.

Selim Melhame yürütmüş olduğu resmi ve gayr-ı resmi görevlerinin yanı sıra II. Abdülhamid için oldukça önemli olan “imaj inşası”nı da destekleyici yazılar kaleme almıştır. Selim Melhame Abdülhamid’in Rus ve Alman hükümdarları gibi “Meşru otokrat” konumuna vurgu yapmıştır. Melhame Bab-ı Âli’nin bu dönemde kontrol altına alınmasını sayesinde işlerin daha iyi yürütüldüğünü belirtmiştir.⁶⁸³

Selim Melhame Düyun-u Umumiye Müdürlüğü’nden azledilmesi sonrasında Temmuz 1892’den itibaren Cebel-i Lübnan Mutasarrıflığına atanmak için yürüttüğü çalışmaları hızlandırmıştır. Melhame’nin yanı sıra bu görev için birçok kişinin ismi geçmişse de yapılan Yıldız Sarayı’ndan yapılan değerlendirmeler tamamen Melhame’yi işaret etmekteydi:

“...sabık Düyun-u Umumiye Müdür Selim Efendi Hazretlerinin ashab-ı dirayet ve ehliyetten olarak hizmet-i kâr-âgâhına ve hadd-i iktidaranesi meşhud olduğu gibi hayli seneler müdüriyet-i mezkurede bulunduğu cihetle iktidar ve liyakati ecnebilerce dahi mücerrib ve malum olmasıyla hakkında muvaffakat-ı düveliyeye husûl memul olup”⁶⁸⁴

Ayrıca Cebel-i Lübnan Mutasarrıflığı için yerliden birinin tayini uygun olamayacağı yolundaki karar ortaya atıldığında ise Selim Melhame’nin Beyrutlu olduğundan herhangi bir sıkıntı yaşanmayacağı ifade edilmiştir.⁶⁸⁵ Ancak eski Beyrut Valisi İsmail Kemal Bey “Yıldız Sarayı”na gönderdiği şifreli bir telgrafta Cebel-i Lübnan Mutasarrıflığı için Selim Melhame’nin isminin geçmesinin hem Beyrut’ta hem de Cebel-i Lübnan’da olumsuz etki yarattığını ifade etmiştir. Bu duruma sebep olarak ise Melhame’nin öncelikle Yıldız’ın belirttiğinin aksine Cebel-i Lübnan’ın Zor kasabasının Maruni ahalisinden olması ve ayrıca bölge için rahatsızlık verici bir durum olan Fransız etkisinde olmasıdır.⁶⁸⁶ Zaten bu nedenle de Selim’in ismi elçilere bildirildiğinde bazıları da bu sebeplerden dolayı “bıyık altından gülmüşlerdir.”⁶⁸⁷ İtalya elçisi önderliğinde bu durumun kabul edilemez olduğuna yönelik görüşler belirtilmiş hatta Fransız elçisi dahi “devletimden henüz cevap gelmedi lakin gelecek cevabın bu yolda olacağı” şeklinde beyanda bulunmuştur. Böylelikle Melhame’nin bu kısa süreli mutasarrıf olma girişimi son bulmuştur.⁶⁸⁸ Melhame kısa bir bekleyişin ardından Meclis-i Vükela’ya dahil olmayan ve müstakil bir nezaret olarak Şubat 1893’te kurulan

⁶⁸³ Selim Deringil, *İktidarın Sembolleri ve İdeoloji*, Doğan Kitap, İstanbul, 2014, s. 155. Melhame’nin Paris’te yayınlamak üzere kaleme almış olduğu bu makale için bkz: BOA., Y.EE. 12/40.

⁶⁸⁴ BOA., İ.MTZ.CL. 7/308.

⁶⁸⁵ BOA., İ.MTZ.CL. 7/308.

⁶⁸⁶ BOA., İ.MTZ.CL. 7/309.

⁶⁸⁷ BOA., Y.EE. 79/20.

⁶⁸⁸ BOA., Y.EE. 79/20.

Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'ne nazır olarak atanmıştır.⁶⁸⁹ Quataert'e göre sarayın gözdesi olan Melhame padişahın kişisel tavsiyesi doğrultusunda atanmış olduğundan bu durum bürokraside birtakım sıkıntılar meydana ortaya çıkarmıştır. Selim Melhame'nin Sadrazam Said Paşa'yı aşarak doğrudan II. Abdülhamid'e ulaşması sadrazamı oldukça rahatsız etmekteydi.⁶⁹⁰ Melhame ise mevcut konumunu korumak için nazırlık görevinin yanı sıra II. Abdülhamid'in oldukça önem verdiği Yıldız Porselen ve Çini Fabrikası ile de özel olarak ilgilenmiştir. Fabrika Hazine-i Hassa Nezareti'ne bağlı olmasına rağmen Selim Melhame'nin fabrika işleriyle alakadar olması için kendisine aylık 4.000 kuruşluk bir bütçe ayrılmıştır.⁶⁹¹ Melhame ayrıca 1896'da çini fabrikalarıyla ilgili detaylı bir rapor hazırlayarak sunmuştur.⁶⁹² Tablo 30'da Selim Melhame'nin aldığı nişan ve madalyalara yer verilmiştir.

Tablo 30. Selim Melhame'nin Aldığı Nişan ve Madalyalar⁶⁹³

Yıl	Nişan ve Madalyalar	Ülke
1876	4. Rütbeden Mecidi Nişanı	Osmanlı
1879	Tebdilen 3. Rütbeden Mecidi Nişanı	Osmanlı
1879	5. Rütbeden Legion d'Honneur	Fransa
1882	Saint Stanislaus Nişanı	Rusya
1885	Bir Kıta Madalya	Osmanlı
1887	3. Rütbeden Osmani Nişanı	Osmanlı
1888	Tebdilen 2. Rütbeden Osmani Nişanı	Osmanlı
1890	Tebdilen 1. Rütbeden Mecidi Nişanı	Osmanlı
1891	Altın Liyakat Madalyası	Osmanlı
1894	1. Rütbeden Osmani Nişanı	Osmanlı
1895	1. Rütbe Cordon d'Italie	İtalya
1897	Sanayi Madalyası	Osmanlı
1897	Murassa Mecidi Nişanı	Osmanlı
1897	Yunan Muharebe Madalyası	Osmanlı
1897	1. Rütbeden Civil Merit Nişanı	Bulgaristan
1898	Rütbe-i Samiye-i Vezaret	Osmanlı
1898	1. Rütbeden Saint Gregoire Nişanı	Vatikan (Papa)
1899	Şir ü Hürşid Nişanı	İran
1900	Murassa Osmani Nişanı	Osmanlı
1900	2. Rütbeden Legion d'Honneur Nişanı	Fransa
1900	1. Rütbeden Danilo Nişanı	Karadağ
1901	Murassa İftihar Nişanı	Osmanlı
1901	1. Rütbeden Aigle Blanc	Rusya
1904	Altın ve Gümüş İmtiyaz Madalyası	Osmanlı

⁶⁸⁹ BOA., Y.A.HUS. 269/89. BOA., BEO. 151/11316. BOA., BEO. 154/11477.

⁶⁹⁰ Donald Quataert, *Ottoman Reform and Agriculture in Anatolia 1876-1908*, Doktora Tezi, University of California, Los Angeles, 1973, s. 72,73.

⁶⁹¹ Fatih Damlıbağ, *Osmanlı Devleti'nde Porselen ve Çini Fabrikaları*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011, s. 96.

⁶⁹² BOA., Y.PRK.OMZ. 1/98. BOA., HH.İ. 105/37.

⁶⁹³ BOA., DH.SAİDd. 72/67. BOA., DH.SAİDd. 80/117. BOA., MB.İ. 52/100. BOA., HR.TO. 205/51. BOA., İ.HR. 336/21654. BOA., İ.DH. 1045/82125. BOA., İ.DH. 1046/82227. BOA., İ.DH. 1082/84893. BOA., İ.DH. 1195/93501. BOA., İ.DH. 1241/97239. BOA., İ.TAL. 46/10. BOA., İ.TAL. 73/9. BOA., BEO. 574/429977. BOA., İ.TAL. 108/125. BOA., İ.TAL. 108/38. BOA., BEO. 902/67581. BOA., İ.TAL. 120/82. BOA., İ.TAL. 119/5. BOA., İ.TAL. 136/70. BOA., İ.DH. 1355/36. BOA., İ.TAL. 146/41. BOA., İ.TAL. 186/48. BOA., BEO. 1442/108082. BOA., İ.TAL. 202/13. BOA., İ.TAL. 206/30. BOA., İ.TAL. 234/79. BOA., İ.TAL. 238/36. BEO. 1634/122506. BOA., İ.TAL. 245/11. BOA., İ.TAL. 338/48. BOA., İ.TAL. 405/7.

1896 yılından itibaren Selim Melhame'nin nezarete olan hakimiyeti gittikçe güçlenmeye başlamıştır. Melhame bu dönemden itibaren hem maaş zamları almaya başlamış hem de kendisine birçok nişan hediye edilmiştir.⁶⁹⁴ Selim Melhame Paşa, Alman İmparatoru II. Wilhelm'in 1898 yılındaki İstanbul ziyareti için hazırlanan komisyonda da görev almıştır.⁶⁹⁵ Paşa, 1900 yılının başından itibaren Orman ve Ma'âdin ve Ziraat Nazırlığı görevinin yanı sıra birçok siyasi ve ekonomik konuda yer almıştır. 1901 yılında Şark Demiryolu Şirketi ile Bab-ı Âli arasında ihtilafli konuları görüşmek üzere oluşturulan 3 kişilik komisyonda görev yapmıştır. Melhame uzun yıllar görev yaptığı Düyun-u Umumiye İdaresi ile de temaslarını daima sürdürmüş ve hatta idareye ait gelirlerin bir kısmının hazineye kaydırılması için de II. Abdülhamid'e bir rapor sunmuştur. 1902 yılında dış borçların konsolidasyonu için Fransız Maurice Rouvier tarafından bir dosya hazırlanarak II. Abdülhamid'e sunulmuş Sadrazam Said Paşa'da bu projenin en büyük destekçisi olmuştur. Projeye en büyük muhalefet ise Selim Melhame Paşa'dan gelmiş olup projenin askıya alınması ile ise birçok ithamla da karşı karşıya kalmıştır.⁶⁹⁶ Quataert'e göre "Selim liderliğindeki saray kliği" projenin kabulünü başarıyla engellemiş Selim Melhame Paşa'da "iktidarın zirvesine" ulaşmıştır. Paşa zaten yaşanan bu süreçler ve sonrasında gerçekleştirdiği diplomatik ilişkilerle adeta "Sultan'ın kişisel elçisi" haline gelmiştir.⁶⁹⁷

XIX. yüzyılın sonu ve XX. yüzyılın başından itibaren adeta barut fıçısına dönen Balkanlar yabancı devletlerin müdahalesi ve bölgede şiddet ortamının meydana gelmesiyle karmaşık bir hal almıştır. Selim Melhame Paşa'nın kardeşi olan Necip Melhame Sofya'da Osmanlı Yüksek Komiseri olarak görev yürütmekteydi. Selim Melhame Paşa ise Padişahın

⁶⁹⁴ BOA., BEO. 878/65777. BOA., İ.DH. 1355/36. BOA., İ.OM. 6/2. BOA., BEO. 1313/98454. "Dünkü gecede ihsan-ı ali'ül-ihsan olarak min gayr-ı haddin gördüğüm lütuf celil-i cenab-ı mülukanelerinin teşekküründen her vecihle acizim. Ancak hissiyat-ı kalbiye-i ubeydanemi arz ve tarif için şunu arza cüret ederim ki bugün sabah kalkar kalmaz cenab-ı hakka bi-minnet azamız padişahımız efendimiz hazretleri için bir çok dua ettikten sonra memlükadeleri çocuklar kullarının odalarına gidip her gün efendimiz için okudukları duayı samim-i kalble ve müteferriane surette her günden ziyade tekrar etmelerini söyledim ve onlarda ellerini semavata kaldırıp kemal-i tazaru'la velinimet binimet akdesimiz efendimiz için baba ve anaları kul ve cariyeleriyle dua ettiler katabe-i ahvalde emr-ü ferman hazret-i veliyyül efendimizindir. Kulları Selim." BOA., Y.PRK.OMZ. 2/65.

⁶⁹⁵ Quataert, *Ottoman Reform and Agriculture in Anatolia 1876-1908*, s. 73., Melhame'nin komisyonda görevli olduğuna dair gazete haberi için bkz: İkdam, "Almanya İmparatoru Hazretlerinin Seyahatleri", 4 Teşrinievvel 1314 / 16 Ocak 1898, No: 1533, s. 1.

⁶⁹⁶ Makzume, *Sultan II. Abdülhamid'in Hizmetinde Selim Melhame Paşa ve Ailesi*, s. 50-53.

⁶⁹⁷ Quataert, *Ottoman Reform and Agriculture in Anatolia 1876-1908*, s. 73.

adına Niş'e giderek bölgede başta komitacılar olmak üzere yabancı ülkelerin yöneticileri ve diplomatlarıyla görüşmüştür.⁶⁹⁸ Paşa, bölgesel olaylar hakkında yaptığı diplomatik görüşmelerin yanı sıra Fransa, Rusya gibi büyük devletlerin elçileriyle gerçekleştirdiği görüşmeleri de Yıldız'a haber vermiştir.⁶⁹⁹ Zaten büyükelçiler de devletlerarası münasebetlerde sık sık Selim Melhame Paşa ile diyalog kurmuşlardır. Örneğin Mart 1903 yılında Rusya'nın İstanbul'daki büyükelçisi Zinoviyev Selim Melhame Paşa'ya Almanya ile Osmanlı Devleti arasında bir ittifak anlaşmasının olup olmadığını dahi sormuştur:

“Anadolu Şimendifer Kumpanyasına bu defa ihsan buyrulan Ereğli hattından bahsedildiği sırada Almanya ile Saltanat-ı Seniyye beyninde bir ittifak muahedesi mevcut olup olmadığını Möşyö Zinoviev kullarından sual eylemiş ve bu yolda bir sual irad etmiş olması bu ahdin Rusya'ya karşı olmak lazım geleceğini anlatmak istemiş olduğu mütalaasına mebni bu aralık bu vecihle ilkatta bulunanlar Rusya ile Hükümet-i Seniyye beyninde cari olan hüsn-ü münasebeti çekemeyenlerin eser-i tayini olduğunu ve çünkü bu defa verilmiş olan 200 kilometrelik hattın çoktan mevud olub ehemmiyeti de olmadığını lisan-ı münasebesiyle cevap verdiğimi hasbel'sadaka vel'ubudiyye maruzdur ferman.”⁷⁰⁰

Selim Melhame Paşa'nın yabancı devletlerin büyükelçileriyle yaptığı görüşmeler özellikle de Rus büyükelçisi⁷⁰¹ ile bazen Paşa'ya karşı tepki uyanmasına da sebep olmuştur. Yaveran-ı Hazret-i Şehriyarilerden Tophâne-i Âmire Mülukaneleri Müşiri ve Umum Mekatib-i Askeriye-i Şahaneleri Nazırı 17 Ağustos 1903'te göndermiş olduğu bir yazıda Selim Melhame Paşa ve Necip Melhame'nin kendi çıkarları doğrultusunda görüşmeler yaptığını Saray'a bildirmiştir.⁷⁰² Bu ve benzeri şikayetler Paşa için olumsuz herhangi bir etki yapmamış olup görüşmelerine daima devam etmiştir.⁷⁰³ Zaten 1903 yılına gelindiğinde Balkanlarda Vilâyât-ı Selâse olarak adlandırılan Selanik, Kosova ve Manastır vilayetlerinde yaşanan milliyetçi çatışmalar ve sonrasında Avrupa devletlerinin müdahalesi ile “Makedonya Meselesi”nin tansiyonu iyice artmıştır. Böyle bir ortamda Avusturya ve Rusya önderliğinde “Mürzsteg” de buluşarak bir rapor hazırlanması kararlaştırılmıştır. Avrupalı devletlerin de onayıyla birlikte Makedonya'da temelde Osmanlı zabıtasını reformdan

⁶⁹⁸ BOA., Y.PRK.BŞK. 67/10. Makzume, Sultan II. Abdülhamid'in Hizmetinde Selim Melhame Paşa ve Ailesi, s. 64.

⁶⁹⁹ BOA., Y.PRK.OMZ 3/14. BOA., Y.PRK.OMZ. 3/18. BOA., HSD.AFT. 12/139.

⁷⁰⁰ BOA., Y.PRK.OMZ. 3/18.

⁷⁰¹ Paşa bazen de yaptığı bu görüşmeler ile jurnallenmiştir. 27 Kasım 1904'te Beyoğlu Mutasarrıfı tarafından verilen jurnal şu şekildeydi: “Bu gece saat 01.30 raddlerinde Rusya sefiri Orman ve Ma'âdin ve Ziraat Nâzırı Selim Melhame Paşa Hazretlerinin konağına azimet ve 1,5 saat aram ve avdet eylediği.” BOA., Y.PRK.ZB. 35/37. Yine 23 Kasım 1905'te Paşa'nın Rus sefiri ile yaptığı görüşme jurnallenmiştir: “Taksim'de vaki Orman ve Maden Nazırı Devletlü Selim Melhame Paşa Hazretlerinin konağına bugün saat 11:20 geçe Rusya sefiri gelip 1 saat aramla çıkıp gittiği bera-yı malumat arz olunur.” BOA., Y.PRK.ZB. 36/1.

⁷⁰² BOA., Y.PRK.ASK. 200/62.

⁷⁰³ BOA., Y.PRK.OMZ. 3/41.

geçirmeyi hedefleyen bir program uygulamaya konuştur.. Osmanlı Devleti “Mürzsteg Reform Programı”nı Kasım 1903’te kabul etmiştir.⁷⁰⁴ “Mürzsteg Reform Programı” ile ilgili olarak Dikici’nin görüşleri şu şekildedir:

“Bu programın maddeleri incelendiğinde genel olarak idarî, askerî, adli ve malî alanlarda çeşitli hükümler bulunmasına karşın, önemli bir bölümünün Balkanlar’da güvenliğin sağlanması ve güvenlik teşkilatının yeniden yapılandırılması ile ilgili olduğu görülmektedir. Buna göre Makedonya’da yabancı bir general yönetiminde uluslararası bir zabıta gücü görevlendirilecekti. Bu general üç vilayetteki zabıta gücünün ıslahı projesiyle ilgilenecek ve kendisine büyük devletlerin subayları yardımcı olacaktı. Yabancı gözlemcilerin gözetiminde reforma tabi tutulacak güvenlik görevlilerinin temel görevleri olan genel asayiş ve huzuru sağlamanın yanı sıra, en önemli görevleri çatışmalar sırasında evlerini terke mecbur olan Hıristiyan köylülerin yurtlarına dönüşlerini sağlamaktı.”⁷⁰⁵

Program kapsamında güvenlik güçleri Müslüman ve Hristiyanlardan oluşan komisyonların emri doğrultusunda suçluları yakalayacaklardı. Böylelikle zabıta teşkilatında da Müslümanların yanı sıra diğer etnik unsurlar da görev yapabilecekti.⁷⁰⁶

Selim Melhame Paşa Mürzsteg kararlarının yürürlüğe girmesinden bir süre sonra yaşanan olumsuzlukları II. Abdülhamid’e raporlaştırmıştır. Paşa raporunda yaşanan durumlardan ötürü doğrudan Bab-ı Âli’yi suçlamıştır: *“Bu halde Bab-ı Âli’nin heyet-i hazırası bu işe ne dereceye kadar mani olabilmiş idi. Bu hususta vazifesini ifa etmiş midir? Etmemiş ise ne için etmemiştir? Sehven mi? Yoksa kasten mi etmemiştir?”⁷⁰⁷* Paşa, bu sorulardan sonra Makedonya sorununun hem sebebi hem de sonucu olarak Bab-ı Âli’yi sorumlu tutmuş 11 maddelik bir değerlendirme yapmıştır. Selim Melhame Paşa yapmış olduğu değerlendirmelerine şu ifadelerle son vermiştir:

“Devlet-i Âliyyelerince esas politika devletler arasında rekabetler düşürerek bundan istifade edebilmek olduğu ve şevketmeab efendimiz hazretlerinin bu yolda şimdiye kadar nice muvaffakiyet-i şahaneleri görüldüğü halde Bab-ı Âli’ce şu faydeli yola gidilmemesi pek ziyade düşünülecek ve nazar-ı teemmül ve ehemmiyete alınacak bir madde olduğuna şüphe yoktur. Binaenaleyh efendimiz hazretlerinin sadık olan bu kulları bu gibi muhataranın tekrar etmemesini cenab-ı hakdan temenni eyler olduğumu arza cüret eylerim ferman.”⁷⁰⁸

⁷⁰⁴ Ali Dikici, “Osmanlı Makedonya’ında Kurulan İlk Uluslararası Polis Barış Koruma Misyonu: Mürzsteg Reform Programı”, *Karadeniz Araştırmaları*, C. 6, S. 24, Kış 2010, s. 75-77., Georgeon, *Sultan Abdülhamid*, s. 423-425.

⁷⁰⁵ Dikici, “Osmanlı Makedonya’ında Kurulan İlk Uluslararası Polis Barış Koruma Misyonu: Mürzsteg Reform Programı”, s. 83.

⁷⁰⁶ Dikici, “Osmanlı Makedonya’ında Kurulan İlk Uluslararası Polis Barış Koruma Misyonu: Mürzsteg Reform Programı”, s. 83.

⁷⁰⁷ BOA., Y.PRK.HR. 34/21.

⁷⁰⁸ BOA., Y.PRK.HR. 34/21.

Selim Melhame Paşa bürokratik ve siyasi ilişkiler ağını daha da güçlendirebilmek için Feride, Marie, Selma ve Leyla isimli kızlarını istikbali parlak önemli kişilerle evlendirmiştir. Paşa'nın kızlarından Marie ve Selma soylu Alman subaylarıyla Leyla ise bir Fransız ile evlenmiştir. Paşa'nın kızlarından Feride ise İtalya kralı tarafından Osmanlı jandarmasının eğitimi için İstanbul'a gönderilmiş olan Kont Giovanni Romei Longhena ile 1905 yılında evlenmiştir. Daha sonrasında Romei-Longhena II. Abdülhamid ile İtalya Hükümeti arasındaki haberleşmelerde daima aktif görev yürütmüş ve padişahla olan ikili ilişkileri her geçen gün artarak devam etmiş ve birçok nişanla taltif edilmiştir.⁷⁰⁹ Selim Melhame Paşa'ya da bu evlilikten kısa bir süre sonra İtalya Kralı tarafından 1. Rütbeden Saint Maurice et Lazare nişanı verilmiştir.⁷¹⁰ 1907 yılında ise Osmanlı Devleti tarafından İtalya Kralına takdim edilecek Nişan-ı Âli'yi ulaştırmak üzere yine Selim Melhame Paşa görevlendirilmiştir.⁷¹¹ II. Abdülhamid Selim Melhame Paşa'yı görev yaptığı süre boyunca birçok tören için görevlendirmiştir.⁷¹²

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yürütmüş olduğu çalışmalar sonrasında 23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'in ilan edilmiştir. Orman ve Ma'âdin ve Ziraat Nâzırı Selim Melhame Paşa için de bundan sonraki süreçte sıkıntılı günler başlamıştır. Meşrutiyet'in ilanı üzerinden henüz birkaç gün geçmişti ki bir grup aralarında Selim Melhame Paşa'nın da isminin yer aldığı yüksek rütbeli Saray görevlinin azli için Yıldız'a yürümüşlerdir.⁷¹³ Aziller gerçekleşmese de ortamın gittikçe gerginleşeceğini anlayan Paşa hemen yurtdışına çıkmanın yollarını araya başlamıştır. Öncelikle hastalığını bahane ederek Avrupa kaplıcalarına gitmek üzere bir izin istemişse de cevabı beklemeden 29 Temmuz 1908 Çarşamba günü İtalya'ya ait Bosnia adlı vapura binerek İstanbul'dan ayrılmış ve İzmir limanına gitmiştir. Aydın valisi Faik imzasıyla gönderilen şifreli bir telgrafnamede vapurda yapılan incelemede Paşa'nın içeride olduğu kesinleştirilmiştir. Selim Melhame Paşa İzmir'den sonra Bosnia vapuruyla Pire'ye hareket etmiştir. Paşa izinsiz olarak yürütmüş olduğu bu hareketler sonucunda 30

⁷⁰⁹ Makzume, *Sultan II. Abdülhamid'in Hizmetinde Selim Melhame Paşa ve Ailesi*, s. 83-85,145.

⁷¹⁰ BOA., İ.TAL. 405/7.

⁷¹¹ BOA., İ.HR. 409/43.

⁷¹² 1903'te Papa XII. Leo'nun ölü üzerine Beyoğlu'nda düzenlenen ayine devlet bürokrasisinden Orman ve Ma'âdin ve Ziraat Nâzırı Selim Melhame Paşa ve Memurin-i Mülkiye Komisyonu azasından Kostantin Karadotori'nin katılması uygun görülmüştür. BEO. 2126/159004. İsveç Kralı II. Oscar'ın 1907'deki ölümü üzerine de İsveç Sefarethanesine ait kilisede gerçekleşecek olan tören için yer alacak heyette de Selim Melhame Paşa yer almıştır. BEO. 3212/240834. Paşa bazen de kendisi törenlerde yer almak istediğini bildirmiştir. 1903 yılında İspanya kralının reşit olmasına binaen yapılacak olan taht merasimine katılmayı talep etmiştir. BOA., Y.RPK.OMZ. 3/35.

⁷¹³ Aykut Kansu, *1908 Devrimi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 139.

Temmuz 1908’de görevinden azledilmiştir. Ertesi gün Pire Baş Şehbenderliği’nden gelen telgrafta vapurda Selim Melhame’nin yanında iki oğlunun da olduğu ifade edilmiştir. Vapur Pire’ye vardığında⁷¹⁴ Giritli Müslüman ve Hristiyanlardan 4 kişi Melhame’nin gemiden inişini bekleyerek ona saldırmak istemişler ve çeşitli gösterilerde bulunmuşlardır. Bu durum karşısında Melhame İtalya’nın himayesi altında gemiden inmemiş ve yolculuğuna devam etmiş olup Floransa’ya ulaşarak buraya yerleşmiştir.⁷¹⁵ Tanin Gazetesi ise 1 Ağustos 1908’de “Firari Selim Melhame” başlığı ile şu haber yer almaktaydı:

*“Firari Selim Melhame’nin bulunduğu İtalyan vapuru Pire’ye muvasalat ettiği zaman ahali tarafından nefret amiz bir nümayiş hazırlandığı hissedilmesi üzerine sefaretten vuku bulan ihtara mebni Selim vapurun güvertesini terk edememiş olduğu haber veriliyor.”*⁷¹⁶

Gazetenin aynı sayısında Hüseyin Cahit de Selim Melhame’nin korkarak kaçtığını yazmıştır.⁷¹⁷ Konuyla ilgili olarak Şura-yı Devlet, aralarında Selim Melhame’nin olduğu bir grup kaçak hakkında “*Esasen bir parasız adamlar iken bu memuriyetleri sayesinde milyonlarla servete malik olmaları ve memuriyetlerine ait devr-i hesabını ita etmeden firar etmeleri suistimal ve ihtilasları vaki olduğu zan ve rivayetini takviye etmekte olduğundan*”⁷¹⁸ görüşünü belirterek bunlar hakkında gerekli yargılamaların bir an önce başlaması yolunda adım atmıştır. Selim Melhame’nin kardeşi Necip Melhame ise trenle yurt dışına kaçmak üzereken 63.000 altın lira ve birçok gizli evrakla birlikte 31 Temmuz’da Edirne sınırında yakalanmıştır.⁷¹⁹ Firariler konusunda Tanin Gazetesi adeta hükümetin uygulamalarına yön vermeye başlamıştır. Konstantin Kapuş imzasıyla Tanin Gazetesi Müdürü Hüseyin Kazım’a gönderilen bir yazıda Selim Melhame gibi kaçaklara kimlerin yardımcı olduğunun ve bu konuda neden herhangi bir kanuni işlem yapılmadığını gazete aracılığıyla duyurma isteği ifade edilmiştir.⁷²⁰ Bu yazı Şura-yı Devlet Reisi’nin dikkatini çekmiş olup gerekenin

⁷¹⁴ Hariciye Nezareti bu konuda bir araştırma yaparak Sadaret’e bildirmiştir. “*İtalya kumpanyasının Bosnia vapuruyla Dersaadet’ten firar eden Orman ve Ma’adin ve Ziraat Nâzırı sabıki Selim Melhamenin vapurun Pire’ye vürudunda Atina İtalya Sefiri tarafından bizzat istikbal edilerek karaya çıkmasına mümanaat ve taarruzdan vikayesi de Yunan Dahiliye Nazırı’ndan resmen talep olunmasına nazaran firari merkumun firar ve seyahatinin İtalya hükümetinin himayesi altında vuku bulduğuna şüphe bırakmamakta olduğunu ve Yunan gazetelerinin bu yolda neşriyatta bulduklarını havi Atina sefiri atufeilü Beyefendi hazretlerinden varid olan tahriratın sureti manzur-u sami-i sadaret-penahileri buyrulmak için leffen takdim kılınmağla emr-ü ferman veliyyül’emrindir.*” BOA., Y.A.HUS. 524/50.

⁷¹⁵ BOA., BEO. 3364/252239. BOA., BEO. 3368/252553. BOA., İ.OM. 13/15. BOA., HR.SYS. 1814/86. BOA., Y.A.HUS. 524/50. BOA., DH.SAİDd. 80/60. Faik Reşit Unat, *İkinci Meşrutiyetin İlânı ve Otuzbir Mart Hâdisesi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1985, s. 161.

⁷¹⁶ Tanin, “Firari Selim Melhame”, 19 Temmuz 1324 / 1 Ağustos 1908, No: 1,

⁷¹⁷ Tanin, “Bab-ı Âli’nin Mesleği”, Hüseyin Cahit, 19 Temmuz 1324 / 1 Ağustos 1908, No: 1.

⁷¹⁸ BOA., ŞD. 2772/67.

⁷¹⁹ Kansu, *1908 Devrimi*, s. 185.

⁷²⁰ BOA., BEO. 3392/25454.

yapılacağı belirtilmiştir.⁷²¹ Zaten kısa bir süre sonra Selim Melhame dönemine ait hesapların incelenmesi için Maliye'den ve Divan-ı Muhasebat'tan toplam 3 kişi görevlendirilmiştir.⁷²²

Selim Melhame'nin hesap işleri incelenmeye başlanmasıyla birlikte bir takım yolsuzluk bilgilerine ulaşılmıştır. Melhame'nin orman ve maden imtiyazı ihaleleri, ziraat işleri, bazı devlet kurumları ve halka satılmak üzere taşradan getirilen orman hesaplarından yolsuzluklar tespit edilmiştir. Ayrıca yapılan uzun incelemeler sonucunda başkanlık etmiş olduğu Evlad-ı Şüheda ve Malûlîn-i Guzât-ı Asâkir-i Şahane İane Sergisi'nde de birtakım yolsuzluklar gerçekleştirdiği belirlenmiştir. Melhame'nin yapmış olduğu yolsuzluklara bazı memurlarında katıldığı inceleme sonunda ortaya çıkmıştır. Böylelikle Melhame'nin, orman ve maden ihalelerindeki yapmış olduğu yolsuzluklardan dolayı hazineyi 100.000⁷²³ liradan fazla bir zarara uğratmış ayrıca Evlad-ı Şüheda ve Malûlîn-i Guzât-ı Asâkir-i Şahane İane Sergisi'nde aldığı eşya bedelinden dolayı da 8.152 kuruş 30 paralık bir borcu bulunduğu tespit edilmiştir.⁷²⁴ Tanin Gazetesi de Selim Melhame'nin Orman ve Ma'âdin ve Ziraat Nâzırı olduğu döneme ait olarak orman ve maden işlerinde yapmış olduğu yolsuzluk haberlerine sık sık yer vermiştir.⁷²⁵ Gazete 4 Mart 1909'daki nüshasında Selim Melhame tarafından bir çok zarara uğradığını ifade eden Darülfünun-u Osmani ve Mekteb-i Mülkiye Muhasebecisi Osman Niyazi'nin de yazısına yayımlamıştır.⁷²⁶ Osman Niyazi bu yazısında Melhame'nin yapmış olduğu suistimalleri belgeleriyle kanıtlayacağını belirtmesi üzerine bir soruşturma dahi yürütülmüştür.⁷²⁷

Melhame hakkında yöneltilen suçlamalarla ilgili olarak birkaç kez mektup göndererek izahat vermeye hazır olduğunu ifade etmiş olsa da bir sonuç elde edememiştir.⁷²⁸ Bütün bunların yanı sıra Selim Melhame'ye ait olduğu düşünülen ve "her biri birkaç hamal tarafından nakledilebilecek surette büyük olmak üzere 81 parça" eşyaya haciz konulması da başka bir sorun ortaya çıkarmıştır. Bu eşyaların Melhame'ye mi yoksa damadı Romei-Longhena'ya mı ait olduğu konusunda nezaretler ve kurumlar arası yaşanan

⁷²¹ BOA., ŞD. 2773/6.

⁷²² BOA., BEO. 3377/253266. BOA., BEO. 3383/253711. BOA., BEO. 3381/253508. BOA., ŞD. 436/98.

⁷²³ 10.000.000 kuruş.

⁷²⁴ BOA., BEO. 3443/258224. BOA., BEO. 3486/261396. BOA., BEO. 3479/260885. BOA., BEO. 3484/261264. BOA., BEO. 3490/261700., BOA., MV. 127/24. BOA., BEO. 357/266761. BOA., ŞD. 543/20.

⁷²⁵ Tanin, "Selim Melhame Paşa'nın Suistimalatından", 3 Kanunuevvel 1324 / 16 Aralık 1908, No: 136., Tanin, "Selim Melhame'nin Nizamsızlıkları", 4 Şubat 1324 / 17 Şubat 1909, No: 197.

⁷²⁶ Tanin, "Selim Melhame'ye Dair", 19 Şubat 1324 / 4 Mart 1909, No: 212.

⁷²⁷ BOA., BEO. 3507/262954. BOA., BEO. 3524/264257. BOA., BEO. 3512/263329.

⁷²⁸ BOA., BEO. 3491/261817.

anlaşmazlıklardan ötürü hacizli eşya meselesi sürüncemede kalmıştır.⁷²⁹ 1911 yılından itibaren Selim Melhame ile ilgili önemli bir gelişme yaşanmazken 1920'lerin başında oğlu Halim Melhame Efendi aracılığıyla emeklilik başvurusu için Osmanlı Devleti'ne müracaat etmişse de herhangi bir sonuç alamamıştır.⁷³⁰ Selim Melhame 1937 yılında firar ettiği ülke İtalya ölmüştür.⁷³¹

5.2. Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nin Ormanlık Faaliyetleri

Osmanlı Devleti'nin yöneticilerinin Fransa ormanlarına yönelik istatistiki incelemelerde bulunmaları orman idaresinin dönüşümüne altyapı hazırlamıştır. 1893 yılına gelindiğinde orman, maden ve ziraat konularındaki aksaklıklara değinilmiştir. Ormanlara yönelik yapılan değerlendirmelerde yine Fransa ormanlarına vurgu yapılmıştır. Buna göre Osmanlı Devleti'nin ormanlardan elde ettiği gelirin Fransa orman gelirin 1/10'üne denk geldiği aktarılmıştır.⁷³² Osmanlı ormanlarının genişliği tam anlamıyla kontrol altına alınamamasının önündeki en büyük engellerden birisi olup bu durumda gelirleri etkilemiştir. Diğer taraftan ise ormanların idaresinin bağlı olduğu Maliye Nezareti'nin iş yoğunluğu istenilen derece de fayda sağlanmasına engel olduğu vurgulanmıştır. Bu gibi nedenlerde Meclis-i Vükela'ya dahil olmayan müstakil bir nezaretin kurulması kararlaştırılmıştır. Böylelikle 7 Şubat 1893'te Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti kurulmuş olup nazır olarak da Selim Melhame 15.000 kuruş maaşla atanmıştır.⁷³³ Tablo 31'de Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nin Orman ve Ma'âdin İdare-i Umumisi, Orman Heyet-i Fenniyesi ve idari kadrosuna yer verilmiştir.

Tablo 31. Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti Kurucu Kadrosu (1893)⁷³⁴

Memuriyet	İsmi
Nazır	Selim Melhame Efendi
Mektubcu	Abdullatif Efendi
Orman ve Maden Müdür-i Umumisi	Bedros Efendi
Ziraat İdaresi Müdürü	İbrahim Cemaladdin Bey
Orman ve Ma'âdin İdare-i Umumisi	
Orman Heyet-i Fenniyesi Reisi	Mehmed Nazif Bey
Orman ve Maden Muhasebecisi	Muhiddin Bey

⁷²⁹ BOA., DH.MKT. 2643/90. BOA., DH.MKT. 2645/11. BOA., DH.MKT. 2650/32. BOA., DH.MKT. 2651/58. BOA., BEO. 3430/257194. BOA., BEO. 3435/257582. BOA., DH. MKT. 2662/49. BOA., BEO. 3477/260749. BOA., DH.EUM.THR. 33/35. Tanin, "Selim Melhame'nin Eşyası", 4 Mayıs 1325 / 17 Mayıs 1909, No: 253., Sabah, "Selim Melhame'ye Ait Eşya", 23 Haziran 1326 / 6 Temmuz 1910, No: 7469.

⁷³⁰ BOA., ŞD. 3166/22.

⁷³¹ Makzume, *Sultan II. Abdülhamid'in Hizmetinde Selim Melhame Paşa ve Ailesi*, s. 102.

⁷³² BOA., Y.A.HUS. 269/89.

⁷³³ BOA., Y.A.HUS. 269/89. BOA., BEO. 151/11316.

⁷³⁴ *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1311 (1893), 49. Sene, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1311 (1893), s. 360,361.

Müdür-i Umumi Muavini ve Maden Heyet-i Fenniyesi Reisi Tahrirat Müdürü	Ziya Bey Emin Bey
Orman Heyet-i Fenniyesi	
Reis	Mehmed Nazif Bey
Aza	Ali Rıza Bey
Aza	Ahmed Hamid Bey
Aza	Rauf Bey
Aza	Sabri Bey
Baş Katip	Mehmed Cemal Bey

Bedros Efendi, Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nde görev almaya devam etmiştir. Ancak nezaretin oluşturulması üzerinden 1,5 ay geçtikten sonra Selim Melhame Bedros Efendi'nin nezaretteki görevine gelmediğini ifade etmiştir. Yapılan değerlendirmede Bedros Efendinin Tecdid-i Muahedat Komisyonu'nda görevli olduğundan düzenli bir şekilde nezarete gidememesinin normal olduğu ifade edilmiştir. Ancak yine de oluşturulan yeni yapıda böyle bir müdüriyete ihtiyaç duyulmadığı belirtilmiştir. Bedros Efendi'nin müdüriyetten almakta olduğu 10.000 kuruş maaşının 7.500 kuruşa düşürülerek kendisinin komisyon görevinin yanı sıra Şura-yı Devlet azalığına atanması uygun görülmüştür.⁷³⁵ Keskin'e göre Selim Melhame nezaretteki otoritesini sağlamak amacıyla Bedros Efendi'yi tasfiye etmek istemiştir. Hatta Bedros Efendi'nin Şura-yı Devlet azalığına atanması da herhangi bir çatışmanın yaşanmasını önlemek için gerçekleştiği ifade edilmiştir.⁷³⁶ Selim Melhame bu tasfiye sonrasında yapılacak işlerin çokluğu ve yoğunluğu sebebiyle idarede bir muavine acilen ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Bu doğrultuda Duyun-u Umumiye Varidat-ı Mahsusa İdaresi Müşaviri Hüseyin Hüsnü Efendi 7.500 kuruş maaşla Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti muavini olarak göreve başlamıştır.⁷³⁷ Tablo 32'de Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nde gerçekleşen değişiklikler sonrasındaki kadrosuna yer verilmiştir.

Tablo 32. Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti 1894-1898⁷³⁸

Memuriyet	İsmi
Nazır	Selim Melhame Efendi
Muavin	Hüseyin Hüsnü Efendi
Orman ve Maden Muhasebecisi	Muhiddin Bey

⁷³⁵ BOA., Y.A.HUS. 274/60.

⁷³⁶ Keskin, *Orman ve Ma'âdin Nezâreti'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri*, s. 58,59.

⁷³⁷ BOA., İ.DH. 1305/24. BOA., BEO. 231/17284.

⁷³⁸ *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1312 (1894), 50. Sene, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1312 (1894), s. 376,377., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1313 (1895), 51. Sene, İstanbul: Matbaa-i Amire, (1313/1895), s. 388,389., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1314 (1896), 52. Sene, İstanbul: Matbaa-i Osmaniye, (1314/1896), s. 396,397., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1315 (1897) Senesine Mahsus, 53. Sene, İstanbul: Alem Matbaası Ahmet İhsan ve Şurekası, (1315/1897), s. 252,253., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1316 (1898) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 54. Sene, İstanbul: Alem Matbaası Ahmet İhsan ve Şurekası ve Mahmut Bey Matbaası, 1314 (1898), s. 270,271.

Mektupcu	Abdüllatif Efendi
Muamelat Müfettişi	Ramiz Efendi
Muamelat Müfettişi ⁷³⁹	Ali Rıza Bey
Hukuk Müşaviri	Mehmed Vamık Bey
Orman Heyet-i Fenniyesi	
Reis	Mehmed Nazif Bey
Aza	Ali Rıza Bey
Aza	Ahmed Hamid Bey
Aza	Rauf Bey ⁷⁴⁰
Aza	Sabri Bey
Baş Kâtip	Mehmed Cemal Bey

Orman ve Ma'âdin ve Ziraat Nâzırı Selim Melhame Efendi isteği yapıyı nezarete yavaş yavaş sağlamış ve bu görevi 1908'e sürdürmüştür. Muavin Hüseyin Hüsnü Efendi ise 1902 yılına kadar görevde kalmıştır. 1903 yılında Orman ve Maden Muamelat Müfettişlerinden Ali Rıza Bey bu göreve getirilmiştir. 1889'dan beri Orman ve Ma'âdin İdaresi'nin muhasebeciliğini yürüten Muhiddin Bey nezaretin idareci kadrosunda da yer almış memuriyetin kaldırıldığı 1905 yılına kadar görevini sürdürmüştür. 1900 yılında Fen Muavinliği oluşturulmasıyla yabancı uzmanlardan Fon Alterlayn bu görevi yürütmüştür. Fon Alterlayn'a yardımcı olmak amacıyla 1906 yılında Cemil Bey Fen Müşaviri Muavini unvanıyla idarede yer almıştır. Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti idaresinde yer alan muamelat müfettişlerinin sayısı nezaretin kuruluşundan 1902'ye kadar 2 ile sınırlı kalmıştır. Bu görevleri ise uzun süre Ramiz Efendi ve Ali Rıza Bey sürdürmüştür. 1903'ten itibaren ise Ramiz Bey'in Muamelat Müfettişi Umumisi⁷⁴¹ olmasıyla birlikte sayıları 4'e çıkmıştır. Nezarete Hukuk Müşavirliği görevini 1902'ye kadar Mehmed Vamık Bey yürütmüştür. 1899'da Hukuk Müşaviri sayısı 2'ye çıkarılmış ve birkaç yıllığına Kont Ostorog Bey de göreve dahil olmuşken 1902'den itibaren Senebyan Efendi tek başına bu görevi sürdürmüştür. Nezaretin kurulmasıyla birlikte mektupçu unvanıyla idarede yer alan Abdüllatif Efendi 1901'e kadar görevine devam etmiş ve yerine Reşad Efendi getirilmişse de birkaç yıl sonra nezaret idaresinde bu kadro yer almamıştır. Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nin duyduğu ihtiyaç doğrultusunda idare kadrosunda 1903 yılından itibaren Nezaret Dava Vekili memuriyeti oluşturulmuş ve Tahsin Bey bu göreve getirilmiştir. Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'ne bağlanan Orman Heyet-i Fenniyesi önceki yıllarda olduğu gibi mevcut yapılanmasını korumayı sürdürmüştür. 1887 yılından beri Orman Heyet-i

⁷³⁹ Bu görevi 1894 yılında Ali Rıza Bey'den önce kısa süreliğine Kemal Efendi yürütmüştür.

⁷⁴⁰ Rauf Bey 1897'den itibaren Orman Heyet-i Fenniyesi'nde görev almamıştır.

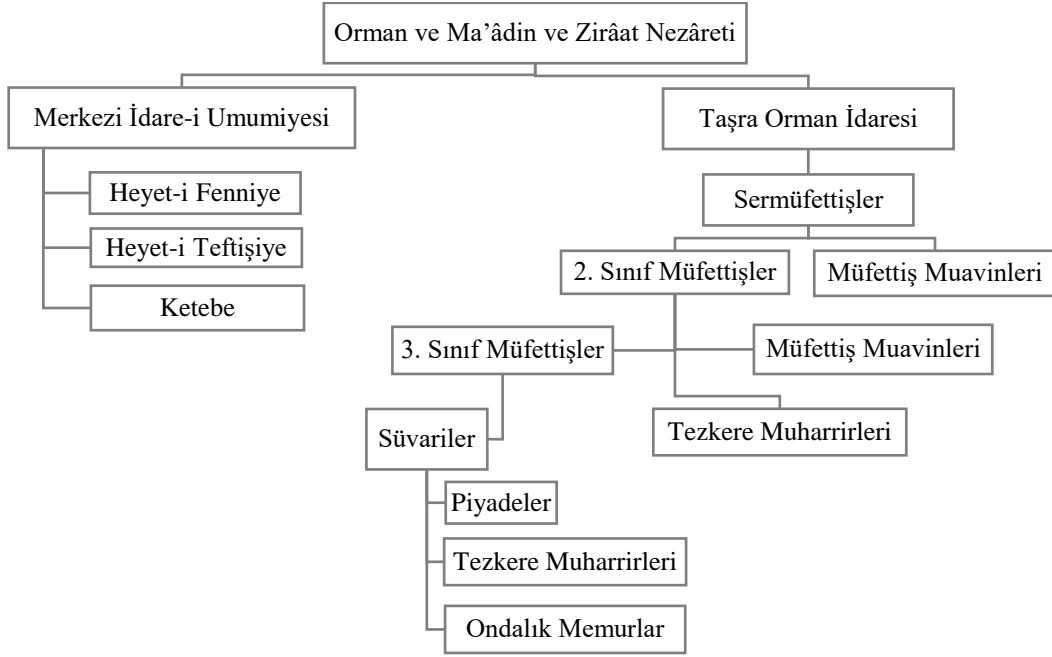
⁷⁴¹ 1906'da Ramiz Bey'in yanı sıra Sandison Bey'de Muamelat Müfettiş-i Umumisi olarak nezarete yer almıştır.

Fenniyesi 1887'den beri reisliğini yürüten Nazif Bey ile 1888 yılından beri heyette aza olarak görev yapan Ahmed Hamid ve Ali Rıza Bey yeni yapılanmada da mevkiini korumuş olup bu görevleri 1908'e kadar sürdürmüşlerdir. 1888'de Orman Heyet-i Fenniyesi Başkatibi olarak göreve başlayan Cemal Bey ise 1902'ye kadar görevde kalmış bu tarihten itibaren ise Hayri Bey görevi yürütmüştür. Meclis uzun yıllar aynı yapısını korumuş olup sadece aza olarak Ali Rıza Efendi 1906'da meclise dahil edilmiştir.⁷⁴²

Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nin oluşturulmasının üzerinden bir süre geçtikten sonra Orman İdaresi'nde Merkez İdare-i Umumiyesi ve Taşra Orman İdaresi'nde birtakım düzenlemeler gerçekleşmiştir. Şekil 7'de görüldüğü üzere Orman İdaresi II. Meşrutiyet'e kadar olan süreçte merkez ve taşrada sistematik bir şekilde teşkilatlandırılmıştır.

⁷⁴² BOA., İ.OM. 8/30. BOA., BEO. 1434/107488. BOA., İ.HUS. 141/77. BOA., BEO. 2908/218092. BOA., BEO. 1125/84371. BOA., İ.OM. 4/62. BOA., İ.TNF. 2/6. BOA., BEO. 169/12671. BOA., İ.OM. 7/49. BOA., BEO. 1806/135393., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1311 (1893), s. 360,361., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1312 (1894), s. 376,377., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1313 (1895), s. 388,389., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1314 (1896), s. 396,397., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1315 (1897) Senesine Mahsus, s. 252,253., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1316 (1898) Sene-i Hicriyesine Mahsus, s. 270,271., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1317 (1899) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 55. Sene, İstanbul: Daru'l-Hilafeti'l-Aliye Matbaa-i Amire, 1315 (1899), s. 330,331., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1318 (1900) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 56. Sene, İstanbul: Mahmut Bey Matbaası-Serviçen Matbaası, 1316 (1900), s. 376,377., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1319 (1901) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 57. Sene, İstanbul: Daru'l-Hilafeti'l-Aliye Malumat-Tahir Bey Matbaası, 1317 (1901), s. 414,415., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1320 (1902) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 58. Sene, İstanbul: Darü't-Tıbaatü'l-Amire, 1318 (1902), s. 432,433., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1321 (1903) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 59. Sene, İstanbul: Alem Matbaası Ahmet İhsan ve Şurekası, 1319 (1903), s. 466,467., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1322 (1904) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 60. Sene, İstanbul: Matbaa-i Ahmet İhsan ve Şurekası, 1320 (1904), s. 484,485., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1323 (1905) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 61. Sene, İstanbul: Matbaa-i Ahmet İhsan, 1321 (1905), s. 532,533., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1324 (1906) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 62. Sene, İstanbul: Matbaa-i Ahmet İhsan, 1322 (1906), s. 584., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1325 (1907) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 63. Sene, İstanbul: Matbaa-i Ahmet İhsan, 1322 (1907), s. 580,581., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1326 (1908) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 64. Sene, İstanbul: Matbaa-i Ahmet İhsan, 1323 (1908), s. 586.

Şekil 7. Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti 'nde Orman İdaresi Teşkilatı⁷⁴³

Merkezi İdare-i Umumiyesi Heyet-i Fenniye, Heyet-i Teftişiye ve Ketebe olarak üç kısma ayrılmıştır. Heyet-i Fenniye vilayetlerden gelen evrakların incelenmesi, gerekli cevapların hazırlanması, nezarete arz ile uygun görüldüğü takdirde gereğinin yapılması sağlama, vilayetlerden gelen satış raporlarını inceleme ve teknik açıdan uygun bulunanları tasdik ile mahalline iade etme, ihaleleri denetleme gibi birçok sorumluluğa sahipti. Böylelikle Heyet-i Fenniye idarenin denetimi, ormanların korunması ve bakımıyla ilgili teknik ve idari çözümler geliştirmek ve gereken genel emirleri hazırlamak, talimat ve kanunları mevzuata göre düzenleyip nezaret makamına onaylatıp ardından yayınlamakla sorumluydu. Heyet-i Teftişiye nezaret makamının göstereceği lüzum üzerine vilayet orman idarelerinin fenni ve idari tüm işlerini teftiş etmek ve sonuca göre tanzim edecekleri raporları yine doğrudan doğruya nezarete taktim etmekle sorumluydu. Ayrıca teknik ve idari tüm işlerin ıslahı hakkındaki fikir ve düşüncelerini de doğrudan nezarete arz ederdi. Ketebe ormanla ilgili yazışmaları hazırlamak, hesap tutmak, yıllık bütçeyi düzenlemek ve vilayetten

⁷⁴³ Halil Kutluk, *Türkiye Ormanlığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 1202-1341 (1787-1925)*, C. 2, Orman Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1967, s. 288-290., Şekil bu eserden uyarlanmıştır.

gönderilmiş masraf tezkerelerinin dip koçanlarıyla karşılaştırılması ve suistimal olup olmadığının tetkikiyle meşguldü.⁷⁴⁴

Taşra Orman İdaresi ormanların önemine, gelir miktarına ve durumuna göre bölgelere ayrılarak doğrudan doğruya nezarete bağlı bir müfettiş vasıtasıyla yönetilmekteydi. Bölgenin genişliği ve önemine göre müfettişler üç sınıfa ayrılır ve bunlara sermüfettiş, 2. ve 3. sınıf müfettiş adı verilirdi. Genellikle bir sermüfettişliğin emrinde 2. ve 3. sınıf müfettişler bulunurdu. Müfettişlerin emrinde ise müfettiş muavinleri, süvari, piyade korucuları ve yeteri kadar kâtip ile tezkere muharrirleri ve ondalık memurları vardı. Sermüfettişler genellikle ormanı en çok olan vilayet ve liva merkezinde ikamet ederlerdi. Maiyetinde bulunan liva ve kazalardaki 2. ve 3. sınıf müfettişlerin amiri sıfatıyla yaptıkları tüm işlemleri teftiş ederdi. Sermüfettişler liva veya vilayetin bütün ormancılık işlemlerini teknik ve idari yönden yaptırmakla görevli olup emrinde yeteri kadar kâtip bulunurdu. 2. Sınıf Müfettişler liva veya vilayet merkezlerinde ikamet ederlerdi. Kendilerine bağlı 3. sınıf müfettiş mevcut ise onların üst makamı olup bunlar yoksa yapılması gereken işleri yapar ve doğruca Nezarete arz ederdi. İkinci sınıf müfettişlerin yanlarında da resmi işlemleri yapan mali sorumlu kâtip bulunurdu. 3. Sınıf Müfettişler genellikle kontrat işlemlerini yaparlar ve orman gelirleri iyi olan kazalarda ikamet ederlerdi. Vazifeleri buldukları kazanın ormanlarını iyi bir şekilde korumakla beraber teknik ve idari işlerin yapmak yani damga raporu düzenlemek, ihale ve kontrat işlemleri yapmak ve kendi kazası dahilinde bulunan tüm memurları teftiş ve kontrol etmektir. Her bir müfettişin yanında muhasebe işlemlerini yapmak için sorumluluğu paylaştıkları birer kâtip bulunurdu. Bu müfettişler doğrudan doğruya sermüfettişlere veya sermüfettiş bulunmayan vilayette aynı yetkiye sahip ikinci sınıf müfettişlere bağlıydılar. Müfettiş Muavinleri görevli oldukları yerlerde tamamıyla 3. sınıf müfettiş görevini yaparlardı. Eğer sermüfettiş emrinde bulunursa sermüfettişin emredeceği teknik işlem ve incelemeleri yapmakla görevliydi. Müfettişin bulunmadığı zamanlarda müfettişlere vekalet etme yetkisine sahiptiler.⁷⁴⁵

Süvariler 3. ve 2. sınıf müfettişlere bağlı olarak kazalarda orman gelirinin büyüklüğüne göre bir veya birkaç kazanın işleri bir süvarinin korumasına verilirdi. Bunların görevleri kendilerine emanet edilmiş ormanları güzel bir şekilde korumak, kontrat hükümlerini uygulamak, mamul ürünlere damga yapmak ve nakliye ilmühaberi vermektir.

⁷⁴⁴ Kutluk, *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 1202-1341 (1787-1925)*, s. 289.

⁷⁴⁵ Kutluk, *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 1202-1341 (1787-1925)*, s. 288-290.

Müfettiş bulunmayan kazalarda ondalık memurların işlemlerini teftiş etmek ve müfettişin izniyle kesimlere ruhsatname vermektir. Piyadeler doğrudan doğruya süvarilerin yanında bir veya birkaç kişiden ibaret olup kendilerine verilen orman bölümü koruma ve damgasız ağaç kesimine mâni olmakla görevli ve sorumluydu. Aksi bir durumda derhal zabıt varakası tanzim ederek bağlı olduğu süvariye bildirirlerdi. Tezkere Muharrirleri kontratlı ürünlere tezkere vermekle görevli olup doğrudan doğruya süvari ve müfettişlerin yanında iskele mevkilerinde görev yaparlardı. Ondalık Memurlar pazar ve iskele yerlerine gelen ruhsatnameli ve perakende satışla elde edilen mamul ürünler ile yakacak odunun rüsum vergisi için işlem yaparlardı. Alınan vergi karşılığında müruriye veya sarfiyat tezkeresi verirlerdi. Bunlar da müfettiş ve süvarilere bağlı olarak görev yapardı.⁷⁴⁶ Merkezi İdare-i Umumiye ve Taşra Orman İdaresi haricinde İstanbul'da doğrudan doğruya Nezarete bağlı olmak üzere bir kontrol müdürüyle maiyetinde bir müfettiş ve yeteri kadar memur ile kâtip bulunmaktaydı. Aynı şekilde İzmit'te de bir sermemurun maiyetinde yeteri kadar memurdan ibaret bir kontrol idaresi mevcuttu. Bunlar haricinde yaz mevsiminde geçici yangın korucuları da istihdam olunurdu.⁷⁴⁷

Selim Melhame göreve gelir gelmez öncelikle İşkodra vilayetindeki ormanların işletilmesine yönelik girişimlerde bulunmuştur. Bu bölgedeki ormanlardan kereste ve travers yapımı için 300.000 m³ ihalesi için yabancıların çeşitli girişimleri olmuşsa da bu kadar büyük çaplı ihalelere yönelik "ecnebi parmağı karıştırılmaması hakkındaki iradat-ı seniyye" nedeniyle yürürlüğe girmemiştir. Ancak yerli sermayedarın ise bu miktarda bir ihaleye girmesinin mümkün olmaması da işin diğer tarafıdır. Melhame ise bu bölgede en azından bir miktarda olsa yapılacak kesimlerle taze fidanların yetişmesinin daha iyi olacağını zaten bu ormanlardan travers için birçok talip bulunduğunu ifade etmiştir. Melhame gerekirse kereste halinde iskelelere naklettirilerek buralarda satılmasının uygulanabileceğini belirtmiştir. Ayrıca Fransa'dan bir orman mühendisi getirilerek bölgede incelemeler yaptırılarak harita ve layihalar hazırlanması üzerinde durulmuştur. Böylece elde edilecek mevcut verilere göre bölgede ihale yapılmasının doğru olacağı vurgulanmıştır. Yapılan bu değerlendirmelere karşı Fransa'dan orman mühendisi getirilmesinin yerine Osmanlı Devleti'ndeki harita ve layihaların yerli mühendisler tarafından düzenlenmesi ve bölge orman müfettişi ile gerekli çalışmaların yürütülmesinin daha uygun olacağı ifade edilmiştir. Ayrıca ormanlardaki ağaçların devlet tarafından kesilerek iskelelere getirilip satılmasının da

⁷⁴⁶ Kutluk, *Türkiye Ormanlığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 1202-1341 (1787-1925)*, s. 290.

⁷⁴⁷ Kutluk, *Türkiye Ormanlığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 1202-1341 (1787-1925)*, s. 290.

birçok masrafa sebep olacağı düşünülmüştür. Bu nedenle ağaçların damgalanması ve gerekli önlemlerin alınmasıyla taliplerine bölgede parça parça satılmasının daha uygun olacağı belirtilmiştir. Selim Melhame'nin görevinde henüz 2 ayı doldurmadan böyle bir girişimde bulunmasının sebebi kendini kanıtlamak istemesidir.⁷⁴⁸

Selim Melhame göreve gelir gelmez orman, maden ve ziraat işlerinde neler yapıldığını ifade eden bir rapor hazırlamıştır. Melhame rapora geçmeden önce Bedros Efendi'nin memuriyetine devam etmediği ve Orman Heyet-i Fenniye Reisi Nazif Efendi'den de hiçbir ciddi yardım görmediğini ifade etmiştir. Ayrıca O'nun başarılı olmasını istemeyenler de vardı. Melhame kendisinin 3 aylık görev süresinde ormanlara yönelik olarak yapılanları şu şekilde derlemiştir:⁷⁴⁹

1. Ormanlara tahribatının ve düzensiz kesimin yasaklanması için gerekli yerlere talimat verilmiştir,
2. Konya vilayeti ormanlarında meydana gelen hırsızlıklar ve kereste tüccarının şikayetleri nedeniyle bölgeye memurlar gönderilmiş yapılan incelemeler sonucu elde edilen hasılatın 10.000 liradan 20.000 liraya çıkabileceği ifade edilmiştir,
3. Ormanlardan yapılacak her türlü kesimin miktarının bilinmesi için cetveller düzenlenmiştir,
4. Bundan böyle her sancak, kaza vb. yerlere ait orman mahsulatının ayrı ayrı gösterilmesi kabul edilmiştir,
5. Ondalık memurlarla tezkere muharrirlerinin işlemleri incelenmektedir,
6. Orman gelirlerinin artışı ve azalışının her ay sonunda telgrafla nezarete bildirilmesi ve daha sonra da her bir bölge için ayrı ayrı cetvellerin yerleştirilmesi genelge ile bildirilmiştir,
7. Süvari memurlarıyla piyade kolcuların okur-yazarlardan ve dürüst kişilerden seçilmeleri genelge ile bildirilmiştir.,
8. İzmid'e ormanların incelenmesi ve araştırılması için merkez nezaretinden biri memur olarak gönderilmiştir,
9. Ormanların düzeninin sağlanması ve imar edilmesine için Avrupa'dan bir fen memurunun getirilmesi Bab-ı Âli'ye arz edilecektir,
10. Tezkeresinden fazla olan odunlardan iki kat vergi alınması karar kılınmıştır,

⁷⁴⁸ BOA., BEO. 213/15952.

⁷⁴⁹ BOA., Y.PRK.OMZ. 1/52.

11. Kereste vb. odun ürünlerinin bir iskeleden diğerine naklinde merkez nezarete bilgi verilmesi kararlaştırılmıştır,
12. Sahilden çıkmakta olan gemilerin genişliğiyle miktarının belirlenmesi için komisyonculara defter tutturulması uygun görülmüştür,
13. Osmanlı Devleti'nden yurt dışına sevk olunan orman ürünlerinin miktar ve türünün bilinmesi için gerekli tedbirlerin alınması karar kılınmıştır. Ayrıca yurt dışından ithal edilen orman ürünlerinin miktar ve çeşidinin bilinmesi için cetveller düzenlenmiştir.

Selim Melhame raporunda orman, maden ve ziraat konularına ayrı ayrı yer vermiş olmasına rağmen ağırlıklı olarak ormanlar üzerinde durulmuştur. Ancak Melhame'nin ormanlara yönelik ayrı ayrı belirtmiş olduğu birçok konun önceden beri belirli bir biçimde uygulandığını ve bunların bir yenilik olarak değerlendirilmesinin doğru olmayacağını ifade edebilir.⁷⁵⁰ Melhame mevcut idareciliğini desteklemek için bu kısa süre zarfında orman gelirlerinin ne kadar arttığından da bahsetmiştir. Ayrıca orman gelirlerinin daha arttırılması ve yapılması planlanan işlerin de gecikmemesi için bütçe sıkıntısı yaşanmamasının önemi üzerinde durmuştur.⁷⁵¹

Tablo 33. 1889-1893 Yılları Orman ve Maden Gelirleri (Mart, Nisan ve Mayıs Ayları)⁷⁵²

Gelir Türü	1889	1890	1891	1892	1893 ⁷⁵³
Orman Geliri	3.910.875,02	3.034.109,29	3.554.698,16	3.562.943,30	3.978.258,26
Maden Geliri	604.083,26	1.053.633,07	432.835,18	1.102.340,23	1.674.682,33
Toplam	4.514.958,28	4.087.742,36	3.987.533,34	4.665.283,53	5.652.940,59

Tablo 33'te görüldüğü üzere Melhame'nin hazırlattığı tablodan hareketle orman gelirlerinin yeni dönemde toparlanmaya başladığını ifade edebiliriz. Melhame'nin kısa sürede rapor ve istatistikler hazırlatmasının temel sebebi aslında yeni kurulan nezaretin kalıcılığının sağlanmasıyla kendisinin bu mevkiyi kaybetmek istememesidir. Ancak Melhame'nin bazı keyfi hareketleri de ilginç sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Örneğin 1893 yılı aralık ayında Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti dairesinin açılışının tatil olan cuma gününe getirilmesi ve memurların hazır bulundurulması padişahın bile dikkatini çekmiştir.

⁷⁵⁰ BOA., Y.PRK.OMZ. 1/52.

⁷⁵¹ BOA., Y.PRK.OMZ. 1/63.

⁷⁵² BOA., BEO. 252/18896. BOA., Y.PRK.OMZ. 1/53.

⁷⁵³ Hüdavendigâr vilayetinin 1893 mayıs hasılat cetveli gelmediğinden önceki yıla göre hesabı yapılmıştır. Ayrıca Selanik vilayetince de mayıs ayı zarfında temini lazım gelen ancak hazirana geciken bir taksit bedeli eklenmiştir. BOA., BEO. 252/18896.

Bu durumun sebebi Melhame'ye sorulmuşsa da konuyla alakalı herhangi bir cevaba ulaşamamıştır.⁷⁵⁴

Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nin önündeki en büyük engellerden birisi ormanların düzgün bir şekilde işletilmemesidir. Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti Muavini Hüseyin Hüsnü idare ve muhafaza altına alınmış olan ormanların sahile yakın yerlerden olup iç kısımlardan yararlanılmasının mümkün olmadığı belirtmiştir. Halbuki yapılan kesimlerin sahile yakın bölgelerle sınırlandırılması nedeniyle ormanların birçoğu tahribata uğramıştır. Bu duruma örnek olarak Trabzon, Kastamonu, İzmid, Hüdavendigar, Cezayir-i Bahr-i Sefid, Konya, Adana, Edirne, Selanik, Kosova, Manastır, İşkodra vilayetlerindeki ormanlık bölgelerin iç taraflarında geniş ve zengin pek çok ormanlar yer aldığı bilinmektedir. Ancak bu ormanların muhafazasına itina gösterilse de istenilen derecede faydalanılamadığını ifade edebiliriz. Ormanlardan iyi bir şekilde yararlanılması için öncelikle nakil için yollar yapılması, çeşitli transport işlerinin düzenlenmesi, su ve buhar ile çalışan hızarhanelerin kurulması gerekliliği aktarılmıştır. Ayrıca ormanların da madenlerde olduğu gibi anonim şirketleri aracılığıyla işletilmesi yönünde düşünceler ortaya çıkmıştır. Ahşap sanayisi başta olmak üzere birçok alanda ihtiyaç duyulan kerestelerin Osmanlı anonim şirketlerine ihalesiyle yolların ıslah edileceği böylelikle de iç bölgelerdeki ormanlardan iyi bir şekilde faydalanılabileceği anlatılmıştır. Hatta bu doğrultuda 44 maddelik nizamname numunesi olan “*Memalik-i Mahrusede Bulunan Miri Ormanlarından Ağaç Satın Alınarak Kereste İmal Vesair Mamulat-ı Ahşabiye İmal Etmek Üzere Teşekkül Edecek Osmanlı Anonim Şirketleri Nizamname-i Dahilisidir*” hazırlanmıştır.⁷⁵⁵ Ancak hazırlanan layiha Şura-yı Devlet Tanzimat Dairesi'nde incelenerek gereksiz bulunmuştur. Tanzimat Dairesi “*Bil'umum anonim şirketlere dair mevcut olan numune ve usul-ü mevzu ve cari'ye dairesinde muamele olunmak üzere anonim şirketlere ormanlardan eşcar kat'ı kararlaştırıldıkça Bab-ı Âli'den istizan kılınması lazım gelecek*”⁷⁵⁶ şerhini düşmüştür. Selim

⁷⁵⁴ BOA., İ.HUS. 19/33. BOA., BEO. 331/24797. Bu sorunun cevabının verilmesi için Melhame bir süre aranmıştır: “13 Cemazeyilahir 1311 tarihli tezkere-i devletleri alınarak derhal istifsar keyfiyeti havi Nazır Selim Efendi Hazretlerine yazılan tezkere-i senaveri yaver-i mahsus ile müşarünileyhin Beyoğlu'nda Taksim'de kain hanesine gönderilmiş ise müşarünileyhin bugün alaturka saat 5-6 raddelerinde Kandillide Grabet Gasper? Efendinin hanesine gittiği haber verilmesi üzerine yaver oradan Kandilliye azimetle sual vakada müşarünileyhin oradan da gittiği cevabını almasıyla Kandilliden tekrar Taksim'e gelerek hanesine müracaatta müşarünileyhi bulamadığını bil'müeddi ifade eylemiş ve bunun üzerine müşarünileyhin hanesine vurud etmiş olacağı mülahazasıyla defaen silsile olarak tezkere-i mezkure Taksim'deki hanesine gönderilmiş olduğundan...” BOA., Y.A.HUS. 286/100.

⁷⁵⁵ BOA., ŞD. 517/17.

⁷⁵⁶ BOA., BEO. 371/27817.

Melhame ise bu izinlerin Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti tarafından verilmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁷⁵⁷

Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nin yaşadığı sorunlardan birisi de karmaşıklaşan bütçe meselesidir. 1893 yılında ormanlar için kullanılması gereken 1.600.000 kuruşluk bütçe ayrılmışken nezaretin kurulmasıyla birlikte bu miktarın tahsisi bir türlü yapılamamıştır. Selim Melhame konuyla ilgili olarak nezaretin kuruluşu sonrası 2 yıl boyunca 25 tane yazı gönderdiği belirtmiş ancak herhangi bir sonuç çıkmadığını ifade etmiştir. Bu durumun ise başarısını çekemeyen birtakım kişilerden iftiralarından ileri geldiğini ve nezaretin Meclis-i Vükela'da yer almaması sebebiyle kendisini savunamadığı belirtmiştir. Bütçe yetersizliği sebebiyle gerek orman işlerinde gerek memur eksikliğinin yapılamamasının büyük kayıplara yol açtığı üzerinde sürekli durulmuştur. Yaşanan bu çekişmeler orman işlerinin tam anlamıyla yürütülmesi önündeki en büyük engellerdendir.⁷⁵⁸

Osmanlı Devleti'nin 'de hazırladığı ilk ve tek genel istatistik yıllığında ormanlara da yer verilmiştir. Bu yılda vilayetlere ait ormanların miktarı, yakacak olarak kullanılan odun, tüketilen odun ve kömür, inşaat, sanayi ve devlet dairelerinde kullanılan odun ve kereste, bir senede kesilen kereste, orman ürünleri ve bu ürünlerin ihracatı, ormanlara ait gelir gider dağılımı ve son olarak da orman memurlarının sayısına yönelik istatistiki cetveller yer almıştır.⁷⁵⁹ İstatistikte Osmanlı Devleti'ndeki ormanlık alanların genişliği 9.500.943 hektar olarak verilmiştir.⁷⁶⁰ Bu tablo incelendiğinde 1891 yılında hazırlanan 10.417.530 hektar ormanlık olduğu tespit edilen tablo ile büyük ölçüde benzer olduğu görülmektedir.⁷⁶¹ Ormanlara yönelik yer alan bilgilerin çoğu içerik bakımından değerlidir. Özellikle orman gelir ve giderlerine yönelik hazırlanan tablo ile orman memurlarının adet ve maaş miktarlarını belirten tablo oldukça önemlidir. Buna göre Osmanlı Devleti'nde ormanlardan 21.504.292 kuruşluk bir gelir elde edilirken 3.617.250 kuruşluk bir masraf tespit edilmiştir. Kastamonu 4.499.650 kuruş gelir ve 409.550 kuruş gider ile listenin en başında yer

⁷⁵⁷ BOA., ŞD. 517/7.

⁷⁵⁸ BOA., Y.PRK.OMZ. 1/70.

⁷⁵⁹ Ticaret ve Nâfia Nezâreti İstatistik Umûmî İdaresi, *Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye'nin 1313 (1897) Senesine Mahsus İstatistiki Umûmîsi*, İstanbul, 1316, s. 102-106. Bu genel istatistik çalışması Tevfik Güran tarafından transkript edilmiştir. Bkz: Tevfik Güran, *Osmanlı Devleti'nin İlk İstatistik Yıllığı 1897 (The First Statistical Yearbook of the Ottoman Empire)*, Tarih İstatistikleri Dizi, C. 5, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, 1997.

⁷⁶⁰ *Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye'nin 1313 (1897) Senesine Mahsus İstatistiki Umûmîsi*, s. 102.

⁷⁶¹ BOA., Y.PRK.OMZ. 1/33.

almıştır.⁷⁶² Tablo 34'te bu istatistikte yer alan orman memurlarının dağılımı, maaş ve masraflara yer verilmiştir.

Tablo 34. Devlet İstatistiğine Göre Orman Memurlarının Dağılımı ve Masrafları (1897)⁷⁶³

Vilayet/Sancak	Müdür	Müfettiş	Muavin	Kâtip	K. Memuru	Süvari	Tezkere Muharriri	Piyade	Ondalık Memuru	Toplam	Yıllık Maaş ve Masraf
Çatalca Sancağı	-	1	-	1	-	6	4	19	13	44	142.641
Edirne Vilayeti	1	4	1	3	-	15	2	32	40	98	277.594
Selanik Vilayeti	-	2	1	2	1	9	6	47	28	96	257.657
Manastır Vilayeti	-	2	1	1	-	6	-	21	17	48	134.404
Kosova Vilayeti	-	1	-	1	-	6	-	18	27	53	109.055
İşkodra Vilayeti	-	2	-	1	-	1	1	6	2	13	73.972
Cezayir-i Bahr-i Sefid	-	1	-	1	-	3	1	-	12	18	41.057
Suriye Vilayeti	-	1	-	1	-	4	1	7	3	17	70.640
Haleb Vilayeti	-	1	-	1	-	2	2	6	11	23	50.215
Adana Vilayeti	-	4	1	3	-	11	4	30	23	76	274.373
Konya Vilayeti	-	7	1	4	-	24	16	39	5	96	421.129
Aydın Vilayeti	-	5	1	8	2	26	15	84	33	174	619.167
Biga Sancağı	-	2	1	2	-	6	6	24	16	57	192.575
Hüdavendigâr Vilayeti	-	3	1	4	-	13	2	23	49	95	225.383
İzmid Sancağı	-	2	1	3	-	13	12	20	31	82	233.146
Kastamonu Vilayeti	-	5	1	5	-	19	12	55	40	137	405.199
Ankara Vilayeti	-	1	1	1	-	4	-	13	23	43	89.710
Trabzon Vilayeti	1	2	-	2	-	8	14	18	28	73	183.541
Sivas Vilayeti	-	1	-	1	-	2	1	6	26	37	46.630
Erzurum Vilayeti	-	1	1	1	-	7	3	21	-	34	87.838
Beyrut Vilayeti	-	1	-	1	-	1	2	5	13	23	48.797
Biga (Karesi)	-	2	-	2	-	4	8	21	9	46	152.790
Genel Toplam	2	51	12	49	3	190	112	515	449	1383	4.137.513

1897 yılında hazırlanan istatistik cetveli incelendiğinde 1891'e göre memur sayılarında çok büyük farklar göze çarpmamakla birlikte birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Daha önceleri vilayetlerde müdür bulunmazken 1897'de Edirne ve Trabzon'da birer adet müdür görev aldığını görülmektedir. Yine önceleri kontrol memurları orman idaresinde doğrudan yer almazken 1897 yılına gelindiğinde Selanik'te 1 Aydın'da 2 kişi istihdam edilmiştir. Müfettiş, muavin ve kâtip sayılarında büyük değişiklikler meydana gelmemiştir. 1891 yılına göre süvari ve piyade korucularında sırasıyla %17 ve %22'lik bir artış söz konusudur. En çok artış ise %45'lik oranla tezkere muharriri sayısında gerçekleşmiştir. Daha önceleri ondalık memur sayıları istatistiklere net olarak yansımazken

⁷⁶² Güran, *Osmanlı Devleti'nin İlk İstatistik Yıllığı 1897*, s. 181.

⁷⁶³ *Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye'nin 1313 (1897) Senesine Mahsus İstatistiki Umûmîsi*, s. 106.

hazırlanan cetvelde sayıları 449 olarak belirtilmiştir.⁷⁶⁴ Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nin bu dönemde gerçekleştirdiği faaliyetleri genel bir çerçevede sıralayacak olursak; gerekli görülen lüzum üzerine memur istihdamları, orman tahripleriyle ilgili mücadeleler özellikle de muhacirlerin vermiş olduğu tahribatların engellenmesine yönelik çalışmalar, orman yangınları ile mücadele, orman yetiştirilmesi için girişimlerdir.

Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nin orman yangınları konusunda daha istikrarlı bir duruş sergilediğini görülmektedir. Miri ormanlarda meydana gelen yangınların engellenmesi için geçici memurlar istihdam edilmesi uygulaması gittikçe önem kazanmaya başlamıştır.⁷⁶⁵ Yangınların yoğunluğuna göre istihdam edilen personel sayısı artmaktaydı. Örneğin 1899 yılında nezaretin çabalarıyla iki ay süreli olarak aylık ikişer yüz kuruş maaş verilmek üzere Aydın vilayeti için 30, Kastamonu, Hüdavendigâr, Konya, Adana vilayetleri için yirmişer, Trabzon, Selanik, Manastır, Kosova, Edirne vilayetleriyle Biga sancağı için onar olmak üzere 68.000 kuruş masrafla toplam 170 "harik kolcusu" istihdam edilmiştir. Hatta Aydın vilayeti için görevlendirilen kolcuların yetersiz olması üzerine ilave takviye yapılmıştır. Bundan sonraki süreçte de 68.000 kuruşluk tahsisatı geçmemek üzere her yıl vilayetlerce gerekli olan harik kolcusu görevlendirilmesi kararlaştırılmıştır.⁷⁶⁶ Miri ormanlarda çıkan yangınlar için görevlendirilenler bir gün içerisinde bu yangını söndüremezse nezaret bütçesinden karşılanmak üzere ekmek bedeli verilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca geçici yangın korucuları ile işçilerin yevmiye ve ekmek bedellerinde de birtakım iyileştirmeler yapılmıştır. Yangınların meydana gelmesini en aza indirmek adına kesim bölgeleri arasında 20 metrelik şeritler açılması için de Dahiliye Nezâreti'nin Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nden talebi olmuştur. Nezaret bu konuda gerekli çalışmaları yaparak özen göstermiştir.⁷⁶⁷ Ormanlarda meydana gelen tahriplere ve özellikle de yangınlarına yönelik olarak bazen de vilayetler de birtakım öneriler sunmuşlardır. Vilayetler köy ihtiyar heyetlerinin bu tür durumlarda sorumlu tutulması, köylerde faali bulunamayan otlak ve samanlık yangınlarında 1.000 kuruşa kadar bütün köy halkından kaseme usulüyle tazmin ettirilmesi uygulamasının benzerinin ormanlar içinde geçerli olmasını istemişleridir. Selim Melhame ise bu durumun ormanlar için

⁷⁶⁴ BOA., Y.PRK.OMZ. 1/33., *Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye'nin 1313 (1897) Senesine Mahsus İstatistiki Umûmîsi*, s. 106.

⁷⁶⁵ Kolcuların 15 mayıstan 15 eylüle kadar aylık yüz kuruş maaşla dört ay süreyle görevlendirilmesi de düşünülmüştür. BOA., BEO. 1565/117363.

⁷⁶⁶ BOA., BEO. 1386/103903. BOA., ŞD. 529/4. BOA., BEO. 1565/117363.

⁷⁶⁷ Erhan Kılıç, "Osmanlı Ormancılığında Orman Yangınlarıyla Mücadele Yöntemleri", *Ağaç ve Orman*, C. 1, S. 1, 2020, s. 14,15., BOA., ŞD. 529/11.

uygulanmasının mümkün olamayacağını belirtmiştir. Çünkü orman yangınlarının sebeplerine⁷⁶⁸ bakıldığında hem bölge halkından kaynaklanan hem de yolcular tarafından gerçekleştirilen suçlar olacaktır. Dolayısıyla bu durumun haksızlıklar meydana getirebileceği ifade edilmiştir. Ayrıca otlak ve samanlıklar için geçerli olan uygulama 1.000 kuruş gibi cüzi bir miktarla sınırlandırılmışken ormanlarda meydana gelen hasarlar bazen yüz binlerce kuruşa ulaştığından böyle bir uygulamanın yürütülmesinin imkansızlığı ortaya konmuştur.⁷⁶⁹

Orman Heyet-i Fenniyesi ile Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti orman yangınlarıyla mücadelenin yanı sıra 1900 yılından itibaren orman yetiştirilmesi için önemli girişimleri olmuştur. Yapılan değerlendirmelerde tabii olarak dökülen tohumlardan ve ağaç köklerinin filizlenmesiyle olan fidanların korunmasıyla orman yetiştirildiği ifade edilmiştir. Ancak hem Nazif Bey'e hem de Selim Melhame'ye göre gerekli ödenek temin edilebilirse tohum ve fidan dikmek yoluyla da ormanlık bölgeler meydana getirilebileceği belirtilmiştir. Bu düşünce doğrultusunda Belgrad ve Kömürcü köylerinin⁷⁷⁰ tahminen 8-9 bin dönüm kadar boş bir arazide orman yetiştirilmesinin uygun olduğu düşünülmüştür. Bunun içinde bir fidanhane⁷⁷¹ oluşturularak tohum ve gerekli aletlerin satın alınması, aletlerin konacağı bir kulübe inşası için bir defaya mahsus olmak üzere 50.000 kuruş masraf yapılması hesaplanmıştır. Ayrıca bölge için istihdam edilmesi gereken 1 fen memuruyla 4 adet kolcu maaşı için de yıllık 43.200 kuruş masraf çıkarılmıştır. Şura-yı Devlet Maliye Dairesi bu konuyla ilgili olarak "*bütçeden karşılığı olmadığından zamimeten tesviyesi lazım geleceği anlaşılmiş olduğuna ve karşılıksız devair tahsisatına akçe zammı esasen bütçe nizamnamesine mugayir olduğu gibi esbab-ı mecbureden münbais olmadıkça bütçe haricinde bir akçe bile masraf edilmemesi*"⁷⁷² şeklinde değerlendirmesi ile bu girişimi sonuçsuz bırakmıştır. Selim Melhame bu cevaba karşılık birkaç kez girişimde bulunmuşsa da herhangi bir sonuç elde edilememiştir.⁷⁷³ Aynı dönemde bir başka girişim de Ankara istasyonu civarındaki tepelerde orman yetiştirilmesine yöneliktir. Selim Melhame diğer

⁷⁶⁸ Orman yangınlarının sebepleri; "Ormanlık arazide yer açmak amacıyla çıkarılan yangınlar", "kömür elde etmek amacıyla çıkarılan orman yangınları", "yaz mevsimi, kuraklık ve ısınma nedenleri ile meydana gelen orman yangınları", "çeşitli dikkatsizliklerden kaynaklanan orman yangınları", "eşkıyalık ve siyasi olaylardan kaynaklanan orman yangınları". Sinan Hüseyin Öztürk, *Osmanlı Devleti'nde Orman Yangınları (1850-1918)*, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2021.

⁷⁶⁹ BOA., DH.TMIK.M. 142/55.

⁷⁷⁰ Bu iki köy ahalisi başka bir yere iskân edilmiş olup bölge yerleşime kapalıdır.

⁷⁷¹ Belgrad ile Bahçeköy yakınındaki ormanlar içerisinde uygun bir bölgeye kurulması düşünülmüştür. BOA., ŞD. 529/11.

⁷⁷² BOA., BEO. 1592/119363.

⁷⁷³ BOA., ŞD. 529/11. BOA., BEO. 1592/119363. BOA., ŞD. 530/43.

ülkelerde orman hasılatının büyük bir kısmının bu gibi orman yetiştirme işlerine ayrıldığından büyük fayda sağlandığı ifade etmiştir. Bu nedenle de “Taşra Muacelat Esmanı”nı bütçesinde bulunan 34.000 kuruşun 4.000 kuruşunun tohumdan orman yetiştirilmesiyle başlanarak yavaş yavaş bu durumun ilerletilerek devam ettirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Aslında yapılan değerlendirmede miktarın yetersiz olduğundan nezarete göre “orman yetiştirmek” masrafı adı altında bütçeye bir madde eklenmesinin daha uygun olacağı belirtilmiştir. Şura-yı Devlet Maliye Dairesine göre ise bölgede ormanların ahali tarafından tahrip edildiği, ormanların korunamadığı, fenne aykırı kesimler yapıldığı gibi sorunların önüne geçilmesinin daha önemli olduğu görüşü çıkmıştır. Ancak tüm bu görüşleri değerlendiren Şura-yı Devlet’e göre Ankara vilayetinin ormansız bölgelerinde cüzi miktarla yapılacak orman yetiştirme faaliyetinin gerçekleştirilerek sonuçlarının değerlendirilmesi önemli görülmüştür. Nihayetinde Orman ve Ma’âdin ve Zirâat Nezâreti’nin bu girişiminden de herhangi bir sonuç elde edilememiştir.⁷⁷⁴

Mürzsteg planının devreye girmesi sonrasında Osmanlı Devleti gücünden bir şey kaybetmediğini kanıtlamaya çalışmıştır.⁷⁷⁵ Reform vilayetleri olan Selanik, Kosova ve Manastır’da toplamda 2.747.132 hektarlık ormanlık alan bulunmaktaydı.⁷⁷⁶ Bu nedenle de bölge ormanlarında da bir reform yapılması gündeme gelmiştir. Orman ve Ma’âdin ve Zirâat Nezâreti bölgede araştırma ve incelemelerde bulunmak üzere Orman Heyet-i Fenniyesi azasından Ali Rıza Efendi’yi görevlendirmiştir. 1906’dan itibaren Ali Rıza Efendi Selanik, Kosova ve Manastır vilayetlerindeki çeşitli incelemelerde bulunarak ormanlara yönelik olarak detaylı rapor, harita ve istatistik cetvelleri hazırlamıştır.⁷⁷⁷

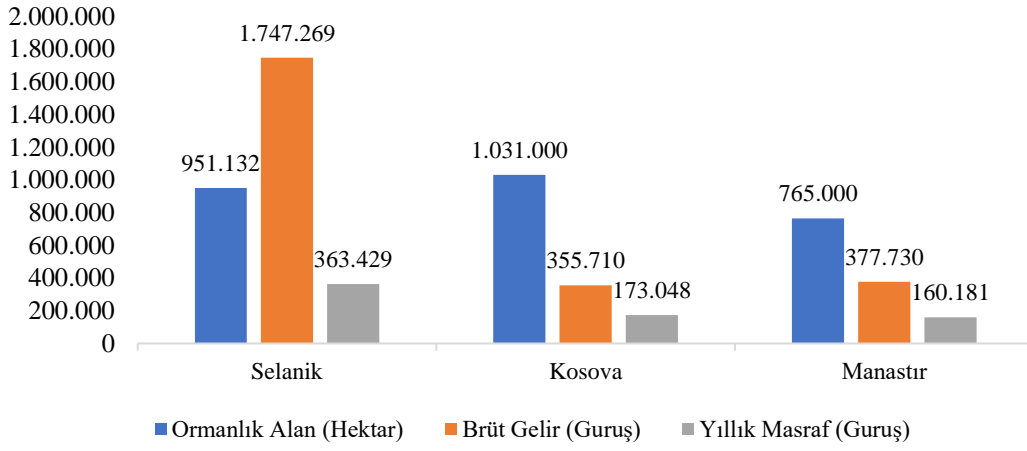
⁷⁷⁴ BOA., ŞD. 529/26. BOA., ŞD. 530/7. BOA., BEO. 1745/130811. BOA., BEO. 1627/122006.

⁷⁷⁵ Dikici, “Osmanlı Makedonya’sında Kurulan İlk Uluslararası Polis Barış Koruma Misyonu: Mürzsteg Reform Programı”, s. 104.

⁷⁷⁶ BOA., İ.OM. 11/36.

⁷⁷⁷ BOA., HRT.h. 2601.

Şekil 8. Vilâyât-ı Selâse Ormanlarının Genel Durumu (1906)⁷⁷⁸

Şekil 8’de görüldüğü üzere Selanik, Kosova ve Manastırda önemli miktarda ormanlık alan olmasına rağmen sadece Selanik vilayetinden kısmen gelirler elde edilmekteydi. Ali Rıza Efendi’nin yaptığı hesaba göre ormanların hektarından 32 para hasılat alınmakta olup muhafaza ve idareleri için ise hektar başına sadece 10 para harcanmıştır. Ormanlardan yeterince yararlanılmamasının birkaç sebebi tespit edilmiştir. Öncelikle 3 vilayette 10 fen memuru, 95 cibayet memuru ve 112 kolcudan oluşan kadronun yetersiz olmasıdır. İkinci olarak ise ormanlardan yararlanılmasını sağlayacak ulaşım ağı eksikliğidir. Bu nedenle ilk olarak ormanlardaki memur sayısının artırılması için ciddi derece de bir görevli istihdam edilmesi düşünülmüştür; Selanik için 43 fen memuru, 55 cibayet memuru, 29 muamelat memuru ve 296 bekçi, Kosova için 33 fen memuru, 39 cibayet memuru, 24 muamelat memuru ve 405 bekçi, Manastır için ise 34 fen memuru, 28 cibayet memuru, 18 muamelat memuru ve 294 bekçi. İstihdam edilecek bu memur ve bekçiler için toplamda 3.612.000 kuruş bir gider hesaplanmıştır. Ayrıca bekçilere verilen 100 kuruş maaşın 150 kuruşa çıkarılarak 597.000 kuruşluk daha ek ilavenin lazım geleceği belirtilmiştir. Ali Rıza Efendi raporunda ayrıca bölge ormanlarında müzayede usulünün birçok olumsuzluğuna değinerek bu usulün terk edilerek ormanın uzaklık mesafesi ve ağaçların uzunluklarına göre belirlenen fiyat üzerinden bedel alınmasının daha uygun olacağı belirtilmiştir. Bütün bu değerlendirmelerden sonra öncelikle Selanik sancağının pilot bölge olarak seçilmesi ve akabinde elde edilecek sonuçlara göre uygulamanın devam etmesi

⁷⁷⁸ BOA., İ.OM. 11/36. BOA., BEO. 2944/220778.

uygun görülmüştür. Selanik sancağında bu işlerin yürütülebilmesi adına da Ali Rıza Efendi'nin memur tayin edilmesi kararlaştırılmıştır.⁷⁷⁹ 3 vilayetin ormanlarında yapılacak reformu kapsayan bu girişim önce Selanik sancağının pilot bölge olarak seçilmesiyle bir kademe daraltılmış ve 1907'nin ilk aylarına gelindiğinde ise Selanik'e bağlı Kesendire ve Katrin kazalarında uygulanmasına kadar sınırlandırılmıştır. Bu iki kazadan elde edilecek iyi sonuçlara göre diğer kazalarda da düzenleme yapılacağı kararlaştırılmıştır.⁷⁸⁰

Osmanlı Devleti'nde modern anlamda istatistik toplamaya yönelik ilk çalışmalar 1875 yılında Ticaret Nezareti bünyesindeki İstatistik nezaretinde başlamışsa da kısa bir süre sonra bu kurum kaldırılmıştır. Daha sonrasında 1880 yılında bir nizamname çıkarılarak Ticaret Nezareti'ne bağlı müstakil bir İstatistik Müdüriyeti kurulmuştur. Bu kurumun aktif bir şekilde çalışmaya başlamasından sonra 1881'de ceza istatistikleri nizamnamesi 1891'de de hukuk ve ticaret istatistikleri talimatnamesi yürürlüğe girmiştir. 1889'dan itibaren tarımsal istatistikler, 1893 yılında ise sanayi istatistikleri düzenlenmeye başlamıştır. Ticaret Nezareti genel istatistik cetvellerin hazırlanmasına için yoğun çaba sarf etmiştir. Bu doğrultuda 1900 yılında "1897" senesine ait olmak üzere Osmanlı Devleti'nin ilk ve tek genel istatistik cetveli yayınlanmıştır.⁷⁸¹ Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti ise 1902-1907 yılları arasında derlenen bilgiler doğrultusunda 1907'de önce maden istatistiğini yayınlamıştır. Yine aynı şekilde 1907'de ziraat istatistiği de hazırlanmıştır. Maden istatistiğinden kısa bir süre sonra 1907-1908 yıllarına ait olmak üzere orman istatistiği yayınlanmıştır.⁷⁸² 1907-1908 yıllarına ait olmak üzere Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti İstatistik İdaresi tarafından hazırlanan kitabın kapağında şu ifadeler yer almaktadır:

*"Memalik-i Osmaniye'de bulunan ormanların vüsat-ı takribiyesi ile kereste ve mamulâtı saireye ve mahrukata ve orman mahsulâtına ait ihracat-ı umumiyenin ve memalik-i ecnebiyeye sevk olunan mevaddın miktar ve kıymet ve envainı ve ihalat ile orman memurlarının sınıf ve adet ve muhasssatını ve orman varidatını gösterir tablolaları havidir"*⁷⁸³

Ormanlara dair her türlü istatistiki bilginin yer aldığı bu kitap 1910 yılında basılmış olup toplamda 309 sayfadan oluşmaktadır. Orman ve Maden ve Ziraat İstatistik Müdürü

⁷⁷⁹ BOA., HRT.h. 2601. BOA., İ.OM. 11/36. BOA., BEO. 2944/220778.

⁷⁸⁰ BOA., BEO. 2986/223887. BOA., MV. 115/93.

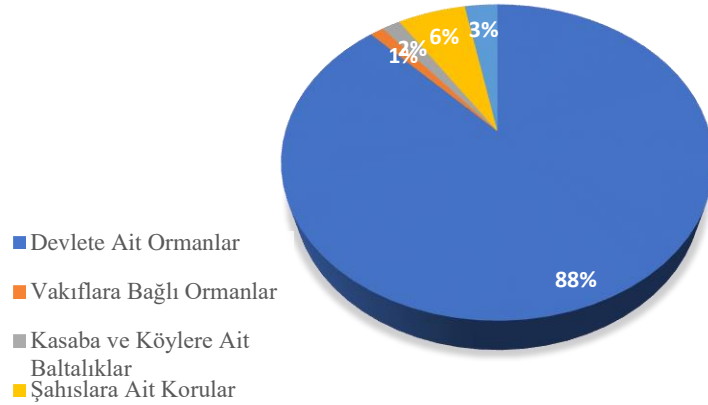
⁷⁸¹ Zafer Toprak, "Osmanlı Devleti'nde Sayısallaşma Yada Çağdaş İstatistiğin Doğuşu", Der. Halil İnalcık, Şevket Pamuk, *Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik*, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, 2000, s. 97,98.

⁷⁸² Keskin, *Orman ve Ma'âdin Nezâreti'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri*, s. 198-201.

⁷⁸³ *1323 Senesi Orman İstatistiki*, I. Sene, Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti İstatistik İdaresi, Mahmud Bey Matbaası, Dersaadet, 1326.

Cemal Bey kitabın önsözünde hazırlanan bu istatistik için toplanan bilgilerin orman müfettişlerinden alındığını ifade etmiştir. Ancak bu işten iyi bir netice elde edilemediğinden merkezi usulde bir istatistik kitabının hazırlaması kararlaştırılmıştır. Bu doğrultuda 1909 yılında bir kitap hazırlanmayarak 1910 yılında daha iyi bir ürün ortaya konulacağı ifade edilmiştir.⁷⁸⁴

Şekil 9. Orman İstatistiğine Göre Osmanlı Ormanlarının Genel Durumu (1907-1908)⁷⁸⁵

1907-1908 tarihinde hazırlanan orman istatistiğinde Osmanlı Devleti'nin toplamda 8.803.765 hektarlık bir ormanlık alana sahip olduğu yer alırken Şekil 9'da bu alanın dağılımına yer verilmiştir.⁷⁸⁶ Bu bilgiler daha önce hazırlanan verilerle karşılaştığında benzer rakamlar ortaya çıkmaktadır. Bricogne'nin Osmanlı ormanlarına yönelik hazırlamış olduğu rapor incelendiğinde 1870'li yıllarda Osmanlı Devleti'nin 8.678.000 hektarlık bir ormanlık alana sahip olduğu ortaya çıkmaktadır.⁷⁸⁷ Yine benzer şekilde 1891 yılında ormanlara yönelik hazırlanan detaylı cetvelde devlete ait ormanların 7 milyon hektarı geçtiği belirtilmektedir. Bu cetvelde hususi ormanların 3 milyona yakın olduğu belirtilmiştir. Böylelikle toplamda 10.417.530 hektarlık bir alan söz konusudur.⁷⁸⁸ Son olarak ise 1897 yılındaki devlet istatistiğine göre 9.500.943 hektarlık bir ormanlık alan tespiti yapılmıştır.⁷⁸⁹

⁷⁸⁴ Orman istatistiğinin tam metin transkripsiyonu için bkz: Burak Ramazan Ay, *R. 1323/M. 1907-1908 Tarihli Orman İstatistiği'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2021.

⁷⁸⁵ *Orman İstatistiki*, I. Sene, s. 3.

⁷⁸⁶ *Orman İstatistiki*, I. Sene, s. 3,4.

⁷⁸⁷ Bricogne, *Türkiye Ormancılık Heyeti*, s. 38-136.

⁷⁸⁸ BOA., Y.PRK.OMZ. 1/33.

⁷⁸⁹ *Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye'nin 1313 (1897) Senesine Mahsus İstatistiki Umûmîsi*, s. 102.

6. Modernleşme Sürecinin Değişen Koşullarında Ormancılık Eğitimi

6.1. Orman Mektebi (1858-1879)

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'a kadar olan süreçte mesleki ve teknik eğitim alanında yapılan reformlar askeri eğitimle sınırlı kalmıştır.⁷⁹⁰ Tanzimat Fermanı'nın içeriğinde her ne kadar eğitim konusuna değinilmemiş olsa da Sultan Abdülmecid 1845'te Meclis-i Vâlâ'nın açılışında yapmış olduğu konuşmasında eğitimle ilgili olarak gerekli çalışmaların bir an önce başlanması gerektiğini özellikle vurgulamıştır.⁷⁹¹ Bu doğrultuda Osmanlı Devleti'nde sivil ve mesleki eğitim kurumları da açılmaya başlamıştır. Zaten Tanzimat Dönemi'ndeki sanayileşme çabalarına paralel olarak ziraat, tarım⁷⁹², hayvancılık ve ormancılık gibi konularda eğitim kurumlarına olan ihtiyaç artık bir zorunluluk halini almıştır. Böylelikle Osmanlı Devleti'nin temel ve geleneksel kaynağı olan ziraatın kalkındırılması için 1847-1848'de Ziraat Mektebi açılmıştır.⁷⁹³

Tanzimat ile devletin yöneldiği alanlardan birisinin de ormanlar olması nedeniyle 1857'de Fransa'dan Louis Tassy ve Alexandre Stheme getirilmiştir. Aslında bu iki uzmanın istihdam edilmesindeki en önemli nedenlerinden biri ormancılık eğitimi düşüncesinin hayata geçirilmesi isteği olmuştur. Bu nedenle de bu iki uzmanın sözleşmelerinin ilk maddesinde yer alan “...Devlet-i Âliyye tarafından küşad olunmuş ve olacak mekteplerde icra-i talim ve taallume mübaşeret etmek üzere Saltanat-ı seniyyenin taht-ı imrâr aliyyesinden bulunacaklardır.”⁷⁹⁴ ifadesiyle aslında kurulması tasarlanan bir Orman Mektebi düşüncesinin olduğunu ifade edebiliriz. Ticaret Nezareti bünyesinde kurulması düşünülen Orman Mektebi için öncelikle öğrencilerin nasıl belirleneceği konusu gündeme gelmiştir. Fransız uzmanların Türkçe bilmediklerinden dolayı mektebe alınacak öğrencilerin bu dili bilmeleri gerekli görülmüştür. Ancak yapılan değerlendirmelerde “mekatib-i umumiye”de Fransızca bilen ve ormancılık bilimi için yeterli seviyede matematik bilgisine sahip öğrenci bulunmadığı ifade edilmiştir. Bu doğrultuda Mayıs 1857'de Meclîs-i Âlî-i Tanzîmât'ta

⁷⁹⁰ Aysin Şişman, “Osmanlı Devleti'nde Batılı Anlamda Mesleki ve Teknik Eğitimin Doğuşu”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 1, S. 1, 2008, s. 30.

⁷⁹¹ Özlem Şahin, *Sultan I. Abdülmecid ve Batılılaşma Sürecine Katkıları*, Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, Kayseri, s. 252.

⁷⁹² “Osmanlılar tarımı bu günkünden farklı olarak daha geniş algıladıkları için kurulacak okuldaki eğitimi tarım, hayvancılık, bağcılık, yol ve köprü yapımı, bitki ve hayvan hastalıkları gibi alanları ihtiva edecek şekilde düşündüler.” Rıfat Önsoy, “Tanzimatta Üretimi Çağdaştırma Çabaları: Ziraat ve Orman Mektepleri” *Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi Tebliğleri*, 12-15 Nisan 1999, İstanbul, 2001, s. 482.

⁷⁹³ Mehmet Ali Yıldırım, “Osmanlı'da İlk Çağdaş Zirai Eğitim Kurumu: Ziraat Mektebi (1874-1851)”, *OTAM*, S. 24, 2008, s. 224, 225.

⁷⁹⁴ BOA., İ.MVL. 372/16327.

yapılan görüşmelerde “*Mekteb-i Harbiye ve Hendesehane-i Berriye-i Şahane şakirdanı müstedyatından ve oldukça Fransızca bilenlerinden ve Erkan-ı Harbiye Zabitanından ve hariçten bazı istekli olanlardan 10-15 kadar efendinin*”⁷⁹⁵ seçilerek bir an önce derslerin başlaması düşünülmüştür. Derslerin görülmesi için de Ticarethane’de münasip birkaç oda belirlenmişse de buralar harap olduğundan dolayı 2.060,5 kuruş masrafla tamir ettirilmesi kararlaştırılmıştır.⁷⁹⁶ Ancak aranan nitelikte gönüllü⁷⁹⁷ öğrenci çıkmamasından dolayı mektebin açılışı bir yıl ertelenmiştir. Bu nedenle de halihazırda Tercüme Odası memurlarından Fransızca bilenlerinden seçilerek öğrenci olarak mektebe alınması ve bunlardan başarılı olanların “Orman Müdüriyetlerinde” görevlendirilmesi kararlaştırılmıştır. Böylelikle Haziran 1858’de Tercüme Odası memurlarından Osman Ragıp Efendi, Ali Efendi, Osman Efendi, Sadullah Bey ve Tahrirat-ı Ecnebiye Odası Memurlarından Mösyö Markar mektebe öğrenci olarak alınmışlardır.⁷⁹⁸

Tablo 35. Orman Mektebi İçin Gerekli Malzeme ve Fiyat Listesi⁷⁹⁹

Malzeme	Adet	Fiyat
Masa İçin Çuka Zira	15x55	865
Tebeşir Kutusu	1	100
Kurşun Deste	4	80
Mürekkeb Şişe	10	300
Rıhdanlık	-	60
Mürekkeb Çukası	-	120
Terzi Bahası	-	10
Siyah Rub	-	30
Hamaliye	-	10
Bardak	-	20
Desn?	-	10
Cam	-	60
Fransa Kitabına Verilen	-	650
Fransa Defteri	-	365
Sandalye	2	-
Koltuk	2	-
Yazıhane	2	-
Masa	1	-
Hendese Tahtası	1	-
Toplam Eşya Fiyatı	-	2034

⁷⁹⁵ BOA., İ.MVL. 372/16327.

⁷⁹⁶ BOA., İ.DH. 383/25295.

⁷⁹⁷ Bricogne’ye birçok sebepten mektebe öğrenci bulunamamıştır: “*Yeni bir mesleke sarılmak üzere olan gençler, orman idaresinin bir fidanlığı demek olan Orman Mektebide iki sene bir intizar devresi geçirmekten çekiniyorlardı. İdarenin âtisi kâfi derecede itimat verici görünmüyor ve neşetten sonra semeresini elde etmenin gecikebilmesi ihtimalleri kendilerini korkutuyordu. Osmanlı tâbiyetlerini haiz eşhas arasında bilhassa Türkler arasında (ki bunların ekseriyet teşkil etmesi lazımdı) ilk tahsili olanlar pek azdı. Halbuki yeni bir tedrisata esas teşkil edebilmek için bu tahsil derecesinde olanları bulabilmek pek istifadeli olacaktı.*” Bricogne, *Türkiyede Ormancılık Heyeti*, s. 5.

⁷⁹⁸ BOA., İ.MVL. 398/17314.

⁷⁹⁹ BOA., İ.DH. 415/27453.

Tablo 35’te görüldüğü üzere Orman Mektebi için gerekli olan malzeme ve fiyat listesi Eylül-Ekim 1858’de iki kalem olarak belirlenmiş ve toplamda 4789 kuruşluk bir masraf listesi çıkarılmıştır.⁸⁰⁰ Orman Mektebi’nin malzemeleri tamamlandıktan sonra Ekim 1858’de eğitime başlamıştır. Orman Mektebi öğrencileri kasım ayında Tassy nezaretinde Alemdağ’ına giderek ilk uygulamalı eğitimi gerçekleştirmişlerdir.⁸⁰¹ Bölgede yapılacak olan araştırmalar için 3.000 kuruşluk yolluk masrafı çıkarılmıştır.⁸⁰² Orman Mektebi eğitime devam ederken Temmuz 1859’da Ticaret Nazırı tarafından Sadâret’e verilen bir kıta tezkerede öğrencilerin yine bir uygulamalı eğitim yapması gerektiği vurgulanmıştır. Nazır tarafından verilen yazıda Tassy’nin refakatindeki 10 efendinin⁸⁰³ orman fenni icra etmeye elverişli olması sebebiyle Hüdavendigâr vilayetinde bir aylığına uygulamalı eğitim yapmalarının iyi sonuçlar vereceğini belirtmiştir. Orman Mektebi’nde görülen teorik bilgiler bu bölgede yapılacak uygulamalı eğitimle pekiştirilecekti. Tassy’nin teker teker öğrencilerle ilgilenmesiyle orman fenninin tam anlamıyla öğretileceği düşünülmüştür. Hüdavendigâr’da gerçekleşecek bu uygulama için yolluk ve çeşitli masraflara kapsamak üzere 35.000 kuruşluk bir masraf belirlenmiştir.⁸⁰⁴ Öğrenciler yapmış olduğu bu uygulamalı eğitimlerle kendilerini daha çok geliştirmiş olup gerektiğinde saha görevlendirmelerine gönderilmişlerdir. Örneğin 1860’ta İzmir-Antalya arasındaki ormanlardan bir tüccarın kereste alma isteği üzerine bölgeye Meclis-i Ma’âbir azasından Ağaton Efendi görevlendirildiğinde yanına Orman Mektebi öğrencilerinden Osman ve Markar Efendiler de tayin edilmiştir.⁸⁰⁵ Tassy’nin idare ettiği ve ders verdiği Orman Mektebi bitirme sınavlarının ardından 2,5 yıl sonra ilk mezunlarını 3 Ocak 1861’de vermiştir.⁸⁰⁶

⁸⁰⁰ BOA., İ.DH. 415/27453. BOA., A.}MKT.MHM. 143/49.

⁸⁰¹ *Orman fennini talim etmekte olan talebe botanik ve bazı hava ve iklimce mümkün mertebe kesb-i malumat ederek icra-i faaliyet etmek üzere muallimi ile beraber Üsküdar canibinde bulunan Alemdağ’ına azimet edecek olduklarına binaen azimet ve avdetleri için masarif-i rahiyye olarak 3.000 kuruşun itası zımında keyfiyetin Maliye Nezaret-i celilesine havale ve işar buyrulması hususuna müsaade-i aliyye-i cenab-ı sadaret-penahileri bidiriğ ve sezavar buyrulması babında ve herhalde emr-ü ferman hazret-i men’lehül-emrindir.* BOA., İ.DH. 417/27611.

⁸⁰² BOA., A.}MKT.MHM. 144/66. BOA., A.}MKT.MHM. 146/71.

⁸⁰³ Muhtemelen Orman Mektebi’ne sonradan da dahil olanlar olmasıyla 10 kişi denilmektedir.

⁸⁰⁴ BOA., A.}AMD. 91/1. BOA., A.}MKT.MHM. 162/79. BOA., İ.DH. 439/28992.

⁸⁰⁵ BOA., A.}MKT.MHM. 189/95. BOA., A.}MKT.MHM. 195/15. BOA., İ.DH. 465/31078.

⁸⁰⁶ BOA., İ.DH. 470/31473.

Tablo 36. Orman Mektebi'nin İlk Mezunları⁸⁰⁷

İsim	Sıra ⁸⁰⁸
Markar Efendi	1
Osman Efendi	2
Retik Efendi	3
Artin Efendi	4
Hüseyin Efendi	5
Rıza Efendi	6
Nazif Efendi	7
Rüştü Efendi	8
Mehmed Efendi	9

Orman Mektebi'nin ilk mezunlarına bakıldığında mektebe ilk aşamada alınanların çoğunun mezun olmadığını görmekteyiz. Mektebin en başarılı öğrencileri de Markar ve Osman Efendiler olmuştur. Orman Mektebi'nden mezun olan öğrenciler için “orman fennini pek güzel tahsil etmiş oldukları”⁸⁰⁹ değerlendirmesi yapılmıştır. Mezunların ormanlara yönelik bir düzen kurulup atamaları yapıncaya kadar boşta kalmamaları için memuriyetlerde görevlendirilmesinin uygun olacağı ifade edilmiştir. Ayrıca mezunlara verilecek şahadetnamelerden başka bir de rütbe-i rabia verilmesi kararlaştırılmıştır.⁸¹⁰ Ancak Orman Mektebi'nden mezun olan öğrenciler Temmuz 1861'de mezuniyet tarihi üzerinden 6 ay geçmesine rağmen herhangi bir işte istihdam edilmemeleri nedeniyle “ızdırâb ve perişaniyet” içinde bulduklarına dair bir yazı kaleme almışlardır. Öğrenciler bu mektepte alacakları tahsil için çeşitli menfaatlerini feda ettikleri ve varlıklı olmadıklarını ifade etmişlerdir.⁸¹¹ Bunun üzerine Tassy, Ticaret Nezareti'ne yazdığı bir yazıda Belgrad Ormanı'nın haritasının çıkarılması ve bölgedeki çalışmalar için Orman Mektebi öğrencilerinin de burada görevlendirilmesini talep etmiştir. Böylelikle hem Orman Mektebi öğrencileri geçici de olsa bir işte istihdam edilmiş olacak hem de bölgede yapılacak fenni çalışmalarla 500.000 kuruş gelir elde edilebileceği düşünülmüştür. Tassy bölge için Fransa Köprü ve Kaldırım Mühendisi Mösyö Godlewski ile Orman Mektebi öğrencilerinin görevlendirilmesi için belirtilen 10.000 kuruşluk yolluk masrafları dışında öğrencilere bir miktar maaş bağlanmasının da uygun olacağını ifade etmiştir. Tassy'nin bu istekleri Ticaret

⁸⁰⁷ BOA., İ.DH. 470/31473.

⁸⁰⁸ Başarı sırasına göre numaralandırma yapılmıştır. “Derece-i ehliyetlerine göre” BOA., İ.DH. 470/31473.

⁸⁰⁹ BOA., İ.DH. 470/31473.

⁸¹⁰ BOA., İ.DH. 470/31473. BOA., A. }MKT.MHM. 216/75.

⁸¹¹ BOA., İ.DH. 475/31900.

Nezareti tarafından olumlu karşılanmış Godlewksi ile öğrenciler kısa sürede Belgrad Ormanı'nın haritasını çıkarmıştır.⁸¹²

Orman Mektebi mezunu olan öğrencilerden Osman ve Artin Efendiler mezuniyet sonrası henüz herhangi bir memuriyette istihdam edilmeseler bile Ağustos 1861'de önemli bir çalışma yapmışlardır. Bu iki efendi Tassy'nin başta orman yetiştirilmesi olmak üzere çeşitli konulardaki notlarını ve ifadelerini Fransızcadan Türkçeye tercüme ederek bir kitap haline getirmişlerdir. Tassy hazırlanan bu eserin hem Fransızca hem de Türkçesinden 200 nüshasının basılması istemiştir. Ayrıca yapılan değerlendirmelerde orman idaresinde memur olacak olanların yanında bir talimat kitabı olarak kullanılmasının da oldukça faydalı olacağı belirtilmiştir. Osman ve Artin Efendiler yaptıkları bu çalışma neticesinde 5. Rütbeden Mecidiye Nişanı ile ödüllendirilmişlerdir.⁸¹³ Bu ödüllendirme sonrasında Midilli Adası'nda tersaneye ait olan çam ormanların "*fen ve kaidesine tatbikan keşf ve muayenesiyle lazım gelen tedabir-i muvakkatayı ifade eylemek*"⁸¹⁴ üzere bir orman mühendisi talep edildiğinde Osman Efendi'nin görevlendirdiğini görmekteyiz. Osman Efendi'ye bu görevi yürütmek için 2.500 kuruş Ticaret Nezareti'nden ve 2.500 kuruş da mahalli mal sandığından verilmesi kararlaştırılmıştır. Osman Efendi⁸¹⁵ bölgede detaylı incelemelerde bulunduktan sonra 20 Mart 1862'de "Midilli Ormanının Keşf ve Muayenesiyle Olbabda Tanzim Olunan Layiha-i Kemteranem" başlıklı 26 maddelik detaylı bir ana rapor, iki ek rapor ve bir harita hazırlamıştır.⁸¹⁶

Tassy'nin hazırladığı 1861 Orman Layihasında ormanlara yönelik olarak oluşturulması planlanan düzende Orman Mektebi mezunlarının Orman Müfettişi olarak görev yapmasını öngören bir maddeye yer vermiştir. Bu maddeye göre Orman Mektebi mezunlarından 3 sınıf müfettiş belirlenerek: 1. Sınıf Müfettiş 36.000, 2. Sınıf Müfettiş 30.000 ve 3. Sınıf Müfettiş için de 24.000 kuruş yıllık maaş ödenmesinin uygun olacağı düşünülmüştür. Ayrıca her birine gerekli malzemelerin temin edilmesi için memuriyet

⁸¹² BOA., İ.DH. 475/31900. BOA., İ.DH. 483/32513. BOA., A.}MKT.NZD. 380/38. BOA., A.}MKT.NZD. 381/51.

⁸¹³ BOA., İ.DH. 476/31975. BOA., A.}MKT.MHM. 233/68. BOA., A.}DVN.MHM. 33/97, BOA., A.}DVN.MHM. 33/99.

⁸¹⁴ BOA., A.}MKT.MVL. 132/26.

⁸¹⁵ Orman Mektebi ilk açıldığında mektebe alınan iki öğrenciden bir tanesinin ismi "Osman" olup diğerinin ismi de "Osman Ragıb" olarak yazılmıştır. Mektep mezunlarına bakıldığında ise belgelerde "Osman" isminin yer almıştır. Ancak Midilli ormanlarına yönelik rapor hazırlayan Osman Efendi'nin mühründe "Osman Ragıb" yazmaktadır. Böylelikle mektepten mezun olan kişinin "Osman" değil "Osman Ragıb" olduğunu ifade edebiliriz.

⁸¹⁶ BOA., MVL. 788/13.

süreleri boyunca yıllık 2.000 kuruş ek tahsisat verilebileceği belirtilmiştir. Ancak layihanın sınırlı bir alanda uygulanması bu düzenlemenin yürürlüğe girmesini engellemiştir.⁸¹⁷

Orman Mektebi mezunları çeşitli bölgelerde saha çalışmalarını başarılı bir şekilde yürütmüşlerdir. 1863 yılına gelindiğinde ise Osmanlı Devleti batıda yapılan sergiler gibi Sultanahmet Meydanı'nda 13 bölümden oluşan bir sergi düzenlemiştir. Serginin ilk bölümü ise tarım ve ormanlara ayrılmış⁸¹⁸ olup dönemin basın yayın organlarında sergi geniş yer bulmuştur. Beyoğlu'nda çıkarılan Journal de Constantinople gazetesi birçok sayısında bu sergiden bahsetmiş olup hatta kitap olarak da basmıştır. Kitapta ormanlar ilgili bölümde ağaç numunelerinin halkın dikkatini fazla çekmediği ifade edilmiştir. Ancak ormanların iktisadi, zirai ve insan medeniyetine olan sayısız katkıları ayrıca ifade edilerek Osmanlı Devleti'ndeki ağaç türlerine yönelik detaylı yorumlarda bulunulmuştur. Kitapta Orman Mektebi'nden de bahsedilerek Tassy'nin nezareti altında kurulan bu mektebin çok şeyler vaat ettiği ifade edilmiştir. Mektep öğrencilerinin ise yapmış olduğu saha çalışmaları ve liyakat sahibi olduklarından dolayı ne kadar faydalı olduğu vurgulanmıştır. Sergide Orman Mektebi mezunlarından olan Artin Efendi Osmanlı Devleti'nin çeşitli yerlerden gelen ağaç numunelerini coğrafi bir sıra ile düzenlenmiştir. Sergide teşhir edilen bazı orman ürünleri de mezun öğrencilerden Osman ve Markar Efendilerin yaptığı saha çalışmalarının numuneleri olarak yer almıştır. Tassy'nin 1862'de Fransa'ya dönmesinin ardından Orman Mektebi'nin âtil bir durumda bırakılması da ayrıca eleştirilmiştir.⁸¹⁹

Tassy'nin 1862'de Fransa'ya dönmesi sonrasında tekrar getirilmesi için verilen yoğun çabaların sebeplerinden bir tanesi de Orman Mektebi'nin tekrar işler duruma getirilmesi düşüncesidir. Tassy'nin 1865'te tekrar Osmanlı Devleti'nin hizmetine girmesi ve 1866'da 4 Fransız uzmanın daha getirilmesi Orman Mektebi'nin yeniden teşkili için iyi bir gelişme olmuştur. Yeni gelen Fransız uzmanlarla birlikte Bosna, Karaman, Tırhala ve

⁸¹⁷ BOA., İ.DH. 499/33929.

⁸¹⁸ Osmanlı Devleti ilk olarak 1851 yılında Londra Sergisi'ne katılmış olup buraya da çeşitli orman ürünleri göndermiştir. Bundan sonraki süreçte 1855 Paris ve 1862 Londra, 1867 Paris, 1873 Viyana, 1876 Philadelphia, 1889 Paris ve 1893 Chicago sergisine katılmıştır. Chicago sergisine de birçok orman ürünü gönderilmiştir. Erhan Kılıç, "Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı'da Odun Dışı Orman Ürünleri", *Ağaç ve Orman*, C. 2, S. 2, 2021, s. 515., Bayer Osmanlı Devleti'nde ilk "ormancılık propagandasının" 1851 Londra Sergisi'ne gönderilen orman ürünleriyle yapıldığını ifade etmiştir. Muhsin Zekai Bayer, "1857-1957 Yılları Arasında Memleketimizdeki Ormancılık Propaganda ve Eğitimi Çalışmaları", *Türk Ormancılığı Yüzyüncü Tedris Yılına Girerken 1857-1957*, Türkiye Ormancılar Cemiyeti Yayınları, Ankara, 1957, s. 270.

⁸¹⁹ *Coup d'oeil general sur l'exposition nationale a Constantinople*, Extraits Du "Journal De Constantinople", 1 Octobre 1863. Bu kitapta yer alan serginin ziraat kısmının çevirisi 1938 yılında yapılmıştır. *Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış*, Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi Yayını, Devlet Basımevi, İstanbul, 1938, s. 147-185.

Kazdağı'nda yapılacak olan saha araştırmaları için oluşturulan komisyonların yanına “Devlet-i Âliyye Orman Mektebi'nden çıkan talebelerden birer ikişer efendi”nin⁸²⁰ istihdam edilmelerine karar verilmesi önemlidir. Orman Mektebi mezunlarından Artin Efendi⁸²¹ 1. Sınıf Orman Mühendisi sıfatıyla Tassy'nin yardımcısı olarak komisyonların durumunu gözden geçirmek ve gerekli haberleşmeleri sağlamak üzere 3.000 kuruş maaşla görevlendirilmiştir. Yine mektep mezunlarından Rıza, Nazif, Rüştü ve Mehmed Efendiler de 2. Sınıf Orman Müfettişi olarak aylık 2.400 kuruş maaşla komisyonlarda yer almışlardır.⁸²² Orman Mektebi öğrencilerinin bu şekilde istihdam edilmelerinin olumlu neticesi olarak “hayli vakitten beri metruk kalmış”⁸²³ olan mektebin yeniden açılması düşüncesini her geçen gün arttırmıştır. Hatta mevcut komisyonlara ayrılmış bütçeden artan miktarın yeniden öğrenci alımına açılacak mektep için kullanılması karar kılınmıştır.⁸²⁴

Fransız uzmanlar Osmanlı Devleti'nde kurulacak bir Orman İdaresi ve yürürlüğe girecek olan bir Orman Nizamnamesi için yetişmiş eleman eksikliğinin bir an önce kapatılmasının gerekliliği üzerinde durmuşlardır. Bu nedenle de Orman Mektebi 1867 yılında Maliye Hazinesi dairesinde ikinci defa kurulmuştur. Bu mektepte öğrencilere Tassy ve Simon tarafından ders verilmiştir. Eğitimi başarıyla tamamlamış olan 10 öğrenci 1869'da şehadetname olarak mezun olmuşlardır. Bu mezunların ise liyakatlerine göre istihdam edileceği ifade edilmiştir.⁸²⁵ Ayrıca Tassy'nin Fransa'ya dönmesiyle birlikte mektebin bütün yükünü üstlenmiş olan Simon'un da gösterdiği çalışmaların taktire şayan olduğu vurgulanmıştır.

⁸²⁰ BOA., İ.DH. 546/38044.

⁸²¹ Aslında bu görev için ilk olarak Orman Mektebi'ni birincilikle bitirmiş olan Markar Efendi düşünölmüşse de sonradan vazgeçilmiştir. BOA., İ.MMS. 31/1302. Markar Efendi yerine Artin Efendi'nin seçilmesinin sebebi muhtemelen Tassy'nin yardımcısı olarak görev yapacak kişinin saha çalışmalarında daha önce görev alması tercihidir. Artin Efendi 1864 yılında Bosna ormanlarının ıslahı için tayin edilmiş ve bölgede önemli çalışmalar yürütmüştür. Artin Efendinin bölgedeki çalışmalarının memnuniyetle karşılanması ve halihazırdaki deneyimi tercih sebebi olmuştur diyebiliriz. Artin Efendi'nin Bosna'daki çalışmaları için bkz: BOA., TŞRBNM. 14/116. BOA., İ.MVL. 508/22956. BOA., TŞRBNM. 24/28. BOA., TŞRBNM. 25/38. BOA., TŞRBNM. 28/62. BOA., A. }MKT.MHM. 302/81.

⁸²² BOA., İ.MMS. 31/1302.

⁸²³ BOA., İ.DH. 546/38044.

⁸²⁴ BOA., İ.DH. 546/38044.

⁸²⁵ “...Ormanlar idaresi bir vakitten beri taht-ı intizama alınmış ve bunların muhtaç olduğu ıslahat-ı külliyeinin nizamname-i cedidin neşriyle beraber ifasına şürü olunması mukarrer bulunmuş ise de vaz' ve ittihaz olunacak usul ve kavaidin hüsn-ü muhafaza ve icrası lüzumu miktar orman mühendisi yetiştirilmesine muhtaç olarak mücerred maksadın husulü için tesis ve küşad olunan Orman Mektebi ise bir vefk göstermekle başlamış olmasına mebni gerek şakirdan mumaileyhin ve gerek fen mezkuru tahsilde bulunan sair talebenin tezayid-i şevk ve gayretlerini mucib olmak üzere mumaileyhe şimdiden birer kıta şahadetname itası ve bunlara daha bazı kavaid icraya talimiyle lüzum göründükçe ehliyet ve iktidarlarının derecatına göre istihdamları...” BOA., İ.ŞD. 15/669.

Tablo 37. Orman Mektebi Mezunları (1869)⁸²⁶

Başarı No	İsim
1	Corci Angelidis
2	Mişel Zaharyadis
3	Banist Hekimoğlu
3	Corci Kabril
4	Nuri Efendi
4	Moiz Dalmajyo
5	Aşil Razi
6	Kadri Efendi
6	Eftim Baspadis
7	Karnik Bezazyan

Orman Mektebi yeniden açılmış ve mezunlar vermeye devam etmiştir. Ancak 1867’de Orman İdaresi, 1868’de Orman Meclisi ve 1870’te Orman Nizamnamesi yürürlüğe girmesine rağmen Orman Mektebi’ne yönelik herhangi bir nizamnamenin olmaması en büyük kurumsal eksikliklerden birisi olmuştur. Ayrıca Orman Mektebi mezunlarının tamamı istihdam edildiğinden ormanların idare ve muhafazasına yetecek hali hazırda yetişmiş eleman bulunamadığı vurgulanmıştır. Bu nedenle de hiç olmazsa yıllık 15-20 orman müfettişinin yetiştirilmesinin kısmen de olsa ihtiyacı karşılayabileceği belirtilmiştir.⁸²⁷ Tüm bu eksikliklerin farkında olan Charles Simon, Orman Mektebi Müdürü olmasıyla birlikte 1870⁸²⁸ yılı sonunda “Orman Mektebi Nizamnamesi” hazırlamıştır. 13 Maddelik bu nizamname 4 Ocak 1871’de yürürlüğe girmiş ve böylelikle de Orman Mektebi tam anlamıyla kurumsal bir yapıya kavuşmuştur.⁸²⁹

Orman Mektebi Nizamnamesi’ne göre orman memurları yetiştirmek için kurulan Orman Mektebi’nin Maliye Nezareti’nin gözetimi altında ve doğrudan doğruya Orman İdaresi’ne bağlı olması kararlaştırılmıştır. Orman Mektebi’nin dersane, numunehane ve kütüphanesinin olacağı belirtilmiştir. Mektebin numunehane ve kütüphanesinin kurulması ayrıca öğrencilerin saha çalışmaları ile kırtasiye giderleri vb. giderler için yıllık 25.000 kuruşluk bir ödenek tahsis edilmiştir. Hazırlanan nizamname ile mektebe alım şartları da belirli bir düzene girmiştir. Buna göre Osmanlı vatandaşlarından seçilecek öğrencilerin 18-

⁸²⁶ BOA., İ.ŞD. 15/669.

⁸²⁷ BOA., ŞD. 239/27.

⁸²⁸ Orman Nizamnamesi sonrasında 1870’te ormanlara yönelik olarak vilayet ve merkez idareler için tasarlanan bütçe kaleminde Orman Mektebi de yer almıştır. Buna göre 1. Sınıf Muallime 1.500, Lisan-ı Türkî Muallimi 1.000, Hâfiz-ı Kütüb-ü Kâtib 1.000 ve Odacı’nın aylık 300 kuruş maaş alması düşünülmüştür. Ayrıca öğrencilerin kitap ve uygulama masrafları için de yıllık 34.400 kuruşluk bir gider çıkartılmıştır.

⁸²⁹ BOA., ŞD. 239/27. BOA., A.}DVN.MKL. 9/9. *Orman Mektebi Nizamnamesi*, 11 Şevval 1287 / 4 Ocak 1871, Düstur, Tertip I, C. II, s. 296-299.

25 yaş arasında olması, herhangi bir hastalığı olmadığına özellikle de fiziksel bir rahatsızlığı bulunmadığına dair Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'den bir rapor almaları uygun görülmüştür. Bu belgeleri Orman Müdüriyeti'ne ibraz etmeyenler sınava alınmayacaktı. Ayrıca belgelerin her sene ağustos ayından önce Maliye Nezareti'ne verilmesinin şart olduğu ifade edilmiştir. Belgeler incelendikten sonra sınav yeri ve tarihinin Orman Müdüriyeti tarafından adaylara bildirileceği belirtilmiştir. Mektebe giriş sınavları Orman Müdüriyeti veya tarafından tayin olunacak bir memurun başkanlığı altında yürütülecektir. Giriş sınavında sırasıyla Türkçe, matematik ve Osmanlı Devleti'nin genel coğrafyası hakkında sorular yer alması uygun görülmüştür. Orman Mektebi'nin eğitim süresi iki yıl olarak belirlenmiş olup mektep her sene 1 eylülde eğitim başlayacak ve 15 temmuzda tatil edilecektir. Derslere devam zorunlu⁸³⁰ bulunmakta olup öğrenciler kendilerine verilen ödevleri yerine getirmekle sorumludur. Ayrıca öğrencilerin döneme ait dersleri başarıyla tamamlamadan üst sınıfa geçemeyeceği ifade edilmiştir. Maliye Nezareti'nden Orman Mektebi'ne orman fenni ile doğa tarihi öğretmek için bir müdür ve matematik, hikmet-i tabiiye, kimya, Türkçe ve yazı dersi için birer öğretmen atanmasına karar verilmiştir. Ayrıca kütüphane ile numunehanenin muhafazası için kâtip ve odacı atanması kararlaştırılmıştır. Eğitim-öğretim işlerine dair olarak düzenlenmesi gereken ders cetveli, sırası ve vakitleri mektep müdürü tarafından düzenlendikten sonra Orman Meclisi'nde müzakere edilerek Orman Müdüriyeti'nin oluru ile uygulanacaktır.⁸³¹

Orman Mektebinin müfredatındaki dersler şu şekildedir:⁸³²

- a. Türkçe,
- b. Matematiksel işleme dayalı harita ve ölçüm yapılması
- c. Hikmet-i tabii ve kimya,
- d. Doğa tarihinin ormanlarla ilgili olan kısımları,
- e. Ağaç dikimi, imarı, muhafazası ve ağaçların kesim ve nakil usulleri
- f. Genel emlak tasarrufu ve özellikle de ormanlara dair olan kanunlar ve nizamlar.

Öğrenciler mektepteki bu teorik derslerinin yanı sıra Orman Müdüriyeti tarafından belirlenecek vakitlerde her sene 15-20 gün ormanlarda uygulamalı eğitim göreceklerdir.

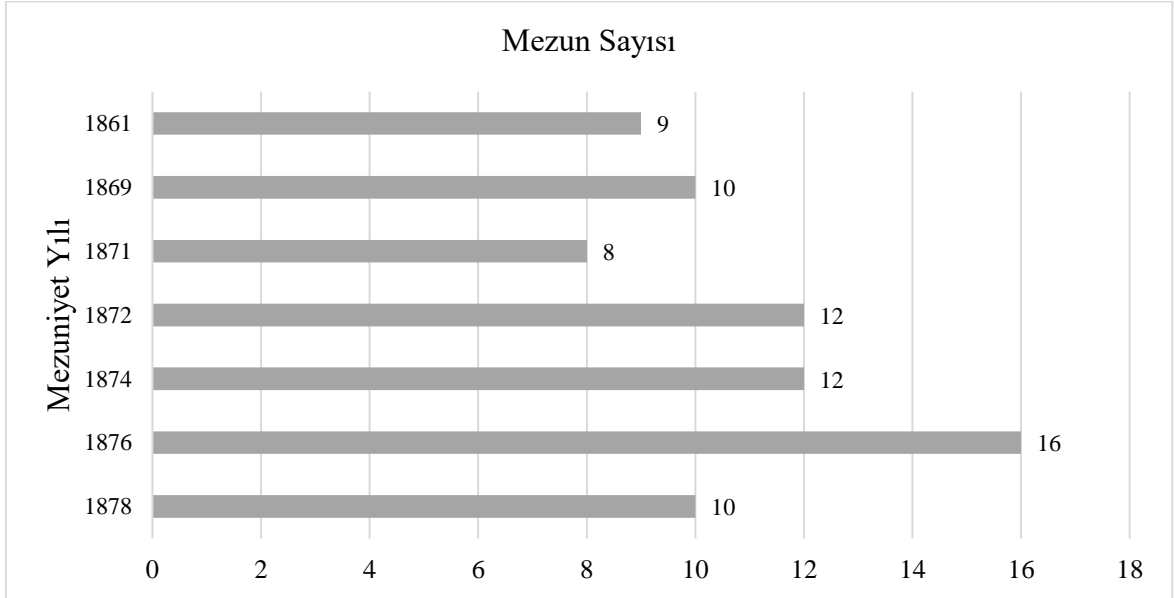
⁸³⁰ Orman Mektebi Nizamnamesi 7. Madde: Öğrencilerden biri uygunsuz bir davranışta bulunduğu veya eğitimini aksattığında öncelikle mektep müdürü tarafından uyarma, sonrasında Orman Meclisi'nin huzurunda müdür tarafından azarlama ve son olarak da müdürün yazısı doğrultusunda Maliye Nezareti tarafından verilecek emir ile mektepten atılma cezası uygulanacaktır. BOA., A.}DVN.MKL. 9/9.

⁸³¹ BOA., A.}DVN.MKL. 9/9.

⁸³² BOA., A.}DVN.MKL. 9/9.

Öğrencilerin sınavları ise Maliye Nazırı veya tarafından tayin olunacak memurun başkanlığında Orman Müdürü, Orman Mektebi Müdürü, mektebin hocaları, Orman Meclisi azasından 2 kişi ve Maliye Nezareti azasından da 4 kişinin katıldığı bir sınav meclisi tarafından yapılacaktır. Sınav meclisinden geçemeyen öğrencinin ismi mektep defterine yazılacaktır. Fakat öğrenim esnasında çaba göstermiş olanlar hakkında sınav meclisinin görüşü ve kararıyla birinci veya ikinci sene derslerini bir kez daha tekrar etmeye müsaade olunabileceği ifade edilmiştir. İkinci sınıf olup sınavı başarıyla tamamlayan öğrenciler müfettiş-i sani unvanıyla Orman İdaresi'nin memuru olarak istihdam edilecektir. Bu öğrencilerin yapılan sınavdaki başarı derecelerine göre atamalarının yapılması uygun görülmüştür. Öğrenciler atamaları yapılincaya kadar müfettiş-i sani unvanına ait olan maaşlarının yarısını alabileceklerdir.⁸³³ Simon'un hazırladığı bu nizamname ile Orman Mektebi'ne girişten mezuniyete kadar bütün aşamaların nasıl yürütüleceği detaylıca belirtilmiştir. Böylelikle ormancılık eğitimine yönelik günü birlik yapılan işler ve yürütülen faaliyetler de son bulmuştur. Nizamnamenin yürürlüğe girmesi sonrasında derslerin işlenmesi, düzeni ve mektebin idaresinde gösterdiği başarıdan dolayı Simon daima övgüyle anılmıştır. Simon'un bu çabaları sayesinde mektepten birçok yetenekli memur yetiştiği ifade edilmiştir.⁸³⁴ Şekil 10'da Orman Mektebi'nin mezuniyet yılları ve mezun olan öğrencilerin sayısına yer verilmiştir.

Şekil 10. Orman Mektebi Mezunları (1861-1879)⁸³⁵

⁸³³ BOA., A.}DVN.MKL. 9/9.

⁸³⁴ BOA., HR.MKT. 737/78.

⁸³⁵ Kutluk, *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 893-1330 (1487-1923)*, s. 611-613.

Simon döneminde Orman Mektebi'nin 1871 mezunların mektep nizamnamesinin yürürlüğe girmeden önceki eğitim dönemini kapsadığını ifade edilebilir. Bu doğrultuda mektebin üçüncü mezuniyet döneminin 24 Mart 1871'de olduğunu mezunlardan olan Agob Çakıryan'ın sicilinden anlaşılmaktadır. Agob Çakıryan'ın Orman Müfettiş-i Sanisi sıfatıyla mezun olduğu belirtilmiştir.⁸³⁶ Mektebin dördüncü mezuniyet dönemi ise Şehirliyan Mihran'ın sicilindeki şهادetname tarihinden anlaşıldığı üzere 14 Ağustos 1872'de gerçekleşmiştir.⁸³⁷ Orman Mektebi Nizamnamesi'nin tam olarak uygulanması sonrası ilk mezuniyet iki senelik bir eğitimin ardından 24 Kasım 1874'te gerçekleşmiştir.⁸³⁸

1872 yılında rüştiye mekteplerinden mezun olanların bir kısmı mahreç-i âklam sınavlarına girdiğinde tarih, coğrafya vb. dersleri okumamış oldukları anlaşılmıştır. Bunun üzerine bu öğrencilerin sınıf tekrarına kalmaları gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bu öğrencilerin Darümuallimin veya Orman Mektebi'ne devam edebilmelerinin de önü açılmıştır. Öğrencilerden Abdi Efendi bu doğrultuda Orman Mektebi'ne kaydolmuştur.⁸³⁹

Mihran Anbarcıyan ve Manuk Çilingiryan Efendilerin sicilleri incelendiğinde 18 Şubat 1875'te şهادetname aldıkları belirtilmiş olup buradaki birkaç aylık farkın iş yoğunluğundan kaynaklandığı ifade edilebilir.⁸⁴⁰ Yine aynı şekilde 1876 yılı sonunda gerçekleşen mezuniyetin de şهادetnamelerinin 26 Nisan 1877'de verildiğini dönem mezunlarından Nesim Efendi'nin sicilinden anlaşılmaktadır. Orman Mektebi'ni birincilikle bitiren Nesim Efendi aslında bir süre Mekteb-i Sultani'de eğitim gördükten sonra bu mektebe girmiştir.⁸⁴¹ Orman Mektebi'ne zaman zaman Mekteb-i Sultani'den geçişler

⁸³⁶ BOA., DH.SAİDd. 42/453. Bu dönemde Agop Çakıryan ile mezun olan diğer kişiler: Mihran Efendi, Nikoli Efendi, Agop Efendi, Kigork Efendi, Haçik Efendi, Viktor Efendi, Haçik Efendi. Süleyman İhsan, "Ormanlarımızın Tarihçesi", *Orman Mekteb-i Âlisi Mecmuası*, No: 2, Eylül 1333 / Eylül 1917, s. 60.

⁸³⁷ BOA., DH.SAİDd. 93/221. Ayrıca 15 Ağustos 1872 tarihli bir arşiv vesikası da bu bilgiyi desteklemektedir. BOA., MF.MKT. 3/128. Bu dönemdeki diğer mezunların ise isimleri şunlardır: Kalyaz Efendi, Ahmed Hamid Efendi, Antuan Tangır Efendi, Akif Efendi, Abdullah Efendi, Serkis Efendi, Artin Mihran Efendi, Artin Antranik Efendi, Bagos Efendi, Zühdü Efendi, Oseb Efendi. Süleyman İhsan, "Ormanlarımızın Tarihçesi", No: 2, s. 60.

⁸³⁸ BOA., MF.MKT. 21/82.

⁸³⁹ BOA., MF.MKT. 3/25. BOA., MF.MKT. 5/52.

⁸⁴⁰ BOA., DH.SAİDd. 141/227. BOA., DH.SAİDd. 167/281. Dönemin diğer mezunları şunlardır: Abdi Efendi, Mehmed Şerif Efendi, Hüseyin Celal Efendi, Karabet Efendi, Emin Efendi, Hasan Efendi, Oskan Efendi, Ali Efendi, Hidayet Efendi, Hapmarsom Efendi. Süleyman İhsan, "Ormanlarımızın Tarihçesi", No: 2, s. 60.

⁸⁴¹ BOA., DH.SAİDd. 122/211. Dönemin diğer mezunları: Artin Efendi, Karakoç Efendi, Hasan Efendi, Maksud Efendi, Filardos Efendi, Miltiyadi Efendi, Haralambus Efendi, Misak Efendi, Ahmed Efendi, İstavri Efendi, Mustafa Sabri Efendi, Ali Mahmud Efendi, Sabri Efendi, Ali Rıza Efendi, Civan Efendi. Süleyman İhsan, "Ormanlarımızın Tarihçesi", No: 2, s. 60.

yaşanmıştır.⁸⁴² Orman Mektebi müstakil olarak son mezunlarını ise 1878 yılında vermiştir.⁸⁴³ Mektebin bu dönemdeki eğitimci kadrosu incelendiğinde Simon okul müdürü olarak orman fenni ve tabiat tarihi derslerine, mektebin ilk mezunlarından olan Nazif Efendi matematik dersine Ali Rıza Efendi ise Türkçe dersine girmiştir.⁸⁴⁴ Ayrıca Cemil Bey de 1871'den itibaren Orman İdaresi azalığının yanı sıra Orman Mektebi'nde ders vermiştir.⁸⁴⁵ Orman Mektebi Müdürlüğü görevini Simon 1877 yılında Fransa'ya dönüşüne kadar sürdürmüştür. Daha sonrasında ise yine Fransız uzmanlardan olan Godchaux 1878'de Fransa'ya dönene kadar yaklaşık bir yıl bu görevi yürütmüştür. Godchaux ise Fransa'ya dönmeden önce bir yazı kaleme alarak Fransız uzmanların gitmesi üzerine Orman Mektebi'nde bulunan hocaların yetersiz olduğu ifade etmiştir. Bu nedenle de 6 yıl Simon'un yanında "ilm-i taibat ve nebatat ve orman gars etmek usulünü ve hikmet-i tabii vesaireyi tedris etmekte olan"⁸⁴⁶ Hekimyan Efendi'yi mektep muallimliği için tavsiye etmiştir. Godchaux yaptığı değerlendirmelerde Hekimyan Efendi'nin "Orman mahsulatının ilm-i tabakatü'l-arz ve maden ve sanayide"⁸⁴⁷ kullanılması için 3 kitap çevirdiğini ve oldukça yetenekli olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca her ne kadar yaşı genç olsa da "nazariyatı tahsil etmiş ve ameliyatı dahi tahsile gözümüz önünde çalışmış ve tedris muktedir velhasıl yetiştirilen şakirtlerin en ehliyetlisi bulunduğundan mektepçe kendisini pek lazım addederim"⁸⁴⁸ şeklindeki ifadesiyle Hekimyan Efendi'nin mektep için ne kadar gerekli olduğunu vurgulamıştır. Godchaux'un bu tavsiyesi sonrasında Hekimyan Efendi kısa süre sonra yeni kurulan ormancılık eğitimi düzeninde yerini alacaktır.⁸⁴⁹

⁸⁴² Örneğin 1874 yılı mezunlarından olan Mehmed Şerif Efendi de Mekteb-i Sultani'den Orman Mektebi'ne geçiş yapmıştır. BOA., MF.MKT. 5/52.

⁸⁴³ Çernemos Efendi, Eczacıyan Efendi, Süleyman Efendi, Zenbak Efendi, Hadi Efendi, İbrahim Hakkı Efendi, Salih Efendi, Hapet Efendi, İbrahim Efendi, Hüseyin Efendi. Süleyman İhsan, "Ormanlarımızın Tarihçesi", No: 2, s. 61.

⁸⁴⁴ Abdurrahman Fatih Şendil, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Orman Fakültesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2014, s. 28.

⁸⁴⁵ Cemil Bey yürütmüş olduğu bu faaliyetlerle gerek rütbe gerekse övgü almıştır: "...Orman mektebi hocalığında müstahdem Cemil Bey'in maharet-i fenniye ve gayret-i meşhudesine mebni ona da salise rütbesi tevcihi..." BOA., İ.DH. 711/49754.

⁸⁴⁶ BOA., HR.TO. 520/12.

⁸⁴⁷ BOA., HR.TO. 520/12.

⁸⁴⁸ BOA., HR.TO. 520/12.

⁸⁴⁹ BOA., HR.TO. 520/12.

Tablo 38. Orman Mektebi Mezunlarının Müfettiş Olarak İstihdamları (1881)⁸⁵⁰

Bölge	Unvan	Kişi
İstanbul	Kordon Müfettişi	Nuri Bey
İstanbul	Kordon Muavini	Hacı Halil Efendi
İzmid	Müfettiş-i Evvel	Razi Efendi
Adapazarı	Müfettiş-i Sani	Agob Çakıryan Efendi
İnegöl	Müfettiş-i Sani	-
Aydın	Müfettiş-i Evvel	Angilidis Efendi
Isparta	Müfettiş-i Sani	Civan Efendi
İnebolu	Müfettiş-i Sani	Filaritos Efendi
Adana	Müfettiş-i Evvel	Ali Efendi
İçel	Müfettiş-i Sani	Ali bin Abdülaziz Efendi
Edirne	Müfettiş-i Evvel	Haçator Efendi
Erzurum	Müfettiş-i Evvel	Mihran Efendi
İşkodra	Müfettiş-i Evvel	Mihran Efendi
Belgrad	Müfettiş-i Evvel	Karnik Efendi
Biga	Müfettiş-i Evvel	Kigork Efendi
Bolu	Müfettiş-i Evvel	Haralambos Efendi
Tırhala	Müfettiş-i Evvel	Sabri Efendi
Tekfurdağı	Müfettiş-i Evvel	Manuk Efendi
Canik	Müfettiş-i Evvel	Hidayet Efendi
Cezayir-i Bahri Sefid	Müfettiş-i Evvel	Ahmed Hamid Bey
Hüdavendigâr	Müfettiş-i Evvel	Mehmed Efendi
Dimetoka	Müfettiş-i Evvel	Abdi Efendi
Selanik	Müfettiş-i Evvel	Rüşdü Efendi
Siroz ve Drama	Müfettiş-i Sani	Mihran Efendi
Sinop	Müfettiş-i Sani	Oskan Efendi
Suriye	Müfettiş-i Evvel	Retik Efendi
Trabzon	Müfettiş-i Evvel	Kadri Bey
Trabzon	Müfettiş-i Sani	Süleyman Efendi
Kosova	Müfettiş-i Sani	Celal Efendi
Konya	Müfettiş-i Evvel	Zühdü Efendi
Kastamonu	Müfettiş-i Evvel	Eftim Efendi
Gelibolu	Müfettiş-i Sani	Agob Efendi
Kütahya	Müfettiş-i Sani	Akif Efendi
Manastır	Müfettiş-i Sani	Bagos Efendi
Muğla	Müfettiş-i Sani	Karabet Efendi
Midilli	Müfettiş-i Sani	Emin Efendi

Tablo 38’de görüldüğü üzere Orman Mektebi mezunları Osmanlı Devleti’nin dört bir yanındaki ormanlık bölgelere müfettiş olarak gönderilmişlerdir. Ancak Fransız uzmanlarının 1878’de tamamen Osmanlı Devleti’nden ayrılmaları Orman Mektebi’nin eğitimine büyük darbe vurmuştur. Yapılan değerlendirmelerde bir hayli müfettiş

⁸⁵⁰ *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Sene 1298 (1881)*, s. 298,299. 1877 yılında yürürlüğe giren orman memurlarının atanmasına yönelik talimata göre orman müfettişleri ile muavinlerinin Orman Mektebi mezunlarından olması şartı getirilmiştir. *Bilcümle Orman Memurlarının Suret-i Tertib ve Vezâifine Dair Talimatdır*, Düstur, Tertip I, C. IV, s. 455.

yetiştirilmiş olsa da bunların Avrupa'daki mektepler gibi istenilen dereceye gelmesi için daha zaman olduğundan yabancı uzmanlara olan ihtiyaç kendisini göstermiştir. Bu nedenle de Osmanlı Devleti Godchaux'u 1879 yılında tekrar istihdam etmeye çalışmış ancak bu girişim başarısızlıkla sonuçlanmıştır.⁸⁵¹ Avrupa'dan yabancı orman ve maden uzmanı getirilememesi ise yeni birtakım sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Öncelikle 1868'den itibaren müstakil olarak çalışmalarını sürdüren Orman Meclisi uzun süredir kapalı olan Maden Meclisi ise birleştirilerek 1879'da Orman ve Ma'âdin Meclisi oluşturulmuştur. Bu durum üzerine müstakil birer eğitim kurumu olarak faaliyetlerini sürdüren Orman Mektebi ile Maden Mektebi ıslah edilmek amacıyla 1880 yılında Orman ve Ma'âdin Mektebi olarak birleştirilmiştir.⁸⁵²

6.2. Orman ve Ma'âdin Mektebi (1880-1893)

Orman ve Ma'âdin İdaresi yapmış olduğu değerlendirmelerde müstakil olarak 2 yıl eğitim veren orman ve maden mekteplerinin kuruluş amacının aslında hızlı bir şekilde memur yetiştirmek doğrultusunda gerçekleştiğini ifade etmiştir. Ancak zamanla birçok memur da mezun olduğundan ve mevcut durum tekrar gözden geçirildiğinde 2 yıllık eğitim süresinin oldukça yetersiz olduğu ifade edilmiştir. Orman ve Ma'âdin İdaresi bu nedenle de hem orman hem de maden mekteplerindeki eğitimi yeniden düzenleyerek daha iyi bir hale getirmek amacıyla "Orman ve Ma'âdin Mektebi"nin kurulmasının doğru olacağını belirtmiştir. Bu doğrultuda Orman ve Ma'âdin Mektebi Nizamnamesi de hazırlanmış olup nizamname Şura-yı Devlet ve Meclis-i Mahsus-u Vükela tarafından onaylanmıştır.⁸⁵³

Orman ve Ma'âdin Mektebi Nizamnamesi'nin 7 Temmuz 1880'de yürürlüğe girmesiyle hem Orman Mektebi Nizamnamesi hem de Maden Mektebi Nizamnamesi yürürlükten kaldırılmıştır. Orman ve Ma'âdin Mektebi'nin Orman ve Ma'âdin İdaresi'nin nezaretinde altında ve bir müdürün idaresinde olması kararlaştırılmıştır. Mektebin eğitim süresi 4 yıl olarak belirlenmiş olup ilk 2 senesi hazırlık ve son 2 senesinin ise alana yönelik uzmanlık eğitimi olacağı belirtilmiştir. İlk 2 yılı başarıyla tamamlayan öğrencilerin hangi alana yönelik eğitim almak istediğine dair dilekçeleri mektep muallimlerinden oluşan meclisin onayından geçtikten sonra gerçekleşeceği uygun görülmüştür. Öğrencilerin öncelikle orman kısmına kalanların ise maden kısmına devam etmeleri kararlaştırılmıştır. Mektebe kayıt yaptırmak isteyen öğrenciler Orman ve Ma'âdin Nezâreti'ne bir dilekçe ile

⁸⁵¹ BOA., Y.A.RES. 5/80.

⁸⁵² Keskin, *Orman ve Ma'âdin Nezâreti'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri*, s. 38,39,76.

⁸⁵³ BOA., ŞD. 279/42. BOA., İMMS. 67/3141.

başvurulmalı ve şu belgeleri temin etmeliydiler: Osmanlı Devleti vatandaşı ve 18-25 yaş arasında olduğunu ayrıca herhangi bir sağlık sorunu olmadığına dair Mekteb-i Tıbbiye'den almış bir sağlık raporu. Orman ve Ma'âdin Mektebi'ne eğitim için başvuracak olan yabancı ülke vatandaşlarının ise belirli bir ücret karşılığında mektebe kabul edilebileceği belirtilmiş olup bunların istihdamında devletin herhangi bir zorunluluğu olmayacağı ayrıca eklenmiştir. Mektebe girmek isteyen öğrencilerden rüştiye mektebi ve benzer derecedeki mekteplerden almış oldukları dersler üzerinden Orman ve Ma'âdin Mektebi muallimleri tarafından oluşan bir heyet huzurunda sınav⁸⁵⁴ olmaları karar kılınmıştır. Rüştiye mekteplerinden ve benzer derecedeki mekteplerin birinden diploması bulunanlar ise sınava tabi tutulmadan birinci sınıfa doğrudan kayıt yaptırabileceklerdir. Ayrıca 1. ve 2. senelere ait dersleri Mekteb-i Sultani'de veya benzer derecedeki diğer mekteplerden tahsil etmiş olan öğrenciler belgelerini ibraz ederek doğrudan 3. sınıf olarak eğitime başlayabilmeleri uygun görülmüştür. Orman ve Ma'âdin Mektebinde dersler⁸⁵⁵ Rumi 1 Eylül'de başlayıp 15 Temmuz'da sona erecektir. Öğrencilerin derslere devam etmekle ve kendilerine verilen ödevleri yerine getirmekle zorunlu olup⁸⁵⁶ ayrıca her ay sınav olacaklardır. Ayrıca yıl sonunda Orman ve Ma'âdin Mektebi muallimleriyle beraber 15-20 gün uygulamalı eğitim⁸⁵⁷ görmek üzere saha çalışmalarına katılmaları kararlaştırılmıştır. Orman ve Ma'âdin Mektebi'nden mezun olanlar orman mühendisi ise vilayet orman müfettişlerinin, maden mühendisi ise taşra maden memurlarının refakatine verileceklerdir. Mektepten mezun olup muavinlik hizmetinde⁸⁵⁸ istihdam edilecek öğrenciler bu memuriyette iki sene iyi hizmet gösterdikten sonra Orman Müfettiş-i Saniliği veya maden mühendisliği memuriyetlerine erişebileceklerdir.⁸⁵⁹

⁸⁵⁴ Madde 7: Sınav olan öğrencilerin başarı sıralamaları heyet tarafından düzenlenen evraklarla Orman ve Ma'âdin Nezâreti'ne takdim olunacaktır. Nezaret ise idarenin ihtiyacı doğrultusunda başarı sıralamasına göre öğrencileri istihdam edecektir. *Orman ve Maadin Mektebi Nizamnamesi*, Düstur, Tertip I, Zeyl I, 29 Receb 1297 / 7 Temmuz 1880, s. 91.

⁸⁵⁵ Madde 8: Derslerin sırası ve vakitleri muallimler tarafından belirlenip nezaret tarafından onaylandıktan sonra öğrencilere duyurulur. *Orman ve Maadin Mektebi Nizamnamesi*, Düstur, Tertip I, Zeyl I, s. 91.

⁸⁵⁶ Madde 11: Öğrenciler üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmez ve mektep kurallarına aykırı harekette bulunurlarsa ilk önce muallimler tarafından uyarılır, ikinci defa öğrencilerin huzurunda azarlanır ve son olarak ise muallimler heyetinin mazbatası üzerine Orman ve Ma'âdin Nezâreti tarafından mektepten kovulurlar. *Orman ve Maadin Mektebi Nizamnamesi*, Düstur, Tertip I, Zeyl I, s. 92.

⁸⁵⁷ Orman ve Ma'âdin Mektebi öğrencileri ilk uygulamalı eğitimini Orman Mektebi Müdürü Hekimyan Efendi nezaretinde 1882 yılında Alemdağı'nda gerçekleştirmişlerdir. BOA., Y.MTV. 8/106.

⁸⁵⁸ 1. Sınıf Orman Müfettişlerinin yarı maaşı ile bu göreve tayin kılacak olan mezunlar boşta kalan kadrolara ise mezun derecelerine bakılarak istihdam edileceklerdir. *Orman ve Maadin Mektebi Nizamnamesi*, Düstur, Tertip I, Zeyl I, s. 92.

⁸⁵⁹ BOA., A.}DVN.MKL.19/23. *Orman ve Maadin Mektebi Nizamnamesi*, Düstur, Tertip I, Zeyl I, s. 89-92.

Tablo 39. Orman ve Ma'âdin Mektebinde Ormancılık Eğitimi⁸⁶⁰

1. Sene
Kavaid-i Osmaniye, Fransızca, Coğrafya, Hesab, Hendese Resim, Mebâdî-i İlm-i Hikmet, Kimya
2. Sene
Münşeat-1 Osmaniye, Fransızca, Tarih-i Tabii, Resim, Hendese Logaritma, Cebir, Müsellesât, İlm-i Hikmet, Kimya
3. Sene (Orman Kısmı)
Müsellesât, Tahtî-i Arazi, Resim, İlm-i Nebatat, İlm-i Ahşab Münşeat-1 Osmaniye, Lisan-ı Fransevi
4. Sene (Orman Kısmı)
Fenni Orman, İmalat-1 Orman, Harita ve İmalat Müsveddesi, Münşeat-1 Osmaniye, Lisan-ı Fransevi

Tablo 39’da gösterilen derslerin yanı sıra öğrencilere Orman Nizamnamesi, Arazi Kanunnamesi ve çeşitli kanun ve düzenlemelerine yönelik dersler de verileceği belirtilmiştir. Orman Mektebi’ne Godchaux’un tavsiyesi üzerine muallim olarak girmiş olan Hekimyan Efendi Orman ve Ma’âdin Mektebi’nin kurulmasıyla mektebe müdür olarak atanmıştır. Mektepte orman fenni muallimi olarak da görev yapan Müdür Hekimyan Efendi’nin yanı sıra Müdür Muavini Rıza Efendi, Hikmet-i Kimya Hocası Said Efendi, Fransızca ve Resim Hocası Seyid Efendi, Topoğrafya ve Ulûm-i Rîyâziye Hocası Asaf Bey görev yapmaktaydılar.⁸⁶¹ Mektebin kadrosuna zaman zaman yeni isimlerde eklenmiştir. 1884’ten sonra Abdullah Efendi kimya, Hüseyin Efendi ise hikmet dersine girmeye başlamışlardır. Ali Rıza Efendi ise 1886’dan itibaren Müdür Muavinliğinin yanı sıra hikmet ve kimyanın ormancılığa tatbiki dersine de girmeye başlamıştır. Bu yıldan itibaren Emin Bey’de kitabet muallimi olarak mektep kadrosunda yer almıştır. Maden eğitimini güçlendirmek amacıyla da Mösyö Vays madenler dersi muallimi ve Mösyö Mauro ise tahlil-i maden muallimi olarak mektebe dahil edilmiştir.⁸⁶² 1888’den itibaren mektep kadrosunda ciddi bir daralma yaşanmış olup birçok muallimin yer almadığı görülmektedir.⁸⁶³ Diğer yandan ise mektebin sürekli eğitim kadrosunda yer alan Hekimyan Efendi ve Ali Rıza Efendi ise mektepteki

⁸⁶⁰ *Orman ve Maadin Mektebi Nizamnamesi*, Düstur, Tertip I, Zeyl I, s. 90.

⁸⁶¹ *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1299 (1882), s. 310.

⁸⁶² *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1301 (1884), s. 355., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1302 (1885), s. 377,378., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1303 (1886), s. 305., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1304 (1887), s. 294,295.

⁸⁶³ Madenlerle ilgili olarak da sadece Mösyö Vays’ın mektep kadrosunda yer aldığını ifade edebiliriz. *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1305 (1888), s. 214,215., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1306 (1889) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 44. Sene, İstanbul: Mahmut Bey Matbaası, 1306 (1889), s. 290., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1307 (1890), s. 326., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1308 (1891), s. 326., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1309 (1892), s. 340., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1311 (1893), s. 362.

çalışmalarının yanı sıra bilimsel çalışmalarla da uğraşmışlardır. Hekimyan Efendi Orman ve Ma'âdin Mektebi'nde okutulmak üzere İlm-i Nebatat adlı bir kitap kaleme almış ve hatta bu eser II. Abdülhamid'e de sunulmuştur. Hekimyan Efendi hazırladığı bu eser ile taltif de almıştır.⁸⁶⁴ Mektep muavini olan Ali Rıza Efendi ise Ormancı Cüzdanı adıyla bir eser yayınlamıştır. Bu eser Orman ve Ma'âdin Mektebi'nden mezun olmayan süvari, piyade ve tezkere memurlarına verilmek üzere bir başvuru kaynağı olarak hazırlanmıştır. Ayrıca eser önemli istatistiki bilgiler içerdiğinden dolayı orman müfettiş ve memurlarıyla mektep öğrencilerine ayrıca hariçten isteyenlere de 5 kuruştan satılmak üzere 2.000 adet basılmıştır. Ali Rıza Efendi ise hazırladığı bu eser dolayısıyla 3.000 kuruşluk bir mükafatla ödüllendirmiştir.⁸⁶⁵ Tablo 40'ta Orman ve Ma'âdin Mektebi'nin 1891 yılına ait muallim kadrosuna yer verilmiştir.

Tablo 40. Orman ve Ma'âdin Mektebi Muallim Kadrosu⁸⁶⁶

Görevi	İsmi	Maası (Guruş)
Müdür ve Orman Fenni Muallimi	Hekimyan Efendi	1.500
Muavin ve Lisan-ı Osmani Muallimi	Ali Rıza Efendi	1.300
Riyazi ve Topografya Muallimi	Asaf Bey	500
Usul-u Kitabet Muallimi	Emin Bey	500
Fransızca Muallimi	Faik Beyefendi	200

Orman ve Ma'âdin Mektebi'nden Ekim 1892'de 6 kişi mezun olmuştur: Ali Hami Efendi, Rauf Efendi, Rıza Efendi, Rüştü Efendi, Hüsnü Efendi, Jak Efendi. Bu mezunlar 600 kuruş maaşla Edirne, Kosova, Manastır, Adana, Aydın ve Erzurum vilayetlerine orman müfettişi muavini olarak atanmışlardır.⁸⁶⁷ Orman ve Ma'âdin Mektebi ilk mezunlarını vermiş ancak eğitim görülen binanın yetersiz olması sebebiyle yeni bir yer yapılması gündeme gelmiştir. Orman ve maden eğitimlerinin 3. sınıftan itibaren ikiye ayrılması nedeniyle ayrı ayrı dershaneler yapılması ve numunehane ile kütüphane kurulması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Ayrıca müdür ve muallimler için de bir iki odanın olmasının da gerekli olduğu ifade edilmiştir. Bu nedenle de Ticaret Nezareti civarında 380 arşın genişliğinde bir daire inşa edilerek mektebin oraya taşınılmasının uygun olacağı

⁸⁶⁴ BOA., Y.A.RES. 10/72., BOA., Y.A.HUS. 169/58.

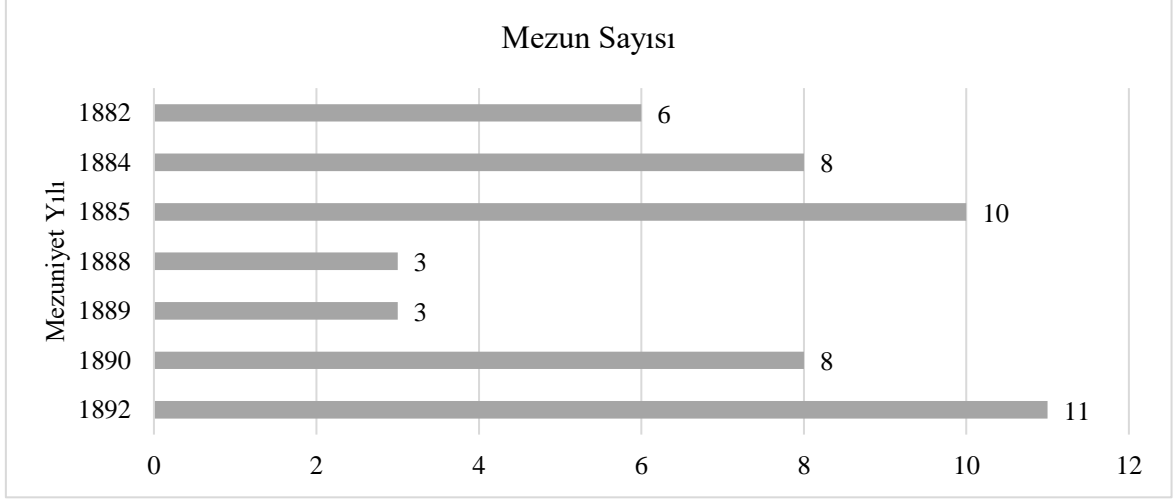
⁸⁶⁵ BOA., ŞD. 1177/4.

⁸⁶⁶ BOA., Y.PRK.OMZ. 1/39.

⁸⁶⁷ BOA., İ.DH. 864/69129.

düşünülmüştür.⁸⁶⁸ 1883 yılı Nisan ayında 217.500 kuruş masrafla bu binanın inşasına başlanması karar kılınmıştır.⁸⁶⁹

Şekil 11. Orman ve Ma'âdin Mektebi Mezunları (1882-1892)⁸⁷⁰

Şekil 11’de Orman ve Ma’âdin Mektebi’nin kuruluşundan kaldırılışına kadar olan süreç boyunca verdiği mezunlara yer verilmiştir. Orman ve maden eğitimi birleşmişti ancak mekteb tam anlamıyla istenileni verememiştir. Orman ve Ma’âdin Mektebi gerek mezun sayısı olsun gerek mezuniyet dönemleri olsun bir türlü istikrarı sağlayamamıştır. Orman Mektebi ilk kurulduğundaki zorlu şartlarda bile 9 mezun vermişken Orman ve Ma’âdin Mektebi’nin 2 dönem üst üste 3 mezun vermesi oldukça dikkat çekicidir. Orman ve Ma’âdin Mektebi’nin mevcut durumu hakkında çeşitli gözlemlerde bulunan Umum Mekatib-i Askeri Nazırı Mustafa Zeki de 1891’de bu doğrultuda bir rapor hazırlayarak fikirlerini beyan etmiştir. Mustafa Zeki’ye göre Orman ve Ma’âdin Mektebi yeterli düzeyde ve donanımlı öğrenci yetiştirememektedir. Nazır’a göre Avrupa’da orman ve maden mekteplerinde okutulan derslerin ancak 5/1’inin Osmanlı Devleti’nde okutulduğundan dolayı mektepten mezun olan öğrencilerden yeterli donanıma sahip olmamaktaydılar.⁸⁷¹ Tablo 41’de Mustafa Zeki’nin raporunda yer alan Avrupa’da orman mekteplerinde okutulan dersler ile Orman ve Ma’âdin Mektebi’nin orman kısmında okutulan derslere yer verilmiştir.

⁸⁶⁸ BOA., ŞD. 1176/1.

⁸⁶⁹ BOA., İ.DH. 883/70422.

⁸⁷⁰ Süleyman İhsan, “Ormanlarımızın Tarihçesi”, No: 2, s. 61,62.

⁸⁷¹ BOA., Y.PRK.ASK. 74/12.

Tablo 41. *Umum Mekatib-i Askeri Nazırı Mustafa Zeki'nin Raporuna Göre Avrupa ve Osmanlı'daki Orman Müfredatı (1891)*⁸⁷²

Avrupa Orman Mekteplerinde Okutulan Dersler
Turuk-ı Adıye, İlmü'l-arz ve'l-maâdin, Hayvanat, Nebatat, İlm-i Hikmet-i Havaî, Orman İstatistiki, Malzeme-i İnşaiye ve İnşaattan Ormanlara Müteallik Ebniye ile Bıçkıcılık, Kargir ve Ahşab Köprüler, Ormanlara Müteallik Mebahis-i Sanayi, Ormanların İdare ve Muhafazası, Ormanların Kıymet Vasatlarının Takdiri ve Seyllerin İslahı Bahisleri, Orman Fenni, Orman Fenni Tarihi, Orman Nizamnamesi, Orman Nizamnamesinin Teşkili ve Vezaifi, Emlak ve Bunların Himayesi, Ormanlara Müteallik Emlakın Zarar ve Hasardan Muhafazası, Av Nizamnamesi, Hayvanat-ı Muzıranın İtilafı, Emlak-ı Mebahis Mütemmimesi, Eşya-i Gayr-ı Menkule Beynindeki Münasebat Kanuniye, Eşhas ile Eşya-i Gayr-ı Meşkule Beynindeki Münasebat-ı Kanuniye, Orman Kavaidine Tabi Olan Ormanların İdaresi, İslah-ı Cibal.
Orman ve Ma'âdin Mektebi'nin Orman Kısımında Okutulan Dersler
Nebatat, İlm-i Ahşab, Fenni Orman, Orman İmalatı, Muhtasar Orman ve Arazi Kanunnamesi.

Mustafa Zeki'ye göre Hendese-i Mülkiye Mektebi öğrencilerinin okumakta buldukları derslerinin çoğunun orman, maden ve imalat mühendislerinin görmeleri gereken derslerle aynıdır. Bu nedenle Orman ve Ma'âdin Mektebi'nin kapatılarak Hendese-i Mülkiye Mektebi'ne alınan öğrenci sayısının artırılmasıyla mühendislerin buradan yetiştirilmesi sayesinde daha nitelikli mezunlar verilebileceği ifade edilmiştir. Gerekirse Hendese-i Mülkiye Mektebi'ndeki muallimlerin yanında orman ve maden mekteplerinden açıkta kalacak olan yetenekli muallimlerin de bu mektepte istihdam edilebileceği belirtilmiştir. Ayrıca Orman ve Ma'âdin Mektebi kaldırıldığında buradan kalan ödenekle de Avrupa'dan uzmanlarda getirtilebileceği düşüncesi ortaya atılmıştır.⁸⁷³ Her ne kadar Mustafa Zeki'nin bu görüşleri herhangi bir cevap bulamadıysa da 1893'te Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nin kurulması ile orman ve maden eğitimlerine yönelik yeni düzenlemeler gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Orman ve Ma'âdin ve Ziraat Nâzırı Selim Melhame'nin nazır olmasının üzerinden kısa bir süre geçtikten sonra Orman ve Ma'âdin Mektebi'ne yönelik çeşitli inceleme ve değerlendirmelerde bulunmuştur. Melhame, Orman ve Ma'âdin Mektebi'nin nizamnamesi, vermiş olduğu eğitim ve tahsisatının “mekatib-i âli” seviyesinde olmadığını ifade etmiştir.⁸⁷⁴ Orman ve Ma'âdin Mektebi'nde 2 sene hazırlık ve 2 sene uzmanlık dersleri şeklinde eğitim yapılmasının “Mekatib-i âli” seviyesindeki mekteplerle uyum sağlamadığı belirtilmiştir. Böyle bir mektepte 2 yıllık hazırlık eğitimin kaldırılarak 2 yıl olan uzmanlık eğitiminin süresinin daha da artırılması gerekliliği

⁸⁷² BOA., Y.PRK.ASK. 74/12.

⁸⁷³ BOA., Y.PRK.ASK. 74/12.

⁸⁷⁴ BOA., ŞD. 515/20.

üzerinde durulmuştur.⁸⁷⁵ Bu noktada bir çözüm önerisi aramak maksadıyla öncelikle Avrupa’da ormancılık eğitiminden ne anlaşıldığı ve nasıl yapıldığı üzerinde durulmuştur:

“Avrupa’da ormancılık fennini hizmet-i devlete girmek maksadıyla olmayıp mücerred kendi çiftlik ve arazilerinde mevki-i tatbiki vaz’ etmek arzusuyla tahsil etmek isteyenler ziraat mekteplerinde ve hizmet-i devlette ve orman idarelerinde kullanılmak arzusunda bulunan dahi ormanların hükümetçe usul idaresi ve bu babdaki kavanin ve nizam ve teferruatını ziraat mekteplerinde gördükten sonra başkaca orman tatbikat mekteplerinde taallum etmekte olduklarına...”⁸⁷⁶

Görüldüğü üzere Avrupa’da ormancılık eğitiminin ziraat mekteplerinde yürütüldüğü üzerinde durulmuştur. Osmanlı Devleti’ndeki ormancılık eğitiminin ise bu tarzda yapılmadığı ve tam anlamıyla fenni uygulamalar gerçekleşmediğinden yetersizlik sözü konusu olduğu belirtilmiştir. Bu duruma çözüm olarak yeniden ve daha donanımlı bir müstakil ve yatılı Orman Mektebi kurulması üzerinde durulmuştur. Bunun için ise gerekli olanlar şu şekilde sıralanmıştır:⁸⁷⁷

- 1) Ormanlık veya orman yetiştirmeye uygun bir arazi satın alınması,
- 2) Gerekli donanıma sahip bir mektep binasının inşa edilmesi,
- 3) Mektep için gerekli alet ve malzemelerin temin edilmesi,
- 4) Mektebin idaresini temin edecek surette devamlı bir bütçenin bulunması.

Bu noktada özellikle bütçe meselesi hesaplandığında şehre uzak olmaması şartıyla mektep arazisi için en azından 1.000, bina inşaatı için 4.000, alet ve malzemelerin temin edilmesi için ise 1.000 lira olmak üzere toplam 6.000 liralık bir hesaplama yapılmıştır. Ayrıca mektebe yıllık olarak da 3.000 liralık bir ödenek ayrılması gerekliliği ortaya çıkmıştır.⁸⁷⁸ Bütün bunlar düşünüldüğünde ise bu kadar masrafın yapılması yerine Orman ve Ma’âdin Mektebi’nin⁸⁷⁹ orman kısmının Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi’ne nakledilmesinin daha uygun olacağı ifade edilmiştir. Avrupa’da da ziraat ve ormancılık eğitiminin iç içe olduğu özellikle vurgulanmıştır.⁸⁸⁰ Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi’nde

⁸⁷⁵ BOA., ŞD. 515/20.

⁸⁷⁶ BOA., ŞD. 515/20.

⁸⁷⁷ BOA., ŞD. 515/20.

⁸⁷⁸ BOA., ŞD. 515/20.

⁸⁷⁹ Mektebin maden kısmının ise orman kısmına göre ikinci derece de öneme sahip olduğundan ve ayrıca maden fenninin istenilen doğrultuda yapılmasının mevcut durumda mümkün olmadığı ifade edilmiştir. Bu nedenle de ileride kurulması muhtemel olan bir maden mektebi için bu fenni öğrenmek üzere Avrupa’ya birkaç kişinin gönderilmesinin daha uygun olacağı düşünülmüştür. BOA., ŞD. 515/20.

⁸⁸⁰ “Mufassal-ı nebatat, kimya-i gayr-ı uzvi, ilm-i servet, usul-i idare ve ormancılık, ilm-i hikmet, alaim-i cevviyye, ilm-i tabakat’ül-arz ve madeniyyat, ilm-i ziraat-i umumiye, inşaat, tathir arazi, usul-u muhasebe,

orman ve ziraat öğrencilerinin birlikte eğitim görebileceği bu mektebin büyük bir çiftliğe sahip olması nedeniyle öğrencilerin burada ormanlara yönelik olarak gerekli uygulamalı eğitimi gerçekleştirebileceği belirtilmiştir. Hatta ormancılığa özgü olan derslerin mektep programına dahil edilerek daha iyi bir eğitim de sağlanabileceği düşüncesi mevcuttur. Orman ve Ma'âdin Mektebi'nin halihazırda hazırlık 2. sınıfta bulunan 15 öğrencinin ise sınava tabi tutularak Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi'ne alınmalarının en doğru yol olacağı belirtilmiştir. Orman ve Ma'âdin Mektebi muallimlerinin yıllık ödeneği olan 48.000 kuruşun ise ziraat bütçesine dahil ederek gerektiğinde orman derslerinin takviyesi için kullanılacak muallimlere ödenmek üzere ayrılabilmesi ifade edilmiştir.⁸⁸¹ Selim Melhame'nin bu düşünceleri Şura-yı Devlet Tanzimat Dairesi'nde değerlendirilerek olumlu karşılanmıştır. Daha sonrasında ise Kasım 1893'te bu doğrultuda Orman ve Ma'âdin Mektebi kaldırılmış ve orman kısmı öğrencileri Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi'ne nakledilmiştir.⁸⁸²

6.3. Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi'nde Ormancılık Eğitimi (1893-1910)

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan itibaren başlayan ve II. Abdülhamid devrinde yoğunlaşan zirai eğitim anlayışı doğrultusunda yeni bir ziraat mektebi kurulmasına karar verilmiştir.⁸⁸³ Mektep için bir yer belirlendikten sonra 1884'te Büyük Halkalı Ameliyat-ı Ziraat Mektebi Nizamnâmesi hazırlanmıştır.⁸⁸⁴ 1891'de 19 baytar öğrencisi üçüncü sınıftan itibaren Halkalı'da eğitime devam etmeye başlamışlardır. Bu sıralarda henüz ziraat mektebi tamamlanmamıştı. Daha sonrasında ziraat ve baytar mektepleri idaresi birleştirilerek okul Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi ismini almıştır. Mektebe ziraat öğrencilerinin de alınmasının ardından 12 Ekim 1892'de resmi açılış töreni yapılmıştır.⁸⁸⁵ Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi iki dönem boyunca mezun vermesinin ardından baytar kısmı 1894'te müstakil bir mektep haline getirilmiştir.⁸⁸⁶ Böylelikle bu tarihten itibaren 1903'e kadar

eşçar ve ziraate müteallik coğrafya, fenni fûrusiyyet ve nazariyat, tatbikat-ı riyaziye ve nizamat, arazi kannunnamesi vesair dersler hem ziraat mekteplerinde ve hemde orman mekteplerinde tedris olunmakta bulunduğ" BOA., ŞD. 515/20.

⁸⁸¹ BOA., ŞD. 515/20., Halil Kutluk, "Orman ve Maadin Mektebi Neden Lâğvedildi? Bu Okulun Ormancı Kadrosu ve Tahsisatı Halkalı Ziraate Ne için İlhak Olundu?", *T.C. Tarım Bakanlığı Dergisi*, Y. 2, S. 6, Mart 1948, s. 25-28.

⁸⁸² BOA., İ.OM. 1/11. BOA., BEO. 310/23176.

⁸⁸³ Hasan Soydan (Haz.), *120 Yıllık Eğitimi Çınarı: Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi*, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Ankara, 2011, s. 219

⁸⁸⁴ Volkan Çeşme, "Osmanlı'da Ziraati Modernleştirme Sürecinde Halkalı Ziraat Mektebi (1892-1928): Kuruluşu ve İdari Yapısı", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, C. XV, S. 2, 2014, s. 46.

⁸⁸⁵ İbrahim Toruk, *Halkalı Ziraat Mektebi (1892-1928)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2013, s. 17.

⁸⁸⁶ Soydan, *120 Yıllık Eğitimi Çınarı: Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi*, s. 222.

mektepe Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi adıyla eğitime devam etmiştir. 1903'te ise mektebin ismi Halkalı Ziraat ve Ormancılık Mekteb-i Âlisi olarak değiştirilmiştir.⁸⁸⁷

Orman ve Ma'âdin Mektebi'nin ormancılık kısmına ait olan 15 öğrencinin 11 tanesi Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi'ne geçebilmek için Kasım 1893'te sınava girmiş olup 6 öğrenci gerekli başarıyı sağlamıştır. Diğer 5 öğrencinin ise aslında Orman ve Ma'âdin Mektebi Nizamnamesi müfredatından dolayı bu sınavda başarısız olduğu ifade edildiğinden bunların mektebe dahil edilerek yıl sonunda tekrar sınava alınmaları düşüncesi ortaya çıkmıştır. Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi'nde ormanlara yönelik derslerin çoğaltılması için eski Orman ve Ma'âdin Mektebi Müdürü Hekimyan Efendinin "Nebatatın Fizyoloji ve Anatomi Kısımları" ve "Orman Eşçarının Tasnifi" derslerine girmesi uygun görülmüştür. Ayrıca yine kapatılan bu mektepte müdür muavini ve muallim olarak görev yapan Ali Rıza Efendinin ise "Teşhisi Ahşab ve Orman İmalatı" ile "Harita Tanzimi" derslerine girmesi kararlaştırılmıştır.⁸⁸⁸

Tablo 42. Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi Ziraat Kısmı Ders Programı (1893)⁸⁸⁹

Dersler	Eğitim Süresi	1. Sene (Saat)	2. Sene (Saat)	3. Sene (Saat)
İlm-i Hesab, İlm-i Cebir, Fenn-i Mihaniki, Fenn-i Mesaha-i Zemin, Resm-i Hat	2	80	64	-
İlm-i Kimya-i Umumi ve Zirai	3	64	32	32
Fenn-i Ziraat	3	48	48	32
Bağçevanlık ve Fenni Eşçar-ı Müsmire ve Ormancılık	3	32	32	64
İlm-i Hendese-i Ziraat, Tathir-i Arazi, Saki ve Erva	3	32	32	32
Ameliyat Muallimi, Hayvanat-ı Muzıra, Nafia, Arıcılık, İpekçilik	2	-	32	32
İlm-i Nebatat	2	48	48	-
İlm-i Hikmet-i Tabiiye ve İlm-i Alaim-i Cuye	2	64	32	-
Madeniyat ve İlm-i Tabakatü'l Arz	2	-	32	32
Usul-u Muhasebe-i Zirai ve Coğrafya-i Zirai	2	-	32	32
İlm-i Hayvanat ve Fenn-i İdare-i Mevaşi	3	32	64	32
Ziraate, Araziye ve Ormanlara Müteallik Kavanin ve Nizam	1	48	-	-
İlm-i Servet ve İlm-i İdare-i Ziraat	2	-	64	32
Sanayi Ziraiye	1	-	-	64
Bağcılık	1	-	-	32
İlm-i Hıfzısihha	1	32	-	-
Lisan-ı Fransevi	3	64	32	32
Fenn-i Fürusiyet	1	-	-	32
Fenn-i Baytari	1	-	-	48
Toplam	-	544	544	528

⁸⁸⁷ Toruk, *Halkalı Ziraat Mektebi (1892-1928)*, s. 26.

⁸⁸⁸ Kutluk, *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 893-1330 (1487-1923)*, s. 337,338.

⁸⁸⁹ BOA., İ.OM. 1/11.

Tablo 42’de görüldüğü üzere orman eğitiminin Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi’ne taşındığı zaman mektepte ormancılıkla ilgili bazı dersler bulunmaktaydı. Bu yıllarda mektepte eğitim süresi 3 yıl olarak devam etmekte olup 3 sınıfta toplamda 89 öğrenci eğitim görmekteydi. Bu öğrencilerden 68’i İslam, 15’i Ermeni ve 6’sının da Rum olduğu tespit edilmiştir.⁸⁹⁰ Mektebe Hekimyan ve Ali Rıza Efendi gibi iki önemli ormancının dahil olmasıyla birlikte her sene yapılacak olan uygulamalı eğitim için bir fidanlık tesis edilmesi düşünülmüştür. Bu nedenle de 5 dönümlük bir orman fidanlığı ile 10 dönümlük bir ormanlık meydana getirilmesinin uygun olacağı ifade edilmiştir. Böylelikle öğrenciler fidan dikimi, tohum ekimi, orman yetiştirilme usulünü pekiştirmiş olacaktı.⁸⁹¹ Selim Melhame ara ara öğrenciler için çeşitli fidanlık ve ormanlık oluşturulması noktasında taleplerini dile getirmiş ve bu doğrultuda 20.000 kuruş masrafla Halkalı Ziraat Çiftliğinin bir kısmında fidanlık ve ormanlık oluşturulmuştur.⁸⁹²

1894-1895 yılında “Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi Ders Programı” adıyla 112 sayfadan oluşan detaylı bir ders programı kitabı yayınlanmıştır. Bu programda 24 dersten ormancılığa dair İlm-i Nebatat ve Orman Fenni adıyla 2 ders yer almıştır. Ders programı her ne kadar 3 yıla göre ayarlanmışsa da ormancılık eğitiminin daha iyi verilebilmesi amacıyla kısa bir süre sonra mektepte eğitim süresi 4 yıla çıkarılmıştır. Ancak yine de ormancılığa yönelik derslerin sınırlı olarak gerçekleştirildiği ifade edebiliriz.⁸⁹³ Tablo 43’te Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi’nde görev yapan muallimler ve verilen dersler gösterilmiştir.

Tablo 43. Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi Muallimleri ve Dersleri (1898-1902)⁸⁹⁴

Muallim İsmi	Ders İsmi
İstirati Efendi (Müdür)	Fen-i Mevaşi Muallimi
Rıfki Bey (Müdür-i Sani)	Bahçivanlık Muallimi
Arif Efendi (Muhasebeci)	-
Aram Efendi	Hendese-i Ziraiye ve İlm-i Servet Muallimi
Hekimyan Efendi	Ormancılık Muallimi
Reşad Bey	Kitabet-i Resmîye Muallimi
Abdullah Efendi	Fenn-i Bayatari Muallimi
Bekyan Efendi	Fenn-i Ziraat Muallimi
Ali Rıza Efendi	Vezaif-i Hayatiye ve Teşrih-i Nebatat
Edhem Bey	Riyazi ve Fen Mihaniği ve Topografya Muallimi

⁸⁹⁰ BOA., Y.PRK.OMZ. 3/90.

⁸⁹¹ BOA., ŞD. 516/21. BOA., İ. OM. 1/29.

⁸⁹² BOA., ŞD. 518/37. BOA., A.}MKT.MHM. 277/16. İsmail Eraslan, *Türkiye’de Ormancılık Öğretim ve Eğitim Kurumlarının Tarihsel Gelişimi*, Ormancılık Eğitim ve Kültür Vakfı, İstanbul, 1989, s. 76.

⁸⁹³ Volkan Çeşme, *Halkalı Ziraat Mektebi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011, s. 64,70.

⁸⁹⁴ *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1316 (1898), s. 272,273., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1317 (1899), s. 332,333., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1318 (1900), s. 379., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1319 (1901), s. 417,418., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1320 (1902), s. 435,436.

Nesib Efendi	Ameliyat Muallimi
Arifi Bey	Kavanin-i Ziraiye Muallimi
Cemil Bey	Sanayi-i Ziraiye Muallimi
Arif Bey	Kimya-i Umumi-i Zirai Muallimi
Hüdaverdi Efendi	İlm-i Nebatat ve Maden ve Tabakat'ül-arz Muallimi
İsmail Besim Bey	Hıfzısıhha Muallimi ve Mekteb Tabibi
Kemal Efendi	Hikmet ve Lisan-ı Fransevi Muallimi

Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi öğrencileri bazı zamanlarda her ne kadar muallimleriyle birlikte başta Belgrad ve Beykoz olmak üzere ormanlarda uygulama yapmaya devam etmişlerse de mektebin ormanlarla olan ilgisi hep sınırlı kalmıştır.⁸⁹⁵ Mektep ormancılık eğitimini bünyesinde barındırdığından itibaren 8 dönemde toplam 140 mezun vermiş olup bu mezunların bir kısmı ziraat bir kısmı da ormancılıkta istihdam edilmiştir.⁸⁹⁶

1903 yılına gelindiğinde Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi'nin ormancılığa olan önemini vurgulamak ve mektebi ıslah etmek için 22 maddeden oluşan Halkalı Ziraat ve Ormancılık Mektebi Âlisi Nizamnamesi yayımlanmıştır.⁸⁹⁷ Böylelikle yeni oluşan düzenleme ile Halkalı Ziraat ve Orman Mekteb-i Âlisi 3 kısma ayrılmıştır: ilk kısım ücretsiz ve yatılı olarak kaydolunacak öğrenciler,⁸⁹⁸ ikinci kısım yıllık 25 Osmanlı altını ücretle kaydolunacak yatılı olarak eğitim alacak öğrenciler, üçüncü kısmın ise ücretsiz olarak kaydolup yatılı olmayanlardan oluşması kararlaştırılmıştır. Eğitim süresi 4 yıl olarak belirlenen mektep için kayıt yaptırmak isteyen öğrencilerde aranan şartlar şunlardır: 1) Osmanlı Devleti vatandaşı olmak, 2) 16-22 yaş arasında olmak, 3) Eğitimine engel olacak hastalıkları bulunmamak, 4) Herhangi bir sicilinin olmadığını kanıtlamak. Mektep için öncelik Ziraat Ameliyat Mekteplerinin iyi dereceli mezunlarına ayrılmış olup bu öğrenciler sınavsız bir şekilde kaydolabileceklerdi. İdadi ve rüştiye vb. mektep mezunları ise giriş sınavına tabi tutulduktan sonra mektebe kaydolabileceklerdi. Bu sınavda hesap, hendese, cebir, hikmet, kimya, coğrafya, Türkçe ve Fransızca ile ilgili sorular sorulması uygun görülmüştür.⁸⁹⁹ Mektep

⁸⁹⁵ BOA., BEO. 1194/89481. BOA., BEO. 1424/106730.

⁸⁹⁶ Kutluk, *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 893-1330 (1487-1923)*, s. 614-619.

⁸⁹⁷ BOA., İ.KAN. 3/10., *Halkalı Ziraat ve Ormancılık Mektebi Âlisi Nizamnamesi*, 13 Şaban 1321 / 4 Kasım 1903, Düstur, Tertip I, Cilt VII, s. 1087-1090.

⁸⁹⁸ Madde 5: Mektepte yatılı olarak eğitim göreceğ öğrencilerden ücretleri devlet tarafından karşılanacak olup bu sayı 9 kişi geçmeyecektir. *Halkalı Ziraat ve Ormancılık Mektebi Âlisi Nizamnamesi*, s. 1087.

⁸⁹⁹ Madde 8: Ayrıca ücretli yatılı ve ücretsiz gündüzcü olarak mektebe kabul edilebilmek için Mekteb-i Sultani ve Mekatib-i Mülkiye-i İdadi'den mezun olmak veya başka bir okul mezunu ise de yapılacak olan sınavlarda başarı sağlamalıdır. *Halkalı Ziraat ve Ormancılık Mektebi Âlisi Nizamnamesi*, s. 1088.

öğrencilerinin öğrenim sırasında ve mektepten mezun olduktan sonra askerlik hizmetinden muaf sayılmalarına karar verilmiştir.⁹⁰⁰

Halkalı Ziraat ve Ormancılık Mektebi Âlisi'nin âli derecedeki ziraat mektebi mezunlarından oluşan Heyet-i İdaresi bulunmaktadır. Bu idare müdür, müdür-i sani, ameliyat muallimliği ile sorumlu bir muhasebeciden oluşmaktadır. Müdür mektep ve buna bağlı olan numune çiftliği işlerinden, müdür-i sani eğitim ve mektebin içişlerinden, ameliyat muallimi (aynı zamanda muhasebeci) çiftlik işlerinden ve mektep ile çiftliğe ait hesaplardan sorumludur. İdare heyeti mektep ve çiftliğin hesap işleri konusunda sorumlu olduğu gibi gerekli görülen lüzum üzerine ek masraf talepleri olur ise bunun hakkındaki görüşlerini de Ziraat Nezareti'ne bildirir. İdare heyetini oluşturan memurlar Ziraat Heyet-i Fenniyesi'nin kararı üzerine nezaretin onayıyla tayin olurlar.⁹⁰¹

Halkalı Ziraat ve Ormancılık Mektebi Âlisi'nde eğitime yönelik olarak mektep müdürü, müdür-i sani ve muallimlerden oluşan bir "Heyet-i Tedrisiye" oluşturulacaktır. Muallimlerinin tamamı Ziraat Heyet-i Fenniyesi'nin kararı üzerine nezaret tarafından tayin edilirler. Boştaki bir muallimlik için hariçten birinin atanması lazım geldiğinde yapılacak olan sınava göre en ehliyetlisinin seçileceği belirtilmiştir. Heyet-i Tedrisiye her sene yıl sonunda bir defa mutlaka olmak üzere ihtiyaca göre toplanarak mevcut durum hakkında müzakere edip bu durumu nezarete bildirecektir. Müzakerenin yapılabilmesi için muallim çoğunluğunun sağlanması şarttır. Mektebin ders programı Ziraat Nezareti tarafından düzenlenecektir. Mektepte yapılacak olan sınavlar özel ve genel olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Özel sınavlar her dersin muallimi tarafından üç ayda bir kere, genel sınavlar ise yıl sonunda muallimlerin huzurunda sözlü şeklinde yapılacaktır. Son sınıf öğrencilerinin genel sınavları ziraat, kimya, fenn-i mevaşi, ormancılık ve ilm-i servet başta olmak üzere mektepte almış olduğu bütün dersler üzerinden gerçekleştirilir. Öğrenciler mektebin yönetmeliğini ve kendine verilen görevleri yerini getirmekle sorumlu olup aksi halde cezalandırılırlar. Beş çeşit cezalandırma yapılması kararlaştırılmıştır: 1) Haftalık izinden mahrum, 2) Müdüriyet tarafından azarlama, 3) İdare heyeti huzurunda azarlama, 4) Herkese açık olarak azarlama, 5) Okuldan atılma. Okudukları süre boyunca kurallara uyan ve sınavlarını başarıyla tamamlayan öğrencilere Mekteb Müdüriyeti, Ziraat Heyet-i Fenniyesi Riyaseti ve Ziraat Nezareti tarafından onaylı bir diploma verilir. Mektepten birinci ve ikinci

⁹⁰⁰ *Halkalı Ziraat ve Ormancılık Mektebi Âlisi Nizamnamesi*, s. 1087,1088.

⁹⁰¹ *Halkalı Ziraat ve Ormancılık Mektebi Âlisi Nizamnamesi*, s. 1088.

olarak mezun olanlar ödüllendirirler. Resmî günlerden başka öğrenciler perşembe öğleden sonradan cuma akşama kadar haftada bir gün izinli sayılırlar. Mektebin tatil dönemi ağustos başından eylül başına kadardır.⁹⁰²

Halkalı Ziraat ve Ormancılık Mektebi Âlisi yeni nizamnamesi ile eğitime başlamış olsa da mektebin kadrosu mevcut yapıyı sürdürmeye devam etmiştir. 1904-1908 arasında mektebin eğitim kadrosun bir süre kitabet-i resmiye dersi boş kalmışsa da 1908’de bu derse Arif Efendi atanmıştır. Mektebin idari kadrosunda bulunan Muhasebeci Arif Bey’in yerine ise 1907 yılında Mehmed Efendi atanmıştır. Hekimyan Efendi ve Ali Rıza Efendi dışında ormancılık konusunda derslere hiçbir takviye yapılmadığı görülmektedir.⁹⁰³ Halkalı Ziraat ve Ormancılık Mektebi Âlisi 1904-1910 arasında 7 dönemde 143 mezun vererek hem ziraata hem de ormancılığa katkılar sunmuştur. 1909 yılında ise ormancılık eğitimi Halkalı Ziraat Mektebi’nden ayrılarak Orman Mekteb-i Âlisi kurulmuştur.⁹⁰⁴

⁹⁰² *Halkalı Ziraat ve Ormancılık Mektebi Âlisi Nizamnamesi*, s. 1088-1090.

⁹⁰³ *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1322 (1904), s. 488-490., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1323 (1905), s. 536-538., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1324 (1906), s. 590,591., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1325 (1907), s. 586., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1326 (1908), s. 591,592.

⁹⁰⁴ Kutluk, *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 893-1330 (1487-1923)*, s. 619-624., Halil Kutluk, “1893-1910 Tarihleri Arasında Halkalı Ziraat”, *Orman Genel Müdürlüğü Teknik Haberler Bülteni*, Mart 1966, s. 250-253.

III. BÖLÜM

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ'NİN DEĞİŞEN KOŞULLARINDA ORMAN POLİTİKALARI VE ORMANCILIK ALGISI

1. II. Meşrutiyet Dönemi'nin Siyasi, Ekonomik ve Toplumsal Yapısı

1.1. Yeni Osmanlılardan İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne

Tanzimat ile devletin yeniden yapılanması ve kurumların çağdaşlaşması en temel mesele olarak belirginleşmiştir. Bu dönemde özellikle siyasal anlamda kanunlaştırma hareketlerine odaklanılarak yaş itibariyle genç olan bir grup tarafından meşruti parlamenter bir idareye geçilmesi fikri benimsenmiştir.⁹⁰⁵ 1865'te Belgrad Ormanı'nda bir araya gelen Namık Kemal, Refik, Nuri, Reşat, Mehmet ve Ayetullah Beyler gibi Tanzimat aydınları, İmparatorluğu parçalayan siyasi politikaları engelleyebilmek için harekete geçmişlerdir. Mardin'e göre bir araya gelen bu kişilerin hemen hepsi iyi eğitilmiş kişilerdi: "*Bab-ı Ali Tercüme Odası'nda zaman zaman çalışmışlardı; bu yüzden çoğu, imparatorluğun dış işlerinin yürütülüş şekli kadar Avrupa siyasi sistemlerini de öğrenme fırsatım elde etmişlerdi.*"⁹⁰⁶ Bu genç aydınlar Ali Paşa ve Fuad Paşa'nın başını çektiği devlet adamlarına karşı cephe almışlardır. 1867 yılında gelindiğinde ise Mustafa Fazıl, Ziya Bey, Namık Kemal, Nuri, Suavi, Mehmed, Reşad ve Rıfat Beyler bir araya gelerek Yeni Osmanlılar Cemiyeti'ni kurmuşlardır. Cemiyet'in başına Ziya Bey getirilirken Ali Suavi ise gurubun sözcüsü olarak Muhbir Gazetesini yeniden canlandırmaya odaklanmıştır.⁹⁰⁷ Ancak Yeni Osmanlıların, birbirinden oldukça farklı ve bağımsız fikirleri içerisinde barındırması en büyük sorun olarak ortaya çıkmıştır. Bu noktada Mardin, şu yorumda bulunmuştur:

*"Yeni Osmanlıların bir tek fikir akımı etrafında kümelendikleri söylenemez. Satıhta Osmanlı İmparatorluğu'nda bir anayasanın ilânı ve parlamentonun kurulmasında birleşmiş görünen bu kişiler gerçekte felsefi temelleri bakımından birbirlerinden kesin bir şekilde ayrılıyorlardı. Paylaştıkları bir tutum Tanzimat aristokrasisine ve Tanzimatın yüzeysel saydıkları "Batılılaştırma"sına karşı koymalarıydı."*⁹⁰⁸

Yeni Osmanlılar içerisinde buldukları konjonktür gereğince çalışmalarını yurt dışında sürdürmek için 1872'den itibaren Mithat Paşa'nın etrafında toplanmışlardır.⁹⁰⁹ 23

⁹⁰⁵ Kemal Beydilli, "Yeni Osmanlılar Cemiyeti", *DİA*, C. 43, İstanbul, 2013, s. 430,431.

⁹⁰⁶ Şerif Mardin, *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, s. 19.

⁹⁰⁷ Mardin, *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*, 54-55.

⁹⁰⁸ Şerif Mardin, "Yeni Osmanlılar ve Siyasi Fikirleri", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 6, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 1700.

⁹⁰⁹ Beydilli, "Yeni Osmanlılar Cemiyeti", s. 432.

Aralık 1876 tarihinde ise iç ve dış siyasi olaylarla Mithat Paşa'nın önderliğindeki Yeni Osmanlıların çabaları birleşerek II. Abdülhamid tarafından Osmanlı Devleti'nin ilk anayasası olan Kanunu Esasi ilan edilmiştir. I. Meşrutiyet olarak adlandırılan bu gelişme ile Mebusan ve Ayan Meclisi'nden oluşan bir parlamento kurulmuştur. Ancak 1878 yılında hükümet sert eleştirilere uğramış olup daha sonrasında 93 Harbinin başlamasıyla meclis II. Abdülhamid tarafından süresiz olarak dağıtılmıştır.⁹¹⁰ Ancak 1880'lerin ortalarından itibaren başta Mekteb-i Tıbbiye olmak üzere birçok okulda öğrenciler arasında yönetime yönelik eleştirel tartışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda 3 Haziran 1889'da Mekteb-i Tıbbiye'de İbrahim Temo, Abdullah Cevdet, İshak Sükuti, Mehmed Reşid ve Hikmet Emin adlı öğrenciler tarafından İttihad-i Osmanî Cemiyeti kurulmuştur.⁹¹¹ İtalyan ihtilalci Carbonari örgütünden esinlenen Cemiyet hücreler halinde varlığını sürdürerek eyleme geçme noktasında acele etmemiştir. 1895'e kadar gizli toplantılarla yeni üyeler kazanmaya çalışan cemiyet özellikle Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi Yeni Osmanlıların eserlerini yaygınlaştırmaya çalışmıştır.⁹¹²

II. Abdülhamid 1892 yılında İttihad-i Osmanî Cemiyeti'nin varlığından haberdar olmasının ardından okul kumandanını değiştirerek birçok öğrenciyi tutuklatmıştır.⁹¹³ Bu nedenle cemiyet mensuplarının birçoğu yurt dışına firar etmek zorunda kalmıştır.⁹¹⁴ Hanioglu'nun belirttiği üzere 1894 yılına gelindiğinde Paris'te muhalif bir "Türk kolonisi" oluşmuştu.⁹¹⁵ Bu tarihte cemiyetin ismi Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti olarak kabul edilmiştir.⁹¹⁶ 1894'ten itibaren Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yurt dışı faaliyetleri Avrupa kamuoyunda ilgiyle takip edilmiştir. Yurt dışında ilk kez cemiyet adına risale

⁹¹⁰ Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s. 99.

⁹¹¹ M. Şükrü Hanioglu, *Bir Siyasal Örgüt Olarak: Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 173,174.

⁹¹² Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İmge Kitabevi, Ankara, 2009, s. 49-50.

⁹¹³ Ernest Edmondson Ramsaur, *Jön Türkler ve 1908 İhtilali*, Çev. Nuran Ülken, Sander Yayınları, İstanbul, 1972, s. 35,36.

⁹¹⁴ Hanioglu, *Bir Siyasal Örgüt Olarak: Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902)*, s. 180.

⁹¹⁵ Hanioglu, *Bir Siyasal Örgüt Olarak: Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902)*, s. 180.

⁹¹⁶ Akşin, Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ismi üzerinde bazı tespitlerde bulunmaktadır: "Ahmet Rıza Paris'e geldiğinde, Fransız pozitivistlerinin başı olan Pierre Lafitte'in derslerine devam etmiş ve bu akıma sıkıca bağlanmıştı. Bilindiği gibi, Auguste Comte pozitivistinin düsturu "İntizam ve Terakki" (Düzen ve İlerleme) (*Ordre et Progres*) idi. İhtimal Ahmet Rıza'nın telkinleri sonucunda, bu ilkeleri kısmen olsun benimsediler. "Terakki"yi alıp "İttihat"la (Birlik) birleştirdiler. "İntizam"ın ihmali, herhalde derneğin devrimci olduğu ya da olması gerektiği düşüncesinden, "İttihat"ın tercihi ise, Osmanlıcılığı belirterek, örgütün adını Müslüman olmayanlara çekici kılmak çabasından ileri gelmiş olmalıdır. Bilindiği gibi, Osmanlıcılık ya da Namık Kemal'in "Osmanlı" milliyetçiliği, "İttihat-ı Anasır" (unsurların ittihadı) ilkesiyle de anlatılıyordu." Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, s. 51.

basılmış ve Ahmet Rıza tarafından İttihat ve Terakki'nin yayın organı olarak çalışacak olan Meşveret Gazetesi 1895'te yayın hayatına başlamıştır. Abdülhamid bu durum karşısında lehinde yorumlarda bulunulması için bazı Fransız gazetecilere verilen ödeneği arttırmak zorunda kalmıştır.⁹¹⁷ Mizancı Murat sahibi olduğu Mizan gazetesini önce Mısır'da daha sonra ise Avrupa'ya giderek Cenevre'de yayınlamaya başlamıştır.⁹¹⁸ Abdülhamid ise bu dönemde hem cemiyet içerisindeki çekişmelerden faydalanarak hem de diplomatik faaliyetler yürüterek İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni zayıflatmak istemiştir. Bu doğrultuda 1897'den itibaren cemiyetin önde gelenleri ile müzakerelerde bulunarak onları ikna etme yoluna gitmiştir. Mizancı Murat'ın bu müzakerelere uyarak İstanbul'a dönmesi cemiyette büyük çözümlere yol açtığından birçok önemli kişi de aynı şekilde hareket etmiştir. Mevcut durumu düzeltmek adına Tunalı Hilmi ve Cenevre'deki diğer İttihatçılar 1897'de Osmanlı Gazetesini çıkarmaya başlamışlardır. Ancak parasızlık yüzünden bu kişiler elçiliklerde görev almayı kabul ederek 1899'da gazeteyi kapatmak zorunda kalmışlardır.⁹¹⁹ Abdülhamid'in başarılı diplomatik girişimler sürdürdüğü bu sıralarda, Damat Mahmut Paşa ile siyasi ve fikri konularda ters düşmesi yeni birtakım olaylara sebep olmuştur. Bunun üzerine Mahmud Paşa Aralık 1899'da oğulları Prens Sabahaddin ve Lütfullah ile Avrupa'ya kaçarak Abdülhamid'e karşı muhalif olarak hareket etmeye başlamıştır.⁹²⁰ Mahmud Paşa'nın bu tavrı Jön Türk çevrelerinde oldukça önemli bir canlanmayı da beraberinde getirmiştir.⁹²¹ Bu durum basın hayatına da yansımış ve bu dönemde birçok Jön Türk gazetesi yayınlanmaya devam etmiştir.⁹²²

4-9 Şubat 1902 tarihleri arasında Prens Sebahattin ve Lütfullah Bey'in önderliğinde Paris'te Abdülhamid karşıtı muhalifler tarafından I. Jön Türk Kongresi toplanmıştır.

⁹¹⁷ Hanioglu, *Bir Siyasal Örgüt Olarak: Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902)*, s. 180,181,192.

⁹¹⁸ Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, s. 197-199.

⁹¹⁹ Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, s. 71-73.

⁹²⁰ Ahmet Bedevi Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2000, s. 87-88.

⁹²¹ Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, s. 78.

⁹²² İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kurulmasından sonra Meşveret, Ezan, Mizan ve Osmanlı gibi gazeteler Abdülhamid döneminde oldukça etki yaratmıştır. Topuz'un belirttiği üzere bu gazetelerin yanı sıra bir çok Jön Türk gazetesi yayımlanmıştır: "Terakki (*Prens Sabahattin*, 1906); Şûrayı Ümmet (*Halk Meclisi, Ahmet Rıza Bey*, 1902-1908); *Hürriyet* (Londra, 1896); *Kanunu Esasi* (Anayasa, Kahire, 1897); *Hakikat* (Cenevre, 1897); *Enini Mazlum* (zulüm görenin inlemesi, Kahire, 1899); *İntikam* (Cenevre, 1900); *La Foudre* (yıldırım, 1901); *Selâmet* (Folkestone, 1901); *LeMoniteur Ottoman* (1901); *Le Liberal Ottoman* (özgür Osmanlı, 1901); *İçtihat* (yorum ve kural, Cenevre, Abdullah Cevdet, 1904); *La Federation Ottomane* (1903); *Ahali* (1905); *El Rakib* (Rio de Janeiro); *El Eyyam* (günler, New York); *Die Freie Osmanische Post* (özgür Osmanlı postası, Viyana); *Le Courrier des Balkans* (Sofya) vb... Bundan başka dışarıda Jön Türkler'in çıkardığı birçok mizah gazetesi de vardır: *Dolab* (Folkestone, 1890); *Hamidiye* (Londra, 1896); *Tokmak* (Cenevre, 1901); *Laklak* (Kahire) vb...." Hıfzı Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 43.

Kongrede askeri güç kullanımı ile yabancı müdahalesi tartışılmıştır. Yabancı devletlerin müdahalesi konusuna Ahmet Rıza ile İttihatçıların çoğu karşı tavır alırken Prens Sebahattin'in yanında yer alan Rum ve Ermeni delegeler ise müdahale fikrini desteklemişlerdir. Yaşanan bu gelişmeler neticesinde Türk milletçiliği ile Osmanlı liberalizmi arasındaki ayrılık kendini daha net bir şekilde kendini hissettirmeye başlamıştır.⁹²³ Akşin'in ifade ettiği üzere: “*Birinci Jön Türk Kongresi'nin başlıca sonucu zaten genellikle fazla bir birlik gösterememiş olan Jön Türk hareketinin bölünüşünü ortaya çıkarmak oldu.*”⁹²⁴ Böylelikle İttihat ve Terakki Cemiyeti kısa süre içerisinde ikiye ayrılmıştır. Prens Sebahattin kendi yolunu çizmeye karar vermiş ve Paris'te 1906'da “Teşebbüs-i Şahsi ve Âdem-i Merkeziyet Cemiyeti”ni kurmuştur. Bu cemiyetin yayın organı olarak da Terakki gazetesi yayın hayatına başlamıştır. Le Play ekolünden etkilenen Prens Sabahaddin “Teşebbüs-i Şahsi” ve “Âdemi Merkeziyetçi” görüşleri savunmaktaydı. Ayrıca Türkiye'de Doğu sosyal tipinden Batı sosyal tipine geçmeden tam manasıyla bir siyasi devrim yapılamayacağı düşüncesini taşımaktaydı. Bütün bu mekanizmanın işlemesinin de eğitimle gerçekleşeceği fikrini savunan Sabahattin bu düşüncelerini bir program olarak 27 Temmuz 1906'da Şuray-i Ümmet'te yayınlamıştır.⁹²⁵

Ahmet Rıza Bey önderliğindeki Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ise Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti adını almıştır. Ahmet Rıza Bey'in grubu ise Auguste Comte ve pozitivismden yana bir tavır almışlardır.⁹²⁶ Cemiyetin en önemli amacı meşrutiyetin yeniden ilanıdır.⁹²⁷ Eylül 1906'da Selanik'te çoğunluğu 3. Ordu subayı olan kişiler tarafından Osmanlı Hürriyet Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyet ordu içerisinde kısa sürede yayılmasıyla birlikte birçok üye kazanmıştır.⁹²⁸ 27 Eylül 1907 günü yapılan bir düzenlemede Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti ile Osmanlı Hürriyet Cemiyeti birleşmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra ise Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ismi benimsemiştir. Cemiyet bu birleşmeye rağmen Paris'te ve Selanik'te olmak üzere iki Merkezi Umumi olarak örgütlendiğinden iki maliyesi ve iki nizamnamesi bulunmaktaydı.⁹²⁹ Terakki ve İttihat

⁹²³ Kaan Durukan, “Prens Sabahattin ve İlm-i İctima Liberalizmin Kökenleri”, Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil, *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce*, C. 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 145., Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, s. 200.

⁹²⁴ Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, s. 81.

⁹²⁵ Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, İstanbul, 1994, s. 134,135.

⁹²⁶ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, C. 1, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988, s. 21.

⁹²⁷ Cemal Kutay, *Prens Sabahattin Bey, Sultan II. Abdülhamit, İttihat ve Terakki*, Tarih Yayınları Müessesesi, İstanbul, 1964, s. 156.

⁹²⁸ Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, s. 21,22.

⁹²⁹ Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, s. 109,110.

Cemiyeti Paris merkezi, Ahmet Rıza Bey'in çabalarıyla 27-29 Aralık 1907'de II. Jön Türk Kongresi'ni toplamıştır.⁹³⁰ Ahmet Rıza, Prens Sabahattin ve K. Malumyan'ın ortak başkanlığı altında açılan kongrede Terakki ve İttihat'tan Doktor Bahaettin Şakir ve Hüsrev Sami Beyler; Teşebbüs-ü Şahsi ve Âdem-i Merkeziyet Cemiyeti'nden Doktor Nihad Reşad ve Fazlı Beyler, Ermeni Druşak Komitesi'nden ise Malumyan Efendi bulunmaktaydı.⁹³¹ Lewis'in ifade ettiği üzere kongrede teorik ve ideolojik sorunlar kenara bırakılarak bir faaliyet programı üzerinde fikir birliğine varılmıştır.⁹³² Kongre bildirgesinde hedefe ulaşmak amacıyla silahlı mukavemet dahil her yolun mübah olduğu açıkça belirtilerek Abdülhamid yönetimi suçlanmıştır.⁹³³

1906'da başlayan vergi ayaklanmaları 1908 yılının başlarından itibaren İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin desteğiyle artarak örgütlü bir halk direnişi başlamıştır. Bu durum mutlakiyetçi düzeni temelden sarsarak kanun ve düzenin taşrada sağlanmasını zorlaştırmıştır.⁹³⁴ 1902'den itibaren her geçen gün artan Makedonya sorunu 1908'e gelindiğinde adeta zirveye çıkararak İttihatçıları oldukça etkilemiştir. Mektepli subaylar arasında ordunun ihmal edilmesinden dolayı yaşanan büyük hoşnutsuzlukta gün geçtikçe artmıştır.⁹³⁵ Özellikle merkezi Selanik'te olan Üçüncü Ordu'da yaşanan hoşnutsuzluk, devrimci propagandanın yayılmasında önemli bir unsur olmuştur. Bu olaylar gelişirken 9-

⁹³⁰ Bayur bu noktada kongre istediğinin kimden geldiğine yönelik şu tespitlerde bulunmuştur: “Bu kongre hakkında girişimin Ermenilerden geldiği genel olarak sayılmaktadır. Sabahaddin Bey grubunun ileri gelenlerinden olan Bay Ahmed Bedevi Kuran da bunu böyle yazar. Ancak İttihad ve Terakki Paris merkezinin mektuplarında bu işte girişimin kendilerinden ve Ahmed Rıza Bey'den geldiğini iddia edilmektedir. Bu yön İstanbul şubesine ve Selanik'teki “Hey'et-i merkeziyye-i dahiliyye”ye gönderilen mektuplardan anlaşılır.” Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, C. I, Kısım I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s. 388. Akşin'de Bayur'un bu yaklaşımına değindikten sonra kongre önerisinin Terakki ve İttihat'tan gelmiş olabilmemesinin muhtemel olduğu üzerinde durmuştur: “31.8.1907'de yapılan bir antlaşma ile, Rusya ve İngiltere'nin İran, Afganistan, Tibet gibi uyumsuzluk konularını çözdükleri hatırlanırsa, Kongre önerisinin Terakki ve İttihat'tan gelmiş olabilmemesi muhtemeldir. Zira bu, Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti'nin “geleneksel” koruyuculuğunu yapmış olan İngiltere'nin siyasetinde kesin bir dönüş yapması gibi yorumlanabilirdi ki, bir anlamda Osmanlı Devleti'nin dağılmasının işaretiydi. Bu durum, Terakki ve İttihat'ı telaşa düşürmüştü ve onda, Almanci siyaseti yüzünden Osmanlı-İngiliz dostluğunun başlıca engeli olarak gözüken Abdülhamid'in tahttan indirilmesini hızlandırmak arzusunun uyandırmış olabilir.” Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, s. 112,113.

⁹³¹ Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, s. 113., Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, s. 389., Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, s. 287,288.

⁹³² Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, s. 204.

⁹³³ “Bizi ihtilale sevkeden sebep hükümeti hazıranın cinayetleridir. Mücadeleye hazır olduğumuzu ilan ve atide münderic vesaiti umuma tavsiye ederiz: 1 - Hükümetin efal ve harekatına karşı silah ile mukavemet, 2- Siyasi ve iktisadi tatili iştilgalat ile silahsız mukavemet (polis ve hükümet memurların tatili meşguliyeti), 3- Hükümeti hazıraya vergi vermemek, 4- Ordular dahilinde telkinat: Asker, ne evladı vatana, ne de erbabı kıyama karşı yürümeye davet olunacak, 5- Kıyama umumi, 6- Hadisatin gösterdiği lüzuma göre sair vesaiti icraat.” Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, s. 295.

⁹³⁴ Aykut Kansu, *1908 Devrimi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 97.

⁹³⁵ Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, s. 118-120.

11 Haziran 1908'de İngiltere Kralı ve Rus Çarı arasında Reval'de Makedonya'nın geleceği üzerine yapılan görüşmeler halk ve ordu içerisinde büyük bir heyecan yaratmıştır. Böylelikle temmuz ayının başından itibaren silahlı binlerce köylü Kosova eyaletine bağlı olan Firzovik'te toplanarak protesto gösterileri düzenlemiştir. İttihatçı subaylar buradaki durumu kontrolleri altına almaya çalışmışlardır. Firzovik'te kısa sürede 30.000 Arnavut toplanmış ve Abdülhamid'e Kanuni Esasi'nin yeniden yürürlüğe konularak Meclis'in açılması için telgraf yollamışlardır.⁹³⁶ Bu gelişmelere paralel olarak genç bir subay olan Enver Bey haziran ayı sonlarında dağa çıkmıştır. Genç subaylardan Resneli Niyazi ve Eyüp Sabri Beyler de dağa çıkarak ayaklanma başlatmışlardır. Abdülhamit bu hareketleri bastırmak için Şemsi Paşa'yı görevlendirmiştir. Ancak Şemsi 7 Temmuz'da Atıf Bey tarafından vurularak öldürülmüştür.⁹³⁷ Selanik ve Manastır'daki ordular Edirne'deki ikinci ordudan da teminat olarak Abdülhamid'e tam anlamıyla cephe almışlardır.⁹³⁸ 22-23 Temmuz'da Şemsi Paşa'nın yerine gönderilen Tatar Osman Paşa, Niyazi ve Eyüp Sabri Beyler tarafından dağa kaldırılmıştır. Bu durumun sarayda kısa süreli bir şaşkınlık ortaya çıkarmıştır. Daha sonrasında 23 Temmuz'da Manastır'dan Meşrutiyet'in ilan edildiğine yönelik olarak saraya telgraflar çekilmiştir. Böylelikle Rumeli'nin her tarafından saraya telgraflar gönderilmeye başlanmıştır.⁹³⁹ Daha fazla direnemeyen II. Abdülhamid 23 Temmuz 1908'de, 1876 Anayasasını tekrar yürürlüğe konularak II. Meşrutiyet Dönemi başlamıştır.⁹⁴⁰

1.2. İttihat ve Terakki Fırkası'nın İktidar Mücadelesi

Jön Türkler Abdülhamid döneminde yeni kurulan veya modernize edilen devlet okullarındaki müderrisler, gazeteciler, küçük memurlar, bürokratlar, Batılı anlayışa uygun harp okullarındaki ikinci derecedeki askerler, Batı hukuku okumuş avukatlar ile yeni oluşmaya başlayan meslek gurubuna sahip kişilerden oluşmaktaydı. Devlet yönetimi konusunda herhangi bir deneyimleri olmayan bu kişiler önceleri yüksek idari kurumları ele geçirmeyi düşünmemişlerdir. Meşrutiyet'in ilanı sonrasında Jön Türkler yabancı basında orta sınıf (burjuvazi) hareketi olarak nitelendirilmekteydi.⁹⁴¹ Karpat'a göre de iktidarı ele geçiren bu aydınlar 19. yüzyılın sonlarında belirginleşen alt-orta sınıftan gelmekteydi.⁹⁴²

⁹³⁶ Kansu, *1908 Devrimi*, s. 119,125-126.

⁹³⁷ Tefrik Çavdar, *İttihat ve Terakki*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s. 32,33.

⁹³⁸ Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, s. 206.

⁹³⁹ Çavdar, *İttihat ve Terakki*, s. 33,34.

⁹⁴⁰ Feroz Ahmad, *İttihat ve Terakki 1908-1914*, Çev. Nuran Yavuz, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1999, s. 29.

⁹⁴¹ Ahmad, *İttihat ve Terakki 1908-1914*, s. 34,35.

⁹⁴² Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, s. 102.

Bürokrat ve eğitimli bir kadro olmalarına rağmen ele geçirdikleri iktidar için hazır değillerdi.⁹⁴³ İttihat ve Terakki Cemiyeti başlarda iktidara geçmeyerek “vatani” bir dernek olarak kalama düşüncesine rağmen ilk seçimlerde kendi adaylarını öne sürerek Meclis-i Mebusan’ı da kontrol altına almaya çalışmıştır.⁹⁴⁴

İstanbul’da ağır bir sansür uygulandığından dolayı 23 Temmuz 1908’de Kanun-ı Esasi’nin yeniden yürürlüğe konduğuna yönelik gazetelerde yayınlanan resmi tebliğ karşısında halk sessizliğe bürünmüştür. Bu durum karşısında İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri kısa sürede bir şenlik havası meydana getirerek kutlamalar yapılmasını sağlamıştır.⁹⁴⁵ 25 Temmuz sabahı gazeteler sansürsüz çıkmaya başlamıştır. Gazete tirajları 2.000’den 50.000’e kadar yükselirken iki ay içerisinde 200’ün üzerinde gazete imtiyaz almıştır.⁹⁴⁶ Koloğlu’nun belirttiği üzere adeta bir “Basın Patlaması” yaşanmıştır.⁹⁴⁷ Ayrıca kısa süre içerisinde hafiyelik kaldırılmış ve genel af ilan edilmiştir. Meşrutiyet’in ilanı ile seçim süreci de başlayarak İttihat ve Terakki’nin yanı sıra yeni partiler kurulmuştur. İttihat ve Terakki, 6 Ekim 1908’de Şura-yı Ümmet’te seçim programını yayınlamış ve seçimler Kasım-Aralık aylarında gerçekleşmiştir. Seçimleri İttihat ve Terakki adayları kazanmış, Ahrar Fırkası’ndan 281 mebusan sadece 1 mebus seçilmiştir. Şüphesiz ki bu durumun birçok nedeni bulunmaktaydı: Öncelikle İttihat ve Terakki, Meşrutiyeti ilan eden güç olarak hükümet mekanizmasını elinde tutmaktaydı, ayrıca halk nezdinde büyük bir sempati kazanmıştı. Ahrar Fırkası ise iyi örgütlenememiş ve azınlık desteği sağlayamamıştır. Seçimlerin ardından Meclis-i Mebusan ilk toplantısını 17 Aralık 1908’de gerçekleştirmiştir.⁹⁴⁸

Meclis-i Mebusan’ın açılmasından kısa bir süre sonra Sadrazam Kâmil Paşa ile İttihat ve Terakki Cemiyeti arasında başlayan ılımlı diplomasi yerini anlaşmazlıklara bırakmıştır. Kâmil Paşa’nın, Cemiyet’i devlet işlerinden ve orduyu da politikan uzaklaştırmak amacıyla Harbiye ve Bahriye nazırlarını görevden almasıyla ortam tamamen gerilmiştir. Bunun üzerine meclis tarafından 13 Şubat 1909’da Sadrazam’a karşı güvensizlik bildirilmiş ve hükümet istifa etmek zorunda kalmıştır. Tanör’ün belirttiği üzere bu olay

⁹⁴³ Çağlar Keyder, *Türkiye’de Devlet ve Sınıflar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 79.

⁹⁴⁴ Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, s. 102.

⁹⁴⁵ Kolektif, *II. Meşrutiyet’in İlk Yılı, 23 Temmuz 1908 - 23 Temmuz 1909*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 18.

⁹⁴⁶ Hıfzı Topuz, *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1973, s. 102,103.

⁹⁴⁷ Orhan Koloğlu, *Osmanlı Dönemi Basınının İçeriği*, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 220.

⁹⁴⁸ Kenan Olgun, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Seçim Kültürü (1840-1950)”, *Sine-i Millet Sergisi Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Seçim (1840-1950)*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul, 2008, s.18-24.

“Osmanlı siyasal rejimindeki ilk güvensizlik oyu, ilk ciddi siyasal denetim örneği olması bakımından son derece önemlidir.”⁹⁴⁹ Hüseyin Hilmi Paşa Sadrazam olarak atanmasının ardından hükümet programını meclise sunarak göreve başlamıştır. Yaşanan bütün bu gelişmeler İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin siyasetten çekilmesinin imkânsız olduğunu ortaya çıkarmıştır. Böylelikle bir nevi 31 Mart Vakası’na giden olaylar silsilesinin pimi çekilmiştir.⁹⁵⁰

İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin hükümet atamalarına yön vermesi cemiyete karşı kızgınlığı ve muhalefeti arttırmaya başlamıştır.⁹⁵¹ Zaten muhalefet Hilmi Paşa’nın sadaretine bir türlü razı olmayarak kısa sürede bir tepki hareketi başlatmıştır.⁹⁵² Basında ise Volkan, Serbesti ve Mizan başta olmak üzere birçok gazete şiddetli bir şekilde İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne karşı cephe almıştır.⁹⁵³ Özellikle ayaklanmanın dinci kadında yer alan Derviş Vahdeti, sahibi olduğu Volkan Gazetesi’nin yanı sıra 5 Nisan 1909’da İttihad-ı Muhammedi Fırkası’nı kurmuştur. Bu fırka 31 Mart Vakası’na bir adım kala gizli ve ihtilalci bir amaçla kurulmuştur.⁹⁵⁴

Muhalefet tüm çabalarıyla İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne yüklenirken tam da bu sırada 6 Nisan gecesi muhalif bir gazete olan Serbesti’nin Başyazarı Hasan Fehmi’nin meçhul bir şekilde tabancayla vurularak öldürülmesi kamuoyunda bir fırtına etkisi yaratmıştır. Hasan Fehmi’nin 8 Nisan 1909’da düzenlenen cenaze töreninde toplanan 30-40 bin kişilik kalabalık adeta gövde gösterisine dönüşmüştür.⁹⁵⁵ Akşin’in belirttiği gibi: “*Hasan Fehmi’nin cenazesi muhalefetin, başta ilmiye öğrencileri ile bir çok Darülfünunlular ve ulema olmak üzere, büyük kalabalıklar tarafından desteklendiğini ve artık kamu oyunda muhalefetten yana güçlü akımların doğduğunu gösterdi.*”⁹⁵⁶ Basın ve sivil hareketliliğin yanı sıra orduda mektepli-alaylı çatışması yaşanmaktaydı. Buradaki temel problem alaylı subayların görevden uzaklaştırmaları ve Harbiyelilerin orduda sıkı bir şekilde Prusya

⁹⁴⁹ Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 185,186.

⁹⁵⁰ Ayrıca Tanör’e göre geçiş döneminde yaşanan bütün bu gelişmeler yeni birtakım yenilikler meydana getirmiştir. “*ilk defa olarak a) hükümet programı hazırlanması ve kamuya ilanı, b) güvenoyu istemi ve güvenoylaması, c) güvensizlik oyu ile hükümet düşmesi, d) hükümet programının meclisin güvenoyuna sunulması, e) Hakimiyet-i Milliye kavramının resmen dile getirilmesi.*” Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, s. 187.

⁹⁵¹ Lewis, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, s. 214.

⁹⁵² Sina Akşin, *31 Mart Olayı*, Sinan Yayınları, İstanbul, 1972, s. 39.

⁹⁵³ Faik Reşit Unat, *İkinci Meşrutiyetin İlanı ve Otuzbir Mart Hadisesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1985, s. 46.

⁹⁵⁴ Tunaya, *Türkiye’de Siyasal Partiler*, s. 182-184.

⁹⁵⁵ Akşin, *31 Mart Olayı*, s. 49.

⁹⁵⁶ Akşin, *31 Mart Olayı*, s. 53.

disiplinini uygulamalarıdır.⁹⁵⁷ Meşrutiyet öncesinde orduda talimler daha esnek bir şekilde yürütüldüğünden er ve erbaşlar yeni sistemden oldukça şikayetçiydi. Ayrıca genç ve küçük rütbeli subayların ordunun üst kademelerinde olan hakimiyeti ordudaki komuta kademe zincirini de olumsuz etkilemiştir.⁹⁵⁸ Yaşanan bütün bu gelişmeler 13 Nisan 1909'dan kısa bir süre önce Selanik'ten İstanbul'a getirilmiş olan Avcı Taburu'nun harekete geçmesiyle karşı-devrimci bir isyana dönüşmüştür. 12-13 Nisan gecesi isyancı erler komutanlarının bir kısmını hapsederek bir kısmını da öldürerek kışlalara haber salmışlardır. Daha sonrasında isyancılar İttihad-ı Osmani Cemiyeti önderliğinde şeriat ve Abdülhamid lehine sloganlar atarak Sadrazam, Harbiye Nazırı ve Meclis-i Mebusan Reisi'nin görevden azledilmelerini istemişlerdir. Bu isyan hareketi içerisinde dini kıyafetli birçok kişinin yanı sıra meşrutiyet sonrası açığa alınmış alaylı subaylar da bulunmaktaydı. Hareketin temel dayanağı ve merkezinde "Din elden gidiyor!" propagandası yer almaktaydı.⁹⁵⁹

Ayaklanmanın Selanik'e bildirilmesinin ardından Mahmut Şevket Paşa komutasındaki Harekât Ordusu İstanbul'a doğru yola çıkmıştır. Bu ordunun içerisinde Niyazi Bey, Enver Bey ve henüz o sıralarda bir kurmay olan Mustafa Kemal de bulunmaktaydı. Ordu 23-24 Nisan'da İstanbul'a gelerek isyancıları bertaraf etmeye başlamıştır.⁹⁶⁰ Yıldız Sarayı ile bazı direnen kışlalar ise 25 Nisan'da tam olarak kontrol altına alınmıştır. Ordu tarafından 26 Nisan'da tutuklamalar başlayarak özel bir mahkeme kurulmuştur. 27 Nisan'da, Abdülhamid tahtan indirilerek Selanik'e gönderilecek bir trene bindirilmiştir. Osmanlı Padişahı olarak tahta çıkan Mehmet Reşat anayasal düzeni yeniden sağlamıştır.⁹⁶¹ Kansu, 1908 Devrimi'ni hedef alan 31 Mart hareketini karşı devrim olarak nitelendirmiş ve şu tespitlerde bulunmuştur:

"Darbe, mutlakiyetçi rejime dönmek için eski düzen yanlılarınca planlanmış ve örgütlenmiş bir girişimdi. Birçok tarihçinin hala iddia ettiği gibi, kendiliğinden gelişen ama istibdat rejimine dönme amacına hizmet eden, İstanbul'un gerici ahalisinin dini saiklerle patlaması değildi. İstanbul'da yaşanan olayların açıkça gösterdiği gibi, söz konusu olan, baştan beri çok iyi planlanmış, uygulanmasında hem Saray, hem de monarşist paşalar ve siyasetçilerin yer aldığı bir darbeydi. Darbenin ardından öteki şehirlerde meydana gelen olaylar da, darbenin yüksek

⁹⁵⁷ Çavdar, *İttihat ve Terakki*, s. 109.

⁹⁵⁸ Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, s. 195,196.

⁹⁵⁹ Aykut Kansu, *İttihadcıların Rejim ve İktidar Mücadelesi 1908-1918*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s. 76,77.

⁹⁶⁰ Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, s. 215.

⁹⁶¹ Kansu, *İttihadcıların Rejim ve İktidar Mücadelesi 1908-1918*, s. 115-117.

rütbeli monarşist sivil ve askeri bürokratlar tarafından planlanmış olduğunu göstermekteydi."⁹⁶²

31 Mart Vakası her ne kadar bastırılmışsa da bu durum İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin düzeni koruyamadığını ortaya çıkarmıştır. Halihazırda Mahmut Şevket Paşa da kendisinin ve ordunun cemiyet adına hareket etmediğini ifade etmiştir. Paşa amacının kanun ve düzenin sağlanması ve ordudaki disiplinin kurulması olduğunu belirtmiştir.⁹⁶³ Bu doğrultuda Mahmut Şevket Paşa'nın 25 Nisan 1909'da ilan ettiği sıkıyönetim üç yıldan fazla bir süre yürürlükte kalmıştır.⁹⁶⁴ Paşa bu süreç boyunca iktidarı tam anlamıyla eline almış ve her şey onun kişisel denetimi altında yürütülmüştür. İstanbul'daki örgütü ağır darbe almış olan İttihat ve Terakki ise Paşa'nın nüfuzu altında olarak hareket etmeyi kendileri için en uygun yol olarak görmüşlerdir.⁹⁶⁵

Meclisin yeniden işlerlik kazanmasının ardından bir dizi kanunlaştırma faaliyetleri başlamıştır. Cemiyetler Kanunu, İçtimaat-ı Umumiye Kanunu ve Tatil-i Eşgal Kanunu başta olmak üzere birçok kanun yürürlüğe girmiştir.⁹⁶⁶ Bu kanunlardan 16 Ağustos 1909 tarihli Cemiyetler Kanunu toplumsal ve siyasal hayatta oldukça önemli bir yer teşkil etmekteydi. Kanunla dernek kurmak için önceden herhangi bir izin almak gerekmemekteydi. Sadece kurulan cemiyetin merkezi İstanbul'da ise Dahiliye Nezareti'ne taşrada ise en büyük mülki amire cemiyete yönelik bilgileri içerin bir beyanname verilmesi yeterliydi. Bu doğrultuda meşrutiyet yıllarında siyasal, fikir-eğitim-kültür, iktisadi-mesleki, hayır-yardım, kadın, gençlik, dinsel ve etnik ayırımı birçok dernek kurulmuştur.⁹⁶⁷

1909 yılı içerisinde yapılan hukuk reformlarının en önemlisi ise şüphesiz ki 1876 Kanun-i Esasi'si üzerinde yapılan 24 maddelik değişikliğin 21 Ağustos 1909'da yürürlüğe

⁹⁶² Kansu, *İttihadcıların Rejim ve İktidar Mücadelesi 1908-1918*, s. 118.

⁹⁶³ Ahmad, *İttihat ve Terakki 1908-1914*, s. 67.

⁹⁶⁴ Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, s. 226.

⁹⁶⁵ Ahmad, *İttihat ve Terakki 1908-1914*, s. 70,71., Akşin İttihat ve Terakki ile Mahmut Şevket Paşa arasındaki bu ilişkiyi 27 Mayıs Darbesi ile ilişkilendirerek şu yorumda bulunmaktadır: "*Mahmut Şevket ile İttihat ve Terakkili genç subaylar arasındaki ilişki, 27 Mayıs Devrimi'nde Millî Birlik Komitesi'ni oluşturan subaylarla Cemal Gürsel arasındaki ilişkiye benzetilebilir. Genç cuntacıların başında yaşlı ve saygıdeğer bir "ağabey" in (hatta "baba"nın) olması cuntacılar arasındaki başkanlık çekişmelerini önlediği gibi, yaşa ve deneye önem veren kamuoyunun önünde cuntanın saygınlığını da arttırıyordu.*" Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, s. 226.

⁹⁶⁶ Kanun metinleri ve detaylı bilgi için bkz: İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi*, C. I, TBMM Vakfi Yayınları, Ankara, 1996, s. 412-505.

⁹⁶⁷ Zafer Toprak, "1909 Cemiyetler Kanunu", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 206,207.

girmesidir.⁹⁶⁸ Anayasa’da 21 maddede düzeltme yapılmış, 1 madde çıkarılmış ve 3 madde eklenmiş olup 121 maddelik bir metin hazırlanmıştır.⁹⁶⁹ 1909 değişikliğinde öncelikle padişahın yetkilerinin net bir şekilde sınırlandırılmıştır. Padişah devletin başı olmakla birlikte Meclis-i Umumi’de anayasaya bağlılık yemini etme yükümlülüğü altına girmiştir. Bakanlar kurulu Meclis-i Mebusan karşısında sorumlu olduğundan Padişah istediği Sadrazamı atayamayacaktı çünkü meclisten güvenoyu alınması gerekliydi. Ayrıca bakanlar kurulunun bir konuyu görüşmek için padişahın izin alma şartı da kaldırılmıştır. Padişahın mutlak veto yetkisinin geçici veto yetkisine çevrilmesiyle birlikte üçte iki çoğunluk olduğu taktirde kanunu onaylamak zorunda tutulmuştur. Yürütmenin önemli bir uygulaması olan meclisin fesih hakkının da net bir şekilde kısıtlanmış olması padişahın bu yetkiyi tek başına kullanamayacağını göstermektedir.⁹⁷⁰ Tanör, 1909 değişiklikleriyle meşrutiyet veya anayasal monarşinin tam olarak gerçekleştiğini ifade ederek şu değerlendirmelerde bulunmaktadır:

“Görülüyor ki 1909 metni, demokratik yürütme ve yasama (Heyet-i Ayan istisnasını unutmamak kaydıyla) organlarını yaratmış, kuvvetler ayrılığını yumuşak, işbirliğine dayalı, ama yasamayı daha çok kollayan bir biçimde gerçekleştirmiş, klasik parlamenter hükümet sisteminin tipik unsurlarını Anayasa Hukukumuzda getirmiştir. 1876 Anayasası, esinlendiği söylenen 1831 Belçika Anayasası’na asıl şimdi, yani 1909 değişiklikleriyle yakınlaşmış oluyordu. Böylece meşrutiyet ya da anayasal monarşi asıl şimdi gerçekleşmiş, hatta 15 Ağustos 1909 tarihli Heyet- i Ayan kararnamesinde dile getirildiği gibi, "hâkimiyet-i milliye" ilkesi anayasal tarihimize girmiştir.”⁹⁷¹

1909 değişiklikleriyle kişi hak ve özgürlüklerinde de birtakım iyileştirmeler yapılmıştır: padişahın sürgün yetkisi kaldırılmış, kanun dışı tutuklama ve sansür yasaklanmış, toplanma ve dernek kurma hakkı tanınmıştır.⁹⁷²

1909-1911 yılları arasında İttihat ve Terakki gerek parti içinde gerek ülke siyasetinde bir dizi sorunla mücadele etmeye çalışmıştır. Öncelikle İttihat ve Terakki içerisindeki cemiyet-fırka ikiliği büyük bir sorun teşkil etmekteydi. Cemiyet eski ve kurtarıcı bir maziye sahip olduğundan daha ağır basmaktaydı. Fırka daima ikinci planda kalmaktaydı ve bu doğrultuda mebuslar adeta Cemiyet’in adamı olarak hareket etmekteydiler. Tunaya’nın

⁹⁶⁸ Cezmi Eraslan, Kenan Olgun, *Osmanlı Devleti’nde Meşrutiyet ve Parlamento*, 3F Yayınevi, İstanbul, 2006, s. 94.

⁹⁶⁹ Faruk Yılmaz, *Türk Anayasa Tarihi*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 50.

⁹⁷⁰ Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, s. 192-195.

⁹⁷¹ Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, s. 195,196.

⁹⁷² Tuğçe İsayev, “1876 Anayasası’nda 1909’da Yapılan Değişiklerin Amaçları ve Uluslararası Andlaşmaların Yapılışı İle İlgili Değişikliğin Amaçlara Uygunluğu”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 4, S. 2, 2021, s. 355.

tabiri ile “Fırka, Cemiyet’in doğurduğu çocuğu” ve bu “iki başlılık İttihat ve Terakki’nin sırtındaki kamburdu.”⁹⁷³ Ancak İttihat ve Terakki’nin tüm bu iç meseleleri bir yana ülke siyaseti de bu dönemde hareketlendiğinden gelişen olaylar adım adım bir muhalefeti ortaya çıkarmıştır. 1910-1911 yıllarında Arnavutluk, Havran ve Yemen’de isyanlar çıkmıştır. İtalya ise Osmanlı Devleti’ne savaş ilan ederek Ekim 1911’de Trablusgarp’ı işgal etmiştir. Ayrıca İttihat ve Terakki bir yandan siyasi olaylarla uğraşırken içerisinde bulunduğu zorlu ekonomik koşullar nedeniyle borçlanmaya gitmiştir.⁹⁷⁴

Siyasetin hızlı aktığı bu dönemde iç politikada 1910 yılında iki önemli olay yaşanmıştır. İlki Sada-yı Millet gazetesinin başyazarı Ahmet Samim Bey’in 9 Haziran 1910 tarihinde vurularak öldürülmesidir. Ahmet Samim Bey’in İttihat ve Terakki’nin politikalarını eleştirel yazılar kaleme alması nedeniyle suikast sonrasında cemiyet üzerine eleştiri okları yönelmiştir. Cinayetin basında ve muhalif çevrelerde İttihat ve Terakki tarafından işlendiği yönünde iddialar ortaya atılmıştır.⁹⁷⁵ İkinci önemli olay ise 1909 yılı sonlarında Paris’te kurulan İslahat-ı Esasiye-i Osmaniye Fırkası’nın⁹⁷⁶ yurt içinde gizli örgüt biçiminde teşkilatlanan Cemiyet-i Hafiyeye’nin ortaya çıkmasıdır. Temmuz 1910’da örgütün anayasal düzeni yıkmaya yönelik faaliyetler yürüttüğü kamuoyuna açıklanmıştır. Ayrıca Ahmet Samim Bey’in öldürülmesine misilleme olarak önemli İttihatçılara suikastlar düzenleneceği söylentileri de ortada dolaşmaktaydı. Sinop mebusu Dr. Rıza Nur başta olmak üzere örgütle ilişkisi olan 300’e yakın kişi tutuklanmıştır. Her ne kadar Divan-ı Harp yargılamalarında başta Rıza Nur olmak üzere bazı kişiler serbest bırakılmışsa da birçok kişi çeşitli cezalara çarptırılmıştır.⁹⁷⁷

İç ve dış politik ortam 1911’de İttihatçılar arasındaki ilk büyük kopuşu da beraberinde getirdi. Miralay Sadık ve Abdülaziz Mecidi Bey önderliğinde muhalif ve muhafazakâr mebuslardan oluşan Hizb-i Cedid adıyla parti içi muhalefet ortaya çıkmıştır.⁹⁷⁸ Hizb-i Cedid grubunun meclis dışındaki liderliğini Miralay Sadık Bey yürütürken Meclis içerisinde ise Karesi Mebusu Abdülaziz Mecidi Efendi aktif rol oynamaktaydı.⁹⁷⁹ Hizb-i Cedid hareketini oluşturan sebepler aslında yine İttihat ve Terakki’nin kendi içerisinde

⁹⁷³ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye’de Siyasal Partiler*, C. III, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989, s. 201,202.

⁹⁷⁴ Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, s. 278, 291-292.

⁹⁷⁵ Kansu, *İttihadçıların Rejim ve İktidar Mücadelesi 1908-1918*, s. 181,182.

⁹⁷⁶ Fırka’nın kurucu ve yöneticileri şunlardır: "Şerif Paşa (Kurucu ve Başkan), Ali Kemal, Mevlanzade Rifat, Pertev Tevfik, Dr. Refik Nevzat, Albert Fua, Kemal Avni Beyler. Tunaya, *Türkiye’de Siyasal Partiler*, s. 219.

⁹⁷⁷ Kansu, *İttihadçıların Rejim ve İktidar Mücadelesi 1908-1918*, s. 182-187.

⁹⁷⁸ Lewis, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, s. 219,220.

⁹⁷⁹ Şaduman Halıcı, “İttihat ve Terakki Cemiyeti’nde Siyasal Bölünme: Hizb-i Cedid”, *ÇTTAD*, C. VI, S. 15, Güz 2007, s. 74.

aranmalıdır. Fırka'nın siyasi hayat içerisinde diktatörlüğe dönüşmeye başlayan hareketleri başarısız ülke siyaseti ve fikir ayrılıkları ile birleşince parti içi muhalefet ortaya çıkmıştır.⁹⁸⁰ Hizb-i Cedid, 23 Nisan'da "Mevadd-ı Aşere" isimli bir bildiri ile 10 maddeden oluşan isteklerini duyurmuştur. Bu durumun akabinde parti içi muhalefet aslında topyekûn bir muhalefete dönüşmekteydi. Halıcı'nın konu hakkındaki yaklaşımı şu şekildedir:

*"Ahrar ve Mutedil Hürriyetperveran partilerine mensup milletvekillerinin, İttihat ve Terakki Partisi içindeki tutucuların, farklı dinsel ve etnik unsurların, parlamento dışında ise; Prens Sabahattin gibi "uslanmaz" muhaliflerin ve Damat Ferit gibi saraya yakın isimlerin ülke dışında da; İttihat ve Terakki'nin iç ve dış politikasından hoşlanmayan kimi büyük devletlerin desteğini alarak kısa sürede ciddi bir muhalefet grubu oldu."*⁹⁸¹

Tüm bu muhalif grupların yanı sıra Harbiye Nezareti bütçe meselesinden dolayı İttihatçılarla arası açılmış olan Mahmut Şevket Paşa da Hizb-i Cedid grubuna destek vermiştir.⁹⁸² İttihat ve Terakki ile Hizb-i Cedid arasında yapılan birçok görüşme sonucunda Mevad-ı Aşere'nin 10 maddesi 17 Eylül 1911'de cemiyetin 4. Genel Kongresi'nde ayrı ayrı görüşülerek karara bağlanmıştır. Bu 10 maddeden köklü değişikliğe sebep olabilecek birkaç maddeden biri olan nazır olabilmek için gizli oy ve tam sayının üçte iki çoğunluğun aranması meselesi önerilerden çıkarılmıştır. Anayasa ve saltanat haklarının güçlendirilmesini öneren madde ise siyasal programa konulacağı ifade edilerek geçirilmiştir. Hizb-i Cedid'in diğer önerileri ise cemiyetin amaçları arasında var olduğunu belirtilerek sahiplenilmiştir. Böylelikle parti içerisinde fırtınalar kopararak 5 nazır düşüren bu hareket hükümet politikasında herhangi bir değişiklik gerçekleştirememiştir. İttihat ve Terakki ise kısa süre sonra Miralay Sadık Bey başta olmak üzere bazı önemli isimlerin cemiyet ile bağlantısını kesmiştir.⁹⁸³

İttihatçılar Hizb-i Cedid hareketini bertaraf etmişlerse de İtalya'nın Trablusgarp'a saldırmasıyla birlikte parlamento tam anlamıyla bir karışıklık içerisine girmiştir. Bu koşullar altında uzun süredir örgütlenen muhalifler II. Meşrutiyet'in en güçlü ve en etkili muhalefetini oluşturmuşlardır. Muhalefet 21 Kasım 1911'de Hürriyet ve İtilaf Fırkası adı altında toplanmaya başlamıştır. Fırka'nın kurucu ve yöneticileri arasında İsmail Hakkı Paşa, Dr. Rıza Nur, Damat Ferit Paşa, Gümülcineli İsmail Bey gibi pek çok önemli isim yer

⁹⁸⁰ Yücel Yiğit, "İttihat ve Terakki Fırkası İçinde Parti İçi Muhalefet: Hizb-i Cedid Hareketi, ÇTTAD, C.XIV, S. 28, Bahar 2014, s. 113.

⁹⁸¹ Halıcı, "İttihat ve Terakki Cemiyeti'nde Siyasal Bölünme: Hizb-i Cedid", s. 83.

⁹⁸² Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, s. 289-290.

⁹⁸³ Halıcı, "İttihat ve Terakki Cemiyeti'nde Siyasal Bölünme: Hizb-i Cedid", 102-107.

almaktaydı. Ayrıca Hizb-i Cedid hareketinin liderlerinden olan Miralay Sadık Bey'de firkada hem kurucu hem de Damat Ferit Paşa'dan sonra ikinci kişi olarak yer almıştır.⁹⁸⁴ Hürriyet ve İtilaf Fırkası kısa sürede muhalefetin bir çatı partisi haline gelmeyi başarmıştır. Bu doğrultuda Osmanlı Demokrat Fırkası, Ahali Fırkası, Mutedil Hürriyetperveran Fırkası olmak üzere birçok parti ve mebus Hürriyet ve İtilaf Fırkası altında toplanmıştır. Ancak muhalefette Hürriyet ve İtilaf dışında da başta Müstakiller Grubu olmak üzere mebuslar bulunmaktaydı.⁹⁸⁵ Çavdar, Hürriyet ve İtilaf Fırkası hakkında şu değerlendirmelerde bulunmaktadır: *“Bir partiden ziyade, her türlü düşünceyi, eğilimi içeren bir blok hareketiydi. Başta Şehzade Vahdettin olmak üzere saraya mensup bazı kişiler de bu partiyi destekliyorlardı.”*⁹⁸⁶ Ayrıca partinin uyguladığı saldırgan muhalefet toplumda geniş bir taban bulmuştur.⁹⁸⁷ Ziya Şakir'e göre ise Hürriyet ve İtilaf'ın belirli bir kesimi etkisi altına almasında İttihatçılardan kaynaklı bazı sorunlar da bulunmaktaydı:

*“Avamın idraksiz güruhunun bu yeni fırka veyahut Cemiyete birdenbire temayül göstermesi çok tabii idi. Çünkü, Hükümeti filen idare eden İttihatçıların keyfi ve hatalarla malâmal idareleri halkı bıktırmış, bizar etmişti. Bilhassa Trablus işgalinin etrafında her gün başka bir şekil alan müessif şayialar, düşüncesi kıt olanların sınırlarında büyük bir sarsıntı husûle gelmişti.”*⁹⁸⁸

Hürriyet ve İtilaf Fırkası ilk sınavını kuruluşundan 20 gün sonra İstanbul'da yapılan bir ara seçimde vermiştir. Rıfat Paşa'nın Paris Büyükelçiliği'ne atanması üzerine İstanbul'da bir mebus koltuğu boş kalmıştır. Bunun üzerine 11 Aralık 1911'de yapılan ara seçimde İttihat ve Terakki'nin adayı olan Mehmed Menduh'un 195 oyuna karşılık Hürriyet ve İtilaf'ın adayı olan Tahir Hayreddin 196 oy alarak mebus seçilmiştir. Bu bir oyluk kazanç Hürriyet ve İtilaf tarafından büyük bir sevinçle karşılanarak basında propaganda malzemesi olmuştur. İttihat ve Terakki açısından beklenilmeyen bu sonuç sonrasında endişe duyulmaya başlanılmış ve tedbir almanın çarelerini düşünülmüştür.⁹⁸⁹ İttihat ve Terakki bu doğrultuda iktidarda kalmak için Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın teşkilatlanmasını tamamlamadan bir baskın seçim yapma düşüncesi üzerinde durmuştur. Bunun için ise Kanun-i Esasi'nin 35.

⁹⁸⁴ Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, s. 263,264.

⁹⁸⁵ Ali Birinci, *Hürriyet ve İtilaf Fırkası*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1990, s. 51-54.

⁹⁸⁶ Çavdar, *İttihat ve Terakki*, s. 65.

⁹⁸⁷ Çavdar, *İttihat ve Terakki*, s. 65.

⁹⁸⁸ Ziya Şakir, *İttihat ve Terakki – II: Nasıl Yaşadı ?*, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul, 2014, s. 705.

⁹⁸⁹ Birinci, *Hürriyet ve İtilaf Fırkası*, s.103-105.

Maddesi'nin değiştirilerek padişaha meclisi feshetme yetkisi tanınması planı devreye konulmuştur.⁹⁹⁰

Hürriyet ve İtilaf Fırkası 35. Madde konusunda uzun süre muhalefet ederek Meclis-i Mebusan'dan bu kararın çıkmasının önünü almışlardır. Ancak padişahın anayasaya uygun olarak meclisi dağıtarak yeni seçimlere gidilmesi yönündeki kararı Ayan Meclisi tarafından 17 Ocak 1912'de onaylanmıştır. Böylelikle her parti ateşli bir seçim kampanyasına başlamıştır.⁹⁹¹ Osmanlı Devleti'nin ilk erken genel seçimleri 1912 yılının ocak-mart aylarında gerçekleşmiştir. Tarihe “sopalı seçim” olarak geçen bu seçimlerde İttihat ve Terakki iktidar avantajını kullanarak ve devlet kademelerini dizayn ederek muhalifler üzerinde tahakküm kurmuştur. Hürriyet ve İtilaf ise halkın dini duygularını istismar edici bir politika üzerinden seçimi yürütmüştür.⁹⁹² Böylelikle bir yandan Trablusgarp Savaşı sürerken bir yandan da büyük iç ve dış olayların yaşandığı sırada gerçekleşen 1912 genel seçimleri sonucunda meclisin neredeyse tamamı ittihatçılardan oluşmuştur.⁹⁹³ 1912 yılında 284⁹⁹⁴ mebus seçilmiş olup bunların sadece 6 tanesi muhaliftir.⁹⁹⁵ Ancak seçimlerin bu şekilde yürütülmesi kısa süre içerisinde orduyu ikiye bölmüştür. Muhalefet Harbiye Nazırı olan Mahmut Şevket Paşa'yı diktatörlükle suçlayarak Paşa ile Örfi İdare'nin bütünleştiği söylemlerini arttırmaya başlamıştır. Bu ortam içerisinde Mayıs-Haziran aylarında İstanbul'daki bazı subaylar gizli olarak Halaskar Zabitan Grubu'nu kurmuşlardır.⁹⁹⁶ Bu gurup askeri ve siyasi güç olarak etkisini temmuz ayında göstermiştir.⁹⁹⁷ Halaskar Zabitan Grubu Makedonya'daki isyancı birlikler ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası başta olmak üzere Nazım Paşa ve Prens Sebahattin ekibi ile de temas halindeydi. Subaylar İttihat ve Terakki'yi iktidardan düşürmek, yasal hükümeti sağlamak ve ordu-siyaset ilişkine son vermek amaçlarını taşımaktaydı.⁹⁹⁸

⁹⁹⁰ Kenan Olgun, “Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda Ara Seçimler (1908-1914 Dönemi), *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 28, S. 82, 2012, s. 11,12.

⁹⁹¹ Ahmad, *İttihat ve Terakki 1908-1914*, s. 130,131.

⁹⁹² Olgun, “Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Seçim Kültürü (1840-1950)”, s. 25.

⁹⁹³ Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, C. III, s. 164-165.

⁹⁹⁴ Feroz Ahmad, Dankwart A. Rustow, “İkinci Meşrutiyet Döneminde Meclisler: 1908-1918”, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S. 4-5, 1976, s. 247.

⁹⁹⁵ Birinci, *Hürriyet ve İtilaf Fırkası*, s. 156., Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, s. 304.

⁹⁹⁶ Kurucu ve Üyeler: Erkan-ı Harp Binbaşı Gelibolulu Kemal Bey, Erkan-ı Harp Kolağası Kastamonulu Hilmi Bey, Süvari Kaymakamı Recep Bey, Bahriye Binbaşı İbrahim Aşkî Bey, Yüzbaşı Kudret Bey. Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, s. 313,319-321

⁹⁹⁷ Ahmet Turan Alkan, *İkinci Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset*, Cedit Neşriyat, Ankara, 1992, s. 133.

⁹⁹⁸ Ahmad, *İttihat ve Terakki 1908-1914*, s. 134,138.

Halaskar Zabitan Grubu kısa süre içerisinde birçok askeri etrafında toplamayı başarmış olup adeta bir muhtıra niteliğinde olan grup beyannamesi yayınlamıştır. Bunun üzerine henüz iki gün önce Meclis-i Mebusan'da güvenoyu alan Said Paşa 17 Temmuz 1912'de istifa etmiş böylelikle kabine düşmüştür.⁹⁹⁹ İttihat ve Terakki her ne kadar Meclis'te sayısal üstünlüğe sahipse de ordudan gelen muhalefet hareketiyle iktidardan düşmüştür.¹⁰⁰⁰ Aslında İttihat ve Terakki olayların bu noktaya gelmesiyle birlikte en azından taktiksel bir geri adım atmak zorundaydı. Devleti kurtarmak parolasıyla hareket eden cemiyetin Trablusgarp'ı kendi elleriyle İtalya'ya teslim etmeleri şüphesiz onlar için kabul edilemezdi.¹⁰⁰¹ Uzun süren tartışmalar sonrasında 21 Temmuz 1912'de partiler üstü bir kişilik olarak Ahmet Muhtar Paşa Sadrazam olarak tayin edilmiştir. Kâmil Paşa Sadrazam olmadığı için İttihat ve Terakki bu atamayı önceleri iyi karşılamıştır. 23 Temmuz 1912'de Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın Sadrazamlığında "Büyük Kabine"¹⁰⁰² kurulmuştur. Kabinede birçok tecrübeli ve önemli devlet adamlarının yer alması olumlu bir hava esmesine sebep olmuştur. Ancak İttihatçılar, cemiyete karşı olan kişilerin kabinede yer almasından rahatsızlık duymuşlardır.¹⁰⁰³ Özellikle de Kâmil Paşa ve Nazım Paşa başta olmak üzere: "*Eski ve yeni devrin en kadar davul gibi öten, boş şahsiyetleri varsa, göğüslerindeki sırma şerefine, zevahir şerefine, onları kabineye doldurdular...*"¹⁰⁰⁴ yorumları yapılmıştır. 30 Temmuz'da Sadrazam Ahmet Muhtar Paşa'nın parlamentoda okuduğu hükümet programında İttihatçılara yer olmadığı açık bir şekilde görülmektedir. Ancak İttihatçılar mecburen hükümete güvenoyu vermek zorunda kalmıştır. Bütün bu olaylar meclisteki İttihatçı çoğunluk gerçeğini değiştirmeden hükümet bir hamle yaparak 5 Ağustos'ta Meclis'in tatil edildiği bildirilmiştir.¹⁰⁰⁵ Böylelikle Tanör'ün ifade ettiği üzere:

⁹⁹⁹ Selim Sezer, "Meclis-i Mebusan'ı Kapattıran Muhtıra: Halaskâr Zabitan Bildirisi", Haz. Mehmet Ö. Alkan, *Osmanlı'dan Günümüze Darbeler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2016, s. 48.

¹⁰⁰⁰ Alkan, *İkinci Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset*, s. 143.

¹⁰⁰¹ Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, s. 317.

¹⁰⁰² Büyük Kabine olarak nitelendirmesinin sebebi içerisinde eski sadrazamların ve önemli isimlerin yer almasıdır. Büyük Kabine şu kişilerden oluşmaktaydı: "Şûrayı Devlet Riyasetine: Kâmil Paşa (Eski Sadrazamlardan), Adliye Nezaretine: Hüseyin Hilmi Paşa (Eski Sadrazamlardan, Âyandan), Dahiliye Nezaretine: Ferit Paşa (Eski Sadrazamlardan, Âyandan), Harbiye Nezaretine: Nazım Paşa (Şûrayı Askeri Azasından), Maliye Nezaretine: Ziya Paşa (Eski Nazırlardan), Bahriye Nezaretine: Mahmut Muhtar Paşa (Eski Nazırlardan), Hariciye Nezaretine: Gabriel Noradonkiyan Efendi (Âyandan), Maarif Nezaretine: Sait Bey (Maarif Nezareti Müsteşarı), Evkaf Nezaretine: Mehmet Fevzi Paşa (Mebusan Meclisi İkinci Reisi), Ticaret ve Ziraat Nezaretine: Reşit Paşa (Eski Viyana Elçisi), Nafia Nezaretine: Damat Şerif Paşa (Şûrayı Devlet Mülkiye Dairesi Reisi), Posta ve Telgraf Nezaretine: Sabri Bey (Eski Maliye Nazırı). Rifat Uçarol, *Gazi Ahmet Muhtar Paşa: Bir Osmanlı Paşası ve Dönemi*, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1976, s. 344-345

¹⁰⁰³ Uçarol, *Gazi Ahmet Muhtar Paşa: Bir Osmanlı Paşası ve Dönemi*, s. 339-348.

¹⁰⁰⁴ Uçarol, *Gazi Ahmet Muhtar Paşa: Bir Osmanlı Paşası ve Dönemi*, s. 347.

¹⁰⁰⁵ Erkan Tural, *Son Dönem Osmanlı Bürokrasisi: II. Meşrutiyet Dönemi'nde Bürokratlar, İttihatçılar ve Parlamenterler*, İmge Kitabevi, Ankara, 2016, s. 241,242.

“Önce hükümetten ayağı kesilen İttihat ve Terakki şimdi de meclisin dağıtılmasıyla büyük bir darbe yemiş oluyordu. Onun, iktidara doğru ve önlenemez gibi görünen yükselişi beklenmedik bir düşüşle noktalanmıştı. Ama buna “virgüllü bir nokta” demek daha doğru olur.”¹⁰⁰⁶

7 Ağustos'ta hükümet 23 Temmuz'da kaldırılan sıkıyönetimi tekrar ilan etmiştir. Ardından süreç içerisinde genelge ve kanun-u muvakkatlar ile asker ve memurların siyasetle ilişkileri yasaklanmıştır.¹⁰⁰⁷ Ahmet Muhtar Paşa 8 Ekim'de Balkan Savaşı'nın başlaması üzerine Trablusgarp Savaşı'na bir son vermek istemiş ve bu doğrultuda İtalya ile 18 Ekim'de Uşi Antlaşması imzalanmıştır. Paşa, Balkan Savaşı'nda Osmanlı ordularının ağır yenilgiler almasıyla 29 Ekim'de istifa etmiş olup Kâmil Paşa Sadrazam olarak göreve başlamıştır.¹⁰⁰⁸ Kâmil Paşa'nın Sadareti kötü başlamıştı, Bulgar ordusu Çatalca'ya kadar ilerlemiştir. Ayrıca Balkan devletleriyle yapılan Londra görüşmelerinden de bir sonuç alınamamıştı. Büyük Avrupa devletleri ise 17 Ocak 1913'te Bab-ı Âli'ye bir nota göndererek Edirne'nin Bulgaristan'a Adaların ise kendilerine bırakılmasını talep etmişlerdir. İttihatçılar ise bu durumu lehlerinde kullanarak Kâmil Paşa kabinesinin Edirne'yi Bulgarlara bıraktığı yönünde propagandaya başlamışlardır. Olayların gittikçe hareketlenmesi üzerine 23 Ocak günü Enver, Talat ve Yakup Cemil başta olmak üzere İttihatçılar Bab-ı Âli binasını basmışlardır. Baskın sırasında Harbiye Nazırı Nazım Paşa vurularak öldürülmüş Kâmil Paşa'ya ise istifası dikte edilmiştir. İttihatçıların teklifi doğrultusunda Mahmut Şevket Paşa yeni Sadrazam olarak atanmıştır.¹⁰⁰⁹ Ancak hazinenin boş olması ve Balkan Devletleriyle olan görüşmelerin sonuçsuz kalmasıyla birlikte 26 Mart'ta Edirne'nin düşmesi İttihatçılar üzerinde önemli bir baskı yapmıştır. 30 Mayıs'ta barış antlaşması yapıldığında Enez-Midye hattının batısındaki birçok toprak gibi Edirne'nin de kaybedilmesi Enver Bey başta olmak üzere itttihatçılara büyük bir prestij kaybı yaşatmıştır. Ancak kısa süre içerisinde Enver Bey Edirne'yi tekrar ele geçirerek bu kaybı kısmen de olsa telafi etmiştir.¹⁰¹⁰ Bütün yaşanan bu gelişmelerin yanında bir de 11 Haziran 1913'te Mahmut Şevket Paşa suikastı eklenmiştir. İttihat ve Terakki bundan siyasi bir kriz çıkarmak yerine muhalefeti tasfiye hareketine girişmiştir.¹⁰¹¹ Akşin'in de belirttiği üzere suikast sonrasında:

“...muhalefetle birlikte yaşayamayacağını kestiren İttihat ve Terakki, belki de bu idrakin rahatlığı içinde, Mahmut Şevket'in yerine onun egemen kişiliğinde bir

¹⁰⁰⁶ Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, s. 201.

¹⁰⁰⁷ Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, s. 328,329.

¹⁰⁰⁸ Uçarol, *Gazi Ahmet Muhtar Paşa: Bir Osmanlı Paşası ve Dönemi*, s. 396,397,434.

¹⁰⁰⁹ Cevdet Küçük, “Bâbîâli Baskını”, *DİA*, C. 4, İstanbul, 1991, s. 389,390.

¹⁰¹⁰ Feroz Ahmad, *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 73-75.

¹⁰¹¹ Alkan, *İkinci Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset*, s. 177.

“ağabey” bulmak zorunluğundan kurtulmuş görünmektedir. Paşa'nın yerine geçen Sait Halim Paşa'nın “ağabeyliği” daha çok simgeseldir. Böylece, İttihat ve Terakki önemli bir dönemeci geçerek, denetleme iktidarını gerçek iktidara dönüştürmüştür.”¹⁰¹²

Tüm bu olayların sonucu olarak İttihat ve Terakki'nin 23 Temmuz 1908'de başlayan denetleme iktidarı bazı kesintilere uğramakla birlikte Mahmut Şevket Paşa suikastı ile son bulmuştur.¹⁰¹³

1.3. İktidar, İdeoloji, Devlet: Denetleme İktidarından Kalan Miras ve İttihat ve Terakki Fırkası'nın Devlet Yönetimi

İttihat ve Terakki Fırkası, Mahmut Şevket Paşa'nın ölümü sonrasında doğrudan iktidarı ele alarak I. Dünya Savaşı sonrasında Kasım 1918'de partinin feshedilmesine kadar olan süreçte firka-devlet mekanizmasıyla ülkenin siyasal, sosyal, ekonomik ve ideolojik faaliyetlerine yön vermiştir. İttihat ve Terakki Fırkası doğrudan yönetimi ele aldığı 1913-1918 yılları arası dönemin en önemli olayı I. Dünya Savaşı'dır.¹⁰¹⁴ Bu dönemde İttihat ve Terakki Fırkası'nın faaliyetlerinin ve düşünce yapısının iyi bir şekilde kavranabilmesi için temel bazı problemlere değinmek gerekmektedir. Almanya ile İttihatçı kadro arasındaki ilişki, İttihatçıların millî bir burjuvazi yaratma politikası ve yaşanan siyasi olayların bir realitesi olarak Türkçülük düşüncesi dönemin önemli ve bir o kadar da karmaşık temel problemlerini oluşturur.¹⁰¹⁵

II. Abdülhamid dünya siyasetinde yaşanan gelişmeleri yakından takip ederek konjonktür gereği Almanya ile yakın ilişkiler kurmuştur. Her ne kadar Bismarck döneminde ilişkiler tam olarak rayına oturamamışsa da 1883'ten itibaren Alman subaylar Osmanlı ordusunun eğitiminde rol almaya başlamıştır.¹⁰¹⁶ Mardin'e göre Almanya'dan getirilmiş olan Goltz Paşa gerek Harbiye'de gerek Osmanlı ordusunda oldukça önemli bir görevi yerine getirmiştir: “Von der Goltz'un işe başladığı 1883 yılı ile 1895 yılı arasında eski alaydan yetişme subaylarla hiçbir biçimde karşılaştırılmayacak yeni bir subay kuşağı yetişti.”¹⁰¹⁷ Genç yaştan itibaren iyi bir eğitim alarak yetişen bu askerler sosyo-ekonomik olarak daha alt tabakadan gelen kişilerden oluşmaktaydı. Askeri eğitim gören bu kişiler

¹⁰¹² Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, s. 368

¹⁰¹³ Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, s. 369.

¹⁰¹⁴ I. Dünya Savaşı'nın içeriği bu tezin sınırlılıklarına dahil değildir.

¹⁰¹⁵ Ümüt Akagündüz, *II. Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak*, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul, 2015, s. 57-59.

¹⁰¹⁶ William Hale, *Türk Dış Politikası 1774-2000*, Çev. Petek Demir, Mozaik Yayınları, İstanbul, 2003, s. 20.

¹⁰¹⁷ Şerif Mardin, *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990, s. 188,189.

belirli bir ideal çerçevesinde vatani kurtarmak parolasıyla hareket etmeye başlamışlardır.¹⁰¹⁸ Goltz Paşa her ne kadar 1895'te Almanya'ya dönmüşse de kaleme aldığı eserlerle bu başta Harbiye olmak üzere İttihatçılar üzerinde etkisini sürdürmüştür.¹⁰¹⁹

1888'de II. Wilhelm'in Alman İmparatoru olmasıyla birlikte Osmanlı-Alman ilişkilerinde yeni bir dönem başlamıştır. Bu noktada özellikle II. Wilhelm'in "Weltpolitik" adı verilen yayılcı politikasında Osmanlı Devleti önemli bir yer tutmaktaydı. Wilhelm, II. Abdülhamid Dönemi'nde politik hamleler çerçevesinde 1889 ve 1898'de Osmanlı Devleti'ne iki kez ziyaret yapmıştır.¹⁰²⁰ Abdülhamid ise İngiltere ve Rusya arasında sıkışıp kalmamak için umutlarını Almanya'ya bağlamıştı. Ancak işin ilginç tarafı 1898 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Cenevre kolu da II. Wilhelm'e müracaat ederek V. Murat'ın Abdülhamid'in elinden kurtarılmasını istemişlerdir. Ortaylı'ya göre Jön Türklerin Almanya ile olan ilişkileri gittikçe derinleşmiştir:

*"Almanya ile ilişkiler kurmak, yayın organlarını Almanca olarak da çıkarmak, faaliyetleri arasındadır. İlk anda bu girişimler Alman Dışişleri tarafından hasıraltı edilse de bir zaman sonra Almanya'nın Jön Türk hareketine el atarak, onlar arasında da taraftar sağlayacağını göreceğiz."*¹⁰²¹

1908 Devrimi'ni yapmış olan İttihatçıların çoğu Avrupa'da eğitim aldıklarından ilk başlarda İngiliz ve Fransız kurumlarına karşı hayranlık duymuşlardır. İttihatçılara göre II. Wilhelm'in otokrat hükümdarlığı altında olan Almanya "hürriyet, eşitlik, kardeşlik" gibi sloganlara uygun düşmüyordu. Ayrıca Almanya Abdülhamid rejiminin destekçisi olarak görülmekte olup bu durum İstanbul'daki İngiliz ve Fransız basını tarafından da desteklenmekteydi.¹⁰²² Abdülhamid'in Osmanlı coğrafyasında demiryolları üzerinde yaşanan nüfuz mücadelesinde Alman sermayeli şirketlere ülkenin stratejik demiryolu hatlarının ihalelerini vermesi şüphesiz ki İngiltere ve Fransa tarafından da hiç de hoş karşılanmamıştır.¹⁰²³ Son olarak 1908 Devrimi sonrasında ise Almanya'nın müttefiklerinin İttihatçılara karşı göstermiş olduğu olumsuz tutum Almanya'nın itibarını sarsmıştır.¹⁰²⁴ Bu

¹⁰¹⁸ Mardin, *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*, s. 188,189.

¹⁰¹⁹ Fuat Dündar, *Modern Türkiye'nin Şifresi: İttihat ve Terakki'nin Etnisite Mühendisliği (1913-1918)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 63.

¹⁰²⁰ Murat Özyüksel, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Nüfuz Mücadelesi: Anadolu ve Bağdat Demiryolları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013, s. 32-34.

¹⁰²¹ İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1983, s. 56.

¹⁰²² Edward Mead Earle, *Bağdat Demiryolu Savaşı*, Çev. Kasım Yargıcı, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1972, s. 234-236.

¹⁰²³ Erik Jan Zürcher, *Savaş, Devrim ve Ulusallaşma Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi: 1908-1928*, Çev. Ergun Aydınoglu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005, s.72.

¹⁰²⁴ Earle, *Bağdat Demiryolu Savaşı*, s. 235,236.

gibi birçok nedenlerle İttihatçılarda ilk başta Osmanlı Devleti'nde önemli bir nüfuza sahip olan Almanya'nın gücünü kırmak düşüncesi hakim olmuştur. Böylelikle Almanya'ya duyulan öfke liberal düşünceye sahip olan İttihatçılarda İngiliz taraftarlığını da beraberinde getirmiştir.¹⁰²⁵ Ancak Almanya'nın dengeli politikalarına karşı başta İngilizler olmak diğer devletlerin olumsuz ve gurur kırıcı tutumları ibreyi kısa süre de tersine çevirmiştir. Özellikle de 1910 yılında Osmanlı Devleti'nin yaşadığı ekonomik sıkıntıların giderilebilmesi adına Maliye Nazırı Cavit Bey'in İngiltere ve Fransa'dan borç temin etme çabaları karşısında bu devletlerin adeta “mali bağımlılık” demek olan şartları bardağı taşıran son damla olmuştur. Tam da bu sırada Almanya'nın devreye girerek “Türkiye'nin gururunu zedeleyecek hiçbir şart” koşmadan 11 milyon altınlık bir borç antlaşmasının gerçekleştirilmesini sağlaması İttihatçılar üzerinde iyi bir imaj oluşturmuştur. Bundan sonraki süreçte ise her ne kadar bazen inişli çıkışlı durumlar yaşansa da İttihatçıların gözünde Almanya önemli bir yer edinmiştir.¹⁰²⁶ Ortaylı'nın ifade ettiği üzere: “*Genç Türk iktidarının karşılaştığı dış siyasi sorunlar ve ekonomik güçlükler, onları II. Abdülhamid'den daha koyu bir Alman dostu olmak zorunda bıraktı.*”¹⁰²⁷

Balkan hezimetinin ardından Mahmut Şevket Paşa'nın ısrarlı çabaları sonrasında Von der Goltz Paşa olmak üzere birçok Alman askeri heyeti önceki döneme göre daha kalabalık olarak yeniden İstanbul'a gelmişlerdir. Zaten 1909-1911 yılları arasındaki gerçekleşen askeri reform çalışmalarında Almanya'dan silah, torpido, radyo-telsiz vs. birçok ürün sipariş edilmeye başlanmıştı. Böylelikle Almanya'nın itibarı Osmanlı seçkinleri arasında günden güne artmaktaydı. 1913 sonrasında İttihat ve Terakki adına Enver-Cemal-Talat Paşaların devlete hâkim olmasıyla birlikte İstanbul'da Alman nüfuzu artık zirveye ulaşmıştır.¹⁰²⁸ Ancak Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na Almanya'nın müttefiki olarak girmesi sadece bir hayranlığın sonucu değildi. Aslında İttihatçıları bu duruma götüren en temel sebep İtilaf Devletleri'nin Osmanlı Devleti'ni bu ittifaka layık görmemesinden kaynaklanmaktaydı. Zaten İtilaf Devletleri'nden olan Rusya'nın boğazlar ve İstanbul hakkındaki emelleri bilinen bir durumdu. İttihatçılar bir durum değerlendirmesi yaptığında Almanya'ya olan güvenleri bir yana böyle bir savaşta tarafsız kalmaları devletin jeopolitik

¹⁰²⁵ Cenk Reyhan, “Türk-Alman İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı (1878-1914)”, *Belleken*, C. 69, S. 254, 2005, s.232.

¹⁰²⁶ Murat Özyüksel, “İkinci Meşrutiyet ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman-İngiliz Nüfuz Mücadelesi”, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, S. 38, 2008, s. 253-254, 261-263,

¹⁰²⁷ Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu*, s.135.

¹⁰²⁸ Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu*, s. 135,137.

ve jeostratejik konumu açısından imkânsız olarak görmüşlerdir. Enver Paşa'nın önderliğindeki beyin takımı için durum bu şekilde değerlendirilmiştir. Böylelikle Osmanlı Devleti 30 Ekim 1914'te Almanya'nın yanında İttifak Devletleri'nin bir müttefiki olarak I. Dünya Savaşı'na dahil olmuştur.¹⁰²⁹

İttihat ve Terakki'nin ideolojisi zaman içerisindeki siyasal ve konjonktürel duruma bağlı olarak Osmanlıcılıktan Türkçülüğe doğru bir yol takip etmiştir. Tunaya'nın ifade ettiği üzere İttihat ve Terakki: “*Nasıl ki liberal bir rejimden otoriter bir tek parti rejimine kaymışsa, Osmanlıcılıktan Türkçü bir akıma gidişi de bu çizgiye koşut bir gelişme izlemiştir.*”¹⁰³⁰ 1908 Devrimi sonrasında İttihatçıların benimsedikleri öncelikli fikir Osmanlıcılık düşüncesiydi. Ancak Hristiyan uyrukların sorunu, Müslüman Arnavutların ayrılması ve Araplar arasındaki ayrılıkçı kışkırtmalar Türkçülüğü adeta teşvik etmiştir. 1908-1914 arasında dönemde Trablusgarp ve Balkan savaşları başta olmak üzere yaşanan toprak kayıpları imparatorluğun 1/3'ine denk gelmekteydi. İmparatorluğun kalbi olarak nitelendirilen Rumeli'nin kaybedilmesi zaten İttihatçılarda büyük bir siyasal ve ideolojik etkiye sebep olmuştur.¹⁰³¹ Bu durumda İttihatçılar parlamento içi ve dışı çalışmalarıyla millî bir kadroya gitmiş ve uygun şartlar oluşuncaya kadar Osmanlıcılık “devleti korumak için bir maske” olarak yürütülmüştür.¹⁰³²

Osmanlıcılık ideolojisinin işlevselliğini yitirdiğinin belki de en açık ifadelerinden birisini bir Rum mebus olan Boşo Efendi'nin: “Ben artık Osmanlı Bankası kadar Osmanlıyım” sözlerinde aramak gerekir.¹⁰³³ Zaten 1908 Devrimi ertesinde hem aydınlar hem de halk arasında Türklük bilincini yaygınlaştırmak amacıyla bir çok dergi ve dernek faaliyete geçmiştir: Türk Derneği (1908), Türk Yurdu Cemiyeti (1911), Türk Ocağı (1911), Teavün-ü İçtimai Cemiyeti, (1911), Genç Kalemler Mecmuası (1911), İstihlak-i Milli Cemiyeti (1912), Halka Doğru Mecmuası (1913), Türk Sözü (1913), İstiklal ve İktisad-ı Milli Cemiyeti (1913), Türk Bilgi Derneği (1913), İslam Mecmuası (1914), Milli Türk Cemiyeti (1914), Rusya'da Sakin Müslüman Türk Tatarlarının Haklarını Müdafaa Cemiyeti

¹⁰²⁹ Ali Kaşıyüğun, *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Devleti'nin İttifak Arayışları ve I. Dünya Savaşına Girişi (1911-1914)*, Doktora Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2014, s. 324-326.

¹⁰³⁰ Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, C. III, s. 304.

¹⁰³¹ Fuat Dünder, *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 30,31., Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, s. 346,347.

¹⁰³² Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, C. III, s. 307.

¹⁰³³ Yaşar Semiz, “İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Türkçülük Politikası”, *Türkiye Araştırmaları Dergisi*, S. 35, 2014, s. 227.

(1916) Halka Doğru Cemiyeti (1917), Yeni Mecmua (1917), Büyük Mecmua (1917) ve Yeni Mektep (1917).¹⁰³⁴

İttihatçıların Türkçü oluşumlarla ve ideolojiyle olan ilişkisi 1913'ten sonra daha net bir durum kazanmıştır. Karpat'ın belirttiği üzere: “Devletin Türklüğü görüşü Jön Türk iktidarında hatırı sayılır bir güç kazandı ve 1913'ten sonra Türk vatanseveriliği/milliyetçiliği devletin gayriresmî ideolojisi haline geldi.”¹⁰³⁵ Türk milliyetçiliği bu noktada laikleşme ve Batılılaşma siyaseti yerine İslamlaşma ve muasırlaşmadan yana bir politika izlemiştir.¹⁰³⁶ Türklüğün gelişimi üzerinde Kafkasya ve Rumeli'den göç eden Avrupa ve Rusya'daki nasyonalizmden etkilenen aydınlar da önemli bir rol oynamıştır.¹⁰³⁷ Özellikle I. Dünya Savaşı sırasında “cihad-ı ekber” çağrısının beklenen etkiyi ortaya çıkaramaması ve Arap coğrafyasında yaşanan ağır hezimetler Anadolu Türklüğü ile Rusya içerisindeki Türk ve Türkî unsurlarla bütünleşmeyi ön plana çıkarmıştır. Bu noktada Ahmet Ağaoğlu, İsmail Gaspiralı ve Yusuf Akçura gibi fikir adamları gerek Osmanlı Devleti'nde gerekse de Kafkasya'da Türkçülük hareketinin ideologları olarak önemli çalışmalar yürütmüşlerdir.¹⁰³⁸

İttihat ve Terakki yürüttüğü çalışmalarla Türkçü eğitimi kültürel alanda da milliyetçi politikalar ile desteklemiştir.¹⁰³⁹ İttihat ve Terakki'nin İslamcılık konusundaki politikaları ise çift taraflı madalyonun diğer yüzünü temsil etmekle beraber asıl taraf daima Türkçü-milliyetçi olan kısımdı. 1908-1913 arasındaki dönemde İttihat ve Terakki iktidarın tek hâkimi olmadığından dolayı muhalefetteki İslamcılardan zaman zaman ağır eleştirilere maruz kalmıştır. Bu dönemde ilginç olan diğer bir unsur ise İttihat ve Terakki içerisindeki İlmîyeci mebusların parti içi politika eleştirileridir. 1913'ten itibaren ise Türkçü cephe çıkarmış olduğu İslam Mecmuası ile İttihat ve Terakki'nin İslamcı ideolojisine yeni birtakım yorumlar getirmiştir.¹⁰⁴⁰ Tunaya'nın da üzerinde önemle vurguladığı asıl nokta bu olmuştur: “İttihatçılar İslamcılığı da resmi ve mecburi bir ideolojik unsur olarak kabul etme durumunda

¹⁰³⁴ Mehmet Karakaş, “II. Meşrutiyet Dönemi Türkçülük Düşüncesi ve İttihat-Terakki'nin Rolü”, *Tezkire*, S. 65, 2019, s. 203.

¹⁰³⁵ Kemal H. Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s.31.

¹⁰³⁶ Masami Arai, *Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği*, Çev. Tansel Demir, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s. 147.

¹⁰³⁷ Akagündüz, *II. Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak*, s. 59.

¹⁰³⁸ Onur Köse, Edip Öncü, “I. Dünya Savaşı Sırasında Kafkasya, Kırım ve Kazan'daki Türkçülük Hareketlerine Dair Genel Bir Giriş”, *KTÜEFAD*, S. 2, 2002, s. 65.

¹⁰³⁹ Semiz, “İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Türkçülük Politikası”, s. 235.

¹⁰⁴⁰ Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, C. III, s. 308,309.

kalmışlardır. Kendi yorumlarına bağlı İslamcılık akımını daha bir sevecenlikle karşılayacaklardır.”¹⁰⁴¹ Aslında Ziya Gökalp Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak eserinde de Türkçülük temel bir bileşen olmakla birlikte diğer iki unsur bu düşünceyi tamamlayıcı bileşenler olarak ortaya çıkmıştır.¹⁰⁴²

II. Meşrutiyet Dönemi’ndeki eğitime yönelik gelişmeler gerek siyasal ve toplumsal yaşamın bir parçası olarak gerekse de düşünsel anlamda önemli birtakım gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. Bu dönemde ilk, orta ve yüksek eğitimde birçok yeni düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca eğitim kurumları ıslah edilirken her kademedede yeni eğitim kurumları da açılmıştır.¹⁰⁴³ II. Meşrutiyet Dönemi aydın ve yöneticileri eğitim-öğretim alanında farklı birçok görüş öne sürmüşlerdir.¹⁰⁴⁴ Bu kişilerden Maarif Nazırı Emrullah Efendi ile aydın bir öğretmen olan Satı Bey daha ön plana çıkmaktadır. Emrullah Efendi “Tuba Ağacı Nazariyesi” kuramıyla eğitimde yeniliğin Darülfünun’dan başlayarak kademe kademe aşağıya doğru yayılması gerektiğini savunmuştur. Ona göre yetişmiş insan gereksinimi ancak Darülfünun aracılığı ile sağlanabilirdi. Satı Bey ise bu görüşe karşı çıkarak eğitime ilkokullardan başlanması gerekliliği üzerinde durmuştur. Çünkü temelleri sağlam olmayan bir ilköğretim eğitimine dayanacak olan yüksek öğretim hiçbir zaman gelişemezdi. Satı Bey bu görüşü savunmakla beraber eğitimin tüm kademelerinin birbiriyle yakın ilişkisi bulunduğunu da kabul ederek, hiçbirinin ötekilerden bağımsız bir biçimde ele alınamayacağını da ileri sürmüştür.¹⁰⁴⁵

II. Meşrutiyet Dönemi’nde okul öncesi eğitim anlayışı doğrultusunda ilk defa olarak Ana Mektebi ve Çocuk Bahçeleri kurulmaya başlamıştır. 1913’te Darülmuallimat’a bağlı olarak resmi ana okulları açılmaya başlamış olup sayıları hızla artmıştır.¹⁰⁴⁶ İlköğretimde ise öğretmen ve atama sorunları mevcudiyetini sürdürmüş olsa da önemli birtakım gelişmeler yaşanmıştır. Dönemin en dikkat çekici yeniliği 1913’te yürürlüğe giren Maârif-i İbtidâiye Kanûnu-ı Muvakkati (Geçici İlköğretim Kanunu)’dir. Kanun doğrultusunda ilköğretimde

¹⁰⁴¹ Tunaya, *Türkiye’de Siyasal Partiler*, C. III, s. 309.

¹⁰⁴² Mustafa Doğanoglu, ““Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak”tan “Türkçülüğün Esasları”na Ziya Gökalp ve Ulus Tasavvuru”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 71, No. 4, 2016, s. 1200.

¹⁰⁴³ Gündüz, *Osmanlı Eğitim Mirası: Klasik ve Modern Dönem Üzerine Makaleler*, s. 99,100.

¹⁰⁴⁴ Hayta, Ünal, *Osmanlı Devleti’nde Yenileşme Hareketleri (XVII. Yüzyıl Başlarından Yıkılışına Kadar)*, s. 207.

¹⁰⁴⁵ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Pegem A Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 300-303.

¹⁰⁴⁶ Mustafa Ergün, *II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim Hareketleri (1908-1914)*, Ocak Yayınları, Ankara, 1996, s. 192,193.

köklü bir reform gerçekleşmiştir.¹⁰⁴⁷ Eğitimde en köklü değişikliğe uğrayan kısım ortaöğretim olmuştur. İdadiler livalarda 5, vilayetlerde ise 7 yıllık eğitim vermiştir. 1913'te alınan bir karar doğrultusunda 7 yıllık idadilerin sultanîye dönüştürülmesi kararlaştırılmıştır.¹⁰⁴⁸ Ortaöğretimde 1914'te açılan İstanbul İnâs Sultanisi ise ilk kız lisesi olarak eğitime başlamış olup 1915'te Bezm-i Âlem Sultanisi ismini almıştır.¹⁰⁴⁹

Yükseköğretimde 1900 yılında açılan Darülfünun, II. Meşrutiyet sonrasında 1909'da yeni bir binaya kavuşarak eğitim araç ve gereçleri bakımından da zenginleştirilmiştir. Emrullah Efendi'nin çalışmaları sonucunda Darülfünun'da birçok ıslahat gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda Darülfünun şu bölümlerden oluşmaktaydı: Dini bilimler, hukuk, fen, tıp ve edebiyat. Bu bilim dallarına yönelik olarak 1915'te Almanya'dan birçok öğretim üyesi getirilerek bazı yenilikler gerçekleştirilmişse de harp ortamı ve konjonktürel nedenlerle istenilen başarı elde edilememiştir.¹⁰⁵⁰ Yükseköğretimde kadınların eğitim alması amacıyla edebiyat, doğa bilimleri ve matematik şubelerinden oluşan İnâs Darülfununu 1914'te açılmıştır. 1918'de ise bu okulda karma eğitime geçilmiştir.¹⁰⁵¹

Tanzimat'tan itibaren süregelen mesleki ve teknik eğitim kurumları II. Meşrutiyet Dönemi'nde en üst düzeyde gelişme göstermiştir. Bu doğrultuda daha önceden açılmış birçok okul ıslah edildiği gibi sanayi, ziraat, orman, veterinerlik başta olmak üzere neredeyse her alanda ortaöğretim ve yüksek okul seviyesinde yeni okullar açılmıştır. Tanzimat Dönemi'nde oluşturulan Dersaadet Sanayi Mektebi (1869) II. Abdülhamid Dönemi'nde çeşitli ıslahatlara uğramış olup ayrıca taşrada sanayi okulları da yaygınlaştırılmıştır. II. Meşrutiyet Dönemi'nde ise bu alanda ihtisas yapmak üzere yurtdışına birçok öğrenci gönderilmiştir. Ayrıca 1913'te yapılan düzenleme ile sanayi mektepleri daha istikrarlı bir hale getirilmiştir. Bu dönemde gerek devlet gerekse de özel okul olmak üzere kızlara yönelik sanayi okulları da açılmıştır. Özellikle de I. Dünya Savaşı'nın getirdiği yük sanayi mekteplerine verilen önemi bir kat daha arttırmıştır.¹⁰⁵²

¹⁰⁴⁷ Gündüz, *Osmanlı Eğitim Mirası: Klasik ve Modern Dönem Üzerine Makaleler*, s. 102,103.

¹⁰⁴⁸ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, s. 218-221.

¹⁰⁴⁹ Akagündüz, *II. Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak*, s. 196.

¹⁰⁵⁰ Hasan Ali Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, MEB Yayınları, İstanbul, 1991, s. 199-201.

¹⁰⁵¹ Akagündüz, *II. Meşrutiyet Döneminde 3*, s. 196.

¹⁰⁵² Yaşar Semiz, Recai Kuş, "Osmanlıda Mesleki Teknik Eğitim İstanbul Sanayi Mektebi (1869-1930)", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 15, 2004, s. 277-288. Ergün, *II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim Hareketleri (1908-1914)*, s. 243-248.

Osmanlı'da 1847'de ülkenin ilk mesleki-teknik okulu olan Ziraat Mektebi kurulmuşsa da 5 yıl gibi kısa bir sürede istenilen faydanın elde edilemediği düşüncesinden hareketle kapatılmıştır.¹⁰⁵³ Bundan sonraki süreçte ziraat eğitimi asıl önemli atılımı II. Abdülhamid Dönemi'nde gerçekleştirmiştir. Bu dönemde İstanbul'da yüksek ziraat mektebi statüsündeki Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi (1892) açılmıştır.¹⁰⁵⁴ 1893'den 1909'da kadar ormancılık eğitimi de bu mektepte devam etmiş olup hatta 1903'de mektebin adı Halkalı Ziraat ve Ormancılık Mekteb-i Âlisi olmuştur.¹⁰⁵⁵ İstanbul'un yanı sıra Edirne, Selanik, Bursa ve Ankara'da orta dereceli ziraat okulları açılmıştır: Edirne'de Hamidiye Ziraat Mektebi ve Numune Çiftliği (1881), Selanik Ziraat Mektebi (1887-1888), Bursa'da Hüdavendigâr Hamidiye Ziraat Ameliyat Mektebi (1891), Ankara Ziraat Mektebi (1908).¹⁰⁵⁶ Ziraatla ilgili eğitim veren bu kurumlar haricinde ipekcilik, arıcılık, bağcılık başta olmak üzere birçok konuda eğitim veren özel amaçlı ziraat okullarda kurulmuştur.¹⁰⁵⁷ II. Meşrutiyet Dönemi'nde 1912'de "Tedrisat-ı Ziraiye Nizamnamesi" yayınlanmasının ardından ziraat eğitimini daha sistemli ve bir bütün olarak ele alınmaya başlanmıştır.¹⁰⁵⁸ Bu nizamname ile ziraat uzmanları ve öğretmenleri yetiştirilerek doğru zirai bilginin köye ulaşması hedeflenmiştir.¹⁰⁵⁹ Tedrisat-ı Ziraiye Nizamnamesi'ne göre ziraat okulları dört başlık altında sınıflandırılmıştır: 1) Mıntıka Ziraat Mekâtib-i Âliyeleri. 2) Ameliyat Mektepleri, 3) Çiftlik Mektepleri, 4) Amele Mektepleri. Bu dönemde Mıntıka Ziraat Mekâtib-i Âlisi seviyesinde biri Halkalı'da diğeri de Selanik'te iki mektep bulunmaktaydı. Öncelikle Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi'nin ıslahına yönelik bazı girişimlerde bulunulmuştur. 1914'te mektebe bağlı olarak yeni ziraat aletlerinin kullanımının yaygınlaştırılması amacıyla Çiftlik Makinisti Şubesi açılmıştır. Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi, I. Dünya Savaşı'nda kısa süreliğine kapanmak zorunda kalsa da tekrar açılmıştır.¹⁰⁶⁰ Halkalı haricinde Selanik'teki ziraat mektebi de 1910'da yapılan bir düzenlemede âlî seviyeye getirilerek Selanik Ziraat Mekteb-

¹⁰⁵³ Yıldırım, "Osmanlı'da İlk Çağdaş Zirai Eğitim Kurumu: Ziraat Mektebi (1874-1851)", s. 223.

¹⁰⁵⁴ Hasan Soydan, *120 Yıllık Eğitimi Çınarı: Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi*, s. 219-221.

¹⁰⁵⁵ BOA., İ.OM. 1/11. BOA., BEO. 310/23176. BOA., İ.KAN. 3/10.

¹⁰⁵⁶ Makbule Sarıkaya, "Ziraat Mektepleri", *Kafdağı*, C. 1, S. 1, Aralık 2016, s. 27,28.

¹⁰⁵⁷ Sevtap Kadioğlu, "Halkalı Ziraat Mektebi Âlisi", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, C. 9, 2015, s. 169.

¹⁰⁵⁸ Sevtap Kadioğlu, "Osmanlı Döneminde Türkiye'de Ziraat Okulları Üzerine Notlar ve 'Tedrisat-ı Ziraiye Nizamnamesi'", *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi*, S. 8, Ekim 2005, s. 240

¹⁰⁵⁹ Ümüt Akagündüz, "Hüseyin Kazım [Kadri]'nin Çiftçi Çocuğu Eseri Bağlamında Ziraat Kitapları ve Köylünün Ziraat Bilgisiyle Tanıştırılması", *Kebikeç*, S. 50, 2020, s. 513.

¹⁰⁶⁰ Kadioğlu, "Osmanlı Döneminde Türkiye'de Ziraat Okulları Üzerine Notlar ve 'Tedrisat-ı Ziraiye Nizamnamesi'", s. 242,248.

i Âlisi'ne dönüştürülmüştür.¹⁰⁶¹ Bu mekteplerde çiftliklerin yönetilmesini için ziraat uzmanı, memuru ve öğretmeni yetiştirilmesi amaçlanmıştır.¹⁰⁶²

Ziraat Ameliyat Mektepleri ise çiftlik idaresine vâkıf olan çiftçi ve çiftlik kahyası yetiştirmek üzere teorik ve pratik eğitim veren okullardı. II. Meşrutiyet öncesinde yalnızca Selanik ve Bursa'da ameliyat mektepleri bulunmaktaydı. 1911'de Adana, Ankara, Bursa, Selimiye, Siroz, Manastır, Kosova, Kastamonu, Trablusgarp, Sivas, Erzurum ve Halep olmak üzere toplamda 12 tane ziraat ameliyat mektebi mevcuttu. Trablusgarp ve Balkan Savaşları'nın yaşanması ve ekonomik yetersizlikler sonucunda 1914 yılına gelindiğinde bu mekteplerin sayıları 5'e düşmüştür.¹⁰⁶³ Bu mekteplerin yanı sıra çiftçi çocuklarına yeni tarım usulleri öğretmek amacıyla Çiftlik Mektepleri açılmıştır. Böylelikle kendi tarlasını idare edebilen çiftçi, yarıcı ve subaşı yetiştirilecekti.¹⁰⁶⁴ 1912'de Halep, Sivas, Erzurum, Serez, Üsküp ve Manastır'da Çiftlik Mektepleri, Muş'ta ise Köy Çiftlik Mektebi bulunmaktaydı.¹⁰⁶⁵ Son olarak ise “*yeni ziraat usullerinin uygulanması, ziraat aletlerinin kullanımını, kuruldukları mahallin yavanlarının çoğaltılmasını, hayvanlara ve zirai ürünlere musallat olan başlıca hastalıklara karşı alınması gereken tedbiri ve uygulanacak tedaviyi*”¹⁰⁶⁶ öğretmek doğrultusunda çiftlik amele başısı yetiştirmek amacıyla Amele Mektepleri kurulmuştur. Kastamonu ve Trablusgarp'ta Amele Mektebi kurulurken Halep, Sivas ve Erzurum'daki “Numune Tarlaları” Amele Mektebi'ne dönüştürülmüştür.¹⁰⁶⁷ Bütün bu mekteplerin yanı sıra özel tarımsal okul ve kuruluşlar da faaliyette bulunmuşlardır. Bu doğrultuda bağcılık, bahçivanlık, ipekböcekçiliği ve sütçülük okulları kurulmuştur.¹⁰⁶⁸

Veterinerlik eğitiminin sivil kurumsallaşmasına yönelik olarak 1894 yılında açılan Mülkiye Baytar Mekteb-i Âlisi, II. Meşrutiyet'in ilk yıllarında yeni birtakım ıslahatlara uğramıştır. Balkan Savaşları sırasında okul binasının geçici olarak askeri hastaneye çevrilmesi nedeniyle eğitime ara verilmiştir. 1914'te çıkan bir yangın sonucunda okul binası

¹⁰⁶¹ Ezgi Dede, *Selanik Ziraat Mektebi (1889-1912)*, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, 2017, s. 51.

¹⁰⁶² Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, s. 296.

¹⁰⁶³ Ergün, *II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim Hareketleri (1908-1914)*, s. 248,249.

¹⁰⁶⁴ Mustafa Kılınç, *Türkiye'de Mesleki Teknik Eğitim Tarihi (1886-1986)*, Pegem Akademi, Ankara, 2020, s. 110.

¹⁰⁶⁵ Tekeli, İlkin, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, s. 88.

¹⁰⁶⁶ Kadioğlu, “Osmanlı Döneminde Türkiye'de Ziraat Okulları Üzerine Notlar ve ‘Tedrisat-ı Ziraiye Nizamnâmesi’”, s. 248.

¹⁰⁶⁷ Ergün, *II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim Hareketleri (1908-1914)*, s. 249.

¹⁰⁶⁸ Ergün, *II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim Hareketleri (1908-1914)*, s. 249,250.

kullanılmaz hale gelmiştir.¹⁰⁶⁹ Veteriner yardımcılarını yetiştirmek amacıyla da 1910'da Tatbikat-ı Baytariyye Mektebi açılmıştır. Okul Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'na rağmen eğitim-öğretim faaliyetlerini kesintisiz olarak sürdürmüştür. Özellikle de askeri veterinerlik teşkilatının savaşlar nedeniyle yetersiz kalması üzerine Tatbikat-ı Baytariyye Mektebi mezunları orduda hizmet vermişlerdir.¹⁰⁷⁰

II. Meşrutiyet Dönemi eğitim mozaiği oldukça geniş bir alana yayılmıştır. Bu dönemde birçok okul ıslah edildiği gibi İttihatçıların eğitime yönelik çalışmalarının neticesinde neredeyse her alanda çeşitli okullar açılmıştır. Dönemin karakteristik yapısını ortaya koymak amacıyla orman, ziraat, sanayi ve baytar eğitimi haricinde yer alan diğer okullar şu şekilde ifade edilebilir: polis okulları, müzik okulları, adliye okulları, yetimler için açılan okullar, mühendislik okulları, memurlukla ilgili okullar, sanatla ilgili okullar, sağlıkla ilgili okullar, ticaret ve maliye ile ilgili okullar, ulaşım ve haberleşme ile ilgili okullar.¹⁰⁷¹ Nihayetinde eğitimde niceliğe önem verilerek okul, öğrenci ve öğretmen sayısının arttırılmasına öncelik verilmiştir. Her ne kadar eğitimin niteliğini arttırmaya yönelik bazı görüş ve uygulamalar olsa da nitelik her zaman ikinci planda kalmıştır.¹⁰⁷²

II. Meşrutiyet Dönemi'nin en önemli olaylarından bir tanesi de liberalizmden millî iktisada geçiştir. Aslında bu ekonomik dönüşümde her ne kadar birçok iç ve dış siyasi olay etkili olmuşsa da yukarıda bahsedildiği üzere Almanya ile olan ilişkiler ve Türkçülük politikası bu değişimin ana unsurlarındandır. II. Meşrutiyet Dönemi'nde ekonomiye bakış politikasında bir çerçeve çizmek istersek iktisadi hayatta 1908-1913 yılları arasında liberal, 1914-1918 arasında ise "Millî İktisat" dönemidir.¹⁰⁷³ 1908 Devrimi'nin ilk yıllarında liberal düşüncenin en önemli savunucuları olarak Prens Sabahaddin ve Mehmed Cavid Bey ön plana çıkmaktaydı. İttihatçıların uzun yıllar boyunca Maliye Nazırı olarak görev yapan Cavid Bey'e göre sermaye olmaksızın emek bir iş göremez ve böylelikle sermayesizlik yüzünden vatandaşların emeği boşa gitmiş olurdu. Fabrika, toprak, ticarethaneler bunların tamamı için sermayenin olması gerekliydi böylelikle ülkede uygarlık sağlanabilirdi. Bu

¹⁰⁶⁹ Fatma Kaya Doğanay, "Mülkiye Baytar Mektebi", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 60, Eylül 2017, s. 673,674.

¹⁰⁷⁰ Seda Tan, Savaş Volkan Genç, "Mülki Tatbikat-ı Baytariyye Mektebi (Muavin Baytar Mektebi): Kuruluşu ve İşleyiş Esasları", *Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, C. 24, S. 6, 2018, s. 809,810.

¹⁰⁷¹ Bu okullar hakkında detaylı bilgi için bkz: Ergün, *II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim Hareketleri (1908-1914)*, s. 243-297.

¹⁰⁷² Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, s. 266.

¹⁰⁷³ Koray Ergin, "İttihat ve Terakki Döneminde Millî İktisat Anlayışı (1913-1918)", *Akdeniz Üniversitesi Sosyol Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 1, s. 115.

dönemde iktisadi liberalizmin yayın organı olarak kurucuları arasında Cavid Bey'in de yer aldığı Ulum-i İktisadiye ve İctimaiye Mecmuası ön plana çıkmaktaydı.¹⁰⁷⁴ Çavdar'a göre Cavid Bey Maliye Nazırlığı makamını hakkıyla dolduran ve liberal ekonomi bilgisine sahip oldukça önemli bir isimdi: “Geride kalan yüz yıl içinde liberal ekonomi düşüncesi ülkemizde aynı kalitede bir başa bilim adamı veya politikacıyı yaratamadı. M. Cavid Bey daima bu işin şampiyonu kaldı, çağın iktisat bilimini ve istatistik tekniklerini noksansız ülkemize aktardı.”¹⁰⁷⁵ Aslında Cavid Bey 19. yüzyıl Osmanlı iktisat yazımında Sakızlı Ohannes Paşa ve Portakal Mikail Paşa gibi sürekli liberalizm savunması yapan önemli iki ismin önemli görüşlerini de bir yerde devam ettirmiştir.¹⁰⁷⁶ Cavid Bey'in sürekli olarak savunduğu iktisat politikalar serbest ticaret, tarımsal ihracata dayalı ihtisaslaşma, yabancı sermayenin önünün açılması ve devletin piyasaya müdahale etmemesi konularında altında toplanmaktaydı.¹⁰⁷⁷

1908-1913 arasında dönemde yabancı sermayeye tanınan imkanlar yabancıların ve gayrimüslimlerin etkisinin artmasını sağlarken Türk-Müslüman kesimin yoksullaşmasına sebep olmuştur.¹⁰⁷⁸ Ancak Osmanlı Devleti'nin yaşamış olduğu iç ve dış siyasi ve ekonomik problemler Balkan Savaşları'nda yaşanan mağlubiyetlerle birlikte zirveye ulaşmıştır. Böylelikle 1912-1913'ten itibaren liberal iktisat politikaları bir kenara itilmiş ve Türk milliyetçiliği fikriyle desteklenen Müslüman esnafın örgütlenmesi ve ekonomik anlamda korumacı devlet fikrine geçilmesi tasarlanmıştır. 1913 Aralık ayında yayınlanan Teşvik-i Sanayi Kanun-u Muvakkatı ise bu yolda atılmış ilk adımlardan biri olarak yerli sanayiye ayrıcalık ve devlet desteği sağlamıştır.¹⁰⁷⁹

İttihatçıları millî iktisada geçişte en çok etkileyen isimlerden “İktisadın Bismarkı” olarak nitelendirilen Friedrich List olmuştur.¹⁰⁸⁰ Alman tarihçi okulu İttihatçıları derinden etkilemiş olup I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla “otarşik bir çözüm” olarak “millî iktisat” a adeta ortam hazırlanmıştır.¹⁰⁸¹ Böylelikle savaş ortamı iktisadi bağımsızlık için önemli adımların atılmasını sağlayarak öncelikle kapitülasyonlar kaldırılmış ve Duyun-u

¹⁰⁷⁴ Zafer Toprak, *Türkiye'de Ekonomi ve Toplum (1908-1950): Milli İktisat-Milli Burjuvazi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995, s. 10,11.

¹⁰⁷⁵ Tefik Çavdar, *Türkiye'de Liberalizmin Doğuşu*, Uygur Yayınları, İstanbul, 1982, s. 124.

¹⁰⁷⁶ Toprak, *Türkiye'de Ekonomi ve Toplum (1908-1950): Milli İktisat-Milli Burjuvazi*, s. 27,28.

¹⁰⁷⁷ Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002*, İmge Kitabevi, Ankara, 2005, s. 26.

¹⁰⁷⁸ Gülgün Selin Zohrap, *İttihat ve Terakki Döneminde Ekonomi Anlayışı: Milli İktisat Fikri ve Alman Modeli İle Bir Karşılaştırma*, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli, 2022, s. 95.

¹⁰⁷⁹ Şevket Pamuk, *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 227.

¹⁰⁸⁰ Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, C. III, s. 329.

¹⁰⁸¹ Toprak, *Türkiye'de Ekonomi ve Toplum (1908-1950): Milli İktisat-Milli Burjuvazi*, s. 12,13.

Umumiye'nin faaliyetleri askıya alınmıştır. Ayrıca önemli ayrıcalıklara sahip olan yabancı sermayeli şirketler de denetim altında tutulmuştur.¹⁰⁸² Bu dönemde devlet iktisadi olarak birçok alanla mücadele etmiş ve önemli adımlar atmıştır: milli bir burjuvazi yaratmak, ticareti korumak, sanayiye geliştirmek, yerli sermaye birikimi ve bütçe denklığı sağlamak.¹⁰⁸³ I. Dünya Savaşı boyunca İttihat ve Terakki Müslüman-Türk esnafi örgütleyerek Esnafar Cemiyeti'ni oluşturmuş ve millî anonim şirketleri kurulmasını sağlamıştır.¹⁰⁸⁴ Özellikle Kara Kemal Bey bir çok milli şirketin kurulmasına ön ayak olarak bunların denetiminden de sorumlu olmuştur.¹⁰⁸⁵ Kara Kemal ayrıca İstanbul'un iâşesinden de sorumlu olarak çeşitli faaliyetler yürütmüş ve savaşın sonlarına doğru kısa süreliğine de olsa İaşe Nazırlığı yapmıştır. Boratav bu konuda şu değerlendirmede bulunmuştur:

“İttihatçı liderlerden Kara Kemal'in yönetiminde çok değişik, çoğu kez çelişkili ve yetersiz yöntemler denenerek İstanbul'un beslenme sorunları çözülmeye çalışıldı. Ve bu çabalar, geleneksel Osmanlı toplumunun devlet müdahaleciliği sınırları dışına çıkılarak yapıldı. Bunlar, modern anlamda piyasanın denetlenmesi, yani bir iktisat politikası uygulanması yönündeki ilk ciddi denemeleri oluşturdu ve sonraki yıllara küçümsenmeyecek bir deney birikiminin aktarılması böylece mümkün oldu.”¹⁰⁸⁶

İttihat ve Terakki'nin devlet erkiyle yürütmüş olduğu faaliyetlerde bazı kişilerin zengin edildiği söylentileri zaman içerisinde yaygınlaşmıştır. Zaten savaşın yaratmış olduğu kaos ortamı nedeniyle birtakım kişilerin yurtseverlik duygusundan ziyade pragmatist kâr amacıyla hareket etmesi istifçi, karaborsacı, savaş zengini gibi yeni bir toplumsal katmanın doğmasına sebep olmuştur. Özellikle savaşın sonlarına doğru basında “harb zengini” ve “harb fakiri” gibi söylemler geniş yer bulmaya başlamıştır.¹⁰⁸⁷

Millî iktisat politikasının benimsenmesi ulusal bankacılık fikrini ortaya çıkarmış olup bu durum Osmanlı Bankası'nın yerini alacak millî sermayeli bir devlet bankasını zaruri kılmıştır. Bu amaçlar doğrultusunda her ne kadar 1914'te girişimler başlamışsa millî bir banka olarak Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası ancak 1917'de kurulmuştur.¹⁰⁸⁸ İttihatçılar bu iktisadi hamleleri gerçekleştirirken 1915'te yayınlanmaya başlayan İktisadiyat Mecmuası

¹⁰⁸² Turgay Akkuş, “Bir İktisadi Siyasa Projesi: Milli İktisat ve Bursa”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 7, S. 16, 2008, s. 123.

¹⁰⁸³ Bilge Karbi, “İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Milli İktisat Siyaseti Ekseninde Almanya'nın Osmanlı Nüfuz Politikası”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 67, Güz 2020, s. 365.

¹⁰⁸⁴ Zafer Toprak, *İttihad – Terakki ve Cihan Harbi: Savaş Ekonomisi ve Türkiye'de Devletçilik*, Homer Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 201.

¹⁰⁸⁵ Zafer Toprak, *Türkiye'de “Milli İktisat” (1908-1918)*, Yurt Yayınları, Ankara, 1982, s. 58-61

¹⁰⁸⁶ Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002*, s. 28,29.

¹⁰⁸⁷ Toprak, *İttihad – Terakki ve Cihan Harbi: Savaş Ekonomisi ve Türkiye'de Devletçilik*, s. 134,164,191.

¹⁰⁸⁸ Toprak, *İttihad – Terakki ve Cihan Harbi: Savaş Ekonomisi ve Türkiye'de Devletçilik*, s. 58.

“millî iktisat” öğretisinin yayın organı haline gelmiştir. Özellikle de İttihatçıların “iktisadi ideoloğu” olan Tekin Alp mecmuanın başyazarı olarak birçok yazı kaleme almıştır.¹⁰⁸⁹ Ayrıca Tekin Alp, Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura İktisadiyat Mecmuası haricinde İslam Mecmuası, Türk Yurdu, Müdafaa-i Maliye ve İktisadiyye gibi süreli yayınlarda millî iktisat düşüncesini topluma aktarmaya çalışmışlardır.¹⁰⁹⁰ Sonuç olarak İttihat ve Terakki’nin millî iktisat politikası savaş ekonomisi şartlarında bazı olumsuz durumlar yaratmış olsa da bu yaklaşım Cumhuriyet’in ekonomi politikalarında belirleyici bir yol olmuştur.¹⁰⁹¹

2. Orman Teşkilatında Bürokratik Reform ve Reorganizasyon

2.1. Orman ve Ma’âdin ve Zirâat Nezâreti’nde Tensikat Uygulamaları

23 Temmuz 1908’de II. Meşrutiyet ilan edilerek Kanun-i Esasi tekrar yürürlüğe girmiştir. Meşrutiyetin yeniden ilanıyla birlikte ağustos ayının ilk haftasından itibaren tüm devlet dairelerini etkisi altına alan bir tensikat¹⁰⁹² hareketi başlamıştır. Öncelikle Maliye Nezareti’nde başlayan tensikat hareketi ağustos ayı sonu itibarıyla tüm nezaretlerde etkisini hissettirmiştir.¹⁰⁹³ Böylelikle Meşrutiyet’in etkisi belirginleşerek idari teşkilatlanmalarda önemli değişikliklere gidileceği kendini göstermiştir. Findley’in belirttiği üzere “*Tensikat sözünden de anlaşıldığı gibi, bürokratik reform giderek mevcut kurumların "yeniden yapılandırılması" ya da tasfiyesi meselesine dönüştü. Bu da Osmanlı devlet adamlarının benzeri görülmemiş ölçüde ileri gittikleri bir uygulama oldu.*”¹⁰⁹⁴ Böylelikle devlet bürokrasisinde 1908 yazında başlayan tensikat veya “istenilmeyenlerin tasfiyesi” hareketi 1 Temmuz 1909’da kanun halini alarak 1910 yılında da devam etmiş ve birçok memur kadro dışı bırakılmıştır.¹⁰⁹⁵

Ormancılık kadrolarına yönelik olarak bölgesel çaplı olarak ilk tensikat girişimi aslında 1906 yılında Vilâyât-ı Selâse’de başlamıştır. Orman Heyet-i Fenniyesi azasından Ali

¹⁰⁸⁹ Toprak, *Türkiye’de Ekonomi ve Toplum (1908-1950): Milli İktisat-Milli Burjuvazi*, s. 13-15

¹⁰⁹⁰ Akkuş, “Bir İktisadi Siyasa Projesi: Milli İktisat ve Bursa”, s. 121,122.

¹⁰⁹¹ Arzu Varlı, “Kadro Dergisi Üzerinden Bir Deneme: “Millî İktisat’tan Devletçiliğe””, *Öneri Dergisi*, C. 10, S. 37, Ocak 2012, s. 168.

¹⁰⁹² Düzen verme(ler), düzenleme(ler), fazla memuru işten çıkarma. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 1993, s. 1297. İlave s. 109.

¹⁰⁹³ Tural, *Son Dönem Osmanlı Bürokrasisi: II. Meşrutiyet Dönemi’nde Bürokratlar, İttihatçılar ve Parlamenterler*, s. 75-78.

¹⁰⁹⁴ Findley, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Bürokratik Reform: Bâbîâli 1789-1922*, s. 346.

¹⁰⁹⁵ Findley, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Bürokratik Reform: Bâbîâli 1789-1922*, s. 343. Nuri Akbayar, Raşit Çavaş, Yücel Demirel, Bahattin Öztuncay, Mete Tunçay (Der.), *II. Meşrutiyet’in İlk Yılı 23 Temmuz 1908 – 23 Temmuz 1909*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 395.

Rıza Efendi¹⁰⁹⁶ bölgeye gönderilerek Selanik, Kosova ve Manastırda orman idarelerinin “tensik ve teşkili”ne memur edilmiştir. Ali Rıza Efendi tarafından bölgeye yönelik çeşitli raporlar ve istatistikler çıkarılmışsa da buradaki tensikat hareketi memur tasfiyesi olarak değil daha çok bölgedeki ormanlara yönelik bir düzen kurmayı amaçlamıştır. Ali Rıza Efendi II. Meşrutiyet’in ilanının hemen ardından bu başarılı çalışmaları ve yeni konjonktürdeki siyasi destekle birlikte Orman İdaresi’nin başına getirilerek Ağustos 1913’e kadar bu idarede başat rol oynamıştır.¹⁰⁹⁷

II. Meşrutiyet’in ilanı sonrasında Kâmil Paşa tarafından oluşturulan kabineye Orman ve Ma’âdin ve Ziraat Nâzırı olarak Mavrokordato Paşa tayin edilmiştir. Mavrokordato Paşa’nın ağustos ayı itibariyle orman ve maden kısmından 13.000, ziraat kısmından ise 23.000 olmak üzere toplamda 36.000 kuruş maaş aldığı görülmektedir.¹⁰⁹⁸ Mavrokordato Paşa nazır olduktan hemen sonra bir durum değerlendirilmesi yaparak nezarete teşkilat ve tensikat işlemlerini başlatmıştır. Orman, maden ve ziraat olmak üzere üç heyet bulunması nedeniyle bütün fen ve idare işleri bu heyetlerde incelenmekteydi. Nezarete fen heyetleri haricinde Nezaret Encümeni ve İntihab Encümeni bulunmaktaydı. Nezaret Encümeni idare ile ilgili işlerin incelenmesi ve müzakeresini yürütmekteydi. İntihab Encümeni ise vilayetlerde görevli olan orman ve maden memurlarının seçilmesi ve bu doğrultudaki işlerden sorumluydu. Ancak bu detaylı teşkilatlanma ve görev ayırımına rağmen uygulamada birtakım sorunlar mevcuttu.¹⁰⁹⁹ Örneğin orman ve madencilik müzayede, ihale ve idare işleri fenni işlemlerle ilgili olmamasına rağmen görevlerin için içe geçmesi gereksiz bir iş yüküne sebep olmaktadır. Paşa orman, maden ve ziraat gibi devletin önemli servet kaynaklarının iyi bir şekilde kullanılması için idaredaki değişikliğin kaçınılmaz olduğunun

¹⁰⁹⁶ 1843’te Çankırı’nın Çerkeş ilçesinde doğmuştur. 1871’de Orman Mektebi’ne Arapça öğretmeni olarak tayin edilmiştir. 1878’de öğretmenlik yaptığı bu mektebin sınavlarına girerek Orman Müfettişi Sanilîği unvanını almıştır. 1881’de Orman ve Ma’âdin Mektebi’nde müdür muavinliği görevine getirilmiştir. Bu süreçte ormancılıkla ilgili birçok çalışma yürütmüştür. 1904’te meslekteki yüksek tecrübesi nedeniyle Orman Fen Heyeti Fahri üyeliği tevcih edilmiştir. 1906’da Vilayet-i Selase bölgesindeki ormanlarda inceleme ve tensikat hareketleri yürütmek amacıyla görevlendirilmiştir. II. Meşrutiyet’in ilanının ardından 1909’da Orman Heyet-i Fenniye Reisi olarak atanmıştır. Daha sonrasında bu görevin Orman Umum Müdüriyeti’ne dönüştürülmesinin ardından “genel müdür” olarak orman teşkilatının başında görev yapmıştır. Aynı zamanda Orman Mekteb-i Âlisi’nde muallimlik görevini yürütmüştür. 42 yıllık hizmet hayatının ardından 1913 yılında emekli olmuştur. 1925’te vefat etmiş olup İstanbul Topkapı Çamlık Mezarlığı’na defnedilmiştir. Arapça, Farsça ve Fransızca bilen Ali Rıza Efendi geride birçok eser ve çalışma bırakmıştır. Kılıç, *Osmanlı Ormancılığının Zor Yılları (1914-1919)*, s. 34,35.

¹⁰⁹⁷ BOA., İ.OM. 11/36. BOA., BEO. 2944/220778. BOA., TFR.I.KV. 195/19470. BOA., TFR.I.MKM, 32/3141.

¹⁰⁹⁸ Eylül ayı içerisinde Mavrokordato Paşa’nın maaşı da tensikat kararları 25.000 kuruşa düşürülmüştür. BOA., DH.SAİDd. 1/776.

¹⁰⁹⁹ BOA., İ.OM. 13/19.

farındaydı. Bu nedenle idare işleriyle ilgili olmak üzere vilayetlerdeki mektep ve numune çiftlikleri vb. müesseselerin yönetimi, orman ve maden bölgelerinde gerekli incelemeler yapılması ve memurların seçilmesi konularında her gün toplanmak üzere bir İdare Meclisi'nin kurulması gerekli görülmüştür. İdare Meclisi 1 reis ile 4 azadan oluşarak reis için 4.000 ve azalar için 2.500 kuruş maaş verilmesi düşünülmüştür.¹¹⁰⁰ Orman ve maden müfettişleri aracılığıyla gerçekleştirilmekte olan inceleme ve araştırmalar İdare Meclisi azaları tarafından gerçekleştirilecekti. Böylelikle meclisin oluşturulmasıyla 3 muamelat müfettişi meclise nakledilerek ve nezarete de bir takım tensikat yapılarak tasarruf sağlanması amaçlanmıştır.¹¹⁰¹ Mavrokordato Paşa'nın başkanlığında Nezaret Muavini Ali Rıza ve Müfettiş-i Umumi Ramiz ve Encümen Baş Kâtibi Tevfik Beylerden oluşan komisyon tarafından hazırlanan tensik defteri 14 Ağustos'ta yürürlüğe girmiştir.¹¹⁰² Ayrıca kanuna aykırı olarak birden fazla maaş alan memurların isimleri de Sadaret makamına bildirilmiştir.¹¹⁰³

Tablo 44. Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nde İlk Tensikat (Ağustos 1908)¹¹⁰⁴

Memurlar	Görev	Maaş (Kuruş)
Müfettiş-i Umumi Muavinlerinden Ramiz Efendi	Riyaset	4.000
Mülga Encümen Nezareti Baş Kâtibi Tevfik Efendi	Aza	2.500
Meclisin Baş Katibi vazifesi inzimamıyla		
Muamelat Müfettişlerinden Karabet Efendi	Aza	2.500
Ziraat Heyet-i Fenniyesine Memur Ziraat Müfettişi Lebib Bey	Aza	2.500
Muamelat Müfettişlerinden Hüseyin Basri Efendi	Aza	2.500
Heyet-i Tahririyesine 11 Kişi	-	5.850
Toplam	-	19.850

Tablo 44'te görüldüğü üzere toplamda 19.850 kuruşluk bir masraf planlaması yapılmıştır. Bu masrafa karşılık olarak ise memuriyetleri lağvedilen 3 muamelat müfettişi maaşından 8.000, riyasete nakil olunan müfettiş umumi maaşından 4.000, azalığa nakil olunan ziraat müfettişlerinden Lebib Bey'in maaşından 4.000, azalığa nakil olunan encümen baş kâtibi maaşından 1.850 ile nezaret ve intihab memuru encümenleri heyet-i tahririyesi

¹¹⁰⁰ BOA., İ.OM. 13/19.

¹¹⁰¹ BOA., İ.OM. 13/19.

¹¹⁰² BOA., İ.OM. 13/19. *Sabah Gazetesi*, 31 Temmuz 1324 / 13 Ağustos 1908, No: 6783, s. 2., *Sabah Gazetesi*, 3 Ağustos 1324 / 16 Ağustos 1908, No: 6786, s. 2.

¹¹⁰³ *Sabah Gazetesi*, 31 Temmuz 1324 / 13 Ağustos 1908, No: 6783, s. 2.

¹¹⁰⁴ BOA., İ.OM. 13/21., *Orman ve Maadin ve Ziraat Nezareti'nde bir Meclis-i İdare Teşkili ile Vezai fi Hakkında İrade-i Seniyye*, 1 Ağustos 1324 / 14 Ağustos 1908, *Düstur*, Tertip II, C. I, s. 53-55.

maaşından da 6.815 kuruş olmak üzere toplamda 22.815 kuruş tensikata uğrayarak 2.965 kuruşluk bir tasarruf sağlanmıştır.¹¹⁰⁵

Mavrokordato Paşa Orman Heyet-i Fenniye Reisi Nazif Bey'den de memnun değildi.¹¹⁰⁶ Orman Heyet-i Fennesi 1886'da kurulmuş olup Nazif Bey bu tarihten itibaren reislik görevini aralıksız sürdürmüştür. Paşa, Orman Heyet-i Fennesi'nin kurulduğundan beri istenilen başarıları bir türlü sağlayamaması hususunda Nazif Bey'i de suçlayarak şu şekilde ifadeler kullanmıştır:

“Orman Heyet-i Fennesi ibtidai teşekkülünden beri henüz hüsn-ü intizam iktisab edememiş ve şu sebeble elyevm miri ve hususi ormanlar tefrik ve miri ormanlarının nizamname-i mahsusunun birinci maddesinde gösterildiği vecihle haritaları tersim edilemedikten başka ormanlardan külliyevm vukua gelen satış muamelatı dahi eminbahş bir surette ceryan edemediği gibi Reis Atufetlü Nazif Beyefendi Hazretlerinin de devam memuriyetiyle bu vaziyetin husulü de memul bulmamış...”¹¹⁰⁷

Böylelikle Mavrokordato Paşa'nın isteği doğrultusunda Orman Heyet-i Fennesi Reisliğine uzun yıllardır orman teşkilatı içerisinde yer alan ve orman eğitimde muallimlikde yapmış olan Ali Rıza Efendi 5.000 kuruş maaşla atanmıştır.¹¹⁰⁸

Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nde ağustos ayının sonunda geniş çaplı bir tensikat gerçekleşti. Nezarete bazı memuriyetler lağvedilirken birçok memurun da maaşı azaltıldı veya arttırıldı. Selim Melhame döneminde nezarete görevlendirilen 3 yabancı uzmanın ise sözleşmelerinin uzatılmayacağına karar verildi.¹¹⁰⁹ Tanin Gazetesi'nde yer alan haberde 3 yabancı uzman Avrupa'dan oldukça yüksek maaş ve ağır şartlarla getirilmişti. Ancak buna rağmen maden idaresinde memur edilen uzman haricinde diğer ikisinden hiçbir fayda edilemeyeceği ifade edilmekteydi.¹¹¹⁰

¹¹⁰⁵ BOA., İ.OM. 13/21. Sabah Gazetesi, “Orman ve Ma'âdin Nezâretinin İcraatı”, 6 Ağustos 1324 / 19 Ağustos 1908, No: 6789, s. 2.

¹¹⁰⁶ BOA., İ.OM. 13/22.

¹¹⁰⁷ BOA., İ.OM. 13/22.

¹¹⁰⁸ BOA., İ.OM. 13/22. BOA., BEO. 3381/253511.

¹¹⁰⁹ BOA., İ.OM. 13/23.

¹¹¹⁰ Tanin Gazetesi, 3 Ağustos 1324 / 16 Ağustos 1908, No: 16, s. 3.

Tablo 45. Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti 'nde Genel Tensikat¹¹¹¹

Memuriyet	Kişi	Önceki Maaş	Tensikat Sonrası Maaş
Muavin	1	4.000	4.000
Fen Muavini ¹¹¹²	1	12.000	12.000
Müfettiş-i Umumi ?	1	5.000	-
Fen Maden Muavini	1	1.500	Lağvedildi
Heyeti Fenniye Reisleri	3	20.046	15.000
Orman Heyeti Fenniyesi Azaları	3	6.210	6.000
Maden Baş Mühendisi	1	6.000	6.000
Maden Baş Mühendisi	1	5.000	Lağvedildi
Maden Heyeti Fenniyesi Azaları	2	3.200	3.000
Tahsil Memuru ve Muavini	2	720	1.500
Ziraat Heyet-i Fenniyesi Şube Müfettişleri	4	12.350	12.000
Orman Heyet-i Fenniyesi Kalemi	5	2.535	3.900
Maden Heyeti Fenniyesi	7	3.900	4.350
Ziraat Heyet-i Fenniyesinde Müstahdem Memurun ve Ketebe ve Ziraat Muallimleri ve Baytarlar	9	12.270	9.825
Ziraat Müfettişi Mösyö Hermann ¹¹¹³	1	2.677	2.677
Meclis-i İdare Heyeti ve Lağvedilen Muamelat Müfettişeler	5	12.000	14.000
Meclis-i İdare Ketebesi	11	6.945	5.850
Mektubcu	1	4.400	4.000
Mektubi Muavini	1	3.000	Lağvedildi
Tahrirat Kalemi Müdürü	1	3.080	Lağvedildi
Ziraat Kısmı Baş Kitabet Muavini	1	1.600	Lağvedildi
Ziraat Odası Katibi	1	900	Lağvedildi
Mümeyyiz	2	2.660	Lağvedildi
Müdür	2	-	4.000
Orman ve Maden Kısmı Mümeyyiz ve Ketebe	29	10.068	13.850
Ziraat Kısmı Mümeyyiz ve Ketebe	8	1.750	3.800
Muhasebeci	1	6.500	4.000
Muhasebeci Muavini	1	3.500	Lağvedildi
Muhasebe Müdürleri	2	4.200	4.600
Muhasebe Kalemi Ziraat İle	89	38.625	47.395
Evrak Müdürü	1	1.300	2.000
Evrak Kalemi Mümeyyiz ve Ketebe	20	7.770	10.100
Tercüme Vekil Kalemi Memuru	1	1.350	1.700
Mütercim	1	1.350	1.500
Tercüme Vekil Kalemi Ketebe	5	1.285	2.350
İstatistik Memuru	1	1.800	1.500
İstatistik Kalemi Ketebe Ziraat İle	4	200	1.650
Hukuk Müşaviri	1	2.850	2.800
Dava Vekili	1	900	1.200
Hukuk Müşavirliği Kalemi Ketebe	5	940	1.850
Dersaadet Orman ve Maden Kontrol İdaresi Müdürü	1	1.800	1.800
Dersaadet Orman ve Maden Kontrol Ketebe ve Müstahdemini	38	12.055	12.055
Mimar Dranko ¹¹¹⁴	1	7.222	7.222
Mektebi Sanayi Fen Muavini Mösyö Lönfor ¹¹¹⁵	1	2.492	2.492
Orman Muallimi Ali Efendi	1	1.800	1.800
Orman Muallimi Hekimyan Efendi	1	1.350	1.350

¹¹¹¹ BOA., İ.OM. 13/23.

¹¹¹² 28 Mart 1909'da mukavelesi son bulacaktır.

¹¹¹³ 3 Ağustos 1910'da mukavelesi son bulacaktır.

¹¹¹⁴ 29 Eylül 1910'da mukavelesi son bulacaktır.

¹¹¹⁵ 30 Aralık 1908'de mukavelesi son bulacaktır.

Baytar Mektebi Müdürü Miralay Nuri Bey	1	2.850	2.850
Baytar Mektebi Muallimlerinden Kolağası	1	150	150
Kapı Çukadarı, Tahsildar, Hademe, Odacılar	24	6.193	6.193
Toplam	306	252.293	244.309

Tablo 45’te görüldüğü üzere Orman ve Ma’âdin ve Zirâat Nezâreti’nde 306 memuru kapsayan tensikat sonucunda 7.984 kuruş tasarruf edilmiştir. 3 yabancı uzmanın da sözleşmesinin uzatılmayacağı için buradan da 21.899 kuruş kalarak toplamda 29.883 kuruşluk bir tasarruf yapılmıştır. Bu miktarın içerisinde memuriyetleri lağvedilen veya emekliye çağrılanlardan tasarruf edilen 7.200¹¹¹⁶ kuruşluk maaş gideri de bulunmaktadır. Tanin Gazetesi gerçekleşen bu düzenlemeleri 24 Ağustos 1908’de 13 madde halinde “Orman ve Ma’âdin ve Zirâat Nezâreti Tensikâtı” olarak duyurmuştur. Nezaretteki bu tensikatın ilerideki düzenlemelerle 40.883 kuruşa kadar çıkabileceği de gazetede yer almıştır.¹¹¹⁷

Orman ve Ma’âdin ve Zirâat Nezâreti’nde tensikat gerçekleştirilirken diğer yandan da Kastamonu ormanlarından verimli bir şekilde yararlanabilmenin yolları aranmaktaydı.¹¹¹⁸ Rumeli’de ise Vilâyât-ı Selâse’deki bazı orman memurlarının suistimalleri gündeme geldiğinden bunlar için gerekli işlemlerin yapılmasına yönelik adımlar atılmaktaydı.¹¹¹⁹ Bölgede Manastır Valisi’nden gönderilen bir yazıda yıllık 3.000 kuruş orman hasılatı veren Kurşova nahiyesi orman ondalık memurluğuna kimsenin müracaat etmediğinden dolayı hazinenin zarara uğradı ifade edilmişti. Diğer bazı kaza ve nahiyelerde de görevli ondalık memurlarının işlerini iyi yapmadığından ve ormanların muhafazasından sorumlu olan korucuların ise okur-yazar olmamasından şikâyet edilmekteydi. Vali bu gibi nedenlerle bölgede bir an önce orman tensikatının başlatılmasının gerekliliğini belirtmiştir. Bu doğrultuda kısa süre sonra bölgeye bir orman müfettişi tayin edilmiştir.¹¹²⁰ Birçok vilayette orman tensikatına yönelik gerekli araştırmalar yürütülerek çeşitli projeler düzenlenmiştir.¹¹²¹

Tanin Gazetesi’nin 14 Ekim 1908 tarihli nüshasında orman ve maden memurlarının tensikatı ve teşkilat yapılanması hakkında bazı değerlendirmeler içeren bir makale

¹¹¹⁶ Muamelat Müfettişi Yusuf Bey 2.000, Tahrirat Müdürü Emin Bey 2.040, Ziraat Tahrirat Kalemî Mümeyyizi Kerim Bey 1.180, Ziraat Odası Kâtibi Selim Bey 900, Mektubi Kalemî Mümeyyizi Ali Bey 1.150 olmak üzere toplamda 7.270 kuruş. BOA., İ.OM. 13/23.

¹¹¹⁷ *Tanin Gazetesi*, “Orman ve Ma’âdin ve Zirâat Nezâreti Tensikâtı”, 11 Ağustos 1324 / 24 Ağustos 1908, No: 24, s. 3.

¹¹¹⁸ BOA., ŞD. 536/19.

¹¹¹⁹ BOA., TFR.I.SL. 196/19514.

¹¹²⁰ BOA., TFR.I.MKM. 32/3149.

¹¹²¹ *Tanin Gazetesi*, “Ormanlara Ait Tedabir”, 10 Eylül 1324 / 23 Eylül 1908, No: 54, s. 6.

yayınlanmıştır.¹¹²² Makalede orman memurlarının suistimallerine dair birçok ihbar olmasına rağmen müfettişlerin bu duruma kayıtsız kaldığına değinilerek bir an önce gerekli işlemlerin yapılmasının önemli olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca memurların “kaide-i teselsüle riayeten” atamaların hizmet dereceleri ve yeterliliklerine göre yapılmasının dikkate alınması vurgusu yapılmıştır. Bütün işlerin düzenli bir şekilde kayıt altına alınarak özellikle ormanların kesim, nakliyat ve damgalanmaları noktasında gerekli evrakların kontrollerinin sıkıca yapılması beklenmiştir. Makalede eğer bu süreçte herhangi bir suistimal gerçekleşirse hemen gerekli kanuni işlemlerin yapılmasının öneminden de bahsedilmiştir.¹¹²³

Ormanlara yönelik ıslahat hareketleri çerçevesinde bir yandan yeni bir orman kanunu için çeşitli hazırlıklar yapılırken diğer yandan da müstakil orman mektebi kurulması düşüncesi de yer almaktaydı. Tanin Gazetesi’ne göre Orman ve Ma’âdin ve Zirâat Nezâreti tarafından ormanlara yönelik suistimallerin en aza indirilebilmesi içinde Aydın, Konya, Adana vilayetleriyle, Biga sancağında yeteri kadar memur istihdam edilmesi için tahsisat istenmişti. Ayrıca ormanların idare altına alınmadığı Bitlis, Van, Musul, Diyarbakır ve Ma'mûretü'l-Azîz vilayetleri içinde gerekli incelemeler yürütölmekteydi.¹¹²⁴

Meşrutiyetin ilk aylarında Orman ve Ma’âdin ve Zirâat Nezâreti eski nazırı Selim Melhame, gazetelerin köşe yazılarında ağır bir şekilde eleştirilmekteydi. Tanin Gazetesi’nde yer alan bir haberde önceki dönemde nezaretin bir “Hıyanet Nezareti” olduğu ifade edilmekteydi. Ayrıca önceki Osmanlı bürokratlarının yaptığı gibi Fransız ormanlarıyla mevcut durumun kıyaslaması yapılarak şu değerlendirmelerde bulunulmuştur:

“Siyaset aleminde meydana gelen değışimler üzerine arazice Türkiye’nin yüzölçümü azalmış olmasına rağmen sizin memleketinizde mevcut ormanların genişliği Fransa’dakilerin 3 mislidir. Halbuki Fransa’nın orman geliriyle, sizin gelirinizi bir karşılaştırınız, Avrupa’da ormanların korunmasına gösterilen önem ile sizin memleketinizdeki özensizliği düşününüz. O zaman emin ki Orman Nezaretinin şimdiye kadar bir “Hıyanet Nezareti” olduğuna kanaat getirirsiniz. Tabiatın bahşettiği nimetlerden bu derece fena bir tarzda faydalanılırsa her halde o ihsana layık olunmadığı isabet edilmiş olur. Sizin Orman Nezaretinizi ve fen dairelerini baştan başa ıslah etmek zorunludur. Size yabancıların bilgilerinden yararlanmış yerli ve çalışkan adamlar lazımdır. İşte ancak bu suretle faydalı ve sürekli bir iş yapılabilir.”¹¹²⁵

¹¹²² Tanin Gazetesi, 1 Teşrinievvel 1324 / 14 Ekim 1908, No: 75, s. 8.

¹¹²³ Tanin Gazetesi, No: 75, s. 8.

¹¹²⁴ Tanin Gazetesi, “Orman ve Ma’âdin ve Zirâat Nezâreti’nde ıslahat”, 25 Teşrinievvel 1324 / 7 Kasım 1908, No: 97, s. 4.

¹¹²⁵ Tanin Gazetesi, “Paris Muhabir-i Mahsusamızdan: Orman Nezareti”, 10 Kanunuevvel 1324 / 23 Aralık 1908, No: 143, s. 3.

Bu köşe yazısında da belirtildiği üzere ormancılığın iyi bir şekilde işlemesi için nezaretin ıslahı tam bir zorunluluktadır. Orman Heyet-i Fenniyesi Reisi Ali Rıza Efendi tüm bu eksikliklerin farkındaydı ve devam eden tensikat sürecinde orman idaresinde yeniden yapılanmaya gidilmesi için gerekçesi ile 132 maddelik bir layiha hazırlamıştır. Ali Rıza Efendi hazırladığı gerekçe raporunda önce bir durum tespiti yaparak şu şekilde bir yol haritası çizmiştir:

“Ormanların devlet ve memleket hakkında temin eylediği fevaid ve menafî birer birer tadadla atnab kelam edilse nezd-i erbab basirette malumu ilam kabildinden bulunduğu dekar olmasına binaen bu babda şu birkaç sözle iktifa edilerek denilebilir ki ormanlar hayat-ı içtimaiye sıhhat-ı umumiye mesai meşkure ticaret-i mebrure servet-i mesude gibi saadet-i beşeriye ve meziyyet-i medeniye levazımının mühimlerinden biridir. Bu hakikat bilcümle Memalik-i mütearriife ve müteallide akvamınca ve heyet-i hükümetçe taktir ve tasdik edilmesi ve ormanlarının muhafaza-i ünranına ve tezyid-i servet ve samanına o rütbede sarf-ı mesaiden geri durulmamıştır. Bu hakikat hükümet-i seniyyece de nazar-ı itinaya alınarak merkez saltanatta bundan akdem bir orman idaresi ve bir de orman nizamnamesi tesis ve tanzim edilmiştir. Her nev’ teşebbüsât bidayeten nevakısla ibtidar edip tedricen esbabına tevessül edilerek mertebe-i kemal isaline çalışılması kaide-i tabii hükmünde olduğu ve anif’ül-beyan orman idaresi de bu kabilden bulunduğu cihetle tedricen nevakısının ikmaline sarf-ı mesai edilmesi lazımeden iken bidayeten tesisindeki usul idarece bir çok nevakısı görüldüğü ve lüzum ıslahı bilindiği halde esbabına tevessül edilmemesi yüzünden vilayat ve elviyeden hangisinde kaç kıta orman olduğuna ve bunların kaç kıtası devlete ve kaç kıtası eşhasa ve evkafa ve kura ve kasabata ait olduğuna ve devlete ait olanların ne vüsatta ve ne cinsi ve cesamette eşcarı ihtiva eylediğine dair kati ve yakını malumat elde edilmesi gayr-ı kabildir. Bu hali intaç eden esbaba gelince gerek merkezde ve gerek vilayet ve elviyede tesis edilen orman idareleri taksim imal ve tertib mesai kaidesine tevfikân lüzum ve ihtiyaca göre teşkil edilmeyip yalnız ormanları bulunan vilayet ve livalara birer müfettiş be birkaç neferde süvari ve piyade korucusuyla iskele ve pazar mahallerine birer ondalık veya tezkere memurları tayini suretinde kalması ve ahiren vaki olan teşebbüsât-ı ıslahiye ise müfettiş ve süvari ve piyadeler adedinin tezyidiyle merkezde bulunan orman meclis yerine bir heyet-i fenniye teşkilinden ibaret bulunması keyfiyettir. Halbuki orman idaresi hadd-i zatında fenni bir idare ise de bir cihetten umur-ı tahriiriye ve hesabiye ve deavi ve muhakemat ve iddia-i sahabet edilen ormanlar münazatı ve memurların teftiş ve tahkik ahvali ve müzayede ve ihalat gibi münhasıran merkezce rüyet ve temşit olunacak ve diğer cihetten ormanların tahdid ve tefriki ve boş mahallerinin teşciri ve icra-i keşfiyatla kat’ olunacak eşcarın tayin mekadiri ve imalat ve nakliyetçe memurin-i aidesi malumatının teftiş ve tetkiki misillü orman kıtalarıyla mekati ve iskelelerde ifa edilecek muamelat ve teferruat umuru bulunduğundan muamelat-ı mezbure taksim imal ve tayin vezaif usulüyle tefrik edilerek başka başka memura tevdi olunmadıkça her iki cihete ait umurun hüsn-i temşitine muvaffakiyet hasıl edilemeyeceği ve binaenaleyh gerek ormanların hüsn-i muhafazası ve gerek intizam idaresi bulunamayacağı mihver-i matlûbda nazar-ı teemmüle alınıp...”¹¹²⁶

¹¹²⁶ BOA., ŞD. 543/39.

Ali Rıza Efendi daha önce Vilâyât-ı Selâse ormanlarının teşkilatı ve tensikati görevini yürüttüğünden ve elde ettiği sonuçtan memnun olduğundan dolayı Selanik vilayeti ormanlarınca uygulanan yöntemin genele yayılmasının faydalı sonuçlar vereceğini düşünmekteydi. Bu doğrultuda 10 Ocak 1909'da hazırladığı “Orman İdare-i Umumiyesinin Teşkilat ve Tensikat Nizamname Layihası” 5 ana bölüm ve 132 madde olarak oldukça kapsamlı düzenlemeler içermekteydi. Birinci bölümde orman teşkilatının yapılandırılması ve maaşlarının derecelendirilmesi yer almıştır. Buna göre İdare-i Merkeziye teşkilat ve tensikati şu şekilde düzenlenmişti:¹¹²⁷

1. İdare-i Merkeziye’de bir Müdür-i Umumi bulunup maiyetinde 4 nefer Müfettiş-i Umumi ve Müfettiş-i Umumi Muavini namıyla lüzumu kadar memur bulunacağı gibi Umur-ı Tahririye ve Hesabiye Memurları ve Evrak Mukayyidi de istihdam edilecekti. Ayrıca kontrol ve tatbik idareleri bulunacaktı.
2. Müdür-i Umumiye 5.000 ve Müfettiş-i Umumilerin 1. Sınıfına 3.000 ve 2. Sınıfına 2.500, 3. Sınıfına 2.000 ve muavinlere 1.500 kuruş maaş tahsis kılınacaktı.
3. İdare-i Merkeziye’de istihdam olunacak Kalem Müdürü’ne 2.000 ve Tahrirat Baş Katibine 1.500, Mümeyyizine 1.200 ve Müsevvedlerine 1.000’er ve Mübeyyizlerin 1. Sınıfına 800, 2. Sınıfına 600, 3. Sınıfına 400 ve Umur-ı Hesabiye Baş Katibine 1.500, Mümeyyizine 1.200 ve Muhasebe Katiblerinin 1. Sınıfına 1000’er, 2. Sınıfına 800, 3. Sınıfına 600 ve 4. Sınıfına 400 kuruş maaş verilecekti. Evrak Mukayyidi 1. Sınıf Mümeyyize mahsus maaşla görevlendirilecekti. Muayene ve Kontrol Müdürüyle Tatbik Müdürüne 1.500 ve bunların maiyetlerinde bulunacak Katiblerden 1. Sınıfına 1.200, 2. Sınıfına 1.000, 3. Sınıfına 800, 4. Sınıfına 600, 5. Sınıfına 400 kuruş maaş verileceği gibi Kontrol İdaresinde istihdam olunacak muhafaza ve muayene memurlarına 400’er kuruş maaş verilecek ve bu idare için başkaca bir fenni memur tayin edilerek buna da aylık 1.200 kuruş maaş tahsis olunacaktı.

Vilayet ve Evliye-i Gayr-ı Mülhaka memurlarının teşkilat ve tensikatına yönelik yapılması planlanan düzenleme şunları içermekteydi:¹¹²⁸

¹¹²⁷ BOA., ŞD. 543/39.

¹¹²⁸ BOA., ŞD. 543/39.

1. Vilayat ve Elviye-i Gayr-ı Mülhaka merkezlerinde istihdam olunacak memurlar Orman ve Ma'âdin Müdürü, Orman Müfettişi v, Umur-ı Tahririye ve Umur-ı Hesabiye, Evrak ve Tatbik ve İstatistik Memurlarından ibaret bulunacaktı.
2. Orman ve Ma'âdin Müdürleri işlerin yoğunluğuna ve önemine göre 4 Sınıf olarak vazifelendirileceklerdi. Müdürlerin 1. Sınıfına 3.000, 2. Sınıfına 2.500, 3. Sınıfına 2.000, 4. Sınıfına 1.500 kuruş maaş tahsis olunacaktı.
3. Orman Müfettişleri 4 sınıf olarak teşkilatlanarak 300 kuruşu seyyar halde bulunacaklarından dolayı masarif-i seferiye karşılığı olarak 1. Sınıfına 2.200, 2. Sınıfına 1.900, 3. Sınıfına 1.600, 4. Sınıfına 1.300 kuruş maaş tahsis kılınacaktı.
4. Umur-ı Tahririye ve Hesabiye Memuriyetinde istihdam olunacak kâtipler bulunacakları vilayet ve livanın orman işlerinin önemine göre 4 sınıf olarak görevlendirilerek bunların 1. Sınıfına 1.000'er, 2. Sınıfına 800, 3. Sınıfına 600, 4. Sınıfına 400'er kuruş maaş verilecekti. Umur-ı Tahririye ve Hesabiye Katibleri refakatlerine bir veya birkaç kâtip tayin edilecekti.
5. Evrak ve Tatbik ve İstatistik Memuriyetlerinde istihdam edilecek katipler işlerin yoğunluk ve önemine göre 2 sınıf üzerine vazifelendirilerek 1. Sınıfına 500, 2. Sınıfına 400 kuruş maaş tahsis kılınacaktı.

Son olarak ise Kaza orman memurlarının teşkilat ve tensikati şu şekilde izah edilmiştir:¹¹²⁹

1. Her kazada ormanların muhafazasıyla orman ve maden işlerinin iyi bir şekilde yürütülmesi için Fen Memurları, Orman ve Ma'âdin Muamelat Memuru, Muayene ve Cibayet Memurlarıyla, Bekçibaşı ve Bekçi unvanlarıyla 5 çeşit memur istihdam edilecekti.
2. Kaza fen memurları 3 sınıfa ayrılarak 1. Sınıfına 1.000, 2. Sınıfına 800, 3. Sınıfına 600 kuruş maaş tahsis olunacaktı.
3. Muamelat memurları 3 sınıfa ayrılarak 1. Sınıfına 600, 2. Sınıfına 500, 3. Sınıfına 400 kuruş maaş tahsis olunacaktı.
4. Muayene ve Cibayet memurları 2 sınıfa ayrılarak 1. Sınıfına 400, 2. Sınıfına 300 kuruş maaş tahsis olunacaktı.
5. Bekçibaşlarına aylık 300 ve Bekçilere 150'er kuruş maaş verilecekti.

¹¹²⁹ BOA., ŞD. 543/39.

6. Her çeşit ormanların ayırt edilmesi, sınırlarının belirlenmesi, devlete ait ormanlarının ölçümü, haritalarının çizilmesi, ağaç varlığının belirlenmesi ve bu konularda gerekli defterlerin düzenlenmesinde istihdam edilmek üzere; Tahdid ve Tefrik Memuru, Taksim ve Mesaha Baş Memuru, Tayin-i Eşcar Baş Memuru, Baş Memur Muavinleri unvanıyla memurlar istihdam edilecektir. Tahdid ve Tefrik Memuruna masarif-i seferiyesi dahil olmak üzere 1.500, Taksim ve Mesaha Baş Memuruna masarif-i seferiye dahil olmak üzere 1.200, Tayin-i Eşcar ve Defatir Esasiye Baş Memuruna 1.200 ve Baş Memur Muavinlerine 800 kuruş maaş tahsis edilecekti.

Ali Rıza Efendi'nin hazırladığı layihada belirtilen bu hususlar daha önceleri orman teşkilatı ve vazifelerine yönelik düzenlenen layihaların en kapsamlısı olarak ifade edilebilir. İlk bölümde merkez ve taşra teşkilatı yapılandırılması ifade edildikten sonra ikinci bölümde memur ve hizmetlilerin nasıl seçileceği ve tayinleri, üçüncü bölümde memur ve hizmetlilerin vazifelerine, dördüncü bölümde memur ve hizmetlilerin ödeyecekleri kefalet ücretlerine son bölümde ise memurların silsile gereği kime sorumlu oldukları detaylandırılmıştır.¹¹³⁰ Ali Rıza Efendi layihanın kanun halini alarak yürürlüğe girmesinin ardından gerek ormanların korunması ve gerekse de idaresi konusunda fayda sağlanacağından şüphe olmadığını altını özellikle çizmiştir. Ali Rıza Efendi layihanın yürürlüğe girmesi için Vilâyât-ı Selâse hariç tutularak Anadolu ve Rumeli vilayetleri için mevcut bütçeye ek olarak 60.000 lira civarında bir tahsisat gerektiğini belirtmiştir.¹¹³¹ Ayrıca böyle bir düzenlemenin yürürlüğe girmesinin birden yapılmasının memur istihdamı ve işlerin yürütülmesi açısından zor olduğunu ifade ederek tedrici bir yol izlenmesinin daha doğru olacağını düşünmekteydi. Bu nedenle de önemli ormanlık alanlara sahip ve birçok tahribata uğramış olan Kastamonu, Aydın, Konya ve Adana vilayetleriyle Biga sancağı ormanlarından başlanılmasının daha uygun olacağı ifade edilmiştir. Bunun gerçekleşmesi içinde halihazırdaki 24.900 küsur liraya 25.700 küsur lira daha eklenmesinin gerekli olduğu belirtilmiştir.¹¹³² Orman ve Ma'âdin ve Ziraat Nâzırı Mavrokordato Paşa hazırlanan bu layihanın uygun olduğunu belirterek yürürlüğe girmesine yönelik gerekli girişimleri başlatmıştır.¹¹³³ Mavrokordato Paşa 14 Şubat 1909'da oluşturulan

¹¹³⁰ BOA., ŞD. 543/39.

¹¹³¹ BOA., ŞD. 543/39.

¹¹³² BOA., ŞD. 543/39.

¹¹³³ BOA., ŞD. 543/39.

Hüseyin Hilmi Paşa kabinesinde de Orman ve Ma'âdin ve Ziraat Nâzırı olarak yerini korumuştur.¹¹³⁴

Ali Rıza Efendi'nin ormanlara yönelik kapsayıcı layihasını hazırlamasının üzerinden yalnızca bir ay sonra eski bir orman müfettişi olan Antuan Tangır ormancılık hakkında geniş değerlendirmeleri içeren bir muhtıra kaleme almış olup şu ifadeleri kullanmıştır:

“Aslında Orman İdaresi tarafından ara sıra gazetelere verilmiş bazı idari düzenlemeler (tensikat) görülüyor ise de bu tür yayınların, ormanların korunması ve idaresine hiçbir faydası olamayacağı aşîkardır. Esas mesele fennin uygulanması olduğundan ve fenne dair ise 30 senden beri hiçbir şey yapılmamış bulunduğundan, ileride yapılması oldukça gerekli bulunan “nazariyat ve ameliyat”ın mevcut eski yeni orman müfettişlerinden hiç değilse birisi tarafından açıklanması bu doğrultuda bir muhtıra, layiha veya mütalaaname düzenlenmesinin yayınlanmasını gönülden temenni ederim: Maalesef bu isteğim boşa çıktı.”¹¹³⁵

Ali Rıza Efendi'nin hazırladığı layiha aslında tam da bu isteklere dayanmaktaydı. Ancak üzerinden bir ay geçmesine rağmen en ufak bir gelişme yaşanmamıştı. Tensikat konusunda da değerlendirmelerde bulunan Tangır, orman idaresinin tensikinden yalnız merkez idaresinin ıslahının anlaşılmasında gerektiğini ifade ederek şu 3 noktaya dikkat çekmiştir:

“Birinci nokta, fen memurları, müfettişleridir ki sırf fen ve fenni kuralların uygulanmasıyla uğraşacak memurlar demektir. İkinci nokta, idari olup muhasebat, maaşlar ve ormanların güvenliği ve korunması hakkında istihdam olunan birkaç çeşit ketebe, hademe, bekçi, dideban, piyade, süvari, pul vb. memurlarıdır. Üçüncü nokta ihaleler, müzayede, münâkasa ve ormanların mali işlemleri olup tahsil ve cibayet memurlarıyla iktisadi konularını kapsamaktadır.”¹¹³⁶

Tangır kaleme aldığı muhtıraya son verirken Ali Rıza Efendi'nin Orman Fen Heyeti Reisliğinde bulunmasından dolayı duyduğu memnuiyeti de şu şekilde ifade etmiştir:

“Şimdi Orman Heyet-i Fenniyesi başkanlığında pek doğru olarak tayin edilmiş olan Hoca Ali Rıza Efendi, benim Orman Mektebi'nde bulunduğum sırada yani bundan 40 sene kadar önce bu mektepte Arapça vb. muallimiydi, gayet zeki ve dürüst birisidir. Orman fennine vakıf ve kendi ormanlarımıza dairde geniş bilgilere sahiptir. Kendilerine olan hürmet ve riayet mahsusama iğtiraben vatana bir hizmet ciddiye ve bi-garazane olmak üzere arz eylediğim baladaki beyan ve tenkidatımı

¹¹³⁴ Sabah Gazetesi, 2 Şubat 1324 / 15 Şubat 1909, No: 6965, s. 1., Sabah Gazetesi, 3 Şubat 1324 / 16 Şubat 1909, No: 6966, s. 3.

¹¹³⁵ Antuan Tangır, "Orman İdaresinin Islah ve Tensiki", Tanin Gazetesi, 2 Şubat 1324 / 15 Şubat 1909, No: 195, s. 4.

¹¹³⁶ Tangır, "Orman İdaresinin Islah ve Tensiki", s. 4.

hüsn-ü kabul ve telakki ederek nazar-ı itibara alacaklarını kaviyen ümid eylerim."¹¹³⁷

Tangır muhtemelen Ali Rıza Efendi'nin hazırladığı layihadan haberdar olup bunun bir an önce gündeme alınması adına bu yazıyı kaleme almıştır.

Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nin teşkilat yapısında gerçekleştirdiği tensikat hareketlerinin yanı sıra nezaret adeta bir imaj değişikliği de gerçekleştirmekteydi. Nezarete görev yapan hademe, odacı, tahsildar vb. hizmetliler için elbiseler imal ettirilmeye çalışılmaktaydı.¹¹³⁸ Orman İdaresi'nde görevli müdürler de görev yaptıkları dairenin halinden şikâyet ederek gerekli malzemelerin temini ve tamirâtı için masraf listeleri çıkarmaktaydı.¹¹³⁹ Ayrıca bazı bölgelerde inşa olunacak orman idarehaneleri için de Mavrokordato Paşa tarafından girişimlerde bulunulmaktaydı.¹¹⁴⁰ Tablo 46'da görüldüğü üzere Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nde Nisan 1909'da Mavrokordato Paşa'nın maaşı dahil olmak üzere birçok memurun maaşında azaltma yoluna gidilmiştir.

Tablo 46. Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nde Maaş Tensikâtı (Nisan 1909)¹¹⁴¹

Memuriyet	Önceki Maaş	Encümente Belirlenen Maaş	Tasarruf Edilen Miktar
Nazır	25.000	15.000	10.000
Mektupçu	4.000	3.500	500
Meclis-i İdare Kalem Müdürü	3.000	2.500	500
Muhasebe Müdürü	4.000	2.500	1.500
Sicil Müdürü	3.400	2.500	900
Mütercim	3.000	2.500	500
İstatistik Müdürü	3.000	2.500	500
Evrak Müdürü	3.000	2.000	1.000
Hukuk Müşaviri	2.800	2.500	300
Maden Kalemi Müdürü	4.000	2.500	1.500
Mektubi Müdürü	3.200	2.500	700
Mülkiye Baytar Mektebi Müdürü	3.500	3.000	500

Böylelikle Nezarete gerçekleşen bu düzenlemeyle aylık 18.400 kuruş tasarruf gerçekleştirilmiştir. Bursa Mebusu Ömer Fevzi Efendi Orman ve Ma'âdin ve Ziraat Nâzırının maaşının Dahiliye, Adliye, Harbiye ve Hariciye nazırları ile bir tutulmasının adaletsizlik olduğunu ifade ederek 10.000'e düşürülmesi gerektiğini ifade etmiştir.¹¹⁴²

¹¹³⁷ Tangır, "Orman İdaresinin Islah ve Tensiki", s. 4.

¹¹³⁸ BOA., ŞD. 541/33.

¹¹³⁹ BOA., TFR.I.M. 23/2227.

¹¹⁴⁰ BOA., ŞD. 542/14. BOA., BEO. 3469/260139.

¹¹⁴¹ MMZC, Devre I, Cilt 3, İçtima Senesi: I, Elli Beşinci İnikad, 28 Mart 1325 / 10 Nisan 1909, s. 12.

¹¹⁴² MMZC, 28 Mart 1325 / 10 Nisan 1909, s. 38.

Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'ndeki reformların hızlandığı bir sırada 31 Mart İsyanı çıkmıştır. Tural'a göre bu isyan Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'ne etkileyerek ikinci defa Sadaret'e gelen Hüseyin Hilmi Paşa nazır olarak Aristidi Paşa'yı atamıştır.¹¹⁴³ Aristidi Paşa kısa sürede göreve başlayarak durum değerlendirmesi yaparak bir yol haritası çizmiştir.¹¹⁴⁴ Paşa, öncelikle Ali Rıza Efendi tarafından hazırlanan layihanın yürürlüğe girmesi gerektiği noktasında gereğinin yapılmasını arz etmiştir:

“...varidat-ı devletin bir kısm-ı mühimini temin eden cesim ormanlarımızın hüsn-i idaresiyle tevsi ve tevfir menafî edilmesi layiha-i nizamiye-i mezkurenin meriyetine mütevakkıf bulunmuş olduğundan işbu layihanın meriyeti zımında iktizasının lütfen bir an evvel icrasına müsaade...”¹¹⁴⁵

Diğer taraftan ise mayıs ve haziran aylarında nezarete ne kadar memur ve çalışana ihtiyaç olduğu ve bunların maaşlarının tespiti için çalışmalar yürütülmekteydi. Ayrıca Ali Rıza Efendi'nin hazırladığı layihanın incelemesinin Şura-yı Devlet tarafından yapılarak Meclis-i Mebusan'a takdim kılınmak üzere gönderildiği ifade edilmekteydi.¹¹⁴⁶ Meclis-i Mebusan'da yapılan görüşmelerde layihanın neden bir türlü yürürlüğe girmediği Biga Mebusu Arif İsmet Bey'in Aristidi Paşa ile olan bir görüşmesinden anlaşılmaktadır:

“Geçenlerde Orman ve Maadin Nezaretine gitmiş, Nazır Beyle görüşmüştüm. Dedim ki, bu kadar mühim madenlerimiz, ormanlarımız var, neden intifa, istifade etmiyelim. Neden Avrupalılar, bizden Avrupalıların yaptıkları servetler şirketler buraya gelmesinler, neden para dökmesinler. Neden terakkiyatı medeniyeyi tesri etmiyelim. Nazır Bey buyurdular ki, biz bir çok lâyhalar yaptık, Şûrayı Devlette duruyor. Şûrayı Devlet Reisine geçen gün burada rastgeldim. Biga'ya ait bir mesele var, onu sordum. Orman meselesi gayet mühim dedim, Paşa Hazretleri böyle aylarca bu mesele ne olacak? Vallahi efendim, ben bulunmadım ki, manasını arz edeyim. Hangi daireye gittim ise Şûrayı Devlete gönderdiler, aylardan beri Şûrayı Devletten gelmedi.”¹¹⁴⁷

Bu açıklamaya ilaveten Arif İsmet Bey Şura-yı Devlet'te içtima olmadığından dolayı hiçbir kanun layihasının yapılamadığını ve bu durumun işleri tıkadığını ifade ederek bir çare

¹¹⁴³ Erkan Tural, “Osmanlı Orman ve Maâdin ve Zirâat Nezâreti'nde Bürokratik Reform (1908-1914)”, *Tarih Dergisi*, S. 48, 2008, s. 95.

¹¹⁴⁴ *Sabah Gazetesi*, “Heyet-i Vekela-i Cedide”, 23 Nisan 1325 / 6 Mayıs 1909, No: 7044, s. 1., *Sabah Gazetesi*, “Orman ve Ma'âdin Nezâreti”, 27 Nisan 1325 / 10 Mayıs 1909, No: 7048, s. 2.

¹¹⁴⁵ BOA., ŞD. 543/39.

¹¹⁴⁶ *Tanin Gazetesi*, “Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti”, 17 Mayıs 1325 / 30 Mayıs 1909, No: 266, s. 4., *Sabah Gazetesi*, “Nizamname İrsali”, 8 Haziran 1325 / 21 Haziran 1909, No: 7090, s. 2.

¹¹⁴⁷ *MMZC*, Devre I, Cilt 3, İçtima Senesi: I, Yetmiş Dördüncü İnikad, 5 Mayıs 1325 / 18 Mayıs 1909, s. 516-517.

bulunmasını istemiştir. Sivas Mebusu Dağavaryan Efendi ise “çaresi lağvetmektir” sözünü kullanmıştır.¹¹⁴⁸

Meclis-i Mebusan’da ormancılık başta olmak üzere ziraat ve madenlerle ilgili konularla ilgili olarak en fazla söz alan, eleştiriler getiren isim olarak Dağavaryan Efendi ön plana çıkmaktaydı. Dağavaryan Efendi’ye göre Osmanlı Devleti ormanlık bakımdan oldukça zengin olmasına rağmen yeterince fayda sağlanılamamaktaydı. Özellikle deniz ve nehir kenarlarındaki ormanlık bölgelerin Selim Melhame zamanında fenne aykırı kesimlerden dolayı ağır bir tahribata uğradığını ifade etmiştir. Dağavaryan Efendi orman teşkilatlanmasına da dikkat çekerek öncelikli işin gereği kadar fen memuru yetiştirmek olduğuna özellikle vurgu yapmıştır.¹¹⁴⁹

Dağavaryan Efendi’nin haziran ayı içerisinde orman, maden ve ziraat konuları ile ilgili olarak 9 madde halinde verdiği gensoruya Aristidi Paşa’ya cevap vermek durumunda kalmıştır. Aristidi Paşa ile Dağavaryan Efendi arasında geçen konuşmalarda zaman zaman tansiyon yükselmiştir. Dağavaryan Efendi orman memurluğu ile ilgili olarak birtakım değerlendirmelerde bulunmuştur:

“Orman memuru bizde âdi bir şey zannolunuyor. Halbuki Avrupa’da ormancılık pek ehemmiyetlidir. Onlar, yalnız ormanları muhafazaya memur değildirler, suların taksimine ve hattâ bir mülkân muhafazasına da memurdurlar, zira ormanlar çok çok hudutlar teşkil ederler.”¹¹⁵⁰

Dağavaryan Efendi bu konularda Almanya ve Fransa’daki usullerden bahsederek neler yapılması gerektiğine de ayrıca değinmiştir. Bu söylemler karşısında İstanbul Mebusu Kozmidi Efendi araya girerek bir nazıra karşı ders verircesine bir gensoru verilemeyeceğini belirtir. Aristidi Paşa ise son sözlerinde ormanlar hakkında bir kanun layihası hazırlandığından bahsederek gereğinin yapılacağını ifade etmiştir.¹¹⁵¹

Meclis-i Mebusan’da ormancılık hakkında uzun süren ilk tartışma 8 Ağustos 1909’da Orman ve Ma’âdin ve Zirâat Nezâreti’nin bütçe görüşmelerinde gerçekleşmiştir. Nezaret

¹¹⁴⁸ MMZC, 5 Mayıs 1325 / 18 Mayıs 1909, s. 516-517. Ali Rıza Efendi’nin hazırlamış olduğu layiha 16 Temmuz 1909’de Meclis-i Vükela’da görüşülerek “tashih ve tadilat” kararı çıkararak Meclis-i Mebusan’a gönderilmiştir. Bu durum layihanın bir türlü yürürlüğe girememesine sebep olmaktaydı. BOA., MV. 129/64. BOA., BEO. 3600/269970.

¹¹⁴⁹ MMZC, 5 Mayıs 1325 / 18 Mayıs 1909, s. 517-524.

¹¹⁵⁰ MMZC, Devre I, Cilt 4, İçtima Senesi: I, Doksan Birinci İnikad, 30 Mayıs 1325 / 12 Haziran 1909, s. 317-324.

¹¹⁵¹ MMZC, 30 Mayıs 1325 / 12 Haziran 1909, s. 317-324.

bütçesinin görüşmelerine orman meselesi damga vurmuştur. Reis Ahmet Rıza Bey'in herhangi bir itiraz var mı sorusu karşılığında Dağavaryan Efendi “umumu hakkında itirazlarımız vardır” diyerek konuşmaya başlamıştır. Dağavaryan Efendi ziraat meselesine ve ormancılık eğitimine değindikten sonra orman teşkilatının belki de en temel halkasını oluşturan süvari ve kolcu meselesinden şu şekilde bahsetmiştir:

“Ormanda müfettişler ile fen memurları lâzım değildir. Süvariler vardır, kolcular vardır bunların az çok ormanlardan çakmaları gerektir. Fransa'da pratik mektepler var. Meselâ Fransa'da Baral Mektebi ormancılığa aittir. Ormanlılar orada bir sene, altı ay tahsil görürler, ağaçları tanımak, hesap etmek, tetkik etmek bir dereceye kadar, ondan sonra tayin olunabilirler. Biz de bir korucu buluyoruz. Okumak yazmak bilmez, oraya memur ediyoruz ve çok vakit kendileri at ile gezmekten ve keyiflerini etmekten başka bir şey yapmıyorlar.”¹¹⁵²

Tokat Mebusu İsmail Paşa ise “60 kuruşluk adam o kadar olur”¹¹⁵³ diyerek ehil kadroların oluşturulması için paranın atırılmasına vurgu yapmıştır. Aristidi Paşa da orman bekçilerinin sayısının ve maaşlarının arttırılması görüşünü savunmaktadır. Ankara Mebusu Mehmet Talat Bey ise korucuların azlığından şikâyet ederek 1.250 korucunun yetersiz olduğunu ifade etmiştir. Talat Bey, Osmanlı Devleti'nin ormanlarının Fransa'ya göre beş on misli fazla olmasına rağmen bu ülkede 20-30 bin korucu olduğunun altını özellikle çizmiştir. Ayrıca süvari kolcuların ve bekçilerin namuslu ve becerikli olduğunu ifade ederek gereği kadar görevli istihdam edilmesiyle ormanlardan hakkıyla yararlanılabileceğini belirtmiştir. Bu nedenle de müfettişliklerin lağvedilerek süvari, piyade ve bekçilerin yeterli seviyede arttırılmasını talep etmiştir. Müfettişliğe yönelik olarak bir eleştiri de Kütahya Mebusu Cemal Bey tarafından gelmiştir. Cemal Bey “orman müdür-i umumiliği ve müfettişi umumiliğin aynı anda olmasına ne lüzum vardır”¹¹⁵⁴ diye çıkış yapmıştır. Aristidi Paşa ise bu iki yapının görev dağılımlarının tamamen farklı olduğunu ve müfettişliğin orman işlerinde önemli bir görev yerine getirdiğini ifade etmiştir. Kerek Mebusu Tevfik Efendi ise 70 müfettiş ve 90 muavinin oldukça fazla olduğunu ifade ederek sadece 2 müfettişin yeterli olacağı kanaatindeydi. Bursa Mebusu Ömer Fevzi Efendi de bu görüşle ortak fikre sahip olarak 8 vilayette orman olduğunu vurgulayarak bu kadar müfettişe gerek olmadığını ifade etmiştir. Aristidi Paşa bu eleştirilere karşı 70 orman müfettişinin hepsinin vazifesinin olduğunu belirtmiştir.¹¹⁵⁵

¹¹⁵² MMZC, Devre I, Cilt 6, İctima Senesi: I, Yüz Yirmi Yedinci İnikad, 26 Temmuz 1325 / 8 Ağustos 1909, s. 196.

¹¹⁵³ MMZC, 26 Temmuz 1325 / 8 Ağustos 1909, s. 196.

¹¹⁵⁴ MMZC, 26 Temmuz 1325 / 8 Ağustos 1909, s. 202.

¹¹⁵⁵ MMZC, 26 Temmuz 1325 / 8 Ağustos 1909, s. 195-214.

Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nin bütçe görüşmelerinde daha önce gündeme gelen nazır maaşı meselesi tekrar dile getirilmiştir. Malatya Mebusu Mehmet Tevfik Efendi Orman ve Ma'âdin ve Ziraat Nâzırını küçümseyici ifadelerle şu sözleri söylemiştir:

“Valilere kumanda eden bir Dahiliye Nazırına veriyoruz. On beş bin kuruş veriyoruz. Adliye Nazırına, yani memleketimizin asayişini muhafaza eden zata da hâkezâ. Fakat korucuya kumanda eden bir Nazıra da on beş bin kuruş veriyoruz, bu ne demektir?”¹¹⁵⁶

Bu söz üzerine araya giren Dağavaryan Efendi tek cümle ile “ziraat, adliyeden önemlidir” demiştir. Mehmet Tevfik Efendi sözüne devam ederek Orman Nezareti'nin faydasından çok zararı olduğunu orman idaresinin vali, mutasarrıf, kaymakam ve köy heyeti gibi yerel yöneticilerine bırakılmasıyla tahrip edilen ormanların birkaç sene de düzen içerisine gireceğini iddia etmiştir. Ayrıca Orman Nezareti'nin kaldırılması gerektiğini belirtmiştir. Bursa Mebusu Ömer Fevzi Efendi ise Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nin II. Meşrutiyet öncesinde Meclis-i Vükela'ya dahil bile olmadığını ve diğer nazırlarla eşit maaş almasının kabul edilemez olduğunu vurgulamıştır. Aristidi Paşa bu konuyla ilgili herhangi bir söz almamıştır.¹¹⁵⁷

Bütçe görüşmelerinde orman tartışmaları o kadar ileriye gitmiştir ki Reis Ahmet Rıza Bey “orman müzakeresi etmeyeceğiz, bütçe müzakeresindeyiz” ifadesini kullanmak zorunda kalmıştır. Ayrıca Ahmet Rıza Bey bütçe görüşmesi son bulurken “az kaldı orman için de kavga edecektik” sözlerini sarf etmiştir.¹¹⁵⁸

Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti tensikatı bir türlü sonuçlandırılmamıştı. Bu nedenle de Meclis-i Ayan azasından Behor Efendi ile Meclis-i Mebusan'dan Dağavaryan Efendi'den oluşan bir komisyon kurularak nezarete istihdam edilecek memur ve katip kadrolarının düzenlenmesine karar verilmiştir.¹¹⁵⁹ Ayrıca bu görev için Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti tarafından muavin ve mektubî personel ile Maden Heyet-i Fenniyesi Başkatibi Nail Bey tayin edilmişlerdir.¹¹⁶⁰ Eylül ayı başından itibaren gazeteler de Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nin tensikatına yönelik neredeyse her gün haber yer almaktaydı. Tanin Gazetesi'nin 2 Eylül 1909 tarihli nüshasında nezarete tensikatın bir türlü

¹¹⁵⁶ MMZC, 26 Temmuz 1325 / 8 Ağustos 1909, s. 201.

¹¹⁵⁷ MMZC, 26 Temmuz 1325 / 8 Ağustos 1909, s. 201.

¹¹⁵⁸ MMZC, 26 Temmuz 1325 / 8 Ağustos 1909, s. 202, 214

¹¹⁵⁹ Tanin Gazetesi, “Orman ve Ma'âdin Nezâreti Tensikatı”, 26 Temmuz 1325 / 8 Ağustos 1909, No: 335, s. 3.

¹¹⁶⁰ Tanin Gazetesi, “Orman Nezareti Tensikatı Hakkında”, 7 Ağustos 1325 / 20 Ağustos 1909, No: 347, s. 3., Sabah Gazetesi, 7 Ağustos 1325 / 20 Ağustos 1909, No: 7149, s. 2.

sonlandırılmaması nedeniyle memurlar arasında hoşnutsuzluğun her geçen gün arttığı yazılmaktaydı.¹¹⁶¹ Ayrıca tensikat görevini yürüten kadroya karşı da bir güvensizlik ortamı oluştuğundan birçok dedikodu ortaya çıkmıştı. Bu durum karşısında gerek nazırın gerekse tensikattan sorumlu memurların nezaret memur ve katiplerine karşı adilane bir işlem yürütmesi gerekliliği ifade edilmiştir. Aristidi Paşa ise bu gelişmeler üzerine tensikata görevli olan Behor ve Salim Efendilerle müzakere ederek komisyon azalarından Nezaret Muavini Ali Rıza ve Maden Heyet-i Fenniyesi Reisi Ziya Beylerin yerine memurlar arasında yapılan gizli oylama sonucunda Orman Heyet-i Fenniye Reisi Ali Rıza, Maden Azasından Mühendis Hüseyin Tahsin ve Ziraat Heyet-i Fenniye Reisi İstirati Efendi'yi atamıştır.¹¹⁶² Tensikat komisyonunda gerçekleşen bu değişiklik sonucunda çalışmalar hızlanarak nezaret tensikatu tamamlanarak 60 kişi kadro haricinde kalmıştır. Birkaç gün içerisinde de taşradaki tensikatın tamamlanacağı ifade edilmiştir. Kadro haricinde kalan kişilere yapılacak ödemeler de belirlenmiştir.¹¹⁶³

Tensikat uygulamaları 65 yaşını geçmiş olan Orman Heyet-i Fenniye Reisi Ali Rıza Efendi'yi de etkileyeceğinden Aristidi Paşa bu konuda tensikat kanununda yer alan maddeye atıfta bulunarak Ali Rıza Efendi için görevde uzatmayı şu sözlerle talep etmiştir:

“İlan-ı Meşrutiyeti müteakip icra kılınan tensikatta Orman Heyet-i Fenniyesi Riyasetine Rumeli Vilayeti Orman Tensikatına memuren Selanik'te bulunan Ali Rıza Efendi celb edilerek ba-irade-i seniyye tayin kılınmıştı. Mumaileyhin tarih veladeti 1260 olarak mukayyid bulunmasına nazaran elyevm 65 yaşını ikmal eylemiş olduğuna ve tensikat kanununun 12. Maddesinde 65 yaşını müteceviz olanlardan tecrübe ve iktidarları hasebiyle devletçe istihdamlarına lüzum kati görülecek memurinin Heyet-i Vükela kararıyla istihdam olunabilecekleri muharrer olarak mumaileyhin dahi elyevm mevki-i icraya vaz' olacak olan merkez ve vilayat orman tensikat ve teşkilatı için tecrübe ve iktidarı hasebiyle istihdamına mecburiyet-i katiye bulunduğu binaen mumaileyhin ol'vecihle badema dahi Orman Müdüriyet-i Umumiyesinde istihdamının taht-ı karara alınmasına müsaade...”¹¹⁶⁴

Aristidi Paşa'nın bu isteği doğrultusunda Ali Rıza Efendi'nin görevine devam kararı verilmiştir. Paşa'ya göre orman idaresinde oluşturulacak yeni yapılanmanın başında mutlaka

¹¹⁶¹ *Tanin Gazetesi*, “Orman Nezareti Tensikati”, 20 Ağustos 1325 / 2 Eylül 1909, No: 360, s. 3.,

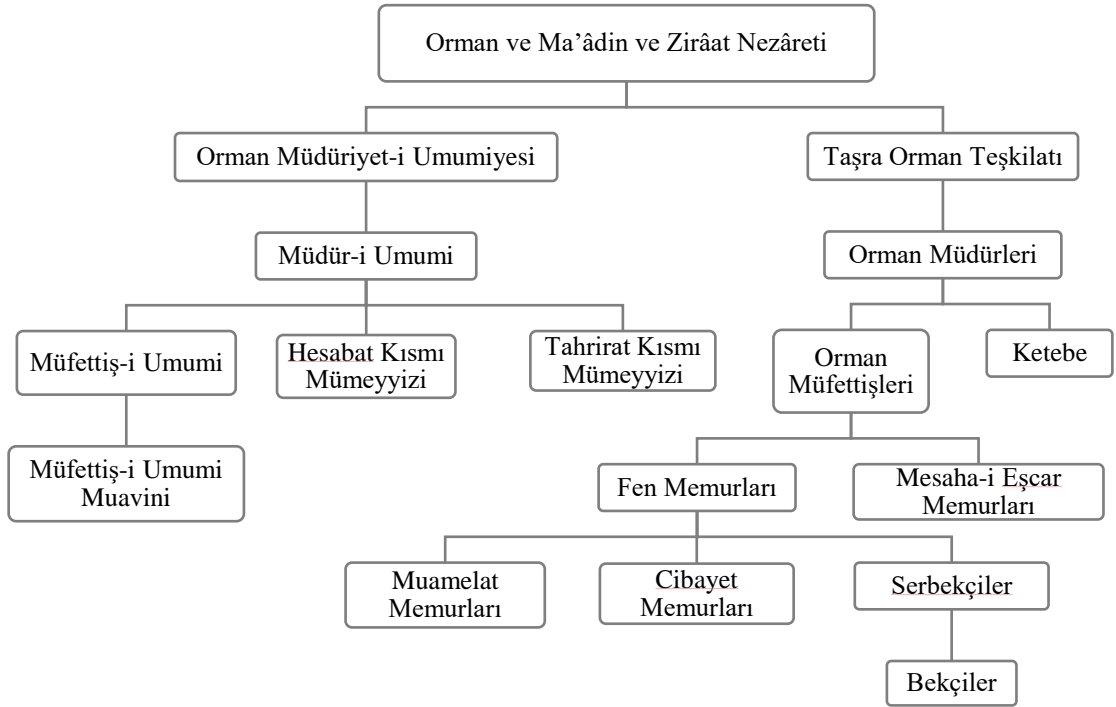
¹¹⁶² *Tanin Gazetesi*, “Orman Nezareti Tensikati”, s. 3., *Tanin Gazetesi*, “Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti Tensikati”, 21 Ağustos 1325 / 3 Eylül 1909, No: 361, s. 3., *Sabah Gazetesi*, “Orman Nezareti Tensikati”, 23 Ağustos 1325 / 3 Eylül 1909, No: 7165, s. 3., *Tanin Gazetesi*, “Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti Tensikati”, 23 Ağustos 1325 / 5 Eylül 1909, No: 363, s. 4.

¹¹⁶³ *Tanin Gazetesi*, “Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti Tensikati”, 26 Ağustos 1325 / 8 Eylül 1909, No: 366, s. 2., *Tercümanı Hakikat Gazetesi*, “Orman Nezareti Tensikati”, 26 Ağustos 1325 / 8 Eylül 1909, No:10215, s. 1., *Tanin Gazetesi*, “Orman ve Ma'âdin Nezâretinde”, 30 Ağustos 1325 / 12 Eylül 1909, No: 370, s. 2., *Sabah Gazetesi*, 26 Eylül 1325 / 9 Ekim 1909, No: 7199, s. 2.

¹¹⁶⁴ BOA., BEO. 3628/272036.

Ali Rıza Efendi yer almalıydı.¹¹⁶⁵ Her ne kadar Ali Rıza Efendi'nin hazırladığı layiha yürürlüğe girmemiş olsa da Aristidi Paşa mümkün olduğu kadar bu layiha metni üzerinden orman teşkilatını yapılandırmaya çalışmıştır. Zaten atamanın yapılmasının üzerinden 15 gün kadar ancak geçtikten sonra 18 Eylül 1909'da Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nin teşkilat yapılanmasında bazı değişikliklerle Umum Müdürlükleri kurulmuştur. Yeni yapılanma içinde görev dağılımı şu şekilde olmuştur: Orman Müdür-i Umumisi Ali Rıza Efendi, Maden Müdür-i Umumisi Ziya Beyefendi, Ziraat Müdür-i Umumisi İstirati Efendi, Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti Hesabat-ı Umumiye İdaresi Müdürü Şevket Beyefendi, Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti ve Nezaret ve Encümen Nezaret Kalemi Müdürü Mehmet Reşat Beyefendi.¹¹⁶⁶

Şekil 12. Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti Tensikâtı Sonrasında Orman İdaresi (1909-1912)¹¹⁶⁷

Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nde Ağustos 1908'de başlayan tensikat hareketi 1909 yılının sonuna doğru tamamlanmıştır. Şekil 12'de görüldüğü üzere Orman İdaresi'nde hem merkez hem de taşra teşkilatında önemli değişiklikler gerçekleşmiştir. Bu yapılanma büyük ölçüde Orman Müdür-i Umumisi Ali Rıza Efendi'nin 1909 yılının

¹¹⁶⁵ BOA., BEO. 3628/272036.

¹¹⁶⁶ BOA., İ.O.M. 13/38.

¹¹⁶⁷ Kutluk, *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 1202-1341 (1787-1925)*, s. 298-301., Şekil bu eserden uyarlanmıştır.

başlarında hazırladığı layiha doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Orman İdaresinin merkez kısmı Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'ne bağlı olmak üzere 1 Umum Müdür, 4 Umum Müfettişi ve 4 Müfettiş Muavini olarak 9 kişiden ibaret Heyet-i Fenniye'den oluşmaktaydı. Ayrıca Hesabat ve Tahrirat olmak üzere iki kalem bulunmaktaydı. Nezaret makamından Umum Müdürlüğüne havale edilmiş ormancılık işlemleriyle alakalı tüm evrakların, Umum Müdür tarafından Müfettişlerden birisine havale olması kararlaştırılmıştır. Bu doğrultuda evraklar Müfettiş Muavini ile incelenip cevabı hazırlanarak ve Umum Müdürünün dahi görüşü alındıktan sonra, Nezaret makamı aracılığıyla mahalline tebliğ olunacaktı. Üzerinde çalışılan önemli meseleler ve vilâyet memurlarının tayinleri hususları ise Umum Müdürün başkanlığında Müfettiş ve Muavinlerinden oluşan Umum Fen Heyetinde müzakere ve tetkik edilerek karar ve mazbataya bağlanacaktı.¹¹⁶⁸

Tablo 47. Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'ne Bağlı Orman Müdüriyet-i Umumiyesi (1910)¹¹⁶⁹

Memuriyet	Kişi
Müdür-i Umumi	Ali Rıza Efendi
Müfettiş-i Umumi	Avadis Remzi Efendi
Müfettiş-i Umumi	Hüseyin Hüsnü Efendi
Müfettiş-i Umumi	Angelidis Efendi
Müfettiş-i Umumi	Nuri Bey
Müfettiş-i Umumi Muavini	Süleyman Azmi Efendi
Müfettiş-i Umumi Muavini	Mithat Efendi
Müfettiş-i Umumi Muavini	Cemal Efendi
Müfettiş-i Umumi Muavini	Abdullah Emin Efendi
Hesabat Kısmı Mümeyyizi	Neşet Efendi
Tahrirat Kısmı Mümeyyizi	Hayri Efendi

Tablo 47'de görüldüğü üzere Müdür-i Umumi Ali Rıza Efendi'nin riyaseti altında merkez teşkilatlanması oluşturulmuştur. Taşra Orman Teşkilatı'ndaki yapılanmada en fazla teknik ve idare yönlerin birbirinden ayrılması esası üzerinden her vilâyete bir orman müdürü bulundurulmasına dayanmaktaydı. Orman müdürlerinin yanlarına müfettiş, katipler, fen memurları, mesaha-i eşcar memurları, muamelat memurları, cibayet memurları, serbekçiler

¹¹⁶⁸ Kutluk, *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 1202-1341 (1787-1925)*, s. 298,299.

¹¹⁶⁹ Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nin genel teşkilatlanması; Nezaret Encümeni, Encümen Tahrir Kalemi, Hesabat-ı Umumiye İdaresi, Sicil Memurin ve Levazım İdaresi, İstatistik Kalemi, Evrak Kalemi, Kontrol Kalemi, Hukuk Müşaviri Kalemi, Orman Müdüriyet-i Umumiyesi, Maden Müdüriyet-i Umumiyesi, Ziraat Müdüriyet-i Umumiyesi, Umur-ı Baytariye Müdüriyeti, Zabıta-i Sıhhiye-i Hayvaniye Komisyonu, Orman Mekteb-i Âlisi, Halkalı Ziraat Mektebi Âlisi, Mülkiye Baytar Mektebi Âlisi, Bakterioloji Hane-i Baytari, Muavin Baytar Mektebi, Mektebi-i Sanayi-i Osmani. *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1326 (1910) Sene-i Maliyesi, 65. Sene, İstanbul: Selanik Matbaası, (1326/1910), s. 462-466.

ve bekçiler istihdam edilmesi kararlaştırılmıştır. Taşra Orman Teşkilatı'nda yer alan personelin görev ve sorumlulukları şu şekildedir:¹¹⁷⁰

Orman Müdürleri her vilâyette 1 müdür yer alarak tüm ormancılık işlemleriyle meşguldür.

Orman Müfettişleri müdüriyet tarafından havale olunacak tüm rapor ve diğer teknik evrakları inceleyerek fikrini beyan eder. Mıntıkası dahilinde bulunan kazalara lüzum gördükçe veya müdüriyetten emir olundukça giderek tüm teknik işleri ve birimleri teftiş eder.

Ketebe her müdürün yanında hesap işleri ve yazışmaları yapması için 1 tahrirat, 1 muhasebe başkâtibi ve işlerin yoğunluğuna göre ihtiyaç kadar kalem memuru verilmiştir.

Fen Memurları kaza merkezlerinde ikamet ederler. Teknik işlerde görüş belirtmek üzere bir veya birkaç kazanın raporlarını düzenleyerek ağaçlara numara vermek, damgalanmak, ölçümünü yapmak ve gideceği yere kadar nakliye izni verirler. Fen memurları bekçi ve serbekçiler aracılığıyla idaresi altında bulunan ormanları muhafaza ve idare eder. Aynı zamanda mıntıkası dahilindeki muamelât ve cibayet memurlarına karşı teftiş vazifesinden de sorumludurlar.

Mesaha-i Eşcar Memurları fen memurlarının azlığı sebebiyle gerektiğinde bunların yerine istihdam olunurlar.

Muamelât Memurları görevli bulunduğu kazanın tüm idari, yazışma ve hesap işlerine bakarlar. Fen memurlarına verilmiş evrak üzerine lazım gelen işlemleri, müzayede, ilân ve satış işlerini gerçekleştirir ve müteahhitlerle kontrat işlemi yaparlar. Ayrıca ormanla alakalı her türlü davayı bizzat takip ve bitirme işlemlerini yaparlar. Kazanın aylık ormancılık işlemlerini düzgün bir cetvel halinde düzenleyerek müdüriyete takdim ederler.

Cibayet Memurları taşıma belgesi ile iskeleye gelen ürün ve yakacak odunlarda nakliye belgesini verir. Ruhsatname ile iskeleye getirilmiş olan her çeşit ürünün vergisini tahsil eder ve karşılığında belgesini verir.

Serbekçiler gerek emrindeki bekçileri ve gerekse bizzat kendisine verilen orman mıntikasını muhafaza ederek kanuna aykırı işlerin ortaya çıkmasını engeller. Köylülere zorunlu ihtiyaçları için yer gösterir ve ağaç verir. Ruhsatnameli ürün ve yakacak odun için

¹¹⁷⁰ Kutluk, *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 1202-1341 (1787-1925)*, s. 299-301.

çap pusulası verir. Ayrıca her nerede olursa olsun kanuna aykırı bir olay haber aldığı gibi derhal yetişerek zabıt varakası düzenler ve bağlı olduğu fen veya mesaha memurluğuna teslim eder.

Bekçiler serbekçilerin emrinde görevli olarak kendisine verilen orman bölümünü muhafaza etmekle sorumludur. Her ne zaman kanuna aykırı bir hal hissederse derhal serbekçisine haber verir.

Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nde idari mekanizmanın yapılandırılmasının ardından Aydın ve Kastamonu vilayetleriyle Bolu sancağı gerçekleştirilmek istenilen teşkilat ve tensikat hareketlerinin önemli bir merkezi haline gelmiştir. Aydın, Kastamonu ve Bolu geniş ve önemli ormanlık bölgelere sahip olduğundan orman ıslahatının bu bölgede yürürlüğe konulmasına başlanmıştır. Bu doğrultuda gerekli teşkilatlanma sağlanarak fen ve muhafaza memurları bölgeye gönderilmiştir. Ancak Aristidi Paşa'nın bu konuda bazı çekinceleri bulunduğundan Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği yazıda şu noktalara vurgu yapmaktaydı:

“Memalik-i Osmaniye'nin her yerinde ahali-i kura ormanlarda keyfmeyaşa kat'iyat icrasından ve tarla açmak ve mera edinmek suretiyle tahribat ika'ından hali kalmadıkları gibi ormanların beka-i istikbalini temine vasıta-i yegane olan genç fidan ve filizleri kesip kış mevsiminde hayvanata yedirmek yüzünden dahi hasarat-ı azime vukua getirilmekte olduğundan ve bu gibi tahribat ve hasarın önü alınmadıkça bu uğurda ne kadar masraf ihtiyar edilmiş ve ne türlü emek sarf edilmiş olsa faydası görülemeyip ormanlarımızın temin-i ümrani ve muhafaza-i mevcudiyetleri kabil olamayacağından naşi bu babda hükümetçe tedabir-i mukteziye ittihazı mertebe-i vücubda görülmüştü.”¹¹⁷¹

Aristidi Paşa bölge halkı tarafından verilen bu türlü zararlarının önüne geçilebilmesi adına Vilâyât-ı Selâse'de uygulandığı gibi matbu tenbihnameler yayınlanarak bunların her köyün ihtiyar heyeti, mescit ve kiliselerine ulaştırılmasını gerektiğini ifade etmiştir. Yine ağaç kesiminde uygulanacak usullerde fenni kurallara uyulmasının önemi vurgulanmıştır. Daha sonrasında ise satış ve nakliyat işlemlerinin özenle gerçekleştirilerek hazinenin zarara uğratılmaması gerektiği ifade edilmiştir.¹¹⁷² Dahiliye Nezareti ise Kastamonu ve Aydın¹¹⁷³ vilayetleriyle Bolu mutasarrıflığına Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nin belirttiği hususlara uyulmasına yönelik gerekli emirleri göndermiştir.¹¹⁷⁴

¹¹⁷¹ BOA., DH.MUİ. 29/72.

¹¹⁷² BOA., DH.MUİ. 29/72.

¹¹⁷³ Aydın vilayetindeki ormanların mevcudiyetinin korunarak yeni ormanlar yetiştirilmesi için kaza merkezinde bir fidelik tesis edilmesi de gündeme gelmiştir. BOA., DH.MUİ. 41/44.

¹¹⁷⁴ BOA., DH.MUİ. 29/72.

Hüseyin Hilmi Paşa'nın istifasının ardında İbrahim Hakkı Paşa'ya sadaret mührü verilmesiyle birlikte 13 Ocak 1910'da yeni kabine oluşturulmuştur. Bu doğrultuda Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nin başına tekrardan Mavrokordato Paşa getirilmiştir.¹¹⁷⁵ Orman Müdür-i Umumisi Ali Rıza Efendi görevine devam ederken merkez teşkilatlanmada da herhangi bir değişiklik gerçekleşmemiştir.

Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti orman teşkilatlanması tam anlamıyla gerçekleştirilen Selanik, Kastamonu, Aydın vilayetleriyle Bolu sancağındaki orman memurlarının görev ve sorumluluklarına dair 6 Mart 1910'da vali ve mutasarrıflıklara bir genelge gönderilmiştir.¹¹⁷⁶ Genelge orman müfettişleri, fen memurları, muamelat memurları, cibayet ve muayene memurları, bekçibaşları ve bekçileri kapsamaktadır. Kutluk genelgeyle ilgili şu değerlendirmede bulunmaktadır: “7 Mart 1293 (1887) günlü ve 51 maddelik vazife talimatnamesi yeterli görülmediğinden, 2 Meşrutiyet devrinde yeniden teşkil edilen teknik ve idari elamanlara ait görev ve ödevlerin başkaca tayin ve tespiti gerekmiştir.”¹¹⁷⁷ Genelgenin kısa bir özeti de Sabah Gazetesi'nin 12 Mart 1910 tarihli nüshasında yer almıştır. Buna göre özellikle ağaçların fenni usuller gözetilerek kesilmesi ve orman memurlarının üzerine düşen görevlerini eksiksiz bir şekilde yerine getirmesi gerektiği vurgulanırken aksi durumda müfettişlerin sorumlu olacağı ifade edilmiştir.¹¹⁷⁸ Diğer taraftan Kütahya, Karahisar, Uşak bölgelerindeki ormanların teftişi için Müfettiş-i Umumi Muavini Abdullah Bey, Konya ve Adana vilayetleri için ise Rıza Bey görevlendirilmiştir.¹¹⁷⁹ Bolu ormanlarında araştırma yapmak ve tensikat kararlarını bölge ahalisine bildirmek üzere Müfettiş-i Umumi Muavini Mithat Bey nisan ayında bölgeye gönderilmiştir.¹¹⁸⁰ Mayıs ayında ise orman ve maden müdürleriyle müfettişlerin vazifelerine yönelik bir “tebligat-ı

¹¹⁷⁵ İhsan Güneş, “II. Meşrutiyet Dönemi Hükümet Programları (1908-1918)”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 1, 1990, s. 221,222., *Sabah Gazetesi*, 30 Kanunuevvel 1325 / 12 Ocak 1910, No: 7294, s. 1., *Tanin Gazetesi*, 31 Kanunuevvel 1325 / 13 Ocak 1910, No: 489-20, s. 1., *Sabah Gazetesi*, “Orman ve Maden Nazırı”, 1 Kanunusani 1325 / 14 Ocak 1910, No: 7296, s. 2.

¹¹⁷⁶ *Orman ve Maden ve Ziraat ve Bayat Mecmuası*, Sene 1, No: 1, 31 Mayıs 1326 / 13 Haziran 1910, s. 10-34. Genelgenin çevirisi için bkz. Kutluk, *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 1202-1341 (1787-1925)*, s. 167-183.

¹¹⁷⁷ Kutluk, *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 1202-1341 (1787-1925)*, s. 167.

¹¹⁷⁸ *Sabah Gazetesi*, “Ormanlar Hakkında”, 27 Şubat 1325 / 12 Mart 1910, No: 7353, s. 3,4.

¹¹⁷⁹ *Tasvir-i Efkar Gazetesi*, “Ormanların Teftişi”, 26 Şubat 1325 / 11 Mart 1910, No: 280, s. 7., *Tanin Gazetesi*, “Ormanların Teftişi”, 26 Şubat 1325 / 11 Mart 1910, No: 546, s. 3.

¹¹⁸⁰ *Yeni Tasvir-i Efkar Gazetesi*, “Orman Tahkikatı”, 8 Nisan 1326 / 21 Nisan 1910, No: 321, s. 8. Kasım ayında ise bölgede incelemelerde bulunmak üzere Orman Umum Müdürü Ali Rıza Efendi ile Müfettiş-i Umumi Muavinlerinden Mithat ve Abdullah Efendiler gitmişlerdir. *Sabah Gazetesi*, 27 Teşrinievvel 1326 / 9 Kasım 1910, No: 7592, s. 4., *Tanin Gazetesi*, 27 Teşrinievvel 1326 / 9 Kasım 1910, No: 786, s. 4.

umumiye” yayınlanmıştır.¹¹⁸¹ Ayrıca orman teşkilatı kurulan bölgelerde orman bekçibaşı, bekçi, korucular ve cibayet memurlarının hükümet ve ahalice memur olduklarının bilinmesi amacıyla tek tip elbise giymeleri ve “alemet-i farika”ya sahip olmaları kararlaştırılmıştır.¹¹⁸²

Orman ve Ma’âdin ve Zirâat Nezâreti ile Orman Müdüriyet-i Umumiyesi vilayetlerde oluşturulmaya başlanılan teşkilatlanmanın kapsam alanının genişletilmesi gerekliliğinin farkındaydı. Bu doğrultuda Orman ve Ma’âdin ve Zirâat Nezâreti’nin bütçesinin belirlenmesinin ardından Adana, İşkodra, Yanya İstanbul vilayetleriyle İzmit ve Çatalca sancaklarında teşkilatlanmanın yapılması kararlaştırılmıştır. Bu vilayetlerde gerekli işlemlerin yürütülmesi için en az 40 fen memuruna ihtiyaç duyulmaktaydı. Ancak bu kadar fen memuru olmadığından 1909’da müstakil bir mektep olarak tekrar açılan Orman Mektebi’nden hızla mezun edilen öğrencilerin vilayetlere gönderilmeleri tasarlanmıştır. Orman Mektebi’nde eğitim 2 yıl olmasına rağmen bu zorunlu ihtiyaçtan dolayı ilk mezunların 1 senelik eğitimin ardından mezun edilmeleri düşünülmüştür. Yapılan planlamada ise vilayet ve sancaklara gerekli fen memuru sayısı da ifade edilmiştir: Edirne’ye 5, Adana’ya 20, İşkodra’ya 2, Yanya’ya 11 ve İzmit’e 2.¹¹⁸³

Orman İdaresi gerçekleşen bürokratik reform ve ıslah hareketlerine rağmen zaman zaman eleştirilere uğramaktaydı. Yeni Tasvir-i Efkâr Gazetesi’nin 4 Ekim 1910 tarihli nüshasında isimsiz yayınlanan bir köşe yazısında orman idaresi oldukça sert bir şekilde eleştirilmiştir. Yazar öncelikle “Devr-i Sabık”daki orman tahribatını, memurların suistimallerini ve orman nezaretine yönelik eleştirilerde bulunmuştur.¹¹⁸⁴ Daha sonrasında Meşrutiyet idaresi ile kurulan düzene yönelik eleştirilerinde şu sorulara yanıt aramaktadır:

“Acaba Orman Nezareti şimdi işlerin başka şekle döndüğünü iddia edebilir mi? Belki şimdi: (Sabıktaki gibi biz fazla para istemiyoruz, fenni şartlara dikkat edilsin) demiş evvela. Fakat sözle gemi yürür mü? Mademki usul, eski usuldür; madem ki ormanlarımızı idare eden eller eski ellerdir, ortada memnuniyeti gerektirecek genel bir farklılık olmadığını biz iddia ederiz. Bu iddia ispata muhtaç mıdır? Ormanların korunmasını sağlamak için ilave edilen memurların adedi yeterli midir? Yoksa bu husus (Eski hamam eski tas) eskisi gibi mi?”¹¹⁸⁵

¹¹⁸¹ Orman ve Maden ve Ziraat ve Bayat Mecmuası, Sene 1, No: 1, 31 Mayıs 1326 / 13 Haziran 1910, s. 39-41.

¹¹⁸² BOA., DH.MUİ. 87/19. Tanin Gazetesi, “Orman Korucuları”, 5 Ağustos 1326 / 18 Ağustos 1910, No: 705, s. 3.

¹¹⁸³ BOA., ŞD. 547/11. Tanin Gazetesi, “Taşra Orman Teşkilatı”, 27 Haziran 1326 / 10 Temmuz 1910, No: 667, s. 4., Tercüman-ı Hakikat Gazetesi, “Orman Teşkilatı”, 13 Temmuz 1326 / 26 Temmuz 1910, No: 10530, s. 2.

¹¹⁸⁴ Yeni Tasvir-i Efkâr Gazetesi, “Ormanların Muhafazası”, 21 Eylül 1326 / 4 Ekim 1910, No: 374, s. 1,2.

¹¹⁸⁵ Yeni Tasvir-i Efkâr Gazetesi, “Ormanların Muhafazası”, s.1,2.

Orman eğitimine yönelik eleştirilerde de bulunan yazar ormanların mevcut durumunun meşrutiyete layık bir usule mazhar olmadığını dile getirmiştir. Ancak bazı müfettişlerin kişisel çabalarını da taktir etmiştir. Yazarın son cümleleri ise bir beklentiyi ifade etmekteydi: *“Bu böyle devam edemez. Elbette fennin bu şubede hâkim olacağı zaman gelecektir. Şimdi Nezaretten yalnız bir ricamız var: O zamanın gelmesine kadar ormanlarımızı tahripten korumaya çalışsın.”*¹¹⁸⁶

Orman teşkilatına yönelik bir eleştiri de aralık ayında Bolu Mebusu Abdülvahap Efendi'den gelmiştir. Abdülvahap Efendi, memleketinde ormanlık alanlar bol olduğundan bu konuya yabancı olmadığını ifade ederek çeşitli açıklamalarda bulunmuştur. Abdülvahap Efendi Bolu sancağında orman teşkilatlanması gerçekleştirilmeden önce orman gelirinin 21.000 lira ve buna karşılık 1.600 lira masrafa sahip olduğunu ifade etmiştir. Teşkilatlanmadan sonra ise gelirin 18.000, masrafın ise 8.000 liraya çıktığını belirtmiştir. Abdülvahap Efendi örneklerini çeşitlendirmek adına Manastır, Selanik, Kosova, Yanya ve Adana vilayetlerinde de gelire oranla masrafların çok fazla olduğunu vurgulamıştır. Teşkilatlanma ile gelirlerin yarıya indiğini belirten Abdülvahap Efendi mebuslara şu şekilde hitap etmiştir:

*“Bu para nereye gidiyor? Çeşit çeşit namlarla tayin olunan memurlara, müfettişlere, müdürlere, kontrol memurlarına filanlara, falanlara gidiyor. Yoksa asıl maksat ormanların muhafazası ise, orman korucularını tezyit etmek kafi idi. Ona verilen paranın ehemmiyeti yok. Parayı lüzumsuz lüzumsuz memurlar çekiyor. Efendiler orman varidatı bugün yarı yarıya inmiştir.”*¹¹⁸⁷

Mavrokordato Paşa bu iddialara yanıt olarak ormanları muhafaza etmenin tek çaresinin memur sayısını arttırmaktan geçtiğini ayrıca teşkilatı olan yerlerde orman gelirlerinin %30-35 oranında fazla olduğu¹¹⁸⁸ cevabını vermişse de bütçe görüşmelerinde konunun tekrar gündeme gelmesi üzerine Abdülvahap Efendi'ye daha detaylı izahatta bulunmuştur. Paşa masrafların artmasının ise tabii olduğunu yinelemek zorunda kalmıştır:

*“Masraf arttı diyorsunuz tabii ormanları muhafaza etmek için memur tayin etmeli, bekçi göndermeli bunlar havayla yaşayacak değil ya, elbette bunlara para vereceğiz, maaş vereceğiz, bundan dolayı masraf artıyor ve bir de Hükümetin ormanları bir fabrika gibi değildir, orman için masraf şu kadar, varidatı bu kadar denilmez.”*¹¹⁸⁹

¹¹⁸⁶ *Yeni Tasvir-i Efkâr Gazetesi*, “Ormanların Muhafazası”, s. 2.

¹¹⁸⁷ *MMZC*, Devre I, Cilt 1, İçtima Senesi: 3, On Üçüncü İnikad, 25 Teşrinisani 1326 / 8 Aralık 1910, s. 434.

¹¹⁸⁸ *MMZC*, 25 Teşrinisani 1326 / 8 Aralık 1910, s. 434.

¹¹⁸⁹ *MMZC*, Devre I, Cilt 6, İçtima Senesi: 3, Seksen Sekizinci İnikad, 18 Nisan 1327 / 1 Mayıs 1911, s. 55.

Dağavaryan Efendi ise bir köşe yazasında orman teftişi konusunun ismen mevcut olduğunu ve bekçilere verilen ormanlık sahaların çok fazla bulunduğundan dolayı yetersiz kaldığını ifade etmiştir. Ayrıca bekçilere verilen maaşların yetersizliğine değinerek bu nedenle bekçilerin kendi köylerinde kalarak ara sıra gezinti niyetiyle ormanları ziyaret ettiğini belirtmiştir.¹¹⁹⁰ Dağavaryan Efendi bu yazının üzerinden birkaç gün geçtikten sonra yine Tanin Gazetesi'nde doğrudan Orman İdaresi'ne yönelik eleştirilerini dile getirmiştir. Dağavaryan Efendi, yeni düzenlemeyi hedef alarak vilayetleri gezmeden, ormanları teftiş etmeden ve orman memurlarının düşüncelerine başvurmadan bir idari teşkilat kaleme alındığından uygulama da birçok eksiklikler olduğunu ifade etmiştir.¹¹⁹¹ Burada üstü kapalı eleştirilen düzenlenmenin sahibi Ali Rıza Efendi'dir. Halbuki Ali Rıza Efendi ormancılık mesleğinde yetişmiş bir kişi olarak yıllarca sahada aktif görev yapmış, raporlar hazırlamış uzmandır. Çalışkanlığı ve dirayeti sebebiyle Vilâyât-ı Selâse'de yapılan orman tensikatına görevlendirilmiştir. Üç sene fiilen sahada görev yaparak Avrupalı komisyon üyelerinin nezdinde başarılı bir görev icra etmiştir. Vilâyât-ı Selâse tecrübesi bu düzenlemenin nüvesini oluşturmuştur.

Dağavaryan Efendi vilayetlerdeki orman yapılanmasında yer alan müdür, müfettiş, fen femuru ve orman muhafızlarından bahsederek aşağıdaki ifadelerle teşkilatlanmalardaki bazı noktalara yönelik durum tespiti yaparak önerilerde bulunmuştur:

“Orman Muhafızları okur-yazar takımından olup ormanlarda ikametle gerektiğinde yollar açmak konusunda çalışmaları lazımdır. Buna karşılık yalnız 150-300 guruş bir maaş almaktadırlar. Memleketimizde okuma-yazma bilen bir kimse şayet aç bile kalsa gece gündüz bir ormanda yaşamakla bu derece az bir maaşla daima tehlikeye maruz kalmaya tenezzül etmez. Civar köy ahalisinden olanlar bu memuriyeti kabul ederler. Lakin onlar kendi köylerinde kalıp bazen ormanları ziyaret ederler o da hava almak içindir. Fen memurları Orman Mektebi'nden mezun olmalıdırlar. Bunların maaşları 500-600 guruşa varmakla bir kazananın bütün ormanlarını teftiş etmekle sorumludurlar. Çoğunlukla beş memur bu görevi yürütebilir. Müfettişler fen memurlarının üstünde olup bütün bir sancağın ormanlarını teftişle görevlidirler. Her an seyahat etme durumuna sahip bu müfettişler yalnızca 1300-2000 guruş kadar bir maaş ile bu görevi yapmak nasıl mümkün olabilir. Her vilayet orman memurunun üstünde bir Orman Müdür bulunur. Bu kişi fenni meseleler ile uğraşmayıp sadece hesap işlemleri ile meşgul olur. Bu teşkilat neticesi olarak ormanların fen memur ve müfettişleri ziraat idaresine geçmeye başladılar. Bu idarelerde daha fazla maaş sahibi oldular 750, 1200, 2000, 2500 guruşa öncekilerden pek az uğraşla meşgul olmaktadır. Nezaretin bu başarısız teşkilat neticesi olarak ormanlar memursuz kalacaklarından dolayı memuriyetler arası geçişi yasaklamıştır. Yeni teşkilata bağlı olmayan vilayet memurları teşkilatı yürüten bölgelere nakil olunduklarından dolayı ormanların bir kısmı memuriyetiz kalmaktadır. Bu teşkilatı düzeltmek, orman

¹¹⁹⁰ Nazaret Dağavaryan, “Ormanlarımız”, *Tanin Gazetesi*, 7 Mart 1327 / 20 Mart 1911, No: 914, s. 4,5.

¹¹⁹¹ Nazaret Dağavaryan, “Orman İdaresi”, *Tanin Gazetesi*, 11 Mart 1327 / 24 Mart 1911, No: 918, s. 2.

muhafızlarının sayısının artırılması ve haklarında şiddetli davranmak gerekir. Tabii fen memurlarının sayısı ve maaşlarını da arttırmak gereklidir. Müfettişlerin maaşları dahi artırılmalı ve mevkilerine göre harcırahları ödenerek kendilerine her an dolaşmaya mecbur kılınmalıdır. Vilayet merkezlerinde bulunan orman müdürlerine gelince bunlar fenni meseleler ile uğraşmadıklarından Orman Mektebi'nden mezun bulunmaları gerekli değildir. Bu memuriyetlerin idare işleriyle uğraşan kişilere bırakılması tercih edilmelidir. Böylelikle hem tasarruf yapılmış olur hem de orman müdürlüğüne tayin kılınan orman memurlarını çeşitli bölgelere orman müfettişliğinde istihdam olunabiliyor. Bunlara olan ihtiyacımız fazlasıyla his olunmaktadır. Bu müdüriyetleri tamamen kaldırarak her bir müfettişe müfettişlik hesabıyla nezaretle olan haberleşmelerini yürüten bir maiyet memuru verilmesi belki tercih olunur ve bu da 1000 gurusluk bir memur tarafından yapılabilir. Özetle en önemlisi bir memurun suç işlediği anlaşılır anlaşılmaz onu bir daha hizmete almamak şartıyla görevden uzaklaştırma esası kabul edilmelidir.”¹¹⁹²

Orman İdaresi'ne yönelik eleştirel görüşler öne süren Dağavaryan Efendi'nin bazı konularda haklılık payı da bulunmaktaydı. Özellikle orman korucuları başta olmak üzere teşkilat içerisinde görev yapan memur sayısı ve maaşlar oldukça yetersizdi. Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nin Nisan-Mayıs 1911'de gerçekleşen bütçe görüşmelerinde de bu durum gündeme gelmiştir. Mavrokordato Paşa ormanların gereği gibi korunması için bekçi ve fen memuru sayısının arttırılmasının önemli olduğunu ifade etmiştir. Paşa mevcut durumda her ormanda iki bin hektara bir bekçi düştüğünü ve yetersiz olduğunu ifade ederek en azından bin hektara bir bekçi gerektiğini belirtmiştir.¹¹⁹³ Teşkilatlanma içerisinde fen memuruna yönelik duyulan ihtiyacın giderilmesi için de Orman Mektebi'nin genişletilerek öğrenci sayısının arttırılmasının hedeflendiği vurgulanmıştır.¹¹⁹⁴ Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nin bütçe görüşmeleri sırasında eleştirilen konulardan birisi de orman müfettişlikleridir. Sivas Mebusu Mustafa Ziya Efendi orman müfettişlerine verilen tahsisatın fazla olduğunu düşünerek bunların yerine daha çok kolcu istihdam edilmesi gerektiği görüşünü savunmaktaydı. Mavrokordato Paşa ise bütçe imkanları doğrultusunda bekçi sayısının arttırıldığını istihdam sayısının daha da artacağını ifade etmiştir. Mavrokordato Paşa'nın bu ifadeleri bütçe görüşmelerinde kendisine ve nezarete karşı birçok ağır eleştirilerde bulunan Tokat Mebusu İsmail Paşa tarafından kesilerek şu sözler sarf edilmiştir: “Müfettişlikten kesilsin kolculara verilsin diyorlar. Müfettişlerin valilere dalkavukluktan başka bir iş yaptıkları yok.”¹¹⁹⁵ İsmail Paşa'nın bu sözleri Mebusan Reisi tarafından

¹¹⁹² Dağavaryan, “Orman İdaresi”, s. 2.

¹¹⁹³ MMZC, Devre I, Cilt 6, İçtima Senesi: 3, Seksen Yedinci İnikad, 16 Nisan 1327 / 29 Nisan 1911, s. 10.

¹¹⁹⁴ MMZC, 16 Nisan 1327 / 29 Nisan 1911, s. 10.

¹¹⁹⁵ İsmail Paşa Orman Nezareti'nin hiçbir iş yapmadığını, memurlara verilen paranın beyhude olduğunu ve aldıkları maaşın haram olduğunu ifade etmiştir. Mavrokordato Paşa her ne kadar bu sözlere karşı kendisinin ve orman memurların üzüntü duyduğunu ifade etmiş ve açıklama yapmaya çalışmışsa da bu sefer de İsmail

kesilmiştir. Diğer taraftan ise Sivas Mebusları Mustafa Ziya ve Ahmet Şükrü Bey tarafından müfettişliklerin lağvedilerek tahsisatının koruculara eklenmesine yönelik Meclis-i Mebusan'a şu taktir verilmiştir:

“Orman idare ve muamelatının temini inzibat ve intizamı için birçok müfettiş istihdam olunuyor. Halbuki bunlardan birçoğu merkez-i vilayetlerde ikamet ve istirahatını düşünmekten başka bir iş görmüyor ve göremiyor. Ormanlar müfettişten ziyade şiddetle orman korucularına, muhafızlarına muhtaçtır. Korucu bulunmadığından ormanlarda hâlâ suistimalat, tahribat devam ediyor. Bu gidişle Anadolu birkaç sene sonra tıbet sahrasına müşabih bir vaziyet alacaktır. Müfettişlerin istirahatlarına beyhude maaş verilmekten ise bugün maruzu tahribat ve suistimalat olan ormanların ihtiyacı nispetinde orman korucuları tayiniyle emr-i muhafazanın temini daha musip ve muhafazakârane bir muamele olacağından, müfettişlerin bir kısmına ait tahsisatın orman korucuları muhassasatına zam ve ilavesi ve ihtiyacatı şedide karşısında bulunan ormanlara lüzumu nispetinde korucu tayini hususunu arz ve teklif ederiz.”¹¹⁹⁶

Mustafa Ziya ve Ahmet Şükrü Bey'in bu taktiri yapılan oylamada kabul edilmemişse de Mavrokordato Paşa bu teklifin sunulması karşısındaki şaşkınlığını ifade etmiştir.¹¹⁹⁷

Diğer yandan bütçe görüşmelerinden bir süre sonra ormanlara yönelik bölgesel sınırlamalar yapan, orman memurlarının üzerindeki kontrol mekanizmalarını güçlendiren yeni bir düzenleme yürürlüğe girmiştir. 20 Temmuz 1911'de bir giriş ve altı bölümden oluşan 23 maddelik “Orman Nezareti Merkez Müfettişlerinin İcra-i Teftişatına Dair Talimat” gereğince Osmanlı Devleti'ndeki ormanlar önemlerine göre 6 teftiş dairesine ayrılmıştır.¹¹⁹⁸

1. Selanik, Edirne, Çatalca,
2. Manastır, Kosova, Yanya, İşkodra,
3. İstanbul, İzmit, Bolu, Kastamonu,
4. Hüdavendigâr, Ankara, Karesi, Kale-i Sultaniye,
5. Aydın, Konya, Adana, Beyrut, Suriye, Halep, Urfa,
6. Trabzon, Sivas, Erzurum, Van, Bitlis, Mamûretü'l-Azîz, Diyarbakır.

Paşa tarafından haram yemekle suçlanmıştır. İsmail Paşa ayrıca Karahisar Mebusu Rıza Paşa'nın Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nin işlerinden bir şey anlamadığı sözleri üzerine de “zaten kim ne anlıyordu?” yorumunda bulunmuştur. *MMZC*, 18 Nisan 1327 / 1 Mayıs 1911, s. 66,76,79.

¹¹⁹⁶ *MMZC*, 18 Nisan 1327 / 1 Mayıs 1911, s. 81.

¹¹⁹⁷ *MMZC*, 18 Nisan 1327 / 1 Mayıs 1911, s. 81.

¹¹⁹⁸ *Orman Nezareti Merkezi Müfettişlerinin İcra-i Teftişatına Dair Talimat*, 7 Temmuz 1327 / 20 Temmuz 1911, s. 1-7., *Tanin Gazetesi*, “Orman Heyet-i Teftişiyesi”, 23 Temmuz 1327 / 5 Ağustos 1911, No: 1051, s. 3., *Sabah Gazetesi*, “Ormanların Muhafazası İçin”, 9 Ağustos 1327 / 22 Ağustos 1911, No: 7874, s. 2.

Bu altı teftiş dairesi her sene merkezden gönderilecek bir müfettiş tarafından vilayet ve müstakil livalarda dolaşarak incelemelerde bulunacaklardı. Müfettişlerin görev ve sorumlulukları 5 temel kısma ayrılarak şu konuları teftiş etmeleri karar kılınmıştı:

1. Orman, kuru ve baltalıkların ayırt edilmesi, sınırlandırılması ve tescili,
2. Ormanların iyi bir şekilde korunması,
3. Ormanların her sene dayanabileceği kesim miktarının belirlenmesi,
4. İdare, muhafaza, fen memurları ve bunların işlerini teftişe memur olan müfettişleri denetlemek,
5. Her sınıf memurun mesai, kabiliyet, davranış ve hareketlerinin incelenerek terfi veya cezalandırılmalarının sağlanması.

Müfettişler teftiş edecekleri bu hususlar için bütçede belirli olan maaşı alarak görevlerini yürüteceklerdi. Kendilerine harcırah kararnamesine göre gezecekleri bölgeler için saat hesabı ve maaşına göre harcırah verilecekti. Ayrıca harcırah haricinde tatil günleri hariç olmak üzere mesai günlerinde 60 kuruş ödeme yapılacaktı.¹¹⁹⁹

Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nin taşrada yer alan personellerinden orman, ziraat, baytar, maden müfettişi, müdür, memur ve mühendislerin işlerinin gereği olarak merkez ve mahalli hükümetle irtibatları bulunmaktaydı. Bu nedenle de memurların ikametgahları için yer tahsis edilmesi zorunluluğu her geçen gün daha da genişleyen teşkilatlanmayla birlikte hissedilmeye başlamıştı. Memurlar için hane kiralınması yolunun getireceği masraf düşünüldüğünden dolayı hükümet konaklarındaki bir odanın Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nin taşra memurlarına ayrılması konusunda Dahiliye Nezâreti'nin bir emri yayınlanmıştır. Ayrıca bundan sonra inşa edilecek hükümet konaklarının planlarının bu doğrultuda yapılması gerekliliği ifade edilmiştir.¹²⁰⁰

2.2. Ticaret ve Ziraat Nezâreti'nin İdaresinde Orman Teşkilatı

1911 yılının ekim ayında Hakkı Paşa'nın yerine Said Paşa'nın sadrazam olarak kabineyi kurmasının ardından¹²⁰¹ Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nde de değişiklik gerçekleşmiştir. Bu değişiklik neticesinde nazır atanan Kirkor Sinapyan Efendi bir hukukçu

¹¹⁹⁹ *Orman Nezâreti Merkezi Müfettişlerinin İcra-i Teftişatına Dair Talimat*, s. 7.

¹²⁰⁰ BOA., DH. MUİ. 148/73. BOA., DH. MUİ. 149/19. BOA., DH.HMŞ. 13/22. BOA., DH.MB..HPS.M. 2/23.

¹²⁰¹ Tural, *Son Dönem Osmanlı Bürokrasisi: II. Meşrutiyet Dönemi'nde Bürokratlar, İttihatçılar ve Parlamenterler*, s. 166.

olarak uzun yıllar Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nde avukatlık ve hukuk müşavirliği görevlerini yürütmüştü.¹²⁰² Said Paşa Hükümeti Ticaret ve Nafia Nezareti ile Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'ni kapsayan bir takım değişikliği zaruri görmüştür. Bu doğrultuda öncelikle Ticaret ve Nafia Nezareti'nin işlerinin önem ve yoğunluğu nedeniyle çalışmaların tek bir nezarete yürütülmesinin zorluğu belirtilmiştir. Gerekli incelemelerin ardından 3 Kasım 1911'de Ticaret, Sanayi ve İstatistik Müdüriyetlerinin Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'ne bağlanmasına karar verilmiştir. Ayrıca Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti unvanı yerine de artık Ticaret ve Ziraat Nezareti'nin kullanılması uygun görülmüştür. Böylelikle hem Ticaret ve Nafia Nezareti ayrılmış hem de orman, maden, ziraat ve baytariye müdürlüklerinin yanı sıra ticaret, sanayi ve istatistik müdürlükleri de Ticaret ve Ziraat Nezareti'nin çatısı altında yapılandırılmıştır. Konuyla ilgili olarak Dahiliye Nezareti Ticaret-i Umumiye Dairesi'nden vilayet ve müstakil livalara 25 Kasım'da bilgilendirme yazısı gönderilmiştir.¹²⁰³ Tablo 48'de görüldüğü üzere Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne bağlı olan Orman Müdüriyet-i Umumiyesi'ne ise sadece bir müfettiş-i umumi muavini dahil olarak mevcut yapısını korumuştur.

Tablo 48. Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne Bağlı Orman Müdüriyet-i Umumiyesi (1911-1912)¹²⁰⁴

Memuriyet	Kişi
Müdür-i Umumi	Ali Rıza Efendi
Müfettiş-i Umumi ¹²⁰⁵	Avadis Remzi Efendi
Müfettiş-i Umumi	Hüseyin Hüsnü Efendi
Müfettiş-i Umumi	Angelidis Efendi
Müfettiş-i Umumi	Nuri Bey
Müfettiş-i Umumi Muavini	Süleyman Azmi Efendi
Müfettiş-i Umumi Muavini	Mithat Efendi
Müfettiş-i Umumi Muavini	Bekir Efendi
Müfettiş-i Umumi Muavini	Abdullah Emin Efendi
Müfettiş-i Umumi Muavini	Lütfü Bey
Hesabat Kısmı Mümeyyizi	Neşet Efendi

¹²⁰² BOA., DH.SAİDd. 169/463. *Tanin Gazetesi*, 22 Eylül 1327 / 5 Ekim 1911, No: 1110, s. 1.

¹²⁰³ *Ticaret ve Sanayi ve İstatistik Müdüriyetlerinin Ticaret ve Nafia Nezaretinden fek irtibatıyla unvanı Ticaret ve Ziraat Nezareti'nden fekk-i irtibatıyla unvanı Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne munkalip olmak üzere Ziraat ve Orman ve Maadin Nezareti'ne ilhaki hakkında irade-i seniyye*, 11 Zilkade 1329 / 3 Kasım 1911, Düstur, Tertip II, C. IV, s. 12,13., BOA., DH.İD. 32/58. *Tanin Gazetesi*, "Ticaret ve Ziraat Nezareti", 28 Teşrinievvel 1327 / 10 Kasım 1911, No: 1146, s. 4. Ticaret ve Ziraat Nezareti'nin yapılandırılması: Nezaret Encümeni, Kalem-i Mahsus Müdüriyeti, Muhasebe Müdüriyeti, Evrak Müdüriyeti, Hukuk Müşavirliği, Sicil Memurluğu, Levazım Memurluğu, Orman Müdüriyet-i Umumiyesi, Maden Müdüriyet-i Umumiyesi, Ziraat Müdüriyet-i Umumiyesi, Ticaret Müdüriyet-i Umumiyesi, Sanayi Müdüriyet-i Umumiyesi, İstatistik Müdüriyet-i Umumiyesi, Umur-ı Baytariye Müdüriyeti, Zabıta-i Sıhhiye-i Hayvaniye Komisyonu, Orman Mekteb-i Âlisi, Halkalı Ziraat Mektebi Âlisi, Mülkiye Baytar Mektebi Âlisi, Bakteriyojoloji Hane-i Baytari, Tatbikat-ı Baytariye Mektebi, Mekteb-i Sanayi-i Osmani. *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1328 (1912) Sene-i Maliyesi, 67. Sene, İstanbul: Selanik Matbaası, 1328 (1912), s. 422-427.

¹²⁰⁴ *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1327 (1911) Sene-i Maliyesi, 66. Sene, İstanbul: Selanik Matbaası, 1327 (1911), s. 413,414., *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1328 (1912), s. 422,423.

¹²⁰⁵ Avadis Remzi'ye 1912'de Müfettiş-i Umumiliğin yanı sıra Şube Müdürü unvanı da verilmiştir. *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1328 (1912), s. 423.

Osmanlı Devleti Trablusgarp Savaşı (1911-1912) ve Balkan Savaşları (1912-1913) ile iç ve dış siyasette bunalımlı bir döneme girerek büyük toprak kayıpları yaşamıştır. Bu olağanüstü dönemde Said Paşa (30 Eylül 1911 – 30 Aralık 1911, 31 Aralık 1911 – 22 Temmuz 1911), Gazi Ahmet Muhtar Paşa (22 Temmuz 1912 - 29 Ekim 1912) ve Kâmil Paşa'nın (29 Ekim 1912 – 23 Ocak 1913) sadaretinde olmak üzere 4 kez hükümet değişimi gerçeklemiştir. Balkan Savaşlarında yaşanan ağır hezimetler İttihat ve Terakki önderleri tarafından Bab-ı Âli Baskını'nın gerçekleşmesine sebep olmuştur. İttihat ve Terakki'nin yönetime el koyması ile Mahmut Şevket Paşa (23 Ocak 1913 – 11 Haziran 1913) tarafından kabine oluşturulmuştur.¹²⁰⁶ Yaşanan bütün bu zorlu sürece rağmen ormancılık açısından birtakım girişimlerde bulunulmuştur. Mart 1913'te orman, maden, ziraat ve baytar memurlarının vilayet kanunu gereğince tayin ve azil durumları ile ilgili bir nizamname yürürlüğe girmiştir.¹²⁰⁷ Yine mart ayında Balkan Savaşları devam ederken bir tarım ülkesi olan Osmanlı Devleti'nde Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından ziraatın ilerletilmesi başta olmak üzere hayvancılığın ıslahı, arıcılık, tavukçuluk, yağ ve peynir üretimi gibi konular değerlendirilmekteydi. Nezaret tarafından ayrıca ormanlara yönelik olarak da “tahribata güne gün maruz bulunmak yüzünden duçar mahv ve harab olan ormanların ihyası”¹²⁰⁸ konusu da gündeme alınmıştır. Bunun için ise Avrupa'dan uzmanlar getirilmesi düşüncesinden hareketle bir masraf tablosu hazırlanmıştır. Ziraat ve ormancılık için getirilecek olan uzmanlar ve çeşitli masraf giderleri olarak 936.100 kuruşluk bir tahsisat cetveli düzenlenmiştir. Orman İdare-i Umumiyesi için Avrupa'dan aylık 100.000 kuruş maaş karşılığı olarak iki uzman getirilmesi tasarlanmıştır. Bu uzmanların bir yıllık maaş ve harcırah ödemelerinin toplamı olarak 262.656 kuruşluk masraf çıkarılmıştır. Ancak yapılan

¹²⁰⁶ Güneş, “II. Meşrutiyet Dönemi Hükümet Programları (1908-1918)”, s. 171-269. Bu kabinelerde yer alan Ticaret ve Ziraat Nazırları şunlardır: Said Paşa kabinesinde Aristidi Paşa (Said Paşa'nın istifa etmeden önceki ilk kabine döneminde Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti yer aldığından bu görevde Kırkor Sinapyan Efendi bulunmaktaydı.), Gazi Ahmet Muhtar Paşa kabinesinde yer alan Mustafa Reşit Paşa bu görevini Kâmil Paşa'nın sadaretinde de sürdürmüştür. Bab-ı Âli Baskını'nın ardından Mahmut Şevket Paşa'nın sadaretinde oluşturulan kabine de ise Ticaret ve Ziraat Nazırı olarak Mehmet Celal Bey yer almıştır. BOA., DH.SAİDd. 93/285. BOA., DH.SAİDd. 169/463. BOA., DH.SAİDd. 37/265.

¹²⁰⁷ *Orman ve Ziraat ve Maadin ve Baytar Memurlarının 17 Rebiülahir 1331 Tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanun-i Muvakkati Mucibince Suret-i Tayin ve Azilleri Hakkında Nizamname*, 14 Mart 1329 / 27 Mart 1913, Düstur, Tertip II, C. V, s. 218-220.

¹²⁰⁸ BOA., BEO. 4163/312197.

değerlendirmelerde “şimdilik” Avrupa’dan sadece bir ziraat uzmanı getirilmesine karar verilerek ormancılık için gerekli uzman meselesi sonraya bırakılmıştır.¹²⁰⁹

Osmanlı Devleti Balkan Savaşları sonucunda Selanik, Kosova, Manastır, İşkodra, Yanya ve Cezayir-i Bahr-i Sefid vilayetlerini kaybetmiştir. Bu vilayetler Osmanlı orman varlığının ¼’ünü kapsamaktaydı.¹²¹⁰ Böylelikle Osmanlı ormancılığında bölgesel bir geçiş yaşanarak Anadolu sahasında yer alan ormanlar ön plana çıkmıştır. Ayrıca Balkanlardaki vilayetlerin elden çıkması ile bölgedeki orman korucu ve memurları Anadolu’da istihdam edilmeye başlanmıştır.¹²¹¹

Orman ve Ma’âdin ve Zirâat Nezâreti’nin Ticaret ve Ziraat Nezareti’ne dönüştürülmesinin ardından iç ve dış siyasetin de etkisiyle nezarete idari yapılanma açısından bir türlü istikrar sağlanamamıştı. Mahmut Şevket Paşa’nın suikastı sonrasında 12 Haziran 1913’te Said Halim Paşa’ya sadaret mührü verilirken kabinede Ticaret ve Ziraat Nezareti’ne Süleyman el-Bustânî atanmıştır.¹²¹² Kısa bir süre sonra ise Ticaret ve Ziraat Nezareti muavinliği müsteşarlığa çevrilerek bu göreve Sason Efendi getirilmiştir.¹²¹³ Diğer taraftan ise II. Meşrutiyet’in ilanından itibaren orman teşkilatının başında önce Orman Heyet-i Fenniyesi Reisi daha sonrasında Orman Müdür-i Umumisi olarak görev yapan Ali Rıza Efendi 70 yaşındayken Ağustos 1913’de emekliye ayrılmıştır.¹²¹⁴ Orman Müdür-i Umumisi olarak 21 Eylül’de Nesib Bey atanmışsa da aynı zamanda Veliht Yusuf İzzeddin Efendi’nin Çiftlikler Nazırı olmasından dolayı iki görevi aynı anda yürütemeyeceğinin anlaşılması üzerine 28 Ekim’de azledilmiştir.¹²¹⁵ Nesib Bey, göreve gelmesi ve azledilmesi olarak görünen bu durumla ilgili olarak şu açıklamada bulunmuştur:

“Bir gün Yusuf İzzettin’in yanına orman memurlarından mürekkep bir heyet gelerek benim Orman Umum Müdürlüğüne tayinime müsaade edilmesini dilediler. O zaman Ziraat ve Ticaret Nazırı Süleyman Elbistani Efendi idi. Veliht o vakte kadar benim yanımdan ayrılmama müsaade etmiyordu. Bu defa izin verdi. Orman Umum Müdürlüğüne tayin olundum. Fakat ormancılığın babası ve banisi hoca Ali Rıza Efendinin yerine gelmiş olduğumu ve orman memurları arasında birlik

¹²⁰⁹ BOA., BEO. 4163/312197.

¹²¹⁰ Bu oran 1907-1908 Orman istatistiğindeki veriler doğrultusunda hesaplanmıştır: *Orman İstatistiki*, I. Sene, s. 3.

¹²¹¹ BOA., BEO. 4160/311996.

¹²¹² Güneş, “II. Meşrutiyet Dönemi Hükümet Programları (1908-1918)”, s. 248,249.

¹²¹³ BOA., MV. 231/312.

¹²¹⁴ Yund, *Orman Umum Müdürleri Albümü*, s. 25,26.

¹²¹⁵ BOA., İ.T.ZT. 1/29. BOA., BEO. 4226/316938.

olmadığını anlayınca çok müteessir olarak kısa bir müddet sonra istifa edip Ziraat Umum Müdürlüğüne geçtim.”¹²¹⁶

Nesib Bey’den sonra Orman Müdür-i Umumisi olarak uygun birisi bulunamadığından dolayı Avadis Remzi vekaleten yaklaşık 6 ay bu görevi yürütmüştür.¹²¹⁷ 1913 yılının sonlarına doğru tekrardan Avrupa’dan bir yabancı uzman getirilmesi için girişimlere başlanmıştır. Bu uzmanın Ticaret ve Ziraat Nezareti’nin Orman Müdüriyetinde görev alacağı düşünülmekteydi.¹²¹⁸ Diğer yandan ise Ocak 1914’te Orman İdare-i Umumisinde görev değişiklikleri ve çeşitli atamalar gerçekleşmekteydi.¹²¹⁹ Orman teşkilatında bir başka düzenlemede orman bekçilerine yönelik gerçekleştirilmiştir. Ticaret ve Ziraat Nazırı Süleyman el-Bustânî Meşrutiyet’ten beri bekçilerin sayısının arttığı halde ormanların yeterince korunamadığı bunun için memurların bir düzen altına alınmasının aciliyetine vurgu yapmıştır. Süleyman el-Bustânî bu doğrultuda Jandarma Binbaşı Sarrou Bey’in görevlendirilmesini talep etmekteydi:

*“Hizmet-i Devlet-i Âli’de istihdam edilmekte olan Jandarma Binbaşlarından Sarrou Bey’in bu vazifede istihdamından istifade edileceği anlaşılmuş olduğundan orman bekçileri muamelatını tensik ederek emr-i muhafazaya temin eylemek üzere mumaileyh bir müddet muvakkitte için orman muhafazası tensiki muamelatından istihdamına ve bu cihet mümkün olamadığı taktirde her gün birkaç saat bu işle iştigal eylemek üzere daire-i nezaret-i aciziye izamına müsaade...”*¹²²⁰

Dahiliye Nezareti konuyu değerlendirerek yabancı jandarma zabitanın sayısının yetersiz olduğunu ancak Ticaret ve Ziraat Nezareti’nin ihtiyacı göz önünde bulundurulduğunda Sarrou Bey’in sabahtan öğlene kadar bu göreve tayin edilmesine karar verilmiştir.¹²²¹ Bu doğrultuda bekçilerin eğitimi için ise Küçük Zabit Mektebi olarak kabul edilen binanın kiralanacağı ifade edilmiştir.¹²²²

Avrupa’dan yabancı uzman getirme çalışmaları sürerken Ali Rıza Efendi’nin emekli olmasının ardından adeta âtil bir duruma gelmiş olan Orman İdare-i Umumiyesinin merkez

¹²¹⁶ Yund, *Orman Umum Müdürleri Albümü*, s. 29.

¹²¹⁷ Yund, *Orman Umum Müdürleri Albümü*, s. 29.

¹²¹⁸ *Tasvir-i Efkâr Gazetesi*, “Orman Müdüriyetinde Ecnebi Mütéhassıs”, 9 Kanunuevvel 1329 / 22 Aralık 1913, No: 948-149, s. 2., *Sabah Gazetesi*, “Ecnebi Mütéhassıs”, 9 Kanunuevvel 1329 / 22 Aralık 1913, No: 8714, s. 2.

¹²¹⁹ *Tasvir-i Efkâr Gazetesi*, “Orman Müfettiş-i Umumileri”, 16 Kanunusani 1329 / 29 Ocak 1914, No: 979-149, s. 2.

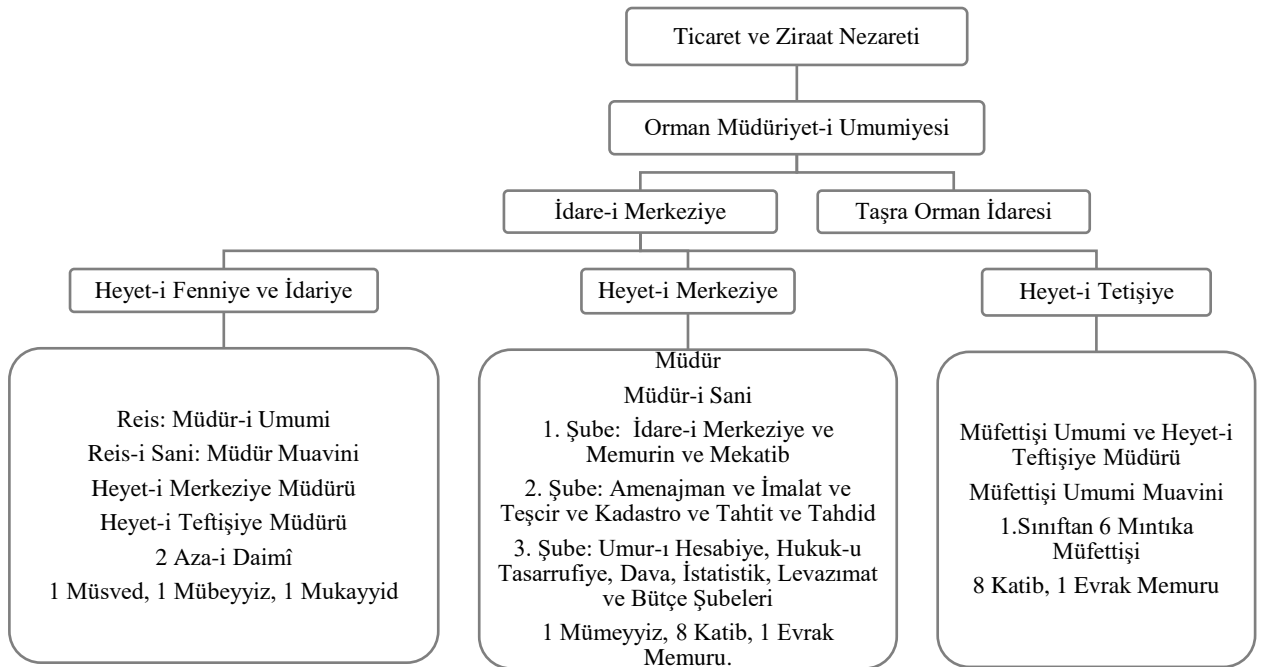
¹²²⁰ BOA., DH.İD. 65/44.

¹²²¹ BOA., DH.İD. 65/44. Sarrou Bey’in bu görevi üstlenmesinin üzerinden birkaç ay geçtikten sonra kır ve orman bekçilerinin silahlandırılması için 4.294 adet martini tüfek ve 8729 adette gara? silahların dağıtılması görüşü ortaya çıkmıştır. BOA., DH.İ.UM.EK. 3/70.

¹²²² *Sabah Gazetesi*, “Orman Bekçileri İçin”, 6 Şubat 1329 / 19 Şubat 1914, No: 8772, s. 3.

teşkilatlanmasında değişikliğe gidilmesine karar verilmiştir. 17 Şubat 1914'te hazırlanan 15 maddelik düzenlemeyle Orman Müdüriyet-i Umumiyesi, Ziraat ve Ticaret Nezareti'nin bir şubesi olarak oluşturularak yeniden yapılandırılmıştır. Orman Müdüriyet-i Umumiyesi'nin idaresinde müdür-i umumi ve muavin yer alırken müdür-i umuminin bir mümeyyiz ile gereği kadar kâtipten oluşan Heyet-i Tahriye-i Hususiye bulunması kararlaştırılmıştır. Orman Müdüriyet-i Umumiyesi, İdare-i Merkeziye ve Taşra İdaresi olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Orman Müdüriyet-i Umumiyesi'ne bağlı Heyet-i Fenniye ve İdariye, Heyet-i Merkeziye ve Heyet-i Teftişiyeye olmak üzere 3 idare merkezi bulunmaktaydı.¹²²³ Şekil 13'te bu idari yapılanmanın dağılımına yer verilmiştir.

Şekil 13. Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne Bağlı Orman İdare-i Umumiyesi (1914)¹²²⁴

Orman Müdüriyet-i Umumiyesinde yer alan yönetici ve memurların görev ve sorumlulukları 15 maddelik bu düzenlemede açık bir şekilde ifade edilmiştir. Müdür-i Umumi, Orman İdaresi'nin işlerinin iyi bir şekilde yapılması, gerekli tedbirlerin alınması, memurlarla ilgili işlemlerin yürütülmesi konularını Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne arz eder.

¹²²³ *Ticaret ve Ziraat Nezareti Mecmuası*, "Orman İdare-i Umumiyesi Teşkilatı", Sene: 4, Sayı 35-36, 28 Şubat 1329 / 13 Mart 1914, s. 785-792.

¹²²⁴ *Ticaret ve Ziraat Nezareti Mecmuası*, "Orman İdare-i Umumiyesi Teşkilatı", s. 785-792., Şekil bu mecmuadan uyarlanmıştır.

Müdür-i Umumi kendisine bağlı idare-i merkeziye heyetleriyle toplantı düzenleyerek şu görevleri yürütür:¹²²⁵

1. Heyet-i Teftişiye vasıtasıyla Osmanlı Devleti'ndeki ormanların durumu hakkında bilgi alır,
2. Heyet-i Fenniyece kabul edilecek bütün tedbirleri ele alarak Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne veya gerekli daireye takdim eder,
3. Uygun görülen kararları Heyet-i Merkeziye vasıtasıyla yürürlüğe koyar.

Müdür-i Umumi bu işlemlerin uygulanması sırasında Heyet-i Fenniye'nin karar toplantısına başkanlık eder. Müdür-i Sani ise bütün konularda Müdür-i Umumi'ye yardım ve yokluğunda vekalet eder. Ayrıca Heyet-i Fenniye'de Reis-i Sani sıfatıyla bulunur. Heyet-i Tahririye-i Hususiye ise Müdüriyet-i Umumiye ve bağlı birimlere ait konularda Ticaret ve Ziraat Nezareti ile gerekli haberleşme ve yazışmaları yürütür.¹²²⁶

Heyet-i Fenniye ise Müdüriyet-i Umumiye başta olmak üzere diğer dairelerden veya azadan birinin kanun, düzenleme, talimat, bütçe vs. hakkında teklif edilen konuların ele alınmasından sorumludur. Heyet-i Fenniye kararlarının onaylanması Müdür-i Umumi yetkisinde olduğu halde gereğinde Ticaret ve Ziraat Nezareti'nin de onayına arz edilebilir. Bu kararlar onaylandıktan sonra Heyet-i Merkeziye vasıtasıyla gereği yerine getirilir. Müdür ve Müdür-i Umumi'nin katılımıyla Heyet-i Fenniye'nin müzakereleri gerçekleştirilir. Burada Heyet-i Merkeziye ve Heyet-i Teftişiye Müdürleri dairelerine ait gerekli gördükleri konular hakkında bilgi vererek görüşlerini bildirirler. Heyet-i Fenniye'nin 2 daimî azası toplantıda bulunarak görüşülmesi planlanan konuları önceden hazırlayarak bildirmekten sorumludurlar. Bu azalar toplantı konularının hazırlanması konusunda dairelerden gerekli bilgileri alarak sonrasında evrakları muhafaza etmekle görevlendirilmişlerdir. İşlemlerin yürütülmesi esnasında azalara 1 mümeyyiz ve 2 kâtibin yardım etmesi uygun görülmüştür.¹²²⁷

Heyet-i Merkeziye 3 şubeye ayrılmıştır. Müdür-i Umuminin emirlerini gerekli birimlere ulaştırmak temel sorumluluklarıdır. Heyet-i Fenniye'ye havale olunacak bütün meseleleri hazırlar ve taşra idarelerinin raporlarını kabul eder. Diğer heyetlerden ve vilayetlerden gelen kanun ve yürürlükte olan düzenlemelerle ilgili gerekli cevapları ulaştırır.

¹²²⁵ *Ticaret ve Ziraat Nezareti Mecmuası*, "Orman İdare-i Umumiyesi Teşkilatı", s. 787,788.

¹²²⁶ *Ticaret ve Ziraat Nezareti Mecmuası*, "Orman İdare-i Umumiyesi Teşkilatı", s. 787,788.

¹²²⁷ *Ticaret ve Ziraat Nezareti Mecmuası*, "Orman İdare-i Umumiyesi Teşkilatı", s. 788,789.

Sorumluluk alanına girmeyen konuları Heyet-i Fenniye'ye havale eder. Bütçeyi Heyet-i Fenniye'ye göndermeden önce düzenlemesini gerçekleştirir. Terfi edecek memurların cetvelini hazırlar, sicillerini kaydeder.¹²²⁸

Heyet-i Teftişîye, Osmanlı Devleti'ndeki ormanların durumu hakkında elde edeceği bilgileri Müdüriyet-i Umumiye'ye bildirmek ile sorumludur. Ormanların idaresi, ıslaha yönelik konuların düzenlenmesi, işlerin düzgün yürütülmesi ve gerekli kontrollerin sağlanması Heyet-i Teftişîye'nin görevlerindedir. Merkeze bağlı müfettişlerden gelecek raporları inceleyerek bunları önem sırasına göre Müdür-i Umumiye takdim eder. Heyet-i Teftişîye ormanların durumu ile alakalı olarak aylık rapor düzenler. Ayrıca uygun gördüğü kanunname, nizamname, talimatname projelerini Müdür-i Umumiye arz eder. Müfettiş-i Umumi orman idarelerinde işlerin iyi bir şekilde yürütüldüğünü incelemek üzere bizzat veya uygun gördüğü müfettişler vasıtasıyla belirli zamanlarda vilayetlerin teftişini sağlar. Heyet-i Teftişîye'nin Müfettiş-i Umumi Muavini bu teftişler sırasında dairede kalarak vekalet etmekle sorumludur. Heyet-i Teftişîye'de yer alan 6 mıntıka müfettişlerinin her biri için belirli bir bölge belirlenmiştir. Bunlar görev bölgelerinin işleriyle doğrudan doğruya meşgul olarak özellikle araştırmalardan sorumludurlar. Heyet-i Teftişîye'de gerekli haberleşme ve yazışmalar 1 mümeyyiz, 1 evrak mukayyidi ve 8 kâtip ile yürütülecekti.¹²²⁹

Yürürlüğe giren bu düzenlemede Taşra Orman Teşkilatı yer almayarak bu konuda sonraki süreçte bir layiha hazırlanacağını ifade edilmiştir. Ayrıca Heyet-i Fenniye, Heyet-i Merkeziye ve Heyet-i Teftişîye'nin vazifeleri ve daire işleri için de her birim için detaylı bir nizamname hazırlayacağı ifade edilmiştir. Tablo 49'da Orman Müdüriyet-i Umumiyesi ve idare merkezi kadrosuna yer verilmiştir.

Tablo 49. Orman Müdüriyet-i Umumiyesi ve İdare-i Merkeziye Kadrosu (1914)¹²³⁰

İsim	Eski Memuriyeti	Mevcut Yapılanmadaki Memuriyeti
-	Müdür-i Umumi	Müdür-i Umumi, Heyet-i Fenniye ve İdariye Müdürü
Avadis Remzi	Müdür-i Umumi (Vekaleten), Müdür-i Umumi Muavini	Müdür-i Umumi Muavini Heyet-i Merkeziye Müdürü
Talat Bey	İzmit Orman Müdürü	Heyet-i Teftişîye Müdürü
Hayri Efendi	Tahrirat Mümeyyizi	Müdür-i Umumi Mümeyyizi
Rıfat Bey	Kastamonu Orman Müdürü	1. Şube Müdürü
Ekşiyân Efendi	Müfettiş	2. Şube Müdürü
Nuri Bey	Müfettiş	3. Şube Müdürü

¹²²⁸ Ticaret ve Ziraat Nezareti Mecmuası, "Orman İdare-i Umumiyesi Teşkilatı", s. 789,790.

¹²²⁹ Ticaret ve Ziraat Nezareti Mecmuası, "Orman İdare-i Umumiyesi Teşkilatı", s. 790,791.

¹²³⁰ Tasvir-i Efkar Gazetesi, "Orman Nezareti Teşkilatı", 21 Şubat 1329 / 6 Mart 1914, No: 1014, s. 3., Sabah Gazetesi, "Orman İdare-i Teşkilatı", 21 Şubat 1329 / 6 Mart 1914, No: 8787, s. 2.

Hazırlanan düzenlemede Müdür-i Umumi görevi boş kalırken Avadis Remzi vekaleten mevcut görevi sürdürmekteydi. Basında yer alan haberlerde Müdür-i Umumi olarak bir yabancı uzmanın getirileceği ifade edilmekteydi. Önceki yapılanmada Müfettiş-i Umumi Muavinliğinde görev yapan Süleyman, Abdullah, Mithat, Bekir Beyler ise orman müfettişliğinde yer almışlardır. Merkez Müfettişliğinde mevcut teşkilat dolayısıyla açıkta kalan Hulusi Efendi ise İzmit Orman Müdürü olarak tayin edilmiştir.¹²³¹

2.3. Orman İdaresinde Alman-Avusturyalı Ormancılar (1914-1918)

Osmanlı Devleti'nde ormancılığa yönelik olarak istihdam edilen Fransızlar 1857-1878 arasında aktif çalışmalar yürütmüşlerdir. 1878'den itibaren ise 1914'e kadar herhangi bir yabancı uzman istihdam edilmeyerek yerli ormancılardan yararlanılmıştır. II. Meşrutiyet'in ilanının ardından Ali Rıza Efendi'nin orman teşkilatının başında bulunduğu yıllar (1908-1913) Osmanlı ormancılığı açısından işlerin muntazam bir şekilde yürütüldüğü dönem olmuştur. 1913'te Ali Rıza Efendi'nin emekli olmasının ardından teşkilatta düzen bir türlü sağlanamadığından yabancı uzman konusu yeniden gündeme gelmiştir. Ayrıca Süleyman el-Bustânî tarafından orman teşkilatının idari yapısında düzenlemeye gidilerek kuruma işlerlik kazandırılmak istenmiştir.

Viyana Sefiri Hüseyin Hilmi Paşa'nın girişimiyle nisan ayında Avusturya vatandaşı olan Oberforstrat¹²³² Orman Müşaviri Hermann Veith¹²³³ ile görüşmeler başlamıştır.¹²³⁴ 14 Nisan 1914'te Viyana'da Hüseyin Hilmi Paşa ile Veith arasında bir ön protokol gerçekleştirilmiştir.¹²³⁵ 4 Mayıs 1914'te görüşmeler netice vermiş olup Osmanlı Devleti adına Viyana Sefiri Hüseyin Hilmi Paşa ile Hermann Veith arasında 10 maddelik bir mukavele düzenlenmiştir. Bu mukavele göre Hermann Veith 5 yıllığına Ticaret ve

¹²³¹ Sabah Gazetesi, "Orman İdaresi Teşkilatı", s. 2., T. 1702/102.

¹²³² Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından verilen ve üst düzey orman bürokratu anlamına gelen bir unvan.

¹²³³ Hermann Veith, 19 Nisan 1860'ta Almanya'nın Eisenstein kasabasında doğmuştur. 1884 yılında Viyana Toprak Kültürleri Yüksek Okulu Ormancılık bölümünden mezun olduktan sonra Avusturya ormancılık teşkilatında çalışmaya başlamıştır. 1894-1902 yılları arasında Brandenburg Orman Şube Şefi olarak görev yaparak önemli çalışmalar yürütmüştür. Avusturya-Macaristan İmparatoru tarafından 1906'da I. Sınıf Demir Haç Şövalye (Leopold) Madalyası ile ödüllendirilmiştir. Daha sonra Tarvisio'ya tayin olarak burada müfettiş unvanı almıştır. 1908'de Gmunden Bölge Müfettişliğine ve 1910'da Oberforstrat unvanıyla Innsbruck Müfettişliğine tayin edilmiştir. I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin hizmetine girerek 1914-1918 yılları arasında görevine devam etmiştir. Mondros Mütarekesi sonrasında ülkesine dönerek bir süre Avusturya ormancılık teşkilatında görev yapmıştır. Daha sonrasında emekli olan Veith 1927'de vefat etmiştir. Kılıç, *Osmanlı Ormancılığının Zor Yılları (1914-1919)*, s. 38.

¹²³⁴ Sabah Gazetesi, "Orman Mütchassısı", 9 Nisan 1329 / 22 Nisan 1914, No: 8834, s. 3.

¹²³⁵ Kılıç, *Osmanlı Ormancılığının Zor Yılları (1914-1919)*, s. 41.

Ziraat Nezareti Orman Müşavirliği görevine getirilmiştir. İlk senesi deneme süresi olduğundan her iki tarafın da bu süre zarfında fesih hakkı bulunmakta olup aksi taktirde sözleşme 5 yıl geçerli olacaktır. Her iki taraftan birisi dört senelik sürede mukaveleyi feshetmek isterse en az 3 ay önce bilgi vermek zorundaydı. Osmanlı Devleti sözleşmeyi feshetmek isterse Veith'e üç aylık maaş karşılığı tazminat ödeyecekti. Veith'in Orman Müşaviri olarak vazifeleri şu şekilde ifade edilebilir: Orman idaresi ile ilgili tüm konularda raporlar düzenlemek, ormanların durumunu incelemek amacıyla vilayetleri teftiş etmek, ormanların idari ve fenni teşkilatına dair projeler düzenlemek, orman ürünlerinin üretim ve kullanımına yönelik çalışmaları yürütmek. Mukavelenamede Orman Müşavirliğinin bir danışma görevi olduğu ifade edilirken bu vazifenin Osmanlı Devleti'nin onayıyla Orman Müdür-i Umumiliği olarak değişebileceğinin muhtemel olduğu ayrıca ifade edilmiştir. Böyle bir durumda Veith'e yeni görevler verilse bile kendine ek ücret ödenmeyecekti. İstanbul'da ikamet edecek olan Veith Ticaret ve Ziraat Nazırı'nın emrinde bir memur olarak hazırladığı raporları doğrudan nazıra sunmakla sorumluydu. Osmanlı Devleti ise Veith'in emrine Türkçe ve Almancayı iyi bilen bir kâtip ve gerektiğinde Ticaret ve Ziraat Nazırı'na bağlı memurlardan tahsis edecekti. Veith'e yıllık 30.000 frank maaş ödenmesi kararlaştırılarak ayrıca toplamda 4.000 kron da gidiş dönüş harcırahı verilecekti.¹²³⁶ Ayrıca görevli olarak yapacağı araştırma seyahatleri için 1,5 lira yevmiye ödemesi ile at, araba, vapur ve tren ücretleri tahsis edilecekti. Veith 5 senelik görevi boyunca bir kazaya uğrayarak işe yaramayacak derecede sakatlanması veya vefat etmesi halinde ailesine 1 yıllık maaşı peşin olarak ödenecekti. Veith 1 Haziran 1914'ten itibaren Osmanlı Devleti'nin hizmetine girmiş sayılarak yılda 2 ay izinli olabilecekti.¹²³⁷

Ticaret ve Ziraat Nazırı Süleyman el-Bustânî Veith'i 2 Haziran 1914'te Sadaret'e götürerek Sadrazam Sait Halim Paşa'ya takdim etmiştir. 1914 yılında Veith'in haricinde birçoğu ziraat mekteplerinde istihdam edilmek üzere Avrupa'dan çeşitli yabancı uzmanlar getirilmiştir.¹²³⁸

¹²³⁶ BOA., İ.TZT. 1/34.

¹²³⁷ BOA., İ.TZT. 1/34.

¹²³⁸ BOA., İ.TZT. 1/34. BOA., BEO. 4285/321308.

Tablo 50. Ticaret ve Ziraat Nezareti'nde İstihdam Edilmek Üzere 1914 Yılında Avrupa'dan Getirilen Uzmanlar¹²³⁹

İsim	Memleket	Memuriyeti	Sözleşme (Yıl)	Aylık Maaş (Frank)
Hermann Veith	Avusturya	Orman Müşavirliğine	5	2.500
Geza Karaconi	Macaristan	Halkalı Ziraat Mektebi Âlisi Müdüriyet-i Saniliğine	5	450
Louis Esquier	Fransa	Halkalı Ziraat Mektebi Âlisi Ameliyat Memurluğuna	3	400
Angles	Fransa	Halkalı Ziraat Mektebi Âlisi Serbahçıvanlığına	3	300
Marius Carriere	Fransa	Ankara Ziraat Mektebi Ziraat Ameliyat Memurluğuna	3	400
A. Baudisson	Fransa	Bursa Ziraat Ameliyat Mektebi Ziraat Ameliyat Memurluğuna	3	300
Gabriel Verge	Fransa	Seydiköy Bağcılık, Bahçıvanlık, İpekçilik Mektebi Fen Memurluğuna	3	450

Tablo 50’de görüldüğü üzere Avrupa’dan getirilen 6 uzmanın aylık toplam maaşı Veith’in aylık maaşından daha azdır. 1914 yılının temmuz ayında Meclis-i Mebusan’da Ticaret ve Ziraat Nezareti’nin bütçe görüşmelerinde orman teşkilatı konusunun yanı sıra Veith ve aldığı maaş da gündeme gelmiştir. Ticaret ve Ziraat Nezareti Müsteşarı Ethem Bey Veith’ten bahsederken Avusturya’nın en ünlü orman uzmanı olduğunu belirterek 1 sene boyunca müşavir olarak daha sonrasında ise Orman Müdürü olarak hizmet edeceğini ifade etmiştir.¹²⁴⁰ Sinop Mebusu Ömer Lütfü Bey konuyla alakalı söz alarak Ticaret ve Ziraat Nazırı Mehmet Celal Bey döneminde (Ocak-Haziran 1913) bir müşavir geleceğinin söz konusu olduğunu ancak bu durumun âtil kaldığını ifade etmiştir. Daha sonrasında ise Nesib Bey’in Müdür-i Umumi olarak tayin edildiğini ancak istifa sonrasında bu göreve asaleten atama yapılmadığından dolayı buradan kalan maaşın Heyet-i Merkeziye’ye dağıtıldığından bahsetmiştir.¹²⁴¹

Kütahya Mebusu Abdullah Azmi Bey 1911-1912 (1327) mali yılı bütçesinde Orman Müdüriyet-i Umumiyesi’nin 228.000 kuruş bir masrafı bulunurken 1914-1915 (1330) bütçesinde 588.000 kuruş olmasını Ticaret ve Ziraat Nezareti’ne bağlı diğer daire masrafları ile kıyaslayarak eleştirmiştir. Azmi Bey Osmanlı Devleti’nin kaybettiği topraklara vurgu yaparak orman idaresinde taşra kısmının daraldığı halde hangi sebeple merkez memurların kadrosunun genişlediği ve maaşlarının arttığını sormuştur. Azmi Bey bu doğrultuda Ticaret ve Ziraat Nezareti’ne ağır ithamlarda bulunmuştur: “Zaten bu Nezaret öteden beri Devlet

¹²³⁹ BOA., İ.TZT. 1/34.

¹²⁴⁰ MMZC (İçtima-i Fevkâlade), Devre 3, Cilt 2, İçtima Senesi: I, Otuz Beşinci İnikad, 3 Temmuz 1330 / 16 Temmuz 1914, s. 309.

¹²⁴¹ MMZC (İçtima-i Fevkâlade), Devre 3, Cilt 2, İçtima Senesi: I, Otuz Altıncı İnikad, 4 Temmuz 1330 / 17 Temmuz 1914, s. 321.

makinesinin boŖta cereyan eden bir çarkına teŖbih olunabilir.”¹²⁴² Orman Müdüriyet-i Umumiyesi baŖta olmak üzere Ticaret ve Ziraat Nezareti’nin müdürlüklerine yönelik bir diğer eleŖtiri de MuŖ Mebusu İlyas Sami Efendi’den gelmiŖtir. Sami Efendi’ye göre burada görev yapan müdür ve memurlar birçok maaŖ almalarına rağmen herhangi bir fayda sağlamamaktaydılar. Bu ithamlar karŖısında hem Ticaret ve Ziraat Nezareti MsteŖarı Ethem Bey hem de Ticaret ve Ziraat Nazırı Süleyman el-Bustn söz almak zorunda kalmıŖlardır. Ethem Bey Veith’in gelmesi ile orman idaresinde önemli bir teŖkilatlanma gerekleŖtiđini ifade ederek memurlara ödenen maaŖların ise gayet czi miktarda olduğundan bahsetmiŖtir.¹²⁴³ Süleyman el-Bustn ise orman memurlarına yöneltilen eleŖtirilerin yersiz olduğunu memleketin en büyük doğal serveti olan ormanların ıslah ve muhafazası için memurların geceli gndzli alıŖtıklarını ifade etmiŖtir. Süleyman el-Bustn Veith’i “Avrupa'nın en meŖhur ve en muktedir” uzmanlarından biri olarak nitelendirerek proje ve saha araŖtırmalarına gelir gelmez baŖladıđını belirtmiŖtir. Ayrıca yabancı uzman getirilmesine yönelik olarak Meclis-i Vükela’da daha önce de grŖmeler gerekleŖtirildiđini ifade etmiŖtir. Ancak bu grŖmelerde uzman maaŖı olmak üzere belirli bir meblağ yazılırken Veith ile gerekli grŖmeler yapılmamıŖtı. Süleyman el-Bustn bu nedenle de Veith ile anlaŖabilmek adına btgede belirtilen 100 liradan fazla maaŖ verilmek zorunda kalındığından bahsetmiŖtir.¹²⁴⁴ Bütün bu yapılan açıklamalara rağmen Sinop Mebusu Ömer Lütfü Meclis-i Mebusan’a Ŗu tavriri sunmuŖtur:

*“Orman Mdri Umumiliğine Ŗehri 100 Lira muhassasat ile Avrupadan bir mütehasıs celbine İradei Seniyye sadır oldu. Bilahire mezkur Mdiriyyete Nesip Bey tayin ve bir mah sonra istifa eyledi ve Mdiri Umumi maaŖı, Orman Merkez Heyetine zammedildi. Mdiri Umumi mevkii, maaŖsız olarak açıktır. Mdiri Umumiliğin tl müddet açıkta bulundurulması kaabil olamayacağı cihetle yeniden tahsisat talep edileceği muhakkak bulunduğundan, mezkur Mdiriyyete ait maaŖın mahfuz bulundurulmasını teklif eylerim.”*¹²⁴⁵

Ömer Lütfü’nn bu tavriri vermekteki amacı 100 liralık btdeki tahsisat kullanıldığından dolayı bu göreve biri atandığında ek tahsisat alınıp alınmayacağına dairdir. Bu noktada Ethem Bey ile mer Lütfü Efendi bir süre karŖılıklı olarak tartıŖmıŖlardır:

“Ethem Bey: Arz edeyim efendim. Gelecek MŖavir, gelecek seneden itibaren Orman Mdiri Umumisi namını alacaktır.

¹²⁴² MMZC (İçtima-i Fevkâlade), 4 Temmuz 1330 / 17 Temmuz 1914, s. 321.

¹²⁴³ MMZC (İçtima-i Fevkâlade), 4 Temmuz 1330 / 17 Temmuz 1914, s. 321-323.

¹²⁴⁴ MMZC (İçtima-i Fevkâlade), 4 Temmuz 1330 / 17 Temmuz 1914, s. 326,327.

¹²⁴⁵ MMZC (İçtima-i Fevkâlade), 4 Temmuz 1330 / 17 Temmuz 1914, s. 331.

Ömer Lütfü Efendi: Onun tahsisatı ayrıdır efendim.

Ethem Bey: Bu parayı veriyoruz.

Ömer Lütfü Efendi: Yok, bu evveldir efendim. O para ayrıca var. Evvelce alınan para ne olacak? Bir defa 100 Lira alınmış, İradei Seniyye çıkmış, Nesip Bey tayin edilmiş, sonra bu para ortadan kalkmış. Sonra bu yeni gelen Müşavir için (11 200) kuruş bütçeye ilave edilmiş, öteki para ne olmuş efendim?

Ethem Bey — Öteki parayla teşkilat yapılmış. Nazır Bey izah ediyordu ve bir daha da Orman Müdiriyyeti maaş istemeyecek.”¹²⁴⁶

Süleyman el-Bustâni daha önce ifade ettiği üzere Veith’in 100 lira maaşı kabul etmediği için yıllık 30.000 Frank yani 115 lira verildiğini ifade etmiştir.¹²⁴⁷ Ayrıca Veith Türkçe ve Fransızca bilmediğinden tercüman ve yardımcı ücretlerinin de eklenmesi ile toplamda 150 liralık bir masraf ortaya çıktığı belirtilmiştir. Bu son sözler sonrasında Ömer Lütfü’nün verdiği taksir oylama sonucunda reddedilmiştir.¹²⁴⁸

Ticaret ve Ziraat Nezareti’nde Müdür-i Umumi makamına daha önce vekaleten atanan Avadis Remzi yerine bu sefer de Tevfik Bey vekaleten atanmıştır. Bu noktada Kılıç, Veith’e verilen ciddi miktardaki maaş ile ilgili şu değerlendirmede bulunmuştur:

“...Tevfik Bey vekaleten görevlendirilmiş idi. Yani Tevfik Bey, maaşını Umum Müdürlük kadrosundan değil Müfettişlikten almaktaydı. Her ne kadar sözleşmenin beşinci maddesinde, uygun görülmesi halinde Veith’in Umum Müdürlük görevine getirileceği anlamında bir ifade olsa da bunun amacı bütçedeki yıllık maaş ödeneğinin korunmasına yönelik stratejik bir manevradır.”¹²⁴⁹

Meclis-i Mebusan’da tartışmalar sürerken Süleyman el-Bustâni Veith’i Orman Müşaviri sıfatıyla Batı Karadeniz ormanlarında incelemelerde bulunmak ve rapor hazırlamak üzere göndermiştir. Bu doğrultuda Veith Bolu, Kastamonu ve Sinop ormanlarını kapsayan araştırmalarını 3 Temmuz-13 Ağustos 1914 tarihleri arasında gerçekleştirmiştir. Veith’in teftişleri için gerekli kolaylıkların sağlanması adına vilayetlere emirler gönderilmiştir.¹²⁵⁰ Veith’in hazırladığı rapor 13 Ekim 1914’te Ticaret ve Ziraat Nezareti

¹²⁴⁶ MMZC (İçtima-i Fevkâlade), 4 Temmuz 1330 / 17 Temmuz 1914, s. 331.

¹²⁴⁷ MMZC (İçtima-i Fevkâlade), 4 Temmuz 1330 / 17 Temmuz 1914, s. 331.

¹²⁴⁸ MMZC (İçtima-i Fevkâlade), 4 Temmuz 1330 / 17 Temmuz 1914, s. 331.

¹²⁴⁹ Kılıç, *Osmanlı Ormancılığının Zor Yılları (1914-1919)*, s. 41.

¹²⁵⁰ BOA., DH.KMS. 25/8.

mecmuasında yayınlanmıştır.¹²⁵¹ Bu raporu detaylandıran Kılıç'a göre rapor şu ana konuları kapsamaktaydı:

“Batı Karadeniz ormanlarının yetiştirme muhiti özelliklerini, ormanların korunmasını, halihazırdaki üretim yöntemi ve şekillerini, nakliyat imkanlarını, teşkilatın saha hakimiyetini ve orman memurlarının durumlarını inceleyerek bu bağlamda ormanların iyileştirilmesi, üretimin artırılması, memurların durumlarının sağlamaştırılması gibi kritik konuların çözüm ve çarelerini raporunda göstermiştir.”¹²⁵²

Veith'in Batı Karadeniz ormanlarını kapsayan raporunda orman teşkilatına ve orman memurlarına yönelik değerlendirme ve önerileri oldukça önemlidir.¹²⁵³ Veith orman teşkilatına yönelik olarak ilk dikkat çektiği konu orman bekçi ve fen memurlarının vali veya diğer mülkiye memurları tarafından tayin edildiği için orman müdür ve müfettişlerinin etkisiz kaldığıdır. Bu durum nedeniyle fiilen ortada sorumluluğu sahiplenecek kimse bulunmadığı ifade edilmiştir. Veith ormancılık ilminin ileri seviyede olduğu ülkelerde miri ormanların idaresinin ormancılara verilerek siyasi idareden uzak bir şekilde Ziraat Bakanlığı'na bağlı olduğunu vurgulamıştır. Bu nedenle de ormanların korunması lehine maddeleri barındıran yeni bir orman kanunu yapılarak görev ve yetkilerin net bir şekilde ayrılmasının zorunlu olduğunu belirtilmiştir. Veith aslında taşradaki mülki amirlerin ormanların idare edilmesi ve çoğaltılmasına yönelik denetimlerde bulunulmasına olumlu bakmaktaydı. Ancak orman müdürlerinin teknik konularda ve özlük işleri bakımından Ziraat Bakanlığına bağlı olmaları gerektiğini savunmaktaydı.¹²⁵⁴

Veith'in raporunda kaleme aldığı bir diğer konu ise orman memurlarının görev sürelerine yöneliktir. Orman memurları 2-3 ay bir yerde kaldıktan sonra başka bir yere nakledilmesi nedeniyle görev alanında yeterince etkili olamıyordu. Veith'e göre orman memuru mıntika bölgesinde 2-3 sene görev yaptığı taktirde kendinden beklenen faydayı verebilecek seviyeye gelebilirdi. Bu nedenle de müfettiş, fen memuru ve bekçiler gibi sahada görev yapan memurların zorunlu bir sebep olmadıkça yerlerinin değiştirilmemesi

¹²⁵¹ Veith, “Orman Müşaviri Mösyö Veith'in Raporu (28 Temmuz 1330 / 10 Ağustos 1914)”, *Ticaret ve Ziraat Nezareti Mecmuası*, 30 Eylül 1330 / 13 Ekim 1914, Sene: 5, Sayı 41,42,43, Dersaadet, 1330, s. 281-294. Veith'in hazırlamış olduğu bu rapor Kılıç tarafından sadeleştirilerek yayınlanmıştır: Kılıç, *Osmanlı Ormancılığının Zor Yılları (1914-1919)*, s. 46-52.

¹²⁵² Kılıç, *Osmanlı Ormancılığının Zor Yılları (1914-1919)*, s. 52.

¹²⁵³ Tezin bu kısmında Veith'in raporunun sadece orman teşkilatı ve orman memurları konuları değerlendirilecektir.

¹²⁵⁴ Veith, “Orman Müşaviri Mösyö Veith'in Raporu (28 Temmuz 1330 / 10 Ağustos 1914)”, s. 286,287.

istenmiştir. Hatta bu memurların aynı görev yerinde 5-10 sene bulunmalarının daha doğru olacağı belirtilmiştir.¹²⁵⁵

Veith incelemeleri sırasında ormanlardaki denetim ve teftişlerin yetersizliğini de fark etmiştir. Halbuki bu denetimler ciddi bir şekilde yapıldığında memurlarda sorumluluk bilincinin ortaya çıkabileceği vurgusu yapılmıştır. Veith sahada meydana gelen bu aksaklıkların sebebi olarak bazı memurların görevlerinin açık bir şekilde ifade edilmemesinden kaynaklandığını belirtmiştir. Bu durumun önüne geçebilmek adına orman müdürleri başta olmak üzere idare ve muhafaza memurlarının görevlerini belirleyecek yeni bir nizamnamenin gerekli olduğunu vurgulanmıştır. Ancak Veith bu konuda bir şerh düşerek uygun zamanın beklenmesine dikkat çekmiştir: “*Bunun için orman memurini teşkilat-ı hazırasının lüzum tadiline kanaat hasıl oluncaya kadar intizar etmek lâbüddür.*”¹²⁵⁶

Veith orman memurlarının genellikle mıntıka memurlarından uzakta ikamet ettiğinden teftişlerin atlarla yapıldığını bunun ise zor ve pahalı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca memurların teftiş sırasında yol üzerinde bulunan yayla ve köylerin misafirperverliğine müracaata mecbur kaldıklarını ifade etmiştir. Halbuki memurların vazifeleri bu köylülerle çalışmak olduğundan bu durumun memuriyetlerinde zaafa sebep olabileceği düşünülmüştür. Veith tespit ettiği konular doğrultusunda yeni bir orman kanunu yapılarak miri ormanların belirlenmesi ve orman müdüriyetlerinin idari yapılanmasındaki gerekli düzenlemelerin gerçekleştirilmesiyle daha iyi sonuçlar alınabileceğini ifade etmiştir. Böylelikle orman içlerine binalar inşa edilerek hiç olmazsa fen memurları, orman bekçilerinin mıntıkları ortasında ikamet edebilirlerdi.¹²⁵⁷

Veith orman teşkilatlanmasında yabancılardan özellikle de Avusturya ve Macaristan ormanlarında tecrübe görmüş uzmanlardan yararlanılmasının gereğine dikkat çekmiştir. Bu memurların aynı zamanda Orman Heyet-i Fenniyesi'nin eksiklerini tamamlamada da aktif görev alabileceği ifade edilmiştir.¹²⁵⁸ Ayrıca önemli ormanlara sahip olan bölge müdürlüklerinin danışmanlığına da Avusturyalı müfettişlerin tayini üzerinde durulmuştur. Bu müfettişler memurların eksikliklerini giderecek, uygulamalı olarak gerekli eğitimleri verecek ve nezaretin emirlerinin uygulanmasını gözeteceklerdi.¹²⁵⁹

¹²⁵⁵ Veith, “Orman Müşaviri Mösyö Veith’in Raporu (28 Temmuz 1330 / 10 Ağustos 1914)”, s. 287.

¹²⁵⁶ Veith, “Orman Müşaviri Mösyö Veith’in Raporu (28 Temmuz 1330 / 10 Ağustos 1914)”, s. 288.

¹²⁵⁷ Veith, “Orman Müşaviri Mösyö Veith’in Raporu (28 Temmuz 1330 / 10 Ağustos 1914)”, s. 288.

¹²⁵⁸ Veith, “Orman Müşaviri Mösyö Veith’in Raporu (28 Temmuz 1330 / 10 Ağustos 1914)”, s. 291.

¹²⁵⁹ Veith, “Orman Müşaviri Mösyö Veith’in Raporu (28 Temmuz 1330 / 10 Ağustos 1914)”, s. 294.

Veith ikinci teftiş gezisini 4 Eylül-19 Ekim 1914 tarihleri arasında Ege ve Akdeniz’de Menteşe, Antalya sancakları ile Aydın vilayetini kapsayan bölgede gerçekleştirmiştir.¹²⁶⁰ Veith bu gezisinde yürüklerin ve köylülerin ormanları tahrip ettiğini ve orman memurlarının görevlerini iyi yapmadığını ifade etmiştir. Veith’e göre buradaki temel sorun orman memurlarının ormanların korunmasından ziyade işletme amacıyla iş yürütmelerinden kaynaklanmaktaydı. Veith orman bekçilerinin sayısının az olmasına karşı sorumluluk mıntıklarının da oldukça geniş olduğunun da farkındaydı. Ancak bekçi sayısının yetersizliğine rağmen gerekli teftişler gerçekleştirilseydi ormanlarda nispeten manzaranın daha farklı olabileceği aktarılmıştır.¹²⁶¹

Veith Ege ve Akdeniz’deki gözlemlerinde orman teşkilatını detaylı bir şekilde inceleme fırsatı bularak bekçiden orman müdürüne kadar bütün memurlarla ilgili bazı tespit ve öneriler de bulunmuştur. Orman Müdüriyetlerine bağlı memurları müdür, müfettiş, fen memuru ve bekçi olarak sınıflandırılırken mesaha-i eşcar memuru ve katipleri memur yardımcısı olarak nitelendirilmiştir.¹²⁶² Müfettişlerin vazifelerini iyi bir şekilde yapmamaları ve mıntika ormanlarını teftiş etmemeleri yüzünden bölgede suistimaller gerçekleştiği gözlemlenmiştir. Teftişler gereği gibi yapılmadığından bekçi, mesaha-i eşcar ve fen memurları da sorumluluklarını tam anlamıyla yerine getirmemekteydi. Ayrıca orman bekçilerinin ormanların içinde olması gerekirken buralardan pek uzak olan köylerde ikamet ettikleri ve çoğunlukla da sorumluluk alanındaki köy halkından oldukları tespit edilmiştir. Veith fen memurlarıyla yaptığı görüşmelerde bu memurların görev bölgelerinde mıntika müfettişleri tarafından iki üç senede bir kere bile teftiş gerçekleşmediğini öğrenmiştir. Yine bazı istisnalar hariç olmak üzere orman müdür ve müfettişlerinin ikamet ettikleri şehirlerde hükümet konağında görev yapan diğer memurlar gibi masa başında çalışmaktaydılar.¹²⁶³ Veith fen memurluğu ve müfettişlik konularıyla ilgili olarak bazı önerilerini sunmuştur. Buna göre orman mektebinden mezun olan bir fen memurunun iyi bir şekilde yetişmesi için

¹²⁶⁰ Veith gezi güzergahını şu şekilde ifade etmiştir: “*Haydarpaşa hattı ve Afyonkarahisar tarihiyle İzmir’e azimet ve oradan da şimendiferle Aydın’a ve Aydın’dan büyük bir kısmı hayvanla olmak şartıyla Çine, Muğla, Köyceğiz, Dalaman, Meğri (Fethiye), Elmalı, İstanos (Korkuteli), Antalya, Alâiye (Alanya), Ermenek, Mut, Silifke, Mersin, Adana, Pozantı’ya ve Pozantı’dan trene râkiben Dersaadet’e avdet suretiyle vuku bulan seyahatim...*” Hermann Veith, “Orman Müşaviri Mösyö Veith’in Raporu (14 Kanunuevvel 1330 / 27 Aralık 1914)”, *Ticaret ve Ziraat Nezareti Mecmuası*, 28 Şubat 1330 / 13 Mart 1915, Sene: 5, Sayı 44-48, Dersaadet, 1331, s. 391-423. Veith’in hazırlamış olduğu bu rapor Kılıç tarafından sadeleştirilerek yayımlanmıştır: Kılıç, *Osmanlı Ormancılığının Zor Yılları (1914-1919)*, s. 53-66., Veith’in bu gezisi basında da yer almıştır bkz. *Sabah Gazetesi*, “Ormanları Teftiş”, 26 Eylül 1330 / 9 Ekim 1914, No: 9001, s. 4.

¹²⁶¹ Veith, “Orman Müşaviri Mösyö Veith’in Raporu (14 Kanunuevvel 1330 / 27 Aralık 1914)”, s. 395.

¹²⁶² Veith, “Orman Müşaviri Mösyö Veith’in Raporu (14 Kanunuevvel 1330 / 27 Aralık 1914)”, s. 399.

¹²⁶³ Veith, “Orman Müşaviri Mösyö Veith’in Raporu (14 Kanunuevvel 1330 / 27 Aralık 1914)”, s. 396.

öncelikle memleketin her yerinde görev yapan amenajman memuriyetinde istihdam edilmeliydi. Burada eksikliklerini tamamlayarak tecrübe kazanan genç memur yeterli donanımına sahip olduktan sonra fen memurluğuna atanabilirdi. Müfettişlerin ise en iyi fen memurları arasından seçilerek tayin edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca fen memurluğundan müfettişliğe geçişin her vilayet için ayrı olarak değil ülkenin her tarafında bulunan fen memurlarını kapsayacak şekilde merkezden uygulanmasının doğru olacağı belirtilmiştir.¹²⁶⁴

Veith'in daha önceki raporda da üzerinde önemle durduğu konulardan bir tanesi memurların yetki ve sorumluluklarının net bir şekilde belirlenmesi meselesidir. İkinci olarak ise memurlar tarafından hazırlanan belgeler müdürden başlamak üzere bütün kademelere uğrayarak bekçiye kadar ulaşmasıdır. Veith bu konuya örnekleriyle açıklık getirmeye çalışmıştır:

“Bilfarz bir müdür bütün maiyetindeki memurine taalluku olan bir emir verecek olur ise bunu evvela müfettişe göndermeli. Müfettiş fen memuruna o da bekçiye irsal eylemelidir. Hatta müdür tarafından ısdar olunan emir veya muharrerat yalnız bir fen memurine veya orman bekçisine ait dahi olsa yine müfettişin elinden geçmelidir zira orman müdüriyeti gibi mahdud bir heyet-i memureden müteşekkil olan devairde bir yüksek memurun ara yerdeki memurininin malumatı olmaksızın muhaberatta bulunması intizam muamelat nokta-i nazarından kabil-i tecviz değildir.”¹²⁶⁵

Veith orman idaresinde haberleşmenin iyi bir şekilde yürütülmesiyle işlerin daha hızlı ve eksiksiz bir şekilde gerçekleştirileceğini düşünmekteydi. Ayrıca görevlendirmelerdeki en zor meselenin ise taşra orman müdüriyetlerinde görevli memurların vali, mutasarrıf vb. mülki idarecilere karşı ne vaziyette bulunacakları konusu olduğudur.¹²⁶⁶ Bu konudaki uygulama yanlışlığına değinilerek ormanların idaresinin mülkiye memurlarından alınması gerektiği görüşü belirginleşmiştir. Aksi taktirde ormanları düzenli bir şekilde idare ederek ormancılığı ıslah etmek mümkün değildi.¹²⁶⁷

Veith raporunun sonlarına doğru daha önce yaptığı çeşitli durum tespitleri ve önerilerini somutlaştırmak adına örneklerini belirginleştirmeye çalışmıştır. Bu doğrultuda orman teşkilatının yapılanmasında en temel birim olan orman bekçilerinin mevcut durumu açıklanarak daha sonra yapılması gerekenleri de istatistiki bilgilerle sunmuştur. 1915 Senesi bütçesindeki orman bekçilerinin maaş giderleri Tablo 51’de görüldüğü üzere belirlenmiştir.

¹²⁶⁴ Veith, “Orman Müşaviri Mösyö Veith’in Raporu (14 Kanunuevvel 1330 / 27 Aralık 1914)”, s. 400.

¹²⁶⁵ Veith, “Orman Müşaviri Mösyö Veith’in Raporu (14 Kanunuevvel 1330 / 27 Aralık 1914)”, s. 399.

¹²⁶⁶ Veith, “Orman Müşaviri Mösyö Veith’in Raporu (14 Kanunuevvel 1330 / 27 Aralık 1914)”, s. 399.

¹²⁶⁷ Veith, “Orman Müşaviri Mösyö Veith’in Raporu (14 Kanunuevvel 1330 / 27 Aralık 1914)”, s. 400.

Tablo 51. 1915 Senesi Bütçesinde Orman Bekçileri¹²⁶⁸

	Bekçi Sayısı	Aylık Maaş (Kuruş)	Yıllık Maaş Toplamı (Kuruş)
	1.188	150	2.138.400
	424	300	1.526.400
Toplam	1.612	450	3.664.800

Veith teftiş seyahati esnasında memurlarla yaptığı görüşmelere dayanarak orman bekçilerinin maaşları en az 300 kuruşa yükseltilmedikçe gereği gibi hizmet alınamayacağını ifade etmiştir. Buna çözüm olarak ise birinci sınıf bekçi için 400-500 ve ikinci sınıf için ise 300 kuruş maaş verilmesini teklif edeceğini belirtmiştir. Ormanlık alanların tam olarak tespit edilemediğinden henüz bekçi sayılarının artırılmasının da uygun olmadığını ayrıca vurgulanmıştır. Bu doğrultuda bekçilere yönelik olarak Tablo 52'deki gibi bir maaş ve masraf cetveli çıkarmıştır.

Tablo 52. Veith'in Önerisine Göre Orman Bekçileri Bütçesi¹²⁶⁹

Sınıfı	Bekçi Sayısı	Aylık Maaş (Kuruş)	Yıllık Maaş Toplamı (Kuruş)
İkinci Sınıf	1.212	300	4.363.200
Birinci Sınıf	300	400	1.440.000
Birinci Sınıf	100	500	600.000
Toplam	1.612	1.200	6.403.200

Veith'e göre orman bekçilerinin maaşları bu şekilde düzenlendikten sonra vazifelerini daha iyi yapabilmeleri adına orman içlerine ev veya kulübeler inşa edilmesi zaruridir. Ancak bu meselede acele edilmeyerek ve bölgelerin fenni şartları göz önüne alınarak adım adım ilerlenmesi gerekliydi.¹²⁷⁰

Veith orman müfettişleri konusunda ise müfettişlerin ormanları iyi tanıyarak sürekli temasta buldukları memurların ahlak ve alışkanlıklarını bilmeleri gerektiğini belirtirken durumun hiç de böyle olmadığını gözlemlemiştir. Ayrıca müfettişlere harcırah verilmediğinden teftiş görevleri de aksamaktaydı.¹²⁷¹ Veith teftiş ettiği bölgelerdeki müfettişlerin gayet zeki olduklarını ancak en basit fenni konulara bile kayıtsız kaldıklarını fark etmiştir. Bu eksikliğin giderilmesi için memurlara ormanlarda uygulamalı derslerin verilmesi gerekli görülmüştür. Ancak sadece müfettişlerin eksiklerini tamamlamak yeterli

¹²⁶⁸ Veith, "Orman Müşaviri Mösyö Veith'in Raporu (14 Kanunuevvel 1330 / 27 Aralık 1914)", s. 415.

¹²⁶⁹ Veith, "Orman Müşaviri Mösyö Veith'in Raporu (14 Kanunuevvel 1330 / 27 Aralık 1914)", s. 416.

¹²⁷⁰ Veith, "Orman Müşaviri Mösyö Veith'in Raporu (14 Kanunuevvel 1330 / 27 Aralık 1914)", s. 415,416.

¹²⁷¹ Veith, "Orman Müşaviri Mösyö Veith'in Raporu (14 Kanunuevvel 1330 / 27 Aralık 1914)", s. 417.

değil aynı zamanda yabancı uzmanların da istihdam edilmesi birçok açıdan oldukça gerekliydi. Veith bu konuda şunları söylüyordu:

“Bu memleketin en mühim menabi-i menâbi' servetinden biri olan ormancılığın mikdaratını dâş tahmillerine alacak olan bugünkü müfettişlerin ikmal nevakıs için değil aynı zamanda tayin-i hudud, yol inşaatı, muhafaza-i menâtkının intihab ve tayini gibi muhtelif vezaif-i fenniye'nin dahi doğru olarak icrasını temin için müteaddit mütehasıseyin-i ecnebiyeye şiddetle lüzum vardır. Bu mütehasıslar tadad olunan mesail-i fenniye'nin tamamı tatbikini temin edecekleri gibi müdüriyet-i umumiyenin inhasıyla ısdar olunacak evamire taleb olunacak vezaifin doğru ve muvafik fen bir surette tatbik ve icrasına nezaret etmek ve yine memurine fidan bahçesi tesisi, eşcarın mesahası ve bunların kontrolü gibi vezaif-i mütenevviayı da ameli surette öğretmekle mükellef bulunacaklardır.”¹²⁷²

Veith orman teşkilatı için gerçekleştirilmek istenen eksikliklerin tamamlanması ve başarıya ulaşılması için kısa sürede yabancı uzman getirilmesi görüşünü defalarca dile getirmiştir. Bu uzmanların merkezde bir amenajman heyeti kurulmasında, taşra orman müdüriyetlerinde ve Orman Mektebi'nde görevlendirilmesi düşünülmekteydi. Yabancı uzman konusunda bu kadar ısrarcı olunmasının temel sebebi orman teşkilatının sayısının arttırılmasının iyi bir netice sağlamayacağı düşüncesidir. Teşkilatta nicelikten ziyade niteliğin ön plana alınmasının daha faydalı olacağı görüşü ön plandaydı. Ayrıca memurların sürekli olarak yeni teşkilat ve düzenlemelere tabi tutulması da olumsuz bir durum olarak değerlendirilmekteydi. Veith'e göre bu durum sadece bazı memurlar için şaşalı unvanlar ve yüksek maaşlar ifade edeceğinden teşkilatın genelinde hoş karşılanmamaktaydı.¹²⁷³ Veith'in temel prensibi ormancılık mesleğine bağlı memurlar yetiştirilmesi olmuştur: *“Şayet memurinde mesleğe muhabbet, çalışmaya hâhiş ve vazifeye merbutiyet olursa ormancılık her halde mutlaka teâlî eder. Libas herhangi renkte olursa olsun.”¹²⁷⁴*

Veith raporunun sonlarına doğru orman idareleri ile mülkiye memurları (vali ve müstakil liva mutasarrıflıkları vb.) arasındaki bağlantının oldukça önemli olduğunu ifade ederek 3 farklı yol önermiştir:

1. Taşra orman müdüriyetlerine tam yetki vermek,
2. Bütün taşra orman memurlarının Ziraat Nezareti tarafından tayin edilmesi şartıyla taşra mülkiye memuriyetlerine bağlı olması,
3. Orman idarelerinin doğrudan doğruya taşra yönetimine bağlanması.

¹²⁷² Veith, “Orman Müşaviri Mösyö Veith'in Raporu (14 Kanunuevvel 1330 / 27 Aralık 1914)”, s. 418.

¹²⁷³ Veith, “Orman Müşaviri Mösyö Veith'in Raporu (14 Kanunuevvel 1330 / 27 Aralık 1914)”, s. 418,419.

¹²⁷⁴ Veith, “Orman Müşaviri Mösyö Veith'in Raporu (14 Kanunuevvel 1330 / 27 Aralık 1914)”, s. 419.

Veith bu üç yolu sıraladıktan sonra Osmanlı ormancılığı için hangi yöntemin uygulanacağını tartışarak bir sonuca bağlamaktadır. Taşra orman müdüriyetlerine tam yetki verilerek bağımsız hale getirilmesiyle memleketteki bütün ormancılık işlerinin Orman Müdüriyet-i Umumiyesi tarafından yürütülmesi en iyi yol olarak ifade edilmiştir. Ancak Osmanlı ormancılığı kadro ve eğitim olarak henüz buna hazır olmadığından bu seçeneğin henüz zamanı vardı.¹²⁷⁵ Orman idarelerinin doğrudan doğruya taşra yönetimine bağlanması konusunu da mevcut şartlar içerisinde göz ardı etmiştir. Bu nedenle en iyi yol olarak bütün taşra orman memurlarının Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından tayin edilerek mülkiye memuriyetlerine bağlı olması görüşü belirginleşmiştir.¹²⁷⁶

Veith raporunda orman teşkilatına yönelik son değerlendirmeleri yaparken Osmanlı Devleti'nin oldukça geniş bir coğrafyaya sahip olması ve taşıma araçlarının eksikliği sebebiyle istenilen teşkilata ulaşmanın ağır bir şekilde ilerleyeceği görüşünü paylaşmıştır. Ayrıca ülkenin içerisinde bulunduğu mali durum ve memur kadrosu sebebiyle her tarafta aynı anda teşkilatlanmaya gidilmesinin mümkün olamayacağını da belirtilmiştir. Bu nedenle de öncelikle ülkenin en değerli ormanlık alanlarına sahip bulunan vilayetlerden ıslaha başlanmasının lazım olduğu ifade edilmiştir.¹²⁷⁷

Veith her iki raporunda da orman teşkilatına yönelik mevcut durumu detaylı bir şekilde analiz ederek uygulanabilecek yollar hakkında çeşitli öneriler getirmiştir. Teşkilat içerisinde en alt kademede bekçiden en üst kademe de yer alan orman müdürüne kadar bütün yapıdaki aksaklıkları bizzat sahada gözlemlemiştir. Bu doğrultuda Veith Osmanlı Devleti'nin mevcut şartlarını gözlemleyerek özellikle taşra teşkilatındaki ormancılığın nasıl işlevsel hale gelebileceğine yönelik düşüncelerini raporuna yansıtmıştır.

Diğer taraftan Osmanlı Devleti Haziran 1914'te başlayan I. Dünya Savaşı'na Kasım ayında Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndan oluşan İttifak Devletleri tarafında dahil olmuştur. Osmanlı ormancılığı ise bundan sonraki süreçte I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Alman ve Avusturyalı uzmanlar ile yerli ormancuların ortaklaşa çalışmalarıyla faaliyetlerini sürdürmüştür.

¹²⁷⁵ Veith, "Orman Müşaviri Mösyö Veith'in Raporu (14 Kanunuevvel 1330 / 27 Aralık 1914)", s. 419,420.

¹²⁷⁶ Veith, "Orman Müşaviri Mösyö Veith'in Raporu (14 Kanunuevvel 1330 / 27 Aralık 1914)", s. 421,422.

¹²⁷⁷ Veith, "Orman Müşaviri Mösyö Veith'in Raporu (14 Kanunuevvel 1330 / 27 Aralık 1914)", s. 422.

Veith saha gezilerini tamamladıktan sonra Orman Nizamnamesi'nin istenilen faydayı sağlamadığı düşüncesiyle bir kanun taslağı hazırlayarak Ocak 1915'te Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne sunmuştur.¹²⁷⁸ Veith'in sunduğu raporlar ve kanun taslağı doğrultusunda Ticaret ve Ziraat Nezareti'nde Müsteşar Ethem Bey başkanlığında bir Orman Komisyonu kurulmuştur. 7 Şubat 1915'te çalışmalarına başlayan Orman Komisyonu genellikle haftada birkaç kez toplanarak 17 Mayıs'a kadar çalışmalarını sürdürmüştür. Komisyonunda Veith'in hazırladığı raporlar, Orman Nizamnamesi, orman mektepleri, orman müdür ve memurları konuları olmak üzere ormanların ıslahına yönelik birçok konu müzakere edilmiştir.¹²⁷⁹ Veith ise 1910'dan itibaren gündemde olan Orman Ameliyat Mekteplerinin açılması için gerekli çalışmaları yürütmekteydi. Bu doğrultuda Hendek Orman Ameliyat Mektebi Kasım 1915'te açılmıştır.¹²⁸⁰ Yine Veith 1916'da yoğun bir çalışma yılı geçirerek İstanbul'da Ağaç Bayramları¹²⁸¹, Payitaht Ormanı, Peyzaj Çalışmaları, Fidanlık ve Tohumhane çalışmalarını

¹²⁷⁸ Kılıç, *Osmanlı Ormancılığının Zor Yılları (1914-1919)*, s. 76.

¹²⁷⁹ *Tasvir-i Efkâr Gazetesi*, "Orman Komisyonu", 26 Kanunusani 1330 / 8 Şubat 1915, No: 1345, s. 3., *Sabah Gazetesi*, "Ormanların Islahı Zımında", 6 Şubat 1330 / 19 Şubat 1915, No: 9134, s. 4., *Tasvir-i Efkâr Gazetesi*, "Orman Komisyonu", 6 Şubat 1330 / 19 Şubat 1915, No: 1356, s. 3., *Tasvir-i Efkâr Gazetesi*, "Orman Komisyonu", 9 Şubat 1330 / 22 Şubat 1915, No: 1359, s. 3., *Tasvir-i Efkâr Gazetesi*, "Orman Nezaretinde", 13 Şubat 1330 / 26 Şubat 1915, No:1363, s. 3., *Tasvir-i Efkâr Gazetesi*, "Orman Komisyonu", 23 Şubat 1330 / 8 Mart 1915, No: 1373, s. 3., *Tasvir-i Efkâr Gazetesi*, "Orman Komisyonu", 27 Şubat 1330 / 12 Mart 1915, No: 1377, s. 4., *Tasvir-i Efkâr Gazetesi*, "Orman Komisyonu", 2 Mart 1331 / 15 Mart 1915, No: 1380, s. 3., *Sabah Gazetesi*, "Ormanların Islahı", 25 Mart 1331 / 7 Nisan 1915, No: 9181, s. 4., *Tasvir-i Efkâr Gazetesi*, "Orman Komisyonu", 30 Mart 1331 / 12 Nisan 1915, No: 1408, s. 2., *Tasvir-i Efkâr Gazetesi*, "Orman Komisyonu", 3 Nisan 1331 / 16 Nisan 1915, No: 1412, s. 2., *Sabah Gazetesi*, "Orman Komisyonu", 31 Mart 1331 / 13 Nisan 1915, No: 9187, s. 3., *Tasvir-i Efkâr Gazetesi*, "Ormanların Islahı", 7 Nisan 1331 / 20 Nisan 1915, No: 1416, s. 3., *Tasvir-i Efkâr Gazetesi*, "Orman Komisyonu", 10 Nisan 1331 / 23 Nisan 1915, No: 1419, s. 1., *Tasvir-i Efkâr Gazetesi*, "Orman Komisyonu", 28 Nisan 1331 / 11 Mayıs 1915, No: 1437, s. 2., *Sabah Gazetesi*, "Orman Komisyonu", 28 Nisan 1331 / 11 Mayıs 1915, No: 9215, s. 3., *Tasvir-i Efkâr Gazetesi*, "Orman Komisyonu", 5 Mayıs 1331 / 18 Mayıs 1915, No: 1444, s. 2.,

¹²⁸⁰ Ümüt Akagündüz, Ahmet Nizamoglu, "Osmanlı Devleti'nde Ormancılık Eğitiminin Değişen Boyutları ve Orman Ameliyat Mektepleri", *Atatürk Yolu Dergisi*, S. 69, 2021, s. 16.

¹²⁸¹ İlk olarak 1872'de ABD'de gerçekleşen ağaç bayramı düşüncesi daha sonrasında XX. yüzyılın başından itibaren Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde de kutlanarak ağaç dikimi faaliyetleri yürütülmüştür. Osmanlı Devleti'nde ise ilk defa 1910'da Erzurum'da gerçekleşen ağaç bayramı daha sonrasında aydınların girişimiyle çoğaltılmaya başlamıştır. Bu tarihlerde Alasonya İdadisi Müdürü Ethem Nejat Bey ve muallimlerden Ferit Bey de ağaç bayramı fikrini benimsemişlerdir. Ferit Bey ormancılığın Osmanlı Devleti için ne kadar önemli olduğunu defaten ifade ederek Darümuallimin ve ibtidai mekteplerde ormancılık derslerinin yer almasını savunmuştur. Ayrıca ona göre bir iki kişinin orman yetiştirmesinden ziyade milli bir teşebbüs olarak ve her tarafta birden başlatılmalıydı. İşte bu düşüncelerle hareket eden Ethem Nejat ve Ferit Beyler Manastır'da daha önce hazırladıkları cemiyet nizamnamesine bazı eklemeler yaparak Manastır Valisi Reşit Paşa ile Maarif Müdürü Zekeriya Zihni Bey'e sunmuşlardır. Bu fikir vali ve maarif müdürü tarafından gayet olumlu karşılanmıştır. Gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra öğrenciler, muallimler ve yerel idarecilerin katıldığı bir törenle 1 Nisan 1911'de Manastır'da ağaç bayramı gerçekleştirilmiştir. 1912'de de bu bayram aynı tarihlerde tekrarlanmıştır. Daha sonrasında her ne kadar Balkan Savaşları nedeniyle Manastır'da ağaç bayramı yapılamamış olsa da Edirne ve Bursa'da bu gelenek sürdürülmüştür. Zaten 1913'te ağaç bayramları hakkında 13 maddelik bir muhtıra Yeni Fikir'de yayınlanmıştır. Kılıç, *Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne Ağaç Bayramları*, s. 48,49. Ferit, "Ağaçları Sevelim", *Yeni Fikir*, Yıl: 1, S. 4, 15 Mart 1328 / 28 Mart 1912, s. 104-109. Ferit, "Ormancılık", *Yeni Fikir*, Yıl: 1, S. 5, 15 Nisan 1328, 28 Nisan 1912, s. 133-136. Mehmet Zeki,

yürütmüştür. Veith bu süreçte Osmanlı ormancılığının kalkındırılması, amenajman çalışmaları ve gerçekleştirmek istediği projeler için daha fazla uzmana ihtiyaç duymaktaydı. Osmanlı Devleti savaşta olmasına rağmen Veith'in görüşlerini önemseyerek uzman getirilmesi düşüncesi olumlu karşılamıştır.¹²⁸² Bu doğrultuda öncelikli olarak Veith'in önerisiyle Orman Umum Müdürlüğüne bağlı bir amenajman şubesinin kurulması çalışmaları için Avusturya'dan yeni uzmanlar getirilmesi gündeme gelmiştir.¹²⁸³ Bernhard'ın belirttiği üzere Avusturyalı uzmanlar bu iş için en yetkin isimlerdi:

*“Türkiyede çalışan Avusturya Mütahassısları ise umum orman sâhasından ziyade münferit parçalara daha fazla önem vermişlerdir. Bunlar evvel emirde işletmeye verilecek ormanlar için mesaha ve işletme plânlarının tanzimi mecburiyetini esas olarak almışlardır.”*¹²⁸⁴

Veith Mayıs 1916'da Avusturya'ya giderek getirilecek olan orman uzmanları ile gerekli temasları sağlamıştır. Tablo 53'te görüldüğü üzere bu doğrultuda Ağustos 1916'da Avusturya'dan ilk olarak Gustav Micklitz ve Walter Kreibich İstanbul'a gelmiştir. Böylelikle Hendek nahiyesi ormanlarını düzenlemekle görevli olan Amenajman Heyeti oluşturulmuştur. Ağustos ayında Almanya'dan getirilen uzman Dr. Metzger ise Suriye ormanlarının ıslahı ile görevlendirilmiştir. Eylül ayında ise Franz Stumfohl Avusturya'dan gelerek Canik Orman Müdürü Salih Bey ile Amenajman Heyeti'ne katılmıştır. Ayrıca Orman Mekteb-i Âlisi için Almanya'dan Dr. Bauer getirilmiştir. Son olarak 1917'de Amenajman Heyeti'ni daha işlevsel hale getirilmek için yine Avusturya'dan Josef Pinsker ve Karl Gaigg istihdam edilmiştir.

“Ağaç Bayramı”, *Yeni Fikir*, C. 3, S. 21, 1 Mayıs 1330 / 14 Mayıs 1914, s. 666-675. *Yeni Fikir*, “Ağaç Bayramları Hakkında”, C. 2, S. 9, Mart 1329 / 1913, s. 274-281. Yahya Akyüz, Faruk Öztürk, “Ethem Nejat ve Ferit Bey'in İlk Ağaç Bayramı Girişimi”, *Tarih ve Toplum*, C. 38, S. 225, Eylül 2002, s. 24,25.

¹²⁸² Kılıç, *Osmanlı Ormancılığının Zor Yılları (1914-1919)*, s. 80-82, 86-87.

¹²⁸³ İsmail Eraslan, “Türkiyede Yapılan İlk Amenajman Planının Analitik ve Kritik Olarak İncelenmesiyle Varılan Neticeler”, *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Seri B, C. V, S. II, 1955, s. 200.

¹²⁸⁴ Robert Bernhard, *Türkiye Ormancılığının Mevzuatı, Tarihi ve Vazifeleri*, Yüksek Ziraat Enstitüsü, Ankara, 1935, s. 115.

Tablo 53. Avusturya ve Almanya'dan Getirilen Orman Mühassısları¹²⁸⁵

İsim	Memleket	Memuriyet	Göreve Başlama Tarihi
Hermann Veith	Avusturya	Orman Müşaviri	Haziran 1914
Gustav Micklitz ¹²⁸⁶	Avusturya	Amenajman Heyeti	Ağustos 1916
Walter Kreibich ¹²⁸⁷	Avusturya	Amenajman Heyeti	Ağustos 1916
Dr. Metzger	Almanya	Suriye Ormanları	Ağustos 1916
Franz Stumfohl ¹²⁸⁸	Avusturya	Amenajman Heyeti	Eylül 1916
Dr. Bauer ¹²⁸⁹	Almanya	Ders Nazırı	Eylül 1916
Josef Pinsker ¹²⁹⁰	Avusturya	Amenajman Heyeti	Mayıs 1917
Karl Gaigg ¹²⁹¹	Avusturya	Amenajman Heyeti	Mayıs 1917
Franz Stöger ¹²⁹²	Avusturya	Teşcir Müdürlüğü	Ekim 1917

¹²⁸⁵ *Sabah Gazetesi*, “Mühassıs Celbi”, 10 Mayıs 1332 / 23 Mayıs 1916, No: 9526, s. 4., *Tanin Gazetesi*, “Orman ve Nehir Mühassısları”, 22 Haziran 1332 / 5 Temmuz 1916, No: 2717, s. 3., *Tanin Gazetesi*, “Ziraat Nezaretindeki Yeni Teşkilat”, 7 Ağustos 1332 / 29 Ağustos 1916, No: 2761, s. 2., *Tasvir-i Efkâr Gazetesi*, “Suriye Ormanlarında Tetkikat-ı Fenniye”, 31 Temmuz 1332 / 13 Ağustos 1916, No: 1831, s. 2., *Tasvir-i Efkâr Gazetesi*, “Ormanlarımız Hakkında”, 17 Ağustos 1332 / 31 Ağustos 1916, No: 1849, s. 2., *Tasvir-i Efkâr Gazetesi*, “Orman Mühassısı Celbi”, 25 Ağustos 1332 / 7 Eylül 1916, No: 1856, s. 2., *Sabah Gazetesi*, “Ormanlarımızı Tanımak İçin”, 30 Ağustos 1332 / 12 Eylül 1916, No: 9636, s. 3., *Tasvir-i Efkâr Gazetesi*, “Orman Mektebi Ders Nazırı”, 31 Ağustos 1332 / 13 Eylül 1916, No: 1862, s. 2., *Tanin Gazetesi*, “Orman Mühassısı”, 2 Eylül 1332 / 15 Eylül 1916, No: 2787, s. 3., *Tasvir-i Efkâr Gazetesi*, “Yeni Bir Orman Mühassısı Celbi”, 2 Eylül 1332 / 15 Eylül 1916, No: 1864, s. 2.,

¹²⁸⁶ Gustav Micklitz, 1887’de Vondersee’de doğmuştur. Viyana’daki Toprak Kültürleri Yüksek Okulu ormancılık bölümünü bitirdikten sonra Avusturya ormancılık teşkilatında çeşitli görevlerde çalışmıştır. 12 Ağustos 1916’da Osmanlı Devleti’nin hizmetine girerek amenajman çalışmalarında yer almıştır. Mondros Mütarekesi sonrasında ülkesinde döndükten sonra 1948’de emekli oluncaya kadar çeşitli çalışmalar yürütmüştür. Özdönmez, Ekizoğlu, “Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemleri Ormancılığında Katkıları Olan Yabancı Uzmanlar”, s. 65.

¹²⁸⁷ Walter Kreibich, 1888’de Czernowitz’de doğmuştur. Viyana’daki Toprak Kültürleri Yüksek Okulu’nun ormancılık bölümü mezunudur. Ağustos 1916’da Osmanlı’da istihdam edilmek üzere getirilen amenajman heyetinde yer alan ormancıların en gencidir. Bu nedenle teorik bilgisi olmakla beraber uygulamaya yönelik pratiğini Hendek’te gerçekleştirmiş olup daha sonrasında birçok çalışmada yer almıştır. Mondros Mütarekesi sonrasında Avusturya’ya dönmüştür. Özdönmez, Ekizoğlu, “Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemleri Ormancılığında Katkıları Olan Yabancı Uzmanlar”, s. 65., Kutluk, “Türkiye’de Yabancı Ormancılar”, s. 186.

¹²⁸⁸ Franz Stumfohl, 1886’de Neubistritz’de doğmuştur. Viyana’daki Toprak Kültürleri Yüksek Okulu’nun ormancılık bölümü mezunudur. Avusturya ormancılık teşkilatında çeşitli görevler yürüttükten sonra Ağustos 1916’da Osmanlı’da istihdam edilmiştir. Bir yandan amenajman heyetinde görev yaparken diğer yandan da Orman Ameliyat Mektebi fidanlığı çalışmalarını yürütmüştür. Mondros Mütarekesi sonrasında Avusturya’ya döndükten sonra ormancılık teşkilatındaki çalışmalarına devam etmiş olup 1937’de vefat etmiştir. Özdönmez, Ekizoğlu, “Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemleri Ormancılığında Katkıları Olan Yabancı Uzmanlar”, s. 65.

¹²⁸⁹ Dr. Bauer, Eylül 1916’da Orman Mekteb-i Âlisi’nde Ders Nazırı olarak görevlendirmek amacıyla istihdam edilmiştir. Orman Mekteb-i Âlisi’ne yönelik rapor hazırlayarak çeşitli düzenlemelerin öncüsü olmuştur. Ayrıca öğrencilerle birlikte tatbikat amacıyla amenajman çalışmalarına katılmıştır. Kutluk, “Ders Nazırı Dr. Bauer ve Orman Mektebi Alisi İçin 54 Yıl Önce Vermiş Olduğu Rapor”, s. 191.

¹²⁹⁰ Josef Pinsker, 1883’te Krumau’da doğmuş olup 1905’te Viyana’daki Toprak Kültürleri Yüksek Okulu’nun ormancılık bölümünden mezun olmuştur. Avusturya ormancılık teşkilatında görev yaparken Mayıs 1917’de amenajman heyetinde görevlendirilmek üzere istihdam edilmiştir. Mondros Mütarekesi sonrası ülkesinde çalışmalara devam ederken 1929’da Türkiye’ye gelerek Bolu ve Zonguldak ormanlarında görev yürütmüştür. 1947’de Innsbruck’da vefat etmiştir. Özdönmez, Ekizoğlu, “Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemleri Ormancılığında Katkıları Olan Yabancı Uzmanlar”, s. 64,65.

¹²⁹¹ Karl Gaigg, 1885’te Gmunden’de doğmuş olup Viyana’daki Toprak Kültürleri Yüksek Okulu’nun ormancılık bölümünden mezun olmuştur. Avusturya ormancılık teşkilatında görev yaparken Mayıs 1917’de amenajman heyetinde istihdam edilmek üzere getirilmiştir. Mondros Mütarekesi sonrası ülkesine dönmüştür. 1953’te Steyerling’de vefat etmiştir. Özdönmez, Ekizoğlu, “Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemleri Ormancılığında Katkıları Olan Yabancı Uzmanlar”, s. 65.

¹²⁹² Franz Stöger, 1859’da Budweis’de doğmuş olup 1882’de Viyana’daki Toprak Kültürleri Yüksek Okulu’nda ormancılık eğitimini tamamlamıştır. I. Dünya Savaşı öncesinde özel bir girişimde görev almak

Veith 1916 yılının ilk yarısında Osmanlı Devleti'nde ilk defa gerçekleştirilecek olan amenajman çalışmaları için bir saha araştırması gerçekleştirmiştir. Yerli ve yabancı uzmanların istihdamının ardından pilot bölge olarak Orman Ameliyat Mektebi'nin bulunduğu Hendek nahiyesi ormanları belirlenmiştir. Kılıç'a göre bu ilk amenajman çalışmaları için seçilen bölge birtakım zorlukları da beraberinde getirmişti:

“Hendek ormanları kuzeyden Karadeniz, güneyden karayolu ve demiryolu ve batıdan ise Sakarya Irmağı ile çok yönlü nakliyat imkanlarını aynı anda kullanma imkanı olan nadir yerlerden birisiydi. Fakat bununla birlikte, ilk kez yapılacak amenajman çalışması için sosyal şartların çok zor olduğu bir bölge seçilmişti. Hendek-Düzce bölgesi, Kafkasya, Batum ve Trabzon gibi bölgelerden gelen muhacirlerin yerleştirildiği, özellikle eskiden beri süregelen tütün kaçakçılığı ve çeteleşmenin var olduğu bir bölgeydi. Diğer taraftan, savaşın başladığı günlerde durumu fırsat bilen ayrılıkçı Ermeni çeteleri çıkardıkları isyanlarla birlikte, askeri ikmal yollarını da imha etmeye çalışmışlardı. İstanbul merkezli Ermeni komitalarının liderleri çoğunlukla İzmit, Adapazarı, Bilecik ve Bursa civarından gelme, eğitilmiş kişilerdi. Bu örgütlerin birincil amacı, İstanbul'dan doğuya giden askeri ikmal yollarını kesebilmek ve sevkiyatı engellemektir. İzmit, Adapazarı ve Hendek askeri ikmal yolunun tam üzerindedir. Komita liderleri bu amaçlarını başarabilmek için kendi hemşerilerini kışkırtmaktan geri durmuyorlardı. Bunun sonucunda, ülkenin doğu bölgesi için alınan tehcir kararına ek olarak, mecburen İzmit ve civarında yaşayan Ermeniler de tehcire dahil edilmişti. Bu gibi karışıklıkları fırsat bilen firari asker ve kanun kaçakları halka zulüm ederek eşkıyalık yapmaya başladılar. Hendek ve Düzce civarında faaliyet gösteren, başta Kuru İbrahim çetesi olmak üzere birçok çete, savaşın getirdiği karışıklık veya yerel yöneticilerin zaafı sayesinde, uzun yıllar yörede etkili oldular. Böylece Ermeni olaylarından sonra halkın ikinci bir korkusu, yerli çeteler olmuştu. Bu çeteler yol kesiyor, köy basıyor ve köylünün canına ve malına kastediyordu. Amenajmanın doğuşu, işte böyle bir ortamda Hendek nahiyesi civarındaki Çamdağı ormanlarında başlıyordu.”¹²⁹³

Böyle bir ortamda çalışmalarına başlayan Amenajman Heyeti'ne Ekim 1916'da köylüler tarafından ilk tepki gelmiştir. Amenajman Heyeti'nin bölge haritasını çıkartmak üzere nirengi kazıkları çakması köylülerde ormandan faydalanılamayacağı düşüncesini doğmuştur. Köylüler her ne kadar kazıkları sökmeye başlamışlarsa da durumun Dahiliye Nezareti'ne bildirilmesiyle birlikte kazıklara dokunulmamasına aksi takdirde telefon ve telgraf direklerine zarar verenler gibi ceza verileceği ifade edilmiştir.¹²⁹⁴ Yine de bölgedeki

üzere Osmanlı Devleti'ne gelmiştir. 1917'de ise istihdam edilerek Teşçir Müdürlüğüne atanmıştır. Mondros Mütarekesi sonrasında ülkesine gitmeyen Stöger Müslüman olarak İbrahim Kudsi ismini almıştır. Cumhuriyet'in ilanının ardından Türkiye ormancılığında aktif olarak görev yapmış olup 1935'te vefat etmiştir. Özdönmez, Ekizoğlu, “Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemleri Ormancılığında Katkıları Olan Yabancı Uzmanlar”, s. 63.

¹²⁹³ Kılıç, *Osmanlı Ormancılığının Zor Yılları (1914-1919)*, s. 111.

¹²⁹⁴ “Ahali-i mahalliyeye tarafından dokunulmamasına vabeste olub hilafında hareket edenler hakkında telefon ve telgraf direklerini yerinden kaldıranlar misilli takibat-ı kanuniye icrası lüzumunun İzmit Sancağı mutasarrıflığına emr-ü izbar buyrulması babında emr-ü ferman hazret-i men-lehül emrindir.” BOA., DH.EUM.2.Şb. 30/50.

halkın mağdur edilmemesi için gelen şikayetlere de özen gösterilmektedir. Bu konuda bizzat Dahiliye Nazırı Talat Paşa, Ticaret ve Ziraat Nazırı Mustafa Şeref Bey'e hitaben şu yazıyı kaleme almıştır:

“Karyelerine beş dakika mesafede kain olup öteden beri kendilerinin intifana ve hayvanlarının raiyetine mahsus bulunan ormanların etrafı karyelerinde müceddeden küşad olunan Orman Mektebi Müdüriyeti tarafından tahdid ve kendileri ile hayvanlarının ormanlara duhul men' ihtiyaçlarının kusur ve tazyik edildiğine dair Adapazarı kazasının Hendek nahiyesine merbut Müslimcedid karyesi ahalisi tarafından verilip kaza-i mezkur kaymakamlığınca icra olunan tahkikat havi olarak İzmit mutasarrıflığından irsal kılınmış olan istidanamelerin merbutatı leffen savb-ı devletlerine tesyar kılınmış ve tahkikat-ı vukûya nazaran mezkur ormanların tahdid olunmasından karye ahalisinin ve hayvanatının intifa'ına sekte iras edildiği anlaşılmış olmağla iktizasının ifa ve inbası siyakında tezekkür terkim kıldını efendim.”¹²⁹⁵

Amenajman çalışmaları devam ederken Veith bir yandan da Orman Komisyonu Başkanı sıfatıyla Anadolu ormanlarını teftiş etmiştir.¹²⁹⁶ Diğer yandan Amenajman Heyeti'nin çalışmaları paralelinde “amenajman” konusu 8 Mart 1917'de Meclis-i Mebusan görüşmelerinde gündeme gelmiştir. Ticaret ve Ziraat Nazırı Mustafa Şeref Efendi'ye göre ağaçların fenni usullerle belirli zamanlarda kesilmesiyle ormanlar hem korunacaktı hem de önemli gelirler getirecekti. Şeref Efendi bu doğrultuda hareket edilebilmesi için amenajman işlerinin oldukça önemli olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Hendek'teki Amenajman Heyeti'nin gerekli çalışmaları yürüttüğünden bahsederek bu heyet için yeni birtakım uzmanlar getirilerek ekibin genişletilmesinin amaçlandığı belirtilmiştir. Şeref Efendi Osmanlı ormanlarının çok geniş bir coğrafyayı kapladığından bu işlerin zorluğunun farkında olarak amenajman faaliyetlerinin sadece devletin tekelinde yürütülmesinden ziyade çeşitli talimler aracılığıyla da gerçekleştirilmesi gerektiği görüşünü de paylaşmıştır:

“...Yalnız Hükümet namına tatbik edecek olursak, pek uzun müddet için muvaffak olamayacağız. Yani bütün Mcmalik-i Osmaniyye ormanlarını «amenajman» usulüne raptedebilmek ve kat'iyyatı usul-ü tensile irca etmek için onar kişiden mürekkep on kolun 25 sene çalışması icap ediyor. Tabi bu kadar uzun bir müddet beklemek muvafık olmadığından bu husus için hariçten müracaat eden taliplere ormanlarda «amenajman» yapmak usulünü tevdi etmek istiyoruz. Aynı zamanda bu hususa ait olarak Orman Kanununa zeyledilmek üzere 5 madde takdim edilmiştir ki, onlar kabul edildiği surette, bu salahiyet Nezarete verilmiş olacaktır ve bu suretle zannediyoruz ki ormanlar daha az bir zamanda «amenaje» edilmiş olur ve kat'iyyat da memleketimizde tesis edilmiş olacaktır.”¹²⁹⁷

¹²⁹⁵ BOA., DH.İ.UM.EK. 30/81.

¹²⁹⁶ Sabah Gazetesi, “Ormanlarımız”, 19 Eylül 1332 / 2 Ekim 1916, No: 9656, s. 2., Tasvir-i Efkâr Gazetesi, “Ormanlarımıza Dair”, 19 Eylül 1332 / 2 Ekim 1916, No: 1881, s. 2.

¹²⁹⁷ MMZC, Devre 3, Cilt 3, İçtima Senesi: 3, Elli Birinci İnikad, 8 Mart 1333 / 8 Mart 1917, s. 111.

Veith amenajman çalışmalarını hızlandırmak adına Ormanların Usul-ü İdare-i Fenniyeleri adıyla bir kanun taslağı hazırlamıştır. Bu taslak 28 Mart 1917'de Meclis-i Mebusan'da süren uzun tartışmaların ardından kabul edilerek 5 Nisan 1917'de yürürlüğe girmiştir.¹²⁹⁸ Mayıs ayında ise amenajman ekibini genişletmek adına Avusturya'dan Josef Pinsker ve Karl Gaigg adlı iki uzman daha getirilmiştir. Diğer yandan Ormanların Usul-ü İdare-i Fenniyeleri Kanunu gereğince ormanların belirli bir plan dahilinde yönetilmesi uzun zaman alacağı için işlerin aksamaması adına Ormanların Muvakkat İşletme Planlarının Sureti Tanzimine Dair Tarifname hazırlanarak 26 Temmuz'da teşkilata gönderilmiştir.¹²⁹⁹

Tablo 54. Hendek Ormanları Amenajman Heyeti¹³⁰⁰

Birinci Gurup	İkinci Gurup
Hermann Veith	Josef Pinsker
Gustav Micklitz	Karl Gaigg
Walter Kreibich	Emin (Gökyar)
Franz Stumfohl	Sadullah (Malkoç)
Salih Sıtkı (Evren)	Ali Bekir Efendi
Bahattin Efendi	Vecdi (Baycı)
	Esat Muhlis (Oksal)

Tablo 54'te görüldüğü üzere Hendek ormanları Amenajman Heyeti Ağustos 1916'da birinci guruptaki kişilerden oluşmaktayken Mayıs-Haziran 1917'de yerli ve yabancı uzmanlardan oluşan yeni isimlerin katılmasıyla daha da genişlemiştir. Amenajman Heyeti çalışmalarına devam ederken zaman zaman bazı zorluklarla da karşılaşmıştır. Ağustos ayında Amenajman Heyeti Reisi Josef Pinsker bir telgrafta eşkıya gurubuyla karşılaştıklarını ve heyette görevli bir öğrencinin orman içerisine sürüklenerek aletlerinin gasp edildiği bildirilmiştir. Ticaret ve Ziraat Nazırı Mustafa Şeref Bey ise derhal Dahiliye Nezareti'ne bir yazı yazarak heyetin güvenliğinin sağlanması için gerekenin yapılmasını talep etmiştir. Kısa süre içerisinde bölgedeki güvenlik daha da arttırılmıştır.¹³⁰¹ Nihayetinde yerli ve yabancı

¹²⁹⁸ MMZC, Devre 3, Cilt 3, İctima Senesi: 3, Altmış Birinci İnikad, 28 Mart 1333 / 28 Mart 1917, s. 399-416., *Ormanların Usul-i İdare-i Fenniyeleri Hakkında Kanun*, 5 Nisan 1333 / 5 Nisan 1917, Düstur, Tertip II, C. 9, s. 637,638. Daha sonraki süreçte Veith tarafından çıkarılan kanunun uygulanması amacıyla bir taslak talimatname kaleme alınmışsa da Mütareke Dönemi'ne denk geldiğinden dolayı daha sonrasında Stöger'in katkılarıyla yayınlanmıştır. Kılıç, *Osmanlı Ormancılığının Zor Yılları (1914-1919)*, s. 93.

¹²⁹⁹ Kılıç, *Osmanlı Ormancılığının Zor Yılları (1914-1919)*, s. 92,93.

¹³⁰⁰ Kılıç, *Osmanlı Ormancılığının Zor Yılları (1914-1919)*, s. 111,112.

¹³⁰¹ Ekim ayında konuyla ilgili olarak İzmit Mutasarrıfı Namına Ali Galip tarafından Dahiliye Nezareti'ne gönderilen yazıda bir eşkıyalık olayı gerçekleşmediği gibi bu kişilerin eşkıyayı takibe görevli sivil memurlar olduğu ifade edilmekteydi. Ayrıca bölgede her türlü gerekli önlemin alındığı da vurgulanmaktaydı: "*Hendek Orman Ameliyat Mektebi talebesinden bir efendinin orman içinde müsellağ birkaç şahsa tesadüf ederek eşhas-ı merkumenin bu efendiye taarruz etmeyerek kendisini görünce savuşub gittikleri Ticaret ve Ziraat Nezareti*

uzmanlardan oluşan heyet 25 Ocak 1918’de çalışmalarını tamamlayarak giriş ve dokuz bölümden oluşan 375 sayfalık “Adapazarı Devlet Ormanlarından Hendek Nahiyesi İdare Mıntıkasına Ait Amenajman Layihası”nı sunmuştur. Ticaret ve Ziraat Nazırı Mustafa Şeref Bey’in sonuna kadar bu projeyi desteklemesi ve yardımlarına ithafen yayımlanan layihanın dış kapağında “Hendek Devlet Ormanlarından Mustafa Şeref İdare Mıntıkasına Ait Amenajman Layiha-i Fenniyesi” ibaresi yer almıştır. Böylelikle harp ortamına rağmen ilk amenajman planını başarılı bir şekilde hazırlanmıştır.¹³⁰²

Amenajman çalışmaları boyunca aktif görev yürüten memurlar gerek süreç içerisinde gerekse de planın tamamlanmasının ardından terfi ve maaş iyileştirmeleri almışlardır. Özellikle Amenajman Heyeti’nde görevli olan yerli memurları teşvik etmek ve başarılı çalışmalarını ödüllendirmek adına birçok terfi yapılmıştır. Bu doğrultuda birinci guruptan Canik sancağı Orman Müdürü Salih Sıtkı Efendi 3. Sınıf Orman Müdürlüğüne ve Teke sancağı Orman Müfettişi Bahattin Efendi 1. Sınıf Müfettişliğe terfi edilmiştir. İkinci grupta yer alan Adapazarı Orman Müfettişi Ali Bekir, Sinop sancağı Orman Müfettişi Sadullah, Karesi sancağı Orman Müfettişi Emin, Antalya sancağı Orman Müfettişi Vecdi Efendiler 1. Sınıf Orman Müfettişliğine terfi etmişlerdir.¹³⁰³ Ticaret ve Ziraat Nazırı Mustafa Şeref Bey ise süreçteki başarılarından dolayı 1. Rütbeden Mecidi Nişanı ile taltif edilmiştir.¹³⁰⁴ Bu süreçte önemli görevleri yürüten bir diğer isim olan Orman Müdür-i Umumisi Tevfik Bey ise yaklaşık 4 yıldır vekaleten yürüttüğü müdürlük görevine asaleten atanmıştır.¹³⁰⁵ Osmanlı Devleti’nde görevini sürdüren Veith’e ise üstün başarılarından dolayı Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından Hofrat unvanı verilmiştir.¹³⁰⁶

celilesinden daha evvel işar buyrulmasıyla bittahkik gasb ve sirkat gibi ahvale tasaddi etmemelerine nazaran bunların şaki olmayıp takib-i eşkiyaya memur sivil efrad olduğu anlaşılaraq keyfiyet nezaret-i müşarünileyhe cevaben arz edilmiş idi. Amenajman heyetinin refakatinde müsallah 6 korucu olduktan başka o civardaki takib müfrezeleri dolaştırıldığından heyet-i mezkureyi hüsn-ü muhafaza etmek hakkında kendilerine vaktiyle tebligat icra edilmiş olduğu gibi emr-i sami-i fehimaneleri üzerine başkaca 10 neferlik bir müfreze tertibiyle heyetin taarruzat-ı muhtemeleden vikayeleri hakkında lazım gelenlere tebliğ edilmiş olmağla ol-bâbda emr-ü fermân hazret-i veliyyül-emrindir.” BOA., DH.EUM.6.Şb. 22/65

¹³⁰² Adapazarı Devlet Ormanlarından Hendek Nahiyesi İdare Mıntıkasına Ait Amenajman Layiha-i Fenniyesidir, Helal Matbaası, Dersaadet, 1334.

¹³⁰³ Kutluk, *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 893-1330 (1487-1923)*, s. 508.

¹³⁰⁴ BOA., MV. 257/137.

¹³⁰⁵ BOA., BEO. 4515/338590. BOA., İ.DUİT. 54/53. 1918’de Orman Umum Müdürlüğü yapılanması şu şekildedir: Müdür-i Umumi: Tevfik Bey, Hesabat ve Dava ve Hukuk-u Tasarrufiye Şubesi Müdürü: Nuri Bey, Heyet-i Teftişiyeye Müdürü: Talat Bey, Müfettiş-i Umumi: Angelidis Efendi, Memurin ve Müessesat Şubesi Müdürü: Rifat Bey, İhale Şubesi Müdürü: Oseb Ekşiyan Efendi, Muamelat Şubesi Müdürü: Süleyman Azmi Efendi, Müfettiş: Bekir Efendi, İhale ve Heyet-i Teftişiyeye Şubeleri Mümeyyizi: Hayri Efendi, Müessesat ve Hesabat Şubeleri Mümeyyizi: Süleyman İhsan Bey, Tatbikat Kalemi Mümeyyizi: Neşet Bey.

¹³⁰⁶ Kılıç, *Osmanlı Ormancılığının Zor Yılları (1914-1919)*, s. 35.

Amenajman Heyeti'nin çalışmalarını başarıyla tamamlamasının ardından Mart 1918'de Avusturya'dan 4 uzman daha getirilmesi planlanmıştır. Bu uzmanlardan ilki ormanların fenni ve idari işlerini düzenlemekle sorumlu olarak nezaretçe uygun görülecek bir vilayette veya livada işe başlayacaktı. İkincisi amenajman planı hazırlanan Hendek'teki ormanların işletme işlerinde görev yapacaktı. Üçüncüsü Hendek ormanları civarında fidanlık kurarak Orman Ameliyat Mektebi öğrencilerine uygulamalı eğitim yaptıracaktı. Dördüncü uzman ise Orman Müdüriyet-i Umumiyesi'nde bir Teşçir Şubesi oluşturarak ağaç yetiştirme işleri ile meşgul olacaktı.¹³⁰⁷ Ancak savaşın getirdiği ağır koşullar nedeniyle sadece Avusturyalı Mösyö Antonaç ile 5 yıllığına bir sözleşme imzalanmıştır. Antonaç Hendek nahiyesi ormanları başta olmak üzere kendisine tayin edilen bütün görevleri yerine getirecekti.¹³⁰⁸

Hendek'teki amenajman çalışmalarının tamamlanmasının ardından yabancı uzmanlar beraberindeki yerli ormancılar ile kendilerine verilecek olan yeni görevleri beklemekteydi. Veith'in Kastamonu ve Bolu ormanlarına yönelik raporları doğrultusunda bu ormanları işletmek amacıyla Ticaret ve Ziraat Nezareti ile Orman İşletme Şirketi arasında bir mukavele yapılmıştır. Gerek şartname de gerekse de mukavelede ormanların amenajman planlarının yapılması yer almaktaydı.¹³⁰⁹ Bu doğrultuda yabancı uzmanlardan oluşan 10 kişilik ekip Kastamonu ve Bolu ormanlarının amenajman planlarını hazırlamak amacıyla temmuz ayında görevlendirilmiştir. Hatta bu uzmanlara “*her daim şehir ve kasabattan uzak mahallerde kain ormanlar içinde ifa-i vazife ve ikamet edecekleri cihetle muhafaza-i hayatları*”¹³¹⁰ için silah tezkeresi ve 4 adet tüfek verilmiştir. Ancak bu görevlendirmenin üzerinden 3 ay bile geçmeden Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndan mağlubiyetle çıkması işleri tamamen değiştirmiştir. Osmanlı Devleti ve İtilaf Devletleri arasında 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalanmıştır. Mütarekenin 19. Maddesinde yer alan “*Alman, Avusturya, bahrî, berrî ve sivil memurin ve tebeasının bir ay zarfında ve uzak mahallerde bulunanların bir aydan sonra mümkün olan en kısa zamanda Memâlik-i Osmaniye'yi terketmeleri*”¹³¹¹ ifadesi doğrultusunda Hermann Veith, Gustav Micklitz, Walter Kreibich, Franz Stumfohl, Josef Pinsker, Karl Gaigg ülkelerine geri dönmek zorunda kalmışlardır.

¹³⁰⁷ Sabah Gazetesi, “Ormanlarımızın Islahı İçin Mütahassis Celbi”, 15 Mart 1334 / 15 Mart 1918, No: 10175, s. 2.

¹³⁰⁸ Kutluk, *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 893-1330 (1487-1923)*, s. 528,529.

¹³⁰⁹ BOA., İ.DUİT. 33/32.

¹³¹⁰ BOA., DH.EUM.SSM. 26/29.

¹³¹¹ Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, C. I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1953, s. 523.

Ayrıca sözleşmesi tamamlanan Antonaç mütareke nedeniyle görevine başlayamamıştır.¹³¹² Franz Stöger ise İslam dinini kabul ederek İbrahim Kutsi adını almış ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından da orman teşkilatında önemli vazifeler üstlenmiştir.¹³¹³ Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla modern ormancılığa ulaşmak doğrultusunda Fransa, Almanya, Avusturya, Yugoslavya, İsviçre, İsveç ve Amerika'dan çeşitli uzmanlar getirilerek önemli çalışmalarda görevlendirilmişlerdir.¹³¹⁴

3. Ormancılık Hakkında Yasal Düzenlemeler

3.1. Millî Bir Girişim: Orman ve Mera Kanunu

Osmanlı Devleti'nde ormanlara yönelik yasal düzenlemeler çerçevesinde Tanzimat'tan itibaren birçok layiha, talimat ve kanun yürürlüğe girmiştir. Şüphesiz ki bu kanunlardan en önemlisi 1870 yılında yürürlüğe girmiş olan Orman Nizamnamesidir. Dönemin şartları içerisinde bu nizamname oldukça önemli bir düzenleme olarak değerlendirilebilir ise de zamanla işlevselliği azalmıştır. Nizamnamede suistimale açık veya eksik görülen konulara yönelik olarak birtakım düzenlemeler çerçevesinde ek kanun ve talimatlar çıkarılmışsa da temelde bazı sorunlar aşılamamıştır. II. Meşrutiyet'in ardından Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nde gerçekleşen tensikat hareketleri çerçevesinde orman teşkilatında da önemli değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Osmanlı ormancılığının önemli bir figürü olan Ali Rıza Efendi kısa süre içerisinde Orman Umum Müdürü olmuştur.

Ali Rıza Efendi Osmanlı ormancılığının yapısını iyi bilen deneyimli bir isim olarak Orman Nizamnamesi'nin günün şartlarına uygun olmadığı ve içerisinde birçok eksiklikler bulunduğu düşüncesinden yola çıkarak bir kanun taslağı hazırlamaya başlamıştır. Ali Rıza Efendi 1908-1909 yılları arasında hazırladığı bu taslağa "Orman ve Mera Kanunu" ismini vermiştir. Ayrıca bu kanunu şerh etmek amacıyla bir de "Orman ve Mera Kanunu'nun Esbab-ı Mucibe Layihası"nı hazırlamıştır. Her iki taslak 1912 yılında kitapçık halinde bastırılmıştır.¹³¹⁵ Ayrıca Ali Rıza Efendi dönemin şartlarında bu kadar kapsamlı bir kanun

¹³¹² Kutluk, *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 893-1330 (1487-1923)*, s. 528.

¹³¹³ Özdönmez, Ekizoğlu, "Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemleri Ormancılığında Katkıları Olan Yabancı Uzmanlar", s. 63.

¹³¹⁴ Özdönmez, Ekizoğlu, "Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemleri Ormancılığında Katkıları Olan Yabancı Uzmanlar", s. 58., Metin Özdönmez, Abdi Ekizoğlu, "Cumhuriyet Dönemi Ormancılığında Katkısı Olan Yabancı Uzmanlar", *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Seri B, C. 44, S. 1-2, 1994, s. 13.

¹³¹⁵ *Orman ve Mera Kanunu*, 1328, İBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar, 634.906 ORM 1328 R/1912 k.1/1, s. 1-38., *Orman ve Mera Kanunu'nun Esbab-ı Mucibe Layihası*, 1328, İBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar, 634.906 ORM 1328 R/1912 k.1/1, s. 1-24. Ayrıca Orman ve Mera Kanunu ile Esbab-ı Mucibe Layihası bkz. BOA., HR.HMŞ.İŞO. 91/20.

taslağının kısa sürede yürürlüğe girmesini olası görmediğinden “Orman ve Mera Kanununun Neşr ve İlanına Kadar Teşkilatı İcra Olunan Vilâyât ve Elviye-i Müstakile Ormanlarında Tatbik Edilmek Üzere Talimatname” adıyla 14 maddelik bir düzenlemeyi de 1910 yılında hazırlamıştır.¹³¹⁶

Tablo 55. Orman ve Mera Kanununun İçindekiler Kısmı¹³¹⁷

Bölüm-Kısım	Başlıklandırma	Maddeler
Mukaddime	Ahkam-ı Umumiye	1-9
1. Bölüm	Orman ve Meraların Aksamına Dair	10-13
2. Bölüm	Orman ve Meraların Tahdid ve Tayin Hududlarına Dair	14-24
3. Bölüm	Orman ve Meraların Muhafaza ve İnzibatına Dair	25-44
4. Bölüm	Orman ve Meraların İntizam İdarelerine Dair	45-58
4. Bölüm 1. Kısım	Ormanların Kıtalara Taksime Dair	45-49
4. Bölüm 2. Kısım	Ormanların Tayin-i Umranına Dairdir	50-58
5. Bölüm	Ormanlardan Kestirilecek Eşcarın Tayin-i Miktar ve Taktir Bedeliyle Suret-i Bey’ ve Şirasına ve İmalat ve Nakliyatına ve Rai Olunacak Hayvanata Dair	59-118
5. Bölüm 1. Kısım	Ormanlardan Kestirilecek Eşcarın Tayin-i Miktarına Dair	59-64
5. Bölüm 2. Kısım	Kestirilecek Eşcarın Taktir Bedelatına Dair	65-78
5. Bölüm 3. Kısım	Ormanlardan Kestirilecek Ağaçların Suret-i Bey’ ve İhalesine Dair	79-98
5. Bölüm 4. Kısım	Ormanlardan Satılan Eşcar ve Eşya ve Otlak Esmanının Suret-i İfa ve İstifasına Dair	99-107
5. Bölüm 5. Kısım	Ormanlardan Satılan Eşcarın Kat’ ve İmal ve Nakline Dair	108-118
6. Bölüm	Müteferrikat; Çam Sakızı ve Reçine İstihsaline Dair, Katran ve Zift İmaline Dair, Palamut ve Mazı Cem’ ve Tedarikine Dair, Ağaç Kabuğu Dercine Dair, Yabani Zeytin ve Harnub Telkihine Dair	119-149
7. Bölüm	Ormanlarda Hilaf Kanun İka Cürm Edenlerin Tecziyesine Dair; Kat’ Eşcar ve İka Tahribatına Dair, Ormanlarda Harik İka Eden veya Vukuuna Sebebiyet Verenlerin Suret-i Mücazatına Dair, Rai Hayvanat Memnuiyetine Dair, Damgaları Bozan ve Taklit Edenlerin Tecziyesine Dair	150-175
Ek	Ek	176-179

Tablo 55’te görüldüğü üzere Orman ve Mera Kanunu giriş, 7 ana bölüm ve ek kısımlar olmak üzere 179 maddeden oluşmaktadır. Ali Rıza Efendi Orman ve Mera Kanununa duyulan ihtiyacı gerekçelendirmek adına “Orman ve Mera Kanununun Esbab-ı Mucibe Layihası” adıyla 24 sayfalık da bir metin hazırlamıştır. Bu metinde öncelikle böyle bir kanuna neden ihtiyaç duyulduğu ayrıntılı bir şekilde ifade edilmiştir. Daha sonrasında ise kanundaki maddeler neredeyse tek tek açıklanmıştır. Kanun layihasının gerekçesinde Osmanlı Devleti’nde Tanzimat’tan itibaren ormanlara yönelik gerçekleştirilmiş olan kanunlaştırma faaliyetlerini hakkında ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir.¹³¹⁸ Bu çerçevede

¹³¹⁶ *Orman ve Mera Kanununun Neşr ve İlanına Kadar Teşkilatı İcra Olunan Vilâyât ve Elviye-i Müstakile Ormanlarında Tatbik Edilmek Üzere Talimatname*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1328, s. 1-4., BOA., A.}DVN.MKL. 62/13.,

¹³¹⁷ *Orman ve Mera Kanunu*, 1328, s. 1-38.

¹³¹⁸ *Orman ve Mera Kanunu’nun Esbab-ı Mucibe Layihası*, 1328, s. 1-24.

özellikle Orman Nizamnamesi'nin üzerinde detaylı bir değerlendirme yapılarak eksiklikleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Ali Rıza Efendi Orman Nizamnamesi'ni ormanların korunması ve idare düzenleri konusunda gereken hükümleri içermediği vb. konularda kısa kalan bir düzenleme olarak nitelendirmekteydi. Bu nedenle de nizamnamenin aksaklıklarının giderilmesi amacıyla süreç içerisinde 6 tane talimat hazırlanmıştı. Ali Rıza Efendi'ye göre Orman Nizamnamesi'nin 2. maddesi¹³¹⁹ gereği gibi uygulansaydı bu talimatlara gerek kalmayacağı gibi hiç kimsenin miri ormanlardan izinsiz ve bedelsiz ağaç kesmeye cesareti de olmayacaktı. Orman Nizamnamesi'nin bir türlü çözülemeyen sorunlardan biri olan 5. maddesi hazırlanan 6 talimatnamenin 3'ünde doğrudan yer almıştır.¹³²⁰ Ali Rıza Efendi bu düzenlemelerden 1876 yılında yürürlüğe giren talimatname¹³²¹ ile (5. madde tamamen göz ardı edilerek hazırlanan) kesimlerin kolaylaştırıldığı ve orman hasılatının artırılmasının hedeflendiğinden dolayı ormanların köy ahalisinin keyfi kesimlerine bırakıldığını ifade etmiştir. Böylelikle Orman Nizamnamesi adeta şekli bir mahiyette kaldığından her ne suretle olursa olsun yetişmiş ağaçların kestirilmesi ve tahsil olunan gelirlerin seneden seneye artırılması fikri oluşmuştur. Ali Rıza Efendi bu olumsuzlukların memurlara da yansıdığını fark etmiştir. Buna göre vazifeleri miri ormanları korumak olan korucu ve bekçilerin iskele, çarşı ve pazarlarda vergi tahsilinde bulundurulması sebebiyle ormanlar bekçisiz kalmıştır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak da köy ahalisi, civarında bulunan miri ormanları benimseyerek her şeye müdahale eder hale gelmiştir.¹³²²

Ali Rıza Efendi II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Orman İdaresi'nde gerçekleşen tensikat ve idari teşkilatlanma ile işlerin daha düzenli bir şekilde yürütülmeye başlandığını vurgulamıştır. Ayrıca bu düzenlemelerin daha iyi bir şekilde işlevsellik kazanması adına yeni bir orman kanuna olan ihtiyacı şu sözlerle ifade etmiştir:

“Memalik-i Osmaniye ormanlarının esbab-ı muhafaza ve ümranilerinin ikmaline gerçi su suretle sarf-ı mesai edilmekte ise de mesai-i masrufenin halen ve

¹³¹⁹ Madde 2: Osmanlı Devleti'nde ne kadar miri orman varsa tespit edilmesini ve nizamname hükümlerinin kayıt altına alınması kararlaştırmıştır. *Orman Nizamnamesi*, Düstur, s. 404.

¹³²⁰ Madde 5: Köy halkı ev, anbar, ağıl vb. muhtaç oldukları binaları inşa ve tamir edebilir. Köylüler araba, ziraat aletleri ve ihtiyaçları mertebesinde kömür yapmak ve odun olarak kullanmak için miri ormandan ücretsiz olarak ağaç kesebilirler. Fakat ticaret için kesim yapmak isterlerse bunların “kıymet ve esmanını itaya ve tüccar gibi nizamname ahkamina” uymaları ayrıca nakledecekleri ve satacakları odun ve kömür için miri ormandan kesilecek ağaçlar için idare tarafından belirlenecek kıymeti ödeyeceklerdir. Her köyün bulunduğu Pazar yerine köylülerin kendi araba ve hayvanlarıyla naklederek sattıkları odun ve kömür bu hükümden ayrı tutulup ayrıca bir düzenleme getirileceği belirtilmiştir. *Orman Nizamnamesi*, Düstur, s. 404,405.

¹³²¹ *Alelumum Ormanlardan Çıkarılan Kereste, Hatab ve Kömürlerden Ahz ve İstifa Kılınacak Rüsumat ile Mukabilinde Sarf Edilecek Tezakir ve Pulların Enva'na ve Rüsumatın İstihsal ve Tezakirin İstimaline ve Tedkik ve Kontrollerine Dair Talimattır*, Düstur, s. 291-296.

¹³²² *Orman ve Mera Kanunu'nun Esbab-ı Mucibe Layihası*, 1328, s. 1-8.

istikbalen semeredar olması ve o semereden vatan ve milletin ve bil'vasıta hazine-i devletin istifade edilebilmesi hususlarının temini için muhafaza ve ümran ve hüsn-ü idare yolunda ibrazı iktiza eden hareket ve efalin nazımı olacak orman nizamının ona göre tanzim ve ikmalî lüzumu his edilmiş olmasına binaen elde bulunan Orman Nizamnamesiyle balada mikdarı arz edilen talimatlar makamına kaim olmak üzere mindericatının ıslah ve tevsii ve tavzihi suretiyle Orman ve Mera Kanunu ünvanıyla ... 179 maddeyi muhtevi olan işbu layiha-i kanuniye tertib olunmuştur.”¹³²³

Böylelikle Orman ve Mera Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle Orman Nizamnamesi başta olmak üzere ne kadar düzenleme varsa geçersiz kılınacağı belirtilmiştir. Orman ve Mera Kanunu'nun giriş kısmının ilk iki maddesinde önceki nizamname ve talimatnamelerde yer almayan ve net bir şekilde ifade edilmeyen orman, mera, otlak, kışlak gibi kelimelerin tanımı yapılmıştır:

“1. Madde: “Sak ve gövde hasıl eden nebatat-ı mütehaşşibenin topluca büyüyüp yetişmesi haline orman ve yerine ormanlık denir.”

2. Madde: Koşu ve sağmal ve binek hayvanat-ı mevaşinin otlayıp gezdiği yerlere mera ve otlak denir. Mevaşi ve hayvanatın yazın otladığı yere yaylak kışın barınıp otladığı mahallere kışlak ve kışla dahi tabir olunur.”

Ayrıca arazi üzerinde yer alan orman ve meralar her ne kadar kendiliğinden yetişse de (Hüda-yı Nabit) buradaki tasarruf hakkının sadece arazi sahibine ait olması kararlaştırılarak Arazi Kanunnamesi'nin bu konuda geçerli olan maddesinin de hükümsüz kılındığı belirtilmiştir. Diğer yandan arazide tasarruf sahibi olabilmek için gerekli belgelerin temin edilmesi konusunda nasıl bir yol izleneceği de izah edilmiştir.¹³²⁴ Ali Rıza Efendi Orman Nizamnamesi ve çeşitli düzenlemelerde yer alan miri ormanı ifadesi yerine daha kapsayıcı ve bütünleştirici bir ifade olarak devlet ormanı tabirini neden kullandığını şu şekilde gerekçelendirmiştir;

“Hükümet-i Osmaniye dahi tophane ve tersane levazım-ı ahşabiyesinin tedariki için Karadeniz sevhilinde Bolu ve Sinop sancakları ormanlarını ve Ahi Dağı, ve Somdöğen ve Kaz Dağı ve Selanik körfezinde Olimpos ve Kesendire'de İzover ormanlarını koru ağaları vasıtasıyla muhafaza ettirmiş ise de bu ormanlardan başka dahili vilayette ve Akdeniz mailesinden pek vasi ormanlar mevcut olub tabir-i atiki vecihle miri ormanlarını marüz zikr ormanlara kasr etmek ve kura ve kasabatın aksa-i umranına baid Cibâl-i mübâha'yı hariç bırakmak menafi-i umumiye namına rehin cevaz olamayacağından miri ormanı tabirine mukabil işbu layiha-i kanuniyede ‘Devlet Ormanı’ tabiri istimal edilmiş olub bunun bihakkın tayin ve tahdidıyla ve tayin olunan hudud dahilinde hiçbir ferdin ve hiçbir cemaatin bilahare tasarruf iddiasına mahal kalmamak üzere eşhas ve kura ve

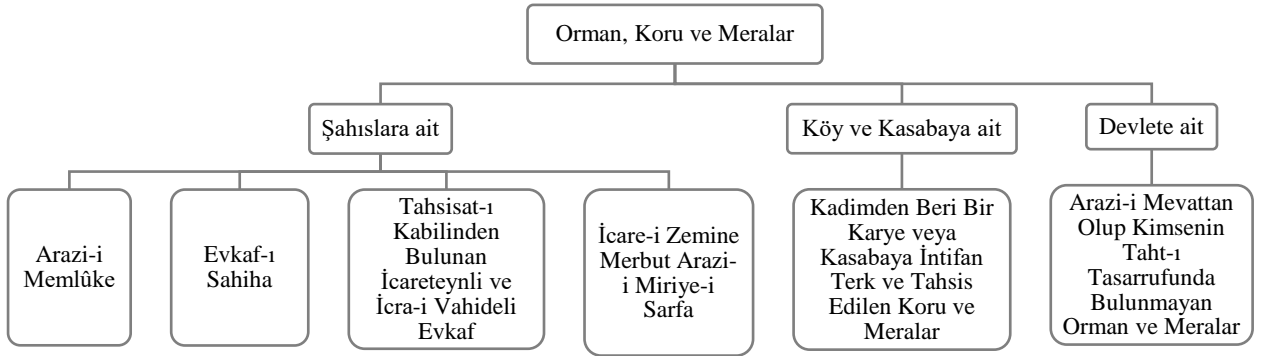
¹³²³ Orman ve Mera Kanunu'nun Esbab-ı Mucibe Layihası, 1328, s. 8.

¹³²⁴ Orman ve Mera Kanunu, 1328, s. 2.

*kasabat taraflarından vesika-i mutebereye müsteniden ne kadar kuru ve baltalık ve mera var ise evvel emirde bunların tayin ve tahdid muamelesi icrası...*¹³²⁵

Yine bu doğrultuda sadece devlet ormanlarının değil şahıslara ait bulunan kuru, kışlak, yaylak, mera ve köy baltalıklarının da aynı şekilde muhafaza edilerek kesimlerin fenni usullere uyularak gerçekleştirilmesi gerekliliği özellikle vurgulanmıştır. Böylelikle Orman ve Mera Kanunu'nun giriş kısmında ormancılığa dair temel konularla ilgili maddelere yer verilmiştir. Şekil 14'te yer aldığı üzere kanunun birinci bölümünde ise Osmanlı Devleti'ndeki orman ve meralar devlete, şahıslara, köy ve kasabaya ait olmak üzere 3 kısma taksim edilmiştir.

Şekil 14. Orman ve Mera Kanununa Göre Ormanların Taksimi¹³²⁶

Ali Rıza Efendi bu taksimatın gerekçesinde Orman Nizamnamesi'nde devlete ait ormanın ne gibi ve hangi çeşit arazide bulunan ormanlar olduğuna dair açık bir ifade yer almadığından miri ormanın yalnız tersane kerestesi olabilecek büyük ağaçları içeren ormanlar olarak addedildiğini ifade etmiştir. Bu durumun bir sonucu olarak odun ve kömür olabilecek genç ağaçların bulunduğu ormanlarda işlenen suçlar mahkemeye taşındığında “ağacı kesilen orman miri ormanı değildir. Zira orada tersaneye yarar ağaç yoktur diye” veya “miri ormanından kesmedim, cibâl-i mübâhadan kestim” şeklinde davalılar tarafından müdafaa yapıldığını ve bu durumun bazen mahkeme tarafından dikkate alındığına vurgu yapmıştır. Bu nedenle de taksimata paralel olarak hazırlanan 13. madde ile kimsenin

¹³²⁵ Orman ve Mera Kanunu'nun Esbab-ı Mucibe Layihası, 1328, s. 9.

¹³²⁶ Orman ve Mera Kanunu, 1328, s. 3., Şekil bu kanun layihısından derlenmiştir.

tasarrufunda bulunmayan cibâl-i mübâha da devlet ormanı tabirinin içerisinde yer almıştır.¹³²⁷

Orman ve Mera Kanunu'nun ikinci bölümü orman ve meraların sınırlarının belirlenmesine dair hükümleri içermekteydi. Bu doğrultuda her kim olursa olsun sahibi olduğu orman, koru, kışlak, yaylak, otlak ve hızar mahallerinde geçerli bir belgeye sahip olması gerekiyordu. Belgeler arazinin kısım ve türüne göre ayrılmıştır; temlikname, vakıfname, sened-i hakani ve sened-i hakaniye dönüştürülmesi uygun olan senedat-ı atika-i makbule ve kuyud-u hakani.¹³²⁸ Ayrıca devlet ormanlarının harap halinden kurtarılarak yeni baştan git gide kalkındırılması için bu ormanlara hiçbir ferdin izinsiz girmemesi ve keyfi olarak ağaç kestirilmemesinin güvence altına alınması da gerekiyordu. Devlet, ahali ve şahıslara ait olan orman, koru, yaylak ve kışlakların belirlenerek sınırlandırılmasıyla herkesin ağaç kesebileceği orman ve korusuyla, hayvan otlatılabileceği merasının belirli olması gerekliliği bu bölümün temel yapısını oluşturmuştur. Baltalığı olmayan köylülere baltalık ayrılması (10'ar atik dönüm) ve ihtiyaçtan fazla baltalıkların ise ihtiyaç mertebesinde indirilmesi hükümleri de yer almıştır.¹³²⁹ Böylelikle baltalığı olmayan köylülere baltalık ayrılarak köylünün zorunlu ihtiyaçlarının karşılanması yani; ev, ambar, ahır, ağıl, samanlık gibi muhtaç olduğu yapıları inşa etmek. Ayrıca mektep ve ibadet yerleri inşa etmek ziraat aletleri yapmak ve yakacağı odunu tedarik etmek gibi gerekli kerestenin sağlanmasıdır. Devlet orman ve meralarında ziraat yapılmakta olan tarlaların sınırları ölçüldükten sonra sened-i hakaniye kaydolunarak hiçbir sebeple sınırının genişlemesine izin verilmeyecekti. Bu arazi eğer mazeretsiz olarak 3 sene boyunca âtil bir halde kalır ise tasarruf hakkı kaldırılarak orman haline dönüştürülecekti.¹³³⁰

Orman ve Mera Kanunu'nun üçüncü bölümünde orman ve meraların korunması ve düzen altına alınmasına dair hükümler yer almıştır. Devlet ormanı, köy baltalıkları ve şahıslara ait orman ve koruların ziraata uygun olmayan bölgelerinde tarla açma ve mera edinilmesi yasaklanmıştır. Bu bölgelerdeki ağaçların tahrip edilmesine meydan verilmeyerek ormanlık olarak muhafaza edilmesi kararlaştırılmıştır.¹³³¹ 25. madde yer alan bu hükümlerle ilgili olarak Ali Rıza Efendi son derece dikkatli davranılmasını ve hükümetçe

¹³²⁷ *Orman ve Mera Kanunu'nun Esbab-ı Mucibe Layihası*, 1328, s. 10.

¹³²⁸ *Orman ve Mera Kanunu*, 1328, s. 4.

¹³²⁹ *Orman ve Mera Kanunu'nun Esbab-ı Mucibe Layihası*, 1328, s. 10. Orman dahilinde dağınık olarak ikamet eden çiftçi, çoban evleri ve mahalleler köy olarak nitelendirilmeyecekti. Baltalıklar mescit, kilise ve mektebi olan köylülere tahsis edilecekti. *Orman ve Mera Kanunu*, 1328, s. 5.

¹³³⁰ *Orman ve Mera Kanunu*, 1328, s. 6.

¹³³¹ *Orman ve Mera Kanunu*, 1328, s. 6.

olağanüstü önem verilmesinin altını özellikle çizmiştir. Zaten bu yerler çoğunlukla taşlık ve çorak bölge olduğu için tarla haline dönüştürülmesinden gereği gibi mahsul alınabilmesi de mümkün değildi. Ayrıca ağaçların yok olmasıyla çakıl, kum, yağmur ve seller aracılığıyla ziraata daha elverişli olan arazi zarar göreceğinden koruların ahali aracılığıyla korunmasıyla her yönden fayda sağlanacaktı. Bu nedenle de şahıs korularında da ziraata uygun olmayan bölgelerin tarla haline getirilmesi menedilerek Arazi Kanunu'nda bu konuya aykırı maddelerin kaldırılması gerekliliği belirtilmiştir. Orman ve Mera Kanunu'nda ormanların bekçi ve bekçibaşılar tarafından korunmasıyla gerekli tüm önlemlerin alınması için izlenecek yollara yönelik hükümlere de yer verilmiştir.¹³³²

Şahıs koruları, köy baltalıları ile devlet orman ve meralarına izinsiz hiç kimsenin girmemesi ve hayvan otlatmaması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca izinsiz bir dal kesmek, bir yaprak koparmak ve bir avuç toprak alıp çıkarmak gibi kısaca ormana zarar verecek her türlü faaliyetin yasak olduğu da kararlaştırılmıştır. Yangınların önlenmesi amacıyla ormanlar dahilindeki umumi yollardan geçen yolcuların kav, kibrit ve sigarasını söndürmeden yere atlamaları yasaklanmıştır. Ormanlara civar bölgelerde ateş yakılmasının yasaklandığı gibi yangın meydana geldiğinde dumanı hangi köyden görülür ise haber verilmesini beklemeksizin köy muhtarlarının ahaliyi toplayarak yangın bölgesine gitmeye mecbur olduğu karara bağlanmıştır. Yine hayvan otlatma, avlanma vb. gibi konulara yönelik olarak da birtakım maddeler yer almıştır. Böylelikle ormanların korunmasına yönelik olarak tam teşekküllü bir düzenlemeyi ifade eden maddeler en ince ayrıntısına kadar hazırlanmıştır.¹³³³

Orman ve Mera Kanunu'nun dördüncü bölümü orman ve meraların yönetimine dair hükümleri içeren 2 kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım ormanların kıtalara ayrılması ve yollar yapılması dair hükümleri içermektedir. İkinci kısımda ise ormanların bayındırlık hale getirilmesi, ağaç yetiştirilmesi ve ıslah edilmesine yönelik maddeler bulunmaktaydı.¹³³⁴ Bu bölüm daha çok teknik kısımlardan oluşmasına rağmen kanunda neden yer aldığı Ali Rıza Efendi tarafından şu sözlerle ifade edilmiştir:

“Bab-ı mezkurun muhtevi olduğu ahkam sırf fenni olması cihetiyle bunun nizam veya talimat şeklinde bulunması mütebadir hatır olabilir ise de heyet-i içtimaiye nezdinde kanunun nüfuz ve kuvveti nizam ve talimatın fevkinde bulunması bedehatinden bil’istifade ormanlarımızın imar ve tımarı pek çok emek sarfına ve meşak ve

¹³³² Orman ve Mera Kanunu'nun Esbab-ı Mucibe Layihası, 1328, s. 11.

¹³³³ Orman ve Mera Kanunu, 1328, s. 6-9.

¹³³⁴ Orman ve Mera Kanunu, 1328, s. 9-12.

*mezahim ihtihamına muhtaç bulunduğundan bu uğurda istihdam olunacak memur-
i fenniye vezaifinin kanun ile tayin ve teyit edilmesi muktezi görülmüştür.*¹³³⁵

Bu bölümde en dikkat çekici madde Orman ve Mera Kanunu'nun 17. maddesine¹³³⁶ atıfta bulunarak hazırlanan 58. maddedir. Buna göre köylülere zorunlu ihtiyaçları için ayrılmış olan baltalıkların 1/4'i kesilmeyerek muhafaza ettirilecekti böylelikle Orman Nizamnamesi'nin 5. maddesinin yerini alan bu düzenlemeyle köylülerin zorunlu ihtiyaçları bu şekilde temin edilecek ve devlet ormanlarından kişilerin izinsiz ağaç kesmesi yasaklanacaktı.¹³³⁷

Orman ve Mera Kanunu'nun beşinci bölümünde ormanlardan kesilecek ağaçların belirlenmesi, satış usulü ve şartları, imalat ve nakliyat konuları ile hayvan otlatılmasına dair hükümler yer almıştır. Kanunun 1/3'ünü oluşturan bu bölümde 59 madde yer almakta olup 5 kısma ayrılmıştır. Birinci kısımda ormanlardan kesilecek ağaçların belirlenmesine yönelik maddeler bulunmaktadır. Baltalıklardan ahalinin ağaçları keserken nasıl bir yol izleyeceği ayrıntıları ile izah edilmiştir. Temmuz başından eylül sonuna kadar gerçekleşmesi kararlaştırılan kesimlerin orman fen memuru kontrolünde yürütüleceği belirtilmiştir. Köy ve kasaba baltalıklarından ev, ambar, samanlık ve ağıl gibi binaların tamir ve inşası için kesilecek kerestelik ağaçların miktarının ihtiyar heyeti tarafından belirlenmesi uygun görülmüştür. Bu doğrultuda fen memurunun onayıyla bekçi gözetiminde kesimler gerçekleştirilecekti. Hususi orman ve koruların iyi bir şekilde korunması için de kesilecek ağaçların yine fen memurları tarafından belirlenmesini uygun görülmüştür. Böylelikle yaşanan süreçte sıkı bir kontrol mekanizması uygulanmak istenmiştir. Ağaçların telef edilmesine yol açacak her türlü inşaatın da yasaklanmıştır.¹³³⁸ Beşinci bölümün ikinci kısmı ormanlardan kestirilecek ağaçların kıymetlerine dair hükümleri içermektedir. 65. maddeye göre devlet ormanlarından kestirilmek üzere taliplerine satılacak ağaçların bedellerinin ağacın cinsine, büyüklüğüne, mesafeye ve rayice göre belirleneceği ifade edilmiştir.¹³³⁹

¹³³⁵ *Orman ve Mera Kanunu'nun Esbab-ı Mucibe Layihası*, 1328, s. 13.

¹³³⁶ Madde 17: “*Madde-i sabıkada muharrer baltalık ve meraların terk ve tahsisinden maksad-ı kanuni kura ve kasabat ahalisinin ihtiyacını def etmek yani sekene ve enbar ve ağıl misillü muhtaç oldukları ebniyeyi tamir veya müceddeden inşa etmek ve araba ve edevat-ı ziraiyelerini imal eylemek ve ihtiyacat-ı beytiyyeleri mertebesinde kömür yapmak ve odun olmak için ağaç tedarik edebilmelerine kafi miktarı tahdid edilip fazlası devlet ormanı idadına idhalen muhafaza altına alınacaktır.*” *Orman ve Mera Kanunu*, 1328, s. 4.

¹³³⁷ *Orman ve Mera Kanunu'nun Esbab-ı Mucibe Layihası*, 1328, s. 13.

¹³³⁸ *Orman ve Mera Kanunu*, 1328, s. 12,13.

¹³³⁹ *Orman ve Mera Kanunu*, 1328, s. 13.

Tablo 56. Orman ve Mera Kanuna Göre Devlet Ormanlarındaki Ağaçların Sınıflandırılması¹³⁴⁰

Ağaç Çeşitleri	Ağaçlar	Ölçüm
1. Çeşit	Ceviz, meşe, kaya fıncığı, akçe ağaç, dişbudak, ıhlamur, karaağaç vb. marangozlukta kullanılan ağaçlar.	Büyükölçüm ve m ³
2. Çeşit	Çam, köknar, sedir, kestane, kayın, gürgen vb. dölgerlik ve doğramacılıkta kullanılan ağaçlar.	Büyükölçüm ve m ³
3. Çeşit	Şimşir, sarıboya, kızılçık, kayacık gibi bazı sanayi ve imalatta kullanılan küçük boy ağaçlar.	Kantar
4. Çeşit	Kömürlük ve odunluk her tür ağaç.	Kantar

Tablo 56’da görüldüğü üzere devlet ormanlarındaki ağaçlar 4 çeşit olarak sınıflandırırken ölçüm türleri de belirtilmiştir. Ayrıca ormanların mesafesi de kereste nakline müsait olan nehir kenarı ve iskelelerine, demiryolu mevkilerine veya kereste, mahrukat alım-satımı geçerli olan şehir ve kasabalara uzaklığına göre sınıflandırılmıştır. Buna göre 3 saate kadar uzak ormanlar birinci, 6 saate kadar olanlar ikinci, 9 saate kadar olanlar üçüncü, 9-12 saat arası dördüncü ve 12 saatten fazla olanlar ise beşinci mesafe gurubu olarak nitelendirilmiştir. Böylelikle bu kısımda yer alan 65-71. maddelerle gerçekleştirilecek olan ihale usullerine bir düzen getirilmesi hedeflenmiştir.¹³⁴¹ Çünkü Ali Rıza Efendi müzayede usulünün getirmiş olduğu zararların farkında olarak ağaçların cins, büyüklük, bölgeye olan mesafesi ve rayicine göre taliplerine ihale edilerek satılmasının daha yararlı olduğunu düşünmekteydi.¹³⁴²

Ali Rıza Efendi’nin tespitlerine göre keresteler usta ve amele vasıtasıyla fabrikada ve hızarhanelerde üretilmeyerek ormanlara civar köylüler aracılığıyla imal ettirilmekteydi. Kereste tüccarlarına imalatının büyüklüğüne göre 3-4 köy (veya 50-60 hane) bağlı ve borçluydu. Bu doğrultuda kereste tüccarı ve sermayedarları kesim yapılmasına uygun ağaçları bulan ormanlarda amelelerinin bulunduğu bölgeleri kendi aralarında paylaşmışlardı. Böylelikle bir tüccar diğer bir tüccarın alım-satım işlerine talip olmamaktaydı. Ali Rıza Efendi’ye göre bu durum adeta bir teamül haline geldiğinden müzayedelerden bir fayda elde edilemeyerek değerinden daha düşük fiyatla ihale gerçekleştirilmekteydi. Bir diğer sorun ise bazen tüccarlar arasındaki düşmanlık neticesinde 45 kuruş değeri olan bir makta ağaca 80-100 kuruş verilerek birbirinin işlerine engel olmaya çalışmaktan kaynaklanmaktaydı. Bu durumun yansıması olarak ihaleye giren tüccar zararını gidermek amacıyla fazla mal kaçırmaya ve bölgedeki memurla anlaşma gibi yollara

¹³⁴⁰ *Orman ve Mera Kanunu*, 1328, s. 13-15.

¹³⁴¹ *Orman ve Mera Kanunu*, 1328, s. 13-15.

¹³⁴² *Orman ve Mera Kanunu’nun Esbab-ı Mucibe Layihası*, 1328, s. 17.

başvurmaktaydı. Ali Rıza Efendi böyle durumların memurların ahlakını bozduğu gibi buna alet olmayanların ise “tatil-i muameleye” mecbur olduğuna dair olaylar yaşandığını belirtmiştir. Böylelikle adeta bir orman ağalığı sistemi kurularak köylü sürekli borçlandırılmış ve tüccar sürekli zenginleşmiştir. Ali Rıza Efendi yaşanan bu durumlara karşı tedbir alınarak kesilecek ağaçlardan hazinenin hakkının korunmasını sağlanmasına önem vermiştir. Ayrıca kereste tüccarlarının yasal haklarının da güvence altında alınmasıyla ticaretin daha da genişletilmesi düşünülmüştür. Bu doğrultuda Vilâyât-ı Selâse ormanlarının teşkilat ve tensikatı esnasında olduğu gibi müzayede usulü kaldırılmıştır. Bunun yerine ağaçların cinsine, büyüklüğüne, nehir ve iskelelere olan uzaklığına göre fiyat belirlenmesiyle taliplerine kestirilmesi yönünde karar alınmıştır. Böylelikle adeta bir pilot bölge olan Vilâyât-ı Selâse ormanlarındaki uygulamalar Orman ve Mera Kanunu ile Osmanlı ormanlarının tamamında uygulanmak istenmekteydi. Meşrutiyet’in ilanının ardından Kastamonu ve Aydın vilayetleriyle Bolu sancağı ormanlarında da bu usuller uygulanmaya başlamış ve diğer bazı vilayetler de bu kapsama alınmıştır. Ali Rıza Efendi ormanların birçoğunun işletilmeye muhtaç olduğunu ifade ederek kesilme yaşı geçmiş, kurumuş ve çürüyüp mahvolan ağaçların taliplerine kazanç sağlayacak uygun ihale şartları ile verilerek yeni ağaçların yetiştirilmesi bir zorunluluk olarak değerlendirmiştir. Yaptığı incelemeler sonucunda Kastamonu ve Bolu’da 2, Kosova ve İşkodra’da 4, Adana ve Konya’da 2 milyon olmak üzere toplam 8 milyon metreküp ağacın kesilme zamanı gelip geçmiş olduğundan mahvolduğunu belirtmiştir. Ali Rıza Efendi bunların değerinin her metreküp 10 kuruş (yani en az fiyatla) hesabıyla 800.000, 20 kuruş hesabıyla 1.600.000 Osmanlı altınına denk geldiğini ifade etmiştir.¹³⁴³ Kanunun bu kısmında ayrıca devlet orman ve meralardan sağlanan mahsulattan alınacak vergi miktarı ve şahıslara ait orman ve korularla köy ve kasaba baltalıkları mamulat ve mahrukatından alınacak öşür vergisine dair hükümler yer almaktadır.¹³⁴⁴

Kanunun beşinci bölümünün üçüncü kısmı ormanlardan kestirilecek ağaçların ne şekilde satılacağı ve ihalesine dair maddeleri içermektedir. 79. öaddeye göre devlet ormanlarından satılacak ağaçlar belirlenen tarifeler doğrultusunda ilan ile satılacaktı. İlan eylül ayı başından ekim ayı sonuna kadar yürürlükte kalacaktı. Ayrıca satılan ağaçlardan her sene belirlenen miktarın kesim, imal ve ihracı için bir sene müddet verileceği belirtilmiştir. Bu bölümde ilan şeklinin nasıl yürütüleceği, taliplerin yerel yönetime ne şekilde müracaat

¹³⁴³ *Orman ve Mera Kanunu'nun Esbab-ı Mucibe Layihası*, 1328, s. 14-16.

¹³⁴⁴ *Orman ve Mera Kanunu*, 1328, s. 15-16.

edecekleri, sözleşmelerin içerikleriyle yerine getirilecek işlemler ve ihale hakkında detaylı bilgiler yer almıştır. Pazar mahallerinde satmak amacıyla kereste ve ziraat aletleri yapanlara ve ahalinin ihtiyacını kolaylaştırmak için devlet ormanlarından 10 ağaçtan 100 ağaca kadar olmak üzere meclis-i idare kararı ile belirlenen bedel üzerinden ilansız olarak satılabileceği belirtilmiştir. Diğer yandan köy ahalisinden kömürcülük (veya odunculuk) yaparak geçimlerini sağlayanlara devlet ormanlarından 50 kantardan 100 kantara kadar kömür imalinin de meclis-i idare kararıyla belirlenen bedel üzerinden ilansız olarak satılabileceği ifade edilmiştir. Bu bölümde hayvan otlatma ve avcılık ile ilgili hükümler de yer almıştır. Devlet meralarında bulunan yaylakların şubat ve mart ayında kışlakların ise ağustos ayında belirlenen bedel üzerinden ilana konulacağı ifade edilmiştir. Devlet ormanlarında bulunan av hayvanlarının avlanması konusunun ise orman memurlarından izin alınmasına ve cinsine göre vergi ödenmesine bağlı olduğu belirtilmiştir.¹³⁴⁵

Kanunun beşinci bölümünün dördüncü kısmı ormanlardan satılan ağaç, eşya ve otlak bedellerinin ne şekilde ödenmesi gerektiğine dair hükümleri içermektedir. Buna göre devlet ormanlarından (veya mera) her sene kesilecek ağaçların bedelinin peşin olarak alınarak mukavele ve şartnamenin imzalanmasından itibaren müşteri kesimlere başlayarak bitirmek zorundaydı. Müşteri satın aldığı ağaç ve eşyanın bedelini mal sandıklarına teslim ederek sandık makbuzu alacaktı. Müşteri kendisine verilen zamanda mazereti olmadan kesimleri tamamlayamaz ise herhangi bir hakkı olmayacaktı. Ayrıca müşteriden ormana verilebilecek olası zararlara karşılık olmak üzere kefalet akçesi alınacağı gibi gerekli şartlara uymadığı takdirde para cezası da ödeyecekti. Hususi orman ve korular ile köy baltalıklarından kesilen ve ihraç edilen ağaç ve eşyadan alınacak vergi, ürün ormandan çıkmadan önce mal sandıklarına teslim edilecekti.¹³⁴⁶

Kanunun beşinci bölümünün son kısmı olan beşinci kısmı ise ormanlardan satılan ağaçların kesim, imal ve nakline dair hükümleri içermekteydi. Kesilecek ağaçların damga ve numarasının bozulmaksızın diğer ağaçların ise sakatlanmaksızın kesilmeleri ayrıca imalat noktası ve nakil esnasında yapılacak işlemler ifade edilmiştir. Kesilen ağaçlarda herhangi bir çürüklük tespit edilirse bekçibaşına kaydettirerek yerine başka bir ağaç kestirilerek müşterinin zarara uğramaması düşünülmüştür. Yine satın alınan ağaçlardan kesim sırasında amelenin kastı olmaksızın sakatlanmış veya devrilmiş ağaçlar var ise bunların bedelinin

¹³⁴⁵ *Orman ve Mera Kanunu*, 1328, s. 16-21.

¹³⁴⁶ *Orman ve Mera Kanunu*, 1328, s. 21-22.

müşteriye iade edileceği ancak herhangi bir kasıt veya dikkatsizlikten kaynaklı olarak ağaç zarar görür ise müteahhide para cezası kesileceği belirtilmiştir. Kesim ve imalat işlerinde Osmanlı vatandaşlarının özellikle de civar köy ahalsinin istihdam olunması gerekliydi. Kesilmiş ağaçlar tomruk halinde nakil olunacak ise fen memuru muayene etmesi etmeliydi. Ormanın açık bölgelerinde, ara yollarda ve hızar imalathanelerinde üretilen mamulatin muayenesi yapılarak damgalanması ve nakliye belgesinin verilmesi gerekliydi. Damgasız ve izinsiz mamulat kaçak olarak nitelendirilecekti. İmalat için inşa olunacak hızarhane vs. için resmi izin alınması gerekmektedir. Son olarak köy baltalıklarıyla şahıs koru ve ormanlarından imal olunacak mamulatin fen memuru tarafından damgalanarak ve hususi orman ve korulardan naklölacak mahrukatın da ağırlığının memur tarafından belirlenerek izin belgesiyle nakledileceği ifade edilmiştir.¹³⁴⁷

Orman ve Mera Kanunu'nun altıncı bölümünde “müteferrikat” başlığı altında orman ürünlerine yönelik şu düzenlemeler yer almaktadır; 1) Çam sakızı ve reçine üretimi, 2) Katran ve zift imali, 3) Palamut, mazı toplanması ve tedariki, 4) Ağaç kabuğu toplanması, 5) Yabani zeytin ve harnup aşılması.¹³⁴⁸

Orman ve Mera Kanunu'nun son bölümü olan yedinci bölümde ormanlarda kanuna aykırı olarak suç işleyenlerin cezalandırılmalarına dair hükümlere yer verilmiştir. Cezalandırma usulleri kendi içerisinde dört kısma ayrılmıştır; 1) Ağaç tahribatına sebep olanların cezalandırılması, 2) Ormanlarda yangın çıkaranların cezalandırılması, 3) Hayvan otlatma yasaklarına dair, 4) Damgaları bozan ve taklit edenlerin cezalandırılmasına dair hükümler yer almaktadır.¹³⁴⁹ Ali Rıza Efendi Orman Nizamnamesi'nin yargılama ve cezalandırmalarına dair olan ikinci bölümünün ilk kısmında yer alan yargılamanın belirlenmesi konularının adliye teşkilatına ait olduğundan bu konuya yer verilmediğini ifade etmiştir.¹³⁵⁰

Tablo 57. Orman ve Mera Kanununa Göre Devlet Ormanlarından İzinsiz Kesim Yapanlardan Ağacın Çevresine Göre Alınacak Para Cezası¹³⁵¹

Ağacın Çevresi	Çevrenin Her Desimetresine İsbet Eden		Her Ağaçtan Alınacak Para Cezası Hesabı		
	Desimetre	Kuruş	Santim	Santim	
	2	2	50	2	50
	3	2	75	8	25
	4	3	-	12	-

¹³⁴⁷ Orman ve Mera Kanunu, 1328, s. 22-25.

¹³⁴⁸ Orman ve Mera Kanunu, 1328, s. 25-29.

¹³⁴⁹ Orman ve Mera Kanunu, 1328, s. 30-37.

¹³⁵⁰ Orman ve Mera Kanunu'nun Esbab-ı Mucibe Layihası, 1328, s. 21.

¹³⁵¹ Orman ve Mera Kanunu, 1328, s. 30.

5	3	25	16	25
6	3	50	21	-
7	3	75	26	25
8	4	-	32	-
9	4	25	38	25
10	4	50	45	-
11	4	75	52	25
12	5	-	60	-
13	5	25	68	25
14	5	50	77	-
15	5	75	86	-
16	6	-	96	-
17	6	25	106	25
18	6	50	117	-
19	6	75	128	25
20	7	-	140	-
21	7	25	152	25
22	7	50	165	-
23	7	75	178	25
24	8	-	192	-
25	8	25	206	-
26	8	50	221	-
27	8	75	236	25
28	9	-	251	-
29	9	25	268	25
30	9	50	285	-
31	9	75	302	-
32	10	-	320	-

Tablo 57’de görüldüğü üzere Orman ve Mera Kanunu’nun 150. maddesi devlet ormanlarından izinsiz ağaç kesiminde ağacın dip kütüğü çevresi ölçülerek çevre aralığına göre ceza talep edilecekti. Bunun dışında kesilen her ağaç için de tablonun sağ sütunundaki cezalar uygulanacaktı. Şayet kaçak kesilen ağaçlar meşe ise 2 misli ceviz ise 3 misli olarak ceza uygulanacaktı. Misli ceza uygulanmasının sebebi bu ağaçların sadece odun değeri değil aynı zamanda meyve değerinin de olmasından dolayıdır.¹³⁵² Ali Rıza Efendi Orman Nizamnamesi’nin 33. maddesindeki karışıklıklara son vermek amacıyla Orman ve Mera Kanunu’nun 150-158. maddelerinin hazırlandığını ifade etmiştir. Böylelikle hangi hareketin suç olduğu ve nasıl cezalandırılacağı daha net bir şekilde izah edilmiştir.¹³⁵³ Ayrıca devlet ormanları, baltalık ve şahıs korularını tarla ve meraya dönüştürmek üzere ağaçları kesen, tahrip ederek köklerini sökenlerin cezalandırılmasına dair maddelere de yer verilmiştir. Bu konuda Tablo 57’deki cezalandırma sisteminin geçerli olduğu gibi işlenen suça göre ek cezalarında uygulanması konusunda da hükümler yer almıştır. Son olarak devlet

¹³⁵² *Orman ve Mera Kanunu*, 1328, s. 31.

¹³⁵³ *Orman ve Mera Kanunu’nun Esbab-ı Mucibe Layihası*, 1328, s. 22.

ormanlarından ağaç kesme izni olan müteahhitler kendilerine teslim edilen damgalı ağaçlardan başka ağaçları keser veya gerekli memura onaylatmadan naklederse izinsiz ağaç kesenler gibi cezalandırılacağı belirtilmiştir.¹³⁵⁴ Orman ve Mera Kanununda orman yangınlarının cezalandırılması konusunda oldukça önemli yaptırımlar yer almıştır. Tablo 58'de görüldüğü üzere yangına sebep olabilecek ihmalkâr davranışlara para cezası uygulanırken yangın çıkartanlara ek olarak hapis cezasının da verilmesi uygun görülmüştür.

Tablo 58. Orman ve Mera Kanununda Orman Yangınlarına Yönelik Cezalandırma Usulleri¹³⁵⁵

Md.	Yangın Suçları	Cezalandırma
162	Devlet ormanlarında tarla açmak, mera kurmak, vahşi hayvanları uzaklaştırmak, maksadıyla belirli bir bölgedeki ağaç ve çalılıarı yakmak için ateş yakarak ağaçları ve fidanları yakanlar.	Tablo 62'deki cezalandırma usulleri ve 6 aydan 3 yıla kadar hapis cezası. Ayrıca failer bulunamazsa köy ahalisinden kasame usulü uygulanacağı belirtilmiştir.
163	Orman müteahhitlerinin taahhütlerine aykırı işlerini gizlemek için kıtaları dahilindeki ağaçları mahvetmek kastıyla yangın çıkarmaları.	Tablo 62'deki cezalandırma usulleri ve 6 aydan 3 yıla kadar hapis cezası.
164	Orman müteahhitlerinin amelesinin gece kaldıkları mahallerde gerek ormanlarda gerekse de ormanlara 200 metreden daha yakın mesafelerde ateş yakmaları.	İşçi başına 5 Osmanlı altınından 10 Osmanlı altınına kadar para cezası. Orman müteahhidi bu cezaya kefildir.
165	Ormanların civarındaki tarla, bağ ve bostan sahiplerinin orman sınırına 200 metre mesafe dahilinde herhangi bir sebepten dolayı ateş yakmaları.	1 Osmanlı altınından 5 Osmanlı altınına kadar para cezası.
166	Ormanların sınır ve dahilindeki yollardan geçen yolcuların söndürmeden sigara, kav ve kibriti yere atmaları.	Yarım Osmanlı altınından 1 Osmanlı altınına kadar para cezası.
167	Ormanların sınır ve dahilindeki yollardan geçen arabacı ve kervan sahipleri hayvanlarını dinlendirmek veya gece istirahat etmek üzere korumasız bir noktada ateş yakarak söndürmeden gitmeleri.	Her bir şahsa yarımşar Osmanlı altınına kadar para cezası.
168	Çobanların orman dahilinde bulunan yaylak ve kışlaklardaki açık mahallerde ateş yakmaları.	1 Osmanlı altınından 3 Osmanlı altınına kadar para cezası. Sürü ve hayvan sahipleri bu cezaya kefildir.
169	Ormanlar dahilinde açılan ara yollardan o maktada yapılan kereste ve mahrukat nakline mahsus araba ve hayvanlardan başka araçların kullanılması.	Yarım Osmanlı altınından 1 Osmanlı altınına kadar para cezası.
170	Orman ağaçları içinde veya orman dahilinde bulunan kaya kovuklarında biriken arı ballarını izinsiz almak için tütsü amacıyla ateş yakarlardan veya izni olsa da tütsü ateşini söndürmeden gidenler.	1 Osmanlı altınından 5 Osmanlı altınına kadar para cezası. (Yangın çıkması durumunda para cezasının yanında 1 haftadan 6 aya kadar hapis cezası da verilir. Eğer suçlular tespit edilemezse kasam usulü uygulanır)
171	Ormanlarda yangın çıktığında bekçibaşılar tarafından ihbarname tebliğ olunduktan sonra bölgeye gelmeyen köylüler.	Her şahıstan yarımşar bir çeyrek Osmanlı altını para cezası.

Devlet ormanlarında izinsiz olarak hayvan otlatma önemli bir suçu oluşturduğundan kanunda yer almıştır. Buna göre izinsiz olarak ormanlara hayvan salarlardan ve ormanın

¹³⁵⁴ Orman ve Mera Kanunu, 1328, s. 30-34.

¹³⁵⁵ Orman ve Mera Kanunu, 1328, s. 34-36.

yasak olan yerlerine hayvan sokanlardan her hayvan için 3'er kuruş para cezası başta olmak üzere verilen çeşitli zararlar temin edilecekti. Ayrıca salıverilen hayvanlar hangi köye mensup ise kanunun hükmü o köyün çobanı hakkında uygulanacağı ifade edilmiştir. Eğer hayvanlar köy ahalisine ait değil ise satılarak ücretinin mal sandığına teslim edilmesi kararlaştırılmıştır.¹³⁵⁶

Ağaçların fenni usuller doğrultusunda ve mukavelenamelere uygun olarak kesilmesi oldukça önem taşımaktaydı. Bu nedenle orman suçlarında her zaman damga çekiçlerini taklit etmek büyük bir suç olarak görülmüştür. Damgalanmış ağaçları bozanlar ve numaralarını silenler Tablo 57'deki usuller doğrultusunda cezalandırılacaktı. Eğer bu suç bir müteahhidin mıntıkasında gerçekleşirse sorumlu müteahhit tutulmuştur. Kesilecek ağaçlarda kullanılan miri çekici ve çeşitli damgaları taklit edenlere ise Ceza Kanunnamesi doğrultusunda yaptırım uygulanacağı karara bağlanmıştır. Ayrıca devlet ormanlarında ağaç kesme izni olan müteahhit veya amelesi tarafından mukavele veya ruhsatnameye aykırı davranıldığında müteahhide 50 Osmanlı altınından 100 Osmanlı altınına kadar para cezası verilerek geçerli anlaşmanın feshedileceği vurgulanmıştır.¹³⁵⁷

Orman ve Mera Kanunu'nun ek kısmında ise dört madde yer almaktadır. 176. madde; Yalnız para cezasını gerektiren suçları işleyenlerden alınacak para cezasını sulh yoluyla ödemeye razı olanlara yer vermiştir. 177. madde; Orman Nizamnamesi'nin 31. Maddesinin yerini almak üzere ormanlarda meydana gelen suçlar hakkındaki davaların "ahkam-ı umumiye" tabi olacağını ifade eder. 178. madde; Bu kanunun neşrinden itibaren 1287, 1290, 1291 ve 1292 tarihli 5 kıta talimat ile tetkik-i senedat talimatı hükümlerini artık geçersiz olduğunu vurgulamıştır. Orman ve Mera Kanunu'nun son maddesi olan 179. Madde; Bu hükümlerin uygulanmasında Orman Nezareti'nin sorumlu olduğunu belirtmiştir.¹³⁵⁸

Ali Rıza Efendi Orman ve Mera Kanunu ile Osmanlı ormancılığını günün şartlarında yeniden yapılandırmak istemiştir. Bu kanun ile Orman Nizamnamesi başta olmak üzere hazırlanan bütün kanun ve düzenlemelerin tek çatı altında birleştirilmesi hedeflenmiştir. Orman ve Mera Kanunun içeriği incelendiğinde herhangi bir hukuki boşluk bırakılmayarak her konunun ayrıntılı bir şekilde izah edildiği görülmektedir. Ali Rıza Efendi kanunun ile

¹³⁵⁶ *Orman ve Mera Kanunu*, 1328, s. 36.

¹³⁵⁷ *Orman ve Mera Kanunu*, 1328, s. 37.

¹³⁵⁸ *Orman ve Mera Kanunu*, 1328, s. 37-38. *Orman ve Mera Kanunu'nun Esbab-ı Mucibe Layihası*, 1328, s. 24.

alakalı olarak akıllarda soru işareti bırakmamak amacıyla neredeyse bütün maddeleri detaylı bir şekilde gerekçelendirdiği “esbab-ı mucibe layihası”nı da kaleme almıştır. Yine kanunun ilanına kadar en azından belirli temel sorunların giderilmesi ve diğer kanun ve talimatnamelerdeki eksiklikleri kapatmak amacıyla vilayet ve müstakil livalarda uygulanmak üzere 14 maddelik bir talimatname de hazırlamıştır.

Orman ve Mera Kanunu’na Ali Rıza Efendi tarafından son şekilleri verilmekteyken 7 Kasım 1908’de Tanin Gazetesi bu konuyla ilgili bir haber yapmıştır. Gazetede mevcut Orman Nizamnamesi’nin eksikliklerine değinildikten sonra yeni kanunun içeriğine dair bazı kısa detaylar aktararak bu düzenlemenin önemi üzerinde durulmuştur:

“Bugün ormanlarımız hakikatten acınacak bir hale gelmiş, Fransa’daki ormanlar Kastamonu ormanlarından fazla olmadığı halde milyonlarca lira gelir alırken bizde bütün ormanların toplam geliri gülünç bir miktarda kalmıştır. Bu kere düzenlendiğini haber aldığımız Orman Kanunu bu durumlara çare olacak tedbirleri içermektedir.”¹³⁵⁹

Daha sonrasında 13 Ocak 1909’da Sadrazam Kâmil Paşa Meclis-i Mebusan’daki beyannamesinde orman, maden ve ziraat ile ilgili konulardan bahsederken “ormanların hüsnü muhafazasına dair kaleme alınan Orman Mera Kanunlarıyla” ifadelerine yer vermiştir.¹³⁶⁰ Ancak kısa bir süre sonra hazırlanan bir kanun taslağının nasıl sürüncemede kaldığı yavaş yavaş kendini göstermeye başlayacaktır. Orman konusunda hassas bir isim olan Biga Mebusu Arif İsmet Bey’in mayıs ayında Orman ve Ma’âdin ve Ziraat Nâzırı Aristidi Paşa ile yaptığı görüşmesi sonrasında Orman ve Mera Kanunu’nun yürürlüğe girmesindeki ilk zorluklar kendini göstermeye başlamıştır. Aristidi Paşa, Arif İsmet Bey’e layihaların Şura-yı Devlet’e takıldığından bir türlü sonuç elde edilmediğini ifade etmiştir.¹³⁶¹ Aristidi Paşa Meclis-i Mebusan’da yaptığı bir konuşmada kanunun oldukça iyi bir şekilde hazırlandığından bahsederek meclisten geçmesini umut ettiğini ifade etmekteydi;

“Ormanlar hakkında ıslahat için bir kanun lâyihası yapılmıştır. Efendim, biz bunu mükemmel olmak üzere addediyoruz. Takdim ettik oradan da Meclisi Âliye gelecektir. Onda, bu ormanların mufahazai memuriyeti ve bilahara bunların yeniden yetiştirilmesi için birtakım şeyler teklif olunmuştu. İnşallah Meclisin tasvip ve takdirine iktiran ederse, onları mevkiî icraya koruz ve matlup olan noktaya, me’mul ederiz ki bu suretle vâsıl oluruz.”¹³⁶²

¹³⁵⁹ Tanin Gazetesi, “Orman ve Ma’âdin ve Zirâat Nezâreti’nde Islahat”, s. 4.

¹³⁶⁰ MMZC, Devre I, Cilt I, İçtima Senesi: I, On Birinci İnikad, 31 Kanunuevvel 1324 / 13 Ocak 1909, s. 168.

¹³⁶¹ MMZC, 5 Mayıs 1325 / 18 Mayıs 1909, s. 516-517.

¹³⁶² MMZC, 30 Mayıs 1325 / 12 Haziran 1909, s. 317-324.

Bu sıralarda Orman ve Mera Kanunu'na duyulan ihtiyaç kendini hissettirmeye başlamıştır. Trabzon vilayetinde devlet ormanları, şahıs koruları, köy baltalıkları, yaylak ve kışlakların sınırlarının belirlenmesi ayrıca ormanlardaki hak iddiası ve mülkiyet sorunları konusunda birtakım sorunlar yaşanmaktaydı. Orman ve Ma'âdin ve Ziraat Nâzırı ormanlardaki sınır, mülkiyet ve hak iddiası gibi sorunların Orman ve Mera Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle sistemli bir şekilde çözüleceğini ifade etmiştir.¹³⁶³ Benzer bir sorun Akyazı merkez nahiyesi ahalisi ile sonradan muhacirler tarafından kurulan Kuzuluk köylüleri arasındaki orman taksimatından çıkan anlaşmazlıklardan kaynaklanmaktaydı. Yaşanan durum ile ilgili olarak Orman ve Mera Kanunu'nun içeriğinde yer alan her köyde hane başına 10 dönüm baltalık ayrılması yönündeki maddeye atıfta bulunulmaktaydı. Bu nedenle de kanun yürürlüğe girinceye kadar ahali ve muhacirlerin birbirlerine müdahalelerinin engellenmesi kararlaştırılmıştır.¹³⁶⁴ Ayrıca bu süreçte yaşanabilecek olumsuzlukların önünü almak adına 16 maddeden oluşan “Köy Baltalıklarının İdaresine Dair Nizamname Layihası” yürürlüğe girmiştir.¹³⁶⁵ Bu düzenleme ile ahalinin köyleri için ayrılmış ormanlardan yararlanma koşulları tüm ayrıntıları ile belirlenmiştir.¹³⁶⁶

Sivas Mebusu Dağavaryan Efendi ise Meclis-i Mebusan'daki konuşmasında ormanlardaki tahribat konusunda şikayetlerini dile getirmiştir:

“Bilirsiniz ki, ormanlarımız için bir şey yapmadık. Bendeniz bu sene muayene etmek için betahsis ormanlarımızı gezdim. Adeta ormanlarımız mezarlık halindedir. Efendim, bir köylüyle bir tekne lazım, bir kürek lazım; ormana gidiyor, istediği gibi 10 tane ağacı baltalıyor ve benim gezdiğim ormanların bazılarında 5, bazılarında 10 sene hiç ağaç kesmezler. Orada olan kesilmiş, bırakılmış, yanmış ağaçlar kafidir. Eğer mümkün ise 5-10 sene ormandan bir şey kesilmesin. Kesilenleri çıkarsalar, kifayet eder.”¹³⁶⁷

Mavrokordato Paşa bu serzenişler karşısında Orman ve Mera Kanunu'nu kastederek “kanun yapılmış efendim, geliyor” demekle yetinmiştir.¹³⁶⁸ Gazetelerde de aynı doğrultuda kanun layihasının yürürlüğe girmesiyle birçok sorunun giderileceği yer almaktaydı.¹³⁶⁹

¹³⁶³ BOA., DH.MKT. 2892/6.

¹³⁶⁴ BOA., DH.İD. 105/27. BOA., BEO. 3920/239933.

¹³⁶⁵ *Orman ve Ma'âdin ve Ziraat ve Baytar Mecmuası*, Sene: 2, No: 11-12, 31 Teşrinievvel 1327 / 13 Kasım 1911, s. 812-815.

¹³⁶⁶ Yücel Çağlar, “Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Ormancılık ve Gelişimi”, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 6, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 1571.

¹³⁶⁷ *MMZC*, 25 Teşrinisani 1326 / 8 Aralık 1910, s. 442-443.

¹³⁶⁸ *MMZC*, 25 Teşrinisani 1326 / 8 Aralık 1910, s. 442-443.

¹³⁶⁹ *Sabah Gazetesi*, “Memalik-i Osmaniye Ormanları”, 1 Temmuz 1326 / 14 Temmuz 1910, No: 7477, s. 2.

Orman ve Mera Kanunu gerekçeli layihasıyla birlikte 7 Şubat 1911 Meclis-i Vükela kararı doğrultusunda Meclis-i Mebusan'a gönderilmiştir.¹³⁷⁰

Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nin Nisan-Mayıs 1911'de gerçekleşen bütçe görüşmelerinde Gümülcine Mebusu İsmail Hakkı Bey ormanların taksimatının nasıl yapılacağını (baltalık ve miri ormanların nasıl ayrılacağını) Mavrokordato Paşa'ya sormuştur. Paşa konuyla ilgili olarak Orman Nezareti'nin üzerine düşen vazifeyi yaparak yeni bir orman kanunu hazırlandığını ifade etmiştir. Ayrıca Orman ve Mera Kanunu yürürlüğe girmezse orman anlaşmazlıkları konusunda şikayetlerin önünün alınamayacağını belirtmiştir.¹³⁷¹ Mavrokordato Paşa kanunun kabul edilmesi halinde sağlayacağı faydaları kısaca şöyle ifade etmiştir:

*“Bu kanun kabul olunursa, o vakit köylere baltalık tefrik edeceğiz. Hususi ormanları tasdik edeceği ve miri ormanlar hangileridir, bu hususta o vakit hükümetin en muntazam haritaları ve defterleri olacağı gibi, bu ormanların hudutları da herkesçe malum olacaktır.”*¹³⁷²

Orman ve Mera Kanunu 13 Şubat 1911'de Meclis-i Mebusan'a gelerek Ziraat Encümeni gündemine alınmışsa da kayıtlarda “tarih-i feshe kadar çıkarılmamıştır” ibaresi yer almıştır.¹³⁷³ İttihat ve Terakki'nin istediği doğrultusunda Padişah Mehmed Reşad'ın iradesiyle 18 Ocak 1912'de Meclis-i Mebusan feshedildiğinden kanun yürürlüğe girememiştir.¹³⁷⁴ Seçimlerin ardından Meclis-i Mebusan 18 Nisan 1912'de tekrar açılarak yeni yasama dönemi başlamıştır. Orman ve Mera Kanunu'nun yine sürüncemede kalacağı düşüncesinden olmalıdır ki haziranda Ticaret ve Ziraat Nezareti kanunun dördüncü ve beşinci bölümlerinin (45-118. Maddeler) çıkarılarak ayrı bir nizamname şeklinde sunmaya karar vermiştir. Bu doğrultuda kanunun bu bölümleri çıkarılarak Orman ve Mera Kanunu yeniden şekillendirilmiştir. Halbuki kanunun en temel kısmı olan bu bölümlerin çıkarılarak yeniden düzenlenmesiyle ormanlara yönelik istenilen faydanın sağlanması imkansızdı. Bütün bunların yanında temmuzda Meclis-i Vükela'da yapılan değerlendirmede “Meclis-i Mebusan'a tevdi olunan Orman ve Mera Kanun layihasının tedkik ve müzakeresiyle taht-ı tasdike alınması bu içtimada kabil olamayacağı anlaşılmasına...” ifadeleri yer almıştır. Bu

¹³⁷⁰ BOA., MV. 149/6. BOA., BEO. 3855/289113.

¹³⁷¹ MMZC, 16 Nisan 1327 / 29 Nisan 1911, s. 9,10.

¹³⁷² MMZC, 18 Nisan 1327 / 1 Mayıs 1911, s. 53.

¹³⁷³ Meclis-i Mebusan 1. Devre-i İçtima-i, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1 Mart 1328, s. 136,137., BOA., BEO. 4294/322009.

¹³⁷⁴ Ahmet Ali Gazel, “Osmanlı Devleti'nde Parlamento Fesihleri (1877-1920)”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Y. 18, S. 35, Bahar 2022, s. 85.

durumuma “çözüm” olarak ise Orman ve Mera Kanunu’nun sadece dört maddesinin (17, 18, 19 ve 20. Maddeler) bir kanun layihası şeklinde Meclis-i Mebusan’a sunulmuştur. Ancak buradan da herhangi bir sonuç elde edilememiştir.¹³⁷⁵ Böylelikle Orman ve Mera Kanunu hazırlanması, gündeme gelmesi ve gerekli görüşmelerin yürütülmesi gibi 4 yıllık bir sürecin ardından başarısız bir girişim olarak sonuçlanmıştır. Ali Rıza Efendi her ne kadar kanunun yürürlüğe girmesi için yoğun gayret göstermiş olsa da Meclis-i Mebusan’ın iş yoğunluğu ve isteksiz birtakım yöneticiler nedeniyle Orman Nizamnamesi yürürlükte kalmaya devam etmiştir. Ali Rıza Efendi ise yaşının ilerlemesi sebebiyle Ağustos 1913’te emekli olmuştur. Konuyla alakalı olarak Evcimen ise şu yorumda bulunmuştur:

“Orman ve Mera Kanunu tasarısının kanunlaşması için çok çalışılmış ve çaba harcanmış ise de, zamanın politik ve mali koşulları, elaman yetersizliği ve tasarının diğer kanunlarla çelişkili hükümler kapsadığı nedenleriyle olumlu sonuç alınamamıştır.”¹³⁷⁶

Sonuç olarak 1908-1913 arası dönemde orman hukukuna yönelik yapılan tek düzenleme Orman Nizamnamesi’nin 31. Maddesinde gerçekleşen değişiklik olmuştur. Nizamnamenin bu maddesine şu hükümler yer almaktaydı: Ormanlarla alakalı olup kanunen tazminat gerektiren bir hareket hakkında meydana gelecek davaya olayın gerçekleşme tarihinden itibaren 3 ay süresinde başlanması şarttı. Mahkeme sonrasındaki hükmün de 3 ay süresinde yerine getirilmesi lazım gelip bu sürenin dolmasından sonra hüküm bozulmuş olacak ve davanın gecikmesine sebep olan memurlar Ceza Kanununca cezalandırılırdı. Ormanlık alanların genişliği ve zorluk derecesi göze alınarak yapılan değerlendirmeler göz önüne alınarak davaya olayın gerçekleşme tarihi üzerinden en geç 1 sene içerisinde başlanmasına ve hüküm süresinin yine 3 ay içerisinde yerine getirilmesine karar verilerek 3 Aralık 1913’te kanun-ı muvakkat ile Orman Nizamnamesinin 31. Maddesi düzeltilmiştir.¹³⁷⁷

¹³⁷⁵ BOA., BEO. 4050/303710. BOA., MV. 165/77. BOA., BEO. 4055/304085. BOA., MV. 166/98. BOA., BEO. 4062/304631. *Sabah Gazetesi*, “Orman Nizamnamesi”, 10 Temmuz 1327 / 23 Temmuz 1912, No: 8206, s. 3.

¹³⁷⁶ Bekir Sıtkı Evcimen, *Türkiye’de Orman Amenajmanının Gelişimi*, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1978, s. 40.

¹³⁷⁷ *11 Şevval 1286 Tarihli Orman Nizamnamesinin 31. Maddesini Muaddil Kanun-ı Muvakkat*, 4 Muharrem 1332 / 3 Aralık 1913, *Düstur*, Tertip II, C. VI, s. 70-71., BOA., ŞD. 1245/31. BOA., İ.DUİT. 89/43. BOA., A.}DVN.MKL. 56/16. 31. Madde 19 Mart 1917’de tekrar bir düzenlemeye uğrayarak davaya başlanma süresi 1 yıldan 6 aya indirilirken mahkeme sonrasında verilecek olan kararın en geç 3 ay içerisinde yerine getirilmesi hükmü ise 3 aydan 1 yıla çıkarılmıştır. *11 Şevval 1286 Tarihli Orman Nizamnamesinin 31. Maddesini Muaddil Kanun*, 19 Mart 1333 / 19 Mart 1917, *Düstur*, Tertip II, C. IX, s. 288., BOA., İ.DUİT. 89/45.

3.2. Alman Düşünüşü: Hermann Veith'in Orman Hukukunu Yasallaştırma Faaliyetleri

Hermann Veith Haziran 1914'te Orman Müşaviri unvanıyla Osmanlı Devleti'nin hizmetine girmiştir. Veith Temmuz-Ağustos 1914'te Batı Karadeniz ve Eylül-Ekim 1914'te ise Ege-Akdeniz bölgelerindeki ormanları incelemek amacıyla birtakım teftişlerde bulunmuştur. Veith gezileri sonrasında 1870 Orman Nizamnamesi'nin mevcut şartlar altında yetersiz kaldığı kanaatine varmıştır. Bu doğrultuda vakit kaybetmeden bir Orman Kanunu hazırlayarak gerekçesiyle birlikte Ocak 1915'te Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne teslim etmiştir.¹³⁷⁸ Ayrıca tam da bu sırada şubat ayında Orman Müdür-i Umumisi Tefik Bey ve Muamelat Müfettişi Süleyman Azmi Bey tarafından ormanlara yönelik olarak bir "Layiha" ve bir de "Muhtıra" kaleme alınarak Ticaret ve Ziraat Nazırı Nesimi Bey'e sunulmuştur. Özellikle muhtıranın hazırlanmasında Veith'in büyük payı bulunmaktadır. Bu metinlerde Osmanlı ormancılığının tarihsel süreci, ormancılık eğitimi, teşkilat yapısı, orman hukuku, koruma, üretim, satış, vb. önemli konulara yer verilmiştir. Ancak Veith'in hazırladığı kanun layihasının yanında bu layiha ve muhtıra pek dikkate alınmamıştır.¹³⁷⁹

Veith hazırladığı Orman Kanunu'nun gerekçe metninde Osmanlı Devleti'ndeki ormanların halkın önem vermemesi ve herkesin bunlardan rastgele ve geleceği düşünmeden faydalanması yüzünden perişan bir halde olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca 1870 Orman Nizamnamesi'ndeki ceza maddelerinin yetersizliği ile köylü ve küçük tüccarlara ormanlar üzerinde tanınan geniş haklar tahribatı her geçen gün arttırmıştı. Veith ormanlara yönelik tahripkâr hareketlerin insan kaynaklı faktörlerin yanı sıra hayvanların da etkisiyle birleşince arazinin tamamen verimsizleştiğini ifade etmiştir:

*"Bugün Anadolu-i Şahane ormanlarının keçi ve koyunlara tahsis edilmiş harab ve pejmürde ormanlardan ibaret bulunduğu bir hakikat-ı fenniye... Anadolu-i Şahane Likya ve Kilikya taraflarında pek vasi ve cesim araziye muhtevindir ki buraları hiç şüphesiz yakın zamana kadar ormanlarla mestur edilir. Halbuki Yörük keçisi ve koyunu teşcirat-ı tabiyeyi imha ve bu suretle buralarını çöllere kalb eylemiştir. Buralarda ziraat nokta-i nazarından dahi istifade elde eylemek mümkün değildir."*¹³⁸⁰

Veith ziraatın ileri seviyeye ulaştığı Avrupa devletlerinde arazilerin %30'u ormanlık alan iken sıcak ve kurak bir coğrafyada yer alan Osmanlı Devleti'nde bu oranın sadece

¹³⁷⁸ BOA., T. 1705/81.

¹³⁷⁹ Kutluk, *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 1202-1341 (1787-1925)*, s. 233-309.

¹³⁸⁰ BOA., T. 1705/81.

%9'nun ormanlık alan olduğunu tespit etmiştir. Bu nedenle de ormanlık bölgelerinin korunmasına daha da önem verilmesi gerekliliğini belirterek bu doğrultuda sosyal ve fenni ihtiyaçları karşılayacak bir kanun hazırladığını belirtmiştir. Veith bu kanuna her Osmanlı vatandaşının uyması gerektiğinin altını özellikle çizerek gerekçe metninin son cümlesinde şu sözlere yer vermiştir: “*Bu o kanunlardandır ki menafi-i vataniye ve milliyesini idrak ve menafi-i memleketin hangi cihetlerde bulunduğu ihata eden her Osmanlı buna tabiiyete mecburdur.*”¹³⁸¹

Tablo 59. Veith Tarafından Hazırlanan Orman Kanununun İçindekiler Kısmı¹³⁸²

Bölüm-Kısım	Başlıklandırma	Maddeler
1. Bölüm	Ormanların Aksamına Dair	1-5
2. Bölüm	Ormanların Muhafaza ve İnzibatına Dair	6-48
3. Bölüm	Ormanların Usul-ü İdare-i Fenniyelerinin Tesis ve İşletilmeleri	49-57
4. Bölüm	Ormanlardan Kestirilecek Eşcarın ve Derç Olunacak Mahsulatın Suret-i Bey ve İhalesine Dair	58-66
5. Bölüm	Yabani Zeytin ve Harbul ve Kestane ve Fıstık Gibi Eşcarın Telkihine Dair	67-77
6. Bölüm	Ormanların Muhafaza-i Mamuriyetleri ile Suret-i Teksirine Dair	78-82
7. Bölüm	Mamulatin Suret-i Nakillerine Dair	83-87
8. Bölüm	Muhakemata Dair ¹³⁸³	88-91
9. Bölüm	Mücazata Dair	92-131

Tablo 59’da görüldüğü üzere Veith, 9 bölüm 131 maddeden oluşan bir Orman Kanunu hazırlamıştır. Bu kanuna yürürlüğe girememiş olan Orman ve Mera Kanunu’ndan ve 1870 Orman Nizamnamesi’nden de birtakım eklemeler yapılmıştır. Orman Kanunu’nun neredeyse 2/3’lük kısmını ormanların korunması ve inzibat altına alınmasını ifade eden 2. bölüm ile ormanlara yönelik cezalandırmaları içeren 9. bölüm oluşturmaktadır. Veith’in Orman Kanunu’nda özellikle ormanların korunmasına ve orman suçlarına yönelik bu kadar geniş yer vermesinin sebebi Batı Karadeniz, Ege ve Akdeniz bölgelerinde yaptığı teftişlerdeki gözlemleridir. Veith’in orman hukukuna yönelik olarak başta kanun

¹³⁸¹ BOA., T. 1705/81.

¹³⁸² BOA., DH.UMVM. 150/26.

¹³⁸³ Orman suçlarına yönelik hususlar neredeyse bütün bölümlerde olduğundan dolayı bunların yargılama usullerinin burada ifade edilmesi uygun görülmüştür: Ormanlarda kanuna aykırı hareketler hakkında orman memurları tarafından suçun gerçekleşme tarihinden 3 ay içerisinde zabıt varakaları düzenlenecekti. Bu varakalar doğrultusunda orman müfettişleri para cezası ve tazminat miktarını belirleyerek tahrir ile kazaya bildirecekti. Orman müfettişi tarafından hazırlanan tahririn bir sureti kaza aracılığıyla suçluya bildirilir. Bu konuda suçlu, ceza 5.000 kuruşa kadar ise sulh mahkemesine fazla ise “mahkeme-i aide”ye 20 gün içerisinde müracaat ederek itiraz edebilirdi. Aksi takdirde verilen karar kesinlik arz edecekti. Orman suçları hakkındaki zabıt varakalarına zanlıların isim, şöhret, yaş, ikamet yeri, suçun hangi orman ve zamanda meydana geldiği, zanlının ifadesi, zapt edilen silah, kesim aletleri vb. konular açıkça yazılacaktı. Eğer zanlı bu zabıt varakasını imzalamaktan kaçınırsa mahalli zabıta memuru veya köy ihtiyar heyetine tasdik ettirilecekti. Devlet ormanlarında hak karar veya zaman aşımı itibarıyla meydana gelecek tasarruf davaları söz konusu olmayacaktı. BOA., DH.UMVM. 150/26.

yetersizliği, orman suçları ve yargılama usulleri olmak üzere altını çizdiği birçok nokta bulunmaktaydı. Orman suçları hakkında açılan davalarda suçlunun ya hiç ceza almadığı ya da olsa bile bunun uygulanmasında yaşanan aksaklıklar oldukça dikkat çekmekteydi. Ayrıca orman memurlarının suçlulara yönelik iddialarını kanıtlamak için şahide ihtiyaç duyması da bir başka sorundu. Yargılamada ise hükmün uzun bir zamana yayılmasından dolayı suçlar adeta zaman aşımına uğramaktaydı.¹³⁸⁴ Veith orman memurlarının bazı lakayt tavırları olsa da tüm suçu orman memurlarına yüklemenin doğru olmadığını belirtmekteydi. Çünkü bu memurların ne okulda ne arazide yeterince eğitilemediğinden bilgi eksiklikleri mevcuttu. Ayrıca karışık bir yapıda olan Orman Nizamnamesi ile de bu sorunları çözmek zaten mümkün değildi.¹³⁸⁵

Ali Rıza Efendi'nin Orman ve Mera Kanunu'nda üzerinde durduğu noktalarından bir tanesi de devlet ormanları üzerinde köylü-tüccar ilişkisi doğrultusunda köylünün tüccar tarafından borçlandırılması ve ormanların bu yolla tahrip edilmesi meselesiydi. Veith, Batı Karadeniz teftişinde bu durumu bizzat yakından gözlemleyerek sürecin nasıl işlediğini aktarmıştır:

“Acizleri mükerreren köylülere miri ormanlarından ağaç almak istedikleri taktirde ne suretle hareket ettiklerini sorduğum zaman atideki cevabı alıyorum: ‘Eğer tacire tahta lazım olur ise kaymakama gider rica ederim o da fen memurunu ormana izam etmek suretiyle ricamı kabul eder bana tabii istediğim ağaçlar verilmelidir.’ Şu hâlde ormandan ağaç verilip verilmeyeceğini ve verilmesi lazım geldiği taktirde hangilerinin verileceğini evvela orman memuru değil tacir, saniyen mahalli memuru siyasi yani yine fen memuru olmayan biri taktir ediyor. Köylü ile tüccaran arasındaki münasebet bana bervech-i âtî izah edilmiştir. Kâideten tacir köylüye bilahare ağaç vermek suretiyle ödenmek şartıyla para ikraz ediyor köylünün daimî medyun kalması tacirin menafî-i icabatındandır. İşte bu da ormanların tahribi için bir sebebdir. Ormanların muhafazası vazifesiyle mükellef bulunan bekçi ve fen memurunun valiler ve ona tebean sair memurin-i mülkiye taraflarından tayin edildikleri nazar-ı dikkate alınır ise orman müdür ve müfettişlerinin bi-nüfuz kaldıkları ve hakikat halde ortada tahmil-i mesuliyet edecek kimse bulunmadığı tahakkuk eder.”¹³⁸⁶

Veith bu noktada orman idaresinin mülkiye memurlarından alınarak Orman Kanunu vasıtasıyla Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından yürütülmesini savunmaktaydı. Ticaret ve Ziraat Nezareti ise gerektiğinde Orman Kanunu'nun daha iyi işlerlik kazanması adına mülkiye memurlarının yardımlarına başvurabilmeliydi. Örneğin ahali ile orman memurları

¹³⁸⁴ Veith, “Orman Müşaviri Mösyö Veith’in Raporu (28 Temmuz 1330 / 10 Ağustos 1914)”, s. 283,284.

¹³⁸⁵ Veith, “Orman Müşaviri Mösyö Veith’in Raporu (28 Temmuz 1330 / 10 Ağustos 1914)”, s. 285.

¹³⁸⁶ Veith, “Orman Müşaviri Mösyö Veith’in Raporu (28 Temmuz 1330 / 10 Ağustos 1914)”, s. 286.

arasında meydana gelecek anlaşmazlıklarda ormancuların vazifelerini kolaylaştırma ve mahkeme sürecinin takibi konuları mülkiye memurlarına devredilmeliydi.¹³⁸⁷

Veith orman suçlarına yönelik olarak daha etkili bir yöntem izlenmesi gerektiğini savunmuştur. O'na göre ormanlara yönelik suçlarda cezanın ağır olması ne kadar önemliyse caydırıcı ve hızlı bir şekilde uygulanması da o kadar önem arz etmekteydi. Bu nedenle hapis ve para cezasının yanında gerektiğinde darp cezası da verilebilirdi. Veith iddiasını kuvvetlendirmek adına 1860'larda Almanya ve Avusturya'da bile darp cezasının uygulandığını vurgulamıştır. Yine bir başka örnek de Rusya'dan verilmiştir:

“Rivayet olunduğunda göre ahaliyi Orman Kanunu'na itaate alıştırmaya mecbur olan Rusya hükümeti dahi vaktiyle pek şedid tedabire müracaatta muztar kalmıştır. Hükümet-i mezkure cürm-ü meşhud halinde derdest edilen bir iki mücrümü mahzân ahaliye ilka-i dehşet maksadıyla mahal-i cürmde itlaf ettirmiştir. Vaka cezanın bu kadarı da pek zulmane olmağla beraber bugün Rusya'nın menâbi-i varidatının en mühimlerinden madud olan Kafkasya ormanları bu sayede kurtarılmıştır.”¹³⁸⁸

Veith son olarak orman davalarındaki yargılama ile ilgili konuların Avusturya'da olduğu gibi mülkiye memurlarına verilmesinin gerekli olduğu ifade etmiştir.¹³⁸⁹

Orman Kanunu'nda Osmanlı Devleti'ndeki ormanlar 1870 Orman Nizamnamesi'nde olduğu gibi dört kısma ayrılmıştır: 1) Devlet ormanları, 2) Vakıf ormanları, 3) Şahıs ormanları, 4) Köylülere ait baltalıklar. Devlete ait bulunan ormanlar kimsenin tasarrufunda olmayan ormanlar olup bunlar nizamname ile belirlenerek sınırlandırılacaktı. Hususi ve vakıf ormanlarından “evkaf-ı sahiheye” bağlı bulunanlar ile “icareteynli” olanlar hariç “evkaf-ı mülhaka ve mazbutadan” olan her çeşit ormanlar devlete ait ormanlar içerisine dahil edilerek idareleri devlet ormanlarındaki kurallara tabi tutulacaktı. Şahıslara ait ormanlar geçerli belgeler ile hukuken tasarruf hakkına sahip olan kişilere ait ormanlardı. Köylere ait baltalıklar ise tapu kayıtları doğrultusunda “kadîmen” bir veya birçok köye yararlanmaları için tahsis edilen baltalıklar olarak ifade edilmiştir. Ormanların korunması ve inzibat altına alınması doğrultusunda mevcut bütün ormanlar Ticaret ve Ziraat Nezareti'nin kontrol ve gözetimi altına alınmıştır. Ayrıca Ticaret ve Ziraat Nezareti'nin onayı alınmadıkça devlete ait ormanlarda köy, mera, ağıl, mandıra, hızarhane ve kulübe inşası ile muhacir iskanı gibi nedenlerle ağaçlardan faydalanmaya izin verilmeyeceği ifade edilmiştir. Bu konuya aykırı olarak yapılan binaların nezaret tarafından şahıslara verilen süre zarfında yıkılması

¹³⁸⁷ Veith, “Orman Müşaviri Mösyö Veith'in Raporu (14 Kanunuevvel 1330 / 27 Aralık 1914)”, s. 400,401.

¹³⁸⁸ Veith, “Orman Müşaviri Mösyö Veith'in Raporu (14 Kanunuevvel 1330 / 27 Aralık 1914)”, s. 404.

¹³⁸⁹ Veith, “Orman Müşaviri Mösyö Veith'in Raporu (14 Kanunuevvel 1330 / 27 Aralık 1914)”, s. 404.

gerekmekteydi aksi taktirde görevliler tarafından yapılan yıkım işlemi sonrasında masraflar bu şahıslardan tazmin edilerek gerekli malzemeler de zapt olunup satılacaktı. Ayrıca devlete ait ormanlarda izinsiz ağaç kesim ve nakli de yasaklanmıştır.¹³⁹⁰

Veith hazırladığı kanunda “Takviye Ormanı” adıyla yer alan tanımlamasıyla bugünkü manada muhafaza/koruma ormanı fikrini ilk kez mevzuata dahil etmiştir.¹³⁹¹ Suların toplandığı hatlar (dere, çay, nehir) ile dik veya meyilli yüzeylerde taşkın meydana gelmemesi, heyelan ve çığ düşmemesi ayrıca ziraata uygun arazinin ve yolların tahribini önlemek için korunması lazım gelen ormanlara “Takviye Ormanları” denmiştir. Bu tür ormanlık bölgeler Orman İdaresi tarafından belirlenerek sahibine bildirilecekti. Sahibinin itirazı halinde durumun istinafen incelenmesi için Ticaret ve Ziraat Nezareti’ne müracaat edilebilecekti. Daha sonrasında durumun nezaret tarafından onaylanması veya düzeltilmesine yönelik olarak verilecek karara sahibinin uyması gerekecekti. Takviye Ormanlarının korunması konusunda gerekli fenni tedbirler orman fen memurları tarafından alınacaktı. Ayrıca bu bölgeler “Takviye Ormanı” kaldığı sürece “tekalif-i emiriye”den muaf tutulacaktı. Bu bölgelerdeki ağaçların kesilmesi durumunda her metreküpten 5 kuruştan 10 kuruşa kadar para cezası¹³⁹² uygulanacaktı.¹³⁹³

Orman Kanunu’nda ağaçların mevsime ve yapısına göre kesilmesine yönelik olarak bir düzenleme de yer almıştır. Kış mevsiminde yapraklarını döken ve çam türünden olmayan ağaçlar bölgenin şartlarına göre suyunun çekildiği mevsimde kesilecekti. Diğer yandan kışın yapraklarını dökmeyen ve çam türünden olan ağaçlar her mevsimde kesilebilecekti. Bu duruma uymayanlardan “gayr-ı mamul” hesabıyla her metreküpten tarifedeki yazılı bedelin 2 misli, meşe ve ceviz ise 3 misli ceza alınacaktı. Eğer mal mevcut ise müzayede ile satılması uygun görülmüştür.¹³⁹⁴

Orman Kanunu’nda ormanların korunması konusunda hiçbir açık kapı bırakmamak adına oldukça önemli birçok önlem yer almıştır. Ormanlardan her türlü mahsulatin

¹³⁹⁰ BOA., DH.UMVM. 150/26.

¹³⁹¹ BOA., DH.UMVM. 150/26. Türkiye’de muhafaza ormanı kavramına ilk defa 1924 yılında çıkan 504 sayılı kanunda değinilmiş ancak ilk muhafaza ormanı 1950 yılında ayrılabilmiştir. Sedat Ayanoğlu, “Hukuksal Açıdan Muhafaza Ormanı ve Milli Park Kavramları”, *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Seri: B, C. 45, S. 3-4, 1995, s. 31.

¹³⁹² Orman Kanunu’nda yer alan 129. Maddeye göre para cezası ve tazminat cezalarını ödemeye ve kefil belirtmeye yoksun olanların her 10 kuruş için bir gün hapis cezasına çarptırılacağı ifade edilmiştir. Ancak bu cezanın 91 günü geçmeyeceği belirtilmiştir.

¹³⁹³ BOA., DH.UMVM. 150/26.

¹³⁹⁴ BOA., DH.UMVM. 150/26.

çıkarılması, ağaçların kabuklarını soymak, dallarını kesmek, reçine almak ve hayvanlara yedirmek için ağaçlardan yaprak toplanması yasaklanmıştır. Buna aykırı hareket edenlerin ürünlerinin zapt edileceği gibi araba yükü için 100, hayvan yükü için 50 ve adam yükü içinde 20 kuruş para cezası alınacağı kararlaştırılırken kök ve fidan söz konusu olduğunda iki misli olarak ceza uygulanacaktı. Orman içinden geçen ve orman köylülerinin kullandıklarının haricinde yol açmak izne tabi olup izinsiz olarak açılan bölgeler duruma göre eski haline döndürülerek gerekli masraflar tazminen karşılanacaktı. Orman memurları tarafından belirlenen yollar haricinde gezmek ve geçmek yasak olup bu duruma uymayanlar orman bekçileri tarafından bölgeden uzaklaştırılacaktı. Bu bölgelerde kimde orman mahsulatı üretimine ve nakline mahsus balta, bıçkı vb. alet görülürse zapt edilecekti. Ayrıca orman yollarını tahrip eden ve bu bölgedeki devlete ait yapılara zarar verenlerden 500-1.000 kuruş para cezası alınacaktı. Ormanların içerisinde ve yakınında tarla açmak yasak olup uymayanlar ziraattan menedilecekleri gibi para cezasına da çarptırılacaklardı. Miras yoluyla veya yeni baştan arazi olmak üzere tapu senedi verilmesi gerektiğinde köy ihtiyar heyeti tarafından defter-i hakani memurlarına verilecek ilmühaberlerin öncelikle orman memurlarınca incelenmesi gerekmektedir. İhtiyar heyetinin sınır ve dönüm miktarı hakkında gerçek dışı ilmühaber verdiği anlaşılır ise Ceza Kanunnamesi gereğince cezalandırılacaktı. Tapu ile kullanılan araziler ormanların korunması ve hudutlarının belirlenmesi konusunda gerekli görüldüğü takdirde Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından istimlak edebilecekti.¹³⁹⁵

Orman Kanunu'nda köylülerin haklarını güvence altına almak amacıyla da birtakım düzenlemeler yer almıştır. Her köyün baltalığı kendisine mahsus olduğundan bunların ağaçlarını kesmek ve faydalanmak konusunda başka bir köyün müdahalesi yasaklanmıştır. Ayrıca köy baltalıklarının şahıslar tarafından da kullanılması yasaklanmıştır. Devlet ormanlarına yakın köy ahalisi mabet, köprü, mektep, ev, ambar, ağıl ve ahır gibi binaları inşa etmek ve tamir etmek için uygun bölgelerden resmi izin ile ücretsiz ağaç kesebilecekti. Ayrıca araba ve ziraat aletleri imal etmek ve zorunlu ihtiyaçları mertebesinde odun kesmek ve kömür yapmak içinde aynı şartlar geçerliydi.¹³⁹⁶ Ahaliye ücretsiz verilecek ağaçlar

¹³⁹⁵ BOA., DH.UMVM. 150/26.

¹³⁹⁶ Orman Kanunu bu konuda izlenmesi gerekenler 43. Madde izah etmiştir: Her şahıs öncelikle her sene kendilerine lazım olan kereste ve mahrukat miktarını mensup oldukları köyün muhtarına mart sonuna kadar bildirecekti. Muhtarlar tarafından düzenlenecek defterler orman memurları tarafından incelenerek talep olunan kereste, odun ve kömür miktarının ahalinin ihtiyacına uygun olması ve gerekli şartların sağlanmasının ardından

köyleri civarındaki orman bölgesinden tabiatıyla düşmüş ve kurumuş ağaçlardan temin edilecekti. Eğer bu ağaçlar mevcut değilse orman memurları tarafından belirlenen ağaçlar teslim edilecekti. Köy ahalsinin zorunlu ihtiyaçları için devlet ormanlarından ücretsiz tedarik edecekleri kereste, odun ve kömür mahsulatını köyleri haricine nakletmeleri ve başka bir yere satmaları kesinlikle yasaktı. Aksi durumda ürünleri zapt edilerek hazine adına satılacaktı. Ticaret için kesmek istedikleri ağaç ile odun, kömür ve üretecekleri çeşitli mahsulat hakkında tüccar gibi işlem görecektirdi.¹³⁹⁷

Veith'in Osmanlı ormanlarına yönelik yaptığı gözlemler sonucunda Orman Kanunu'nda hayvanların ormanlık alanlarda otlatılmasını engellemeye yönelik birçok maddeye yer vermiştir. Veith Bolu, Kastamonu ve Sinop ormanlarında incelemelerde bulunurken hayvan otlatılması nedeniyle ormanların yoğun tahribata uğradığına tanık olmuştur. Bölgede yeni yetişmekte olan meşe ve kayın ağaçlarının hayvan otlatılması yüzünden tahrip edildiğini belirtmiştir. Bu durumların önüne geçilebilmesi adına ormanlarda otlatılmalarına müsaade edilecek hayvan sürülerinin her sene teftiş edilerek kontrollü bir biçimde gerçekleşmesi gerekliydi.¹³⁹⁸ Veith bir sonraki istikameti olan Ege ve Akdeniz bölgesindeki gözlemlerinde “Yörük ve Keçi” ikilisinin üzerinde durarak ormanların nasıl tahrip edildiğini detaylıca izah etmiştir:

“Yörük yazın dağlarda kışın sahillerde yaşayan daima tebdil-i mekân eden ve bir kere uğradığı mahale bir daha avdet etmeyen seyyar çobandır. Yörük yalnız şahsına ve bir dereceye kadar da çadır yoldaşlarına merbut bir göçebedir. Şimdilik herhangi bir fikr-i ittihad ona yabancıdır. İçinde yaşadığı memleket ile hiçbir alakası yoktur. O sırf hayvanlarına tebaen bugün şurada yarın orada imrar seyahat eder. Onun en sevgili hayvanı ona bila-zahmet büyük mikyasa fevaid temin eden keçisidir. Yörük ile keçisi kısmen zaman-ı kadimden kalma harab, gayr-ı muntazam ormanlıklarda kısmen son seneler zarfında ulu orta intifa edilmek yüzünden tahrib edilip muhafaza edileceği yerde Yörük'ün her şeyi yakıp yıkan yed bi-emanına terk ve tevdi edilen ormanlar içinde gezer geçinirler. Bunlar çobanların inzam muaveneti ile mevcut ormanlarla meraları o derecede tahrib etmişlerdir ki hayvanlar için yeni otlaklar tedarik etmek için ateşe müracaat etmeye yani ormanları yakmaya mecburiyet hissedyolarlar. Filhakika bu da bir çaredir fakat muvakkat bir çare. Her ne kadar yakılan arazide birkaç sene güzel ot yetişirse de mürur zaman ile toprak ve humus yağmur ve rüzgârın tesiratıyla gaib olarak bunların yerinden çıplak kayalıklar arz-ı didar eyler. Ve bu suretle o mahallin hayatı ebediyen hitam bulmuş olur. Maa-hazâ

her şahsa verilecek izinler doğrultusunda orman bekçilerinin kontrolü altında kesim ve nakliyata izin verilecekti. Köy ahalsine ağaçların kesim ve nakilleri için 3 ay süre verilerek bu süre zarfında kesim yapılmadığında sahibinin o seneye ait hakkı düşürülecekti. Eğer kesim yapılır ve nakil gerçekleşmezse maktu ürünler hükümet namına müzayedeye satılacaktı. BOA., DH.UMVM. 150/26.

¹³⁹⁷ BOA., DH.UMVM. 150/26.

¹³⁹⁸ Veith, “Orman Müşaviri Mösyö Veith'in Raporu (28 Temmuz 1330 / 10 Ağustos 1914)”, s. 282,293.

bundan Yörük'e ne? O esasen buralarda bir misafirdir. Buradan da başka tarafa göçer ve sanat-ı tahribatkâranesine orada devam eder."¹³⁹⁹

Veith'e göre ormanlarda gerçekleşen bu tahribatlara karşı acilen sert önlemler alınmalıydı. Konuyla ilgili olarak Yörüklerin özel arazide bile hayvanlarını otlatarak tarlaları tahrip ettiğine yönelik kendisine doğrudan köylüler tarafından şikayetlerde bulunulduğu da ifade etmiştir. Ülkenin en verimli bölgelerinden olan Antalya ve Alanya taraflarının bile Yörükler tarafından keçi otlatılarak işgal edildiği gözlemlenmiştir. Yörükler tarafından sadece bu iki bölgede çoğunluğu keçi olmak üzere 600.000 hayvan otlatılmaktaydı.¹⁴⁰⁰ Bu nedenle alınacak en önemli tedbirin Yörüklerin ormanlardan uzaklaştırılarak yerleşik düzene geçirilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur. Veith bir yandan ise Yörüklerin kazanılmasının sağlayacağı faydaya da dikkat çekmiştir: "*Şüphesiz pek kavi ve kabiliyetli bir unsur olan bu Yörükler bu suretle memlekete kazanılsın; ormanlara iras zarar etmesi men' edilmekle beraber ziraat ve hayvancılık etmesi temin edilerek memleket için bir unsur-u müfid olsun.*"¹⁴⁰¹ Veith bu gözlem ve düşünceler doğrultusunda Orman Kanunu'nda hayvan otlatmayla ilgili olarak şu konulara değinmiştir. Köy ahali zorunlu ihtiyaçları için devlet ormanlarında ücretsiz olarak hayvan otlatılabilir. ¹⁴⁰² Kesim yapılan bölgeler ile genç ormanlarda keçilerin otlatılması kesinlikle yasaktı. İstisnai olarak büyük ağaçları barından korularda orman memurlarının belirleyeceği şartlarda keçi otlatılması özel izne bağlıydı. Devlet ormanlarında hayvanların cinsine göre alınacak otlak bedeli tarife doğrultusunda da hayvan otlatmaya izin verilmekteydi. Yaylak ve kışlaklar ise isteyenlere ilan ile kiralanacaktı. Ormanlarda otlatılacak olan hayvanların mevsim, müddet ve otlama usulleri hayvanların cins ve miktarına göre orman memurları tarafından belirlenmekteydi. Hayvanların otlamada yasak olan ormanlık alanlara girmemesi için her sürünün başında bir çoban bulunması zorunlu kılınmıştı. İzinsiz olarak ormanlara hayvan salıverenlerden her 24 saat için hayvan başına para cezası kesilerek meydana gelen zararlar tazmin ettirilecekti: at, beygir, katır vb. at cinsinden hayvanlar ve deveden 5, öküz, dana, manda vb. büyük baş hayvanlar ile taydan 30, keçi 10, koyun 30 ve domuz 30 kuruş. Salıverilen hayvanlar hangi köye mensup ise hüküm o köyün çobanı hakkında icra olurken para cezası sahibinden

¹³⁹⁹ Veith, "Orman Müşaviri Mösyö Veith'in Raporu (14 Kanunuevvel 1330 / 27 Aralık 1914)", s. 404,405.

¹⁴⁰⁰ Veith, "Orman Müşaviri Mösyö Veith'in Raporu (14 Kanunuevvel 1330 / 27 Aralık 1914)", s. 406.

¹⁴⁰¹ Veith, "Orman Müşaviri Mösyö Veith'in Raporu (14 Kanunuevvel 1330 / 27 Aralık 1914)", s. 406.

¹⁴⁰² Orman Kanununun 23. Maddesine bu işler şu şekilde yürütülecekti: Bunun için her köyün muhtarı ahalinin ormanlarda otlatmak isteyecekleri hayvanların cins ve miktarını içeren bir defteri orman memurlarına vereceklerdi. Daha sonrasında orman memurları hayvanların ormanda duracakları mevsimi, süreyi, otlatma usulünü ve sınırlarını belirleyecekti. BOA., DH.UMVM. 150/26.

alınacaktı. Ancak hayvan sahiplerinin para cezasını çobandan almaya hakları vardı. Para cezası ve tazminatlarını ödemeyenlerden buna karşılık olarak hayvanları zapt edilip müzayede ile satılacaktı. Ayrıca ormanlarda izinsiz olarak otlatılan hayvanların sahibi bulunamadığı takdirde hayvanlar yerel idareye teslim edilerek 10 gün içerisinde müracaat olmazsa müzayede ile satılarak hazineye kaydedilecekti.¹⁴⁰³

Orman Kanunu'nda orman yangınlarına yönelik suçlarla ilgili olarak suç ve cezalandırma usulleri hakkında önemli konulara değinmiştir. Burada yer alan maddeler Orman ve Mera Kanunu'nda yer alanlarla büyük ölçüde benzerlik taşımaktadır. Veith Ege ve Akdeniz teftişi esnasında tarla açmak amacıyla birçok yangın çıkarıldığını bizzat yerinde gözlemlemiştir.¹⁴⁰⁴ Mentеше, Antalya ve Adana'da bir senede 6.000 dönüm ormanlık alanın yanarak 40.000 metreküp ağacın yok olduğunu bu doğrultuda 1.800.000 kuruşluk zarar meydana geldiği belirtilmiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nde her sene yıllık ortalama 10.000 hektarlık alanın yangın sonucunda heba olduğu belirtilmiştir.¹⁴⁰⁵ Tablo 60'ta Veith tarafından Orman Kanunu'nda orman yangınlarında uygulanacak cezalandırma usullerine yer verilmiştir.

Tablo 60. Orman Kanunu'nda Orman Yangınlarına Yönelik Cezalandırma Usulleri¹⁴⁰⁶

Madde	Yangın Suçları	Cezalandırma
28, 98	Ormanlarda nisan başından kasım sonuna kadar ateş yakmak gerektiğinde 200 metre ileride rüzgâr olmayan bir mevkiinin seçilmesi lazım olup bu duruma uyulmaması.	1 Osmanlı altınından 5 Osmanlı altınına kadar para cezası. Yangın çıkması durumunda ceza katlanır.
30, 99	Yangın çıktığı haber alınınca köy ihtiyar heyeti tarafından defterde isimleri yazılı olanlar ¹⁴⁰⁷ bölgeye sevk edilecek ayrıca en yakın hükümet ve jandarma merkezine de ihbarda bulunulacaktı. Yangına giden kişiler yanlarında söndürmeye yardımcı olarak aletleri götürmeye mecbur olup jandarma ve mülkiye memurları bunlara yardım edecekti. Yangın en rütbeli orman memuru (yokluğunda mülkiye memurları) tarafından idare edilerek verilen emirlere uyulması zorunlu tutulmuştur. Bu konulara uyulmaması orman suçlarından sayılmıştır.	İhtiyar heyetinden 100-500 kuruş aralığında para cezası. Ameleden ise yangının devamı boyunca günlük 10 kuruş para cezası alınır.
32	Ormanlarda meydana gelen yangına sebep olanların en yakın bulunan köy ahalisinden olduğuna yönelik deliller olması ve suçlunun saklanması durumunda.	250 kuruştan 2.500 kuruşa kadar para cezası kasameten tanzim ettirilir.

¹⁴⁰³ BOA., DH.UMVM. 150/26.

¹⁴⁰⁴ Veith, "Orman Müşaviri Mösyö Veith'in Raporu (14 Kanunuevvel 1330 / 27 Aralık 1914)", s. 394.

¹⁴⁰⁵ Veith, "Orman Müşaviri Mösyö Veith'in Raporu (14 Kanunuevvel 1330 / 27 Aralık 1914)", s. 401,402.

¹⁴⁰⁶ BOA., DH.UMVM. 150/26.

¹⁴⁰⁷ Madde 29: Ormanlarda yangın çıktığında civar köylüler yangını söndürmeye mecburdurlar. Ayrıca köy ihtiyar heyetleri her senenin mart ayında yangına sevk olunacak 18-50 yaş arasındaki kişilerin isimlerini bir deftere yazarak bir nüshası kendilerinde kalırken diğerini orman memurlarına teslim edecekti. BOA., DH.UMVM. 150/26.

104	Orman içinde veya civarında söndürülmemiş ateş görüp söndürmeyen ve bu durumu memura bildirmeyenler.	50-100 kuruş aralığı para cezası.
105	Ormanların sınır ve dahilindeki yollardan geçen yolcuların söndürmeden sigara, kav ve kibriti yere atmaları.	50-100 kuruş aralığı para cezası.
106	Orman ağaçları içinde veya orman dahilinde bulunan kaya kovuklarında biriken arı ballarını izinsiz almak için tütsü amacıyla ateş yakanlardan veya izni olsa da tütsü ateşini söndürmeden gidenler.	100-500 kuruş aralığında para cezası. Yangın çıkması durumunda para cezasının yanında 1 haftadan 6 aya kadar hapis cezası da verilir.
130	Devlet ormanlarında tarla açmak, mera kurmak, vahşi hayvanları uzaklaştırmak maksadıyla belirli bir bölgedeki ağaç ve çalılırları yakmak için ateş yakarak ağaçları ve fidanları yakanlar.	6 aydan 3 yıla kadar hapis cezası. Ayrıca yanan bölgenin durumuna göre tazminat cezası alınarak bu para bölgede yeniden ağaç yetiştirilmesi için kullanılacak.

Osmanlı Devleti'nde kasten orman yangını çıkarmak ömür boyu kürek cezasıyken bu durum 1890 düzenlemesiyle biraz gevşetilerek geçici kürek cezaları da uygulanmaya başlanmıştır. Ancak suçun cezayla eşdeğer olmadığı görüşünden dolayı zabıt varakalarının eksik veya geç düzenlenmesi ve mahkemelerin sanıklar lehine karar vermesi uygulamanın sadece kâğıt üzerinde kaldığının göstergesi olmuştur.¹⁴⁰⁸ Veith bu nedenlerle tıpkı Ali Rıza Efendi gibi orman suçları konusunda para cezasının daha önemli bir yaptırımı olacağını düşünmüştür. Bu nedenle de Tablo 60'da görüldüğü üzere her orman yangını suçunun karşılığında para cezası mutlaka yer almıştır.¹⁴⁰⁹

Veith hazırladığı raporunda orman teşkilatında düzenlenmesi gerekenleri de ayrıntıları ile izah etmiştir. Bu noktada özellikle bekçi ve bekçibaşlarına düşen sorumlulukların üzerinde durarak Orman Kanunu'na bazı maddeler eklemiştir.

Ormanlarda yasağa aykırı olarak ağaç kesmek ve hayvan otlatmak gibi suçların takibinde orman memurları, jandarma ve diğer inzibat memurları görevli olacaktır. Devlet orman ve meraları hükümet tarafından tayin olunan bekçi ve bekçibaşları tarafından korunacaktır. Diğer yandan köy baltalıkları ait oldukları köylerin ihtiyar meclisleri tarafından tutulan bekçiler tarafından şahıs, ormanları ise sahibi tarafından tutulan bekçilerle muhafaza olunacaktır. Bu bekçilerin hüviyetleri mahalli orman memurlarınca tasdik edildikten sonra istihdam edilecekti. Köy baltalıklarının genişliği bir bekçi istihdamına lüzum gösterilecek kadar az ise civar köy baltalıkları veya şahıs koruları ile müştereken bir bekçiye bırakılacaktı. Devlet ormanları ile hususi orman ve köy baltalıklarındaki bekçi ve

¹⁴⁰⁸ Kılıç, "Osmanlı Ormancılığında Orman Yangınlarıyla Mücadele Yöntemleri", s. 19.

¹⁴⁰⁹ BOA., DH.UMVM. 150/26.

bekçibaşları silah taşıyabileceklerdi. Silah kullandıkları zaman durumu amirlerine bildirmeye mecbur tutulmuşlardır. Herkes orman memur ve bekçilerinin kendi vazifesiyle alakalı vereceği emirlere uymaya mecbur olup aksi taktirde hükümetin emirlerine riayet etmeyenler hakkındaki ceza ile cezalandırılacaktı.¹⁴¹⁰ Köy baltalıkları ile şahıs ormanları bekçileri ve bekçibaşları aynı vazifedeki devlet ormanlarındaki memurların bulunduğu nizama uyarak ormanları koruyacaklardı. Onlar ile aynı elbise ve “alamet-i farika”ya sahip olarak her türlü vukuatı devlet ormanları bekçibaşılığına gecikmeksizin haber vereceklerdi. Ormanlarda meydana gelecek suçlar hakkında orman memur ve bekçileri tarafından tanzim olunacak zabıt varakaları şahide gerek olmaksızın aksi kanıtlanana kadar geçerli olacaktı. Orman suçluları orman memur ve bekçileri tarafından derhal tutuklanarak yerel hükümete teslim edilip bu konudaki zabıt varakası da gerekli birime bildirilecekti. Orman kanun ve talimatnamelerin uygulanmasını kontrol için orman müfettiş ve memurlarının köy baltalıkları ile hususi orman ve arazi dahiline girmelerine sahibi tarafından engel olunmayacaktı. Orman memurları meydana gelecek ihbar veya kendi gördükleri lüzum üzerine her tür fabrika, hızar, değirmen vb. kereste saklanabilecek ve hazırlanabilecek bölgeleri teftiş edebileceklerdi. Bu teftiş sırasında mahalli mülkiye memuru, zabıtası veya köy ihtiyar heyetinden birileri de bulunabilecekti. Araştırma sonrasında ise zabıt varakası düzenlenerek aykırı bir durum olması durumunda gerekli işlemler yapılacaktı. Orman memurlarının her türlü orman ticaretiyle meşgul olmaları yasaklanmış olup buna uymayanlar meslekten menedilecekti.¹⁴¹¹

Orman Kanunu’nda “Ormanların Usul-ü İdare-i Fenniyelerinin Tesis ve İşletilmeleri” başlığında ormanların teknik yöntemlerle idare edilmesi için hazırlanacak daimî ve geçici işletme planlarının nasıl yürütüleceği de yer almıştır.¹⁴¹² Bir başka bölüm olan “Yabani Zeytin ve Harbut ve Kestane ve Fıstık Gibi Eşcarın Telkihine Dair” olan kısımda ise bu ağaçların aşılınması süreçlerine yönelik maddeler bulunmaktadır. Ormanlardan kesilen ağaçların ve toplanan mahsulatın nasıl satılması gerektiğini belirten “Ormanlardan Kestirilecek Eşcarın ve Derç Olunacak Mahsulatın Suret-i Bey ve İhalesine Dair” başlıklı bölümde devlet ormanlarından¹⁴¹³ satılacak ağaçların hususi tarifelerdeki

¹⁴¹⁰ BOA., DH.UMVM. 150/26.

¹⁴¹¹ BOA., DH.UMVM. 150/26.

¹⁴¹² Bu kısım daha sonra kanun halini alacağından ayrıca yer verilecektir.

¹⁴¹³ Madde 59: Köy baltalıkları ile şahıslara ait ormanlarda yetişen ağaç ile imal olunan mamulat ve mahrukattan rayiç mahallerine göre kıymetleri üzerinden öşür vergisi alınacağı ifade edilmiştir. BOA., DH.UMVM. 150/26.

değer karşılığında ilan ile satılacağı yer almaktaydı. Ayrıca işletme planları hazır olan veya geçici işletme planları doğrultusundaki ormanlar pazarlık usulüyle ihale edilerek Ticaret ve Ziraat Nezareti'nin uygun görmesiyle kişi veya şirketlere imtiyaz verilecekti. Orman ve Mera Kanunu'nda çam sakızı, reçine, katran, zift ve nefit ile ilgili konularda başlıklandırmalar yapılarak geniş yer verilmişti. Ancak Orman Kanunu'nda bunların izne tabi olduğu ve aykırı durumlarda ödenmesi gereken cezalara yönelik birkaç madde yer almıştır. Veith orman yetiştirme konusunu oldukça önemseydiğinden “Ormanların Muhafaza-i Mamuriyetleri ile Suret-i Teksirine Dair” adlı bölüme yer vererek bu hususun kanunda yer almasını istemiştir. “Mamulatın Suret-i Nakillerine Dair” başlığı altında ise orman mamulat ve mahsulatının hangi şartlarda, nerelerden ve ne şekilde naklolacağına dair hükümler yer almıştır.¹⁴¹⁴

Orman Kanunu'nun son maddesinde Orman Nizamnamesi, 1871 ve 1876 tarihlerinde yayınlanmış talimatlar ile Ali Rıza Efendi tarafından hazırlanan “Orman ve Mera Kanununun Neşr ve İlanına Kadar Teşkilatı İcra Olunan Vilâyât ve Elviye-i Müstakile Ormanlarında Tatbik Edilmek Üzere Talimatname”nin yürürlükten kaldırıldığı ifadesi yer almıştır.¹⁴¹⁵

Veith hazırladığı Orman Kanunu'nu Ocak 1915'te Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne teslim ederek şubat ayından itibaren ormanların ıslahına yönelik oluşturulan komisyonda yer almıştır. Ancak Orman ve Mera Kanunu'nun bir türlü yasallaşamamasına yönelik benzer bir süreci de Orman Kanunu geçirmiştir. Bu süreçte orman amenajman çalışmaları devam ettiğinden Orman Kanunu'nda yer alan “Ormanların Usul-ü İdare-i Fenniyeleri” bölümünün kanunlaştırılması zaruri görülmüştür. Aslında bu zaruretin bir sebebi de Kastamonu ve Bolu Ormanlarının bir şirket aracılığıyla işletilmesi düşüncesidir.

“Ormanların Usul-ü İdare-i Fenniyeleri” kanun layihası 7 madde olarak hazırlanarak 5 Mart 1917'de Meclis-i Mebusan'a gönderilmiştir.¹⁴¹⁶ Bu doğrultuda Meclis-i Mebusan'da 28 Mart'ta gerçekleşen oturumda kanun layihası görüşülmüştür. Müzakerelerde Orman Kanunu konusu da mebuslar tarafından gündeme getirilmiştir. Layiha görüşmelerinde ilk sözü alan Saruhan Mebusu Mustafa İbrahim Bey Orman Kanunu müzakere edilmeden layiha metninin görüşülmesini doğru bulmadığını ifade ederek ertelenmesi yönünde bir takrir

¹⁴¹⁴ BOA., DH.UMVM. 150/26.

¹⁴¹⁵ BOA., DH.UMVM. 150/26.

¹⁴¹⁶ BOA., MV. 206/47.

sunacağını belirttiğinde meclisten “pek doğru” sesleri yükselmiştir.¹⁴¹⁷ İzmir Mebusu Onnik İhsan Efendi ise Orman Kanunu’nun meclise gelmeden içerisinden birkaç maddenin görüşülmesin yanlış olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Orman Nizamnamesi’nde bazı düzeltmeler yapılarak sorunların giderebileceğini düşünmekteydi. Ayrıca Orman Kanunu’nun iki seneden beri Meclis-i Mebusan’ın gündemine bir türlü girmediğinden de yakınmıştır. Konuyla alakalı olarak Ticaret ve Ziraat Nazırı Mustafa Şeref Efendi Orman Kanunu hazırlamanın diğer kanunlar gibi kolay olmadığını halihazırda üzerinde çalışıldığından gelecek sene teslim edilmesinin daha doğru olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle de Orman Kanunu’nun yürürlüğe gireceği zamana kadar “Ormanların Usul-ü İdare-i Fenniyeleri” adlı layihanın beklenmesinin adeta orman tahribatına göz yummak olacağını ifade edilmiştir.¹⁴¹⁸ Mustafa İbrahim Bey ise tekrar söz olarak Ormanların Usul-ü İdare-i Fenniyeleri layihasının aleyhinde olmadığını ancak Orman Kanunu’yla birlikte müzakere edilmesinin daha doğru olacağını belirtmiştir. Bu sözler üzerine Maliye Nazırı Mehmet Cavit Bey “iyi şeyin her vakit zamanıdır” sözleriyle memleket için faydalı olacak şeylerde bir gün kazanmanın bile önemli olduğu vurgusunu yaparak ormancılıktan hakkıyla faydalanması için bu kanuna ihtiyaç olduğundan bahsetmiştir.¹⁴¹⁹ Mehmet Cavit Bey Ormanların Usul-ü İdare-i Fenniyeleri layihasının teknik bir mesele olduğundan bir an önce yürürlüğe girmesini isteyerek sözlerine son verirken şu izahatta bulunmuştur:

“Fransızların bir darb-ı meseli vardır. ‘Daha iyi iynin düşmanıdır’ ve demin buyurdıkları gibi biz ne vakit daha iyi bir şey yapmak istemişsek iyiyi elimizden kaçırmışız. İyiyi elimizden kaçırmayalım. Bugün iyi olan bir şeyi yapalım ve yarın daha iyi yapmak imkânını bulursak o imkândan istifade edelim.”¹⁴²⁰

Mehmet Cavit Bey’in bu sözleri üzerine Mustafa İbrahim Bey daha önce vermeyi kararlaştırdığı tavrından vazgeçmiştir. Böylelikle “Ormanların Usul-ü İdare-i Fenniyeleri” layihasının maddeleri sırasıyla görüşülerek bazı itiraz ve düzeltmeler sonucunda 9 madde olarak kabul edilmiştir.¹⁴²¹ 9 maddeden oluşan “Ormanların Usul-ü İdare-i Fenniyeleri Hakkında Kanun” 5 Nisan 1917’de yürürlüğe girmiştir. Kanun maddelerinin içeriği şu şekildedir:

¹⁴¹⁷ MMZC, 28 Mart 1333 / 28 Mart 1917, s. 399.

¹⁴¹⁸ MMZC, 28 Mart 1333 / 28 Mart 1917, s. 399-401.

¹⁴¹⁹ MMZC, 28 Mart 1333 / 28 Mart 1917, s. 404.

¹⁴²⁰ MMZC, 28 Mart 1333 / 28 Mart 1917, s. 407.

¹⁴²¹ MMZC, 28 Mart 1333 / 28 Mart 1917, s. 407-416.

1. Osmanlı Devleti'ndeki ormanlar "Usul-ü İdare-i Fenniyeleri" itibarıyla 2 sınıfa ayrılırlar. Birine kuru diğerine baltalık denir. Kuru uzun devreli kesimlere tabi tutulan baltalık ise kısa devreli kesimlere tabi tutulan ormanlardır.
2. Şahıs ve köylere ait ormanlar hariç olmak üzere idaresi devlete ait kuru ve baltalıkların "Usul-ü İdare-i Fenniyelerinin" belirlenmesi işletme planlarının düzenlenmesine bağlıdır.
3. İşletme planları Ticaret ve Ziraat Nezareti'nce hazırlanacak "Usul-ü İdare-i Fenniye" talimatnamesine göre fen memurları tarafından düzenlenerek nezaretin onayıyla yürürlüğe konur.
4. Kesin işletme planları hazırlanmamış olan ormanlar Ticaret ve Ziraat Nezareti'nce tanzim ettirilecek geçici işletme planları doğrultusunda ihale olunabilir.
5. Miri ormanlardan hazineye yarar sağlayacak olanlardan bazıları Meclis-i Vükela kararıyla pazarlık suretiyle şahıslara ihale olunabilecektir. Ancak ormanları işletme maksadıyla oluşturulacak şirketlerin sermayesinin en azından yarısı 3 ay süreyle Osmanlı vatandaşlarına arz olunacaktır.
6. Mevcut kanunlar ile şahıslara ve köylere temin edilmiş olan haklar korunacaktır.
7. Beşinci madde gereğince ihale olunacak ormanlar civarında bulunan köylerde koruluk ve baltalık mevcut değilse hükümet tarafından baltalık verilir.
8. Bu kanun yayınlandıktan 30 gün sonra yürürlüğe girer.
9. Bu kanunun yürütülmesinden Ticaret ve Ziraat Nazırı ile Maliye Nazırı sorumludur.¹⁴²²

Bundan sonraki süreçte sıra Orman Kanunu'na gelmiş olup kanun nihayet 5 Eylül 1917'de Sadaret makamına iletilmiştir.¹⁴²³ Daha sonrasında Meclis-i Vükela kararı doğrultusunda 17 Aralık 1917'de Meclis-i Mebusan'a gönderilmiştir.¹⁴²⁴ Bu doğrultuda Ziraat Encümeni Ocak 1918'den itibaren kanun üzerinde incelemelerini yürüterek mart ayında çalışmalarını bitirmiş ancak Meclis-i Mebusan 31 Mart'ta tatile girmiştir.¹⁴²⁵

¹⁴²² BOA., İ.DUİT. 89/44. *Ormanların Usul-i İdare-i Fenniyeleri Hakkında Kanun*, 5 Nisan 1333 / 5 Nisan 1917, Düstur, Tertip II, C. 9, s. 637,638. Bu kanun basında da yer almıştır bkz: *Tasvir-i Efkar Gazetesi*, "Ormanların Usul-ü İdare-i Fenniyeleri Hakkında Kanun", 25 Nisan 1333 / 25 Nisan 1917, No: 2082, s. 2., *Sabah Gazetesi*, "Ormanların Usul-ü İdaresi", 25 Nisan 1333 / 25 Nisan 1917, No: 9859, s. 3.

¹⁴²³ BOA., DH.UMVM. 150/26.

¹⁴²⁴ BOA., BEO. 4496/337139., BOA., BEO. 210/97.

¹⁴²⁵ MMZC, Devre 3, Cilt 2, İçtima Senesi: 4, Altmış İkinci İnikad, 4 Mart 1334 / 4 Mart 1918, s. 667., MMZC, Devre 3, Cilt 3, İçtima Senesi: 4, Yetmiş Dokuzuncu İnikad, 31 Mart 1334 / 31 Mart 1918, s. 564.

Böylelikle Orman Kanunu yine askıda kalmıştır. Orman Kanunu'nun bunca zamandır sürüncemede kalması dönemin aydınlarından Yunus Nadi'nin de dikkatini çekmiştir. Yunus Nadi kaleme aldığı yazısında ormanların toplumsal hayata ve devlete sağladığı yararları üzerinde durarak Orman Kanunu'nun bir an önce meclisten geçmesi gerekliliği belirtmiştir. Meclis-i Mebusan'ın toplantı günlerinin yetersiz olması kanunun çıkmasındaki en önemli nedenlerden birisi olarak ifade edilmiştir. Orman Kanunu Yunus Nadi tarafından mükemmel ve esaslı bir kanun olarak nitelendirilmiştir. Ancak Orman Kanunu'nun meclisten geçerek bir kanun halini alıp yürürlüğe girmesinin ne zaman gerçekleşeceği tahmin edilememektedir. Yunus Nadi bu işte oldukça aceleci davranılarak ormanların harap olmaktan kurtulması gerektiğine şu sözlerle değinmiştir:

“Bu işler muvacehesinde: Acelesi ne? Bu kadar zaman durmuş bundan sonra da biraz duruversin, sırası geldikçe ve imkân elverdikçe yavaş yavaş hepsi yapılır. Hem acele ile iyi kanun yapılamamaktan ise belki teenni ile daha sağlam işler görülür” denilemez. Mesele bu kanunları bir an evvel çıkarabilmektedir. Meclisin şimdiki vakti bu kanunları vakit ve zamanıyla çıkarmaya müsait bulunmuyor. Teenni başka, müsaitlik ve imkânsızlık başkadır. Bilakis acelesi var...”¹⁴²⁶

Eylül 1918'de basına yansıyan bir haberde ise Orman Kanunu'nun 13 fasıl ve 199 maddede olarak Adliye Encümeni'nde tetkik edilmekte olduğu yer almaktaydı.¹⁴²⁷ Kutluk, 199 madde olarak revize edilen Orman Kanunu ve “esbab-ı mucibe layihası”nı yayınlamıştır.¹⁴²⁸ Kılıç, konuyla ilgili olarak şu yorumda bulunmuştur: “Görüşmeler sırasında kanun taslağı üzerinde bazı değişiklikler yapılmış ancak yasalaşması için Genel Kurula gönderilmemiştir.”¹⁴²⁹ Buradan da anlaşıldığına göre Ziraat Encümeni tarafından Veith'in ana metnine sadık kalınarak Orman Kanunu üzerinde bazı değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Nihayetinde Mondros Mütarekesinin ardından Orman Kanunu da gündemden düşmüştür. Sonraki süreçte TBMM hükümeti tarafından 11 Ekim 1920'de yürürlüğe giren Baltalık Kanunu'nun köylülerin üretimini engellediği düşünüldüğünden İcra Vekilleri Heyeti'ni yeni bir orman kanunu üzerinde düşünmeye sevk etmiştir.¹⁴³⁰ Bu noktada

¹⁴²⁶ Tasvir-i Efkar Gazetesi, “Orman Kanunu Layihası”, 28 Şubat 1334 / 28 Şubat 1918, No: 2379, s. 1.

¹⁴²⁷ Tanin Gazetesi, “Orman Kanunu”, 4 Eylül 1334 / 4 Eylül 1918, No: 3496, s. 4.

¹⁴²⁸ Esbab-ı mucibe layihası için bkz: Kutluk, *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 1202-1341 (1787-1925)*, s. 332-335. Kutluk'un Mahfi Eğilmez'den aldığı belirttiği 199 Madde halini almış olan Orman Kanunu metni için bkz: Halil Kutluk, “1916-1919 ve 1925 Dönemlerine Ait Orman Kanunu”, *Teknik Haberler Bülteni*, Y. 7, S. 26, Haziran 1968, s. 102-126., Halil Kutluk, “1916-1919 ve 1925 Dönemlerine Ait Orman Kanunu”, *Teknik Haberler Bülteni*, Y. 7, S. 27, Eylül 1968, s. 161-172.

¹⁴²⁹ Kılıç, *Osmanlı Ormancılığının Zor Yılları (1914-1919)*, s. 77.

¹⁴³⁰ İsmail Özer, “Türkiye’de Orman ve Ormanlık Politikaları I: İlanından İlgasına Kadar 1920 Baltalık Kanunu”, Ed. Hasan Selim Kiroğlu, *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Akademik Çalışmalar*, C. 4, Gece Kitaplığı, Ankara, 2020, s. 441.

Veith'in hazırladığı ve 1918'de eklemeler yapılan Orman Kanunu bazı düzeltmelerle 27 Eylül 1922'de TBMM'nde yeniden gündeme gelmiştir.¹⁴³¹ Hatta Cumhuriyet'in ilk yıllarında da kanun taslağı üzerinde değişiklikler yapılarak çeşitli girişimler bulunmuşsa da bir türlü yasallaşamamıştır.¹⁴³² Böylelikle Veith'in Türkiye ormanlarına yönelik hazırladığı Orman Kanunu tasarısı adeta Osmanlı'dan Cumhuriyet'e ormanlara yönelik bir düşünüş tezahürüdür.

4. Ormanlık Ekonomisine Genel Bir Bakış

II. Meşrutiyet'in ilanının ertesinde ormanlar daha önceden olduğu gibi yine devletin başvurabileceği ekonomik getiriye sahip önemli bir kaynak olarak değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda henüz Ağustos 1908'de orman ve madenlerden daha iyi bir şekilde yararlanılması için fabrikalar kurulması ve kıyılara yollar inşa edilmesi düşüncesi belirginleşmiştir.¹⁴³³ Ormanların korunması, kesimi ve satılması ile ilgili çeşitli genelgeler yayınlanarak işletme süreçlerinde fenni usullere dikkat edilmesi ve hazinenin zayiata uğratılmaması konusuna dikkat çekilmekteydi.¹⁴³⁴ Ancak ormanlardaki kesim ve satış şekillerinden kaynaklanana birtakım sorunlar bulunduğundan öncelikle bunların düzeltilmesine çalışılmıştır. Orman Nizamnamesi satış şekline yönelik gerçekleştirilmesi gerekenleri açık bir şekilde izah etmediğinden bu durumu gidermek amacıyla 1876'da bir talimatname yürürlüğe girmişti. Bu talimatnamenin de yetersiz kalmasından dolayı 1895'te "Miri Ormanlarından Eşcar Furuhtuna Dair Talimat -ı Muvakkate"¹⁴³⁵ adıyla bir talimat yürürlüğe konulmuştu. Buna göre ormanlardan yapılacak kesim ve satış türleri şu şekilde belirlenmişti:

1. Kontratlı Kesim: Talipler aracılığıyla genellikle açık arttırma usulüyle gerçekleştirilirdi,
2. Ruhsatlı Kesim: Civar köy ahalisinin ticaret amacıyla kesecekleri ağaçlar için tarife bedeli doğrultusunda orman hakkı ve pul resmi ödemeleri karşılığında verilirdi,
3. Perakende Kesim: 1 ve 2. maddeler haricinde birkaç defaya mahsus hiçbir kayıt ve ruhsat olmaksızın Pazar ve iskele yerlerine indirilen mahsulat ve mamulattan ondalık memur tarafından vergi alınarak gerçekleştirilirdi,

¹⁴³¹ BCA., 30-18-1-1/5-26-8.

¹⁴³² Kutluk, "1916-1919 ve 1925 Dönemlerine Ait Orman Kanunu", Eylül 1968, s. 172-177.

¹⁴³³ BOA., ŞD. 536/19.

¹⁴³⁴ BOA., Y.PRK.OMZ. 3/80.

¹⁴³⁵ Tezin II. Bölümünde detaylı olarak izah edilmiştir.

4. Köylülerin kişisel ihtiyaçlarını karşılamak üzere gerçekleştirdiği kesimler.

Orman gelirlerinin alınan vergi türleri ise Bedel, Orman Hakkı, Öşür ve Pul Resmi olmak üzere dört kısma ayrılmıştı. Ayrıca Müruriye ve Öşür Tezkeresi olmak üzere vergi alındığını gösteren iki evrak bulunmaktaydı.¹⁴³⁶

Tablo 61. 1908-1910 Yılları Arasındaki Kereste İhaleleri¹⁴³⁷

Vilayet/Sancak	1908 (m ³)	1909 (m ³)	1910 (m ³)
Kastamonu	30237,957	61111,262	40698,187
Bolu	26324,322	894,202	-
Kale-i Sultaniye	5688,489	162237,000	24882,822
Adana	2272,640	19114,328	12908,750
İzmit	17091,923	49404,677	8450,000
Halep	-	1111,056	1990,714
Yanya	-	-	412,287
Ankara	-	100000,000	-
Konya	16746,722	68335,762	32417,532
Karesi	-	47266,584	-
Aydın	-	27794,685	-
Edirne	-	7324,000	-
İstanbul	1200,000	2000,000	-
Hüdavendigâr	-	128488,026	-
Sivas	-	69,708	1775,632
Trabzon	-	40000,000	-
Canik Sancağı	612,622	19664,056	-
Manastır	604,705	3846,375	1284,870
Selanik	-	141955,998	-
Kosova	-	200000,000	-
Genel Toplam			1.306.418,012

Tablo 61’de görüldüğü üzere 1908-1910 yıllarında toplamda 1.306.418,012 m³ kereste ihalesi gerçekleştirilmiştir Kerestenin haricinde 751.900 cedit kantar odun, 7.660.931 cedit kantar kömür ve 29.150 cedit kantar çam kabuğu ihalesi gerçekleştirilmiştir. Ayrıca az miktarda şimşir, çıra, somak yaprağı, kızılıçık çubuğu, katran ve zift ihaleleri de yapılmıştır.¹⁴³⁸

Osmanlı Devleti gerek Anadolu’da gerekse de Balkanlar da geniş ormanlık bölgelere sahipti. Ancak ormanların sınırlarının net bir şekilde belirlenmemiş olması beraberinde birçok sorunu da getirmiştir. Bu nedenle de köylünün hakkının korunması, ormanların belirli bir düzen içerisinde işletilmesi, orman vergilerinin ve hasılatının düzenli toplatılması çözülmesi gereken önemli problemler olarak ortaya çıkmıştır. Ali Rıza Efendi bu

¹⁴³⁶ Kutluk, *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 1202-1341 (1787-1925)*, s. 285-287. Tez’in II. Bölümünde detaylı olarak izah edilmiştir.

¹⁴³⁷ *Orman ve Ma’âdin ve Ziraat ve Baytar Mecmuası*, 28 Şubat 1326 / 13 Mart 1911, Sene: 1, No: 4, s. 324-325.

¹⁴³⁸ *Orman ve Ma’âdin ve Ziraat ve Baytar Mecmuası*, 28 Şubat 1326 / 13 Mart 1911, s. 324-328.

problemleri göz önüne alarak orman idaresine yönelik reformlar gerçekleştirmek istemiştir. Bu nedenle de ormancılık ekonomisinin temel çarkı olan ihale ve vergi sisteminde bazı önemli düzenlemeleri hayata geçirmeye çalışmıştır.

Ali Rıza Efendi Vilâyât-ı Selâse'deki görevi esnasında ormanlardaki satış, imalat ve nakil usullerinin fayda sağlamadığını hatta zarar verdiğini gözlemlediğinden bölgede birtakım kararlar alarak yeni düzenlemeler gerçekleştirmişti. Ali Rıza Efendi II. Meşrutiyet'in ardından Orman İdaresi'nin başına geçince Vilâyât-ı Selâse'deki uygulamaların genele yayılması amacıyla birtakım girişimlerde bulunmuştur. Bu doğrultuda Ali Rıza Efendi tarafından hazırlanan 14 maddelik “Orman ve Mera Kanununun Neşr ve İlanına Kadar Teşkilatı İcra Olunan Vilâyât ve Elviye-i Müstakile Ormanlarında Tatbik Edilmek Üzere Talimatname” 5 Ağustos 1910'da yürürlüğe girmiştir.¹⁴³⁹ Talimata göre teşkilat ve tensikatı tamamlanan vilayet ve müstakil liva ormanlarından kesilecek ağaçlardan devlet hazinesi için alınacak vergi ve bedel ağaçların “gayr-ı mamul emvaline”¹⁴⁴⁰ göre ölçülerek metre küp hesabıyla alınması kararlaştırılmıştı. Çünkü talimattan önceki süreçte orman ihalelerinde fiyatlar “mamul emvali”¹⁴⁴¹ üzerinden yapıldığından bu durum bazı usulsüzlüklere ve ağaç zayıyatını arttırarak ormanda fazla enkaz kalmasına sebep olmaktaydı.¹⁴⁴²

Ormanlardan yapılacak nakliyatlar için tarifnamede yazılı olarak satılacak eşya bedellerinin matbu cetvellerle ilan edilmesine karar verilmiştir. Mesafeler için ise şu şekilde belirli bir düzenleme yapılmıştır: 3 saate kadar uzak olan ormanlar birinci, 6 saate kadar olanlar ikinci, 9 saat mesafede bulunanlar üçüncü, 12 saat uzak olanlar dördüncü, 15 saatlik ormanlar beşinci ve daha fazlası “uzak mesafe ormanları” olarak değerlendirilmiştir. Ormanlardan her sene kestirmek üzere satılacak kerestelik ağaç vb. ürünler öncelikle fen memurları tarafından yağlı boyalı rakamlar ile işaretlenerek çevresi ve yüksekliği ölçülerek tutanağa yazılacaktı. İlanın ardından ihale ve satış yapıldıktan sonra numara rakamının yanına miri damgası vurularak kesim izin verilecekti. Ayrıca ihale olunan ağacın kesilerek kabuğu çıkarıldıktan sonra hacmi ölçülerek işlem gerçekleştirilecekti. Satılmak üzere ilan edilecek ağaçların mesafesine göre tarifede yazılı değeri vs. şartları ilan varakasına

¹⁴³⁹ *Orman ve Mera Kanununun Neşr ve İlanına Kadar Teşkilatı İcra Olunan Vilâyât ve Elviye-i Müstakile Ormanlarında Tatbik Edilmek Üzere Talimatname*, 1328, s. 1-4., BOA., A.}DVN.MKL. 62/13. Yürürlüğe girdikten sonra Orman ve Maden ve Ziraat ve Bayat Mecmuasında yayınlanmıştır: *Orman ve Ma'âdin ve Ziraat ve Baytar Mecmuası*, Sene: 1, No: 2, 31 Ağustos 1326 / 13 Eylül 1910, s. 115-121.

¹⁴⁴⁰ İşlenmemiş orman ürünleri.

¹⁴⁴¹ İşlenmiş orman ürünleri.

¹⁴⁴² BOA., A. }DVN.MKL. 62/13.

yerleştirilerek 100 ağaca kadar 10, 500 ağaca kadar 15, 1.000 ağaca kadar 20, 1.500-2.000 ağaç aralığı 25 ve fazlası için 30 gün olmak üzere yerel hükümetin kararıyla belirlenecekti. Böylece ormandaki kesim çalışmaları bir takvime bağlanarak sebepsiz iş gecikmesi gerçekleşmemiş olacaktı.¹⁴⁴³

İhaleye talip olanlar kapalı bir zarf içerisinde ilan varakasinda belirli şartlardaki ağaca ne kadar zamla başvurduklarını dilekçe ile beyan edecekti. Talip olan kişi dilekçeyi kazanın en büyük mülki memuruna verecekti. Ayrıca ilan süresinin son gününde belirlenmiş olan saatte hükümet dairesine teminat akçesiyle hazır bulunacaktı. Daha sonrasında hükümet dairesinde idare meclisi huzurunda orman idaresinden de bir memur yer alarak taliplerin karşısında dilekçe zarflarının açılarak en yüksek zam kim tarafından verilmiş ise ihale o kişiye verilecekti. İhale sonucunda bir senelik ağaç bedelinin 1/3'i müşteri tarafından teminat ve kefalet akçesi olarak nakden mal sandığına verilerek mukavelenin sonuna kadar emaneten kalacaktı. Müşteri ayrıca satın aldığı ağaç ve eşyanın bir senelik bedelini de peşin olarak mal sandığına verdikten sonra işe başlayacaktı. Hazırladığı ürün kereste ise damga vurulup nakliye ilmühaberi alınarak ormandan veya imalathaneden çıkarılacaktı. Kerestenin damgasız, ilmühabsiz diğer malların ise ilmühabsiz çıkarılması durumunda iki kat bedel alınacaktı.¹⁴⁴⁴

Orman Nizamnamesi ve daha sonraki birtakım düzenlemeler ile köylülerin ormandan yararlanma hakları zaman içerisinde vurguncu tüccarlar tarafından istismar edilmeye başlanmıştır. Bu durum tüccar ve köylü arasında gayri resmi bir ilişki ortaya çıkarmıştır. Tüccar doğrudan ihaleden ağaç almak yerine köylülerin haklarını satın almaktaydı. Böylelikle tüccar köylüyü borçlu duruma düşürerek kendisine mahkûm etmekteydi. Ali Rıza Efendi mevcut durumda bu şekilde ilerleyen tüccar-köylü ilişkisine son vermek ve köylünün de mağdur olmamasını sağlamak için talimatnamede birtakım düzenlemelere yer vermiştir. Talimatnameye göre öteden beri köylüye ait olan hızarlar için 50 ağaca kadar ilansız olarak ve mesafesine göre tarifede yazılı fiyatla damgalanarak kesim ve imaline izin verilecekti. Bu izin bir şahsın veya ihtiyar heyetinin kefaletiyle verilecekti. Ağaçlar hızarlarda imal edilip nakil olundukça bedeli alınarak belgesi verilecekti. 50 ağacın bedeli tamamen verilmedikçe yeniden ağaç kesimi gerçekleştirilemeyecekti.¹⁴⁴⁵

¹⁴⁴³ BOA., A. }DVN.MKL. 62/13.

¹⁴⁴⁴ BOA., A. }DVN.MKL. 62/13.

¹⁴⁴⁵ BOA., A. }DVN.MKL. 62/13.

Geçimini kerestecilikle sağlayan, balta ve el bıçkısıyla imalatta bulunan köy halkına da bedeli ihtiyar heyetinin kefaletiyle verilecekti. Aynı şekilde geçimini ziraat aleti imaliyle sağlayan ve mamulâtını doğrudan doğruya köy ve kasaba çiftçilerine satanlara dahi ilansız olarak 50 ağaç verilecekti. Ayrıca köy ahalisinden olup geçimini kömür ve odunculukla sağlayan her şahsa 100 kantar kömür ve 100 kantar odun tarifede yazılı fiyatlar doğrultusunda ilansız olarak verilecekti. Köy ahalisinin mensup oldukları pazar mahallerine kadar araba ve hayvanlarıyla naklederek doğrudan doğruya meskûn ahaliye satacakları odun ve kömür için de izin gerekli tutulmuştur. Bu gibi köylülerin ziraat işlerinin harici zamanlarında bizzat satacakları kömür ve odunun miktarı 50'şer kantarı geçmemek üzere ihtiyar heyetinin şهادetiyle onaylanacaktı. Bu kişilere ruhsatname sergisi verilerek pazar mahallerine nakil olan ve satılan kömür ve odun miktarı ruhsatnamede yazılı miktar alınacaktı. Sergi ruhsatnamesini taşımaksızın pazar mahallerine nakledilen kömür ve odundan birinci mesafe itibarıyla tarife vergisi alınacaktı. Ormanlardan çemşir, kayacık, kızcılık, sarı boya, sepet, küfe, fıçı çubukları vs. mahsulâtın yüz kıyye-i cedidi bir kantar-ı cedit hesabıyla satılacaktı. Bu tür mahsulâtın tarife fiyatına göre bedeli alınarak tedarik ve üretimi ruhsatnameye dayanacağı gibi nakil ve ihracı da nakliye ilmühaberiyile yürütülecekti. Köy baltalıkları, şahıs orman ve korularından çıkarılacak mamulât ve mahrukattan belirli tarife üzerinden vergisi alındıktan sonra damgalanarak nakliye ilmühaberiyile ormandan ihraç olunacaktı. Bunlardan damgasız ve nakliye belgesiz olarak nakliyat gerçekleştiğinde miri ormandan çıkarılmış mamulât ve mahrukata mahsus vergi alınacaktı.¹⁴⁴⁶

Böylelikle Ali Rıza Efendi'nin hazırladığı bu talimatla kesim türleri kontratlı, ruhsatnameli ve sergi varakası ile olmak üzere üçe ayrılmıştır. Kontratlı kesimden eskiden olduğu gibi ihale bedeli tahsil edilirken, ruhsatnameli kesimden ise Orman Hakkı yerine belirlenmiş olan tarife bedelleri alınmaya başlanmıştır. Hususi ormanlar ile köy ve kasaba baltalıklarından çıkarılan kereste kıymetinden Öşür ve mahrukattan ise Pul Vergisi, Ek Pul Bedeli alınmaya devam edilmiştir. Sergi varakası ile yapılan kesimler ise hiçbir vergiye tabii tutulmamıştır.¹⁴⁴⁷ II. Meşrutiyet öncesinde ormanlardan alınan Nısf-ı Orman Hakkı, Teçizat-ı Askeriye vergisi ve Otlakiye resmi aynı şekilde devam etmiştir. Ticaret amacıyla miri ormanlardan kesip imal ederek pazar yerlerinde satılan mahrukattan Hicaz Demiryolu

¹⁴⁴⁶ BOA., A. }DVN.MKL. 62/13.

¹⁴⁴⁷ Kutluk, *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 1202-1341 (1787-1925)*, s. 296-298. Orman ve mamulâtından kanunen alınması lazım gelen vergiler dışında belediyelerce çeşitli adlarla vergi alması da yasak olduğu ayrıca bildirilmiştir. BOA., DH.MKT. 2750/45.

inşaat masrafları için Nısf-1 Orman Hakkı adlı bir vergi alınmıştır.¹⁴⁴⁸ “Teçhizat-ı Askeriye” için de miri orman ürünlerinden vergi toplanmıştır.¹⁴⁴⁹ Son olarak hayvanlar üzerinden bölge ahalisinden alınmayan “yalnız hariçten gelen ve tüccar malı olup ormanlar derunundaki otlak mahallerde yazlamak ve kışlamak isteyenlerden” Vilayet İdare Meclislerinin belirlediği miktar üzerinden Otlakiye vergisi alınmıştır.¹⁴⁵⁰

II. Meşrutiyet Dönemi’nde orman ihaleleri 1910’dan sonra genellikle Ali Rıza Efendi’nin hazırladığı talimatlar doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Orman ihaleleri yerel hükümet¹⁴⁵¹ ile müteahhit arasında imzalanarak Orman ve Ma’âdin ve Zirâat Nezâreti’nin (Kasım 1911 sonrasında Ticaret ve Ziraat Nezareti) onayına gönderilmekteydi. İhale miktarı büyük çaplı ise ayrıca Meclis-i Vükela’nın da onayından geçmekteydi. II. Meşrutiyet dönemindeki orman ihalelerinin bir kısmı 1908 öncesi döneme ait devam niteliğindeki ihalelerdir. 1908-1914 arasındaki ihalelerde ise ağırlıklı olarak yabancı girişimciler faaliyet göstermiştir. Yerli müteşebbisler tarafından ise birkaç isim dışında kayda değer orman ihaleleri gerçekleştirilmemiştir.

Tablo 62. Osmanlı Devleti’nde Ormanlık Alanların Dağılımı ve Kereste, Mahrukut, Mahsulat, Edevat Gelirleri (1910)¹⁴⁵²

Vilayet/Sancak	Ormanlık Alanların Yüzölçümü (Hektar)	Kereste (Kuruş)	Mahrukut (Kuruş)	Mahsulat (Kuruş)	Edevat (Kuruş)
İstanbul Vilayeti	43.000	87.429	2.211.950	16.030	153.552
Edirne Vilayeti	426.878	1.537.048	9.222.057	143.382	104.640
Erzurum Vilayeti	38.800	316.803	371.134	23.568	11.966
İşkodra Vilayeti	88.300	962.877	2.784.136	115.646	49.549
Adana Vilayeti	420.655	6.169.729	6.779.870	1.757.364	117.759
Ankara Vilayeti	215.625	420.184	86.464	49.481	43.284
Aydın Vilayeti	929.208	398.080	1.621.062	1.015.016	88.010
İzmit Sancağı	334.800	6.787.609	7.679.771	44.930	419.485
Bolu Sancağı	600.000	10.389.175	630.451	367.433	743.054
Beyrut Vilayeti	47.000	66.871	555.564	25.414	80.157
Cezâyir-i Bahr-i Sefid	49.218	26.299	153.663	161.469	23.901
Çatalca Sancağı	50.455	346.435	3.963.133	538	141.129
Halep Vilayeti	81.900	929.672	383.390	89.603	42.443

¹⁴⁴⁸ BOA., DH.MUİ. 46/8. Bu verginin alınmasında birçok karışıklık ve şiddetli kış sebebiyle mahrukut sıkıntılarını çekildiğinden öncelikle geçici olarak alınmamış olup daha sonrasında ise 10 Ocak 1916’da bir kanunla kaldırılmıştır. BOA., BEO. 3546/265897. BOA., BEO. 3860/289500. BOA., İ.MLU. 4/23. BOA., ŞD. 1445/11. BOA., İ.MLU. 11/22.

¹⁴⁴⁹ BOA., BEO. 2484/186288. Gerek Hicaz Demiryolu gerekse de Teçhizat-ı Askeriye için alınan vergilerde zaman zaman orman memurları tarafından bazı yolsuzluklar gerçekleştirilmiştir. BOA., ŞD. 3104/48.

¹⁴⁵⁰ 1323 Senesi Orman İstatistiki, s. 32. Otlakiye vergisinin alınmasında yerel hükümet ile aşiretler arasında bazı sorunlar da yaşanmıştır. BOA., DH.MUİ. 12/28.

¹⁴⁵¹ İhalelerde suistimallerin yaşanmaması adına Meclis-i İdare azalarının orman müzayedelerine katılması da yasaklanmıştır. BOA., ŞD. 1250/7. BOA., DH.İ.UM.EK.87/62.

¹⁴⁵² Memalik-i Osmaniye’nin 1325 Senesine Mahsus Olan Orman İstatistiğidir, Ticaret ve Ziraat Nezareti İstatistik İdare-i Umumiyesi, Mahmud Bey Matbaası, Dersaadet, 1329, s. 4-7.

Hüdavendigar Vilayeti	907.362	5.202.090	1.433.753	316.608	180.828
Selanik Vilayeti	1.146.170	851.169	3.814.689	483.922	95.305
Suriye Vilayeti	72.875	4.097	1.574.686	24.391	10.688
Sivas Vilayeti	302.075	978.966	194.385	240.606	196.029
Trabzon Vilayeti	496.000	1.557.374	570.826	73.469	58.405
Karesi Sancağı	495.000	1.911.519	906.417	685.362	39.700
Kastamonu Vilayeti	716.000	14.736.865	357.222	112.615	239.414
Kale-i Sultaniye Sancağı	169.000	6.550.836	1.719.062	202.861	13.608
Kosova Vilayeti	379.000	2.949.158	938.690	224.232	168.728
Konya Vilayeti	480.368	9.266.118	4.615.132	1.353.106	41.043
Manastır Vilayeti	352.800	2.176.975	1.464.098	83.067	106.041
Yanya Vilayeti	58.000	304.669	209.991	112.285	18.814
Kudüs-ü Şerif Sancağı	-	-	186.086	2.872	625
Toplam	8.900.489	74.928.047	54.427.682	7.725.270	3.188.157

Tablo 62’de görüldüğü üzere Osmanlı Devleti’nin en önemli ormanlık bölgeleri Balkanlarda Selanik vilayeti Anadolu’da ise Aydın, Hüdavendigar, Kastamonu vilayetleriyle Bolu sancağıydı. Osmanlı ormancılığı için gelir kaynağı olarak kereste ve mahrukat ön plana çıkmaktaydı. Özellikle de Kastamonu ve Bolu tam anlamıyla “imparatorluğun kereste deposu” durumundaydı. Edirne, İzmir ve Adana ise başta İstanbul olmak üzere ülkenin yakacak odunların sağlanmasında başat rol oynamaktaydı.¹⁴⁵³ Adana, Aydın¹⁴⁵⁴ ve Konya ise ülkenin orman ürünleri gelirlerinin yarısından fazlasına sahip durumdaydı.¹⁴⁵⁵ Osmanlı Devleti gelirlerin korunması ve düzenli bir şekilde arttırılmasına yönelik olarak transport, fabrikalar oluşturma, orman ihaleleri ve vergilerin toplanmasına özen göstermeye çalışmıştır. Ayrıca ormanların korunması ve düzenli bir şekilde gelir temin etmek amacıyla orman içlerine izinsiz yerleşimlere ve tarla açılmasına yönelik durumları engellemek için yoğun çaba sarfetmiştir.¹⁴⁵⁶

Tablo 63. Osmanlı Devleti’nin Orman Ürünleri İhracatı Gelirleri (1910)¹⁴⁵⁷

Ülke	Kereste	Mahrukat	Mahsulat	Edevat
İspanya	302.406	-	-	-
Almanya	62.029	-	30.696	-
Amerika	-	-	1.531	-
İngiltere	211.174	563.461	335.808	54
Avusturya	-	299.926	123.722	-
İtalya	730.045	146.660	3.324	6.575
Bulgaristan	768.642	29.863	20.863	35.534

¹⁴⁵³ *Memalik-i Osmaniye’nin 1325 Senesine Mahsus Olan Orman İstatistiğidir*, s. 6-7.

¹⁴⁵⁴ Aydın’da palamut, ketre, çam kabuğu, defne yaprağı, mazı, çıra, katran, ceviz kabuğu, mersin yaprağı, sümbül soğanı, kekik otu gibi orman mahsulleri daima önemli bir yere sahip olup bu ürünler birçok ülkeye de ihraç edilmekteydi. Aysun Sarıbey Haykıran, “Osmanlı Ekonomisinde Ormancılığın Yeri: XIX. Yüzyılda Aydın Vilayeti’nde Ormanlar ve Ormancılık Faaliyetleri”, Ed. Arif Bilgin, Burhan Çağlar, *Klasikten Moderne Osmanlı Ekonomisi*, Kronik Kitap, İstanbul 2019, s. 218.

¹⁴⁵⁵ *Memalik-i Osmaniye’nin 1325 Senesine Mahsus Olan Orman İstatistiğidir*, s. 6-7.

¹⁴⁵⁶ BOA., ŞD. 536/19. BOA., DH.MUİ. 18/30. BOA., DH.HMŞ. 27/6. BOA., DH.MUİ. 50/31.

¹⁴⁵⁷ *Memalik-i Osmaniye’nin 1325 Senesine Mahsus Olan Orman İstatistiğidir*, s. 8.

Rusya	2.178	217.400	2.995	25.404
Romanya	136.326	22.920	1.925	6.016
Sırbistan	-	-	-	422
Fransa	3.255.548	-	478.791	6.421
Felemenk	-	-	1.114	-
Karadağ	1.300	-	100	357
Yunanistan	2.186.376	23.772	51.617	20.124
Tunus	-	-	3.000	-
Cebel-i Lübnan	-	14.654	122.543	-
Sisam	46.613	-	-	-
Kıbrıs	568.530	33.652	46.007	1.922
Girit	74.075	650	-	-
Mısır	11.692.318	7.056.230	434.185	185.684
Diğer Ülkeler	22.501	415.776	1.488.455	31.622
Toplam	20.060.061	8.824.964	3.146.676	320.135

Tablo 63'te görüldüğü üzere Osmanlı Devleti orman ürünü ihraç etme konusunda oldukça sınırlı düzeyde kalmıştır. Bu ürünlerin yarısından fazlası Vilâyat-ı Mümtaze¹⁴⁵⁸ konumunda bulunan Mısır'a sevk edilmiştir. Ayrıca Fransa ve Yunanistan'a az miktarda kereste ihraç edilmiştir.¹⁴⁵⁹ Mahrukata sevkiyatının Mısır haricinde yok denecek kadar az olmasının sebebi Osmanlı iç piyasasının dinamiklerinden kaynaklanmıştır. Özellikle İstanbul'un mahrukata olan ihtiyacı daima olarak devleti tedbir almaya sevk etmiştir.¹⁴⁶⁰

Balkan Savaşları neticesinde önemli ormanlık bölgelere sahip vilayetlerin kaybedilmesi Anadolu ormanlarının bir kat daha önem kazanmasına sebep olmuştur. I. Dünya Savaşı'na giden süreçte ormanlara yönelik anonim şirketleşme faaliyetleri artmaya başlamıştır. Savaşın başlamasıyla birlikte ise yabancılara orman ihaleleri verilmemiştir.¹⁴⁶¹ Burada istisnai bir durum olarak Osmanlı Devleti'nin müttefiki olan Avusturya-Macaristan'dan Avrupa kereste piyasasına hâkim Groedel girişimleri oldukça önemlidir.¹⁴⁶² Savaş boyunca Osmanlı ordusunun ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla gerek mahrukata gerekse de kerestelerin kullanılması önem kazanmıştır.¹⁴⁶³ İstanbul'un mahrukata olan ihtiyacının giderilmesi için de her türlü çalışma yürütülmüştür.¹⁴⁶⁴ Ayrıca demiryolu müteahhitleri de ormanlardan önemli miktarda faydalanmışlardır.¹⁴⁶⁵

¹⁴⁵⁸ “İare şekilleri muahede ve imtiyazlarla muayyen ve dahili idareleri hususi kanunlara tabi olan yerler hakkında kullanılır bir tabirdir.” Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. I, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993, s. 577.

¹⁴⁵⁹ *Memalik-i Osmaniye'nin 1325 Senesine Mahsus Olan Orman İstatistiğidir*, s. 8.

¹⁴⁶⁰ BOA., BEO. 3450/258682. BOA., DH.İD. 161/26.

¹⁴⁶¹ BOA., DH.İUM.EK. 5/88.

¹⁴⁶² *Neue Freie Presse*, 3 Mai 1914, Nr. 17847, s. 19.,

¹⁴⁶³ BOA., BEO. 4318/323804. BOA., BEO. 4369/327642. BOA., BEO. 4396/329656.

¹⁴⁶⁴ BOA., BEO. 4419/331393. BOA., BEO. 4425/331802.

¹⁴⁶⁵ BOA., DH.İD. 189/20. BOA., MV. 196/153. BOA., BEO. 4355/326563. BOA., BEO. 4369/327640. BOA., BEO. 4403/330185.

I. Dünya Savaşı boyunca ormanlardan verimli bir şekilde yararlanılması fikri daima gündemde yerini almıştır. Aslında Veith'in Batı Karadeniz ve Ege-Akdeniz bölgesindeki ormanları teftiş amaçlarından bir tanesi de ormanlardan faydalanılması meselesiydi. Yine savaş yıllarında gelen diğer yabancı uzmanların 1916-1917 yıllarında yürüttükleri amenajman çalışmaları temelde ormanların işletilmesi meselesinin bir tezahürüydü. 1917'de yürürlüğe giren Ormanların Usul-ü İdare-i Fenniyeleri hakkındaki kanun da ormanların bir düzen içerisinde işletilmesini amaçlamaktaydı.

Savaş dönemi boyunca özellikle Veith ve Orman Müdür-i Umumisi Mehmet Tevfik Bey ormanlardan yararlanılması konusunun üzerinde durmuşlardır. Veith'e göre Osmanlı Devleti zengin ormanlara sahip olmasına rağmen bundan istenilen derecede ekonomik gelir sağlayamamaktaydı. Bunun temel sebebi ise ormanların iyi bir şekilde korunamadığından meydana gelen tahribatlar ve ormancılık ilminin kavranamamasından kaynaklanmaktaydı:

“Maatteessüf vasati Avrupa'da ormanların himaye ve muhafazasına ve ormancı ahalinin yetişmesine hadim olan şerait-i umumiye burada mevcut değildi. Daimî hakk-ı tasarruf Osmanlı kanunlarıyla taht-ı temine alınmadığı için tahribkarane istismara meydan verilmiştir. Bugün bile memleketin pek büyük bazı aksanı bazı göçebelerin tahribatına maruzdur.”¹⁴⁶⁶

Veith, Osmanlı Devleti'nde 7 milyon hektar ormanlık alan olduğunu (bunun %88'i miri) ancak bunun %20'sinin kelimenin tam manasıyla “orman” olarak addedilebileceğini belirtmiştir. Ayrıca 7 milyon hektarlık ormanlık alandan 77 milyon lira gelir elde edilebileceğini ancak mevcut durumda böyle bir şeyin söz konusu olmadığı kabul edilmiştir. Mevcut şartlar altında ormanların himaye edilmesi ve ıslah edilerek orman varlığının 20 milyon hektara çıkarılması gerekliliği belirtmiştir. Çünkü Avrupa devletlerinde ülkelerin ortalama orman varlığı %30 civarında iken Anadolu'da bu durumun %9 düzeyinde olabileceğini aktarılmıştır. Veith savaş ortamının zorluklarına değinerek savaş sonrasında daha etkili faaliyetlerin yürütülebileceğine de değinmiştir.¹⁴⁶⁷

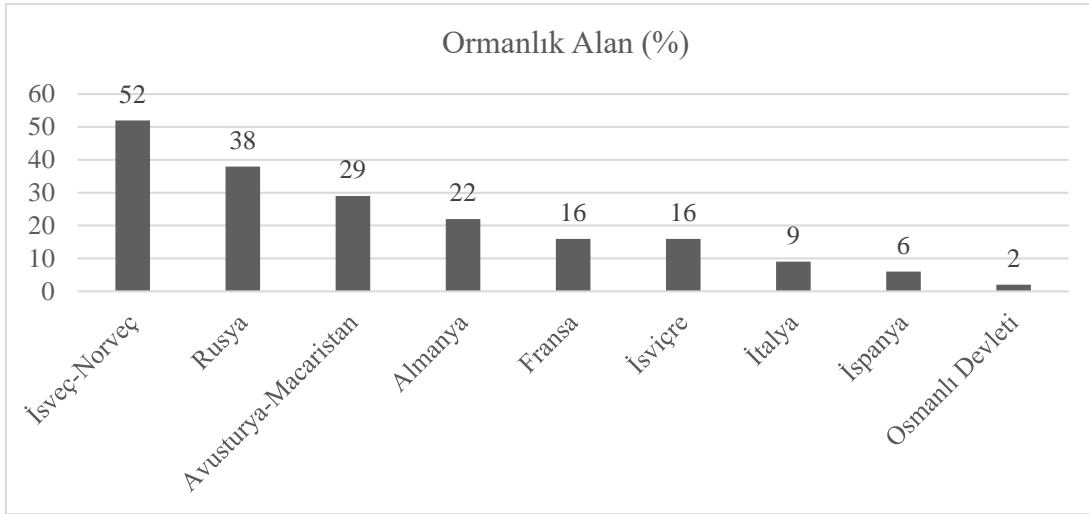
Orman Müdür-i Umumisi Mehmet Tevfik Bey ise 1917'de kaleme aldığı iki yazıda ormanların gelirinin nasıl artırılacağına yönelik bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. Tevfik Bey öncelikle ormanların tahribatına dikkat çekerek günden güne azaldığından

¹⁴⁶⁶ Hermann Veith, “Orman Islahatı”, *İktisadiyat Mecmuası*, Yıl 1, Sayı 7, 28 Mart 1332 - 10 Nisan 1916, s. 3-4.

¹⁴⁶⁷ Hermann Veith, “Orman Islahatı”, *İktisadiyat Mecmuası*, Yıl 1, Sayı 8, 7 Nisan 1332 - 20 Nisan 1916, s. 3.

yakınmıştır. Daha sonrasında ise mevcut durumu analiz etmek amacıyla çeşitli istatistikî verilere başvurarak durumun vahametini ortaya koymak istemiştir.¹⁴⁶⁸

Şekil 15. Devletlerin Yüzölçümüne Göre Orman Varlığı (1917)¹⁴⁶⁹

Tevfik Bey Osmanlı Devleti'nin yüzölçümü 400.000.000 hektar (4.000.000 m²) kare olarak vermiştir. Şekil 15'te yer aldığı üzere ormanların 7.465.169 hektar olduğunu bununda %2'lik bir orman varlığına denk geldiğini aktarmıştır.¹⁴⁷⁰ Tevfik Bey ormanlık bölgelerin Fransa'daki gibi ölçümlere dayanmadığını ancak bunların gerçeğe yakın bir oran olduğunu şu şekilde izah etmiştir:

“Memalik-i Osmaniye ormanlarının balada beyan olunan miktarı gerçi Fransa ormanları gibi tanzim edilmiş ve kadastralara müstenid değil ise de miktar-ı mezkûr her orman müfettişinin daire-i teftişiyesi dahilindeki ormanları mütemadiyen devr ve teftiş eylemekte bulunması itibarıyla ormanların mesaha-i sathiyeleri saat itibarıyla velev tahmini bir surette olsun taktir neticesi olarak elde edilmiş ve işbu miktar her zaman için hakikate karib bir derece de bulunmuştur.”¹⁴⁷¹

Tevfik Bey, Fransa ile Osmanlı Devleti'nin orman varlığını ve gelirlerini kıyaslayarak orman ekonomisinin aslında ne kadar önemli olduğunu açıklamaya çalışmıştır. Fransa'da ormanlar 1.089.096 hektarı devlete, 2.215.372 hektarı köy ve kasabaya ve 6.217.090 hektarı da şahıslara ait olmak üzere toplamda 9.521.568 hektardan oluşmaktaydı. Fransa bu ormanlardan bürüt 1.205.317.960 kuruşluk bir gelir elde edilmektedir. Bu

¹⁴⁶⁸ Mehmed Tevfik, “Ormanlarımızın Tezyid-i Varidatı Nasıl Mümkündür”, *Orman Mekteb-i Âlisi Mecmuası*, No: 1, Ağustos 1333 / Ağustos 1917, s. 5-9.

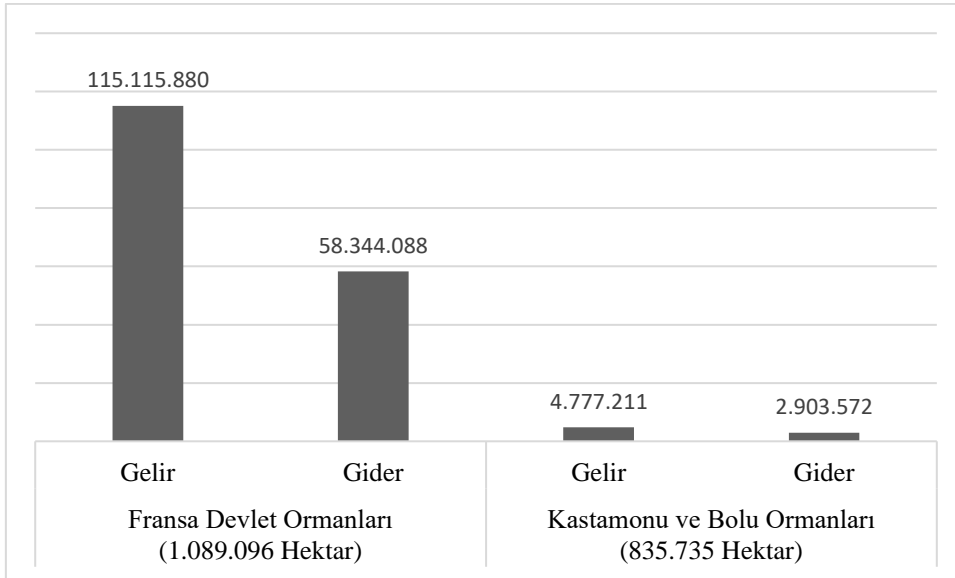
¹⁴⁶⁹ Mehmed Tevfik, “Ormanlarımızın Tezyid-i Varidatı Nasıl Mümkündür”, s. 6-7.

¹⁴⁷⁰ Mehmed Tevfik, “Ormanlarımızın Tezyid-i Varidatı Nasıl Mümkündür”, s. 7.

¹⁴⁷¹ Mehmed Tevfik, “Ormanlarımızın Tezyid-i Varidatı Nasıl Mümkündür”, s. 8.

ormanlardan devlete ait olan 1.089.096 hektardan 115.115.80 kuruş gelir edile edilirken istihdam edilen memurların maaş ve masrafları olarak 58.344.088 kuruşluk bir gider söz konusudur. Devlete ait ormanların muhafazası ve idaresinde 32 orman müdür, 200 müfettiş, 215 müfettiş muavini, 300 fen memuru ve 3310 bekçi olmak üzere toplamda 4.057 memur istihdam edilmekteydi. Osmanlı Devleti'nde ise ormanlardan 35.556.379 kuruş gelir elde edilirken 17.923.130 kuruş masraf bulunmaktaydı. Masraf kalemleri incelendiğinde ormanlarda 27 müdür, 72 kâtip, 89 fen memuru, 100 mesaha-i eşcar memuru, 278 muamelat memuru, 467 cibayet memuru, 491 bekçibaşı ve 1303 bekçi maaşları, merkez memur maaşları ve yabancı uzman giderleri olmak üzere toplamda 16.076.480 kuruşluk bir gider söz konusudur. Ayrıca Orman Ameliyat Mektepleri maaş ve masrafı olarak da 1.846.650 kuruşluk masraf bulunmaktaydı.¹⁴⁷²

Şekil 16. Fransa Devlet Ormanları ile Kastamonu ve Bolu Ormanları'nın Gelir-Gider Dağılımı¹⁴⁷³

Şekil 16'da görüldüğü üzere Mehmet Tevfik Bey bir örneklem olması açısından Fransa ormanları ile Kastamonu ve Bolu ormanlarını kıyaslama yoluna gitmiştir. Fransa'da devlete ait ormanlardan her hektardan 53,57 kuruş masrafla 105,70 kuruş, Kastamonu ve Bolu ormanlarından 3,47 kuruş masrafla 5,70 kuruş gelir elde edilmekteydi. Tevfik Bey ayrıca Avusturya-Macaristan'da 92.466 hektarlık ormana sahip Bekescsaba ile İzmit

¹⁴⁷² Mehmed Tevfik, "Ormanlarımızın Tezyid-i Varidatı Nasıl Mümkündür", s. 6-9.

¹⁴⁷³ Mehmed Tevfik, "Ormanlarımızın Tezyid-i Varidatı Nasıl Mümkündür", s. 6-7., Mehmed Tevfik, "Ormanlarımızın Tezyid-i Varidatı Nasıl Mümkündür (II)", *Orman Mekteb-i Âlisi Mecmuası*, No: 2, Eylül 1333 / Eylül 1917, s. 34.

sancağında 91.610 hektar ormanı bulunan Adapazarı'nı da kıyaslamıştır. Bekescsaba'nın orman geliri 14.647.437 kuruş masrafı ise 8.311.116 kuruş olarak belirtilmiştir. Adapazarı'nda orman geliri 1.078.913 kuruş masrafının ise 341.474 kuruş olduğu ifade edilmiştir. Tevfik Bey yazısına son verirken ormancılığın ıslahının gerektiği gibi yürütülmesi ve fenni usuller çerçevesinde özen gösterilerek faydalanılmasıyla gelirlerin artacağına yönelik açıklamalarda bulunmuştur. Ayrıca orman ihalelerinin de belirli bir çerçevede süreklilik kazanmasının da gelirleri ciddi oranda arttıracakını belirtir.¹⁴⁷⁴ Veith bu noktada Tevfik Bey ile aynı fikirde olduğundan dolayı 1918 yılının ilk aylarında orman ihalelerine belirli bir standart getirilmesi amacıyla “İşletme Planları Henüz Tanzim Olunmamış Olan Orman Kıtalarında Vuku Bulacak Kat'ıyat ile Şerait-i Furuht ve İhaleye Dair” adlı düzenlemeyi hazırlamıştır. Buna göre ormanlardan 1.000, 1.000-10.000, 10.000-100.000 ve 100.000 m³lük satışların nasıl gerçekleşeceğine yönelik olarak detaylandırma yapılmıştır. Ancak bu düzenleme yürürlüğe girememiştir.¹⁴⁷⁵

4.1. Yabancılara Verilen Orman İmtiyazları ve Yaşanan Sorunlar

Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet döneminde birçok orman ihalesi gerçekleştirilmiştir. 1908-1914 arası dönemde orman ihalelerinde ağırlıklı olarak yabancı sermayedarların etkisi mevcut olup ihalelerde yabancı işçi çalıştırılması, mukaveleye aykırı kesimler, müteahhit-köylü çatışması vb. nedenlerle birçok sorun yaşanmıştır. Orman ihalelerine yönelik mukavelelerin bazıları II. Meşrutiyet öncesi dönemde gerçekleşmiş olsa da yeniden gerçekleştirilen uzatmalarla devam ettirilmiştir.

Bu dönemde gerçekleştirilen orman ihalelerinde öne çıkan birçok yabancı tüccar bulunmakta olup ihaleler genellikle birtakım sorunları da beraberinde getirmiştir. İtalyan vatandaşı olan Francesco Bonansinga İşkodra vilayetine bağlı Draç sancağında kereste ihalesiyle meşgul olmuştur. Francesco'nun işletme hakkına sahip olduğu ormana girişinin ve işçilerin ikametinin idare tarafından engellenmesi kısa süreli bir kriz yaratmıştır. Bonansinga, İtalyan Elçiliği vasıtasıyla durumun bir an önce çözülmesi için gerekli başvuru yapmıştır. Osmanlı Devleti tarafından yapılan incelemelerde bölgede yabancı ustabaşlarının çalıştırılması sebebiyle yerel idare tarafından bir engelleme gerçekleştiği anlaşılmıştır. Ancak daha sonra yapılan değerlendirmelerde bu durumun orman işlerini aksatacağından

¹⁴⁷⁴ Mehmed Tevfik, “Ormanlarımızın Tezyid-i Varidatı Nasıl Mümkündür (II)”, s. 34-36.

¹⁴⁷⁵ BOA., T. 1695/69.

hükümetin bilgisi dahilinde yerli amelenin haricinde birkaç yabancı ustabaşının ormanda bulunmasının uygun görüldüğü karar verilmiştir.¹⁴⁷⁶

Draç önemli bir ormanlık bölge olduğundan dolayı bölgede birçok yabancı tüccar orman işletme hakkına sahip olmak istemekteydi. Almanya vatandaşı olan Wilhelm Baumer bu doğrultuda bölge ormanlarından yararlanmanın yollarını aramıştır. II. Meşrutiyet öncesi dönemde İşkodra vilayetindeki ormanlarına yönelik bazı koruyucu tedbirler nedeniyle “bu havalı ormanlarına ecnebi parmağı sokulmaması” hakkında kararlar mevcuttu. Bu nedenle de Baumer’in Meşrutiyet öncesi bazı girişimleri sonuçsuz kalmıştı. Daha sonraki süreçte Baumer, Draç bölgesindeki ormanlardan yararlanabilmek amacıyla ahaliden bazı kişilerle anlaşmıştır. Baumer bu anlaşmaya güvenerek bölgeden ağaç kesip nakletmek istemiştir. Ancak yapılan incelemelerde Baumer’in anlaştığı kişilerden bir kısmının herhangi bir izne sahip olmadığı, kesim izni olan Vasil Trifoni ve Paumi Tarka adlı kişilerin “sahtekarlıklarına” maruz kaldığı belirlenmiştir. Meydana gelen bu gelişmeler nedeniyle Baumer, Almanya Büyükelçiliği aracılığıyla Osmanlı Devleti’nden tazminat almak ve bir dizi hak arayışına girmek için 1914 yılına kadar birçok girişimde bulunmuştur. Baumer, yaşanan bu durumla ilgili olarak Osmanlı makamlarını suçlayarak 156.887 franklık zararın temin edilmesini istemiştir. Baumer’in, Trifoni ve Tarka ile anlaşma gerçekleştirdiğine yönelik Orman İdaresi’ne herhangi bir başvuru yapılmadığı gibi resmi bir kayıt da bulunmamaktaydı. Bu durum karşısında Osmanlı makamları Baumer’e şahıslar arasındaki anlaşmazlıklardan dolayı gerekli mercileri başvurmasını tavsiye etmiştir. Ayrıca köylülere verilen izinden yararlanılarak ormandan faydalanmanın yasak olduğu ve iskeleden orman ürünlerinin satın alınabileceği vurgulanmıştır. 1913 yılına gelindiğinde Baumer bu defa da İşkodra eski Valisi Salih Zeki Paşa’dan (1906-1907) ormanlara gitmek ve kereste almak için bazı izinler aldığını öne sürmüştür. Yapılan incelemelerde Salih Zeki Paşa’nın birkaç sene önce vefat ettiği için bu konunun doğrulunun ispatlanmasının da mümkün olmadığı belirlenmiştir. Böylelikle Osmanlı makamları Baumer’in herhangi bir hakka sahip olmayacağını tekrar ve tekrar ifade etmiştir. Zaten bu dönemde meydana gelen Balkan Savaşları neticesinde Arnavutluk bağımsızlığını ilan ederek Osmanlı Devleti’nden ayrılmıştır.¹⁴⁷⁷

¹⁴⁷⁶ BOA., BEO. 3514/263497. BOA., BEO.3517/263765.

¹⁴⁷⁷ BOA., HR.TH. 343/81. BOA., HR.İD. 1343/48. BOA., HR.İD. 1343/49. BOA., HR.İD. 1343/50. BOA., HR.İD. 1343/51. BOA., HR.İD. 1343/52. BOA., HR.İD. 1343/54. BOA., HR.İD. 1343/55. BOA., HR.İD. 1343/56. BOA., DH.İD. 106/103.

Avusturya vatandaşı İlesi Şile Zinger Adapazarı kazasına bağlı Hendek ve Akyazı nahiyelerindeki ormanlardan fiçı tahtası ve travers imalatını işleriyle uğraşmaktaydı. Zinger tarafından ormanlarda 30 kadar yabancı işçi çalıştırması yine bir sorun ortaya çıkarmıştır. İşçilerin jandarmalar tarafından bölgeden uzaklaştırılması üzerine Zinger uzun bir yazı kaleme alarak 2 Şubat 1909'da Dahiliye Nezaretine göndermiştir. Bu yazıda istihdam edilen kişilerin işçi olmayıp yabancı ustabaşılar olduğunu ifade etmiştir. Yabancılara verilen orman ihalelerinde yer alan “*Kat’iyat ve imalat işlerinde istihdam olunacak amale tebaa-i devleti ahalden ve ormanlara mücavir ve esbab maişetleri ormanlardaki ameliyata münhasır ahaliden bulunacaktır*”¹⁴⁷⁸ ifadesi bulunmaktaydı. Zinger bu durumun farkında olduğunu ancak yıllık imal etmekte olduğu 3.500 metreküp fiçı tahtası için yabancı ustabaşı getirmediği takdirde yerli işçilerin iyi bir şekilde çalışmaktan kaçındıklarını ifade etmiştir. Buna rağmen bölgedeki bütün yerli ahaliyi istihdam ettiğini ancak yine de yetersiz kaldığını vurgulamıştır. Zinger’e göre fiçı tahtası üretmek zor ve hassas bir iş olduğundan yerli ameleler yetersiz kalmaktaydı bu nedenle de 150 kadar ustabaşının istihdam edilmesiyle hazine daha fazla gelir elde edebilirdi.¹⁴⁷⁹ Zinger son olarak Osmanlı Devleti’ndeki yabancı sermayenin önemine dikkat çekerek işine engel olunmamasını vurgulamıştır:

*“Zat-ı fehimanelerinin niyat ve programında ve Meclis-i Mebusan’daki ifadelerinde memleketin usul-u maliyesinin ıslahı ancak sermaye-i ecnebiyenin celbiyle kabil olacağı zikr olunmuştu. Bu pek doğru bir keyfiyet olub fakat himaye-i celileleri munzam olmazsa ecnebi sermayedarları Memalik-i Osmaniye’ye gelmez ve meçhul üzerine sermayelerini muhataraya vaz edemezler.”*¹⁴⁸⁰

Zinger’in bu ifadelerinin ardından Orman ve Ma’âdin ve Zirâat Nezâreti tarafından yapılan incelemede bölge ahalsinin memnuniyetini içeren bir teşekkür yazısı da ulaşılmıştır. Bu nedenle Zinger’in tazminat iddiasında bulunulabileceğinin göz önüne alınarak ona göre bir değerlendirme yapılmıştır. Ayrıca Zinger’in maiyetinde olan 60 kişilik ekibin yarısının ustabaşı olduğu diğer yarısının ise yazıcılık, aşçılık, postacılık vb. hizmetlerde istihdam edilen kişiler olduğu belirtilmiştir. Orman ve Ma’âdin ve Zirâat Nezâreti’nin bu ılımlı görüşüne karşı Dahiliye Nezaretine daha keskin bir yaklaşımla bu durumun mukaveleye aykırı olduğundan en fazla 20 yabancı ustabaşı olması gerektiğini ifade etmiştir. Zinger’in yeterince işçi bulamadığı yönündeki ifadesine karşı ise bu durumun gerçek dışı olduğu belirtilmiştir. Dahiliye Nezaretine, İzmit Mutasarrıflığına göndermiş olduğu emirde bu konuda

¹⁴⁷⁸ BOA., DH.MKT. 2735/46.

¹⁴⁷⁹ BOA., DH.MKT. 2735/46. BOA., DH.MKT. 2696/76.

¹⁴⁸⁰ BOA., DH.MKT. 2735/46.

müteahhide yardımcı olunarak gerekli işçilerin tedarik edilmesini istemiştir. İzmit Mutasarrıflığı ise müteahhidin başvurması halinde istediği kadar işçi tedarik edilebileceğini belirtmiştir.¹⁴⁸¹

Avusturyalı müteahhit Adolphe Barbier 2 Temmuz 1909'da bir mukavele ile Adapazarı'ndaki Süleymaniye Ormanı'ndan 4.000 m³ gayr-ı mamul dişbudak ağacı ihalesi almıştır.¹⁴⁸² Barbier mukavelesi doğrultusunda kesime başlayarak bu ürünleri Romanya'da başka bir tüccara satmak amacıyla hareket etmekteydi. Ancak eylül ayı itibariyle bölgedeki Soğuksu muhacir köyü ahalisi bu bölgenin kendilerine ait baltalık ormanı olduğunu ifade ederek kesime engel olmaya başlamışlardır.¹⁴⁸³ Köylüler kısa süre içerisinde Barbier tarafından hazırlanan keresteleri parçalayarak büyük miktarda zarara sebebiyet vermişlerdir. Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti yaptığı incelemede mevcut durumda köylülerin ormandan yararlanmalarına yönelik herhangi bir vesika olmadığına kanaat getirmiştir. Ancak nezaret yine de köylülerin herhangi bir hakkının tespit edilmesi durumunda müteahhitten alınan bedelden kendilerine ödeme yapılacağı konusunda açık bir kapı bırakmıştır. Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti sorunun kısa sürede çözülmesi gerektiğini aksi halde Barbier'in zarar ve ziyan bedelini talep edeceği ve tazminat davası açabileceğini ifade etmiştir. Bu doğrultuda Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti, Dahiliye Nezareti ve İzmit Mutasarrıflığı bir dizi yazışma gerçekleştirerek durumun önlenmesi için neler yapılabileceğine yönelik değerlendirmelerde bulunulmuştur. Köylüler tarafından verilen tahribatın günden güne artmasından dolayı askeri kuvvetle bu durumun bir an önce sonlandırılması gerekliliği ifade edilmiştir. Ayrıca bu gibi durumların yaşanmasının sermayedarların orman işletmelerine yönelik ihalelere rağbet göstermemelerine ve mukavelelerine güvenmemelerine sebep olabilirdi.¹⁴⁸⁴

Avusturya Konsolosluğu yaşanan gelişmeler nedeniyle bir protesto yazısı göndererek Barbier'nin hakkının sağlanmasını talep etmiştir. Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti bu durum karşısında sürekli olarak Dahiliye Nezareti'ne yazı göndererek bölgenin kontrol altına alınmasını talep etmekteydi.¹⁴⁸⁵ Dahiliye Nezareti ise durumun önemini anlatan ifadelerle Harbiye Nezareti'ne birbiri ardına yazılar göndererek bölgeye asker gönderilmesini istemektedir. Dahiliye Nezareti ve İzmit Mutasarrıfı Cemal tarafından

¹⁴⁸¹ BOA., DH.MKT. 2735/46., BOA., DH.MKT. 2790/1.

¹⁴⁸² BOA., DH.MUİ. 86/47.

¹⁴⁸³ DH.MUİ. 9/17.

¹⁴⁸⁴ DH.MUİ. 9/17.

¹⁴⁸⁵ DH.MUİ. 9/17.

yapılan değerlendirmede jandarmanın yetersizliğine vurgu yapılarak bölgede tensikat yapılmasının gerekli olduğu aksi taktirde bir sonuç alınmasının mümkün olmadığı vurgulanmaktaydı. Aslında bu sıralarda Umum Jandarma Kumandanlığı kurularak jandarma teşkilatı Harbiye Nezaretine bağlandığından yoğun bir tensikat hareketi geręekleşmekteydi. 1910 yılının ilk aylarında Soğuksu köylülerinin kontrol altına alınması için Hendek Nahiyesi Müdürü ile 20 kişiden olan jandarma müfrezesi bölge hareket etmiştir. Ancak bölge halkı silahla mukavemet göstererek nahiyeye müdürünü ve bir jandarmayı nehre atmaya teşebbüs etmişlerdir. Bunun üzerine bölgeye 50 kişilik takviye kuvvet gönderilerek durumun acilen kontrol altına alınması talep edilmiştir.¹⁴⁸⁶

Avusturyalı Barbier dışında bölgede faaliyet gösteren bir başka müteahhit olan Metozade Hüseyin Efendi de 7 Şubat 1910'da Soğuksu köylülerinin engellemeleriyle karşılaştığını Dahiliye Nezaretine bildirmiştir. Soğuksu köylüleri ise orman hakkında "*Bunu bize Abdülhamid verdi kimse alamaz*"¹⁴⁸⁷ ifadeleriyle bölgedeki hakimiyetlerini sürdürmekteydi. Birkaç gün sonra Harbiye Nazırı, 4 zabıt kumandasında 50 kişilik bir kuvvetin bölgeye trenle sevk edildiğini Dahiliye Nezareti'ne bildirilmiştir. 12 Şubat'ta İzmit Mutasarrıfı Cemal, Soğuksu köylülerinin elindeki silahlara el konularak bölgedeki asayişin sağlandığını ve Divan-ı Harbi Örfi tarafından takibata devam edilmesi gerektiğini Harbiye Nezareti'ne bildirmiştir.¹⁴⁸⁸ Bölgede sükûnetin sağlanmasının ardından hem Barbier hem de Metozade Hüseyin Efendi tekrar işe başlamışlardır. Kısa süre sonra ise Süleymaniye Ormanı'nda inceleme yapmak üzere bir Mülkiye Müfettişi gönderilmiştir. Mülkiye Müfettişi Ali Haydar ile Orman Müfettişi Umumilerinden Nuri Bey'in bölgedeki incelemeleri doğrultusunda 18 Nisan 1910'da bir rapor hazırlanarak Dahiliye Nezareti'ne gönderilmiştir.¹⁴⁸⁹ Raporda Süleymaniye Ormanı'nı Soğuksu köylülerinin iddia ettiği gibi bir baltalıktan çok daha büyük olduğu ancak köylülere 1889'da verilmiş bir hududname bulunduğunu ifade edilmiştir. Ayrıca Metozade Hüseyin Efendi ve Adolphe Barbier ile yapılan mukavelelerdeki sınırların karışık olması nedeniyle her iki müteahhidin de aynı bölgede kesim yaptığı tespit edilmiştir. Ali Haydar, Adapazarı orman müfettişinin bu duruma bir mazeret bulmak istediğini ancak elindeki haritanın bu durumu çürüttüğünü ifade etmiştir. Mukavelelerdeki metreküp hesabının bölgedeki kesimlerde uygulanmadığı ve Barbier tarafından damgasız olarak 172 ağaç kesildiği belirlenmiştir. Ali Haydar bu durumla

¹⁴⁸⁶ BOA., DH.MUİ. 9/17.

¹⁴⁸⁷ BOA., DH.MUİ. 9/17.

¹⁴⁸⁸ BOA., DH.MUİ. 9/17.

¹⁴⁸⁹ BOA., DH.MUİ. 86/47.

ilgili şunları aktarmaktadır: “*Bunu Adapazarı orman müfettişine söyledik. Barbier iki seneden beri kat’ıyat icra ediyor binaenaleyh istiksar olunamaz, ifadesiyle ehemmiyetini iskat etmek istedi tahattur etmediği hüküm itibariyle birle bin müsavidir.*”¹⁴⁹⁰ Bu rapor üzerine Adapazarı kaymakamı değiştirilmiş ve Adapazarı orman müfettişi ile Hendek nahiyesindeki orman memurlarının cezalandırılması gerekliliği Dahiliye Nezareti tarafından kararlaştırılmıştır. Ayrıca Soğuksu köylülerinin ellerindeki hududnameden dolayı Orman İdaresi’ni mahkemeye verebileceğinden bu durumun bir an önce çözüme kavuşturulması için de Dahiliye Nezareti’nden Adliye Nezareti’ne bir yazı gönderilmiştir.¹⁴⁹¹

Süleymaniye Ormanı’nda yaşanan bu olayların üzerinden birkaç yıl geçtikten sonra Soğuksu köylülerinden bazılarına kesim ruhsatnamesi verilmiştir. Barbier ise buradaki kesimlerini sürdürmeye devam etmiştir. Bölgede 1913 yılından itibaren Barbier ile iş yapan Almanya vatandaşı Baron Frederic de Fürstenberg arasında bazı sorunlar yaşanmasıyla ortaklıkları bozulmuştur. Ayrıca Barbier, Soğuksu köylülerinden 21 kişinin kesim ruhsatnamelerini kendi hesabına¹⁴⁹² satın alarak kullanmaya başlamıştır. Fürstenberg ise bu 21 kişiden 3’ünün çap pusulalarını ele geçirerek herhangi bir mukaveleye dayanmadan bölgede kesim yapmaya başlamıştır. İzmit mutasarrıflığı tarafından yapılan incelemelerde her iki müteahhidinde bölgede izinsiz ve damgasız olarak yaptığı kesimler nedeniyle hazinenin binlerce lira zarara uğradığı tespit edilmiştir. Bu nedenle bölgede binlerce ağaç yerel idare tarafından derdest edilmiştir. Durumu kabullenemeyen Fürstenberg kaymakamın huzuruna gelerek “*ormandaki o herifleri oradan bugün aldırınız yoksa yarın gideceğim onları orada bulursam tabancamla tak tak vuracağı*”¹⁴⁹³ yönünde tehditlerde bulunmuştur. Kaymakam ise bu tehdit karşısında geri adım atmış olup kanuna aykırı olarak müsadereyi kaldırarak ağaçları Ekim 1913’te Fürstenberg’e iade etmiştir. Fürstenberg aralık ayında Haydarpaşa İskelesi’ne elindeki tezkerelerde yazılı olan miktardan fazla keresteyi getirerek nakletmek istemiştir. Kaçak olarak nitelendirilen bu kerestelere Fürstenberg iki kat vergi ödeyerek “Rodosto” adlı buharlı gemiyle Avrupa’ya ihraç etmek üzere yola çıkarmıştır. Barbier ise bu süreçte Fürstenberg’in ihraç ettiği malların kendisine ait olduğuna yönelik haciz kararı ve nakliyat yasağı getirmek için başvuruda bulunmuş ancak istediği sonucu elde edememişti. Barbier malların ihraç edilmesinin ardından bu kez de Avusturya Büyükelçiliği

¹⁴⁹⁰ BOA., DH.MUİ. 86/47.

¹⁴⁹¹ BOA., DH.MUİ. 87/24.

¹⁴⁹² Yapılan değerlendirmelerde Barbier’in bu ruhsatnamelere ciro usulüyle sahip olduğu ancak bunun nizamem yasak olduğu da ayrıca belirtilmiştir. BOA., DH.KMS. 1/37.

¹⁴⁹³ BOA., DH.KMS. 1/37.

aracılığıyla defaten Osmanlı kurumlarını suçlayarak 2.000 liralık zararının ödenmesi yönünde talepte bulunmuştur. Nereyse 1,5 yıl devam eden bu yazışmalar sonrasında nakliyat sırasında “hamule senedinin” Fürstenberg adına kayıtlı olması nedeniyle Adliye Nezareti tarafından bu zararın ödenmesi gerekli görülmemiştir. Böylelikle Adolphe Barbier’in 1909’da Süleymaniye Ormanı’na yönelik gerçekleştirdiği orman ihalesi 1915’te tam anlamıyla son bulmuştur.¹⁴⁹⁴

Bir başka yabancı müteahhit olan Thomas English ise Karesi sancağındaki Küre Dağı ormanlarına yönelik 2 Mart 1912’de bir mukavele imzalamıştır. Bu doğrultuda müteahhit 5 sene süreyle 20.000 metreküp meşe, 2.000 metreküp gürgen ve 43.000 kantar kömür ihalesi almıştır. Ancak kısa süre sonra English’in ödemeleri zamanında yapmaması nedeniyle idare tarafından ihtarname gönderilerek teminat akçesine el konulacağı bildirilmiştir. English ise gönderdiği dilekçelerde bölgede yerleşim yeri bulunmadığını ve eşkıyalık olaylarının yaşandığını ifade ederek çeşitli zorluklara maruz kaldığını belirtmiştir. Ayrıca Trablusgarp ve Balkan Savaşları nedeniyle işçi tedarikinde de birçok sıkıntı yaşadığını izah etmiştir. Bu sıkıntıların yetersiz taşımacılıkla birleştiğinde vaktinde kesim gerçekleştiremediği için ödeme yapamadığını aktarmıştır. English bu durumların göz önüne alınarak borcunun ertelenmesi ve mukavele süresinin 2 sene uzatılmasını talep etmiştir. Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından yapılan incelemelerde English’in 1914 yılı itibarıyla 441.466 kuruşluk borcu olduğu tespit edilmiştir. English’in dilekçelerde belirttiği gerekçeler Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından haklı görülmüştür.¹⁴⁹⁵ Bunun üzerine Meclis-i Vükela kararıyla English’in borcu ertelenirken mukavele süresi de 2 yıl uzatılmıştır.¹⁴⁹⁶ Daha sonrasında I. Dünya Savaşı’nın çıkmasıyla English borcunun harbin sonuna kadar ertelenmesi yönünde tekrar bir dilekçe vermiştir.¹⁴⁹⁷

Osmanlı vatandaşları tarafından yabancılara nadiren de olsa orman ihalesi devredilmekteydi ancak bu durum beraberinde bazı sorunları da getirmiştir. Beyşehir Çeçen muhacirlerinden Süleyman Sırrı Efendi, Adana’nın Karsandı nahiyesindeki Çavuş ve Karadağ ormanlarından 25 sene süreyle ak ve karaçam ihalesi almıştır. İhaleye göre her metreküp gayri mamulün bedeli 31,12 guruş olarak belirlenerek 150.000 metreküplük bir sözleşme imzalanmıştır. Eylül 1913’te Süleyman Sırrı Efendi ile İngiliz vatandaşı olan John

¹⁴⁹⁴ BOA., DH.KMS. 1/37., BOA., HR.H. 391/7.

¹⁴⁹⁵ BOA., BEO. 4283/321222.

¹⁴⁹⁶ BOA., MV. 188/18.

¹⁴⁹⁷ BOA., BEO. 4283/321222.

Henry Medlicott ve ortağı bir anlaşmaya varmıştı. Yapılan bu anlaşmanın gerekli makamlara onaylatılması sırasında birtakım sorunlar yaşanmıştı. İngiliz vatandaşları kendilerinden temettü vergisi alınmasının doğru olmadığını belirtmişlerdir. Ayrıca mukavelede yer alan müteahhidin Osmanlı vatandaşı bir sorumlu müdür ataması ve meydana gelecek anlaşmazlıkların Osmanlı mahkemelerinde yürütülmesi maddelerine de itiraz edilerek düzeltilmesi talep edilmiştir. İngiliz vatandaşları tarafından yapılan bu başvurular Adana Meclis İdaresince olumlu karşılanmamıştır. Bu durum Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi'nde de incelenerek aynı şekilde İngilizlerin mukaveleyi değiştirme talepleri reddedilmiştir.¹⁴⁹⁸

Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet'ten I. Dünya Savaşı'na kadar olan süreçte gerçekleştirilen orman ihalelerinde İngiliz, İtalyan, Fransız ve Almanlar yer almıştır. Balkan Savaşlarının ardından Avusturya-Macaristan, Osmanlı Devleti üzerindeki iktisadi yatırım alanları oluşturmak için ilişkileri geliştirmek istemiştir.¹⁴⁹⁹ Avusturyalı ekonomi uzmanı olan Paul Rohrbach bu noktaya dikkat çekerek 1914'te kaleme aldığı bir makalede Avrupa ülkelerince keşfedilmemiş ve bakir kalmış olan Karadeniz Bölgesi'ni Avusturya-Macaristan yatırımları için önermiştir. Böylelikle İnebolu ve Ereğli'den başlayarak Karadeniz ve Tuna'dan geçerek Viyana'ya giden bir ulaşım yolu oluşturulabilirdi.¹⁵⁰⁰ 3 Mayıs 1914'te Neue Freie Presse'de yer alan bir haber tam da bu noktayı işaret etmekteydi. Avusturyalı büyük bir tüccar olan Hermann Groedel başkanlığı Transilvanya Orman Şirketi Kastamonu vilayetindeki ormanları işletmek için girişimlerde bulunmaktaydı. Habere göre bu görüşmeler başarı ile neticelenirse anonim bir şirket kurularak 500.000 dönümlük ormanlık alan işletilerek keresteler denizyolu ile Avrupa'ya ihraç edilecekti.¹⁵⁰¹ Bölge ormanlarına yönelik bu girişimler seferberlik nedeniyle bir süre ertelenmek zorunda kalmıştır.¹⁵⁰² Osmanlı Devleti'nin ormanlara yönelik olarak Avusturyalı uzman olan Veith ile sözleşme gerçekleştirmesi ise 4 Mayıs 1914'e denk gelmektedir. Bu noktada Veith bir yandan Osmanlı ormanlarında gerçekleşmesi planlanan ıslahat hareketleri için diğer yandan da Avusturya iktisadi düşüncesine hizmet etmekteydi. Zaten Avusturya'nın bu girişimleri Osmanlı

¹⁴⁹⁸ BOA., ŞD. 1246/26. BOA., BEO. 4229/317172.

¹⁴⁹⁹ Bilge Karbi, "Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Osmanlı İmparatorluğu'na İktisadî-Askerî Nüfuzu", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 13, S. 25, 2017, s. 147.

¹⁵⁰⁰ Kılıç, *Osmanlı Ormancılığının Zor Yılları (1914-1919)*, s. 101., Karbi, "Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Osmanlı İmparatorluğu'na İktisadî-Askerî Nüfuzu", s. 138.

¹⁵⁰¹ *Neue Freie Presse*, 3 Mai 1914, Nr. 17847, s. 19., *Sabah Gazetesi*, "Anadolu Ormanları", 23 Nisan 1330 / 6 Mayıs 1914, No: 8848, s. 3.

¹⁵⁰² Taylan Esin, "Büyük Savaş'ın Sonunda Anadolu Ormanları", *Kebikeç*, S. 41, 2016, s. 137.

ormanlarından verimli bir şekilde faydalanılması esasına dayanmaktaydı.¹⁵⁰³ Müdafaa-i Maliye ve İktisadiye’de yer alan bir yazıda ormanlara yönelik yabancı sermayenin desteklenmesinin önemli olduğuna özellikle de yabancı uzmanların görüşlerinin de dikkate alınması gereklinin altı çizilmekteydi:

“Ecnebi erbab-ı ticaret ve sermayedarları orman ve madenin kıymet-i hakikiyesini layığıyla anlayarak işletme hususatını da deruhte edeceklerdir ki bu da hazineye varidat-ı mühime temin edecektir. Nezaret-i müşarünileyh tarafından davet olunan ecnebi mütehasıslar işletme şeraitini ve orman ve madenin kıymet-i hakikisini gösterir bil’cümle talimat taliplere bildirecekler ve bunlarda bittabi mühim işletme ameliyatına derhal mübaşeret edeceklerdir.”¹⁵⁰⁴

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı’na girmesinin ardından 2 Ocak 1915 “Düvel-i Muhasama Tebaa”sına (düşman devletleri vatandaşları) yönelik bir talimatname yayınlamıştır. Buna göre Düvel-i Muhasama tebaasının orman, maden, taş ocakları, ziraat ve sanayi gibi faaliyetleri nasıl yürütüleceği izah edilmiştir. Talimatnameye göre Düvel-i Muhasama tebaası ile daha önce yapılan orman mukaveleleri devam edecekti ancak herhangi bir uzatma yapılmayacaktı ve yeni bir orman mukavelesi de imzalanmayacaktı.¹⁵⁰⁵ İttihat ve Terakki bu süreçte “millî iktisat” anlayışıyla “millî sermaye” girişimlerine destek verirken savaştaki müttefiklerini de ihmal etmemekteydi. Toprak, konuyla ilgili olarak şu değerlendirmede bulunmuştur:

“Millî sermaye vurguluyor, ancak yabancı sermayeden -özellikle müttefik ve tarafsız ülke sermayelerinden- tümüyle vazgeçilemiyordu. Genellikle küçük çaptaki girişimlerde yerli sermayeye öncelik tanınıyor, geniş ölçekli girişimlerde ise yabancı sermaye ile ‘millî sermaye’nin ortaklığı öneriliyordu.”¹⁵⁰⁶

Maliye Nazırı Cavit Bey de bu konunun üzerine eğilerek yabancı sermayenin yerli sermayeyle ortak hareket etmesini savunmaktaydı.¹⁵⁰⁷ Bu durumun ormancılık ekonomisine en büyük yansıması ise ormanların işletilmesi için yerli şirketler ve fabrikalar kurulmamasına yönelik yeni birtakım gelişmelerin ortaya çıkmasıdır. Diğer taraftan ise Bulgar ve Almanlara çeşitli orman ihaleleri verilmiştir.

1916 yılında Ticaret ve Ziraat Nazırı Ahmet Nesimi Bey bir röportajda orman ve madenlerin işletilmesi için neler yapıldığı ve yabancı sermayenin bu konudaki yeri hakkında

¹⁵⁰³ BOA., İ.T.ZT. 1/34.

¹⁵⁰⁴ Müdafaa-i Maliye ve İktisadiye, “Memalik-i Osmaniye Dahilindeki Orman ve Madenlerden İstifade”, Sene 1, S. 7, 8 Nisan 1330, 21 Nisan 1914, s. 2,3.

¹⁵⁰⁵ BOA., DH.İ.UM.EK. 5/88.

¹⁵⁰⁶ Toprak, *Türkiye’de Ekonomi ve Toplum (1908-1950): Milli İktisat-Milli Burjuvazi*, s. 69,70.

¹⁵⁰⁷ Toprak, *Türkiye’de Ekonomi ve Toplum (1908-1950): Milli İktisat-Milli Burjuvazi*, s. 70.

birtakım değerlendirmelerde bulunmuştur. Ahmet Nesimi Bey öncelikli olarak orman teşkilatı ve eğitimindeki eksikliklere değinmiştir. Daha sonrasında ise Avusturyalı uzmanların amenajman çalışmalarının ardından 500.000 metreküplük büyük çaplı orman ihalelerin gerçekleştirilmesinin hedeflendiği ifade edilmiştir.¹⁵⁰⁸ Ahmet Nesimi Bey her ne kadar yerli sermayenin teşvik edilmesini savunmasa da bu gibi ihalelerde gerektiğinde yabancı sermayeyle müştereken hareket edilmesi gerekliliğini belirtmiştir:

Bütün bu sınaî işlerde ecnebi sermayesinin ne işler göreceğine dair sualiniz mühimdir. Milli İktisat nokta-i nazarından bu mesele de mütebassır, fakat aynı zamanda hal-i hazırı iyice nazar-ı itibara alarak, bu gibi faaliyetleri ta'kim etmeyecek surette salim bir hatt-ı hareket takib etmek lazımdır. Bu hususta memleketimizin ve milletimizin hal-i hazırı itibarıyla ecnebi sermayesinden daha uzun müddet istifade edemeyeceğimize kâni'im. Fakat esas fikrim aynı zamanda milli sermayeyi onunla müştereken çalıştırmaktır. Binaenaleyh yerli sermayenin kendi başına teşebbüs edeceği işleri tercihan teşvik ve teshil etmekle beraber muhtelit sermayelerle vücud bulmaya ihtiyaç gösterecek büyük teşebbüsat-ı sanaiyenin de muvaffak olmasına çalışacağım. Esasen kanunlarımızın tadil ve ıslahında hâkim olan ruh, Milli İktisat'ın inkişaf ve hakimiyeti olduğu için bu tarzda teşebbüslerin tervici halinde de menafi-i milliyenin azami derecede gözetileceği muhakkaktır.¹⁵⁰⁹

Ancak savaş ortamının getirdiği ağır şartlar yabancıları orman ihalelerine girmekten ziyade orman ürünlerinin ticaretine sevk etmiştir. Savaş boyunca Bulgar ve Alman tüccarlar Romanya üzerinden Bulgaristan ve Almanya'ya önemli miktarda palamut ihraç etmişlerdir. Nisan 1915'te Bulgar vatandaşı olan İsrail Bensosan Çanakkale'den satın aldığı 300.000 kg palamudu Bulgaristan'a sevk etmek üzere gerekli makamlara başvurmuştur. Harbiye Nezareti tarafından yapılan değerlendirmede bir defaya mahsus olmak üzere palamudun sevkine izin verilmiştir.¹⁵¹⁰ Yine nisan ayında Avusturya-Macaristan Büyükelçiliği, Osmanlı Devleti Dışişleri Nezareti'ne başvurarak vatandaşı olan Nicolas Xanthopoulos'un satın aldığı palamudun ihracatına onay verilmesini istemiştir. Büyükelçilik palamudun Avusturya Askeri Kundura İmalathanesi için gerekli olduğunu ayrıca vurgulamıştır. Xanthopoulos henüz savaş başlamadan önce Temmuz 1914'te Çanakkale'den 320.000 kg palamut satın alarak gerekli işlemleri tamamlamıştı. Ancak savaşın ardından bu ürünler sevk edilemeyerek burada kalmıştı.¹⁵¹¹ Harbiye Nezareti bu sefer askeri ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak ihracata izin vermemiştir.¹⁵¹² 1915 yılı boyunca Bulgaristan ve Almanya tüccarlar

¹⁵⁰⁸ "Ticaret ve Ziraat Nazırıyla Mülakat", *İktisadiyat Mecmuası*, Yıl: 1, S. 1, 8 Şubat 1331 / 21 Şubat 1916, s. 8-9.

¹⁵⁰⁹ "Ticaret ve Ziraat Nazırıyla Mülakat", *İktisadiyat Mecmuası*, s. 9.

¹⁵¹⁰ BOA., BEO. 4347/326011.,

¹⁵¹¹ BOA., BEO. 4349/326141.

¹⁵¹² BOA., BEO. 4352/326348.

aracılığıyla Osmanlı Devleti'nden palamut satın almak için girişimlerde bulunmaya devam etmiştir. Bulgaristan Nisan 1915'te 32 vagon palamut ithal etmek için Osmanlı Devleti'ne başvurmuştu.¹⁵¹³ İzmir'de şubesi bulunan Gerhardus und Söhne adlı Alman şirketi ise 33 vagon palamudu Almanya'ya göndermek için girişimlerde bulunmaktaydı.¹⁵¹⁴

Osmanlı Devleti askeri ihtiyaçlardan ötürü palamudun dost ve tarafsız devletlere olan ihracını geçici olarak yasaklamak zorunda kalmıştır. Osmanlı makamları tarafından yapılan değerlendirmelerde askeriye için 3 milyon kilo palamut temin edilmedikçe ihracata izin verilmemesi gerektiği ifade edilmiştir.¹⁵¹⁵ Yine de birçok Bulgar ve Alman tüccar İzmir, Aydın ve Çanakkale'den palamut satın alarak ihraç etmek için Osmanlı makamlarına başvuruda bulunmuştur.¹⁵¹⁶ Kısmen de olsa Meclis-i Vükela kararıyla dost ve tarafsız devletlere palamut ihracına izin verilen durumlarda ürünün %15'i askeri ihtiyaçların karşılanması amacıyla alınmaktaydı.¹⁵¹⁷ Gerek yerli gerekse de yabancı olsun hiçbir tüccara bu konuda ayrıcalık tanınmamaktaydı.¹⁵¹⁸

I. Dünya Savaşı boyunca Osmanlı Devleti'nde petrol ihtiyacı yoğun bir şekilde kendini hissettirmişti.¹⁵¹⁹ Bu duruma çözüm olarak ise yine palamut ihracatı önem kazanmıştı. Osmanlı makamları Etoile Roumaine adlı petrol şirketi arasında Temmuz 1916'da yapılan anlaşmada bahriye dairesine ait tayyareler için gerekli olan 50.000 kg benzin karşılığında 150.000 ton palamudun Romanya'ya ihracına izin verilmiştir.¹⁵²⁰ Palamut mahsulü üzerindeki yabancı etkisinden dolayı yerli tüccarlar oldukça şikayetçiydi. Kula'dan Gülmezzade İbrahim Efendi ve arkadaşları gönderdiği bir arzualde palamut ihraç etmeleri için vagon bulunmadığından ellerindeki ürünü yabancı şirketlere ucuz fiyatla sattıkları ifade etmişlerdir.¹⁵²¹ Bu durumun farkında olan ve aralarında Celal (Bayar) Bey'inde bulunduğu

¹⁵¹³ BOA., BEO. 4351/326264.

¹⁵¹⁴ BOA., BEO. 4351/326265. BOA., BEO. 4362/327121. BOA., BEO. 4371/327759.

¹⁵¹⁵ BOA., DH.İ.UM. 89/1.

¹⁵¹⁶ BOA., BEO. 4351/326266., BOA., BEO. 4352/326342., BOA., BEO. 4352/326384., BOA., DH.İ.UM. 89/1., BOA., BEO. 4364/327248.

¹⁵¹⁷ BOA., DH.ŞFR. 65/29. BOA., DH.İ.UM. 89/1. BOA., DH.İ.UM.EK. 26/21.

¹⁵¹⁸ BOA., DH.İ.UM.EK. 20/27.

¹⁵¹⁹ Büşra Karataşer, "Babiâli'nin Amerikan Petrol Şirketi Standard Oil'e Bakışı", *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 13/2, Kış 2018, s. 343.

¹⁵²⁰ BOA., MV. 202/63. BOA., BEO. 4419/331400. BOA., BEO. 4421/331522. BOA., MV. 202/105., BOA., DH.İ.UM. 77/1.

¹⁵²¹ BOA., DH.İ.UM.EK. 23/111.

bir gurup yerli müteşebbis tarafından “millî iktisat” politikası doğrultusunda İzmir’de Türkiye Palamutçular Anonim Şirketi kurulmuştur.¹⁵²²

Avusturyalı uzmanlar ile yerli ormancılardan oluşan orman amenajman heyeti çalışmalarına devam ederken 1917’de “Ormanların Usul-ü İdare-i Fenniyeleri” hakkında kanun yürürlüğe girmişti.¹⁵²³ Hendek ormanlarının amenajman çalışmaları tamamlandıktan sonra sıra Bolu ve Kastamonu ormanlarına gelmişti.¹⁵²⁴ Bu bölgede Avusturyalı tüccar Hermann Groedel’in 1914’te başlayan girişimleri 1917-1918 yılında tekrar kendini göstererek ormanlardan geniş çaplı bir ihale almak için çeşitli hamlelerde bulunulmuştur. Bu girişimler beraberinde Osmanlı son döneminden Cumhuriyet’in ilk yıllarına uzanan birtakım sorunları da getirecekti.¹⁵²⁵

4.2. Ormanlıkta Yerli Müteşebbisler

II. Meşrutiyet döneminde orman ihalelerine girme konusunda yerli müteşebbislerin şahsi girişimleri daha sınırlı bir çerçevededir. İhalelerin birçoğu 1908 öncesi dönemden devam eden küçük çaplı kesimler şeklindeydi. Ayrıca müzayedesiz imtiyaz talepleri de oldukça fazlaydı. Balkan Savaşları ve salgın hastalıklar sebebiyle bazı ihalelerin ertelendiği ve süre uzatımına da gidildiği görülmektedir.¹⁵²⁶ Yerli müteşebbisler tarafından genellikle odun, kömür ve gayr-ı mamul ürünlere yönelik ihale girişimlerinde bulunulmuştur. Ayrıca odun dışı orman ürünlerinden olan reçine, çam kabuğu ve palamut da tercih edilen orman ürünleri arasında yer almıştır.¹⁵²⁷ Ormanlara yönelik şahsi müteşebbislerden Akif Bey ve Ali Fuat Bey dönemin ön plana çıkan isimlerindendir.

14 Kasım 1910’da Beykoz kazası dahilindeki Paşamandıra ormanlarından odun, kömür, telgraf ve maden direği sütunu ihalesi 4 yıllığına müteahhit Akif Bey’e verilmiştir. Akif Bey her yıl 25.000 kantar odun, 1.500 kantar kömür ve 500 metreküp sütun imal ederek sene sonunda bedellerini mal sandığına teslim edecekti. Böylelikle 4 yıl boyunca toplamda her kantarı 7 kuruştan 100.000 kantar odun, 11 kuruştan 6.000 kantar kömür ve metreküpü 67,5 kuruştan 2.000 metreküp telgraf ve maden sütunu imal etmiş olacaktı. Akif Bey

¹⁵²² Serdar Sarısır, “Millî İktisat Politikasının İzmir’deki Tezahürlerinden; Türkiye Palamutçular Anonim Şirketi”, Haz. Erden Ünlen, *Türkiye Cumhuriyeti’nin Ekonomik ve Sosyal Tarihi Uluslararası Sempozyumu*, C. I, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2017, s. 217,218.

¹⁵²³ BOA., İ.DUİT. 89/44.

¹⁵²⁴ BOA., DH.EUM.SSM. 26/29

¹⁵²⁵ Esin, “Büyük Savaş’ın Sonunda Anadolu Ormanları” s. 137-140.

¹⁵²⁶ BOA., ŞD. 544/13. BOA., BEO. 3690/276699. BOA., MV. 163/98. BOA., DH.İD. 105/1.

¹⁵²⁷ BOA., ŞD. 544/13. BOA., ŞD. 3060/31. BOA., DH.MKT. 1277/60. BOA., ŞD. 541/26. BOA., ŞD. 543/25. BOA., ŞD. 541/26. BOA., DH.İUM.EK. 23/111.

mukavele hükümlerini Balkan Savaşları ve umumi seferberlik gibi nedenlerle tam olarak yerine getirmediğinden 2 sene uzatma talep etmiş ve bu durum İstanbul Meclis İdaresi'nce 1,5 sene olarak kabul edilmiştir. Aslında bu uzatmanın kabul edilme sebebi Akif Bey'in taahhüt ettiği odun imali kısmınının 76.127 kantarlık büyük bir kısmını yerine getirememesinden kaynaklanmaktaydı. Bu nedenle de kömür ve sütun imaline müsaade edilmemiştir. Akif Bey ise bu durumun hem kendisine hem de hazineye zarar vereceğini ifade ederek itiraz etmiştir. Ancak kurumlararası yapılan yazışmalarda ormandaki mallarının zapt edilerek odun bedeli olan 531.923 kuruşun Akif Bey'den tazmin ettirilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur. Borcun sürüncemede kalması nedeniyle 1,5 yıllık süre uzatımından da vazgeçilerek Akif Bey'e mukavele hükümlerine uymadığından dava açılmıştır.¹⁵²⁸

II. Meşrutiyet döneminde ormanların işletilmesine yönelik yerli müteşebbislerden en önemli isim olarak Ali Fuat Bey karşımıza çıkmaktadır. Ali Fuat Bey 21 Ocak 1909'da Bozöyük nahiyesine bağlı Sofular ve Batan ormanlarından 50.000 metreküp mamul ak ve sarı çam ihalesine talip olmuştur. Ayrıca her metreküp için 30 kuruş teklifiyle yıllık en az 5.000 metreküp kesim yapacağını ifade etmiştir. Ali Fuat Bey bu doğrultuda başvuru sürecinde nasıl bir yol izlediğini şu şekilde izah etmiştir:

“İnegöl Orman İdaresi'ne müracaat ettim. Aldığım cevapta bu işe Orman Nezareti memur olmayıp valiler ve mutasarrıflar karıştığını söylediler. Vilayete müracaatımda Maliye Nezareti'yle makam-ı Sadaret'den varid olan emr-i samide şöylece zikir ediliyordu. Hazine-i Hassa'dan bu kere Maliye Nezaretine devr olunan ormanlar muamelat-ı munzamaya halel gelmemek üzere eski memurlar marifetiyle idare yalnız talipleri zuhurunda ihale ve müzayedeye vaz'ıyla mukavelenamelerin akd-i teattisi valiler ve mutasarrıflar marifetiyle icra hasılatının dahi mal sandıklarına teslimi suret-i katiyyede emr-ü işar olunmuş bulunduğu vukuf hasıl etmem üzere derhal Dersaadet'e avdetle Maliye Nezaret-i Celilasine Fi 8 Kanunusani sene 1324 müracaat ettim.”¹⁵²⁹

Bu ormanlar Meşrutiyet'in ilanının ardından Hazine-i Hassa'dan Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'ne devredilmişti. Ancak bu noktada Evkaf-ı Hümayun Nezareti ormanların Sultan I. Murat'a ait vakıf ormanlarından olduğunu ifade ederek bu ihalenin gerçekleşmemesi için Maliye Nezareti'ne başvuruda bulunmuştur. Maliye Nezareti gerçekleştirdiği inceleme sonrasında Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne gönderdiği yazıda ormanların tamamıyla Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'ne devredilmiş olduğunu ifade etmiştir. Maliye Encümeni kararı Ali Fuat Bey'e ileride bir nizamname yapılacağını bu

¹⁵²⁸ BOA., BEO. 4371/327767. BOA., ŞD. 2383/35. BOA., DH.İ.UM. 55/9.

¹⁵²⁹ BOA., ŞD. 3060/31.

nedenle de şimdilik başvuru evrakının kayıt altına alınacağını ifade etmiştir. Ali Fuat Bey konuyu Sadaret makamına kadar taşıyarak bu durumun yanlış olduğunu mevcutta bir Orman Nizamnamesi bulunduğunu belirtmiştir. Ayrıca 20.000 liraya yaklaşık bu teklifi kabul ettiremediği için duyduğu üzüntüyü dile getirerek Maliye Nezaretinin kayıtsızlığını vurgulamıştır.¹⁵³⁰ Hem Osmanlı'daki ormancılık ekonomisine vakıf olan hem de Dünya'daki kereste piyasası yakından takip eden Ali Fuat Bey'in serzenişleri ve döneme ait tespitleri oldukça önemlidir:

Müstağni-i arz-y beyan olduğu vechile idare-i sabıkada devlet ve milletin menâfi-i hakikiyyesini kâfil yollu teşebbüsât-ı nâfiyaya girişmek insanı ruh-ı canından bîzâr edici bir takım mezâhim ve müşkilâtı ifhâm demek olup eğer müteşebbisler hükümetin bu hâl-i tâkat-fersâsından bîzâr ve taleb-i müracatlarından da sarf-ı nazar etmemiş olsa idiler vâridât-ı devlet bugün birkaç misli tezâyüd eyleyeceği bir emr-i tabî idi. Bu mütâlâât-ı çâkerânemi arz etmekten maksad-ı mukaddese-i âcizânem iştigâl eylediğim keresteciliğin birçok künh ü hakâyıkına vukuf-ı nâçizânemi dünyanın en güzel ve en azîm ormanlarına mâlik olan memleketimiz bugün ihtiyâcâtını temîn edecek kerestesini bile imâl edemediğinden ticaretimiz dünyânın diğer bir ucu farz olunan İsveç ve Norveç'e hattâ karîb olan Romanya mallarına bile rekâbet edemeyecek bir hal-i teessüf-iştîmâle gelmiştir. Biz sînâî bir kavim olmadığımız gibi ticaretle de iştigâlimiz hemen meşkûd olduğundan ihrâcât ve ithalatımızdaki nisbetsizlik göz önüne getirildiği halde bu milletin ikbâliyle beraber hayât-ı hakikiyyesi demek olan ticaretindeki fark-ı azîmden dolayı şimdiden hâl-i iflâsı millete hükmetmek lazım gelir. Çünkü malımızı satamıyoruz, mamûlât-ı ecnebiye bize Avusturya ve Romanya'yı bırakalım İsveç rekabetinden yakamızı kurtaramıyoruz. Hükümet bu mühim noktaları takdir etmiyor, bunca ormanlarımıza ve ihracatımızdaki suhulet ve kurbîyyete bakılırsa dâhili sarfîyatımızdan başka Yunanistan ve Mısır'a pek çok miktarda kereste ihracına muvaffak olarak ahalimizden yüzbinlerce muhtacinin çâre-i iâşeleri mümkün. Bu da gene hazînemizin bir nev istifâdesini temîn demek ise de memûrîn-i âidesine bu husûsu bir türlü ihsas kabil olamadığından erbâb-ı müracaat akl-u hayale gelmez müşkilât karşısında bulundurulacak zavallı memleket bu vukufsuzluk yüzünden ahalimizde yürekler parçalayıcı fakr-u sefalet rû-nümûn olup gidiyor. Memleketin esbâb-ı saadetiyle istikmâl-i terakkisi ve ahalinin temîn-i refâhına en büyük bir çare mamulât-ı dâhiliyemizin mümkün olduğu kadar temin-i revacına hizmet ihtiyacat-ı zarûriyyemizi hâricden tedârük dâhilî mahsulatımızın sarfına büyük bir himmet lâzımdır ki hem millet felaketten ve hem de hükümetimiz inkılâb-ı mesûdumuzu derece-i matlubeye isal edebilsin. Bugün herhangi bir daireye gidilse ve menâfi-i devlet nâmına bir iş teklif olursa o bî-manâ havâlelerden o lüzumsuz muamelelerden o neticesiz kararlardan kurtulmak kâbil olmuyor. Herkes mesûliyeti akl u mantıksız havâlesiyle yekdiğerinin üstüne atmaktan çekinmiyor. Ne yaptıklarından bî-haber ve hiçbir hiss-i takdir-i vukûfa müstenid olmayarak vukûa getirilmekte olan ahvâl-i elimin memleketin hayât-ı iktisâdiyyesinde i'tiyâmı gayr-ı kâbil cerihalar açıyor. Zat-ı fehâmet-simat-ı asafânelerine yukarıdan beri arz etmek istediğim mütâlâat-ı çâkerânemdeki esas maksad ahîren dûçâr edildiğim ve devletin varidat-ı mühimmesine ait mühim bir orman işidir ki ber-vech-i âtî arz-u beyanına cüret-yâb oluyorum.¹⁵³¹

¹⁵³⁰ BOA., ŞD. 3060/31. BOA., ML.EEM. 769/19. BOA., BEO. 3500/262490.

¹⁵³¹ BOA., ŞD. 3060/31.

Ali Fuat Bey'nin Meşrutiyet'ten beklediğini bulamadığına dair yakarıları ve Osmanlı ormancılık ekonomisinin çıkmazlarına dair bu görüşlerine rağmen ihale sonuçlanamamıştır. 1913 yılına gelindiğinde Ali Fuat Bey bu sefer de Ankara vilayetinin Mihaliçcik kazasındaki Değirmendere ormanlarının ihalesi için başvuruda bulunmuştur. Ali Fuat Bey'in başvurusu bu kez karşılık bularak 17 Temmuz 1913'te Ankara Valisi Hulusi Bey ile 24 maddelik bir orman ihalesi imzalanmıştır. Buna göre Ali Fuat Bey, 20 seneliğine 240.000 metreküp gayr-ı mamul sarı ve ak çam ihalesi almıştır. İhalede her metreküp gayr-ı mamul bedeli olarak 44 kuruş belirlenerek toplamda 105.600 liralık bir masraf çıkarılmış ve yıllara göre düzenli ödeme planları belirlenmiştir. İhalenin yürürlüğe girmesi amacıyla Ali Fuat Bey'e 1 hafta içerisinde mal sandığına teminat akçesi olarak 2.500 lira veya 5.000 lira değerinde emlak haczettirilmesi için süre verilmiştir.¹⁵³² Ancak Ali Fuat Bey mal sandığına teslim etmesi gereken miktar yerine Wiener Bankverein adlı bankadan 2.500 liralık bir teminat çeki göstermiştir. Bunun üzerine Ankara Vilayet Meclisi'nin kararıyla Ali Fuat Bey ile yapılan sözleşme feshedilmiştir.¹⁵³³

Ali Fuat Bey daha sonrasında birçok girişimde bulunarak çeşitli dilekçeler vermiştir. Aradan 2 yıl geçtikten sonra 1916'da Ankara Vilayet Meclisi ihalenin devam etmesine yönelik görüş bildirmişse de bu sefer Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından reddedilmiştir. Ticaret ve Ziraat Nezareti ile Ankara Vilayet Meclisi konuyla ilgili birçok defa birbirine zıt kararlar alması konunun sürüncemede kalmasına yol açmıştır.¹⁵³⁴ Durumun Şura-yı Devlet'te de detaylı olarak incelenmesinin ardından Ali Fuat Bey sürüncemede kalan bu ihaleden bir sonuç elde edemeyeceğini düşünerek yeni baştan bir ihale almak için girişimlere başlamıştır. Haliyle aradan uzun zaman geçmişti ve 5 Nisan 1917'de yürürlüğe giren "Ormanların Usul-ü İdare-i Fenniyeleri" hakkındaki kanun yürürlüğe girmişti. Böylelikle ormanlarda belirli bir düzen çerçevesinde işletme planları doğrultusunda kesimler gerçekleştirilecekti. Kanununun 5. maddesinde belirttiği üzere miri ormanlardan hazineye yarar sağlayacak olanlarından bazıları Meclis-i Vükela kararıyla pazarlık suretiyle şahıslara ihale olunabilecekti. Bu doğrultuda Ali Fuat Bey bir başka müteşebbis olan Süleyman Asaf Bey ile 1917-1918'de girişimlerde bulunarak Değirmendere¹⁵³⁵ ormanlarının ihalesini almaya çalışmıştır. Gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda Ağustos 1918'de Ali Fuat ve Süleyman

¹⁵³² BOA., ŞD. 3143/24.

¹⁵³³ BOA., BEO. 4486/336413.

¹⁵³⁴ BOA., DH.İ.UM.EK. 32/65. BOA., ŞD. 1268/12. BOA., BEO. 4486/336413. BOA., MV. 209/58.

¹⁵³⁵ Bu dönemde Mihaliçcik kazası Eskişehir sancağına bağlı olduğundan Değirmendere ormanları da bu sınırlar içerisinde yer almıştır.

Asaf Beyler Değirmendere ormanlarından 20 sene süreyle 240.000 metreküp gayr-ı mamul ak ve sarı çam ihalesi almıştırlar. Buna göre gayr-ı mamulün her metreküpü 200 guruş bedel ile satılarak toplamda 480.000 liralık bir ihale gerçekleştirilmiştir.¹⁵³⁶ Meclis-i Vükela özellikle müteahhit ve mühendislerin amenajman planlarına uyarak ormanlardan fenni şekilde yararlanması gerekliliğini şu şekilde vurgulamıştır:

“...mukavelename ve şartname münderiç olduğuna göre kıta-ı mahduda-i mezkur dahilinde mevcut eşcarın kabiliyet-i imaliyesi fennen tahakkuk ederek ona göre kat’iyat ve imalatta bulunmak üzere müteahhit ve mühendisleri marifetiyle amenajman talimatına tevfikana mukavelenin akdi tarihinden itibaren 2 sene zarfında imalat-ı umumiye harita ve planlarını ve 4 sene zarfında dahi kat’iyat ve imalat-ı hususiye planlarını tanzim ile bera-yı tasdik nezarete tevdi ve müddet-i mezkureden evvel kat’iyata ve imalata şüru halinde muvakkat işletme planlarına tevfik hareket eylemesi ve miktar-ı ihalenin olbabda tanzim olunacak planlarına göre kat’iyyen taayyün ettirilmesi muvafık görünmüş olduğundan...”¹⁵³⁷

İhale üzerinden 3-4 ay geçmişti ki İttihat ve Terakki liderlerinin yurt dışına kaçmalarının ardından kurumlar tam anlamıyla mercek altına alınmıştı. Basında yer alan bir haberde Değirmendere ormanlarının her metrekübün değerinin 500 kuruşa kadar çıkmasına rağmen düşük fiyatla satıldığından Orman Müdürü Tevfik Bey’e suçlamalar yöneltilmiştir.¹⁵³⁸

4.3. Ormanlıkta Şirketleşme ve Millî İktisat

II. Meşrutiyet’in ilanının ardından gazete ve dergilerde ticaretin önemi vurgulanarak şirketçiliği ve anonim şirketleri özendirilen yazılar artmaya başlamıştır. Müslüman-Türk unsur her ne kadar ticarete atılmış, dükkân açmış ve şirket kurmuş olsa da I. Dünya Savaşı’na kadar varlık gösterememiştir. Toprak’ın ifade ettiği üzere:

“II. Meşrutiyetin ilk yıllarındaki liberal ortam köşe bucakta birikimi olan gayrimüslimlere yaramış, bu dönemde kurulan şirketlerin büyük çoğunluğu gayrimüslim-yabancı sermaye ortaklığında gerçekleşmişti. Meşrutiyet liberalizmi sermaye birikiminden yoksun Müslüman unsuru ortaklık tabanında anonim şirketçiliğe yöneltememiş, yeni açılan alanlar gayrimüslim ve ecnebi sermayedarının eline geçmişti.”¹⁵³⁹

Trablusgarp Savaşı ve Balkan Savaşları nedeniyle bir türlü istenilen seviyede sermaye birikimi gerçekleştirilememiştir. Bu nedenle de 1908-1914 arası dönemde tasarruf

¹⁵³⁶ BOA., BEO. 4528/339553. BOA., MV. 249/158., BOA., BEO. 4532/339847.

¹⁵³⁷ BOA., MV. 212/132.

¹⁵³⁸ Sabah Gazetesi, “Tevfik Bey’e Cevabımız”, 12 Kanunuevvel 1334 / 12 Aralık 1918, No: 10442, s. 2.

¹⁵³⁹ Toprak, *Türkiye’de Ekonomi ve Toplum (1908-1950): Milli İktisat-Milli Burjuvazi*, s. 107

aracılığıyla sermaye birikiminden istenilen sonuç elde edilememiştir.¹⁵⁴⁰ I. Dünya Savaşı'nı adeta bir ekonomik bağımsızlık olarak algılayan İttihat ve Terakki kapitülasyonları tek taraflı olarak kaldırmıştır. Bu doğrultuda yabancı anonim şirketlerin ayrıcalıklarına son vererek bu şirketlerin Osmanlı mevzuatına tabi tutulması kararlaştırılmıştır.¹⁵⁴¹ Ayrıca Osmanlı Devleti'nde işlem yabancı şirketlerin 3 ay içerisinde Osmanlı Anonim Şirketi haline getirilmesi zorunlu tutulmuş olup aksi taktide kapatılacağı duyurulmuştur.¹⁵⁴² Böylelikle Millî İktisat dönemi başlayarak Müslüman-Türk tüccar tarafından anonim şirketler kurulmaya başlanmıştır. Savaş ortamının yoğun kargaşasına rağmen anonim şirketçilik açısından Osmanlı toplumunda görülmedik hızda gelişmeler yaşanmıştır. Meşrutiyet'in ilk 5 yılında 113 anonim şirket kurulurken 1914 sonrasında savaş döneminin ağır şartlarına rağmen büyük çoğunluğu Müslüman-Türkler tarafından olmak üzere 123 anonim şirket kurulmuştur.¹⁵⁴³ Doğrudan veya dolaylı olarak ormancılığa yönelik kurulan şirketlerde ise Müslüman-Türk burjuvazisinin girişimleri daha sınırlı bir şekilde gerçekleşmiş olsa da önemli faaliyetler olarak değerlendirilebilir.

4.3.1. Osmanlı Orman Anonim Şirketi

Osmanlı Orman Anonim Şirketi'nin kurulmasına yönelik ilk girişimler Meşrutiyet'in ilanının hemen ertesinde kereste tüccarı olan Mehmet Münir¹⁵⁴⁴ ve ortakları tarafından başlamıştır. Mehmet Münir, Ahmet Refik, İbrahim ve Fransız vatandaşı olan Trazyol Pitako?, tarafından 16 Aralık 1908'de verilen arzuhalde ormanlara yönelik durum tespiti yapılarak şirketin kurulma gerekçesi şu şekilde ifade edilmiştir:

“Nezd-i ali-i nezaret-penahilerince de müsellemtan olduğu üzere Memalik-i Osmaniye'nin haiz olduğu menâbi-i servetinden istifade edilmesinin yegane çaresi şirketler teşkiline mütevakkıf olub çakerleri öteden beri kereste ticaretiyle meşgul olduğumuz cihetle mülkümüz ormanlarının bihakkın işletilmesinden hükümetçe ve ahalimizce husule gelecek menafi-i kesireyi taktir etmiş ve bunun ise bir şirket teşkili suretiyle icra olunabileceğine kani olmuşumdur. Binaenaleyh bu maksadın husulüne hizmet etmek üzere bir Osmanlı Anonim Orman Şirketi teşkili lazımeden ad eyledik çünkü kereste ticaretinin sinin-i ahire zarfında peyda eylediği vüsat ve terakki muhtaç-ı izah değildir. Memalik-i Osmaniye dahilinde bulunan ormanların kesreti ise malum olup hakkıyla işletildiği taktirde memalik-i ecnebiyeye birçok kereste ihracı mümkün olacağı tabii olmakla beraber bu teşebbüsün menafi-i memlekete

¹⁵⁴⁰ Toprak, *Türkiye'de "Milli İktisat" (1908-1918)*, s. 55-56.

¹⁵⁴¹ Zafer Toprak, *Türkiye'de Ekonomi ve Toplum (1908-1950): İttihat-Terakki ve Devletçilik*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995, s. 2.

¹⁵⁴² Vedat Eldem, *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1944, s. 28.

¹⁵⁴³ Toprak, *Türkiye'de Ekonomi ve Toplum (1908-1950): Milli İktisat-Milli Burjuvazi*, s. 113.

¹⁵⁴⁴ Belgelerde: Tütün Tüccarından Üsküplü Hacı Abdurrahman Beyzade Mehmet Münir veya Üsküplü Merhum Müftü Hacı Abdurrahman Beyzade Mehmet Münir olarak yer almıştır.

*hizmet edecek bir surette tatbiki oldukça mühim bir sermayeye muhtaç görüldüğünden...*¹⁵⁴⁵

İstanbul'da kurulacak bu şirket 4 ortak tarafından 50 seneliğine 50.000 lira sermayeyle kurularak her biri 4 liradan da 25.000 hisse satılacaktı. Mehmet Münir ve ortaklarının verdiği şirket nizamnamesinde Şura-yı Devlet Nafia ve Maarif Dairesi tarafından birtakım düzenlemelere gidilmiştir. Daha sonrasında 42 maddeden oluşan nizamname Meclis-i Vükela kararıyla “usul ve nizama muvafık” görülerek 9 Eylül 1909'da şirketin kuruluşu tamamlanmıştır.¹⁵⁴⁶ Böylelikle Osmanlı Devleti'nde ormanların işletilmesine yönelik ilk anonim şirket kurulmuştur.¹⁵⁴⁷

4.3.2. Dersaadet Ticaret ve Ziraat ve Sanayi Şirket-i Osmaniyesi

Dersaadet Ticaret ve Ziraat ve Sanayi Şirket-i Osmaniyesi'nin kurulması amacıyla Orman ve Ma'âdin Müfettişliğinden emekli olan Nesim Açmiyan, Şark Demiryolları Kumpanyası Umuru-u Hukukiye Müdürü Yakub Samanon ve tüccardan Çad Fromkin adlı Osmanlı tebaası vatandaşları Mart 1910 yılında ilk adımları atmışlardır. Nesim Bey ve ortakları tarafından yapılan başvuruda 44 maddelik bir nizamname hazırlanmıştır. Şura-yı Devlet Nafia ve Maliye ve Maarif Dairesi bu nizamname üzerindeki bazı maddelerin değiştirilmesine karar vererek durumu müteşebbislere onaylattırılmıştır. Yapılan düzenlemeler sonrasında nizamname “usul ve emsaline mutabık” görülerek Meclis-i Vükela tarafından kabul görmüştür. Bu doğrultuda Dersaadet Ticaret ve Ziraat ve Sanayi Şirket-i Osmaniyesi 9 Mayıs 1910'da İstanbul'da kurulmuştur.¹⁵⁴⁸ Ticaret, ziraat, sanayi ve ormancılık başta olmak üzere birçok iş kolunda faaliyet gösterecek olan şirketin yetki alanı şu şekilde ifade edilmiştir:

*“Dersaadet'te ve bilcümle bilad-ı Osmaniye'de ticaret ve ziraat ve sanayi umuruyla iştiğal ve Hükümet-i Osmaniye'ce icra ettirilecek turuk ve maâbirin inşaatını deruhte ve iltizam suretiyle ormanlar ve garsiyat vesaire tesisi ve arazi erva ve iskası ve bataklıkların kurutulması ve ala-tarik-il icmal çiftlik işletilmesi ve fabrikalar tesis ve idaresi ve her nev emtia-i ticariyenin idhal ve ihracı ve daha bunlara mümasil umur-ı ticariye ve ziraiye ve sanaiyeye nisbet ve taalluku olan muamelat ile icra-i ticaret etmek.”*¹⁵⁴⁹

Şirket her biri 25 lira değerinde 2.000 hissedenden toplamda 50.000 liralık bir sermaye ile 50 seneliğine kurulmuştur. Şirket Genel Kurul ve İdare Meclisi olarak ikili yapılanmayla

¹⁵⁴⁵ BOA., ŞD. 1227/21.

¹⁵⁴⁶ BOA., İ.TNF. 20/8.

¹⁵⁴⁷ BOA., BEO. 3638/272789.

¹⁵⁴⁸ BOA., A. }DVN.MKL. 50/19. BOA., İ.TNF. 21/26.

¹⁵⁴⁹ BOA., A. }DVN.MKL. 50/19.

teşkilatlanmıştır. Genel Kurul'a sermayeyi %50 oranında arttırma yetkisi verilmiştir. Ayrıca merkezi İstanbul'da olan şirket Osmanlı Devleti'nin çeşitli yerlerinde veya yabancı ülkelerde şube açabilecekti.¹⁵⁵⁰ Şirket 1914 yılına gelindiğinde başlangıç sermayesinin henüz yarısını tahsil edememesine rağmen 25 liralık 1.000 adet hisse senedi çıkartarak sermayeyi 75.000 liraya yükseltmiştir.¹⁵⁵¹

4.3.3. Tetkikat-ı Madeniye ve Sınaiye Osmanlı Anonim Şirketi

Alfons Buma ve ortakları tarafından Haziran 1913'te Tetkikat-ı Madeniye ve Sınaiye Osmanlı Anonim Şirketi'nin kurulmasına yönelik girişimler başlamıştır. Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesinin incelemesi sonucunda şirketin 51 maddelik nizamname layihasında bazı düzeltmeler yapıldıktan sonra "usul ve emsaline muvafık görülerek" 10 Ocak 1914'te kurulmasına izin verilmiştir. Merkezi İstanbul'da olarak kurulan şirket orman, maden, ziraat, ticaret, sanayi, maliye, bahriye, nafia ve belediyeye ait iş kollarında faaliyet göstermek ve bunları yürütecek şirketlerin kurulmasını sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Şirket 5 liralık 2.000 hisseye bölünerek 10.000 liralık sermaye ile 30 yıllığına kurulmuştur. Şirkette Genel Kurul'a bağlı İdare Meclisi bulunmakta olup kuruluşunda İdare Meclisi'nde 7 yabancı bulunurken bu sayının en az 5 en fazla 11 kişi olması kararlaştırılmıştır.¹⁵⁵² 1914 yılında faaliyetlerine başlayan şirket bir türlü istenilen başarıyı sağlayamamıştır. 1917 yılına gelindiğinde şirket 10.000 liralık sermayesinden ancak 2.750 lirasını toplayabilmiştir. Ancak buna rağmen Genel Kurul'da İdare Meclisi'nin kabul ettiği teklifle 1917 yılında bir kumpanya ile ortaklık girişiminde bulunmak amacıyla 5.000 liralık yeni esham çıkarılarak sermaye de %50 oranında arttırılmıştır.¹⁵⁵³ 1918 yılında şirket müdürü olarak Fransız Jan Dinort görev yapmıştır.¹⁵⁵⁴

4.3.4. Garsiyat ve Ziraat Şirket-i Osmaniyesi

Yakob Samanon Efendi Eylül 1913'te Garsiyat ve Ziraat Şirket-i Osmaniyesi adlı bir şirket kurmak istemiştir. Bu doğrultuda verdiği arzuhalde "*şehir ve kasabat derun ve haricinde arazi, orman, maden ve taş ocakları işтира ve tasarruf ve mahsulat-ı ziraiye bey' ve firuht etmek ve buna müteallik her nev' muamelat-ı ticariye ve maliye ile iştigal*

¹⁵⁵⁰ BOA., ŞD. 1299/51. BOA., A.}DVN.MKL. 50/19. BOA., BEO. 3755/281610.

¹⁵⁵¹ Ramazan Balcı, İbrahim Sırma, *Ticaret ve Ziraat Nezareti: Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul, 2012, s. 175.

¹⁵⁵² BOA., İ.MMS. 175/30. BOA., BEO. 4251/318754. BOA., MV. 232/120.

¹⁵⁵³ Balcı, Sırma, *Ticaret ve Ziraat Nezareti: Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 145.

¹⁵⁵⁴ BOA., DH.EUM.5.Şb. 86/60.

*eylemek*¹⁵⁵⁵ amacıyla şirketi kurmak istediğini ifade ederek bir nizamname hazırlamıştır. Ancak Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesinde yapılan görüşmeler sonrasında Garsiyat ve Ziraat Şirket-i Osmaniyesi'nin bir ziraat şirketi olması nedeniyle “*maden ve taş ocakları iştirâ ve tasarrufuna ve muamelat-ı ticariyeye ve inşaata dair*”¹⁵⁵⁶ olan kısmı şirket nizamnamesinden çıkarılmıştır. Bunun yanı sıra nizamname de birkaç düzenleme daha yapıldıktan sonra konu Şura-yı Devlet'te incelenerek “usul ve emsaline muvafık” görülmüştür.¹⁵⁵⁷ Böylelikle Meclis-i Vükela'nın oluruyla 5 Temmuz 1914'te İstanbul'da 53 maddeden oluşan nizamnamesiyle Garsiyat ve Ziraat Şirket-i Osmaniyesi kurulmuştur.¹⁵⁵⁸ Tam anlamıyla ziraat ve ormancılık konuları ile meşgul olan bu şirketin kapsam alanı şunlardır:

*“Memalik-i Osmaniye'de ziraat ve imar edilmek üzere çiftlik ve ormanlar her nev' araziye bedel-i peşin yahut tekasit ile ödenmek suretiyle gerek müstakilen şirket namına gerek kanunen salahiyeti bulunan diğerleriyle müştereken iştirâ ve tasarruf eylemek ve sebze bahçeleri yetiştirmek ve eşcar-ı müsmire ve gayr-ı müsmire gars suretiyle bağ ve kürüm ve orman vücuda getirmek ve isticar suretiyle arazi ziraat etmek ve mutasarrıfları hesabına ormanlar vücuda getirmek ve çiftlikler işletmek...”*¹⁵⁵⁹

Garsiyat ve Ziraat Şirket-i Osmaniyesi 10 liralık 5.000 hisse ile toplamda 50.000 liralık sermayeyle 99 seneliğine kurulmuştur. Merkezi İstanbul olan bu şirket gerektiğinde Osmanlı Devleti'nin çeşitli bölgelerinde veya yabancı devletlerde şube açabilecekti. Ayrıca şirketin işleri Genel Kurul'a bağlı 5-11 kişiden oluşan İdare Meclisi tarafından yürütülecekti.¹⁵⁶⁰

4.3.5. Ticaret-i Berriye ve Bahriye Osmanlı Anonim Şirketi

Tüccardan olan Albert Kazaz Osmanlı Devleti'nde geniş çaplı bir şirket kurmak amacıyla 1916 yılının sonlarında gerekli makamlara başvurmuştur. Albert Kazaz Efendi'nin sunduğu 46 maddelik nizamname Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi'nin incelemelerinin ardından Şura-yı Devlet'te sunularak gerekli düzenlemelerin tamamlanmasıyla “Ticaret-i Berriye ve Bahriye Osmanlı Anonim Şirketi”nin kurulması uygun görülmüştür. Böylelikle İstanbul merkezli bu şirkete 20 Haziran 1917'de Şura-yı

¹⁵⁵⁵ BOA., ŞD. 1246/16.

¹⁵⁵⁶ BOA., İ.MMS. 187/2.

¹⁵⁵⁷ BOA., İ.MMS. 187/2.

¹⁵⁵⁸ BOA., MV. 235/143. BOA., İ.MMS. 187/2.

¹⁵⁵⁹ BOA., İ.MMS. 187/2.

¹⁵⁶⁰ BOA., İ.MMS. 187/2. BOA., BEO. 4298/322335.

Devlet ve Meclis-i Vükela kararlarıyla ruhsat verilmiştir.¹⁵⁶¹ Şirket orman işletmek dahil olmak üzere çeşitli birçok iş kollarında faaliyet yürütecekti. Buna göre şirketin iş kolları 4 kısma ayrılarak şu şekilde ifade edilmiştir:

“Evvela müteferriden veyahut eşhas-ı saire ve hükmiye ile müştereken her türlü emval ve emtiayı bey’ ve şira ve mübadele ve ihraç ve ithal etmek ve işbu muamelata komisyoncu sıfatıyla tavassut etmek, saniyen deniz veya göl ve nehir ve ırmak kanallarda büyük kanallarda büyük ve küçük her nev’ buhar ve yelken sefaini ve mavnalar ve römorkörler ile yolcu ve alelumum eşya ve emtia ve hayvanat nakliyatı icra ve bunları inşa ve bey’ ve şira ve icar ve isticar ve mezkur umurun ifası için her nev’ fabrika mebani tesis ve kendi namına teferruğ etmek, salisen tramvay, araba, otobüs, omnibüs, otomobil ve hayvanlar vasıtasıyla ve bu gibi sair vesait-i nakliye-i berriye ile her nev’ nakliyatı icra etmek, rabian alelumum kömür madeni ocaklarını işletmek ve bilcümle kömürcülük muamelesiyle iştigal etmek ve buna müteallik depolar gerek İstanbul’da ve gerek taşrada tesis etmek, hamisen orman işletmek ve maksad-ı mezkureye müteferri veyahut şirketin mucib-i menfaat görebileceği kaffe-i muamelat-ı sinaiye ve ticariye ve milliyeyi müceddeden veya tevsian doğrudan doğruya veya bil’vasita ifa ve icra etmek...”¹⁵⁶²

Şirket her biri 5 lira değerinde 10.000 hissedenden toplamda 50.000 liralık bir sermaye ile 50 seneliğine kurulmuştur. Şirket Genel Kurul’u sermayeyi bir misli arttırma konusunda yetkilendirilmiştir. Şirketin işlerinin Genel Kurul’a bağlı 5-7 azadan oluşan İdare Meclisi tarafından yürütülmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca şirket gerektiğinde Osmanlı Devleti’nin çeşitli bölgelerinde veya yabancı devletlerde şube açabilecekti.¹⁵⁶³

4.3.6. Adapazarı Ahşap ve Demir Malzeme İmalathanesi Anonim Şirketi

1915 yılının ilk yarısında Mustafa Nuri Efendi’nin oğlu Nihat Bey ve ortakları tarafından Adapazarı’ndaki ormanları işletmek ve bir fabrika kurmak için girişimlerde bulunulmuştur.¹⁵⁶⁴ Nihat Bey 6 Temmuz 1915’te Dahiliye Nezareti’ne gönderdiği bir yazıda inşaata başlamak üzere gerekli işlemlerin tamamlanmak üzere olduğunu ancak satın almak istediği araziyle ilgili bazı sorunlar çıktığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Adapazarı’nda tesis edeceğim her nev’ araba ve levazım-ı haşeb ve hadideye ve mobilya fabrikası için orman ve hususat-ı saireye ait muamelat hitam bulmak üzeredir... Hemen inşaata başlamak mecburiyetinde bulumurum. Binayı elektrik istihsal edebilecek olan Çarhsuyu civarında yapmak mecburiyet-i katisi ve bu civarda ise müsaade ancak belediyeye ait 12 dönümlük bir arazi vardır. Bu arazinin de 4-5 mah mukaddem bahçe yapılmak üzere belediye tarafından satın alındığını istihbar ettim.”¹⁵⁶⁵

¹⁵⁶¹ BOA., ŞD. 1258/4. BOA., İ.DUİT. 121/3. BOA., MV. 247/57. BOA., BEO. 4475/335621.

¹⁵⁶² BOA., A. }DVN.MKL. 64/1.

¹⁵⁶³ BOA., A. }DVN.MKL. 64/1.

¹⁵⁶⁴ BOA., BEO. 4359/326889.

¹⁵⁶⁵ BOA., DH.UMVM. 97/28.

Bu doğrultuda Nihat Bey, belediye tarafından ödenen bedeli vererek bir an önce kendisinin bölgede fabrika temelleri atmak için İzmit mutasarrıflığına emir verilmesi yönünde istekte bulunmuştur. Nihat Bey Harbiye Nezareti'nin de askerî açıdan yararlı olacak böyle bir fabrika için gerekli kolaylığı sağlayacağını düşünmekteydi. Dahiliye Nezareti 7 Temmuz'da İzmit mutasarrıflığına gönderdi yazıda arazinin fabrika yapılmak üzere Nihat Bey'e uygun bir bedel ile satılmasına ve inşaatına başlamasına yönelik emir göndermiştir.¹⁵⁶⁶ Böylelikle Nihat Bey ağustos ayında kuracağı fabrika için gerekli malzemeleri temin etmek amacıyla Adapazarı'ndaki Süleymaniye ormanlarından yapılan mukavelename ve şartnameyle 30 yıllığına 400.000 metreküp gayr-ı mamul dışbudak ihalesini almıştır. Ayrıca 21.433 metreküp gayr-ı mamul karaağaç ve 900 metreküp meşe ihalesi almak içinde girişimlerde bulunmaya başlamıştır.¹⁵⁶⁷ Diğer taraftan 1916'da Harbiye Nezareti Bursa vilayeti dahilinde Hazine-i Hassadan devredilen İnegöl ormanları ile Düzce kazasındaki Aksu ormanının fabrikaya tesis edilmesi için girişimlerde bulunmuştur. Çünkü Harbiye Nezaretine göre ordu ve memleketin muhtaç duyduğu her türlü araba ve sanayi aletleri meydana getirecek olan bu şirket yakında faaliyete başlayacağından gerekli malzeme temini son derece önemliydi.¹⁵⁶⁸

I. Dünya Savaşı'nın getirdiği ortam nedeniyle Ali Nihat Bey fabrika için gerekli makina ve araçları bir türlü getirmemiştir. Bu noktada Harbiye Nezareti gerekli malzemeleri Almanya'dan ithal ederek şirkete ortak olmuştur. Böylelikle Ali Nihat Bey ve arkadaşları tarafından gerçekleşen küçük kollektif girişimin anonim şirkete dönüştürülmesine karar verilmiştir.¹⁵⁶⁹ Ancak şirketin kurulması bir müddet vakit alacağından bu süreçte fabrika tamamlanarak işler hale getirilmesi yönünde adım atılmıştır. Bu doğrultuda fabrikanın açılışı 10 Kasım 1916'da Başkumandan Vekili Enver Paşa ve birtakım devlet adamlarının katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Enver Paşa törende fabrika başmühendisine 5. Rütbeden Mecidi nişanı diğer mühendisleri ise sanayi madalyaları vermiştir.¹⁵⁷⁰ Fabrikanın muhteviyatı ile ilgili bilgileri ise Harp Mecmuası şu şekilde aktarmıştır:

“Adapazarı'nda küşad edilen fabrikanın tahrik makineleri 100 bargir kuvvetindedir. Bundan başka nehir suyunu içilecek bir hale getirmek için Anadolu'ya ilk defa giren tasfiye makineleri vardır. Fabrikada şimdiki halde 400 amele ile darüleytamlardan celb edilmiş 50 talebe çalışmaktadır. Fabrika gece gündüz işlediği taktirde 800

¹⁵⁶⁶ BOA., DH.UMVM. 97/28.

¹⁵⁶⁷ BOA., BEO. 4463/334687.

¹⁵⁶⁸ BOA., BEO. 4435/332605. BOA., MV. 203/89.

¹⁵⁶⁹ Toprak, *Türkiye'de “Milli İktisat” (1908-1918)*, s. 203.

¹⁵⁷⁰ *Türk Yurdu*, “Yeni Bir İmalâthane”, Yıl: 4, S. 122, Tübitay Yayınları, Beşinci Cilt (C. 10-11), Ankara, 2000.

ameleyi meşgul edebilecektir. Bu mühim müessese-i snaiye ileride tevsi edilecek ve kereste işlerinden başka ev eşyası, ziraat makineleri, değirmen aleti, tulumbalar ve sair ufak tefek makineler yapmak mümkün olacak ve bu taktirde 1.200 amele istihdam edilebilecektir. Fabrika binaları; kerestesi bol arazide ziyadar ve muntazam surette yapılmıştır. Şimdilik amele akser olarak çalışmaktadır. Harpten sonra civarda aileleriyle birlikte ikamet edebilmeleri için sıhate muvafık amele evleri vücuda getirilecektir. İnşaata 1 sene evvel başlanmış ve Almanya'dan gelen makineler 4 aydan ibaret kısa müddet zarfında yerleştirilmiştir."¹⁵⁷¹

Ali Nihat Bey öncülüğündeki fabrika 14 Nisan 1917'de kuruluşunu tamamlayarak "Adapazarı Ahşap ve Demir Malzeme İmalathanesi Osmanlı Anonim Şirketi" halini almıştır.¹⁵⁷² Şirketin iş kolları şu şekilde belirtilmiştir:

*"Adapazarı'nda tesis kılınan fabrikada alelumum ahşap, demir malzeme imalatıyla iştilgal, orman ağaçları mubayaa ve iltizam ve kereste fûruhtu, Hükümet-i Seniyye için levazımat taahhüt eylemek ve işbu muamelata doğrudan doğruya veyahut bilvasıta müteallik olan bilcümle teşebbüsat-ı snaiye ve ticariyeye dair hususatı icra etmek borsa muamelatıyla iştilgal etmemek..."*¹⁵⁷³

Şirket her biri 20 lira değerinde 4.200 hissedenden toplamda 84.000 liralık bir sermaye ile 30 seneliğine kurulmuştur. Şirket Genel Kurul'u sermayeyi bir misli arttırma konusunda yetkilendirilmiştir. Şirketin işlerinin Genel Kurul'a bağlı 5-9 azadan oluşan İdare Meclisi tarafından yürütülmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca şirket gerektiğinde Osmanlı Devleti'nin çeşitli bölgelerinde veya yabancı devletlerde şube açabilecekti. Adapazarı'ndaki Süleymaniye ormanının yanı sıra Kayalar, Değirmendere ormanı ve Düzce kazasındaki Aksu ormanının şirkete devredilmesine yönelik karar da 49 maddelik mukavelede yer almıştır.¹⁵⁷⁴

Toprak, Adapazarı Ahşap ve Demir Malzeme İmalathanesi Osmanlı Anonim Şirketi'nin II. Meşrutiyet yıllarında başlatılan devlet-özel girişim ortaklığının tipik bir örneği olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca bu fabrikanın İttihatçılar için bir propaganda vesilesi olduğunu vurgulayarak şu değerlendirmelerde bulunmuştur:

"İttihatçılar için böyle bir fabrikanın Adapazarı'nda açılışı, sanayi'in Anadolu'ya yayılması için bir propaganda vesilesiydi. Bu fabrikayla. İttihatçılara göre, Anadolu'nun sanayileşmesi için ilk adım atılmıştı. Adapazarı Demir ve Ahşap Malzeme İmalathanesi'nin düdüklüleri yüzyıllardır gaflet uykusunda yuvarlanan

¹⁵⁷¹ Harb Mecmuası, Yıl: 1, S. 14, Teşrinisani 1332, s. 212.

¹⁵⁷² BOA., A. }DVN.MKL. 62/21. Şirket nizamnamesinde mart ayında birçok değişiklik gerçekleşmiştir. MV. 247/5.

¹⁵⁷³ BOA., A. }DVN.MKL. 62/21.

¹⁵⁷⁴ BOA., A. }DVN.MKL. 62/21. BOA., MV. 207/75.

*Anadolu halkını bir kez daha «intibâh»a davet ediyor ve Anadolu'nun İktisadî yaşamında yeni bir dönemin başladığını duyuruyordu.*¹⁵⁷⁵

Önemli bir millî sermaye girişimi olan şirket mütareke döneminde birtakım tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Hatta 1920 yılında şirketin nizamnamesinde birçok değişiklik yapılmıştır. Şirkette bazı yolsuzluklar yapıldığını noktasında Ali Nihat Bey'e birçok suçlamalar yapılmışsa da İstanbul I. Divan-ı Harb-ı Örfisi'nde gıyaben yargılanarak beraat etmiştir. Fabrika ise Cumhuriyet'in ardından büyüyerek çalışmaya devam etmiştir.¹⁵⁷⁶

4.3.7. Orman İşletme Şirketi

Orman İşletme Şirketi'nin kurulmasına giden süreçte öncelikli olarak Kastamonu ve Bolu ormanlarını ele almak gereklidir. Çünkü bu şirketin kuruluşunun yegâne amacı Kastamonu ve Bolu ormanlarını işletmektir. Osmanlı Devleti, Balkan Savaşları sonucunda Balkanlardaki önemli ormanlık bölgeleri kaybetmiştir. Bu nedenle devletin en önemli orman kaynağından olan Kastamonu ve Bolu ormanları bir kat daha önem kazanmıştır. Osmanlı Devleti'nin yayınlamış olduğu orman istatistiğine göre Kastamonu vilayeti ile Bolu sancağında ormanlarda toplamda 1.316.000 hektar orman bulunmaktaydı.¹⁵⁷⁷ Bu kadar geniş ormanlık bölgelerin işletilmesinde sermayenin fazla olması gerektiğinden müteşebbislerin imtiyaz alma noktasında yetersiz kaldığı ifade edilebilir.

Kastamonu ve Bolu ormanlarına yönelik ilk girişim Avrupa'nın en büyük kereste tüccarı olan Baron Hermann Groedel tarafından gerçekleştirilmiştir. Groedel, 1913 yılının sonlarında bir avukat aracılığıyla Kastamonu ve Bolu ormanlarının işletilmesine yönelik yıllık en az 100.000 metreküp çam ve köknar, 25.000 metreküp akgürgen ve 8.000 metreküp meşeden kereste üretmek için müzayedesiz olarak 40 yıllığına bir imtiyaz talep etmiştir. 18 Aralık 1913'te Meclis-i Vükela konuyla ilgili olarak bir komisyon kurularak bu imtiyaz talebinin ne gibi fayda veya zararları olabileceğinin araştırılmasına yönelik bir karar vermiştir. Komisyon gerekli araştırmaları yaptıktan sonra kapalı zarf ile müzayede yapılması yönünde görüş bildirmiştir. Daha sonrasında ise 7 Mart 1914'te Meclis-i Vükela pazarlık suretiyle ihalenin gerekli olduğuna yönelik yeni bir karar vermiştir.¹⁵⁷⁸ Tasvir-i Efkar

¹⁵⁷⁵ Toprak, *Türkiye'de "Millî İktisat" (1908-1918)*, s. 203,204.

¹⁵⁷⁶ Esin, "Büyük Savaş'ın Sonunda Anadolu Ormanları", s. 136., Resul Narin, *Adadan Pazara Sakarya*, Sakarya Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, Sakarya, 2014, s. 192-196. BOA., BEO. 4620/346455. BOA., BEO.4621/346567. BOA., MV. 252/70. BOA., BEO. 4651/348753., BOA., A.}DVN.MKL. 68/12. Ayrıca fabrikayla ilgili özellikle de mütareke sonrasındaki yaşananlara yeni bir bakış açısı getiren esinin çalışması için bkz: Taylan Esin, "Büyük Savaş'ta Hususi Bir Teşebbüs", *Toplumsal Tarih*, S. 246, Haziran 2014, s. 26-34.

¹⁵⁷⁷ *Memalik-i Osmaniye'nin 1325 Senesine Mahsus Olan Orman İstatistiğidir*, s. 4.

¹⁵⁷⁸ BOA., MV. 184/41. BOA., BEO. 4275/320567.

Gazetesi ise 23 Mart tarihli nüshasında Kastamonu ve Bolu ormanları meselesine değinmiştir. Gazete orman ihalesine yönelik mevcut bilgilere değindikten sonra oluşturulan komisyonu eleştirerek ormanların müzadeyesiz olarak verilmesinden duyduğu endişeyi dile getirmiştir.¹⁵⁷⁹ Ticaret ve Ziraat Nezareti ile Groedel arasındaki görüşmeler nisan-mayıs aylarında devam etmiştir. Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından bölgedeki tüccar ve ahalinin mevcut durumları göz önüne alınarak mukavele ve şartname hazırlanmıştır.¹⁵⁸⁰

Almanya'nın köklü gazetelerinden olan Neue Freie Presse ise 3 Mayıs 1914'te Kastamonu ve Bolu ormanlarıyla ilgili devam eden görüşmelere yer vermiştir. Haberde Transilvanya Orman Şirketi'nin başkanlığındaki Groedel'in öncülüğünde Türk makamları ile Kastamonu ve Bolu ormanlarının ihalesine yönelik görüşmelerin halihazırda sürdüğü ve uzun süre devam edeceği ifade edilmiştir. Şirketin bölgede 500.000 dönümlük bir alanda ağaç kesimi imtiyazı alarak temin ettiği keresteyi deniz yoluyla Avrupa'ya ihraç edeceği belirtilmiştir.¹⁵⁸¹ Konuyla ilgili olarak Kastamonu Mebusu İsmail Mahir Efendi bölge ahalisine ait ormanların belirlenmeden imtiyaz verilmesinin doğru olmadığını şu sözlerle ifade etmiştir:

“Bendeniz en ziyade nazarı dikkatinizi bir şeye daha celp etmek isterim ki, bu da orman meselesidir. Çünkü memaliki Osmaniyyede en çok ormanı olan mahal bizim vilayetimizdir. Kastamonu Vilayetinde çok orman var. Bu ormana da bir netice verilmemiştir. Mesmuatımıza nazaran bu orman bir ecnebi şirkete veriliyormuş ve nafi şerait de dermeyer olunuyormuş. Bunların layihalarını bendeniz okudum; ama iyi veya kötü olduğuna daha hükmetmedim. Yalnız şunu rica ederim ki, ahalinin ormanı tefrik edilmeden böyle bir imtiyaz verilmesin. Çünkü oradaki bütün ormanları bir şirkete vermek ahaliye siz buradan hicret edin demektir. Üç sene evvel üç maddelik bir kanun teklif olunuyordu. Köylülerin ormanı tefrik edilecekti. Zaten ormanların harap olmasının birinci sebebi ormanların tefrik edilmesidir, önüne gelen vurup kırıyor. Ahalinin ormanları tefrik edilmiş olsa ahali ormanını kendisi idare eder. Ancak, o vakit Hükümete kendi ormanları kalmış olur ki, hemen yüzde ellisi bitmiş demektir. Bunun için dairei intihabiyyem namına, vilayetim namına rica ediyorum, bu ormanların bir çaresine bakılsın. Vaktiyle üç maddelik bir kanun teklif olunuyordu. Nezareti Celile o maddeleri yine teklif etsin. Ondan sonra nasıl bir şirkete nasıl şerait ile verilerse versinler. Fakat peşin bu ormanlar tefrik edilsin”¹⁵⁸²

I. Dünya Savaşı'nın çıkması nedeniyle Groedel'in bu girişimleri bir süre ertelenmek zorunda kalmıştır. 1917 yılına kadar Kastamonu ve Bolu ormanları meselesi gündemden

¹⁵⁷⁹ Tasvir-i Efkâr Gazetesi, “Ticaret ve Ziraat Nezareti ve Zavallı Ormanlarımız”, 10 Mart 1330 / 23 Mart 1914, No: 1026, s. 4.

¹⁵⁸⁰ BOA., BEO. 4274/320524. BOA., DH.İD. 189/2.

¹⁵⁸¹ Neue Freie Presse, 3 Mai 1914, Nr. 17847, s. 19. Neue Freie Presse tarafından yapılan bu haber Türk basınında da yer almıştır: *Sabah Gazetesi*, “Anadolu Ormanları”, 23 Nisan 1330 / 6 Mayıs 1914, No: 8848, s. 3., *Sabah Gazetesi*, “Kastamonu ve Bolu Ormanları”, 4 Mayıs 1330 / 17 Mayıs 1914, No: 8859, s. 2.

¹⁵⁸² *MMZC*, 3 Temmuz 1330 / 16 Temmuz 1914, s. 299.

düşmüş olup bu tarihten itibaren bölgede ormanların işletilmesine yönelik önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu süreçte Veith öncülüğündeki Avusturyalı uzmanlar Osmanlı ormanlarına yönelik saha ve amenajman çalışmalarını yürütmüşlerdir. Zaten Hendek ormanlarındaki amenajman çalışmalarının Bolu ve Kastamonu’da da gerçekleştirileceğine yönelik kararlar alınmıştır. Ticaret ve Ziraat Nazırı Mustafa Şeref Efendi de Mart 1917’de mecliste amenajman çalışmalarının önemine dikkat çekmiştir.¹⁵⁸³ Ayrıca Kastamonu ve Bolu ormanları için 120 kadar kulübe yapılmıştır.¹⁵⁸⁴ Meclis-i Mebusan’da 28 Mart’ta gerçekleşen görüşmelerde özellikle Ormanların Usul-ü İdare-i Fenniyeleri kanununun 5. maddesi üzerinde uzun uzadıya durulmasının bir sebebi de Kastamonu ve Bolu ormanlarıydı. Çünkü bu maddeye göre miri ormanlardan hazineye yarar sağlayacak olanlardan bazıları Meclis-i Vükela kararıyla pazarlık suretiyle şahıslara ihale olunabilecekti. Ancak ormanları işletme maksadıyla oluşturulacak şirketlerin sermayesinin en azından yarısı 3 ay süreyle Osmanlı vatandaşlarına arz olunacaktı. İzmir Mebusu Onnik İhsan Efendi, Kastamonu ve Bolu ormanlarında böyle bir ihale gerçekleşmesi durumunda bölge ahalisinin ve kereste tüccarlarının durumunun ne olacağına yönelik endişelerini ifade etmiştir. Mehmet Cavit Bey ise Kastamonu ve Bolu ormanlarının işletilmesi için en az 2 milyon liralık bir sermayenin konulması gerektiğine dikkat çekmiştir.¹⁵⁸⁵ Mayıs ayına gelindiğinde ise Orman Müdür-i Umumisi Tefik Bey 1 ay süre ile araştırma yapmak üzere Kastamonu ve Bolu ormanlarına gitmeye karar vermiştir.¹⁵⁸⁶

Orman İşletme Şirketi tam da bu aşamada 23 Aralık 1917’de özelde Kastamonu ve Bolu ormanlarının işletme imtiyazını almak genelde ise “*Memalik-i Osmaniye dahilinde her nev’ orman iltizamat ve imalatında bulunmak*”¹⁵⁸⁷ amacıyla Şerif Alizade Murat, Cemil, Refet, Hilmi ve Anadolu Millî Mahsulât-ı Osmanlı Anonim Şirket-i Meclis-i İdare Reisi Ahmet Mithat tarafından kurulmuştur. Merkezi İstanbul’da olan şirket her biri 10 lira değerinde 5.000 hissedenden toplamda 50.000 liralık bir sermaye ile 25 seneliğine kurulmuştur. Şirket Genel Kurul’u sermayeyi bir misli arttırma konusunda yetkilendirilmiştir. Şirketin işlerinin Genel Kurul’a bağlı 5-7 azadan oluşan İdare Meclisi tarafından yürütülmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca şirket gerektiğinde Osmanlı Devleti’nin çeşitli bölgelerinde veya

¹⁵⁸³ MMZC, 8 Mart 1333 / 8 Mart 1917, s. 111., Sabah Gazetesi, “Orman Haritaları Tanzimi”, 17 Mart 1333 / 17 Mart 1917, No: 9820, s. 3.

¹⁵⁸⁴ MMZC, 8 Mart 1333 / 8 Mart 1917, s. 110.

¹⁵⁸⁵ MMZC, 28 Mart 1333 / 28 Mart 1917, s. 399.

¹⁵⁸⁶ *Tasvir-i Efkar Gazetesi*, “Orman Müdür-i Umumisi”, 17 Mayıs 1333 / 17 Mart 1917, No: 9820, s. 3.

¹⁵⁸⁷ BOA., A. }DVN.MKL. 64/9.

yabancı devletlerde şube açabilecekti.¹⁵⁸⁸ Orman İşletme Şirketi'nin henüz kuruluş aşamasındayken Kastamonu ve Bolu ormanlarının ihalesini alma girişimi nihayet 25 Aralık 1917'de sonuç vermiştir. Buna göre Kastamonu vilayeti ile Bolu sancağındaki miri ormanlar ihalesi hazırlanan mukavele ve şartname hükümleri dairesinde Orman İşletme Şirketi'ne verilmiştir.¹⁵⁸⁹ Osmanlı hükümeti adına Ticaret ve Ziraat Nazırı Mustafa Şeref Efendi ile Orman İşletme Şirketi adına Ahmet Mithat Bey arasında 24 maddelik şartname ve 36 maddelik bir mukavele imzalanmıştır. Bu imtiyazla bir yandan ormanlar işletilirken diğer yandan da bölgede amenajman planlarını tamamlamak, haritalar hazırlamak, taşımacılığın gelişmesini sağlamak, Orman Ameliyat Mektepleri kurmak, ormanları ıslah etmek ve yeniden orman yetiştirmek gibi birçok faaliyetin yürütüleceği kararlaştırılmıştır.¹⁵⁹⁰

Orman İşletme Şirketi'nin imtiyazı alması üzerinden 1 ay bile geçmeden yine Groedel ismi ön plana çıkmıştır. 12 Ocak 1918'de Orman İşletme Şirketi hak ve yetkileri Kastamonu ve Bolu Orman Şirketi adlı yeni bir şirkete devretmek için karar almıştır. Bu doğrultuda Orman İşletme Şirketi İdare Meclisi'nden Refet, Cemil, Mithat Beyler ile Baron Hermann Groedel, Baron Otto Groedel, Doktor Charles Schroeder ve Stephan Donelian yeni bir mukavele imzalamışlardır. Merkezi İstanbul'da olan şirket her biri 10 lira değerinde 150.000 hissedenden toplamda 1,5 milyon liralık bir sermaye ile 60 seneliğine kurulmuştur. Bu girişim 13 Şubat'ta Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından Sadaret'e sunulmuştur.¹⁵⁹¹ Ortaya çıkan bu gelişmeler üzerine Meclis-i Mebusan'da yoğun tartışmalar yaşanmıştır. Özellikle Sinop Mebusu Ömer Lütfi Bey konuyla alakalı uzun uzadıya açıklamalar yaptığı bir nutuk çekmiştir. Ayrıca konunun Meclis-i Mebusan'da iyi bir şekilde kavranması amacıyla öncelikli olarak bir takım geriye dönük bilgiler vermiştir. Ömer Lütfi Bey Groedel'in 1913 yılı sonlarında Selanik Bankası Direktörü Avukat Salim Efendi aracılığıyla Ticaret ve Ziraat Nezaretine müracaatta bulunarak Kastamonu ve Bolu ormanlarının ihalesini almak istediğini belirtmiştir. Ömer Lütfi Bey bu durum karşısında hemen İstanbul'a giderek Sadrazam Talat Paşa ile görüşerek son anda bu ihalenin gerçekleşmesine engel olduğunu izah etmiştir. Hatta Ömer Lütfi Bey 1913'te Groedel'den kendisine gelen bir mektupta¹⁵⁹² 1,5 milyon franklık

¹⁵⁸⁸ BOA., A.}DVN.MKL. 64/9. BOA., ŞD. 1260/31. BOA., MV. 248/57. BOA., İ.DUİT.121/31. BOA., BEO.4495/337112.

¹⁵⁸⁹ BOA., İ.DUİT. 33/32. BOA., T. 1708/91. BOA., MV. 248/67. Bu girişim yabancı basında da yer bulmuştur bkz: *Österreichische Monatsschrift für den Orient*, 43. Jahrgang, Janner 1917, s. 55.

¹⁵⁹⁰ BOA., İ.DUİT. 33/32.

¹⁵⁹¹ BOA., ŞD. 2847/33.

¹⁵⁹² Ömer Lütfi Bey'in bu ifadeleri üzerine mektubun okunması teklif edilmişse de Fransızca olduğundan tercümesinin yapılarak Ticaret ve Ziraat Nezareti'nin bütçe görüşmelerinde okunacağı ifade edilmiştir.

bir sermaye ile ortak çalışma teklifi geldiğini ancak kendisinin bunu kabul etmediğini de ifade etmiştir. Ömer Lütfi Bey’in bu ifadeleri üzerine mektubun okunması teklif edilmişse de Fransızca olduğundan tercümesinin yapılarak Ticaret ve Ziraat Nezareti’nin bütçe görüşmelerinde okunacağı ifade edilmiştir. Ömer Lütfi Bey bu durumla ilgili olarak “*Eğer hisse kabul etmiş olsaydım şimdiye kadar 100-150 bin liralık adam olurdum; fakat şu kürsüde söz söyleyecek bir adam olmazdım*”¹⁵⁹³ sözleri Meclis-i Mebusan’da alkışlarla karşılanmıştır. Kastamonu ve Bolu ormanlarına yönelik bu yabancı girişiminin daha sonrasında Maliye Nazırı Cavit Bey ile Reji Müdür-i Umumisi İzzet Melih Bey’in eline düşmesinin ardından tekrar palazlandığı ifade edilmiştir. Ömer Lütfi Bey Orman İşletme Şirketi’nin imtiyazının devredilmesiyle bölge ormanlarının değerinden çok düşün bir ücretle 50 seneliğine yabancı bir şirkete bağlanmasının kabul edilemeyeceğini defaten vurgulamıştır. Bu durumun halkın da işlerine sekte vuracağını bölgede 18 fabrika ve 500’den fazla hızar olduğunu değinerek ormanların yabancı bir şirkete devredilmemesini ifade etmiştir.¹⁵⁹⁴ Ayrıca kendisinin Kastamonu ve Bolu ormanlarını işletmek için girişimlerde bulunduğunu ancak bunun hiçbir şekilde “kaale alınmadığı”nı belirtmiştir. Ömer Lütfi Bey sözlerini bitirdikten sonra meclise Kastamonu ve Bolu ormanlarıyla ilgili üç kısımdan oluşan şu takrir vermiştir:

*“Evvelâ ve şifâhen arz ve izah eylediğim veçhile Kastamonu, Bolu Ormanları İmtiyaz Mukavelenamesi, Ormanların Usul-ü İdare-i Fenniyyelerine Ait Kanun, Meclis-i Âlinin ruhundan doğan 7nci maddesi ahkâmına muhalif ve mugayir olup, Mukavelenamenin mevadd-ı sairesi dahi milletin ve Hazine-i Celilenin menfaatına gayr-i muvafik olduğundan, Ziraat Encümeninde tetkiki derdest-i ikmal bulunan Orman Lâyiha-i Kanuniyyesinin Heyet-i Umumiyeye tasdikine kadar Şerif Alizade Murat, Cemil, Refet, Hilmi ve Millî Mahsulat Şirketi Heyet-i İdare Reisi Ahmet Mithat Beylere ihsan buyrulan İmtiyaznamenin Macar Şirketine devredilmemesini menafi-i memleket ve millet namına kemal-i ehemmiyyetle Heyet-i Celilenin nazar-ı dikkat-i âlilerine arz ederim. Saniyen, vaki olan müracaat-ı mütevaliye üzerine İstida Encümeninin Ziraat Nezaretinden celbelediği Kastamonu Bolu Ormanları İmtiyaz Mukavelenamesiyle Şartnamenin Kastamonu, Bolu Mebuslarıyla birlikte bittetik hemen Heyet-i Umumiyeye arzını ve bu mesele neticelenmeden evvel Ziraat Nezareti Bütçesinin müzakere edilmemesini niyaz ederim Salisen, fabrika ve hızar esbabından fabrika ve hızarlarını şirkete devretmeyecek olanların, müddet-i imtiyaz zarfında her gûna hukukları mahfuz olup, fabrika ve hızarlarının tevsi, tamir ve tecdidine ve intikal ve ferağına ve müddet-i imtiyaz zarfında her suretle tevsi-i muamelelerine mümanaat olunmayarak, evvelce istedikleri ve badema isteyecekleri mikdar eşcarın Şirkete verilen bedeller ile itasının ve adem-i itası takdirine zarar ve ziyânların tazmin ettirileceğinin taht-ı karara alınmasını Heyet-i Celilenin vekâlet-i âmme ve adalet-i tammesinden istirham eylerim.”*¹⁵⁹⁵

¹⁵⁹³ MMZC, Devre 3, Cilt 2, İçtima Senesi: 4, Altmışınca İnikad, 2 Mart 1334 / 2 Mart 1918, s. 616.

¹⁵⁹⁴ MMZC, 2 Mart 1334 / 2 Mart 1918, s. 611-614.

¹⁵⁹⁵ MMZC, 2 Mart 1334 / 2 Mart 1918, s. 628.

4 Mart 1918'de Ticaret ve Ziraat Nezareti bütçe görüşmelerinin başlaması üzerine Ömer Lütfi Bey'in takrirı gündeme gelmiştir. Ömer Lütfi Bey takririni İstida Encümeni'ne havale olduğu bilgisi doğrultusunda bütçe görüşmelerini sekteye uğratmamak gerçi çekmiştir.¹⁵⁹⁶ Görüşmelere Maliye Nazırı Cavit Bey'in de katılmasıyla Kastamonu ve Bolu ormanlarının yabancı şirkete devredilmesi meselesi tekrar gündeme gelmiştir. Cavit Bey öncelikle Ömer Lütfi Bey'in takriri ve beyanlarını üzüntüyle okuduğunu çünkü bazı gerçeklerin değiştirildiğini beyan ederek uzun bir izahatta bulunmuştur. Sonrasında Cavit Bey şirketin imtiyazının doğrudan yabancılara verilmediğini Osmanlılar ve Macarlardan oluşan bir şirkete verilmesinin uygun olduğuna karar verildiğini ifade etmiştir. İmtiyazı alan kişilerle ilgili olarak ise “ne isimlerini işittim ve ne de kendileri gördüm” diyerek hiçbir alakası olmadığına dikkat çekmiştir.¹⁵⁹⁷ Cavit Bey, Ömer Lütfi Bey'in şirketin İdare Meclisi'nde aza olmak istediğini ifade ettiğinde bunun için çalışacağını söylediğini belirtmiştir. Diğer yandan Cavit Bey tarafından Ömer Lütfi Bey'in “rüşvet”¹⁵⁹⁸ olarak ima ettiği Groedel'in Fransızca mektubunun tercüme okunmuştur:

“Taşköprülü Aliyazıcızâde Ömer Lütfi Beye: Ziraat ve Ticaret Nezaretiyle akdedilip, elyevm Şûrayı Devlette derdesti tetkik bulunan Mukavele ahkâmı dairesinde Kastamonu Vilayeti ve Bolu Sancağı ormanlarının işletme imtiyazını istihsal için Hükümeti Seniyye nezdinde teşebbüsatta bulunmaktayız. Diğer taraftan, bu imtiyaz haricinde kalan bir milyon metremikabı miktarı ormanların imtiyazını dokuz ay zarfında Hükümetten istihsal edip, bunları işletmek için bizimle birlikte bir şirket teşkil etmeyi teklif eyliyorsunuz. Hükümetten istediğimiz imtiyaz istihsal edilip meriyyülicra olmaya başlar 'başlamaz mahallinde icra edilecek tetkikat hüsnü netice vermek şartıyla sizin işinize 1 milyon Franga kadar sermaye koymayı ve Osmanlı Anonim Şirketi teşkil etmeyi ve bu şirketin yüzde 30 hissesine iştirakinizi kabul etmeyi taahhüt eyliyoruz. Şirketin hini teşekkülünde «juisans» yahut müessis hisseleri yapılacak Ve bunların tamamı Veyahut bir kısmı sizin hissensiz olarak uhdenize verilecektir. Bu müessis hisseleri amortisman ve yüzde 9 faiz çıktıktan sonra teşebbüsten hâsıl olacak temettü-ü safının yüzde 60'ını size temin edecektir”¹⁵⁹⁹

Cavit Bey mektubu okuması üzerine bunun “gayrimeşru” olduğuna dair delalet eden bir kelime olup olmadığı yönünde bir soru yöneltmiştir. Bu soruya sadece Divaniye Mebusu Fuat Bey “var” demekle yetinmiştir. Cavit Bey sözlerine devam ederek “Bir adama, şirket tesis edelim diyorsunuz. O adamlar da sizin teklifinizi kabul ediyoruz diyorlar.” şeklindeki ifadeleriyle Ömer Lütfi Bey'in sözlerinin çelişkisinden bahsetmiştir.¹⁶⁰⁰ Cavit Bey'in

¹⁵⁹⁶ MMZC, 4 Mart 1334 / 4 Mart 1918, s. 674.

¹⁵⁹⁷ MMZC, 4 Mart 1334 / 4 Mart 1918, s. 659-661.

¹⁵⁹⁸ Daha sonrasında Ömer Lütfi Bey bunun aslında rüşvet teklifi olmadığını kredi teklifi olduğunu sürç-i lisan olarak söylediğini ifade etmiştir. MMZC, 4 Mart 1334 / 4 Mart 1918, s. 665.

¹⁵⁹⁹ MMZC, 4 Mart 1334 / 4 Mart 1918, s. 661.

¹⁶⁰⁰ MMZC, 4 Mart 1334 / 4 Mart 1918, s. 661.

sözlerini bitirmesi üzerine Ömer Lütfi Bey şiddetle itirazlarda bulunmuş olup karşılıklı sözkeshmeler yaşanmıştır. Ticaret ve Ziraat Nazırı Mustafa Şeref Bey ise Kastamonu ve Bolu ormanları ihalesiyle sağlanacak faydalar üzerinde durduğu açıklamalarda bulunmuştur. Halep Mebusu Hamit Bey ise mukavelede yer alan şirketin hisse senetlerinin 3 ay zarfında Osmanlılara arz edilmesi konusunda yerli hissedar çıkmaması durumunda yabancıların hakimiyetine dikkat çekmiştir. Bu nedenle de şirket sermayesinin yarısının hükümet tarafından satın alınarak daha sonrasında yerli sermayedarlara satılmasını talep etmiştir. Cavit Bey böyle bir ihtimalin olduğunu ancak yarısı Osmanlılara ait olacak kaydının konulması sonrasında yerli talip çıkmaması durumunda ne yapılabileceğinin de bir “sual” olarak düşünülmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu nedenle de 3 aylık bir süre belirlendiğini ifade eden Cavit Bey talip çıkmaması durumunda hükümetin bölgede Millî Banka vasıtasıyla bir sendika teşkil ederek yerli talipleri tedarik edilebileceğini ifade etmiştir. Cavit Bey konuyla alakalı olarak sözlerine son verirken “her halde” hisselerin yarısının Osmanlıların elinde olacağına dair teminata bulunmuştur.¹⁶⁰¹ 31 Mart 1918’de Meclis-i Mebusan’da “Kastamonu ve Bolu Ormanları Hakkında Encümen-i Mahsus Mazbatası”na yer verilmiştir. Mazbatada mukavelede bazı düzeltmelerin yapılabileceği ifade edilmiştir. Bolu Mebusu Yusuf Ziya Bey ihalenin gerçekleşmemesi gerektiğine yönelik itirazlarını dile getirmiş ve meselenin öneminden dolayı konunun gelecek içtimada tekrar müzakere edilmesine yönelik bir takrir vermişse de kabul görmemiştir.¹⁶⁰² Meclisteki bu görüşmeler basında geniş yer bularak¹⁶⁰³ “ormanların tamamen ecnebi bir şirkete verilmesi bölge halkına ve kerestecilikle geçimlerini sürdürenlere zarar vereceği” kaygıları dile getirilmiştir.¹⁶⁰⁴ Ticaret-i Umumiye Mecmuası ise yaşanan bu gelişmelere yer verirken son sözlerinde şu ifadelere yer vermiştir: “İlk defa olarak ecnebi sermaye ve mesaisiyle Türk sermayesinin birleştiği bu noktada memleket için hayırlı neticeler husulünü temenni etmekten başka bir şey söylemek kabil

¹⁶⁰¹ MMZC, 4 Mart 1334 / 4 Mart 1918, s. 666-671.

¹⁶⁰² MMZC, 31 Mart 1334 / 31 Mart 1918, s. 550,551,557.

¹⁶⁰³ *Tasvir-i Efkâr Gazetesi*, “Kastamonu ve Bolu Ormanları Meselesi”, 3 Mart 1334 / 3 Mart 1918, No: 2382, s. 1., *Tasvir-i Efkâr Gazetesi*, “Kastamonu ve Bolu Ormanları İmtiyazı Meselesi”, 5 Mart 1334 / 5 Mart 1918, No: 2384, s. 1., *Tasvir-i Efkâr Gazetesi*, “Kastamonu ve Bolu Ormanları”, 24 Mart 1334 / 24 Mart 1918, No: 2403, s. 2., *Tasvir-i Efkâr Gazetesi*, “Bolu ve Kastamonu Ormanları İmtiyazı Meselesi”, 24 Mart 1334 / 24 Mart 1918, No: 2411, s. 2. Orman İşletme Şirketi’nin mukavele maddeleri de basında *Tasvir-i Efkâr Gazetesi*’nde yer almıştır: *Tasvir-i Efkâr Gazetesi*, “Bolu ve Kastamonu Ormanları”, 12 Nisan 1334 / 12 Nisan 1918, No: 2422, s. 2., *Tasvir-i Efkâr Gazetesi*, “Kastamonu ve Bolu Ormanları”, 20 Nisan 1334 / 20 Nisan 1918, No: 2430, s. 2., *Tasvir-i Efkâr Gazetesi*, “Kastamonu ve Bolu Ormanları”, 21 Nisan 1334 / 21 Nisan 1918, No: 2431, s. 2., *Tasvir-i Efkâr Gazetesi*, “Kastamonu ve Bolu Ormanları”, 22 Nisan 1334 / 22 Nisan 1918, No: 2432, s. 2.

¹⁶⁰⁴ *Sabah Gazetesi*, “Kastamonu Ormanları”, 9 Şubat 1333 / 9 Şubat 1918, No: 10141, s. 1.

değildir.”¹⁶⁰⁵ Bunca yaşanan itirazlar ve kaygılar sonucunda mukavelede bölgedeki fabrika ve hızar sahipleri lehine bazı düzeltmeler yapılmıştır.¹⁶⁰⁶ Temmuz ayında ise Kastamonu ve Bolu ormanlarının amenajman çalışmaları için Veith öncülüğündeki 10 yabancı uzmanın bölgeye gönderilmesine karar verilmiştir.¹⁶⁰⁷ Mondros Mütarekesi’nin ardından yabancı uzmanlar çalışmalara başlayamadan ülkelerine dönmek zorunda kalmışlardır. Mütareke dönemi boyunca Osmanlı makamları verilen bu imtiyazı “haklı gerekçeler” sunarak geri almaya çalışılmış olup tazminat ödenilmesi bile düşünülmüştür. Hatta bu yolda ödenecek tazminatın böyle geniş çaplı bir ihale için çok cüzi kalacağı görüşü defaten dile getirilmiştir. Nihayetinde sözleşme feshedilmiş olsa da bu durum Cumhuriyet döneminde tekrar gündeme gelerek Groedel öncülüğündeki Karadeniz-Türk Orman İşletme Şirketi’ne Kastamonu, Bolu, Sinop ve Zonguldak vilayetlerindeki ormanların işletilmesi yönünde 31 Mart 1925’te karar çıkmıştır.¹⁶⁰⁸

4.3.8. Millî Orman ve İnşaat Osmanlı Anonim Şirketi

Millî Orman ve İnşaat Osmanlı Anonim Şirketi’nin kurulmasına yönelik girişimler 1917 yılının sonlarında başlamış olup 9 Ocak 1918’de tamamlanmıştır. Şirket Edremit Mebusu Ferhat, Şerif Alizade Mahmut Murat, Hacı Yusufzade Emin, Nail, mütehassisinden Öjen Öjenidis?, Aherenis?, Mustafa, Doktor Mustafa İzzet, Mahzar Hüsnü, kereste fabrikatörlerinden Direli Mustafa, kereste tüccarından Mustafa Emin ve Ali Mustafa Beyler tarafından kurulmuştur.¹⁶⁰⁹ Şirket nizamnamesinde iş kolları şu şekilde ifade edilmiştir:

“Orman iltizamı bu mahallerde imalat için fabrikalar tesis ve inşası, nakliyata muktezi tesisat ihzarı, enva’ ve ecnas-ı muhtelifede kereste ve kağıt imali, mamul ve gayr-ı mamul her nev’ kereste ahz ve itası, odun ve kömür imal ve fûruhtu hususat-ı mezbureye müteallik sair güne muamele-i ticariye icrası ile meşgul olmakla beraber lüzum görüldüğü taktirde inşaat deruhte ve taahhüdât ve her nev’ malzeme-i inşaiye

¹⁶⁰⁵ Elif Ha, “Kastamonu ve Bolu Ormanları”, Ticaret-i Umumiye Mecmuası, Sene 2, C. 2, S. 37, 3 Nisan 1334 / 3 Nisan 1918, s. 206-208. Elif Ha kaleme aldığı diğer yazıda da ihaleyi destekleyici nitelikte olarak şu ifadeleri kullanmıştır: “Memleketimiz servet-i tabiyesinden ad edilen ormanların bizde gündün güne bakımsızlık yüzünden tahrip edildiğini ve büyük bir menbaa-ı servetten istifade etmekten kat’ nazar senelerin müüruruyla mahrum kalacağımızı düşünerek hükümetin meseleyi mütehassis sermayedar bir şirkete havale etmesini şüphesiz en muvafık bir hatt-ı hareket olarak kabul etmek lazım gelir. Bunu marül’zıkr nokta-i nazarından tetkik edersek ormanlarımızı muhafaza, usul-ü fenniyesine göre imar, icabı vecihle inzar istifadeye arz edecek herhangi bir şirketin hazine-i devlete bar olmadan işe başlaması ve temettüatından maktu bir kısmını devlete vermesi nazar-ı memnuniyetle görülür.” Elif Ha, “Kastamonu ve Bolu Ormanları”, Ticaret-i Umumiye Mecmuası, Sene 2, C. 2, S. 35, 14 Mart 1334 / 14 Mart 1918, s. 177-179.

¹⁶⁰⁶ BOA., ŞD. 2847/33.

¹⁶⁰⁷ BOA., DH.EUM.SSM. 26/29.

¹⁶⁰⁸ ŞD. 2847/33., MV. 221/230., BCA. 30-18-1-1/13-20-18.

¹⁶⁰⁹ BOA., A. }DVN.MKL. 67/1., BOA., BEO. 4495/337064.

*tedarik ve fûruht etmek ve inşaata müteallik sair muamelat ile dahi iştigal edebilmek üzere...*¹⁶¹⁰

Şirket her biri 5 lira değerinde 10.000 hissedenden toplamda 50.000 liralık bir sermaye ile 30 seneliğine kurulmuştur. Şirket Genel Kurul'u sermayeyi bir misli arttırma konusunda yetkilendirilmiştir. Şirketin işlerinin Genel Kurul'a bağlı 5-9 azadan oluşan İdare Meclisi tarafından yürütülmesi kararlaştırılmıştır. Merkezi İstanbul'da olan şirket gerektiğinde Osmanlı Devleti'nin çeşitli bölgelerinde veya yabancı devletlerde şube açabilecekti.¹⁶¹¹ Şirket kuruluşundan itibaren hisse almak isteyenlere yönelik olarak gazetelere ilan vermiştir.¹⁶¹² Ayrıca 1919 yılında şirket nizamnamesinde bazı önemli düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.¹⁶¹³

5. Ormancılık Eğitim-Öğretim Faaliyetleri

5.1. Orman Mekteb-i Âlisi

5.1.1. Açılış Süreci

II. Meşrutiyet'in ilanını müteakip önce Orman Heyet-i Fenniye Reisi daha sonrasında Orman Müdür-i Umumisi olan ve ormancılık muallimliği yapan Ali Rıza Efendi, Halkalı Ziraat ve Ormancılık Mektebi Âlisi'nden ayrı olarak müstakil ve âlî seviyede bir orman mektebi kurma arzusunu gerekli makamlara iletmiş olup bu görüşleri taktir görmüştür.¹⁶¹⁴ Ali Rıza Efendi bu doğrultuda 21 Ekim 1908'de mektebe yönelik maaş ve masraf cetveli hazırlamıştır.

¹⁶¹⁰ BOA., A. }DVN.MKL. 67/1.

¹⁶¹¹ BOA., A. }DVN.MKL. 67/1.

¹⁶¹² *Tasvir-i Efkâr Gazetesi*, "Millî Orman ve İnşaat Osmanlı Anonim Şirketinden", 30 Kanunusani 1334 / 30 Ocak 1918, No: 2357, s. 2., *Tasvir-i Efkâr Gazetesi*, "Millî Orman ve İnşaat Osmanlı Anonim Şirketinden", 14 Şubat 1334 / 14 Şubat 1918, No: 2365, s. 2., *Sabah Gazetesi*, "Millî Orman ve İnşaat Osmanlı Anonim Şirketi", 26 Şubat 1334 / 26 Şubat 1918, No: 10158, s. 2., *Sabah Gazetesi*, "Millî Orman ve İnşaat Osmanlı Anonim Şirketi", 2 Mart 1334 / 2 Mart 1918, No: 10162, s. 2., *Sabah Gazetesi*, "Millî Orman ve İnşaat Osmanlı Anonim Şirketi", 5 Mart 1334 / 5 Mart 1918, No: 10165, s. 2., *Tasvir-i Efkâr Gazetesi*, "Millî Orman ve İnşaat Osmanlı Anonim Şirketinden", 11 Mart 1334 / 11 Mart 1918, No: 2390, s. 2., *Sabah Gazetesi*, "Millî Orman ve İnşaat Osmanlı Anonim Şirketi", 20 Mart 1334 / 20 Mart 1918, No: 10180, s. 2., *Sabah Gazetesi*, "Millî Orman ve İnşaat Osmanlı Anonim Şirketi", 22 Mart 1334 / 22 Mart 1918, No: 10182, s. 2.,

¹⁶¹³ BOA., MV. 253/20. BOA., ŞD. 1267/13. BOA., MV. 253/20. BOA., BEO. 4595/344579. Şirket nizamnamesinin 1. Maddesinde yer alan iş alanları da şu şekilde düzenlenmiştir: "*Orman iltizamı bu mahallerde imalat için fabrikalar tesis ve inşası nakliyata muktezi tesisat ihzarı, enva' ve ecnas-ı muhtelifede kereste ve kağıt imali mamul ve gayr-ı mamul her nev' kereste ahz ve itası, odun ve kömür imal ve fûruhtu hususatı mezbureye müteallik sair güne muamele-i ticariye icrası ile meşgul olmakla beraber lüzum görüldüğü taktirde inşaat deruhte ve taahhüt ve her nev' malzeme-i inşaiye tedarik ve fûruht etmek ve inşaata müteallik sair muamelat ile ve ormanlar dahilinde bulunan menba sularının usul, nizamına tevfikân icra ve fûruhtu ile dahi iştigal edebilmek üzere uhde-i tasarruflarına geçirebilir.*" BOA., MV. 253/20.

¹⁶¹⁴ Halil Kutluk, Kerim Yund, *Hoca Ali Rıza: Orman Umum Müdürlerinden Hayatı ve Eserleri 1843-1925*, Akın Matbaası, Ankara, 1949, s. 18,19. BOA., TFR.I.MKM.32/3141.

Tablo 64. Ali Rıza Efendi Tarafından Hazırlanan Orman Mekteb-i Âlisi'nin Maaş ve Masraf Cetveli¹⁶¹⁵

Memurlar ve Maaşları		
	Aylık	Yıllık
Memuriyet		
Mekteb Müdürü	1.500	18.000
Müdür-i Sani	1.200	14.400
Umur-ı Hesabiye ve Tahririye	600	7.200
Mubassır	500	6.000
Hademe (2)	500	6.000
Odacı	200	2.400
Aşçılar (2)	500	6.000
Çamaşırıcı	500	6.000
Bahçıvan	500	6.000
Toplam	6000	72.000
Muallimin Maaşları		
	Aylık	Yıllık
Ders		
Ormancılığa Müteallik Eşcar ve Nebat	800	9.600
Fenni Hayat-ı Nebat	800	9.600
Orman Fenni ve Orman Yetiştirmek	800	9.600
Fenni Ahşab	800	9.600
Tahtit ve Mesaha-i Arazi	800	9.600
Ormancılığa Müteallik Kavanin ve Nizam	700	8.400
Kitabet-i Resmiye ve Orman İdaresine Ait Muamelat-ı Hesabiye	600	7.200
Ormanlar Derununda Nehren ve Berren Turuk ve Vesait-i Nakliye İhdasıyla Bekçi ve Muhafaza Memurları İkametine Mahsus İnşaat Dersleri	800	9.600
Orman Ağaçlarına Arız Olan Hevam ile Av Hayvanatı	800	9.600
Toplam	6.900	82.800
Masarifat		
Mekulat		72.000
Mahrukat		8.000
Tenvirat		2.000
Kırtasiye ve Müterrika-i Saire		4.000
Tamirat ve Mefruşat-ı Daim		3.000
Bendler civarında Bahçeköy'ünde bir mekteb binası vücuda getirilince kadar mezkur karyeden ve Beykoz cihetinde vaki emlak-ı seniyyeden istihbar edilecek hane bedeli icarı		8.000
Melbusat		15.000
Toplam		112.000
Bir Defaya Mahsus Olmak Üzere Mektebin Masarifat-ı Tesisi		
Karyola (60)		6.000
Yatak Takımı (60)		15.000
Soba maa-tesis masarifi		3.400
Dershanelerin sıralarıyla muallimin kürsüleri ve maa-yemekhane masarifi		2.600
Üç adet yatakhane ile bir kütübhane		2.500
Kilim		2.000
Dört odanın tefrişi masarifi		7.500
Sofra takımı dörder tabak, çatal, bıçak, peçete, bardak, sürahi vesaire 60 kişilik.		2.500
Matbah sobası		1.000
Bakır takımı		1.500
Toplam		44.000

Tablo 64'te görüldüğü üzere hesap cetvelinde memur, hizmetli, muallim maaşları, çeşitli gider kalemleri için masraflar ve mektebin kuruluşu için bir defaya mahsus olmak

¹⁶¹⁵ BOA., ŞD. 2779/30.

üzere belirlenen ödenek yer almış olup toplamda 310.800 kuruşluk bir masraf çıkarılmıştır. Bunun üzerine Orman ve Ma'âdin ve Ziraat Nâzırı kaleme aldığı yazıda Halkalı Ziraat Mektebi'ndeki ormancılık eğitiminin yetersiz seviyede olduğunu belirterek müstakil bir orman mektebine olan ihtiyacın önemine vurgu yapmıştır.¹⁶¹⁶ Sadrazam Kâmil Paşa 13 Ocak 1909'da Meclis-i Mebusan'daki beyannamesinde orman mektebi kurulmasına yönelik çalışmalarından da bahsetmiştir.¹⁶¹⁷ Ancak ocak ayında Şura-yı Devlet Nafia ve Maarif Dairesi'nde yapılan görüşmelerde orman mektebi kurmak için yeterli kadronun bulunmadığından Avrupa'ya öğrenci gönderilerek mektebin daha sonra açılması fikri ön plana çıkmıştır:

“...ormanların hüsn-ü muhafazalarıyla mevcudiyetlerinden istifade için böyle fenni bir mektebin tesis ve küşadı esasen şayan tasvib görülmüş ise de yeniden tesis olunacak olan bu gibi mekatibden bihakkın istifade olunmak üzere heyet-i talimenin ehl ve muktedir zevattan müteşekkil olması lazımeden görüldüğüne ve burada henüz orman fenninde muktedir ve mütehasıs kimseler yetişmediğine mebni şimdilik salîf'ül-arz masarîfin nısfı tahsis olunarak mekatib-i aliye mezunları meyanından bil'müsakba her sene 5 efendi Avrupa'ya izam ile badel'tahsil buraya avdetlerinde bunların taht-ı tedrislerinde olmak üzere bir Orman Mektebi tesis ve küşadı daha ziyade temin maksad edeceği cihetle”¹⁶¹⁸

Bu görüşlere rağmen Orman ve Ma'âdin ve Ziraat Nâzırı müstakil bir orman mektebi kurulması yönünde ısrarcı davranmıştır.¹⁶¹⁹ Ali Rıza Efendi de hazırladığı rapor ve layihalarda sürekli olarak orman mektebi konusuna dikkat çekmiştir.¹⁶²⁰ Şubat ayında Kastamonu Mebusu İsmail Mahir Efendi de Meclis-i Mebusan'da ormanların mahvolduğundan bahsederek bir an önce mektebe ihtiyaç olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

“Orman Mektepleri demiştim. Ormanlar muttasıl tahrip olunuyor. Bir an evvel tahribatın önünü almak için orman mütehasısları yetiştirmeli. Ama kaç ayda yetişecek? Bendeniz öyle dedim ki, evveliden bir tedbir ittihaz ettiriyorum, 2 ayda orman mütehasısı yetişecek. Ormanlar nasıl katedilir, nasıl muhafaza edilir, şu 3 maddeyi öğrenmek için adam yetiştirmeli. Bunu Hükümet düşünmüyor. Zaten 32 senedir böyle şeyleri düşünmediler. Biz de düşünmeyelim mi? Şimdi ormanlar mahvolup gidiyor. Bizde amelî, nazarî bir Orman Mektebi lâzım.”¹⁶²¹

¹⁶¹⁶ BOA., ŞD. 2779/30. Orman Mektebi-i Âlisi'nin kurulmasına yönelik bu ilk girişimler Tanin Gazetesi'nde yer almıştır: *Tanin Gazetesi*, “Orman Mektebi”, 8 Eylül 1324 / 21 Eylül 1908, No: 52, s. 7., *Tanin Gazetesi*, “Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nde Islahat”, s. 4.

¹⁶¹⁷ MMZC, Devre I, Cilt I, İçtima Senesi: I, On Birinci İnikad, 31 Kanunuevvel 1324, s. 168.

¹⁶¹⁸ BOA., ŞD. 2779/30.

¹⁶¹⁹ BOA., ŞD. 2779/30. BOA., BEO. 3482/261113.

¹⁶²⁰ BOA., ŞD. 543/39.

¹⁶²¹ MMZC, Devre I, Cilt 2, İçtima Senesi: I, Otuz Dördüncü İnikad, 11 Şubat 1324 / 24 Şubat 1909, s. 17.

Yine meclisten bir diğer isim olan Dağavaryan Efendi ise bir mektebe bir orman dersi ilave edilmesiyle orman mektebi olamayacağını ifade ederek müstakil bir mektep kurulmasının önemli olduğuna yönelik açıklamalarda bulunmuştur.¹⁶²² Dağavaryan Efendi mektebin kurulma işi gündeme geldiğinde ise Avrupa'ya ormancılık tahsili için öğrenci gönderilerek bunların gelmesinin ardından orman mektebinin açılmasının daha doğru olacağını savunmuştur. İsmail Mahir Efendi ise hem Avrupa'ya öğrenci gönderilmesini hem de Orman Mekteb-i Âlisi'nin açılmasının en doğru olacağını belirtmiştir.¹⁶²³ Ormanlarla ilgili bir muhtıra kaleme alan Gelibolu eski Orman Müfettiş-i Sanisi ve Türkçe muallimi olan Antuan Tangır orman mektebi konusuna da değinmiştir. Tangır'a göre orman mektebinin müstakil olduğu dönemde mezun olanlarla Halkalı Ziraat Mektebi mezunları arasında bilgi seviyesi açısından çok büyük bir fark vardı. Ayrıca ormancılık eğitimi Halkalı'da adeta durma noktasına gelmiş olduğundan Avrupa'da olduğu gibi bir orman mektebi kurulmasının zaruri olduğunu ifade etmiştir.¹⁶²⁴

Orman ve Ma'âdin ve Ziraat Nâzırı'nın kararlı tutumu sonucunda Orman Mekteb-i Âlisi'nin kurulmasına karar verilerek bütçeye 317.602 kuruş maaş ve masraf kalemi eklenmiştir.¹⁶²⁵ Orman Mektebi Nizamnamesi için hazırlanan layiha ise bazı değişiklikler yapılmasının ardından kabul edilmiştir. Orman Mekteb-i Âlisi için bir mektep binası gerekliliği ortaya çıkmıştır. Mektebin Büyükdere Bahçeköy'de su bendleri civarında açılması kararlaştırılmıştır. Bu mektebin yapımı bitene kadar Bahçeköy'deki bir askeri kışla binasının 1.500 liradan satın alınması veya aylık 10 lira karşılığında Harbiye Nezareti'nden kiralanması düşünülmüştür. Ancak yapılan incelemelerde binanın oldukça harap durumda olması nedeniyle gerekli tamiratın yapılarak mektep olarak kullanılmak amacıyla bedelsiz olarak Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'ne devredilmesine karar verilmiştir. Böylelikle orman fen memurları yetiştirmek üzere kurulan Orman Mekteb-i Âlisi 28 Mayıs 1910'da resmi olarak açılmıştır.¹⁶²⁶ Hatta temmuz ayında bölgenin ileri gelenlerinin de katıldığı bir ziyafet tertip edilmiştir:

¹⁶²² MMZC, 5 Mayıs 1325 / 18 Mayıs 1909, s. 517-524.

¹⁶²³ MMZC, Devre I, Cilt 5, İctima Senesi: 2, Doksan Üçüncü İnikad, 6 Mayıs 1326 / 19 Mayıs 1910, s. 323-324.

¹⁶²⁴ Tangır, "Orman İdaresinin Islah ve Tensiki", s. 4.

¹⁶²⁵ *Devlet-i Osmaniye'nin 1325 Senesine Mahsus Bütçesidir*, İstanbul, 1325, s. 130. Ayrıca Avrupa'ya ormancılık eğitimi için 3 öğrenci gönderilmesine de karar verilmiştir. *Tanin Gazetesi*, "Avrupa'ya Talebe İzamı", 17 Ağustos 1325 / 30 Ağustos 1909, No: 357, s. 4.

¹⁶²⁶ BOA., İ.O.M. 14/10. BOA., BEO. 3601/270029. BOA., MV. 129/56. BOA., BEO. 3565/274850. BOA., BEO. 3648/273526. BOA., BEO. 3760/281996. *Tanin Gazetesi*, "Orman Mektebi", 24 Eylül 1325 / 7 Ekim

“10 Temmuz’da bendler civarındaki Bağçeköy’ünde Orman Mektebi önünde bir kemer inşa edilerek mektebin cephesi Osmanlı bayrakları ve rengarenk kandil fenerler ile donatılmış olup Bağçeköy Papazı, mekteb muallimleri ve heyet-i ihtiyariyle ile köyün ileri gelenlerine bir ziyafet verilmiştir. Meşrutiyet sonrası “mesudemizi tecbilen” köy mektebi çocukları tarafından okunan methiyeler, şiirler hazirun tarafından alkışlanmıştır. Mektep önündeki çayırda toplanan köy çocuklarıyla kadın ve erkeklere şekerler ve mâhtâblar verilmiş olup gece geç saatlere kadar sevinçle vakit geçirilmiştir.”¹⁶²⁷

Eğitim-öğretim faaliyetleri başlamasına rağmen tadilat işleri Şubat 1912’ye kadar sürmüştür. Binaya yapılan tadilat ve genişletme işlemleri oldukça kapsamlı olup bu iş için ayrılan 300.000 kuruşluk ödenek yeterli gelmeyerek masraf 536.500 kuruşa çıkarılması gündeme gelmiştir.¹⁶²⁸ Orman ve Ma’âdin ve Ziraat Nâzırı Mavrokardato Paşa zaman zaman bu tadilatı teftiş etmek amacıyla bölgeye gitmiştir.¹⁶²⁹ Tadilat sürerken Orman Mekteb-i Âlisi eğitime Kumkapı’da zor koşullar altında devam etmiştir. Dağavaryan Efendi konuyla ilgili “Bizim Kumkapı’da mektep gibi bir şey açmışınız” ifadesiyle mektebin hem eğitim kadrosu hem de bulunduğu şartların yetersizliğine dikkat çekmiştir.¹⁶³⁰ Orman Mekteb-i Âlisi Bahçeköy’deki tadilatın tamamlanmasının ardından 1912-1913 yılı eğitim-öğretim dönemi burada devam etmiştir.

5.1.2. İdare ve Muallim Kadrosu

Orman Mekteb-i Âlisi’nin 28 Mayıs 1910’da nizamnamesi hazırlanmıştır. Ancak bu nizamnamede mektebin idari yapılanması, muallimler ve diğer görevliler hakkında detaylı açıklamalar yer almamıştır.¹⁶³¹ Bu nedenle de 5 Ekim 1914’te daha derli toplu ve işlevsel olan “Orman Mekteb-i Âlisi’ne Mahsus Dahili Talimatnamesi” yayınlanmıştır. Buna göre mektebin idare heyeti müdürün yönetimi altında olmak üzere müdür, müdür muavini, tahrirat memuru ve dahiliye memurundan oluşmaktadır. İdare heyeti mektep işlerinin yürütülmesi, gerekli malzemeleri belirlenmesi, satın alınması ve incelemeleri yapmakla sorumlu tutulmuştur. Mektep müdürü Ticaret ve Ziraat Nezareti’ne bağlı olarak idare heyeti, memurlar, muallimler ve hizmetlilerin görevlerini denetlemekle ve işlerin yürütülmesinden mükelleftir. Müdür muavini derslerin uygulanmasından ve mektepteki kitaplar, fenni

1909, No: 395, s. 2., *Tanin Gazetesi*, “Orman Mektebi Binası”, 28 Eylül 1325 / 11 Ekim 1909, No: 399, s. 2., *Şehbal Mecmuası*, 1 Teşrinisani 1325 / 14 Kasım 1909, No: 15, s. 303., *Tanin Gazetesi*, “Orman Mektebi”, 27 Mayıs 1326 / 9 Haziran 1910, No: 636, s. 3.

¹⁶²⁷ *Tanin Gazetesi*, “Orman Mektebinde”, 13 Temmuz 1326 / 26 Temmuz 1910, No: 682, s. 3.

¹⁶²⁸ BOA., BEO. 3913/293454. BOA., MV. 154/45. BOA., MV. 226/134.

¹⁶²⁹ *Tanin Gazetesi*, “Orman Mektebi”, 30 Haziran 1327 / 13 Temmuz 1911, No: 1029-14, s. 2.

¹⁶³⁰ MMZC, Devre I, Cilt 6, İçtima Senesi: 2, Yüz Altıncı İnikad, 24 Mayıs 1326, s. 33.

¹⁶³¹ “Orman Mektebi Nizamnamesi”, *Orman ve Ma’âdin ve Ziraat ve Baytar Mecmuası*, Sene: 1, No: 1, 31 Mayıs 1326 / 13 Haziran 1910, s. 3-10., *Orman Mektebi Nizamnamesi*, 15 Mayıs 1326 / 28 Mayıs 1910, Düstur, Tertip II, C. II, s. 281-286.

aletlerin ve numunelerin korunmasından sorumlu tutulmuştur. Ayrıca müdür tarafından verilecek emir doğrultusunda gerekli teftişleri gerçekleştirecekti. Muhasebe memuru ise mektebin bütün hesap ve vezne işleriyle meşgul olacaktı. Ayniyat muhasebe memuru mektepteki demirbaş eşyaların korunmasından ve yenilerinin teminiyle görevlendirilmişti. Dahiliye memuru mektebin bütün işlerinden ve mubassırlık vazifesinden sorumluydu. Debboy ise öğrencilere gerekli olan elbise ve çamaşırlarla ilgili işleri yürütecekti. Mektepte ayrıca mubassır, hademe, çamaşırcı, bahçıvan ve odacı olmak üzere hizmetliler de bulunacaktı.¹⁶³²

Tablo 65. Orman Mekteb-i Âlisi'nin Kuruluşunda Memuriyet ve Maaşlar¹⁶³³

Memuriyet	Maaş (Aylık)
Müdür-i Evvel	1.500
Müdür-i Sani	1.200
Muallim (7x800)	5.600
Muallim	700
Muallim	600
Umur-ı Hesabiye ve Tahriye Memuru	600
Mubassır	500
Hademe (2x250)	500
Çamaşırcı	500
Aşçı	500
Bahçıvan	300
Bahçıvan	200
Odacı	200
Toplam	12.900

Tablo 65'te görüldüğü üzere böylelikle yıllık 154.800 kuruş memur maaşları gideri belirlenmiştir. Ayrıca 1 yıllık yiyecek masrafı 63.000, elbiseler için 15.000, yakacak, aydınlatma, kırtasiye ve benzeri masraflar için de 25.000 kuruş ayrılmıştır. Böylelikle genel toplamda 257.800 kuruş bir masraf çıkarılmıştır.¹⁶³⁴ Her ne kadar Dağavaryan Efendi mecliste orman mektebi müdürünün ve muallimlerinin maaşlarının yetersiz olduğunu ve arttırılması gerektiğini ifade etse de bu durumun göz önüne alınmamıştır. Dağavaryan Efendi konuyla ilgili şu değerlendirmede bulunmuştur:

“Ormancılık mektebi âlisi müdürü için Encümen, bin beş yüz kuruş koymuş; rica ederim, dağ başında olan bir kimse için bin beş yüz kuruş çok azdır. Hocalara da altı yüz şu kadar kuruş. Bunlar için bu kadar para ile geçinmek gayri mümkündür. Zira hu mektep Dersaadette olsa idi bir dereceye kadar teslim ederim. Zira yalnız ormancılık mektebinde değil, başka mekteplerde de ders verebilirlerdi. Amma orman

¹⁶³² Kutluk, *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 1202-1341 (1787-1925)*, s. 314-317.

¹⁶³³ Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti 1326 Senesi Bütçesi, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1328, s. 25.

¹⁶³⁴ Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti 1326 Senesi Bütçesi, s. 25.

*mektepleri dağın başında olur. şehirlerden uzak kalır, orman içinde yapılır. Bu zavallı, başka yerde ders veremeyecek, başka bir maaş bulmak gayri mümkün ve bunlara Mektebi Âli muallimi diyerek altı yüz kuruş maaş vermek tuhaf bir şeydir.*¹⁶³⁵

Dağavaryan Efendi konuyu basına da taşıyarak Tanin Gazetesi'ne verdiği bir beyanatta ziraat, baytar ve sanayi mektepleri müdürlerinin 3.000 kuruş maaş alırken Orman Mekteb-i Âlisi müdürünün 1.500 kuruş aldığını bir kez daha vurgulamıştır. Ayrıca muallimlerin ücretlerinin de çalışma saatleriyle uygun olmadığını ifade etmiştir.¹⁶³⁶

Orman Mekteb-i Âlisi'ne müdür¹⁶³⁷ olarak Orman Mektebi mezunlarından olan Karnik Efendi 1.500 kuruş maaşla atanmıştır. Müdür-i sani¹⁶³⁸ olarak ise 1.200 kuruş maaşla Mehmet Nuri Efendi tayin olmuştur. Ayrıca muhasebeci olarak ise Esat Bey bulunmaktaydı. Zaman içerisinde mektepte sayıları artan birçok görevli istihdam edilmiştir.¹⁶³⁹

Muallimlerin de görev ve sorumlulukları hazırlanan talimatname ile belirlenmiştir. Buna göre Orman Mekteb-i Âlisi'ndeki derslerin zaman ve süreleri idare heyeti tarafından muallimlerle istişare edilerek belirlenecek ve bu doğrultuda bir cetvel hazırlanacaktı. Muallimlerin belirlenen ders programına katiyen uymakla sorumlu tutulmuşlardır. Aksi takdirde birinci defada maaşından üç günlük kesinti, ikinci defada ¼'i, üçüncüsünde yarısı ve dördüncü seferde ise muallimlikten ihraç olunacaktı. Muallimler mektepte sadece ders vermekle sorumlu olarak diğer memur ve hizmetlilerin görevlerine müdahale etmek başta olmak üzere hiçbir konuya dahil olmayacaklardı. Ayrıca muallimler uygulamalı derslerde kullanacakları alet ve edevatları önce kendileri denedikten sonra öğrenciler tarafından azami dikkatle kullanılması sağlayarak bunları muhafaza edeceklerdi.¹⁶⁴⁰ Mektepteki derslere şu isimler girmektedir: Ali Rıza Efendi: Amenajman, Ormancılık Ekonomisi, Odun Teşhisi, Botanik, Anatomi, Ağaçlandırma, Reçinencilik, Kömürcülük, Cemal: Almanca, Lütfi: Kitabet-i Resmiye, Niyazi: Botanik, Hasan Tahsin: İnşaat, Arazi Tahdidî Bilgisi,

¹⁶³⁵ MMZC, 26 Temmuz 1325 / 8 Ağustos 1909, s. 196.

¹⁶³⁶ Nazaret Dağavaryan, "Orman Mektebi", *Tanin Gazetesi*, 10 Mart 1327 / 23 Mart 1911, No: 917, s. 3.

¹⁶³⁷ Karnik Efendi'den sonra (1909-1911) Orman Mekteb-i Âlisi'ne müdür olarak sırasıyla şu isimler atanmıştır: Pol İstifan Kalavas (1911-1912), Ropen Katıbyan (1912-1913), Hasan Basri (1914), Halil Fikri (Vekaleten 1914-1915), Mahfi Bey (1915-1918), Nuri Bey (Vekaleten 1918-1919). Halil Kutluk, "Ormancı Yetiştiren Okulların Müdür ve Rektörleri", *Teknik Haberler Bülteni*, Yıl: 11, S. 42, 1972, s. 204-208., Halil Kutluk, "Ormancı Yetiştiren Okulların Müdür ve Rektörleri (2)", *Teknik Haberler Bülteni*, Yıl: 11, S. 4, 1972, s. 221-229.

¹⁶³⁸ Müdür-i Sani olarak sırasıyla şu isimler atanmıştır: Nuri (1909-1910), Krikor Aleksanyan (1910-1914), İsmail Fahri (1915-1919). Kutluk, "Ormancı Yetiştiren Okulların Müdür ve Rektörleri", s. 204-208., Kutluk, "Ormancı Yetiştiren Okulların Müdür ve Rektörleri (2)", s. 221-229.

¹⁶³⁹ Sabah Gazetesi, "Orman Mektebi", 1 Kanunuevvel 1325 / 14 Aralık 1909, No: 7265, s.3.

¹⁶⁴⁰ Kutluk, *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 1202-1341 (1787-1925)*, s. 310-311.

Topoğrafya, Nuri: Botanik, Orman Botaniği, Jeoloji, Petrografi ve Teknoloji, Ziya: Sağlık Bilgisi, Nurettin: Kimya, Resim: Jozef, Kanunlar: Ahmet Rifat, Esat: Silvikültür, Teknoloji ve Almanca. Bu derslerin muallimleri zaman içerisinde değişmiş olup birçok kişi mektepte görev yapmıştır.¹⁶⁴¹ Ayrıca Orman Mekteb-i Âlisi için Eylül 1916'da Ders Nazırı olarak Dr. Bauer getirilmiştir.¹⁶⁴²

5.1.3. Eğitim-Öğretim Faaliyetleri

Orman Mekteb-i Âlisi'nde eğitim 2 seneliğine ücretsiz yatılı olacaktı ve sınıf mevcudu 20 kişiyi geçmeyecekti. Her sene kabul edilen bu öğrenciler haricinde 5 öğrenci de 25 Osmanlı altını karşılığında mektebe kabul edilecekti. Mektebe başvuracak öğrenciler şu şartlar aranmaktaydı: Osmanlı vatandaşı olmak, 18 yaşından küçük olmamak, tabip raporuyla herhangi bir hastalığının bulunmadığını ispatlamak, sicilinin temiz olduğuna dair gerekli belgeyi sunmak, son olarak ise 2 muteber kefil. Ayrıca ağustos başında bir kıta dilekçe ile nezarete müracaat ederek kaç yaşında olduğu, hangi mekteplerde ne eğitimler aldığı, nüfuz tezkeresi, aşı şahadetnamesini, mektep diplomaları ve tabip raporunu sunacaklardı. Mektebe giriş için mekteb-i idadiye veya eşit derecedeki okullardan mezun kişilerden nezaretçe belirlenecek imtihan komisyonu tarafından yazılı sınav gerçekleştirilecekti. Öğrenciler yazılı sınavda şu konulardan sorumlu tutulacaklardı: kitabet-i resmiye, mükemmel hesap ve cebir, logaritma, müsellesat, mesaha-i arazi, hikmet-i tabiiye, kimya-i uzvi ve gayr-ı uzvi, tarihi tabiiye, hendese-i mücessem. Sınavda bu 9 fennin her biri 20 puan üzerinden hesaplanarak en yüksek puan 180 olacaktı. Puan sırasına göre ilk 20 öğrenci ücretsiz olarak okula kaydolmaya hak kazanacaktı. Ziraat mektebi mezunlarından mektebe girmek isteyenlere 25 ek puan verilecekti. Ayrıca 90 puana ulaşan öğrencilerden ise 5'i mektebe ücretli olarak kayıt yaptırabileceklerdi. Ücretsiz kaydolun öğrenciler eğitimini ilk sene bırakırsa 25, ikinci senede bırakırlarsa veya okulu tamamladıktan sonra fen memuru olarak hizmet etmekten kaçınırlarsa 50 Osmanlı altını ödemekle zorunlu tutulmuşlardır.¹⁶⁴³

Orman Mekteb-i Âlisi'nde yürütülecek dersler şu şekilde belirlenmiştir: ormanlarla ilgili ilim ve fenler, ormanların sınırlanması ve harita çizimine ait dersler, ormanlarda yapılacak bekçi kulübe ve haneleriyle nakliyatla ilgili araçlara dair inşaat ve tathirat usulü,

¹⁶⁴¹ İsmail Eraslan, *Türkiye'de Ormanlık Öğretim ve Eğitim Kurumlarının Tarihsel Gelişimi*, Ormanlık Eğitim ve Kültür Vakfı, İstanbul, 1989, s. 66-68.

¹⁶⁴² *Tasvir-i Efkar Gazetesi*, "Orman Mektebi Ders Nazırı", 31 Ağustos 1332 / 13 Eylül 1916, No: 1862, s. 2.,

¹⁶⁴³ "Orman Mektebi Nizamnamesi", *Orman ve Ma'adin ve Ziraat ve Baytar Mecmuası*, s. 3-5.

ormanlarda bulunan av hayvanlarıyla zararlı böceklerle mücadele dersleri, orman işleriyle ilgili kitabet-i resmiye eğitim ve öğretim.¹⁶⁴⁴ Ancak bu program yeterli gelmeyerek kısa süre sonra 66 sayfadan oluşan “Orman Mektebi Programı” adıyla detaylı bir ders programı hazırlanmıştır. Buna göre dersler 6 ana bölümden oluşarak birçok alt başlıklara ayrılmıştır. Tablo 66’da’da görüldüğü üzere Orman Mekteb-i Âlisi’nin derslerinde fenni teorik ve uygulamalı dersler yer almaktaydı.¹⁶⁴⁵ Ayrıca mektebin ders programı incelendiğinde Osmanlı son dönemindeki örgün eğitimde doğadan yararlanma ve canlı türlerin varlığına yer verildiği de görülmektedir.¹⁶⁴⁶

Tablo 66. Orman Mekteb-i Âlisi’nin Ders Programı¹⁶⁴⁷

Bilim Dalı	Anabilim Dalı
Orman Fenni	Ormanların Terbiye ve İmarı, Ormancılığa Ait İktisat, Ormanların İşlettirilmesi.
Ulum-u Tabii Tatbikatı	İlm-i Nebat, Fenn-i Hayat-ı Nebat
İlm-i Hayvanat	Av Hayvanatı, Hevam ve Haşerat-ı Muzıra
İlm’ül-Arz Ve’l-Maadin	Suhûr, Tûrâb
Ulum-u Riyaziye Tatbikatı	Topografya, İnşaat, Miyah
İlm-i Hukuk	-

Dersler her sene eylül başlangıcından mayıs sonuna kadar devam edecekti. Her sene kasım ve şubat sonlarında olmak üzere öğrenciler iki defa da ara sınav olacaktı. Haziran ayında ise genel sınav yapılarak başarılı olan öğrenciler bir üst sınıfa geçmeye hak kazanacaklardı. İki sene art arda sınavlarda başarısız olarak üst sınıfa geçemeyen öğrencilerin kayıtları mektepten silinecekti.¹⁶⁴⁸ Öğrenciler eğitim sırasında uygun olmayan davranışlarda bulunduğu zaman cezalandırılacaklardı.¹⁶⁴⁹ Cezalandırma usulleri 1914’teki düzenlemeyle daha da genişletilmiştir. Buna göre mektepte cezalandırmalar 6 kısma ayrılmıştır: ihtar, izinsizlik, idare heyeti huzurunda azarlama, aleni surette azarlama, 15 gün okuldan uzaklaştırma son olarak ise okuldan atılma. Ayrıca öğrenciler mektep idaresince

¹⁶⁴⁴ “Orman Mektebi Nizamnamesi”, *Orman ve Ma’âdin ve Ziraat ve Baytar Mecmuası*, s. 5,6.

¹⁶⁴⁵ *Orman Mektebi Programı*, Orman ve Ma’âdin ve Zirâat Nezâreti, Orman İdare-i Umumiyesi, Sırat-ı Müstakim Matbaası, s. 1-66.

¹⁶⁴⁶ Ramazan Alabaş, Seval Yınılmez Akagündüz, “The Ethical Value of Human and Environmental Relations: The Place of Environmental Ethics in Geography Curriculum and Textbooks in Turkey”, *International Journal of Education Technology and Scientific Researches*, 6 (16), 2021, p. 1856.

¹⁶⁴⁷ *Orman Mektebi Programı*, s. 1-66.

¹⁶⁴⁸ “Orman Mektebi Nizamnamesi”, *Orman ve Ma’âdin ve Ziraat ve Baytar Mecmuası*, s. 7.

¹⁶⁴⁹ 1910’daki Orman Mektebi Nizamnamesi’ne göre cezalandırma usulü: Birinci defada mektep müdürü öğrenciyi ihtar edecekti, etkisi görülmediği takdirde mektebin künye defterine kaydolmak üzere bir hafta mezuniyetten mahrum bırakılacak tekrarlaması durumunda bu süre uzatılarak en sonunda ihraç edilecekti. Ayrıca öğrencilerden birinin ahlaka aykırı davranışta bulunduğu tespit edilirse hemen ihracı yolunda bir rapor hazırlanarak nezarete sorulacaktı. “Orman Mektebi Nizamnamesi”, *Orman ve Ma’âdin ve Ziraat ve Baytar Mecmuası*, s. 6.

verilen okul kıyafetlerini 2 sene giymeye ve temizliklerine özen göstermeye mecbur tutulmuşlardır.¹⁶⁵⁰

2 yıllık eğitimi başarıyla tamamlayan öğrenciler nezaret tarafından belirlenen sınav komisyonu huzurunda aldıkları teorik ve uygulamaları derslerden mezuniyet sınavına tabii tutulacaklardı. Öğrencilere bu sınavdaki başarı durumlarına göre birinci ve ikinci dereceli diploma¹⁶⁵¹ verilecekti. Diploma alan öğrenciler 3. dereceden fen memuru olarak istihdam edilerek zamanla terfi edeceklerdi. İstisnai olarak “fennen ve idareten fevkalade gayretle hüsn-ü hizmet” gösteren memurlar nezaret tarafından doğrudan terfi alabileceklerdi. Mektepten mezun fen memurları 6 sene içerisinde görevlerini terk etmek isterlerse belirli miktarda tazminat ödeyeceklerdi. Mektepte ücretli olarak tahsil gören öğrenciler bu zorunlu hizmete mecbur tutulmayacaklardı.¹⁶⁵²

Orman Mekteb-i Âlisi'nin kurulacağı kesinleşmesi ve öğrenci alımına yönelik gerekli duyuruların yapılmasının ardından Ekim 1909'dan itibaren basında konuyla ilgili haberler yer almıştır.¹⁶⁵³ Kasım ayında mektebe girmek için başvuranlar arasında sınavlar gerçekleştirilmiştir. Ziraat mekteplerinden birinci ve ikinci olanlar naklen mektebe alınmışlardır. Yapılan sınav sonucunda ise mektebe giriş sınavının kazanan kişiler ilan edilmiştir: Mehmet Eşref Efendi Halkalı Ziraat Mektebi'nden naklen, Mazhar Efendi Mekteb-i Hukuk'tan naklen, Temuli Karvalidis Efendi İzmir İdadisi'nden tasdiknameli sabıka ile, Şükrü Efendi İzmir İdadisi'nden mezun, Mustafa Behçet Efendi İzmir İdadisi'nden mezun, Aristob Efendi Bursa Ziraat Mektebi'nden mezun, Mustafa Reşat Efendi Üsküp İdadisi'nden mezun, Nazmi Efendi İzmir İdadisi'nden mezun, Ali Neşet Efendi Vefa İdadisi'nden mezun, Mehmet Macit Efendi Kabataş İdadisi'nden mezun, Mustafa Reşit Efendi Kabataş idadisi'nden mezun, Ahmet Şükrü Efendi Vefa İdadisi'nden mezun, Mihran Simon Efendi Tokat Fransız Mektebi'nden, Reşat Efendi Denizli İdadisi'nden tasdiknameli, Mehmet Kemal Efendi Mercan İdadisi'nden mezun, Mehmet Şerafettin Efendi Kabataş İdadisi'nden mezun, Neval Efendi Kengri Mektebi'nden, İsmail Hakkı Efendi Kastamonu İdadisi'nden mezun, Yakof Efendi Erzurum İdadisi'nden mezun,

¹⁶⁵⁰ Kutluk, *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 1202-1341 (1787-1925)*, s. 312.

¹⁶⁵¹ İkinci dereceli diplomayla mezun olanlar fen memurluğunun her üç kademesinde üçer sene hizmet ettikten sonra müfettiş olmak isterse nezaret tarafından belirlenen bir komisyonda teorik ve uygulamalı derslerden sınava tabii tutulacaklardı. “Orman Mektebi Nizamnamesi”, *Orman ve Ma'âdin ve Ziraat ve Baytar Mecmuası*, s. 7.

¹⁶⁵² “Orman Mektebi Nizamnamesi”, *Orman ve Ma'âdin ve Ziraat ve Baytar Mecmuası*, s. 8,9.

¹⁶⁵³ *Tanin Gazetesi*, “Orman Mektebi Talebesi”, 1 Teşrinievvel 1325 / 14 Ekim 1909, No: 402, s. 3.

Halit Efendi Numune-i Terakki Mektebi'nden mezun.¹⁶⁵⁴ Orman Mekteb-i Âlisi'nin Bahçeköy'deki binası tamirat halinde olduğundan mektep 4 Aralık 1909'da Sultanahmet civarında Güngörmez mahallesindeki bir binada eğitimine başlamıştır.¹⁶⁵⁵

Orman Mekteb-i Âlisi'nde derslerin başlamasının üzerinden 6 ay geçtikten sonra orman teşkilatı kurulan ve kurulmak üzere olan Aydın, Kastamonu, Bolu, Adana, Edirne, İskodra, Yanya, İstanbul, İzmit ve Çatalca gibi bölgeler için acilen fen memuruna ihtiyaç duyulduğu Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nden bildirilmiştir. Nezaret mektebe kabul edilen 22 öğrencinin Eylül'e kadar ders görerek mezun edilmesinin gerekli olduğunu savunmuştur. Ayrıca 20-25 öğrencinin orman teşkilatı için yetersizliğinden bahsedilerek 1911 senesi için de 30-40 öğrencinin kabul edilerek bunların da 1 senede mezun edilmesiyle acil ihtiyacın giderileceği ifade edilmiştir.¹⁶⁵⁶ Ancak Şura-yı Devlet tarafından yapılan müzakereler sonucunda 1 senelik eğitimle öğrencilerin yeterli düzeyde bilgi sahibi olamayacakları bu nedenle de bilgisiz memur yetiştirmektense mevcut memurlarla idare edilmesi yönünde karar çıkmıştır.¹⁶⁵⁷ Orman ve Ma'âdin ve Ziraat Nâzırı Mavrokordato Efendi ise zaman zaman mecliste mektepteki öğrenci sayısının azlığından yakılarak her sene 60-70 kişi alınmasını ümit ettiğini ifade etmiştir.¹⁶⁵⁸

Orman Mekteb-i Âlisi henüz mezun vermeden önce Harbiye Nezareti Sadaret'e gönderdiği bir yazıda bu mektebin âlî derecede olup olmadığını sormuştur. Sadaret durumu Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'ne bildirmiş olup nezaret mektebin âlî derecede olduğunu ifade etmiştir. Bu nedenle de diğer âlî mekteplerde olduğu gibi bu mektepten mezun olan öğrenciler de askerlikten muaf sayılmışlardır.¹⁶⁵⁹ Orman Mekteb-i Âlisi 22 kişiden oluşan ilk mezunlarını Temmuz 1911'de vermiştir. Mezunlardan 15 kişi ağustosta Avusturya'ya ormanları gezmek ve bölgedeki orman memurlarından uygulamalı bazı bilgiler edinmek üzere gönderilmiştir.¹⁶⁶⁰

¹⁶⁵⁴ *Tanin Gazetesi*, "Orman Mektebi Müsabakası", 27 Teşrinievvel 1325 / 9 Kasım 1909, No: 426, s. 3., *Tanin Gazetesi*, "Orman Mektebi", 30 Teşrinievvel 1325 / 16 Kasım 1909, No: 429, s. 3.

¹⁶⁵⁵ *Sabah Gazetesi*, 21 Teşrinisani 1325 / 4 Aralık 1909, Sayı: 7255, s. 4, *Sabah Gazetesi*, "Orman Mektebi", 1 Kanunuevvel 1325 / 14 Aralık 1909, No: 7265, s. 3.

¹⁶⁵⁶ BOA., ŞD. 547/11.

¹⁶⁵⁷ *Tercüman-ı Hakikat Gazetesi*, "Orman Mektebi Müdavimleri ve Orman Fen Memurları", 9 Temmuz 1326 / 22 Temmuz 1910, No: 1328, s. 2., *Tercüman-ı Hakikat Gazetesi*, "Orman Teşkilatı", 13 Temmuz 1326 / 26 Temmuz 1910, No: 10530, s. 2., *Sabah Gazetesi*, "Orman Fen Memurları", 26 Temmuz 1326 / 8 Ağustos 1910, No: 7501, s. 2.,

¹⁶⁵⁸ *MMZC*, 18 Nisan 1327 / 1 Mayıs 1911, s. 10.

¹⁶⁵⁹ BEO. 3859/289352., BEO. 3862/289606., *Tanin Gazetesi*, "Orman Mektebi", 19 Şubat 1326 / 4 Mart 1911, No: 898, s. 3.

¹⁶⁶⁰ *Tanin Gazetesi*, "Orman Mektebi Mezuniyeti", 14 Temmuz 1327 / 27 Temmuz 1911, No: 1042-27, s. 2. *Tanin Gazetesi*, "Orman Mektebi Mezuniyeti", 22 Temmuz 1327 / 4 Ağustos 1911, No: 1050, s. 3.

Tablo 67. Orman Mekteb-i Âlisi'nin İlk Mezunları (1911)

Mustafa Sait
Şükrü (Karataylı)
Mustafa Behçet
Aristot (Değirmencioğlu)
Mustafa Reşat
Mustafa Nazmi (Ungan)
Ali Nejat (Kaytaç)
Macit Toran
Mustafa Reşit
Ahmet Şükrü
Necmettin
Mehmet Reşat
Mehmet Şerafettin (Erdoğan)
Yuvan
İsmail Hakkı (Özkan)
Yakof
Halit
Mehmet Eşref (Oral)
Mehmet Mazhar
Mihal
Mehmet Ali (Erkan)
Ziya

Orman Mekteb-i Âlisi uygulamalı derslerin çoğunu mektep için belirlenen Belgrat Ormanı'nda gerçekleştirmiştir.¹⁶⁶¹ Bunun yanı sıra öğrenciler Adalardaki çamlara gelen zararlı bitki böcekleri hakkında fenni araştırmalarda bulunmuşlardır.¹⁶⁶²

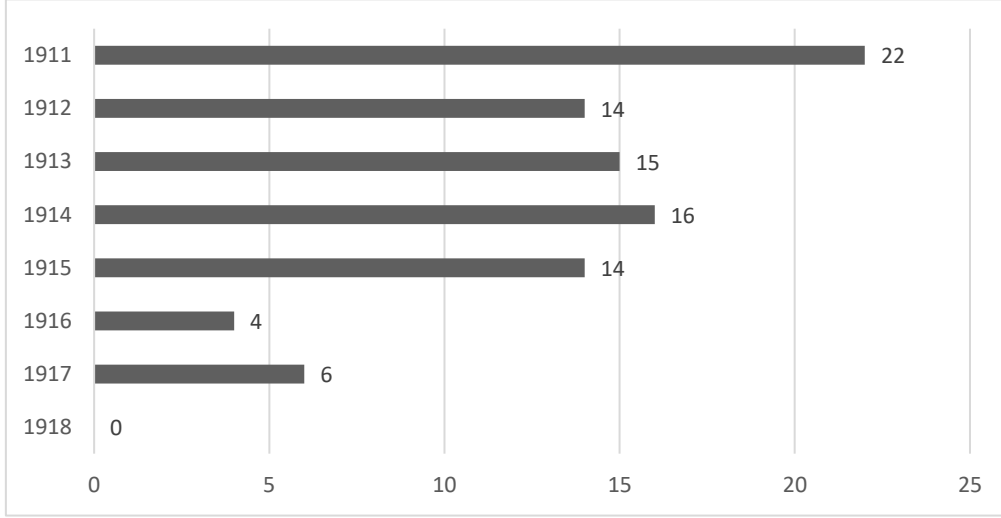
I. Dünya Savaşı'nın başlaması Orman Mekteb-i Âlisi'ndeki eğitimi kesintiye uğratmamış olsa da mektebin mezun sayısında azalma yaşanmıştır. Savaş ortamına rağmen bu dönemde mektep eğitiminde birtakım iyileştirmeler yapılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda 1916'da Almanya'dan Dr. Bauer getirilerek mektebin Ders Nazırı yapılmıştır. Bauer ders müfredat programlarında ve okulun genel yönetiminde reform yapmak üzere görevlendirilmiştir. Bauer görev yaptığı süre boyunca öğrencilere Belgrat Ormanı'nda uygulamalı silvikültür dersleri vermiştir. Ayrıca Hendek amenajman mıntıkasında Avusturyalı ormancılar tarafından öğrencilerin amenajman, topografya ve harita uygulamalarına katılmasını sağlamamıştır. Bauer, Orman Mekteb-i Âlisi hakkında detaylı bir rapor hazırlayarak gerekli makamlara sunmuştur. Bu raporda yer alan bazı maddeler, teklifler ve idari müdahaleler mektep müdürü Mahfi Bey (Eğilmez) ile Bauer'in arasında

¹⁶⁶¹ *Sabah Gazetesi*, "Numune Ormanı", 19 Teşrinievvel 1325 / 1 Kasım 1909, No: 7222, s. 2.

¹⁶⁶² *Sabah Gazetesi*, "Orman Mektebi Talebesi", 20 Mayıs 1331 / 2 Haziran 1915, No: 9536, s. 4.

bazı sorunlar çıkmasına sebep olmuştur.¹⁶⁶³ Buna rağmen Bauer'in eğitim süresinin 3 yıla çıkarılması başta olmak üzere mektepteki yaptığı birçok reform kabul görmüştür. Ayrıca Bauer'in girişimleri doğrultusunda Ağustos 1917'den itibaren Orman Mekteb-i Âlisi Mecmuası yayınlanmıştır.¹⁶⁶⁴

Şekil 17. Orman Mekteb-i Âlisi Mezunları (1909-1918)¹⁶⁶⁵

Şekil 17’de görüldüğü üzere 1909’da eğitime başlayan Orman Mekteb-i Âlisi 1918’e kadar toplamda 91 mezun vermiştir. Mektebin eğitimi 1917’de 3 yıla çıkarıldığından 1918’de mezun vermemiştir. Mondros Mütarekesi döneminde mektep zor günler geçirmiş olup Bahçeköylü Rumların bölgeye gelmesinin ardından mektep binası tahliye edilmek zorunda kalmışsa da eğitim devam etmiştir.¹⁶⁶⁶

5.2. Orman Jandarma Mektebi

Osmanlı Devleti’nde Tanzimat’tan itibaren en büyük problemlerden biri ormanların korunması meselesi olmuştur. II. Meşrutiyet döneminde de sürekli olarak bekçi sayısının yetersizliği ve ormanların istenilen derecede korunamadığı üzerinde durulmuştur. Orman ve Ma’âdin ve Zirâat Nezâreti (Kasım 1911 sonrasında Ticaret ve Ziraat Nezareti) her ne kadar taşra teşkilatında birtakım düzenlemelere gitmiş olsa da yine de etkili bir sonuç

¹⁶⁶³ *Tasvir-i Efkar Gazetesi*, “Orman Mütahassısı Celbi”, 25 Ağustos 1332 / 7 Eylül 1916, No: 1856, s. 2., *Tasvir-i Efkar Gazetesi*, “Orman Mektebi Ders Nazırı”, 31 Ağustos 1332 / 13 Eylül 1916, No: 1862, s. 2., Halil Kutluk, “Ders Nazırı Dr. Bauer ve Orman Mektebi Alisi İçin 54 Yıl Önce Vermiş Olduğu Rapor”, *Teknik Haberler Bülteni*, S. 35, 1970, s. 191-203.

¹⁶⁶⁴ Kutluk, “Ders Nazırı Dr. Bauer ve Orman Mektebi Alisi İçin 54 Yıl Önce Vermiş Olduğu Rapor”, s. 191-203.

¹⁶⁶⁵ Kutluk, *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 893-1330 (1487-1923)*, s.624-627.

¹⁶⁶⁶ BCA., 272-0-0-11/14-52-7.

alınamamıştır. 1914 yılına gelindiğinde Osmanlı Devleti'nin hizmetinde olan Fransız Jandarma Binbaşısı Sarrou, ormanların korunmasının en iyi yolunun jandarma ile gerçekleşeceğini savunmuştur. Sarrou'nun bu düşüncesi Osmanlı makamlarından onay almasının ardından 20.000 liralık bir tahsisat ayrılmıştır. Bu doğrultuda Temmuz 1914'te Kağıthane'de Orman Jandarma Mektebi açılmıştır. Orman Jandarma Mektebi'nin görev, sorumluluk ve amaçlarına yönelik olarak detaylı bir nizamname hazırlanmıştır. Buna göre 6 ay süreyle eğitim verecek bu mektep için askerlik çağına gelmiş 500 kişi seçilerek hem askerlik hem de ormancılık eğitimi yürütülecekti.¹⁶⁶⁷ Orman jandarmasının görevleri şu şekilde belirlenmiştir:

“Ormanların muhafazasına nezaret ve orman kavanin ve nizamnamesinin icrayı ahkâmını temin etmek için tesis olunmuş bir hey'eti askeriyedir. Orman jandarmasının vezâifi esasiyesi ormanlara ait her türlü ceraimin zecr ve men'i için mütebassırane hareket etmektir.”¹⁶⁶⁸

Ancak mektebin açılmasının üzerinden 3-4 ay gibi bir süre geçtikten sonra I. Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine öğrenciler ve muallimler tertip edildikleri kıtalara gönderilmiştir. Böylelikle ormanlara yönelik askeri koruma girişimi savaş nedeniyle kısa sürede yürürlükten kalkmak zorunda kalmıştır.¹⁶⁶⁹

5.3. Orman Ameliyat Mektepleri

Fen memurları yetiştirmek üzere kurulan Orman Mekteb-i Âlisi 1909'da eğitime başlayarak 1911'de ilk mezunlarını vermiştir. Orman tahribatının yoğun bir şekilde devam etmesi idarecileri âlî mektep haricinde orta dereceli orman okulları açmaya sevk etmiştir. Orman ameliyat mekteplerinin kuruluş gerekçesi olarak 1911 yılında hazırlanan “esbab-ı mucibe layihası” orman tahribatı konusunda birçok konuya dikkat çekmiştir. Buna göre ormanlık bölgeler ziraat arazisi olarak kullanmak amacıyla tahrip edilmiştir. Ziraata uygun olmayan ormanların bir kısmı ise yaylak, kışlak ve mera olarak zapt edilerek ağaçlar kesilmiştir. Bu nedenle henüz tamamıyla tahrip olmamış ormanların korunması ve her türlü ağaçlandırma faaliyetlerinin yürütülmesi amacıyla “Ameli Orman Müessisi” yetiştirecek orman mektepleri kurulmak amaçlanmıştır. Bu düşünce doğrultusunda 34 maddelik bir de nizamname layihası hazırlanmıştır. Hatta nizamname Ağustos 1911'de Orman ve Ma'âdin

¹⁶⁶⁷ MMZC (İçtima-i Fevkâlade), 4 Temmuz 1330 / 17 Temmuz 1914, s. 326,327., İsa Bingöl, *Geçmişten-Günümüze Ormanlarımız ve Ormancılığımız*, Ormancılık Eğitim ve Kültür Vakfı, İstanbul 1990, s. 65,66.

¹⁶⁶⁸ Kutluk, *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 893-1330 (1487-1923)*, s. 471.

¹⁶⁶⁹ Halil Kutluk, “Türkiye Ormancılığında Öğretimin Seyri, Öğretimle İlgili Bazı Mevzuat ve Teşkilat”, *Teknik Haberler Bülteni*, Yıl: 9, S. 33, 1970, s. 162,163.

ve Ziraat ve Baytar Mecmuası'nda yayınlanmıştır.¹⁶⁷⁰ Ancak bütçe yetersizliği nedeniyle bir türlü ameliyat mekteplerinin kuruluşu gerçekleştirilememiştir. 1913 yılına gelindiğinde ise nizamnamede bazı değişiklikler yapıldıktan sonra 15 Mayıs'ta "Orman Ameliyat Mektepleri Nizamnamesi" düsturda yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.¹⁶⁷¹ Bu doğrultuda 1914 yılında orman ameliyat mektebi açılması için 1.259.100 kuruşluk maaş ve masraf çıkarılmıştır.¹⁶⁷² Ancak bu sırada Orman Jandarma Mektebi'nin açılışa öncelik verilmesi nedeniyle mektebin açılması bir süre ertelenmek zorunda kalmıştır. I. Dünya Savaşı başlayınca Orman Jandarma Mektebi'nin kapanması üzerine tekrardan ameliyat mekteplerinin açılması gündeme gelmiştir. Veith'in de çabalarıyla Hendek Orman Ameliyat mektebinin kuruluşu kararlaştırılmıştır.¹⁶⁷³ Orman ameliyat mektepleri nizamnamesine göre mektebin görev ve sorumlulukları şu şekilde ifade edilmiştir:

*"Ormanların dahil ve ittisallerinde eşcardan halî ve arî olan yerlerinde ve kısmen veya külliyyen mahv ve tahrib edilmiş orman ve çalılıklarda kabiliyet-i araziye göre yeniden ağaç yetiştirmek suretiyle kesb-i ümran ettirilmesi vazifesiyle mükellefi "Orman Ameliyat Memuru" unvanıyla memur yetiştirmek üzere icap eden vilayat ve elviye-i gayr-ı mülhakanın münasib mahallerinde orman ameliyat mektepleri tesis ve küşad olunacaktır. Bu mektepler Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne merbut olup vali ve mutasarrıfların taht-ı nezaretinde ve orman müdürünün teftişi altında bulunur."*¹⁶⁷⁴

Mektep yatılı olup her sene ücretsiz olarak 10 öğrenci ve ücretli olarak da 5 öğrenci kabul edecekti. Ayrıca gerektiğinde bu sayı arttırılabilecekti. Bunlardan başka emlak sahipleri ile köylülerin kendi orman, koru ve baltalıklarını imar etmek ve ağaçlarını çoğaltmak için seçecekleri öğrenciler yatılı olmadan mektepte ücretsiz olarak eğitim alabileceklerdi. Mektebin idare heyeti ve müstahdem kadrosunda müdür, müdür muavini, muhasebe kâtibi, ambar ve kiler memuru, aşçı, çamaşırıcı, bekçi ve iki hizmetçi yer almaktaydı. Eğitim eylül başlangıcından haziran sonuna kadar 10 ay sürecekti. Mektebe kabul edilecek öğrenciler 19 yaşından küçük olmayacak, herhangi bir sağlık sorunu olmadığına ve bedeninin de arazide çalışmaya uygun olduğuna dair tabip tarafından bir rapor sunacaklardı. Ayrıca sicillerinin temiz olması ve "erbab-ı namustan muteber" iki de kefil bulmaları gerekiyordu. Mektebe kaydolmak isteyen talebeler ağustos ayının başında bir

¹⁶⁷⁰ BOA., ŞD. 550/59. "Orman Ameliyat Mektepleri Nizamnamesi", *Orman ve Ma'âdin ve Ziraat ve Baytar Mecmuası*, Yıl: 2, No: 8-9, 31 Temmuz 1327 / 13 Ağustos 1911, s. 407-416.

¹⁶⁷¹ MV. 231/115., *Orman Ameliyat Mektepleri Nizamnamesi*, 2 Mayıs 1329 / 15 Mayıs 1913, Düstur, Tertip II, C. 5, s. 410-414.

¹⁶⁷² *Devlet-i Osmaniye'nin 1330 Senesine Mahsus Bütçesidir*, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1330, s. 112.

¹⁶⁷³ Kılıç, *Osmanlı Ormancılığının Zor Yılları (1914-1919)*, s. 78.

¹⁶⁷⁴ *Orman Ameliyat Mektepleri Nizamnamesi*, Düstur, s. 410.

dilekçe ile mektebin bulunduğu bölgedeki en büyük mülki amire müracaat edeceklerdi. Bu dilekçeyle birlikte ek olarak başvuran kişinin yaşı, mekteplerde aldığı dersler, nüfuz tezkeresi, aşı şahadetnamesi, “hüsn-ü hal”, mektep diploması ve tabip raporu da yer alacaktı. Mahalli maarif müdürü, orman müdürü ve mektep müdüründen oluşan bir komisyon dilekçe ve evrakları inceleyecekti. Gerekli şartları saylayanlar Türkçe okuma-yazma ve dört işleminden imtihan olarak başarı sırasına göre mektebe kabul edileceklerdi. Mektebe kabul olan öğrenciler tatil günleri hariç olarak her gün 1,5 saat şu teorik dersleri alacaklardı: Hesabdan kesr-i adi, kesr-i aşari ve tenasüp, hendeseden ameli olarak sutuh ve cisim ve arazi mesahası, ormanlarda yetişen ağaçların evsaf-ı mahsusaları ve toprakların terkiyatının tetkiki.¹⁶⁷⁵ Teorik derslerin haricinde uygulamaları dersler 3 aşamalı olarak toplamda 15 madde olarak belirlenmişti:

“Birinci aşama “Tohumlardan Fidan Yetiştirilmesidir”. Bu aşamada şunlar hedeflenmiştir: 1. Tohum toplamak, muayene etmek ve korumak, 2. Daimi veya geçici fidanlıkların yerlerinin belirlenmesi, uygun görülen usullere göre ayrılması ve toprağın işlenmesi, 3. Tohumları uygun görülen mevsimde ekerek muhafazasına özen gösterilmesi, tohum ekimi sonrasında çimlenme ve gelişme aşamalarının kaydedilmesi, 4. Çimlenerek büyümekte olan genç fidanların güneş, kırağı, don, şiddetli rüzgâr ve çeşitli dış etkenlerden korunması çarelerinin öğretilmesi, 5. Genç fidanların filizlendirme ve yerlerini değiştirmek suretiyle köklerinin çoğaltılması ve güçlendirilmesi. İkinci aşama ise “Fidanlık Arazinin Hazırlığı ve Fidan Dikimidir”. İlgili aşamada şunlar amaçlanmıştır: 1. Ormanlar dâhilinde veya orman yetiştirilmek üzere belirlenen arazide fidan dikmek için hazırlık işleri, 2. Dikilecek genç fidanların güneşten ve hava şartlarından korunarak gerekli yerlere ulaştırılması, 3. Fidanlıklardan genç fidanların çıkarılarak hazırlanan yerlere dikilmesi. Üçüncü aşama ise “Dikilen Fidanların Takibidir”. Bu aşamada şunlar hedeflenmiştir: 1. Dikilen fidanların her gün teftiş ve muayene edilerek verilerin kayda alınması ve arazinin yapısının korunması, 2. Dikilen fidanların muayene edilerek muhtemel hastalıklardan korunması, 3. Seyrelmiş olan ormanlarda bulunan yaşlı ağaç kütüklerinden veya yetişmiş fidanlara daldırma işlemi yapılarak ormanın sıklaştırılması, 4. Ekimi yapılan fidanların muhafazası için siper ve gölgelik olarak bırakılmış funda, eğrelti ve böğürtlen gibi çalıkların süratle büyütülerek fidanlara zarar verecek ve güneşten faydalanmalarına mani olacak dereceye gelenlerin kesilerek zararların giderilmesi, 5. Dikilen fidanlar arasında cılız kalanların başka yerlere kaldırılmaları veya yenilerinin dikilmesi, 6. Dikilen fidanların filizlenmesi ve her türlü hava koşullarına dayanıklı olabilmesi için önlemlerin alınması, 7. Dikilen fidanlarda tespit edilen hastalıklara müdahale edilmesi.”¹⁶⁷⁶

Mektepteki teorik ve uygulamalı dersleri içeren cetvel müdür ve müdür muavini tarafından hazırlanarak vilayetin (veya liva) en büyük orman memuru tarafından tasdik

¹⁶⁷⁵ *Orman Ameliyat Mektepleri Nizamnamesi*, Düstur, s. 410-414. Derslerin sadeleştirilmiş isimleri: Ondalık olmayan kesir, ondalık kesir ve oran, hendeseden pratik olarak cisimlerin yüzölçümlerinin ve hacimlerinin bulunması ve arazi ölçümü, orman ağaçlarının özellikleri ve toprakların incelenmesi.

¹⁶⁷⁶ Akagündüz, Nizamoglu, “Osmanlı Devleti’nde Ormancılık Eğitiminin Değişen Boyutları ve Orman Ameliyat Mektepleri”, s. 15,16.

edilecekti. Öğrenciler gerekli eğitimi aldıktan sonra mezuniyet öncesinde vali (veya mutasarrıf) tarafından belirlenecek sınav komisyonu huzurunda sözlü ve uygulamalı sınava tabi tutulacaklardı. Bu imtihanı başarıyla tamamlayarak orman yetiştirme yeterliliğine sahip olanlara Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından diploma verilecekti. Böylelikle mezunlar miri ormanların ameliyat memurluğu hizmetinde istihdam olacaklardı. Bu memurlar gerekli liyakate sahip olmaları durumunda ilk üç sene 500, sonraki üç sene 800 ve yedinci seneden sonra da 1.000 kuruş maaş alacaklardı.¹⁶⁷⁷

5.3.1. Hendek Orman Ameliyat Mektebi

Ticaret ve Ziraat Nezareti Ekim 1915'te İzmit sancağına bağlı Hendek'te orman ameliyat mektebi açılacağını duyurmuştur. Buna göre rüştiye mektebi mezunlarından (veya denk derecedeki diğer mektep mezunları) talip olanların vilayet, liva veya Orman İdare-i Umumiyesi Müdüriyetine müracaat etmeleri gerektiği ifade edilmiştir. Kasım ayında Veith ve Orman Müdür-i Umumisi Tevfik Bey, Hendek Orman Ameliyat Mektebi'nin açılışının son kontrollerini gerçekleştirmiştir.¹⁶⁷⁸ Böylelikle kasımda Hendek nahiyesine bağlı Set köyünde¹⁶⁷⁹ Ermenilerden kalma kilise ve mektep binasında Hendek Orman Ameliyat Mektebi açılmıştır. Bölgenin ormanlık olması ve mektep olmaya uygun bir binanın bulunması buranın tercih sebeplerindedir. Mektep kadrosunda müdür, müdür muavini, muhasebeci, ayniyat memuru, dahiliye memuru, mübaşir, hekim ve imam bulunmaktaydı. Müdür ve müdür muavini aynı zamanda mektepte muallimlik yapmaktaydı.¹⁶⁸⁰

Tablo 68. Hendek Orman Ameliyat Mektebi Haftalık Ders Programı¹⁶⁸¹

I. Dönem		II. Dönem	
Dersler	Saat	Dersler	Saat
Hendese	2	Cebir	2
Hesap	2	Müesellesat	1
Kimya	2	Topoğrafya	2
Hikmet-i Tabiiye	2	Kimya	1
Tabakat	1	Hikmet-i Tabiiye	1
Hayvanat	2	Hıfzıssıhha	1
Nebatat	2	Madeniyat	1
Kitabeti Resmîye	1	Haşarat	1

¹⁶⁷⁷ Orman Ameliyat Mektepleri Nizamnamesi, Düstur, s. 413,414.

¹⁶⁷⁸ Tanin Gazetesi, "Ticaret ve Ziraat Nezareti'nden", 7 Teşrinievvel 1331 / 20 Ekim 1915, No: 2458, s. 4., Tanin Gazetesi, "Orman Mektebi İçin", 4 Teşrinisani 1331 / 17 Kasım 1915, No: 2486, s. 3.

¹⁶⁷⁹ Köyün ismi bir belgede Müslümcenedid olarak geçmektedir. BOA., DH.İ.UM.EK. 30/81.

¹⁶⁸⁰ Ali Kemal, "Türkiyede Orman Ameliyat Mektepleri", *Orman ve Av*, Yıl: 7, S. 57, 1934, s. 9.

¹⁶⁸¹ Ali Kemal, "Türkiyede Orman Ameliyat Mektepleri", s. 9. Orta dereceli ameliyat mekteplerinin yanı sıra II. Meşrutiyet Dönemi ilköğretim sisteminde de çevre ve orman kavramları yer almıştır. Ders kitaplarında ormanların önemi ve bilinçli kullanımı ele alınmıştır. Ramazan Alabaş, "Environmental Topics and Environmental Ethics in Primary School Humanities and Social Sciences Education during the Late Ottoman Period (1913-1918)", *International Electronic Journal of Environmental Education*, Vol. 9, Issue 2, 2019, s. 120-141.

Ormancılık	4	Nebatat	2
Ameliyat	15	Muamelat-ı Resmiye	1
Toplam	33	Usul-ü İntifa	1
		Ormancılık	4
		Ameliyat	15
		Toplam	33

Tablo 68’de görüldüğü üzere mektep derslerinin yarısı teorik olarak işlenirken diğer yarısı da “ameliyat” adı altına uygulamalı saha dersleri olarak yürütülmekteydi. Mektep eğitime devam ederken I. Dünya Savaşı’nın getirdiği ağır şartlar nedeniyle zaman zaman zahire yokluğu yaşamıştır. Ayrıca bölgede bazı eşkıyalık olayları da yaşanmıştır.¹⁶⁸² Mektep öğrencileri muallimlerle birlikte Hendek bölgesinde yabancı uzmanların öncülüğünde yürütülen amenajman çalışmalarına da katılarak sık sık tatbikat yapmışlardır. Ayrıca 1917’de Hendek Orman Ameliyat Mektebi için bir tohumhane kurulmuştur. Hatta mektepte ders vermek ve fidanlığı oluşturmak amacıyla yurtdışından uzman getirilmesi de düşünülmüştür.¹⁶⁸³ 1918’e kadar olan süreçte Hendek Orman Ameliyat Mektebi’nden 40 kişi mezun olmuştur. Mütareke döneminde Ermenilerin bölgeye yeniden yerleşerek kiliseleri açmaya niyetlenmesi nedeniyle okul taşınmak zorunda kalmıştır. Mektep önce Adapazarı’nda boş bir koza fabrikasına daha sonrasında ise Beykoz’da Arpacı Çiftliği’ne taşınmışsa da 1920’de kapanmıştır.¹⁶⁸⁴

5.3.2. Islahiye Orman Ameliyat Mektebi

Orman ameliyat mekteplerinin çoğaltılması için Hendek’teki mektebin bir benzerinin daha açılmasına yönelik 1917’de girişimler başlatılmıştır. Bu doğrultuda Orman Muamelat Müfettişlerinden Süleyman Azmi Bey, Adana’da bir orman ameliyat mektebi kurmak için görevlendirilmiştir. Basında yer alan haberlerde mektebin eğitiminin iki yıl süreceği ve 60 öğrenci kapasiteli olacağı ifade edilmiştir.¹⁶⁸⁵ Süleyman Bey yaptığı incelemelerde mektep için en uygun yerin Adana vilayetine bağlı Islahiye nahiyesindeki Şeyhli (Esenler) Köyü’nde daha önce Fransız ruhban okulu olan binanın olacağını belirlemiştir.¹⁶⁸⁶ Ancak bina

¹⁶⁸² BOA., DH.İ.U.M.EK. 18/19. BOA., DH.EUM.6.Şb. 38/19.

¹⁶⁸³ *Sabah Gazetesi*, “Orman Yetiştirilmesi İçin Tedbirler”, 27 Teşrinisani 1333 / 27 Kasım 1917, No: 10070, s. 2., *Sabah Gazetesi*, “Ormanlarımızın Islahı İçin Müttehassıs Celbi”, 15 Mart 1334 / 15 Mart 1918, No: 10175, s. 2.

¹⁶⁸⁴ Kutluk, *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 893-1330 (1487-1923)*, s. 630-634., Kerim Yund, “Beykoz Orman Ameliyat Mektebi”, *Orman ve Av*, S. 5, 1961, s. 22,23.

¹⁶⁸⁵ *Sabah Gazetesi*, “Adana’da Orman Mektebi”, 13 Temmuz 1333 / 13 Temmuz 1917, No: 9938, s. 3. *Tasvir-i Efkar Gazetesi*, “Adana’da Orman Mektebi”, 13 Temmuz 1333 / 13 Temmuz 1917, No: 2162, s. 2.

¹⁶⁸⁶ Erhan Kılıç, “Osmanlı Ormancılığında Teknik Elaman Yetiştirme Çabası: Islahiye Orman Ameliyat Mektebi (1917-1919)”, *Turkish Journal of Forest Science*, C. 6, S. 2, s. 617.

Darüleytam olarak kullanıldığından buranın boşaltılmasında bürokratik bazı sorunlar yaşanmıştır.¹⁶⁸⁷ Ancak nihayetinde bu sorunlar aşularak Hendek Orman Ameliyat Mektebi ile aynı eğitim-öğretim yapısına sahip olan Islahiye Orman Ameliyat Mektebi açılmıştır.¹⁶⁸⁸

Islahiye Orman Ameliyat Mektebi gerekli tadilat ve malzemeleri tamamladıktan sonra 24 Kasım 1917’de 33 öğrenci ile eğitime başlamıştır. Mektebin eğitim kadrosu müdür dahil üç muallimden oluşmaktaydı. Hendek Orman Ameliyat Mektebi bulunduğu konum itibariyle hem Orman Mekteb-i Âlisi’nden gelen muallimler tarafından hem de amenajman çalışmalarının içerisinde bulunması nedeniyle büyük bir avantaja sahipti. Ancak Islahiye Orman Ameliyat Mektebi daha dar bir kadroyla ve zorlu şartlarda eğitim-öğretime devam etmiştir. Mektep Ekim 1918’de 30 öğrenci alımı daha gerçekleştirmiştir. Ancak Mondros Mütarekesi sonrasında tıpkı Hendek’te olduğu gibi Islahiye Orman Ameliyat Mektebi de taşınmak zorunda kalmıştır. Öğrenciler Hendek’in taşınmasının ardından kurulan Beykoz’daki ameliyat mektebine nakledilmişlerdir. Islahiye Orman Ameliyat Mektebi’ne 1917’e kaydolan 33 kişiden iki yıllık eğitimin ardından sadece 8 kişi mezun olmuştur.¹⁶⁸⁹ 1919’da ise Beykoz Orman Ameliyat Mektebi’nden mezun olanlardan 8’i Islahiye Orman Ameliyat Mektebi’nden naklen geçenlerdir. Böylelikle Beykoz Orman Ameliyat Mektebi Adapazarı ve Islahiye’den gelen öğrenciler dahil olmak üzere iki yılda toplamda 40 mezun vermiştir.¹⁶⁹⁰

¹⁶⁸⁷ BOA., MF.MKT. 1229/130.

¹⁶⁸⁸ Akagündüz, Nizamoğlu, “Osmanlı Devleti’nde Ormanlık Eğitiminin Değişen Boyutları ve Orman Ameliyat Mektepleri”, s. 18.

¹⁶⁸⁹ Kılıç, “Osmanlı Ormanlığında Teknik Elaman Yetiştirme Çabası: Islahiye Orman Ameliyat Mektebi (1917-1919)”, s. 621-624.

¹⁶⁹⁰ Kutluk, *Türkiye Ormanlığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 893-1330 (1487-1923)*, s. 632-634.

SONUÇ

Osmanlı Devleti klasik dönemde Tersane-i Âmire başta olmak üzere askeri gereksinimlere yararlı görülen ormanlık bölgelerin kontrolünü elinde bulundurmuştur. Cibâl-i mübâha anlayışı doğrultusunda ise ahalinin, ihtiyaçlarını karşılaması amacıyla ormanlardan serbest olarak yararlanmasında herhangi bir sakınca görülmemiştir. Devletin ormanlara yönelik bu yaklaşımı Tanzimat'a kadar devam etmiştir. Tanzimat ile başlayan yeni dönemde idari, mali, adli ve eğitsel alanlarında düzenli bir yapı oluşturulmak istenmiştir. Reformlar doğrultusunda iltizam sistemi kaldırılarak angarya yasaklanmıştır. Bu durumun bir yansıması olarak hazineye fayda sağlanması için ormanlar devreye sokulmaya çalışılmıştır. Ülkenin doğal serveti olan ormanların kontrolü ve ıslahıyla ciddi gelirler elde edilmesi hedeflenmiştir. 1840'ta bir layiha yayınlanarak ormanlar üzerinde merkeziyetçi bir yapı kurulabilmesi için idare, koruma, işletme ve vergi konularında bazı düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Ormanlarda kontrolü sağlamak amacıyla Orman Müdürlüğü oluşturularak taşraya memurlar atanmıştır. Ancak Tanzimat yeniliklerini benimsemeyen kitleler ve ormanlardan ticari amaçlarla faydalanmayı alışkanlık haline getiren ayan ve eşraf, memurlara sürekli sorun çıkarmıştır. Bu durum birtakım memur suistimalleriyle birleşince orman müdürlükleri 1 yıl gibi kısa bir sürede kaldırılmak zorunda kalmıştır. Böylelikle ormanlar üzerindeki ilk merkeziyetçilik girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bundan sonraki 10 yıl boyunca özellikle tersane ormanlarının ahali tarafından tahrip edilmesini engellemek amacıyla merkezden mahalli idarelere emirler gönderilmiştir. 1851'de hem tersanenin ihtiyacı olan keresteyi teminat altına alabilmek hem de devlet ormanlarını detaylandırabilmek için İstilanname hazırlanmıştır. Hatta Sultan Abdülmecid, Hüdavendigâr ve Silistre'ye gönderdiği fermanlarda bu düzenlemeye atıfta bulunarak ormanların korunmasına bizzat dikkat çekmiştir. Ancak Tanzimat'ın ormanlara yönelik olarak başlattığı bu iki girişim, ahali tarafından devam eden orman tahribatı nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Daha sonrasında kısa bir soğutma döneminin ardından ormancılığın teknik ve mevzuata dayalı yürütülmesi için yabancı uzman getirilmesi düşünülmeye başlanmıştır.

Kırım Savaşı'nın getirdiği yükler nedeniyle artan bütçe sorunları yeni çözüm arayışlarına kapı aralamıştır. Bu doğrultuda ormanlar üzerinde yöntem değişikliğine gidilerek daha üretken ve daha etkili sonuçlar elde etmek için 1857'de Fransa'dan Tassy ve Sthème getirilmiştir. İki uzmanın gelmesiyle orman meselesi yeni bir boyut kazanarak çok yönlü ormancılık faaliyetleri yürütülmüştür. Meclis-i Ma'âbir ve Meclis-i Âli-i Hazâin

adıylı oluşturulan meclislerde ormanlar konunun uzmanları tarafından değerlendirilmeye başlanmıştır. Tassy'nin öncülüğünde 1858'de Orman Mektebi açılarak yerli ormancılık eğitimi başlamıştır. Tassy devletin ormanlar üzerindeki kontrolünü arttırmak ve fenni şartlarda idare edilmesini sağlamak amacıyla layihalar hazırlamıştır. Ancak gerek layihaların sınırlı bir bölgede uygulanması gerekse tersane ormanlarına tanınan istisnalar nedeniyle ormanlar üzerinde tam bir hakimiyet sağlandığı söylenemez. Tassy ormanlara yönelik gerçekleştirdiği saha araştırmalarında işletmeye uygun birçok alan olduğunu tespit ederek 1866'da bir layiha hazırlamıştır. Bu doğrultuda aynı yıl içerisinde Fransa'dan getirilen yeni uzmanlar ve Orman Mektebi'nden mezun olanlarla komisyonlar kurulmuştur. Buradaki temel amaç ölkedeki ormanlık bölgelerin keşiflerinin yapılarak işletilmesiyle pragmatist mali sonuçlar elde edilmesi olmuştur. Sürecin devamında ormanlık bölgeler ihaleye açılmıştır. Ancak bu ihalelerden istenilen sonuçlar bir türlü elde edilmemiştir. Aslında hammadde sağlayıcı olarak istenilen gelirin sağlanamayacağı hesaplanamamıştır. Yerli sanayinin olmaması, ihalelerin küçük tüccarlar tarafından kapatılmasına sebep olmuştur. Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878) sonrasında Balkanlardaki kıymetli ormanlık bölgeler kaybedilmiştir. Ormancılık çalışmalarına potansiyel bölgelerin kaybedilmesi ilk baştaki atılımı önemli ölçüde yavaşlatmıştır. Ormancılıktan büyük gelirler elde etmek hayali küölmüştür.

Ormanlardaki suistimallere son verilerek daha kontrollü bir idare tesis edilmesi fikri kendini daima hissettirmiştir. Bu doğrultuda müstakil bir idare ve muktedir bir yönetici bulunmasıyla hazine başta olmak üzere birçok fayda elde edileceği düşüncesiyle Orman İdaresi ve Orman Meclisi oluşturulmuştur. Fransız uzmanlar, bu idari mekanizmanın hukuki dayanağını oluşturmak amacıyla kapsamlı bir düzenlemenin kaçınılmaz olduğunun farkındaydılar. İşte bu düşüncenin ürünü olarak ormanlar üzerindeki kontrolü arttırabilmek için 13 Ocak 1870'te "Orman Nizamnamesi" yürürlüğe konulmuştur. Nizamname ile Osmanlı ormancılığında yeni bir dönemin başladığı ifade edilebilir. Ormanların nasıl idare edileceği belirlenirken tersane kaynaklı iki başlılığa ve cibâl-i mübâha uygulamasına son verilmesi devletin hukuksal dayanağını güçlendirmiştir. Nizamnamenin bazı maddelerinden kaynaklı hatalar ve eksiklikler belirgin bir şekilde kendini hissettirmiş olsa da bunların bir kısmı dönemin şartları gereği göz ardı edilmiştir. Sonrasında adeta bir telafi silsilesi yaşanarak ormanları kontrol altına almak, korumak, işletmek, vergi toplamak ve her türlü izinsiz kesimleri önlemek adına yasallaştırma faaliyetleri yürütölmüştür. Yapılan düzenlemeler incelendiğinde bunların genellikle Fransız uzmanların bulunduğu dönemde

yürürlüğe girdiği dikkat çekmektedir. Bu noktada Fransızların her türlü bilgi ve tecrübelerinden yararlanmışlardır.

1857-1878 arasında Fransız uzmanlar Osmanlı ormancılığına idare, hukuk ve eğitim başta olmak üzere birçok alanda katkılar sağlamışlardır. 1878 yılına gelindiğinde Fransız uzmanların geri dönmek üzere ülkelerine dönmeleri Osmanlı ormancılığı açısından bir kırılma noktası olmuştur. Bu durum hem Orman Mektebi'ni hem de Orman İdaresi'ni etkilemiştir. Orman Mektebi farklı mekteplerle birleştirilmiştir. Aynı şekilde Orman İdaresi ise farklı nezaretlerle birleşerek bürokratik olarak zayıflamıştır. Bundan sonraki süreçte Fransız uzmanların yetiştirdiği yerli ormancılar idareyi ele almışlardır. Ancak gerçekleşen bu durum neticesinde ormancılık uzun bir müddet bocalama süreci yaşamıştır. Buna en büyük etken olarak Orman Mektebi'nden yetişenlerin çoğunda teorik bilgi bulunmakla beraber uygulama noktasında görülen önemli eksikliklerdir. Niteliğin yanı sıra nicelik açısından da ormancılık eğitiminde tam olarak istenilenin elde edilemediği bir gerçektir. Mektep, 1858'de kurulmasına rağmen 1870'e kadar toplamda iki dönemde sadece 18 mezun vermiştir. 1870 sonrasında ise mektebin kurumsallaşmasına yönelik nizamnamenin hazırlanması ve bundan sonraki süreçte daha düzenli bir eğitim anlayışının sürdürülmesi önemlidir. Fransız uzmanlarının ayrılığı sonrasında ise ormancılık eğitimi bağımsız yapısını sürdüremeyerek 1880'de Orman ve Ma'âdin Mektebi çatısı altında birleştirilmiştir. Ancak mektebin orman kısmında yer alan dersler Avrupa'daki emsallerine göre oldukça yetersiz seviyedeydi. 1893 yılına gelindiğinde ise Orman ve Ma'âdin Mektebi lağvedilerek orman kısmı öğrencileri Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi'ne nakledilmiştir. Bu durumun orman eğitimine ciddi bir ket vurduğu ifade edilebilir. Orman eğitimine yönelik atılan her adım adeta bir önceki düzenlemeyi aratmaktaydı. Halbuki ormancılık eğitime önem vermeden ve gerekli yatırımları yapmadan ormanları muhafaza etmek ve işletmek mümkün değildi. Eğitimin yanı sıra ormanların idaresi de Osmanlı bürokrasisi açısından belirli bir şekilde kategorize edilememiştir. Orman İdaresi kuruluşundan itibaren 1893'e kadar olan süreçte 3 kez maliye nezaretine 1 kez Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne bağlanmıştır. Ayrıca 2 kez de müstakil bir nezaret konumundaki Orman ve Ma'âdin Nezareti oluşturulmuştur.

Fransız uzmanlar Osmanlı idarecilerinin zihninde önemli izler bırakmışlardır. 1891 yılına gelindiğinde yöneticilerin Fransa örneklemini üzerinden hareket ederek bir takım istatistik verilerle ormancılığa dair karşılaştırmalı değerlendirmeler yapmaları yeni birtakım düzenlemelerin habercisi olmuştur. Orman Müdür-i Umumisi Bedros Efendi de 1892'de mevcut durumu analiz etmiş ve ormanlara yönelik detaylı bir layiha hazırlayarak adeta bir

yol haritası çizmiştir. Böylelikle benzer değerlendirmeler göz önüne alındığında orman, maden ve ziraat işlerindeki aksaklıklara çözüm olmak üzere bağımsız bir nezaret kurulmasına karar verilmiştir. Bu doğrultuda 1893'te Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti kurularak Selim Melhame nazır olarak atanmıştır. Nezaret devletin önemli kaynaklarını tek çatıda birleştirmesi bakımından oldukça önemli bir yapıdaydı. Ancak nezaretin Meclis-i Vükelâ'ya dahil edilmemesi gerçekleştirilmek istenen idari yapılanmaya gölge düşürmüştür. Her ne kadar Selim Melhame, Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nin Meclis-i Vükelâ'da yer almamasından birçok defa yakınmış olsa da bir netice elde edilememiştir. Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti bütçe noktasında ciddi sorunlar yaşamıştır. Bütçe yetersizlikleri ve siyasi çekişmeler neticesinde 1893-1908 arası orman politikaları durağanlaşmıştır. Yine bu dönemde fenni usullerin dikkate alınmadan ekonomik getirilere odaklanması orman tahribatını arttırmıştır. Meşrutiyet'in ilanının hemen ertesinde Melhame, yolsuzluk suçlamalarıyla karşı karşıya kalarak İtalya'ya firar etti.

II. Meşrutiyet'in ilanının ardından ağustos ayının ilk haftasından itibaren tüm devlet dairelerini etkisi altına alan bir tensikat hareketi başlamıştır. Bu yeni dönemde Orman ve Ma'âdin ve Ziraat Nâzırı olarak atanan Mavrokordato Paşa nezaretteki teşkilat ve tensikat işlemlerini yürütmüştür. Orman İdaresi'nin başına ise daha önceden önemli hizmetleri görülen Ali Rıza Efendi getirilmiştir. Ali Rıza Efendi, kısa süre içerisinde bir durum değerlendirmesi yaparak orman idaresine yönelik teşkilat ve tensikat nizamnamesi hazırlamıştır. Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nde gerçekleşen tensikat hareketlerinin Orman İdaresi'ne yeni bir canlılık kattığı ifade edilebilir. Ancak Kasım 1911'de Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nin lağvedilerek nezarete bağlı müdürlükler Ticaret ve Ziraat Nezareti çatısında toplanmıştır. Gerçekleşen bu bürokratik reform Orman İdaresi'ni olumsuz yönde etkilememiştir. Ali Rıza Efendi gibi önemli bir yöneticinin orman teşkilatının başında bulunması idari işleyişin aynen devamını sağlamıştır. Ali Rıza Efendi 1908-1913 arasında Orman İdaresi'nde tam anlamıyla başat rol oynayarak ormanlara yönelik eğitim, teşkilat, ekonomi başta olmak üzere neredeyse her alanda başarılı çalışmalar gerçekleştirmiştir. Ali Rıza Efendi'nin 1913'te emekli olması Orman İdaresi'nde önemli bir otorite boşluğu meydana getirmiştir.

Ticaret ve Ziraat Nazırı Süleyman el-Bustânî ise orman teşkilatının idari yapısında düzenlemeye gidilmesini sağlayarak kuruma işlerlik kazandırmaya çalışmıştır. Her ne kadar 1914'te teşkilatın idari yapılanmasında değişiklik yapıldıysa da nitelikli idareci eksikliği ciddi şekilde hissedilmiştir. Bu nedenle de Ticaret ve Ziraat Nezareti'nde istihdam edilmek

üzere 1914 yılında Avrupa'dan getirilen uzmanlar arasında Orman Müşaviri unvanıyla Hermann Veith de yer almıştır. Veith'in yürüteceği görevler şu şekilde ifade edilebilir: Orman İdaresi ile ilgili tüm konularda raporlar hazırlamak, ormanlara yönelik saha araştırmalarını yürütmek, ormanların idari ve fenni teşkilatına dair projeler düzenlemek, orman ürünlerinin üretim ve kullanımına yönelik çalışmalar hazırlamak. Avusturya'nın en yetkin ormancularından olan Veith, Ticaret ve Ziraat Nezareti'nde istihdam edilen diğer altı uzmanın maaşının toplamından daha fazla bir ücret almaktaydı. Bu durum Meclis-i Mebusan'da önemli tartışmalara sebep olmuşsa da başta Süleyman el-Bustânî olmak üzere nezaret yöneticileri ormancılığın her anlamda gelişebilmesi için Veith'in görevlendirilmesinin gerekliliğini dile getirmişlerdir. Böylelikle Veith, Haziran 1914'te Osmanlı Devleti'nin hizmetinde çalışmalarına başlamıştır. Veith, Temmuz-Ağustos 1914'te Batı Karadeniz ve Eylül-Ekim 1914'te ise Ege-Akdeniz bölgelerindeki ormanları incelemek amacıyla birtakım teftişlerde bulunmuştur. Veith işini ciddi tutarak at sırtında ve çadırda yatarak Akdeniz, Ege ve Karadeniz ormanlarını gezmiştir. Raporlar hazırlamıştır, yapılması gerekenleri açık açık izah etmiştir.

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'na Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndan oluşan İttifak Devletleri tarafında dahil olmuştur. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nde I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Alman ve Avusturyalı uzmanlardan faydalanılmıştır. Harp ortamına rağmen Veith, ormancılık faaliyetlerinin çok yönlü olmasını düşündüğünden Orman Ameliyat Mektebi'nin açılması, İstanbul'da Ağaç Bayramlarının yürütülmesi, Payitaht ormanı, peyzaj çalışmaları, fidanlık ve tohumhane çalışmalarını eş zamanlı olarak yürütmüştür. Veith bundan sonraki süreçte Osmanlı ormancılığının kalkındırılması, amenajman çalışmaları ve gerçekleştirmek istediği projeler için daha fazla uzmana ihtiyaç duymuştur. Buradaki amaç ormanların fenni yöntemler çerçevesinde işletilmesi olmuştur. Osmanlı Devleti ise Veith'in görüşlerini önemseyerek uzman getirilmesi düşüncesi olumlu karşılamıştır. Veith'in Osmanlı ormancılığının ıslah edilerek önemli bölgelerin işlettirilmesi çabalarının bir tezahürü olarak 1916-1917 yılında Almanya ve Avusturya'dan birçok uzman getirilmiştir. Bu doğrultuda yerli ve yabancı uzmanlardan oluşan heyetlerle amenajman çalışmaları yürütülerek geniş çaplı orman ihalelerinin gerçekleşmesi hedeflenmiştir. Böylelikle Tanzimat'tan beri süregelen fenni ormancılık anlayışında istikşafı çalışmalar yerine Veith'in öncülüğünde hazırlanan haritalara ve istatistikî bilgilere dayanan amenajman planı Ocak 1918'de başarıyla tamamlanmıştır.

II. Meşrutiyet yıllarında Orman Nizamnamesi'nin güncelliğini kaybettiği ve karşı yetersiz kaldığı, yöneticilerin üzerinde düşündüğü bir mesele olmuştur. Bu noktada Ali Rıza Efendi, Osmanlı ormancılık mevzuatını dönemin şartlarına uygun millî bir yapıya büründürebilmek amacıyla 1908-1909'da Orman ve Mera Kanunu'nu hazırlamıştır. Düzenlemede öncelikle orman, mera, otlak ve kışlak gibi kelimelerin tanımlarının yapılması bir sınırlılığın ifade etmekteydi. Ayrıca Orman Nizamnamesi başta olmak üzere hazırlanmış olan kanun ve düzenlemelerin faydalı görülen yanlarının alınarak tek bir kanun altında toplanması çabası da dikkat çekicidir. Ali Rıza Efendi'nin tüccarın köylü üzerinde kurduğu tahakküm sistemi olan orman ağalığına son vermeyi hedeflemesi hem orman varlığı hem de köylünün yaşamı için yerinde bir adımdır. Ancak Orman ve Mera Kanunu'nun yürürlüğe girmesi yönünde herhangi bir olumlu gelişme yaşanmayarak adeta bir sürünceme dönemi yaşanmıştır. Öncelikle kanunun neredeyse yarısını kapsayan bazı kısımlarının çıkarılarak ayrı bir nizamname şeklinde yeniden sunulması kararlaştırılmıştır. Halbuki bu kısımların kanundan çıkarılarak düzenlemenin yeniden revize edilmesiyle ormanlardan istenilen faydanın sağlanamayacağı açıktır. Zaten kısa süre içerisinde düzenlemenin adeta “suyu çıkarılarak” sadece 4 maddesinin kanunlaşmasının gündeme gelmesi Orman ve Mera Kanunu girişiminin başarısızlıkla sonuçlandığının göstergesidir. Bu durumun temel sebepleri incelendiğinde bürokrasinin bazı kademelerindeki işlevsizlik ilk etkendir. İkinci olarak ise yöneticilerde yeni bir kanundan ziyade Orman Nizamnamesi'nde gerçekleşecek bazı düzenlemeler ile istenilen sonuçların elde edilebileceği düşüncesinin bulunmasıdır. Ali Rıza Efendi'den sonra yeni bir orman kanununun gerekliliği üzerinde duran bir diğer isim ise Veith olmuştur. Veith, saha araştırmaları sırasında Orman Nizamnamesi'nin yetersizliğini gözlemlediğinden bir Orman Kanunu hazırlayarak Ocak 1915'te Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne sunmuştur. Orman Kanunu'nun en belirgin özelliği neredeyse 2/3'lik kısmının ormanların korunması ve kontrol altına alınmasını ile orman suçlarına yönelik bölümlerden oluşmasıdır. Veith tarafından hazırlanan Orman Kanunu da sürüncemede kalarak yürürlüğe girememiştir. Bu kanunun içerisinde yer alan ve acil gerekçelerle çıkarılan 9 maddelik Ormanların Usul-ü İdare-i Fenniyeleri Kanunu bile Meclis-i Mebusan'da süren uzun tartışmaların ardından kabul edilmiştir. Böylelikle Ali Rıza Efendi'yle benzer kaygılarla hareket eden Veith'in ormancılığı yasallaştırmadaki girişimi aynı şekilde başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Zaman içerisinde orman hukukunu yeniden yasallaştırma teşebbüsleri o kadar çetrefilli bir hale gelmiştir ki 1870 Orman Nizamnamesi ancak 1937'de yürürlüğe giren Orman Kanunu ile lağvedilmiştir.

II. Meşrutiyet Dönemi'nde orman ekonomisinin canlandırılması ve orman işletilmesi fikri her daim gündemde olmuştur. Ali Rıza Efendi ormanlardaki satış, imalat, nakil ve vergi usullerinin fayda sağlamadığını hatta zarar verdiğini düşündüğünden yeni birtakım düzenlemeler hazırlayarak bunların yürürlüğe girmesini sağlamıştır. 1908-1914 arasında orman ihalelerinde genellikle yabancı sermayenin hâkimiyetinde küçük ve orta çaplı ihaleler gerçekleşmiştir. Bu ihalelerde İngiltere, Almanya, İtalya, Fransa ve Avusturya vatandaşları yer almıştır. İhalelerdeki temel problem ise mukaveleye aykırı kesimlerle müteahhit-köylü çatışması olmuştur. Bu dönemde yerli müteşebbisler ise ihalelere girme konusunda daha çekingen davranarak genellikle küçük çaplı kesim imtiyazları almışlardır. Trablusgarp Savaşı ve Balkan Savaşları nedeniyle istenilen sermaye birikiminin sağlamaması yerli müteşebbisleri geri planda bırakmıştır. Balkan Savaşları'nın bir sonucu olarak Osmanlı Devleti'nin orman varlığının 1/4'ini kaybetmesi Kastamonu ve Bolu ormanları başta olmak üzere Anadolu'da yer alan orman varlığına daha fazla önem verilmesini sağlamıştır. I. Dünya Savaşı'nda kapitülasyonların kaldırılması sonucunda her ne kadar millî iktisat anlayışı doğrultusunda yerli sermayeye kapı aralanmış olsa da bu durumun ormancılığa yansımaları sınırlı olmuştur. Ormancılıkla ilgili kurulan şirketlerden sadece iki tanesi ön plana çıkmıştır. Bu şirketlerden Adapazarı'nda yerli bir girişim olarak ortaya çıkan ve daha sonrasında Harbiye Nezareti'nin desteği ile 1917'de devlet-özel girişim ortaklığına dönüşen Adapazarı Ahşap ve Demir Malzeme İmalathanesi Osmanlı Anonim Şirketi başarılı bir kuruluş örneğidir. Diğer bir girişim ise aslında kökenleri 1913'e uzanan ve Avusturya iktisadî düşüncesine hizmet eden Kastamonu ve Bolu ormanları meselesidir. Bölgeye yönelik Avusturyalı bir tüccar olan Groedel'in 1914'te gerçekleşen girişimleri savaş nedeniyle aksamış olsa da hiçbir zaman önemini yitirmemiştir. 1917'de kurulan ve yerli bir girişim olarak gözükten Orman İşletme Şirketi aslında Groedel için imtiyaz almaya çalışan aracı bir şirket olarak kurulmuştur. Veith öncülüğündeki uzmanlar da amenajman usulleri doğrultusunda ormanlardan büyük çaplı ihalelerin gerçekleşmesini savunmuştur. Bu durum Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından kabul görmüştür. Kastamonu ve Bolu ormanları ise büyük çaplı ihalenin gerçekleştirilmesi planlanan yegâne merkezini oluşturmuştur. Orman İşletme Şirketi kısa süre içerisinde bölgedeki ormanların işletme imtiyazını alarak Groedel'in şirketiyle birleşerek hak ve yetkilerini devretmiştir. Devletin en önemli ormanlık bölgesi olan Kastamonu ve Bolu ormanlarının adeta bir "paravan şirket" aracılığıyla 1918'de yabancılara devredilmesi Meclis-i Mebusan'da yoğun tartışmalara sebep olmuştur. Groedel'in aldığı işletme imtiyazı Cumhuriyet'in ilk yıllarında da devam eden bir dizi sorun

ortaya çıkarmıştır. Bu ise devletin içinde bulunduğu malî çıkmaz karşısında her ne pahasına olursa olsun “ormanlar işletilsin” düşüncesinin olumsuzluğunu göstermiştir.

II. Meşrutiyet’in ilanı ertesinde ormancılık eğitiminde de yeni gelişmeler meydana gelmiştir. Ali Rıza Efendi’nin çabaları sonucunda ormancılık eğitiminin bağımsız bir yapıya kavuşması sonucunda 1909’da Orman Mekteb-i Âlisi açıldı. Bu dönemde uzman kadrolara duyulan ihtiyaç vilayetlerde artmıştır. Hatta bu nedenle öğrencilerin 1 yılda mezun edilmeleri bile düşünülmüşse de bu durum uygulanmamıştır. Orman Mekteb-i Âlisi kurulmasının ardından bazı eleştirilere de maruz kalmıştır. Mektebin yeni döneme uygun bir şekilde eğitim vermediği görüşleri dile getirilmiştir. Orman Mekteb-i Âlisi’nin ders programı ve nizamnamesinin aslında oldukça yeterli olduğu ifade edilebilir. Ancak buradaki temel problem mektep, âlî seviyede olmasına rağmen eğitim süresinin 2 yıl olmasıydı. Mektep ilk mezunlarını vermesinin ardından teşkilata yönelik gelen eleştirileri dizginlemek ve orman memurlarının üzerindeki kontrol mekanizmasını güçlendirmek adına 1911’de ormanlar 6 teftiş dairesine ayrılmıştır. Orman Mekteb-i Âlisi’nde eğitim harp ortamına rağmen kesintisiz olarak devam etmişse de mezun öğrenci sayısı kuruluşundan itibaren daima sınırlı düzeyde kalmıştır. 1916’da Almanya’dan Dr. Bauer’in “Ders Nazırı” unvanıyla istihdam edilmesi önemli bir gelişmedir. Bauer ders müfredat programlarında ve okulun genel yönetiminde reform yapmak üzere görevlendirilmiştir. Bauer’in önerileri doğrultusunda 1917’de mektepte eğitimin 3 yıla çıkarılması nitelikli orman memuru yetiştirilmesi açısından yerinde bir hamledir. II. Meşrutiyet’in en belirgin özelliklerinden biri mesleki ve teknik eğitimde çeşitliliğin artırılmasıdır. Orman Mekteb-i Âlisi haricinde Orman Jandarma Mektebi ile Orman Ameliyat Mekteplerinin açılması bu durumun tipik bir örneğidir. Orman Jandarma Mektebi ormanlarda süregelen tahribata son vermek amacıyla Fransız Jandarma Binbaşısı Sarrou öncülüğünde 1914’te kurulmuştur. Devlet yöneticilerinin ormanları askerle koruma düşüncesi bu işe ne kadar önem verdiklerini göstermekte olup ayrıca oldukça yenilikçi bir hamle olarak değerlendirilebilir. Ancak I. Dünya Savaşı’nın çıkmasıyla mektep mezun vermeden kapatılmak zorunda kalmıştır. Bir diğer girişim ise Veith’in saha araştırmalarında işaret ettiği noktalardan biri olan ormanlardaki ara eleman eksikliğinin giderilmesi anlayışı doğrultusunda oluşturulan Orman Ameliyat Mektepleridir. Harp devam ederken birisi Hendek’te diğeri Islahiye’de açılan ameliyat mekteplerinde mezun sayısı sınırlı düzeyde kalmıştır. Buna rağmen böyle bir projenin dönemin şartlarında yürürlüğe girmesi başarılı bir hamle olarak değerlendirilebilir.

Nihayetinde Osmanlı ormanlarının ıslahına ve gelir sağlanmasına yönelik Tanzimat'la başlayan süreç sonrasında 1857-1878 arası dönemde Fransız uzmanların desteğiyle önemli gelişmeler elde edilmiştir. 30 yıl boyunca Osmanlı ormancılığı yönetiminde durağan veya iyi halde tedrici bir ilerleme yaşanmıştır. Bu durum fenni ormancılığın içselleştirilememesinden ve bütçe yetersizliklerinden kaynaklanmıştır. II. Meşrutiyet'in ilanını müteakiben Tanzimat sonrası gelişen ormancılık tecrübeleriyle yeni bir atılım gerçekleştirilmek istenmiştir. Ali Rıza Efendi ön plana çıkan isim olarak Fransızlara benzer şekilde mektep, mevzuat ve idari yapılanmalarda yenilikler gerçekleştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. 1914 yılından itibaren ise İttihat ve Terakki'nin I. Dünya Savaşı'ndaki müttefikleri olan Almanya ve Avusturya'dan uzmanlar getirilmiştir. Bu noktada özellikle ormanlar üzerinde mutlak bir başarı isteği doğrultusunda Veith ve akabindeki yabancı uzmanların görevlendirilmeleri önemli bir hamledir. Osmanlı ormancılığına 4 yıl boyunca başarılı bir şekilde hizmet eden bu uzmanlar birçok projeyi başarıya ulaştırdıktan sonra Mondros Mütarekesi sonucunda ülkelerine dönmek zorunda kalmışlardır. II. Meşrutiyet Dönemi orman politikalarında idari teşkilatlanma ve eğitimde başarılı sonuçlar elde edilmiştir. Ancak orman hukukunu yenilemeye yönelik Ali Rıza ve Veith'in girişimleri sonuçsuz kalmıştır. Ormancılık ekonomisinde ise istenilen seviyelerde gelir elde edilememiştir. II. Meşrutiyet Dönemi'nde yürütülen ormancılık politikaları başarı ve başarısızlıklarıyla Türkiye Cumhuriyeti'ne önemli bir birikim bırakmıştır. Son olarak ise Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla bu mirası ilerletmek adına Fransa ve Almanya başta olmak üzere birçok ülkeden yabancı uzmanlar getirilerek ormanlara yönelik çeşitli çalışmalar yürütülmeye devam edilmiştir.

KAYNAKÇA

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı

Osmanlı Arşivi (BOA.)

Bab-1 Ali Evrak Odası (BEO.); 1125/84371, 1194/89481, 1313/98454, 1386/103903, 1424/106730, 1434/107488, 1442/108082, 151/11316, 154/11477, 1565/117363, 1592/119363, 1627/122006, 1634/122506, 169/12671, 1745/130811, 1806/135393, 2073/155404, 210/97, 213/15952, 231/17284, 2347/175987, 2484/186288, 252/18896, 2692/201877, 2908/218092, 294/21985, 2944/220778, 2986/223887, 310/23176, 3212/240834, 331/24797, 3364/252239, 3368/252553, 3377/253266, 3381/253508, 3381/253511, 3383/253711, 3392/25454, 3430/257194, 3435/257582, 3443/258224, 3450/258682, 3469/260139, 3477/260749, 3479/260885, 3479/260885, 3482/261113, 3484/261264, 3486/261396, 3490/261700, 3491/261817, 3500/262490, 3507/262954, 3512/263329, 3514/263497, 3517/263765, 3524/264257, 3546/265897, 3565/274850, 357/266761, 3600/269970, 3601/270029, 3628/272036, 3638/272789, 3648/273526, 3690/276699, 371/27817, 3755/281610, 3760/281996, 3855/289113, 3859/289352, 3860/289500, 3862/289606, 3913/293454, 3920/239933, 4050/303710, 4055/304085, 4062/304631, 4160/311996, 4163/312197, 4226/316938, 4229/317172, 4251/318754, 4274/320524, 4275/320567, 4283/321222, 4285/321308, 4294/322009, 4298/322335, 4318/323804, 4347/326011, 4349/326141, 4351/326264, 4351/326265, 4352/326342, 4352/326348, 4352/326384, 4355/326563, 4359/326889, 4362/327121, 4364/327248, 4369/327640, 4369/327642, 4371/327759, 4371/327767, 4396/329656, 4403/330185, 4419/331393, 4419/331400, 4421/331522, 4425/331802, 4435/332605, 4463/334687, 4475/335621, 4486/336413, 4495/337064, 4495/337112, 4496/337139, 4515/338590, 4528/339553, 4532/339847, 4595/344579, 4620/346455, 4621/346567, 4651/348753, 533/39971, 574/429977, 683/51204, 878/65777, 902/67581.

Bab-1 Asafî Defterleri (A.{DVNSMHHM.d}); 49/319, 10/225, 18/150, 30/519, 30/779, 33/198, 34/397, 58/670.

Cevdet Darphane (C.DRB.); 45/2202, 9/404.

Cevdet İktisat (C.İKTS.); 2/65, 18/887.

Cevdet Maliye (C.ML.); 640/26297.

Cevdet Nafia (C.NF.); 3/146.

Dahiliye Altıncı Şube (DH.EUM.6.Şb.); 22/65, 38/19.

Dahiliye Beşinci Şube (DH.EUM.5.Şb.); 86/60.

Dahiliye Defterler (DH.SAİDd.); 1/776, 122/211, 141/227, 167/281, 169/463, 2/264, 37/265, 42/453, 72/67, 80/117, 80/60, 93/105, 93/221, 93/285.

Dahiliye Hapishaneler Müdüriyeti (DH.MB..HPS.M.); 2/23.

Dahiliye Hukuk Müşavirliği (DH.HMŞ.); 13/22, 27/6.

Dahiliye İdare (DH.İD.); 105/1, 105/27, 106/103, 161/26, 189/2, 189/20, 32/58, 65/44.

Dahiliye İdare-i Umumiye (DH.İ.UM.); 55/9, 77/1, 89/1.

Dahiliye İdare-i Umumiye Ekleri (DH.İ.UM.EK.); 18/19, 20/27, 23/111, 26/21, 3/70, 30/81, 32/65, 5/88, 87/62.

Dahiliye İkinci Şube (DH.EUM.2.Şb.); 30/50.

Dahiliye Kalem Mahsus (DH.KMS.); 1/37, 25/8.

Dahiliye Mektubi Kalem (DH.MKT.); 1037/27, 158/34, 2662/49, 1277/60, 1521/78, 1877/57, 2063/111, 2235/152, 2643/90, 2645/11, 2650/32, 2651/58, 2696/76, 2735/46, 2750/45, 2892/6, 2790/1.

Dahiliye Muamelat (DH.TMIK.M.); 142/55.

Dahiliye Muhaberat-ı Umumiye İdaresi (DH.MUI.); 12/28, 18/30, 29/72, 41/44, 46/8, 50/31, 86/47, 87/19, 87/24, 9/17, 148/73, 149/19.

Dahiliye Seyrüsefer Kalem (DH.EUM.SSM.); 26/29.

Dahiliye Şifre Kalem (DH.ŞFR.); 65/29.

Dahiliye Tahrirat Kalem (DH.EUM.THR.); 33/35.

Dahiliye Umur-ı Mahalliyye ve Vilayat Müdürlüğü (DH.UMVM.); 150/26, 97/28.

Hariciye Nezareti Hukuk Kısmı (HR.H.); 391/7.

Hariciye Nezareti İdare (HR.İD.); 1343/48, 1343/49, 1343/50, 1343/51, 1343/52, 1343/54, 1343/55, 1343/56.

Hariciye Nezareti İstişare Odası (HR.HMŞ.İŞO.); 91/20.

Hariciye Nezareti Mektubi Kalemî (HR.MKT.); 135/56, 205/60, 207/54, 215/2, 224/84, 231/100, 278/88, 296/99, 319/43, 422/55, 435/51, 435/64, 435/77, 435/80, 439/56, 442/55, 451/76, 463/63, 465/86, 514/89, 554/85, 620/97, 737/78.

Hariciye Nezareti Siyasi (HR.SYS.); 1356/64, 1814/86, 1921/56.

Hariciye Nezareti Tahrirat (HR.TH.); 3/72, 343/81.

Hariciye Nezareti Tercüme Odası (HR.TO.); 151/28, 152/39, 153/4, 196/52, 205/51, 418/261, 448/44, 449/67, 489/19, 520/12, 71/47, 76/15, 76/42.

Haritalar (HRT.h.); 2601.

Hazine-i Hassa İradeler (HH.İ.); 105/37.

İrade Adliye ve Mezahib (İ.AZN.); 5/65.

İrade Cebel-i Lübnan (İ.MTZ.CL.); 7/308.

İrade Dahiliye (İ.DH.); 1012/79940, 1045/82125, 1046/82227, 1082/84893, 1107/86631, 1107/86636, 1195/93501, 1241/97239, 1295/102325, 1305/24, 1355/36, 19/902, 20/978, 383/25295, 415/27453, 417/27611, 422/27915, 439/28992, 465/31078, 470/31473, 475/31900, 476/31975, 483/32513, 499/33929, 546/38044, 575/40081, 575/40081, 604/42127, 650/45189, 688/48017, 698/48838, 710/49725, 711/49754, 712/49794, 720/50230, 733/60101, 793/64394, 824/66435, 864/69129, 883/70422, 777/63213.

İrade Dosya Usulü (İ.DUİT.); 121/3, 33/32, 54/53, 89/43, 89/44, 89/45, 121/31.

İrade Hariciye (İ.HR.); 110/5373, 202/11543, 336/21654, 409/43, 276/16815.

İrade Hususi (İ.HUS.); 141/77, 19/33, 8/1.

İrade Kanun ve Nizamât (İ.KAN.); 1/38, 3/10, 4/7.

İrade Maliye (İ.ML.); 5/3.

İrade Meclis-i Mahsus (İ.MMS.); 103/4342, 11/447, 11/452, 13/540, 175/30, 187/2, 31/1302, 38/1560, 38/1597, 48/2056, 48/2062, 59/2788, 66/3115, 67/3141, 8/331, 90/3845, 11/452.

İrade Meclis-i Umumi (İ.MLU.); 11/22, 4/23.

İrade Meclis-i Vâlâ (İ.MVL.); 137/3770, 228/7849, 372/16327, 376/16518, 389/16950, 398/17314, 400/17395, 508/22956.

İrade Mesail-i Mühimme (İ.MSM.); 1/11.

İrade Orman ve Maadin (İ.OM.); 1/11, 1/29, 10/24, 11/36, 13/15, 13/19, 13/21, 13/22, 13/23, 13/38, 14/10, 4/62, 6/2, 7/49, 8/30.

İrade Şura-yı Devlet (İ.ŞD.); 10/501, 15/669, 30/1470, 34/1694, 38/1955, 42/2220, 45/2429, 8/437

İrade Taltifat (İ.TAL.); 108/125, 108/38, 119/5, 120/82, 136/70, 146/41, 186/48, 202/13, 206/30, 234/79, 238/36, 245/11, 338/48, 405/7, 46/10, 73/9.

İrade Ticaret ve Nafia (İ.TNF.); 2/6, 20/8, 21/26.

İrade Ticaret ve Ziraat (İ.TZT.); 1/29, 1/34.

Maarif Nezareti Mektubi Kalemî (MF.MKT.); 1229/130, 21/82, 3/128, 3/25, 5/52

Mabeyn-i Hümayun Evrakı İradeleri (MB.İ.); 52/100.

Maliye Nezareti Emlak-ı Emiriyye Müdüriyeti (ML.EEM.); 769/19.

Meclis-i Vâlâ (MVL.); 1042/21, 1042/45, 231/17, 235/50, 730/43, 788/13, 851/4, 874/85.

Meclis-i Vükela Mazbataları (MV.); 110/43, 115/93, 127/24, 129/56, 129/64, 149/6, 154/45, 163/98, 165/77, 166/98, 184/41, 188/18, 196/153, 202/105, 202/63, 203/89, 206/47, 207/75, 209/58, 212/132, 221/230, 226/134, 231/115, 231/312, 232/120, 235/143, 247/5, 247/57, 248/57, 248/67, 249/158, 252/70, 253/20, 257/137, 38/47, 63/6.

Sadaret Amedi Kalemî Evrakı (A.}AMD.); 35/64, 78/28, 91/1.

Sadaret Divan Kalemî Evrakı (A.}DVN.); 148/47, 97/82.

Sadaret Düvel-i Ecnebiyye Evrakı (A.}DVB.DVE.); 15/12.

Sadaret Meclis-i Vâlâ Evrakı (A.}MKT.MVL.); 10/72, 132/26.

Sadaret Mektubi Kalemî Evrakı (A.}MKT.); 41/8.

Sadaret Mukavelenameler (A.}DVN.MKL.); 50/19, 56/16, 62/13, 62/21, 64/1, 64/9, 67/1, 68/12, 9/9, 19/23.

Sadaret Mühimme Evrakı (A.}DVN.MHM.); 33/97, 33/99.

Sadaret Mühimme Kalemi Evrakı (A.}MKT.MHM.); 134/7, 143/49, 144/66, 146/71, 162/79, 189/95, 195/15, 216/75, 233/68, 277/16, 302/81, 342/68, 352/52, 356/38, 379/27, 382/60, 405/64, 414/40, 423/24, 424/31, 463/72, 468/62

Sadaret Mühimme Kalemi Evrakı (A.}MKT.MHM.); 225/96, 336/93.

Sadaret Nezaret ve Devair Evrakı (A.}MKT.NZD.); 347/92, 348/15, 380/38, 381/51, 281/50, 37/33, 37/95, 38/13, 434/70, 44/109, 63/73.

Sadaret Umum Vilayat Evrakı (A.}MKT.UM.); 105/30, 120/46, 120/66, 120/96, 122/44, 125/16, 145/48, 38/52, 59/68.

Sadaret Umum Vilayet Evrakı (A.}MKT.UM.); 121/86.

Satın Alınan Evrak Ali Fuat Türkgeldi Evrakı (HSD.AFT.); 12/139.

Şura-yı Devlet (ŞD.); 1176/1, 1177/4, 1227/21, 1245/31, 1246/16, 1246/26, 1250/7, 1258/4, 1260/31, 1267/13, 1268/12, 1299/51, 1445/11, 235/7, 2383/35, 239/27, 262/8, 2733/27, 2772/67, 2773/6, 2779/30, 279/42, 2847/33, 3060/31, 3104/48, 3143/24, 3166/22, 317/29, 436/98, 50/31, 515/20, 516/17, 516/21, 517/7, 518/12, 518/37, 529/11, 529/26, 529/4, 530/43, 530/7, 536/19, 541/26, 541/33, 542/14, 543/20, 543/25, 543/39, 544/13, 547/11, 550/59.

Taşra Evrakı Bosna Müfettişliği Evrakı (TŞRBNM.); 14/116, 24/28, 25/38, 28/62.

Teftişat-ı Rumeli Evrakı (Rumeli Müfettişliği) Kosova Evrakı (TFR.I.KV.); 195/19470.

Teftişat-ı Rumeli Evrakı (Rumeli Müfettişliği) Makat Evrakı (TFR.I.MKM.); 32/3141, 32/3149.

Teftişat-ı Rumeli Evrakı (Rumeli Müfettişliği) Müteferrik Evrak (TFR.I.M.); 23/2227.

Teftişat-ı Rumeli Evrakı (Rumeli Müfettişliği) Sadaret Evrakı (TFR.I.A.); 32/3119.

Teftişat-ı Rumeli Evrakı (Rumeli Müfettişliği) Selanik Evrakı (TFR.I.SL.); 196/19514.

Ticaret, Nafia, Ziraat, Orman, Maadin Nezaretleri (T.); 1695/69, 1702/102, 1705/81, 1708/91, 697/106, 698/142.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TS.MA.e.); 1213/50, 1217/32.

Yıldız Arzuhal Jurnal (Y.PRK.AZJ.); 2/81.

Yıldız Askeri Maruzat (Y.PRK.ASK); 200/62, 74/12.

Yıldız Başkıtabet Dairesi Maruzatı (Y.PRK.BŞK.); 67/10.

Yıldız Esas Evrak (Y.EE.); 12/26, 12/40, 79/20.

Yıldız Hariciye Nezareti Maruzat (Y.PRK.HR.); 34/21.

Yıldız Hususi Maruzat (Y.A.HUS.); 169/58, 262/44, 269/89, 274/60, 286/100, 524/50.

Yıldız Mütenevvi Maruzat (Y.MTV.); 47/116, 8/106.

Yıldız Orman, Maadin ve Ziraat Nezareti Maruzatı (Y.PRK.OMZ.); 1/33, 1/34, 3/35, 1/39, 1/52, 1/53, 1/63, 1/70, 1/9, 1/98, 2/65, 3/14, 3/18, 3/41, 3/80, 3/90.

Yıldız Tahrirat-ı Ecnebiyye ve Mabeyn Mütercimliği (Y.PRK.TKM.); 24/41.

Yıldız Resmi Maruzat (Y.A.RES.); 10/72, 5/80, 7/6, 73/2.

Yıldız Sadaret (Y.PRK.A.); 7/40.

Yıldız Zabtiye Nezareti Maruzatı (Y.PRK.ZB.); 35/37, 36/1.

Cumhuriyet Arşivi (BCA.)

Toprak İskân Genel Müdürlüğü (Muhacirin Fonu) İskan (272-0-0-11); 14-52-7.

Başbakanlık Kararlar Daire Başkanlığı (30-18-1-1); 13-20-18, 5-26-8.

Resmi Yayınlar

Salnameler

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Sene 1277 (1861), 15. Def'a, İstanbul: Takvimhane-i Amire, (1277/1861).

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Sene 1278 (1861), 16. Def'a, İstanbul: Darü't-Tıbaat'ül-Amire, (1278/1861).

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye, Sene 1282 (1865), 20. Def'a, İstanbul: Matbaa-i Amire, (1282/1865).

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Sene 1283 (1866), 21. Def'a, İstanbul: Matbaa-i Amire, (1283/1866).

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye, Sene 1284 (1867), 22. Def'a, İstanbul: Darü't-Tıbaat'ül-Amire, (1284/1867).

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye, Sene 1285 (1868), 23. Def'a, İstanbul: Darü't-Tıbaat'ül-Amire, (1285/1868).

- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, Sene 1286 (1869), 24. Def'a, İstanbul: Darü't-Tıbaat'ül-Amire, (1286/1869).
- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, Sene 1287 (1870), 25. Def'a, İstanbul: Darü't-Tıbaat'ül-Amire, (1287/1870).
- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, Sene 1288 (1871), 26. Def'a, İstanbul: Darü't-Tıbaat'ül-Amire, (1288/1871).
- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, Sene 1289 (1872), 27. Def'a, İstanbul: Darü't-Tıbaat'ül-Amire, (1289/1872).
- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, Sene 1290 (1873), 28. Def'a, İstanbul: Darü't-Tıbaat'ül-Amire, (1290/1873).
- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, Sene 1291 (1874), 29. Def'a, İstanbul: Matbuat-ı Maarif, (1291/1874).
- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, Sene 1292 (1875), 30. Def'a, İstanbul: Matbuat-ı Maarif, (1292/1875).
- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, Sene 1293 (1876), 31. Def'a, İstanbul: Matbuat-ı Maarif, (1293/1876).
- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, Sene 1294 (1877), 32. Def'a, İstanbul: Halil Efendi Matbaası, (1294/1877).
- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, Sene 1295 (1878), 33. Def'a, İstanbul: Rıza Efendi Matbaası, (1295/1878).
- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, Sene 1296 (1879), 34. Def'a, İstanbul: Hacı Hüseyin Efendi Matbaası, (1296/1879).
- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, Sene 1297 (1880), 35. Def'a, İstanbul: Matbaa-i Amire, (1297/1880).
- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, Sene 1298 (1881), 36. Def'a, İstanbul: Mahmut Bey Matbaası, (1298/1880).
- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, Sene 1299 (1882), 37. Def'a, İstanbul: Matbuaat-ı Maarif, (1299/1882).

- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1300 (1883) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 38. Sene, İstanbul: Matbaa-i Ebuzziya, (1299/1882).
- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1301 (1884) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 39. Sene, İstanbul: Matbaa-i Osmaniye, (1301/1884).
- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1302 (1885) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 40. Defʿa, İstanbul: Matbaa-i Osmaniye, (1302/1885).
- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1303 (1886) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 41. Defʿa, İstanbul: Mahmut Bey Matbaası, (1303/1886).
- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1304 (1887) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 42. Sene, İstanbul: Mahmut Bey Matbaası, (1304/1887).
- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1305 (1888) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 43. Defʿa, İstanbul: Mahmut Bey Matbaası, (1305/1888).
- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1306 (1889) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 44. Sene, İstanbul: Mahmut Bey Matbaası, (1306/1889).
- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1307 (1890) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 45. Sene, İstanbul: Matbaa-i Amire, (1307/1890).
- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1308 (1891), 46. Sene, İstanbul: Matbaa-i Amire, (1308/1891).
- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1309 (1892), 47. Sene, İstanbul: Matbaa-i Amire, (1309/1892).
- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1311 (1893), 49. Sene, İstanbul: Matbaa-i Amire, (1311/1893).
- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1312 (1894), 50. Sene, İstanbul: Matbaa-i Amire, (1312/1894).
- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1313 (1895), 51. Sene, İstanbul: Matbaa-i Amire, (1313/1895).
- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1314 (1896), 52. Sene, İstanbul: Matbaa-i Osmaniye, (1314/1896).

- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1315 (1897) Senesine Mahsus, 53. Sene, İstanbul: Alem Matbaası Ahmet İhsan ve Şurekası, (1315/1897).
- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1316 (1898) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 54. Sene, İstanbul: Alem Matbaası Ahmet İhsan ve Şurekası ve Mahmut Bey Matbaası, (1314/1898).
- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1317 (1899) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 55. Sene, İstanbul: Daru'l-Hilafeti'l-Aliye Matbaa-i Amire, (1315/1899).
- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1318 (1900) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 56. Sene, İstanbul: Mahmut Bey Matbaası-Serviçen Matbaası, (1316/1900).
- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1319 (1901) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 57. Sene, İstanbul: Daru'l-Hilafeti'l-Aliye Malumat-Tahir Bey Matbaası, (1317/1901).
- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1320 (1902) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 58. Sene, İstanbul: Darü't-Tıbaatü'l-Amire, (1318/1902).
- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1321 (1903) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 59. Sene, İstanbul: Alem Matbaası Ahmet İhsan ve Şurekası, (1319/1903).
- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1322 (1904) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 60. Sene, İstanbul: Matbaa-i Ahmet İhsan ve Şurekası, (1320/1904).
- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1323 (1905) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 61. Sene, İstanbul: Matbaa-i Ahmet İhsan, (1321/1905).
- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1324 (1906) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 62. Sene, İstanbul: Matbaa-i Ahmet İhsan, (1322/1906).
- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1325 (1907) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 63. Sene, İstanbul: Matbaa-i Ahmet İhsan, (1322/1907).
- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1326 (1908) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 64. Sene, İstanbul: Matbaa-i Ahmet İhsan, (1323/1908).
- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1326 (1910) Sene-i Maliyesi, 65. Sene, İstanbul: Selanik Matbaası, (1326/1910).
- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1327 (1911) Sene-i Maliyesi, 66. Sene, İstanbul: Selanik Matbaası, (1327/1911).

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, 1328 (1912) Sene-i Maliyesi, 67. Sene, İstanbul: Selanik Matbaası, (1328/1912).

Düştur

11 Şevval 1286 Tarihli Orman Nizamnamesinin 31. Maddesini Muaddil Kanun-ı Muvakkat, 4 Muharrem 1332 / 3 Aralık 1913, Düştur, Tertip II, C. VI, s. 70-71.

11 Şevval 1286 Tarihli Orman Nizamnamesinin 31. Maddesini Muaddil Kanun, 19 Mart 1333 / 19 Mart 1917, Düştur, Tertip II, C. IX, s. 288.

11 Şevval 1286 Tarihli Orman Nizamnamesinin 33, 36 ve 52. Mevaddı Muaddesini, 19 Şaban 1323 / 19 Ekim 1905, Düştur, Tertip I, C. VIII, s. 302-303.

Alelumum Ormanlardan Çıkarılan Kereste, Hatab ve Kömürlerden Ahz ve İstifa Kılınacak Rüsumat ile Mukabilinde Sarf Edilecek Tezakir ve Pulların Enva'na ve Rüsumatın İstihsal ve Tezakirin İstimaline ve Tedkik ve Kontrollerine Dair Talimattır, 7 Nisan 1292 / 19 Nisan 1876, Düştur, Tertip I, C. III, s. 291-296.

Bilcümle Orman Memurlarının Suret-i Tertib ve Vezâifine Dair Talimatdır, 7 Mart 1293 / 19 Mart 1877, Düştur, Tertip I, C. IV, s. 454-469.

Evkaf Ormanlarının Suret-i İdaresine Dair Kararname, 14 Şevval 1293 / 2 Kasım 1876, Düştur, Tertip I, C. IV, s. 417.

Halkalı Ziraat ve Ormancılık Mektebi Âlisi Nizamnamesi, 13 Şaban 1321 / 4 Kasım 1903, Düştur, Tertip I, Cilt VII, s. 1087-1090.

Miri Ormanlarından Eşcar Furuhtuna Dair Talimat -ı Muvakkate, 5 Zilhicce 1312 / 30 Mayıs 1895, Düştur, Tertip I, C. VII, s. 4-6.

Orman Ameliyat Mektepleri Nizamnamesi, 2 Mayıs 1329 / 15 Mayıs 1913, Düştur, Tertip II, C. 5, s. 410-414.

Orman Mektebi Nizamnamesi, 11 Şevval 1287 / 4 Ocak 1871, Düştur, Tertip I, C. II, s. 296-299.

Orman Mektebi Nizamnamesi, 15 Mayıs 1326 / 28 Mayıs 1910, Düştur, Tertip II, C. II, s. 281-286.

Orman Müfettiş ve Ketebe ve Memur ve Korucu vesair Hademesinden Su-i Hareketleri Vuku Bulanların Ne Vecihle İstintak ve Muhakeme Olunup Ne Suretle Mücazaları Tayin

Kılınacağına Dair Talimattır, 7 Mart 1293 / 19 Mart 1877, Düstur, Tertip I, C. IV, s. 450-455.

Orman Nizamnamesinin 5. Maddesi Hükmünce Ahali-i Kuraya Meccanen Verilmesi Lazım Gelen Kereste ve Hatab ve Kömürün Suret-i İtası Hakkında Talimat, 27 Safer 1288 / 18 Mayıs 1871, Düstur, I. Tertip, C. III, s. 285-287.

Orman Nizamnamesinin 7. Maddesinin Yerine Kaim Olmak Üzere Kaleme Alınan Madde-i Nizamiye, 11 Cemaziyelahir 1312 / 10 Aralık 1894, Düstur, Tertip I, C. VI, s. 1544.

Orman ve Maadin Mektebi Nizamnamesi, Düstur, Tertip I, Zeyl I, 29 Receb 1297 / 7 Temmuz 1880, s. 89-93.

Orman ve Maadin ve Ziraat Nezareti'nde bir Meclis-i İdare Teşkili ile Vezaiifi Hakkında İrade-i Seniyye, 1 Ağustos 1324 / 14 Ağustos 1908, Düstur, Tertip II, C. I, s. 53-55.

Orman ve Ziraat ve Maadin ve Baytar Memurlarının 17 Rebülahir 1331 Tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanun-i Muvakkati Mucibince Suret-i Tayin ve Azilleri Hakkında Nizamname, 14 Mart 1329 / 27 Mart 1913, Düstur, Tertip II, C. V, s. 218-220.

Ormanları Taht-ı İdare ve İnzibata Alınmayan Vilayata Mahsus Talimatdır, 17 Şevval 1292 / 16 Kasım 1875, Düstur, Tertip I, C. III, s. 281-284.

Ormanların İddia-i Tasarrufunda Bulunan Eşhasın Hamil Oldukları Senedatı Muayene ve Tedkik Etmek Üzere Bazı Vilayat ve Evliyeden Bu Defa Teşekkül Etmiş Olan Komisyonların Muamelat-ı Lazimesi Hakkında Kaleme Alınan Talimattır, 23 Muharrem 1293 / 19 Şubat 1876, Düstur, I. Tertip, C. III, s. 300-301.

Ormanların Usul-i İdare-i Fenniyeleri Hakkında Kanun, 5 Nisan 1333 / 5 Nisan 1917, Düstur, Tertip II, C. 9, s. 637-638.

Tersane ve Tophane İdarelerine Muktezi Kerestenin Tedarik ve İtasına Dair Nizamname, Düstur, I. Tertip, C. II, s. 415-418.

Ticaret ve Sanayi ve İstatistik Müdüriyetlerinin Ticaret ve Nafia Nezaretinden fek irtibatıyla unvanı Ticaret ve Ziraat Nezareti'nfen fekk-i irtibatıyla unvanı Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne munkalip olmak üzere Ziraat ve Orman ve Maadin Nezareti'ne ilhaki hakkında irade-i seniyye, 11 Zilkade 1329 / 3 Kasım 1911, Düstur, Tertip II, C. IV, s. 12-13.

Layiha, Nizamname, Rapor ve İstatistikler

“Orman Ameliyat Mektepleri Nizamnamesi”, *Orman ve Ma’âdin ve Ziraat ve Baytar Mecmuası*, Yıl: 2, No: 8-9, 31 Temmuz 1327 / 13 Ağustos 1911, s. 407-416.

“Orman Mektebi Nizamnamesi”, *Orman ve Ma’âdin ve Ziraat ve Baytar Mecmuası*, Sene: 1, No: 1, 31 Mayıs 1326 / 13 Haziran 1910, s. 3-10.

1323 Senesi Orman İstatistiki, I. Sene, Orman ve Ma’âdin ve Zirâat Nezâreti İstatistik İdaresi, Mahmud Bey Matbaası, Dersaadet, 1326.

Adapazarı Devlet Ormanlarından Hendek Nahiyesi İdare Mıntıkasına Ait Amenajman Layiha-i Fenniyesidir, Helal Matbaası, Dersaadet, 1334.

Devlet-i Osmaniye ’nin 1325 Senesine Mahsus Bütçesidir, İstanbul, 1325.

Devlet-i Osmaniye ’nin 1330 Senesine Mahsus Bütçesidir, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1330.

Hermann Veith, “Orman Müşaviri Mösyö Veith’in Raporu (14 Kanunuevvel 1330 / 27 Aralık 1914)”, *Ticaret ve Ziraat Nezareti Mecmuası*, 28 Şubat 1330 / 13 Mart 1915, Sene: 5, Sayı 44-48, Dersaadet, 1331, s. 391-423.

Hermann Veith, “Orman Müşaviri Mösyö Veith’in Raporu (28 Temmuz 1330 / 10 Ağustos 1914)”, *Ticaret ve Ziraat Nezareti Mecmuası*, 30 Eylül 1330 / 13 Ekim 1914, Sene: 5, Sayı 41,42,43, Dersaadet, 1330, s. 281-294.

Memalik-i Osmaniye ’nin 1325 Senesine Mahsus Olan Orman İstatistiğidir, Ticaret ve Ziraat Nezareti İstatistik İdare-i Umumiyesi, Mahmud Bey Matbaası, Dersaadet, 1329.

Orman Mektebi Programı, Orman ve Ma’âdin ve Zirâat Nezâreti, Orman İdare-i Umumiyesi, Sırat-ı Müstakim Matbaası, s. 1-66.

Orman ve Ma’âdin ve Zirâat Nezâreti 1326 Senesi Bütçesi, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1328.

Orman ve Mera Kanunu, 1328, İBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar, 634.906 ORM 1328 R/1912 k.1/1, s. 1-38.

Orman ve Mera Kanunu ’nun Esbab-ı Mucibe Layihası, 1328, İBB Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar, 634.906 ORM 1328 R/1912 k.1/1, s. 1-24.

Orman ve Mera Kanununun Neşr ve İlanına Kadar Teşkilatı İcra Olunan Vilâyât ve Elviye-i Müstakile Ormanlarında Tatbik Edilmek Üzere Talimatname, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1328, s. 1-4.

Ticaret ve Nâfia Nezâreti İstatistik Umûmî İdaresi, *Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye'nin 1313 (1897) Senesine Mahsus İstatistiki Umûmîsi*, İstanbul, 1316.

Ticaret ve Ziraat Nezareti Mecmuası, “Orman İdare-i Umumiyesi Teşkilatı”, Sene: 4, Sayı 35-36, 28 Şubat 1329 / 13 Mart 1914, s. 785-792.

Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri

MMZC, Devre I, Cilt I, İçtima Senesi: I, On Birinci İnikad, 31 Kanunuevvel 1324 / 13 Ocak 1909.

MMZC, Devre I, Cilt 2, İçtima Senesi: I, Otuz Dördüncü İnikad, 11 Şubat 1324 / 24 Şubat 1909.

MMZC, Devre I, Cilt 3, İçtima Senesi: I, Elli Beşinci İnikad, 28 Mart 1325 / 10 Nisan 1909.

MMZC, Devre I, Cilt 3, İçtima Senesi: I, Yetmiş Dördüncü İnikad, 5 Mayıs 1325 / 18 Mayıs 1909.

MMZC, Devre I, Cilt 4, İçtima Senesi: I, Doksan Birinci İnikad, 30 Mayıs 1325 / 12 Haziran 1909.

MMZC, Devre I, Cilt 6, İçtima Senesi: I, Yüz Yirmi Yedinci İnikad, 26 Temmuz 1325 / 8 Ağustos 1909.

MMZC, Devre I, Cilt 5, İçtima Senesi: 2, Doksan Üçüncü İnikad, 6 Mayıs 1326 / 19 Mayıs 1910.

MMZC, Devre I, Cilt 6, İçtima Senesi: 2, Yüz Altıncı İnikad, 24 Mayıs 1326 / 6 Haziran 1910.

MMZC, Devre I, Cilt 1, İçtima Senesi: 3, On Üçüncü İnikad, 25 Teşrinisani 1326 / 8 Aralık 1910.

MMZC, Devre I, Cilt 6, İçtima Senesi: 3, Seksen Sekizinci İnikad, 18 Nisan 1327 / 1 Mayıs 1911.

MMZC, Devre I, Cilt 6, İçtima Senesi: 3, Seksen Yedinci İnikad, 16 Nisan 1327 / 29 Nisan 1911.

MMZC (*İçtima-i Fevkâlade*), Devre 3, Cilt 2, İçtima Senesi: I, Otuz Beşinci İnikad, 3 Temmuz 1330 / 16 Temmuz 1914.

MMZC (İçtima-i Fevkâlade), Devre 3, Cilt 2, İçtima Senesi: I, Otuz Altıncı İnikad, 4 Temmuz 1330 / 17 Temmuz 1914.

MMZC, Devre 3, Cilt 3, İçtima Senesi: 3, Elli Birinci İnikad, 8 Mart 1333 / 8 Mart 1917.

MMZC, Devre 3, Cilt 3, İçtima Senesi: 3, Altmış Birinci İnikad, 28 Mart 1333 / 28 Mart 1917.

MMZC, Devre 3, Cilt 2, İçtima Senesi: 4, Altmış İnikad, 2 Mart 1334 / 2 Mart 1918.

MMZC, Devre 3, Cilt 2, İçtima Senesi: 4, Altmış İkinci İnikad, 4 Mart 1334 / 4 Mart 1918.

MMZC, Devre 3, Cilt 3, İçtima Senesi: 4, Yetmiş Dokuzuncu İnikad, 31 Mart 1334 / 31 Mart 1918.

Meclis-i Mebusan, 1. Devre-i İçtima-i, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1 Mart 1328.

Sürelî Yayınlar

Belleten

Cerîde-i Havâdis

Harb Mecmuası

İkdam

İktisadiyat Mecmuası

İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi

La République Française

Müdafaa-i Maliye ve İktisadiye

Neue Freie Presse

Orman Mekteb-i Âlisi Mecmuası

Orman ve Av

Orman ve Ma'âdin ve Ziraat ve Baytar Mecmuası

Österreichische Monatsschrift für den Orient

Sabah

Takvîm-i Vekâyi

Tanin

Tasvir-i Efkâr

Teknik Haberler Bülteni

Tercüman-ı Hakikat

Ticaret ve Ziraat Nezareti Mecmuası

Ticaret-i Umumiye Mecmuası

Türk Yurdu

Yeni Fikir

Yeni Tasvir-i Efkâr

Telif-Tetkik Eserler

Kitaplar

Afyoncu, Erhan, Önal, Ahmet; Demir, Uğur; *Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeri İsyancılar ve Darbeler*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2010.

Ahmad, Feroz; *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007.

Ahmad, Feroz; *İttihat ve Terakki 1908-1914*, Çev. Nuran Yavuz, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1999.

Akagündüz, Ümüt; *II. Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak*, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul, 2015.

Akbayar, Nuri; Çavaş, Raşit; Demirel, Yücel; Öztuncay, Bahattin; Tunçay, Mete; (Der.), *II. Meşrutiyet'in İlk Yılı 23 Temmuz 1908 – 23 Temmuz 1909*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008.

Akşin, Sina; *31 Mart Olayı*, Sinan Yayınları, İstanbul, 1972.

Akşin, Sina; *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İmge Kitabevi, Ankara, 2009.

Akyıldız, Ali; *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.

Akyıldız, Ali; *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilâtında Reform*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1993.

Akyüz, Yahya; *Türk Eğitim Tarihi*, Pegem A Yayıncılık, İstanbul, 2007.

- Alkan, Ahmet Turan; *İkinci Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset*, Cedit Neşriyat, Ankara, 1992.
- Arai, Masami; *Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği*, Çev. Tansel Demir, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.
- Âşıkpaşaoğlu Ahmed Âşıkî, “*Tevârih-i Âl-i Osman*”, Osmanlı Tarihleri I, Haz. Nihal Atsız Çiftçioğlu, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1949.
- Aydın, M. Akif; *Osmanlı Devleti’nde Hukuk ve Adalet*, Klasik Yayınları, İstanbul, 2017.
- Aydın, M. Akif; *Türk Hukuk Tarihi*, Beta Yayınları, İstanbul, 2013.
- Babinger, Franz; *Müteferrika ve Osmanlı Matbaası*, Çev. Nedret Kuran Burçoğlu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2016.
- Balcı, Ramazan; İbrahim Sırma, *Ticaret ve Ziraat Nezareti: Memalik-i Osmaniye’de Osmanlı Anonim Şirketleri*, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul, 2012.
- Batmaz, Eftal Şükrü; Koç, Bekir; Çetinkaya, İsmail; *Osmanlı Ormancılığı İle İlgili Belgeler*, C. I, Orman Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999.
- Bayat, Fuzuli; *Türk Mitolojik Sistemi*, C. 2, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2007.
- Bayur, Yusuf Hikmet; *Türk İnkılâbı Tarihi*, C. I, Kısım I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.
- Beinart, William; Coates, Peter; *Environment and History: The taming of nature in the USA and Sout Africa*, Routledge, 2002.
- Berkes, Niyazi; *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012.
- Bernhard, Robert; *Türkiye Ormancılığının Mevzuatı, Tarihi ve Vazifeleri*, Yüksek Ziraat Enstitüsü, Ankara, 1935.
- Beydilli, Kemal; *Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishâne: Mühendishâne Matbaası ve Kütüphanesi*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1995.
- Bingöl, İsa; *Geçmişten-Günümüze Ormanlarımız ve Ormancılığımız*, Ormancılık Eğitim ve Kültür Vakfı, İstanbul 1990.
- Birinci, Ali; *Hürriyet ve İtilaf Fırkası*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1990.
- Boratav, Korkut; *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002*, İmge Kitabevi, Ankara, 2005.
- Bostan, İdris; *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2008.

- Bostan, İdris; *Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1992.
- Bricogne, Adolphe; *Türkiyede Ormancılık Heyeti*, Çev. Fahri Bük, Ziraat Vekâleti Orman Umum Müdürlüğü, Ankara, 1940.
- Coup d'oeil general sur l'exposition nationale a Constantinople*, Extraits Du “Journal De Constantinople”, 1 Octobre 1863.
- Crosby, Alfred W; *Dünya Benimdir! Avrupa Ekolojik Emperyalizmi 900-1900*, Çev. Bilgi Altınok, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2004.
- Çadırcı, Musa; *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.
- Çataltepe, Sipahi; *19. Yüzyıl Başlarında Avrupa Dengesi ve Nizam-ı Cedit Ordusu*, Göçebe Yayınları, İstanbul, 1997.
- Çavdar, Tevfik; *İttihat ve Terakki*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.
- Çavdar, Tevfik; *Türkiye'de Liberalizmin Doğuşu*, Uygarlık Yayınları, İstanbul, 1982.
- Davison, Roderic H; *Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform 1856-1876*, C. I, Çev. Osman Akınhay, Papirüs Yayınları, İstanbul, 1997.
- Deringil, Selim; *İktidarın Sembolleri ve İdeoloji*, Doğan Kitap, İstanbul, 2014.
- Dönmez, Ahmet; *Osmanlı Modernleşmesinde İngiliz Etkisi: Diplomasi ve Reform (1833-1841)*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2014.
- Dündar, Fuat; *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- Dündar, Fuat; *Modern Türkiye'nin Şifresi: İttihat ve Terakki'nin Etnisite Mühendisliği (1913-1918)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.
- Earle, Edward Mead; *Bağdat Demiryolu Savaşı*, Çev. Kasım Yargıcı, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1972.
- Eberhard, Wolfram; *Çin'in Şimal Komşuları*, Çev. Nimet Uluğtuğ, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1996.
- Eldem, Vedat; *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1944.

- Engelhardt, Eduard Philippe; *Tanzimat ve Türkiye*, Çev. Ali Reşad, İstanbul, 1999.
- Eraslan, Cezmi; Olgun, Kenan; *Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet ve Parlamento*, 3F Yayınevi, İstanbul, 2006.
- Eraslan, İsmail; *Türkiye'de Ormancılık Öğretim ve Eğitim Kurumlarının Tarihsel Gelişimi*, Ormancılık Eğitim ve Kültür Vakfı, İstanbul, 1989.
- Ergun, Metin; *Yakut Destan Geleneği ve Er Sogotoh*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2013.
- Ergun, Pervin; *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2004.
- Ergün, Mustafa; *II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim Hareketleri (1908-1914)*, Ocak Yayınları, Ankara, 1996.
- Erim, Nihat; *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, C. I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1953.
- Esin, Emel; *Türk Kozmolojisine Giriş*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2001.
- Evcimen, Bekir Sıtkı; *Türkiye'de Orman Amenajmanının Gelişimi*, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1978.
- Findley, Carter V; *Osmanlı İmparatorluğu'nda Bürokratik Reform: Bâbîâli 1789-1922*, Çev. Ercan Ertürk, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2014.
- Genç, Mehmet; *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2000.
- Georgeon, François; *Osmanlı-Türk Modernleşmesi 1900-1930*, Çev. Ali Berktaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006.
- Georgeon, François; *Sultan Abdülhamid*, Çev. Ali Berktaş, Homer Kitabevi, İstanbul, 2006.
- Giraud, Rene; *Gök Türk İmparatorluğu*, Çev. İsmail Mangaltepe, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1999.
- Gökbel, Ahmet; *Kıpçak Türklerinin Siyasi ve Dini Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2021.
- Gümüş, Cantürk; *Türk Orman Devrimi*, Türkiye Ormancılar Derneği, Ankara, 2018.
- Gümüşçü, Osman; Yılmaz, Sevil Top; *Çevre Tarihi*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2021.

- Gündüz, Mustafa; *Osmanlı Eğitim Mirası: Klasik ve Modern Dönem Üzerine Makaleler*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2015.
- Güneş, İhsan; *Türk Parlamento Tarihi*, C. I, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1996.
- Güran, Tefvik; *Osmanlı Devleti'nin İlk İstatistik Yıllığı 1897 (The First Statistical Yearbook of the Ottoman Empire)*, Tarih İstatistikleri Dizi, C. 5, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, 1997.
- Hale, William; *Türk Dış Politikası 1774-2000*, Çev. Petek Demir, Mozaik Yayınları, İstanbul, 2003.
- Hanioğlu, M. Şükrü; *Bir Siyasal Örgüt Olarak: Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.
- Hayta, Necdet; Ünal, Uğur; *Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri (XVII. Yüzyıl Başlarından Yıkılışına Kadar)*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2012.
- Heper, Metin; *Türkiye'de Devlet Geleneği*, Çev. Nalan Soyarık, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2006.
- Hughes, J. Donald; *Çevresel Tarih Nedir?*, Çev. M. Fatih Çalışır, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2019.
- İnalcık, Halil; *Devlet-i 'Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu üzerine Araştırmalar-IV, Âyânlar, Tanzimat, Meşrutiyet*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.
- İnalcık, Halil; *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 2000.
- İnan, Abdülkadir; *Makaleler ve İncelemeler*, C. II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.
- İnan, Abdülkadir; *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1986.
- İşler, Nurullah; Gök, Yusuf; *Osmanlı Ormancılığı İle İlgili Belgeler*, C. II, Orman Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2003.
- İşler, Nurullah; Gök, Yusuf; *Osmanlı Ormancılığı İle İlgili Belgeler*, C. III, Çevre ve Orman Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2003.

- İzgi, Özkan; *Kutluk Bilge Kül Kağan Böğü Kağan ve Uygurlar*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1986.
- Kaçar, Mustafa; Zorlu, Tuncay; Barutçu, Burak; Bir, Atilla; Ceyhan, C. Ozan; Neftçi, Aras; *İstanbul Teknik Üniversitesi ve Mühendislik Tarihimiz*, Ed. Mehmet Karaca, İstanbul Teknik Üniversitesi Vakfı, İstanbul, 2012.
- Kafesoğlu, İbrahim; *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2011.
- Kalafat, Yaşar; *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Babil Yayınları, Ankara, 2005.
- Kansu, Aykut; *1908 Devrimi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002. Aykut Kansu, *1908 Devrimi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.
- Kansu, Aykut; *İttihadcıların Rejim ve İktidar Mücadelesi 1908-1918*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.
- Karal, Enver Ziya; *Osmanlı Tarihi, C. V, Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2007.
- Karal, Enver Ziya; *Tanzimat-ı Hayriye Devri*, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, İstanbul, 1999.
- Karasar, Niyazi; *Bilimsel Araştırma Yöntemleri: Kavramlar, İlkeler, Teknikler*, Nobel Akademik Yayıncılık, İstanbul, 2011.
- Karpat, Kemal H; *Osmanlı Modernleşmesi: Toplum, Kurumsal Değişim ve Nüfus*, Çev. Akile Zorlu Durukan, Kaan Durukan, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2008.
- Karpat, Kemal H; *Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.
- Karpat, Kemal H; *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.
- Kâşgarlı Mahmûd; *Dîvânu Lugâti't-Türk*, Haz. Seçkin Erdi, Serap Tuğba Yurteser, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2005.
- Keyder, Çağlar; *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.
- Kılıç, Erhan; *Osmanlı Ormancılığının Zor Yılları (1914-1919)*, OGEM-VAK, Ankara, 2019.
- Kılıç, Erhan; *Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne Ağaç Bayramları*, TMMOB Orman Mühendisleri Odası, İstanbul, 2021.

- Kılınç, Mustafa; *Türkiye 'de Mesleki Teknik Eğitim Tarihi (1886-1986)*, Pegem Akademi, Ankara, 2020.
- Kırmızı, Abdülhamit; *Abdülhamid'in Valileri: Osmanlı Vilayet İdaresi 1895-1908*, Klasik Yayınları, İstanbul, 2008.
- Kirilen, Gürhan; *Eski Çin'in Ötekisi Türkler*, Gece Kitaplığı, Ankara, 2015.
- Koç, Bekir; *Osmanlı Modernleşmesi ve Midhat Paşa: Tuna Vilayeti Meclisleri ve Yeniden Yapılanma Çabaları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2021.
- Koç, Yunus; Yeşil, Fatih, *Nizâm-ı Cedîd Kanunları (1791-1800)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2012.
- Koçer, Hasan Ali; *Türkiye 'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, MEB Yayınları, İstanbul, 1991.
- Kodaman, Bayram; *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.
- Kolektif; *II. Meşrutiyet'in İlk Yılı, 23 Temmuz 1908 - 23 Temmuz 1909*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008.
- Koloğlu, Orhan; *Abdülhamid Gerçeği*, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2005.
- Koloğlu, Orhan; *Osmanlı Dönemi Basınının İçeriği*, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2010.
- Kuran, Ahmet Bedevi; *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2000.
- Kutay, Cemal; *Prens Sabahattin Bey, Sultan II. Abdülhamit, İttihad ve Terakki*, Tarih Yayınları Müessesesi, İstanbul, 1964.
- Kutluk, Halil; *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 1202-1341 (1787-1925)*, C. 2, Orman Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1967.
- Kutluk, Halil; *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 893-1330 (1487-1923)*, C. 1, Orman Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 1948.
- Kutluk, Halil; Yund, Kerim; *Hoca Ali Rıza: Orman Umum Müdürlerinden Hayatı ve Eserleri 1843-1925*, Akın Matbaası, Ankara, 1949.
- Lewis, Bernand; *Modern Türkiye 'nin Doğuşu*, Çev. Metin Kıratlı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1993.

- Makzume, Erol; *Sultan II. Abdülhamid'in Hizmetinde Selim Melhame Paşa ve Ailesi*, MD Basımevi, İstanbul, 2019.
- Mardin, Şerif; *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.
- Mardin, Şerif; *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990.
- Mardin, Şerif; *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996.
- Merriam, Sharan B; *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*, Çev. Ed. Selahattin Turan, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2015.
- Mikhail, Alan; *Osman'ın Ağacı Altında: Osmanlı İmparatorluğu, Mısır ve Çevre Tarihi*, Çev. Seda Özdil, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019.
- Narin, Resul; *Adadan Pazara Sakarya*, Sakarya Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, Sakarya, 2014.
- Nizamoğlu, Ahmet; *Kırşehir Belediyesi Tarihi*, Akpınar Huzur Yayın Dağıtım, İstanbul, 2020.
- Ortaylı, İlber; *Batılılaşma Yolunda*, Merkez Kitaplar, İstanbul, 2007.
- Ortaylı, İlber; *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Hil Yayınları, İstanbul, 1987.
- Ortaylı, İlber; *Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1983.
- Ortaylı, İlber; *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.
- Ögel, Bahaeddin; *Türk Mitolojisi*, C. I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2010.
- Ögel, Bahaeddin; *Türk Mitolojisi*, C. II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1995.
- Öğreten, Ahmet; *Nizâm-ı Cedîde Dâir Askerî Lâyhalar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.
- Özyüksel, Murat; *Osmanlı İmparatorluğu'nda Nüfuz Mücadelesi: Anadolu ve Bağdat Demiryolları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013.
- Palmer, Alan; *Osmanlı İmparatorluğu Son Üç Yüz Yıl Bir Çöküşün Yeni Tarihi*, Çev. Belkıs Çorakçı Dişbudak, Bilgi Yayıncılık, İstanbul, 1993.
- Pamuk, Şevket; *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

- Ponting, Clive; *Dünyanın Yeşil Tarihi: Çevre ve Büyük Uygarlıkların Çöküşü*, Çev. Ayşe Başcı Sander, Sabancı Üniversitesi, İstanbul, 2012.
- Radkau, Joachim; *Doğa ve İktidar (Global Bir Çevre Tarihi)*, Çev. Nafiz Güler, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.
- Radloff, Wilhelm; *Türklük ve Şamanlık*, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2008.
- Ramsaur, Ernest Edmondson; *Jön Türkler ve 1908 İhtilali*, Çev. Nuran Ülken, Sander Yayınları, İstanbul, 1972.
- Roux, Jean-Paul; *Eski Türk Mitolojisi*, Çev. Musa Yaşar Sağlam, BilgeSu Yayıncılık, Ankara, 2011.
- Seyitdanlıoğlu, Mehmet; *Tanzimat Devrinde Meclis-i Vâlâ (1838-1868)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994.
- Shaw, Stanford J; *Eski ve Yeni Arasında Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2008.
- Somel, Selçuk Akşin; *Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908)*, Çev. Osman Yener, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.
- Soydan, Hasan; (Haz.), *120 Yıllık Eğitimi Çınarı: Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi*, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Ankara, 2011.
- Sümer, Faruk; *Eski Türklerde Şehircilik*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1984.
- Süreyya, Mehmed; *Sicill-i Osmanî*, C. 6, Haz. Nuri Akbayar, Seyit Ali Kahraman, Yücel Demirel, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996.
- Tahsin Paşa; *Abdülhamit ve Yıldız Hatıraları*, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, İstanbul, 1931.
- Tanör, Bülent, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012.
- Tanyu, Hikmet; *İslamlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1986.
- Taşığıl, Ahmet; *Gök-Türkler I-II-III*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.
- Taşığıl, Ahmet; *Kök Tengri'nin Çocukları*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2015.

- Taşkesenlioğlu, M. Yasin; *Tanzimat Döneminde Bir Reform Meclisi: Meclis-i Âli-i Tanzimât (1854-1861)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2018.
- Tekeli, İlhan; İlkin, Selim; *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.
- Tızlak, Fahrettin; *Osmanlı Döneminde Keban-Ergani Yöresinde Madencilik (1775-1850)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1997.
- Toprak, Zafer; *İttihad – Terakki ve Cihan Harbi: Savaş Ekonomisi ve Türkiye'de Devletçilik*, Homer Kitabevi, İstanbul, 2003.
- Toprak, Zafer; *Türkiye'de "Milli İktisat" (1908-1918)*, Yurt Yayınları, Ankara, 1982.
- Toprak, Zafer; *Türkiye'de Ekonomi ve Toplum (1908-1950): İttihat-Terakki ve Devletçilik*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995.
- Topuz, Hıfzı; *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1973.
- Topuz, Hıfzı; *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003.
- Tunaya, Tarık Zafer; *Türkiye'de Siyasal Partiler*, C. 1, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988.
- Tunaya, Tarık Zafer; *Türkiye'de Siyasal Partiler*, C. III, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989.
- Tural, Erkan; *Son Dönem Osmanlı Bürokrasisi: II. Meşrutiyet Dönemi'nde Bürokratlar, İttihatçılar ve Parlamenterler*, İmge Kitabevi, Ankara, 2016.
- Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış*, Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi Yayını, Devlet Basımevi, İstanbul, 1938.
- Türkmen, İlker; *Kadim Türk Yurdu Fergana Vadisi ve Büyük Güçlerin Hakimiyet Mücadelesi*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2019.
- Uçarol, Rifat; *Gazi Ahmet Muhtar Paşa: Bir Osmanlı Paşası ve Dönemi*, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1976.
- Uçarol, Rifat; *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995.
- Unat, Faik Reşit; *İkinci Meşrutiyetin İlanı ve Otuzbir Mart Hadisesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1985.

- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; *Meşhur Rumeli Âyanlarından Tirsinikli İsmail, Yılık Oğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul, 1942.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988.
- Ülken, Hilmi Ziya; *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, İstanbul, 1994.
- Ünal, Mehmet Ali; *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 1997.
- Verhaaren, Christine Isom; *Kâfirle İttifak: 16. Yüzyılda Osmanlı-Fransız Anlaşması*, Çev. Ayla Ortaç, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2015.
- White, Sam; *Osmanlı’da İsyan İklimi Erken Modern Dönemde Celali İsyanları*, Çev. Nurettin Elhüseyni, Alfa Yayınları, İstanbul, 2013.
- Yıldırım, Ali; Şimşek, Hasan; *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006.
- Yıldırım, Nuran; *İstanbul’un Sağlık Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010.
- Yılmaz, Faruk; *Türk Anayasa Tarihi*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- Yılmaz, Muammer; *Dede Korkut Kitabı*, C. I, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2004.
- Yılmaz, Muammer; *Dede Korkut Kitabı*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971.
- Yılmaz, Muammer; *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1999.
- Yılmaz, Muammer; *Reformcu Sultan II. Mahmut*, Selis Kitaplar, İstanbul, 2012.
- Yund, Kerim; *Orman Umum Müdürleri Albümü*, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul, 1959.
- Ziya Şakir; *İttihat ve Terakki – II: Nasıl Yaşadı ?*, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul, 2014.
- Zürcher, Erik Jan; *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, Çev. Yasemin Saner Gönen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.
- Zürcher, Erik Jan; *Savaş, Devrim ve Ulusallaşma Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi: 1908-1928*, Çev. Ergun Aydınoglu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005.
- Tezler**
- Aras, Engin; *Bir Osmanlı Sanayi Teşebbüsü Olarak Tokat Kalhanesi (1840-1920)*, Doktora Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat, 2019.

- Çakmak, Hasan Ali; *Meclis-i Âlî-i Hazâin'in Teşkilat Yapısı ve Faaliyetleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016.
- Çelikkın, Zübeyde Erdoğan, *Osmanlı Modernleşmesi ve Kuruluşundan Tanzimata Evkaf-ı Hümayun Nezaret-i (1826-1839)*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2019.
- Çeşme, Volkan; *Halkalı Ziraat Mektebi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011.
- Damlıbağ, Fatih; *Osmanlı Devleti'nde Porselen ve Çini Fabrikaları*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011.
- Dede, Ezgi; *Selanik Ziraat Mektebi (1889-1912)*, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, 2017.
- Dursun, Selçuk; *Forest And The State: History Of Forestry And Forest Administration İn The Ottoman Empire*, Doktora Tezi, Sabancı Üniversitesi, İstanbul, 2007.
- Gücüm, Kuntay; *Islahat Fermanı Sonrasında (1856-1871) Osmanlı Devlet Yapısındaki Değişime Fransa'nın Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008.
- Güler, Kadir Kaan; *Eski Türk Kültürünün Mistik Ekoloji Bakımından İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Samsun, 2020.
- Kaşıyuğun, Ali; *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Devleti'nin İttifak Arayışları ve I. Dünya Savaşına Girişi (1911-1914)*, Doktora Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2014.
- Kaşıyuğun, Burak Ramazan; *R. 1323/M. 1907-1908 Tarihli Orman İstatistiği'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2021.
- Keskin, Özkan; *Orman ve Ma'âdin Nezâreti'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2005, s. 45,46.

- Öztürk, Sinan Hüseyin; *Osmanlı Devleti'nde Orman Yangınları (1850-1918)*, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2021.
- Quataert, Donald; *Ottoman Reform and Agriculture in Anatolia 1876-1908*, Doktora Tezi, University of California, Los Angeles, 1973.
- Sleman, Rabar; *Tanzimat Döneminde Osmanlı-Fransa İlişkileri (Askeri, Ekonomik ve Kültürel) 1839-1876*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2021.
- Şahin, Özlem; *Sultan I. Abdülmecid ve Batılılaşma Sürecine Katkıları*, Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2013.
- Şendil, Abdurrahman Fatih; *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Orman Fakültesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2014.
- Zohrap, Gülgün Selin; *İttihat ve Terakki Döneminde Ekonomi Anlayışı: Millî İktisat Fikri ve Alman Modeli İle Bir Karşılaştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli, 2022.

Makaleler

- Acar, Şinasi; Bir, Atilla; Kaçar, Mustafa; "Osmanlı'da Sivil Mühendis Yetiştirmek Üzere Açılan Hendese-i Mülkiye Mektebi", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, C. XVII, S. 2, 2016, s. 1-26.
- Afyoncu, Erhan; "İbrâhim Müteferrika", *DİA*, C. 21, İstanbul, 2000, s. 324-327.
- Ağaç, Saliha; Sakarya, Menekşe; "Hayat Ağacı Sembolizmi", *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1/1, Aralık 2015, s. 1-14.
- Ahmad, Feroz; Rustow, Dankwart A; "İkinci Meşrutiyet Döneminde Meclisler: 1908-1918", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S. 4-5, 1976, s. 245-284.
- Akagündüz, Ümüt; "Hüseyin Kazım [Kadri]'nin Çiftçi Çocuğu Eseri Bağlamında Ziraat Kitapları ve Köylünün Ziraat Bilgisiyle Tanıştırılması", *Kebikeç*, S. 50, 2020, s. 511-544.
- Akagündüz, Ümüt; Nizamoğlu, Ahmet; "Osmanlı Devleti'nde Ormancılık Eğitiminin Değişen Boyutları ve Orman Ameliyat Mektepleri", *Atatürk Yolu Dergisi*, S. 69, 2021, s. 1-24.

- Akça, Gürsoy; Hülür, Himmet; “Osmanlı Hukukunun Temelleri ve Tanzimat Dönemindeki Hukuksal Yeniliklerin Sosyo-Politik Dinamikleri”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C. 19, 2006, s. 295-321.
- Akgündüz, Ahmet; “İcâreteyn”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 21, İstanbul, 2000, s. 389-391.
- Akgündüz, Said Nuri; “Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukukunun Kaynakları”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 4, S. 8, Güz 2016, s. 1-16.
- Akkuş, Turgay; “Bir İktisadi Siyasa Projesi: Milli İktisat ve Bursa”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 7, S. 16, 2008, s. 119-141.
- Akyüz, Yahya; Öztürk, Faruk; “Ethem Nejat ve Ferit Bey’in İlk Ağaç Bayramı Girişimi”, *Tarih ve Toplum*, C. 38, S. 225, Eylül 2002, s. 21-26.
- Alabaş, Ramazan; “Environmental Topics and Environmental Ethics in Primary School Humanities and Social Sciences Education during the Late Ottoman Period (1913-1918)”, *International Electronic Journal of Environmental Education*, Vol. 9, Issue 2, 2019, s. 120-141.
- Alabaş, Ramazan; Yinilmez Akagündüz, Seval; “The Ethical Value of Human and Environmental Relations: The Place of Environmental Ethics in Geography Curriculum and Textbooks in Turkey”, *International Journal of Education Technology and Scientific Researches*, 6 (16), 2021, p. 1851-1906.
- Ali Kemal, “Türkiyede Orman Ameliyat Mektepleri”, *Orman ve Av*, Yıl: 7, S. 57, 1934, s. 9.
- Alkan, Necmettin; “Sultan II. Abdülhamid ve Osmanlı Modernleşmesi”, Haz. Mehmet Metin Hülagü, Şakir Batmaz, Gülbadi Alan, *Devr-i Hamid Sultan II. Abdülhamid*, C. 4, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, 2011, s. 93-117.
- Antuan Tangır; "Orman İdaresinin Islah ve Tensiki", *Tanin Gazetesi*, 2 Şubat 1324 / 15 Şubat 1909, No: 195, s. 4.
- Arslan, Seher; “Türklerde Ağaç Kültü ve ‘Hayat Ağacı’”, *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, C. 1, S. 1, Haziran 2014, s. 58-70.
- Aslan, Erdal; “The Role of Military Schools in the Introduction of History Education to Turkey”, *International Online Journal of Educational Sciences*, 13 (2), 2021, s. 536-555.

- Ayanoğlu, Sedat; “Hukuksal Açıdan Muhafaza Ormanı ve Milli Park Kavramları”, *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Seri: B, C. 45, S. 3-4, 1995, s. 29-42.
- Aydın, M. Akif; “Osmanlıda Hukuk”, *Osmanlı Devleti ve Medeniyet Tarihi*, C. I, Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, İstanbul, 1994, s. 375-438.
- Azra, Ülkü; “Tanzimat’tan Sonra Resepsiyon”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 3, İletişim Yayınları, 1985, s. 602-606.
- Bauer, Jordan; Melosı, Martin V; “Cities and the Environment”, J.r. McNeill and E.S. Mauldin (Ed.), *A Companion Environmental History*, Blackwell Publishing, 2012, p. 360-376.
- Bayer, Muhsin Zekai; “1857-1957 Yılları Arasında Memleketimizdeki Ormancılık Propaganda ve Eğitimi Çalışmaları”, *Türk Ormancılığı Yüzüncü Tedris Yılına Girerken 1857-1957*, Türkiye Ormancılar Cemiyeti Yayınları, Ankara, 1957, s. 269-282.
- Beydilli, Kemal; “Nizâm-ı Cedid”, *DİA*, C. 33, İstanbul, 2007, s. 175-178.
- Beydilli, Kemal; “Yeni Osmanlılar Cemiyeti”, *DİA*, C. 43, İstanbul, 2013, s. 430-433.
- Beydilli, Kemal; Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyun”, *DİA*, C. 31, Ankara, 2020, s. 515-516.
- Birben, Üstüner; “Cibâl-i mübâha”, *II. Ormancılıkta Sosyo-Ekonomik Sorunlar Kongresi*, 19-21 Şubat 2009, s. 395-404.
- Bostan, İdris; “İmparatorluk Donanmasına Doğru: Tersâne-i Âmire’nin Kuruluşu ve Denizlerde Açılım”, *Türk Denizcilik Tarihi*, C. 1, Ed. İdris Bostan, Salih Özbaran, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, İstanbul, 2009, s. 121-131.
- Bostan, İdris; “Osmanlı Bahriyesinin Yönetimi”, *Türk Denizcilik Tarihi*, C. 1, Ed. İdris Bostan, Salih Özbaran, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, İstanbul, 2009, s. 297-307.
- Bostan, İdris; “Tersâne-i Âmire” *DİA*, C. 40, İstanbul, 2011, s. 513-516.
- Bricogne, Adolphe; “La Mission Forestiere en Turquie”, *Revue des Eaux et Forets*, 15 Fevrier 1876, Paris, pp. 361-386.
- Bricogne, Adolphe; “Les Forets de L’empire Ottoman, Jullet”, *Revue des Eaux et Forets*, 1877, Paris, pp. 273-289, 321-325, 369-384, 417-431.

- Bülbül, Gül; “Islahat Fermanı’nı Hazırlayan Sebepler ve Islahat Fermanı”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi*, C. 2, S. 2, s. 157-179.
- Cin, Halil; “Tanzimattan Sonra Türkiye’de Ormanların Hukuki Rejimi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 35, S. 1, 1978, s. 311-379.
- Çağlar, Yücel; “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Ormancılık ve Gelişimi”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 6, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 1563-1574.
- Çalışır, M. Fatih; “Tarih Araştırmalarında Yeni Bir Soluk: Çevresel Tarih”, *Cihannüma Dergi*, S. 8, 2021, s. 22-27.
- Çelik, Yüksel; “Nizâm, İntizâm ve Tanzîmât Mihverinde Bir Padişah Potresi Mahmûd-ı Sâni”, Ed. Coşkun Yılmaz, *II. Mahmud Yeniden Yapılanma Sürecinde İstanbul*, Avrupa Kültür Başkenti, İstanbul, 2010, s. 21-53.
- Çoker, Fahri; “Tanzimat ve Ordudaki Yenilikler”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 5, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 1260-1266.
- Demirel, Muammer; “Türk Eğitiminin Modernleşmesinde Rüşdiye Mektepleri”, Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 44-60.
- Dikici, Ali; “Osmanlı Makedonya’sında Kurulan İlk Uluslararası Polis Barış Koruma Misyonu: Mürzsteg Reform Programı”, *Karadeniz Araştırmaları*, C. 6, S. 24, Kış 2010, s. 75-108.
- Doğanay, Fatma Kaya; “Mülkiye Baytar Mektebi”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 60, Eylül 2017, s. 667-685.
- Doğanoğlu, Mustafa; ““Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak”tan “Türkçülüğün Esasları”na Ziya Gökalp ve Ulus Tasavvuru”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 71, No. 4, 2016, s. 1195-1210.
- Dursun, Selçuk; “Çevresel (Ekolojik) Tarih Lensinden Osmanlı Tarihine Yeniden Bakmak”, *20th CIEPO Symposium: New Trends in Ottoman Studies*, Rethymno, Crete University Press, 2014, s. 56-69.
- Dursun, Selçuk; “Çevresel Bağlantılar: Tarihi Yeniden Düşünmek” *Çevresel Tarih Nedir?*, Çev. M. Fatih Çalışır, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2019, s. ix-xxi.

- Dursun, Selçuk; “Dispossession by concession: forest in the Ottoman Empire and early Turkish Republic”, *Seeds of Power: Explorations in Ottoman Environmental History*, Ed. Onur İnal -Yavuz Köse, White Horse Press, Winwick, Cambridgeshire, 2019, s. 260-284.
- Durukan, Kaan; “Prens Sabahattin ve İlm-i İçtima Liberalizmin Kökenleri”, Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, C. 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 143-155.
- Elçin, Gökhan; “Türkiye’de ilk Orman Okulunun Kurucusu Louis Tassy, Hayatı ve Eserleri”, *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Seri B, C. XVI, S. 2, 1966, s. 131-135.
- Elif Ha; “Kastamonu ve Bolu Ormanları”, *Ticaret-i Umumiye Mecmuası*, Sene 2, C. 2, S. 35, 14 Mart 1334 / 14 Mart 1918; s. 177-179.
- Elif Ha; “Kastamonu ve Bolu Ormanları”, *Ticaret-i Umumiye Mecmuası*, Sene 2, C. 2, S. 37, 3 Nisan 1334 / 3 Nisan 1918, s. 206-208.
- Emecen, Feridun M; “Matruşka’nın Küçük Parçası: Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Dönemi ve “Lale Devri” Meselesi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Osmanlı Araştırmaları*, C. 52, S. 79, s. 78-98.
- Engin, Vahdettin; “Sultan II. Abdülhamid’e Düzenlenen Ermeni Suikastı ve Bu Sebep Belçika ile Yaşanan Diplomatik Kriz”, *Belleten*, C. 59, S. 225, 1995, s. 413-428.
- Eraslan, İsmail; “Türkiyede Yapılan İlk Amenajman Planının Analitik ve Kritik Olarak İncelenmesiyle Varılan Neticeler”, *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Seri B, C. V, S. II, 1955, s. 199-221.
- Ergin, Koray; “İttihat ve Terakki Döneminde Milli İktisat Anlayışı (1913-1918)”, *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 1, s. 114-127.
- Ergun, Pervin; “Türk Kültüründe Ruhlar ve Orman Kültü”, *Milli Folklor Dergisi*, C. 11, S. 87, 2010, s. 113-121.
- Erol, Seçil Yurdakul; Yıldırım, Hasan Tezcan; “Investigation of relations between forest functions and some socioeconomic variables: The case of Turkey”, *Journal of the Faculty of Forestry Istanbul University*, 67 (2), 2017, s. 123-135.

- Eser, Gülşah; “Türkiye’de Modern Bilimlerin Eğitimde Mekteb-i Harbiye Örneği”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, C. 13, S. 2, s. 99-114.
- Esin, Taylan; “Büyük Savaş’ın Sonunda Anadolu Ormanları”, *Kebikeç*, S. 41, 2016, s. 125-148.
- Esin, Taylan; “Büyük Savaş’ta Hususi Bir Teşebbüs”, *Toplumsal Tarih*, S. 246, Haziran 2014, s. 26-34.
- Ferit; “Ağaçları Sevelim”, *Yeni Fikir*, Yıl: 1, S. 4, 15 Mart 1328 / 28 Mart 1912, s. 104-109.
- Ferit; “Ormancılık”, *Yeni Fikir*, Yıl: 1, S. 5, 15 Nisan 1328, 28 Nisan 1912, s. 133-136.
- Gazel, Ahmet Ali; “Osmanlı Devleti’nde Parlamento Fesihleri (1877-1920)”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Y. 18, S. 35, Bahar 2022, s. 67-101.
- Gökbilgin, M. Tayyib; “Tanzimat Hareketinin Osmanlı Müesseselerine ve Teşkilâtına Etkileri”, *Belleten*, C. 31, S. 121, 1967, s. 93-112.
- Gölen, Zafer; “1849-1851 Bosna Hersek İsyanı”, *Belleten*, C. 66, S. 247, 2002, s. 905-930.
- Gölen, Zafer; “Osmanlı Barut Üretim Merkezi: Baruthâne-i Âmire”, *Türkler*, C. 10, 2002, s. 136-144.
- Gölen, Zafer; “Tanzimat Dönemi Bosna Hersek İsyanlarının Nedenleri”, Ed. Osman Köse, *Osmanlı’dan Günümüze Eşkîyalık ve Terör*, İlkadım Belediyesi, Samsun, 2017, s. 199-216.
- Gölen, Zafer; “Tanzimat Döneminde Osmanlı Devleti’nin Bosna Hersek Ormanlarını Korumaya Yönelik Çabaları”, *Belleten*, C. 80, S. 288, Ağustos 2016, s. 547-572.
- Güneş, İhsan; “II. Meşrutiyet Dönemi Hükümet Programları (1908-1918)”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 1, 1990, s. 171-269.
- Gürcüm, Banu Hatice; Kaleli, Didem; “Kültür Ekseninde Hayat Ağacı Sembolü”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.13, S. 72, Ağustos 2020, s. 451-466.
- Hafner, Franz; “Son Beşbin Yıl İçerisinde Anadolu’da Orman Durumu”, Çev. Refik Baş, *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Seri B, C. XVIII, S. 2, 1968, s. 211-234.

- Halıcı, Şaduman; “İttihat ve Terakki Cemiyeti’nde Siyasal Bölünme: Hizb-i Cedid”, *ÇTTAD*, C. VI, S. 15, Güz 2007, s. 73-110.
- Hanssen, Jens; “Malhamé – Malfamé: Levantine Elites and Transimperial Networks on the Eve of the Young Turk Revolution,” *International Journal of Middle East Studies*, 43 (1), 2011, s. 25-48.
- Haykıran, Aysun Sarıbey; “Osmanlı Ekonomisinde Ormancılığın Yeri: XIX. Yüzyılda Aydın Vilayeti’nde Ormanlar ve Ormancılık Faaliyetleri”, Ed. Arif Bilgin, Burhan Çağlar, *Klasikten Moderne Osmanlı Ekonomisi*, Kronik Kitap, İstanbul 2019, s. 209-222.
- Hermann Veith; “Orman Islahatı”, *İktisadiyat Mecmuası*, Yıl 1, Sayı 7, 28 Mart 1332 - 10 Nisan 1916, s. 3-4.
- Hermann Veith; “Orman Islahatı”, *İktisadiyat Mecmuası*, Yıl 1, Sayı 8, 7 Nisan 1332 - 20 Nisan 1916, s. 3.
- Hızlı, Kasım; “Babıali ile Yıldız Sarayı Arasında Yetki Krizi: Mir Haşim Olayı”, *Tarih Okulu Dergisi*, Y.14, S. 50, Şubat 2021, s. 302-319.
- Hüseyin Cahit; “Bab-ı Âli’nin Mesleği”, *Tanin*, 19 Temmuz 1324 / 1 Ağustos 1908, No: 1.
- Işık, Ramazan; “Türklerde Ağaçlarla İlgili İnanışlar”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9:2 (2004), s. 89-106.
- İnal, Onur; “Environmental History as an Emerging Field in Ottoman Studies: An Historiographical Overview”, *Osmanlı Araştırmaları / The Journal Of Ottoman Studies*, S. 38, 2011, p. 1-25.
- İnalcık, Halil; “Osmanlı Deniz Egemenliği”, *Türk Denizcilik Tarihi*, Ed. Bülent Arı, T.C. Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı, Ankara, 2002, s. 49-65.
- İnalcık, Halil; “Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu”, *Bellekten*, C. 28, S. 112, 1964, s. 603-622.
- İnalcık, Halil; “Tanzimat’ın Uygulanması ve Sosyal Tepkileri”, *Bellekten*, C. 28, S. 112, 1964, s. 623-690.
- İnan, Abdülkadir; “Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1952, s. 19-30.

- İnce, Yunus; “II. Mahmud Devri Reformlarının Tebaa Tarafından Algılanışı”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXXII, S. 2, 2017, s. 427-457.
- İsayev, Tuğçe; “1876 Anayasası’nda 1909’da Yapılan Değişiklerin Amaçları ve Uluslararası Andlaşmaların Yapılışı İle İlgili Değişikliğin Amaçlara Uygunluğu”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 4, S. 2, 2021, s. 347-361.
- Kaçar, Mustafa; “Osmanlı İmparatorluğu’nda Askerî Teknik Eğitimde Modernleşme Çalışmaları ve Mühendishanelerin Kuruluşu (1808’e Kadar)”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, S. 2, 1998, s. 69-137.
- Kaçar, Mustafa; “Osmanlı İmparatorluğunda Askeri Sahada Yenileşme Döneminin Başlangıcı”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, S. 1, 1995, s. 209-225.
- Kadioğlu, Sevtap; “Halkalı Ziraat Mektebi Âlîsi”, *Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, C. 9, 2015, s. 169-173.
- Kadioğlu, Sevtap; “Osmanlı Döneminde Türkiye’de Ziraat Okulları Üzerine Notlar ve ‘Tedrisat-ı Ziraiye Nizamnâmesi’”, *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi*, S. 8, Ekim 2005, s. 239-257.
- Karahasanoğlu, Selim; “Osmanlı Tarihyazımında “Lale Devri” Eleştirel Bir Değerlendirme”, *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, S. 7, Bahar-Yaz 2008, s. 129-144.
- Karakaş, Mehmet; “II. Meşrutiyet Dönemi Türkçülük Düşüncesi ve İttihat-Terakki’nin Rolü”, *Tezkire*, S. 65, 2019, s. 194-208.
- Karataşer, Büşra; “Babîâli’nin Amerikan Petrol Şirketi Standard Oil’e Bakışı”, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 13/2, Kış 2018, s. 343-363.
- Karbi, Bilge; “Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun Osmanlı İmparatorluğu’na İktisadî-Askerî Nüfuzu”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 13, S. 25, 2017, s. 117-154.
- Karbi, Bilge; “İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Milli İktisat Siyaseti Ekseninde Almanya’nın Osmanlı Nüfuz Politikası”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 67, Güz 2020, s. 347-368.

- Keskin, Özkan; “Osmanlı Devleti’nde Yabancı Maden Mühendislerinin İstihdamı ve Osmanlı Madenciliğine Hizmetleri”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S. 11, 2007, s. 79-92.
- Keskin, Özkan; “Osmanlı Ormancılığı’nın Gelişiminde Fransız Uzmanların Rolü”, *Tarih Dergisi*, S. 44, 2006, s. 123-142.
- Kılıç, Erhan; “Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı’da Odun Dışı Orman Ürünleri”, *Ağaç ve Orman*, C. 2, S. 2, 2021, s. 511-521.
- Kılıç, Erhan; “Osmanlı Ormancılığında Orman Yangınlarıyla Mücadele Yöntemleri”, *Ağaç ve Orman*, C. 1, S. 1, 2020, s. 12-20.
- Kılıç, Erhan; “Osmanlı Ormancılığında Teknik Elaman Yetiştirme Çabası: Islahiye Orman Ameliyat Mektebi (1917-1919)”, *Turkish Journal of Forest Science*, C. 6, S. 2, s. 615-628.
- Kılıç, Erhan; “Tanzimat’ın Başarısız Girişimi: İlk Orman Müdürlüğünün Kuruluşu ve Kapatılma Süreci”, *Ağaç ve Orman*, 2 (2), 2021, s. 52-61.
- Kılıç, Erhan; “Uzman Raporlarında Belgrad Ormanı”, *Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, C. 18, S. 2, 2022, s. 133-152.
- Kılıç, Erhan; Ok, Kenan; “Memâlik-i Mahrûsede Olan Ormanların Tanzim ve Tesviyesine Dair Lâyihâ-i Mütercemedir İsimli 1840 Tarihli Belgenin Türkiye Ormancılığındaki Rolü”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, S. 22, Güz 2016, s. 5-34.
- Kırca, Simay; Kahraman, Seyit Ali; Atasoy, Nurhan; Çolak, Alper Hüseyin; “Çağlar Boyunca Belgrad Ormanı”, Ed. Alper Hüseyin Çolak, *Belgrad Ormanı: Bir Doğa ve Kültür Mirası*, İstanbul, 2013, s. 20-263
- Koç, Bekir; “1870 Orman Nizamnamesi’nin Osmanlı Ormancılığına Katkısı Üzerine Bazı Notlar”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 24, S. 37, 2005, s. 231-257.
- Koç, Bekir; “Osmanlı Devleti’nde Orman ve Koruların Tasarruf Yöntemleri ve İdarelerine İlişkin Bir Araştırma”, *OTAM*, S. 10, 1999, s. 139-158.
- Koç, Bekir; “Tanzimat Sonrası Hukuk Metinlerinde Av Yasakları”, *Acta Turcica*, Y. 1, S. 1, Ocak 2009, s. 153-163.
- Köprülü, Bülent; “11 Şevval H. 1286 Tarihli Orman Nizamnamesinin Getirdiği Yenilikler” *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. 16, S. 1-2, 1950, s. 237-271.

- Köprülü, Bülent; “Cibâl-i mübâha ve Sahih Vakıflara Ait Ormanlarla Baltalıkların H. 1274 Tarihli Arazi Kanunnamesine Nazaran Hukuki Durumları”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. 15, S. 2-3, 1949, s. 703-726.
- Köse, Onur; Öncü, Edip; “I. Dünya Savaşı Sırasında Kafkasya, Kırım ve Kazan’daki Türkçülük Hareketlerine Dair Genel Bir Giriş”, *KTÜEFAD*, S. 2, 2002, s. 52-69.
- Közleme, Arif Olgun; “Buhranların Gölgesinde III. Selim ve II. Mahmut Dönemi Modernleşme Girişimleri”, *Toplum Bilimleri Dergisi*, S. 24, 2018, s. 141-160.
- Kurtaran, Uğur; “XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Kocaeli Ormanlarının Başlıca Kullanım Alanları (1700-1754)”, *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-II*, Nisan 2015, s. 1069-1082.
- Kutluk, Halil; “1893-1910 Tarihleri Arasında Halkalı Ziraat”, *Orman Genel Müdürlüğü Teknik Haberler Bülteni*, Mart 1966, s. 250-253.
- Kutluk, Halil; “1916-1919 ve 1925 Dönemlerine Ait Orman Kanunu”, *Teknik Haberler Bülteni*, Y. 7, S. 26, Haziran 1968, s. 102-126.
- Kutluk, Halil; “Ders Nazırı Dr. Bauer ve Orman Mektebi Alisi İçin 54 Yıl Önce Vermiş Olduğu Rapor”, *Teknik Haberler Bülteni*, S. 35, 1970, s. 191-203.
- Kutluk, Halil; “Orman ve Maadin Mektebi Neden Lâğvedildi? Bu Okulun Ormancı Kadrosu ve Tahsisatı Halkalı Ziraate Ne için İlhak Olundu?”, *T.C. Tarım Bakanlığı Dergisi*, Y. 2, S. 6, Mart 1948, s. 25-28.
- Kutluk, Halil; “Ormancı Yetiştiren Okulların Müdür ve Rektörleri (2)”, *Teknik Haberler Bülteni*, Yıl: 11, S. 4, 1972, s. 221-229.
- Kutluk, Halil; “Ormancı Yetiştiren Okulların Müdür ve Rektörleri”, *Teknik Haberler Bülteni*, Yıl: 11, S. 42, 1972, s. 175-208.
- Kutluk, Halil; “Ormancılık Aleminin Eski Simaları: Ahmet Şükrü Bey ve Zamanı”, *Orman ve Av*, Y. 14, S. 2, Şubat 1942, s. 41-49.
- Kutluk, Halil; “Türkiye Ormancılığında Öğretimin Seyri, Öğretimle İlgili Bazı Mevzuat ve Teşkilat”, *Teknik Haberler Bülteni*, Yıl: 9, S. 33, 1970, s. 142-171.
- Kutluk, Halil; “Türkiye’de Yabancı Orman Mütchassısları Mon Rişar”, *Orman ve Av*, Yıl: 16, S. 2, 1944, s. 44-46.

- Kutluk, Halil; “Türkiye’de Yabancı Ormancılar”, *Türkiye Ormancılığı 100. Tedris Yılına Girerken*, Türkiye Ormancılar Derneği Yayını, Yayın No: 7, Ankara, 1957, s. 181-198.
- Kutluk, Halil; “Türkiyede Yabancı Orman Mütahassısları I: Tassy”, *Orman ve Av*, Y. XV, S. 6, Haziran 1943, s. 150-156.
- Kutluk, Halil; “Türkiyede Yabancı Orman Mütahassısları III: Birikoni (A. Bricogne)”, *Orman ve Av*, Y. XV, S. 11, Birinciteşrin 1943, s. 399-403.
- Kutluk, Halil; “Türkiyede Yabancı Orman Mütahassısları III: Simon”, *Orman ve Av*, Y. XV, S. 12, Birincikanun 1943, s. 435-439.
- Kutluk, Halil; “Türkiyede Yabancı Orman Mütahassısları IV: Godşo (Godchaux)”, *Orman ve Av*, Y. XVI, S. 1, Birincikanun 1944, s. 20-22.
- Küçük, Cevdet; “Bâbîâli Baskını”, *DİA*, C. 4, İstanbul, 1991, s. 389-390.
- Lewis, Bernard; “Tanzimat ve Sosyal Eşitlik”, Çev. Mine Yazıcı, *Bellekten*, C. 62, S. 234, s. 577-588.
- Mardin, Şerif; “Yeni Osmanlılar ve Siyasi Fikirleri”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 6, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 1698-1701.
- Mehmed Tevfik; “Ormanlarımızın Tezyid-i Varidatı Nasıl Mümkündür (II)”, *Orman Mekteb-i Âlisi Mecmuası*, No: 2, Eylül 1333 / Eylül 1917, s. 34-46.
- Mehmed Tevfik; “Ormanlarımızın Tezyid-i Varidatı Nasıl Mümkündür”, *Orman Mekteb-i Âlisi Mecmuası*, No: 1, Ağustos 1333 / Ağustos 1917, s. 5-9.
- Mehmet Fahreddin; “Osmanlı İmparatorluğu Ormanları”, *Ziraat Vekaleti Mütahassıs Raporları*, Millî Matbaa, İstanbul, 1927, s. 36-129.
- Mehmet Fahreddin; “Türkiye’de Ormancılık Heyeti”, *Ziraat Vekaleti Mütahassıs Raporları*, Millî Matbaa, İstanbul, 1927, s. 4-35.
- Mehmet Zeki; “Ağaç Bayramı”, *Yeni Fikir*, C. 3, S. 21, 1 Mayıs 1330 / 14 Mayıs 1914, s. 666-675.
- Nazaret Dağavaryan; “Orman İdaresi”, *Tanin Gazetesi*, 11 Mart 1327 / 24 Mart 1911, No: 918, s. 2.

- Nazaret Dağavaryan; “Orman Mektebi”, *Tanin Gazetesi*, 10 Mart 1327 / 23 Mart 1911, No: 917, s. 3.
- Nazaret Dağavaryan; “Ormanlarımız”, *Tanin Gazetesi*, 7 Mart 1327 / 20 Mart 1911, No: 914, s. 4-5.
- Nemlioğlu Koca, Yasemin; “Karamürsel Gemisi: Özellikleri ve Kullanımına Yönelik Bazı Tespitler”, *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu II*, Kocaeli, 2016, s. 283-299.
- Olgun, Kenan; “Osmanlı Meclis-i Mebusanı’nda Ara Seçimler (1908-1914 Dönemi)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 28, S. 82, 2012, s. 1-24.
- Olgun, Kenan; “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Seçim Kültürü (1840-1950)”, *Sine-i Millet Sergisi Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Seçim (1840-1950)*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul, 2008, s.18-24.
- Önsoy, Rıfat; “Tanzimatta Üretimi Çağdaştırma Çabaları: Ziraat ve Orman Mektepleri” *Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi Tebliğleri*, 12-15 Nisan 1999, İstanbul, 2001, s. 481-487.
- Örsten Esirgen, Seda; “Osmanlı Devleti’nde Medeni Kanun Tartışmaları: Mecelle mi, Fransız Medeni Kanunu mu?”, *OTAM*, S. 29, 2011, s. 31-48.
- Özcan, Abdülkadir; “II. Mahmud ve Reformları Hakkında Bazı Gözlemler”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 10, 1995, s. 13-39.
- Özcan, Abdülkadir; “İstalb”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 19, 1999, s. 203-206.
- Özcan, Abdülkadir; “İstanbul Ağası”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 23, 2001, s. 302-303.
- Özcan, Abdülkadir; “Lale Devri”, *DİA*, C. 27, Ankara, 2003, s. 81-84.
- Özcan, Abdülkadir; “Yeniçeri Ocağı ve Vaka-i Hayriye”, Ed. Coşkun Yılmaz, *II. Mahmud Yeniden Yapılanma Sürecinde İstanbul*, Avrupa Kültür Başkenti, İstanbul, 2010, s. 84-102.
- Özdenmez, Metin; Ekizoğlu, Abdi; “Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemleri Ormancılığında Katkıları Olan Yabancı Uzmanlar”, *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, C: 43, S: 3-4, 1993, s. 57-68.

- Özdönmez, Metin; Ekizoğlu, Abdi; “Cumhuriyet Dönemi Ormancılığında Katkısı Olan Yabancı Uzmanlar”, *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Seri B, C. 44, S. 1-2, 1994, s. 13-28.
- Özer, İsmail; “Türkiye’de Orman ve Ormancılık Politikaları I: İlanından İlgasına Kadar 1920 Baltalık Kanunu”, Ed. Hasan Selim Kıroğlu, *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Akademik Çalışmalar*, C. 4, Gece Kitaplığı, Ankara, 2020, s. 407-457.
- Özgüldür, Yavuz; Özgüldür, Serdar; “1876 Anayasası’nın Hazırlanmasında Mithat Paşa’nın Rolü ve Fonksiyonu”, *OTAM*, S. 5, s. 311-348.
- Özkaya, Yücel; Akyıldız, Ali; “Muhassıl”, *DİA*, C. 31, 2020, s. 18-20.
- Öztürk, Cemil; “Rüşdiye”, *DİA*, C. 35, İstanbul, 2008, s. 300-303.
- Özyüksel, Murat; “İkinci Meşrutiyet ve Osmanlı İmparatorluğu’nda Alman-İngiliz Nüfuz Mücadelesi”, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, S. 38, 2008, s. 239-264.
- Polatçı, Türkan; “Osmanlı Batılılaşmasında Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi’nin Paris Sefaretnamesi’nin Önemi”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 2, S. 2, 2011, s. 249-263.
- Reyhan, Cenk; “Türk-Alman İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı (1878-1914)”, *Belleten*, C. 69, S. 254, 2005, s. 217-266.
- Sarıkaya, Makbule; “Ziraat Mektepleri”, *Kafdağı*, C. 1, S. 1, Aralık 2016, s. 24-37.
- Sarısır, Serdar; “Milli İktisat Politikasının İzmir’deki Tezahürlerinden; Türkiye Palamutçular Anonim Şirketi”, Haz. Erden Ünlen, *Türkiye Cumhuriyeti’nin Ekonomik ve Sosyal Tarihi Uluslararası Sempozyumu*, C. I, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2017, s. 217-248.
- Semiz, Yaşar; “İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Türkçülük Politikası”, *Türkiye Araştırmaları Dergisi*, S. 35, 2014, s. 217-244.
- Semiz, Yaşar; Kuş, Recai; “Osmanlıda Mesleki Teknik Eğitim İstanbul Sanayi Mektebi (1869-1930)”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 15, 2004, s. 275-295.
- Sertkaya, Osman Fikri; "Yıs (Yış ?)/Yis/Yis/Yiş Kelimesi ve Akraları Üzerine", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 13, 2003, s. 1-10.
- Seyitdanlıoğlu, Mehmet V; “Divan-ı Hümayun’dan Meclis-i Meb’usan’a Osmanlı İmparatorluğu’nda Yasama”, Ed. Halil İncik, Mehmet V. Seyitdanlıoğlu,

Tanzimat: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu, Phoenix Yayınevi, İstanbul, 2006, s. 255-267.

Sezer, Selim; “Meclis-i Mebusan’ı Kapattırın Muhtıra: Halaskâr Zabitan Bildirisi”, Haz. Mehmet Ö. Alkan, *Osmanlı’dan Günümüze Darbeler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2016, s. 41-52.

Sörlin, Sverker; Warde, Paul; “Making the Environmental Historical – An Introduction”, *Nature’s End History and the Environment*, S. Sörlin and P. Warde (Eds.), Palgrave Macmillan UK, 2009, p. 1-19.

Süleyman İhsan; “Ormanlarımızın Tarihçesi”, *Orman Mekteb-i Âlisi Mecmuası*, No: 2, Eylül 1333 / Eylül 1917, s. 59-63.

Şahbaz, Mehibe; “Türk İnanç ve Düşünce Sisteminde Servi/Selvi ve Kayın Ağacının Yeri ve Önemi”, *II. Uluslararası El Ruha Sosyal Bilimler Kongresi*, Şanlıurfa, 9-11 Şubat 2018, s. 349-358.

Şahin, Kamil; Toprak, Salih; “Türk Kültüründe Ağaç’ın Düşünsel ve Toplumsal Bağlamı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 43, Nisan 2016, s. 1309-1316.

Şahin, Mustafa; “Osmanlı Devleti’nde Yabancı Uzmanlar Aracılığıyla Batılılaşma Çabaları”, *Milli Eğitim*, S. 143, 1999, s. 87-90.

Şener, Abdüllatif; “Tanzimat ve Osmanlı Maliyesi”, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 8, S. 2, 1990, s. 49-76.

Şişman, Ayşin; “Osmanlı Devleti’nde Batılı Anlamda Mesleki ve Teknik Eğitimin Doğuşu”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 1, S. 1, 2008.

Tabakoğlu, Ahmet; “Sultan II. Abdülhamid Dönemi Ekonomisi”, Haz. Mehmet Metin Hülagü, Şakir Batmaz, Gülbadi Alan, *Devr-i Hamid Sultan II. Abdülhamid*, C. 1, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, 2011, 209-241.

Tacan, Necati; “Tanzimat ve Ordu”, *Tanzimat I*, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940, s. 129-137.

Tan, Seda; Genç, Savaş Volkan; “Mülki Tatbikat-ı Baytariyye Mektebi (Muavin Baytar Mektebi): Kuruluşu ve İşleyiş Esasları”, *Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, C. 24, S. 6, 2018, s. 807-813.

Tanyu, Hikmet; “Ağaç”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul, 1988, s. 459.

- Tanyu, Hikmet; “Türklerde Ağaçla İlgili İnanışlar”, *Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1976, s. 129-142.
- Taştekin, Osman; “18. Yüzyıl ve Sonrası Osmanlı Eğitim Kurumları”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, C. 23, S.3, s. 1143-1166.
- Tekeli, İlhan; “Türkiye Çevre Tarihçiliğine Açılırken”, *Türkiye’de Çevrenin ve Çevre Korumanın Sempozyumu*, Haz. Zeynep Boratav, Tarih Vakfı, İstanbul, 2000, s. 1-14.
- Tızlak, Fahrettin; “Osmanlı Devleti’nde Ham Bakır İşleme Merkezleri Olarak Tokat ve Diyarbakır”, *Belleten*, C. 59, S. 226, Aralık 1995, s. 643-660.
- Topaloğlu, Bekir; “İslam’da Ağaç”, *Türkiye Diyanet Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul, 1988, s. 457-459.
- Toprak, Zafer; “1909 Cemiyetler Kanunu”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 205-208.
- Toprak, Zafer; “Osmanlı Devleti’nde Sayısallaşma Ya da Çağdaş İstatistiğin Doğuşu”, Der. Halil İnalçık, Şevket Pamuk, *Osmanlı Devleti’nde Bilgi ve İstatistik*, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, 2000, s. 97-112.
- Tural, Erkan; “Osmanlı Orman ve Maâdin ve Zirâat Nezâreti’nde Bürokratik Reform (1908-1914)”, *Tarih Dergisi*, S. 48, 2008, s. 85-115.
- Türkmen, İlker; Saylam, Yasin Mehmet; “Şamanizm’de Doğaya Yüklenen Anlam”, *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 7 (1), 2023, s. 88.
- Varlı, Arzu; “Kadro Dergisi Üzerinden Bir Deneme: “Milli İktisat’tan Devletçiliğe””, *Öneri Dergisi*, C. 10, S. 37, Ocak 2012, s. 1687-174.
- Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet; “Kanunlaştırma Hareketleri ve Tanzimat”, *Tanzimat I*, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940, s. 139-209.
- Volkan Çeşme, “Osmanlı’da Ziraati Modernleştirme Sürecinde Halkalı Ziraat Mektebi (1892-1928): Kuruluşu ve İdari Yapısı”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, C. XV, S. 2, 2014, s. 39-80.
- Yeni Fikir*, “Ağaç Bayramları Hakkında”, C. 2, S. 9, Mart 1329 / 1913, s. 274-281
- Yıldırım, Kürşat; “Eski Türk Tarihinin Mekânı Üzerine 3/ Orman” *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 354, Haziran 2016, s. 354-356.

Yıldırım, Mehmet Ali; “Osmanlı’da İlk Çağdaş Zirai Eğitim Kurumu: Ziraat Mektebi (1874-1851)”, *OTAM*, S. 24, 2008, s. 223-240.

Yiğit, Yücel; “İttihat ve Terakki Fırkası İçinde Parti İçi Muhalefet: Hizb-i Cedit Hareketi, *ÇTTAD*, C.XIV, S. 28, Bahar 2014, s. 103-125.

Yörük, Doğan; “Osmanlıdan Günümüze Türk Toplumunda Çevre Anlayışının Gelişmesinde Vakıflar ve Dernekler”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 40, Güz 2016, s. 361-372.

Yund, Kerim; “Beykoz Orman Ameliyat Mektebi”, *Orman ve Av*, S. 5, 1961, s. 22-23.

Sözlükler

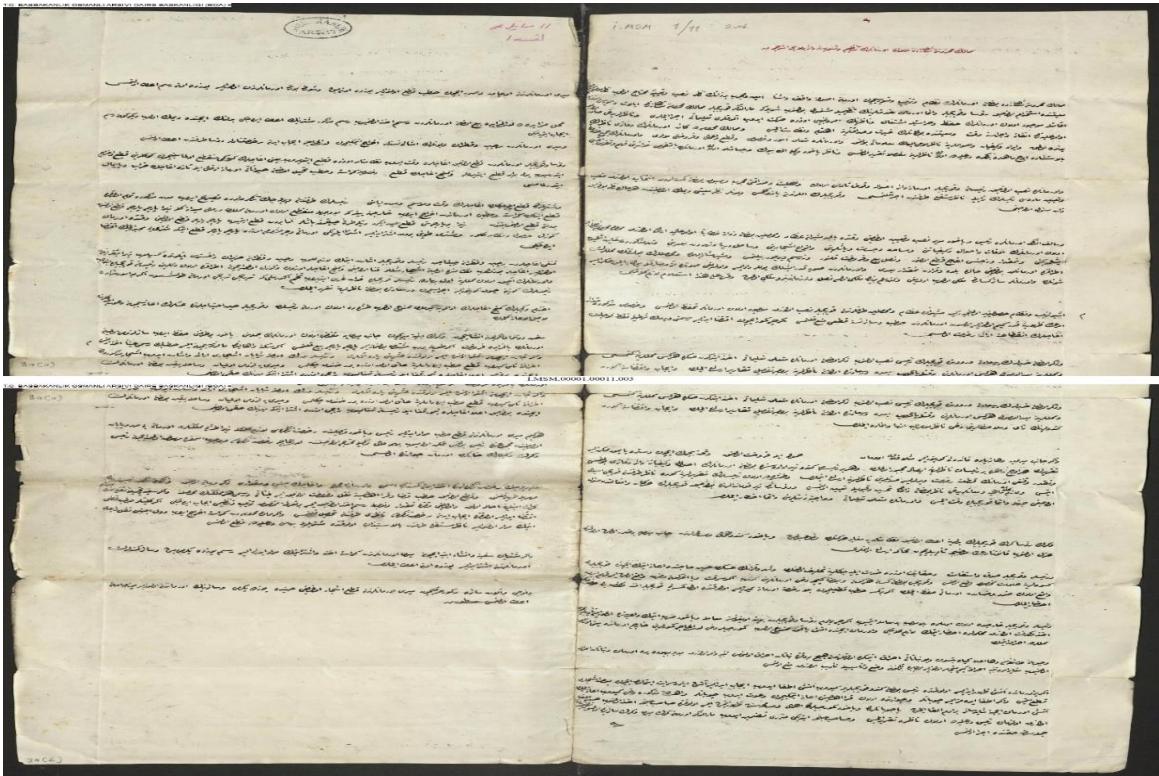
Devellioğlu, Ferit; *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 1993.

Sarıbaş, Metin; *Ormancılık Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016.

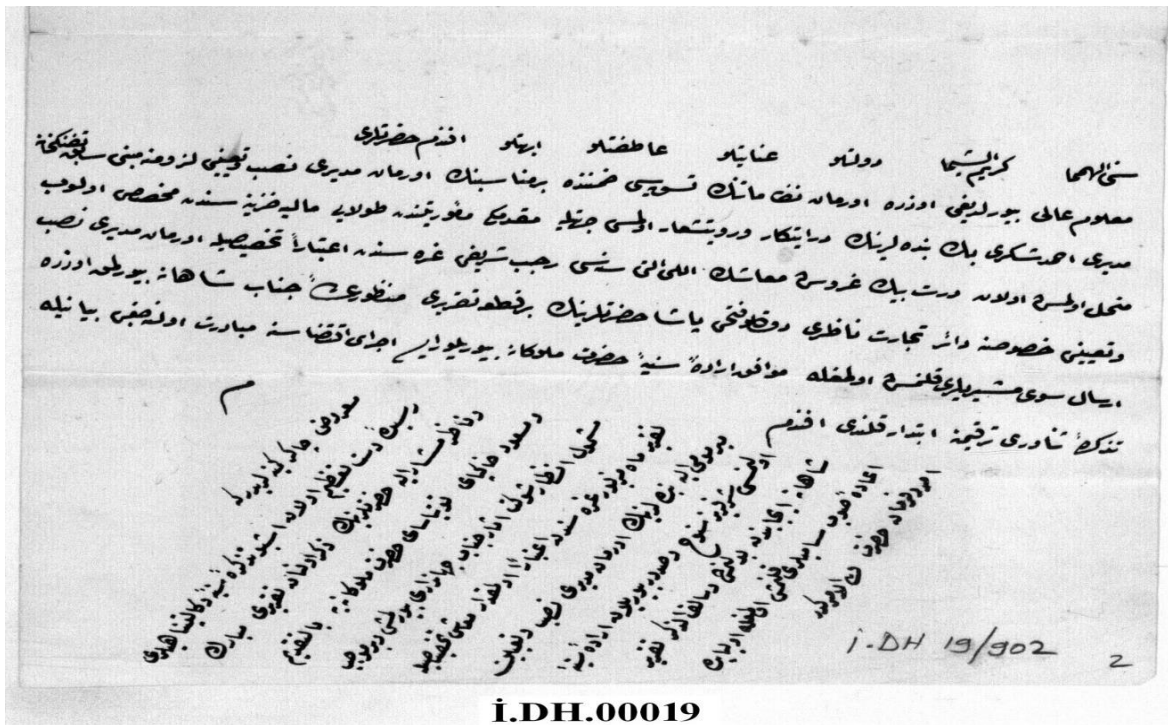
Şemseddin Sami; *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2010.

Pakalın, Mehmet Zeki; *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. I, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993.

EKLER

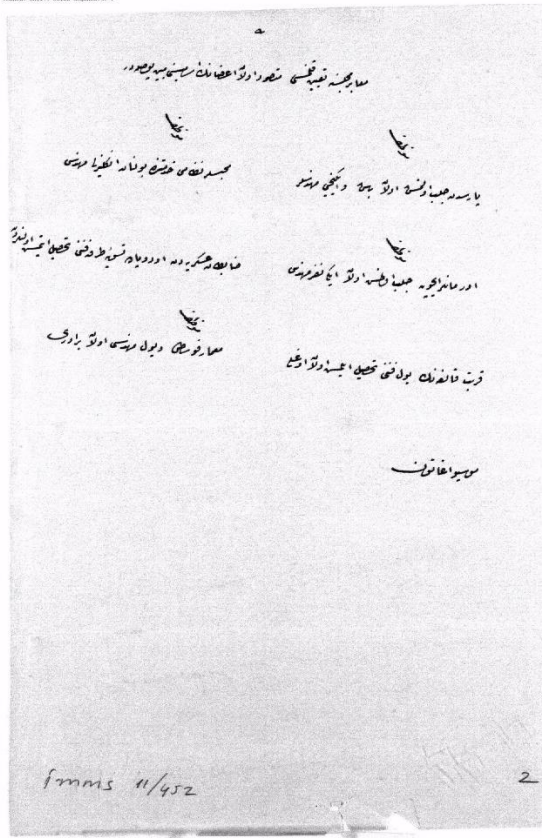
Ek 1. Memâlik-i Mahrûse'de Olan Ormanların Tanzim ve Tesviyesine Dair Lâyiha-i Mütercemedir (1840); İ.MSM. 1/11.

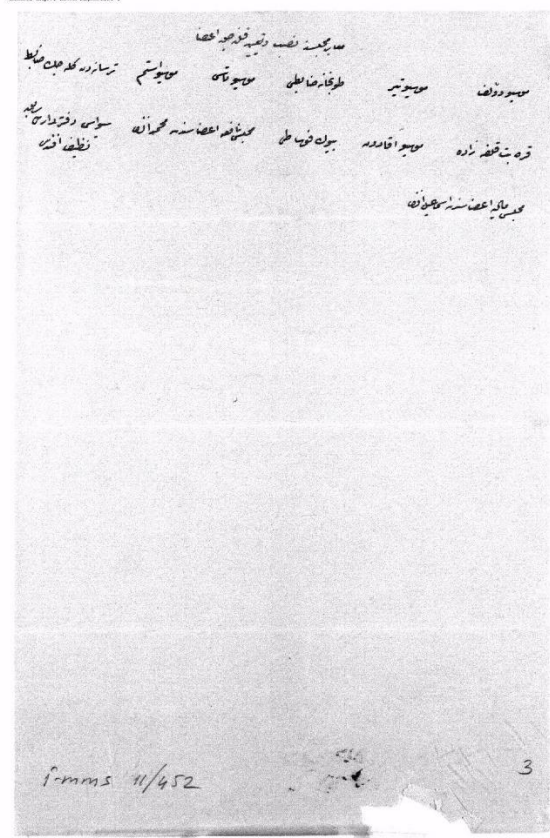
Ek 2. Orman Müdürlüğünün Kurulması ve Ahmet Şükrü Bey'in Orman Müdürü Olarak Atanması (1840); İ.DH. 19/902.

محالک محروسه شاهانه ده کافه اورمانلرک استعمال احوال و کیمیا ته داتر ولاه عظام و متصرفین کرام و مخلصین و قائم مقام مرطرفلرینه لاجل الارسال قله اتان
 استعمالنامه عومیدر
 بهر سنجاق و قضا ده کاتن اورمانلرک مقدار عد دی و چونب ار بصد سی سنور زله همیواری یولسان قضا و قصبه و قرا و محالک تصریحیه اسملری
 و موقعلری بالاطراف ایضا اشعار اولنه
 اشبو اورمانلرک طولاً و عرضاً مسافتی و وسیعی اشعار اولتیق
 بو اورمانلرک موجود یولسان اناجلرک علی الاطلاق جنس و نثر یا باشلری بمن قاج سنه لک اتان اولدقلری اشعار اولتیق
 هر بر اورمانلرک بقیتمده یولسان لک بیوک شهرلرک اسمی و اورمانلرک بعد مسافتی
 هر بر اورمانلرک دکن قیبلردن لک بقین اولدینی اسکله و ساحل اولان محللرک بهر نیک اسمی و بعد مسافتی
 هر بر اورمانلرک بالرنده نهر اولوب اولدینی و اولدینی حالده نهرک جسمانی یعنی قایقار وصال ایله اشیا نقلده قابل اولوب اولدینی وقتی طرفدن نهره منصب
 اولدینی
 اشبو اورمانلرک قننی قضا لک کرک اودون کرک کراسته کدکتری و کور حرق ایتدکلی
 سواحل حد کورده لیاللر اولوب اولدینی و اولدینی حالده نقوله کی و قایقار کیده یسه چکی
 اشبو اورمانلرک قطع و نقل اولان کراسته و سائر قننی عمللرک نقل اولور ایدوی
 اشبو اورمانلرک عرب یوللری و جاده لری اولوب اولدینی اولدینی حالده بعد مسافتی لری اولدینی حالده نهر طرفه یول بایلمه مناسب یعنی منفعتی اوله جنی
 و اول یوللرک مقدار ماصرف ایله بایلمه چکی و یوللر بایلمه لری حالده نصورنده منافع مشاهده اولنده جنی
 شو اورمانلرک کراسته و اودون قننی معاد ایسه سنه ده تقیدار کی یوکی کراسته و اودون قطع اولتقدده ایدوی و نه جنس کراسته اولدینی
 شو اورمانلرک جوارلرک حرارت تعیرات و نور دسترزه واری اولدینی تقیدیه مقدار ایدوی و نقوله اناجلرک ایدوی
 اشبو حزارلرک اصحابی تصرفنده اولوب و یاخود میری حزارلری اولدینی و مقدار و برکولر الفقهده ایدوی و یوقوله بشقه حزارلر انشاسی نه کونه فایده ی متعین
 اوله جنی
 اشبو اورمانلرک جوارلرک کی و یاخود قایقار انشاسی مکتمدر و الحالده هده انشا اولتقدده میر و اولتقدده ایسه سنه ده تقیدار کی و قایق انشا اولتقدده
 اشبو اورمانلرک قطع اولتقدده اولان اناجلرک نوجله نقل اولتقدده یعنی کیلان اناجلرک طراغدن یولاری ایله نقل اولتقدده نهرز ملابسه سیله و یاخود
 عرب و بازلرک واسطه سیله ی انده ریلو ایدوی
 اشبو اورمانلرک تجارت ضمنه کرک اودون اوله قی و کرک کور باقی ایچون اناجلر کسلوری وقتی طرفه و فصل نقل اولتقدده
 اشبو اورمانلرک سفینه و یاخود نیسا ایچون و یا کور باقی ایچون و یاخود اودون ایچون کسلران اناجلرک اولورن اورمانلرک و یا کور کیلر و یاخود سائر کسینه و برکو
 و بریلوری و برابکی حالده تقیدار و بریلوری
 اشبو اورمانلرک بلامود و قرمن و کسینه و جسمیه ادرج اناجی و ماشی و رچینا و قطران و اخلامور ایچو سائر یوناره مقیس حاصلات اولوری
 اشبو محصولات اولان محللرک سنه ده تقیدار کونه حاصله سنه تقیدار حصول و بریلوری اولدینی
 اشبو محصولات جله بهر و یاخود سائر کور و یاخود و یوللرکی حالده بااعتبار ایله اولدینی
 اشبو اورمانلرک کینه ذخیره داتور سائر بعض محصولات متدائر کین اکیلوری و اگر اکیلور ایسه کبیرک طرفدن و مقدار اکیلور ایدوی
 اشبو اورمانلرک جانب ترسانه عامه ایچون مقدماً قطع اولتقدده و الحالده هده باطراغده و محله ده و یاخود اسکله زنده یهانه قائلر کراسته واری و مقدار و نه جنس
 و نه چایله
 اشبو اورمانلرک اغنام و سائر حیوانات باللاق و قشلاقلری و ارمیدر اولدینی حالده باایلیقه نامه نه اعتبار یله مقدار و برکو التور و کبیر طرفدن التور
 اشبو اورمانلرک کرک تجارت ضمنه محال سائر نه نقل ایچون کرک مکنتنده استعمال اولتیق ایچون قطع اولتقدده ایچون کراسته کراسته کراسته کراسته کراسته کراسته
 چاب و قیسات چاربه سی و کدک اودون و کورک بهاری دفتزی دخی تنظیم و بجانب نظارت بهیه ترسانه عامه ارسال اولتیق
 اشبو اورمانلرک اکر سنه ده یولسان اورمانلر اولدینی حالده مصرف ک سنه لری اخذ و معاینه و انوشا ایچنجاچه صالح اولتقدده یوقوله بشقه چه
 دفتزی تنظیم اولتیق و برکته باند قویه بر اورمانلرک مصرف ایکن برکونه خدر اولتقدده ایضاح قلفق و سند قویسی اولدینی حالده اعتبار اولتقدده یوقوله بقیدات
 ایجابیه لک لایقه اجراسی و ایچنجاچه صالح قوی سنه لیه مصرف اولتقدده سنلرک بر رعین نظارت بهیه ترسانه عامه طرفه دفتزله معا ابعانی لازم کله چکی
 بعض عمللرک طرفه مخصوص اوله قی و اورمانلرک اولتقدده اوقوله اورمانلرک قهر اهلایسی نه مین محتاجدر و مذکور اورمانلرک انشاقلری نقوله شیر ایلدر
 صراحة بیان و اشعار اولتقدده
 اشبو سوال اولسان مسائل محرره لک لازم کلان جوابلری معلومات سابه ره تطبیقاً و بریلوب اورمانلرک اطرار فسد ک کاتن قرا اختیاری و ارباب وقوف
 سائر ک مجلس و شوراهه جلب و جمعیه خلافدن بری و کتم و اخفادن قری اوله قی و وجهه تحقیق کمال اعتنا و دقت و بعض اورمانلرک یوللرک
 و اسکله و نیا ندره یولسان لک بیوک مأمورلرک بانفس و یاخود اول مأمورلرک بر معتمدلری کدوب معاینه و کرک کی تحقیق البطلری از مدرک یوندر ک
 اقتضاسی و وجهه ترسانه نظارت بهیه سی جاینددن بشقه بشقه مدیر تعیین و ارسال اولتقدده بعد خلاف ظهورنده اشبو سواللری کرک کی تحقیق
 ایتکسری جواب و یرمش اولان مأمورین مسئول اوله جقلری شعیبدن بیلر
 اشبو استعمالنامه لک بهر مأمورزه و ضوابطدن اعتبار اوتور کون مرور بینه کدر جواب لازم از نیک بینه دفتز شکلده نهر بر موجود یولسان مأمورین
 دولت علیه و اعضای مجلس طرفلردن زری نهر اولتقدده مسافره بوجله ارساله اقدام و غیرت اولتیق
 اصحابی عهدله زنده یولسان طراغ و قور بلرک ترسانه لک ایچنه بر اناجلرک قری شوک بوک قطع ایتمی و ایتدیسی با اراده سنه متوع یولدیقنه و اولتقدده
 اشجارک وقت مروریله بشقه چکی جهته هیچ بر و قنده تلف و اضعایسی جائز اولوب هر زنده یولنور ایسه ترسانه ایچون حفظی لازم کله چکنه مین شوخوصه
 هر یوملک مجلسلری طرفلردن نظارت و دقت اولتقدده قننی جائز اولان ایدی ایسه کراسته سندن ماعدا فوق العاده چایله برقطعه کراسته قطع اولتقدده
 و اسکله ره کتور بلور ایسه هیچ بر محله نقله رخصت و بریلوب یولدیقنی محل و اسکله ده بالتوقف قننی جبال و اورمانلرک قطع و نقل اولتقدده و نه جنس
 و چایله اناجلرک و کیم مانی ایدوی بالتحقیق کیفیت ترسانه عامه به اشعار و نیا ایله ترسانه برارشی اولدینی حالده یوقوله جق اشعار اوزرنه
 اناجلرک جنسه کوره ترسانه جه مقید اولان ذیبات مفره سنه توفیقاً ایجابیه مصارف نقلیه و قطعیه سی ترسانه خزنه سندن و برک اوزره ضبط و ایتسه برارشی
 اولدینی صورتده صاحبته ترک و اعطای اولتیق

Ek 3. İstilanname-i Umumi (1851); A. JMKT.NZD. 37/95.

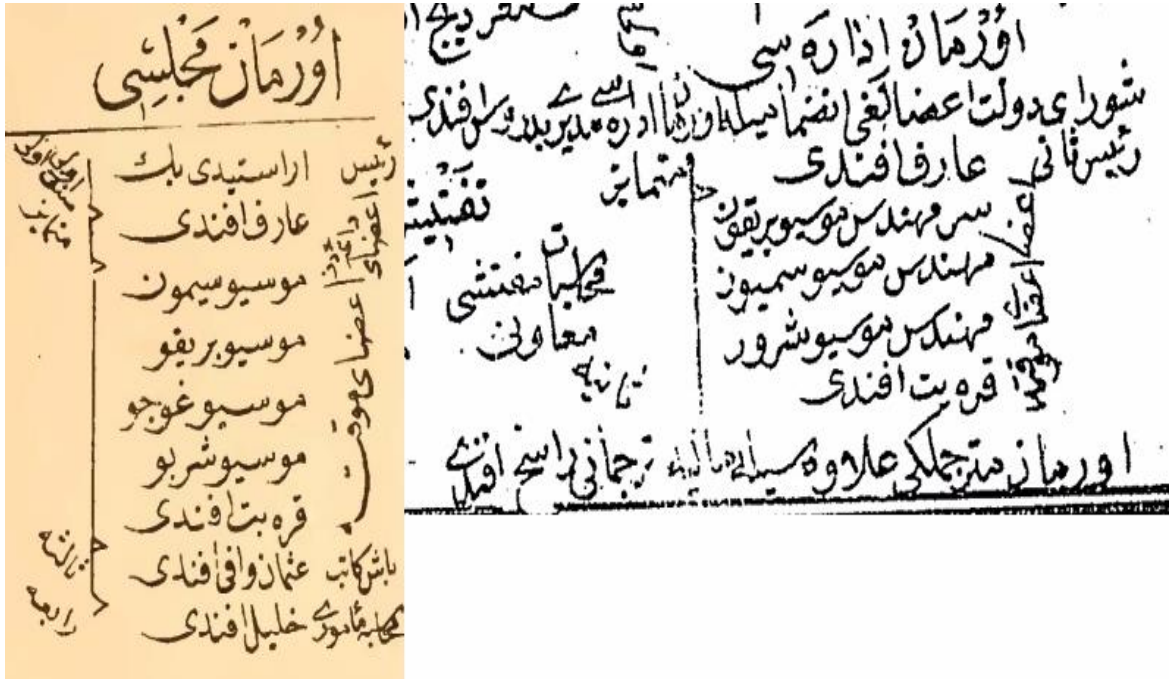

I.MMS.0011

I.MMS.0011

Ek 5. Tassy ve Stheme'nin Yer Aldığı Meclis-i Ma'abir İdaresi'nin Kuruluşu (1857); 470/31473.

Ek 6. Orman Meclisi ve Orman İdaresi (1869-1870); Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Sene 1286 (1869), 24. Def'a, İstanbul: Darü't-Tibaat'ül-Amire, (1286/1869), s. 46., Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Sene 1287 (1870), 25. Def'a, İstanbul: Darü't-Tibaat'ül-Amire, (1287/1870), s. 45.

اورمانه مکتوبی ایچونه مایه اولنه لازمه یاسنه مقدر دکن

دیگر برقطه برصم بویجه ویدر سلا بویجه افخ

خداوند	۱
قوشه	۱
یازمانه	۱
ماصنه	۱
لکتره	۱
۸	۸
۲۰۰۰	۲۰۰۰

برقطه بصر بویجه افخ	
ماصنه بویجه بویجه زایع	۸۰۰
بویجه قوشه	۱۰۰
قوشه دست	۸۰
مکتوبه بویجه	۹۰۰
۱۵۰۰	۱۵۰۰
دینا بویجه	۱۰۰
بویجه بویجه	۱۰۰
بویجه بویجه	۱۰۰
سبانه بویجه	۱۰۰
صایه	۱۰۰
۱۶۰۰	۱۶۰۰
بردا	۱۰۰
زین	۱۰۰
صایه	۱۰۰
قوشه بویجه	۱۰۰
قوشه بویجه	۱۰۰
۲۰۰	۲۰۰
۲۰۰	۲۰۰
۲۷۰۰	۲۷۰۰

۴۷۸۹
باکزه دینه یه برلوز سنه مقدر عورتا

İ.DH 415/27453

1

İ.DH.00415

Ek 7. Orman Mektebi İçin Gerekli Malzeme ve Fiyat Listesi (1858); İ.DH. 415/27453.

Liste par ordre de
Mérite des élèves sortant de
l'école forestière.

مارقازانق	M. M. Marquand	1
عقده افدى رتيدانق	Edmond et Ritter	2-3
ارتيد افدى	Astin	4
صبة افدى	Hustein	5
رضا افدى	Riza	6
نظيف افدى	Mazi	7
رشيد افدى	Ruchdi	8
محمد افدى	Mehmet	9

Arrêté par la commission
d'examen par le ministre du
commerce et des Travaux publics
à l'effet de...

Constantinople - 3 Janvier 1864

Comy

Ritter

A. H. H. H.

I. DH 470/31473

2 varak
(2-shf boş)

1

I.DH.00470

Handwritten Ottoman Turkish text on two pages, including a title at the top right and a date stamp at the bottom right: "i.DH 499/33929 6 varda (2 she bas) 1".

i.DH.00499

Ek 9. Tassy Tarafından Hazırlanan Nizamname Layihası'nın İlk Sayfası (1861); i.DH. 499/33929.

Handwritten Ottoman Turkish text on two pages, including a title at the top right and a date stamp at the bottom right: "i.DH 499/33929".

i.DH.00499

Ek 10. Tassy Tarafından Hazırlanan Şartname Layihası'nın İlk Sayfası (1861); i.DH. 499/33929.

Commission de Bosnie: 1° Voyage de Constantinople en Bosnie, aller et retour pour 3
châlires et 2 domestiques 10000 ₺
2° Postements, hôtels, effets de
campement 5000
3° Châlires 12000
4° Chevaux, Salaires des gens
de service 16000
5° Salaires des Caissiers 7000
..... 50000

Commission de Caramanic: Mêmes dépenses que ci-dessus, sauf
les frais de transport de Constantinople
au lieu des opérations qui l'entraînent
dans moins grande mesure nécessairement
maintenues en circulation sans doute
que 5000 Piastres 45000

Commission de Chassalie: Mêmes dépenses, sauf une réduction
de 7000 ₺ à faire subir aux frais
de voyage de Constantinople au lieu
des opérations 43000

Commission de Météla: Mêmes dépenses, avec cette différence
que les frais de voyage de Constantinople
au lieu de l'opération ne dépassent
que 1000 Piastres 42000

Total général 179000 ₺

Mais, entre ces allocations et y en aurait encore
une à faire à la Commission forestière existante et
fonctionnant déjà dans la province de Samakle.
Votre Excellence sait que cette commission a
reçu 40000 piastres. J'ai calculé qu'elle
pourrait à l'avenir, dans une campagne la mission
dont elle a été chargée, mais d'achat, au lieu

de commencer ses travaux au printemps de
1865, elle n'a pu les commencer à cause de
choléra et d'autres circonstances imprévisibles
qu'en décembre. Ensuite, au lieu de lui tenir
à une exploration rapide, sommaire des forêts
de la province, elle a dû, pour se conformer
au désir de son Altesse le Grand-Vizir,
s'occuper de la désignation des arbres que l'on
pourrait vendre ici à présent, ce qui lui a
occasionné des frais extraordinaires; cependant
mon voyage à moi-même, elle n'a dépensé
jusqu'à présent qu'environ 2500 piastres,
ce qui prouve qu'elle a été très économique. On
peut qu'en ajoutant à son crédit une somme
de 5000 piastres, on lui permettrait de
terminer ses travaux ce qu'il lui restait
même adressé à l'argent pour subvenir aux
frais de son inspection.

Enfin, Monsieur le Ministre, si
contendant de recevoir une somme de
10000 piastres 10000
pour les frais de bureau qu'occasionnera
la mission, soit pendant que les Agents
seront sur le terrain, soit durant pendant
qu'ils rédigeront leurs rapports à
Constantinople.
La récapitulation des dépenses que je viens
d'indiquer de je justifierai donne un total
de 239000 Piastres qui ne dépasse pas le

crédit que j'ai demandé et qui a été approuvé
je crois par l'Ordonnance qui a autorisé l'engagement
des Agents et Préposés français.

Il serait désirable, Monsieur le Ministre,
que votre Excellence ait l'entière et libre
disposition de cette somme de 239000 piastres.

Il faut ajouter maintenant que ces dépenses
ont été calculées au plus haut. Il est donc
possible qu'elle ne soient pas atteintes et que
les travaux terminés, il reste sans emploi une
somme plus ou moins importante. Cette
somme pourrait être utilement affectée aux
frais d'installation de l'École forestière et
diminuerait d'autant le crédit que j'ai
demandé dans le projet d'organisation de
cette école que j'ai présenté à la date
du 11 septembre 1864.

Si les propositions ci-dessus développées
étaient favorablement accueillies, il y aurait
lieu en définitive, Monsieur le Ministre,
d'adopter les dispositions suivantes:

Il sera formé 4 nouvelles commissions
pour l'exploitation des forêts de l'Empire.
Chacune de ces commissions sera composée
d'un Sous-Inspecteur des Forêts de France,
Chef de la Commission, d'un ancien Chef
de l'École forestière de Turquie et d'un
Bulgare des Forêts de France.

la 1 ^{re} composée de M. M. :	Simon, Inspecteur Melmed, Sous- Luccioni, Bulgare	ira en Bosnie
la 2 ^{de} composée de M. M. :	Chervau, Inspecteur Nazi, Sous- Bumac, Bulgare	ira en Chassalie
la 3 ^{de} composée de M. M. :	Godchaux, Inspecteur Riza, Sous- Scalabino, Bulgare	ira dans les forêts de Météla
la 4 ^{de} composée de M. M. :	Prisogne, Inspecteur Rudski, Sous- Guyot, Bulgare	ira en Caramanic

Chaque Commission, après avoir fait
l'exploration générale de la contrée qui lui
aura été désignée, procédera, s'il y a lieu,
au martelage des arbres exploitables dont
la vente pourrait être étendue au profit
pour le budget, conformément à la
manière prévue, et dressera de son opération
un procès-verbal régulier, conformément aux
instructions qui lui seront données par le
Conseil des Forêts de France.

Chaque Commission sera munie des

Ek 11. 1866 Yılında Fransa'dan Getirilen Yabancı Uzmanlar Öncülüğünde Bosna, Tırhala, Kaz Dağı ve Karaman İçin Oluşturulan Komisyonlar (1866); İ.MMS. 31/1302.

(اورمان نظامنامه سیدر)

(باب اول)

(اورمانلرک اقسامی بیاندرد)

برنجی ماده ممالک محروسه شاهانه دکاژن اورمانلردرت قسمه منقسمدر
برنجیسی طوغریدن طوغری به دولتہ عائدبولتان وایکنجیسی اوقافہ مربوط
اولان اورمانلر و اوچنجیسی قصبات وقرایہ مخصوص بالطہ لقلردردنجیسی
اشخاص عہدہ سندہ بولتان قوریلردردردنجی قسمک احکام و معاملات
تصرفہ سی و احوال سائرہ سی اراضی قانوننامہ ہمایونک مواد مختلفہ سندہ
محرر اولدیغندن اشونظامنامہ اندن بحث ایتموب بالکزمیری به و اوقافہ
و قرایہ مخصوص اولان اورمان و بالطہ لقلرہ شاملدر
(قسم اول دولتہ عائد اورمانلرہ دائرد)

ایکنجی ماده ممالک دولت علیہ ده تقدیر میری اورمانی وار ایسه تعیین و تحدید
اولتہ جق و مواد آتہ نک احکامی تعیین و تحدید ایله تحت محافظہ بہ آلتان
اورمانلر حقدہ جاری اولہ جقلردر

اوچنجی ماده اشونظامنامہ احکامہ مخالف اولہرق میری اورمانلردن
اشجار قطعی جائز اولیہ جقلدر

دردنجی ماده کرک میری اورمانلردن و کرک وقف اورمانلریلہ اشخاص
عہدہ لرنده بولتان قوریلردن ترسانہ و طوبیخانہ اداره لرنہ مقتضی کراستہ لک
اشجارک قطع و نقلی اشونظامنامہ به مربوط اولان نظام مخصوصی ایله
تعیین قلمشدر

بشجی ماده اہالی قری سکنا لریلہ انبار و اغیل مثللو محتاج اولدقلری ابنہ بی
تعمیر و یامجددا انشائتک و عربہ و ادوات زراعت اعمال ایلک
و احتیاجات بیتہ لری مرتبہ سندہ کور یا بق و اودون اولق ایچون میری
اورمانلردن مجانا کراستہ و اشجار کسہ جک و فقط تجارت ایچون قطع
ایہ جکلری کراستہ نک اداره طرفندن تعیین اولتان قیمت و ایمانی اعطایہ
و تجارتی اشونظامنامہ احکامہ اتباعہ مجبور اولہ جقلری مثللو کرک بالذات
و کرک بالواسطہ آخر محلہ نقل و فروخت ایہ جکلری حطب و کور ایچون
میری اورمانلردن کسبلہ جک اشجارک اداره طرفندن تعیین اولتہ جق قیمتنی
اعطایلہ جکلردر هرقر بہ نک منسوب اولدیغنی بازار برتہ اہالی نک کندو

﴿ عربہ ﴾

Table with columns: İl, İlçe, Mülk No, Sahibi, Mülk Alanı, Mülk Türü, Mülk Durumu, Mülk Değeri, Mülk Türü Değeri, Mülk Durumu Değeri. It lists various forest lands and their statuses.

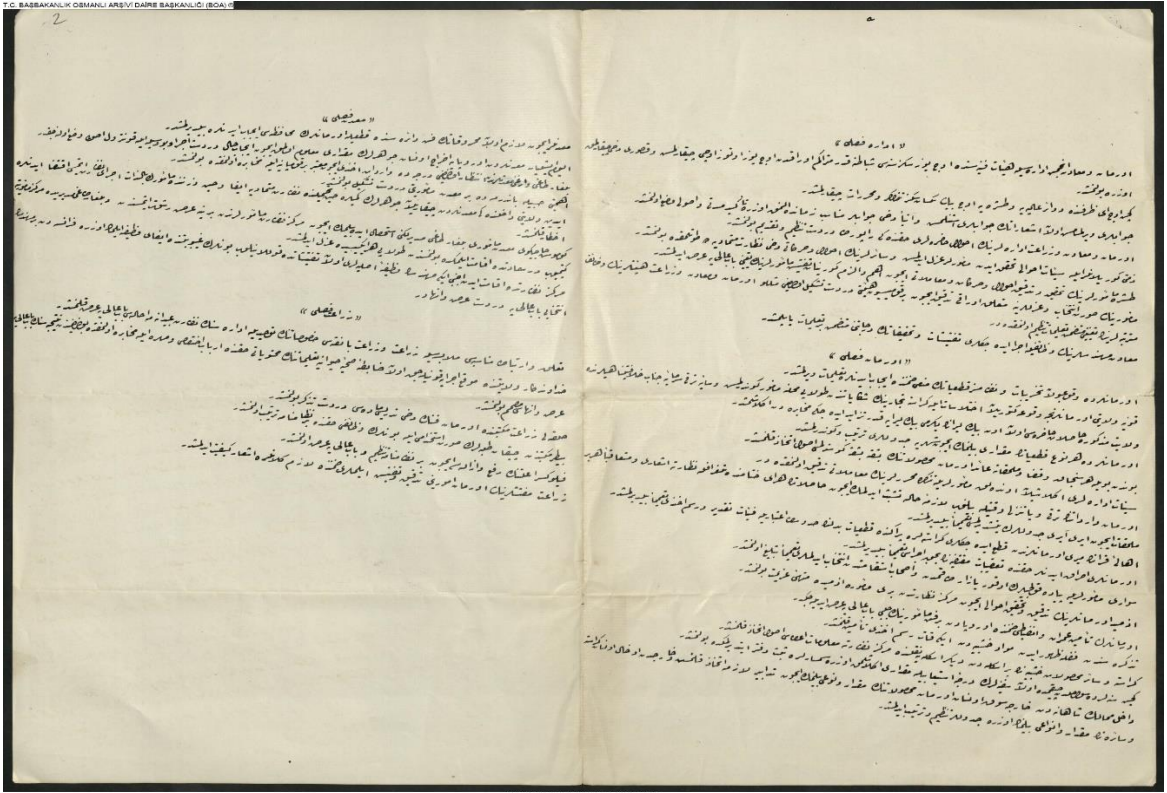
Y.PRK.OMZ.00001.00033.001

Ek 14. Osmanlı Ormanlarının Genel Durumu (1891); Y.PRK.OMZ. 1/33.

Handwritten document in Ottoman Turkish script with a title 'Orman ve Zirâat Nezâreti'nin Kurulması ve Selim Melhame'nin Nazır Olarak Atanması' and a signature 'Selim Melhame'. It contains administrative details and dates.

Y_A_HUS_00269.00089.001

Ek 15. Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nin Kurulması ve Selim Melhame'nin Nazır Olarak Atanması (1893); Y.A.HUS. 269/89.

Y.PRK.OMZ.00001.00052.002

Ek 16. Orman ve Ma'adin ve Zirâat Nezâreti'nin Kurulmasından Sonra 3 Aylık Sürede Yapılan İcraatların Selim Melhame Tarafından İzah Edilmesi (1893); Y.PRK.OMZ. 1/52.

اورمان و معادن و زراعت نظارتی									
مأموریت	اسمى	رتبه	تاریخی	امتیاز مدالیه سی	تاریخی	تاریخی	تاریخی	تاریخی	تاریخی
ناظر معاون اورمان و معادن محاسبه جیسی مکتوبچی	سلیم ملحمه افندی	بالا	۲۶	التون ولیاقت	۳۰۶	۳۱۱	۳۰۸	۳۱۱	۳۰۸
	حسنی حسنی افندی	اولی	۳	.	۳۰۷	۳۱۱	۳۰۷	۳۱۱	۳۰۷
	یحیی الدین بك عبد اللطیف افندی	اولی ممتاز	۲۲	.	۳۱۱	۳۱۱	۳۰۷	۳۱۱	۳۰۷
معاملات مقنشی معاملات مقنشی حقوق مشاوری	جمال افندی	اولی	۲۲	.	۳۱۱	۳۱۱	.	.	.
	رامن افندی	ثانیه	۲۲	.	۳۱۱	۳۱۱	.	.	.
	محمد و امق بك
اورمان هیئت فنیه سی									
رئیس باش کاتب	محمد نظیف بك	اولی	۱۶	التون و كوش	۳۰۷	۳۰۷	۳۰۷	۳۰۷	۳۰۷
	علی رضابك	ثانیه	۹۸	.	۹۸	۹۸	۸۷	۸۷	۸۷
	احمد حامد بك
	رؤف بك	ثانیه	۳۰۳	.	۳۰۳	۳۰۳	.	.	.
	صبری بك محمد جمال بك

Ek 17. Orman ve Ma'adin ve Zirâat Nezâreti İdaresi ve Orman Heyet-i Fenniyesi (1894); Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, 1312 (1894), 50. Sene, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1312 (1894), s. 376,377.,

ممالك محروسه شاهانه موجود اورمان مأمورلرینک عددیله ۱۳۱۳ سنهسی معاش
ومصارفاتنک مقدراری

اسامی ولایات	مأمورینک نوع ومقدراری										معاش ومصارفات
	اوندلوق مأموری	بیاده مأموری	تذکره محرری	سوار مأموری	قونطورول مأموری	کاتب	معاون	مفتیش	مدیر	یکون	
مدرسه ولایتی	۴۰	۳۲	۲	۱۵	۰	۳	۱	۲	۱	۹۷	۲۷۷۵۹۲
اطف	۲۳	۳۰	۴	۱۱	۰	۳	۱	۲	۰	۷۷	۲۷۲۳۷۳
ارضروم	۰	۲۱	۳	۷	۰	۱	۱	۱	۰	۳۲	۸۷۸۳۸
جزائر محروسه	۱۴	۰	۱	۳	۰	۱	۰	۱	۰	۱۸	۲۱۰۵۷
انقره	۲۳	۱۳	۰	۴	۰	۱	۱	۱	۰	۲۳	۸۹۷۱۰
اشقودره	۲	۶	۱	۱	۰	۱	۰	۲	۰	۱۲	۷۳۹۷۲
بیضا	۱۶	۲۴	۶	۶	۰	۳	۱	۲	۰	۵۷	۱۹۳۵۵۵
ازمیر	۳۹	۲۰	۱۲	۱۳	۰	۳	۱	۲	۰	۸۲	۲۳۳۱۲۶
سنگا	۱۳	۱۹	۴	۶	۰	۱	۰	۱	۰	۴۲	۱۲۳۶۲۱
حلب	۱۱	۶	۲	۲	۰	۱	۰	۱	۰	۲۳	۵۰۲۱۵
خداوندکار	۴۹	۲۳	۲	۱۳	۰	۴	۱	۳	۰	۹۵	۲۳۵۳۸۳
بیضا	۹	۲۱	۸	۴	۰	۲	۰	۲	۰	۲۶	۱۵۳۷۱۰
قوتیه	۵	۲۹	۱۶	۲۴	۰	۴	۱	۷	۰	۹۶	۲۳۱۱۲۹
قطه وئی	۴۰	۵۵	۱۲	۱۹	۰	۵	۱	۵	۰	۱۳۷	۴۰۵۱۹۹
قوصوه	۲۷	۱۸	۰	۶	۰	۱	۰	۱	۰	۳۲	۱۰۹۰۵۵
مناسیر	۱۷	۲۱	۰	۶	۰	۱	۱	۲	۰	۲۸	۱۳۲۲۰۴
سلانیک	۲۸	۴۷	۶	۹	۱	۲	۱	۲	۰	۹۶	۲۵۷۶۵۷
سواس	۲۶	۶	۱	۲	۰	۱	۰	۱	۰	۳۷	۲۶۶۳۰
سوریه	۳	۷	۱	۴	۰	۱	۰	۱	۰	۱۷	۷۰۶۴۰
بیروت	۱۳	۵	۲	۱	۰	۱	۰	۱	۰	۲۳	۴۸۷۹۷
طربزون	۲۸	۱۸	۱۴	۸	۰	۲	۰	۲	۱	۷۲	۱۸۳۵۲۱
آبدین	۳۳	۸۴	۱۵	۲۶	۳	۸	۱	۵	۰	۱۷۵	۶۱۹۱۶۷
یکون	۴۴۹	۵۱۵	۱۱۲	۱۹۰	۳	۲۹	۱۲	۵۱	۲	۱۳۷۲	۴۱۳۷۵۱۳

Ek 18. Devlet İstatistiğine Göre Orman Memurlarının Dağılımı ve Masrafları (1897); Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye'nin 1313 (1897) Senesine Mahsus İstatistiki Umûmîsi, s. 106.

۵

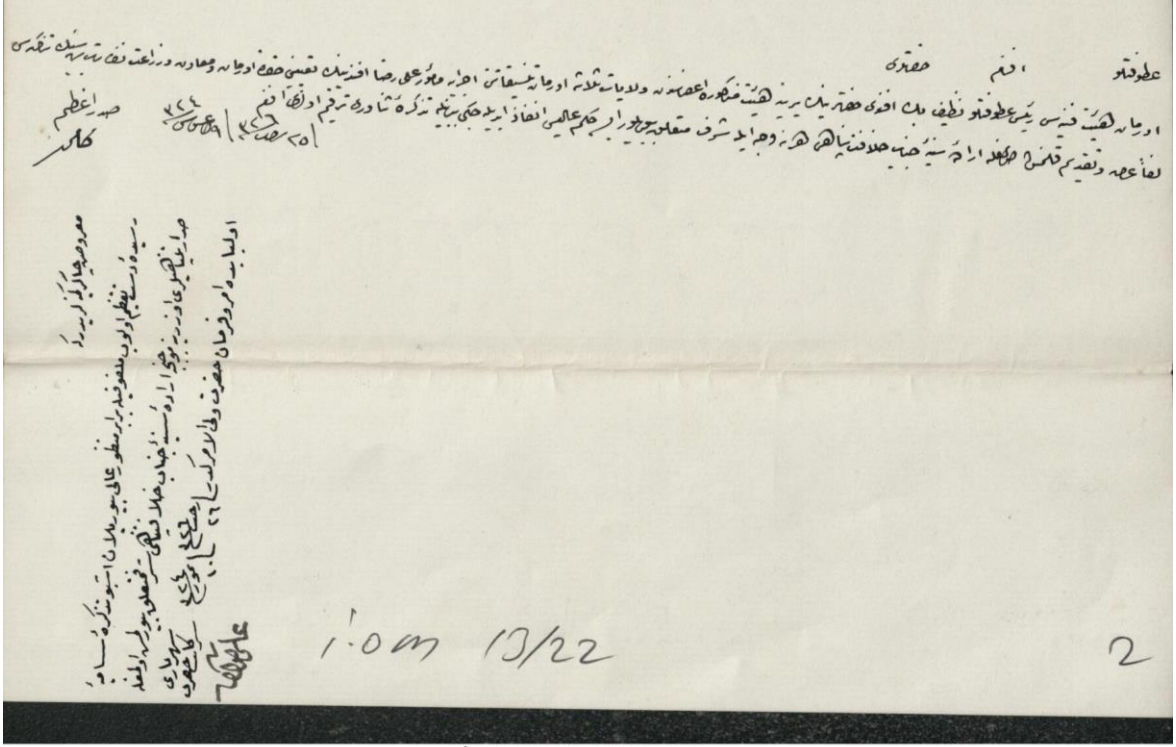
حضر سائی حضرت صدیق

مکتوبه قلمی
۱۹۹۰

مصدقه حیدر کبریا
ایلیا قومیا نیک در بوسنا و بویور در سعادت نه فراید او سانه و معادیه و زرافت نظر سائی سلیم محمد نیک و بویور بره در درون
انه ایلیا سفی طرفه نه بکات استغفار ایلیور فر حقیق ممانف و تعرضه قاپری ده برانه اخیل ناظمه نه سکا طلبا و کسه نظر
فرای روملک فر و سیاضنک ایلیا کلوزنک صابری انده رومولدیغه شبره اضماعه اولدیغی و بونا نه غمیزلرین بولده و شایانه
بوله قدری حاوی انه سفی عطر قلمی افسدی طرفه نه در اولانه غمیزلرین صورتی نظر سائی صدیق ایلیا سفی بولده ایچونه لقا تقدیم
قصدله اولدونه حضرت و خاوند کده

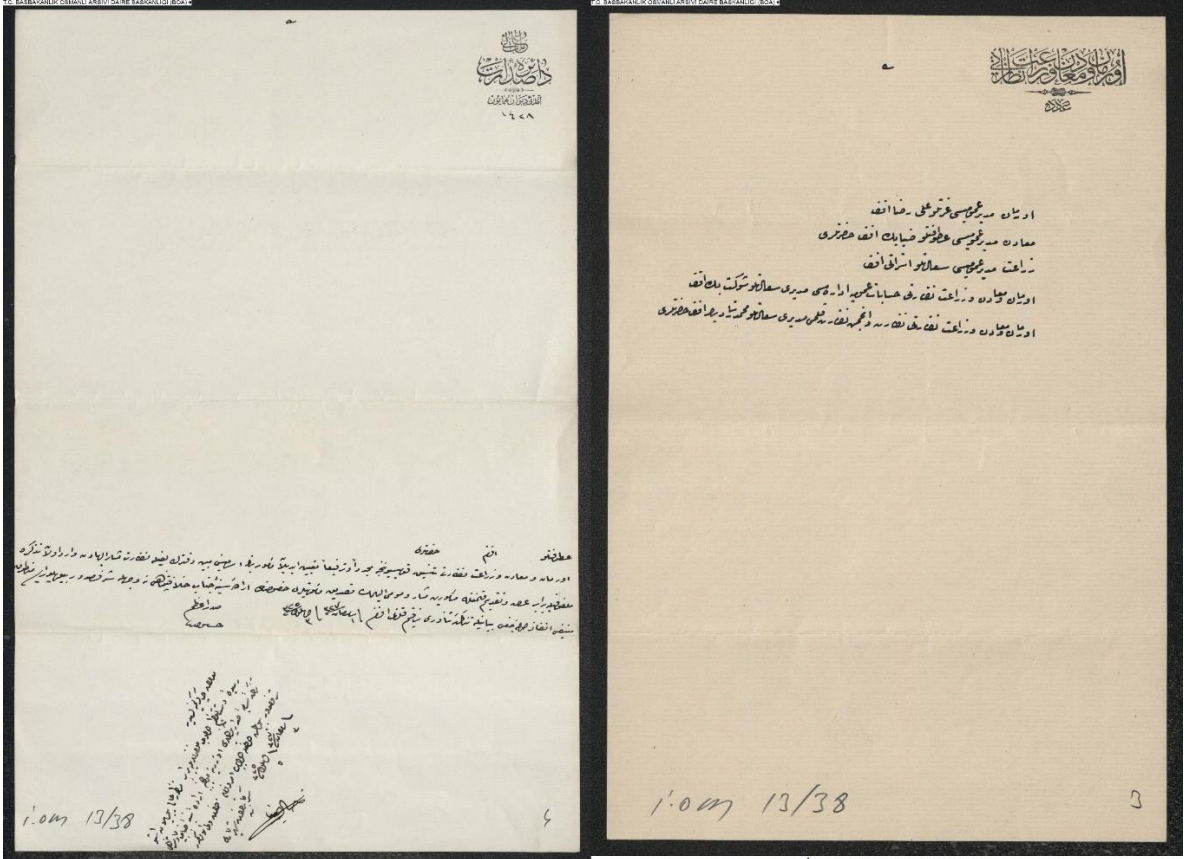
حاجی بای
سویال

Ek 19. II. Meşrutiyet'in İlanı Ardından Selim Melhame'nin Firar Ettiği Bildiren Evrak (1908); Y.A.HUS. 524/50.

İ.OM.00013.00022.002

Ek 20. Ali Rıza Efendi'nin Orman Heyet-i Fenniyesi Reisi Olarak Atanması (Ağustos 1908); İ.OM. 13/22

I.OM.00013.00038.004

I.OM.00013.00038.003

Ek 21. Orman ve Ma'adin ve Zirâat Nezâreti'nde İdari Reform Doğrultusunda Umum Müdürlüklerin Kurulması ve Orman Müdür-i Umumiyesi Olarak Ali Rıza Efendi'nin Atanması (Eylül 1909); İ.OM. 13/38.

2

مورد	مبلغ	نصفه	تسکین	مورد	مبلغ	نصفه	تسکین
مردم	۱۰۰۰	۱	۱۰۰۰	مردم	۱۰۰۰	۱	۱۰۰۰
...
مجموع				مجموع			
۱۰۰۰		۱	۱۰۰۰	۱۰۰۰		۱	۱۰۰۰

1.05/13/25 2 154/409 2

LOM.0013.00023.002

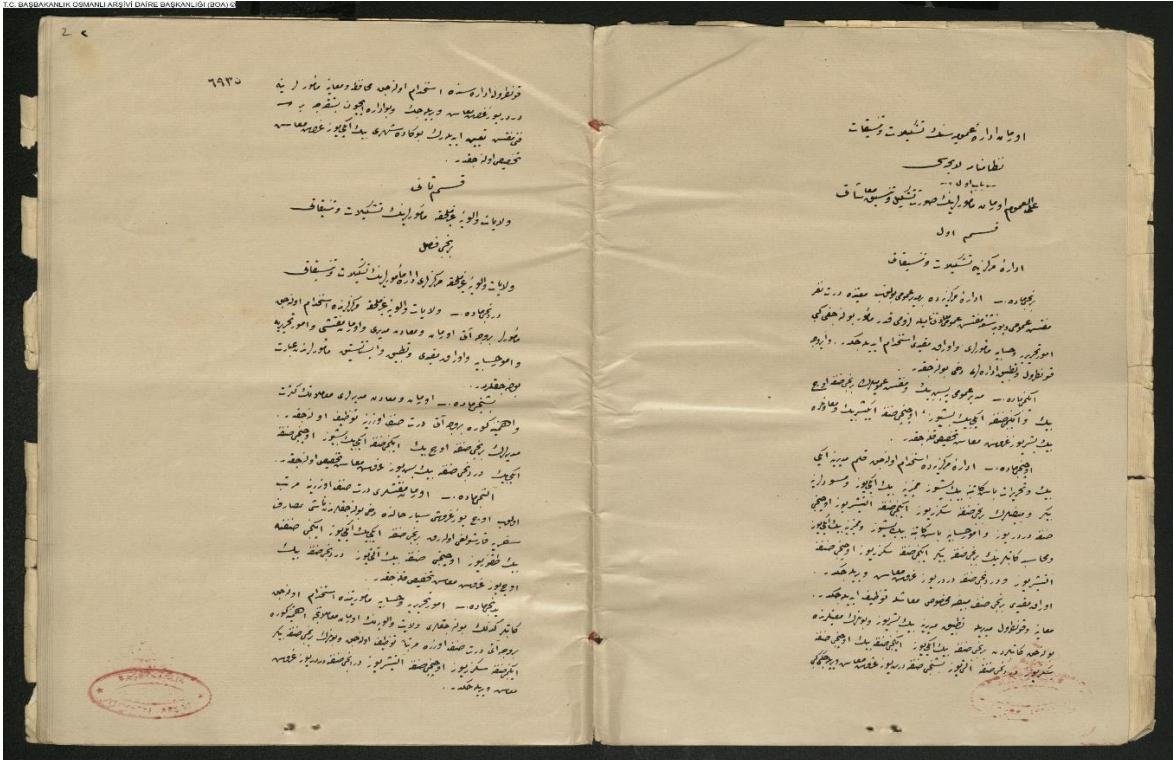
Ek 22. Orman ve Ma'âdin ve Zirâat Nezâreti'nde Genel Tensikat (Ağustos 1908); İ.OM. 13/23.

2 ۶۹۳۵

در این معنی که در وقت مملکت عثمانیه تا قبل از این که دولت عثمانی بر سر کار نیفتد... (The text continues with a detailed historical and administrative report in Ottoman Turkish script, discussing land management and land reform in the Ministry of Forestry, Mines, and Agriculture.)

SD.00543.00039.004

Ek 23. Ali Rıza Efendi'ye Göre Orman İdaresi'ndeki Tensikatın Gerekçesi (Ocak 1909); ŞD. 543/39.

Ek 24. Ali Rıza Efendi Tarafından Hazırlanan 132 Maddelik “Orman İdare-i Umumiyesinin Teşkilat ve Tensikat Nizamname Layihası” (Ocak 1909); ŞD. 543/39.

اورمانلرک مسقطی
اورمانلری تحت اداریه النان وایلات والویه مستقله تک اسمرله مساحتہ سطحیہ لری و بوتردمک اورمانلق اقسام ایله اولرئدهک نسیب جدولده کوستلمشدر :

اورمانلرک مسقطی اراضیه نسبی در	اورمانلرک مساحتہ سطحیہ هکتار	اراضیتک مساحتہ سطحیہ هکتار	اسامی وایلات
۱۷ . ۲۰	۴۳ ۰۰۰	۲۵۰ ۰۰۰	استانبول وایلی
۱۰ . ۰۴	۴۲۶ ۸۷۸	۴ ۲۵۰ ۰۰۰	ادرته
۰ . ۰۱	۳۸ ۸۰۰	۷ ۶۱۲ ۰۰۰	ارشوم
۸ . ۱۸	۸۸ ۳۰۰	۱ ۰۸۰ ۰۰۰	اشقودره
۱۰ . ۰۱	۴۲۰ ۶۵۵	۴ ۰۰۰ ۰۰۰	آطنه
۲ . ۸۷	۲۱۵ ۶۲۵	۷ ۵۰۰ ۰۰۰	انقره
۱۶ . ۳۰	۹۲۹ ۲۰۸	۵ ۷۰۰ ۰۰۰	آبدین
۲۷ . ۷۸	۳۳۴ ۸۰۰	۱ ۲۰۵ ۰۰۰	ایزمت سنجاغی
۳۰ . ۰۰	۶۰۰ ۰۰۰	۲ ۰۰۰ ۰۰۰	بولی
۱ . ۰۴	۴۷ ۰۰۰	۳ ۰۵۰ ۰۰۰	بیروت وایلی
۳ . ۳۹	۴۹ ۲۱۸	۱ ۴۵۰ ۰۰۰	جزائر بحرقده
۲۶ . ۰۶	۵۰ ۴۵۵	۱۹۰ ۰۰۰	چتالجه سنجاغی
۱ . ۰۴	۸۱ ۹۰۰	۷ ۸۶۰ ۰۰۰	حاب وایلی
۱۷ . ۶۸	۹۰۷ ۳۶۲	۵ ۱۳۰ ۰۰۰	خداوندکار
۲۸ . ۶۵	۱ ۱۴۶ ۱۷۰	۴ ۰۰۰ ۰۰۰	سلانیک
۰ . ۷۲	۷۲ ۸۷۵	۱۰ ۰۰۰ ۰۰۰	سوره
۳ . ۶۰	۳۰۲ ۰۷۵	۸ ۳۷۰ ۰۰۰	سیواس
۱۵ . ۸۴	۴۹۶ ۰۰۰	۳ ۱۳۰ ۰۰۰	طرزون
۲۸ . ۹۴	۴۹۵ ۰۰۰	۱ ۷۱۰ ۰۰۰	قره سی سنجاغی
۱۷ . ۹۰	۷۱۶ ۰۰۰	۴ ۰۰۰ ۰۰۰	قسطمونی وایلی
۲۲ . ۰۵۳	۱۶۹ ۰۰۰	۷۵۰ ۰۰۰	قلمه سلطانیه سنجاغی
۱۱ . ۰۵۲	۳۷۹ ۰۰۰	۳ ۲۹۰ ۰۰۰	قوسوه وایلی
۵ . ۲۴	۴۸۰ ۳۶۸	۹ ۱۶۰ ۰۰۰	قوتیه
۱۲ . ۳۸	۳۵۷ ۸۰۰	۲ ۸۵۰ ۰۰۰	مناسیر
۲ . ۷۶	۵۸ ۰۰۰	۲ ۱۰۰ ۰۰۰	یایه
۸ . ۸۳	۸ ۹۰۰ ۴۸۹	۱۰۰ ۶۹۷ ۰۰۰	یکون

Ek 25. Osmanlı Devleti'nde Ormanlık Alanların Dağılımı; Memalik-i Osmaniye'nin 1325 Senesine Mahsus Olan Orman İstatistiğidir, Ticaret ve Ziraat Nezareti İstatistik İdare-i Umumiyesi, Mahmud Bey Matbaası, Dersaadet, 1329, s. 4.

اسمى ممالك	کراسته	محرقات	محصولات	ادوات	يکون	سوقبانک	
						ليست عموميه	سنة نظراً
	غروش	غروش	غروش	غروش	غروش	بوزدهسى	نظر ايزدهسى
اسپانيا	۳۰۲۴۰۶	—	—	—	۳۰۲۴۰۶	۰,۹۳	۰,۲۲
المانيا	۶۲۰۲۹	—	۳۰۶۹۶	—	۹۲۷۲۵	۰,۲۹	۰,۰۷
امريقا	—	—	۱۵۳۱	—	۱۵۳۱	۰,۰۰	۰,۰۰
انگلتره	۲۱۱۱۷۴	۵۶۳۴۶۱	۳۳۵۸۰۸	۵۴	۱۱۱۰۴۹۷	۳,۴۳	۰,۸۲
اوستريا	—	۲۹۹۹۲۶	۱۲۳۷۲۲	—	۴۲۳۶۴۸	۱,۳۱	۰,۳۱
ایتاليا	۷۳۰۰۴۵	۱۴۶۶۶۰	۳۳۲۴	۶۵۷۵	۸۸۶۶۰۴	۲,۷۴	۰,۶۵
بلغارستان	۷۶۸۶۴۲	۲۹۸۶۳	۲۰۸۹۳	۳۵۵۳۴	۸۵۴۹۳۲	۲,۶۴	۰,۶۳
روسيه	۲۱۷۸	۲۱۷۴۰۰	۲۹۹۵	۲۵۴۰۴	۲۴۷۹۷۷	۰,۷۶	۰,۱۸
رومانيا	۱۳۶۳۲۶	۲۲۹۲۰	۱۹۲۵	۶۰۱۶	۱۶۷۱۸۷	۰,۵۲	۰,۱۲
صربستان	—	—	—	۴۲۲	۴۲۲	۰,۰۰	۰,۰۰
فرانسه	۳۲۵۵۵۴۸	—	۴۷۸۷۹۱	۶۴۲۱	۳۷۴۰۷۶۰	۱۱,۵۵	۲,۷۶
فلمنک	—	—	۱۱۱۴	—	۱۱۱۴	۰,۰۰	۰,۰۰
قره طاع	۱۳۰۰	—	۱۰۰	۳۵۷	۱۷۵۷	۰,۰۱	۰,۰۰
يونانستان	۲۱۸۶۳۷۶	۶۳۷۷۲	۵۱۶۱۷	۲۰۱۲۴	۲۳۲۱۸۸۹	۷,۱۷	۱,۷۲
تونس	—	—	۳۰۰۰	—	۳۰۰۰	۰,۰۱	۰,۰۰
جبل لبنان	—	۱۴۶۵۴	۱۲۲۵۴۳	—	۱۳۷۱۹۷	۰,۴۲	۰,۱۰
سيسام	۴۶۶۱۳	—	—	—	۴۶۶۱۳	۰,۱۴	۰,۰۳
قبريس	۵۶۸۵۳۰	۳۳۶۵۲	۴۶۰۰۷	۱۹۲۲	۶۵۰۱۱۱	۲,۰۱	۰,۴۸
کريد	۷۴۰۷۵	۶۵۰	—	—	۷۴۷۲۵	۰,۲۳	۰,۰۶
مصر	۱۱۶۹۲۳۱۸	۷۰۵۶۲۳۰	۴۳۴۱۸۵	۱۸۵۶۸۴	۱۹۳۶۸۴۱۷	۵۹,۷۹	۱۴,۲۴
ممالك مختلفاً جنبيه	۲۲۵۰۱	۴۱۵۷۷۶	۱۴۸۸۴۵۵	۳۱۶۲۲	۱۹۵۸۳۵۴	۶,۰۵	۱,۴۴
يکون	۲۰۰۶۰۰۶۱	۸۸۶۴۹۶۴	۳۱۴۶۷۰۶	۳۲۰۱۳۵	۳۲۳۹۱۸۶۶	۱۰۰	۲۳,۸۳

Ek 26. Osmanlı Devleti'nde Orman Ürünleri İhracatı; Memalik-i Osmaniye'nin 1325 Senesine Mahsus Olan Orman İstatistiğidir, Ticaret ve Ziraat Nezareti İstatistik İdare-i Umumiyesi, Mahmud Bey Matbaası, Dersaadet, 1329, s. 8.

(كرائنه)

۱۳۲۶ سنه سى		۱۳۲۵ سنه سى		۱۳۲۴ سنه سى		قسطمونى بولى
دسيپترو	متر و مكعب	دسيپترو	متر و مكعب	دسيپترو	متر و مكعب	
۴۰۶۹۸	۱۸۷	۶۱۱۱۱	۶۲۶	۳۰۲۳۷	۹۵۷	
—	—	۸۹۴	۲۰۲	۲۶۳۲۴	۳۲۲	

۸۴۸۸۲	۸۲۲	۱۶۲۲۳۷	۰۰۰	۵۶۸۸	۴۸۹	قلعه سلطانيه
۱۲۹۰۸	۷۵۰	۱۹۱۱۴	۳۲۸	۲۲۷۲	۶۴۰	اطنه
۸۴۵۰	۰۰۰	۴۹۴۰۴	۶۷۷	۱۷۰۹۱	۹۲۳	ايزمت
۱۹۹۰	۷۱۴	۱۱۱۱	۰۵۶	—	—	حلب
۴۱۲	۲۸۷	—	—	—	—	يانيه
—	—	۱۰۰۰۰۰	۰۰۰	—	—	انقره
۳۲۴۱۷	۵۳۲	۶۸۳۳۵	۷۶۲	۱۶۷۴۶	۷۲۲	قونيه
—	—	۴۷۲۶۶	۵۸۴	—	—	قره سى
—	—	۲۷۷۹۴	۶۸۵	—	—	آيدين
—	—	۷۳۲۴	۰۰۰	—	—	ادرنه
—	—	۲۰۰۰	۰۰۰	۱۲۰۰	۰۰۰	استانبول
—	—	۱۲۸۴۸۸	۰۲۶	—	—	خداوندكار
۱۷۷۵	۶۳۲	۶۹	۷۰۸	—	—	سيواس
—	—	۴۰۰۰۰	۰۰۰	—	—	طربزون
—	—	۱۹۶۶۴	۰۵۶	۶۱۲	۶۲۲	جانيك سنجانجى
۱۲۸۴	۸۷۰	۳۸۴۶	۳۷۵	۶۰۴	۷۰۵	منستر
—	—	۱۴۱۹۵۵	۹۹۸	—	—	سالانيك
—	—	۲۰۰۰۰۰	۰۰۰	—	—	قوصوه

يكون احالات

دسيپترو متر و مكعب

۱۳۰۶۴۱۸ ۰۱۲

Ek 27. 1908-1910 Arası Kereste İhaleleri; Orman ve Ma'âdin ve Ziraat ve Baytar Mecmuası, 28 Şubat 1326 / 13 Mart 1911, Sene: 1, No: 4, s. 324-325.

نومبرو ۸۹ — اورمان مکتبی نظامنامه سی .

۱۹ جمادی الاولی ۱۳۴۸ ۱۵ ماس ۱۳۲۶

[ہوم و قلع ایله نشر و اعلانی ۶ جمادی الآخرہ ۱۳۴۸ ۱ حرران ۱۳۲۶ - نومبرو ۵۵۶]

کتاب اول

مکتبک ناسنہ لہ تدریسی و طلبہ قبولہ بروج صنف و بوظیفہ دائر

فصل اول

مکتبک ناسنی

- مادہ ۱ اورمان فی مأمورلری یتشدیرمک اورره درسعاتت حواربده بولان اورمانلره محاور و مناسب بروفعدہ براورمان مکتب عالیسی نأسیس وکشاد اوله حقدره .
- مادہ ۲ . اورمان ومعادن ورراع بظارتک تح بظارتده واورمان مدیریت عمومہ سبک ہیسی آلسده بولہ حق اولان اشو مکتب عالی لیلی اولوب مدت تحصیلہ سی اکی سه اوله حق وهرصفاک موحودی یکریمی شاکردی تحاور اتمہ حکدر .
- مادہ ۳ هر سه قبول ایدیلہ حل طلبہ دن صنف معداریک اکلدن صکره یکریمی نش عنالی آلونی احرب انلہ دهانش طلبہ قبول ایدیلہ رک صنف موحودینک معداری کریمی سه الاع ایدیلہ سیلہ حکدر .

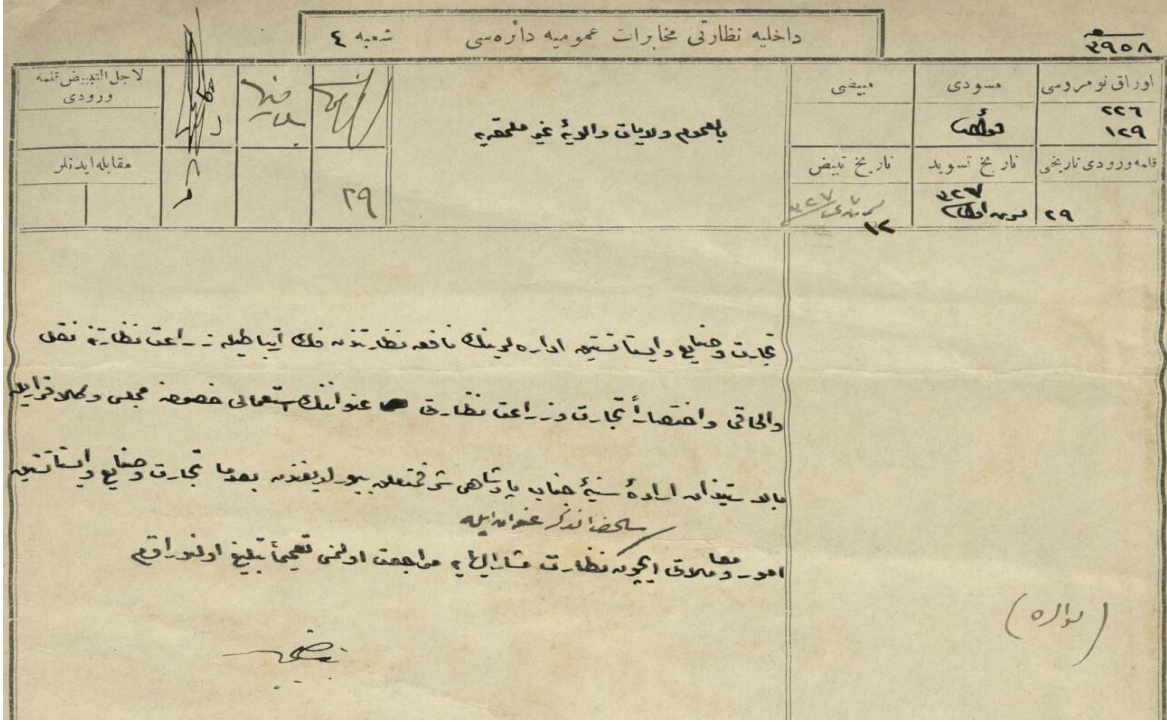
فصل ثانی

طلبہ قبولہ دائر

- مادہ ۴ اورمان مکتبہ قبول اوله حق طلبہ ک سی اون سکردن دون اولیه حق وسعہ دولت علہ دن اولقلہ برار علل وامراصدن سالم و مسی وحرکتہ متحمل بولدیعی نالغایہ رطیب طرفسدن وررحجہ وحبایتلہ متهم و محکوم اولیه رق ارباب ناموسدن اولدیعی دخی معتبراند انکی داب حاسدن ناشادسامه مصدق بولہ حق ومکتبہ دحول آروسده بولانلر هر سه اعستوس اسداسده رقطعه استدانامه ایله بظارتہ مراجع ایدہ حک و تقدیم ایدہ حک استدانامه ده فاج ناشده اولدیعی وهانکی مکتبہ نه کی فلر تحصیل اتمش ایسه آلبری وحسن حال امحاسدن اولدیعی وعلل وامراصدن سالم بولدیعی

Ek 31. Dağavaryan'ın Ormanlara Dair Değerlendirmeleri (Mart 1911); Nazaret Dağavaryan, "Ormanlarımız", Tanin Gazetesi, 7 Mart 1327 / 20 Mart 1911, No: 914, s. 4,5.

Ek 32. Ticaret ve Nafia Nezareti ile Orman ve Ma'adin ve Zirâat Nezâreti'nin Lağvıyla Ticaret ve Ziraat Nezareti'nin Oluşturulması (Kasım 1911); DH.İD. 32/58.

تجارت و زراعت نظارتی

مذالیه	نشانی		رتبه	اسامی	مأموریت
	کتابی	مجیدی			
کوش لیاقت	۲	۲	رویه اولی بکار یکی اولی	اربدتیدی پاشا علی رضا افندی	ناظر معاون
اورمان مدیریت عمومی					
•	•	•	ممتاز	علی رضا افندی	مدیر عمومی
•	•	•	ثانیه	عوادیس رهنری افندی	مدیر عمومی معاونی و شعبه مدیری
•	•	•	ثالثه	حسین حسنی افندی	مفتش عمومی
•	•	•	•	انکلیدیس	»
•	•	•	ممتاز	نوری بک	»

مذالیه	نشانی		رتبه	اسامی	مأموریت
	کتابی	مجیدی			
•	•	•	ممتاز	سلیمان عزیزی افندی	مفتش عمومی معاونی
•	•	•	•	مدحت افندی	»
•	•	•	•	بکر افندی	»
•	•	•	•	عبداه امین افندی	»
•	•	•	•	لطیف بک	»
•	•	•	ثالثه	نشأت افندی	حساب قسمی ممیزی
•	•	•	ثانیه	خبری افندی	تحریرات قسمی ممیزی

Ek 33. Ticaret ve Ziraat Nezareti'nin İdaresinde Orman Müdür-i Umumiyesi (1911); Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, 1327 (1911) Sene-i Maliyesi, 66. Sene, İstanbul: Selanik Matbaası, 1327 (1911), s. 413,414.

اوربارده جلب اولدیجه تخصصدن اسامی و مقدار معتمدی

اسم	مملکت	مأموریت	مدت مأموریت	مقدار معامه
موسیو هرمانه دایت	H. Veit آوتریا	اولاده مشاورکنه	•	۷۰۰۰
کرزاقا - هوف	J. Karacsony مجارستانه	علاقه زراعت کتبیه علمی و تربیتی	•	۷۰۰
لوف اسکیه	Louis Esquier فرانسه	کتبه مذکور زراعت عملیات مأموریت	•	۷۰۰
آنگلس	Angles	کتبه مذکور باغبانلقه	•	۷۰۰
فاریس	Marius Carrière	آنگله زراعت کتب زراعت عملیات مأموریت	•	۷۰۰
بودیون	A. Baudouin	بودیون زراعت عملیات کتب زراعت عملیات مأموریت	•	۷۰۰
دور	Jacques Verge	سیکوی باغبانله باغباناندا کتب زراعت عملیات مأموریت	•	۷۰۰

Ek 34. Ticaret ve Ziraat Nezareti'nde İstihdam Edilmek Üzere 1914 Yılında Avrupa'dan Getirilen Uzmanlar; İ.T.ZT. 1/34.

بیجا وزیر اعظمی

دیارندہ حکومت عثمانیہ سفیر ہمایوش حضرت بادشاہ سربا بعد سے اور ماہ مئی میں موبھماہ وابتداء سنہ دیارندہ ۱۹۱۴ء
 تاخیرہ عضادانہ مفاد نامہ تک صورت مندرجہ ہے۔

حکومت عثمانیہ نامہ حرکتیہ دیارندہ سفیر ہمایوش حضرت بادشاہ سربا بعد سے اور ماہ مئی میں موبھماہ وابتداء سنہ دیارندہ ۱۹۱۴ء
 تاخیرہ عضادانہ مفاد نامہ تک صورت مندرجہ ہے۔

۱- موبھماہ وابتداء در سعادتہ تجاہد و زحمت نظر اندازہ حکومت سربا بعد سے وجود کثیر ہیک اور ماہ مئی میں موبھماہ وابتداء نظر اندازہ تک
 ساعدہ سپرد عہدہ ہے۔

۲- مفاد نامہ تک مدعی سب سے در۔ برنجی سے برنجی ہے۔ برنجی سے تا تک حکومت سربا بعد سے مفاد نامہ تک سفیر ہمایوش حضرت بادشاہ سربا
 پوسہ کنگہ تک مفاد نامہ تک اعلیٰ می بنانی در سے سربا بعد سے مفاد نامہ تک وابتداء ہے۔

۳- طرقتہ سربا بعد سے مفاد نامہ تک سفیر ہمایوش حضرت بادشاہ سربا بعد سے مفاد نامہ تک اعلیٰ می بنانی در سے سربا بعد سے مفاد نامہ تک
 حکومت سربا بعد سے مفاد نامہ تک وابتداء ہے۔

۴- اور ماہ مئی میں موبھماہ وابتداء در سعادتہ تجاہد و زحمت نظر اندازہ حکومت سربا بعد سے وجود کثیر ہیک اور ماہ مئی میں موبھماہ وابتداء نظر اندازہ تک
 وابتداء در سعادتہ تجاہد و زحمت نظر اندازہ حکومت سربا بعد سے وجود کثیر ہیک اور ماہ مئی میں موبھماہ وابتداء نظر اندازہ تک

۵- اور ماہ مئی میں موبھماہ وابتداء در سعادتہ تجاہد و زحمت نظر اندازہ حکومت سربا بعد سے وجود کثیر ہیک اور ماہ مئی میں موبھماہ وابتداء نظر اندازہ تک
 اور ماہ مئی میں موبھماہ وابتداء در سعادتہ تجاہد و زحمت نظر اندازہ حکومت سربا بعد سے وجود کثیر ہیک اور ماہ مئی میں موبھماہ وابتداء نظر اندازہ تک

۶- اور ماہ مئی میں موبھماہ وابتداء در سعادتہ تجاہد و زحمت نظر اندازہ حکومت سربا بعد سے وجود کثیر ہیک اور ماہ مئی میں موبھماہ وابتداء نظر اندازہ تک
 اور ماہ مئی میں موبھماہ وابتداء در سعادتہ تجاہد و زحمت نظر اندازہ حکومت سربا بعد سے وجود کثیر ہیک اور ماہ مئی میں موبھماہ وابتداء نظر اندازہ تک

۷- اور ماہ مئی میں موبھماہ وابتداء در سعادتہ تجاہد و زحمت نظر اندازہ حکومت سربا بعد سے وجود کثیر ہیک اور ماہ مئی میں موبھماہ وابتداء نظر اندازہ تک
 اور ماہ مئی میں موبھماہ وابتداء در سعادتہ تجاہد و زحمت نظر اندازہ حکومت سربا بعد سے وجود کثیر ہیک اور ماہ مئی میں موبھماہ وابتداء نظر اندازہ تک

۸- اور ماہ مئی میں موبھماہ وابتداء در سعادتہ تجاہد و زحمت نظر اندازہ حکومت سربا بعد سے وجود کثیر ہیک اور ماہ مئی میں موبھماہ وابتداء نظر اندازہ تک
 اور ماہ مئی میں موبھماہ وابتداء در سعادتہ تجاہد و زحمت نظر اندازہ حکومت سربا بعد سے وجود کثیر ہیک اور ماہ مئی میں موبھماہ وابتداء نظر اندازہ تک

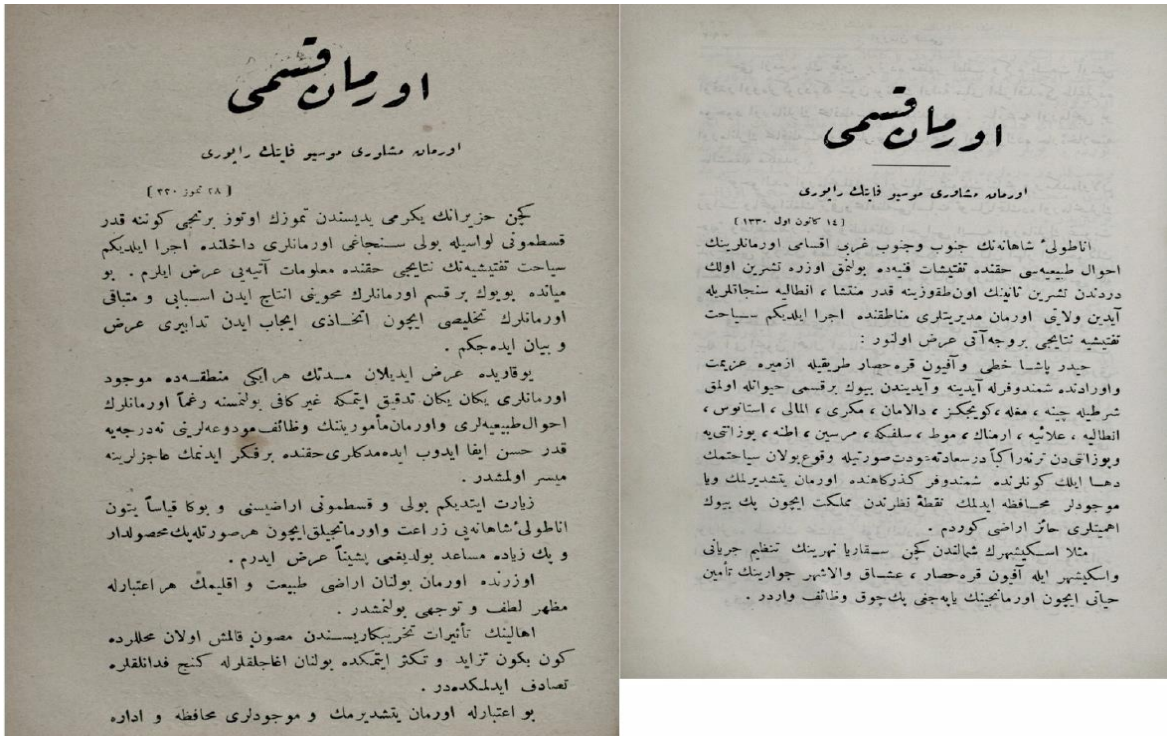
۹- اور ماہ مئی میں موبھماہ وابتداء در سعادتہ تجاہد و زحمت نظر اندازہ حکومت سربا بعد سے وجود کثیر ہیک اور ماہ مئی میں موبھماہ وابتداء نظر اندازہ تک
 اور ماہ مئی میں موبھماہ وابتداء در سعادتہ تجاہد و زحمت نظر اندازہ حکومت سربا بعد سے وجود کثیر ہیک اور ماہ مئی میں موبھماہ وابتداء نظر اندازہ تک

۱۰- اور ماہ مئی میں موبھماہ وابتداء در سعادتہ تجاہد و زحمت نظر اندازہ حکومت سربا بعد سے وجود کثیر ہیک اور ماہ مئی میں موبھماہ وابتداء نظر اندازہ تک
 اور ماہ مئی میں موبھماہ وابتداء در سعادتہ تجاہد و زحمت نظر اندازہ حکومت سربا بعد سے وجود کثیر ہیک اور ماہ مئی میں موبھماہ وابتداء نظر اندازہ تک

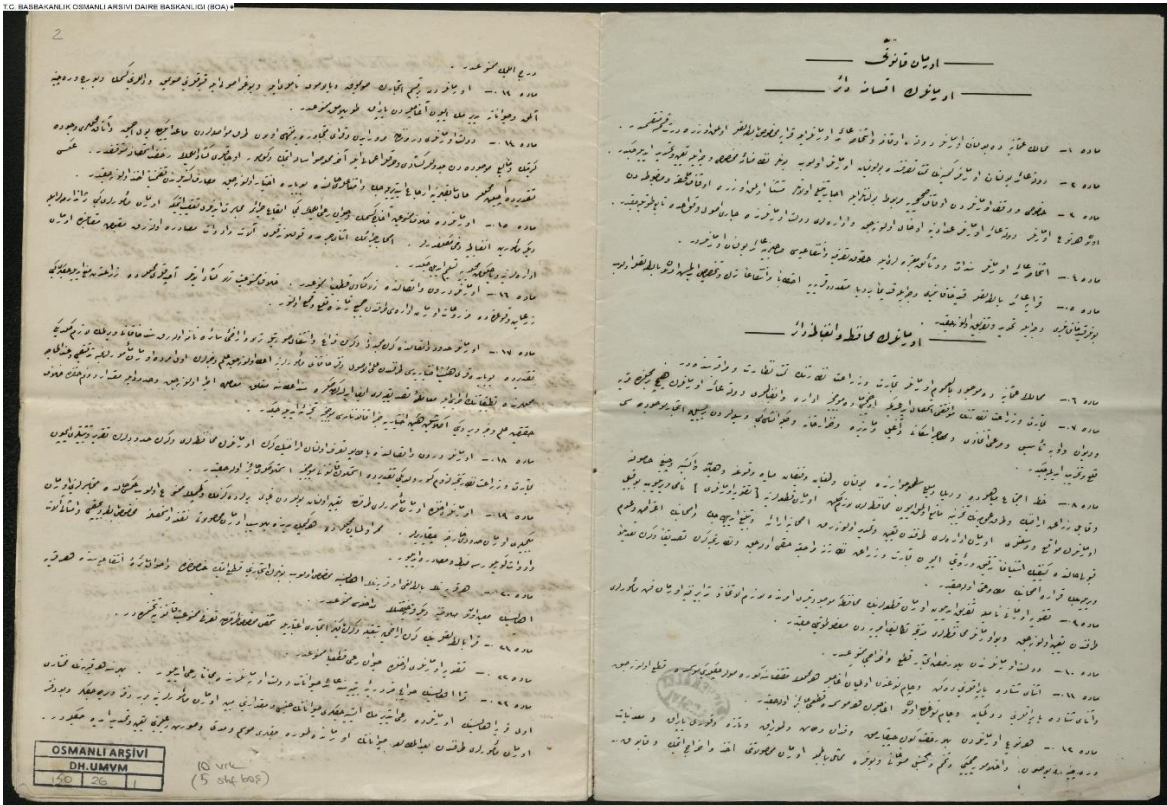

۱. T.ZT. 1/34

Ek 35. Osmanlı Devleti Adına Viyana Sefiri Hüseyin Hilmi Paşa ile Hermann Veith Arasındaki Mukavelename (Mayıs 1914); İ.T.ZT. 1/34.

Ek 36. Veith'in Batı Karadeniz ile Ege-Akdeniz Teftişi Raporlarının İlk Sayfaları (1914); Veith, "Orman Müşaviri Mösyö Veith'in Raporu (28 Temmuz 1330 / 10 Ağustos 1914)", Ticaret ve Ziraat Nezareti Mecmuası, 30 Eylül 1330 / 13 Ekim 1914, Sene: 5, Sayı 41,42,43, Dersaadet, 1330, s. 281-294., Hermann Veith, "Orman Müşaviri Mösyö Veith'in Raporu (14 Kanunuevvel 1330 / 27 Aralık 1914)", Ticaret ve Ziraat Nezareti Mecmuası, 28 Şubat 1330 / 13 Mart 1915, Sene: 5, Sayı 44-48, Dersaadet, 1331, s. 391-423.

Ek 37. Veith Tarafından Hazırlanan Orman Kanunu'nun İlk Sayfaları (1915); DH.UMVM. 150/26.

۵

دفعه بیست و هفتم

معرضه عالیجه

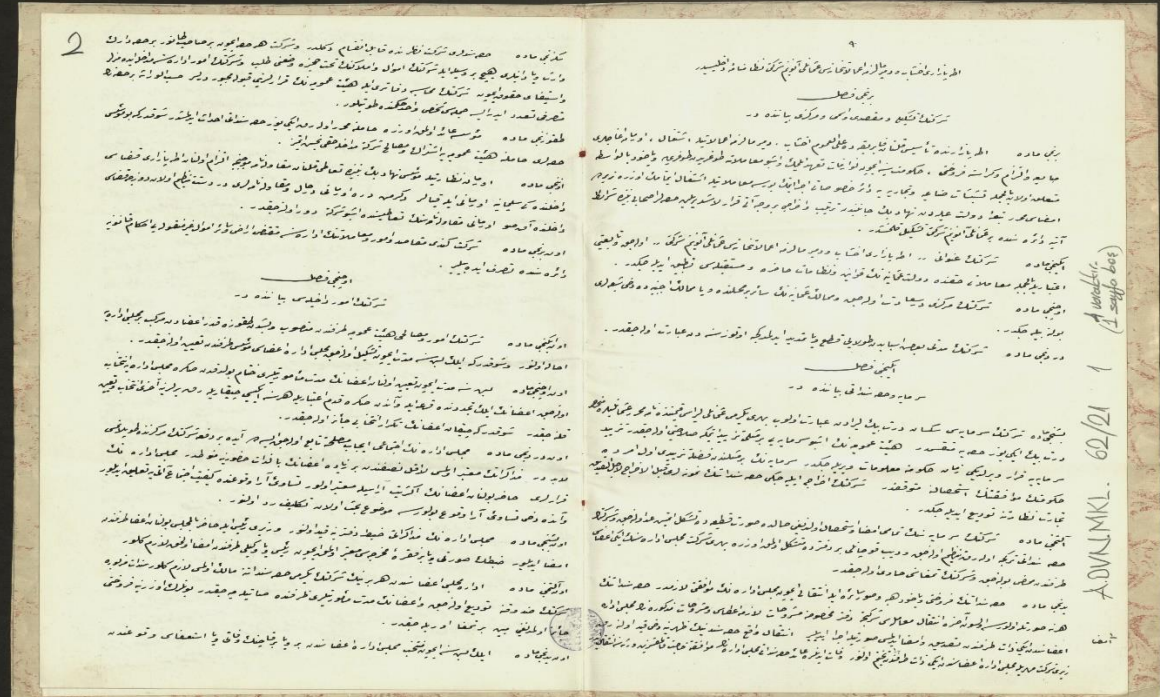
اطراف از آنجا که سراسر ایدیم که فریق آیه بانم خسته و معذب و رنجور فانی می بود مو . اورداد و وضعی با زیاده عادت معاوضت تمام بولید
اورداد و . . . فانی هم در یک مرتبه شد یعنی این یک مرد طوری که نمی فانیده نفع عالی که تمیز شده است . استاد اورداد .
کهر آن آینه با یکدیگر بوی بند بولیدم . بنام انانتهی شخص ایزده یک اولاد و در سوختن بوی بوی نه . بینه بوی که طویری بود و در وجود بینه ساعد
آینه بیدیه عادت اورداد که در ملک با اینی وارد . بوالهنگامی که در بینه ماه نفع بینه با بینه اورداد بیدیه طرفه صفونه البیته
آینا ایدیم . فابریکات ، منسک های اقتصادیه و دولتی مملکت اینی در کلاب نامه ایدیه کجی فواید بپوشد دکانا .
بیدیه طرفه سوخته ایزده یاره دفعه در ملک اورداد . فابریک با بینه سطلید فرقی در فرغ معامله بد وقت غایب امانت ایدیه آن آینه
با بیدیه فانونیت اعطائی و بر طرفه معامله یک جریانی ایدیه از دست نرفته ایدیه اسراع بهم اولیای خرد

Ek 38. Nihat Bey'in Adapazarı'nda Fabrika Kurmak İstedğine Dair Yaptığı Başvuru (Temmuz 1915); DH.UMVM. 97/28.

۶

اطراف از آنجا که سراسر ایدیم که فریق آیه بانم خسته و معذب و رنجور فانی می بود مو . اورداد و وضعی با زیاده عادت معاوضت تمام بولید
اورداد و . . . فانی هم در یک مرتبه شد یعنی این یک مرد طوری که نمی فانیده نفع عالی که تمیز شده است . استاد اورداد .
کهر آن آینه با یکدیگر بوی بند بولیدم . بنام انانتهی شخص ایزده یک اولاد و در سوختن بوی بوی نه . بینه بوی که طویری بود و در وجود بینه ساعد
آینه بیدیه عادت اورداد که در ملک با اینی وارد . بوالهنگامی که در بینه ماه نفع بینه با بینه اورداد بیدیه طرفه صفونه البیته
آینا ایدیم . فابریکات ، منسک های اقتصادیه و دولتی مملکت اینی در کلاب نامه ایدیه کجی فواید بپوشد دکانا .
بیدیه طرفه سوخته ایزده یاره دفعه در ملک اورداد . فابریک با بینه سطلید فرقی در فرغ معامله بد وقت غایب امانت ایدیه آن آینه
با بیدیه فانونیت اعطائی و بر طرفه معامله یک جریانی ایدیه از دست نرفته ایدیه اسراع بهم اولیای خرد

Ek 39. Adapazarı Ahşap ve Demir Malzeme İmalathanesi Osmanlı Anonim Şirketi Nizamnamesi'nin İlk Sayfası (Nisan 1917); A.JDVN.MKL. 62/21.

توسرو ۲۶۳ — اورمانلرک اصول اداره فنيه لری حقدنه قانون [۱]

۱۳ جادی الاخره ۱۳۳۵ • نيسان ۱۳۳۳

[تقويم و قايح ايله نشر و اعلاى ۲۱ رجب ۱۳۳۵ ۲۴ نيسان ۱۳۳۳ — توسرو ۲۸۶۳]

ماده : ۱ ممالك عثمانیه اورمانلری اصول اداره فنيه لری اعتباريله ايکي صنفه تقسيم اولنور . برينه (قوری) دیکرينه (بالطلهلق) دینور . قوری اوزون دورلی قطعياته تابع طوتیلان وبالطلهلق قيصه دورلی قطعياته تابع طوتیلان اورمانلردر .

ماده : ۲ افراده و قرايه عائد اورمانلر مستثنی اولمق اوزره اداره سی دولته عائد کړک قوری و کړک بالطلهلق لقرک اصول اداره فنيه لرينک تمیني ایشلمه پلانلرينک تنظيمه متوقفدر .

ماده : ۳ ایشلمه پلانلری تجارت و زراعت نظارتجه ترتیب اولنه حق اصول اداره فنيه تعلیماتنامه سنه توفیقاً مأمورین فیه طرفلرندن تنظيم و نظارتجه بعدالتصدیق موقع اجرايه وضع اولنور .

ماده : ۴ قطعی ایشلمه پلانلری تنظيم واکمال ایدلامش اولان اورمانلر نظارتجه تنظيم ایتدیريله جک موقت ایشلمه پلانلری دائره سنده احاله اولنه بیلور .

ماده : ۵ میری اورمانلردن بعضیلرينک بازارلق صورتيله اشخاص مادیه و حکمیه یه احاله سی خزینته یه انفع کورلدیکی تقدیرده بوصورته احاله سی مجلس وکلا قرارینه متوقفدر . آنجق اورمانلری ایشلمه مقصديله تشکل ایده جک شرکترک سرمایه سنک لاقل نصفی اوچ ای مدته عثمانلی تبعه سنه عرض اولنه جقدر .

ماده : ۶ قوانین موجوده ايله افراد و قرايه تأمین ایدلمش اولان منافع و حقوق کاکان محفوظدر .

[۱] سنه اجتامیه : ۱۳۳۲ - ۱۳۳۳

مجلس سمرقانه

تودیع لایحه قانونیه : مذاکره و قبول : ۶۱ [۲۸ -] ۵۹ : ۵ مارت ۱۳۳۳ [ضبطجرده سی : صحیفه : ۷۸ : ۱۰۴۰-۱۰۲۵]

مجلس اعیانه

لايحه قانونیه و ماليه و نافعہ المجلسناری مطبوعه سی : - مذاکره و قبول : ۵۴ [۳۱ -] ۸۰۰-۸۰۷ : -

ماده : ۷ بشنجه ماده موجبنجه احاله اولنه جق اورمانلر جوارنده بولنان قرايه آیريجه قوریللق وبالطلهلق لقری اولمدینی حالده حکومتجه بالطلهلق افراز و اعطا اولنور .

ماده : ۸ اشبو قانون یوم نشرندن اعتباراً اوتوز کون صکره مرعی الاجرادر .

ماده : ۹ اشبو قانونک اجراسنه تجارت و زراعت و ماليه ناظرلری مأموردر .

مجلس اعیان و مبعوثانجه قبول اولنان اشبو لایحه نك قانونیتنی و قوانین دولته علاوه سی اراده ایلدم . ۱۳ جادی الاخره ۱۳۳۵ • نيسان ۱۳۳۳

محرر شد

تجارت و زراعت ناظری ماليه ناظری صدراعظم
مصطفى شرف جاويد محمد طلعت

ارادہ سنہ

امداد العظمیٰ

آمدی دیوان مایون
۱۶۹

ظہور و بجا آمد بولہ سنجہ داخنتہ کہ میرا درما ندریک مربوط مقاولہ نامہ و شرط نامہ احکامہ دارہ سنہ ۱۳۰۷ء کے متعلقہ احکام امتیازینک اور ماہہ ایستہ شرکتہ اعمہہ مجسمہ و کلا قرارہہ تیبہ اولتہ۔

برادہ سنہ تک اجلاسہ تجارت و زراعتہ ناطہ مہور و زراعتہ ناطہ

۱

صدر اعظم و داخنتہ ناطہ

تیج ایسٹم و اوقافہ ناطہ و کیس
مناظر

حریہ ناطہ
اندر

جریہ ناطہ

عزیمتہ ناطہ و تداریکہ ناطہ و کیس

مہ ناطہ

نافعہ ناطہ و معارف ناطہ و کیس

تجارت و زراعتہ ناطہ

بیوتہ و تغذات و تداریکہ ناطہ

۱

۱

۱

۱

DUIT

33/32

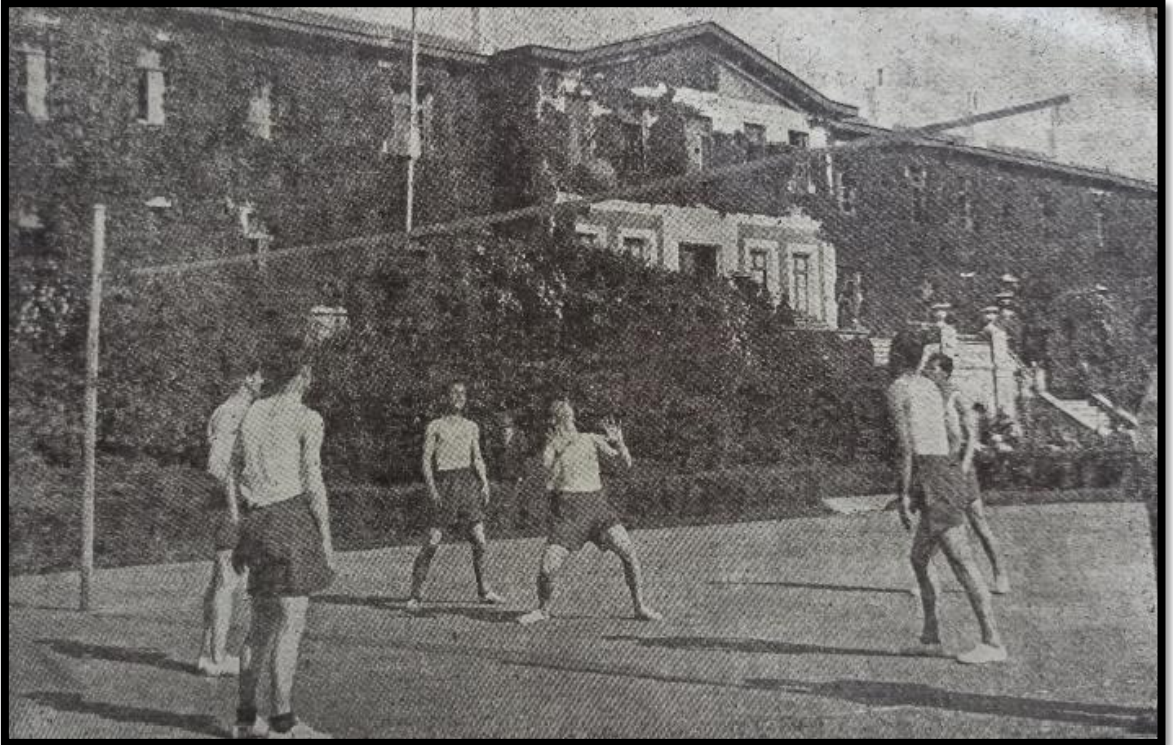
1

İ.DUIT.00033

Ek 41. Kastamonu ve Bolu Ormanlarının 50 Sene Müddetle İşletme İmtiyazının Orman İşletme Şirketi'ne Verilmesine Dair İrade-i Seniyye (Aralık 1917); İ.DUIT. 33/32.

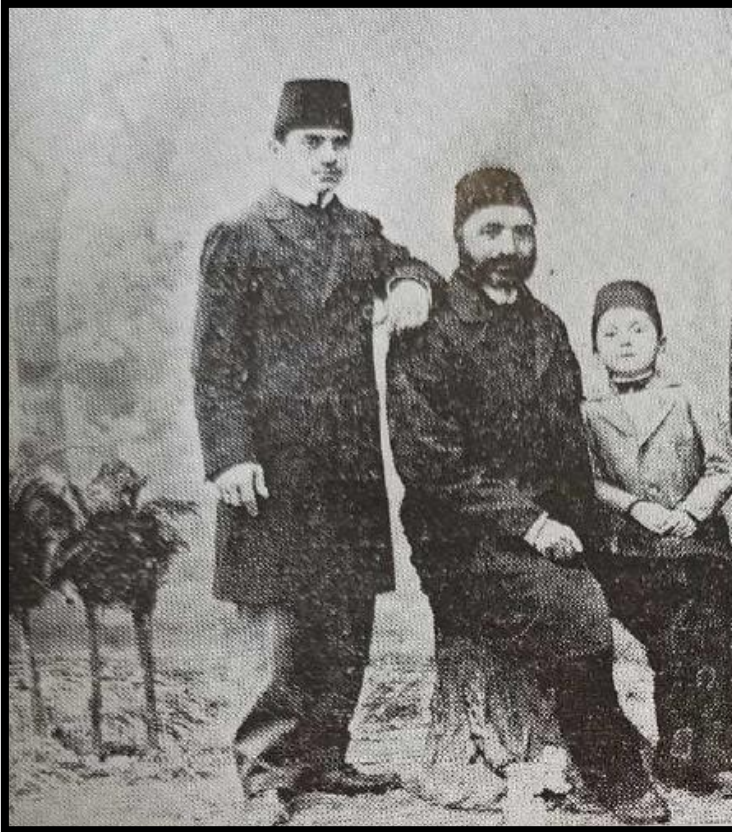
Ek 42. Eski Süvari Kışlasından Dönüştürülen Bahçeköy Orman Mekteb-i Âlisi Binası

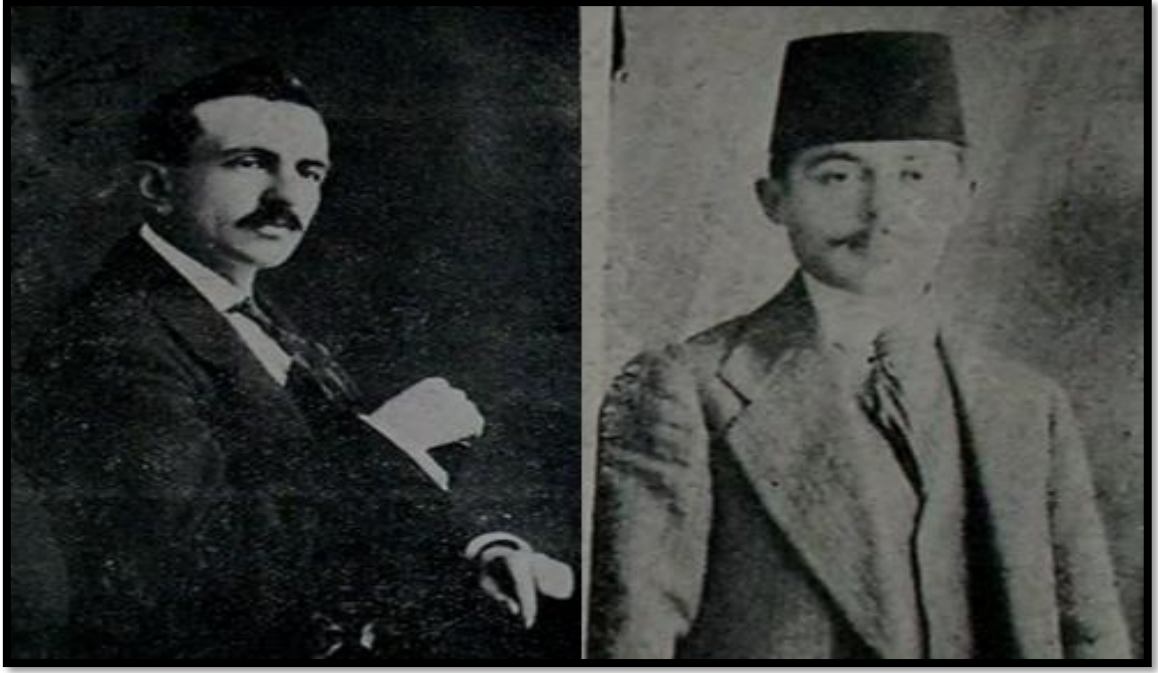
Ek 43. Orman Mekteb-i Âlisi Öğrencileri; Halil Kutluk, Kerim Yund, Hoca Ali Rıza: Orman Umum Müdürlerinden Hayatı ve Eserleri 1843-1925, Akın Matbaası, Ankara 1949, s. 28.

Ek 44. Orman Mekteb-i Âlisi'nin İlk Mezunları (1911); Halil Kutluk, Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 893-1330 (1487-1923), C. 1, Orman Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 1948, s. 624.

Ek 45. Ali Rıza Efendi ve Çocukları; Halil Kutluk, Kerim Yund, Hoca Ali Rıza: Orman Umum Müdürlerinden Hayatı ve Eserleri 1843-1925, Akın Matbaası, Ankara 1949, s. 149.

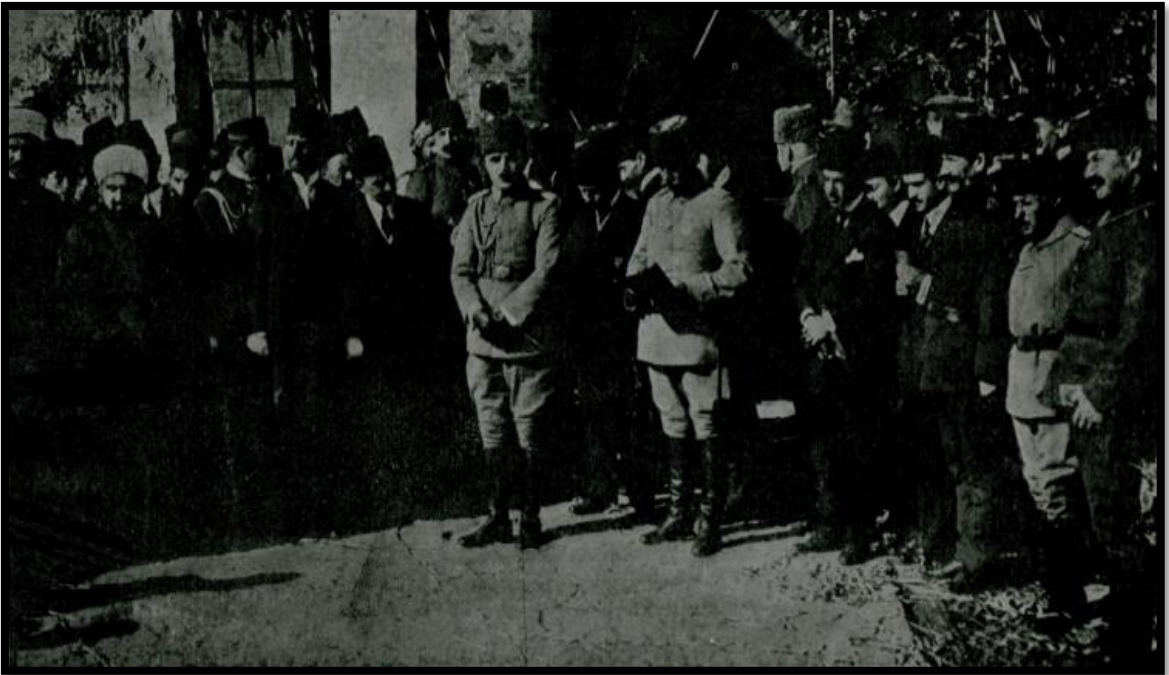
Ek 46. Ethem Nejat ve Ferid Beyler; Mehmet Zeki, "Ağaç Bayramı", Yeni Fikir, C. 3, S. 21, 1 Mayıs 1330 / 14 Mayıs 1914, s. 669-671.

Ek 47. Ethem Nejat ve Ferid Beyler Öncülüğünde Gerçekleştirilen Ağaç Bayramı (1911); Mehmet Zeki, "Ağaç Bayramı", s. 667.

Ek 48. 1913'te Bursa'da Yapılan Ağaç Bayramında Darülmüallimin Talebe ve Muallimlerinden Bazıları; Mehmet Zeki, "Ağaç Bayramı", s. 672.

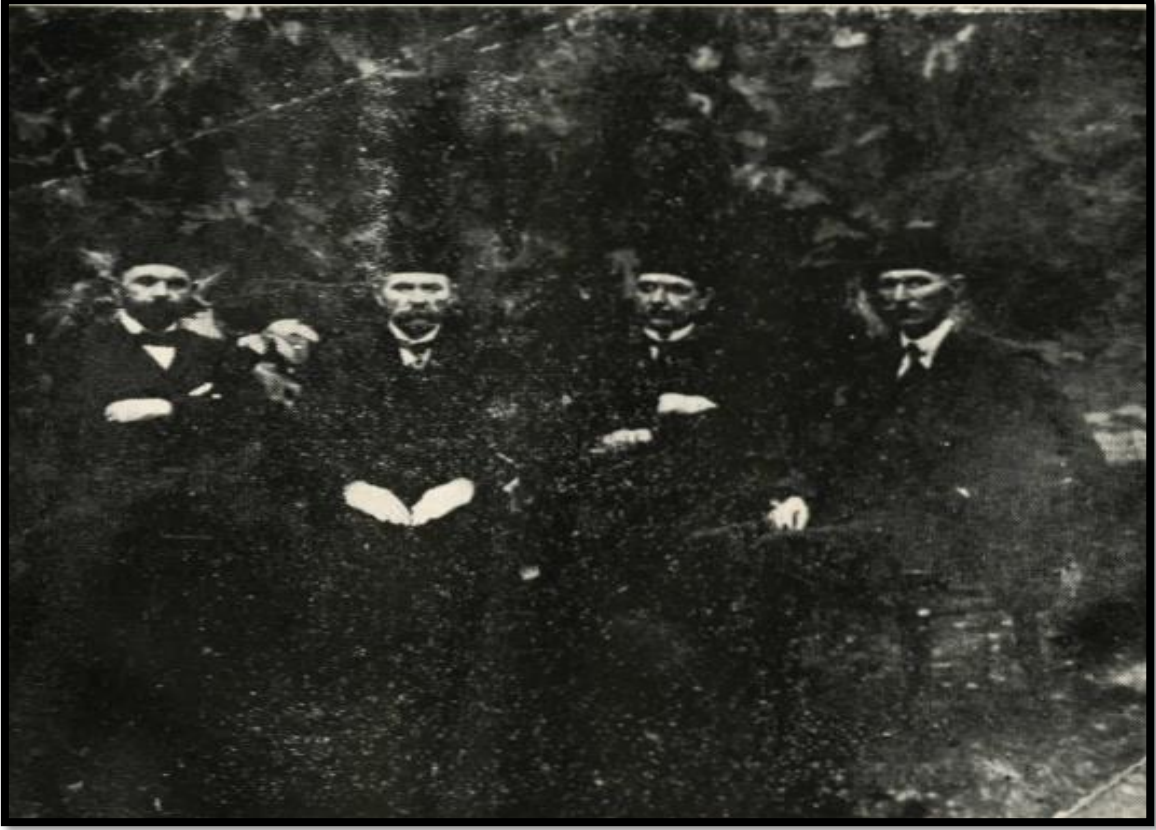
Ek 49. Enver Paşa, Adapazarı Ahşap ve Demir Malzeme Fabrikası'nın Açılış Merasiminde; Harb Mecmuası, Yıl: 1, S. 14, Teşrinisani 1332, s. 212.

Ek 50. Veith (oturan) ve Kreibich, Micklitz ve Stumpfohl (sol baştan); Halil Kutluk, Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 1202-1341 (1787-1925), C. 2, Orman Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1967, s. 262.

Ek 51. Orman Mekteb-i Âlisi Ders Nazırı Dr. Bauer; Kutluk, Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 1202-1341 (1787-1925), s. 404.

Ek 52. Eski Orman Müfettişi Umumilerinden Talat, Nuri Bey, Orman Müdür-i Umumisi Teyfik Bey, Şube Müdürü ve Orman Başmüdürlerinden Halil Fırat Bey; Kutluk, Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 893-1330 (1487-1923), s. 614.

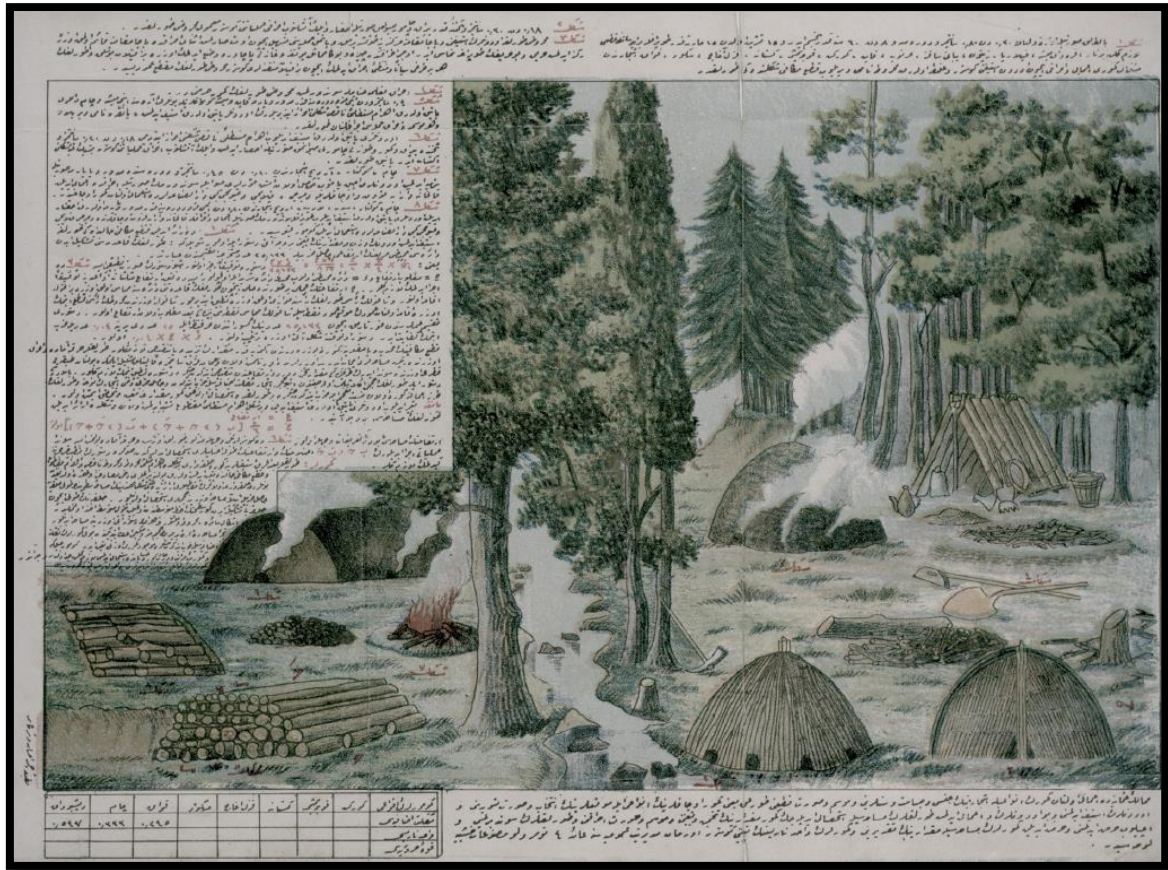
Ek 53. Hendek Orman Amenajman Çalışmaları Sırasında Teyfik Bey (ortada), Emin (Gökyar), Sadullah (Malkoç), Salih Sıtkı (Evren), Ali Bekir, Vecdi (Baycı), Bahaettin, Esat Muhlis (Oksal); Kutluk, Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 893-1330 (1487-1923), s. 530.

Ek 54. Orman Müdür-i Umumisi Tevfik Bey, Mektep Müdürü Neşet Bey, Hendek Orman Ameliyat Mektebi 1917 Senesi Öğrencileri, Amenajman Mühendislerinden Avusturyalı Stumpfohl; Kutluk, Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 893-1330 (1487-1923), s. 630.

Ek 55. Hendek Ormanları Amenajman Çalışmaları; Orman Mekteb-i Âlisi Mecmuası, Teşrinisani 1333 / Kasım 1917, No: 4, s. 105.

Ek 56. Odun Kömürü İmaline Dair Bir Görsel; Orman Mekteb-i Âlisi Mecmuası, Mayıs 1334 / Mayıs 1918, No: 10, s. 298.

Ek 57. Ağaçlardan Yapılan Alet ve Edavat; Orman Mekteb-i Âlisi Mecmuası, Temmuz 1334 / Temmuz 1918, No: 12, s. 353.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı, Soyadı : Ahmet NİZAMOĞLU

Yabancı Dili : İngilizce

Eğitim Durumu

Lisans : Erzincan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

Yüksek Lisans: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı.

Doktora: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı.

Yayınlar

Kitap: Ahmet Nizamoğlu, *Kırşehir Belediyesi Tarihi (1870-1945)*, Kırşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Mart 2020.

Makaleler: Deniz Akpınar, Ahmet Nizamoğlu, "XIX. Yüzyılın Sonu ile XX. Yüzyılın Başlarında Kırşehir'in İdari Taksimatı ve İktisadi Yapısı, *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl 11, Sayı XXXIV, Haziran 2018, ss. 493-528

Deniz Akpınar, Ahmet Nizamoğlu, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kenevir Üretimi", *Turkish Studies*, Volume 14, Issue 4, 2019, ss. 1223-1236.

Bengül Bolat, Ahmet Nizamoğlu, "Kemalettin Sami Paşa ve Berlin Büyükelçiliğindeki Faaliyetleri (1924-1934), *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, VIII/II, 2019, ss. 117-151.

Ümüt Akagündüz, Ahmet Nizamoğlu, "Osmanlı Devleti'nde Ormancılık Eğitiminin Değişen Boyutları ve Orman Ameliyat Mektepleri", *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 69, 2021, ss. 1-24.